M · TVLLII

CICERONIS

OPERVM

TOMVS · OCTAVVS

Continens

De Philoſophia Volumen Primum,

&

In ipſum Aldi Mannuccij Commentarium.

AD . CHRIST.MVM
HENRICVM . III . GALLIAE . ET . I . POLONIAE
REGEM

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

CVM . PRIVILEGIIS
VENETIIS . CIƆ IƆ XXCIII
Apud Aldum .

AD. CHRISTIANISSIMVM

HENRICVM III · GALLIAE ET · I · POLONIAE REGEM.

MAGNA inter mortales, HENRICE REX, atque adeo maxima Virtutis uis apparet. ea duce, ſumma quaeque homines gerunt, eximiamq. nominis immortalitatem ſibi comparant. Haec ſi in priuatis hominibus mira efficit, quid nam exiſtimandum eſt in Principibus efficere, quiq. à Deo Opt. Max. ueluti exemplar ad imitandum nobis propoſiti ſint? Omnes certe Principes a Deo eſſe, quis ignorat? Sed tamen, inter ipſos plurimum intereſſe, quis non uidet? Vt eos proxime ad Deum accedere putandum ſit, qui uirtute magis praeſtent, eamq. uita ipſa nobis exprimant. Poteſt ſingulari uirtute uir familiam uel obſcuram illuſtrare. Poteſt & patriae, alioquin humili, ſplendorem afferre. Quod ſi non in una ciuitate, ſed in eadem familia plures, pluresq. huiuſmodi ſint, ſiq. ij Principes ſint, tantum & Prouinciae ipſi, & Ciuitati, & Familiae luminis accedit, quantum nedum cogitatione aſſequi nobis liceat. Hoc ego ſaepe mecum reputans, & attente animo uoluens, nihil reperiri poſſe affirmo, quod Regiae Gallorum genti aequiparari ualeat. Quae, tot ſaeculorum, tot Regum propagatione celeberrima, CHRISTIANISSIMI titulum merito eſt conſecuta. Quicumque enim Chriſtianam pietatẽ ſic amplexantur, atque defendunt, ut eam rebus omnibus anteponant, atque ab eius ſanctiſſimis, & ſaluberrimis inſtitutis numquam oculos, animumq. deflectant; uiuentibus gloriam inter homines, animi tranquillitatem, ſecunda omnia, poſt obitum ſempiternam diuinae felicitatis praemia largitur Deus. Hoc Tu, a maioribus Tuis Tibi traditum, Patris praeſertim exemplo ad-

ductus, ad tuendum, augendumq. diuini Familiae Tuae nominis decus, tam conſtanter retinendum duxiſti, ut, nondum decimum octauum annum cum ageres, pluribus uictoriis ſis potitus, quibus non ſolum interfuiſti, ſed etiam maxima cum laude praefuiſti. Vt ad CHRISTIANISSIMI nomen, quod hereditarium habes, PIETATEM propriam adiunxeris: & omnes Tibi poſt DIVVM HLVDOVICVM Pietatis primas deferant. Ea enim adoleſcens in maximis proeliis es auſus pro Chriſtianae Reip. ſalute, quae magno, atque in re militari peritiſſimo Imperatore digna eſſent. Tuaq. uitae exemplum, Tuus animus, ſumma, ſingularisq. pietas erga Deum, ualde, relicto armorum metu, multis in rebus profuit. Haec dum per uniuerſum Terrarum orbem maxima cum admiratione Virtutis Tuae, omnium bonorum applauſu, celebrarentur, factum eſt, ut non ſolum ipſa Te Gallia ſemper adamauerit, ſed longinquae etiam Nationes, Virtutum Tuarum fama permotae, expetierint. Polonia enim, Rege mortuo, Te, ſumma Chriſtianorum omnium laetitia, Regem nominauit. Quod opulentiſſimum Regnum Tu felicibus auſpiciis ingreſſus, quae non agebas immortalitate digna? quae ue praetermittebas, quae non ſolum ad Tui nominis immortalitatem, uerum etiam ad totius Regni commodum, & ornamentum facere uiderentur? Diuinitus ut euocatus uidereris ad eius praeſidium, atque ſalutem. Multaq. a Te inſtituta, ſumma Tui nominis gloria, conſeruantur. Iam in praeclaro actionum curſu cum Te Polonia conſpiceret, Gallia reuocauit. Mortuo enim, uel potius ad caeleſtem Patriam accerſito CAROLO IX. Fratre Tuo, properandum Tibi fuit in Galliam; ut ea, quae ipſe ſingulari uirtute coeperat, Tu ſingulari quoque uirtute perficeres. Poloniae perilluſtrem Tui memoriam reliquiſti. Neque Italiam, cum in Galliam proficiſcereris, Tua praeſentia fraudare uoluiſti. Quae, Te cum uideret, tota exſultans, mirifica optimae uoluntatis ſigna dedit. exceptus enim es ubique plane Regio apparatu, qualq. Tibi, HENRICO ſcilicet, tot Regum, tot Heroum uero ſucceſſori, conueniret. Veneta certe haec Reſp. Tuo aduentu audito, quae pro incredibili omnium laetitia non cogitauit, non effecit, quae ad amorem, & obſeruantiam erga Te ſuam declarandam ualerent? totius Orbis iudicio ea praeſtitit, in Te excipiendo, quae uix mente complecti poſſint. amorem profecto ſuum, & ſumma Tua merita, una eademq. ratione maxima, & perpetua laude probauit. Magna omnia, & aeterna memoria digna ſunt, quae Venetijs uiſa fuerunt, quamdiu Tu fuiſti. Sed utinam, HENRICE, REX, animos, intimosq. omnium ſenſus intueri potuiſſes; nihil carius, nihil ſuauius, nihil amabilius Tibi umquam eſſet. nihil eo tempore ab aliquo cogitari poſſe uidebatur, quod ad honorem Tuum, & cuiuſque obſeruantiā Tui nominis, non ſpectaret, non reſpiceret. nullus ſermo alicubi, uel publicis in locis, uel intra domeſti-

INDEX LIBRORVM Qui hoc Volumine continentur.

Academicarum quaeſtionum, editionis primae liber II. qui inſcribitur Lucullus 1

Academicarum quaeſtionum, editionis ſecundae liber I. 33

De Finibus Lib. I. 45
II. 57
III. 79
IV. 93
V. 108

Tuſculanarum diſputationum Lib. I. 129
II. 170
III. 185
IV. 213
V. 240

cos parietes, niſi de Tuis laudibus, habebatur. exſultare omnia, etiam ſenſu carentia, uidebantur. & tandem diſceſſus Tuus maximum Tui deſiderium omnibus reliquit. Teq. diſcedentem animo, & mente proſecuti ſunt. Senatusq. hoc, ad poſterorum memoriam, teſtatum eſſe uoluit. Ad Matrem dolentem, ad Regnum afflictum, incolumis igitur cum perueniſſes, dici uix poteſt, quantam Regina, Regnumq. ipſum conſolationem, atque laetitiam perceperit. Tua enim uirtus, Tua immenſa humanitas, iamdiu optata, quaſi lucidiſſimus Sol poſt longas tenebras, eorum oculis apparuit: & ſalutis ſpem prope amiſſam reſtituit. Rex es, HENRICE, planeq. Regno dignus. Neque quiſquam umquam a Te quidquam petiit, quod Tu non liberaliſſime praeſtiteris. Cumq. omnia in Te Regia conſpiciantur, amorem, obſeruantiamq. Tibi ab omnibus concilias. & omnes perpetuam Tibi, Regnoq. felicitatem precantur. Haec cum omnia ſaepiſſime mecum cogitare, atque admirari ſoleam, pro ſumma, ac ſingulari mea erga M. T. obſeruantia; in mentem uenit, ut hoc M. Tullij Ciceronis Volumen, quod maximis meis laboribus, & uigiliis explicare ſum conatus, cum tam optimo Virtutis Tuae, & obſeruantiae meae teſtimonio per manus hominum circumferatur. Deus opt. max. fortunet Tua praeclara conſilia. Venetiis. CIↃ IↃ XXCIII. illo ipſo Pentecoſtes die, quem Tibi ad immortalitatem praecipuum dediſſe uidetur Deus. eo enim & Poloniae Rex electus, & ad hereditarium Galliae Regnum uocatus fuiſti.

M. T. obſeruantiſſimus,

Aldus Mannuccius,

Paulli F. Aldi N.

HENRICVS

III. GALLIAE . ET . I . POLONIAE . REX . CHRISTIANISS.

ACCEPTO

DE . IMMATVRA . CAROLI . IX . GALLIAE . REGIS . FRATRIS . CONIVNCTISSIMI . MORTE

TRISTI . NVNCIO

E . POLONIA . IN . FRANCIAM

AD . INEVNDVM . REGNVM . HEREDITARIVM

PROPERANS

VENETIAS

ANNO . SAL . CIϽ IϽ LXXIV . XIV . KAL . SEXT.

ACCESSIT

ATQVE . AB . ALOYSIO . MOCENIGO . SERENISS . VENETORVM . PRINCIPE

ET . OMNIBVS . HVIVSCE . REIP . ORDINIBVS

NON . MODO . PROPTER . VETERIS . AMICITIAE . NECESSITVDINEM

VERVM . ETIAM . OB . SINGVLAREM . DE . IPSIVS . EXIMIA . VIRTVTE

ATQVE . ANIMI . MAGNITVDINE . OPINIONEM

MAGNIFICENTISSIMO . POST . HOMINVM . MEMORIAM . APPARATV

ATQVE . ALACRI

ITALIAE . PROPE . VNIVERSAE

SVMMORVMQ . PRINCIPVM . PRAESERTIM

CONCVRSV

EXCEPTVS . EST

AD . CVIVS . REI . GRATIQ . REGIS . ANIMI . ERGA . HANC . REMP . MEMORIAM . SEMPITERNAM

SENATVS

HOC . MONVMENTVM . FIERI . CVRAVIT

ARNOLDO . FERRERIO . SECRETIORIS . EIVS . CONSILII . PARTICIPE

REGIO . APVD . REMP . LEGATO

ID . ETIAM . POSTVLANTE

IN
M. TVLLII. CICERONIS
ACADEMICARVM. QVAESTIONVM
EDITIONIS. PRIMAE
LIBRVM: II.
QVI. INSCRIBITVR
LVCVLLVS

ECA NAZ.

Commentarius Aldi Mannuccij

CICERO

MAGNVM *ingenium L. Luculli, magnumq. optimarum artium ſtudium, tum omnis liberalis, & digna homine nobili ab eo percepta doctrina, quibus temporibus florere in foro maxime potuit, caruit omnino reb. urbanis. ut enim admodum adoleſcens cum fratre, pari pietate, & induſtria praedito, paternas inimicitias magna cum gloria eſt perſecutus; in Aſiam quaeſtor profectus, ibi per multos annos admirabili quadam laude prouinciae praefuit. deinde, abſens factus aedilis, continuo praetor, (licebat enim celerius legis praemio) poſt in Africam, inde ad conſulatum: quem ita geſſit, ut diligentiã admirarentur omnes, ingenium agnoſcerent. poſt ad Mithridaticum bellum miſſus a ſenatu, non modo opinionem uicit omnium, quae de uirtute eius erat, ſed etiam gloriam ſuperiorum. idq. eo fuit mirabilius, quod ab eo laus imperatoria non admodum exſpectabatur, qui adoleſcentiam in forenſi opera, quaeſturae diuturnum tempus, Murena bellũ in Ponto gerente, in Aſiae pace conſumpſerat. ſed incredibilis quaedam ingenij magnitudo non deſiderauit indocilem uſus diſciplinã. itaque, cum totum iter, & nauigationem conſumpſiſſet partim in percunctando a peritis, partim rebus geſtis legendis, in Aſiam factus imperator uenit, cum eſſet Roma profectus rei militaris rudis. habuit enim diuinam quandam memoriam rerum, uerborum maiorem Hortenſius. ſed, quo plus in negotijs gerendis res, quam uerba, proſunt; hoc erat memoria illa praeſtantior: quã fuiſſe in Themiſtocle, quem facile Graeciae principem ponimus, ſingularem ferunt. qui quidem etiam pollicenti cuidam, ſe artem ei memoriae, quae tum primum proferebatur, traditurum, reſpondiſſe dicitur, obliuiſci, ſe malle diſcere; credo, quod haerebant in memoria, quaecumque audierat, aut uiderat.*

EXPLANATIO

ACADEMICARVM *Quaeſtionum* } Prior liber, Catulus, inſcriptus erat. ad Att. & Quinctil. lib. III. cap. 8. LVCVLLVS. } Plut. in Lucullo, in extremo. CVM *fratre,* } M. Lucullo. Plutarchus. ABSENS *factus aedilis, continuo praetor, (licebat enim celerius legis praemio)* } Aedilitatem praetura biennio poſt conſequebatur: quod ſaepe iam, &, opinor, primi olim docuimus. Lucullus autem, Sullanarum partium adiutor, cum aedilis fuiſſet, continuo praetor factus eſt, beneficio legis, ut opinor, a Sulla dictatore latae, ut iis, qui partes eius in ciuili bello ſecuti eſſent, honores ante tempus capere liceret. nam apud Appianum lib. I. ſcriptum eſt, lege Sullae cautum, ne quis, omiſſa praetura, conſul fieri poſſet. quod Cicero etiam ſignificat XI. in Antonium, his uerbis: Vopiſcus ex aedilitate conſulatum petit: ſoluatur legibus. Veriſimile autem additum in ea lege de magiſtratuum interuallo, ſed exceptos eſſe eos, quorum opera in bello uſus eſſet. itaque praemium legis hic appellar Cicero. Quod autem ait, Licebat, non ideo abrogatam poſtea legem Sullae ſignificat, (nam, eam

ualere, locus ex xi. Philippica proxime recitatus indicat) ſed neminem iam uti eius legis beneficio: cum ij, qui pro Sulla contra Marium pugnauerant, aut honores, ipſo uiuente Sulla, iam cepiſſent, aut uita ex ceſſiſſent, aut certe ita ſenes eſſent, ut de petenda aedilitate, aut praetura minime iam cogitarent. Haec Paullus pater. *Legis praemio*: nam id Lucullus ſua uirtute meruerat, in Aſia, & in Graecia, dum Marius, atque Sulla crudeliſſime dimicarent. INGENIVM *agnoſcerent.* } Ciliciam enim ſibi decerni curauit, ut bello Mithridatico proximus eſſet, cum ex ſorte Galliam ciſalpinam haberet. IN *Themiſtocle, quem facile Graeciae principem ponimus,* } de Senectute: Themiſtocles omnium ciuium nomina perceperat.

CICERO

TALI ingenio praeditus Lucullus adiunxerat & illam, quam Themiſtocles ſpreuerat, diſciplinam. itaque, ut litteris conſignamus, quae monumentis mandare uolumus; ſic ille in animo res inſculptas habebat. Tantus ergo imperator in omni genere belli fuit, proelijs, oppugnationibus, naualibus pugnis, totiuſq. belli inſtrumento, & apparatu, ut ille rex poſt Alexandrum maximus hunc a ſe maiorem ducem cognitum, quam quemquam eorum, quos legiſſet, fateretur. In eodem tanta prudentia fuit in conſtituendis, temperandiſq. ciuitatibus, tanta aequitas, ut hodie ſtet Aſia Luculli inſtitutis ſeruandis, & quaſi ueſtigijs perſequendis. Sed, etſi magna cum utilitate reip. tamen diutius, quam uellem, tanta uis uirtutis, atque ingenij peregrinata abfuit ab oculis & fori, & curiae. quinetiam, cum uictor a Mithridatico bello reuertiſſet, inimicorum calumnia triennio tardius, quā debuerat, triumphauit. nos enim conſules introduximus paene in urbem currum clariſſimi uiri. cuius mihi conſilium, & auctoritas quid tum in maximis rebus profuiſſet, dicerem, niſi de me ipſo dicendum eſſet: quod hoc tempore non eſt neceſſe. itaque priuabo illum potius debito teſtimonio, quam id cum mea laude communicem. Sed, quae populari gloria decorari in Lucullo debuerunt, ea fere ſunt & Graecis litteris, & Latinis celebrata: nos autem illa exteriora cum multis, haec interiora cum paucis ex ipſo ſaepe cognouimus. maiore enim ſtudio Lucullus cum omni litterarum generi, tum philoſophiae deditus fuit, quam, qui illum ignorabant, arbitrabantur: nec uero ineunte aetate ſolum, ſed & proquaeſtor aliquot annos, & in ipſo bello: in quo ita magna rei militaris eſſe occupatio ſolet, ut non multum imperatori ſub ipſis pellibus otii relinquatur. Cum autem e philoſophis ingenio, ſcientiaq. putaretur Antiochus, Philonis auditor, excellere; eum ſecum & quaeſtor habuit, & poſt aliquot annos imperator. cumq. eſſet ea memoria, quam ante dixi; ea ſaepe audiendo facile cognouit, quae uel ſemel audita meminiſſe potuiſſet. delectabatur autem mirifice lectione librorum, de quibus audiebat.

EXPLANATIO

DISCIPLINAM. } artem memoriae. quam Themiſtocles ſpreuit; quae res ſimul, & uerba conferret obſeruatori. magnus alioqui uir: ſed iccirco Lucullo minor REX *poſt Alexandrum maximus* } Mithridates, poſt Alexandrum Macedonem, qui totam fere Graeciam cum Aſia ſimiliter aliquando poſſedit. IN *conſtituendis ciuitatibus* } praecipue Cyrenenſium repub. quam, uaria tyrannidis ſpecie diu conflictatā, ciuium precibus tamdem uictus, in certam formā compoſuit. REVERTISSET, } hoc uerbo, quod alias deponens, ubique propemodum Cicero utitur actiue modis praeteriti. In Verrem, Cū argento domum reuerterunt. Ad Att. Epheſo Laodiceam reuerti. INIMICORVM *calumnia* } C. Memmij, qui, dum frater in Aſia bellum adminiſtraret, detulit M. Lucullum maieſtatis, eadem tempore, & repetundarum: quod quaeſtor ſub Sulla geſſiſſet praeter officium. atque dignitatem populi Rom. IN *maximis rebus* } in coniuratione opprimenda. Multum enim eo rerum diſcrimine implicitus Luculli conſiliis eſt uſus. EXTERIORA } de rebus bello geſtis. INTERIORA } de ſingulari prudentia, & doctrinarum cognitone. QVI *illum ignorabant,* } male enim audiit ea ſecta, quae reuocat omnia ad uoluptatem. SVB *ipſis pellibus* } quibus tecta caſtrenſia contegebantur. Feſtus in dictione Adrubernalis. ANTIOCHVS, } Sextus Empiricus lib. 1. Pyrrh. hypot. cap. 33. ab Antiocho ſectam Stoicam tranſlatam ait eſſe in Academiam: ut in Academia philoſophari Stoica ſit dictus. quo fortaſſe nonnulli auctorem quinteae uocarunt Academiae: cum Philoni, & Carmidae quartam, Carneadi tertiam dediſſent: ut oſtendit idem Sextus ibidem.

CICERO

AC uereor interdum, ne talium perſonarum, cum amplificare uelim, imminuam etiam gloriam. ſunt enim multi, qui omnino Graecas non ament litteras; plures, qui philoſophiam; reliqui, qui, etiam ſi haec non improbent, tamen earum rerum diſputationem principibus ciuitatis non ita decoram putent. Ego autem, cum Graecas litteras M. Catonem in ſenectute didiciſſe acceperim; Publij autem Africani, hiſtoriae loquantur, in legatione illa nobili, quam ante cenſuram obijt, Panaetium unum omnino comitem fuiſſe; nec

litterarum Graecarum, nec philoſophiae iam ullum au ctorem requiro. Reſtat, ut iis reſpondeam, qui ſermonibus eiuſmodi nolint perſonas tam graues illigari. Quaſi uero clarorum uirorum aut tacitos congreſſus eſſe oporteat, aut ludicros ſermones, aut rerum colloquia leniorum. etenim, ſi quodam in libro uere eſt a nobis philoſophia laudata: profecto eius tractatio optimo atque ampliſſimo quoque digniſſima eſt: nec quidquam aliud uidendum eſt nobis, quos populus R. hoc in gradu collocauit, niſi ne quid priuatis ſtudiis de opera publica detrahamus. quod ſi, cum fungi munere debeamus, non modo operam noſtram unquam a populari coetu remouemus, ſed ne litteram quidem ullam facimus, niſi forenſem: quis reprehendet noſtrum otium? qui in eo non modo noſmetipſos hebeſcere, & languere nolumus; ſed etiam, ut plurimis proſimus, enitimur. Gloriam uero non modo non minui, ſed etiã augeri arbitramur eorum, quorum ad populares, illuſtreſq. laudes, has etiam, minus notas, minuſq. peruulgatas, adiungimus. Sunt etiam, qui negent in iis, qui in noſtris libris, diſputent, fuiſſe earum rerum, de quibus diſputatur, ſcientiam. Qui mihi uidentur non ſolum uiuis, ſed etiam mortuis inuidere.

EXPLANATIO

AC *uereor* } exemplorum auctoritate probat, non eſſe indecorum tales uiros his nominibus ornari. IN *legatione illa nobili,* } in qua ad Antiochum Aſiae regem miſſus, cum Epheſi deuictum a ſe nuper, & profligatum Hannibalẽ alloqueretur, incredibile uirtutis, atque gloriae teſtimoniũ a Poeno tulit. RESTAT, *ut iis* } confutatione obiectorum breuiter confirmatur Ciceronis inſtitutum. nam aut eiuſmodi ſermonibus inſeri oportet tam graues perſonas, ut Catulus, ut Lucullus eſt, aut ludicris, & obſcuris. QVODAM *in libro* } fortaſſe in Tuſculanarum, aut Finium libris: utrobique enim philoſophica tractat. SVNT *etiam, qui* } diluit maleuolorum criminationem.

CICERO

RESTAT unum genus reprehenſorum, quibus Academiae ratio non probatur. quod grauius ferremus, ſi quiſquam ullam diſciplinam philoſophiae probaret, praeter eam, quam ipſe ſequeretur. nos autem, quoniam contra omnes dicere, qui ſcire ſibi uidentur, ſolemus, non poſſumus, quin alii a nobis diſſentiant, recuſare. Quamquam noſtra quidem cauſſa facilior eſt, qui uerum inuenire ſine ulla contentione uolumus, idq. ſumma cura, ſtudioq. conquirimus. etſi enim omnis cognitio multis eſt obſtructa difficultatibus; eaq. eſt & in ipſis rebus obſcuritas, & in iudiciis noſtris infirmitas, ut non ſine cauſſa & doctiſſimi, & antiquiſſimi inuenire ſe poſſe, quod cuperent, diffiſi ſint: tamen nec illi defecerunt; neque nos ſtudium exquirendi defatigati relinquemus; neque noſtrae diſputationes quidquam aliud agunt, niſi ut, in utramque partem dicendo, & audiendo, eliciant, & tanquam exprimant aliquid, quod aut uerum ſit, aut ad id quamproxime accedat: neque inter nos, & eos, qui ſe ſcire arbitrantur, quidquam intereſt, niſi quod illi non dubitant, quin ea uera ſint, quae defendunt; nos probabilia multa habemus, quae ſequi facile, affirmare uix poſſumus. Hoc autem liberiores, & ſolutiores ſumus, quod integra nobis eſt iudicandi poteſtas; neque, ut omnia, quae praeſcripta, & quaſi imperata ſint, defendamus, neceſſitate ulla cogimur. nam ceteri primum ante tenentur adſtricti, quam, quid eſſet optimum, iudicare potuerunt: deinde infirmiſſimo tempore aetatis aut obſecuti amico cuidam, aut una alicuius, quem primum audierunt, oratione capti, de rebus incognitis iudicant, & ad quãcumque ſunt diſciplinam quaſi tempeſtate delati, ad eam, tanquam ad ſaxum, adhaereſcunt. Nam, quod dicunt omnia ſe credere ei, quem iudicent fuiſſe ſapientem: probarem, ſi id ipſum rudes & indocti iudicare potuiſſent. ſtatuere enim, quid ſit ſapiens, uel maxime uidetur eſſe ſapientis. ſed ut potuerunt, omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum ſententiis, iudicauerunt: aut, re ſemel audita, ad unius ſe auctoritatem contulerunt. ſed neſcio quo modo pleríque errare malunt, eamq. ſententiam, quam adamauerunt, pugnaciſſime defendere, quam ſine pertinacia, quid conſtantiſſime dicatur, exquirere. Quibus de rebus & alias ſaepe nobis multa quaeſita, & diſputata ſunt, & quondam in Hortenſii uilla, quae eſt ad Baulos: cum eo Catulus, & Lucullus, noſq. ipſi poſtridie ueniſſemus, quam apud Catulum fuiſſemus. quo quidem etiã maturius uenimus, quod erat conſtitutum, ſi uentus eſſet, Lucullo in Neapolitanum, mihi in Pompeianum nauigare.

EXPLANATIO

RESTAT *unum* } Purgat a culpa ſeſe diſputationis praetextu, & obiter probat morem atque ſtudium inquirendi ueritatem rationibus, & contrariorum argumentis. CONTRA *omnes dicere, qui ſcire ſibi uidentur, ſolemus,* } Academici, percipi nihil poſſe, dicebant, praeter unum illud, nihil poſſe percipi. in hac autem haereſi Cicero cum eſſet, non erat, cur alios a ſe diſſentire moleſte ferret. id. n. ab iis ſolet fieri, qui ſcire ſibi uidentur: contra quos Academici ſolent dicere. Sunt, qui legant, Contra oẽs dicere quae uidẽtur. quos ſecuti nõ ſumus. non. n. contra omnes dicere, quae uidebãtur, ſoli Academici ſolebant; quod cõmune omniũ erat; ſed contra oẽs, qui ſcire uidebãtur; quod proprium erat Academicorũ,

negantium,quidquam ſciri,& affirmari poſſe. Haec Paullus pater. Vt *non ſine cauſſa* } fatetur Cicero infirmitatem eſſe iudicii in homine,cognitionem ueri difficultatibus obſtructam, in ipſis rebus obſcuritatem uerſari. Nam,*quod dicunt omnia ſe credere ei,* } non uult, licet ualde timeat , ullum ita coli,ut quaeuis eidem credantur.Immo debere pro ſe unumquemque certitudinem doctrinae rationibus inueſtigare. Ivdicaverunt:*aut,* } Locus,meo iudicio,depcauatus.liber doctiſſimi uiri, Caroli Sigonij, Iudicare aut. ego uellem,Iudicare:ita. Sententia uero ſane quamapta efficitur. Cum liceret, inquit, eis,antequam iudicarent,audire,omnia,reliquorumq.doctrinam noſſe;tamē, re ſemel audita, ad unius ſe auctoritatem contulerunt. ut igitur potuerunt, ſi aliorum ſententias noſſent, iudicare, quid optimum eſſet: ita,cum eas neglexerint,ſe ad unius auctoritatem cōtulerint,rudes,& indocti iudicare non poſſunt. Hoc eo pluribus uerbis explanandum putaui,ne quis correctionem noſtram poſt hac in dubium uocaret. Haec Paullus pater. Qvae *eſt ad Baulos;* } Bauli pluralis tantum , uicus inter Baias,& Miſſenium. Qvo *quidem* } circumſtantijs rerum , aperit progreſſum pridie decreti.

CICERO

Cvm *igitur pauca in xyſto locuti eſſemus ,tum eodem in ſpatio conſedimus. Hic Catulus, Etſi heri,inquit,id,quod quaerebatur , paene explicatum eſt,ut tota fere quaeſtio tractata uideatur;tamē exſpecto ea,quae te pollicitus es,Luculle,ab Antiocho audita dicturum. Equidem, inquit Hortenſius,feci plus, quam uellem:totam enim rem Lucullo integram ſeruari oportuit. & tamen fortaſſe ſeruata eſt. a me enim, quae in promptu erant, dicta ſunt, a Lucullo autem reconditiora deſidero. Tum ille, Non ſane, inquit, Hortenſi,conturbat me exſpectatio tua: etſi nihil eſt ijs,qui placere uolunt,tam aduerſarium: ſed quia non laboro,quam ualde ea,quae dico, probaturus ſim, eo minus conturbor. dicam enim nec mea,nec ea, in quibus.ſi non fuerint,non uinci me malim,quam uincere. ſed mehercule,ut quidem ſe nunc cauſſa habet, etſi heſterno ſermone labefactata eſt,mihi tamen uidetur eſſe ueriſſima.agam igitur,ſicut Antiochus agebat. nota enim mihi res eſt. nam & uacuo animo illum audiebam,& magno ſtudio, eadem de re etiam ſaepius: ut etiam maiorem exſpectationem mei faciam, quam modo fecit Hortenſius. Cum ita eſſet exorſus. ad audiendum animos ereximus.At ille,Cum Alexandriae proquaeſtor,inquit, eſſem, fuit Antiochus mecum & erat iam antea Alexandriae, familiaris Antiochi,Heraclitus Tyrius, qui & Clitomachum multos annos, & Philonem audierat, homo ſane in iſta philoſophia, quae nunc prope dimiſſa reuocatur,probatus, & nobilis:cum quo & Antiochum ſaepe diſputantem audiebam,ſed utrumque leniter. & quidem iſti libri duo Philonis, de quibus heri dictum a Catulo eſt, tum erant allati Alexandriam, tumq. primum in Antiochi manus uenerant. & homo natura leniſſimus (nihil enim poterat fieri illo mitius) ſtomachari tamen coepit. mirabar: neque enim umquam antea uideram. at ille,Heracliti memoriam implorans, quaerere ex eo,uiderentur ne illo Philonis, aut ea num uel e Philone, uel ex ullo Academico audiuiſſet aliquando? negabat: Philonis tamen ſcriptum agnoſcebat. nec id quidem dubitari poterat. nam aderant, mei familiares,& docti homines, P. & C. Selij, & Tetrilius Rogus,qui ſe illa audiſſe Romae de Philone, & ab eo ipſo illos duos libros dicerent deſcripſiſſe. Tum & illa dixit Antiochus,quae heri Catulus commemorauit a patre ſuo dicta Philoni:& alia plura.nec ſe tenuit, quin contra ſuum doctorem librum etiam ederet,qui Soſus inſcribitur. Tum igitur & cum Heraclitum ſtudioſe audirem contra Antiochum diſſerentem, & item Antiochum contra Academicos,dedi Antiocho operam diligentius,ut cauſſam ex eo totam cognoſcerem. itaque complures dies,adhibito Heraclito, doctiſq. compluribus, & in his Antiochi fratre Ariſto, & praeterea Ariſtone,& Dione, quibus ille, ſecundum fratrem, plurimum tribuebat,multum temporis in iſta una diſputatione conſumpſimus. ſed ea pars, quae contra Philonem erat,praetermittenda eſt. minus enim acer. eſt aduerſarius is,qui iſta,quae ſunt heri defenſa, negat Academicos omnino dicere. etſi enim mentitur, tamen eſt aduerſarius lenior. ad Arceſilam, Carneademq.ueniamus.*

EXPLANATIO

Hic *Catulus,* } Catuli perſona ad Lucullum reiicitur,& cum Hortenſio miniſtrat decorum.Tam *aduerſarium:* } nam his,qui alteri placere uolunt,nihil eſt grauius,quam ſuam ſententiam obtrudere. Non *uinci me malim* , } Academicorum more,qui nihil obſtinate defendunt. In *iſta philoſophia,* } ueteris Academiae. Memoriam *implorans,* } praeſentis,uiuiq.Heracliti. Fratre *Ariſto,* } in Bruto in extremo , & hic Tuſc. v. Secvndvm *fratrem,* } nam poſt fratrem illis plurimum tribuebat. Ad *Arceſilam,* } Prienneum,Crantoris auditorem.Carneademq. } cuius ſcriptis florere coepit noua Academia.

CICERO

Qvae *cum dixiſſet,ſic rurſus exorſus eſt.Primū mihi uidemini,(me autem nomine appellabat) cū ueteres phyſicos nominatis,facere idē,quod ſeditioſi ciues ſolent,cū aliquos ex antiquis claros uiros proferunt,*

runt, quos dicant ſuiſſe populares, ut eorũ ipſi ſimiles eſſe uideantur. repetunt iam P. Valeriũ, qui, exactis regibus, primo anno conſul fuit. commemorant reliquos, qui leges populares de prouocationibus tulerint, cum conſules eſſent: tum ad hos notiores, C. Flaminium, qui legem agrariam aliquot annis ante ſecundum Punicum bellum tribunus pl. tulerit inuito ſenatu, & poſtea bis conſul factus ſit; L. Caßium, Q. Pompeium. illi quidem etiam P. Africanum referre in eundem numerum ſolent. duos uero ſapientiſſimos, & clariſſimos fratres, P. Craßum, & P. Scaeuolam aiunt Ti. Graccho auctores legum fuiſſe, alterum quidem, ut uidemus, palam, alterum, ut ſuſpicamur, obſcurius. addunt etiam C. Marium. & de hoc quidem nihil mẽtiuntur. horum nominibus, tot uirorum, atque tantorum, expoſitis, eorum ſe inſtitutum ſequi dicunt. Similiter uos, cum perturbare, ut illi remp. ſic uos philoſophiam, bene iam conſtitutam, uelitis, Empedoclem, Anaxagoram, Democritum, Parmenidem, Xenophanem, Platonem etiam, & Socratem profertis. Sed neque Saturninus (ut noſtrum inimicum potißimum nominem) ſimile quidquam habuit ueterum illorum: nec Arceſilae calumnia conferenda eſt cum Democriti uerecundia. & tamen iſti phyſici raro admodum, cum haerent aliquo loco, exclamant, quaſi mente incitati, Empedocles quidem, ut interdum mihi furere uideatur, abſtruſa eſſe omnia, nihil nos ſentire, nihil cernere, nihil omnino, quale ſit, poſſe reperire. maiorem autem partem mihi quidem omnes iſti uidentur nimis etiam quaedam affirmare, pluſq. profiteri ſe ſcire, quam ſciant. Quòd ſi illi tum in nouis rebus, quaſi modo naſcentes, haeſitauerunt: nihil ne tot ſaeculis, ſummis ingenijs, maximis ſtudijs, explicatum putamus? nonne, cum iam philoſophorum diſciplinae grauiſſimae conſtitiſſent, tum exortus eſt, ut in optima rep. Ti. Gracchus, qui otium perturbaret, ſic Arceſilas, qui conſtitutam philoſophiam euerteret, & in eorum auctoritate deliteſceret, qui negaßent, quidquã ſciri, aut percipi poſſe? quorum e numero tollendus eſt Plato, & Socrates; alter, quia reliquit perfectiſſimam diſciplinam, Peripateticos, & Academicos, nominibus differentes, re congruentes: a quibus Stoici ipſi uerbis magis, quam ſententijs, diſſenſerunt: Socrates autem, de ſe ipſe detrahens, in diſputatione plus tribuebat ijs, quos uolebat refellere. ita, cum aliud diceret, atque ſentiret, libenter uti ſolitus eſt ea diſſimulatione, quam Graeci εἰρωνείαν uocant: quam ait etiam in Africano fuiſſe Fannius; idq. propterea uitioſum in illo non putandum, quod idem fuerit in Socrate.

EXPLANATIO

PRIMVM *mihi uidemini,* } ciuiliter excipit mentionem Arceſilae, & Carneadis. CVM *ueteres phyſicos nominatis,* } pro tuenda recentiore Academia, quae nihil percipi dicebat. VT *uidemus,* } hoc quidem non conſtat. C. MARIVM. } ad reliquos populares. VETERVM *illorum:* } in popularitate, ARCESILAE *calumnia* } contra ueterem Academiam. RARO *admodum,* } non ſemper: quod uos facitis ubique haerentes. EMPEDOCLES *quidem,* } de hoc multa Gellius lib. IV. cap. 2. MAIOREM *autem partem* } plerique, praecipue, uel addenda eſt praepoſitio Ad. QVOD *ſi ille tum* } a poſſibili colligit, atque ueriſimili. QVORVM *e numero* } decorum opponitur. A QVIBVS *Stoici* } indignitatis exaggeratio.

CICERO

SED fuerint illa uetera, ſi uultis, incognita: nihil ne eſt ergo actũ, quod inueſtigata ſunt, poſtea quã Arceſilas, Zenoni, ut putatur, obtrectans, nihil noui reperienti, ſed emendanti ſuperiores immutatione uerborum, dum huius definitiones labefactare uult, conatus eſt clariſſimis rebus tenebras obducere? cuius primo non admodum probata ratio, (quamquam floruit tum acumine ingenij, tum admirabili quodam lepore dicendi) proxime a Lacyde ſolo retenta eſt, poſt autem confecta a Carneade, qui eſt quartus ab Arceſila: audiuit enim Hegeſinum, qui Euandrum audierat, Lacydis diſcipulum, cum Arceſilae Lacydes fuiſſet. ſed ipſe Carneades diu tenuit: nam nonaginta uixit annos: &, qui illum audierant, admodum floruerunt. e quibus induſtriae plurimum in Clitomacho fuit. declarat multitudo librorum ingenij non minus in hoc, quam in Carneade eloquẽtiae, in Melanthio Rhodio ſuauitatis. bene autem noſſe Carneadem Stratoniceus Metrodorus putabatur. iam Clitomacho Philo uester operam multos annos dedit. Philone autem uiuo, patrocinium Academiae non defuit. Sed, quod nos facere nunc ingredimur, ut contra Academicos diſſeramus; id quidã e philoſophis, & ij quidem non mediocres, faciendum omnino non putabant: nec uero eße ullam rationem, diſputare cũ ijs, qui nihil probarent: Antipatrumq. Stoicum, qui multus in eo fuißet, reprehendebant: nec definiri aiebant neceſſe eſſe, quid eſſet cognitio, aut perceptio, aut, ſi uerbum e uerbo uolumus, comprehenſio, quam κατάληψιν illi uocant: eoſq., qui perſuadere uellent, eſſe aliquid, quod comprehendi, & percipi poſſet, inſcienter facere dicebant: propterea quod nihil eßet clarius ἐναργείᾳ, ut Graeci; perſpicuitatem, aut euidentiam nos, ſi placet, nominemus; fabricemurq., ſi opus erit, uerba; ne hic ſibi (me appellabant iocans) hoc licere ſoli putet. ſed tamen orationem nullam putabãt illuſtriorem ipſa euidentia reperiri poſſe: nec ea, quae tam clara eſſent, definienda cenſebant. Alij autem negabant ſe pro hac euidẽtia quidquam priores fuiſſe dicturos; ſed ad ea, quae contra dicerentur, dici oportere putabant, ne qui fallerentur. Plerique tamen & definitiones ipſarum etiam euidentium rerum non improbant: & rem idoneam, de qua quaeratur, & homines dignos, quibuſcum diſſeratur, putant. Philo autem, dum noua quaedam commouet, quod ea ſuſtinere uix poterat, quae contra Acade-

micrim pertinaciem dicebantur, & aperte mentitur, ut eſt reprehenſus a patre Catulo; & , ut docuit Antiochus, in id ipſum ſe induit, quod timebat. Cum enim ita negaret quidquam eſſe, quod comprehendi poſſet, (id enim volumus eſſe καταληπτὸν) ſi illud eſſet, ſicut Zeno definiret, tale uiſum, (iam enim hoc pro φαντασία uerbum ſatis heſterno ſermone triuimus) uiſum igitur impreſſum, effictumq. ex eo, unde eſſet, quale eſſe non poſſet ex eo, unde non eſſet; id nos a Zenone definitum rectiſſime dicimus. qui enim poteſt quidquam ita comprehendi, ut plane confidas id perceptum, cognitumq. eſſe, quod eſt tale, quale uel falſum eſſe poßit? hoc cum infirmat, tollitq. Philo, iudicium tollit incogniti, & cognitiex quo efficitur, nihil poſſe comprehendi. ita imprudens eo, quo minime uult, reuoluitur.

EXPLANATIO

SED *fuerint* } conceditur tantis temporibus oblitteratum eſſe poſſe. ZENONI, } Duo praecipui fuerunt hoc nomine, Citteus Stoicae diſciplinae titulis excellens, quem, hic, ut opinor, nominat Cicero, & Eleas patientia clarus in extremis cruciatibus. Tertius etiam in lib. de finibus a Cicerone nominatur. IMMVTATIONES *uerborum*, } facile fit mutatio uerborum, quia non ſatis uno ſenſu continent res philoſophicas. PHILONE *autem uiuo*, } uult id probare, numquam ueteri Academiae patrocinia defuiſſe, quemadmodum & nouae. NEC *uero eſſe ullam rationem* } Nec uerum eſſe, habent, praeter noſtrum, impreſſi omnes libri. ego ex uetuſto libro Bernardini Maffei, iuuenis admodum eruditi, & ex ſententia emendaui, Nec uero. nam, Verum, ſi legas, duae illae uoces, Vllam rationem, neque cum ſequenti uerbo, Diſputare, neque cum praecedenti, Eſſe, cohaerebunt. Haec Paullus pater. QVI *nihil probarent:* } intellige, putabant illi. NE *hic ſibi* } Lucullus Ciceronis quaſi licentiam attingit, qui, ut ait Plutarchus, quaedam ex Graeco, uocabula Dialecticorum, Phyſicorum, Rhetorum Latina fecerit primum, tunc demum Romanis coepta uſurpari. ALII *autem negabant ſe pro hac euidentia* } euidentiam uocat omne, quod iam apertum, tam clarum eſt, ut ignorari nequeat. & uerſatur circa communem intellectum, cum praebemus aliquid oculis expoſitum, manibus obiectum, menti aptum, ſine per inſtrumenta nota, ſiue per uſitata uerba. Quemadmodum ſi dicas, perfidia crimen eſt, quercus arbor eſt, roſa flos, aqua liquidum, & ſimiliter. At Philo nec oculis ſemper credi, nec manibus, nec rationi noluit, hoc eſt ipſi in rebus euidentiae, quia phantaſijs laborarent homines, ſenſus eſſent rudes, corrupta iudicia naturae. A PATRE *Catulo*, } Video Ciceronem ita locutum, Seruilius pater, Curio pater, Quinctus pater, ſed de uiuis. itaque mihi magis placet, A patre Catuli, ut eſt in antiquo libro. ſupra enim dixit: Quae heri Catulus commemorauit, a patre ſuo dicta Philoni. Haec Paullus pater. QVOD *timebat* } non omnino dicere audebat nihil poſſe percipi quod Arceſilas dixerat: ſed ita nihil poſſe percipi dicebat. EFFICTVMQ. *ex eo, unde eſſet, quale eſſe non poßet ex eo, unde non eßet;* }. iocatur in Zenonis, & Stoicorum ſubtiliſſimas argutias. ITA *imprudens, quo minime uult*, } non enim defendere illud poterat, nihil poſſe percipi. ideo noua quaedam commouebat. &, dum affirmat ſe recte dicere contra ueteres Academicos, ſequitur uuque ueri euidentiam.

CICERO

QVARE omnis oratio contra Academiam ſuſcipitur a nobis, ut retineamus eam definitionem, quam Philo uoluit euertere: quam niſi obtinemus, percipi nihil poſſe concedimus. Ordiamur igitur a ſenſibus. quorum ita clara iudicia, & certa ſunt, ut, ſi optio naturae noſtrae detur, & ab ea deus aliquis requirat, contenta ne ſit ſuis integris, incorruptisq. ſenſibus, an poſtulet melius aliquid, non uideā quid quaerat amplius. Neque uero hoc loco exſpectandum eſt, dum de remo inflexo, aut de collo columbae reſpondeam. non enim is ſum, qui, quidquid uidetur, tale dicam eſſe, quale uideatur. Epicurus hoc uiderit, & multa alia. meo autem iudicio ita eſt maxima in ſenſibus ueritas, ſi ſani ſunt, ac ualentes, & omnia remouentur, quae obſtant, & impediunt. itaque & lumen mutari ſaepe uolumus, & ſitus earum rerum, quas intuemur, & interualla aut cōtrahimus, aut diducimus; multaq. facimus uſque eo, dum adſpectus ipſe fidem faciat ſui iudicij. quod idem fit in uocibus, in odore, in ſapore: ut nemo ſit noſtrum, qui nō in ſenſibus ſui cuiuſque generis iudicium requirat acrius, adhibita uero exercitatione, & arte, ut oculi pictura teneantur, aures cantibus; quis eſt, quin cernat, quanta uis eſt in ſenſibus? Quam multa uident pictores in umbris, & in eminentia, quae nos non uidemus? Quam multa, quae nos fugiunt in cantu, exaudiunt in eo genere exercitati? qui primo inflatu tibicinis Antiopam eſſe aiunt, aut Andromacham; cum id nos ne ſuſpicemur quidem. Nihil neceſſe eſt de guſtatu, & odoratu loqui: in quibus intelligētia, etſi uitioſa, eſt quaedam tamen. Quid de tactu, & eo quidem, quem philoſophi interiorem uocant, aut doloris, aut uoluptatis? in quo Cyrenaici ſolo putant ueri eſſe iudicium, quia ſentiatur. Poteſtne igitur quiſquam dicere, inter eum, qui doleat, & inter eum, qui in uoluptate ſit, nihil intereſſe? aut, ita qui ſentiat, non apertiſſime inſaniat? atqui, qualia ſunt haec, quae ſenſibus ipſis percipi dicimus; talia ſequuntur ea, quae nō ſenſibus ipſis percipi dicuntur, ſed quodam modo ſenſibus: ut haec: illud eſt album, hoc dulce, canorum illud, hoc bene olens, hoc aſperum. animo iam haec tenemus comprehenſa, non ſenſibus. ille deinceps equus eſt, ille canis. cetera ſeries deinde ſequitur maiora nectens, ut haec, quae quaſi expletam rerū comprehenſionem amplectuntur: ſi homo eſt, animal eſt, mortale, rationis particeps. quo e genere nobis notitiae rerum imprimuntur: ſine quibus neque intelligi quidquam, neque quaeri, diſputari ue poteſt.

EXPLA-

EXPLANATIO

VT, *ſi optio naturae noſtrae detur*, } Multa animalia, hominem ſenſibus perfectum longe ſuperant. Itaque poſſet aliquid etiam in hoc genere perfectius optare natura. De *remo inflexo, aut de collo columbae* } Sextus l.1.Pyrr.c.14.& Ariſtoteles: Ἐπὶ τοῦ ἐρετμοῦ τοῦ ἐν τῷ ὕδατι &c. Itaqve *& lumen* } arguit ab experientia. nam aurum in ſplendore ſolis propoſitum, magis cupimus in umbra contemplari, quia uiſus ibi acer eſt. Et *ſitus earum rerum*, } ſi quando gemmam argento uides incluſam, & mauis auro, res eadem eſt; ſitus autem diſplicet. Et *interualla* } afficimur interuallorum uiciſſitudine. Adhibita *uero exercitatione*, } amplificatio minoris ad maius. Etsi *uitioſa*, } ſaepe enim fit, ut interrogemus quid odoret ita? quaeramus in comeſtione cuiuſmodi ſit eſca? Cyrenaici } philoſophi a Cyrenis, Lybiae opido, ſuam ſectam trahentes. Sed *quodam modo* } quia haec notitia pendet a ſenſibus.

CICERO

Qvod ſi eſſent falſae notitiae; (ἐννοίας enim notitias appellare tu uidebare). ſi igitur eſſent hae falſae, aut eiuſmodi uiſis impreſſae, qualia uiſa a falſis diſcerni non poſſent: quo tandem his modo uteremur? quo modo autem, quid cuique rei conſentaneum eßet, quid repugnaret, uideremus? Memoriae quidem certe, quae non modo philoſophiam, ſed omnis uitae uſum, omneſq. artes una maxime continet, nihil omnino loci relinquitur. quae poteſt enim eße memoria falſorū? aut quid quiſquā meminit, quod non animo cōprehendit, & tenet? Ars uero quae poteſt eſſe, niſi quae non ex una, aut ex duabus, ſed ex multis animi perceptionibus conſtat? quam ſi ſubtraxerit; qui diſtingues artificem ab inſcio? non enim fortuito hunc artificem dicemus eße, illum negabimus, ſed cum alterum percepta, & comprehenſa tenere uidemus, alterum nō item. Cumq. artium aliud eiuſmodi genus ſit, ut tantum modo animo rem cernat; aliud, ut moliatur aliquid, & faciat: quo modo aut geometres cernere ea poteſt, quae aut nulla ſunt, aut internoſci a falſis non poſſunt; aut is, qui fidibus utitur, explere numeros, & cōficere uerſus? quod idem in ſimilibus quoque artibus continget quarum omne opus eſt in faciendo, atque agendo. quid enim eſt, quod arte effici poſſit, niſi is, qui artem tractabit, multa perceperit? Maxime uero uirtutum cognitio confirmat, percipi, & comprehendi multa poſſe: in quibus ſolis ineſſe etiam ſcientiam dicimus; quam nos non comprehenſionem modo rerum, ſed etiam ſtabilem, atque immutabilem eſſe cenſemus: itemq. ſapientiam, artem uiuendi, quae ipſa ex ſeſe habeat conſtantiam. ea autem conſtantia ſi nihil habeat percepti, & cogniti; quaero, unde nata ſit, aut quo modo?

EXPLANATIO

MEmorias *quidem* } proponit artis, & memoriae rationem: non enim eſt poſſibile hominem meminiſſe quod neſciat, & abſurdum eſt artes condere, qui nihil certo teneat. Maxime *uero uirtutum* } Rhetorico more per gradus quaſi altius, & altius adſcendit.

CICERO

Qvaero etiam, ille uir bonus, qui ſtatuit omnem cruciatum perferre, intolerabili dolore lacerari potius, quam aut officium prodat, aut fidem, cur has igitur ſibi tam graues leges impoſuerit, cum, quamobrem, ita oporteret, nihil haberet comprehenſi, percepti, cogniti, conſtituti? nullo igitur modo fieri poteſt, ut quiſquā tanti aeſtimet aequitatem, & fidem, ut; eius conſeruandae cauſſa, nullum ſupplicium recuſet, niſi iis rebus aſſenſus ſit, quae falſae eße non poſſunt. Ipſa uero ſapiētia, ſi ſe ignorabit, ſapientia ſit, nec ne, quo modo primū obtinebit nomen ſapientiae; deinde, quo modo ſuſcipere aliquam rem, aut agere fidenter audebit, cum certi nihil erit, quod ſequatur? cum uero dubitabit, quid ſit extremum, & ultimum bonorum, ignorans quo omnia referantur, qui poterit eſſe ſapientia? atque etiam illud perſpicuum eſt, conſtitui neceße eße initium, quod ſapientia, cum quid agere incipiat, ſequatur; idq. initium eße naturae accommodatum. nam aliter appetitio, (eā enim eße uolumus ὁρμὴν) qua ad agendum impellimur, & id appetimus, quod eſt uiſum, moueri non poteſt. illud autē, quod mouet, prius oportet uideri, eiq. credi: quod fieri non poteſt, ſi id, quod uiſum erit, diſcerni non poterit a falſo. Quo modo autem moueri animus ad appetēdum poteſt, ſi id, quod uidetur, non percipitur, accommodatum ne naturae ſit, an alienum? itemq. ſi, quid officii ſui ſit, non occurrit animo, nihil umquam omnino aget, ad nullam rem umquam impelletur, numquam mouebitur. quod ſi aliquid aliquando acturus eſt; neceſſe eſt, id ei uerum, quod occurrit, uideri.

EXPLANATIO

QVaero *etiam, ille uir bonus*, } exempli grauitate partem urget, & fortaſſe fingit abſolute bonum uirum hic. Cvr *has igitur ſibi tam graues leges impoſuerint* } non uideo, cur uerbum, Igitur, quidam inculcauerint: quod neque habeant libri ſcripti, quos quidem ego uiderim, & abundare, ſenſus oſtendit. Haec Paullus pater. Qvod *monet prius* } aurum non appeteres, ſi neque uidere poſſes, neque credere quod ſit utile.

CICERO

QVID, quod, ſi iſta uera ſunt, ratio omnis tollitur, quaſi quaedam lux, lumenq. uitae? tamen ne in iſta prauitate perſtabitis? nam quaerendi initium ratio attulit: quae perfecit uirtutem, cum eſſet ipſa ratio cōfirmata quaerendo. quaeſtio autem eſt appetitio cognitionis, quaeſtionisq. finis inuentio. at nemo inuenit falſa: nec ea, quae incerta permanent, inuenta eße poſſunt; ſed, cū ea, quae quaſi inuoluta fuerunt, aperta ſunt, tum inuenta dicuntur: ſic & initium quaerendi, & exitus percipiendi, & comprehendendi tenet: itaque argumenti cōcluſio, quae eſt Graece ἀπόδειξις, ita definitur, ratio, quae ex rebus perceptis ad id, quod non percipiebatur, adducit. quod ſi omnia uiſa eiuſmodi eßent, qualia iſti dicunt, ut ea uel falſa eſſe poſſent, neque ea poſſet ulla notio diſcernere: quo modo quempiam aut concluſiſſe aliquid, aut inueniſſe diceremus? aut quae eſſet concluſi argumenti fides? Ipſa autem philoſophia, quae rationibus progredi debet, quem habebit exitum? Sapientiae uero quid futurum eſt? quae neque de ſe ipſa dubitare debet, neque de ſuis decretis, quae philoſophi uocant δόγματα: quorum nullum ſine ſcelere prodi poterit: cum enim decretum proditur, lex ueri, rectiq. proditur. quo e uitio & amicitiarum proditiones, & rerum publicarum naſci ſolent.

EXPLANATIO

QVID *quod*,] Vltimum hoc loco argumentum, de communi natura, ut, quae ex ratione proficiſcuntur, audenter aſſumat.

CICERO

NON poteſt igitur dubitari, quin decretum nullum falſum poſſit eſſe, ſapientiq. ſatis non ſit non eſſe falſum; ſed etiam ſtabile, fixum, ratum eſſe debeat, quod mouere nulla ratio queat. talia autem neque eſſe, neque uideri poßunt eorum ratione, qui illa uiſa, e quibus omnia decreta ſunt nata, negant quidquam a falſis intereſse. Ex hoc illud eſt natum, quod poſtulabat Hortenſius, ut id ipſum ſaltem perceptum a ſapiente diceretis, nihil poſse percipi. Sed Antipatro, hoc idem poſtulanti, cum diceret, ei, qui affirmaret nihil poſse percipi, conſentaneum eſse, unum tamen illud, dicere, percipi poſſe, ut alia non poſsent, Carneades acutius reſiſtebat. nā tantum abeſse dicebat, ut id conſentaneum eſset, ut maxime etiam repugnaret: qui enim negaret quidquam eſſe, quod perciperetur, eum nihil excipere: ita neceſse eſſe, ne id ipſum quidem, quod exceptum non eſset, comprehendi, & percipi ullo modo poſse. Antiochus ad iſtum locum preſsius uidebatur accedere: quoniam enim id haberent Academici decretum, (ſentitis enim iam hoc me δόγμα dicere) nihil poſse percipi, non debere eos in ſuo decreto, ſicut in ceteris rebus, fluctuare, praeſertim cum in eo ſumma conſiſteret: hanc enim eſse regulam totius philoſophiae, conſtitutionem ueri, falſi; cogniti, incogniti: quam rationem quoniam ſuſciperent, docereq. uellent, quae a quouis accipi oporteret, & quae repudiari; certe hoc ipſum, ex quo omne ueri, falſiq. iudicium eſset, percipere eos debuiſſe: etenim duo eſse haec maxima in philoſophia, iudicium ueri, & finem bonorum: nec ſapientem poſse eſſe, qui aut cognoſcendi eſse initium ignoret, aut extremum expetendi; ut, aut unde proficiſcatur, aut quo perueniendum ſit, neſciat: haec autem habere dubia, neque his ita confidere, ut moueri non poſſint, abhorrere a ſapientia plurimū. Hoc igitur modo potius erat ab his poſtulandum, ut hoc unum ſaltem, percipi nihil poße, perceptum eſſe dicerent. Sed de inconſtantia totius illorum ſententiae, ſi ulla ſententia cuiuſquam eſſe poteſt nihil approbantis, ſit, ut opinor dictum ſatis.

EXPLANATIO

NON *poteſt igitur*] epilogus omnium in hanc ſententiam argumentorum, quod res certo cognoſci queant. SAPIENTIQ. *ſatis ſit, non eße falſum,*] ipſa indicat ſententia, quod ueteris libri confirmat auctoritas, legendum, Sapientiq. ſatis non ſit, non eſſe falſum: ut hoc dicatur. Sapienti ſatis non eſt, non eſſe falſa decreta, ſed ſtabilia quoque fixa, rata debent eſſe. Haec Paullus pater. SED *Antipatro, hoc idem poſtulanti, cum diceret, ei, qui affirmaret nihil poße percipi, conſentaneum eße, unum tamen illud, dicere, percipi poſſe, ut alia non poſſent, Carneades acutius reſiſtebat.*] Quid ſibi uelint haec uerba, nemo non uidet: quorum antea ſententia uideri poterat obſcurior, cum pro, Ei qui affirmaret, legeretur, Eiq. affirmaret. quo ex loco unius litterae mutatione, mendum ſuſtulimus, idq. ex cōiectura. Haec Paullus pater. *Sed Antipatro*: Tyrio, inter Stoicos non poſtremi nominis. de quo pulchre lib. III. offi. QVONIAM *enim*] Antiochus, uerbis ipſorum propriis illos conuincit.

CICERO

SEQVITVR diſputatio, copioſa illa quidem, ſed paullo abſtruſior: habet enim aliquantum a phyſicis: ut uerear, ne maiorem largiar ei, qui contra dicturus eſt, libertatem, & licentiam. nam, quid eum facturum

rum putem de abditis rebus,& obſcuris, qui lucem eripere conetur? ſed diſputari poterat ſubtiliter, quanto quaſi artificio natura fabricata eßet primum animal omne, deinde hominem maxime: quae uis eſſet in ſenſibus: quemadmodum prima uiſa nos pellerent, deinde appetitio ab his pulſa ſequeretur: tum,ut ſenſus ad res percipiendas intenderemus. mens enim ipſa, quae ſenſuum fons eſt,atque etiam ipſa ſenſus eſt, naturalem uim habet, quam intendit ad ea, quibus mouetur: itaque alia uiſa ſic arripit, ut his ſtatim utatur; aliqua ſic recondit, e quibus memoria oritur: cetera autem ſimilitudinibus conſtituit: ex quibus efficiuntur notitiae rerum; quas Graeci tum ἐννοίας, tum προλήψεις uocant. eo cum acceſſit ratio,argumentiq. concluſio,rerumq.innumerabilium multitudo; tum & perceptio eorum omnium apparet; & eadem ratio,profecta his gradibus, ad ſapientiam peruenit. Ad rerum igitur ſcientiam, uitaeq. conſtantiam aptiſſima cum ſit mens hominis, amplectitur maxime cognitionem, & iſtam κατάληψιν, quam,ut dixi, uerbum e uerbo exprimentes,comprehenſionem dicemus,cum ipſam per ſe amat, (nihil eſt enim ei ueritatis luce dulcius) tum etiam propter uſum.quocirca & ſenſibus utitur;& artes efficit,quaſi ſenſus alteros; & uſque eo philoſophiam ipſam corroborat,ut uirtutē efficiat,ex qua re una uita omnis apta ſit.Ergo ij,qui negant quidquam poſſe comprehēdi,haec ipſa eripiunt uel inſtrumenta,uel ornamenta uitae, uel potius etiam totam uitā euertunt funditus,ipſumq. animal orbant animo: ut difficile ſit,de temeritate eorum, perinde ut cauſſa poſtulat, dicere.

EXPLANATIO

SEQVITVR *diſputatio*, ʒ recipit ſe e phyſicis quiddam allaturum. ALIA *uiſa ſic arripit*, ʒ ut cum ſcribimus,loquimur,opus propoſitum agimus,mens ſtatim utitur obiecto. ALIQVA *ſic recondit, e quibus memoria oritur.* ʒ ut cum id facere non poſſumus,memoria ſtatuimus,ad primam facultatem facturos eſſe. *Aliqua ſic recondit,e quibus memoria oritur*: Non nihil deſideratur,ac fortaſſe tale quippiā, Vt poſtea: ut ita legatur: Alia uiſa ſic arripit,ut his ſtatim utatur; alia ſic recondit, ut poſtea: e quibus memoria oritur. & dictio,Poſtea,referatur ad uerbum,Vtatur. niſi ſi quis ita malit legere, Alia ſibi recondit,e quibus memoria oritur: Sibi, id eſt ad uſum ſuum.Haec Paullus pater. CETERA *autem ſimilitudinibus* ʒ ut cum uobis ipſi fingimus,homo eſt,ergo animal mortale,capax rationis.

CICERO

NEc *uero ſatis conſtituere poſſum, quod ſit eorum conſilium,aut quid uelint.interdum enim, cum adhibemus ad eos rationem huiuſmodi; ſi ea,quae diſputent,uera non ſint,tum omnia fore incerta;reſpondent, quid ergo iſtud ad nos? num noſtra culpa eſt? naturam accuſa, quae in profundo ueritatem, ut ait Democritus,penitus abſtruſerit. Alij autē elegantius:qui etiam queruntur, quod eos inſimulemus omnia incerta dicere:quantumq. interſit inter incertum, & id, quod percipi non poſſit,docere conantur, eaq. diſtinguere. cū his igitur agamus,qui haec diſtinguunt: illos,qui omnia ſic incerta dicunt,ut,ſtellarum numerus par,an impar, neſciatur,quaſi deſperatos aliquos relinquamus. uolunt enim, (& hoc quidem uel maxime animaduertebam uos moueri) probabile aliquid eſſe, & quaſi ueriſimile;eaq. ſe uti regula & in agenda uita, & in quaerendo,ac diſſerendo.quae iſta regula eſt ueri,& falſi,ſi notionem ueri,& falſi,propterea quod ea non poſſunt internoſci, nullam habemus? nam ſi habemus; intereſſe oportet, ut inter rectum, & prauum,ſic inter uerum, & falſum. ſi nihil intereſt;nulla regula eſt; nec poteſt is,cui eſt uiſio ueri,falſiq. communis, ullum habere iudicium,aut ullam omnino ueritatis notam. Nam,cum dicunt hoc ſe unum tollere, ut quidquam uerum poſſit ita uideri, cetera autem concedere: faciunt pueriliter. quo enim omnia iudicantur, ſublato, reliqua ſe negant tollere: ut,ſi quis quem oculis priuauerit,dicat ea,quae cerni poſſent, non ſe ei ademiſſe. ut enim illa oculis modo cognoſcuntur,ſic reliqua uiſis, ſed propria ueri, non communi ueri & falſi nota. quamobrem ſiue tu probabilem uiſionem,ſiue improbabilem, & quae non impediatur,ut Carneades uolebat,ſiue aliud quid proferes, quod ſequare: ad uiſum illud, de quo agimus,tibi erit reuertendum.in eo autem,ſi erit communitas cum falſo, nullum erit iudicium: quia proprium communi ſigno notari non poteſt.ſin autem commune nihil erit; habeo, quod uolo; id enim quaero, quod ita mihi uideatur uerum, ut non poſſit idem falſum uideri. Simili in errore uerſantur,cum coniuncti,ac ui ueritatis coacti, perſpicua a perceptis nolunt diſtinguere, & conantur oſtendere, eſſe aliquid perſpicui; uerum illud quidem impreſſum in animo,atque mente; neque id tamen percipi, ac comprehendi poſſe. quo enim modo,perſpicue,dixeris, album eſſe aliquid; cum poſſit accidere,ut id,quod nigrum ſit,album eße uideatur? aut quo modo iſta aut perſpicuo dicemus, aut impreſſa ſubtiliter; cum ſit incertum, uere, inaniter ne animus moueatur? ita neque color,neque corpus,neque ueritas,neque argumentum, neque ſenſus,neque perſpicuum ullum relinquitur. Ex hoc illud his uſu uenire ſolet, ut,quidquid dixerint, a quibuſdam interrogentur: ergo iſtuc quidem percipis? ſed,qui ita interrogant, ab iis irridentur. non enim urgent, ut coarguant neminem ulla de re poſſe contendere,neque aſſeuerare ſine aliqua eius rei,quam ſibi quiſque placere dicit, certa,& propria nota.*

EXPLANATIO

VT *ait Democritus*, } in quo illi cum ſcepticis conueniebat. uide Sextum. QVI *omnia ſic incerta* } ciuiliſſime notat ridendum acumen ingeniorum in rebus minime neceſſarijs. VT *inter rectum, & prauum, ſic inter uerum & falſum.* } non enim animus infirmior eſt oculis. CVM *dicunt hoc ſe unum tollere, ut quidquam uerum poſſit ita uideri, ut non eodem modo falſum etiam poſſit ita uideri*; } addidi Verum, ex antiquo libro, ſententia comprobante. Haec Paullus pater. SIMILI *in errore* } perſequitur nunc errores diſtinguentium euidentius. CVM *ſit incertum, uere, inaniter ne animus moueatur?* } in uulgatis libris, Animus, deſiderabatur: ego addidi, ſecutus, praeter antiquum librum, ipſam ſententiam, ipſumq. Ciceronem, qui non ita multo poſt, Conantur, inquir, oſtendere, multa poſſe uideri eſſe, quae omnino nulla ſunt; cum animi inaniter moueantur rebus ijs, quae nullae ſint, ut ijs, quae ſint. Haec Paullus pater.

CICERO

QVOD eſt igitur iſtuc ueſtrum probabile? nam, ſi, quod cuique occurrit, et primo quaſi adſpectu probabile uidetur, id confirmatur. quid eo leuius? ſin ex circumſpectione aliqua, & accurata conſideratione, quod uiſum ſit, id ſe dicent ſequi: tamen exitum non habebunt; primum, quia, ijs uiſis, inter quae nihil intereſt. aequaliter omnibus abrogatur fides: deinde, cum dicant poſſe accidere ſapienti, ut, cum omnia fecerit, diligentiſſimeq. circumſpexerit, exſiſtat aliquid, quod & ueriſimile uideatur, & abſit longiſſime a uero; quo modo, ſi magna parte quidem, ut ſolent dicere, ad uerum ipſum, aut quamproxime accedant, confidere ſibi poterunt? ut enim confidant, notum his eſſe debebit inſigne ueri: quo obſcuro, & oppreſſo, quod tandem uerum ſibi uidebuntur attingere? quid autem tam obſcurum dici poteſt, quam cum ita loquuntur? Eſt hoc quidem rei illius ſignum, aut argumentum; & ea re id ſequor: ſed fieri poteſt, ut id, quod ſignificatur, aut falſum ſit, aut nihil ſit omnino. Sed de perceptione hactenus. ſi quis enim ea, quae dicta ſunt, labefactare uolet; facile, etiam abſentibus nobis, ueritas ſe ipſa defendet. His ſatis cognitis, quae iam explicata ſunt, nunc de aſſenſione, atque approbatione, quam Graeci συγκατάθεσιν uocant, pauca dicemus: non quo non latus locus ſit: ſed paullo ante iacta ſunt fundamenta. nam, cum uim, quae eſſet in ſenſibus, explicabamus, ſimul illud aperiebatur, comprehendi multa, & percipi ſenſibus: quod fieri ſine aſſenſione non poteſt. deinde, cum inter inanimum, & animal hoc maxime interſit, quod inanimum nihil agit, animal agit aliquid: (nihil enim agens ne cogitari quidem poteſt quale ſit) aut ei ſenſus adimendus eſt; aut ea, quae eſt in noſtra ſita poteſtate, reddenda aſſenſio. at uero animus quodam modo eripitur ijs, quos neque ſentire, neque aſſentiri uolunt. etenim neceſſe eſt, ut lancem in libra, ponderibus impoſitis, deprimi, ſic animum perſpicuis cedere. nam, quo modo non poteſt animal ullum non appetere id, quod accommodatum ad naturam appareat: (Graeci id οἰκεῖον appellant) ſic non poteſt obiectam rem perſpicuam non approbare. Quamquam, ſi illa, de quibus diſputatum eſt, uera ſunt; nihil attinet de aſſenſione omnino loqui. qui enim quid percipit, aſſentitur ſtatim. Sed haec etiam ſequuntur, nec memoriam ſine aſſenſione poſſe conſtare, neque notitias rerum, nec artes: idq., quod maximum eſt, ut ſit aliquid in noſtra poteſtate, in eo, qui rei nulli aſſentietur, non erit. ubi igitur uirtus, ſi nihil ſitum eſt in ipſis nobis? Maxime autem abſurdum, uitia in ipſorum eſſe poteſtate, neque peccare quemquam, niſi aſſenſione; hoc idem in uirtute non eſſe; cuius omnis conſtantia, & firmitas ex ijs rebus conſtat, quibus aſſenſa eſt, & quas approbauit: omninoq. ante uideri aliquid, quam agamus, neceſſe eſt, eiq., quod uiſum ſit, aſſentiamur. Quare, qui aut uiſum, aut aſſenſum tollit, is omnem actionem tollit e uita.

EXPLANATIO

HIS *ſatis cognitis*, } Voluntatis ſic uim tuetur, & nouos Academicos redarguit, qui ponant hominem aſſentiri uitijs, atque non item uirtutibus. SENTIRE, } non, ſenſus habere, ſed ſenſibus comprehendere.

CICERO

NVNC ea uideamus, quae contra ab his diſputari ſolent. ſed prius poteſtis totius eorum rationis quaſi fundamenta cognoſcere. Componunt igitur primum artem quandam de ijs, quae uiſa dicimus; eorumq. & uim, et genera definiunt; in his quale ſit id, quod percipi, & comprehendi poſſit, totidem uerbis, quot Stoici: deinde illa exponunt duo, quae quaſi contineant omnem hanc quaeſtionem: quae ita uideantur, ut etiam alia multa eodē modo uideri poſſint, neque in his quidquam interſit, non poſſe eorum alia percipi, alia non percipi: nihil intereſſe autem, non modo ſi ex omni parte eiuſdem modi ſint, ſed etiam ſi diſcerni non poſſint. quibus poſitis, unius argumenti concluſione tota ab his cauſſa comprehenditur. compoſita autem ea concluſio ſic eſt. Eorum, quae uidentur, alia uera ſunt, alia falſa: &, quod falſum eſt, id percipi non poteſt: quod autem uerum uiſum eſt, id omne tale eſt, ut eiuſdem modi falſum etiam poſſit uideri. & quae uiſa ſunt eiuſmodi, ut in ijs

nihil

nihil interſit; non poteſt accidere, ut eorum alia percipi poſſint, alia non poſsint. nullum igitur eſt uiſum, quod percipi poſſit. Quae autem ſumunt, ut concludant id, quod uolunt, ex his duo ſibi putant concedi. neque enim quiſquam repugnat. ea ſunt haec: quae uiſa falſa ſint, percipi ea non poſſe: & alterum; inter quae uiſa nihil interſit, ex his non poſse alia talia eſſe, ut percipi poſſint, alia, ut non poſſint. Reliqua uero multa, & uaria oratione defendunt: quae ſunt item duo: unum; eorum, quae uideantur, alia uera eſſe, alia falſa: alterum; omne uiſum, quod ſit a uero, tale eſſe, quale etiam a falſo poſſit. haec duo propoſita non praeteruolant, ſed ita dilatant, ut non mediocrem curam adhibeant, & diligentiam. diuidunt enim in partes, & eas quidem magnas, primum in ſenſus, deinde in ea, quae ducuntur a ſenſibus, & ab omni conſuetudine, quam obſcurari uolunt. tum perueniunt ad eam partem, ut ne ratione quidem, & coniectura ulla res percipi poſſit. Haec autem uniuerſa concidunt etiam minutius. ut enim de ſenſibus heſterno ſermone uidiſtis, item faciunt de reliquis. in ſingulisq. rebus, quas in minima diſpertiunt, uolunt efficere, ijs omnibus, quae uiſa ſint, ueris adiuncta eſse falſa; quae a ueris nihil differant: ea cum talia ſint, nihil poſſe comprehendi.

EXPLANATIO

NVNC *ea uideamus,* } cogitat argumenta aduerſariorum inſpicere, & nouae Academiae doctrinam conſulto profert. EORVM, *quae uideantur, alia uera eſſe, alia falſa:* } ſic opinor, melius, quam antea, Aliud uerum eſſe, aliud falſum. probat antiquus liber: confirmat ipſe Cicero, qui proxime ſupra, Eorum, inquit, quae uidentur, alia uera ſunt, alia falſa. Haec Paullus pater.

CICERO

HANC ego ſubtilitatem philoſophia quidem digniſſimam iudico, ſed ab eorum cauſsa, qui ita diſſerunt, remotiſſimam. definitiones enim, & partitiones, & horum luminibus utens oratio, tum ſimilitudines, diſſimilitudinesq., & earum tenuis, & acuta diſtinctio, fidentium eſt hominum illa uera, & firma, & certa eſſe, quae putentur; non eorum, qui clament, nihilo magis uera illa eſſe, quam falſa. quid enim agant, ſi, cum aliquid definierint, roget eos quiſpiam, num illa definitio poſſit in aliam rem transferri quamlibet? ſi poſſe dixerint: quid enim dicere habeant, cur illa uera definitio ſit? ſi negauerint: fatendum ſit, quoniam uel illa uera definitio transferri non poſſit in falſum, quod ea definitione explicetur, id percipi poſse: quod minime illi uolunt. Eadem dici poterunt in omnibus partibus. ſi enim dicent, ea, de quibus diſserent, ſe dilucide perſpicere, nec ulla communione uiſorum impediri: comprehendere ea ſe poſse fatebuntur. ſin autem negabunt uera uiſa a falſis poſse diſtingui: qui poterunt longius progredi? occurretur enim, ſicut occurſum eſt. nam concludi argumentum non poteſt, niſi ijs, quae ad concludendum ſumpta erunt, ita probatis, ut falſa eiuſdem modi nulla poſſint eſse. Ergo, ſi rebus comprehenſis, & perceptis niſa, & progreſſa ratio hoc efficiet, nihil poſſe comprehendi: quid poteſt reperiri, quod ipſum ſibi repugnet magis? cumq. ipſa natura accuratae orationis hoc profiteatur, ſe aliquid patefacturam, quod non appareat, &, quo id facilius aſsequatur, adhibituram & ſenſus, & ea, quae perſpicua ſint: qualis eſt iſtorum oratio, qui omnia non tam eſse, quam uideri uolunt? Maxime autem conuincuntur, cum haec duo pro congruentibus ſumunt tam uehementer repugnantia: primum, eſse quaedam falſa uiſa; quod cum uolunt, declarant quaedam eſse uera: deinde ibidem, inter falſa uiſa, & uera nihil intereſse. at primum ſumpſeras, tamquam intereſset. ita priori poſterius, poſteriori ſuperius non iungitur. Sed progrediamur longius; & ita agamus, ut nihil nobis aſsentati eſse uideamur; quaeque ab his dicuntur, ſic perſequamur, ut nihil in praeteritis relinquamus. Primum igitur perſpicuitas illa, quam diximus, ſatis magnam habet uim, ut ipſa per ſeſe ea, quae ſint, nobis, ita ut ſint, indicet: ſed tamen, ut maneamus in perſpicuis firmius, & conſtantius, maiore quadam opus eſt uel arte, uel diligentia; ne ab ijs, quae clara ſint ipſa per ſeſe, quaſi praeſtigijs quibuſdam, et captionibus depellamur. nam, qui uoluit ſubuenire erroribus, Epicurus, ijs, qui uidentur conturbare ueri cognitionem; dixitque ſapientis eſse, opinionem a perpetuitate ſeiungere; nihil fecit. ipſius enim opinionis errorem nullo modo ſuſtulit. quamobrem, cum duae cauſsae perſpicuis, & euidentibus rebus aduerſentur; auxilia totidem ſunt contra comparanda. aduerſatur enim primũ, quod parum defigunt animos, & intendunt in ea, quae perſpicua ſunt, ut, quanta luce ea circumfuſa ſunt, poſſint agnoſcere: alterum eſt, quod fallacibus, et captioſis interrogationibus circumſcripti, atque decepti quidam, cum eas diſsoluere non poſsunt, deſciſcunt a ueritate. oportet igitur & ea, quae perſpicuitate reſponderi poſſunt, in promptu habere, de quibus iam diximus; & eſſe armatos, ut occurrere poſſimus interrogationibus eorum, captioneſque diſcutere: quod deinceps facerẽ conſtitui.

EXPLANATIO

ILLA *uera, & firma, & certa eſse, quae putentur* } Aptius ad ſententiam uiſum eſt, Putentur, quam, ut antea, Tutentur. ut dicat, illa uera eſſe, quae uideantur: contra ſententiã Academicorum, qui, nihilo magis uera illa eſſe, quam falſa, clamabant. quod proxime ſequentibus uerbis oſtenditur. Haec Paullus pater. QVID *enim dicere habeant, cur illa uera definitio ſit?* } Alij: Quid. u. dicere habeant? pro, nec. n. negare

poſſunt.quod mihi non plane ſatisfacit. quiddam enim curtum in his uerbis aures meae ſentiunt: nec Ciceroni propoſitum id uidetur magis, illam Academicorum definitionem transferri quamlibet in aliam rem poſſe; quam hoc,uel definitionem illam ueram non eſſe,quia transferri poſſit in alias res,uel, ſi transferri non poſſit,id eſſe uerum,percipiq. poſſe, quod ea definitione explicetur. quod omnino ab Academicis negatur. Videant igitur eruditi homines, an rectius hoc modo legi poſſit: Quid nam dicere habeant cur illa uera definitio ſit? Haec Paullus pater. NISA, *& progreſſa ratio*} Cum legeretur, Viſa & progreſſa; coniectura ducti, Niſa,correximus.ut ſimilis,& apta translatio ſit:quo modo etiam locutus eſt Tuſc. II. Praeſto, inquit,eſt ratio, quae conniſa per ſe, & progreſſa longius, fit perfecta uirtus. Haec Paullus pater. PRIORI *poſterius, poſteriori ſuperius non iungitur* } Coniungitur, quidam legunt, non recte ut opinor, contra Ciceronis ſententiam.dixit enim, Non iungitur,pro, Non reſpondet, Non cohaeret,Non conuenit. in quo,inquit,maxime conuincuntur, quod duo pro congruentibus ſumunt uehementer repugnantia: omnino & in libro ſcripto Bernardini Maffei legitur, Coniungitur, ſed,ut ſenſus oſtendit,corrupte. Haec Paullus pater.

CICERO

EXPONAM igitur generatim argumenta eorum; quoniam ipſi etiam illa ſolent non confuſe loqui. Primum conantur oſtendere, multa poſſe uideri eſſe, quae omnino nulla ſunt, cum animi inaniter moueãtur eodem modo rebus ijs,quae nullae ſint,ut ijs,quae ſint. nam cum dicatis, inquiunt, uiſa quaedam mitti a deo, uelut ea,quae in ſomnijs uideantur,quaeq. oraculis, auſpicijs, extis declarentur; (haec enim aiunt probari a Stoicis,quos cõtra diſputant) quaerunt,quonam modo, falſa uiſa quae ſint, ea deus efficere poſſit probabilia; quae autem plane proxime ad uerum accedunt, efficere non poſſit? aut,ſi ea quoque poſſit,cur illa non poſſit, quae perdifficiliter, internoſcantur tamen? & ſi haec, cur non inter quae nihil ſit omnino? Deinde, cum mens moueatur ipſa per ſeſe, ut & ea declarant, quae cogitatione depingimus, & ea, quae uel furioſis, uel dormientibus uidentur: non ne, inquiunt, ueriſimile ſit, ſic etiam mentem moueri, ut non modo non internoſcat, uera illa uiſa ſint, an ne falſa, ſed ut in his nihil interſit omnino? ut, ſi qui tremerent, & exalbeſceſcerent uel ipſi per ſe motu mentis aliquo, uel obiecta terribili re extrinſecus, nihil intereſſet, qui diſtingueretur tremor ille, & pallor, neque ut quidquam intereſſet inter inteſtinum, et oblatum. Poſtremo, ſi nulla uiſa ſint probabilia, quae falſa ſint: alia ratio eſt. ſin autem ſunt: cur non etiam quae non facile internoſcantur? cur non ut plane nihil interſit? praeſertim cum ipſi dicatis, ſapientem in furore ſuſtinere ſe ab omni aſſenſu; quia nulla in uiſis diſtinctio appareat. Ad has omnes uiſiones inanes Antiochus quidem & permulta dicebat, et erat de hac una re unius diei diſputatio: mihi autem non idem faciundum puto, ſed ipſa capita dicenda: & primum quidem hoc reprehẽdendum, quod captioſiſſimo genere interrogationis utuntur: quod genus minime in philoſophia probari ſolet, cum aliquid minutatim, & gradatim additur, & demitur. Soritas hos uocant, qui aceruum efficiunt uno addito grano. uitioſum ſane, & captioſum genus. ſic n. adſcenditis: ſi tale uiſum obiectum eſt a deo dormienti, ut probabile ſit; cur non etiam, ut ualde ueriſimile? cur deinde, non ut difficiliter a uero internoſcatur? deinde, ut ne internoſcatur quidẽ? poſtremo; ut nihil inter hoc & illud interſit? huc ſi perueneris, me tibi primum quidque concedente; meum uitium fuerit: ſin ipſe tua ſponte proceſſeris; tuum. quis enim tibi dederit, aut omnia deum poſſe; aut ita facturum eſſe, ſi poſſit? quo modo autem ſumis, ut, ſi quid cui ſimile eſſe poſſit, ſequatur, ut etiam internoſci difficiliter poſſit? deinde, ut ne uix internoſci quidem? poſtremo, ut idem ſit? ut, ſi lupi canibus ſimiles, eoſdem dices ad extremum. & quidem honeſtis ſimilia ſunt quaedam non honeſta, & bonis non bona, & artificioſis minime artificioſa. quid dubitamus igitur affirmare, nihil inter haec intereſſe? ne repugnantia quidem uidemus? nihil eſt enim, quod de ſuo genere in aliud genus transferri poſſit. at, ſi efficeretur, ut inter uiſa differentium generum nihil intereſſet: reperirentur, quae & in ſuo genere eſſent, & in alieno. quod fieri qui poteſt? Omniũ deinde inanium uiſorum una depulſio eſt, ſiue illa cogitatione informantur, quod fieri ſolere concedimus, ſiue in quiete, ſiue per uinum, ſiue per inſaniam. nam ab omnibus eiuſdem modi uiſis perſpicuitatem, quam mordicus tenere debemus, abeſſe dicemus. quis enim, cum ſibi fingit aliquid, & cogitatione depingit, non, ſimulac ſe ipſe commouit, atque ad ſe reuocauit, ſentit, quid interſit inter perſpicua, & inania?

EXPLANATIO

EXPONAM *igitur* } iam ſeria dilucide tractat. quae enim praeceſſerant, ut cognitu non ſatis iucunda, nullis euidentibus exemplis declarabantur. EXTIS } exta pluraliter tantum, cordis, pulmonis, lienis, iocinoris, uentriculi, inteſtina dicuntur, ab extando: quia ſuperius circa pectus in corpore conſtituta ſunt. lib. 2 de Nat. deorum refert, hinc multas ſaepe diuinationes natas. ET *exalbeſcerent* } natiuum colorem in album mutarent: quod fit uel pudore, uel metu. lib. de Orat. Equidem & in uobis animaduertere ſoleo, & in meipſo ſaepiſſime experior, ut exalbeſcam ad principia dicendi, totaq. mente, & omnibus artubus contremiſcam. INTER *inteſtinum, & oblatum.* } ſ. motum. Inteſtinum autem, qui tribuitur intus a natura cuique: oblatum, qui fortuitis caſibus offertur homini extrinſecus. Inteſtina uero, notae ſignificationis, uiſcera, quae latent interius in corpore. SORITAS *hos uocant,* } ſubnectit acerui, graniq. uocabula, reſpectu etymologiae. σωρὸς enim interpretatur proprie, cumulus, aut agger. hinc ſori-

tes

tes a Dialecticis dicitur copioſa illa argumentandi forma,quae ex uno conceſſo, multas infert per ordinem concluſiones. quoniam a ſimplici,magis,ac magis aſſurgit,quaſi creſcens aceruo.

CICERO

EADEM ratio eſt ſomniorum. num cenſes Ennium, cum in hortis cum Ser.Galba, uicino ſuo, ambulaſſet, dixiſſe; Viſus ſum mihi cum Galba ambulare? at,cum ſomniauit,ita narrauit: Viſus Homerus adeſſe poeta.

idemq.in Epicharmo;

Nam uidebar ſomniare me ego eſſe mortuum.

itaque,ſimul experrecti ſumus,uiſa illa contemnimus, neque ita habemus, ut ea, quae in foro geſſimus. At enim,dum uidentur, eadem eſt in ſomnijs ſpecies eorum,quae uigilantes uidemus. Primum intereſt:ſed id omittamus:illud enim dicimus, non eandem eſſe uim, neque integritatem dormientium,& uigilantium, nec mente,nec ſenſu. Ne ui nolenti quidem, quae faciunt, eadem approbatione faciunt,qua ſobrij:dubitant;haeſitant,reuocant ſe interdum,ijsq., quae uidentur, imbecillius aſſentiuntur;cumq.edormiuerunt, illa uiſa quã leuia fuerint,intelligunt. Quod idem contingit inſanis; ut & incipientes furere ſentiant; & dicant aliquid, quod non ſit,id uideri ſibi;&,cum relaxentur,ſentiant, atque illa dicant Alcmaeonis:

,, Sed mihi neutiquam cor conſentit cum oculorum adſpectu.

At enim ipſe ſapiens ſuſtinet ſe in furore,ne approbet falſa pro ueris;& alias quidem ſaepe, ſi aut in ſenſibus ipſius eſt aliqua forte grauitas,aut tarditas; aut obſcuriora ſunt,quae uidentur;aut a perſpiciendo temporis breuitate excluditur.quamquam totum hoc, ſapientem aliquando ſuſtinere aſſenſionem,contra nos eſt. ſi enim inter uiſa nihil intereſſet;aut ſemper ſuſtineret,aut numquam.Sed ex hoc genere toto perſpici poteſt leuitas orationis eorum, qui omnia cupiunt confundere. quaerimus grauitatis,conſtantiae,firmitatis, ſapientiae iudicium;utimur exemplis ſomniantium,furioſorum,ebriorum.illud attendamus,in hoc omni genere quam inconſtanter loquamur.non enim proferremus uino,aut ſomno oppreſſos,aut mente captos,tam abſurde,ut tum diceremus intereſſe inter uigilantium uiſa, & ſobriorum,& ſanorum,& eorum, qui eſſent aliter affecti,tum nihil intereſſe.Ne hoc quidem cernunt,omnia ſe reddere incerta:quod nolũt.ea dico incerta,quae ἄδηλα Graeci.ſi enim res ſe ita habeant,ut nihil interſit,utrum ita cui uideatur,ut inſano,an ſano: cui poſſit exploratum eſſe de ſua ſanitate? quod uelle efficere, non mediocris inſania eſt.

EXPLANATIO

EADEM *ratio eſt ſomniorum.* } quae,ut Academici uolunt,ſunt de genere uiſorum. IN *Epicharmo;* } Syracuſano, qui, primus, teſte Suida, comoediam effinxit. ILLA *dicant Alcmaeonis:* } filij Amphiarai,ac matris parricidio nobilis. Fuit & alius Alcmaeon Crotoniates,diſcipulus,& ſectator Pythagorae. SED *ex hoc genere toto* } coepti ſermonis reuocatio.

CICERO

SIMILITVDINES uero aut geminorum, aut ſignorum anulis impreſſorum pueriliter conſectantur. quis enim noſtrum ſimilitudines negat eſſe, cum eae plurimis in rebus appareant? ſed,ſi ſatis eſt ad tollẽdã cognitionem,ſimilia eſſe multa multorum: cur eo non eſtis contenti,praeſertim concedentibus nobis? & cur potius id contenditis,quod rerum natura non patitur, ut non ſuo quidque genere ſit tale, quale eſt? nec ſit in duobus,aut pluribus nulla re differens ulla communitas?ut ſibi ſint & oua ouorum, & apes apium ſimillimae.Quid pugnas igitur?aut quid tibi uis in geminis? conceditur enim ſimiles eſſe:quo contentus eſſe potueras.tu autem uis eoſdem eſſe plane,non ſimiles: quod fieri nullo modo poteſt. Deinde confugis ad phyſicos, eos,qui maxime in Academia irridentur: a quibus ne tu quidem iam te abſtinebis:& ais Democritum dicere,innumerabiles eſſe mundos,& quidem ſic quoſdam inter ſeſe non ſolum ſimiles,ſed undique, perfecte, & abſolute ita pares,ut inter eos nihil prorſus interſit, & eo quidem innumerabiles: itemq.homines.deinde pollas,ut,ſi mundus ita ſit par alteri mundo; ut inter eos ne minimum quidem interſit,concedatur tibi,ut in hoc quoque noſtro mundo aliquid alicui ſic par ſit, ut nihil differat,nihil interſit. cur.n.inquies,cum ex illis indiuiduis,unde oĩa Democritus gigni affirmat,in reliquis mũdis,& his quidem innumerabilibus, innumerabiles Q. Lutatij Catuli non poſſint eſſe,ſed etiam ſint;in hoc tanto mundo Catulus alter non poſſit effici? Primum quidem me ad Democritum uocas. cui non aſſentior: potius refellam,propter id,quod dilucide docetur a politioribus phyſicis,ſingularum rerum ſingulas proprietates eſſe. fac enim antiquos illos Seruilios, qui gemini fuerunt,tam ſimiles,quam dicuntur:num cenſes etiam eoſdem fuiſſe?non cognoſcebantur foris; at domi: non ab alienis;at a ſuis.an non uidemus hoc uſu uenire,ut, quos numquam putaſſemus a nobis internoſci poſſe, eos,conſuetudine adhibita,tam facile internoſceremus, uti ne minimum quidem ſimiles eſſe uiderentur? Hic pugnent licet,non repugnabo:quin etiam concedam, illum ipſum ſapientem,de quo omnis hic ſermo eſt,cum ei res ſimiles occurrent,quas non habeat denotatas, retenturum aſſenſum,nec umquam ulli uiſo aſſenſurum, niſi quod tale fuerit,quale falſum eſſe non poſſit. ſed ad ceteras res habet quandam artem, qua uera a falſis poſſit

ſis poſſit diſtinguere: & ad ſimilitudines iſtas uſus adhibendus eſt. ut mater geminos internoſcit conſuetudine oculorum; ſic tu internoſces, ſi aſsueueris. uides ne, ut in prouerbio ſit ouorum inter ſe ſimilitudo? tamen hoc accepimus, Deli fuiſse complures, ſaluis rebus illis, qui gallinas alere permultas quaeſtus cauſſa ſolerent. hi cũ ouum inſpexerant; quae id gallina peperiſset, dicere ſolebant. neque id eſt contra nos. nam nobis ſatis eſt, oua illa internoſcere nihil. n. magis aſsentiri poteſt, hoc illud eſse, quã ſi inter illa omnino nihil intereſset. habeo enim regulam, ut talia uiſa uera iudicem, qualia falſa eſse non poſſint. ab hac mihi non licet tranſuerſum, ut aiunt, digitum diſcedere; ne confundam omnia. ueri enim, & falſi non modo cognitio, ſed & natura tolletur, ſi nihil erit, quod interſit. ut etiam illud abſurdũ ſit, quod interdum ſoletis dicere; cum uiſa in animos imprimantur, non uos id dicere, inter ipſas impreſſiones nihil intereſſe, ſed inter ſpecies, & quaſdam formas eorum. quaſi uero non ſpecie uiſa iudicentur; quae fidem nullam habebunt, ſublata ueri, & falſi nota.

EXPLANATIO

PVERILITER *conſectantur.* } Conſector hic ſignificat, ut pueriliter, ita contentioſe perſequor. TV *autem uis* } perſonae fictio. ponit ante oculos ſibi praeſentem aduerſarium ex Academicis, & diſputantem, cui recte reſpondeat. Vnde ſumit noui ſermonis rhetoricam occaſionem. ET *eo quidem innumerabiles* } ſunt, qui legant, Eos. ego hoc totum ſuſpicor abundare. iacet enim, & orioſum eſt, neque ad ſententiam quidquam affert, quo perfectior eſſe uideatur. Haec Paullus pater. EX *illis indiuiduis*, } hoc eſt, ex particulis illis minutiſſimis atomorum, & corpuſculis. nam lib. I. de Finibus, atomorum interpretationem afferens, inquit, corpora indiuidua. ANTIQVOS *illos Seruilios*, } miraculo proximum, ne dignoſci quidem foris alterum ab altero potuiſſe. SALVIS *rebus illis*, } quod honorem tuetur id Apollinem reſpicit, qui Deli religioſiſſime colebatur. DICERE *ſolebant.* } fortaſſe rectius, Diſcernere; cum ſequatur, Internoſcere, Sic & antiquus liber. HABEO *enim regulam*, } colligit breuiter Lucullus, quae hactenus dixit contra Academicos.

CICERO

ILLVD *uero perabſurdum, quod dicitis probabilia nos ſequi, ſi re nulla impediamini. Primum, qui poteſtis non impediri, cum a ueris falſa non diſtent? deinde, quod iudicium eſt ueri, cum ſit commune falſi? ex his illa neceſſario nata eſt ἐποχή, id eſt aſſenſionis retentio: in qua melius ſibi cõſtitit Arceſilas; ſi uera ſunt, quae de Carneade non nulli exiſtimant. ſi enim percipi nihil poteſt; quod utrique uiſum eſt: tollendus aſſenſus eſt. quid enim eſt tam futile, quam quidquam approbare non cognitum? Carneadem autem etiam heri audiebamus ſolitum eſſe delabi interdum, ut diceret, opinaturum, id eſt peccaturum eſſe ſapientem. mihi porro non tam certum eſt, eſſe aliquid, quod comprehendi poßit; de quo minium etiam diu diſputo; quam ſapientem nihil opinari, id eſt numquam aſſentiri rei uel falſae, uel incognitae. Reſtat illud, quod dicunt, ueri inueniendi cauſſa contra omnia dici oportere, & pro omnibus. nolo igitur uidere, quid inuenerint. Non ſolemus, inquit, oſtendere. Quae ſunt tandem iſta myſteria? aut cur celatis, quaſi turpe aliquid, ſententiam ueſtram? Vt qui audient, inquit, ratione potius, quam auctoritate, ducantur. Quid, ſi utrumque? num peius eſt? Vnum tamen illud non celant; nihil eſſe, quod percipi poßit. an in eo auctoritas nihil abeſt? mihi quidem uidetur uel plurimum: quis enim iſta, tam aperte, perſpicueq. & peruerſa, & falſa, ſecutus eſſet, niſi tanta in Arceſila, multo ẽt maior in Carneade & copia rerũ, et dicendi uis fuiſſet?*

Haec Antiochus fere & Alexandriae tum, & multis annis poſt multo etiam aſſeuerantius in Syria, cum eſſet mecum, paullo ante quam eſſet mortuus. Sed iam confirmata cauſſa, te, hominem amiciſſimum, (me antẽ appellabat) & aliquot annis minorem natu, non dubitabo monere. Tu ne, cum tantis laudibus philoſophiam extuleris, Hortenſiumq. noſtrum diſſentientem commoueris; eam philoſophiam ſequere, quae confundit uera cum falſis, ſpoliat nos iudicio, priuat approbatione, omnibus orbat ſenſibus? & Cimmerijs quidem, quibus adſpectum ſolis ſiue deus aliquis, ſiue natura ademerat, ſiue eius loci, quem incolebant, ſitus, ignes tamen aderant, quorum illis uti lumine licebat: iſti autem, quos tu probas, tantis offuſis tenebris, ne ſcintillã quidem ullam nobis ad adſpiciendum reliquerunt. quos ſi ſequamur, ijs uinculis ſimus adſtricti, ut nos cõmouere nequeamus. ſublata enim aſsenſione, omnem & motum animorum, & actionem rerum ſuſtulerunt. quod non modo recte fieri, ſed omnino fieri non poteſt. Prouide etiam, ne uni tibi iſtam ſententiam minime liceat defendere. Au tu, cum res occultiſſimas aperueris, in lucemq. protuleris; iuratusq. dixeris, ea te comperiſse; quod mihi quoque licebat, qui ex te illa cognoueram; negabis eſse rem ullam, quae cognoſci, comprehendi, percipi poßit? uide, quaeſo, etiam atque etiam, ne illarum quoque rerum pulcherrimarum a te ipſo minuatur auctoritas.

EXPLANATIO

ID *eſt aſsenſionis retentio* } Hoc puto Ciceronis non eſſe, uerum ab aliquo, qui proximum antecedens uerbum exponeret, eſſe additum. Haec Paullus pater. IN *qua melius* } quia non dicebat id, quod

Carneades

Carneades opinaturum ſapientem. OPINATVRVM, *id eſt peccaturum* } Carneadis uerba interpretatur Lucullus. NON *tam certum eſt*, } quod ita certum eſt, ut nimium diu diſputem. SED *iam confirmata cauſſa*, } Conuerſio. ſermonem ab utraque Academia dirigit ad ipſum Ciceronem, perinde ac ſi illum a ſuſcepta ſemel philoſophiae profeſſione rationibus reuocare uelit. NOSTRVM *diſſentientem* }. eo quod magis tribueret iuris prudentiae, & humanioribus doctrinis, quam philoſophiae ſtudijs. ET *Cimmerijs quidem* } Cimmerij Scythae, intra montium conualles conſtituti, ab opido Cimmerio ſic dicti, quod ſitum eſt in oſtio Boſphori ſeptemtrionalis Plin. lib. VI. cap. 2. PROVIDE *etiam* } nimirum intellexit Cicero, quam plenae nugarum eſſent feriae illae philoſophorum diſputationes. RES *occultiſſimas* } coniurationem Catilinae ſignificat.

CICERO

QVAE cum dixiſſet ille, finem fecit. Hortenſius autem, uehementer admirans, quod quidem perpetuo, Lucullo loquente, fecerat, ut etiam manus ſaepe tolleret, (nec mirum: nam numquam arbitror contra Academiam dictum eſſe ſubtilius) me quoque, iocans ne, an ita ſentiens, (non enim ſatis intellige bam) coepit hortari, ut ſententia deſiſterem. Tum mihi Catulus, Si te, inquit, Luculli oratio flexit, quae eſt habita memoriter, accurate, copioſe, taceo; neque te, quo minus, ſi tibi ita uideatur, ſententiam mutes, deterrendum puto: illud uero non cenſuerim, ut eius auctoritate moueare. tantum enim te non monuit, inquit arridens, ut caueres, ne quis improbus tribunus pl. quorum uides quanta copia ſemper futura ſit, arriperet te, & in concione quaereret, qui tibi conſtares, cum idem negares quidquam certi poſſe reperiri, idem te comperiſſe dixiſſes. hoc, quaeſo, ne te terreat. de cauſſa autem ipſa malim quidem te ab hoc diſſentire: ſin ceſſeris, non magnopere mirabor. memini enim Antiochum ipſum, cum annos multos talia ſenſiſſet, ſimulac uiſum ſit, ſententia deſtitiſſe. Haec cum dixiſſet Catulus, me omnes intueri. Tum ego, non minus commotus, quam ſoleo in cauſſis maioribus, huiuſmodi quadam oratione ſum exorſus: Me, Catule, oratio Luculli de ipſa re ita mouit, ut docti hominis, & copioſi, & parati, & nihil praetereuntis eorum, quae pro illa cauſſa dici poſſent; non tamen, ut ei reſpondere poſſe diffiderem. auctoritas autem tanta plane me mouebat, niſi tu oppoſuiſſes non minorem tuam. aggrediar igitur, ſi pauca ante quaſi de fama mea dixero. Ego enim, ſi, aut oſtentatione aliqua adductus, aut ſtudio certandi, ad hanc potiſſimum philoſophiam me applicaui, non modo ſtultitiam meam, ſed etiam mores, & naturam condemnandam puto. nam ſi minimis in rebus pertinacia reprehenditur, calumnia etiam coercetur: ego de omni ſtatu, conſilioq. totius uitae aut certare cum alijs pugnaciter, aut fruſtrari cum alios, tum etiam me ipſum uelim? itaque, niſi ineptum putarem, in tali diſputatione id facere, quod, cum de rep. diſceptatur. fieri interdum ſolet; iurarem per Iouem, deosq. penates, me & ardere ſtudio ueri reperiendi, & ea ſentire, quae dicerem. qui enim poſſum non cupere uerum inuenire, cum gaudeam, ſi ſimile ueri quid inuenerim? ſed, ut hoc pulcherrimum eſſe iudicem, uera uidere: ſic, pro ueris probare falſa, turpiſſimum eſt. nec tamen ego is ſum, qui nihil umquam falſi approbem, qui numquam aſſentiar, qui nihil opiner: ſed quaerimus de ſapiente. ego uero ipſe & magnus quidam ſum opinator; (non enim ſum ſapiens) & meas cogitationes ſic dirigo non ad illam paruulam Cynoſuram,

,, *Qua fidunt duce nocturna Phoenices in alto,*

ut ait Aratus; eoq. directius gubernant, quod eam tenent,

,, *Quae curſu interiore breui conuertitur orbe;*

ſed ad Elicen, & clariſſimos ſeptemtriones, id eſt rationes has, latiore ſpecie, non ad tenue elimatas. eo fit, ut errem, & uager latius. ſed non de me, ut dixi, ſed de ſapiente quaeritur. uiſa enim iſta cum acriter mentem, ſenſum ue pepulerunt, accipio, hisq. interdum aſſentior, nec percipio tamen: nihil enim arbitror poſſe percipi. non ſum ſapiens: itaque uiſis cedo, neque poſſum reſiſtere. ſapientis autem hanc cenſet Arceſilas uim eſſe maximam, Zenoni aſſentiens, cauere ne capiatur, ne fallatur uidere. nihil eſt enim ab ea cogitatione, quam habemus de grauitate ſapientis, errore, leuitate, temeritate diſiunctius.

EXPLANATIO

VT *etiam manus ſaepe tolleret*, } geſtu affectum ſuum comprobando. TALIA *ſenſiſſet*, } non qualia Lucullus dixerat, quae perpetuo in reliqua uita retinuit, ſed qualia recentiores Academici ſentiebant. ME, *Catule*, } praemiſſis reſpondet, & obiter conſilij ſui rationem reddit. VT *hoc pulcherrimum* } perinſignis ſententia. PARVVLAM *Cynoſuram*, } caeleſte ſidus, quod alio nomine Arctos dicitur, Latinis minor Vrſa. ſed, ſi ſyllabatim exponas, canis cauda. Quod autē addit Helicen, eſt Arctos altera, maiorem Vrſam dicimus. NE *fallatur uidere*. } hoc eſt, uiſa; uel, uidendo. ponitur enim hic infinitiuus pro nomine, uel gerundio.

CICERO

QVID igitur loquar de firmitate ſapientis? quem quidem nihil opinari, tu quoque, Luculle, concedis. quod quoniam a te probatur, (ut praepoſtere tecum agam: mox referam me ad ordinem) haec primum

concluſio quam habeat uim, cõſidera. Si ulli rei ſapiens aſſentietur umquam; aliquando etiam opinabitur: numquam autem opinabitur; nulli igitur rei aſſentietur. hanc concluſionem Arceſilas probat: confirmat enim primum, & ſecundum. Carneades non numquam ſecundum illud dabat, aſſentiri aliquando. ita ſequebatur, & opinari. quod tu non uis, & recte, ut mihi uideris. Sed illud primum, ſapientem, ſi aſſenſurus eſſet, etiam opinaturum, falſum eſſe & Stoici dicunt, & eorum adſtipulator Antiochus: poſſe enim eum falſa a ueris, & quae non poſſint percipi, ab iis, quae poſſint, diſtinguere. Nobis autem primum, etiam ſi quid percipi poſſit, tamen ipſa conſuetudo aſſentiendi periculoſa eſſe uidetur, & lubrica. quamobrem, cum tam uitioſum eſſe cõſtet, aſſentiri quidquam aut falſum, aut incognitum; ſuſtinenda eſt potius omnis aſſenſio, ne praecipitet, ſi temere proceſſerit. ita enim finitima ſunt falſa ueris, eaq., quae percipi poſſunt, (ſi modo ea ſunt quaedam: iam enim uidebimus) ut tamen in praecipitem locum non debeat ſe ſapiens committere. ſin autem, omnino nihil eſſe, quod percipi poſſit, a me ſumpſero: &, quod tu mihi das, accepero, ſapientem nihil opinari: effectum illud erit, ſapientem aſſenſus omnes cohibiturum. ut tibi uidendum ſit, id ne malis, an aliquid opinaturum eſſe ſapientem. neutrum, inquies, illorum. nitamur igitur, nihil poſſe percipi. etenim de eo omnis eſt controuerſia. ſed prius pauca cum Antiocho: qui haec ipſa, quae a me defenduntur, & didicit apud Philonem tam diu, ut conſtaret diutius didiciſſe neminem; & ſcripſit de his rebus acutiſſime; & idem haec non acrius accuſauit in ſenectute, quam antea defenſitauerat. quamuis igitur fuerit acutus, ut fuit: tamen inconſtantia leuatur auctoritas. Quis, inquam, enim iſte dies illuxerit, quaero, qui illi oſtenderit eam, quam multos annos eſſe negauiſſet, ueri & falſi notam. Excogitauit aliquid. eadem dicit, quae Stoici. Paenituit eum illa ſenſiſſe. cur non ſe tranſtulit ad alios, & maxime ad Stoicos? eorũ enim erat propria iſta defenſio. quid eum Mneſarchi paenitebat? quid Dardani? qui erant Athenis tum principes Stoicorum. numquam a Philone diſceſſit, niſi poſtea quam ipſe coepit, qui ſe audirent, habere. Vnde autem ſubito uetus Academia renouata eſt? nominis dignitatem uidetur, cum a re ipſa deſciſceret, retinere uoluiſſe: quod erant, qui illum gloriae cauſſa facerent ſperare, etiam fore, ut ii, qui ſequerentur, Antiochii uocarentur. mihi autem magis uidetur non potuiſſe ſuſtinere concurſum omnium philoſophorum. etenim de ceteris ſunt inter illos non nulla communia: haec Academicorum eſt una ſententia, quam reliquorum philoſophorum nemo probet. itaque ceſſit. ut enim ii, qui ſub nube ſolem non ferunt: item ille, cum aeſtuaret, ueterum, ut Maenianorum, ſic Academicorum umbrã ſecutus eſt. quoq. ſolebat uti argumento tum, cum ei placebat nihil poſſe percipi; cum quaereret Dionyſius ille Heracleotes, utrum comprehendiſſet certa illa nota, qua aſſentiri dicitis oportere, illud ne, quod multos annos tenuiſſet, Zenoniq. magiſtro credidiſſet; honeſtum quod eſſet, id bonum ſolum eſſe; an, quod poſtea defenſitauiſſet, honeſti inane nomen eſſe, uoluptatem eſſe ſummum bonum; qui ex illius commutata ſententia docere uellet, nihil ita ſignari in animis noſtris a uero poſſe, quod non eodem modo poſſit a falſo; is curauit, quod argumentum ex Dionyſio ipſe ſumpſiſſet, ex eo ceteri ſumerent.

EXPLANATIO

REFERAM *me ad ordinem)* ʒ diſputationi conuenientem. Alias in ordinem referri, contemptibile. CARNEADES *non numquam ſecundum illud dabat, aſſentiri aliquando: ita ſequebatur, etiam opinari.* ʒ Cum antea in omnibus libris legeretur, Id aſſequebatur; emendaui, coniectura ductus, Ita ſequebatur, eo confidentius, quod It pro Id ueteres ſcribebant. Duo autem illa uerba, Aſſentiri, Opinari, loco mouerẽ, ut alterum in alterius ſedem migraret, & ita legeretur: Carneades non numquam ſecundum illud dabat, opinari aliquando: ita ſequebatur, etiam aſſentiri. De duob. enim, quod propoſuit, ſciẽdũ illud erat: Numquam autem opinabitur: de quo Carneades ita ſentiebat, ut interdum diceret, ſapientẽ opinari: ita ſequebatur, & aſſentiri: ut appareret, Carneadem aliquem tamen aſſenſum dare ſapienti, quem Arceſilas penitus tollebat, cum uterque eſſet Academicus. Haec Paullus pater. NE *praecipitet,* ʒ Praecipito, neutrale paſſiuũ, idem eſt, quod praeceps agor, praeceps ruo, & cum aliquo caſu ſignificat in praeceps deijcio. Praecipitat ex altiſſimis montibus Nilus apud Ciceronem, priore regula: Praecipitare ſe ex rupe Plinius dixit, & Praecipitare ſe in flumen, Caeſar, in actiua ſignificatione. IN *praecipitem locum* ʒ aſſenſionem. NEVTRVM, ʒ quod ſentit Arceſilas. QVID *eum* ʒ commouet praeiudicium doctrinae, culpa Antiochi iam uita functi, qui, cum diſſentiret ab Academicis, non ſe contulerit ad Stoicos. GLORIAE *cauſſa facerent* ʒ ſic locutus in libello de opt. ge. orat. OMNIVM *philoſophorum* ʒ hanc unam improbantium Academicorum ſententiam, nihil omnino poſſe percipi. detrahit Antiocho uirtutem reſiſtenti neceſſariam; ut eius minuat auctoritatem. VT *enim ii, qui ſub nube* ʒ iocoſa comparatio de rebus Antiochi, qui, quaſi calore difficultatis incenſus, umbram quietis penes Academicos quaeſiuerit. MAENIANORVM ʒ uide Pedianum.

CICERO

SED cum haec alio loco plura; nunc ad ea, quae a te, Luculle, dicta ſunt. Et primum, quod initio dixiſti, uideamus quale ſit: ſimiliter a nobis de antiquis philoſophis commemorari, atque ſeditioſi ſolerent claros uiros, ſed tamen populares, aliquos nominare. illi, cum res non bonas tractent, ſimiles bonorum uideri uolunt: nos autem dicimus, ea nobis uideri, quae uoſmet ipſi nobiliſſimis philoſophis placuiſſe conceditis. Anaxagoras

niuem

niuem nigram dixit eſſe.ferres me,ſi ego idem dicerē? tu,ne ſi dubitarem quidem.at quis eſt biceīnum ſophiſtes?ſic enim appellantur ij,qui oſtentationis,aut quaeſtus cauſſa philoſophantur.maxima fuit & grauitatis, & ingenij gloria.Quid loquar de Democrito? quem cū eo conferre poſſumus non modo ingenij magnitudine, ſed etiam animi? qui ita ſit auſus ordiri:Haec loquor de uniuerſis.nihil excipit,de quo non profiteatur. quid enim eſſe poteſt extra uniuerſa?quis hunc philoſophū non anteponit Cleanthi,Chryſippo, reliquiſq. inferioris aetatis?qui mihi,cum illo collocati, quinctae claſſis uidentur.atque is non hoc dicit,quod nos,qui ueri eſſe aliquid non negamus,percipi poſſe negamus. ille uerum eſse plane negat:eſſe ſenſus quidem nec obſcuros dicit, nec tenebricoſos,ſic enim appellat eos is,qui hunc maxime eſt admiratus,Chius Metrodorus initio libri,qui eſt de natura.Nego,inquit,ſcire nos,ſciamus ne aliquid,an nihil ſciamus;ne id ipſum quidem neſcire,aut ſcire,ſcire nos;nec,omnino ſit ne aliquid,an nihil ſit. Furere tibi Empedocles uidetur:at mihi digniſſimum rebus ijs, de quibus loquitur,ſonum fundere.num ergo is excaecat nos,aut orbat ſenſibus,ſi parum magnam uim cenſet in ijs eſse ad ea, quae ſub eos ſubiecta ſunt, indidicanda?Parmenides,Xenophanes,minus bonis quamquam uerſibus,ſed tamen illis uerſibus, increpant eorum arrogantiam quaſi irati,qui,cum ſciri nihil poſſit,audeant ſe ſcire dicere. Et ab his aiebat remouendum Socratem,& Platonem: cur? an de ullis certius poſsum dicere?uixiſſe cum his equidem uideor: ita multi ſermones perſcripti ſunt, e quibus dubitari non poſſit, quin Socrati, nihil, ſit uiſum, ſciri poſſe. excepit unum tantum, ſcire ſe,nihil ſe ſcire:nihil amplius.

EXPLANATIO

ANAXAGORAS *niuem nigram* ʒ Princeps hic olim habitus eſt in phyſicis: ſed interdum ineptiſſimus,ut hic,cum niuem nigram eſſe dicit. NVM *ſophiſtes?* ʒ Anaxagoras. QVINCTAE *claſſis.* ʒ ultimae auctoritatis.Liuius lib.1.ab Vrbe cond. narrat,Seruium Tullium in quinque claſſes, ex modo cenſus,diſtribuiſſe populum Romanum. Primae igitur Claſſis erant ditiſſimi quique: poſtremae redditibus,& bonis minimi.Inde Cicero iocatur in Cleanthē, atque Ariſtippum. Claſſis alias nauium multitudo,atque frequens equitum globus,apud Virg. NEGO,*inquit,ſcire nos,* ʒ ſophiſtarum uaniſſimas argutias deridet Cicero. Toties hic uerbum idem ſuper alterum ingeminatur,ut,uere neſcias; quid ſibi cum hoc ſcire Empedocles uelit. XENOPHANES. ʒ Colophonius qui fuit circa quadrageſimam Olympiadem. Sextus Emp. adu. math. cap. 13. CERTIVS *poſsum dicere?* ʒ eos ſenſiſſe, nihil poſse percipi.

CICERO

QVID dicam de Platone? qui certe tam multis libris haec perſecutus non eſſet,niſi probauiſſet.ironiam enim alterius,perpetuam praeſertim, nulla fuit ratio perſequi,Videos ne tibi, non, ut Saturninus,nominare modo illuſtres homines,ſed etiam imitari numquam niſi clarum,niſi nobilem?atque habebam moleſtos nobis,ſed minutos,Stilbonem,Diodorum,Alexinum:quorum ſunt contorta, & aculeata quaedam ſophiſmata:ſic enim appellantur fallaces concluſiunculae.Sed,quid eos colligam, cum habeam Chryſippum, qui fulcire putatur porticum Stoicorum? quam multa ille contra ſenſus,quam multa contra omnia, quae in conſuetudine probantur?diſſoluit idem. mihi quidem non uidetur:ſed diſſoluerit ſane: certe tam multa non collegiſſet,quae nos fallerent probabilitate magna, niſi uideret ijs reſiſti non facile poſse. Quid Cyrenei uidentur,minime contempti philoſophi?qui negant eſſe quidquam,quod percipi poſſit extrinſecus:ea ſe ſola percipere,quae tactu intimo ſentiant,ut dolorem, & uoluptatem;neque ſe,quo quid colore,aut quo ſono ſit,ſcire, ſed tantum ſentire affici ſe quodam modo. Satis multa de auctoribus.quamquam ex me quaeſieras,non ne putarem,poſt illos ueteres,tot ſaeculis inueniri uerum potuiſſe,tot ingenijs,tantiſq.ſtudijs quaerentibus.quid inuentum ſit,paullo poſt uidero, te ipſo quidem iudice. Arceſilam uero non obtrectandi cauſsa cum Zenone pugnauiſſe,ſed uerum inuenire uoluiſſe, ſic intelligitur. Nemo umquam ſuperiorum non modo expreſſerat,ſed ne dixerat quidem,poſſe hominem nihil opinari;nec ſolum poſſe,ſed ita neceſſe eſſe ſapienti. uiſa eſt Arceſilae cum uera ſententia,tum honeſta, & digna ſapiente.quaeſiuit de Zenone fortaſſe,quid futurum eſſet,ſi nec percipere quidquam poſſet ſapiens,nec,opinari,ſapientis eſſet.Ille,credo:nihil opinatur; quoniam eſſet,quod percipi poſſet.Quid ergo eſſet id? uiſum, credo.Quale igitur uiſum?tum illum ita definiuiſse:ex eo quod eſſet,ſicut eſſet,impreſſum,& ſignatum, & effictum.Poſt requiſitum,etiā ne,ſi eiuſmodi eſset uiſum uerum,quale falſum?hic Zenonem uidiſse acute, nullum eſse uiſum,quod percipi poſset; ſi id tale eſset ab eo,quod eſt,ut eiuſmodi ab eo,quod non eſt,poſset eſse. recte.conſenſit Arceſilas.ad definitionem additum:neque enim falſum percipi poſse,neque uerum, ſi eſset tale,quale uel falſum.incubuit autem in eas diſputationes,ut doceret,nullum tale eſse uiſum a uero, ut non eiuſdem modi etiam a falſo poſſit eſse.Haec autem eſt una contentio,quae adhuc permanſerit. Nam illud, nulli rei aſsenſurum eſse ſapientem, nihil ad hanc controuerſiam pertinebat.licebat enim nihil percipere,& tamen opinari.quod a Carneade dicitur probatū.equidem,Clitomacho plus,quam Philoni, aut Metrodoro, credens,hoc magis ab eo diſputatum, quam probatum, puto. ſed id omittamus.

EXPLANATIO

VIDEOR *ne tibi,non, ut Saturninus,nominare modo illuſtres homines,ſed etiam imitari numquam, niſi clarum,niſi nobilem?* } Quid ſibi uelit hic, Numquam, ſatis non intelligo. Suſpicatus aliquando ſum, Quemquam, legi poſſe: ut hoc Cicero dicat: Videor ne tibi quemquam inuitare, niſi clarum, niſi nobilem? non ut Saturninus, nominare modo illuſtres homines, nequaquam autem imitari. Poſtea magis placuit hoc modo: Videor ne tibi, non ut Saturninus, nominare modo illuſtres homines, ſed etiam imitari numquem, niſi clarum, niſi nobilem? Quae mihi mea tum denique placebit opinio, ſi ueterum librorum acceſſerit auctoritas, aut eam hominibus eruditis non diſplicere cognouero. Haec Paullus pater. HABEBAM *moleſtos nobis,ſed minutos,* } plurimi, licet contempti, moleſti tamen eſſe poſſunt. SIC *enim appellantur* } ſophiſmatis expoſitio. FVLCIRE *putatur porticum* } tueri dignitatem Stoicorum, aut ſcholam ipſam. ſolebant enim philoſophi, deambulantes in porticibus diſputare. ſic lib. de orat. Porticus, inquit, haec ipſa, ubi inambulamus. PROBANTVR? *diſſoluit idem, mihi quidem non uidetur: ſed diſſoluerit ſane:* } Patet ſententia, quae latebat antea, ob interpuncta male collocata. ſic enim erat in omnibus uulgatis libris: Quam multa ille contra ſenſus, quam multa contra omnia, quae in conſuetudine probantur, diſſoluit? idem mihi quidem non uidetur. Poſſunt haec quibuſdam minuta uideri; mihi, & opinor ſincere iudicantibus, non uidentur. quid enim in emendando noſtra laborat induſtria? niſi, ut ſententiam aſſequamur: id quoquo modo ſuccedat, laudabile eſt: porro, quantum obſcuris locis haec interpungendi ratio, a ſuperioribus neglecta dicam, an ignorata? lucem attulerit, omnes, opinor, intelligunt, quos modo paullo elegantior doctrina delectat. Haec Paullus pater. DISSOLVERIT *ſane:* } conceſſio, qua Chryſippi cauſſae firmamẽtum, ut infirmum ſeponit. Diſſoluere hic pro Refellere, uel Diluere obiecta accipitur: quomodo mox habebimus, cum dicet, Interrogationes diſſoluere ſi non poſſunt, deſiſcunt a ueritate. QVAMQVAM *ex me quaeſieras,* } quamquam tu, omiſſa ueterum auctoritate, quaeſieras, num, poſt eos, aliquid tot ſaeculis inueniri potuerit, ab eis non inuentum. QVID *futurum eſſet,* } ſapiens ne eſſet? qui enim ſapiens, percipit; qui non percipit, non ſapiens. QVONIAM *eſſet* } aliquid; non omnia. quaedam enim uiſa percipi, uera ſcilicet; quaedam non percipi, ut falſa. SIGNATVM, *& effectum.* } Repoſui, Effectum; ut perſtet in metaphora, & cum duobus uerbis, Imprimere, & Signare, conſentiat: quo modo item locutus eſt ſupra, Viſum, inquit, impreſſum, effectumq. ex eo unde eſſet. Haec Paullus pater. RECTE *conſenſit Arceſilas. ad definitionem additum:* } Si diſtinguatur ut antea, quis intelligit? erat enim hoc modo: Recte conſenſit Arceſilas ad definitionem additum. Huius generis multa ſunt a nobis emendata: quae non commemoro, ſatis ipſa re contentus. Haec Paullus pater. INCVAVIT } Arceſilas.

CICERO

ILLVD certe, opinatione, & perceptione ſublata, ſequitur omnium aſſenſionum retentio: ut, ſi oſtendero nihil poſſe percipi, tu concedas numquam aſſenſurũ eſſe. quid ergo eſt, quod percipi poſſit, ſine ſenſus quidem uera nunciant? quos tu, Luculle, communi loco defendis. quod ne id facere poſſes, iccirco heri, non neceſſario loco, contra ſenſus tam multa dixeram. Tu autem te negas infracto remo, neque columbae collo commoueri. Primum, cur? Nam & in remo ſentio non eſſe id, quod uideatur; & in columba plures uideri colores, nec eſſe plus uno. Deinde, nihil ne praeterea diximus? maneant illa omnia. laceras iſta cauſſa: ueraces ſuos ſenſus eſſe dicit. igitur ſemper auctorem habes, & eum, qui magno ſuo periculo cauſſam agat. eo enim rem di mittit Epicurus; ſi unus ſenſus ſemel in uita mentitus ſit, nulli umquam eſſe credendum. hoc eſt uerum eſſe, confidere ſuis teſtibus, & importune inſiſtere. itaque Timagoras Epicureus negat ſibi umquam, cum oculum torſiſſet, duas ex lucerna flammulas eſſe uiſas: opinionis enim eſſe mendacium, non oculorum. quaſi quaeratur, quid ſit, non quid uideatur. Sed hic quidem maiorum ſimilis. tu uero, qui uiſa ſenſibus alia uera dicas eſſe, alia falſa, qui ea diſtinguis? deſine, quaeſo, communibus locis. domi nobis iſta naſcuntur. Si quis deus te interroget, ſanis modo, & integris ſenſibus, num amplius quid deſideras? quid reſpondeas? Vtinam quidem roget, audiat, quam nobiſcum male agatur. ut. n. uera uideamus, quam longe uidebimus? ego Catuli Cumanum ex hoc loco regionem uideo, Pompeianum non cerno: neque quidquam interiectum eſt, quod obſtet: ſed intendi longius acies non poteſt. o praeclarum proſpectum: Puteolos uidemus: at familiare noſtrum Auianũ, fortaſſe in porticu Neptuni ambulantem, non uidemus. at ille neſcio qui, qui in ſcholis nominari ſolet, mille & octingenta ſtadia quod abeſſet, uidebat: quaedam uolucres longius. Reſponderem igitur audacter iſti noſtro deo, me plane his oculis non eſſe contentum. Dicit me acrius uidere. quam ullo spiſces fortaſſe: qui neque uidentur a nobis, & nũc quidẽ ſub oculis ſunt: neque ipſi nos ſuſpicere poſſunt. ergo, ut illis aqua, ſic nobis aer craſſus offunditur. At amplius non deſideramus. quid talpam? num deſiderare lumen putas? Neque tam quererer cum deo, quod parum longe, quam quod falſum uiderem. Vides ne nauem illam? ſtare nobis uidetur: at iis, qui in naui ſunt, moueri haec uilla. quaere rationem, cur ita uideatur: quam ut maxime inueneris; quod haud ſcio an non poſſis; non tu uerum teſtem habere, ſed eum non ſine cauſſa falſum teſtimonium dicere oſtẽderis. Quid ego de naui? uidi enim a te remum contemni. maiora fortaſſe quaeris. quid poteſt eſſe ſole maius? quem mathematici amplius duo de uiginti partib. confirmant maiorem eſſe, quam terram. quantulus nobis uidetur? mihi quidem quaſi pedalis.

EXPLANATIO

QVOD *ne id facere poſſes,* } Malim, Quod ne facere poſſes. Haec Paullus pater. LATERE *iſta cauſſa* } hoc totum ſuſpicor ita legendum: Maneant illa omnia, iaceant iſta. cauſſa ueraces ſuos ſenſus eſſe dicit. Vel, Latrat iſta cauſſa: cum & Lucretius lib. 4. dixerit: Non ne uideris N:l aliud ſibi naturam latrare, niſi &c. DIMITTIT *Epicurus;* } malim, Demittit. LVCERNA } Inſtrumentum eſt igne iam illuminatum. ut ad Atticum: Ego cum eadem, inquit, lucerna hanc epiſtolam ſcripſiſſem, qua inflammarā tuam, Formiis ad Pompeium profecturus eram. COMMVNIBVS *locis.* } ſubintellige, nobiſcum agere. Sunt autem loci communes, qui ſententias omnibus communiter notas continent, ut de ſenſibus, de uita, de uirtutibus. Haec enim quicumque ſapiunt, ex ſe per naturam ſemper, aut ſciunt, aut agnoſcunt. Deinde loci communes dicuntur, qui titulos rerum memoratu dignarum, resq. neceſſarias ad quotidianum uſum complectuntur. Cicero priores intelligit. AT *ille neſcio qui,* } fortaſſe Argus fuit. QVAEDAM *uolucres* } in primis aquilae. ISTI *ueſtro Deo,* } Deum ſumit, pro ueritatis defenſore, facere, notans Antiochum, quem Lucullus omnium plurimi fecit. QVID *poteſt eſſe Sole maius?* } Duo de uiginti partibus eſſe maiorem, quam terram, Ciceronis tempore mathematici tradiderunt. at noſtri, neſcio quos auctores, aut quas rationes ſecuti, maiorem tradunt octies uicies eſſe terra.

CICERO

EPICVRVS *autem poſſe putat etiam minorem eſſe eum, quam uideatur, ſed non multo: ne maiorem quidem multo putat eſſe; uel tantum eſſe, quantus uideatur: ut oculi aut nihil mentiantur, aut non multum mentiantur. ubi igitur illud eſt ſemel? ſed ab hoc credulo, qui numquam ſenſus mentiri putat, diſcedamus, qui ne nunc quidem, cum ille ſol, qui tanta incitatione fertur, ut, celeritas eius quanta ſit, ne cogitari quidem poſſit, tamen nobis ſtare uideatur. Sed, ut minuā controuerſiam; uidete, quaeſo, quam in paruulis ſitis. Quattuor. ſunt capita, quae concludunt nihil eſſe, quod noſci, percipi, comprehendi poſſit: de quo haec tota quaeſtio eſt. e quibus primum eſt, eſſe aliquod uiſum falſum; ſecundum, non poſſe id percipi: tertium, inter quae uiſa nihil in:erſit, fieri non poſſe, ut eorum alia percipi poſſint, alia non poſſint: quartum, nullum eſſe uiſum uerum a ſenſu profectum, cui non appoſitum ſit uiſum aliud, quod ab eo nihil interſit, quodq. percipi non poſſit. Horum quattuor capitum ſecundum, & tertium omnes concedunt. primum Epicurus non dat: uos, quibuſcum res eſt, id quoque conceditis. omnis pugna de quarto eſt. Qui igitur P. Seruilium Geminum uidebat, ſi Quinctū ſe uidere putabat, incidebat in eiuſmodi uiſum, quod percipi non poſſet; quia nulla nota uerum a falſo diſtinguebatur. quia diſtinctione ſublata, quam haberet M. Cotta. qui bis cum Gemino conſul fuit, agnoſcendo eiuſmodi notam, quae falſa eſſe non poſſit? Negas tantam ſimilitudinem in rerum natura eſſe. pugnas omnino, ſed cum aduerſario facili. ne ſit ſane: uideri certe poteſt: fallet igitur ſenſum: &, ſi una fefellerit ſimilitudo, dubia omnia reddiderit. ſublato enim iudicio illo, quo oportet agnoſci; etiam ſi ipſe erit quem, uideris, qui tibi uidebitur, tamen non ea nota iudicabis, qua dicis oportere, ut non poſſit eſſe eiuſdem modi falſa. quando igitur poteſt tibi P. Geminus, Quinctus uideri; quid habes explorati, cur non poſſit tibi Cotta uideri, qui non ſit; quoniam aliquid uidetur eſſe, quod non eſt? Omnia dicis ſui generis eſſe; nihil eſſe idem, quod ſit aliud. Stoicum eſt quidem nec admodum credibile, nullum eſſe pilum omnibus rebus talem, qualis ſit pilus alius, nullum granum. haec refelli poſſunt: ſed pugnare nolo: ad id enim, quod agitur, nihil intereſt, omnibus ne partibus uiſa res nihil differat, an internoſci non poſſit, etiam ſi differat. ſed ſi hominum ſimilitudo tanta eſſe non poteſt, ne ſignorum quidem? Dic mihi, Lyſippus eodem aere, eadem temperatione, eodem caelo, aqua, ceteris omnibus, centum Alexandros eiuſdem modi facere non poſſit? qua igitur notione diſcerneres? Quid, ſi in eiuſmodi cera centum ſigilla hoc anullo impreſſero, aequae poterit in agnoſcendo eſſe diſtinctio? an tibi erit quaerendus anularius aliquis? quoniam gallinarium inueniſti Deliacum illum, qui oua cognoſceret. Sed adhibes artem aduocatam etiam ſenſibus. Pictor uidet, quae nos non uidemus: & ſimul inflauit tibicen, a perito carmen agnoſcitur. Quid hoc? non ne uidetur contra te ualere; ſi ſine magnis artificys, ad quae pauci accedunt, noſtri quidem generis admodum, nec uidere, nec audire poſſumus? Iam illa praeclara, quanto artificio eſſet ſenſus noſtros, mentemq., & totam constructionem hominis fabricata natura. Cur non extimeſcam opinandi temeritatem? etiam ne hoc affirmare potes, Luculle, eſſe aliquam uim, cum prudentia, & conſilio ſcilicet, quae finxerit, uel, ut tuo uerbo utar, quae fabricata ſit hominem? qualis iſta fabrica eſt? ubi adhibita eſt? quando? cur? quo modo? tractantur iſta ingenioſe, diſputantur etiam eleganter. denique, uideantur ſane, ne affirmentur modo.*

EXPLANATIO

VBI *igitur illud ſemel?* } Reticentia: cum prae indignatione comprimimus, quod alias elocuturi fueramus. ſubaudiendum igitur. Vbi illud eſt ſemel ab iſtis de perſpicuitate concluſum? quaſi ſenſus

perfecti ſint. Sed *ab hoc credulo*, } Quid uoluptarius magiſter ageret? qui mortales cura nimium affici non uult. Cvm *ille Sol*, } amplificat a maiori ſuum argumentum. Epicvrvs *non dat:* } non concedit Epicurus res uiſum fallere. ſequeretur enim etiam uoluptatem nihil eſſe, ſi ſenſus falleret. Qvi *igitur P. Seruilii Geminum*} Hinc incidit aliqua ſuſpicio de Seruiliis, quorum mentionem ſuprà fecit. Fuit autem P. Seruilius Geminus cum Cotta ſub bellum Punicum primum couſul. Lysippvs } nobilis ſtatuarius, a quo ſe uoluit uno fingi rex Alexander, & ab Apelle pingi. Gallinarivm *inueniſti Deliacum* } Qui Deli gallinas curat. Delos autem inſula eſt in Aegeo mari, Cycladum clariſſima, propter Apollinis templum, & oracula ibidem quondam edita prima fertur mortalibus ignem oſtendiſſe. Alio nomine Cynthia, frequentiore tamen Ortygia: coturnicum ſcilicet commendatione. Cicero Deliacum hominem inde trahit, noua quaſi conſuetudine: nam adiectiuum ipſum habet ferme Delium apud auctores. Qvid *hoc?* } Inuerſio: figura, cum utimur argumento pro nobis, quod contra nos eſt allatum. Qvae *fabricata ſit hominem?* } fabricor hic deponens eſt: actiue tamen in hoc eodem libro ponitur fabricare uerba. Qvalis *iſta fabrica* } fabricandi ſcientia, uel ars.

C I C E R O

Sed de phyſicis mox, & quidem ob eam cauſſam, ne tu, qui idem me facturum paullo ante dixeris, uideare mentitus. ſed, ut ad ea, quae clariora ſunt, ueniã; res iam uniuerſas profundam; de quibus uolumina impleta ſunt non a noſtris ſolum, ſed etiam a Chryſippo: de quo queri ſolent Stoici, dum ſtudioſe omnia conquiſierit contra ſenſus, & perſpicuitatem, contraq. omnem conſuetudinem, contraq. rationem, ipſum ſibi reſpondentem inferiorem fuiſſe: itaque ab eo armatum eſſe Carneadem. ea ſunt eiuſmodi, quae a te diligentiſſime tractata ſunt. Dormientium, & uinolentorum, & furioſorum uiſa imbecilliora eſſe dicebas, quam uigilantium, ſiccorum, ſanorum. quomodo? quia, cum experrectus eſſet Ennius, non diceret, ſe uidiſſe Homerum, ſed uiſum eſſe: Alcmaeo autem,

Sed mihi neutiquam cor conſentit.

ſimilia de uinolentis. Quaſi quiſquam neget, & qui experrectus ſit, eum non ſomniare; & , cuius furor conſederit, putare non fuiſſe ea uera, quae eſſent ſibi uiſa in furore. ſed non id agitur: tum, cum uideantur, quo modo uideantur, id quaeritur. niſi uero Ennium non putamus ita totum illud audiuiſſe,

O pietas animi,

(ſi modo id ſomniauit) ut ſi uigilans audiret. experrectus enim potuit illa uiſa putare, ut erant, & ſomnia: dormienti uero aeque, ac uigilanti, probantur. Quid Iliona ſomno illo?

Mater te appello.

non ne illa credit filium locutum, ut experrecta etiam crederet (unde enim illa?

Age adſta: mane: audi: iteradum eadem iſtaec mihi. nũ uidetur minorem habere uiſis, quam uigilantes fidem? Quid loquar de inſanis? qualis tandem fuit affinis tuus, Catule, Tuditanus? quiſquam ſaniſſimus tam certa putat, quae uidet, quam is putabat, quae uidebantur? Quid ille, qui,

Video, uideo te uiuum, Vliſſes; dum licet?

non ne etiam bis exclamauit ſe uidere, cum omnino non uideret? Quid apud Euripidem Hercules, cum, ut Euryſthei filios, ita ſuos configebat ſagittis? cum uxorem interimebat? cum conabatur etiam patrem? non perinde mouebatur falſis, ut ueris moueretur? Quid ipſe Alcmaeo tuus, qui negat cor ſibi cum oculis conſentire? non ne ibidem incitato furore?

Vnde haec flamma moritur?

& illa deinceps:

Incende, incende: adſunt, adſunt: me, me expetunt.

quid, cum uirginis fidem implorat?

Fer mi auxilium: peſtem abige a me:
Flammiferam hanc uim: quae me excruciat,
Caeruleae incinctae igni incendunt:
Circumſtant cum ardentibu' taedis.

num dubitas, quin ſibi haec uidere uideatur? itemq. cetera:

Intendit crinitus Apollo
Arcum auratum, Luna innixus.
Diana facem iacit a laeua.

qui magis haec crederet, ſi eſſent, quam credebat, quia uidebantur? apparet enim iam cor cum oculis conſentire. Omnia autem haec proferuntur, ut illud efficiatur, quo certius nihil poteſt eſſe, inter uiſa uera, & falſa ad animi aſſenſum nihil intereſſe. uos autem nihil agitis, cum falſa illa uel furioſorum, uel ſomniantium, recordatione ipſorum refellitis. non enim id quaeritur, qualis recordatio fieri ſoleat eorum, qui experrecti ſunt; aut eorum, qui furere deſtiterint; ſed qualis uiſio fuerit aut furentium, aut ſomniantium tum, cum commouebantur.

E X P L A N A T I O

Chrysippo } Aſiatico, Stoicorum priucipe una cum Zenone. Qvasi *quiſquam neget, & qui experrectus ſit, eum ſomniare;* } Plane ſomniat, qui ſincerum illud putat, Eum ſomniare. mihi nõ modo placet, uerum etiam neceſſarium uidetur, addi, Non: ut ſit, Eum non ſomniare. probat antiquus liber. Haec Paullus pater. Nisi *uero Ennium* } quod Lucullus ex Ennio probare uolebat Cicero, eludit ex eodem auctore. Pietas *animi,* } Tragoedia ipſa deperiit: & aliquem ex duobus tantum uerbis recte coniectari poſſe non exiſtimo. Qvid *Iliona* } Priami filia, Polymneſtori Thraciae regi matrimonio iuncta. Mater } Hecuba. Qvid *loquatur de inſanis?* } Inſanus, expoſitore Seruio, mente inte-

gra

gra capta eſt, ut tamen queat aliquando reſipere, & Furioſus furorem numquam amittit. Cicero etiam diſcrimen inter haec duo uocabula uidetur facere lib. III. Tuſcul. Itaque non eſt, inquit, ſcriptum, ſi inſanus, ſed ſi furioſus eſſe incipit. QVISQVAM *ſaniſſimus* } etiam comparatur contrarium. in Verrem, An quiſquam inſanior? pro Amerino, Ciuis inſaniſſimus ait. QVID *ille*, } fortaſſe de Aiace Telamonio intelligit. CVM *ut Euryſthei* } Stheneli, Mycenarum regis filij. CAERVLEAE *incinctae* } caeruleas uidetur uocare furias. OMNIA *autem haec* } ſumma eſt praedictorum.

CICERO

SED abeo a ſenſibus: quid eſt, quod ratione percipi poſſit? Dialecticam inuentam eſſe dicitis, ueri, & falſi quaſi diſceptatricem, & iudicem. cuius ueri, & falſi? & in qua re? in geometria ne, quid ſit uerum, uel falſum, dialecticus iudicabit, an in litteris, an in muſicis? at ea non nouit. in philoſophia igitur ſol quantus ſit, quid ad illum? quod ſit ſummum bonum, quid habet, ut queat iudicare? quid igitur iudicabit, quae coniunctio, quae diſiunctio uera ſit, quid ambigue dictum ſit, quid ſequatur quamque rem, quid repugnet? ſi haec, & horum ſimilia iudicat, de ſe ipſa iudicat. plus autem pollicebatur. nã haec quidem iudicare, ad ceteras res, quae ſunt in philoſophia multae, atque magnae, non eſt ſatis. ſed, quoniam in ea arte tantum ponitis: uidete, ne contra uos tota nata ſit. quae primo progreſſu feſtiue tradit elementa loquendi, & ambiguorum intelligentiam, concludendiq. rationem: tum, paucis additis, uenit ad ſoritas, lubricum ſane, & periculoſum locum: quod tu modo dicebas eſſe uitioſum interrogandi genus. quid ergo, iſtius uitij num noſtra culpa eſt? rerum natura nullam nobis dedit cognitionem finium, ut ulla in re ſtatuere poſſimus quatenus. nec hoc in aceruo tritici ſolum, unde nomen eſt, ſed ulla omnino in re minutatim interrogãti; diues, pauper, clarus, obſcurus ſit; multa, pauca; magna, parua; longa, breuia; lata, anguſta; quãto aut addito aut dempto, certum reſpondeamus, non habemus. At uitioſi ſunt ſoritae. Frangite igitur eos, ſi poteſtis; ne moleſti ſint: erunt enim, niſi caueatis. Cautum eſt, inquit. placet enim Chryſippo, cum gradatim interrogetur, (uerbi cauſſa, tria pauca ſint, an ne multa) aliquanto prius, quam ad multa perueniat, quieſcere, id eſt, quod ab iis dicitur, ἡσυχάζειν. Per me uel ſtertas licet, inquit Carneades, non modo quieſcas. ſed, quid proficit? ſequitur enim, qui te ex ſomno excitet, & eodem modo interroget: Quo in numero conticuiſti; ſi ad eum numerũ unum addidero, multa ne erunt? progrediere rurſus, quoad uidebitur. quid plura? hoc enim fateris, neque ultimum te paucorum, neque primum multorum reſpondere poſſe. cuius generis error ita manat, ut nõ uideam, quo non poſſit accedere. Nihil me laedit, inquit. ego enim, ut agitator callidus, prius quam ad finem ueniã, equos ſuſtinebo, eoq. magis, ſi locus is, quo ferentur equi, praeceps erit. ſic me, inquit, ante ſuſtinebo, nec diutius captioſe interrrogantꝰ reſpõdebo. Si habes, quod liqueat, neque reſpondes: ſuperbe. ſi nõ habes: ne tu quidem perſpicis. ſi, quia obſcura: concedo: ſed negas te uſque ad obſcura progredi: illuſtribus igitur rebus inſiſtis. ſi id tantummodo, ut taceas: nihil aſſequeris. quid enim ad illum, qui captare uult, utrum tacentem irretiat te, an loquentem? ſin autem uſque ad nouem, uerbi gratia, ſine dubitatione reſpondes, pauca eſſe, in decimo inſiſtis: etiam a certis & illuſtrioribus cohibes aſſenſum; hoc idem me in obſcuris facere non ſinis. Nihil igitur te contra ſoritas ars iſta adiuuat, quae nec augendi, nec minuendi, quid aut primum ſit, aut poſtremum, docet.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

EXPLANATIO

SEꝫ *abeo a ſenſibus:* } Diſputatorum more diluit illud, quod dixerat Lucullus, ſi nihil certo percipi poſſit, oportere neceſſario rationis nullam uim eſſe. cum contraria ſint, iudicium ex ratione, & iudicium ex opinione. DIALECTICVS *iudicabit*, } qui alienas artes, & rationes non comprehendit, id niſi impudens faciet. QVAE *coniunctio, quae diſiunctio* } partes, & officia Dialectici commemorat. QVOD *in numero conticuiſti;* } Rectius, Quo in numero. nec ab hac ſententia diſcrepat uetus liber. Haec Paullus pater. VT *agitator callidus*, } ſuſtineat currum, ut bonus ſaepe agitator equos. Lucil. Nomen ipſum uerbale ab agito, ponitur pro rectore currus, aut equorum. ad Atticum: Non eſt melius quidquam, quam ut Lucullus ſuſtineat currum, equoſq. ut bonus ſaepe agitator.

CICERO

QVID, quod eadem illa ars, quaſi Penelope telam retexens, tollit ad extremum ſuperiora? utrum ea ueſtra, an noſtra culpa eſt? nempe fundamẽtum dialecticae eſt, quidquid enuncietur, (id aũt appellatur ἀξίωμα: quod eſt quaſi effatũ) aut uerũ eſſe, aut falſum. quid igitur? haec uera, an falſa ſunt? ſi te mẽtiri dicis, idq. uerũ dicis: mẽtiri uerũ dicis. haec ſcilicet inexplicabilia eſſe dicitis. quod eſt odioſius, quam illa, quae nos non comprehẽſa, & non percepta dicimus. Sed haec omitto: illud quaero: ſi iſta explicari non poſſunt; nec eorum ullum iudicium inuenitur, ut reſpondere poſſitis, uera ne, an falſa ſint; ubi eſt illa definitio, effatum eſſe id, quod aut uerum, aut falſum ſit? Rebus ſumptis adiungam, ex his ſequendas eſſe alias, alias improbandas, quae ſunt in genere contrario. quo modo igitur hoc concluſum eſſe iudicas? ſi dicis, nunc lucere, & uerum dicis: lucet. dicis autem lucere, & uerum dicis: lucet igitur. probatis certe genus, & rectiſſime concluſum dicitis:

dicitis: itaque in docendo eum primum concludendi modum traditis. Aut quidquid igitur eodem modo concluditur, probabitis: aut ars iſta nulla eſt. uide ergo, hanc concluſionem probaturus ne ſis. ſi dicis te mentiri, uerumq. dicis: mentiris. dicis autem te mentiri, uerumq. dicis: mentiris igitur. qui potes hanc non probare, cum probaueris eiuſdem generis ſuperiorem? Haec Chryſippea ſunt, ne ab ipſo quidem diſsoluta. quid enim faceret huic concluſioni? ſi lucet, lucet: lucet autem, lucet igitur cederet ſcilicet. ipſa enim ratio connexi, cũ conceſseris ſuperius, cogit inferius concedere. quid ergo haec ab illa concluſione differt? ſi mentiris, mentiris: mentiris autem, mentiris igitur. hoc negas te poſſe, nec approbare, nec improbare. qui igitur magis illud? ſi ars, ſi ratio, ſi uia, ſi uis denique concluſionis ualet: eadem eſt in utroque. Sed hoc extremum eorum eſt: poſtulant, ut excipiantur haec inexplicabilia. Tribunum aliquem, cenſeo, adeant: a me iſtam exceptionem numquam impetrabunt. etenim, cum ab Epicuro, qui totam dialecticam & contemnit, & irridet, non impetrent, ut uerum eſſe concedat, quod ita effabimur; aut uiuet cras Hermachus, aut non uiuet; cum dialectici ſic ſtatuant, omne, quod ita diſiunctum ſit, quaſi aut etiam, aut non, non modo uerum eſſe, ſed etiam neceſſarium: uide, quam ſit cautus is, quem iſti tardum putant. ſi enim, inquit, alterutrum conceſſero neceſſarium eſſe: neceſſe erit, cras Hermachum aut uiuere, aut non uiuere: nulla autem eſt in natura rerum talis neceſsitas. cum hoc igitur dialectici pugnent, id eſt Antiochus, & Stoici. totam enim euertit dialecticam. nam ſi e contrarijs diſiunctio, (contraria autem ea dico, cum alterum ait, alterum negat) ſi talis diſiunctio falſa poteſt eſſe; nulla uera eſt. mecum uero quid habent litium, qui ipſorum diſciplinam ſequor? Cum aliquid huiuſmodi inciderat, ſic ludere Carneades ſolebat: Si recte concluſit; teneo: ſin uitioſe; minam Diogenes reddat. ab eo enim Stoico dialecticam didicerat: haec autem merces erat dialecticorum. Sequar igitur eas uias, quas didici ab Antiocho: nec reperio, quo modo iudicem, ſi lucet, lucet, uerum eſſe ob eam cauſsam, quod ita didici, omne, quod ipſum ex ſe connexum ſit, uerum eſſe; non iudicem, ſi mentiris, mentiris, eodem modo eſse connexum. aut igitur hoc, & illud: aut, niſi hoc, ne illud quidem iudicabo.

EXPLANATIO

QVASI *Penelope telam retexens*, } prouerbialis locutio; pro, operam inanem ſumere, & rurſum deſtruere quod effeceris. Natum ex Homero, qui Odiſſ. lib. 2. ſcribit Penelopen Vlyſsis uxorem, noctu retexuiſſe, quod interdiu texuiſſet. APPELLANT *ἀξιώματα*: } ſunt axiomata propoſita diſciplinarum principia demonſtrabilia. SI *te mentiri dicis*, } ſophiſma ludicrum. QVOD *eſt odioſius*, } magis enim turpe eſt, quod percipias non intelligere, quam non intelligere, quod neque percipias. IPSA *enim ratio connexi*, } Connexũ a Connecto uenit, quod uerbum eſt notae ſignificationis. ſed Dialecticis eſt effatum tale, quod neceſſario trahit poſterius, ut ſi dies eſt, ſol ſuper terras eſt. TRIBVNVM *aliquem*, } Tribuni apud Romanos erant hac poteſtate praediti, ut ferẽtibus leges conſulibus, poſſent excipere quaedam, quae mutari, uel ſanciri non deberent. Per iocum igitur dicit, adduci oportere tribunum, ſi concedere debeat, ut, quae moleſta Dialecticis eſſent, excipiantur, & opportuna permittantur. AVT *uiuet cras Hermachus, aut non uiuet*; } Axioma Stoicorum aduerſus Epicurum. MINAM *Diogenes reddat*. } Mina ſingulariter, idem apud Graecos eſt, quod apud Latinos libra, & pondo. Haec centum drachmas continebat, hoc eſt centum denarios Romanos, id erat pretium pro doctrina in Dialecticis, quod a Stoico ſe repoſcere uelle dicebat Carneades.

CICERO

SED, *ut omnes iſtos aculeos, & totum tortuoſum genus diſputandi relinquamus, oſtendamusq. qui ſimus; iam explicata tota Carneadis ſententia, Antiochi iſta corruent uniuerſa. nec uero quidquam ita dicam, ut quiſuam id fingi ſuſpicetur. a Clitomacho ſumã, qui uſque ad ſenectutem cum Carneade fuit, homo & acutus, ut Poenus, & ualde ſtudioſus, ac diligens. & quattuor eius libri ſunt de ſuſtinendis aſsenſionibus: haec autem, quae iam dicam, ſunt ſumpta de primo. Duo placet eſse Carneadi uiſorum genera; in uno hanc diuiſionem; alia uiſa eſſe, quae percipi poſſint, alia, quae non poſsint: in altero autem, alia uiſa eſſe probabilia, alia non probabilia: itaque, quae contra ſenſus, contraq. perſpicuitatem dicantur, ea pertinere ad ſuperiorem diuiſionem: contra poſteriorem nihil dici oportere: quare ita placere; tale uiſum nullum eſſe, ut perceptio conſequeretur; ut autem probatio, multa. etenim contra naturam eſſet, ſi probabile nihil eſset. ſequitur enim omnis uitae ea, quam tu, Luculle, cõmemorabas, euerſio. itaque & ſenſibus probanda multa ſunt. teneatur modo illud, non ineſſe in his quidquam tale, quale non etiam falſum, nihil ab eo differens, eſſe poſſit. ſic, quidquid acciderit ſpecie probabile; ſi nihil ſe offeret, quod ſit probabilitati illi contrarium, utetur eo ſapiens; ac ſic omnis ratio uitae gubernabitur. etenim is quoque qui a nobis ſapiens inducitur, multa ſequitur probabilia, non comprehenſa, neque percepta, neque aſsenſa, ſed ſimilia ueri: quae niſi probet, omnis uita tolletur. Quid enim? conſcendens nauem ſapiens num comprehenſum animo habet, atque perceptum, ſe ex ſententia nauigaturum? qui poteſt? ſed ſi iam ex hoc loco proficiſcatur Puteolos ſtadia triginta, probo nauigio, bono gubernatore, hac tranquillitate: probabile uideatur, ſe illuc uenturum eſſe ſaluum. huiuſmodi igitur uiſis conſilia capiet & agendi, & non agendi: faciliorq. erit, ut albam niuem eſſe probet, quam erat Anaxagoras, qui id non modo ita eſse negabat, ſed ſibi, quia ſciret aquam nigram eſse, unde illa concreta eſſet, albam ipſam eſse*

ne uideri

ne uideri quidem. & quaecunque res eum ſic attinget, ut ſit uiſum illud probabile, neque ulla re impeditum; mouebitur: non enim eſt e ſaxo ſculptus, aut e robore dolatus: habet corpus: habet animum: mouetur mente: mouetur ſenſibus: ut ei multa uera uideantur. neque tamen habere inſignem illam, & propriam percipiendi notam, eoq. ſapientem non aſſentiri, quia poſſit eiuſdem modi exſiſtere falſum aliquod, cuiuſmodi hoc uerum. neque nos contra ſenſus aliter dicimus, ac Stoici, qui multa falſa eſſe dicunt, longeq. aliter ſe habere, ac ſenſibus uideantur. hoc autem ſi ita ſit, ut unum modo ſenſibus falſum uideatur; praeſto eſt, qui neget, rem ullam percipi poſſe ſenſibus. ita, nobis tacentibus, ex uno Epicuri capite, altero ueſtro, perceptio, & comprehenſio tollitur. quod eſt caput Epicuri? ſi ullum ſenſibus uiſum falſum eſt; nihil percipi poteſt. quod ueſtrum? ſunt falſa ſenſus uiſa. quid ſequitur? ut taceam, concluſio ipſa loquitur, nihil poſſe percipi. Non concedo, inquit, Epicuro. Certa igitur tum illo, qui a te totus diuerſus eſt; noli mecum, qui hoc quidem certe, falſi eſſe aliquid in ſenſibus, tibi aſſentior. quamquam nihil mihi tam mirum uidetur, quam iſta dici ab Antiocho quidem maxime, cui erant, quae paullo ante dixi, notiſſima. licet enim haec quinis arbitratu ſuo reprehendat, quod negemus rem ullam percipi poſſe: certe leuior reprehenſio eſt, quod tamen dicimus eſſe quaedam probabilia. non uidetur hoc ſatis eſſe nobis. ne ſit: illa certe debemus effugere, quae a te uel maxime agitata ſunt: nihil igitur cernis? nihil audis? nihil tibi eſt perſpicuum? explicaui paullo ante, Clitomacho auctore, quo modo iſta Carneades diceret. accipe, quemadmodum ea dicantur a Clitomacho in eo libro, quem ad C. Lucilium ſcripſit poetam, cum ſcripſiſſet ijſdem de rebus ad L. Cenſorinum, eum, qui conſul cum M. Manilio fuit. ſcripſit igitur his fere uerbis: ſunt enim mihi nota, propterea quod earum ipſarum rerum, de quibus agimus, prima inſtitutio, & quaſi diſciplina illo libro continetur. ſed ſcriptum eſt ita; Academicis placere, eſſe rerum eiuſmodi diſſimilitudines, ut aliae probabiles uideantur, aliae contra: id autem non eſſe ſatis, cur alia percipi poſſe dicas, alia non poſſe; propterea quod multa probabilia ſint, nihil autem ſalſi perceptum, & cognitum poſſit eſſe. itaque ait uehementer errare eos, qui dicant ab Academia ſenſus eripi, a quibus numquam dictum ſit, aut colorem, aut ſaporem, aut ſonum nullum eſſe; illud ſit diſputatum, non ineſſe in his propriam, quae nuſquã alibi eſſet, ueri, & certi notam. Quae cum expoſuiſſet, adiungit; dupliciter dici, aſſenſus ſuſtinere ſapientem; uno modo, cum hoc intelligatur, omnino eum rei nulli aſſentiri; altero, cum ſe a reſpondendo, ut aut approbet quid, aut improbet, ſuſtineat: ut neque neget aliquid, neque aiat: id cum ita ſit: alterum placere, ut numquam aſſentiatur; alterum tenere, ut, ſequens probabilitatem, ubicumque haec aut occurat, aut deficiat, aut etiam, aut non, reſpondere poſſit. Hic, ut placeat eum, qui de omnibus rebus contineat ſe ab aſſentiendo, moueri tamen, & agere aliquid, reliquit eiuſmodi uiſa, quibus ad actionem excitemur; item ea, quae interrogati in utramque partem reſpondere poſſumus, ſequentes tantummodo quod ita uiſum ſit, dum ſine aſſenſu. neque tamen omnia eiuſmodi uiſa approbat, ſed ea, quae nulla re impedirentur.

EXPLANATIO

TORTVOSVM *genus diſputandi*, } Tortuoſum dicitur, quod eſt uarijs flexibus incuruatum, ut Tortuoſus amnis, apud Liuium. Tortuoſa ferula, pro Cluent. Hic intricatum, & informe genus diſputandi, quod magis torqueat hominem, quam delectet, aut erudiat. ACVTVS *ut Poenus*, } fuit enim Clitomachus Carthaginienſis patria; quem populum Romani per experientiam hoc titulo notarunt. DVO *placet eſſe* } repetitio primae quaeſtionis. VT *autem probatio*, } perceptio eſt alicuius rei notio ex certitudine: probatio uero cognitio ex ſpecie tantum, aut ſignis. Multaq. longe aliter apparent, quam ſunt. SEQVITVR *enim omnis uitae* } ſubtilius interpretatur Luculli ſententiam. PROFICISCATVR *Puteolos* } Puteoli, ciuitas Campaniae, a Samijs condita, aquis calidis abundans: ibi hominum gratia facta eſt puteorum copia, ex qua fortaſſe ciuitati nomen eſt inditum. AQVAM *nigram eſſe*, } Poetarum quidam opinati ſunt, aquam, ſi copioſior eſſet, atque profundior, apparere homini nigram: ſed, philoſopho iſti ne quidem niuem albam uideri, ridet Cicero. E ROBORS *dolatus*: } Robur, proprie eſt quaedam arbor duriſſima: ſed comparatiue, robur, animi, rerumq. omnium firmitudinem comprehendit. Ciceronem ligni ſpeciem ſignificare uoluiſſe probat locus in diuinatione: Quis robur illud cecidit, dolauit, inſcripſit? Dolare, eſt materiam inaequalem complanare inſtrumento: quod inde Dolabra dicitur. QVAE *a Clitomacho* } ualidum enim eſt argumentum, quod ex aduerſarij teſtimonio ducitur. Fuit Clitomachus ueterum Academicorum unus, familiaris Antiochi, & Philonis ex profeſſo aduerſarius. HIC, *ut placeat* } Recte, ut puto, & hic repoſui. Hic, pro, Nec; & infra proxime, Approbat, pro Approbari. ſic etiam antiquus liber. Haec Paullus pater. RELIQVIT } relinquit, legendum puto.

CICERO

HAEC ſi uobis non probamus, ſint falſa ſane, inuidioſa certe non ſunt. non enim lucem eripimus; ſed ea, quae uos percipi, comprehendiq., eadem nos, ſi modo probabilia ſint, uideri dicimus. Sic igitur inducto, & conſtituto probabili, & eo quidem expedito, ſoluto, libero, nulla re implicato, uides profecto, Luculle, iacere iam illud tuum perſpicuitatis patrocinium. iiſdem enim hic ſapiens, de quo loquor, oculis,

quibus

quibus iſte ueſter, caelum, terram, mare intuebitur: iiſdem ſenſibus reliqua, quae ſub quemque ſenſum cadũt, ſentiet. mare illud quidem nunc, Fauonio naſcente, purpureum uidetur: idem huic noſtro uidebitur; nec tamẽ aſſentietur; quia nobiſmet ipſis modo caeruleum uidebatur, mane flauum, quodq. nunc, quia a ſole collucet, albeſcit, & uibrat, diſſimileq. eſt proximo ei continenti: ut, etiam ſi poſſis rationem reddere, cur id eueniat, tamen non poſſis, id uerum eſſe, quod uidebatur oculis, defendere. Vnde memoria, ſi nihil percipimus; (ſic enim quaerebas) quod meminiſſe uiſa, niſi comprehenſa, non poſſumus? Quid Polyaenus, qui magnus mathematicus fuiſſe dicitur? is poſtea quam, Epicuro aſſentiens, totam geometriam eſſe falſam credidit, num illa etiam, quae ſciebat, oblitus eſt? atqui, falſum quod eſt, id percipi non poteſt, ut uobiſmet ipſis placet. ſi igitur memoria perceptarum, comprehenſarumq. rerum eſt: omnia, quae quiſque meminit, habet ea comprehenſa, atque percepta. falſi autem comprehendi nihil poteſt: & omnia meminit Scyron Epicuri dogmata: uera igitur illa ſunt nunc omnia. Hoc per me licet: ſed tibi aut concedendum eſt ita eſſe; quod minime uis; aut memoriam mihi remittas, oportet; & facile eſſe ei locum, etiam ſi comprehenſio, perceptioq. nulla ſit.

EXPLANATIO

SI VOBIS *non probamus*, } ſumma ſententiae concluſio. cogitat nihil amplius proferre, ſi nihil hactenus probatum ſit. MARE *illud quidem, nunc*, } a praeſenti documento. FAVONIO } occidentali uento omnium temperatiſſimo, Graece Zephyrus dicitur. oritur ad ueſperum, quo tempore mutari uidetur maris color, ut mane, ut item meridie: cum tamen non mutetur. AVT *memoriam mihi remittas, oportet, & facile eſſe ei locum*, } Verbum, Eſſe, non uideo, quo ſpectet. quo ſequor libentius antiquũ librum, in quo eſt, Et facias eſſe ei locum. ſic lib. IV. de Fin. Argumenti ratione concluſi, caput eſſe faciũt ea, quae perſpicua dicunt. Haec Paullus pater. Vide Scholia mea in Salluſtij Iugurtham.

CICERO

QVID *fiet artibus? quibus? iis ne, quae ipſae fatentur coniectura ſe plus uti, quam ſcientia; an iis, quae tantum id, quod uidetur, ſequuntur, nec habent iſtam artem ueſtram, qua uera, & falſa diiudicent? Sed illa ſunt lumina duo, quae maxime cauſſam iſtam continẽt. primum enim negatis fieri poſſe, ut quiſquam nulli rei aſſentiatur. at id quidem perſpicuum eſt; cum Panaetius, princeps prope, meo quidem iudicio, Stoicorum, ea de re dubitare ſe dicãt, quam omnes, praeter eum, Stoici certiſſimam putant, uera eſſe haruſpicum auſpicia, oracula, ſomnia, uaticinationes; ſeq. ab aſſenſu ſuſtineat. quod is poteſt facere, ut de iis rebus, quas illi, a quibus ipſe didicit, certas habuerint; cur id ſapiens de reliquis rebus facere non poſſit? an eſt aliquid, quod poſitum uel improbare, uel approbare poſſit, dubitari non poſſit? an tu in ſoritis poteris hoc, cum uoles; ille in reliquis rebus non poterit eodem modo inſiſtere, praeſertim cum poſſit ſine aſſenſione ipſam ueriſimilitudinem non impeditam ſequi? Alterum eſt, quod negatis actionem ullius rei poſſe in eo eſſe, qui nullam rem aſſenſu ſuo comprobet. Primum enim uideri oportet, in quo ſit etiam aſſenſus. dicunt enim Stoici, ſenſus ipſos aſſenſus eſſe: quos quoniam appetitio conſequatur, actionem ſequi: tolli autem omnia, ſi uiſa tollantur. hac de re in utramque partem & dicta ſunt, & ſcripta multa. uide ſuperiora. ſed breui res poteſt tota confici. Ego enim, etſi maximam actionem puto, repugnare uiſis, obſiſtere opinionibus, aſſenſus lubricos ſuſtinere; credoq. Clitomacho ita ſcribenti, Herculis quendam laborem exantlatum a Carneade, quod, ut feram, & immanem belluam, ſic ex animis noſtris aſſenſionẽ, id eſt opinationem, & temeritatem extraxiſſet: tamen, ut ea pars defenſionis relinquatur, quid impediet actionem eius, qui probabilia ſequitur, nulla re impediente? Hoc, inquit, ipſum impediet, quod ſtatuet, ne id quidẽ, quod probet, poſſe percipi. Iam iſtuc te quoque impediet in nauigando, in conſerendo, in uxore ducenda, in liberis procreandis, plurimiſq. in rebus, in quibus nihil ſequere, praeter probabile. & tamen illud uſitatum, & ſaepe repudiatum, refers, non ut Antipater, ſed, ut ais, preſſius: nam Antipatrum reprehenſum, quod diceret, conſentaneum eſſe ei, qui affirmaret nihil poſſe comprehendi, id ipſum ſaltem, dicere, poſſe comprehendi. quod ipſi Antiocho pingue uidebatur, & ſibi contrarium. non enim poteſt conuenienter dici, nihil comprehendi poſſe, ſi id ipſum comprehendi poſſe dicatur. illo modo potius putat urgendum fuiſſe Carneadem: cum ſapientis nullum decretum eſſe poſſit, niſi comprehenſum, perceptum, cognitum; ut hoc ipſum decretum, quod ſapientis eſſet, nihil poſſe percipi, fateretur eſſe perceptum. proinde quaſi ſapiens nullum aliud decretum habeat, & ſine decretis uitam agere non poſſit. ſed, ut illa habet probabilia, non percepta: ſic hoc ipſum, nihil poſſe percipi. nam ſi in hoc haberet cognitionis notã, eadem uteretur in ceteris. quam quoniam non habet, utitur probabilibus: itaque non metuit, ne confundere omnia uideatur, & incerta reddere. non enim, quemadmodum, ſi quaeſitum ex eo ſit, ſtellarum numerus par, an impar ſit; item, ſi de officio, multiſq. aliis de rebus, in quibus uerſatus exercitatuſq. ſit, neſcire ſe dicas. in incertis enim nihil eſt probabile: in quibus autem eſt, in his non deerit ſapienti, neque quid faciat, neque quid reſpondeat. Ne illam quidem praetermiſiſti, Luculle, reprehenſionem Antiochi: (nec mirum: in primis enim eſt nobilis) qua ſolebat dicere Antiochus Philonem maxime perturbatum: Cum enim ſumeretur unum, eſſe quaedam falſa uiſa; alterum, nihil ea differre a ueris: non attendere, ſuperius illud ea re a ſe eſſe conceſſum, quod uideretur eſſe quaedam in uiſis differentia: eam tolli altero, quo neget uiſa a falſis uera differre: nihil tam repugnare. Id ita eſſet, ſi nos uerum omnino tolleremus. non facimus. nam tam uera, quam falſa cernimus. ſed probandi ſpecies eſt: percipiendi ſignum nullum habemus.*

EXPLANATIO

VIDE *ſuperiora.* } Hoc inducendum,ut gloſſema,crediderim. pater,opinor,omnibus. Haec Paullus pater. HERCVLIS *quendam laborem exantlatum*} cōparatione,difficultatē facti oſtendit. Exantlatū, perpeſſum,exactū,confectū. NE *illam quidem*} decurrit per capita ſermonis Luculli,nūc diluens,rurſus aſſerens, quoad ſatis eſſe dictum putabit.

CICERO

AC mihi uideor nimis etiam nunc agere ieiune. cum ſit enim campus,in quo poſſit exſultare oratio; cur eam in tantas anguſtias, & in Stoicorum dumeta compellimus? ſi enim mihi cum Peripatetico res eßet, qui id percipi poſſe diceret, quod impreſſum eſſet e uero;neque adhiberet illam magnam acceſſionem, quo modo imprimi non poſſet a falſo: cum ſimplici homine ſimpliciter agerē, nec magnopere contenderem: atq. etiam,ſi,cum ego nihil dicerem poſſe comprehendi,diceret ille ſapientem interdum opinari; non repugnarem,praeſertim ne Carneade quidem huic loco ualde repugnante: nunc quid facere poſſum? quaero enim quid ſit,quod comprehendi poſſit. reſpondet mihi non Ariſtoteles,aut Theophraſtus,ne Xenocrates quidem. aut Polemo,ſed nihilo minor: quod eſt tale uerū,quale falſum eſſe non poſſit. Nihil eiuſmodi inuenio. itaque in cognitione nimirum aſſentiar,id eſt opinabor.hoc mihi & Peripatetici, & uetus Academia concedit, uos negatis,Antiochus in primis: qui me ualde mouet; uel quod amaui hominem, ſicut ille me; uel quod ita iudico, politiſſimum, & acutiſſimum omnium noſtrae memoriae philoſophorum. a quo primum quaero,quo tandem modo ſit eius Academiae, cuius ſe eſſe profiteatur? ut omittam alia; haec duo,de quibus agitur,quis umquam dixit aut ueteris Academiae,aut Peripateticorum; uel id ſolum percipi poſſe,quod eßet uerum tale, quale falſum eſſe non poßet; uel ſapientem nihil opinari? certe nemo.horū neutrum ante Zenonem magnopere defenſum eſt.ego tamen utrumque uerū puto: nec dico temporis cauſſa: ſed ita plane probo.Illud ferre non poßum.Tu cum me incognito aſſentiri uetes; idq. turpiſſimū eſſe dicas,& pleniſſimum temeritatis; tātum tibi arroges,ue exponas diſciplinam ſapientiae; naturam rerum omnium euoluas,mores fingas,fines bonorum malorumq. conſtituas,officia deſcribas; quam uitam ingrediar,definias; idemq. etiam diſputandi,& intelligendi iudicium dicas te,& artificium traditurum; perficies,ut ego,iſta innumerabilia complectens, nuſquam labar? nihil opiner? quae tandē ea eſt diſciplina, ad quam me deducas,ſi ab hac abſtraxeris? uereor, ne ſubarroganter facias, ſi dixeris,tuam. atqui,ita dicas, neceße eſt.neq.uero tu ſolus,ſed me ad ſuā quiſq.rapiet.

EXPLANATIO

IN *Stoicorum dumeta* } per figuram, tractationes Stoicorum incultas,intellige: quae moleſtiam exhibeant ſtudioſis ſapientiae uiris. Eſt enim Dumetum plantarum ſpinoſarum refertus locus, ut plurimum incultus. ILLVD *ferre non poſſum.* } Epilogus orationis, in quo reddit rationem. cur ſuſcipere, uel potius cur ſuſceptam pridem cauſſam tueri debeat. & ciuiliter Lucullum recriminatur.

CICERO

AGE, reſtitero Peripateticis, qui ſibi cum oratoribus cognationem eſſe,qui claros uiros,a ſe inſtructos, dicant remp. ſaepe rexiſſe: ſuſtinuero Epicureos, tot meos familiares, tam bonos, tam inter ſe amantes uiros: Diodoto quid faciam Stoico? quem a puero audiui,qui mecum uiuit,tot annos, qui habitat apud me, quem & admiror,& diligo,qui iſta Antiochia contemnit. Noſtra,inquies,ſola uera ſunt.certe ſola,ſi uera: plura enim uera diſcrepantia eſſe non poſſunt. utrum igitur nos impudentes, qui labi nolumus; an illi arrogantes,qui ſibi perſuaſerint,ſcire ſe ſolos omnia? Non me quidem,inquit,ſed ſapientem dico ſcire.Optime: nempe iſta ſcire, quae ſunt in tua diſciplina. hoc primum quale eſt,a non ſapiente explicari ſapientiam? ſed diſcedamus a nobiſmet ipſis: de ſapiente loquamur: de quo,ut ſaepe iā dixi,omnis haec quaeſtio eſt.In tres igitur partes & a pleriſq.& nobiſmet ipſis diſtributa ſapiētia eſt.primū ergo,ſi placet,quae de natura rerū ſint quaeſita, uideamus: uelut illud ante. eſt ne quiſquam tanto inflatus errore,ut ſibi ſe illa ſcire perſuaſerit?nō quaero rationes eas, quae ex coniectura pendent; quae diſputationibus huc,& illuc trahuntur,nullā adhibent perſuadendi neceſſitatem. geometrae prouideant, qui ſe profitentur non perſuadere, ſed cogere; & qui omnia uobis,quae deſcribunt,probant. non quaero ex his illa initia mathematicorū;quibus non conceſſis, digitum progredi non poſſunt: punctum eſſe, quod magnitudinem nullam habeat; extremitatem, & quaſi libramentum, in quo nulla omnino craſſitudo ſit; liniamentum ſine ulla latitudine carentem.

EXPLANATIO

PRIMVM *ergo,* } Dicit in tres partes diſtributam eſſe ſapientiam, ſcilicet in phyſicam, ethicam, & politicam. De prima quaedam incipit, atque hinc libri praeſtantiſſima pars agetur. EST *ne quiſquam* } Negat ullum hominem e philoſophis eſſe, qui non modo certo, ſed ne quidem omnia ſciat. PVNCTVM *eſſe,* } Punctus,& Punctum dicitur. QVASI *libramentum,* } Attemperat: quia libramentum alias aequamētum,eſt rei materialis. Aquarum libramentum legitur apud Plinium. LINIAMENTVM *ſine ulla latitudine carentem* } Apparet, ſubeſſe mendum. Maffei liber, Lineamentum, cete-

ra ut in impreſſis. mihi ſic placeret, Lineam autem ſine ulla latitudine currentem. punctum enim, & linea, mathematicorum initia ſunt. Haec Paullus pater.

CICERO

Haec cum uera eſſe conceßero: ſi adigam iuſiurandum, ſapientem ne prius, quam Archimedes, eo inſpectante, rationes omnes deſcripſerit eas, quibus efficitur, multis partibus ſolem maiorem eße, quam terram, iuraturum putas? ſi fecerit; ſolem ipſum, quem deum cenſet eſſe, contempſerit. quod ſi geometricis rationibus non eſt crediturus, quae uim afferunt in docendo, nos ipſi ut dicitis: nae ille longe aberit, ut argumentis credat philoſophorum; aut, ſi eſt crediturus, quorum potiſſimum? omnia phyſicorum licet explicare: ſed longũ eſt: quaero tamen, quem ſequatur. finge aliquem nunc fieri ſapientem, non dum eſſe: qua potiſſimum ſententia melius eliget diſciplinam? etſi, quamcumque eliget, inſipiens eliget. ſed ſit ingenio diuino: quem unum e phyſicis potiſſimũ probabit? nec enim plus uno poterit. non perſequor quaeſtiones infinitas: tantum de principijs rerum, e quibus omnia conſtant, uideamus quem probet. eſt enim inter magnos homines ſumma diſſenſio. Princeps Thales, unus e ſeptem, cui ſex reliquos conſenſiße primos ferunt, ex aqua dixit conſtare omnia. at hoc Anaximandro, populari, & ſodali ſuo, non perſuaſit. is enim infinitatem naturae dixit eſſe, e qua omnia gignerentur. poſt eius auditor Anaximenes infinitum aera. ſed ea, quae ex eo orirentur, definita; gigni autem terram, aquã, ignem, tum ex his omnia. Anaxagoras, materiam infinitam, ſed eas particulas ſimiles inter ſe, minutas; eas primum confuſas, poſtea in ordinem adductas mente diuina. Xenophanes, paullo etiã antiquior, unum eſſe omnia, neque id eſſe mutabile, & id eſſe deum, neque natum umquam, & ſempiternum, conglobata figura. Parmenides, ignem, qui moueat terram, quae ab eo formetur. Leucippus, plenum, & inane. Democritus huic in hoc ſimilis, uberior in ceteris. Empedocles, haec peruulgata, & nota quattuor. Heraclitus, ignem. Melißus, hoc, quod eſſet infinitum, & immutabile, & fuiſſe ſemper, & fore. Plato ex materia in ſe omnia recipiente mundum eſſe factum cenſet a deo ſempiternum.

EXPLANATIO

ADICIAM *iuſiurandum,* } Adigere iuſiurandũ, potius dicitur, quam Adijcere: ut apud Caeſarem lib. VII. Omnibus ad iuſiurandum adactis. Sine praepoſitione autem ea ratione dicebatur, quomodo Adigere arbitrum; pro, adigere ad arbitrum. qua figura Cicero uſus eſt lib. III. de off. & in oratione pro Q. Roſcio. Repoſui igitur, Adigam. Atque huius generis uitium ita uideo manaſſe, ut ad multos praeterea ueterum libros acceſſerit. Haec Paullus pater. PRIVS, *quam Archimedes,* } Syracuſanus, nobilis geometra, qui tormentis militaribus ex arte excogitatis Marcellum Punico bello ſecundo, ne Syracuſas caperet, diu detinuit. Hic, deſcriptionibus quibuſdã, probare uoluit, ſolem eſſe multo maiorẽ, imo multis partibus ipſa terra. ſed Cicero, Putas, inquit, iuraturũ id ſapientẽ? Quaſi diceret, Certa haec nõ ſunt. VIM *afferunt* } uiolentiam ſcilicet ad conſenſionem. NEC *enim plus uno poterit.* } ſeptem ferme citantur ſapientes, Thales Mileſius, Pittacus Mitylenaeus, Solon Athenienſis, Chilo Lacedaemonius, Periander Corinthius, Cleobulus Lyndius, Bias Priennaeus. Dicti ſunt ſapientes, quod nullus ex his ſe putarit ſapere. Vni tantũ Thaleti quaſi ſapientiſſimo conſenſerũt reliqui. CONSENSISSE *primos* } Fortaſſe, Conceſſiſſe primos. Nã Laertius auctor eſt, cũ Delphicus Apollo Mileſijs reſpõdiſſet, eũ tripodem, quem piſcatores iactu retis inueniſſent, eius eſſe debere, qui ceteris ſapientia excelleret, Thaleti eſſe datum. ex quo apparet, ſex reliquos ei primas conceſſiſſe. Haec Paullus pater. Ex *aqua dixit conſtare* } Dogmatum Thaletis hoc celebre: Aquam eſſe matrem elemẽtorum mundi. AT *hoc Anaximandro,* } Mileſio. ANAXIMENES, } Mileſius & ipſe ANAXAGORAS, } Clazomenius, Anaximenis auditor familiaris. XENOPHANES, } Colophonius. Vixit ſub Heſiodi tempora VNVM *eße omnia,* } ſed quid illud Vnum? perinde dicit, ac nihil, cũ nihil exprimit. PARMENIDES } Eleas LEVCIPPVS, } Mileſius. DEMOCRITVS, } item Mileſius, cui placuit innumerabiles mũdos eſſe. EMPEDOCLES, } Agragantinus Terram, Aquã, Aerem, Ignem omnia cõficere dixit. HERACLITVS, } Epheſius. MELISSVS, } Samius. PLATO, } Athenienſis: Dixit factum a Deo mundum & ex materia, quae potuerit fingi, & potuerit recipere formam hãc, uel aliam diſponente Deo. Materiam autem hanc nos nihilum, aut nihil dicimus, manente tamen quodam obiecto.

CICERO

PYTHAGOREI ex numeris, & mathematicorum initijs proficiſci uolunt omnia. Ex his eliget ueſter ſapiens unum aliquem, credo, quem ſequatur. ceteri, tot uiri, & tanti, repudiati ab eo, condemnatiq. diſcedent. quamcumque uero ſententiam probauerit, eam ſic animo comprehenſam habebit, ut ea, quae ſenſibus: nec magis approbabit, nunc lucere, quam, quoniam Stoicus, hunc mũdum eße ſapientem, habere mentem, quae & ſe, & ipſam fabricata ſit, & omnia moderetur, moueat, regat. Erit perſuaſum etiã, ſolem, lunã, ſtellas omnes, terram, mare, deos eſſe; quod quaedam animalis intelligentia per omnia ea permeet, & tranſeat: fore tamen aliquando, ut omnis hic mũdus ardore deflagret. Sint iſta uera: (uides enim, iã me fateri, aliquid eſſe ueri) cõprehendi ea tamen, & percipi nego. cũ enim tuus iſte Stoicus ſapiens ſyllabatim iſta didicerit; ueniet flumẽ orationis aureũ fundẽs Ariſtoteles, qui illũ deſipere dicat: neq. enim ortum umquã mundum; quod nulla fuerit, nouo conſilio inito, tam praeclari operis inceptio; & ita eũ eße undiq. aptũ, ut nulla uis tantos queat motus mutationẽq. moliri, nulla ſenectus diuturnitate tẽporũ exſiſtere, ut hic ornatus umquam dilapſus occidat. Tibi hoc repudiare, illud autẽ ſuperius, ſicut caput & famã tuam, defendere neceſſe erit: mihi ne ut dubitem quidẽ relinquetur? Vt omittam leuitatem temere aſſentientium; quanti libertas iſta aeſtimanda eſt, non mihi neceſſe

ceſſe eſſe, quod tibi eſt? cur deus, omnia noſtri cauſſa cum faceret, (ſic enim uultis) tantam uim natricum, uiperarumque fecerit? cur mortifera tam multa perniciosa terra, mariq. diſperſerit?

EXPLANATIO

PYTHAGOREI *ex numeris,* } De rerum naturis, ex Mathematicis philoſophatus eſt Pythagoras, & qui eius doctrinis maxime floruerũt, ſcilicet Archita Tarentinus, Alemaeon Crotoniates, Hippaſis Metapontinus, & Philolaus crotoniata. Vocantur autem Mathematicae artes Arithmetica, Geometria, & Aſtrologia. HABERE *mentem*, } Stoici, Mentem, quam etiam appellabant rem rerum, ex ſeipſa ortam dicunt, & fabricatam eſſe mundum, omnia moderari, ſolem, ſtellas, terram pertranſire, quo moueantur, eoq. Deum illam, iſtaque cuncta ſimul dici. SYLLABATIM *iſta didicerit*; } Dixerit A. Lapp. quaſi enim reſpondent, Stoicum ſyllabatim dicere, Ariſtotelem flumen orationis fundere. NEQVE *enim ortum* } occurrit auctoritate Ariſtotelis, qui, quantum externa ratione conſequi potuit, de mundo diſſeruit. Torquetur tamen circa quendam intellectum, quem ſupra res omnes extrinſecus remanere dicit. TANTAM *uim natricum*, } Natrix utroque genere, ſerpentis eſt genus in aqua nando ſpargens uenenum Hinc Lucanus inquit, Et natrix uiolator aquae. Eſt & Natrix apud Plinium herba, quae uirus hirci in radice euulſa redolet, lib. XXVII. cap. XII.

CICERO

NEGATIS *haec tam polite, tamq. ſubtiliter effici potuiſſe ſine diuina aliqua ſollertia. cuius quidẽ uos maieſtatem deducitis uſque ad apium, formicarumque perfectionem: ut etiam inter deos Myrmecides aliquis, minutorum opuſculorum fabricator, fuiſſe uideatur. Negas ſine deo poſſe quidquam. Ecce tibi e tranſuerſo Lampſacenus Strato, qui det iſti deo immunitatem, magni quidem muneris: ſed, cum ſacerdotes deorum uacationem habeant; quanto eſt aequius habere ipſos deos? Negat opera deorum ſe uti ad fabricandum mũdum: quaecũque ſint, docet omnia eſſe effecta natura, nec ut ille, qui aſperis, & leuibus, & hamatis, uncinatisq. corpuſculis concreta haec eſſe dicat, interiecto inani. ſomnia cenſet haec eſſe Democriti, non docentis, ſed optantis. ipſe autẽ, ſingulas mundi partes perſequens, quidquid aut ſit, aut fiat, naturalibus fieri; aut factum eſſe docet ponderibus, & motibus. ſic ille & deum opere magno liberat, & me timore. quis enim poteſt, cum exiſtimet a deo ſe curari, non & dies, & noctes diuinũ numen horrere, &, ſi quid aduerſi acciderit, (quod cui non accidit?) extimeſcere, ne id iure euenerit? Nec Stratoni tamen aſſentior: neque uero tibi. modo hoc, modo illud probabilius uidetur. latent iſta omnia, Luculle, craſſis occulta, & circumfuſa tenebris; ut nulla acies humani ingenij tanta ſit, quae penetrare in caelum, terram intrare poſſit. corpora noſtra non nouimus: qui ſint ſitus partium, quã uim quaeque pars habeat, ignoramus. itaque medici ipſi, quorũ intererat ea noſſe, aperuerunt, ut ea uiderent. nec eo tamen aiunt empiricis notiora eſſe illa, quia poſſit fieri, ut patefacta, & detecta mutentur. ſed ecquid nos eodem modo rerũ naturas perſcribere, aperire, diuidere poſſumus, ut uideamus, terra ne penitus defixa ſit, & quaſi radicibus ſuis haereat, an media pendeat? Habitari ait Xenophanes in luna, eamq. eſſe terram multarum urbium, & montium. portenta uidentur. ſed tamen neque ille, qui dixit, iurare poſſet, ita ſe rem habere; neq. ego. Non ne etiam dicitis, eſſe e regione nobis, e contraria parte terrae, qui aduerſis ueſtigijs ſtent contra noſtra ueſtigia, quos Antipodas uocatis? cur mihi magis ſuccenſetis, qui iſta non aſpernor, quam eis, qui, cũ audiunt, deſipere uos arbitrantur? Nicetas Syracuſius, ut ait Theophraſtus, caelum, ſolem, lunam, ſtellas, ſupera deniq. omnia ſtare cenſet, neque, praeter terrã, rem ullam in mundo moueri: quae cum circũ axem ſe ſumma celeritate conuertat, & torqueat, eadem effici omnia, quae, ſi ſtante terra caelum moueretur. atque hoc etiam Platonem in Timaeo dicere quidam arbitrãtur, ſed paullo obſcurius. Quid tu, Epicure? loquere. putas ſolem eſſe tantulum? ego ne uobis quidem tantum. ſed & uos ab illo irridemini: & ipſi illũ uiciſſim eluditis. liber igitur a tali irriſione Socrates, liber Ariſto Chius, qui nihil iſtorum ſciri putat poſſe. Sed redeo ad animũ, & corpus. Satis ne tandem ea nota ſunt nobis, quae neruorum natura ſit, quae uenarum? tenemus ne, quid animus ſit? ubi ſit? denique, ſit ne, aut, ut Dicaearcho uiſum eſt, ne ſit quidem ullus? ſi eſt; tres ne partes habeat, ut Platoni placuit, rationis, irae, cupiditatis, an ſimplex, unusq. ſit? ſi ſimplex; utrũ ſit ignis, an anima, an ſanguis? an, ut Xenocrates, mens nullo corpore? quod, intelligi, quale ſit, uix poteſt: & quidquid eſt, mortale ſit, an aeternum? nam utraque in parte multa dicuntur.*

EXPLANATIO

VT *etiam inter deos Myrmecides aliquis,* } Ficticium eſt ex formicarum uocabulo, quaſi formicanus, quo ludit ab artifice minuto, ad praeſentẽ cauſſam. LAMPSACENVS *Strato,* } Philadelphi magiſter, & Theophraſti ſucceſſor. QVI *det iſti deo immunitatem,* } Auctor eſt Diuus Auguſtinus, Stratonem Peripateticum feciſſe Deum ſine animo: quemadmodum Plato Deum ſine corpore. SED, *cum ſacerdotes deorum* } Arguit a minore. OMNIA *eſſe effecta natura,* } quae tandem illa natura? ſtultum eſt id ponere quod ignores, & nominare quod neſcias. HAMATIS, *uncinatisque* } quia res unco incuruae cohaerent facilius. QVIS *enim poteſt,* } nobis haec, qui Chriſtiani ſumus, animo perpendenda: cum & ethnici non ſpreuerint: nullum ſcilicet hominem caeleſtia cogitationibus penetrare poſſe. EMPIRICIS *notiora* } experientia utentibus, NICETAS *Syracuſius,* } Hicetas, legendum putat Octauianus Ferracius, ſingularis & doctrinae, & probitatis homo, ex Diogene in Philolai Crotonienſis uita, qui ait, Hicetam Syracuſium primum ſenſiſſe, terram in orbem circumferri. Plutarchus quoq. li. III. περὶ τῶν

ἀρεσκόντων τοῖς φιλοσόφοις, οἰκέτην, nominat; ſed mendoſe, priore nominis ſyllaba, per errorem librarij, mẽdoſe ſcripta. Euſebius lib. xv. Εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς, Plutarchi locum fere totũ mutuans, Ἱκέτην dicit. qui eſt emendandus. Poteſt autem dici & Hicetas, quo modo apud Diogenem; &, Hicetes, quomodo apud Plutarchum. ex Doricae linguae uſu.

CICERO

Horvm aliquid ueſtro ſapienti certum uidetur: noſtro, ne quid maxime quidem probabile ſit, occurrit: ita ſunt in pleriſque contrariarum rationum paria momenta. ſin agis uerecundius, & me accuſas, non quod tuis rationibus non aſſentiar, ſed quod nullis: uincam animum, cuiq. aſſentiar deligam: quem potiſſimũ? quem? Democritum? ſemper enim, ut ſcitis, ſtudioſus nobilitatis fui. urgebor iam omnium ueſtrum conuicio. Tu ne aut inane quidquam putes eſſe, cum ita completa, & conferta ſint omnia, ut &, quod mouebitur corporum, cedat, &, qua quidque ceſſerit, aliud illico ſubſequatur; aut atomos ullas, e quibus quidquid efficiatur, illarum ſit diſſimillimum? aut ſine aliqua mente rem ullam effici poſſe praeclaram? &, cum in uno mundo ornatus hic tam ſit mirabilis; innumerabiles, ſupra, infra, dextra, ſiniſtra, ante, poſt, alios diſſimiles, alios eiuſdem modi mundos eſſe? &, ut nos nunc ſumus ad Baulos, Puteoloſq. uidemus, ſic innumerabiles paribus in locis eſſe, eiſdem nominibus, honoribus, rebus geſtis, ingenijs, formis, aetatibus, eiſdem de rebus diſputantes? &, ſi nunc, aut ſi etiam dormientes aliquid animo uidere uideamur, imagines extrinſecus in animos noſtros per corpus irrumpere? tu uero ne iſta adſciueris, ne ue fueris commenticijs rebus aſſenſus. nihil ſentire, eſt melius, quam tam praua ſentire. Non ergo id agitur, ut aliquid aſſenſu meo comprobem. quae tu, uide, ne impudenter etiam poſtules, non ſolum arroganter: praeſertim cum iſta tua mihi ne probabilia quidem uideantur. nec enim diuinationem, quam probatis, ullam eſſe arbitror; fatumq. illud etiam, quo omnia contineri dicitis, contemno. ne exaedificatum quidem hunc mundum diuino conſilio exiſtimo. atque haud ſcio, an ita ſit. Sed, cur rapior in inuidiam? licet ne per uos neſcire, quod neſcio? an Stoicis ipſis inter ſe diſceptare, mihi cum ijs non licebit? Zenoni, & reliquis fere Stoicis aether uidetur ſummus deus, mente praeditus, qua omnia regantur. Cleanthes, qui quaſi maiorum eſt gentium Stoicus, Zenonis auditor, ſolem dominari, & rerum potiri putat. itaque cogimur, diſſenſione ſapientum, dominum noſtrũ ignorare; quippe qui neſciamus, ſoli, an aetheri ſeruiamus. Solis autem magnitudo (ipſe enim hic radiatus me intueri uidetur) admonet, ut crebro faciam mentionem ſui. Vos uero huius magitudinem, quaſi decempeda, hinc enim me, quaſi malis architectis, menſurae ueſtrae nego hoc, permenſi, refertis. ergo credere dubium eſt, uter noſtrum ſit, leuiter ut dicam, uerecundior? *

EXPLANATIO

Hic radiatus] radijs ornatus: participium Radio. Radiata rota apud Varronem legitur, apud Plinium, Herbae capitulum, ſtellae modo radiatum. Vos *uero huius magnitudinem &c.*] confuſus locus, & corruptus: qui, ordine uerborum mutato, & leui correctione adhibita, reſtitui fortaſſe poſſet: quo ex ordine, & correctione locus recitetur: ut ſtudioſi ſaltem hanc mihi gratiam habeant, quod, quidquid ſenſerim, libere dixerim. Legerem igitur ſic. Vos uero huius magnitudinem, quaſi decempeda permenſi, refertis. Hic ego me, quaſi malis architectis, menſurae ueſtrae nego credere. dubium eſt, uter noſtrum ſit, leuiter ut dicam, uerecũdior? Hanc coniecturam etſi ualde probem, tamen meum illud teneo, ut ſine ſcriptis libris nihil affirmem. Haec Paullus pater.

CICERO

Neqve tamen iſtas quaeſtiones phyſicorum exterminandas puto. eſt enim animorum, ingeniorumq. naturale quoddam quaſi pabulum conſideratio, contemplatioq. naturae. erigimur: elatiores fieri uidemur: humana deſpicimus; cogitanteſq. ſupera, atque caeleſtia, haec noſtra, ut exigua, & minima, contemnimus: indagatio ipſa rerum tum maximarum, tum etiam occultiſſimarum, habet oblectationem. ſi uero aliquid occurret, quod ueriſimile uideatur humaniſſima completur animus uoluptate. Quaeret igitur haec & ueſter ſapiens, & hic noſter; ſed ueſter, ut aſſentiatur, credat, affirmet; noſter, ut uereatur temere opinari; praeclareq. agi ſecum putet, ſi in eiuſmodi rebus, uériſimile quod ſit, inuenerit. Veniamus nunc ad bonorum, malorumq. notionem. ſed paullulum ante dicendum eſt. Non mihi uidentur conſiderare, cum phyſica iſta ualde affirmant, earum etiam rerum auctoritatem, ſi quae illuſtriores uideantur, amittere. non enim magis aſſentiuntur, neque approbant, lucere nunc, quam, cum cornix cecinerit, tum aliquid eam aut iubere, aut uetare; nec magis affirmabunt ſignum illud, ſi erunt menſi, ſex pedum eſſe, quam ſolem, quem metiri non poſſunt, plus quam duo de uiginti partibus maiorem eſſe, quam terram. ex quo illa concluſio naſcitur: ſi, ſol quantus ſit, percipi non poteſt: qui ceteras res eodem modo, quo magnitudinem ſolis, approbat, is eas res non percipit: magnitudo autem ſolis percipi non poteſt: qui igitur id approbat, quaſi percipiat; nullam rem percipit. Reſponderint poſſe percipi, quantus ſol ſit: non repugnabo, dummodo eodem pacto cetera percipi, comprehendiq. dicant. nec enim poſſunt dicere, aliud i alio magis, minus ue, comprehendi: quoniam omnium rerum una eſt definitio comprehendendi. Sed, quod coeperam, quid habemus

in

in rebus bonis, & malis explorati? nempe fines conſtituendi ſunt, ad quos & bonorum, & malorũ ſumma referatur. qua de re eſt igitur inter ſummos uiros maior diſſenſio? & omitto illa, quae relicta iam uidentur, & Herillum, qui in cognitione, & ſcientia ſummum bonum ponit. qui cum Zenonis auditor eſſet; uides, quantum ab eo diſſenſerit, & quam non multum a Platone Megarici: quorum fuis nobis diſciplina: cuius, ut ſcriptum uideo, princeps Xenophanes, quem modo nominaui: deinde eum ſecuti Parmenides, & Zeno: itaque ab his Eleatici philoſophi nominabantur: poſt Euclides, Socratis diſcipulus, Megareus: a quo idem illi Megarici dicti; qui id bonum ſolum eſſe dicebant, quod eſſet unum, & ſimile, & idem, & ſemper. hi quoq. multa a Platone, a Menedemo autẽ, quod is Eretrias fuit, Eretriaci appellati: quorum omne bonum in mente poſitum, & mentis acie, qua uerum cerneretur. illis ſimilia, ſed, opinor, explicata uberius, & ornatius. hos ſi contemnimus, atque abiectos putamus; illos certe minus deijcere debemus, Ariſtonem; qui cum Zenonis fuiſſet auditor, re probauit illa, quae ille uerbis, nihil eſſe bonum, niſi uirtutem; neque malum, niſi quod uirtuti eſſet contrarium: in medijs ea momenta, quae Zeno uoluit, nulla eſſe cenſuit. huic ſummum bonum eſt, in his rebus neutram in partem moueri: quae ἀδιαφορία ab ipſo dicitur. Pyrrho autem, ea ne ſentire quidem ſapientem, quae ἀπάθεια nominatur. Has igitur tot ſententias omittamus: haec uideamus, quae nunc diu, multumq. defenſa ſunt. Alij uoluptatem finẽ eſſe uoluerunt. quorum princeps Ariſtippus, qui Socratem audierat; unde Cyrenaici: poſt Epicurus, cuius eſt diſciplina nunc notior, neque tamen cum Cyrenaicis de ipſa uoluptate conſentiens. Voluptatem autem, & honeſtatem fines eſſe, Callipho cenſuit: uacare omni moleſtia, Hieronymus: hoc idem cum honeſtate, Diodorus. ambo hi Peripatetici. Honeſte autem uiuere, fruentem rebus ijs, quas primas homini natura conciliet, & uetus Academia cenſuit, ut indicant ſcripta Polemonis, quem Antiochus probat maxime: & Ariſtoteles, eiuſque amici nunc proxime uidentur accedere. Introducebat etiam Carneades, non quo probaret, ſed ut opponeret Stoicis, ſummum bonum eſſe, frui ijs rebus, quas primas natura conciliauiſſet. honeſtum autem, quod dicatur a conciliatione naturae, Zeno ſtatuit finem eſſe bonorum, qui inuentor, & princeps Stoicorum fuit. Iam illud perſpicuum eſt, omnibus finibus ijs bonorum, quos expoſui, malorum fines eſſe contrarios. ad uos nunc refero, quem ſequar: modo ne quis illud tam ineruditum, abſurdumq. reſpondeat; quemlibet, modo aliquem. nihil poteſt dici inconſideratius. cupio ſequi Soicos: licetne? omitto, per ipſum Ariſtotelem, meo iudicio in philoſophia prope ſingularem: per ipſum Antiochum, qui appellabatur Academicus, erat quidem, ſi perpauca mutauiſſet, germaniſſimus Stoicus. erit igitur res iam in diſcrimine. nam aut Stoicus conſtituatur ſapiens, aut ueteris Academiae. utrumque non poteſt. eſt enim inter eos non de terminis, ſed de tota poſſeſſione contentio. nam omnis ratio uitae definitione ſummi boni continetur: de qua qui diſſident, de omni ratione uitae diſſident. non poteſt igitur uterque ſapiens eſſe, quoniam tantopere diſſentiunt, ſed alter. ſi Polemoneus: peccat Stoicus, rei falſae aſſentiens. nos quidem nihil dicitis a ſapienti tam alienum eſſe. ſin uera ſunt Zenonis: eadem in ueteres Academicos Peripateticos dicenda. hic igitur, neutri aſſentiens. ſi numquam, uter eſt prudentior? ✱

EXPLANATIO

NEQVE *tamen* } grauiſſimae rationes, cur non exterminãdae ſint huiuſmodi Phyſicorum quaeſtiones. MALORVMQ. *notionem.* } alibi dixit, fines bonorum, & malorum. ſimiliter, ut hoc in loco, probans omnes philoſophos eſſe ſibi in ſententijs contrarios. HERILLVM, } Carthagine natum, ut ait Lucretius. Hic in ueri cognitione ſummum bonũ conſtituit. Hos *ſi contemnimus, atque abiectos putamus;* } Ex antiquo libro, Atque, pro Etiam, repoſui. utrum rectius, facile omnes intelligunt. Haec Paullus pater. QVAE *ἀδιαφορία* } Latine, indifferentia. PYRRHO } Elienſis philoſophus. QVAE *ἀπάθεια* } id eſt, affectuũ immobilitas. CYRENAICI: } fuit enim Areſtippus philoſophus Cyrenẽſis patria. HONESTE *autẽ uiuere,* } contento ijs, quae naſcenti natura tradiderit, etiã honeſte uiuere conueuit. ET *Ariſtoteles,* } quamquam non Academicus. HIC *igitur, neutri aſſentiens. ſi numquam, uter eſt prudentior?* } Senſum non uideo, neque uidet quiſquam, ut opinor, tam obſcuro in loco. obſcuritatis autem cauſſa deprauatio eſt; quam iudicio meo tollet, qui ita leget. Hic igitur neutri aſſentietis. ſin utrique, uter eſt prudentior? quorum uerborum non abſurda ſententia eſt: dicit enim hoc: In hac controuerſia neutri aſſentietis, id eſt, neque Stoicum, neque Academicum diceris eſſe ſapientem. ſin utrumque, uter eſt prudentior? Aſſentietis, autem refero ad illud ſupra poſitum, Ad uos nunc refero. Vtrique, uidetur eſſe neceſſarium propter inſequens uerbum, Vter. Sed haec, qui & acumine, & iudicio praeſtant, diiudicabunt. Haec Paullus pater.

CICERO

QVID, *cum ipſe Antiochus diſſentit quibuſdam in rebus ab ijs, quos amat, Stoicis; nonne indicat, non poſſe illa probabilia eſſe ſapienti: placet Stoicis, omnia peccata eſſe paria: at hoc Antiocho uehementiſſime diſplicet. liceat tandem mihi conſiderare, utram ſententiam ſequar. praecide, inquit: ſtatue aliquando quidlibet. quid? dicuntur quidem, & acuta mihi uidentur in utramque partem, & paria. nonne cauẽã, ne ſcelus faciã? ſcelus enim dicebas eſſe, Luculle, dogma prodere. contineo igitur me, ne incognito aſſentiar: quod mihi tecum eſt dogma commune. Ecce multo maior etiam diſſenſio. Zeno in una uirtute poſitam beatã uitam putat. quid Antiochus? etiam, inquit, beatam, ſed non beatiſſimam. deus ille, qui nihil cenſuit deeſſe uirtuti:*

uirtuti: homuncio hic, qui multa putat, praeter uirtutē, homini partim cara eſſe, partim etiam neceſſaria. ſed ille, uereor, ne uirtuti plus tribuat, quam natura patiatur, praeſertim Theopraſto multa diſerte, copioſeq. dicente: & hic, metuo, ne uix ſibi conſtet: qui cum dicat eſſe quaedam & corporis, & fortunae mala, tamen eum, qui in his omnibus ſit, beatum fore cenſet, ſi ſapiens ſit. Diſtrahor. tum hoc mihi probabilius, tum illud uidetur: & tamen, niſi alterutrum ſit, uirtutem iacere plane puto. Verum in his diſcrepant: quid illa, in quibus conſentiunt? num pro ueris probare poſſumus? ſapientis animum numquam neque cupiditate moueri, neque laetitia efferri.

EXPLANATIO

NON *ne indicat, non poſſe illa probabilia eſſe ſapienti?* } offendebar antea, cum legerem, Illa probanda. Suſtuli mendum ex antiquo libro. Haec Paullus pater.

CICERO

AGE, haec probabilia ſane ſint: num etiam illa? numquam timere, numquam dolere. ſapiens ne non timeat? nec, ſi patria deleatur, non doleat? ſatis durum; ſed Zenoni neceſſarium; cui, praeter honeſtum, nihil eſt in bonis; tibi uero, Antioche, minime; cui, praeter honeſtatem, multa bona, praeter turpitudinem, multa mala uidentur: quae & uenientia metuat ſapiens, neceſſe eſt, & ueniſſe doleat. Sed quaero, quando iſta fuerint ab Academia uetere decreta, ut animum ſapientis commoueri, & conturbari negarent? mediocritates illi probant, & in omni permotione naturalem uolebant eſſe quendam modum. legimus omnes Crantoris, ueteris Academici, de luctu. eſt enim non magnus, uerum aureolus, &, ut Tuberoni Panaetius praecipit, ad uerbū ediſcendus libellus. Atque illi quidem etiam utiliter a natura dicebant permotiones iſtas animis noſtris datas, metum cauendi cauſſa, miſericordiam, aegritudinemq. clementiae: ipſam iracundiam fortitudinis quaſi cotem eſſe dicebant, recte, ſecus ne, alias uiderimus: atrocitas quidem iſta tua quo modo in ueterem Academiam irruperit, neſcio. illa uero ferre non poſſum: non quod mihi diſpliceant: ſunt enim Socratica pleraque: mirabilia Stoicorum, quae παράδοξα nominantur: ſed, ubi Xenocrates, ubi Ariſtoteles iſta tetigit? hos enim quaſi eoſdem eſſe uultis. illi umquam dicerent, ſapientes ſolos reges? ſolos diuites? ſolos formoſos? omnia, quae ubique eſſent, ſapientis eſſe? neminem conſulem, praetorem, imperatorem, neſcio an ne quinqueuirum quidē quemquā, niſi ſapientem? poſtremo, ſolum ciuem? ſolum liberum? inſipientes omnes, peregrinos, exſules, ſeruos, furioſos? deniq. ſcripta Lycurgi, Solonis, duodecim tabulas noſtras, nō eſſe leges? ne urbes denique, aut ciuitates, niſi quae eſſent ſapientium? Haec tibi, Luculle, ſi es aſſenſus Antiocho, familiari tuo, tam ſunt defendenda, quam moenia: mihi autem bono modo, tantum, quantum uidebitur.

EXPLANATIO

NEc, *ſi patria deleatur, non doleat?* } Quo diligentius hoc mente pertracto, eo illuſtrius, uel Nec, uel Non, abundare cerno. mutare tamen, contra ueteris libri teſtimonium, non audeo. Haec Paullus pater. CRANTORIS, *ueteris Academici, de luctu.* } Crantor philoſophus Solenſis, & auditor Xenocratis, de luctu libellum edidit, ut ſcripſit Laertius: quem etiam Horatius alicubi commendat a doctrina utilis, & honeſti. QVAE παράδοξα } Paradoxum Latine quidem inopinatum dixeris, quia praeter omnium opinionem aliqua adminiſtrabilis poſitio ſtatuitur. NE *urbes denique,* } Moneo lectorem, ne quid mutet diſsentientibus antiquis libris: meam opinionem ponderari diligenter cupio. mihi rectius uidetur, Ne urbes quidem. hoc ſi aliis item uidebitur, retinebo ſententiam meam; ſin minus, abiiciam non inuitus. Haec Paullus pater.

CICERO

LEGI apud Clitomachum, cum Carneades, & Stoicus Diogenes ad ſenatum in Capitolio ſtarent, A. Albinum, qui tū P. Scipione, & M. Marcello eos praetor eſſet, eum, qui cum auo tuo, Luculle, conſul fuit, ſane doctum hominem, ut indicat ipſius hiſtoria ſcripta Graece, iocantem dixiſſe Carneadi: Ego tibi, Carneade, praetor eſſe non uideor, quia ſapiens non ſum: nec haec urbs, nec in ea ciuitas? Tum ille: Huic Stoico non uideris. Ariſtoteles, aut Xenocrates, quos Antiochus ſequi uolebat, non dubitaſſet, quin & praetor ille eſſet, & Roma urbs, & eam ciuitas incoleret. Sed ille noſter eſt plane, ut ſupra dixi, Stoicus, perpauca balbutiens. uos autem mihi ueremini, ne labar ad opinionem, & aliquid adſciſcam, & comprobem incognitū: quod minime uultis. quid conſilij datis? Teſtatur ſaepe Chryſippus, tres ſolas eſſe ſententias, quae defendi poſſint de finibus bonorum; circumcidit, & amputat multitudinem: aut.n. honeſtatem eſſe finem, aut uoluptatem, aut utrumque: nam, qui dicant ſummum bonum id eſſe, ſi uacemus omni moleſtia; eos inuidioſum nomen uoluptatis fugere, ſed in uicinitate uerſari: quod facere eos etiam, qui illud idem cum honeſtate coniungerent: nec multo ſecus

eos,

eos, qui ad honeſtatem prima naturae commoda adiungerent. ita tres reliquit ſententias, quas putet probabiliter poſſe defendi. Sit ſane ita: quanquam a Polemonis, & Peripateticorum, & Antiochi finibus non facile diuellor: neque quidquam habeo adhuc probabilius. uerumtamē uideo, quam ſuauiter uoluptas ſenſibus noſtris blandiatur. labor, ut aſſentiar Epicuro, aut Ariſtippo. reuocat uirtus, uel potius reprehendit manu: pecudum illos motus eſſe dicit, hominem iungit deo. poſſum eſſe medius: ut, quoniam Ariſtippus, quaſi animū nullum habeamus, corpus ſolum tuetur, Zeno, quaſi corporis ſimus expertes, animum ſolum complectitur; ut Calliphontem ſequar: cuius quidem ſententiam Carneades ita ſtudioſe defenſitabat, ut eam probare etiam uideretur: quamquam Clitomachus affirmabat, numquam ſe intelligere potuiſſe, quid Carneadi probaretur. ſed, ſi ipſum finem uelim ſequi; non ne ipſa ſeueritas, & grauis, & recta ratio mihi obuerſetur? tu, cum honeſtas in uoluptate contemnenda conſiſtat, honeſtatem cum uoluptate, tamquam hominem cum bellua, copulabis? unum igitur par, quod depugnet, reliquū eſt, uoluptas cum honeſtate. de quo Chryſippo fuit, quantum ego ſentio, non magna contentio. alterum ſi ſequare, multa ruunt, & maxime communitas cum hominum genere, caritas, amicitia, iuſtitia, reliquae uirtutes: quarum eſſe nulla poteſt, niſi erit gratuita. nam, quae uoluptate, quaſi mercede aliqua, ad officium impellitur, ea non eſt uirtus, ſed fallax imitatio, ſimulatioq. uirtutis. Audi contra illos, qui nomen honeſtatis a ſe ne intelligi quidem dicant: niſi forte, quod glorioſum ſit in uulgus, id honeſtum uelimus dicere: fontem omnium bonorum in corpore eſſe: hanc normam, hanc regulam, hanc praeſcriptionem eſſe naturae: a qua qui aberrauiſſet, eum numquā, quid in uita ſequatur, habiturum. Nihil igitur me putabis, haec, & alia innumerabilia cum audiam, moueri? tam moueor, quam tu, Luculle; neque me minus hominem, quam te, putaueris. tātum intereſt, quod tu, cum es commotus, acquieſcis, aſſentiris, approbas; uerum illud, certum, comprehenſum, perceptum, ratū, firmum, fixum fuiſſe uis; deq. eo nulla ratione neque pelli, neque moueri potes: ego nihil eiuſmodi eſſe arbitror, cui ſi aſſenſus ſim, non aſſentiar ſaepe falſo; quoniam uera a falſis nullo diſcrimine ſeparantur, praeſertim cum iudicia iſta dialecticae nulla ſint.

EXPLANATIO

AD *ſenatum in Capitolio ſtarent,* § Ad pro Ante. ſic pro Comoedo Eius, inquit, teſtis fides ad iudicem infirmabitur. & Suet. Eum ad pedes ſtare paſſus. NEC *in ea ciuitas?* § ciuitas quaſi ciuium unitas. partem pro toto poſuit, per ſynecdochem. BALBVTIENS. § perpaucis in rebus non plane Stoicus, ſed obſcurae ſententiae, ut plana nō ſunt quae balbutientes pronunciant. LABOR, *ita aſſentiar Epicurro,* § Vulgati libri Laboro, omnes habebant. quod uerbum ut deprauatum eſſe crederem, fecit id, quod ſequitur: Reuocat uirtus, uel potius reprehendit manu. nam ſine dubio, Reuocat, & Reprehēdit manu, quippiā requirunt, quod in translatione reſpondeat; quale uidetur eſſe uerbum, Labor: quod ego, & metaphorā, & ſenſum ſecutus, repoſui, pro Laboro. Haec Paullus pater. VT *Calliphontem ſequar:* § Abundare, Vt, qui totum ambitum uerborum attendet, ſtatim intelliget. &, ut dicam quod ſentio, ſuſpicor ipſum ita ſcripſiſſe Ciceronem, rem potius, quam uerba ſpectantem. idem enim alibi quoque uitiū deprehendi, ut lib. III. de fin. Ne illud quidem eſt conſentaneum, ut, ſi, cum tria genera bonorum ſint, quae ſententia eſt Peripateticorum, eo beatior quiſque ſit, quo ſit corporis, aut externis bonis plenior, ut hoc idem approbādum ſit nobis. Et li. I. ep. I. ad Q. fratrem. Vt te ante compares. cum iam dixerit: ut ſi hoc plane &c. Haec Paullus pater. VNVM *igitur par,* § ſcilicet honeſtas, cum uoluptate. ſic in orat. uocat Aeſchinem, atque Demoſthenem nobiliſſimum par Oratorum.

CICERO

VENIO enim iā ad tertiā partē philoſophiae. Aliud iudiciū Protagorae eſt, qui putet id cuiq. uerū eſſe, quod cuiq. uideatur: aliud Cyrenaicorū, qui, praeter permotiones intimas, nihil putāt eſſe iudicij: aliud Epicuri, qui omne iudicium in ſenſibus, & in rerum notitijs, & in uoluptate conſtituit. Plato autem omne iudicium ueritatis, ueritatemq. ipſam, abductam ab opinionibus, & a ſenſibus, cogitationis ipſius, & mentis eſſe uoluit. Nū quid horum probat noſter Antiochus? ille uero ne maiorum quidem ſuorum. ubi enim aut Xenocratem ſequitur, cuius libri ſunt de ratione loquendi multi, & multum probati; aut ipſum Ariſtotelem, quo profecto nihil eſt acutius, nihil politius; a Chryſippo pedem numquam. quid ergo Academici appellamur? an abutimur gloria nominis? aut cur cogimur eos ſequi, qui inter ſe diſſident? In hoc ipſo, quod in elementis dialectici docent, quo modo iudicare oporteat, uerum, falſum ne ſit, ſi quid ita connexum eſt, ut hoc; ſi dies eſt, lucet; quanta contentio eſt? aliter Diodoro, aliter Philoni, Chryſippo aliter placet. Quid? cum Cleanthe, doctore ſuo, quam multis rebus Chryſippus diſſidet? quid? duo uel principes dialecticorū, Antipater, & Archidemus, opinioſiſſimi homines, nōne multis in rebus diſſentiunt? Quid me igitur, Luculle, in inuidiam, & tamquam in concionem uocas? & quidem, ut ſeditioſi tribuni ſolent, occludi tabernas iubes. quo enim ſpectat illud, cum artificia tolli quereris a nobis, niſi ut opifices concitentur? qui ſi undique omnes conuenerint, facile contra uos incitabuntur. expromam primum illa inuidioſa, quod eos omnes, qui in concione ſtabunt, exſules, ſeruos, inſanos eſſe dicatis: deinde ad illa ueniam, quae iam non ad multitudinem, ſed ad noſmetipſos, qui adeſtis, pertinent. negat enim uos Zeno, negat Antiochus ſcire quidquam. quomodo, inquies?

quies? nos enim defendimus, etiam inſipientem multa comprehendere. at ſcire negatis, quemquam rem ullam niſi ſapientem. & hoc quidem Zeno geſtu conficiebat. nam, cum, extenſis digitis, aduerſam manum oſtenderat, uiſum, inquiebat, huiuſmodi eſt; deinde, cum paullum digitos conſtrinxerat, aſſenſus huiuſmodi; tum cum plane compreſſerat, pugnumq. fecerat, comprehenſionem illam eſſe dicebat: qua ex ſimilitudine etiam nomen ei rei, quod ante non fuerat, κατάληψιν impoſuit. cum autem laeuam manum admouerat, & illum pugnum arcte, uehementerq. compreſſerat, ſcientiam talem eſſe dicebat: cuius compotem, niſi ſapientem, eſſe neminem. ſed, qui ſapiens ſit, aut fuerit, ne ipſi quidem ſolent dicere. ita tu nunc, Catule lucere, neſcis: nec tu, Hortenſi, in tua uilla nos eſſe.

EXPLANATIO

PROTAGORAE } Abderitae. Vide Sextum Empiricum l.1. Pyrrh. c.32. dictus eſt ἄθεος. Fuit alius Protagoras diſciplinae Stoicae. NVM *quid horum probat* } Recuſat ſuo nomine quidquam in tot opinionibus decernere. AVT *Xenocratem* } Chalcedonium nobilem philoſophum. complures eius libros Laertius commemorat. A *Chryſippo pedem numquam.* } ſcilicet, diſcedit. hoc eſt, conſtanter conſentit cum Chryſippo. DOCTORE *ſuo,* } non ſolum a Cleante doctore ſuo diſſenſit Chryſippus, ſed ut Laertius teſtatur diſſenſit etiam a Zenone inuenore ſuo. OPINIOSISSIMI; } qui opinionibus pleni, nihil certo comprehendunt. OCCLVDI *tabernas iubes.* } ne uidelicet alicubi me reus abdam. Iocus eſt. EXTENSIS *digitis* } Geſtus exprimit Zenonis. *κατάληψιν impoſuit.* } latine. Comprehenſionem ſignificat κατάληψις.

CICERO

NVM nimis haec inuidioſe dicuntur? haec tamen minus eleganter, illa ſubtilius. Sed, quo modo tu, ſi nihil comprehendi poſſet, artificia concidere dicebas, nec mihi dabas, id, quod probabile eßet, ſatis magnam uim habere ad artes: ſic ego nunc tibi refero, artem ſine ſcientia eße non poße. an pateretur hoc Zeuſis, aut Phidias, aut Polycletus, nihil ſe ſcire, cum in his eſſet tanta ſollertia? quod ſi eos docuiſſet aliquis, quam uim habere diceretur ſcientia: deſinerent iraſci: ne nobis quidem ſuccenſerent; cum didiciſſent, id tollere nos, quod nuſquam eſſet; quod autem ſatis eſſet ipſis, relinquere. quam rationem maiorum etiam comprobat diligentia: qui primum iurare ex ſui animi ſententia quemque uoluerunt; deinde ita teneri, ſi ſciens falleret; quod inſcientia multa uerſaretur in uita; tum, qui teſtimonium diceret, ut arbitrari ſe diceret etiam quod ipſe uidißet; quaeq. iurati iudices cognouiſſent, ut ea non eſſe facta, ſed ut, uideri, pronunciarent. Verum, quoniam non ſolum nauta ſignificat, ſed etiam Fauonius ipſe inſuſurrat, nauigandi nobis, Lucullе, tempus eße; &, quoniam ſatis multa dixi; eſt mihi perorandum. poſthac tamen, cum haec quaeremus, potius de diſſenſionibus tantis ſummorum uirorum dißeramus, de obſcuritate naturae, deq. errore tot philoſophorum qui ne bonis, contrariiſq. rebus tantopere diſcrepant, ut, cum plus uno uerum eſſe non poſſit, iacere neceſſe ſit tot, & tam nobiles diſciplinas; quam de oculorum, ſenſuumq. reliquorum mendaciis, & de ſorite, aut pſeudomeno; quas plagas ipſi contra ſe Stoici texuerunt. Tum Lucullus, Non moleſte, inquit, fero nos haec contuliſſe. ſaepius enim congredientes nos, & maxime in Tuſculanis noſtris, ſi qua uidebuntur, requiremus. Optime, inquam: ſed, quid Catulus ſentit? quid Hortenſius? Tum Catulus, Ego ne, inquit? ad patris reuoluor ſententiam: quam quidem ille Carneadeam eſſe dicebat: ut percipi nihil putem poſſe, aſſenſurum autem non percepto, id eſt opinaturum, ſapientem exiſtimem, ſed ita, ut intelligat ſe opinari, ſciatq. nihil eſſe, quod comprehendi, & percipi poſſit. per ἐποχὴν illam omnium rerum comprobans, illi alteri ſententiae, nihil eſſe quod percipi poßit, uehementer aſſentior. Habeo, inquam, ſententiam tuam; neq. eam admodum aſpernor: ſed tibi quid tandem uidetur, Hortenſi? Tum ille ridens, Tollendum teneo te, inquam. nam iſta Academiae eſt propria ſententia. Ita ſermone confecto, Catulus remanſit, nos ad nauiculas noſtas deſcendimus.

CICERO

PHIDIAS, *aut Polycletus,* } ſtatuarius uterque, ſed artem conſummaſſe Polycletus, & erudiſſe, Phidias aperuiſſe dicitur. Plin. l.xxxiii. cap. 8. VERVM, *quoniam* } Finit librum occaſione quaſi temporis. AD *patris* } Q. Catuli, conſularis, clariſſimi uiri, qui nihil poſſe certo percipi dixerat. PER *ἐποχὴν illam omnium rerum comprobans* } Fortaſſe legendum, Quare ἐποχὴν illam. Haec Paullus pater, Latine Retentionem ſignificat, uel Aſſentium. RIDENS, *Tollendum teneo te.* } iocatur in ambiguo uerbo. Tollere enim & in malam, & in bonam partem accipi poteſt. Hinc Brutus ad Ciceronem Fam. lib. xi. ep. 20. Ipſum Caeſarem nihil ſane de te queſtum, niſi dictum, quod diceret te dixiſſe, laudandum adoleſcentem ornandum, tollendum; ſe non eſſe commiſſurũ, ut tolli poſſit. Velleius lib. ii. Hoc eſt tempus, quo Cicero, infinito amore Pompeianorũ partium, Caeſarem laudandum, & tollendum cenſebat; cum aliud diceret, aliud intelligi uellet. Et Suetonius Auguſto: Quaſi alij ſe puerum, alij ornandum, tollendumq. iactaſſent, ne aut ſibi, aut ueteranis par gratia referretur.

CICERO · VARRONI . S . D.

ETSI, munus flagitare, quamuis quis oſtenderit, ne populus quidem ſolet, niſi concitatus: tamen ego exſpectatione promiſſi tui moueor, ut admoneam te, non ut flagitem. miſi autem ad te quattuor admonitores, non nimis uerecundos. noſti enim profecto os eius adoleſcentioris Academiae. ex ea igitur media excitatos miſi: qui, metuo, ne te forte flagitent: ego autem mandaui, ut rogarent. exſpectabam omnino iam diu, meq. ſuſtinebam, ne ad te prius ipſe quid ſcriberem, quam aliquid accepiſſem, ut poſſem te remunerari quam ſimillimo munere: ſed, cum tu tardius faceres, id eſt, ut ego interpretor, diligentius; teneri non potui, quin coniunctionem ſtudiorum, amorisq. noſtri quo poſſem litterarum genere declararem. feci igitur ſermonem, inter nos habitum in Cumano, cum eſſet una Pomponius. tibi dedi partes Antiochinas; quas a te probari, intellexiſſe mihi uidebar: mihi ſumpſi Philonis. puto fore, ut, cum legeris, mirere id nos locutos eſſe inter nos, quod numquam locuti ſumus: ſed noſti morem dialogorum. poſthac autem, mi Varro, quamplurima, ſi uidebitur, & de nobis, & inter nos: ſero fortaſſe: ſed ſuperiorum temporum fortuna reip. cauſſam ſuſtineat: haec ipſi praeſtare debemus. atque utinam, quietis temporibus, atque aliquo ſi non bono, at ſaltem certo ſtatu ciuitatis haec inter nos ſtudia exercere poſſemus. quamquam tum, quidem uel aliae quaepiam rationes honeſtas nobis & curas, & actiones darent: nunc autem quid eſt, ſine his cur uiuere uelimus? mihi uero cum his ipſis uix: his autem detractis, ne uix quidem. Sed haec coram, & ſaepius. Migrationem, & emptionem feliciter euenire uolo; tuumq. in ea re conſilium probo. Cura ut ualeas.

Huiuſce Epiſtolae Commentarium uide in Comm. Ep. Fam.

IN
M. TVLLII . CICERONIS
ACADEMICARVM . QVAESTIONVM
EDITIONIS . SECVNDAE
LIBRVM . I.

Commentarius Aldi Mannuccij

CICERO

IN CVMANO *nuper cum me cum Atticus noſter eſſet, nunciatum eſt nobis a M. Varrone, ueniſſe eum Roma pridie ueſperi, & niſi de uia feſſus eſſet, continuo ad nos uenturum fuiſſe. quod cum audiuiſſemus, nullam moram interponendam putauimus, quin uideremus hominem nobiſcum & ſtudijs ijſdem, & uetuſtate amicitiae coniunctum: itaque confeſtim ad eum ire perreximus: paullumq. cum eius uilla abeſſemus, ipſum ad nos uenientem uidimus: atque illum complexi, ut mos amicorum eſt, ſatis eum longo interuallo ad ſuam uillam reduximus. hic pauca primo, atq. ea percũctantibus nobis, & ſi quid forte Roma noui; Atticus, omitte iſta, quae nec percunctari, nec audire ſine moleſtia poſſumus, quaeſo, inquit; & quaere potius, ecquid ipſe noui. ſilent enim diutius muſae Varronis, quam ſolebant: nec tamen iſtum ceßare, ſed celare quae ſcribat, exiſtimo. Minime uero, inquit ille. intemperantis enim eſſe arbitror, ſcribere quod occultari uelit: ſed habeo opus magnum in manibus; quod iam pridem ad hunc ipſum (me autem dicebat) quaedam inſtitui, quae & ſunt magna ſane, & limantur a me politius. Et ego, iſta quidem, inquam, Varro, iam diu exſpectans, non audeo tamen flagitare. audiui enim e Libone noſtro, cuius noſti ſtudium, (nihil enim eiuſmodi celare poſſumus) non ea te intermittere, ſed accuratius tractare, nec de manibus umquam deponere. illud autem mihi ante hoc tempus numquam in mẽtem uenit a te requirere. ſed nunc, poſtea quam ſum ingreſſus res eas, quas tecum ſimul didici, mandare monumentis, philoſophiamq. ueterem illam, a Socrate ortam, Latinis litteris illuſtrare; quaero, quid ſit, cur, cum multa ſcribas, genus hoc praetermittas; praeſertim cum & ipſe in eo excellas; & id ſtudium, totaq. ea res longe ceteris & ſtudijs, & artibus antecedat.*

EXPLANATIO

IN *Cumano* } uilla Ciceronis, non procul a Cumis Lucaniae opido. ET *ſi quid forte Roma noui;* } Mallem ſic: Ecquid forte Roma noui. nouum loquendi genus. Haec Paullus pater. ET *ſi quid forte Roma noui:* uſitata percunctatio: fere enim fit, ut eos, qui ex aliqua celebre urbe ueniunt, interrogemus, quid noui? OMITTE *iſta* } Captatur occaſio de ſtudijs litterarum colloquendi INTEMPERANTIS } notabile dictum HABEO *opus magnum* } fortaſſe de lingua Latina quod multis libris editum eſt.

CICERO

CICERO

TVm ille, rem a me ſaepe deliberatam, & multum agitatam, requiris. itaque, non multum haeſitans, reſpondebo: ſed ea dicam, quae mihi ſunt in promptu; quod iſta ipſa de re multum, ut dixi, & diu cogitaui. Nam, cum philoſophiam uiderem diligentiſſime litteris Graecis explicatam, exiſtimaui, ſi qui de noſtris eius ſtudio tenerentur, ſi eſſent Graecis doctrinis eruditi, Graeca potius, quam noſtra, lecturos; ſin a Graeeorum artibus, & diſciplinis abhorrerent, ne haec quidem curaturos, quae ſine eruditione Graecaintelligi non poſſunt: itaque ea nolui ſcribere, quae nec indocti intelligere poſſent, nec docti legere curarent. uides autem eadem ipſe. didiciſti enim non poſſe nos Amaſanij, aut Rabirij ſimiles eſſe; qui, nulla arte adhibita, de rebus ante oculos poſitis uulgari ſermone diſputant, nihil definiunt, nihil partiuntur, nihil apta interrogatione concludunt, nullam denique artem eſſe nec dicendi, nec diſſerendi putant. nos autem praeceptis dialecticorum, & oratorum, (quoniam utramq. uim unam eſſe noſtri putant) ſic parentes, ut legibus, uerbis, quamquam nouis, cogimur uti: quae docti, ut dixi, a Graecis petere malunt, indocti ne a nobis quidem accipiunt: ut fruſtra omnis ſuſcipiatur labor. Iam uero, phyſica, ſi Epicurum, id eſt ſi Demoeritum probarem, poſſem ſcribere ita plane ut Amaſanius. quid eſt enim magnum, cum cauſſas rerum efficientium ſuſtuleris, de corpuſculorum (ita enim appellat Atomos) concurſione fortuita loqui? noſtra tu phyſica noſti, quae contineantur ex effectione, & ex materia ea, quam fingit, & format effectio. Adhibenda etiam geometria eſt: (quoniam quibuſnam quiſquam enunciare uerbis, aut quem ad intelligendum poterit adducere?) haec ipſa de uita, & moribus, de expetendis, fugiendisq. rebus. illi enim ſimpliciter pecudis & hominis idem bonum eſſo cenſent. apud noſtros enim, non ignoras, quae ſit, & quanta ſubtilitas. ſiue enim Zenonem ſequare: magnum eſt efficere, ut quis intelligat, quid ſit illud uerum, & ſimplex bonum, quod non poſſit ab honeſtate ſeiungi: quod bonum quale ſit, negat omnino Epicurus ſine uoluptatibus, ſenſum mouentibus, nec ſuſpicari. ſi uero Academiam ueterem perſequamur, quam nos, ut ſcis, probamus: quam erit illa acute explicanda nobis? quam argute, quam obſcure etiam contra Stoicos diſſerendum?

EXPLANATIO

SI EPICVRVM, *id eſt ſi Democritum*] Auctor eſt Laertius, Epicurum Democrati libros de Atomis ut ſuos aſſeruiſſe. QVAM *nos,*] Academicos M. Varro magiſtros habet. Hi pincipia rerum naturalium materiam, & formam ſtatuunt omniaque naturalibus, & neceſſarijs cauſſis effici cenſent, ad certum finem deſtinatis. QVAM *obſcure*] Stoicorum namque diſciplina in paradoxis admirabilibus intricata.

CICERO

TOTVM igitur illud philoſophiae ſtudiũ mihi quidem ipſe ſumo & ad uitae conſuetudinem, & conſtantiam quantam poßum, & ad delectationem animi; nec ullum arbitror; ut apud Platonem eſt, maius, aut melius a dijs datum munus homini: ſed meos amicos, in quibus eſt ſtudium, in Graeciam mitto, id eſt ad Graecos ire iubeo, ut ea a ſontibus potius hauriant, quam riuulos conſectentur. quae autem nemo adhuc docuerat, nec erat unde ſtudioſi ſcire poſſent, ea, quantum potui, (nihil enim magnopere meorum miror) feci ut eßent nota noſtris. a Graecis enim peti non poterant, ac poſt L. Aelij noſtri occaſum, ne a Latinis quidem. & tamen in illis ueteribus noſtris, quae, Menippum imitati, non interpretati, quadam hilaritate conſperſimus, multa admiſta ex intima philoſophia, multa dialectice dicta: quae quo facilius minus docti intelligerent iucunditate quadam ad legendum inuitati, in laudationibus, in ijs ipſis antiquitatum prooemijs philoſophice ſcribere uoluimus, ſi modo conſecuti ſumus. Tum ego, ſunt, inquam, iſta, Varro. nam nos, in noſtra urbe peregrinantes, erramtesq., tamquam hoſpites, tui libri, quaſi domum, reduxerunt; ut poſſemus, aliquando, qui, & ubi eßemus, agnoſcere. tu aetatem patriae, tu deſcriptiones temporum, tu ſacrorum iura, tu ſacerdotum, tu domeſticam, tu bellicam diſciplinam, tu ſedem regionum, locorum, tu omnium diuinarum, humanarumq. rerum nomina, genera, officia, cauſſas aperuiſti: plurimumq. poetis noſtris, omninoq. Latinis & litteris luminis attuliſti, & uerbis: atque ipſe uarium, & elegans, omni fere numero, poema feciſti: philoſophiamq. multis locis inchoaſti, ad impellendum ſatis, ad docendum parum.

EXPLANATIO

SED *meos amicos*] Varroni non placet philoſophiam naturalem Latine ciuibus ſuis explicare. LAELII *noſtri*] Librarij, cum in deſcribendo non perciperent, quid ſibi antiquae notae uellent, eas uel immutabant, uel cum ſequenti uoce coniungebant: ut hoc loco, Laelij noſtri, ſcripſerant: cum L. Aelij noſtri, uera, & incorrupta ſit lectio: quod & ueterum librorum auctoritate, & hiſtoriae fide comprobatur. eſt enim hic L. Aelius Stilo, cognomento Praeconinus; qui orationes ſcripſit, quas alij dicerent: a quo M. Varro rerum antiquarum ſcientiam cum accepiſſet, eam ipſe auxit, & illuſtriorib. litteris expli

cauit. Cicero de claris orat. de leg. lib. 2. Varro, Feſtus, Plinius lib. IX. cap. 35. lib. XXXIII. cap. 1. & Gellius lib. I. cap. 18. lib. XII. c. 4. lib. XVI. cap. 8. & Suetonius de claris grammaticis. Mendoſe autem in Varrone, lib. IV. C. Aelius Stilo legitur: errore fortaſſe nato ex praenomine alterius Aelij, cui Gallo cognomen fuit. In Gellio quoque, Laelij pro L. Aelij, mendoſe legitur. Haec Paullus pater. MENIPPVM ☙ Gellius lib. XIII. cap. 30. Probus in illo uerſu Virgil. Rara per ignotos &c. & Macr. lib. 1. & 2. Varro, inquit, in illa lepidiſſima ſatyra Menippea, quae inſcribitur, Neſcis, quid ueſper uehat. & Cariſius lib. 1. uide apud Laertium Menippi uitam: cuius libri multo riſu referti. Haec Paullus pater. TV *aetatem patriae*, ☙ Varronis induſtriam dum commendat Cicero, aditum ſibi facit ad refellendum illum. OMNINOQ. *Latinis, & litteris luminis attuliſti, & uerbis:* ☙ diſtinguuntur a litteris uerba: quod mihi non probatur. nam, cum Latinas litteras, aut Latinam linguam nominamus, uerba ſimul intelligi conſtat, uel potius ipſa tantum uerba. Erratum crediderim a librario, qui, Verbis, pro Rebus, per incuriam ſcripſerit. adiuuat autem opinionem noſtram ipſe Cicero, auctam a Varrone linguam Romanam copia rerum potius, quam uerborum, alio loco oſtendens. Tu uero, inquit infra, Varro, bene etiam meriturus mihi uideris de tuis ciuibus, ſi eos non modo copia rerum auxeris, ut effeciſti, ſed etiam uerborum. Haec Paullus pater.

CICERO

CAVSSAM autem probabilem tu quidem affers: (aut enim Graeca legere malent, qui erunt eruditi; aut ne haec quidem, qui illa neſciunt) ſed da te mihi nunc: ſatis ne probas? immo uero & haec, qui illa non poterunt; & qui Graeca poterunt, non contemnent ſua. quid enim cauſſae eſt, cur poetas Latinos Graecis litteris eruditi legant, philoſophos non legant? an, quia delectat Ennius, Pacuuius, Attius, qui non uerba, ſed uim Graecorum expreſſerunt poetarum? quanto magis philoſophi delectabunt, ſi, ut illi Aeſchylum, Sophoclem, Euripidem, ſic hi Platonem imitentur, Ariſtotelem, Theophraſtum? Oratores quidem laudari uideo, ſi qui e noſtris Hyperidem ſint, aut Demoſthenem imitati. ego autem, (dicam enim, ut res eſt) dum me ambitio, dum honores, dum cauſſae, dum reip. non ſolum cura, ſed quaedam etiam procuratio multis officijs implicatum, & conſtrictum tenebat, haec incluſa habebam, &, ne obſoleſcerent, renouabam, cum licebat, legendo: nunc uero & fortunae grauiſſimo percuſſus uulnere, & adminiſtratione reip. liberatus, doloris medicinam a philoſophia peto, & otij oblectationem hanc honeſtiſſimam iudico. aut enim huic aetati hoc maxime aptum eſt; aut ijs rebus, ſi quas dignas laude geſſimus, hoc in primis conſentaneum; aut etiam ad noſtros ciues erudiendos nihil utilius: aut, ſi haec ita non ſunt, nihil aliud uideo, quod agere poſſimus. Brutus quidem noſter, excellens omni genere laudis, ſic philoſophiam Latinis litteris perſequitur, nihil ut ijſdem de rebus Graeca deſideres. & eandem quidem ſententiam ſequitur, quam tu. nam Ariſtum Athenis audiuit aliquandiu; cuius tu fratrem Antiochum. quamobrem da, quaeſo, te huic etiam generi litterarum. Tum ille, iſtuc quidem conſiderabo, nec uero ſine te. ſed de te ipſo quid eſt, inquit, quod audio? Quanam, inquam, de re? Relictam a te ueterem iam, inquit, tractari autem nouam. Qui ergo, inquam, Antiocho id magis licuerit, noſtro familiari, remigrare in domum ueterem e noua, quam nobis in nouam e uetere? certe enim recentiſſima quaeque ſunt correcta, & emendata maxime. quanquam Antiochi magiſter Philo, magnus uir, ut tu exiſtimas ipſe, negarit in libris, quod coram etiam ex ipſo audiebamus, duas Academias eſſe: erroremq. eorum, qui ita putarunt, coarguit. Eſt, inquit, ut dicis: ſed ignorare te non arbitror, quae contra Philonem Antiochus ſcripſerit. Immo uero & iſtam, & totam ueterem Academiam, a qua abſum tam diu, renouari a te, niſi moleſtum eſt, uelim: & ſimul aſſidamus, inquam, ſi uidetur. Sane iſtud quidem, inquit. ſum enim admodum infirmus. ſed uideamus, idem ne Attico placeat fieri a me, quod te uelle uideo. Mihi uero, inquit ille. quid eſt enim, quod malim, quam ex Antiocho iam pridem audita recordari, & ſimul uidere, ſatis ne ea commode dici poſſint Latine?

EXPLANATIO

NVNC *uero* ☙ tres affert cauſſas, cur ſenex philoſophiae incumbat, Reipub. perturbationem, oblectationem otij, & philoſophiae dignitatem.

CICERO

QVAE cum ſunt dicta, in conſpectu conſedimus omnes. Tum Varro ita exorſus eſt. Socrates mihi uidetur, id quod conſtat inter omnes, primus a rebus occultis, & ab ipſa natura inuolutis, in quibus omnes ante eum philoſophi occupati fuerunt, auocauiſſe philoſophiam, & ad uitam communem adduxiſſe, ut de uirtutibus, & uitijs, omninoq. de bonis rebus, & malis quaereret, caeleſtia autem uel procul eſſe a noſtra cognitione cenſeret, uel, ſi maxime cognita eſſent, nihil tamen ad bene uiuendum conferre. hic in omnibus fere ſermonibus, qui ab ijs, qui illam audierunt, perſcripti uarie, copioſe ſunt, ita diſputat, ut nihil affirmet ipſe, refellat alios; nihil ſe ſcire dicat, niſi id ipſum; eoq. praeſtare ceteris, quod illi, quae neſciant, ſcire ſe putent, ipſe, ſe nihil ſcire, id unum ſciat; ob eamq. rem ſe arbitrari ab Apolline omnium ſapientiſſimum eſſe dictum,

ſtum, quod haec eſſet una omnis ſapientia, non arbitrari ſeſe ſcire, quod neſciat. quae cum diceret conſtanter, & in ſententia permaneret; omnis eius oratio tum in uirtute laudanda, & in omnibus hominibus ad uirtutis ſtudium cohortandis conſumebatur: ut Socraticorum libris, maximeque Platonis intelligi poteſt. Platonis autem auctoritate, qui uarius, & multiplex, & copioſus fuit, una, & conſentiens duobus uocabulis, philoſophiae forma inſtituta eſt, Academicorum, & Peripateticorum: qui, rebus congruentes, nominibus differebant. nam cum Speuſippum ſororis filium, Plato philoſophiae quaſi heredem reliquiſſet, duos autem praeſtantiſſimos ſtudio, atque doctrina, Xenocratem Chalcedonium, & Ariſtotelem Stagiritem: qui erant cum Ariſtotele, Peripatetici dicti ſunt, quia diſputabant inambulantes in Lyceo; illi autem, qui Platonis inſtituto in Academia, quod eſt alterum gymnaſium, coetus erant & ſermones habere ſoliti, ex loci uocabulo nomen habuerunt: ſed utrique, Platonis ubertate completi, certam quandam diſciplinae formulam compoſuerunt, & eam quidem plenam, ac refertam: illam autem Socraticam dubitationem de omnibus rebus, &, nulla affirmatione adhibita, conſuetudinem differendi reliquerunt. ita facta eſt differendi, quod minime Socrates probabat, ars quaedam philoſophiae, & rerum ordo, & deſcriptio diſciplinae. quae quidem erat primo duobus, ut dixi, nominibus una. nihil enim inter Peripateticos, & illam ueterem Academiam differebat. abundantia quadam ingenij praeſtabat, ut mihi uidetur quidem, Ariſtoteles: ſed idem fons erat utriſque, & eadem rerum expetendarum, fugiendarumq. partitio. Sed quid ago, inquit? aut ſum ne ſanus, qui haec uos doceo? nam etſi non ſus Mineruam, ut aiunt: tamen inepte, quiſquis Mineruam docet. Tum Atticus, tu uero, inquit, perge, Varro, ualde enim amo noſtra, atque noſtros: meq. iſta delectant, cum latine dicuntur, & iſto modo. Quid me, inquam, putas? qui philoſophiam iam profeſſus ſim populo noſtro exhibiturum.

EXPLANATIO

PERSCRIPTI *uarie, copioſe ſunt*, ❡ Pertinet ad Latinam linguam, non ignorari, copulam de induſtria non numquam a Cicerone praetermitti; ne quis eam hic putet deſiderari. nam lib.XIII.fam. ep.24.ad Sulpicium, Peto, inquit, a te, ut eum etiam tuis officijs, liberalitate complectare. Et ep.28.ad eundem: Vt ipſe iudices homini te gratiſſimo, iucundiſſimo benigne feciſſe. Et lib.IV.ad Att.ep.3. De cuius conſtantia, uirtute uerißime litterae. Haec Paullus pater.

CICERO

PERGAMVS igitur, inquit, quoniam placet. Fuit ergo, iam accepta a Platone, philoſophandi ratio triplex; una de uita, & moribus; altera de natura, & rebus occultis; tertia de differendo, &, quid uerum, quid falſum, quid rectum in oratione, prauum ue, quid conſentiens, quid repugnans, iudicando. Ac primam partem illam bene uiuendi a natura petebant, eiq. parendum eſſe dicebant, neque ulla alia in re, niſi in natura, quaerendum eſſe illud ſummum bonum, quo omnia referrentur: conſtituebantq., extremum eße rerum expetendarum, & finem bonorum, adeptum eſſe omnia e natura, & animo, & corpore, & uita. Corporis autem alia ponebant eſſe in toto, alia in partibus; ualetudinem, uires, pulchritudinem in toto; in partibus autem ſenſus integros, & praeſtantiam aliquam partium ſingularum, ut in pedibus celeritatem, uim in manibus, claritatem in uoce, in lingua etiam explanatam uocum impreſſionem. Animi autem, quae eſſent ad comprehendendam ingenij uirtutem idonea, eaq. ab ijs in naturam, & mores diuidebantur. naturae celeritatem ad diſcendum, & memoriam dabant; quorum utrumque mentis eſſet proprium, & ingenij: morum autem putabant ſtudia eße, & quaſi conſuetudinem; quam partim exercitationis aſſiduitate, partim ratione formabant. in quibus erat philoſophia ipſa. in qua quod inchoatum eſt, neque abſolutum, progreſſio quaedam ad uirtutem appellatur; quod autem abſolutum, id eſt uirtus, quaſi perfectio naturae, omniumq. rerum, quas in animis ponunt, una res optima. Ergo haec animorum. Vitae autem (id enim erat tertium) adiuncta eſſe dicebant, quae ad uirtutis uſum ualerent. Iam uirtus animi bonis, & corporis cernitur in quibuſdam, quae non tam naturae, quam beatae uitae adiuncta ſunt. Hominem eße cenſebant quaſi partem quandam ciuitatis, & uniuerſi generis humani, eumq. eſſe coniunctum cum hominibus humana quadam ſocietate. Ac de ſummo quidem ac naturali bono ſic agunt: cetera autem pertinere ad id putant, aut ad agendum, aut ad tuendum, ut diuitias, ut opes, ut gloriam, ut gratiam. ita tripartita ab ijs inducitur ratio bonorum. Atque haec illa ſunt tria genera, quae putant plerique Peripateticos dicere: id quidem non falſo: eſt enim haec partitio illorum: illud imprudenter, ſi alios eſſe Academicos, qui tum appellarentur, alios Peripateticos arbitrantur. communis haec ratio, & utriſque hic bonorum finis uidebatur, adipiſci, quae eſſent prima in natura, quaeq. ipſa per ſeſe expetenda, aut omnia, aut maxima. ea ſunt autem maxima, quae in ipſo animo, atque in ipſa uirtute uerſantur. itaq. omnis illa antiqua philoſophia ſenſit in una uirtute eße poſitam beatam uitam, nec tamen beatiſſimam, niſi adiungerentur & corporis, & cetera, quae ſupra dicta ſint, ad uirtutis uſum idonea. Ex hac deſcriptione, agendi quoque aliquid in uita, & officij ipſius initium reperiebatur: quod erat in conſeruatione earum rerum, quas natura praeſcriberet. hinc gignebatur fuga deſidiae, uoluptatumq. contemptio: ex quo laborum, dolorumq. ſuſcepsio multorum, magnorumq., recti honeſtiq. cauſſa, & earum rerum, quae erant congruentes cum deſcriptione naturae: unde & amicitia exſiſtebat, & iuſtitia,

atque

atque aequitas. haec & uoluptatibus, & multis uitae commodis anteponebantur. Haec quidem fuit apud eos morum inſtitutio, & eius artis, quam primam poſui, forma, atque deſcriptio,

EXPLANATIO

IN *lingua etiam explanatam uocum impreſſionem.* } moneo ſtudioſos, ut conſulant ueteres libros. nam mihi placeret magis Expreſſionem: licet, Impreſſionem, aliqua omnino ſententia non careat. Haec Paullus pater. AD *comprehendendam ingenij uirtutem* } Fateor, me neſcire, quid ſibi uelit, Ingenij uirtutem; & interdum uel abundare, Ingenij, uel corruptum eſſe, credidi. Haec Paullus pater.

CICERO

DE natura autem (id enim ſequebatur) ita dicebant, ut eam diuiniderent in res duas; ut altera eſſet efficiens, altera autem quaſi huic ſe praebens, ea, qua efficeretur aliquid. in eo, quod efficeret, uim eſſe cenſebant; in eo autem, quod efficeretur, materiam quandam; in utroque tamen utrumque: neque enim materiam ipſam cohaerere potuiſſe, ſi nulla ui contineretur, neque uim ſine aliqua materia. nihil eſt enim, quod non alicubi eſſe cogatur. Sed, quod ex utroque, id iam corpus, & quaſi qualitatem quandam nominabant. dabitis enim profecto, ut in rebus inuſitatis, quod Graeci ipſi faciunt, a quibus haec iam diu tractantur, utamur uerbis interdum inauditis. Nos uero, inquit Atticus. quin etiam Graecis licebit utare, cum uoles; ſi te Latina forte deficient. Bene ſane facis: ſed enitar, ut Latine loquar, niſi in huiuſcemodi uerbis, ut philoſophiam aut rhetoricen, aut phyſicen, aut dialecticen appellem; quibus, ut alijs multis, conſuetudo iam utitur pro Latinis,

EXPLANATIO

DE *natura autem* } a philoſophia morali Varro tranſit ad explicationem naturae. DABITIS } Excuſatur de nouitate uocabulorum, quae quaſi neceſſaria in quaque arte uerſatur. quando quidem priuatis quaeque ſuis utitur uocabulis.

CICERO

QVALITATES *igitur appellaui, quas ποιότητας Graeci uocant: quod ipſum apud Graecos non eſt uulgi uerbum, ſed philoſophorum, atque id in multis. dialecticorum quoque uerba nulla ſunt publica: ſuis utuntur. & id quoque commune omnium fere artium. aut enim noua ſunt rerum nouarum facienda nomina, aut ex alijs transferenda. quod ſi Graeci faciunt, qui in his rebus tot iam ſaecula uerſantur: quanto id magis nobis concedendum eſt, qui haec nunc primum tractare conamur? Tu uero, inquam, Varro, bene etiam meriturus mihi uideris de tuis ciuibus, ſi eos non modo copia rerum auxeris, ut effeciſti, ſed etiam uerborum. Audebimus ergo, inquit, nouis uerbis uti te aucto re, ſi neceſſe eſt. Earum igitur qualitatum ſunt aliae principes, aliae ex ijs ortae. principes ſunt uniuſmodi, & ſimplices. ex his autem ortae uariae ſunt, & quaſi multiformes. itaque aer quoque, (utimur enim pro Latino) ignis, & aqua, & terra, prima ſunt. ex ijs autem ortae animantium formae, earumq. rerum, quae gignuntur e terra. ergo illa initia (ut e Graeco uertam) elementa dicuntur: e quibus aer, & ignis mouendi uim habent, & efficiendi, reliquae partes accipiendi, & quaſi patiendi: aquam dico, & terram. Quinctum genus, e quo eſſent aſtra, mentesq. ſingulares, eorum quattuor, quae ſupra dixi, diſſimile Ariſtoteles quoddam eſſe rebatur.*

EXPLANATIO

QVALITATVM *ſunt aliae principes,* } Principes qualitates a Latines dicuntur elementa, ſcilicet Ignis, aer, aqua, & terra.

CICERO

SED ſubiectam putãt omnibus ſine ulla ſpecie, atque carentem omni illa qualitate (faciamus enim tractando uſitatius hoc uerbum, & tritius) materiam quandã, ex qua omnia expreſſa, atque efficta ſint, quae tota omnia accipere poſſit, omnibusq. modis mutare, atque ex omni parte, eoq. etiam interire non in nihilum, ſed in ſuas partes, quae infinite ſecari, ac diuidi poſſint; cum ſit nihil omnino in rerum natura minimum, quod diuidi nequeat: quae autem moueantur, omnia interuallis moueri; quae interualla item infinite

diuidi

diuidi poſſint. & cum ita moneatur illa uis, quam qualitatem eße diximus; & cum ſic nltro citroq. uerſetur: & materiam ipſam totam penitus commutari putant, & ita effici quae appellant qualia; e quibus in omni natura cohaerente, & continuata cnm omnibus ſuis partibns effectum eſſe mundum, extra quem nulla pars materiae ſit, nullumq. corpus: partes autem eſſe mundi omnia, qnae inſint in eo, quae natura ſentiente teneantur, in qua ratio perfecta inſit, quae ſit eadem ſempiterna: nihil enim ualentius eſſe, a quo intereat. quā uim animum eſſe, dicunt mundi, eandemq. eſſe mentem, ſapientiamq. perfectam; quem deum appellant, omniumq. rerum, quae ſunt ei ſubiectae, quaſi prudentiam quandam, procurantem caeleſtia maxime, deinde in terris ea, quae pertinent ad homines: quam interdnm neceſſitatem appellant, quia nihil aliter poſſit, atque ab ea conſtitutū ſit, inter quaſi fatalem & immutabilem continuationem ordinis ſempiterni: non numquam quidem eandem fortunam, quod efficiat multa improuiſa, nec opinata nobis propter obſcuritatem, ignorationemq. cauſſarum.

EXPLANATIO

MATERIAM *quandam ex qua omnia expreſſa, atque efficta ſint,* ❡ Efficta, malui, quam Effecta. nam & in Lucullo, licet alia de re, Viſum, inquit, impreſſum, effictumq. ex eo, unde eſſet. Et ibidem: Impreſſum, & ſignatum, & effictum. In oratione autem pro Amerino: Vt effictos, inquit, noſtros mores in alienis perſonis, expreſſamq. imaginem noſtram uitae quotidianae uideremus. Scriptor etiam Rhet. ad Herennium lib. IV. Exprimere, & effingere uerbis formam corporis. Haec Paullus pater. INTER *quaſi fatalem, & immutabilem continuationem ordinis ſempiterni:* ❡ Melius, & apertius, Iter quaſi fatale. Sic habet ſcriptus liber: mihi tamen placeret: Fieri, quaſi fatalem &c. Tota ſententia perpendatur. noſtra fortaſſe non repudiabitur opinio. Haec Paullus pater.

CICERO

TERTIA *deinde philoſophiae pars, quae erat in ratione, & differendo, ſic tractabatnr ab utriſque: qnamquam oriretur a ſenſibus, tamen non eſſe iudicium ueritatis in ſenſibus. mentē uolebant rerū eſſe iudicem: ſolā cenſebant idoneā, cui crederetur; qnia ſola cerneret id, quod ſemper eſſet ſimplex, & uniuſmodi, & tale, quale eſſet. hanc illi ideam appellabant, iam a Platone ita nominatam: nos recte ſpeciem poſſumus dicere. Senſus autem omnes hebetes, & tardos eſſe arbitrabantur, nec percipere ullo modo res eas, quae ſubiectae ſenſibus uiderentur: quae eſſent aut ita paruae, ut ſub ſenſum cadere non poſſent; aut ita mobiles, & concitatae, ut nihil umquam unum eſſet conſtans, ne idem quidem, quia continenter laberentur, & fluerent omnia. itaque hanc omnem partem rerum opinabilem appellabant. ſcientiam autem nuſquam eſſe cenſebant, niſi in animi motionibus, atque rationibus. qua de cauſſa definitiones rerum probabant, & has ad omnia, de qnibus diſceptabatur, adhibebant.*

CICERO

VERBORVM *etiam explicatio probabatur, qua de cauſa quaeque eßent ita nominata: quam etymologiam appellabant. Poſt argumentis, & quaſi rerum notis utebantur ad probandum, & ad concludendum id, qnod explanari uolebant: in qno tradebatur omnis dialectica diſciplina, id eſt orationis ratione concluſae. huic qnaſi ex altera parte oratoria uis dicendi adhibebatur, explicatrix orationis perpetuae ad perſuadendum accommodatae. Haec erat illis prima, a Platone tradita: cuius quas acceperim diſputationes, ſi uultis, exponam. Nos uero uolumus, inquam; ut pro Attico etiam reſpondeam. Et recte, inqnit, reſpondes. praeclare enim explicatur Peripateticorū, & Academiae ueteris auctoritas. Ariſtoteles primus ſpecies, quas paullo ante dixi, labefactauit: quas mirifice Plato erat amplexatus; ut in his quiddam dininum eſſe diceret. Theophraſtus autem, & oratione ſnauis, & ita moderatns, ut prae ſe probitatem quandam, & ingenuitatem ferat, uehementius etiam fregit qnodam modo ueteris diſciplinae auctoritatem: ſpoliauit enim uirtutem ſuo decore, imbecillamq. redidit, quod negauit in ea ſola poſitum eße beate uiuere. Nam Strato, eius auditor, quamquam fuit acri ingenio, tamen ab ea diſciplina omnino ſemouendns eſt: qui cum maxime neceſſariam partem philoſophiae, quae poſita eſt in uirtute, & moribus, reliquiſſet, totumq. ſe ad inueſtigationem naturae contuliſſet; in ea ipſa plnrimum diſcedit a ſuis.*

CICERO

SPEVSIPPVS *autem, & Xenocrates, qui primi Platonis rationem, auctoritatemq. ſuſceperant; & poſt hos Polemo, & Crates, unaq. Crantor, in Academia congregati, diligenter ea, quae a ſuperioribus acceperant, tuebantur. iam Polemonem audiuerunt aſſidue Zeno, & Arceſilas. ſed Zeno, cum Arceſilam anteiret aetate,*

detate, ualdeq. ſubtiliter diſſereret, & peracute moueretur, corrigere conatus eſt diſciplinam. eam quoque, ſi uidetur, correctionem explicabo, ſicut ſolebat Antiochus. Mihi uero, inquam, uidetur: quod uides idem ſignificare Pomponium. Zeno igitur nullo modo is erat, qui, ut Theophraſtus, neruos uirtutis incideret; ſed contra, qui omnia, quae ad beatam uitam pertinerent, in una uirtute poneret, nec quidquam aliud numeraret in bonis, idq. appellaret honeſtū, quod eßet ſimplex quoddam, & ſolum, & unum bonum. cetera autem, etſi nec bona, nec mala eſſent, tamen alia ſecundum naturam dicebat, alia naturae eſſe contraria. ijs ipſis alia interiecta, & media numerabat. quae autem ſecundum naturam eſſent, ea ſumenda, & quadam aeſtimatione dignanda docebat; contraq. contraria: neutra autem in medijs relinquebat: in quibus ponebat nihil omnino eßе momenti: ſed, quae eſſent ſumenda, ex ijs alia pluris eßе aeſtimanda, alia minoris; quae pluris, ea praepoſita appellabat; reiecta autem, quae minoris. Atque, ut haec non tem rebus, quam uocabulis commutauerat: ſic inter recte factum, atque peccatum, officium, & contra officium media locabat quaedam, recte facta ſola in bonis actionibus ponens, praue, id eſt peccata, in malis. officia autem & ſeruata, praetermißaq., media putabat, ut dixi. Cumq. ſuperiores non omnem uirtutem in ratione eſſe dicerent, ſed quaſdam uirtutes natura, aut more perfectas: hic omnes in ratione ponebat. Cumq. illi ea genera uirtutum, quae ſupra dixi, ſeiungi poſſe arbitrarentur: hic nec id ullo modo fieri poſſe diſſerebat, nec uirtutis uſum modo, ut ſuperiores, ſed ipſum habitum per ſe eßе praeclarum, nec tamen uirtutem cuiquam adeße, quin ea ſemper uteretur. Cumq. perturbationem animi illi ex homine non tollerent; naturaq. & condoleſcere, & concupiſcere, & extimeſcere, & efferri laetitia dicerent, ſed ea contraherent, in anguſtumq. deducerent: hic omnibus his quaſi morbis uoluit carere ſapientem. Cumq. eas perturbationes antiqui naturales eßе dicerent, & rationis expertes; aliaq. in parte animi cupiditatem, alia rationem collocarent: ne his quidem aſſentiebatur: nam & perturbationes uoluntarias eßе putabat, opinioniſque iudicio ſuſcipi; & omnium perturbationum arbitrabatur eſſe matrem immoderatam quandam intemperantiam. Haec fere de moribus.

EXPLANATIO

OFFICIA *autem & ſeruata, praetermißaque, media putabat,*] Ornamenti cauſſa, Et, iterari, notum eſt: inferri autem, Que, poſt Et, quod hic Cicero facit, minus tritum eſt in conſuetudine Latinae linguae. itaque, ne mendoſus locus putetur, exempla ſubiungam. lib. iv. de Fin. Omne animal ipſum ſibi commendatum, ut ſe & ſaluum in ſuo genere, incolumemq. uellet. Et li. v. Quis eſt, qui non intelligat, & eos, qui fecerunt, immemores fuiſſe utilitatum ſuarum; nos nulla alia re, niſi honeſtate, duci? Simile etiam illud lib. i. de Fin. Ex quo intelligitur, nec intemperantiam per ſe fugiendam eſſe, temperantiamq. expetendam, non quia uoluptates fugiat, ſed quia maiores conſequatur. Et illud Salluſtij in Iugurtha; Haec, atque alia maiores ueſtri faciendo, ſeque, & remp. celebrauere. Haec Paullus pater.

CICERO

DE naturis autem ſic ſentiebat, primum ut in quattuor initijs rerum illis quinctam hanc naturam, ex qua ſuperiores ſenſus, & mentem effici rebantur, non adhiberet. ſtatuebat enim, ignem eßе ipſam naturam, quae quidque gigneret, & mentem, atque ſenſus. Diſcrepabat etiam ab ijſdem, quod nullo modo arbitrabatur quidquam effici poße ab ea, quae expers eſſet corporis: cuius generis Xenocrates, & ſuperiores etiam animum eſſe dixerunt: nec uero, aut quod efficeret aliquid, aut quod efficeretur, poſſe eßе non corpus. Plurima autem in illa tertia philoſophiae parte mutauit. in qua primū de ſenſibus ipſis quaedam dixit noua: quos iunctos eſſe cenſuit e quadam quaſi impulſione oblata extrinſecus: quam ille φαντασίαν, nos uiſum appellemus licet, & teneamus hoc uerbum quidem: erit enim utendum in reliquo ſermone ſaepius. Sed ad haec, quae uiſa ſunt, & quaſi accepta ſenſibus, aſſenſionem adiungit animorum: quam eſſe uult in nobis poſitam, & uoluntariam. Viſis non omnibus adiungebat fidem, ſed ijs ſolum, quae propriam quandam haberent declarationem earum rerum, quae uiderentur: id autem uiſum cum ipſum per ſe cerneretur, comprehenſibile. Feretis haec? Nos uero, inquam. quonam enim modo κατάληπτον diceres? Sed, cum acceptum iam, & approbatum eſſet, comprehenſionem appellabat, ſimilem ijs rebus, quae manu prenderentur: ex quo etiam nomen hoc duxerat; cum eo uerbo ante nemo tali in re uſus eßet. plurimiſq. idem nouis uerbis (noua enim dicebat) uſus eſt. Quod autem erat ſenſu comprehenſum, id ipſum ſenſum appellabat: &, ſi ita erat comprehenſum, ut conuelli ratione non poſſet, ſcientiam; ſin aliter, inſcientiam nominabat; ex qua exſiſteret etiam opinio, quae eſſet imbecilla, & cum falſo, incognitoq. communis. Sed inter ſcientiam, & inſcientiam, comprehenſionem illam, quam dixi, collocabat; eamq. neque in rectis, neq. in prauis numerabat, ſed ſoli credendum eße dicebat. e quo ſenſibus etiam fidem tribuebat; quod, ut ſupra dixi, comprehenſio facta ſenſibus & uera eſſe illi, & fidelis uidebatur; non quod omnia, quae eſſent in re, comprehenderet; ſed quia nihil, quod cadere in eam poſſet, relinqueret; quodq. eam natura quaſi normam ſcientiae, & principium ſui dediſſet; unde poſtea notiones rerum in animis imprimerentur; e quibus non principia ſolum, ſed latiores quaedam ad rationem inueniendam uiae reperiuntur. Errorem autem, & temeritatem, & ignorantiam, & opinationem, & ſuſpicionem, & uno nomine omnia, quae eſſent aliena firmae, & conſtantis aßenſionis, a uirtute, ſapientiaq. remouebat. Atque in ijs fere commutatio conſtitit omnis, diſſenſioq. Zenonis a ſuperioribus.

EXPLA-

EXPLANATIO

VISVM *cum ipſum per ſe cerneretur,comprehenſibile*] addidi, Per ſe, ex antiquo libro. Ex *quo etiam nomen hoc duxerat;cum eo uerbo ante nemo tali in re uſus eſſet.*] Emendaui,ut puto, hunc locum,rectiuſq., quam in omnibus libris legebatur, diſtinxi.erat autem ſic:Ex quo etiam nomen hoc duxerat. at cum eo uerbo antea nemo tali in re uſus erit,plurimiſq.idem &c.Verum autem coniectura noſtra probari debeat,alii uideant.Haec Paullus pater. LATIORES *quaedam ad rationem inueniendam uiae reperiuntur.*] Patet ſententia,nec muto quidquam:conſuetudo tamen linguae Latinae poſtulare uidetur,Aperiuntur. Haec Paullus pater.

CICERO

QVAE cum dixiſſet;breuiter ſane, minimeq. obſcure expoſita eſt,inquam,a te,Varro,& ueteris Academiae ratio, & Stoicorum: uerum eſſe autem arbitror,ut Antiocho,noſtro familiari, placebat, correctionem ueteris Academiae potius, quam aliquam nouam diſciplinam,putandam. Tunc Varro, tuae ſunt nunc partes,inquit,qui ab antiquorum ratione nunc deſciſcis,& ea,quae ab Arceſila nouata ſunt, probas,docere,quod,& qua de cauſſa diſſidium factũ ſit;ut uideamus,ſatis ne iſta ſit iuſta defectio. Tum ego,cum Zenone,inquam,ut accepimus,Arceſilas ſibi omne certamen inſtituit,non pertinacia,aut ſtudio uincendi,ut mihi quidem uidetur, ſed earum rerum obſcuritate, quae ad confeſſionem ignorationis adduxerant Socratem,&,ueluti amantes Socratem, Democritum, Anaxagoram,Empedoclem,omnes paene ueteres: qui nihil cognoſci,nihil percipi, nihil ſciri poſſe dixerunt; anguſtos ſenſus, imbecillos animos,breuia curricula uitae,&,ut Democritus,in profundo ueritatem eſſe demerſam;opinionibus,& inſtitutis omnia teneri,nihil ueritati relinqui: deinceps omnia tenebris circumfuſa eſſe dixerunt. itaque Arceſilas negabat eſſe quidquam, quod ſciri poſſet, ne illud quidem ipſum, quod Socrates ſibi reliquiſſet. ſic omnia latere cenſebant in occulto,neque eſſe quidquam, quod cerni, aut intelligi poſſet:quibus de cauſſis nihil oportere neque profiteri,neque affirmare quemquam,neque aſſertione approbare,cohibereq.ſemper,& ab omni lapſu continere temeritatem;quae tum eſſet inſignis, cum aut falſa, aut incognita res approbaretur: neque hoc quidquam eſſe turpius,quam cognitioni, & perceptioni aſſertionem, approbationemq. praecurrere. huic rationi quod erat conſentaneum, faciebat, ut contra omnium ſententias dies iam pleroſq.deduceret;ut, cum in eadem re paria contrariis in partibus momenta rationum inuenirentur, facilius ab utraque parte aſſertio ſuſtineretur.

EXPLANATIO

AB *antiquorum ratione nunc deſciſcis*,] Abeſt, Nunc, ab antiquo libro:nec ſane quidquam affert ad ſententiam. Haec Paullus pater. NIHIL *ſciri poſſe dixerunt;*] Aut hic,Dixerunt,aut in extrema periodo uidetur otioſum eſſe. quorſum enim iteretur? nec uero quidquam affirmo;ſed, ut ad diligentiam lector excitetur,quidquid mendoſum ſuſpicor,libentce indico. Haec Paullus pater. DIES *iam pleroſq.deduceret;*] Horas ducere, dixit Virg.lib.vi.& hic fortaſſe Ducceret, ſcriptum Cicero reliquit:quod etſi ita uidetur,aſſenſum tamen,Academicorum more,ſuſtineo. Haec Paullus pater.

CICERO

HANC Academiam nouam appellabant:quae mihi uetus uidetur:ſiquidem Platonem ex illa uetere numeramus,cuius in libris nihil affirmatur, & in utramque partem multa diſſeruntur,de omnibus quaeritur,nihil certi dicitur.ſed tamen illa, quam expoſui uetus,haec noua nominetur:quae uſque ad Carneadem perducta,qui quartus ab Arceſila fuit, in eadem Arceſilae ratione permanſit.Carneades autem,nullius philoſophiae partis ignarus,&,ut cognoui ex iis,qui illum audierant,maximeq.ex Epicureo Zenone,qui, cum ab eo plurimum diſſentiret, unum tamen praeter ceteros mirabatur,incredibili quadam fuit facultate.

Et multa ex primo hoc libro,& tres reliqui deſiderantur.

PRAESTANTI · VIRO

IO. IACOBO · TVRRESINO

CREMONAM

Aldus Mannuccius, Paulli F. Aldi N.

CVM ex ea familia me natum conſidero, in qua ſemper uerus honor, & ſplendor uirtutis enituit, quaeq. tantum litterarum ſtudioſis profuit, incredibili afficior deſiderio, ut omnes intelligant, quidquid in me facultatis aut iam eſt, aut erit aliquando, in his, in quibus aſſidue uerſor, ſtudijs, uelle me, totum publicae utilitati inſeruire. quamobrem M. Tullij Ciceronis libros omnes, qua licebit induſtria, in omni tempore, in omni uita mea magis quotidie exornare ſtudebo: ut inſtitutum domeſticum retineam, de litteris benemerendi. Quid enim hoc in genere non praeſtiterunt Aldus auus, & Paullus pater? quorum unus Graecas litteras quaſi ex Italia iam diu exſules reuocauit: alter Latinae eloquentie poſt Ciceronem, omnium conſenſu, parens exſtitit. Hoſce ego imitatus, quantum mihi licuit, ſummum ſtudium, atque laborem contuli, ut Ciceronis opera omnia illuſtrata exeant, atque exornata; quae teſtentur animum, & deſiderium meum. quod uel ex his libris, quos de Finibus inſcriptos ad te, uir praeſtantiſſime, mitto, intueri facile poteris. in quibus ſi diligentiam meam aliquando requires, erit ſapientiae tuae, noſſe, perturbari me ab ijs, quae numquam nec Auum, nec Patrem perturbarunt. haec ſunt publica munera, quae recuſare nec uolo, nec debeo. ut Patriae quidquid poſſum praeſtem. Exſtabit hoc certe amoris mei te-

ſtimonium, qui tibi plurimum debere ſentiam, cum Cremona me praetereuntem, teq. inuiſentem, hilari, laetoq. uultu exceperis. Vale. Venetijs.

CIↃ IↃ XXCIII *Kal. Maij.*

IN
M. TVLLII. CICERONIS
DE. FINIBVS
BONORVM. ET. MALORVM
LIBRVM. I.
Commentarius Aldi Mannuccij

CICERO

NON ERAM neſcius, Brute, cum, quae ſummis ingenijs, exquiſitaq. doctrina philoſophi Graeco ſermone tractauiſſent, ea Latinis litteris mandaremus, fore, ut hic noſter labor in uarias reprehenſiones incurreret. Nam quibuſdã, & ijs quidem non admodum indoctis, totum hoc diſplicet, philoſophari. Quidam autem id non totum reprehendunt, ſi remiſſius agatur; ſed tantum ſtudium, tam multam operam ponendam in eo non arbitrantur. Erũt etiam, & hi quidem eruditi Graecis litteris, contemnentes Latinas, qui ſe dicant in Graecis legendis operã malle conſumere. Poſtremo, aliquos futuros ſuſpicor, qui me ad alias litteras uocent; genus hoc ſcribendi, etſi ſit elegans, perſonae tamen, & dignitatis noſtrae eſſe negent. Contra quos omnes dicendum breuiter exiſtimo. quamquam philoſophiae quidem uituperatoribus ſatis reſponſum eſt eo libro, quo a nobis philoſophia defenſa, & collaudata eſt, cum eſſet accuſata, & uituperata ab Hortenſio: qui liber cum & tibi probatus uideretur, & ÿs, quos ego poſſe iudicare arbitrarer; plura ſuſcepi, ueritus, ne mouere hominum ſtudia uiderer, retinere non poſſe. Qui autem, ſi maxime hoc placeat, moderatius tamen id uolunt fieri, difficilem quandam temperantiam poſtulant in eo, quod ſemel admiſſum, coerceri, reprimiq. non poteſt: us propemodum iuſtioribus utamur illis, qui omnino auoceni a philoſophia, quam ijs, qui rebus infinitis modum conſtituant, in req. eo meliore, quo maior ſit, mediocritatem deſiderent. ſiue enim ad ſapientiam perueniri poteſt: non paranda ſolum nobis ea, ſed fruenda etiam eſt. ſiue hoc difficile eſt: tamen nec modus eſt ullus inueſtigandi ueri, niſi inueneris; & quaerendi defatigatio turpis eſt, cum id, quod quaeritur, ſit pulcherrimum. etenim, ſi delectamur, cum ſcribimus: quis eſt tam inuidus, qui ab ea nos abducat? ſin laboramus: quis eſt, qui alienae modum ſtatuat induſtriae? nam, ut Terentianus Chremes nou inhumanus, qui nouum uicinum non uult

Fodere, aut arare, aut aliquid ferre, denique;

non enim illum ab induſtria, ſed ab illiberali labore deterret: ſic iſti curioſi, quos offendit noſter minime nobis iniucundus labor.

EXPLANATIO

QVIBVSDAM } Hortenſio, & ijs, qui ſe rebus forenſibus deuouerant. QVIDAM *autem* } inter quos Aquillius, & Gallus. ERVNT *etiam, & ÿ quidem* } uelut A. Albinus, quem, quod res Romanas Graeca oratione ſcripſerit, apud Agellium reprehendit Cato. TERENTIANVS *Chremes* } in Heautontimorumeno.

CICERO

IIs igitur eſt difficilius ſatisfacere, qui ſe Latina ſcripta dicunt contemnere. in quibus hoc primum eſt, in quo admirer; cur in grauiſſimis rebus nõ delectet eos patrius ſermo, cum ÿdem fabellas Latinas, ad uerbum de Graecis expreſſas, non inuiti legant? quis enim tam inimicus paene nomini Romano eſt, qui Ennÿ Medeam, aut Antiopam Pacuuÿ ſpernat, aut reÿciat? qui ſe iiſdem Euripidis fabulis delectari dicat, Latinas litteras oderit? Synephebos ego, inquit, potius Caecilÿ, aut Andriam Terentÿ, quam utramque Menandri legam? A quibus tam diſſentio, ut, cum Sophocles, uel optime ſcripſerit, Electram tamen male conuerſam Atilÿ mihi legendam putem. de quo Licinius, Ferreũ ſcriptorem: uerum, opinor: ſcriptorem tamen, ut legendus ſit. rudem enim eſſe omnino in noſtris poetis, aut inertiſſimae ſegnitiae eſt, aut faſtidÿ delicatiſſimi. mihi quidem nulli ſatis eruditi uidentur, quibus noſtra ignota ſunt. an,

Vtinam ne in nemore,

nihilo minus legimus, quam hoc idem Graecum: quae autem de bene beateq. uiuendo a Platone diſputata ſunt, haec explicari non placebit Latine? Quod ſi nos nõ interpretum fungimur munere, ſed tuemur ea, quae dicta ſunt ab ÿs, quos probamus; eisq. noſtrum iudiciũ, & noſtrum ſcribendi ordinem adiungimus: quid habẽt, cur Graeca anteponant ÿs, quae & ſplendide dicta ſint, neque ſint conuerſa de Graecis? nam ſi dicerent ab illis has res eſſe tractatas: ne ipſos quidem Graecos eſt cur tam multos legant, quam legendi ſunt. quid enim eſt a Chryſippo praetermiſſum in Stoicis? legimus tamẽ Diogenem, Antipatrum, Mneſarchum, Panaetiũ, multos alios, in primisq. familiarem noſtrum Poſidoniũ. quid Theophraſtus? mediocriter ne delectat, cum tractat locos ab Ariſtotele ante tractatos? quid Epicurei? nũ deſiſtunt de iiſdem, de quibus & ab Epicuro ſcriptum eſt, & ab antiquis, ad arbitrium ſuum ſcribere? quod ſi Graeci legũtur a Graecis, iiſdem de rebus alia ratione cõpoſitis: quid eſt, cur noſtri a noſtris non legantur? Quãquam, ſi plane ſic uerterem Platonem, aut Ariſtotelẽ, ut uerterunt noſtri poetae fabulas; male, credo, mererer de meis ciuibus, ſi ad eorũ cognitionem diuina illa ingenia transferrẽ, ſed id neque feci adhuc; nec mihi tamen, ne faciam interdictum puto: locos quidem quoſdam, ſi uidebitur, transferam, & maxime ab ÿs, quos modo nominaui, cum inciderit, ut id apte fieri poſſit: ut ab Homero Ennius, Afranius a Menandro ſolet.

EXPLANATIO

IIs *igitur eſt difficilius ſatisfacere*, § Hinc orditur pathetice. ENNII *Medeam*, § Tragoedia eſt Ennÿ ex Euripide uerſa, cuius fragmenta quaedam exſtant. ANTIOPAM *Pacuuÿ* § Tragoedia eſt Euripidis a M. Pacuuio uerſa. Fuit Antiope Orithyae Amazonum reginae ſoror. SYNEPHEBOS § id eſt, cõpubeſcentis. Comoedia eſt Menandri, a Caecilio uerſa, quam & in primo de Natura deorum citat, duos Iambicos referens. ANDRIAM § Nota eſt comoedia, quam etiam Caecilius uertit ex Menandro. MALE *conuerſam* § ſi orationem ſpectes. Nam, ſi proprietatem, bene uerterat M. Atilius. LICINIVS § poeta lepidiſſimus Imbrex uocatus. VTINAM *ne in nemore*, § Principium eſt uerſus Enniani in Medea. FAMILIAREM *noſtrum Poſidonium*. § praeceptorem uocat in libello de fato, & primo de Nat. deorum.

CICERO

NEc uero, ut noſter Lucilius, recuſabo, quo minus omnes mea legant. utinam ille Perſius, Scipio uero, & Rutilius multo etiã magis: quorum ille iudicium reformidans, Tarentinis ait ſe, & Conſentinis, & Siculis ſcribere. facete is quidem, ſicut alias: ſed nec tam docti tunc erant, ad quorũ iudiciũ elaboraret; & ſunt illius ſcripta leniora; ut urbanitas ſumma appareat, doctrina mediocris. ego autem quem timeam lectorem, cum ad te, ne Graecis quidem cedentem in philoſophia, audeam ſcribere? quamquam a te ipſo id quidem facio prouocatus gratiſſimo mihi libro, quem ad me de uirtute miſiſti. Sed ex eo credo quibuſdam uſu uenire, ut abhorreant a Latinis, quod inciderint in inculta quaedam, & horrida, de malis Graeci Latine ſcripta deterius. Quibus ego aſſentiar, dummodo a ſe de iiſdem rebus ne Graecos quidẽ legendos putent. res uero bonas, uerbis electis, grauiter, ornateq. dictatas, quis nõ legat? niſi qui ſe plane Graecũ dici uelit: ut a Scaeuola eſt praetore ſalutatus Athenis Albutius. quẽ quidẽ locum cum multa uenuſtate, & omni ſale idem Lucilius: apud quem praeclare Scaeuola:

Graecũ te, Albuti, quàm Romanum, atque Sabinum,
Municipem Pontÿ, Titÿ, Annÿ, centurionum,
Praeclarorum hominum, ac primorum, ſigniferumq.,
Maluiſti dici. Graece ergo praetor Athenis,
Id quod maluiſti, te, cum ad me accedis, ſaluto:
Χαῖρε inquam Tite. Lictores omnesq., cohorsq.,
Χαῖρε Hinc hoſtis Mucÿ Albutius, hinc inimicus.

Sed iure Mucius: ego autem ſatis mirari nõ queo, unde hoc ſit tã inſolens domeſticarũ rerum faſtidiũ. non eſt omnino hic docendi locus: ſed ita ſentio, & ſaepe diſſerui; Latinã linguã non modo non inopẽ, ut uulgo putarent, ſed locupletiorẽ ẽt eſſe, quã Graecã. quando enim uel nobis dicam, aut oratoribus bonis, aut poetis, poſtea quidẽ quã fuit quem imitarentur, ullus orationis uel copioſae, uel elegantis ornatus defuit? ego uero, cum, forenſibus operis, laboribus, periculis non deſeruiſſe mihi uideor praeſidium, in quo a populo R. locatus ſum; debeo profecto, quantumcumq. poſſim, in eo quoque laborare, ut ſint opera, ſtudio, labore meo doctiores ciues mei; nec cum iſtis tantopere pugnare, qui Graecá legere malint, modo legant illa ipſa, nec ſimulent; & ÿs ſeruire, qui uel utriſque litteris uti uelint, uel ſi ſuas habent, illas non magnopere deſiderent.

EXPLA-

EXPLANATIO

PERSIVS, } C.Perſius.litterarum eum uocat in lib.de cl.orat. SCIPIO } Africanus maior, quem mirum io modum laudat in lib.de cl.orat. RVTILIVS } Huoc quoque adducit Cicero in libro de cl.orat. ALBVCIVS } is eſt T. Albucius, quem Mucius Scaeuola augur repetnndarum accuſauit. MVNICIPEM } Turnebus legit.Municipem, Ponti, Tritanni centurioonm. SIGNIFERVMQVE, } genitiui pluralis eſt. LICTORES, *omnesq. cohors χαῖρε.* } Quae proxime antecedunt uerba, ex perſona Scaeuolae ſunt: haec autem, Lictores omnesq. cohorsq. χαῖρε, ab ipſo Lucilio pronunciantur: cum dicat, poſt Scaeuolae uerba lictores eiuſdem, cohortemq. praetoriam, quo magis Graeca ſalutatione Albucius eluderetur, exclamaſſe ſimul omnes praetoris exemplo, χαῖρε. Erat autem hoc tempore adoleſcens Albutius: de quo ſic in Bruto: Doctus etiã Graecis T.Albucius, uel potius paene Graecus? loquor ut opinor: ſed licet ex orationibus iudicare, fuit autem Athenis adoleſcens. Eundẽ in oratiooe de prouincijs cons. Graecum hominem, non quod in Graecia natus, ſed quod Athenis educatus, Cicero appellat, his uerbis: Cuius amici hac cooſolatione utuntur, etiam T.Albutio ſupplicationem hunc ordinem denegaſſe. quod eſt primum diſſimile, res in Sardinia cum maſtrucatis latrunculis a propraetore una cohorte auxiliaria geſta, & bellum cum maximis Syriae gentibus, tyranois, conſulare exercitu, imperioq. confectum. deiode Albucius, quod a ſeoatu petebat, ipſe ſibi in Sardinia ante decreuerat. cõſtabat enim, Graecum hominem, ac leuem, in ipſa prouincia quaſi triumphaſſe. itaque hanc eius temeritatem ſeoatus, ſupplicatiooe denegata, notauit. Haec adiungenda exiſtimaoi, qoo pateret illuſtrius, praetorem non Albucium, ut a nonnullis creditum eſt, ſed Scaeuolam fuiſſe: cum Albucius, & adoleſceos Athenis, & propraetor in Sardioia, non in Achaia fuerit, Scaeuola autem hic praetor ſit appellatus, cum dixit Cicero, A Scaeuola eſt praetore ſalutatus Athenis Albucius. Nec dubito, quin praetor Scaeuola, & a Cicerone, & a Lucilio appelletur, non quod praeturam gerens in prouinciam exierit, quod antea ſaepe factum erat bellis urgentibus, ſed quod propraetor Achaiam regeret. itaque & Cicero praetorem Qoinctum, fratrem ſuum uocat, qui tamen, praetura iam in urbe functus, Aſiam propraetor adminiſtrabat. Idem Scaeuola lib.1. de Orat: Cum, inquit, ego praetor Romam ueniſsem. Hic eſt enim Q.Mucius augur gener C Laelij, ſocer L.Craſſi oratoris, accuſatus poſtea repetundarum ab hoc Albucio, ut legitur in Bruto, quam accuſationem ſpectaoit Lucilius poeta in illo uerſu:

Hinc hoſtis Mucij Albucius, hinc inimicus.

Vixit eodem tempore alter Q.Mucius: ſed is pontifex max. non augur fuit, collega L.Craſſi in conſulatu, Aſiáq. rexit menſes nouem. ep.17.lib.v. ad Att. & lib. III. de orat. & ep.9.lib.I.fam. Haec Paullus pater. SED *iure Mucius*: } Huius meminit Cicero in lib. de cl.orat. Albucium ridebat, qui, cum Romanus eſſet, Graecus dici uellet.

CICERO

QVI autem alia malunt ſcribi a nobis, aequi eſſe debent: quod & ſcripta multa ſunt, ſic, ut plura nemini e noſtris; & ſcribentur fortaſſe plura, ſi uita ſuppetet: & tamen, qui diligenter haec, quae de philoſophia litteris mandamus, legere aſſueuerit, iudicabit, nulla ad legendum his eſſe potiora. quid eſt enim in uita tantopere quaerẽdum, quam cum omnia in philoſophia, tum id, quod his libris quaeritur, quid ſit finis, quid extremum, quid ultimum, quo ſint omnia bene uiuendi, recteq. faciendi conſilia referenda, quid ſequatur natura ut ſummum ex rebus expetendis, quid fugiat ut extremum malorum? qua de re cum ſit inter doctiſſimos magna diſſenſio; quis alienum putet eius eſſe dignitatis, quam mihi quiſque tribuit, quid in omni munere uitae optimum, & ueriſſimum ſit, exquirere? an, partus ancillae ſit ne in fructu habendus, diſſeretur inter principes ciuitatis, P. Scaeuolam, M. Manilium; ab hisq. M. Brutus diſſentiet; quod & acutum genus eſt, & ad uſus ciuium non inutile; nosq. ea ſcripta, reliquaq. eiuſdem generis, & legimus libenter, & legemus: haec, quae uitam continent omnem, negligentur? nam, ut ſint illa uendibiliora, haec uberiora certe ſunt. quamquam id quidem licebit ijs exiſtimare, qui legerint. Nos autem hanc omnem quaeſtionem de finibus bonorum, & malorum fere a nobis explicatã eſſe ijs litteris arbitramur, in quibus, quantum potuimus, nõ modo quid nobis probaretur, ſed etiam quid a ſingulis philoſopiae diſciplinis diceretur, perſecuti ſumus. Vt autem a facillimis ordiamur, prima ueniat in medium Epicuri ratio, quae pleriſque notiſſima eſt: quam a nobis ſic intelliges expoſitam, ut ab ijs ipſis, qui eam diſciplinam probant, non ſoleat accuratius explicari. uerum enim inuenire uolumus, non tamquam aduerſarium aliquem conuincere.

EXPLANATIO

QVOD *his libris quaeritur*, } ratio tituli librorum de finibus hinc ea eſse uidetur, quod ad eundem finem boaorum omnia officia referantur.

CICERO

*A*CCVRATE *autem quondam a L. Torquato, homine omni doctrina erudito, defenſa eſt Epicuri ſententia de uoluptate: a meq. ei reſponſum, cũ C. Triarius, in primis grauis, & doctus adoleſcens, ei diſputationi intereſſet. nam, cum ad me in Cumanum, ſalutandi cauſſa, uterque ueniſſet; pauca primo inter nos de litteris, quarum ſummum erat in utroque ſtudium; deinde Torquatus, Quoniam nacti te, inquit, ſumus aliquãdo otioſum, certe audiam, quid ſit, quod Epicurum noſtrum non tu quidem oderis, ut fere faciunt qui ab eo diſſentiunt, ſed certe non probes, eum, quem ego arbitror unum uidiſſe uerum, maximisq. erroribus animos hominum liberauiſſe, & omnia tradidiſſe, quae pertinent ad bene, beateq. uiuendum. ſed exiſtimo te, ſicut noſtrum Triarium, minus eo delectari, quod iſta Platonis, Ariſtotelis, Theophraſti orationis ornamenta neglexerit. nam illuc quidem adduci uix poſſum, ut ea, quae ſenſerit ille, tibi non uera uideantur. Vide, quantum, inquam, fallare, Torquate. oratio me iſtius philoſophi offendit: (nam & complectitur uerbis, quod uult; & dicit plane, quod intelligam: & tamen a philoſopho, ſi afferat eloquentiam, non aſperner; ſi non habeat, non admodum flagitem) re mihi non aeque ſatisfacit, & quidem locis pluribus. ſed, quot homines, tot ſentẽtiae: falli igitur poſſumus. Quamobrem tandem, inquit, non ſatisfacit? te enim iudicem aequum puto; modo, quae dicat ille, bene noris. Hic, niſi mihi Phaedrum, inquam, mentitum aut Zenonem putas, quorum utrunque audiui, cum mihi nihil ſane, praeter ſedulitatem, probarent; omnes mihi Epicuri ſententiae ſatis notae ſunt. atque eos, quos nominaui, cum Attico noſtro frequenter audiui; cum miraretur ille quidem utrumque, Phaedrum autem etiam amaret: quotidieq. inter nos ea, quae audiebamus, conferebamus: neque erat umquam controuerſia, quid ego intelligerem, ſed quid probarem.*

EXPLANATIO

QVOT *homines, tot ſententiae:* ʒ Vide Scholia mea in Salluſtij Catilinam.

CICERO

*Q*VID *igitur eſt, inquit? audire enim cupio, quid non probes. Principio, inquam, in phyſicis, quibus maxime gloriatur, primum totus eſt alienus. Democrito adijcit perpauca, mutans, ſed ita, ut ea, quae corrigere uult, mihi quidem deprauare uideatur. ille, atomos quas appellat, id eſt corpora indiuidua, propter ſoliditatem cenſet in infinito inani, in quo nec ſummum, nec infimum, nec medium, nec ultimum, nec extremum ſit, ita ferri, ut concurſionibus inter ſe cohaereſcant; ex quo efficiantur ea, quae ſint, quaeq. cernantur, omnia; eumq. motum atomorum nullo a principio, ſed ex aeterno tempore, intelligi conuenire. Epicurus autem, in quibus ſequitur Democritum, non fere labitur. quamquam utriuſque cum multa non probo, tum illud in primis, quod, cum in rerum natura duo quaerenda ſint, unum, quae materia ſit, ex qua quaeque res efficiantur; alterum, quae uis ſit, quae quidque efficiat; de materia diſſeruerunt; uim, & cauſſam efficiendi reliquerunt. ſed hoc cõmune uitium: illae Epicuri propriae ruinae. cenſet enim, eadem illa indiuidua, & ſolida corpora ferri ſuo deorſum pondere ad lineam, hunc naturalem eſſe omnium corporum motum. deinde ibidem homo acutus; cum illud occurreret, ſi omnia deorſum e regione ferrentur, &, ut dixi, ad lineam, numquam fore, ut atomus altera alteram poſſet attingere: itaque attulit rem commenticiam: declinare dixit atomum perpaullum: quo nihil poſſet fieri minus: ita effici complexiones, & copulationes, & adhaeſiones atomorum inter ſe: ex quo efficeretur mundus, omnesq. partes mundi, quaeq. in eo eſſent. Quae cum res tota ficta ſit pueriliter, tum ne efficit quidem quod uult. nam & ipſa declinatio ad libidinem fingitur: (ait enim declinare atomum ſine cauſſa: quo nihil turpius phyſico, quã, fieri ſine cauſſa quidquam, dicere) & illum motum naturalem omnium ponderum, ut ipſe conſtituit, e regione inferiorem locum petentium, ſine cauſſa eripuit atomis: nec tamen id, cuius cauſſa haec finxerat, aſſecutus eſt. nam, ſiue omnes atomi declinabunt, nullae umquam cohaereſcent; ſiue aliae ſuo nutu recte ferentur: primum erit hoc quaſi prouincias atomis dare, quae recte, quae oblique ferentur: deinde eadem illa atomorum, in quo etiam Democritus haeret, turbulenta concurſio hunc mundi ornatum efficere non poterit.*

EXPLANATIO

IN *Phyſicis,* ʒ in philoſophia naturali. ATOMOS ʒ indiuidua corpora, ſenſu imperceptibilia. AD *lineam,* ʒ recte. ITAQVE *attulit rem commenticiam:* ʒ Suſpicor, Itaque, abundare. Haec Paullus pater. QVAM *fieri ſine cauſſa quidquam, dicere* ʒ Haec uidentur abundare, ut otioſa, & ſine cauſſa inculcata. id enim turpe phyſico eſt, dicere atomum declinare ſine cauſſa. hoc per ſe recte habet, & concinnum eſt: praeterea ſi quid addatur, frigebit.

CICERO

NE illud quidem phyſici eſt, credere aliquid eße minimum. quod profecto numquam putauiſſet, ſi a Polyaeno, familiari ſuo, geometriam diſcere maluiſſet, quam illam etiam ipſum dedocere. Sol Democrito magnus uidetur, quippe, homini erudito, in geometriaque perfecto: huic bipedalis fortaße. tantum enim eſſe cenſet, quantus uidetur, uel paullo aut maiorem, aut minorem. Ita, quae mutat, ea corrumpit: quae ſequitur, ſunt tota Democriti, atomi, inane, imagines; quae idola nominant; quorum incurſione non ſolum uideamus, ſed etiam cogitemus. infinitio ipſa, quam ἀπειρίαν uocant, tota ab illo eſt: tum innumerabiles mundi, qui & oriantur, & intereant quotidie. quae etſi mihi nullo modo probantur: tamen Democritum, laudatum a ceteris, ab hoc, qui eum unum ſecutus eſt, nollem uituperatum. Iam in altera philoſophiae parte, quae eſt quaerendi, ac diſſerendi, quae λογικὴ dicitur, iſte ueſter plane, ut mihi quidem uidetur, inermis, ac nudus eſt: tollit definitiones: nihil de diuidendo, ac partiendo docet: non, quo modo efficiatur, concludaturq. ratio, tradit: non, qua uia captioſa ſoluantur, ambigua diſtinguantur, oſtendit: iudicia rerum in ſenſibus ponit quibus ſi ſemel aliquid falſi pro uero probatum ſit, ſublatum eße omne iudicium ueri, & falſi putat. In tertia uero parte, quae eſt de uita, & moribus, in conſtitutione finis nil generoſum ſapit, atque magnificum: confirmat illud uel maxime, quod ipſa natura, ut ait ille, adſciſcat, & reprobet, id eſt uoluptatem, & dolorem. ad haec, & quae fugiamus, & quae ſequamur, refert omnia. quod quamquam Ariſtippi eſt, a Cyrenaicisq. melius, liberiusq. defenditur: tamen eiuſmodi eſſe iudico, ut nihil homine uideatur indignius. ad maiora enim quaedam nos natura genuit, & conformauit, ut mihi quidem uidetur. Ac fieri poteſt, ut errem: ſed ita prorſus exiſtimo, neque eum Torquatum, qui hoc primus cognomen inuenerit, aut torquem illum hoſti detraxiſſe, ut aliquam ex eo perciperet corporis uoluptatem; aut cum Latinis tertio conſulatu conflixiſſe apud Veſerim propter uoluptatem. quod uero ſecuri filium percuſſerit, priuauiſſe ſe etiam uidetur multis uoluptatibus; cum ipſi naturae, patrioq. amori praetulerit ius maieſtatis, atque imperij.

EXPLANATIO

QVIPPE, } pro Nec mirum, ut de Fin. lib. IV. EVM *Torquatum,* } de Officijs.

CICERO

QVID T. Torquatus, is, qui conſul cum Cn. Octauio fuit? cum illam ſeueritatem in eo filio adhibuit, quem in adoptionem D. Silano emancipauerat, ut eum, Macedonum legatis accuſantibus, quod pecunias praetorem in prouincia cepiſſe arguerent, cauſſam apud ſe dicere iuberet; req. ex utraque parte audita, pronunciaret eum non talẽ uideri fuiße in imperio, quales eius maiores fuiſſent; & in conſpectum ſuum uenire uetuit; numquid uidetur tibi de uoluptatibus ſuis cogitauiſſe? Sed, ut omittam pericula, labores, dolorem etiam, quem optimus quiſque pro patria, & pro ſuis ſuſcipit, ut non modo nullam captet, ſed etiam praetereat omnes uoluptates; dolores denique quoſuis ſuſcipere malit, quam deſerere ullam officij partem: ad ea, quae hoc non minus declarant, ſed uidentur leuiora, ueniamus. Quid tibi, Torquate, quid huic Triario litterae, quid hiſtoriae, cognitioq. rerum, quid poetarum euolutio, quid tanta tot uerſuum memoria uoluptatis affert? Nec mihi illud dixeris; haec enim ipſa mihi ſunt uoluptati, & erant illa Torquatis. numquam hoc ita defendit Epicurus, neq. uero, tu, aut quiſquam eorum, qui aut ſaperet aliquid, aut iſta didiciſſet. Et, quod quaeritur ſaepe, cur tam multi ſunt Epicurei: ſunt aliae quoq. cauſſae: ſed multitudinem hoc maxime allicit, quod ita putat dici ab illo, recta, & honeſta quae ſint, ea facere ipſa per ſe laetitiam, id eſt uoluptatem. homines optimi non intelligunt, totam rationem euerti, ſi ita ſe res habeat. nam, ſi concederetur, etiam ſi ad corpus nihil referatur, iſta ſua ſponte & per ſe eſſe iucunda: per ſe eßet & uirtus, & cognitio rerũ, quod minime ille uult, expetenda. Haec igitur Epicuri non probo, inquam: de cetero, uellem equidem aut ipſe doctrinis fuiſſet inſtructior; (eſt enim, quod ita tibi uideri neceße eſt, non ſatis politus ijs artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur) aut ne deterruiſſet alios a ſtudijs. quamquam te quidem uideo minime eße deterritum. *

EXPLATIO

NVMQVAM *hoc ita defendit Epicurus, neque uero tu,* } quis eſt, uel mediocriter intelligens, qui mendoſum illud, Vero tu, non exiſtimet? cui porro, correctionem quaerenti, ſine aliqua librorum ope liceat diuinare? dicam tamen, quod ſentio: placeret, Metrodorus, niſi longius a litteris diſcederem: quod inſtituti mei non eſt. Saepe autẽ cum Epicuro Metrodorus, quaſi eius collega, a Cicerone nominatur ut de Fin. lib. II. ter, & Tuſ. II. lib. I. de nat. de. bis, & lib. III. de off. quibus ex locis, & ex Laertio praeterea, licet intelligere, neminem cum Epicuro aptius, quã Metrodorum, poſſe coniungi, qui eiuſdẽ adiutor, ac paene auctor fuerit ſentẽtiae. Haec Paullus pater Iis *artibus,* } dialectica, philoſophia, & geometria.

CICERO

QVAE *cum dixiſſem, magis ut illum prouocarem, quam ut ipſe loquerer; tum Tiriarius leniter arridens, Tu quidem, inquit, totũ Epicurum paene e philoſophorum choro ſuſtuliſti. quid enim ei reliquiſti, niſi id,*

te,qnoquo modo loqueretur, intelligere quid diceret? Aliena dicit in phyſicis,nec ea ipſa,quae tibi probantur; ſed, ſi quae in his corrigere uoluit, deteriora fecit. Differendi artem nullam habuit. Voluptatem cum ſummum bonum diceret, primum in eo ipſo parũ uidit, deinde hoc quoqne alienum: nam ante Ariſtippus, & ille melius. etenim quaſi detractis de homine
* *ſenſibus. Addidiſti ad extremum,etiam indoctum fuiſſe. Fieri,inquam,o Triari,nullo pacto poteſt, ut non dicas,quid non probes eius,a quo diſſentias. quid enim me prohiberet Epicureum eſſe, ſi probarem, quae ille diceret? cum praeſertim, illa perdiſcere, ludus eßet. quamobrem diſſerentium inter ſe reprehenſiones non ſunt uituperandae. maledicta, contumeliae, tum iracundiae, contentiones, concertationesq. in diſputando pertinaces,indigna mihi philoſophia uideri ſolent. Tũc Torquatus, Prorſus,inquit, aßẽtior. neque enim diſputari ſine reprehenſione,nec cum iracundia,aut pertinacia recte diſputari poteſt. Sed ad haec,niſi moleſtum eſt, habeo qnae uelim. An me,inquam, niſi te audire uellem,cenſes haec dicturum fuiſſe?*

EXPLANATIO

NISI *te qnoque, ut id modo loqueretur,*] Maffei liber, Quoque modo,haud prorſus emendate, ſed ut uitij tamen nihil paene ſuperſit. nam,una littera immutata,locus reſtituitur, nempe ſi ſic legis: Niſi te,quoquo modo loqueretur,&c. dicit autem, Quoquo modo loqueretur,ut paene etiã oſtendat,ne in uerbis quidem Ciceroni Epicurum ſatisfeciſſe, non modo in ſententijs. Haec Paullus pater. ETENIM *quaſi detractis de homine ſenſibus.*] ſuperuacanea ſunt haec uerba,neque locum hic habere poſſunt.nam ex argumentis ſunt,quibus probare conabatur Epicurus,uoluptatem eſſe ſummum bonũ. dicit enim paullo infra: Etenim,quoniam, detractis de homine ſenſibus, reliqui nihil eſt, neceſſe eſt, quid aut ſecundum naturam,aut contra ſit,a natura ipſa indicari. Maffei liber, Et detractis de homine ſenſibus. aliud antiquum exemplar, Etenim,quoniam detractis de homine ſenſibus. ut & ipſa librorum uarietas mendi ſuſpicionem afferat, de quo lectorem admonendum cenſui: ipſa tamen uerba, uiſum eſt,ut neque mutarem,neque tollerem. Haec Paullus pater.

CICERO

VTRVM igitur percurri omnem Epicuri diſciplinã placet,an de una uoluptate quaeri, de qua omne certamen eſt? Tuo uero id quidem arbitratu. Sic faciam igitur,inquit: unam rem explicabo, eamq. maximam: de phyſicis alias: & quidem tibi & declinationẽ iſtam atomorum, & magnitudinem ſolis probabo,& Democriti errata ab Epicuro reprehenſa, & correcta permulta. nunc dicam de uoluptate, nihil ſcilicet noui, ea tamen, quae te ipſum probaturum eſſe confidam. Certe,inqnam,pertinax non ero: tibiq., ſi mihi probabis ea,quae dices,libenter aſſentiar. Probabo,inqnit; modo iſta ſis aequitate,quam oſtẽdis: ſed uti oratione perpetua malo,quam interrogare,aut interrogari. Vt placeet,inquam. Tunc dicere exorſus eſt. Primum igitur, inqnit, agã ſic,ut ipſi auctori huius diſciplinae placet: conſtituam,quid,& quale ſit id,de quo quaerimus; non quo ignorare uos arbitrer; ſed ut ratione,& uia procedat oratio. Quaerimus igitur,quid ſit extremum, quid ultimum bonorum. quod omnium philoſophorum ſententia tale debet eſſe, ut ad id omnia referri oporteat, ipſum autem nuſquam. hoc Epicurus in uoluptate ponit: qnod ſummum bonum eſſe uult,ſummumq. malum dolorem: idq. inſtituit docere ſic: Omne animal, ſimul atque natum ſit,uoluptatem appetere, eaq. gaudere,ut ſummo bono; doloremq aſpernari,ut ſummum malum, &,quantum poſſit, a ſe repellere; idq. facere nondum depranatum,ipſa natura incorrupte,aut integrè iudicãte. itaque negat opus eſſe ratione, neque diſputatione, quamobrem uoluptas expetenda, fugiendus dolor ſit: ſentiri hoc putat,nt calere ignem,niuem eſſe albã, dulce mel; quorum nihil oportere exquiſitis rationibus confirmare: tantũ ſatis eſſe admonere: intereſſe enim inter argumentum,concluſionemq. rationis, & inter mediocrem animaduerſionem,atque admonitionem: altera, occulta quaedam,& quaſi inuolnta aperiri; altera prõpta,& aperta indicari: etenim, quoniam, detractis de homine ſenſibus, reliqui nihil eſt; neceſſe eſt, quid aut ſecundum naturam,aut contra ſit, a natura ipſa indicari: uoluptatem etiam,& per ſe expetendam eſſe, & dolorem ipſum per ſe eſſe fugiendum: etenim quid percipit,& quid iudicat, quo aut appetat, aut fugiat aliquid,praeter uoluptatem,& dolorem?

CICERO

SVNT autem quidam e noſtris, qni haec ſubtilius uelint tradere, & negant ſatis eſſe, quid bonum ſit, aut quid malum, ſenſu iudicari; ſed animo etiam, ac ratione intelligi poſſe, & uoluptatem ipſam per ſe eſſe expetendam, & dolorem ipſum per ſe eſſe fugiendum: itaque aiunt hanc quaſi naturalem, atque inſitam in animis noſtris ineſſe notionem, ut alterum eſſe appetendum, alterum aſpernandum ſentiamus. Alij antem, quibus ego aſſentior; cum a philoſophis compluribus permulta dicuntur, cur nec uoluptas in bonis ſit numeranda,nec in malis dolor; non exiſtimant oportere nimium nos cauſſae confidere; ſed, & argumentandum, & accurate diſſerendum, & rationibus conquiſitis de uoluptate, & dolore diſputandum, putant. Sed,nt perſpiciatis,unde omnis iſte error natus ſit uolnptatem accuſantium, doloremq. laudantium, to-

tam rem aperiam; eaq. ipſa, quae ab illo inuentore ueritatis, & quaſi architecto beatae uitae dicta ſunt, explicabo. Nemo enim ipſam uoluptatem, quia uoluptas ſit, aſpernetur, aut oderit, aut fugiat; ſed quia conſequuntur magni dolores eos, qui ratione uoluptatem ſequi neſciunt. neque porro quiſquam eſt, qui dolorem ipſum, quia dolor ſit, amet, conſectetur, adipiſci uelit; ſed quia non unnquam eiuſmodi incidunt tempora, ut labore, & dolore magnam aliquam quaerat uoluptatem.

EXPLANATIO

INVENTORE *ueritatis*, ⁋ Epicurum indicat. NEMO ⁋ Epicurus ep. ad Men.

CICERO

VT enim ad minima ueniam, quis noſtrum exercitationem ullam corporis ſuſcipit laborioſam, niſi ut aliquid ex ea commodi conſequatur? quis autem uel eum iure reprehenderit, qui in ea uoluptate uelit eſſe, qua nihil moleſtiae conſequatur? uel illum, qui dolorem eum fugiat, quo uoluptas nulla pariatur? At uero eos & accuſamus, & iuſto odio digniſſimos ducimus, qui blanditijs praeſentium uoluptatum deleniti, atque corrupti, quos dolores, quas moleſtias excepturi ſint, oc cecati cupiditate non prouident. ſimiliq. ſunt in culpa, qui officia deſerunt mollitia animi, id eſt laborum, & dolorum fuga. Et harum quidem rerum facilis eſt, & expedita diſtinctio. nam libero tempore, cum ſoluta nobis eſt eligendi optio; cumq. nihil impedit, quo minus id, quod maxime placeat, facere poſſimus; omnis uoluptas aſſumenda eſt, omnis dolor depellendus: temporibus autem quibuſdam, aut officijs debitis, aut rerum neceſſitatibus ſaepe eueniet, ut & uoluptates repudiandae ſint, & moleſtiae non recuſandae. itaque harum rerum hic tenetur a ſapiente delectus, ut aut, reijciendis uoluptatibus, maiores alias conſequatur; aut, perferendis doloribus, aſperiores repellat.

CICERO

HANC *ego cum teneam ſententiam; quid eſt, cur uerear, ne ad eam non poſſim accommodare Torquatos noſtros? quos tu paullo ante tum memoriter, tum etiam erga nos amice, & beneuole collegiſti. nec me tamen, laudandis maioribus meis, corrupiſti, nec ſegniorem ad reſpondendum reddidiſti. quorum facta quemadmodum, quaeſo, interpretaris? ſiccine eos cenſes aut in armatum hoſtem impetum feciſſe, aut in liberos, aut in ſanguinem ſuum tam crudeles fuiſſe, nihil ut de utilitatibus, nihil ut de commodis ſuis cogitarent? at id ne ferae quidem faciunt, ut ita ruant, atque turbentur, ut, earum motus & impetus quo pertineant, non intelligamus. tu tam egregios uiros cenſes tantas res geſſiſſe ſine cauſſa? quae fuerit cauſſa, mox uidero: interea hoc tenebo; ſi ob aliquam cauſſam iſta, quae ſine dubio praeclara ſunt, fecerint, uirtutem his per ſe ipſam cauſſam non fuiſſe. Torquem detraxit hoſti. & quidem ſe texit, ne interiret. At magnum periculum adijt. in oculis quidem exercitus. Quid ex eo conſecutus eſt? laudem, & caritatem: quae ſunt uitae ſine metu degendae praeſidia firmiſſima. Filium morte multauit. ſi ſine cauſſa; nollem me ab eo ortum, tã importuno, tamq. crudeli. ſin, ut dolore ſuo ſanciret militaris imperij diſciplinam, exercitumq. in grauiſſimo bello animaduerſionis metu contineret; ſaluti proſpexit ciuium, qua intelligebat contineri ſuam. Atque haec ratio late patet. in quo enim maxime conſueuit iactare ueſtra ſe oratio, tua praeſertim, qui ſtudioſe antiqua perſequeris, claris, & fortibus uiris commemorandis, eorumq. factis non emolumento aliquo, ſed ipſius honeſtatis decore laudandis; id totum euertitur eo delectu rerum, quem modo dixi, conſtituto; ut aut uoluptates omittantur maiorum uoluptatũ adipiſcendarum cauſſa; aut dolores ſuſcipiantur maiorum dolorum effugiendorum gratia.*

CICERO

SED *de clarorum hominum factis illuſtribus, & glorioſis ſatis hoc loco dictum ſit. erit enim iam de omnium uirtutum curſu ad uoluptatem proprius differendi locus. nunc autem explicabo, uoluptas ipſa quae, qualisq. ſit; ut tollatur error omnis imperitorum; intelligaturq., ea, quae uoluptaria, delicata, mollis habeatur diſciplina, quam grauis, quam continens, quam ſeuera ſit. Non enim hanc ſolam ſequimur, quae ſuauitate aliqua naturam ipſam mouet, & cum iucunditate quadam percipitur ſenſibus; ſed maximam illam uoluptatem habemus, quae percipitur omni dolore detracto. nã, quoniam, cum priuamur dolore, ipſa liberatione, & uacuitate omnis moleſtiae gaudemus; omne autem id, quo gaudemus, uoluptas eſt, ut omne id, quo offendimur, dolor: doloris omnis priuatio recte nominata eſt uoluptas. ut enim, cum cibo, & potione fames, ſitisq. depulſa eſt, ipſa detractio moleſtiae conſecutionem affert uoluptatis: ſic in omni re doloris amotio ſucceſſionem efficiet uoluptatis. itaque non placuit Epicuro medium eſſe quiddam inter dolorem, & uoluptatem: illud enim ipſum, quod quibuſdam medium uidetur, cum omni dolore caret, non modo uoluptatem eſſe, uerum etiam ſummam uoluptatem. quiſquis enim ſentit, quemadmodum ſit affectus; eum neceſſe eſt aut in uoluptate eſſe, aut in dolore. omni autem priuatione doloris putat Epicurus terminari ſummam uoluptatem, ut po-*

ſtea uariari uoluptas, diſtinguiq. poſſit, augeri, amplificariq. non poſſit. At etiam Athenis, ut a patre audiebam, facete, & urbane Stoicos irridente, ſtatua eſt in Ceramico Chryſippi ſedentis porrecta manu, quae manus ſignificet illum in hac eſſe rogatiuncula delectatũ: numquidnam manus tua ſic affecta, quemadmodum affecta nunc eſt, deſiderat? nihil ſane. at, ſi uoluptas eſſet bonum, deſideraret. ita credo. non eſt igitur uoluptas bonum. Hoc ne ſtatuam quidem dicturam pater aiebat, ſi loqui poſſet. concluſum eſt enim contra Cyrenaicos ſatis acute; nihil ad Epicurum. nam ſi ea ſola uoluptas eſſet, quae quaſi titillaret ſenſus, ut ita dicam, & ad eos cum ſuauitate afflueret, & illaberetur: nec manus eſſe contenta poſſet ulla uacuitate doloris ſine iucundo motu uoluptatis. ſin autem ſumma uoluptas eſt, ut Epicuro placet, nihil dolere: primum tibi recte, Chryſippe, conceſſum eſt, nihil deſiderare manum, cum ita eſſet affecta; ſecundum non recte, ſi uoluptas eſſet bonum, fuiſſe deſideraturam. iccirco enim non deſideraret, quia, quod dolore caret, id in uoluptate eſt.

EXPLANATIO

1

CVM *omni dolore caret,* } Maffei liber, Cum omni dolore careret. fortaſſe, Omni dolore carere, legendum eſt. etſi uideo ſcriptum paullo poſt: Quod dolore caret, id in uoluptate eſt. Haec Paullus pater. STATVA *eſt in Ceramico Chryſippi ſedentis porrecta manu, quae manus ſignificet illum in hac eſſe rogatiuncula delectatum:* } Animaduerti, non numquam ueteres eodem uerbo bis eodem in loco uſos eſſe, ut, Eo die, qui dies fuit IV. Kal. &, Eo loco, qui locus. Cuius generis exempla & apud hunc noſtrum, & apud Caeſarem maxime in eius Commentarijs. non pauca licet inuenire. Eiuſdem generis uideri poteſt hoc, Porrecta manu, quae manus. Ego tamen, Manus, puto ab aliquo eſſe additum, qui fortaſſe uereretur, ne ad ſtatuam potius, quam ad manum illud, Quae, referretur. Sed, quoniam, utro modo legas, manet eadem ſententia; ſi quis aliter ſentiat, cum eo non condemderim. Haec Paullus pater. IN *Ceramico*: Locus eſt Athenienſium, inquit Heſychius, ubi ſcorta proſtituebantur. Sunt autem duo Ceramici, alter intra muros, ubi quondam Caleoſthenis officina fuit: & alter ſuburbanus, in quo erat ſtatua Chryſippi ſedentis. huius loci meminit idem Cicero in 2. de legibus. NVMQVID*nam manus tua ſic affecta,* } Syllogiſmus eſt aduerſus Cyrenaicos directus, qui medium quiddam inter dolorem, & uoluptatem ponebant.

CICERO

EXTREMVM *autem eſſe bonorum uoluptatem, ex hoc facile perſpici poteſt. Cõſtituamus aliquem magnis, multis, perpetuis fruentem & animo, & corpore uoluptatibus, nullo dolore nec impediente, nec impendente: quem tandem hoc ſtatu aut praeſtabiliorem, aut magis expetendum poſſimus dicere? ineſſe enim neceſſe eſt in eo, qui ita ſit affectus, & firmitatem animi, nec mortem, nec dolorem timentis; quod mors ſenſu careat, dolor in longinquitate leuis, in grauitate breuis ſoleat eſſe; ut eius magnitudinem celeritas, diuturnitatem alleuatio conſoletur. ad ea cum accedit, ut neque diuinum numen horreat; nec praeteritas uoluptates effluere patiatur; earumq. aſſidua recordatione laetetur: quid eſt, quod huic poſſit, quod melius ſit, accidere? Statue contra aliquem confectum tantis animi, corporisq. doloribus, quanti in hominem maximi cadere poſſunt; nulla ſpe propoſita, fore leuius aliquando; nulla praeterea nec praeſenti, nec exſpectata uoluptate: quid eo miſerius dici, aut fingi poteſt? quod ſi uita doloribus referta maxime fugienda eſt: ſummum profecto malum eſt, uiuere cum dolore. cui ſententiae conſentaneum eſt, ultimum eſſe bonorum, cum uoluptate uiuere. nec enim habet noſtra mens quidquam, ubi conſiſtat tamquam in extremo: omnesq. & metus, & aegritudines ad dolorem referuntur: nec praeterea eſt res ulla, quae ſua natura aut ſolicitare poſſit, aut frangere. Praeterea & appetendi, & refugiendi, & omnino rerum gerendarum initia proficiſcuntur aut a uoluptate, aut a dolore. quod cum ita ſit; perſpicuum eſt, omnes rectas res, atque laudabiles eo referri, ut cum uoluptate uiuatur.*

EXPLANATIO

NVLLA *praeterea nec praeſenti, nec exſpectata uoluptate.* } Moneo lectorem, ex ingenio, repoſitum a me, Praeterea, pro Praeterita, quod erat in omnibus libris, quos quidem ego uiderim. hanc mihi Cicero ipſe, quo loco infra Torquato reſpondet, correctionem oſtendit: cuius uerba recitabo. At quam, inquit lib. 2. pulchri dicere uidebare, cum ex altera parte ponebas cumulatum aliquem plurimis, & maximis uoluptatibus, nullo nec praeſenti, nec futuro dolore, ex altera autem cruciatibus, maximis toto corpore, nulla nec adiuncta, nec ſperata uoluptate. Haec Paullus pater.

CICERO

QVONIAM *autem id eſt uel ſummum bonum, uel ultimum, uel extremum, quod Graeci τέλος nominant; quod ipſum nullam ad aliam rem, ad id autem res referuntur omnes: fatendum eſt, ſummum eſſe bonum,*

num, iucunde uiuere. id qui in una uirtute ponunt, & ſplendore nominis capti, quid natura poſtulet, non intelligunt; errore maximo, ſi Epicurum audire uoluerint, liberantur. iſtae enim ueſtrae eximiae, pulchraeq. uirtutes niſi uoluptatem efficerent, quis eas aut laudabiles, aut expetendas arbitraretur? ut enim medicorum ſcientiam non ipſius artis, ſed bonae ualetudinis cauſſa probamus; & gubernatoris ars, quia bene nauigandi rationem habet, utilitate, non arte, laudatur: ſic ſapientia, quae ars uiuendi putanda eſt, non expeteretur, ſi nihil efficeret: nunc expetitur, quod eſt tamquam artifex conquirendae, & comparandae uoluptatis. quam autem dicam uoluptatem, iam uidetis; ne inuidia uerbi labefactetur oratio mea. Nam, cum, ignoratione rerum bonarum, & malarum, maxime hominum uita uexetur; ob eumq. errorem, & uoluptatibus maximis ſaepe priuentur, & grauiſſimis animi doloribus torqueantur: ſapientia eſt adhibenda, quae, & terroribus, cupiditatibusq. detractis, & omnium falſarum opinionum temeritate direpta, certiſſimam ſe nobis ducem praebeat ad uoluptatem. ſapientia enim eſt una, quae maeſtitiam pellat ex animis; quae nos exhorreſcere metu non ſinat; qua praeceptrice in tranquillitate uiui poteſt, omnium cupiditatum ardore reſtincto. cupiditates enim ſunt inſatiabiles; quae non modo ſingulos homines, ſed uniuerſas familias euertunt; totam etiam labefactãt ſaepe remp. ex cupiditatibus odia, diſſidia, diſcordiae, ſeditiones, bella naſcuntur. nec hae ſeſe foris ſolum iactant, nec tantum in alios caeco impetu incurrunt; ſed intus etiam in animis incluſae, inter ſe diſſident, atque diſcordant: ex quo uitam amariſſimam neceſſe eſt effici, ut ſapiens ſolum, amputata, circumciſaq. inanitate omni, & errore, naturae finibus contentus, ſine aegritudine poſſit, & ſine metu uiuere. Quae eſt enim aut utilior, aut ad bene uiuẽdum aptior partitio, quam illa, qua eſt uſus Epicurus? qui unum genus poſuit earum cupiditatum, quae eſſent & naturales, & neceſſariae; alterum, quae naturales eſſent, nec tamen neceſſariae; tertium, quae nec naturales, nec neceſſariae. quarum ea ratio eſt, ut neceſſariae nec opera multa, nec impenſa expleantur. ne naturales quidem multa deſiderant: propterea quod ipſa natura diuitias, quibus contenta eſt, & parabiles, & terminatas habet. inanium autem cupiditatum nec modus ullus, nec finis inueniri poteſt.

CICERO

QVOD ſi uitam omnem uidemus perturbari errore, & inſcitia, ſapientiamq. eſſe ſolam, quae nos a libidinum impetu, & formidinum terrore uindicet, & ipſius fortunae modice ferre doceat iniurias, & omnes monſtret uias, quae ad quietem, & tranquillitatem ferant: quid eſt, cur dubitemus dicere, & ſapientiam propter uoluptatem expetendam, & inſipientiam propter moleſtias eſſe fugiendam? Eademq. ratione ne temperantiam quidem propter ſe expetendam eſſe dicemus, ſed quia pacem animis afferat, & eos quaſi concordia quadam placet, ac leniat. temperantia eſt enim, quae in rebus aut expetendis, aut fugiendis, rationem ut ſequamur, monet. nec enim ſatis eſt iudicare, quid faciendum, non faciendum ne ſit; ſed ſtare etiam oportet in eo, quod ſit iudicatum. plerique autem, quod tenere, atque ſeruare id, quod ſtatuerunt, non poſſunt; uicti, & debilitati, obiecta ſpecie uoluptatis, tradunt ſe libidinibus conſtringendos, nec, quid prouenturum ſit, prouident; ob eamq. cauſſam, propter uoluptatem & paruam, & non neceſſariam, & quae uel aliter pararetur, & qua etiam carere poſſent ſine dolore, tum in morbos graues, tum in damna, tum in dedecora incurrunt; ſaepe etiam legum, iudiciorumq. poenis obligantur. qui autem ita frui uolunt uoluptatibus, ut nulli propter eas dolores conſequantur; & qui ſuum iudicium retinent, ne uoluptate uicti faciant id, quod ſentiunt non eſſe faciendum: hi uoluptatem maximam adipiſcuntur praetermittenda uoluptate: ijdem etiam dolorem ſaepe perpetiuntur, ne, ſi id non faciant, incidant in maiorem. Ex quo intelligitur, intemperantiam propter ſe fugiendam eſſe, temperantiamq. expetendam, non quia uoluptates fugiat, ſed quia maiores conſequatur. Eadem fortitudinis ratio reperietur. nam neque laborum perfunctio, neque perpeſſio dolorum per ſe ipſa allicit, nec patientia, nec aſſiduitas, nec uigiliae, nec ea ipſa, quae laudatur, induſtria, ne fortitudo quidem: ſed iſta ſequimur, ut ſine cura, metuq. uiuamus, animumque, & corpus, quantum efficere poſſimus, moleſtia liberemus. ut enim mortis metu omnis quietae uitae ſtatus perturbatur; & ut, ſuccumbere doloribus, eosq. humili animo, imbecilloq. ferre, miſerum eſt; ob eamq. debilitatem animi, multi parentes, multi amicos, non nulli patriam, plerique autem ſe ipſos penitus perdiderunt: ſic robuſtus animus, & excelſus omni eſt liber cura, & angore; cum & mortem contemnit; qua qui affecti ſunt, in eadem cauſſa ſunt, qua ante quam nati; & ad dolores ita paratus eſt, ut meminerit maximos morte finiri, paruos multa habere interualla quietis, mediocrium nos eſſe dominos; ut, ſi tolerabiles ſint, feramus; ſin minus, aequo animo e uita, cum ea non placeat, tamquam e theatro exeamus.

CICERO

QVIBVS rebus intelligitur, nec timiditatem, ignauiamq. uituperari, nec fortitudinem, patientiamq. laudari ſuo nomine; ſed illas reijci, quia dolorem pariant; has optari, quia uoluptatem. Iuſtitia reſtat, ut de omni uirtute ſit dictum. ſed ſimilia fere dici poſſunt. ut enim ſapientiam, temperantiam, fortitudinem copulatas eſſe docui cum uoluptate, ut ab ea nullo modo nec diuelli, nec diſtrahi poſſint: ſic de iuſtitia iudicandum eſt: quae non modo numquam nocet cuiquam, ſed contra ſemper alit aliquid tum ui ſua, atque natura, quod tran-

tranquillet animos; tum ſpe, nihil earum rerum deſuturum, quas natura deprauata deſiderat quemadmodum temeritas, & libido, & ignauia ſemper animum excruciant, & ſemper ſolicitant, turbulentaeq. ſunt: ſic cuius in mente conſedit, hoc ipſo, quod adeſt, turbulenta non poteſt fieri: & ſi uero impietas molita quippiã eſt, quamuis occulte ſecerit, numquam tamen confidet id fore ſemper occultum. plerumque improborum facta primo ſuſpicio inſequitur, deinde ſermo, atque fama, tum accuſator, tum iudex: multi etiam, ut te conſule, ipſi ſe indicauerunt. quod ſi qui ſatis opibus hominum ſibi contra conſcientiam ſaepti eſſe, & muniti uidentur; deorum tamen numen horrent; easq. ipſas ſolicitudines, quibus eorum animi noctes atque dies exeduntur, a dijs immortalibus ſupplicij cauſſa importari putant. quae autem tanta ex improbis factis ad minuendas uitae moleſtias acceſſio fieri poteſt, quanta ad augendas tum conſcientia factorum, tum poena legum, odioq. ciuium? & tamen in quibuſdam neque pecuniae modus eſt, neque honoris, neque imperij, nec libidinum, nec epularum, nec reliquarum cupiditatum: quas nulla praeda umquam improbe parta minuit, ſed auget potius, atque inflammat: ut coercendi magis, quam dedocendi eſſe uideantur. Inuitat igitur uera ratio bene ſanos ad iuſtitiam, aequitatem, fidem: neque homini inſanti, atque impotenti iniuſte facta conducunt; qui nec facile efficere poſſit, quod conetur; nec obtinere, ſi effecerit: & opes uel fortunae, uel ingenij liberalitati magis conueniunt; qua qui utuntur, beneuolentiam ſibi conciliant, &, quod aptiſſimum eſt ad quiete uiuendum, caritatem, praeſertim cum omnino nulla ſit cauſſa peccandi. quae enim cupiditates a natura proficiſcuntur, facile explentur ſine ulla iniuria: quae autem inanes ſunt, his parendum non eſt: nihil enim deſiderabile concupiſcunt; plusq. in ipſa iniuria detrimenti eſt, quam in ijs rebus emolumenti, quae iniuria pariuntur. itaque ne iuſtitiam quidem recte quis dixerit per ſe ipſam optabilem, ſed quia iucunditatis uel plurimum afferat. nam, diligi, & carum eſſe, iucundum eſt, propterea quia tutiorem uitam, & uoluptatum efficit pleniorem. itaque non ob ea ſolum incommoda, quae eueniunt improbit, fugiendam improbitatem putamus, ſed multo etiam magit, quod, cuius in animo uerſatur, numquam ſinit eum reſpirare, numquam acquieſcere.

EXPLANATIO

NATVRA *deprauata deſiderat.* } Octauius Paetagathus legendum putat: Natura deſiderat. improbitas uero, quemadmodum. Quae mihi non placet opinio, tantum in uerbo, Deprauata, tollendo. CONSEDIT, } Iuſtitia. FIERI. } ea mens. Ferri, legerem. ET *ſi uero molita quippiam eſt,* } Etſi uero impietas molita &c. antiquus liber.

CICERO

QVOD ſi ne ipſarum quidem uirtutum laus, in qua maxime ceterorum philoſophorum exſultat oratio, reperire poteſt exitum, niſi dirigatur ad uoluptatem; uoluptas autem eſt ſola, quae nos uocet ad ſe, & alliciat ſuapte natura: non poteſt eſſe dubium, quin id ſit ſummum, atque extremum bonorum omnium, beateq. uiuere nihil aliud ſit, niſi cum uoluptate uiuere. Huic certae, ſtabiliq. ſententiae quae ſint coniuncta, explicabo breui. Nullus in ipſis error eſt finibus bonorum, & malorum, id eſt in uoluptate, aut in dolore: ſed in his rebus peccant, cum, e quibus haec efficiantur, ignorant. animi autem uoluptates, & dolores naſci fatemur e corporis uoluptatibus, & doloribus. itaque concedo, quod modo dicebas, cadere cauſſa, ſi qui e noſtris aliter exiſtiment: quos quidem uideo eſſe multos, ſed imperitos. quamquam autem & laetitiam nobis uoluptas animi, & moleſtiam dolor afferat: eorum tamen utrumque & ortum eße e corpore, & ad corpus referri, nec ob eam cauſſam non multo maiores eſſe & uoluptates, & dolores animi, quã corporis. nã corpore nihil, niſi praeſens, & quod adeſt, ſentire poßumus: animo autem & praeterita, & futura. ut enim aeque doleamus animo, cum corpore doleamus: fieri tamen permagna acceſſio poteſt, ſi aliquod aeternum, & infinitum impendere malum nobis opinemur. quod idem licet transferre in uoluptatem, ut ea maior ſit, ſi nihil tale metuamus. Iam, illud quidem perſpicuum eſt, maximam animi aut uoluptatem, aut moleſtiam plus aut ad beatam, aut ad miſeram uitam afferre momenti, quam eorum utrumuis, ſi aeque diu ſit in corpore. non placet autem, detracta uoluptate, aegritudinem ſtatim conſequi, niſi in uoluptatis locum dolor forte ſucceſſerit: at contra, gaudere noſmet omittendis doloribus, etiam ſi uoluptas ea, quae ſenſum moueat, nulla ſucceßerit. eo intelligi poteſt, quanta uoluptas non dolere, ſit. ſed, ut ijs bonis erigimur, quae exſpectamus: ſic letamur ijs, quae recordamur. ſtulti autem malorum memoria torquentur: ſapientes bona praeterita, grata recordatione renouata, delectant. eſt autem ſitum in nobis, ut & aduerſa quaſi perpetua obliuione obruamus, & ſecunda iucunde ac ſuauiter meminerimus. ſed, cum ea, quae praeterierunt, acri animo & attento intuemur, tunc fit, ut aegritudo ſequatur, ſi illa mala ſint; laetitia, ſi bona.

EXPLANATIO

REFERRI, } hoc puto reſpicere uerbum, Fatemur.

CICERO

O Paeclaram *beate uiuendi, & apertam, & ſimplicem, & directam uiam. cum enim certe nihil homini poſſit melius eſſe, quam uacare omni dolore, & moleſtia, perfruiq. maximis & animi, & corporis uoluptatibus: uidetis ne, quam nihil praetermittatur, quod uitam adiuuet, quo facilius id, quod propoſitum eſt, ſummum bonum conſequamur? Clamat Epicurus, is, quem uos nimis uoluptatibus eſſe deditum dicitis, non poſſe iucunde uiui, niſi ſapienter, honeſte, iuſteq. uiuatur; nec ſapienter, honeſte, iuſte, niſi iucunde. Neque enim ciuitas in ſeditione beata eſſe poteſt, nec in diſcordia dominorum domus. quo minus animus a ſe ipſe diſſidens, ſecumq. diſcordans guſtare partem ullam liquidae uoluptatis, & liberae poteſt. atqui pugnantibus, et contrarijs ſtudijs, conſilijsq. ſemper utens, nihil quieti uidere, nihil tranquilli poteſt. quod ſi corporis grauioribus morbis uitae iucunditas impeditur: quanto magis animi morbis impediri neceſſe eſt? animi autẽ morbi ſunt cupiditates immenſae, & inanes, diuitiarum, gloriae, dominationis, libidinoſarum etiam uoluptatum. accedunt aegritudines, moleſtiae, maerores, qui animos exedunt, conficiuntq. curis hominum non intelligentium, nihil dolendum eſſe animo, quod ſit a dolore corporis praeſenti, futuro ue ſeiunctum. nec uero quiſquam ſtultus non horum morborum aliquo laborat. nemo igitur eſt non miſer. Accedit etiam mors: quae quaſi ſaxum Tantalo ſemper impendet: tum ſuperſtitio: qua qui eſt imbutus, quietus eſſe numquam poteſt. praeterea bona praeterita non meminerint, praeſentibus non fruuntur, futura modo expectant: quae quia certa eſſe non poſſunt, conficiuntur & angore, & metu; maximeq. cruciantur, cum ſero ſentiunt, fruſtra ſe aut pecuniae ſtuduiſſe, aut imperijs, aut opibus, aut gloriae. nullas enim ſequuntur uoluptates; quarum potiendi ſpe inflammati, multos labores, magnoſq. ſuſceperant.*

CICERO

Ecce *alij minuti, & anguſti, aut omnia ſemper deſperantes, aut maleuoli, inuidi, difficiles, lucifugi, maledici, monſtroſi, alij autem etiam amatorijs leuitatibus dediti, alij petulantes, alij audaces, proterui, ijdẽ intemperantes, & ignaui, numquam in ſententia permanentes. quas ob cauſſas in eorum uita nulla eſt intercapedo moleſtiae. Igitur neque ſtultorum quiſquã beatus, neque ſapientum non beatus. multoq. hoc melius nos, ueriusq. quam Stoici. Illi enim negant bonum quidquam eſſe, niſi neſcio quam illam umbram, quod appellant honeſtum, non tam ſolido, quam ſplendido nomine: uirtutem autem, nixam hoc honeſto, nullam requirere uoluptatem, atque ad beate uiuendum ſe ipſa eſſe contentam. Sed poſſunt haec quadam ratione dici, non modo non repugnantibus, uerum etiam approbantibus nobis. ſic enim ab Epicuro ſapiens beatus ſemper inducitur: finitas habet cupiditates: negligit mortem: de dijs immortalibus ſine ullo metu uera ſentit: non dubitat, ſi ita melius ſit, de uita migrare. his rebus instructus ſemper in uoluptate eſt: neque enim tempus eſt ullum, quo non plus habeat uoluptatum, quam dolorum. nam & praeterita grate meminit, & praeſentibus ita potitur, ut animaduertat, quanta ſint ea, quamq. iucunda; neque pendet ex futuris, ſed expectat illa, fruitur praeſentibus; ab ijsq. uitijs, quae paullo ante collegi, abeſt plurimum; &, cum ſtultorum uitam cum ſua comparat, magna afficitur uoluptate: dolores autem, ſi qui incurrunt, numquam uim tantam habent, ut non plus habeat ſapiens, quod gaudeat, quam quod angatur.*

CICERO

Optime *uero Epicurus, quod exiguam dicit fortunam interuenire ſapienti, maximasq. ab eo, & grauiſſimas res conſilio ipſius, & ratione adminiſtrari, nec maiorem uoluptatem ex infinito tempore aetatis percipi poſſe, quam ex hoc percipiatur, quod uideamus eſſe finitum. In dialectica autem ueſtra nullam uim exiſtimauit eſſe nec ad melius uiuendum, nec ad commodius diſſerendum. In phyſicis quidem, cum plurimũ poſſint; ea ſcientia, & uerborum uis, & natura orationis, & conſequentium, repugnantium ue ratio poteſt perſpici. omnium autem rerum natura cognita, leuamur ſuperſtitione, liberamur mortis metu, non conturbamur ignoratione rerũ; e qua ipſa horribiles exſiſtũt ſaepe formidines: denique etiã morati melius erimus, cum didicerimus, quae natura deſideret: tum uero, ſi ſtabilem ſcientiam rerum tenebimus; ſeruata illa, quae quaſi delapſa de caelo eſt ad cognitionem omnium, regula, ad quam omnia iudicia rerum dirigentur, numquam ullius oratione uicti ſententia deſiſtemus. niſi autem rerum natura perſpecta erit, nullo modo poterimus ſenſuum iudicia defendere. quidquid porro animo cernimus, id omne oritur a ſenſibus. qui ſi omnes ueri erunt, ut Epicuri ratio docet: tum denique poterit aliquid cognoſci, & percipi. quos qui tollunt, & nihil poſſe percipi dicunt; ij, remotis ſenſibus, ne id ipſum quidem expedire poſſunt, quod diſſerunt. praeterea, ſublata cognitione, & ſcientia, tollitur omnis ratio & uitae degendae, & rerum gerendarum. Sic e phyſicis & fortitudo ſumitur contra mortis timorem, & conſtantia contra metum religionis, & ſedatio animi, omnium rerum occultarum ignoratione ſublata; & moderatio, natura cupiditatem, generiſq. earum explicatis; &, ut modo docui, cognitionis regula, & iudicio ab eadem illa conſtituto, ueri a falſo diſtinctio traditur. Reſtat locus huic diſputationi uel maxime neceſſarius, de amicitia: quam, ſi uoluptas ſummum ſit bonum, affirmatis nullam omnino*

no fore. de qua Epicurus quidem ita dicit: omnium rerum, quas ad beate uiuendum ſapientia comparauerit, nihil eſſe maius amicitia, nihil uberius, nihil iucundius, neque uero hoc oratione ſolum, ſed multo magis uita, & factis, & moribus comprobauit. quod quam magnum ſit, fictae ueterum fabulae declarant. in quibus tam multis, tamq. uarijs, ab ultima antiquitate repetitis, tria uix amicorum paria reperiuntur; ut ad Oreſtem peruenias, profectus a Theſeo. at uero Epicurus una in domo, & ea quidem anguſta, quam magnos, quantaq. amoris conſpiratione conſentientes tenuit amicorum greges? quod fit etiam nunc ab Epicureis.

EXPLANATIO

S*ERVATA illa, quae quaſi delapſa de caelo eſt ad cognitionem omnium, regula,*] ſenſuum ſcilicet cognitione, ex qua uniuerſa cognitio, iudicio Epicuri, pendebat.. T*RIA uix amicorum paria reperiuntur;*] Nota illa ſunt, Theſeus, & Pirithous; Damon, & Pithias, Oreſtes, & Pilades.

CICERO

S*ED ad rem redeamus: de omnibus dici non neceſſe eſt. Tribus igitur modis uideo eſſe a noſtris de amicitia diſputatum. Alij, cum eas uoluptates, quae ad amicos pertinerent, negarent eſſe per ſe ipſas tam expetendas, quam noſtras expeteremus; quo loco uidetur quibuſdam ſtabilitas amicitiae uacillare; tuentur tamen eum locum, ſeq. facile, ut mihi uidetur, expediunt. ut enim uirtutes, de quibus ante dictum eſt, ſic amicitiam negant a uoluptate poſſe diſcedere. nam, cum ſolitudo, & uita ſine amicis, inſidiarum, & metus plena ſit; ratio ipſa monet amicitias comparare: quibus partis, confirmatur animus, & a ſpe pariendarum uoluptatum ſeiungi non poteſt. atque, ut odia, inuidiae, deſpicationes aduerſantur uoluptatibus: ſic amicitiae non modo fautrices fideliſſimae, ſed etiam effectrices ſunt uoluptatum tam amicis, quam ſibi: quibus non ſolum praeſentibus fruuntur, ſed etiam ſpe eriguntur conſequentis, ac poſteri temporis. quod quia nullo modo ſine amicitia firmam, & perpetuam iucunditatem uitae tenere poſſumus; neque uero ipſam amicitiã tueri, niſi aeque amicos, & noſmetipſos diligamus: iccirco & hoc ipſum efficitur in amicitia; & amicitia cum uoluptate connectitur. nam & laetamur amicorum laetitia aeque ac noſtra; & pariter dolemus angoribus. quocirca eodem modo ſapiens erit affectus erga amicum, quo in ſe ipſum; quosq. labores propter ſuam uoluptatem ſuſceperit, eoſdem ſuſcipiet propter amici uoluptatem. quaeque de uirtutibus dicta ſunt, quemadmodum hae ſemper uoluptatibus inhaerent; eadem de amicitia dicenda ſunt. praeclare enim Epicurus his paene uerbis: Eadem, inquit, ſcientia confirmauit animum, ne quod aut ſempiternum, aut diuturnum timeret malum; quae perſpexit, in hoc ipſo uitae ſpatio amicitiae praeſidium eſſe firmiſſimum. Sunt autem quidam Epicurei timidiores paullo contra ueſtra conuicia, ſed tamen ſatis acuti; qui uerentur, ne, ſi amicitiam propter noſtram uoluptatem expetendam putemus, tota amicitia quaſi claudicare uideatur: itaque primos congreſſus, copulationesq. conſuetudinum, inſtituendarum amicitiarum, fieri propter uoluptates: cum autem uſus progrediens familiaritatem effecerit, tum amorem efflorescere tandem; ut, etiam ſi nulla ſit utilitas ex amicitia, tamen ipſi amici propter ſe ipſos amentur. etenim, ſi loca, ſi fana, ſi urbes, ſi gymnaſia, ſi campum, ſi canes, ſi equos, ſi ludicra, exercendi, aut uenãdi conſuetudine, adamare ſolemus: quanto id in hominum conſuetudine facilius fieri poterit, & iuſtius? Sunt autem, qui dicunt, foedus quoddam eſſe ſapientũ, ut ne minus amicos, quam ſeipſos, diligãt. quod & fieri poſſe intelligimus: & ſaepe id uidemus; & perſpicuum eſt, nihil ad iucunde uiuendum reperiri poſſe, quod coniunctione tali ſit aptius. Quibus ex omnibus iudicari poteſt, non modo non impediri rationem amicitiae, ſi ſummũ bonũ in uoluptate ponatur; ſed ſine hoc inſtitutionem amicitiae omnino non poſſe reperiri.*

EXPLANATIO

Q*VOD quia nullo modo*] Video mendum: & opinor non inepte locum corrigi, ſi legatur, Quodq nullo modo. Haec Paullus pater.

CICERO

Q*VAPROPTER, ſi ea, quae dixi, ſole ipſo illuſtriora, & clariora ſunt; ſi omnia dixi hauſta e fonte naturae; ſi tota oratio noſtra omnem ſibi fidem ſenſibus confirmat, ideſt incorruptis, atque integris teſtibus; ſi infantes pueri, ſi mutae etiam beſtiae paene loquuntur, magiſtra, ac duce natura, nihil eſſe proſperum, niſi uoluptatem, nihil aſperum, niſi dolorem; de quibus neque deprauata iudicant, neque corrupte: non ne ei maximã gratiam habere debemus, qui, exaudita quaſi uoce naturae, ſic eam firme, grauiterq. comprehenderit, ut omnes bene ſanos in uiã placatae, tranquillae, quietae, beatae uitae deduceret? Qui quod tibi parum uidetur eruditus, ea cauſſa eſt, quod nullam eruditionẽ eſſe duxit, niſi quae beatae uitae diſciplinam iuuaret. an ille tempus aut in poetis euoluendis, ut ego, & Triarius, te hortatore, fecimus, conſumeret; in quibus nulla ſolida utilitas, omnisq. puerilis delectatio: aut ſe, ut Plato, in muſicis, geometria, numeris, aſtris contereret? quae & a falſis initijs profecta, uera eſſe non poſſunt; &, ſi eſſent uera, nihil afferrent, quo iucundius, id eſt, quo melius uiueremus. eas ergo artes perſequeretur; uiuẽdi artẽ tantã, tamq. operoſam, & perinde fructuoſam, relinqueret? non ergo Epicurus ineruditus, ſed ij indocti, qui quae pueros non didiciſſe turpe eſt, ea putent usq. ad ſenectutem eſſe diſcenda. Quae cum dixiſſet, Explicaui, inquit, ſententiam meam, & eo quidem conſilio, tuum iudicium ut cognoſcerem. quae mihi facultas: ut id meo arbitratu facerem, ante hoc tempus nunquam eſt data.*

IN M. TVLLII. CICERONIS DE. FINIBVS BONORVM. ET. MALORVM LIBRVM. II.

Commentarius Aldi Mannuccij.

CICERO

HIC CVM uterque me intueretur, ſeſeq. ad audiendum ſignificarent paratos, primū, in quam cleprecor, ne me, tāquā philoſophū, putetis ſcholā uobis aliquā explicaturū: quod ne in ipſis quidem philoſophis magnopere umquā probaui. quando enim Socrates, qui parens philoſophiae iure dici poteſt, quidquam tale fecit? eorum erat iſte mos, qui tum ſophiſtae nominabantur: quorum e numero primus eſt auſus Leontinus Gorgias in conuentu poſcere quaeſtionem, id eſt iubere dicere, qua de re quis uellet audire. audax negotium: dicerem, impudens, niſi hoc inſtitutum poſtea tranſlatum ad philoſophos noſtros eſſet. ſed & illum, quem nominaui, & ceteros ſophiſtas, ut e Platone intelligi poteſt, luſos uidemus a Socrate. Is enim percunctando, atque interrogando elicere ſolebat eorum opiniones, quibuſcum diſſerebat; ut ad ea, quae ij reſpondiſſent, ſi quid uideretur, diceret. qui mos cum a poſterioribus non eßet retentus, Arceſilas eum reuocauit, inſtituitq., ut ij, qui ſe audire uellent, non de ſe quaererent, ſed ipſi dicerent, quid ſentirent. quod cum dixiſſent, ille contra. ſed qui audiebant, quoad poterant defendebant ſententiam ſuam: apud ceteros autem philoſophos, qui quaeſiuit aliquid, tacet. quod quidem iam fit etiam in Academia. ubi enim is, qui audire uult, ita dixit; uoluptas mihi uidetur eſſe ſummum bonum: perpetua oratione contra diſputatur: ut facile intelligi poſſit, eos, qui aliquid ſibi uideri dicant, non ipſos in ea ſententia eße, ſed audire uelle contraria.

EXPLANATIO

SOPHISTAE] ἀπὸ τοῦ σοφοῦ dicti, hoc eſt ſapientes. nunc abijt nomen in rem plane ridiculum. ARCESILAS] Hunc Cicero in pleriſque locis citat, & auctorem facit nouae Academiae, nihil affirmantis.

CICERO

Nos commodius agimus. non enim ſolum Torquatus dixit, quid ſentiret, ſed etiam cur. ego autem arbitror, quamquam admodum delectatus ſum eius oratione perpetua, tamen commodius, cum in rebus ſingulis inſiſtas, & intelligas quid quiſque concedat, quid abnuat, ex rebus conceſſis concludi quid uelis, & ad exitum perueniri. cum enim fertur quaſi torrens oratio; quamuis multa cuiuſque modi rapiat; nihil tamen teneas, nihil apprehendas, nuſquam orationem rapidã coerceas. omnis autem in quaerendo, quae uia quadã, & ratione habetur, oratio praeſcribere primum debet, ut quibuſdam in formulis ea res agatur, ut, inter quos diſſeritur, conueniat, quid ſit id, de quo diſſeratur. hoc poſitum in Phaedro a Platone probauit Epicurus, ſenſitq. in omni diſputatione fieri oportere: ſed, quod proximum fuit, non uidit: negat enim definiri rem placere: ſine quo fieri interdum non poteſt, ut inter eos, qui ambigunt, conueniat, quid ſit id, de quo agatur: uelut in hoc ipſo, de quo nunc diſputamus. quaerimus enim finem bonorum: poſſumus ne ſcire, hoc quale ſit, niſi contulerimus inter nos, cum finem bonorum dixerimus, quid finis, quid etiam ſit ipſum bonum? atqui haec pateſactio quaſi rerum opertarum, cum, quid quidq. ſit, aperitur, definitio eſt: qua tu etiam imprudens utebare non numquam: nam hunc ipſum ſiue finem, ſiue extremum, ſiue ultimum, definiebas, id eſſe, quo omnia, quae recte fierent, referrentur, neque id ipſum uſquam referretur. praeclare hoc quidem. bonum ipſum etiã quid eſſet natura appetendum; aut quod prodeſſet; aut quod iuuaret; aut quod liberet, modo idem, niſi moleſtum eſt; quoniam tibi non omnino diſplicet definire, & id facis cum uis; uelim definires, quid ſit uoluptas; de quo omnis haec quaeſtio eſt. Quaſi quis, inquit, ſit, qui, quid ſit uoluptas, neſciat, aut qui, quo magis id intelligat, definitionem aliquam deſideret. Me ipſum eſſe dicerem, inquam, niſi mihi uiderer habere bene cognitam uoluptatem, & ſatis firme conceptam animo, atque comprehenſam. nunc autem dico ipſum Epicurum neſcire, & in eo nutare, eumq., qui crebro dicat, diligenter oportere exprimi, quae uis ſubiecta ſit uocibus, non intelligere interdum, quid ſonet haec uox uoluptatis, id eſt, quae res huic uoci ſubijciatur.

EXPLANATIO

Vt *quibuſdam in formulis, ea res agatur, &c.*] Rectius uidetur ſic: Vt quibuſdam in formulis, quae res agatur &c. Sic lib. v. Si eſt quiſquam, qui acute in cauſſis uidere ſoleat, quae res agatur. Et de Fato: Haec diſſerens, qua de re agatur, & in quo cauſſa conſiſtat, non uidet. Et in Bruto: Qua de re agitur, illud, quod multis locis in iuriſconſultorum includitur formulis, id ubi eſſet, non uidebat. & Plato in Phaedro. Περὶ οὗ ἂν ᾖ ἡ βουλή. Bonvm *ipſum etiam &c.*] hae definitiones omnes ex Platone: Τὸ δὲ αὐτὸ ἄμεινον, τὸ ὠφελοῦν, τὸ εὔχρηστον, τὸ ἀγαθόν. Avt *quod iuuaret, aut quod liberet. modo idem, niſi moleſtum eſt &c.*] Mirum, quas pulcherrimis ſententijs tenebras afferat non optime percepta ratio diſtinguendi. quod & ſaepe iam oſtendi, &, ſaepe ut oſtendatur, uideo futurum. hic quidem, non dubito, quin interpungendum ita ſit: Aut quod iuuaret; aut quod liberet modo. idem &c.

CICERO

Tvnc ille ridens, Hoc uero, inquit, optimum, ut is, qui finem rerum expetendarum uoluptatem eſſe dicat, id extremum, id ultimum bonorum, id ipſum quid ſit, quale ſit, neſciat. Atqui, inquam, aut Epicurus, quid ſit uoluptas, aut omnes mortales, qui ubique ſunt, neſciunt. Quonam, inquit, modo? Quia uoluptatem hanc eſſe ſentiunt omnes, quam ſenſus accipiens mouetur, & iucunditate quadam perfunditur. Quid ergo, inquit, iſtam uoluptatem Epicurus ignorat? Non ſemper, inquam. nam interdum nimis etiam nouit, quippe qui teſtificetur ne intelligere quidem ſe poſſe, ubi ſit, aut quid ſit ullum bonum, praeter illud, quod cibo, aut potione, & aurium delectatione, & obſcena uoluptate capiatur. an haec ab eo non dicuntur? Quaſi me pudeat, inquit, iſtorum; aut non poſſim, quemadmodum ea dicantur, oſtendere. Ego uero non dubito, inquam, quin facile poſſis: nec eſt, quod te pudeat ſapienti aſſentiri, qui ſe unus, quod ſciam, ſapientem profiteri ſit auſus. nam Metrodorum non putant ipſum profeſſum; ſed, cum appellaretur ab Epicuro, repudiare tantum beneficium noluiſſe. ſeptem autem illi, non ſuo, ſed populorum omnium ſuffragio nominati ſunt. Verbo hoc loco ſumo, uerbis his eandem certe uim uoluptatis Epicurum noſſe, quam ceteros. omnes enim iucundum motum, quo ſenſus hilarentur, Graece ἡδονὴν, Latine uoluptatem uocant.

CICERO

Qvid eſt igitur, inquit, quod requiras? Dicam, inquam, & quidem diſcendi cauſſa magis, quã quo te, aut Epicurum reprehenſum uelim. Ego quoque, inquit, didicerim libentius, ſi quid attuleris, quam te reprehenderim. Tenes ne igitur, inquam, Hieronymus Rhodius quid dicat eſſe ſummũ bonũ, quo putet omnia

referri

referri oportet? Teneo, inquit, finem illi uideri, nihil dolere. Quid? idem iſte de uoluptate quid ſentit? Negat eſſe eam, inquit, propter ſe ipſam expetendam. Aliud igitur eſſe cenſet, gaudere; aliud, non dolere. Et quidem, inquit, uehementer errat. nam, ut paullo ante docui, augendae uoluptatis finis eſt, doloris omnis amotio. Tu. non dolere, inquam, iſtud quam uim habeat, poſtea uidero: aliam uero uim uoluptatis eſſe, aliam nihil dolendi, niſi ualde pertinax fueris, concedas neceſſe eſt. Atqui reperies, inquit, in hoc quidem pertinacem. dici enim nihil poteſt uerius. Eſt ne, quaeſo, inquam, ſitienti in bibendo uoluptas? Quis iſtud, inquit, poſſet negare? Eadem ne, inquam, quae reſtincta ſiti? Immo alio genere. nam reſtincta ſitis ſtabilitatem uoluptatis habet, inquit: illa autem uoluptas ipſius reſtinctionis, in motu eſt. Cur igitur, inquam, res tam diſſimiles eodem nomine appellas? Quid paullo ante, inquit, dixerim, non ne meminiſti? cum omnis dolor detractus eſſet, uariari, non augeri uoluptatem.

CICERO

MEMINI *uero, inquam: ſed tu iſtud dixiſti bene Latine, parum plane. uarietas enim Latinum uerbum eſt, idq. proprie quidem in diſparibus coloribus dicitur, ſed transfertur in multa diſparia. uarium poema, uaria oratio, uarij mores, uaria fortuna, uoluptas uaria etiam dici ſolet, cum percipitur ex multis diſſimilibus rebus, diſſimiles efficientibus uoluptates. eam ſi uarietatem diceres, intelligerem, ut, etiam non dicente te, intelligo: iſta uarietas quae ſit, non ſatis perſpicio; quod ais; cum dolore careamus, tum in ſumma uoluptate nos eſſe; cum autem ueſcamur ijs rebus, quae dulcem motum afferant ſenſibus, tum eſſe in motu uoluptatem, quae faciat uarietatem uoluptatum, ſed non augeri illam non dolendi uoluptatem. quam cur uoluptatem appelles, neſcio. An poteſt, inquit ille, quidquam eſſe ſuauius, quam nihil dolere? Immo ſit ſane nihil melius, inquam: nondum enim id quaero: num propterea idem uoluptas eſt, quod, ut ita dicam, indolentia? Plane idem, inquit, & maxima quidem, qua fieri nulla maior poteſt.*

CICERO

QVID *dubitas igitur, inquam, ſummo bono a te ita conſtituto, ut id totum in non dolendo ſit, id tenere unum, id tueri, id defendere? quid enim neceſſe eſt, tamquam meretricem in matronarum coetum, ſic uoluptatem in uirtutum concilium adducere? ſed inuidioſum nomen eſt, & infamiae ſubiectum. itaq. hoc frequenter dici ſolet a uobis, non intelligere nos, quam dicat Epicurus uoluptatem. quod quidem mihi ſi quando dictum eſt, (eſt autem dictum non parum ſaepe) etſi ſatis clemens ſum in diſputando, tamen interdum ſoleo ſubiraſci. ego ne non intelligo, quid ſit ἡδονὴ Graece, Latine uoluptas? utram tandem linguam neſcio? deinde, qui fit, ut ego neſciam, ſciant omnes, quicumque Epicurei eſſe uoluerunt? quod ueſtri quidem uel optime diſputant, nihil opus eſſe eum, qui philoſophus futurus ſit, ſcire litteras. itaque, ut maiores noſtri ab aratro abduxerunt Cincinnatum illum, ut dictator eſſet: ſic uos de Pelaſgis omnibus colligitis bonos illos quidem uiros, ſed certe non pereruditos. ergo illi intelligunt, quid Epicurus dicat, ego non intelligo? ut ſcias me intelligere, primum, idem eſſe uoluptatem, dico, quod ille ἡδονήν. & quidem ſaepe quaerimus uerbum Latinum par Graeco, & quod idem ualeat; hic nihil fuit, quod quaereremus. nullum inueniri poteſt, quod magis idem declaret Latine, quod Graece, quam declarat uoluptas. huic uerbo omnes, qui ubique ſunt, qui Latine ſciunt, duas res ſubijciunt, laetitiam in animo, commotionem ſuauem iucunditatis in corpore. nam & ille apud Trabeam, uoluptatem animi nimiam, laetitiam dicit, eandem, quam ille Caecilianus, qui omnibus laetitijs laetum eſſe ſe narrat. ſed hoc intereſt, quod uoluptas dicitur etiam in animo uitioſa res, ut Stoici putant, qui eam ſic definiunt, ſublationem animi ſine ratione, opinantis ſe magno bono frui; non dicitur laetitia, nec gaudium in corpore. in eo autem uoluptas omnium Latine loquentium more ponitur, cum percipitur ea, quae ſenſum aliquem moueat, iucunditas. hanc quoque iucunditatem, ſi uis, transfer in animum: iuuare enim in utroque dicitur, ex eoq. iucundum: modo intelligas, inter illum, qui dicat,*

,, *—Tanta laetitia auctu' ſum,*
,, *Vt mihi non conſtem;*

& eum, qui,

,, *Nunc demum mihi animus ardet;*

quorum alter laetitia geſtiat, alter dolore crucietur; eſſe illum medium. Quamquã haec inter nos nupera notitia admodũ eſt, qui nec laetetur, nec angatur: itemq. inter eum, qui potiatur expetitis corporis uoluptatibus, & eum, qui crucietur ſummis doloribus, eſſe eum, qui utroque careat.

EXPLANATIO

DE *Pelaſgis omnibus colligitis*] Pelaſgi populi errabundi primum habitauere partem Peloponneſi, quae Arcadia dicitur, unde fuit Pelaſgus: deinde partem Theſſaliae: poſtea diſperſum eſt genus illud in uarias terrae partes, & πολυπλανκτὸν dictum. Cicero igitur, alludens ad uarias terrae plagas, quas Pelaſgi incolunt, dicit Epicureos colligere diſcipulos ex Pelaſgis, hoc eſt ex uarijs hominum nationibus. APVD *Trabeam*] indicat Quinctum Trabeam, poetam comicum, cuius nihil extat, praeter id, quod citat M. Tullius, & adducit Nonius Marcellus. TANTA *laetitia*

ria auctu' ſum, Vt mihi non conſtem; } Iambicus eſt non Epicuri, qui nuſquam legitur carmen ſcripſiſſe: ſed alterius cuiuſdam poetae amici. NVNC *demum mihi animus ardet;* } Plauti hoc eſſe carmen, quidam, ut uolunt, in nullo argumento probant.

CICERO

SATIS ne igitur uideor uim uerborum tenere, an ſum etiam nunc uel Graece loqui, uel Latine docendus? & tamen uide, ne, ſi ego non intelligam quid Epicurus loquatur, cum Graece, ut uideor, luculenter ſciam, ſit aliqua culpa eius, qui ita loquatur, ut non intelligatur. quod duobus modis ſine reprehenſione fit: ſi aut de induſtria facias, ut Heraclitus, cognomento qui σκοτεινὸς perhibetur, quia de natura nimis obſcure memorauit: aut cum rerum obſcuritas, non uerborum, facit, ut non intelligatur oratio: qualis eſt in Timaeo Platonis. Epicurus autem, ut opinor, nec non uult, ſi poſſit, plane, & aperte loqui; nec de re obſcura, ut phyſici, aut artificioſa, ut mathematici, ſed de illuſtri, & facili, & iam in uulgus peruagata, loquitur. quamquam non negatis nos intelligere, quid ſit uoluptas, ſed quid ille dicat. e quo efficitur, non ut nos non intelligamus, quae uis ſit iſtius uerbi; ſed ut ille ſuo more loquatur, noſtrum negligat. ſi enim idem dicat, quod Hieronymus, qui cenſet ſummum bonum eſſe, ſine ulla moleſtia uiuere: cur mauult dicere uoluptatem, quam uacuitatem doloris? ut ille facit; qui quid dicat, intelligitur. ſin autem uoluptatem putat: dicat adiungendam ad illam, quae in motu ſit, (ſic enim appellat hanc dulcem in motu) illam nihil dolentis in ſtabilitate: quid tendit, cum efficere non poſſit, ut cuiquam, qui ipſe notus ſibi ſit, hoc eſt qui ſuam naturam, ſenſumq. perſpexerit, uacuitas doloris, & uoluptas idem eſſe uideatur? hoc eſt uim afferre, Torquate, ſenſibus, extorquere ex animis cognitiones uerborum, quibus imbuti ſumus. quis enim eſt, qui non uideat haec eſſe in natura rerum tria? unum, cum in uoluptate ſumus: alterum, cum in dolore: tertium hoc quidem, in quo nunc ſumus. credo quidem uos nec in dolore, nec in uoluptate eſſe: cum in uoluptate ſint, qui epulentur; in dolore, qui torqueantur. tu autem inter haec tantam multitudinem hominum interiectam non uides nec laetantium, nec dolentium? non prorſus, inquit: omneſq., qui ſine dolore ſint, in uoluptate, & ea quidem ſumma, eſſe dico. Ergo in eadem uoluptate eum, qui alteri miſceat mulſum, ipſe non ſitiens; & eum, qui illud ſitiens bibat?

EXPLANATIO

VOLVPTATEM *putat.* } id eſt, ſummum bonum eſſe.

CICERO

TVM ille, finem, inquit, interrogandi, ſi uidetur: quod quidem ego a principio ita me malle dixeram, hoc ipſum prouidens, dialecticas captiones. Rhetorice igitur, inquam, uos mauis, quam dialectice, diſputare? Quaſi uero, inquit, perpetua oratio rhetorum ſolum, non etiam philoſophorum ſit. Zenonis eſt, inquam, hoc Stoici, omnem uim loquendi, ut iam ante Ariſtoteles, in duas tributam eſſe partes: rhetoricam palmae, dialecticam pugno ſimilem eſſe dicebat, quod latius loquerentur rhetores, dialectici autem compreſſius. obſequar igitur uoluntati tuae: dicamq., ſi potero, rhetorice, ſed hac rhetorica philoſophorum, non noſtra illa forenſi: quam neceſſe eſt, cum populariter loquamur, eſſe interdum paullo hebetiorem. Sed dum dialecticam, Torquate, contemnit Epicurus, quae una continet omnem & perſpiciendi, quid in quaque re ſit, ſcientiam, & iudicandi quale quidq. ſit, ac ratione, & uia diſputandi; ruit in dicendo, ut mihi quidem uidetur, nec ea, quae docet, uult ulla arte diſtingui: ut haec ipſa, quae modo loquebamur. Summum a uobis bonum uoluptas dicitur. aperiendum eſt igitur, quid ſit uoluptas. aliter enim explicari, quod quaeritur, non poteſt. quam ſi explicauiſſet, non tam haeſitaret. aut enim eam uoluptatem tueretur, quam Ariſtippus, id eſt qua ſenſus dulciter ac iucunde mouetur, quam etiam pecudes, ſi loqui poſſent, appellarent uoluptatem: aut, ſi magis placeret ſuo more loqui, quam ut

Omnes Danai, aut Mycenenſes, Attica pubes,

reliquiq. Graeci, qui hoc anapaeſto citantur; hoc, non dolere, ſolum uoluptatis nomine appellaret, illud Ariſtippeum contemneret: aut, ſi utrumque probaret, ut probat, coniungeret doloris uacuitatem cum uoluptate, & duobus ultimis uteretur. multi enim, & magni philoſophi haec ultima bonorum iuncta fecerunt, ut Ariſtoteles, qui uirtutis uſum cum uitae perfectae proſperitate coniunxit.

EXPLANATIO

HOc *Anapaeſto* } Anapaeſtus eſt apud Plautum in Amphitryone: Volupe, Volupe eſt mihi.

CICERO

Calliphe adiunxit ad honeſtatem uoluptatem. Diodorus ad eandem honeſtatem addidit uacuitatem doloris. idem feciſſet Epicurus, ſi ſententiã hãc, quae nunc Hieronymi eſt, coniunxiſſet cum Ariſtippi uetere ſententia. illi enim inter ſe diſſentiunt: propterea ſingulis finibus utuntur: & cum uterque Graece egregie loquatur; nec Ariſtippus, qui uoluptatem ſummum bonum dicit, in uoluptate ponit nõ dolere; neque Hieronymus, qui ſummum bonum ſtatuit non dolere, uoluptatis nomine umquam utitur pro illa indolentia; quippe qui ne in expetendis quidem rebus numeret uoluptatem duae ſunt enim res quoque: nẽ tu uerba ſolũ putes. unum eſt, ſine dolore eßе: alterum, cum uoluptate. uos ex his tam diſsimilibus rebus non modo nomen unum, (nam id faciliu paterer) ſed etiam rem unam ex duabus facere conamini: quod fieri nullo modo poteſt. hic, qui utramque probat, ambobus debuit uti, ſicut facit, neque tamen diuidit uerbis. cum enim ipſam eam uoluptatem, quam eodem nomine omnes appellamus, laudat locis plurimis, audet dicere, ne ſuſpicari quidem ſe ullum bonum ſeiunctum ab illo Ariſtippeo genere uoluptatis. atque ibi hoc dicit, ubi omnis eius eſt oratio de ſummo bono. in alio uero libro, ubi, breuiter comprehenſis grauiſſimis ſententijs, quaſi oracula ediſſe ſapientiae dicitur, ſcribit his uerbis: quae nota tibi profecto, Torquate, ſunt: quis enim ueſtrum non edidicit Epicuri κυρίας δόξας, id eſt maxime ratas? quia grauiſſimae ſint ad beate uiuendum breuiter enunciatae ſententiae. animaduerte igitur, recte ne hanc ſententiã interpreter. Si ea, quae ſunt luxurioſis efficientia uoluptatum, liberarent eos deorum, & mortis, & doloris metu, docerentq. qui eſſent fines cupiditatum: nihil haberem, quod reprehenderem; cum undiq. complerentur uoluptatibus, nec haberent ulla ex parte aliquid, aut dolens, aut aegrum, id eſt, aut malum.

EXPLANATIO

Neqve *tamen*] antea, Remq. tamen, correxi ex antiquo libro, ſententia etiam poſtulante. nam Epicurus, cum uoluptatem, finem bonorum, complectitur indolentiam, neque tamen eo uerbo utitur. Haec Paullus pater. Epicvri *κυρίας δόξας, id eſt maxime ratas?*] Alienum eſſe, & omnino delendum illud puto, Id eſt maxime ratas eſt enim adſcripta ad, *κυρίας δόξας*, interpretatio, nec tamen intelligenter. non enim *κυρίας δόξας*, Latine eſt, maxime ratas, ſed firmas ſententias: de quibus lib. I. de nat. de. In illis, inquit, ſelectis eius, breuibusq. ſententijs, quas appellatis *κυρίας δόξας*. Haec Paullus pater.

CICERO

Hoc loco ſe tenere Triarius nõ potuit. Obſecro, inquit, Torquate, haec dicit Epicurus? Quod, mihi quidem uiſus eſt, cum ſciret, uelle tamen confitẽtem audire Torquatum. At ille non pertimuit, ſaneq. fidenter, iſtis quidem ipſis uerbis, inquit: ſed, quid ſentiat, non uidetis. Si alia ſentit, inquam, alia loquitur: nũquam intelligam, quid ſentiat: ſed plane dicit, quod intelligam: idq. ſi ita dicit, non eſſe reprehendendos luxurioſos. ſi ſapientes ſint, dicit abſurde. ſimiliter, & ſi dicat, non reprehendendos parricidas, ſi nec cupidi ſint, nec deos metuant, nec mortem, nec dolorem. & tamen quid attinet luxurioſis ullam exceptionem dare? aut fingere aliquos, qui, cũ luxurioſe uiuerent, a ſummo philoſopho non reprehenderentur eo nomine dumtaxat, cetera cauerent? ſed tamen non ne reprehenderes, Epicure, luxurioſos ob eam ipſam cauſſam, quod ita uiuerent, ut perſequerentur cuiuſque modi uoluptates? cum eßet praeſertim, ut ais tu, ſumma uoluptas, nihil dolere? atqui reperiemus aſotos primum ita non religioſos, ut edant de patella; deinde ita mortem non timẽtes, ut illud in ore habeant ex Hymnide,

Mihi ſex menſes ſati ſunt uitae: ſeptimum Orco ſpondeo.

Iam doloris medicamenta illa Epicurea tamquam de narthecio promant: ſi grauis, breuis: ſi longus, leuis. unum neſcio, quo modo poſſit, ſi luxurioſus ſit, finitas cupiditates habere. quid ergo attinet dicere, nihil haberem, quod reprehenderem, ſi finitas cupiditates haberent? hoc eſt dicere; non reprehenderem aſotos, ſi nõ eſſent aſoti. iſto modo, ne improbos quidem, ſi eſſent boni uiri.

EXPLANATIO

Similiter *&*] Aut, Similiter ut, legendum uidetur: aut ueteres, Similiter, ita cum Et iunxiſſe, ut cum Ac, Atque, Vt, putandum eſt. quod interdum ſuſpicor: utpote, cum ſaepe animaduerterim, Aeque &, ſcriptum in antiquis libris, ubi eſt in recentioribus Aeque ut. Haec Paullus pater. Si *nec cupidi ſint, nec deos metuant, nec mortem, nec dolorem.*] Totus hic locus praepoſtero uerborum ordine ita perturbatus eſt, ut elicere ſententiam nullo modo liceat. &c, ne lectorem multis morer, uerba recitabo, non ut leguntur in omnibus libris, ſed ut uidetur ſententia poſtulare. Si ita dicit, non eſſe reprehendendos

dos luxurioſos, ſi nec cupidi ſint, nec deos metuant, nec mortem, nec dolorem; dicit abſurde: ſimiliter, & ſi dicat, non reprehendendos parricidas, ſi ſapientes ſint. etenim, quid attinet luxurioſis ullã exceptionem dare? aut fingere aliquos, qui, cum luxurioſe uiuerent, cetera cauerent, a ſummo philoſopho nõ reprehenderentur eo nomine dumtaxat? ſed tamen non ne, &c. Lego autem, nec dubitanter quin recte, Etenim quid attinet, ubi eſt in omnibus libris, Et tamen quid att. Haec Paullus pater. Vt *edant de patella;* } quae ſcilicet ſacris admouebatur. Prouerbium aduerſus eos, qui religionem nihili faciũt. apud Nonium Marcellum Varro in Manio hunc locum explicat, his uerbis: Quocirca oportet bonum ciuem legibus parere, & deos colere, in patellam dare μικροκρέας, id eſt paruam carnem. Ex *Hymnide*, } Menandri fabula, a Caecilio cõuerſa. Nonius in uerbo, Blatterare, & Licitari. Tamqvam *de narthecio* } Factum eſt adagium. νάρθηξ Latinis eſt ferula. ſpecies fruticis, habẽs calamum fungoſum, quo caeleſtis ignis a Prometheo ſurreptus traditur. Hermolaus in Coroll. Dioſcoridi additis, ait, eſſe iuncum ferulae fulcimẽtum ſenectuti aptũ, ob leuitatem. Nihil *haberem, quod reprehenderem,* } Athenaeus lib. 2. Οὕτω γὰρ οὗτος ὁ σοφὸς καὶ ἴσον ἀοίδιμον βίον ἀνεπίληπτον εἶναι, εἰ πὰρ αὐτῷ προσγένοιτο τὸ ἀδεῖν, καὶ τὸ ἴλεων.

CICERO

Hic, homo ſeuerus luxuriam ipſam per ſe reprehendendam non putat: & hercule, Torquate, ut uerum loquamur, ſi uoluptas ſummum bonum eſt, rectiſſime nõ putat. nolim enim mihi fingere aſotos, ut ſoletis, qui in menſam uomant; & qui de conuiuijs auferantur, crudiq. poſtridie ſe rurſus ingurgitent; qui ſolem, ut aiunt, nec occidentem umquam uiderint, nec orientem; qui, conſumptis patrimonijs, egeant. nemo noſtrum iſtius generis aſotos iucunde putat uiuere mũdos, elegantes, optimis coquis, piſtoribus, piſcatu, aucupio, uenatione, his omnibus exquiſitis, uitantes cruditatem, quibus

Vinum diffuſum e pleno ſit oenophoro, ut ait Lucilius, cui

Nil dempſit nix, & ſacculus abſtulerit:

adhibentes ludos, & quae ſequuntur, illa, quibus detractis, clamat Epicurus ſe neſcire quid ſit bonum. adſint etiam formoſi pueri, qui miniſtrent: reſplendeat his ueſtis, argentum, odrilitium, locus ipſe, aedificium. hos ego aſotos bene quidem uiuere, at beate numquam, dixerim. ex quo efficitur, non ut uoluptas ne ſit uoluptas, ſed ut uoluptas non ſit ſummum bonum. Nec ille, qui Diogenem Stoicum adoleſcens, poſt autem Panaetium audierat, Laelius, eo dictus eſt ſapiens, quod non intelligeret, quid ſuauiſſimum eſſet, (nec enim ſequitur, ut, cui cor ſapiat, ei non ſapiat palatus) ſed quia parui id duceret.

O lapathe, ut iactare neceſſe eſt, cognitu' cui ſis.
In quo Laeliu' clamores ſophos ille ſolebat
Edere, compellans gumas ex ordine noſtros,
Laeliu' praeclare, & recte ſophos: illudq. uere;
O Publi, o gurges Galloni, es homo miſer, inquit:
Cenaſti in uita numquam bene, cum omnia in iſto
Conſumis, ſquilla; atque acipenſere cum decumano.

is haec loquitur, qui in uoluptate nihil ponens, negat cũ bene cenare, qui omnia ponat in uoluptate: & tamen non negat libenter umquam cenaſſe Gallonium, (mentiretur enim) ſed bene. ita grauiter, & ſeuere uoluptatem ſecernit a bono. ex quo illud efficitur, qui bene cenent, omnes libenter cenare; qui libenter, non continuo bene. ſemper Laelius bene. - quid bene? dicet Lucilius, Cocto, condito. Sed cedo caput cenae. - Sermone bono. - Quid ex eo? - Si quaeri', libenter. ueniebat enim ad cenam, ut animo quieto ſatiaret deſideria naturae. recte ergo is negat umquam bene cenaſſe Gallonium. recte miſerum, cum praeſertim in eo omne ſtudium conſumeret, quem libenter cenaſſe nemo negat. cur igitur non bene? quia, quod bene, id recte, frugaliter, honeſte. ille porro male, praue, nequiter, turpiter cenabat. non igitur nec lapathi ſuauitatem ipſam negligebat. quod non faceret, ſi in uoluptate ſummum bonum poneret.

EXPLANATIO

Qvi *ſolem, ut aiunt,* } Adagium eſt notiſſimum. Qvibvs *uinum diffuſum e pleno ſit oenophoro, cui nihil dempſerit ius, & ſacculos abſtuleris:* } Antiquus Maffei liber habet, Cui nihil dempſerit uis, & ſacculos abſtulerit. emendo, Cui nihil dempſit nix, & ſacculus abſtulerit. apud ueteres, qui lautius uiuebant, uino delectabantur, quod ſacco niuario tranſmiſſum eſſet, non ſolum, ut frigidius biberent, ſed etiam, ut liquidius. itaque dixit Martialis lib. xII.

,, Vt liquidum potet alauda merum,
,, Turba ſollicito tranſmittere Caecuba ſacco. Et in diſtichis:
,, Setinos moneo, noſtra niue frange trientes:

id eſt, Setini uini uim frange niue, ut frigidius bibas. Seruabatur enim nix in hunc uſum. de quo Plinius lib. xIx. cap. 4. Hi niues, inquit, illi glaciem potant. Deinde inſert: Excogitatur, ut alienis menſibus nix algeat, qua ſcilicet uina refrigerentur. Haec Paullus pater. Qvibvs *detractis,* } Epicuri uerba, apud Laertium: Οὐ γὰρ ἔγωγε δύναμαι νοῆσαι τἀγαθὸν, ἀφαιρῶν μὲν τὰς διὰ τῶν χυλῶν ἡδονὰς, &c. Odrilitivm, *locus ipſe, aedificium.* } amiciſſimus meus, eximij uir tum ingenij, tum etiam iudicij, ex uarietate ueterũ librorum, (alij enim pro Odrilitium habent, Corinthium, alij aliter) legendum opinatur, Triclinium: illa uero eſſe gloſſemata, Locus ipſe, Aedificium. ego non utrumque, ſed alterum dumtaxat gloſſema puto: ut retineatur, Locus ipſe; deleatur, Aedificium. O lapathe, } uerſus ſunt Lucilij, in quibus inducit

tit Laelium clamantem aduerſus guloſos,& uentri deditos. Cum dicitur. O lapathe,lapathium herbam intellige, id quod Cicero poſtea indicat. GVMAS } ingluuioſos, ut eſt apud Feſtum. ACIPENSERE. } Piſcis eſt, unus omnium ſquamis ad os uerſis, inuentu rarus, nobiliſſimus habitus apud antiquos. uide Plinium lib. IX. cap. 17. Ariſtoteles Ellopa uocat Acipenſerem. DECVMANO, } maiore. ſic in caſtris Decumana porta maxima erat. DICET *Lucilius, Cocto, condito. Sed cedo caput cenae. Sermone bono. Quid ex eo? Si quaeris, libenter?* Libro XIII. epiſt. ad Atticũ in fine, ita ſcriptum eſt: Edit, & bibit *ἀδεῶς*, & iucunde: opipare ſane, & apparate: nec id ſolum, ſed bene, cocto, condito, ſermone bono, & ſi quaeris libenter. ut, quemadmodum quidem ego exiſtimo, Lucilij uerſum recitet: quem etiam hunc in locum tranſmittit, ſed ut ipſe quaedam interijciat. ego autem, cum in illa ad Atticum epiſtola ſcriptum legerem, Cocto, condito, non, Horto condito, item hic putaui eſſe legendum, Cocto, condito: cum ante legeretur, Horto condito: neque ſum arbitratus fore, qui noſtram coniecturam reprehenderet, cum ea ratione iam firma niteretur. puto autem Lucilij uerſus huiuſmodi fuiſſe.

,, Quid bene? Cocto,

Condito, ſermone bono, &, ſi quaeris, libenter. Vt illud, Quid bene? cocto, pedes ſint praecedentis uerſus. Quod autem legitur, Quid, ex eo ſi quaeris, libenter? puto ita eſſe interpungendum: Quid ex eo? ſi quaeris, libenter. nam, qui cenant cocto, condito, ſermone bono; ſequitur, ut libenter quoque cenent. cum autem interrogaret, Quid ex eo? (ſubaudi; ſequitur) reſpondet Lucilij uerbis: Si quaeris, libenter. Illa uero, Dicet Lucilius, Sed cedo caput cenae, Quid ex eo, a Cicerone interiecta, effecerunt, ut Lucilii uerſum nemo adhuc agnouerit. quem ſi metiri uelit, pronunciabit in quincto pede, Quaeri li, abiecta s, conſonante, ut paullo ante, Cognitu' cui ſis: & Catullus, At fixus noſtris tu dabi' ſupplicium, & ſaepe apud Lucretium. Haec Paullus pater. NEC *lapathi ſuauitatem* } Ne lapathi quidem ſuauitatem, quem quanti faceret, indicat Lucilianus uerſus, O lapathe, ut iactare neceſſe eſt, cognitu' cui ſis, Laelius anteponebat acipenſeri. Galloni ſententia quidem haec uidetur. abundare tamen, Nec, ſuſpicari aliquis poſſit. itaque conſulendi ueteres libri. Haec Paullus pater.

CIEERO

SEMOVENDA eſt igitur uoluptas, non ſolum ut recta ſequamini, ſed etiam ut loqui doceat frugaliter. Poßumus ne igitur in uita ſummum bonum dicere, cum id ne in cena quidem poſſe uideamur? Quo modo autem philoſophus loquitur? tria genera cupiditatum, naturales, & neceſſarias; naturales, non neceßarias; nec naturales, nec neceſſarias. primum diuiſit ineleganter: duo enim genera quae erant, fecit tria. hoc eſt, non diuidere, ſed frangere rem. qui ſi diceret, cupiditatum eſſe duo genera, naturales, & inanes; naturalium quoque item duo, neceſſarias, & non neceſſarias: confecta res eſſet. uitioſum eſt enim in diuidendo, partem in genere numerare. ſed hoc ſane concedamus: contemnit enim diſſerendi elegantiam: confuſe loquitur. gerendus eſt mos, modo recte ſentiat. Et quidem illud ipſum non nimium probo, & tamen patior, philoſophum loqui de cupiditatibus finiendis. an poteſt cupiditas finiri? tollenda eſt, atque extrahenda radicitus. quis eſt enim, in quo ſit cupiditas, quin recte cupidus dici poßit? ergo & auarus erit, ſed finite: & adulter, uerum habebit modum: & luxurioſus eodem modo. qualis iſta philoſophia eſt, quae non interitum afferat prauitatis, ſed ſit contenta mediocritate uitiorum? Quamquam in hac diuiſione rem ipſam prorſus probo, elegantiam deſidero. appellet haec deſideria naturae; cupiditatis nomen ſeruet alio; ut, cum de auaritia, cum de intemperantia, cum de maximis uitijs loquetur, eam tamquam capitis accuſet.

EXPLANATIO

VT *loqui deceat frugaliter.* } Neque uacare mendo locum hunc exiſtimo: (quid enim ſibi uult, Loqui frugaliter? cum hic frugalis cena potius, quam ſermo, laudetur) neque mihi tamen, cupienti emendare, probabile quidquam ſuccurrit. in quo quia meliore forſitan euentu aliorum exercebitur induſtria, notandum putaui. Haec Paullus pter.

CICERO

SED haec quidem liberius ab eo dicuntur, & ſaepius. quod quidem non reprehendo. eſt enim tanti philoſophi, tamq. nobilis, audacter ſua decreta defendere. ſed tamen ex eo, quod eam uoluptatem, quam omnes gentes hoc nomine appellant, uidetur amplexari ſaepe uehementius, in magnis interdum uerſatur anguſtijs; ut, hominum conſcientia remota, nihil tam turpe ſit, quod uoluptatis cauſſa non uideatur eſſe facturus. Deinde, ubi erubuit, (uis enim eſt permagna naturae) confugit illuc, ut neget accedere quidquam poſſe ad uoluptatem nihil dolentis. At iſte non dolendi ſtatus non uocatur uoluptas. Non laboro, inquit, de nomine. quid, quod res alia tota eſt? Reperiam multos, uel innumerabiles potius, non tam curioſos, nec tam moleſtos, quam uos eſtis: quibus, quidquid uelim, facile perſuadeam. Quid ergo dubitamus, quin, ſi, non dolere, uoluptas ſit ſumma, non eſſe in uoluptate dolor ſit maximus? cur id non ita ſit? quia dolori non uoluptas contraria

traria eſt, ſed doloris priuatio. hoc uero non uidere, maximo argumento, uoluptatem ullam: qua ſublata, neget ſe intelligere omnino, quod ſit bonum. eam autem ita perſequitur quae palato percipiatur, quae auribus: cetera addit, quae ſi appelles, honos praefandus ſit.

EXPLANATIO

AT *iſte eon dolendi ſtatus* } contra Epicurum. NON *laboro*, } Ex perſona Epicuri. QVID, *quod* } contra Epicurum. REPERIAM } ex perſona Epicuri. QVID *ergo* } contra Epicurum. QVIA *dolori* } ex perſona Epicuri. HOC *uero non uidere, maximo argumento, eſſe uoluptatem illam* } cõtra Epicurum. ſed, eruere ſententiã, facillimũ non eſt. conabimur tamen, ſaltẽ ut aliorum ſtudia moueãtur. Proxime dixit, ideo non concedere Epicurum, non eſſe in uoluptate dolorem eſſe maximum, quia dolori non uoluptas contraria ſit, ſed doloris priuatio. Reſpondet Cicero: Hoc uero non uidere: id eſt non intelligere Epicurum, doloris priuationem eſſe nullam (ſic enim lego, non, Vllam) maximo argumento eſt, quod, ſublata uoluptate, neget ſe intelligere, quid ſit bonum. quibus uerbis oſtendit, indolentiam, quam non eſſe uoluptatem iam confeſſus eſt, (dixit enim, Dolori non uoluptas contraria eſt, ſed doloris priuatio) bonũ non eſſe. itaque pugnantia uidetur loqui. nam, cum negaſſet accedere quidquam poſſe ad uoluptatem non dolentis, tamen idem, dolori non uoluptatem eſſe contrariam, ſed doloris priuationem, dixit. in quo ſignificat, uoluptatem, & doloris priuationem, non idem eſſe. Haec omnino ſententia uidetur. Sed ſingula conſideremus. *Hoc*, non dolere: nam proxime dixit, doloris priuatio. *Non uidere*: ignorare Epicurum, indolentiam diuerſam eſſe a uoluptate, maximo argumẽto illud eſt, quod, ſublata uoluptate, bonum nullum agnoſcit. putat enim indolentiam eſſe uoluptatem: quia non excludit eam. nam, cum ita loquitur, indicat, indolentiam eſſe uoluptatem: cum tamen ea, quod ille ignorat, uoluptas nulla ſit: quod etiam in eo confiteri uiſus eſt, cum dixit, non eſſe uoluptatem dolori contrariam, ſed doloris priuationem. *Qua ſublata*: malitia, Quod, ea ſublata. ut hic ſit uerborum ordo: Maximo argumento eſt, non uidere Epicurum, doloris priuationem uoluptatem eſſe nullam, quod, ſublata uoluptate, neget ſe intelligere, quid ſit bonum. nam, ſi, praeter uoluptatem nihil eſt bonum; ſequitur, ut indolentia uel ſit uoluptas, & ideo bonum: quod iam conceſſit Epicurus, cum negauit accedere quidquam poſſe ad uoluptatem non dolentis, uel non ſit uoluptas, & ideo non bonum: quod idem conceſſit Epicurus, cum dixit, Dolori non uoluptas contraria eſt, ſed doloris priuatio. Ergo ipſe ſibi in ſua ſententia aduerſarius eſt: cum indolentiam modo uoluptatem eſſe, modo non eſſe, ſignificat. ex quo, quaſi uictoria potitus in diſputandi certamine, illa Cicero ſubiunxit: Hoc igitur, quod ſolum bonum ſeuerus, & grauis philoſophus nouit, idem non uidet ne expetendum quidem eſſe: quod eam uoluptatem, hoc eodem auctore, non deſideremus, cum dolore careamus. & quae poſt ſequuntur ad repellendum Epicuri inconſtantiam.

CICERO

HOC *igitur, quod ſolum bonum ſeuerus, & grauis philoſophus nouit, idem non uidit ne expetendum quidem eſſe; quod eam uoluptatem hoc eodem auctore non deſideremus, cum dolore careamus. quãquam haec ſunt contraria. hic ſi definire, uel diuidere didiciſſet; ſi loquendi uim, ſi denique conſuetudinem uerborum teneret; numquam in tantas ſalebras incidiſſet. nunc uides, quid faciat. quam nemo umquam uoluptatem appellat, & hanc in motu uoluptatem, quae duo ſunt, unum facit; (ſic enim has ſuaues, & quaſi dulces uoluptates appellat) interdum ita extenuat, ut M'. Curium putes loqui, interdum ita laudat, ut, quid praeterea ſit bonum, neget ſe poſſe ne ſuſpicari quidem. quae iam oratio non a philoſopho aliquo, ſed a cenſore opprimenda eſt. non eſt enim uitium ſolum in oratione, ſed etiam in moribus. Luxuriam non reprehendit, modo ſit uacua infinita cupiditate, & timore. hoc loco diſcipulos quaerere uidetur, ut, qui aſoti eſſe uelint, philoſophi ante fiant. A primo, ut opinor, animantium ortu petitur origo ſummi boni. ſimul atque natum animal eſt, gaudet uoluptate, & eam appetit, ut bonum; aſpernatur dolorem, ut malum. de malis autem, & bonis, ab iis animalibus, quae nondum deprauata ſunt, ait optime iudicari. Haec & tu ita poſuiſti, & uerba ueſtra ſunt. Quam multa uitioſa? ſummum enim bonum, et malum uagiens puer utra uoluptate diiudicabit, ſtante, an mouente? quoniam, ſi diis placet, ab Epicuro loqui diſcimus. ſi ſtante; hoc natura uidelicet uult, ſaluam eſſe ſe; quod concedimus, ſi mouente, quod tamen dicitis; nulla turpis uoluptas erit, quae praetermittenda ſit: & ſimul non proficiſcetur animal illud modo natum a ſumma uoluptate, quae eſt a te poſita in non dolendo.*

EXPLANATIO

CVM *dolore careamus*. } quandoquidem in indolentia ſumma uoluptas eſt.

CICERO

Nec tamen argumentum hoc Epicurus a paruis petiuit, aut etiam a beſtijs: quae putat eſſe ſpecula naturae: ut diceret, ab his, duce natura, hanc uoluptatem expeti nihil docendi. neque enim haec mouere poteſt appetitum animi: nec illum habet ictum, quo pellat animum ſtatus hic non docendi. itaque in hoc eodem peccat Hieronymus. at ille pellit, qui permulcet ſenſum uoluptate. itaque Epicurus ſemper hoc utitur, ut probet uoluptatem natura expeti; quod ea uoluptas, quae in motu ſit, & paruos ad ſe alliciat, & beſtias, nō illa ſtabilis, in qua tantum ineſt nihil dolere. quid igitur conuenit, ab alia uoluptate dicere naturam proficiſci, in alia ſummum bonū ponere? Beſtiarum uero nullum iudicium puto. quamuis enim deprauatae nō ſint, prauae tamen eſſe poſſunt. ut bacillum aliud eſt inflexum, & incuruatum de induſtria, aliud ita natum: ſic ferarum natura non eſt illa quidem deprauata mala diſciplina, ſed natura ſua. Nec uero, ut uoluptatem expetat, natura mouet infantem, ſed tantum, ut ſe ipſe diligat, ut integrum ſe, ſaluumq. uelit. omne enim animal, ſimul ut ortum eſt, & ſe ipſum, & omnes partes ſuas diligit; duasq. res, quae maximae ſunt, in primis amplectitur, animum, & corpus; deinde utriuſque partes. nam ſunt & in animo praecipua quaedam, & in corpore: quae cum leuiter agnouit, tunc diſcernere incipit, ut ea, quae prima data ſunt natura, appetat, aſpernetur q. contraria.

CICERO

In his primis naturalibus uoluptas inſit, nec ne, magna quaeſtio eſt. nihil uero putare eſſe praeter uoluptatem, non membra, non ſenſus, non ingenij motum, non integritatem corporis, non ualetudinem, ſummae mihi uidetur inſcitiae. atque ab iſto capite fluere neceſſe eſt omnem rationem bonorum, & malorum. Polemoni, etiam ante Ariſtoteli ea prima uiſa ſunt, quae paullo ante dixi. ergo nata eſt ſententia ueterum Academicorum, & Peripateticorum; ut finem bonorum dicerent, ſecundum naturam uiuere, id eſt, uirtute adhibita, frui primis a natura datis. Calliphō ad uirtutem nihil adiunxit, niſi uoluptatem: Diodorus niſi uacuitatem doloris. his omnibus, quos dixi, conſequentes ſunt fines bonorum. Ariſtippo ſimplex uoluptas: Stoicis, conſentire naturae: quod eſſe uolunt e uirtute, id eſt honeſte uiuere: quod ita interpretantur; uiuere cum intelligentia earum rerum, quae natura euenirent, eligente ea, quae eſſent ſecundum naturam, reijcienteq. contraria. Ita tres ſunt fines, expertes honeſtatis; unus Ariſtippi, uel Epicuri; alter Hieronymi; Carneadis tertius; tres, in quibus honeſtas cum aliqua acceſſione, Polemonis, Calliphonis, Diodori; una ſimplex, cuius Zeno auctor, poſita in decore tota, id eſt in honeſtate. nam Pyrrho, Ariſto, Herillus iam diu abiecti: reliqui ſibi conſtiterunt, ut extrema cum initijs conuenirent; ut Ariſtippo uoluptas, Hieronymo doloris uacuitas, Carneadi frui principijs naturalibus eſſet extremum.

CICERO

Epicurus autem eum in prima commendatione uoluptatem dixiſſet; ſi eam, quam Ariſtippus, idem tenere debuit ultimum bonorum, quod ille; ſin eam, quam Hieronymus, feciſſet idem, ut uoluptatem illam Ariſtippi in prima commendatione poneret. nam, quod ait ſenſibus ipſis iudicari, uoluptatem bonum eſſe, dolorem malum: plus tribuit ſenſibus, quam nobis leges permittunt. priuatarum litium iudices ſumus. nihil enim poſſumus iudicare, niſi quod eſt noſtri iudicij. in quo fruſtra iudices ſolent, cum ſententiam pronunciant, addere, ſi quid mei iudicij eſt. ſi enim non fuit eorum iudicii; nihilo magis, hoc non addito, illud eſt iudicatum. quid iudicat ſenſus? dulce, amarum; lene, aſperum; prope, longe; ſtare, mouere; quadratum, rotundum. quam igitur pronunciabit ſententiam ratio? adhibita primum diuinarum humanarumq. rerū ſcientia, quae poteſt appellari rite ſapientia; deinde adiunctis uirtutibus, quas ratio rerum omnium dominas, tu uoluptatum ſatellites, & miniſtras eſſe uoluiſti: quarū de omnium ſententia pronunciabit, primum de uoluptate, nihil eſſe ei loci, non modo ut ſola ponatur in ſummi boni ſede, quam quaerimus; ſed ne illo quidem modo, ut ad honeſtatem applicetur. De uacuitate doloris eadem ſententia eſt. Reijcietur etiam Carneades: nec illa de ſummo bono ratio, aut uoluptatis, non dolendi particeps, aut honeſtatis expers, probabitur. ita relinquet, duas de quibus etiam atque etiam conſideret. aut enim ſtatuet, nihil eſſe bonum, niſi honeſtum; nihil malum, niſi turpe; cetera aut omnino nihil habere momenti, aut tantum, ut nec expetenda, nec fugienda, ſed eligenda modo, aut reijcienda ſint: aut anteponet eam, quam cum honeſtate ornatiſſimam, tum etiam ipſis initijs naturae, & totius perfectione uitae locupletatam uidebit. quod eo liquidius faciet, ſi perſpexerit, rerum inter eas, uerborum ne ſit controuerſia.

CICERO

Huius ego nunc auctoritatem ſequens, idem faciam. quantum enim potero, minuam cōtentiones; omnesq. ſimplices ſententias eorum, in quibus nulla eſt uirtutis adiunctio, omnino a philoſophia ſemouendas putabo: primum Ariſtippi, Cyrenaicorumq. omniū: quos non eſt ueritum, in ea uoluptate, quae maxima

dulcedine ſenſum moueret, ſummum bonum ponere, cõtemnentes iſtam uacuitatem doloris. hi non uiderunt, ut ad curſum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem, ſic hominem ad duas res, ut ait Ariſtoteles, intelligendum, & agendum eſſe natum, quaſi mortalem deum: contraq., ut tardam aliquam, & languidam pecudem, ad paſtum, & ad procreandi uoluptatẽ hoc diuinum animal ortum eſſe uoluerũt. quo nihil mihi uidetur eſſe abſurdius. Atque haec contra Ariſtippum, qui eam uoluptatem non modo ſummam, ſed ſolã etiam dicit, quam omnes unam appellamus uoluptatẽ. aliter autem uobis placet. ſed ille, ut dixi, uitioſe. nec. n. figura corporis, nec ratio excellens ingenij humani ſignificat ad hanc unam rem natum hominem, ut frueretur uoluptatibus. Nec uero audiendus Hieronymus; cui ſummum bonum eſt idem, quod uos interdum, uel potius nimium ſaepe dicitis, nihil dolere. non enim, ſi malum dolor eſt, carere eo malo, ſatis eſt ad bene uiuendum. hoc dixerit potius Ennius,

Nimium boni eſt, cui nihil eſt mali:

nos beatam uitam non depulſione mali, ſed adeptione boni iudicemus; nec eam ceſſando, ſiue gaudendo, ut Ariſtippus, ſiue non dolendo, ut hic, ſed agendo aliquid, conſiderando ue quaeramus. Quae poſſunt eadem contra Carneadeum illud ſummum bonũ dici: quod is non tam, ut probaret, protulit, quam ut Stoicis, quibus cum bellum gerebat, opponeret. id autem eiuſmodi eſt, ut additum ad uirtutem, auctoritatem uideatur habiturum, & expleturum cumulate uitam beatam, de quo omnis haec quaeſtio eſt. nam, qui ad uirtutem adiungunt uel uoluptatem, quam unam uirtus minimi facit, uel uacuitatem doloris, quae, etiam ſi malo caret, tamen non eſt ſummum bonum: acceſſione utuntur non ita probabili: nec tamen, cur id tam parce, tamq. reſtricte faciant, intelligo. quaſi enim emendum eis ſit, quod addant ad uirtutem, primum uiliſſimas res addunt; deinde ſingulas potius, quam omnia, quae prima natura approbauiſſet, ea cum uoluptate coniungunt. quae cum Ariſtoni, & Pyrrhoni omnino uiſa ſint pro nihilo, ut inter optime ualere, & grauiſſime aegrotare, nihil prorſus dicerent intereſſe: recte iam pridem contra eos deſitum eſt diſputari. dum enim in una uirtute ſic omnia eſſe uoluerunt, ut eam rerum ſelectione exſpoliarent, nec ei quidquam, aut unde oriretur, darent, aut ubi niteretur: uirtutem ipſam, quam amplexabantur, ſuſtulerunt.

EXPLANATIO

QVOS *non eſt ueritum*, } genus loquendi nimis antiquum.

CICERO

HERILLVS *autem, ad ſcientiam omnia reuocans, unum quoddam bonum uidit, ſed nec optimum, nec quo uita gubernari poſſit: itaque hic ipſe iam pridem eſt reiectus. poſt enim Chryſippum non ſane eſt diſputatum. Reſtatis igitur uos. nam cum Academicis incerta luctatio eſt: qui nihil affirmant, &, quaſi deſperata cognitione certi, id ſequi uolunt, quodcumque uериſimile uideatur. Cum Epicuro autem hoc eſt plus negotij, quod ex duplici genere uoluptatis coniunctus eſt, quodq. & ipſe, & amici eius, & multi poſtea defenſores eius ſententiae fuerunt: & neſcio quo modo, is, qui auctoritatem minimam habet, maximam uim, populus cum illis facit. quos niſi arguimus, omnis uirtus, omne decus, omnis uera laus deſerenda eſt. ita, ceterorum ſententijs ſemotis, relinquitur non mihi cum Torquato, ſed uirtuti cum uoluptate certatio. quam quidem certationem, homo & acutus, & diligens, Chryſippus non contemnit, totumq. diſcrimen ſummi boni in eadem comparatione poſitum putat. ego autem exiſtimo, ſi honeſtum aliquid oſtendero, quod ſit ipſum ui ſua, propterq. ſe expetendum, iacere ueſtra omnia. itaque, eo, quale ſit, breuiter, ut tempus poſtulat, conſtituto, accedam ad omnia tua, Torquate. ubi ſi me memoria forte defecerit, tuum eſt, ut ſuggeras. Honeſtum igitur id intelligimus, quod tale eſt, ut, detracta omni utilitate, ſine ullis praemijs, fructibuſq., per ſe ipſum poſſit iure laudari. quod quale ſit, non tam definitione, qua ſum uſus, intelligi poteſt, quamquam aliquantum poteſt, quam communi omnium iudicio, & optimi cuiuſque ſtudijs, atque factis: qui permulta ob eam unã cauſſam faciunt, quia decet, quia rectum, quia honeſtum eſt; etſi nullum conſecuturum emolumentum uident. homines enim, etſi multis alijs, tamen hoc uno a beſtijs plurimum differunt, quod rationem habeant a natura, mentemq. datam & acrem, & uigentem, celerrimeq. multa ſimul agitantem, &, ut ita dicam, ſagacem: quae & cauſſas rerum, & conſecutiones uideat; & ſimilitudines transferat; & diſiuncta coniungat; & cum praeſentibus futura copulet; omnemque complectatur uitae conſequentis ſtatum. eademq. ratio facit hominem hominum appetentem, cumq. his natura, & ſermone, & uſu congruentem; ut, profectus a caritate domeſticorum, ac ſuorum, currat longius, & ſe implicet primum ciuium, deinde omnium mortalium ſocietate; atque, ut ad Architam ſcripſit Plato, non ſibi ſe ſoli natum meminerit, ſed patriae, ſed ſuis; ut perexigua pars ipſi relinquatur. Et, quoniam eadem natura cupiditatem ingenuit homini ueri inueniendi; quod facillime apparet, cum uacui curis, etiam quid in caelo fiat, ſcire auemus: his initijs inducti, omnia uera diligimus, id eſt fidelia, ſimplicia, conſtantia: tum uana, falſa, fallentia odimus, ut fraudem, periurium, malitiam, iniuriam. Eadem ratio habet in ſe quiddam amplum, atque magnificum, ad imperandum magis, quam ad parendum, accommodatum, omnia humana non tolerabilia ſolum, ſed etiam leuia ducens, altum quiddam, excelſum, nihil timens, nemini cedens, ſemper inuictum.*

EXPLANATIO

CHRYSIPPVM ʒ contra Herillum, Ariſtonemq. diſputauit Chryſippus. VT *ad Architam ſcripſit Plato,* ʒ de quo uide Platonis epiſtolam.

CICERO

ATQVE, *his tribus generibus honeſtorum notatis, quartum ſequitur, & in eadem pulchritudine, & aptum ex illis tribus: in quo ineſt ordo, & moderatio. cuius ſimilitudine perſpecta in formarum ſpecie, a dignitate tranſitum eſt ad honeſtatem dictorum. nam ex iis tribus laudibus, quas ante dixi, & temeritatem reformidat, & non audet cuiquam aut dicto proteruo, aut facto nocere; ueretur q. quidquam aut facere, aut loqui, quod parum uirile uideatur. Habes undiq. expletam, & perfectam, Torquate, formam honeſtatis. quae tota his quattuor uirtutibus, quae a te quoque commemoratae ſunt, continetur. hanc, ſe tuus Epicurus omnino ignorare dicit, quam, aut qualem eſſe uelint, qui honeſtate ſummum bonum metiantur. ſi enim ad honeſtatem omnia referantur, nec in ea uoluptatem dicant ineſſe: ait eos inani uoce ſonare; (his enim ipſis uerbis utitur) neque intelligere, neque uidere, ſub hac uoce honeſtatis quae ſit ſubijcienda ſententia. ut enim conſuetudo loquitur, id ſolum dicitur honeſtum, quod eſt populari fama glorioſum: quod, inquit, quamquam uoluptatibus quibuſdam eſt ſaepe iucundius, tamen expetitur propter uoluptatem. Vides ne, quam ſit magna diſſenſio? philoſophus nobilis, a quo non ſolum Graecia, & Italia, ſed etiam omnis barbaria commota eſt, honeſtum quid ſit, ſi id non eſt in uoluptate, negat ſe intelligere; niſi forte illud, quod multitudinis rumore laudatur. Ego autem, hoc etiam turpe eſſe, ſaepe iudico; &, ſi quando turpe non ſit, tamen non eſſe non turpe; cum id a multitudine laudetur: quod ſi ſit ipſum per ſe rectum, atque laudabile; non ob eam cauſſam tamen illud dici honeſtum eſſe, quia laudetur a multis; ſed quia tale ſit, ut, uel ſi ignorarent id homines, uel ſi obmutuiſſent, pulchritudine ſua tamen eſſet, ſpecieq. laudabile. itaque idem natura uictus, cui obſiſti non poteſt, dicit alio loco id, quod a te etiam paullo ante dictum eſt; non poſſe iucunde uiui, niſi etiam honeſte. quid nunc, honeſte, dicit? idem ne, quod iucunde? ergo ita, non poſſe honeſte uiui, niſi honeſte uiuatur. an, niſi populari fama? ſine ea igitur iucunde negat poſſe uiuere? quid turpius, quam ſapientis uitam ex inſipientium ſermone pendere? quid ergo hoc loco intelligit honeſtum? certe nihil, niſi quod poſſit ipſum propter ſe iure laudari. nam, ſi propter uoluptatem: quae eſt iſta laus, quae poſſit e macello peti? non is uir eſt, ut, cum honeſtatem eo loco habeat, ut ſine ea iucunde neget poſſe uiui, illud honeſtum, quod populare ſit, ſentiat, & ſine eo iucunde neget uiui poſſe; aut quidquam aliud honeſtum intelligat, niſi quod ſit rectum ipſum, quod per ſe, ſua ui, ſua natura, ſua ſit ſponte laudabile. itaque, Torquate, cum diceres clamare Epicurum, non poſſe iucunde uiui, niſi honeſte, & ſapienter, & iuſte uiueretur; tu ipſe mihi gloriari uidebare. tanta uis inerat in uerbis, propter earum rerum, quae ſignificabantur his uerbis, dignitatem: ut altior fieres; ut interdum inſiſteres; ut, nos intuens, quaſi teſtificarere, laudari honeſtatem, & iuſtitiam aliquando ab Epicuro. quam te decebat iis uerbis uti, quibus ſi philoſophi non uterentur, philoſophia omnino non egeremus. iſtorum enim uerborum amore, quae perraro appellantur ab Epicuro, ſapientiae, fortitudinis, iuſtitiae, temperantiae, praeſtantiſſimis ingenijs homines ſe ad philoſophiae ſtudium contulerunt.*

EXPLANATIO

CVIVS *ſimilitudine perſpecta in formarum ſpecie, a dignitate tranſitum eſt ad honeſtatem dictorum, atque factorum.* ʒ Mihi uidetur omnino rectius hoc modo: Formarum ſpecie, ac dignitate, tranſitum eſt, &c. ut ad formas referatur ſpecies, ac dignitas. aliter ueteres libri: ego tamen mea coiectura delector. Haec Paullus pater. PER *ſe rectum, atque laudabile;* ʒ ſic malui, ſecutus antiquum librum, quam, ut antea, Perfectum, atque laudabile. & paullo poſt, honeſtum, ſignificat, id ſolum eſſe, quod ſit rectum ipſum per ſe, ſua ui, ſua natura, ſua ſponte laudabile. Haec Paullus pater.

CICERO

OCVLORVM, *inquit Plato, eſt in nobis ſenſus acerrimus: quibus ſapientiam non cernimus. quam illa ardentes amores excitaret ſui, ſi uideretur? cur tandem? an, quod illa callida eſt, ut optime poſſit architectari uoluptates? Cur iuſtitia laudatur? aut unde eſt hoc contritum uetuſtate prouerbium, quicum in tenebris? hoc dictum in una re, latiſſime patet: ut in omnibus factis re, non teſte, moueamur. Sunt enim leuia, & perinfirma, quae dicebantur a te, cum animi conſcientia improbos excruciari, tum etiam poenae timore: qua aut afficiuntur, aut, ſemper ſunt in metu, ne afficiantur aliquando. non oportet timidum, aut imbecillo animo fingi, non bonum illum uirum, qui, quidquid fecerit, ipſe ſe cruciet, omniaq. formidet, ſed omnia callide referentem ad utilitatem, acutum, uerſutum, ueteratorem, facile ut excogitet quo modo occulte, ſine teſte, ſine ullo conſcio fallat. An tu me de L. Tubulo putas dicere? qui, cum praetor quaeſtionem inter ſicarios exercuiſſet, ita aperte cepit pecunias ob rem iudicandam, ut anno proximo P. Scaeuola tribunus pl. ferret ad plebem, uellent ne de ea re quaeri. quo plebeſcito, decreta a ſenatu eſt conſuli quaeſtio Cn. Caepioni. profectus in exſilium Tubulus ſtatim, nec reſpondere auſus. erat enim res aperta. non igitur de improbo, ſed callide improbo*

quaerimus: qualis Q. Pompeius in foedere Numantino infitiando fuit. Nec uero omnia timentem: primum qui animi conſcientiam non curet: quam ſcilicet comprimere, nihil eſt negotij: is enim, qui occultus, & tectus dicitur, tantum abeſt ut ſe indicet: perficiet etiam, ut dolere alterius improbe facto uideatur. quid eſt enim aliud, eſſe uerſutum? Memini me adeſſe P. Sextilio Ruſo, cum is ad amicos rem ita deferret, ſe eſſe heredem Q. Fabio Gallo; cuius in teſtamento ſcriptum eſſet, ſe eſſe ab eo rogatum, ut omnis hereditas ad filiam perueniret. id Sextilius factum negabat: poterat autem impune; quis enim redargueret? nemo noſtrum negabat: eratq. ueriſimilius, hunc mentiri, cuius intereſſet, quam illum, qui id ſe rogaſſe ſcripſiſſet, quod debuiſſet rogare. addebat etiam, ſe in legem Voconiam iuratum contra eam facere non audere, niſi aliter amicis uideretur. aderamus nos quidem adoleſcentes; ſed & multi ampliſſimi uiri: quorum nemo cenſuit plus filiae dandum, quam poſſet ad eam lege Voconiā peruenire. tenuit permagnam Sextilius hereditatem. unde, ſi ſecutus eſſet eorum ſententiam, qui honeſta, & recta emolumentis omnibus, & commodis anteponerent, ne nummum quidem unum attigiſſet. num igitur poſtea cenſes anxio animo, aut ſolicito fuiſſe? nihil minus: contraque, illa hereditate diues, ob eamq. rem laetus: magni enim aeſtimabat pecuniā non modo non contra leges, ſed etiam legibus partam: quae quidem uel cum periculo eſt quaerenda nobis: eſt enim effectrix multarum, & magnarum uoluptatum.

EXPLANATIO

INQVIT *Plato,*] in Phaedro. CN. *Scipioni.*] omnino reponendum, Caepioni, ex hiſtoria. Cn. Seruilius Caepio conſul fuit cum Q. Pompeio Nepote. quibus conſulibus decretum eſt, ut in Tubulū quaereretur. de fin. lib. IV. in extremo, & lib. V. de nat. deo. lib. III. ad Atticum lib. XII. epiſt. 5. Pedianus. Haec Paullus pater. TANTVM *abeſt ut ſe indices:*] ſic de Callidio locutus in Bruto, & de fin. lib. V. ADDEBAT *etiam, ſe in legem Voconiam iuratum*] Lex Voconia ſanxit, ne uiri ditiſſimi heredes filias relinquerent, auctor eſt Pedianus. Hanc legem ſuaſit M. Cato Cenſorius, apud Ciceronem in Catone maiore, & apud Agellium. CENSVIT *plus filiae dandum,*] Alij, Plus Fadiae: quae lectio ſi retineatur, ſupra legendum erit, Fadio Gallo, non Fabius: cum Gallus cognomen Fadiorum ſit. Haec Paullus pater.

CICERO

VT igitur illis, qui, recta & honeſta quae ſunt, ea ſtatuunt per ſe expetenda, adeunda ſunt quaeuis pericula, decoris, honeſtatisq. cauſſa: ſic ueſtris, qui omnia uoluptate metiuntur, pericula adeunda ſunt, ut adipiſcantur magnas uoluptates. ſi magna res, magna hereditas agetur, cum pecunia uoluptates pariantur plurimae; idem erit Epicuro ueſtro faciendum, ſi ſuum finem bonorum ſequi uolet, quod Scipioni, magna gloria propoſita, ſi Hannibalem in Africam retraxiſſet. itaque quantum adijt periculum? ad honeſtatē enim ille omnem conatum ſuum referebat, non ad uoluptatem. ſic ueſter ſapiens, magno aliquo emolumento commotus, animi cauſſa, ſi opus fuerit, dimicabit: occultum facinus eſſe potuerit, gaudebit: deprehenſus, omnem poenam contemnet. erit enim inſtructus ad mortem contemnendam, ad exſilium, ad ipſum etiam dolorem: quem quidem uos, cum improbis poenam proponitis, impatibilem facitis; cum ſapientem ſemper boni plus habere uultis, tolerabilem. Sed finge non ſolum callidum eum, qui aliquid improbe faciat, uerum etiam praepotentem; ut M. Craſſus fuit; qui tamen ſolebat uti ſuo bono: ut hodie eſt noſter Pompeius; cui recte facienti gratia eſt habenda. eſſe enim quamuis iniuſtus poterat impune. quam multa uero iniuſte fieri poſſunt, quae nemo poſſit reprehēdere? Si te amicus tuus moriens rogauerit, ut hereditatem reddas ſuae filiae; nec uſquam id ſcripſerit, ut ſcripſit Fabius; nec cuiquam dixerit: quid facias? tu quidem reddes: ipſe Epicurus fortaſſe redderet: ut Sex. Peducaeus Sex. F. is, qui hunc noſtrum reliquit, effigiem & humanitatis, & probitatis ſuae filium, tum doctus, tum omnium uir optimus, & iuſtiſſimus, cum ſciret nemo eum rogatum a C. Plotio, equite R. ſplendido Nurſino, ultro ad mulierem uenit; eiq. nihil opinanti uiri mandatum expoſuit, hereditatemq. reddidit. Sed ego ex te quaero; quoniam idem tu certe feciſſes: nonne intelligis eo maiorem uim eſſe naturae, quod ipſi uos, qui omnia ad ueſtrum commodum, &, ut ipſi dicitis, ad uoluptatem referatis, tamen ea faciatis, e quibus appareat, non uoluptatem uos, ſed officium ſequi? plusq. rectam naturam, quam rationem prauam, ualere? Si ſcieris, inquit Carneades, aſpidem occulte latere uſpiam, & uelle imprudentem ſuper eam aſſidere, cuius mors tibi emolumentum factura ſit: improbe feceris, niſi monueris, ne aſſideat: ſed impune tamen id te conſtat feciſſe: quis enim coarguere poſſit? Sed nimis multa. perſpicuum eſt enim, niſi aequitas, fides, iuſtitia proficiſcantur a natura, & ſi omnia haec ad utilitatem referantur, uirum bonum non poſſe reperiri.

CICERO

SED de his rebus ſatis multa in noſtris de rep. libris ſunt dicta a Laelio. Transfer idem ad modeſtiā uel temperantiam, quae eſt moderatio cupiditatum rationi obediens. ſatiſne ergo pudori conſulat, ſi quis ſine teſte libidini pareat? an eſt aliquid per ſe ipſum flagitioſum, etiā ſi nulla comitetur infamia? Quid fortes uiri?

uiri? uoluptatum ne catenlis ſubductis, proelium ineunt, ſanguinem pro patria profundunt, an quodam animi ardore, atque impetu concitati? utrum tandem cenſes, Torquate, Imperioſum illum, ſi noſtra uerba audiret, tuam ne de ſe orationem libentius auditurum fuiſſe, an meam; cum ego dicerem, nihil eum fecisse ſua cauſſa, omniaq. reip. ſu contra, nihil, niſi ſua? ſi uero id etium explanare uelles apertius, diceres nihil eum fecisse, niſi uoluptatis cauſa. quo modo eum tandem laturum fuiſse exiſtimes? Eſto: fecerit, ſi ita uis, Torquatus propter ſuas utilitates. malo enim dicere, quam uoluptates, in tanto praeſertim uiro. num etiam eius collega, P. Decius, princeps in ea familia conſulatus, cum ſe deuoueret, & equo admiſſo, in mediam aciem Latinorum irrueret, aliquid de uoluptatibus ſuis cogitabat? nam ubi eam caperet, aut quando, cum sciret confeſtim eſse moriendum, eamq. mortem ardentiore ſtudio peteret, quam Epicurus uoluptatem petendam putat? quod quidem eius factum niſi eſſet iure laudatum, non eſſet imitatus quarto conſulatu ſuo filius; neque porro ex eo natus, cum Pyrrho bellum gerens, conſul cecidiſſet in proelio, ſeq. e continenti genere tertiam uictimam reip. praebuiſſet. Contineo me ab exemplis Graecis: hoc modicum eſt: Leonidas, Epaminondas, tres alij, aut quattuor. ego, ſi noſtros colligere coepero; perficiam illud quidem, ut ſe uirtuti tradat conſtringendam uoluptas; ſed dies me deficiet: &, ut A. Varius, qui eſt habitus iudex durior, dicere conſeſſori ſolebat, cum, datis teſtibus, alij tamen citarentur, Aut hoc teſtium ſatis eſt, aut neſcio, quid ſatis ſit; ſic a me ſatis teſtium eſt dictum. quid enim? te ipſum, digniſſimum maioribus tuis, uoluptas ne induxit, ut adoleſcentulus eriperes P. Sullae conſulatum? quem cum ad patrem tuum retuliſſes, fortiſſimum uirum; qualis ille uel conſul, uel ciuis cum ſemper, tum poſt conſulatum fuit? quo quidem auctore nos ipſi ea geſſimus, ut omnibus potius, quam ipſis nobis, conſuluerimus.

EXPLANATIO

PERICVLA *adeunda ſunt,* } Hoc ſi abſit, nihilo fiet obſcurior, aut imperfectior ſententia. ſubaudietur enim, quod in proximo ſuperiore membro dictum eſt, Adeunda ſunt quaeuis pericula. nec uero cuiquam dubium eſſe puto, quin ea ſaepe, quae gloſſemata uocant, inter uerba Ciceronis locum occupauerint. Haec Paullus pater. Eſſe *enim quamuis iniuſtus poterat impune.* } Sic antiquus liber, & recte. in omnibus autem impreſſis, excepto quem nunc emittimus, hoc modo: Eſſe enim quamuis uellet iuſtus, iniquus poterat impune. Haec Paullus pater.

CICERO

AT quam pulchre dicere uidebare, cum ex altera parte ponebas cumulatum aliquem plurimis, & maximis uoluptatibus, nullo nec praeſenti, nec futuro dolore; ex altera autem cruciatibus maximis toto corpore, nulla nec adiuncta, nec ſperata uoluptate: & quaerebas, quis aut hoc miſerior, aut ſuperiore illo beatior foret. deinde concludebas, ſummum malum eſſe dolorem, ſummum bonum uoluptatem. L. Thorius Balbus fuit Lanuuinus: quem meminiſſe tu non potes. is ita uiuebat, ut nulla tam exquiſita poſſet inueniri uoluptas, qua non abundaret. erat & cupidus uoluptatum, & cuiuſuis generis eius intelligens, & copioſus; ita non ſuperſtitioſus, ut illa plurima in ſua patria ſacrificia, & fana contemneret; ita non timidus ad mortem, ut in acie ſit ob remp. interfectus. cupiditates non Epicuri diuiſione finiebat, ſed ſua ſatietate: habebat tamen rationem ualetudinis: utebatur ijs exercitationibus, ut ad cenam & eſuriens, & ſitiens ueniret; eo cibo, qui & ſuauiſſimus eſſet, & idem facillimus ad concoquendum; uino & ad uoluptatem, & ne noceret. cetera illa adhibebat, quibus demptis negat ſe Epicurus intelligere, quid ſit bonum. aberat omnis dolor: qui ſi adeſſet, nec molliter ferret, & tamen medicis plus, quam philoſophis, uteretur. color egregius, integra ualetudo, ſumma gratia, uita denique conferta uoluptatum omnium uarietate. hunc uero beatum oratio quidē ueſtra ſic cogitat: ego, huic quem anteponam, non audeo dicere: dicet pro me ipſa uirtus; nec dubitabit iſti ueſtro beato M. Regulum anteponere: quem quidem, cum ſua uoluntate, nulla ui coactus, propter fidem, quam dederat hoſti, ex patria Carthaginē reuertiſſet, tum ipſum, cum uigilijs, & fame cruciaretur, clamat uirtus beatiorem fuiſſe, quam potantem in roſa Thoriū. bella magna geſſerat is: bis conſul fuerat: triumpharat: nec tamen ſua illa ſuperiora tā magna, nec tā praeclara ducebat, quā illum ultimum caſum, quē propter fidem, cōſtantiamq. ſuſceperat: qui nobis miſerabilis uidetur audientibus, illi perpetienti erat uoluptarius. nō enim hilaritate, nec laſciuia, nec riſu, aut ioco, comite leuitatis, ſed ſaepe etiam triſtes firmitate, & conſtantia ſunt beati.

EXPLANATIO

TVM *ipſum* } eo ipſo tempore, ut, Nunc ipſum. POTANTEM *in roſa Thorium.* } uoluptatibus deditiſſimum. BELLA *magna geſſerat is: bis conſul fuerat:* } Antiquus liber, Geſſerat his. ego, His minime Ciceronis eſſe puto: ſed primo fortaſſe illud, Bis, quod proxime ſequitur, per errorem a librario cum eſſet iteratum, factum eſt poſtea His, poſtremo Is. omnino quaſi currere procliuius oratio uidetur, ſi legamus; Bella magna geſſerat; bis conſul fuerat. Haec Paullus pater.

CICERO

STVPRATA per uim Lucretia a regis filio, teſtata crimen, ſe ipſam interemit. hic dolor populi, duce & auctore Bruto, cauſſa ciuitati libertatis fuit: ob eiusq. mulieris memoriam primo anno & uir, & pater eius conſul eſt factus. Tenuis L. Virginius, unuſq. de multis, ſexageſimo anno poſt libertatem receptam, Virginiam filiam ſua manu occidit, potius quam ea Ap. Claudij libidini, qui tum erat ſummo in imperio, dederetur. Aut haec tibi, Torquate, ſunt uituperanda: aut patrocinium uoluptatis repudiandum. quod autem patrocinium, aut quae iſta cauſſa eſt uoluptatis, quae nec teſtes ullos e claris uiris, nec laudatores poterit adhibere? ut enim nos ex annalium monumentis teſtes excitamus eos, quorum omnis uita conſumpta eſt in laboribus glorioſis, qui uoluptatis nomen audire non poſſent: ſic in ueſtris diſputationibus hiſtoria muta eſt. numquã audiui in Epicuri ſchola Lycurgum, Solonem, Miltiadem, Themiſtoclem, Epaminondam nominari: qui in ore ſunt ceterorum omnium philoſophorum. nunc uero, quoniam haec nos etiam tractare coepimus, ſuppeditabit nobis Atticus de theſauris ſuis, quot, & quantos uiros habere teſtium ſat eſt, non ne melius eſt de his aliquid, quam tantis uoluminibus de Themiſtocle loqui? ſint iſta Graecorum: quamquam ab his philoſophiam, & omnes ingenuas diſciplinas habemus: ſed tamen eſt aliquid, quod nobis non liceat, liceat illis. Pugnant Stoici cum Peripateticis. alteri negant quidquam eſſe bonum, niſi quod honeſtum ſit: alteri, plurimum ſe, & longe, longeq. plurimum tribuere honeſtati, ſed tamen & in corpore, & extra eſſe quaedã bona. & certamẽ honeſtũ, & diſputatio ſplendida. oĩs eſt. n. de uirtutis dignitate cõtentio. at cum tuis cũ diſſeras, multa ſunt audienda etiam de obſcenis uoluptatibus, de quibus ab Epicuro ſaepiſſime dicitur. Non potes ergo iſta tueri, Torquate, mihi crede, ſi te ipſe, & tuas cogitationes, & ſtudia perſpexeris. pudebit te, inquã, illius tabulae, quam Cleanthes, ſane commode, uerbis pingere ſolebat. iubebat eos, qui audiebant, ſecum ipſos cogitare pictam in tabula uoluptatem, pulcherrimo ueſtitu, & ornatu regali, in ſolio ſedentem: praeſto eſſe uirtutes, ut ancillulas; quae nihil aliud agerent, nullum ſuum officium ducerent, niſi ut uoluptati miniſtrarent; & eam tantum ad aurem admonerent, (ſi modo id pictura intelligi poſſet) ut caueret, ne quid perficeret imprudens, quod offenderet animos hominum; aut quidquam, e quo oriretur aliquis dolor. nos quidem uirtutes ſic natae ſumus, ut tibi ſeruiremus: aliud negotij nihil habemus.

EXPLANATIO

TESTATA *ciues,* } Maffei liber, Teſtata crimen. probo, ex hiſtoria. uiro enim, & patri, non ciuibus Lucretia crimen expoſuit. Haec Paullus pater. AP. *Claudij* } Sic emendaui. male antea, P. Claudij. nam Liuius lib. III. Appium nominat: & Maffei liber confirmat. Haec Paullus pater. NVNC *uero,* } Aptius ad ſententiam, Nec uero: itaq. plane ſcriptum uideo in antiquo libro. Nec uero, inquit, Atticus, licet Epicuro deditus, de ſuis hiſtoriarũ libris promere poterit claros uiros, qui ſummũ bonum in uoluptate poſuerint. Epicuri autem in haereſi Atticum fuiſſe, lib. v. de Fin. & ep. s. lib. XIII. Fam. & ex epiſtolis ad ipſum docemur. Haec Paullus pater.

CICERO

AT negat Epicurus (hoc enim ueſtrum lumen eſt) quemquam, qui honeſte non uiuat, iucunde poſſe uiuere. Quaſi ego id curem, quid ille aiat, aut neget. illud quaero, quid ei, qui in uoluptate ſummum bonum putat, conſentaneum ſit dicere. quid affers, cur Thorius Poſtumius, cur Chius, cur omnium magiſter Orata non iucundiſſime uixerit? ipſe negat, ut ante dixi, luxurioſorum uitam reprehendẽdã, niſi plane fatui ſint, id eſt niſi aut cupiant, aut metuant. quarum ambarum rerum eum medicinam pollicetur, luxuriae licentiam pollicetur. his enim rebus detractis, negat ſe reperire in aſotorum uita, quod reprehendat. Non igitur poteſtatis uoluptate omnia dirigentes aut tueri, aut retinere uirtutem. nam nec uir bonus, ac iuſtus haberi debet, qui, ne malum habeat, abſtinet ſe ab iniuria. noſti credo illud;

Nemo pius eſt, qui pietatem cauet.

caue quidquam putes eſſe uerius. nec enim, dum metuit, iuſtus eſt; & certe, ſi metuere deſtiterit, non erit: non metuet autem; ſiue celare poterit, ſiue opibus magnis, quidquid fecerit, obtinere: certeq. malet exiſtimari bonus uir, ut non ſit; quam eſſe, ut non putetur. ita, quod certiſſimum eſt, pro uera, certaq. iuſtitia ſimulationem nobis iuſtitiae traditis; praecipitiſq. quodam modo, ut noſtram ſtabilem conſcientiam contemnamus, aliorum errantem opinionem aucupemur. Quae dici eadem de ceteris uirtutibus poſſunt: quarum omnium fundamenta uos in uoluptate, tamquam in aqua, ponitis. quid enim? fortem ne poſſumus dicere eundem illum Torquatum? delector enim, quamquam te non poſſum, ut ais, corrumpere, delector, inquam, & familia ueſtra, & nomine. & hercule modo, uir optimus, noſtriq. amantiſſimus, A. Torquatus uerſatur ante oculos: cuius quantum ſtudium, & quam inſigne fuerit erga me temporibus illis, quae nota ſunt omnibus; ſcire neceſſe eſt utrumque ueſtrum. quae mihi ipſi, qui uolo & eſſe, & haberi gratus, grata non eſſent, niſi eum perſpicerem mea cauſſa mihi amicum fuiſſe, non ſua.

niſi

niſi hoc dicis ſua, quod intereſt omniũ recte ſacere. ſi id dicis; uicimus id enim uolumus, id contendimus, ut offi cij fructusſit ipſum officium. hoc ille tuus non uult, omnibusq. ex rebus uoluptatem, quaſi mercedem, exigit. Sed ad illum redeo. Si uoluptatis cauſſa cum Gallo apud Anienem depugnauit prouocatus; & ex eius ſpolijs ſibi & torquem, & cognomen induit ullam aliam ob cauſſam, niſi quod ei talia facta digna uiro uidebantur: fortem non puto. Iam, ſi modeſtia, ſi pudicitia, ſi uno uerbo temperantia poenae, aut infamiae metu coercebuntur, non ſanctitate ſua ſe tuebuntur: quod adulterium, quod ſtuprum, quae libido non ſe proripiet, & proijciet, aut occultatione propoſita, aut impunitate, aut licentia?

EXPLANATIO

CVR *Chius*, } Appoſui notam, quam ad mendas indicandas conſuetudo iam recepit. antiquus liber nihil mutat; hiſtoria nihil, ego quidem quod meminerim, ſuppeditat. quattuor puto colligi Epicureos, L. Thorium, Balbum Lanuuinum, de quo proxime facta mentio eſt; Poſtumium, quem ignoramus; Curium tertio loco ſi ponamus, (nec tamen Curius a Cur Chius lõge diſtat) eum eſſe dicemus, de quo legimus in Pediano uerſiculum illum Calui,

Et talis Curius pereruditus.

C. uero Sergius Orata nominatur a Cicerone lib. III. de Off. & Valerio lib. IX. cap. 54. Haec Paullus pater. NON *metuet autem, ſiue celare poterit, ſiue, &c.* } Sequor ſententiam, & emendo, adiuuante Maffei libro: Non metuet autem, ſiue celare poterit, ſiue opibus magnis, quidquid fecerit, obtinere, certeq. malet exiſtimari bonus uir, ut non ſit, quam eſſe, ut non putetur. Eſt autem hic, Obtinere pro tueri, & defendere, ut in oratione pro Quinctio: Non ad mendacium obtinendum, ſed ad uerum probandum auctoritas adiuuat. omnino & Maffei uetus liber habet, Siue opibus magnis, non, Siue opibus maius. Haec Paullus pater. NVLLAM *aliam ob cauſſam*, } admonitus ab ipſa ſententia, Vllam repoſui. Haec Paullus pater.

CICERO

QVID illud, Torquate, quale tandem uidetur? te, iſto nomine, ingenio, gloria, quae facis, quae cogitas, quae contendis, quo referas, cuius rei cauſſa perficere, quae conaris, uelis, quid optimum denique in uita iudices, non audere in conuentu dicere? quid enim mereri uelis iam, cum magiſtratum inieris, & in concionem adſcenderis, (eſt enim tibi edicendum, quae ſis obſeruaturus in iure dicendo: & fortaſſe etiam, ſi tibi erit uiſum, aliquid de maioribus tuis, & de te ipſo dices more maiorum) quid merearis igitur, ut te dicas in eo magiſtratu omnia uoluptatis cauſsa facturum eſſe? teq. nihil fecisſe in uita, niſi uoluptatis cauſsa? An me, inquis, tam amentem putas, ut apud imperitos iſto modo loquar? At tu eadem iſta dic in iudicio: aut, ſi coronam times, dic in ſenatu. numquam facies. cur, niſi quod turpis eſt oratio? Me ne ego, & Triarium dignos exiſtimas, apud quos turpiter loquare? Verum eſto: uerbum ipſum uoluptatis nõ habet dignitatem: nec nos fortaſse intelligimus. Hoc enim identidem dicitis, non intelligere nos, uoluptatem quam dicatis. rem uidelicet difficilem, & obſcuram. indiuidua, & intermundia, quae nec ſunt ulla, nec poſsunt eſse, intelligimus: uoluptas, quae paſseribus omnibus nota eſt, a nobis intelligi non poteſt? quid, ſi efficio, ut fateare, me non modo, quid ſit uoluptas, ſcire, (eſt enim iucundus motus in ſenſu) ſed etiam, quid eam tu uelis eſse? tum enim eam ipſam uis, quam modo ego dixi; & nomen imponis, in motu ut ſit, & faciat aliquam uarietatem: tũ aliam quandam ſummam uoluptatem, cui addi nihil poſſit, eam tu adeſse, cum dolor omnis abſit, eamq. ſtabilem appellas. ſit ſane iſta uoluptas. dic in quouis conuentu, te omnia facere, ne doleas. ſi ne hoc quidem ſatis ample, ſatis honeſte dici putas; dic te omnia & in iſto magiſtratu, & in omni uita utilitatis tuae cauſſa facturum, nihil, niſi quod expediat, nihil denique, niſi tua cauſſa: quem clamorem concionis, aut quam ſpem conſulatus eius, qui tibi paratiſſimus eſt, futuram putes? tam ne rationem ſequare, qua tecum ipſe, & cum tuis utare; profiteri autem, & in medium proferre non audeas? at uero illa, quae Peripatetici, quae Stoici dicunt, ſemper tibi in ore ſunt, in iudicijs, in ſenatu, officium, equitatem, dignitatem, fidem, recta, honeſta, digna imperio, digna populo R. omnia pericula pro rep. mori pro patria. haec cum loqueris, nos Barones ſtupemus, tu uidelicet tecum ipſe rides. nam inter iſta tam magnifica uerba, tamq. praeclara non habet ullum uoluptas locum, non modo illa, quam in motu eſse dicitis, quam omnes urbani, ruſtici, omnes, inquam, qui Latine loquuntur, uoluptatem uocant; ſed ne haec quidẽ ſtabilis, quam, praeter uos, nemo appellat uoluptatem. uide, ne non debeas uerbis noſtris uti, ſententijs tuis. quod ſi uultum tibi, ſi inceſsum fingeres, quo grauior uiderere; non eſſes tui ſimilis: uerba tu fingas, & ea dicas, quae non ſentias, aut etiam, ut ueſtitum, ſic ſententiam habeas aliam domeſticam, aliam forenſem, ut in fronte oſtentatio ſit, intus ueritas occultetur? uide, quaeſo, rectum ne ſit. mihi quidem eae uerae uidentur opiniones, quae honeſtae, quae laudabiles, quae glorioſae, quae in ſenatu, quae apud populum, quae in omni coetu, concilioq. proferendae ſint; ne id non pudeat ſentire, quod pudeat dicere. Amicitiae uero locus ubi eſſe poteſt, aut quis amicus eſſe cuiquam, quem non ipſum amet propter ipſum? quid autem eſt amare, ex quo nomen amicitiae ductum eſt, niſi, uelle bonis aliquem affici quammaximis, etiam ſi ad ſe ex ijs nihil redeat?

EXPLA-

EXPLANATIO

Rem *uides obſcuram.*] Pro Vides, Videlicet, lego, nulla fere mutatione: nam in antiquis libris pro Videlicet ſcriptum quandoque Videl. quandoque etiam Vid. animaduerti. Haec Paullus pater.

CICERO

Ecquid prodeſt, inquis, mihi eo eſſe animo? Immo, uideri, fortaſſe. eſſe enim, niſi eris, non potes: qui autem eſſe poteris, niſi te amor ipſe ceperit? quod non ſub dubia utilitatis ratione effici ſolet, ſed ipſum a ſe oritur, & ſua ſponte naſcitur. At enim ſequor utilitatem. Manebit ergo amicitia tam diu, quam diu ſequetur utilitas: &, ſi utilitas amicitiam conſtituet, tollet eadem. Sed, quid ages tandem, ſi utilitas ab amicitia, ut fit ſaepe, defecerit? relinques ne? quae iſta amicitia eſt? retinebis? qui conuenit? quid enim de amicitia ſtatueris utilitatis cauſſa expetenda, uides. Ne in odium ueniam, ſi amicum deſtitero tueri. Primum cur iſta res digna odio eſt? num quid eſt turpe, niſi quod eſt? Si, ne quo incommodo afficiare, non relinques amicum: tamen, ne ſine fructu alligatus ſis, ut moriatur, optabis. quod ſi non modo utilitatem tibi nullam afferet, ſed iacturae rei familiaris erunt faciundae, labores ſuſcipiendi, adeundum uitae periculum: ne tum quidem te reſpicies, & cogitabis ſibi quemque natũ eſſe, et ſuis uoluptatibus? uadẽ te ad mortẽ tyranno dabis pro amico, ut Pythagoreus ille fecit Siculo tyranno? aut, Pylades cũ ſis, dices te eſſe Oreſtẽ, ut moriare pro amico? aut ſi eſſes Oreſtes, Pyladem refelleres, te indicares? &, ſi id non probares, quo minus ambo una necaremini, non deprecarere? faceres tu quidem, Torquate, haec omnia. nihil enim arbitror magna laude dignum, quod te praetermiſſurum credam aut mortis, aut doloris metu. non quaeritur autem, quid naturae tuae conſentaneum ſit, ſed quid diſciplinae. ratio iſta, quam defendis, praecepta, quae didiciſti, quae probas, funditus euertunt amicitiam: quamuis eam Epicurus, ut facit, in caelum efferat laudibus. At coluit ipſe amicitias. Quaſi quis illum neget & bonum uirum, & comem, & humanum fuiſſe. de ingenio eius in his diſputationibus, non de moribus, quaeritur. ſit iſta in Graecorum leuitate peruerſitas, qui maledictis inſectantur eos, a quibus de ueritate diſſentiunt. ſed, quamuis comis in amicitijs tuendis fuerit; tamen, ſi haec uera ſunt, (nihil enim affirmo) non ſatis acutus fuit. At multis ſe probauit. Et quidem iure fortaſſe: ſed tamen non grauiſſimum eſt teſtimonium multitudinis. in omni enim arte, uel ſtudio, uel quauis ſcientia, uel in ipſa uirtute, optimum quidq. rariſſimum eſt. Ac mihi quidem, quod & ipſe bonus uir fuit, & multi Epicurei fuerunt, & hodie ſunt & in amicitijs fideles, & in omni uita conſtantes, & graues, nec uoluptate, ſed officio conſilia moderantes, hoc uidetur maior uis honeſtatis, & minor uoluptatis. ita enim uiuunt quidam, ut eorum uita refellatur oratio. atque, ut ceteri exiſtimantur dicere melius, quam facere; ſic hi mihi uidentur facere melius, quam dicere.

EXPLANATIO

Proferendae *ſint; ne id pudeat*] quod tu facis: quem non pudet ea ſentire, quae pudet dicere. *Et quidem prodeſt,*] Antiqui libri alij habent, Quid prodeſt; alij, Et quid prodeſt. emendo, Ecquid prodeſt: ut periodus interrogationis nota terminetur. Haec. Paullus pater. Vtilitatis *cauſſa expetenda,*] Tolle hoc: intelliges eſſe concinnius. nec ſane requiritur a ſententia: & gloſſema puto fuiſſe. Haec Paullus pater.

CICERO

Sed haec nihil ſane ad rem. illa uideamus, quae a te de amicitia dicta ſunt, e quibus unum mihi uidebar ab ipſo Epicuro dictum agnoſcere: amicitiam a uoluptate non poſſe diuelli, ob eamq. rem colendam eſſe, quod ſine ea tuto, & ſine metu uiui non poſſet, nec iucunde quidem poſſet. Satis eſt ad hoc reſponſum. Attuliſti aliud humanius horum recentiorum, numquam dictum ab ipſo illo, quod ſciam: primo utilitatis cauſſa amicum expeti: cum autem uſus acceſſiſſet, tum ipſum amari propter ſe, etiam omiſſa ſpe uoluptatis. hoc etſi multis modis reprehendi poteſt: tamen accipio, quod dat: mihi enim ſatis eſt, ipſis non ſatis. nam aliquando poſſe recte fieri dicunt nulla exſpectata, nec quaeſita uoluptate. Poſuiſti etiam, dicere alios, foedus quoddam inter ſe facere ſapientes, ut, quemadmodum ſint in ſe ipſos animati, eodem modo ſint erga amicos; & id & fieri poſſe, & ſaepe eſſe factum, & ad uoluptates percipiendas maxime pertinere. Hoc foedus facere ſi potuerunt, faciant etiam illud, ut aequitatem, modeſtiam, uirtutes omnes per ſe ipſas gratis diligant. at uero ſi fructibus, & emolumentis, & utilitatib. amicitias colemus; ſi nulla caritas erit, quae faciat amicitiam ipſam ſua ſponte, ui ſua, ex ſe, & propter ſe expetendam: dubiũ eſt, quin fundos, & inſulas amicis anteponamus? Li-

cet

laudibus amicitiae dicta ſunt: non quaero, quid dicat, ſed quid conuenienter rationi poſſit, & ſententiae ſuae dicere. Vtilitatis cauſſa amicitia eſt quaeſita: num igitur utiliorem tibi hunc Triarium putas eſſe poſſe, quã ſi tua ſint Puteolis gramina? Collige omnia, quae ſoletis. praeſidium amicorũ. ſatis eſt tibi in te, ſatis in legibus, ſatis & in mediocribus amicitijs praeſidij: contemni iam non poteris; odium & inuidiam facile uitabis. ad eas enim r.s ab Epicuro praecepta dantur & tamen, non tantis uectigalibus ad liberalitatem utens, etiam ſine hac Pyladea amicitia, multorum te beneuolentia praeclare & tuebere, & munies. At quicum ioca, ſeria, ut dicitur, quicum arcana, quicum occulta omnia? tecum optime, deinde etiam cum mediocri amico ſed fac iſta eſſe non importuna; quid ad utilitatem tantae pecuniae? Vides igitur, ſi amicitiam ſua caritate metiare, nihil eſſe praeſtantius; ſin emolumento, ſummas familiaritates praediorum pretioſorum mercede ſuperari. me ipſum igitur ames oportet, non mea; ſi ueri amici futuri ſumus. Sed in rebus apertiſſimis nimium longi ſumus. perfecto enim, & concluſo, nec uirtutibus, nec amicitijs uſquam locum eſſe, ſi ad uoluptatem omnia referantur, nihil praeterea magnopere dicendum. attamen, ne cui loco non uideatur eſſe reſponſum, pauca etiam nunc dicam ad reliquam orationem tuam.

EXPLANATIO

A*micitiam a uoluptate non poſſe diuelli, ob eamq. rem colendam eſſe, quod ſine ea tuto, & ſine metu uiui non poſſet, nec iucunde quidem poſſet.*} Quanto rectius hoc modo: Quod ſi ſine ea tuto, & ſine metu uiui non poſſet, nec iucunde quidem poſſet. procedit enim argumentum:

Vbi tuto non uiuitur, iucunde uiui non poteſt:
Sed ſine amicitia tuto non uiuitur:
Ergo ſine amicitia iucunde uiui non poteſt. Haec Paullus pater.

S*i tua ſint Puteolis gramina?*} Sic omnes, quos ego quidẽ uiderim, antiqui libri. nec mihi tamẽ ulla ratio perſuaſerit, ſcripſiſſe Ciceronem, Gramina. cur ita credam, elegantiore praeditis ingenio & accurata legendi Ciceronis conſuetudine tritas aures habentibus, non arbitror obſcurum eſſe poſſe. Fateor autem cum emendare ſim conatus, minime rem e ſententia ſucceſſiſſe. & eſt omnino difficilius, uerum inuenire, quam falſum indicare. tantum illud, ſtudio ueritatis, aperte ſignificandum putaui, nec mihi locum, uideri carere mendo, neque eorum, qui emendare conati ſunt, ſententiam ualde probare. Haec Paullus pater. Pvteolis: nota ciuitas Campaniae.

CICERO

Q*voniam igitur omnis ſumma philoſophiae ad beate uiuendum refertur; idq. unum expetentes homines ſe ad hoc ſtudium contulerunt; beate autem uiuere alij in alio, uos in uoluptate ponitis, contra, miſeriam omnem in dolore: id primum uideamus, beate uiuere ueſtrum quale ſit. atque hoc dabitis, ut opinor, ſi modo ſit aliquid, eſſe beatum, id oportere totum poni in poteſtate ſapientis. nam, ſi amitti uita beata poteſt, beata eſſe non poteſt. quis enim confidit, ſemper ſibi illud ſtabile, & firmum permanſurum; quod fragile, & caducum ſit? qui autem diffidet perpetuitati bonorum ſuorum; timeat, neceſſe eſt, ne aliquando, amiſſis illis, ſit miſer: beatus autem eſſe in maximarum rerum timore nemo poteſt: nemo igitur eſſe beatus poteſt. neque enim in aliqua parte, ſed in perpetuitate temporis uita beata dici ſolet: neque appellatur omnino uita beata, niſi confecta, atque abſoluta: nec poteſt quiſquam alias beatus eſſe, alias miſer. qui enim exiſtimabit poſſe ſe miſerum eſſe, beatus non erit. nam, cum ſemel eſt ſuſcepta beata uita; tam permanet, quam ipſa illa effectrix beatae uitae ſapientia; neque exſpectat ultimum tempus aetatis: quod Croeſo ſcribit Herodotus praeceptum a Solone. etenim, quemadmodum tute dicebas, negat Epicurus diuturnitatem quidem temporis ad beate uiuendum aliquid afferre, nec minorem uoluptatem percipi in breuitate temporis, quam ſi illa ſit ſempiterna. Haec dicuntur inconſtãtiſſime. cum enim ſummum bonum in uoluptate ponat, negat infinito tempore aetatis uoluptatem fieri maiorem, quam finito, atque modico. qui bonum omne in uirtute ponit, is poteſt dicere, perfici beatam uitam perfectione uirtutis: (negat enim ſummo bono afferre incrementum diem) qui autẽ uoluptate uitam effici beatam putabit; qui ſibi is conueniet, ſi negabit uoluptatem creſcere longinquitate? igitur ne dolorem quidem. an dolor longiſſimus quiſque miſerrimus, uoluptatem non optabiliorem diuturnitas facit? quid eſt igitur, cur ita ſemper deum appellet Epicurus beatum, & aeternum? dempta enim aeternitate, nihilo beatior Iuppiter, quam Epicurus. uterque enim ſummo bono fruitur, id eſt uoluptate. at enim hic etiam dolore: nam eum nihili facit: ait enim ſe, ſi uratur, quam hoc ſuaue, dicturum. qua igitur re a deo uincitur, ſi aeternitate non uincitur? in qua quid eſt boni, praeter ſummam uoluptatem, & eam ſempiternam? quid ergo attinet glorioſe loqui, niſi conſtanter loquare? In uoluptate corporis (addam, ſi uis, animi, dum in ea ipſa, ut uultis, ſit, quod & in corpore) ſitum eſt uiuere beate. Quid? iſtam uoluptatem perpetuam quis poteſt praeſtare ſapienti? nam, quibus rebus efficiuntur uoluptates, hae non ſunt in poteſtate ſapientis. non enim in ipſa ſapientia poſitum eſt, beatum eſt, beatum eſſe, ſed in ijs rebus, quas ſapientia comparat ad uoluptatem. totum autem id externum: &, quod externum, id in caſu eſt. ita fit beatae uitae domina fortuna: quam Epicurus ait exiguam interuenire ſapienti. Age, inquies, iſta parua ſunt. ſapientem locupletat ipſa natura: cuius diuitias Epicurus ipſe parabiles eſſe docuit.*

EXPLANATIO

ETENIM, *quemadmodum tute dicebas,* } Non reddit rationem ſuperioris ſententiae, quod beatam appellari uitam perpetuitate temporis dixerat; ſed opponit Epicuri opinionem, negantis diuturnitate temporis augeri beatam uitam. quod refellit infra, in eo loco, Haec dicuntur inconſtantiſſime. uideant igitur eruditi, an ſit aptius, quod mihi quidem uidetur, At enim, pro Etenim, uerecunda, ut ita dicam correctione, quae unam modo litteram mutet. Haec Paullus pater.

CICERO

HAEC bene dicuntur: nec ego repugno: ſed inter ſe ipſa pugnant. negat enim tenuiſſimo uictu, id eſt contemptiſſimis eſcis, & potionibus, minorem uoluptatem percipi, quam rebus exquiſitiſſimis ad epulandum. Huic ego, ſi negaret quidquam intereſſe ad beate uiuendum, quali uteretur uictu; cōcederem, laudarem etiam: uerum enim diceret: idq. Socratem, qui uoluptatem nullo loco numerat, audio dicentem, cibi condimentum eſſe famem, potionis ſitim: ſed qui, ad uoluptatem omnia referens, uiuit ut Gallonius, loquitur ut Frugi ille Piſo, non audio. nec enim eum, quod ſentiat, dicere exiſtimo. Naturales diuitias dixit parabiles eſſe, quod paruo eſſet natura contenta. Certe, niſi uoluptatem tanti aeſtimaretis. Non minor, inquit, uoluptas percipitur tam ex uiliſſimis rebus, quam ex pretioſiſſimis. Hoc eſt non modo cor habere, ſed ne palatum quidem. qui enim uoluptatem ipſam contemnunt, iis licet dicere, ſe acipenſerem menae non anteponere: cui uero in uoluptate ſummum bonum eſt, huic omnia ſenſu, non ratione, ſunt iudicanda: eaq. dicenda optima, quae ſint ſuauiſſima. Verum iſto modo conſequatur ſummas uoluptates non modo paruo, ſed ferme nihilo, ſi poteſt: ſit uoluptas non minor in naſturtio illo, quo ueſci Perſas eſſe ſolitos ſcribit Xenophon, quam in Syracuſanis menſis, quae a Platone grauiter uituperantur: ſit, inquam, tam facilis, quam uultis, uoluptatis comparatio: quid de dolore dicemus? cuius tanta tormenta ſunt, ut in his beata uita, ſi modo dolor ſummum malum eſt, eſſe non poſſit. ipſe enim Metrodorus, paene alter Epicurus, beatum eſſe deſcribit his fere uerbis: cum corpus bene conſtitutum ſit, & ſit exploratum ita futurum. an id exploratum cuiquam poteſt eſſe, quo modo ſeſe habiturum ſit corpus non dico ad annum, ſed ad ueſperam? dolor igitur, id eſt ſummum malum, metuetur ſemper, etiam ſi non aderit. iam enim adeſſe poterit. qui poteſt igitur habitare in beata uita ſummi mali metus? Traditur, inquit, ab Epicuro ratio negligendi doloris. Iam ipſum abſurdum, maximum malum negligi: ſed quae tandem iſta ratio eſt? Maximus dolor, inquit, breuis eſt. Primum, quid tu dicis breue? deinde, dolorem tam maximum? quid enim? ſummus dolor plures dies manere non poteſt? uide, ne etiam menſes. niſi forte eum dicis, qui, ſimul atque arripuit, interficit. quis iſtum dolorem timet? illum, mallem, leuare, quo optimum, atque humaniſſimum uirum, Cn. Octauium, M filium, familiarem meum, confici uidi; nec uero ſemel, nec ad breue tempus, ſed & ſaepe plane, & diu. quos, dii immortales, ille, cum omnes artus ardere uiderentur, cruciatus perferebat? nec tamen miſer eſſe, quia ſummum id malum non erat; tantummodo laborioſus uidebatur. at miſer, ſi in uitioſa, & flagitioſa uita afflueret uoluptatibus.

EXPLANATIO

AVDIO *dicentem,* } apud Xen. l. t. ἀπομνημον. } NON *minor, inquit, uoluptas percipitur tam ex uiliſſimis rebus, quam ex pretioſiſſimis.* } Quis non uidet, abundare Tam? VERVM *iſto modo conſequatur ſummas uoluptates* } Placet: Verum eſto: conſequatur ſummas uoluptates. Haec Paullus pater. IN *naſturtio illo, quo ueſci Perſas eſſe ſolitos ſcribit Xenophon,* } in Cyri Pedia, l. t. Naſturtium Graeci uocant κάρδαμον, eo quod cor iuuet. Dioſcorides ualere aduerſus uenena aſſerit: Galenus dicit eſſe cauſticae facultatis, & calidiſſimae. SYRACVSANIS *menſis* } lautiſſimis. PRIMVM, *quid tu dicis breue? deinde dolorem tam maximum?* Statui iam, quidquid in mentem uenit, cum ſtudioſis communicare: ut, ſi iudicium minus probabunt, uoluntatem ſaltem ament. malim igitur ſic: Dolorem quem maximum? Quod enim poſuerat Epicurus, Maximus dolor breuis eſt: id examinat dupliciter, quaeritque, ecquid breue dicat, ecquem dolorem maximum? A ſententia igitur minimum diſcedo, a litterarum ſimilitudine magis, quam uellem, & quam noſtrum poſtulat inſtitutum. nec tamen ita ſumus in hac emendandi ratione rudes, ut ab iis libris, quibus nunc utimur impreſſis, eos, qui olim ſcripti ſunt, inſigni quadam differentia non numquam diuerſos eſſe neſciamus. Placet igitur ἐποχὴ illa, quoties aliquid opinor, aut pronuncio de corruptis locis; cum non nulli ſuas opiniones improbantibus ita ſuccenſeant, ut inimicitias indicant. Haec Paullus pater.

CICERO

QVOD autem magnum dolorem breuem, longinquum leuem eſſe dicitis: id, non intelligo, quale ſit. uideo enim & magnos, & eoſdem longinquos dolores. quaedam alia toleratio eſt uerior: qua uti nos non poteſtis, qui honeſtatem ipſam per ſe non amatis. fortitudinis quaedam praecepta ſunt, ac paene leges, quae

effemi-

effeminari uirum uetant in dolore. quamobrem turpe putandum eſt, non dico dolere, (nam id quidem eſt interdum neceſſe) ſed ſaxum illud Lemnium clamore Philoctetaeo funeſtare:

Quod eiulatu, queſtu, gemitu, fremitibus
Reſonando, multum flebiles uoces refert.

huic Epicurus comparet ſe, ſi poteſt:

Cui uiperino morſu uenae uiſcerum
Veneno imbutae taetros cruciatus cient.

Sit Epicurus Philocteta. Si grauis dolor, breuis. at iam decimum annum in ſpelunca iacet. Si longus, leuis: dat enim interualla, & relaxat. primum, non ſaepe: deinde, quae eſt iſta relaxatio, cum & praeteriti doloris memoria recens eſt, & futuri, atque impendentis torquet timor? Moriatur, inquit. fortaſſe id optimum: ſed, ubi illud, plus ſemper uoluptatis? ſi enim ita eſt; uide, ne facinus facias, cũ mori ſuadeas. potius ergo illa dicãtur, turpe eſſe uiro, debilitari dolore, frangi, ſuccumbere. nam iſta ueſtra; ſi grauis, breuis; ſi longus, leuis; dictata ſunt. uirtutis, magnitudinis animi, patientiae, fortitudinis fomentis dolor mitigari ſolet. audi, (ne longe abeam,) moriens quid dicat Epicurus: & intellige, facta eius cum dictis diſcrepare.

Epicurus Hermacho ſalutem.

Cum ageremus, inquit, uitae beatum, & eundem ſupremum diem, ſcribebamus haec. tanti autem morbi aderant ueſicae, & uiſcerum, ut nihil ad eorum magnitudinem poſſet accedere.

Ecce miſerum hominem, ſi dolor ſummum malum eſt. dici aliter non poteſt. ſed audiamus ipſum.

Compenſabatur tamen, inquit, cum his omnibus animi laetitia, quam capiebam memoria rationum, inuentorumq. noſtrorum. Sed tu, ut dignum eſt tua erga me, & erga philoſophiam uoluntate, ab adoleſcentia ſuſcepta, fac, ut Metrodori tueare liberos.

EXPLANATIO

SAXUM *illud Lemnium*] In Lemno inſula maris Aegei. ſaxum eſt, ubi Philocteta Paeantis filius, cui Hercules, cum in numerum deorum reciperetur, arma in Oeta monte reliquerat, caſu Lerneae ſagittae uulneratus iacuit. QUOD *eiulatu,*] Verſus ſunt Attij poetae de Philocteta. HUIC *Epicurus comparet ſe, ſi poteſt:*] antea mendoſe: Huic Epicurus competenter, & ſi qui poteſt. Haec Paullus pater.

CICERO

NON ego iam Epaminondae, non Leonidae mortem huius morti antepono. quorum alter, cum uiciſſet Lacedaemonios apud Mantineã, ſimulq. ipſe graui uulnere exanimari ſe uideret; ut primum deſpexit, quaeſiuit, ſaluus ne eſſet clypeus: cum ſaluũ eſſe flentes ſui reſpondiſſent, rogauit, eſſent ne fuſi hoſtes: cumq. id quoque, ut cupiebat, audiuiſſet, euelli iuſſit eam, qua erat transfixus, haſtam. ita, multo ſanguine profuſo, in laetitia, & in uictoria eſt mortuus. Leonidas autem, rex Lacedaemoniorũ, ſe in Thermopylis, trecentosq. eos, quos eduxerat Sparta, cũ eſſet propoſita aut fuga turpis, aut glorioſa mors, oppoſuit hoſtibus. praeclarae mortes ſunt imperatoriae: philoſophi autem in ſuis lectulis plerumque moriuntur. refert tamen, quod ſibi uidetur eſſe morienti magna laus. Compenſabatur, inquit, cum ſummis doloribus laetitia. Audio equidẽ philoſophi uocem, Epicure: ſed, quid tibi dicendum ſit, oblitus es. primum enim, ſi uera ſunt ea, quorum recordatione te gaudere dicis, hoc eſt, ſi uera ſunt tua ſcripta, & inuenta; gaudere nõ potes. nihil enim iã habes, quod ad corpus referas. eſt autem a te ſemper dictum, nec gaudere quemquam, niſi propter corpus, nec dolere. Praeteritis, inquit, gaudeo. Quibuſnam praeteritis? ſi ad corpus pertinentibus: rationes tuas te uideo compenſare cum iſtis doloribus, non memoriam corpore perceptarum uoluptatum. ſi autem ad animum: falſum eſt, quod negas animi ullum eſſe gaudium, quod non referatur ad corpus. Cur deinde Metrodori liberos commendas? quid ex iſto tuo egregio officio, & tanta fide (ſic enim exiſtimo) ad corpus refers? Huc, & illuc, Torquate, uos uerſetis licet: nihil in hac praeclara epiſtola ſcriptum ab Epicuro congruens, & conueniens decretis eius reperietis. ita redarguitur ipſe a ſeſe, ueneuntq. ſcripta eius probitate ipſius, ac moribus. nam iſta commendatio puerorum, memoria, & caritas amicitiae, ſummorum officiorum in extremo ſpiritu conſeruatio, indicat innatam eſſe homini probitatem gratuitam, non mutuatam uoluptatibus, nec praemiorum mercedibus euocatam. quod enim teſtimonium maius quaerimus, quae honeſta, & recta ſint, ipſa eße optabilia per ſeſe, cum uideamus tanta eſſe officia morientis? ſed, ut epiſtolam laudandam arbitror eam, quam modo totidem fere uerbis interpretatus ſum: (quamquam ea cum ſententia eius philoſophi nullo modo congruebat) ſic eiuſdem teſtamentum non ſolum a philoſophi grauitate, ſed etiam ab ipſius ſententia iudico diſcrepare. ſcripſit enim & multis ſaepe uerbis, & breuiter, apteq. in eo libro, quem modo nominaui, mortem nihil ad nos pertinere: quod enim diſſolutum ſit, id eſſe ſine ſenſu: quod autem ſine ſenſu ſit, id nihil omnino ad nos pertinere. hoc ipſum elegantius poni, meliusq. potuit. nam, quod ita poſitum eſt, quod diſſolutum ſit, id eße ſine ſenſu; id eiuſmodi eſt, ut non ſatis plane dicat, quid ſit diſſolutum. ſed tamen intelligo, quid uelit: quaero autem, quid ſit, quod cum diſſolutione, id eſt morte, ſenſus omnis exſtinguatur; &, cum reliqui nihil ſit omnino, quod pertineat ad nos, tam accurate, tamq. diligenter caueat, & ſanciat, ut Amynomachus, & Timocrates, heredes ſui, de Hermachi ſententia dent, quod ſatis ſit ad diem agendum natalem ſuum quotannis mẽſe Gamelione; itemq. omnibus menſibus uiceſimo die lunae dent ad eorum epulas, qui una ſecum philoſophati ſint; ut & ſui, & Metrodori memoria colatur.

EXPLANATIO

APud *Mantineam*] Arcadiae ciuitatem, in medio Peloponneſi, ut eſt apud Heſychium & Stephanum de urbibus. VT *primum deſpexit,*] An, Deſpexit? fortaſſe: ut ſit: ad eos, qui circum adſtabant, oculos conuertit. IN *Thermopylis,*] Thermopylae ſunt in aditu Peloponneſi. SPARTA,] In media Peloponneſo, dicta quoque Lacedaemon. MENSE *Gamelione*] Ianuarius eſt Latinis: Iunoni Sacer.

CICERO

HAec ego non poſſum dicere non eſſe hominis & belli, & humani; ſapientis uero nullo modo, phyſici praeſertim, quem ſe ille eſſe uult, putare ullum eſſe cuiuſquam diem natalem. quid? uere ne poteſt eſſe dies ſaepius, qui ſemel fuit? certe non poteſt. an eiuſdẽ modi? ne id quidem, niſi cum multa annorum interceſſerint millia, & omnium ſiderum eodem, unde profecta ſint, fiat ad unum tempus reuerſio. nullus eſt igitur cuiuſdam dies natalis. at habetur. & ego ſcilicet id neſciebam. ſed, ut ſit, etiam ne poſt mortem coletur? idq. teſtamento cauebit is, qui nobis quaſi oraculum ediderit, nihil ad nos poſt mortem pertinere? haec non erant eius, qui innumerabiles mundos, infinitasq regiones, quarum nulla eſſet ora, nulla extremitas, mente peragrauiſſet. numquid tale Democritus? (ut alios omittam) hunc appello, quem ille unum ſecutus eſt. quod ſi dies notandus fuit; eum ne potius, quo natus, an eum quo ſapiens factus eſt? non potuit, inquies, fieri ſapiens, niſi natus eſſet. iſto modo, ne ſi auia quidem eius nata non eſſet. Res tota, Torquate, non doctorum hominum, uelle poſt mortem epulis celebrari memoriam ſui nominis. quos quidem dies quemadmodum agatis, & in quãtam hominum facetorum urbanitatem incurratis, non dico. nihil opus eſt litibus. tantum dico, magis fuiſſe ueſtrum, agere Epicuri diem natalem, quam illum teſtamento cauere, ut ageretur. Sed, ut ad propoſitum reuertamur, (de dolore enim cum diceremus, ad iſtã epiſtolam delati ſumus) nunc totum illud concludi ſic licet. Qui in ſummo malo eſt, iſte, cum in eo eſt, non eſt beatus. ſapiens autem ſemper beatus eſt, & eſt aliquando in dolore: non eſt igitur ſummum malum dolor. Iam illud quale tandem eſt? bona praeterita non effluere ſapienti, mala meminiſſe non oportere. Primum, in noſtrane poteſtate eſt, quid meminerimus? Themiſtocles quidem, cum ei Simonides, an quis alius, artem memoriae polliceretur, obliuionis, inquit, mallem: nam memini etiam quae nolo, obliuiſci non poſſum quae uolo. magno hic ingenio: ſed res ſe tamen ſic habet, ut nimis imperioſi philoſophi ſit, uetare meminiſſe. uide, ne iſta ſint Manliana ueſtra, aut maiora etiam, ſi imperes quod facere non poſſim. Quid, ſi etiam iucũda memoria eſt praeteritorum malorum? ut prouerbia non nulla ueriora ſint, quam ueſtra dogmata. uulgo enim dicitur, iucundi acti labores. nec male Euripides, (concludam, ſi potero Latine: Graecum enim hunc uerſum noſtis omnes) Suauis eſt laborum praeteritorum memoria.

EXPLANATIO

CVm *multa annorum*] qui uertens annus dicitur. de ſomnio ſcipionis: & Cenſorinus de die natali.

CICERO

SEd ad bona praeterita redeamus. quae ſi a uobis talia dicerentur, qualibus C. Marius uti poterat, ut, expulſus, egens, in palude demerſus, trophaeorum recordatione leuaret dolorem ſuum: audirem, & plane probarem: nec enim abſolui beata uita ſapientis nec ad exitum perduci poterit, ſi prima quaeque, bene ab eo conſulta, atq. facta, ipſius obliuione obruentur: ſed uobis uoluptatum perceptarum recordatio beatam uitam facit, & quidem corpore perceptarum. nã ſi quae ſunt aliae; falſum eſt, omnes animi uoluptates eſſe e corporis ſocietate. Corporis autem uoluptas etiam ſi praeterita delectat; non intelligo, cur Ariſtoteles Sardanapali epigramma tãtopere derideat, in quo ille rex Aſſyriae glorietur ſe omnes ſecum libidinum uoluptates abſtuliſſe. quod enim ne uiuus quidem, inquit, diutius ſentire poterat, quam dum fruebatur; quo modo id potuit mortuo permanere? fluit igitur uoluptas corporis, & prima quaeque auolat, ut aiebat; ſaepiusq. relinquit cauſſas paenitendi, quam recordandi. itaque beatior Africanus cum patria illo modo loquens,

Deſine, Roma, tuos hoſtes:

reliqua praeclare,

Namque tibi monumenta mei pepĕrere labores.

laboribus hic praeteritis gaudet: tu iubes uoluptatibus. hic ſe ad ea reuocat, e quibus nihil umquam retulerit ad corpus: tu totus haeres in corpore. Illud autem ipſum qui obtineri poteſt, quod dicitis omnes animi & uoluptates, & dolores ad corporis uoluptates, & dolores pertinere? nihil ne te delectat umquam? uideo, qui cum loquar. te igitur, Torquate, ipſum per ſe nihil delectat? omitto dignitatem, honeſtatem, ſpeciem ipſam uirtutum, de quibus ante dictum eſt: haec leuiora ponam: poema, aut orationem cum aut ſcribis, aut legis: cum omnium factorum, cum regionum conquiris hiſtoriam: ſi ſignum, tabula, locus amoenus, ludi, uenatio, uilla Luculli, (nam ſi tuam dicerem, latebram haberes,

res, ad corpus diceres pertinere) ſed ea, quae dixi, ad corpus ne refers, an eſt aliquid, quod te ſua ſponte delectet? aut pertinaciſſimus fueris, ſi in eo perſtiteris, ad corpus ea, quae dixi, referre: aut deſerueris totam Epicuri uoluptatem, ſi negaueris. Quod uero a te diſputatũ eſt, maiores eſſe uoluptates, & dolores animi, quam corporis; quia trium temporum particeps animus ſit, corpore autem praeſentia ſolum ſentiantur: qui probari poteſt, ut is, qui propter me aliquid gaudeat, plus, quam ego ipſe, gaudeat? animi uoluptas oritur propter uoluptatem corporis; & maior eſt animi uoluptas, quam corporis: ita fit, ut gratulator laetior ſit, quam is, cui gratuletur.

CICERO

SED, dum efficere uultis beatum ſapientem, cum maximas animo uoluptates percipiat, omnibusq. partibus maiores, quam corpore; quid occurat, non uidetis. animi enim quoque dolores percipiet omnibus partibus maiores, quam corporis. ita, miſer ſit aliquando, neceſſe eſſe, eſt, is, quẽ uos beatũ ſemper uultis eſſe: nec uero id, dum omnia ad uoluptatem, doloremq. referetis efficietis umquam. quare aliud aliquid, Torquate, hominis ſummum bonum reperiendũ eſt: uoluptatem beſtijs cõcedamus; quibus uos de ſummo bono teſtibus uti ſoletis. quid, ſi etiam beſtiae multa faciunt duce ſua quaeque natura, partim indulgenter, uel cum labore, ut in gignendo, in educãdo perfacile appareat aliud quiddam ijs propoſitum, non uoluptatem? turtures, & curſu, & peregrinatione laetantur: congregatione aliae coetum quodam modo ciuitatis imitantur. uidemus in quodam uolucrum genere non ulla indicia pietatis, cognitionem, memoriam, in multis etiam diſciplinam. ergo in beſtijs erunt ſecreta a uoluptate humanarum quaedam ſimulacra uirtutum: in ipſis hominibus uirtus, niſi uoluptatis cauſſa, nulla erit; & homini, qui ceteris animantibus plurimum praeſtat, praecipui a natura nihil datum eſſe dicemus? nos uero, ſiquidem in uoluptate ſunt omnia, longe multumq. ſuperamur a beſtijs: quibus ipſa terra fundit ex ſeſe paſtus uarios, atq. abũdantes nihil laborantibus: nobis autẽ aut uix quidẽ, aut ne uix ſuppetũt, multo labore quaerẽtibus. Nec tamẽ ullo modo ſummum pecudis bonum, & hominis, idem mihi uideri poteſt. quid enim tanto opus eſt inſtrumento in optimis artibus comparandis, quid tanto concurſu honeſtiſſimorũ ſtudiorũ, tãto uirtutũ comitatu, ſi ea nullã ad aliã rẽ, niſi ad uoluptatẽ, cõquiruntur? ut, ſi Xerxes, cũ tantis claſſibus, tantisq. equeſtribus & pedeſtribus copijs, Helleſponto iuncto, Athone perfoſſo, maria ambulauiſſet, terramq. nauigauiſſet; ſi, cũ tanto impetu in Graeciã ueniſſet, cauſſam eius quis ex eo quaereret tantarum copiarum, tãtiq. belli; mel ſe afferre ex Hymetto uoluiſſe diceret; certe ſine cauſſa uideretur tanta conatus: ſic nos ſapientem, plurimis, & grauiſſimis artibus, atque uirtutibus inſtructum, & ornatum, non ut illum, maria pedibus peragrantem, claſſibus montes, ſed omne caelum, totamq. cum uniuerſo mari terram mente complexum. uoluptatem petere ſi dicemus, mellis cauſſa dicemus tanta molitum. ad altiora quaedam, & magnificentiora, mihi crede, Torquate, nati ſumus: nec id ex animi ſolum partibus; in quibus ineſt memoria rerum innumerabilium, uitae quidem infinita; ineſt coniectura conſequentium; non multum a diuinatione differens; ineſt moderator cupiditatis pudor; ineſt ad humanam ſocietatem iuſtitiae fida cuſtodia; ineſt in perpetiendis laboribus, adeundisq. periculis firma, & ſtabilis doloris, mortisq. contemptio: ergo haec in animis: tu autẽ etiam membra ipſa, ſenſusq. conſidera: qui tibi, ut reliquae corporis partes, non comites ſolum uirtutum, ſed miniſtri etiam uidebuntur.

EXPLANATIO

HELLESPONTO *iuncto,* } nauibus ordinatim diſpoſitis. ATHONE *perfoſſo,* } Athon eſt mons Thraciae ut ſenſit Pomponius Mela, ut alij Macedoniae. hunc perfocauit Xerxes. MARIA *nauigaſſet,* } refertur ad Helleſpontum. TERRAMQ. *nauigaſſet,* } refertur ad Athonem montem perforatum. MEL *ſe afferre ex Hymetto uoluiſſe* } Cur non, Auferre? certe id poſtulat ſententia. Haec Paullus pater. Ex *Himetto:* } mons eſt Atticae abundans melle. VITAE *quidem infinita;* } Corruptus locus: quem ita puto eſſe emendandum, Et ea quidem infinita. nam & in Tuſcuana 1. de animo loquens, Habet, inquit, memoriam, & eam infinitam, rerum innumerabilium.

CICERO

QVID, ſi in ipſo corpore multa uoluptati praeponenda ſunt, ut uires, ualetudo, uelocitas, pulchritudo? quid tandem in animis cenſes? in quibus doctiſſimi illi ueteres ineſſe quiddam caeleſte & diuinum putauerunt. quod ſi eſſet in uoluptate ſummum bonum, ut dicitis: optabile eſſet, in uoluptate maxima, nullo internallo interiecto, dies noctesq. uerſari, cũ omnes ſenſus dulcedine omni quaſi perfuſi mouerentur. quis eſt autem dignus nomine hominis, qui unum diem totum uelit eſſe in iſto genere uoluptatis? Cyrenaici quidem non recuſant. ueſtri haec uerecundius: illi fortaſſe conſtantius. ſed luſtremus animo, non has maximas artes, quibus qui carebant, inertes a maioribus nominabantur: ſed quaero, nũ exiſtimes, non dico Homerũ, Archilochũ, Pindarũ, ſed Phidiã, Polycletũ, Zeuxin ad uoluptates artes ſuas direxiſſe? ergo opifex plus ſibi proponet ad formarum, quam ciuis excellens ad factorum pulchritudinem? quae autem eſt alia cauſſa erroris tanti, tam longe, lateq. diffuſi, niſi quod is, qui uoluptatem ſummum bonum eſſe decernit; non cum ea parte animi, in qua ineſt ratio, atque conſilium, ſed cum cupiditate, id eſt cum animi leuiſſima parte, deliberat?

Quaero

Quaero enim de te: ſi ſunt dij, ut uos etiam putatis; qui poſſunt eſſe beati, cum uoluptates corpore percipere nō poſſint? aut, ſi ſine eo genere uoluptatis beati ſunt; cur ſimilem animi uſum in ſapiente eſſe nolitis? lege laudationes, Torquate, non eorum, qui ſunt ab Homero laudati, non Cyri, non Ageſilai, non Ariſtidis, non Themiſtoclis, non Philippi, non Alexandri, lege noſtrorum hominum, lege ueſtrae familiae: neminem uidebis ita laudatum, ut artifex callidus comparandarum uoluptatum diceretur. non elogia monumentorum id ſignificāt? uelut hoc ad portam: Vno ore cui plurimae conſentiunt gentes, populi primarium fuiſſe uirum. id ne conſenſiſſe de Calatino plurimas gentes arbitramur, primariū populi fuiſſe, quod praeſtantiſſimus fuiſſet in conficiundis uoluptatibus? Ergo in ijs adoleſcentibus bonā ſpem eſſe dicemus, & magnam indolem, quos ſuis commodis inſeruituros, &, quidquid ipſis expediat, facturos arbitramur? non ne uidemus, quanta perturbatio rerum omnium conſequatur, quanta confuſio? tollitur beneficium: tollitur gratia: quae ſunt uincula concordiae. nec enim, ſi tuam ob cauſſam cuiquam commodes, beneficium illud habendum eſt, ſed feneratio: nec gratia deberi uidetur ei, qui ſuam ob cauſſam commodauerit. Maximas uero uirtutes iacere omnes neceſſe eſt, uoluptate dominante. Sunt etiam turpitudines plurimae, quae, niſi honeſtas natura plurimum ualeat, cur non cadant in ſapientem, non eſt facile defendere.

EXPLANATIO

AD *portam* } Capenam. Tuſc. libr. 1. VNO *ore cui plurimae conſentiunt gentes, populi primarium fuiſſe uirum.* } Fortaſſe legendum: Ore uno, quem, plurimae conſentiunt gentes, populi primarium fuiſſe uirum. In libro etiam de ſenectute, ubi eſt, In quem, illud eulogium, Vnicum plurimae conſentiunt gentes, populi primarium fuiſſe uirū; eodem modo legerem, Ore uno, quem, plurimae &c. cum ueteres libri alij habeant, Ore uno plurimae: alij, Ore uno cum plurimae. Verbum autem, Vnicum opinor inde natum, quod librarius in deſcribendo omiſiſſet, Ore, cumq. remanſiſſet, Vno quem, unde elici ſententia nulla poterat, factum eſt Vnicum: ut, quod negligentia mutilauerat, impudentia deprauaret. Niſi dicamus, Cui, pro, ad cuius laudem uſurpatum eſſe. Quod mihi quidem non diſplicet, qui non libenter ab antiquis libris diſcedam. Haec Paullus pater.

CICERO

AC, ne plura complectar, (ſunt enim innumerabilia) bene laudata uirtus uoluptatis aditus intercludat, neceſſe eſt. quod iam a me exſpectare noli: tute introſpice in mentem tuam ipſe: eamq. omni cogitatione pertractans, percunctare ipſe, perpetuis ne malis uoluptatibus perfluens, in ea, quam ſaepe uſurpabas, tranquillitate degere omnem aetatem ſine dolore, aſſumpto etiam illo, quod uos quidem adiũgere ſoletis, ſed fieri non poteſt, ſine doloris metu; an, cum de omnibus gentibus optime mererere, cum opem indigētibus, ſalutemq. ferres, uel Herculis perpeti aerumnas: ſic enim maiores noſtri labores non fugiendos, triſtiſſimo tamen uerbo, aerumnas etiam in deo nominauerunt. exigerem ex te, cogeremque, ut reſponderes: niſi uererer, ne Herculem ipſum ea, quae pro ſalute gentium ſummo labore geſſiſſet, uoluptatis cauſſa geſſiſſe diceres. Quae cum dixiſſem; habeo, inquit Torquatus, ad quos iſta referam: &, quamquam aliquid ipſe poteram, tamen inuenire malo paratiores familiares noſtros. Credo, Syronem dicis, & Polidemum, cum optimos uiros, tum doctiſſimos homines. Recte, inquit, intelligis.

Age ſane, inquam: ſed erat aequius, Triarium aliquid de noſtra diſſenſione iudicare. Immo, inquit arridens, iniquum, hac quidem de re. tu enim iſta lenius: hic Stoicorum more nos uexat. Tum Triarius, poſthac quidem, inquit, audacius: nam haec ipſa mihi erunt in promptu, quae modo audiui: nec ante aggrediar, quam te ab iſtis, quos dicis, inſtructum uidero. Quae cum eſſent dicta, finem fecimus & ambulandi, & diſputandi.

EXPLANATIO

AVDACIVS: } agam contra Epicureos.

IN

M . TVLLII . CICERONIS

DE . FINIBVS

BONORVM . ET . MALORVM

LIBRVM . III.

Commentarius Aldi Mannuccij

CICERO

VOLVPTATEM equidem, Brute, ſi ipſa pro ſe loquatur, nec tam pertinaces habeat patronos, conceſſuram arbitror, conuictam ſuperiore libro, dignitati. etenim ſit impudens, ſi uirtuti diutius repugnet; aut ſi honeſtis iucunda anteponat; aut pluris eſse contendat dulcedinem corporis, titillantem ex ea re natam laetitiam, quã gratuitatem animi, atque conſtantiam. quare illam quidem dimittamus, & ſuis ſe finibus tenere iubeamus; ne blanditijs eius, illecebrisq. impediatur diſputandi ſeueritas. quaerendum eſt enim, ubi ſit illud ſummum bonum, quod reperire uolumus; quoniam & uoluptas ab eo remota eſt; & eadem fere contra eos dici poſsunt, qui uacuitatem doloris finem bonorum eſse uoluerunt. nec uero ita ullum probetur ſummum bonum, ut uirtute careat, qua nihil poteſt eſse praeſtantius. itaque, quamquam in eo ſermone, qui cum Torquato eſt habitus, non remiſſi fuimus; tamen haec acrior eſt cum Stoicis parata contentio. quae enim de uoluptate dicuntur, ea nec acutiſſime, nec abſcondite diſseruntur. neque enim, qui defendunt eam, uerſuti in diſserendo ſunt: nec, qui contra dicunt, cauſſam difficilem repellunt. ipſe etiam dicit Epicurus, ne argumentandum quidem eſſe de uoluptate, quod ſit poſitum eius iudicium in ſenſibus; ut commoueri nos ſatis ſit, nihil attineat doceri. quare illa nobis ſimplex fuit in utramque partem diſputatio. nec enim in Torquati ſermone quidquam implicatum, aut tortuoſum fuit; noſtraq. ut mihi uidetur, dilucida oratio. Stoicorum autem, non ignoras, quam ſit ſubtile, uel ſpinoſum potius diſſerendi genus, idq. cũ Graecis, tum magis nobis, quibus etiam uerba parienda ſunt, imponendaq. noua nouis rebus nomina. quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur, cogitans, in omni arte, cuius uſus uulgaris communisq. non ſit, multam nouitatem nominum eſſe; cum conſtituantur earum rerum uocabula, quae in quaque arte uerſentur. itaque & dialectici, & phyſici uerbis utuntur ijs, quae ipſi Graeciae nota non ſunt. geometrae uero, muſici, grammatici etiam more quodam loquuntur ſuo. item ipſae rhetorũ artes, quae ſunt totae forenſes, atque populares, uerbis tamen in docendo quaſi priuatis utuntur, ac ſuis.

CICERO

ATQVE, ut omittam has artes elegantes, & ingenuas, ne opifices quidem tueri ſua artificia poſſent, niſi uocabulis uterentur nobis incognitis, uſitatis ſibi. Quin etiam agricultura, quae abhorret ab omni po

litiore

litiore elegantia, tamen eas res, in quibus uerſatur, uominibus notauit nouis. Quo magis hoc philoſopho faciendum eſt. ars eſt enim philoſophia uitae: de qua diſſerens arripere uerba de foro non poteſt. quamquam ex omnibus philoſophis Stoici plurima nominauerunt. Zeno quoque, eorum princeps, non tam rerum inuentor fuit, quam nouator uerborum. quod ſi in ea lingua, quã plerique uberiorem putant, conceſſum a Graecia eſt, ut doctiſſimi homines de rebus non peruulgatis inuſitatis uerbis uterentur: quanto id uel nobis magis eſt concedendum, qui ea nunc primum audemus attingere? & ſi, quod ſaepe diximus, & quidem cum aliqua querella non Graecorum modo, ſed etiã eorum, qui ſe Graecos magis, quam noſtros, haberi uolunt, nos non modo non uinci a Graecis uerborum copia, ſed eſſe in ea etiã ſuperiores: elaborandum eſt, ut hoc non in noſtris ſolum artibus, ſed etiam in illorum ipſorum conſequamur. quamquam ea uerba, quibus ex inſtituto ueterum utimur pro Latinis, ut ipſa philoſophia, ut rhetorica, dialectica, grammatica, geometria, muſica, quamquam Latine ea dici poterant, tamen, quoniam uſu percepta ſunt, noſtra ducamus. Atque haec quidem de rerum nominibus. De ipſis rebus autem, ſaepenumero, Brute, uereor ne reprehendar, cum haec ad te ſcribam, qui tum in philoſophia, tum in optimo genere philoſophiae tantum proceſſeris. quod ſi facerem quaſi te erudiens, iure reprehenderer: ſed ab eo plurimum abſum: neque, ut ea cognoſcas, quae tibi notiſſima ſunt, ad te mitto; ſed quia facillime in nomine tuo acquieſco, & quia te habeo aequiſſimum eorum ſtudiorum, quae mihi communia tecum ſunt, aeſtimatorem, & iudicem. attendes igitur; ut ſoles, diligenter, eamq. controuerſiam diiudicabis, quae mihi fuit cum auunculo tuo, diuino, ac ſingulari uiro. Nam, in Tuſculano cum eſſem, uellemq. e bibliotheca pueri Luculli quibuſdam libris uti, ueni in eius uillam, ut eos ipſe, ut ſolebam, inde promerem. quo cum ueniſſem, M. Catonem, quem ibi eſſe neſcieram, uidi in bibliotheca ſedentem, multis circumfuſum Stoicorum libris. erat enim, ut ſcis, in eo inexhauſta auiditas legendi, nec ſatiari poterat, quippe qui, ne reprehenſionem quidem uulgi inanem reformidans, in ipſa curia ſoleret legere ſaepe, dum ſenatus cogeretur, nihil operae reip. detrahens. quo magis tum, in ſummo otio, maximaq. copia, quaſi heluo librorum (ſi hoc uerbo in tam clara re utendum eſt) uidebatur. quod cum accidiſſet, ut alter alterum nec opinato uideremus; ſurrexit ſtatim: deinde prima illa, quae in congreſſu ſolemus: quid tu, inquit, huc? a uilla enim, credo: &, ſi ibi te eſſe ſciſſem, ad te ipſe ueniſſem.

EXPLANATIO

STOICI *plurima nominauerunt*.] Fero, Nominauerunt; ſed, Nouauerunt, malim. E *bibliotheca*] Plut. in Lucullo, in extremo.

CICERO

HERI, *inquam, ludis commiſſis, ex urbe profectus ueni ad ueſperam. cauſſa enim fuit huc ueniendi, ut quoſdam hinc libros promerem. & quidem, Cato totam hanc copiam iam Lucullo noſtro notam eſſe oportebit. nam his libris eum malo, quam reliquo ornatu uillae, delectari. eſt enim mihi magnae curae. quamquam quidem hoc proprium tuũ munus eſt, ut ita erudiatur, ut & patri, & Caepioni noſtro, & tibi, tam propinquo, reſpondeat. laboro autem non ſine cauſſa. nam & aui eius memoria moueor: (nec enim ignoras, quanti fecerim Caepionem; qui, ut opinio mea fert, in principibus iam eſſet, ſi uiueret) & Lucullus mihi uerſatur ante oculos, uir tum omnibus excellens, tum mecũ & amicitia, & omni uoluntate, ſententiaq. coniunctus. Praeclare, inquit, facis, cum & eorum memoriã tenes, quorum uterque tibi teſtamento liberos ſuos commendauit; & puerum diligis. quod autem meum munus dicis, non equidem recuſo, ſed te adiungo ſocium. addo etiam illud, multa iam mihi dare ſigna puerum & pudoris, & ingenij, ſed aetatem uides. Video equidem, inquam: ſed infici tamen iam debet ijs artibus, quas ſi, dum eſt tener, combiberit, ad maiora ueniet paratior. Sic equidem, diligentius, ſaepiusq. iſta loquemur inter nos, agemusq. communiter: ſed reſideamus, inquit, ſi placet. itaq. fecimus. Tum ille: tu autem, cum ipſe tantum librorum habeas, quot hic tandem requiris? Commentarios quoſdam, inquam, Ariſtotelicos, quos hic ſciebam eſſe, ueni ut auferrem, quos legerem, dum eſſem otioſus: quod quidem nobis, ut ſcis, non ſaepe contingit. Quam uellem, inquit, ut te ad Stoicos inclinaſſes. erat enim, ſi cuiuſquam, certe tuum, nihil praeter uirtutem in bonis ducere. Vide, ne magis, inquam, tuum fuerit, cum in re idem tibi, quod mihi, uideretur, non noua te rebus nomina imponere. ratio enim noſtra conſentit: oratio pugnat. Minime uero; inquit ille, conſentit. quidquid enim praeter id, quod honeſtum ſit, expetendum eſſe dixeris, in boniſq. numeraueris; & honeſtum ipſum, quaſi uirtutis lumen, exſtinxeris; & uirtutem penitus euerteris.*

EXPLANATIO

VT *& patri, & Caepioni noſtro, & tibi, tam propinquo, reſpondeat.*] Auſus ſum & hic pro Scipioni, reponere, Caepioni, & paullo poſt, Caepionem, pro, Scipionem, ductus hac nimirum coniectura, quod Lucullus puer, cui tutor a patre M. Cato relictus eſt, matrem habuit Seruiliam, Catonis ſororem: cuius fratrem Plutarchus in Catone Vticenſi Caepionem nominat. nec, opinor, ignorat quiſquam, cognomen Seruiliae gentis Caepio fuiſſe. Eſt autem Caepionum hic ordo quantum ex antiquitatis obſeruatione licuit colligere. Q. Seruilius Caepio, conſul anno urbis. DCXLVII.

male cum Cimbris pugnauit. eius filius Q. Caepio M. Scaurum accuſauit; Druſo tribuno pl. qui paulo ante bellum Marſicum domi ſuae interfectus eſt, pro equitibus reſtitit, bello Marſico perijt, anno DCLXIII. quibus de rebus habeo teſtes Appianum, Florum, Oroſium, Epitomen Liuianam. Hic Caepio ex Liuia Druſi eius ſorore, cum quo eum inimicitias geſſiſſe diximus, filios ſuſcepit, Q. Caepionem, & Seruiliam, M. Catonis ſororem, M. Bruti matrem, quam C. Caeſar, poſtea dictator, adamauit: de quibus utriſque agemus. Caepionem tribunum mil. in bello Spartaci fuiſſe, obijſſe in Aſia ante quaeſturam, ait Plutarchus in Catone Vticenſi. Seruilia primum nupſit M. Bruto, ei, quem interfectum a Pompeio Magno Sullanis temporibus docet Val. Max. lib. VI. cap. 2. idq. Plutarchus confirmare uidetur in Bruti uita. peperit ex eo M. Brutum, interfectorẽ poſtea C. Caeſaris: deinde uxor fuit, ut legimus in Plutarcho, L. Luculli, qui Mithridatem, & Tigranem deuicerat, poſt dimiſſam ab eo Clodiam, P. Clodij ſororem: ex quo filium genuit L. Lucullum, quem pater moriens in tutela uoluit eſſe M. Catonis, fratris, Seruiliae, uxoris ſuae. ideo dixit hic Cicero: Tuum munus eſt, ut ita erudiatur, ut & patri, & Caepioni noſtro, & tibi, tam propinquo, reſpondeat. Quaeri autem poteſt, qua ratione ſoror fuerit Seruilia Catonis, qui erat e gente Porcia. in quo ſcire illud oportet, Caepionis, Seruiliae patris, quem deceſſiſſe bello Marſico diximus, uxorem fuiſſe Liuiam, M. Liuij Druſi filiam, eius, quem contra C. Gracchum in tribunatu pro ſenatu ſtetiſſe Plutarchus in uita Gracchorum oſtendit, eius autem ſororem, quem intra domeſticos parietes ab occulto percuſſore necatum hiſtoriae narrant. haec Liuia, cum ex eo Caepione filios genuiſſet, ut iam diximus, Caepionem, & Seruiliam diuortio facto, (non enim, poſt obitum Caepionis, putandum eſt: nam obijt Marſici belli tempore, aliquanto poſt alterum Liuiae coniugium: quod ex Catonis Vticenſis, Liuiae filij, aetate cõſtat: qui cum perierit Caeſare, & Lepido coſ. annos natos XLIX. ut ait Plutarchus, ſatis conſtat ante Marſicum bellum, ideſt ante Caepionis interitum eſſe natum) nupſit M. Catoni, ex quo genuit eum Catonem, qui ſe poſtea Vticae interemit. patet igitur, M. Catonis Vticenſis uterinam ſororem Seruiliam, uterinumq. fratrem fuiſſe Caepionem, quem Catoni iucundiſſimum fuiſſe ex eodem Plutarcho cognoſcitur. ex quo etiam conſtat, Druſum, Liuiae patrem, Catonis auum fuiſſe, ut appellatur a Cicerone lib. IV. de Finibus, his uerbis: Conferam auum tuum Druſum cum C. Graccho, eius fere aequali quod in Catone Plutarchus, & Cicero in oratione pro Milone confirmant, Catonis auunculum Druſum appellantes, cum eius filium, qui ſenatus cauſſam contra C. Gracchum tutatus eſt, ſine dubio ſignificet Haec Paullus pater. NAM *& aui eius memoria moueor: (nec enim ignoras, quanti fecerim Scipionem; qui, ut opinio mea fert, in principibus iam eſſet, ſi uiueret) & Lucullus mihi uerſatur ante oculos.*] Auum Luculli pueri Q. Caepionem fuiſſe, eum, qui bello Marſico interijt, iam ſignificauimus: quem Cicerone ſeniorem fuiſſe indicant non ſolum ea uerba, Quanti fecerim Scipionem, & ea, In principibus iam eſſet, hoc eſt, aliquot iam annis auctoritatem in ciuitate ſummam obtineret, ſed multo magis illa, quae Cato reſpondet: Vterque tibi teſtamento liberos ſuos commendauit. Nominat igitur Cicero duos Caepiones, filium quidem priore loco, cum ait, Caepioni noſtro, qui fuit auunculus pueri Luculli, & M. Brutum adoptauit, unde Caepio Brutus lib. II. ad Att. & Q. Caepio Brutus Philippica. X. & in argenteis antiquis nummis nominatur: deinde eius patrem, cum ſubiungit, Et aui eius memoria moueor. Hic mihi ſcrupulus, obſeruata Ciceronis aetate, ſane difficilis inijcitur. nam, ſi Luculli pueri fuit auus Caepio, is, quem Italico bello, anno urbis DCLXIII. uita exceſſiſſe dicimus, uix fieri poſſe uideo, ut eum Cicero ſignificet, cum ait: Non enim ignoras, quanti fecerim Caepionem. nã annos urbis DLXIII. fuit annos Ciceronis aetatis XVII. ut adoleſcentulo Ciceroni, uix annos pubertatis ingreſſo, conſuetudinem cum uiro Caepione ullam fuiſſe, credibile nõ ſit. Accedit illud, quo etiam magis moueor; quod, cum Cato, commendatos Ciceroni a moriente Caepione liberos eius, paullo poſt ſubiungit, repugnare uidetur Ciceronis aetas, annum agentis, ut diximus, XVII, cum Caepio uita exceſſit. itaque interdum mihi uenit in mentem ſuſpicari, ne hic Caepio, quem Cicero obſeruauit, cuiuſq. liberos ei commendatos eſſe a patre moriente Cato dicit, filius fuerit eius, qui periit bello Marſico, pater autem eius, quem Catonis fratrem Plutarchus appellat, & Seruiliae, quae M. Brutum ex priore uiro, Bruto, Lucullum puerum ex poſteriore, L. Lucullo, peperit. quod ſi ita eſt; ſororem Druſi poſterioris Liuiam eius Caepionis filio nupſiſſe, credendum erit, qui cum fratre eius in equitum cauſſa contenderat. ita quattuor deinceps, perpetuo cognationis ordine, Caepiones erunt, omnes Quincti praenomine: primus, qui conſul cum Cimbris male remp. geſſit: alter, qui Scauro diem dixit, & bello ſociali, uel, ut alij appellant, Italico, aut Marſico, periit: tertius, qui, quod equidem, ſciã nuſquã nominatur; cur tamen eum fuiſſe credi poſſit, cauſſas oſtendi: quartus, M. Catonis Vticenſis frater, qui filiam, ut a Plutarcho ſcriptum animaduerti, moriens reliquit, adoptato, ut diximus ſororis ſuae Seruiliae filio M. Bruto. Haec Paullus pater.

C I C E R O

DICVNTVR *iſta, Cato, magnifice, inquam: ſed uides ne uerborum gloriã tibi cum Pyrrhone, & Ariſtone, qui omnia exaequent, eſſe communem? de quibus, cupio ſcire, quid ſentias. Ego ne, quaeris, inquit, ſcire quid ſentiam? quos bonos uiros, fortes, iuſtos, moderatos aut audiuimus in rep. fuiſſe, aut ipſi uidimus; qui ſine ulla doctrina, naturã ipſam ſecuti, multa laudabilia fecerũt; eos melius a natura inſtitutos fuiſſe, quam inſtitui poſſent a philoſophia ſi ullam aliam probauiſſent, praeter eam, quae nihil aliud in bonis habet, niſi honeſtum, nihil, niſi turpe, in malis. ceterae philoſophorum diſciplinae, omnino alia magis, alia minus, ſed*

*tamen omnes, quae rem ullam uirtutis expertem aut in bonis, aut in malis numerent, eas nō modo nihil adiuuare arbitror, neque afferre, quo meliores ſimus, ſed ipſam deprauare naturam. nam, ſi hoc non obtineatur, id ſolum bonum eſſe, quod honeſtum ſit: nullo modo probari poßis, beatam uitam uirtute effici. quod ſi ita ſit: cur opera philoſophiae ſit danda, neſcio. ſi enim ſapiens aliquis miſer eſſe poßit: nae ego iſtam glorioſam, memorabilemq. uirtutem non magno aeſtimandam putem. Quae adhuc, Cato, a te dicta ſunt, eadem, inquam, dicere poſſes, ſi ſequerere Pyrrhonem, aut Ariſtonem. nec enim ignoras, his iſtud honeſtum, non ſummum modo, ſed etiam, ut tu uis, ſolum bonum uideri. quod ſi ita eſt: ſequitur id ipſum, quod te uelle uideo, omnes ſemper beatos eſſe ſapientes. hos ne igitur laudas, & hanc eorū ſententiam ſequi nos cenſes oportere? Minime uero iſtorum quidem, inquit. cum enim uirtutis hoc proprium ſit, earum rerum, quae ſecundum naturam ſint, habere delectum: qui omnia ſic exaequauerunt, ut in utraque parte ita paria redderent, uti nulla ſelectione uterentur eius, uirtutem ipſam ſuſtulerunt. Iſtud quidem, inquam, optime dicis: ſed quaero, num ne tibi faciendum idem ſit, nihil dicenti bonum, quod non rectum, honeſtumq. ſit, reliquarum rerum diſcrimen omne tollenti? Si quidem, inquit, tollerem: ſed relinquo. Quonam modo, inquam? ſi una uirtus, unum iſtud, quod honeſtum appellas, rectum, laudabile, decorum, (erit enim notius, quale ſit, pluribus notatum uocabulis idem declarantibus) id ergo, inquam, ſi ſolum eſt bonum: quid habebis praeterea, quod ſequare? aut, ſi nihil malum, niſi quod turpe, inhoneſtum, indecorum, prauum, flagitioſum, foedum: (ut hoc quoque pluribus nominibus inſigne faciamus) quid praeterea dices eſſe fugiendum? Non ignorāti, inquit, tibi, quid ſim dicturus, ſed aliquid, ut ego ſuſpicor, ex mea breui reſponſione arripere cupienti, non reſpondebo ad ſingula: explicabo potius, quoniam otioſi ſumus, niſi alienum putas, totam Zenonis, Stoicorumq. ſententiam. Minime id quidem, inquam, alienum: multumq. ad ea, quae quaerimus, explicatio tua iſta profecerit.

CICERO

EXPERIAMVR igitur, inquit. & ſi habet haec Stoicorum ratio difficilius quiddam, & obſcurius. nam cum in Graeco ſermone haec ipſa quondam rerum nomina nouarum non uidebantur, quae nunc conſuetudo diuturna triuit: quid cenſes in Latino fore? Facillimum id quidem eſt, inquam. ſi enim Zenoni licuit, cū rem aliquam inueniſſet inuſitatam, inauditum quoque ei rei nomen imponere: cur non liceat Catoni? nec tamē exprimi uerbum e uerbo neceſſe erit, ut interpretes indiſerti ſolent; cum ſit uerbum, quod idem declaret, magis, minus ue uſitatum. equidem ſoleo etiam, quod uno Graeci, ſi aliter non poſſum, idem pluribus uerbis exponere. & tamen puto concedi nobis oportere, ut Graeco uerbo utamur, ſi quādo minus occurret Latinū; ne hoc ephippijs, & acratophoris potius, quam proegmenis, & apoproegmenis, concedatur. quamquam haec quidem praepoſita recte, & reiecta dicere licebit. Bene facis, inquit, quod me adiuuas: & iſtis quidem, quae modo dixiſti, utar potius Latinis: in ceteris ſubuenies, ſi me haerentem uidebis. Sedulo, inquam, faciam: ſed fortuna fortes. quare conare, quaeſo. quid enim hoc poſſumus agere diuinius? Placet ijs, inquit, quorum ratio mihi probatur, ſimul atque natum ſit animal, (hinc enim eſt ordiendum) ipſum ſibi conciliari, & commendari ad ſe conſeruandum, & ad ſuum ſtatum, & ad ea, quae conſeruantia ſunt eius ſtatus, diligenda; alienari autem ab interitu, iisq. rebus, quae interitum uideantur afferre. id ita eſſe ſic probant; quod, ante quam uoluptas, aut dolor attigerit, ſalutaria appetant parui, aſpernenturq. contraria. quod non fieret, niſi ſtatum ipſum diligerent, interitum timerent, fieri autem non poſſet, ut appeterent aliquid, niſi ſenſum haberent ſui, eoq. ſe, & ſua diligerent. ex quo intelligi debet, principium ductum eſſe a ſe diligendi. In principijs autem naturalibus diligendi ſui plerique Stoici non putant uoluptatem eſſe ponēdam. quibus ego uehementer aſſentior: ne, ſi uoluptatem natura poſuiſſe in iis rebus uideatur, quae primae appetuntur, multa turpia ſequantur. Satis eſſe autem argumenti uidetur, quamobrē illa, quae natura prima ſunt adſcita, natura diligamus; quod eſt nemo, quin, cum utrum uis liceat, aptas malit, & integras omnes partes corporis, quam eodem uſu imminutas, & detortas habere. Cognitiones autem, (uel, ſi haec uerba minus placēt, aut minus intelliguntur, καταλήψεις appellemus licet) eas igitur ipſas propter ſe adſciſcendas arbitramur, quod habeant quiddam in ſe quaſi complexum, & continens ueritatem. id autem in paruis intelligi poteſt: quos delectari uideamus, etiam ſi eorum nihil interſit, ſi quid ratione per ſe ipſi inuenerunt.

EXPLANATIO

NOVARVM *non uidebantur,* } Alij, Nonarum nouabantur, ſenſu mihi non admodum probato. non enim reſpondet ad illud, quod dixit, Difficilius, & obſcurius. potius legendum crederem, Nouarum noua uiderentur: ut, Noua, accipiatur, quaſi duriora, & nimis obſcura: quod accidere ſolet, cum nominibus utimur inauditis. Haec Paullus pater. EPHIPPIIS, } Ephippium eſt inſtrumentum, quo in equis ſedemus. ACRATOPHORIS } id eſt, urceolis. Καταλήψεις } comprehenſiones.

CICERO

ARTES *etiam ipſas propter ſe aſſumendas putamus, tum quia ſit in his aliquid dignum aſſumptione, tum quod conſtent ex cognitionibus, & contineant quiddam in ſe ratione conſtitutū, & uia. a falſa*

*autem aſſenſione magis nos alienatos eſſe, quam a ceteris rebus, quae ſunt contra naturam, arbitrantur. Iam membrorum, ideſt partium corporis, alia uidentur propter eorum uſum a natura eſſe donata, crura, pedes, & ea, quae ſunt intus in corpore; quorum utilitas quanta ſit, a medicis etiam diſputatur: alia autem nullam ob utilitatem, quaſi ad quendam ornatum, ut cauda pauoni, plumae uerſicolores columbis, uiris mãmae, atque barba. Haec dicuntur fortaſſe ieiunius: ſunt enim quaſi prima elementa naturae: quibus ubertas orationis adhiberi uix poteſt. nec equidem eam cogito conſectari. uerum tamen, cum de rebus grandioribus dicas, ipſae res uerba rapiunt. ita fit cum grauior, tum etiam ſplendidior oratio. Eſt ut dicis, inquam: ſed tamen omne, quod de re bona dilucide dicitur, mihi praeclare dici uidetur. iſtiuſmodi autem res dicere ornate uelle, puerile eſt: plane autem, & perſpicue expedire poſſe, docti, & intelligentis uiri. Progrediamur igitur, quoniam, inquit, ab his principijs naturae diſceſſimus: quibus congruere debent, quae ſequuntur. ſequitur autem prima diuiſio haec. Aeſtimabile eße dicitur (ſic enim, ut opinor, appellamus *) id, quod aut ipſum ſecundum naturam ſit, aut tale quid efficiat, ut ſelectione dignũ propterea ſit, quod aliquod pondus habeat dignum aeſtimatione: quam ille ἀξίαν uocat: contraq. inaeſtimabile, quod ſit ſuperiori contrarium. Initijs igitur ita conſtitutis, ut ea, quae ſecundum naturam ſunt, ipſa propter ſe ſumenda ſint, contrariaq. item reijcienda; primum eſt officiũ, (id enim appello καθῆκον) ut ſe conſeruet in naturae ſtatu; deinceps, ut ea teneat, quae ſecũdum naturam ſint, pellatq. contraria: quae inuenta ſelectione, & item reiectione ſequuntur: deinceps cum officio ſelectio, deinde ea perpetua, tum ad extremum conſtans, conſentaneaq. naturae: in qua primum ineſſe incipit, & intelligi, quid ſit, quod uere bonum poſſit dici. prima eſt enim conciliatio hominis ad ea, quae ſunt ſecundum naturam. Simul autem cepit intelligentiam, uel notionem potius, quam appellant ἔννοιαν illi; uiditq. rerum agendarum ordinẽ, &, ut ita dicam, concordiam: multo eam pluris aeſtimauit, quam omnia illa, quae primum dilexerat: atque ita cognitione, & ratione collegit, ut ſtatueret in ea collocatum ſummum illud hominis per ſe laudandum, & expetendum bonum. quod cum poſitum ſit in eo, quod ὁμολογίαν Stoici, nos appellemus conuenientiam, ſi placet; cum igitur in eo ſit id bonum, quo referenda ſunt omnia: honeſte facta, ipſumq. honeſtum, quod in bonis ducitur, quamquam poſt oritur, tamen id ſolum ui ſua, & dignitate expetendum eſt: eorum autem, quae ſunt prima natura, propter ſe nihil eſt expetendum. cum uero illa, quae officia eſſe dixi, proficiſcantur ab initijs naturae: ad ea haec referri neceſſe eſt: ut recte dici poſſit, omnia officia eo referri, ut adipiſcamur principia naturae, nec tamen ut hoc ſit bonorum ultimum: propterea quod non ineſt in primis naturae conciliationibus honeſta actio: cõſequens enim eſt, & poſt oritur, ut dixi: eſt tamen ea ſecundum naturam, multoq. nos ad ſe expetendam magis hortatur, quam ſuperiora omnia.*

EXPLANATIO

APPELLAMVS * } uerbum Graecum deſideratur, fortaſſe *ἀξίωτον*. nam *ἀξία* aeſtimatio, ut ipſe proxime ſubiungit. Haec Paullus pater. *καθῆκον* } decens, conueniens. QVAE *inuenta ſelectione, &c.* } Hoc totum ita reſtituo, adiutus a uetere libro: Qua inuenta ſelectione, & item reiectione ſequitur deinceps cum officio ſelectio. Haec Paullus pater. QVOD *poſitum ſit in eo,* } Antiqui libri, Quod compoſitum ſit in eo, abſurde prorſus, niſi facias quod ſaepe faciendum eſt, ut antiquos libros coniectura adiuues. ſic igitur puto elegantius, & rectius: Quod cum poſitum ſit in eo, quod ὁμολογίαν Stoici, nos appellemus conuenientiam, ſi placet; cum igitur in eo ſit id bonum, quo referenda ſunt omnia: honeſte facta, &c. Atque etiam in membro praecedenti melius, opinor, Statueret in ea, quam, Statueret in eo. Haec Paullus pater. QVAE *ſunt prima natura,* } Et habet uetus liber, Naturae: & ita loquitur Cicero ſaepe. Haec Paullus pater.

CICERO

SED ex hoc primum error tollendus eſt, ne quis ſequi exiſtimet, ut duo ſint ultima bonorũ. ut enim, ſi cui ſit propoſitum collineare haſtam aliquo, aut ſagittam, ſicut nos ultimum in bonis diximus: ſic illi facere omnia, quae poſſit, ut collineet: huic in eius ſimilitudine omnia ſint facienda, ut collineet: tum, ut omnia faciat, quo propoſitum aſſequatur. ſed hoc quaſi ultimum, quale nos ſummum in uita bonem dicimus: illud autem, ut feriat, quaſi ſeligendum, non expetendum. Cum autem omnia officia a principijs naturae proficiſcantur; ab iiſdem neceſſe eſt proficiſci ipſam ſapientiam: ſed, quemadmodum ſaepe fit, ut is, qui commendatus ſit alicui, pluris eum faciat, cui commendatus ſit, quam illum, a quo ſit: minime mirum eſt, primo nos ſapientiae commendari ab initijs naturae, poſt autem ipſam ſapientiam nobis cariorem fieri, quam illa ſint, a quibus ad hanc uenerimus. Atque, ut membra nobis ita data ſunt, ut ad quandam rationem uiuendi data eſſe appareant: ſic appetitio animi, quae ὁρμὴ Graece uocatur, non ad quoduis genus uitae, ſed ad quandam formam uiuendi uidetur data; itemq. & ratio, & perfecta ratio. ut enim hiſtrioni actio, ſaltatori motus, non quiuis, ſed certus quidam eſt datus: ſic uita agenda eſt certo genere quodam, non quolibet: quod genus conueniens, conſentaneumq. dicimus. nec enim gubernationi, aut medicinae ſimilem ſapientiam eſſe arbitramur, ſed actioni illi potius, quam modo dixi, & ſaltationi; ut in ipſa arte inſit, non foris petatur extremum, id eſt artis effectio. Et tamen eſt etiam alia cum his ipſis artibus ſapientiae diſſimilitudo: propterea quod in illis, quae recte facta ſunt, non continent tamen omnes partes, ex quibus conſtant: quae autem nos aut recta, aut recte

facta dicamus,ſi placet; illi autem appellant κατορθώματα *; omnes numeros uirtutis continent. ſola enim ſapientia in ſe tota conuerſa eſt.quod idem in ceteris artibus non fit.Inſcite autem medicinae, & gubernationis ultimum cum ultimo ſapientiae comparatur. ſapientia enim & animi magnitudinem complectitur, & iuſtitiam,& ut omnia,quae homini accidant,infra ſe eſſe indicet. quod idem in ceteris artibus non contingit. Tenere autem uirtutes eas ipſas, quarum modo mentionem feci, nemo poterit,niſi ſtatuerit nihil eſſe,quod interſit,aut differat aliud ab alio, praeter honeſta, & turpia.*

EXPLANATIO

VT *enim, ſi cui, &c.*] Apparet, quid ſignificet: ſed ita non ſolum corrupta, uerum etiam,ut ego ſentio,confuſa,& praepoſtere collocata ſunt uerba,ut emendari locus,& diſtingui a nobis ſine arrogantiae nota non poſſit.Collineare autem dicitur is, qui eum locum fecit,ad quẽ oculi directo,quaſi linea ducta,feruntur: ut collineare ſit,ſimul cũ oculis locũ ueluti per lineam ferire.Haec Paullus pater.

CICERO

VIDEAMVS *nunc,quam ſint praeclare illa ijs,quae iam poſui,conſequentia.Cum enim hoc ſit extremum, (ſentis enim credo me iam diu,quod* τέλος *Graeci dicunt,id dicere tum extremum, tum ultimum,tum ſummum:licebit etiam finem pro extremo, aut ultimo dicere) cum ergo ſit extremum,congruenter naturae, conuenienterq. uiuere; neceſſario ſequitur, omnes ſapientes ſemper feliciter,abſolute,fortunate uiuere,nulla re impediri,nulla prohiberi,nulla egere. Quod autem continet non magis eam diſciplinam, de qua loquor, quam uitam, fortunasq. noſtras, id eſt ut,quod honeſtum ſit,id ſolum bonum iudicemus: poteſt id quidem fuſe, & copioſe, & omnibus electiſſimis uerbis, grauiſſimisq. ſententiis rhetorice & augeri, & ornari: ſed conſectaria me Stoicorum breuia, & acuta delectant. concluduntur igitur eorũ argumenta ſic.quod eſt bonum,omne laudabile eſt: quod autem laudabile eſt, honeſtum eſt. Satis ne hoc concluſum uidetur? certe.quod enim efficiebatur ex his duobus,quae erãt ſumpta in eo, uides eſſe concluſum. duorum autem, e quibus effecta concluſio eſt, contra ſuperius dici ſolet, non omne bonum eſſe laudabile. nam, quod honeſtum ſit, laudabile eſſe conceditur: illud autem perabſurdum,bonum eſſe aliquid,quod non expetendum ſit;aut expetendum,quod non placens; aut,ſi id, non etiam diligendum;ergo & probandum;ita etiam laudabile: id autem honeſtum. ita fit, ut, quod bonum ſit, id etiam honeſtum ſit. Deinde quaero, quis aut de miſera uita poſſit gloriari, aut non de beata? de ſola igitur beata. ex quo efficitur, gloriatione, ut ita dicam,dignam eſſe beatam uitam. quod non poſſit quidem,niſi honeſtae uitae,iure contingere. ita fit, ut honeſta uita, beata uita ſit.Et quoniam is,cui contingit ut iure laudetur, habet inſigne quiddam ad decus,& ad gloriam,ut ob ea,quae tanta ſint, beatus dici iure poſſit:idem de uita talis uiri rectiſſime dicitur. ita, ſi beata uita honeſtate cernitur,quod honeſtum eſt, id bonum ſolum habendum eſt. Quod uero negari nullo modo poſſit, quem unquam ſtabili, & firmo, & magno animo,quem fortem uirum dicimus effici poſſe,niſi conſtitutum ſit,non eſſe malum dolorem? ut enim, qui mortem in malis ponit, non poteſt eam non timere: ſic nemo ulla in re poteſt id, quod malum eſſe decreuit, non curare, idq. contemnere.quo poſito,& omnium aſſenſu approbato, illud aſſumitur,eum,qui magno ſit animo,atque forti, omnia, quae cadere in hominem poſſint,deſpicere,& pro nihilo putare.*

CICERO

QVAE *cum ita ſint,effectum eſt,nihil eſſe malum, quod turpe non ſit. Atque iſte uir, altus, & excellens,magno animo,uere fortis,infra ſe omnia humana ducens, is,inquam,quem efficere uolumus,quem quaerimus certe, & confidere ſibi debet,et ſuae uitae, & actae,& conſequenti, & bene de ſe iudicare,ſtatuens nihil mali poſſe incidere ſapienti. ex quo intelligitur idem, illud ſolum bonum eſſe, quod honeſtum ſit,idq. eſſe beate uiuere,& honeſte,id eſt cum uirtute uiuere. Nec uero ignoro uarias philoſophorũ fuiſſe ſententias,eorũ dico, qui ſummum bonum,quod ultimum appello,in animo ponerent. quas quanquã uitioſe quidã ſecuti ſunt: tamen non modo his tribus,qui uirtutẽ a ſummo bono ſegregarunt, cum aut uoluptatem, aut uacuitatẽ doloris,aut prima naturae in ſummis bonis ponerent: ſed ẽt alteris tribus,qui mancã fore putauerunt ſine aliqua acceſſione uirtutẽ, ob eamq. rẽ triũ earum rerum,quas ſupra dixi, ſingulas ſingulis addiderũt;his tamen omnibus eos antepono,cuiuſmodi ſunt, qui ſummum bonum in animo, atque in uirtute poſuerunt.Sed ſunt tamen perabſurdi & ij,qui, cum ſciẽtia uiuere, ultimum bonorum,& qui nullum rerum differentiam eſſe dixerunt, atque ita ſapientem beatum fore,nihil aliud alij momento ullo anteponentem: ut quidam Academici conſtituiſſe dicuntur, extremũ bonorũ,& ſummum munus eſſe ſapientis,obſiſtere uiſis,aſſenſusq. ſuos firme ſuſtinere.His ſingulis copioſe reſpõderi ſolet:ſed,quae perſpicua ſunt,longa eſſe non debẽt. quid aũt apertius,quã,ſi ſelectio nulla ſit ab ijs rebus, quae contra naturam ſunt,earum rerum, quae ſint ſecũdum naturam,tollatur omnis ea,quae quaeratur, laudeturq. prudentia? Circumſcriptis igitur ijs ſententijs, quas poſui, & ijs, quae ſimiles earum ſunt, relinquitur, ut ſummum bonum ſit, uiuere ſcientiam adhibentem*

tem

tem earum rerum, quae natura eueniant, ſeligentem, quae ſecundum naturam; &, ſi quae contra naturam ſunt, reijcientem, id eſt conuenienter, congruenterq. naturae uiuere.

EXPLANATIO

ID Q. *eſſe beate uiuere, & honeſte, id eſt cum uirtute uiuere.* § Particula, Et, uidetur abūdare: ſuadenteq. ſententia, reijcio: nec tamē ueterem a me librum Latinij diſsentire uideo. TOLLATVR *omnis ea,* § Nihil obſcuritatis in ſententia: in elocutione fortaſſe aliquid deſiderarem, hoc enim, Quid apertius, quā tollatur omnis prudentia? recedere uidetur ab uſu Latinae linguae. uſitatum autem erat, Quid apertius, quam tolli omnem prudentiam? conſului ueteres libros, nihil adiumenti. habet unus, Tollatur demum omnis ea: quod mihi ſcrupulum non eximit, licet ad orationis elegantiam nonnihil afferat. alter: Ab ijsq. rebus. quod minime probo: cum hic plane ſit uerborum ordo: ſelectio earum rerum, quae ſint ſecundum naturam, ab ijs rebus, quae contra naturam. Haec Paullus pater.

CICERO

SED in ceteris artibus, cum dicitur artificioſe, poſterum quodam modo, & conſequens putandum eſt: quod illi ἐπιγεννηματικὸν appellant. quod autem in ſapiente dicimus, id apprime rectiſſime dicitur. quidquid enim a ſapiente proficiſcitur, id continuo debet expletum eſſe omnibus ſuis partibus. in eo enim poſitum eſt id, quod dicimus eſſe expetendum. nam ut peccatum eſt, patriam prodere, parentes uiolare, fana depeculari, quae ſunt in effectu: ſic, timere, ſic, maerere, ſic, in libidine eſſe, peccatum eſt, etiam ſine effectu. uerum, ut haec non in poſteris, & in conſequentibus, ſed in primis continuo peccata ſunt: ſic ea, quae proficiſcuntur a uirtute, ſuſceptione prima, non perfectione, recta ſunt iudicanda. Bonum autem, quod in hoc ſermone toties uſurpatum eſt, id etiam definitione explicetur: ſed eorum definitiones paullum oppido inter ſe differunt, & tamen eodem ſpectant. ego aſſentior Diogeni, qui bonum definierit, id, quod eſſet natura abſolutum. id autem ſequens, illud quod prodeſſet, (ὠφέλημα enim ſic appellemus) motum, aut ſtatum eſſe dixit, a natura abſoluta. Cumq. rerum notiones in animis fiant, ſi aut uſu aliquid cognitum ſit, aut coniunctione, aut ſimilitudine, aut collatione rationis: hoc quarto, quod extremum poſui, bonorum notitia facta eſt. cum enim ab ijs rebus, quae ſunt ſecūdum naturam, adſcendit animus collatione rationis; tum ad notionem boni peruenit. hoc autem ipſum bonum non acceſſione, neque creſcendo, aut cum ceteris comparando, ſed propria ui ſua & ſentimus, & appellamus bonum. ut enim mel, etſi dulciſſimum eſt, ſuo tamen proprio genere ſaporis, non comparatione cum alijs, dulce eſſe ſentitur: ſic bonum hoc, de quo agimus, eſt illud quidem plurimi aeſtimandum, ſed ea aeſtimatio genere ualet, non magnitudine. nam cum aeſtimatio, quae ἀξία dicitur, neque in bonis numerata ſit, nec rurſus in malis; quantumcunque eo addideris, in ſuo genere manebit. alia eſt igitur propria aeſtimatio uirtutis: quae genere, non creſcendo, ualet.

EXPLANATIO

CVMQ. *rerum notiones in animis fiant, ſi aut uſu aliquid cognitum ſit, aut ſimilitudine, aut coniunctione, aut collatione rationis: &c.* § Singulos modos, quibus de re aliqua notitiam aſſequi poſſumus, in quattuor redigebant Stoici, quos modos nūcupauit Auerrois uias docēdi. Ad uſum redigitur inductio, quo oiam uſus eſt in ſingularibus, ex quorum notitia excitamur ad notitiam uniuerſalium. ad eundē uſum reducitur etiam cognitio principiorum, de qua loquitur Ar. 1. de morib. cap. 7. inquiens, principia quaedam cognoſci aſſuetudine. Sic etiam ruſtici uſu cognoſcunt genus pecudum, & plantas, & nauta ſtellas. Ad ſimilitudinem reducitur exemplum, & omnes illae oſtenſiones, quae a ſimili nuncupantur. Ad coniunctionem reducitur tertium genus demonſtrationis, nam cōiunctio duplex eſt, uel eſſentialis, qualis eſt cauſſae, & effectus, qua coniunctione innititur tertium genus demonſtrationis; uel cōiunctio eſt accidētalis, & ita conficiūtur ratiocinationes a ſigno, quae ſolubiles nūcupantur, de quibus etiam loquitur Ar. 1. Rhet. Collatio rationis ea eſt, quam Ariſt. nuncupat cognitionem per analogiam, quae analogia parilitas rationis eſt, ut materia, & Deus cognoſci dicuntur. Sic collatione rationis bonorum noticia facta eſt, inquit Cic. quoniam hac analogia utimur. Et conſiderandum, quod notio, quae his quattuor modis fit, ea eſt, quae dianoetica nūcupatur ab Ar. quando ex unius notitia ad aliud deducimur. & ita ſinguli modi ad hos quattuor rediguntur. Haec reductio ad hos quattuor modos & Peripatetico, & Platonico eſt conſentanea, quamuis ambo uarijs utantur loquendi modis. & ideo haec reductio neque ex Ariſt. neque ex Platone deſumpta eſt, ſed ea utebantur Stoici, ſed eſt conſona, etiam fundamentis Ariſt. & Platonis. Et, ſi quis quaerat de definitione, ad quod redigatur, dicendum, quod, ſi definitio conſideratur ut per partes eius notas, ducimur in notitiam definiti, ut ait Ariſt. 1. Met. 48. ſic reducitur hic notionis modus ad coniunctionem: ſi uero uiam conſideramus, qua in definitionis notitiā, & inuentionem ducimur, ſic ad alios modos reducitur.

CICERO

NEc *uero perturbationes animorum, quae uitam inſipientium miſeram, acerbamq. reddũt, quas Graeci πάθη appellant: (poteram ego, uerbum ipſum interpretans, morbos appellare; ſed non conueniret ad omnia: quis enim miſericordiam, aut ipſam iracundiam, morbum ſolet dicere? at illi dicunt πάθος: ſit igitur perturbatio, quae nomine ipſo uitioſa declarari uidetur) nec hae perturbationes ui aliqua naturali mouentur: omneſq. hae ſunt genere quattuor, partibus plures, aegritudo, formido, libido, quamq. Stoici, communi nomine corporis, & animi, ἡδονὴν appellant; ego malo laetitiam appellare, quaſi geſtientis animi elationem uoluptariam, perturbationes autem nulla naturae ui commouentur: omniaq. ea ſunt opiniones, ac iudicia leuitatis. itaque his ſapiens ſemper uacabit. Omne autem, quod honeſtum ſit, id eſſe propter ſe expetendum, commune nobis eſt cum multorum aliorum philoſophorum ſententijs. praeter enim tres diſciplinas, quae uirtutem a ſummo bono excludunt, ceteris omnibus philoſophis haec eſt tuenda ſententia, maxime tamen his Stoicis: qui nihil aliud in bonorum numero, niſi honeſtum, eſſe uoluerunt. ſed haec quidem eſt perfacilis, & perexpedita defenſio. quis eſt enim, aut quis umquam fuit aut auaritia tam ardenti, aut tam effrenatis cupiditatibus, ut eandem illam rem, quam adipiſci ſcelere quouis uelit, non multis partibus malit ad ſeſe, etiam omni impunitate propoſita, ſine facinore, quam illo modo, peruenire? quam uero utilitatem, aut quem fructum petentes, ſcire cupimus, illa, quae occulta nobis ſunt, quo moueantur, quibuſq. de cauſſis ea uerſentur in caelo? quis autem tam agreſtibus inſtitutis uiuit, aut quis contra ſtudia naturae tam uehementer obduruit, ut a rebus cognitione dignis abhorreat, eaſq. ſine uoluptate, aut utilitate aliqua non requirat, & pro nihilo putet? aut quis eſt, qui, maiorum, aut Africanorum, aut eius, quem tu in ore ſemper habes, proaui mei, ceterorumq. uirorum fortium, atque omni uirtute praeſtantium facta, dicta, conſilia cognoſcens, nulla animo afficiatur uoluptate? quis autem, honeſta in familia inſtitutus, & educatus ingenue, nõ ipſa turpitudine, etiam ſi eum laeſura non ſit, offenditur? quis animo aequo uidet eum, quem impure, ac flagitioſe putet uiuere? quis non odit ſordidos, uanos, leues, futiles? quid autem dici poterat, ſi turpitudinem non ipſam per ſe fugiendam eſſe ſtatueremus, quo minus homines, tenebras, & ſolitudinem nacti, nullo dedecore ſe abſtineant, niſi eos per ſe foeditate ſua turpitudo ipſa deterreat? Innumerabilia dici poſſunt in hanc ſententiam: ſed non neceſſe eſt. nihil eſt enim, de quo minus dubitari poſſit, quam & honeſta expetenda per ſe, & eodem modo turpia per ſe fugienda.*

EXPLANATIO

CETERIS *omnibus philoſophis haec eſt tuenda ſententia, maxime tamen his Stoicis, qui nihil aliud in bonorum numero, niſi honeſtum, eſſe uoluerunt.* } Numquam placuit, His Stoicis, & ſuſpicatus aliquando ſum, Stoicis, non eſſe Ciceronis, ſed additum, ut exponeretur illud His. nunc me Philippi Tertij, cuius inter omnes noſtrae urbis oratores inſtructa Graecis, ac Latinis litteris eminet eloquentia, liber antiquus in eam coniecturam ducit, ut, Stoicis, retinendum, His amouendum putem. mendi enim ſuſpicionem uarietas affert: & eſt in eo libro, pro, His, In. de quo tamen ſine hominum eruditorum ſententia nihil ſtatuo. probari autem ea, quae ſcribimus, ab ijs, quorum animus nulla inuidiae, nulla maleuolentiae labe ſuffuſus, libere, ſimpliciterq. iudicat, ita gaudeo, ut ab iiſdem tamen improbari facile patiar. Haec Paullus pater. PROAVI *mei*, } Ne quis ideo ſubeſſe mendũ ſuſpicetur, quia Cato Cenſorius, quem Cicero ſignificat, multo antiquior fuerit, quam proauus. nam eſt hoc familiare Ciceroni, ut proauos appellet ab eius aetate longiſſime remotos, ut in epiſtola ad Appium: Si cenſor es, de proauo multum cogitato tuo: cum de Appio Caeco, qui Pyrrhi pacem diſſuaſit, eum loqui conſtet. Haec Paullus pater. QVID *autem dici poterat, ſi turpitudinem non ipſam per ſe fugiendam eſſe ſtatueremus*; } Emendo ex antiquo libro Bernardini Maffei, Quid autem dici poterit, ſi turpitudinem non ipſam per ſe fugiendam eſſe ſtatuerimus. in quo uis eſt, & energia maior, quam ſi, Poterat, & Statueremus, legatur. Haec Paullus pater.

CICERO

CONSTITVTO *autem illo, de quo ante diximus, quod honeſtum ſit, id eſſe ſolum bonum; intelligi neceſſe eſt, pluris id, quod honeſtum ſit, aeſtimandum eſſe, quam illa media, quae ex eo comparentur: ſtultitiam autem, & temeritatem, & iniuſtitiam, & intemperantiam cum dicimus eſſe fugienda propter eas res, quae ex ipſis eueniant; non ita dicimus, ut cum illo, quod poſitum eſt, ſolum id eſſe malum, quod turpe ſit, haec pugnare uideatur oratio: propterea quod ea non ad corporis incommodum referuntur, ſed ad turpes actiones, quae oriuntur e uitijs. quas enim Graeci κακίας appellant, uitia malo, quam malitias, nominare. Haec tu, inquam, Cato, uerbis illuſtribus, & id, quod uis, declarantibus: itaque mihi uideris Latine docere philoſophiam, & ei quaſi ciuitatem dare, quae quidem adhuc peregrinari Romae uidebatur, nec offerre ſeſe*

noſtris

noſtris ſermonibus : & iſta maxime propter limatam quandam & rerum, & uerborum tenuitatem. ſcio enim eſſe quoſdam, qui quamuis lingua philoſophari poſſint, nullis enim partitionibus, nullis definitionibus utuntur ipſi, qui dicunt ea ſe modo probare, quibus natura tacita aſſentiatur. itaque in rebus minime obſcuris non multus eſt apud eos diſſerendi labor. quare attendo te ſtudioſe, &, quaecumque rebus iis, de quibus hic ſermo eſt, nomina imponis, memoriae mando. mihi enim erit iiſdem iſtis fortaße iam utendum. Virtutibus igitur rectiſſime mihi uideris, & ad conſuetudinem noſtrae orationis, uitia poſuiße contraria. quod enim uituperabile eſt per ſe ipſum, id eo ipſo uitium nominatum puto, uel etiam a uitio dictum uituperari. ſin κακίαν malitiam dixiſſes; ad aliud nos unum certum uitium conſuetudo Latina traduceret: nunc omni uirtuti uitium, contrario nomine, opponitur.

E X P L A N A T I O

IPſi, *qui dicunt* } Neque hoc placet, neque, quod placeat inuenio. Liber Tertij, Ipſi qui de, ego, Ipſi, potius, quam, Dicunt, ultroſum puto. Haec Paullus pater. CERTVM *uitium* } certum enim uitium eſt malitia, id eſt aſtutia quaedam ad fallendum apta, uel etiam ad fraudem uitandam. NVNC *omni uirtute* } Nunc, repoſui ex uetere libro: cuius locum occupauerat Hoc. nemo eſt autem, paullo quidem Romanae linguae peritior, qui Nunc, pro Sed, uſurpatũ ſaepiſſime, tum a Cicerone, tum ab alijs, ignoret, ſin exempla aliquis petat, longe ne abeat, legat librum de Fin. I. & prooemium Tuſculanae III. Haec Paullus pater.

C I C E R O

TVM ille, his igitur ita poſitis, inquit, ſequitur magna contentio: quae pertractata eſt a Peripateticis mollius. eſt enim eorum conſuetudo dicendi non ſatis acuta, propter ignorationem dialecticae. Carneades tuus, egregia quadam exercitatione in dialecticis, ſummaq; eloquentia, rem in ſummum diſcrimen adduxit: propterea quod pugnare non deſtitit, in omni hac quaeſtione, quae de bonis, & malis appelletur, non eſſe rerum Stoicis cum Peripateticis controuerſiam, ſed nominum. Mihi autem nihil tam perſpicuum uidetur, quàm has ſententias eorum philoſophorum re inter ſe magis, quam uerbis, diſſidere, maiorem multo habere Stoicos, & Peripateticos rerum omnino diſcrepãtiam, quam uerborum; quippe cum Peripatetici omnia, quae ipſi bona appellant, pertinere dicant ad beate uiuendum; noſtri uero, quod aeſtimatione omnino aliqua dignum ſit, complecti beatam uitam putent. An uero certius quidquam poteſt eſſe, quam illa ratio eorum, qui dolorem in malis ponunt, non poſſe ſapientem beatum eße, cum equuleo torqueatur? eorum autem, qui dolorem in malis non habent, ratio certe cogit, uti in omnibus tormentis conſeruetur beata uita ſapienti. etenim, ſi dolores eoſdem tolerabilius patiantur, qui excipiunt eos pro patria, quam qui leuiore de cauſſa: opinio facit, non natura, uim doloris aut maiorem, aut minorem. Ne illud quidem eſt conſentaneum, ut, ſi, cũ tria genera bonorum ſint, quae ſententia eſt Peripateticorum, eo beatior quiſque ſit, quo ſit corporis, aut externis bonis plenior; ut hoc idem approbandum ſit nobis, ut, qui plura habeat, quae in corpore magni aeſtimantur, ſit beatior. illi enim corporis commodis compleri uitam beatam putant: noſtri nihil minus. nam, cum ita placeat, ne eorum quidem bonorum, quae nos bona naturae appellemus, frequentia beatiorem uitam fieri, aut magis expetendam, aut pluris aeſtimandam: certe minus ad beatam uitam pertinet multitudo corporis commodorum. etenim, ſi &, ſapere, expetendum ſit, & ualere: coniunctum utrumque magis expetendum ſit, quam ſapere ſolum. neque tamen, ſi utrumque ſit aeſtimatione dignum, pluris ſit coniunctum, quam ſapere ipſum ſeparatum. nam, qui ualetudinem aeſtimatione aliqua dignam iudicamus, neque tamen eam in bonis ponimus; iidem cenſemus, nullam eſſe tantam aeſtimationem, ut ea uirtuti anteponatur. quod idem Peripatetici non tenent: quibus dicendum eſt, quae & honeſta actio ſit, & ſine dolore, eam magis eſſe expetendam, quam ſi eſſet eadem actio cum dolore. nobis aliter uidetur: recte, ſecus ne, poſtea.

C I C E R O

SED poteſt ue rerum maior eſſe diſſenſio? ut enim obſcuratur, & offunditur luce ſolis lumen lucernae; & ut interit magnitudine maris Aegei ſtilla muriae; & ut in diuitijs Croeſi teruncij acceſſio, & gradus unus in ea uia, quae eſt hinc in Indiam: ſic, cum ſit is bonorum finis, quem Stoici dicunt, omnis iſta rerum in corpore ſitarum aeſtimatio ſplendore uirtutis, & magnitudine obſcuretur, & obruatur, atque intereat, neceſſe eſt. &, quemadmodum opportunitas (ſic enim appellemus εὐκαιρίαν) non fit maior productione temporis: (habent enim ſuum modum, quaecũque opportuna dicuntur) ſic recta effectio (κατόρθωσιν enim ita appello; quoniam rectum factum κατόρθωμα) recta igitur effectio, item conuenientia, denique ipſum bonũ, quod in eo poſitum eſt, ut naturae conſentiat, creſcendi acceſſionem nullã habet. ut enim opportunitas illa, ſic haec, de quibus dixi, non fiunt temporis productione maiora: ob eamq; cauſſam Stoicis non uidetur optabilior, nec magis expetenda beata uita, ſi ſit longa, quam ſi breuis; utunturq; ſimili, ut, ſi cothurni laus illa eßet, ad pedem apte conuenire; neque multi cothurni paucis anteponerentur, nec maiores minoribus: ſic, quorum omne

bonum

bonum conuenientiã, atque opportunitate finitur, nec plura paucioribus, nec longinquiora breuioribus anteponentur. Nec uero ſatis acute dicunt: ſi bona ualetudo pluris aeſtimanda ſit longa, quam breuis; ſapientiae quoque uſu longiſſimus quiſque ſit plurimi. non intelligunt ualetudinis aeſtimationem ſpatio iudicari; uirtutis, opportunitate. ut uideantur, qui illud dicant, iidem hoc eſſe dicturi, bonam mortem, & bonum partum meliorem longum eſſe, quam breuem. non uident alia breuitate pluris aeſtimari, alia diuturnitate. itaque conſentaneum eſt his, quae dicta ſunt, ratione illorum, qui illum bonorũ finem, quod appellamus extremum, quod ultimum, creſcere putant poſſe, iiſdem placere, eſſe alium alio etiam ſapientiorem, itemq. alium magis alio uel peccare, uel recte facere. quod nobis non licet dicere: qui creſcere bonorum finem non putamus. ut enim, qui demerſi ſunt in aqua, nihilo magis reſpirare poſſunt, ſi longe non abſunt a ſummo, ut iam iamq. poſſint emergere, quam ſi etiam tum eſſent in profundo; nec catulus ille, qui iam appropinquat ut uideat, plus cernit, quam is, qui modo eſt natus item, qui proceſſit aliquantum ad uirtutis aditum, nihilo minus in miſeria eſt, quam ille, qui nihil proceſſit.

EXPLANATIO

MARIS *Aegei* } ab Helleſponto uſque ad ſinum Megaricum ducitur. STILLA } gutta ſcilicet, quae ſtillando cadit. MVRIAE } aquae ſalſae, piſcibus, & ſalſamentis aptae. TERVNCII. } id eſt, trium unciarum: ex Varrone. RERVM *in corpore ſitarum* } locutio probabilior, quam, ſi legas, ut antea, Rerum in corpore harum. quam correctionem Maffei liber antiquus probat. Haec Paullus pater.

CICERO

HAEC mirabilia uideri intelligo: ſed, cum certe ſuperiora firma, ac uera ſint, his autem ea conſentanea, & conſequentia; ne de eorum quidem ueritate eſt dubitandum. Sed quamquam negent, nec uirtutes, nec uitia creſcere: attamen utrumque eorum fundi quodam modo, & quaſi dilatari putant. Diuitias autem Diogenes cenſet non eam modo uim habere, ut quaſi duces ſint ad uoluptatem, & ad ualetudinem bonam, ſed etiam ut ea contineant: non idem facere eas in uirtute, neque in ceteris artibus, ad quas eſſe dux pecunia poteſt, continere autẽ non poteſt: itaque, ſi uoluptas, aut ſi bona ualetudo ſit in bonis, diuitias quoque in bonis eſſe ponendas: at, ſi ſapientia bonum ſit, non ſequi, ut etiam diuitias bonum eſſe dicamus: nec ab ulla re, quae non ſit in bonis, id, quod ſit in bonis, contineri poteſt. ob eãq. cauſſam, quia cogitationes, comprehenſioneſq. rerum, e quibus efficiuntur artes, appetitiones mouent; cum diuitiae non ſint in bonis, nulla ars diuitiis contineri poteſt. quod ſi de artibus concedamus: uirtutis tamen nõ ſit eadem ratio: propterea quod haec plurimae commẽtationis, & exercitationis indigeat; quod idem in artibus non ſit; & quod uirtus ſtabilitatem, firmitatem, cõſtantiam totius uitae complectatur; nec eadem haec in artibus eſſe uideamus. Deinceps explicatur differentia rerum: quam ſi non ullam eſſe diceremus, confunderetur omnis uita, ut ab Ariſtone; nec ullum ſapientiae munus, aut opus inueniretur; cum inter res eas, quae ad uitam degendam pertinerent, nihil omnino intereſſe, neque ullum delectũ adhiberi oporteret. itaque, cum eſſet ſatis conſtitutum, id ſolum eſſe bonum, quod eſſet honeſtum, & id malum ſolum, quod turpe: tum inter haec, & illa, quae nihil ualerent ad beate, miſereq. uiuendum, aliquid tamen, quo differrent, eſſe uoluerunt; ut eſſent eorum alia aeſtimabilia, alia contra, alia neutrum: quae autem aeſtimanda eſſent, eorum in aliis ſatis eſſe cauſſae, quamobrem quibuſdam anteponerentur, ut in ualetudine, ut in integritate ſenſuum, ut in doloris uacuitate, ut gloriae, diuitiarum, ſimilium rerum; alia autem non eſſe eiuſmodi: itemq. eorum, quae nulla aeſtimatione digna eſſent, partim ſatis habere cauſſae, quamobrem reiicerentur, ut dolorem, morbum, ſenſuum amiſſionem, paupertatem, ignominiam, ſimilia horum; partim non: itemq. hinc eſſe illud exortum, quod Zeno προηγμένον, contraq. quod ἀποπροηγμένον nominauit; cum uteretur in lingua copioſa factis tamen nominibus, ac nouis: quod nobis in hac inopi lingua non conceditur. quamquam tu hanc copioſiorem etiam dicere ſoles. ſed non alienum eſt, quo facilius uis uerbi intelligatur, rationem huius uerbi faciendi Zenonis exponere.

CICERO

VT enim, inquit, nemo dicit, in regia regem ipſum quaſi productum eſſe ad dignitatem, (id enim eſt προηγμένον) ſed eos, qui in aliquo honore ſint, quorum ordo proxime accedit, ut ſecundus ſit ad regium principatum: ſic in uita nõ ea, quae primario loco ſunt, ſed ea, quae ſecundum locum obtinent, προηγμένα, id eſt producta, nominentur: quae uel ita appellemus, (id erit uerbum e uerbo) uel promota, uel, ut dudum diximus, praepoſita, uel praecipua; & illa reiecta. re enim intellecta, in uerborum uſu faciles eſſe debemus. quoniam autem omne, quod eſt bonum, primum locum tenere dicimus: neceſſe eſt, nec bonum eſſe, nec malum hoc, quod praepoſitum, uel praecipuum nominamus. itaque id definimus, quod ſit indifferens, cum aeſtimatione mediocri. quod enim illi ἀδιάφορον dicunt, id mihi ita occurrit, ut indifferens dicerem. neque enim illud fieri poterat ullo modo, ut nihil relinqueretur in mediis, quod aut ſecundum naturam eſſet, aut contra, nec, cum id relinqueretur, nihil in his poni, quod ſatis aeſtimabile eſſet: nec, hoc poſito, nõ aliqua eſſent praepoſita.

poſita. recte igitur haec facta diſtinctio eſt. Atque etiam ab iis, quo facilius res percipi poſſit, hoc ſimile ponitur. ut enim, inquiunt, ſi hoc fingamus eſſe quaſi finem, & ultimum, ita iacere talum, ut rectus aſſiſtat; qui ita talus erit iactus, ut cadat rectus, praepoſitum quiddam habebit ad finem; qui aliter, contra; neque tamen illa praepoſitio tali ad eum, quem dixi, finem pertinebit: ſic ea, quae ſunt praepoſita, referuntur illa quidem ad finem, ſed ad eius uim, naturamq. nihil pertinent.

EXPLANATIO

NEc *haec poſita, non aliqua eſſent praepoſita.* § Si corrigas, Nec, hoc poſito, non aliqua eſſe propoſita; erit elegantius: neque ab antiquis exemplaribus admodum diſcedes: ſiquidem & Maffei liber, Hoc poſito, habet. Haec Paullus pater.

CICERO

SEQVITVR *illa diuiſio, ut bonorum alia ſint ad illud ultimum pertinentia, (ſic enim appello, quae* τελικὰ *dicuntur: iam hoc ipſum inſtituamus, ut placuit, pluribus uerbis dicere, quod uno non poterimus; ut res intelligatur) alia autem efficientia, quae Graeci* ποιητικὰ, *alia utrumque. de pertinentibus nihil eſt bonum, praeter actiones honeſtas: de efficientibus, nihil praeter amicum. ſed & pertinentem, & efficientem ſapientiam uolunt eſſe. nam, quia ſapientia eſt conueniens actio; erit cum illo pertinenti genere, quod dixi. quod autem honeſtas actiones affert, & efficit, id efficiens dici poteſt. Haec, quae praepoſita dicimus, partim ſunt per ſe ipſa praepoſita, partim quod aliquid efficiunt, partim utrumque: per ſe, ut quidam habitus oris, & uultus, ut ſtatus, ut motus; in quibus ſunt & praeponenda quaedam, & reiicienda: alia ob eam rem praepoſita dicentur, quod ex ſe aliquid efficiant, ut pecunia: alia autem ob utramque rem, ut integri ſenſus, ut bona ualetudo. De bona autem fama (quam enim appellant* εὐδοξίαν, *aptius eſt hoc loco bonam famam appellare, quam gloriam) Chryſippus quidem, & Diogenes, detracta utilitate, ne digitum quidem eius cauſſa porrigendum eſſe dicebant. quibus ego uehementer aſſentior. qui autem poſt eos fuerunt, cum Carneadem ſuſtinere non poſſent, hanc, quam dixi, bonam famam ipſam propter ſe praepoſitam, & ſumendam eſſe dixerunt; eſſeq. hominis ingenui, & liberaliter educati, uelle bene audire a parentibus, a propinquis, a bonis etiā uiris, idq. propter rē ipſam, non propter uſum: dicuntq., ut liberis conſultum uelimus, (etiam ſi poſtumi futuri ſint, propter ipſos; ſic futurae poſt mortem famae tamen eſſe propter rem, etiam detracto uſu, cōſulendum. Sed, cum, quod honeſtum ſit, id ſolum bonum eſſe dicamus: conſentaneum tamen eſt, fungi officio; cum id officium nec in bonis ponamus, nec in malis. eſt enim aliquid in his rebus probabile, & quidem ita, ut eius ratio reddi poſſit. eſt autem officium, quod ita factum eſt, ut eius probabilis ratio reddi poſſit. ex quo intelligitur, officium medium quoddam eſſe, quod neque in bonis ponatur, neque in contrariis. quoniamq. in iis rebus, quae neque in uirtutibus ſunt, neque in uitiis, eſt tamē quiddā, quod uſui poſſit eſſe: tollendū id non eſt. Eſt autem eius generis actio quoque quaedam, & quidem talis, ut ratio poſtulet agere aliquid, & facere eorum. quod autem ratione actum ſit, id officium appellamus. eſt igitur officium eius generis, quod nec in bonis ponatur, nec in contrariis.*

CICERO

ATQVE *perſpicuum etiam illud eſt, in iſtis rebus mediis aliquid agere ſapientem. iudicat igitur, cum agit, officium illud eſſe. quod, quoniam numquā fallitur in iudicando, erit in mediis rebus officium. quod efficitur etiam hac concluſione rationis. quoniam enim uidemus eſſe quiddam, quod recte factum appellemus; id autem eſt perfectum officium: erit autem etiam inchoatum, ut, ſi, iuſte depoſitum reddere, in recte factis ſit, in officiis ponatur depoſitum reddere: illo enim addito, iuſte, facit recte factum: per ſe autem hoc ipſum, reddere, in officio ponitur. quoniamq. non dubium eſt, quin in iis, quae media dicimus, ſit aliud ſumendum, aliud reiiciendum: quidquid ita fit, aut dicitur, communi officio continetur. ex quo intelligitur, quoniam ſe ipſos omnes natura diligunt; tam inſipientem, quam ſapientem ſumpturum, quae ſecundum naturam ſint, reiecturumq. contraria. ita eſt quoddam commune officiū ſapientis, & inſipientis. ex quo efficitur, uerſari in iis, quae media dicamus. ſed, cum ab his omnia proficiſcantur officia; non ſine cauſſa dicitur, ad ea referri omnes noſtras cogitationes, in his & exceſſum e uita, & in uita manſionem. in quo enim plura ſunt, quae ſecundum naturam ſunt; huius officium eſt in uita manere: in quo autem aut ſunt plura contraria, aut fore uidentur; huius officium eſt e uita excedere. ex quo apparet, & ſapientis eſſe aliquando officium, excedere e uita, cum beatus ſit; & ſtulti, manere in uita, cum ſit miſer. nam bonum illud, & malum, quod ſaepe iam dictum eſt, poſtea conſequitur. prima autem illa naturae, ſiue ſecunda, ſiue contraria, ſub iudicium ſapientis, & delectum cadunt: eſtq. illa ſubiecta quaſi materia ſapientiae. itaque & manendi in uita, & migrandi ratio omnibus iis rebus, quas ſupra dixi, metienda. nam neque iis, qui uirtute retinentur in uita, neque iis, qui ſine uirtute ſunt, mors eſt opponenda; ut ſaepe officiū eſt ſapientis deſciſcere a uita, cum ſit beatiſſimus, ſi id opportune*

facere poſſit, quod eſt conuenienter naturae uiuere. ſic enim cenſeat, opportunitatis eſſe beate uiuere, itaque a ſapientia praecipitur, ſe ipſam, ſi inſerit, ſapiens ut relinquat. Quamobrem, cum uitiorum iſta uis non ſit, ut cauſſam afferant mortis uoluntariae: perſpicuum eſt, etiam ſtultorum, qui iidem miſeri ſint, officium eſse, manere in uita, ſi ſint in maiore parte earum rerum, quas ſecundum naturam eſſe dicimus. &, quoniam excedens e uita, & manens, aeque miſer eſt; nec diuturnitas magis ei uitam fugiendam facit: non ſine cauſſa dicitur, iis, qui pluribus naturalibus frui poſſint, eſſe in uita manendum. Pertinere autem ad rem arbitrantur, intelligi, natura fieri, ut liberi a parentibus amentur: a quo initio profectam communem humani generis ſocietatem perſequimur. quod primum intelligi debet figura, membriſq. corporum: quae ipſa declarant, procreandi a natura habitam eſse rationem. neque uero haec inter ſe congruere poſſent, ut natura & procreari uellet, & diligi procreatos nō curaret. Atque etiam in beſtiis uis naturae perſpici poteſt: quarum in fetu, & educatione laborem cum cernimus, naturae ipſius uocem uidemur audire.

CICERO

QVARE, ut perſpicuum eſt, natura nos a dolore abhorrere: ſic apparet, a natura ipſa, ut eos, quos genuerimus, amemus, impelli. Ex hoc naſcitur, ut etiā communis hominum inter homines naturalis ſit commendatio, ut oporteat hominem ab homine ob id ipſum, quod homo ſit, non alienum uideri. ut enim in membris alia ſunt tamquam ſibi nata, ut oculi, ut aures; alia ēt ceterorum membrorum uſum adiuuant, ut crura, ut manus: ſic immanes quaedam beſtiae ſibi ſolum natae ſunt: at illa, quae in cōcha patula pinna dicitur, iſque, qui enat e concha, qui, quod eam cuſtodiat, pinnoteres uocatur, in eamq. cum ſe recepit, includitur; ut uideatur monuiſſe, ut caueret; itemq. formicae, apes, ciconiae aliorum etiam cauſſa quaedam faciunt. multo magis haec coniunctio eſt hominis: itaque natura ſumus apti ad coetus, concilia, ciuitates. Mundum autem cenſent regi numine deorum, eumq. eſse quaſi communem urbem, & ciuitatem hominum, & deorum, & unumquemque noſtrum eius mundi eſse partem: ex quo illud natura conſequi, ut communem utilitatem noſtrae anteponamus. ut enim leges omnium ſalutem ſingulorum ſaluti anteponunt: ſic uir bonus, & ſapiens, & legibus parens, & ciuilis officii non ignarus, utilitati omnium plus, quam unius alicuius, aut ſuae, conſulit: nec magis uituperandus eſt proditor patriae, quam communis utilitatis, aut ſalutis deſertor propter ſuam utilitatem, aut ſalutem. ex quo fit, ut laudandus ſit is, qui mortem appetat pro rep. qui doceat cariorem nobis eſse patriā, quam uoſmet ipſos. quoniamq. illa uox inhumana, & ſcelerata dicitur, eorum, qui negant ſe recuſare, quo minus, ipſis mortuis, terrarum omnium omnium deflagratio conſequatur; quod uulgari quodam uerſu Graeco pronunciari ſolet: certe uerum eſt, etiam iis, qui aliquādo futuri ſint, eſse propter ipſos conſulendum. ex hac animorum affectione teſtamenta, commendationeſq. morientium natae ſunt. Quodq. nemo in ſolitudine uitā agere uelit, ne cum infinita quidem uoluptatum abundantia; facile intelligitur, nos ad coniunctionem, congregationemq. hominū, & ad naturalem cōmunitatē eſse natos. Impellimur autē natura, ut prodeſſe uelimus quā plurimis, in primiſq. docendo, rationibuſq. prudentiae tradendis. itaque non facile eſt inuenire, qui, quod ſciat ipſe, non tradat alteri. ita non ſolum ad diſcendū propenſi ſumus, uerum etiam ad docendum. atque, ut tauris natura datum eſt, ut pro uitulis contra leones ſumma ui, impetuq. contendant: ſic ii, qui ualent opibus, atque id facare poſſunt, ut de Hercule, & Libero accepimus, ad ſeruandum genus hominum natura incitantur. atque etiam, Iouem cum optimum, & maximū dicimus, eumq. eundem ſalutarem, hoſpitalem, ſtatorem; hoc intelligi uolumus, ſalutem hominum in eius eſse tutela. minime autem conuenit, cum ipſi inter nos abiecti, neglectiq. ſimus, poſtulare, ut diis immortalibus cari ſimus, & ab his diligamur.

EXPLANATIO

AT illa, quae in concha patula pinna dicitur, } Pinna cōcha eſt. Huius naturam refert Plinius lib. IX. cap. 42. VVLGARI quodam uerſu Graeco } ἐμοῦ θανόντος, γαῖα μιχθήτω πυρί. Suetonius in Nerone.

CICERO

QVEMADMODVM igitur mēbris utimur prius, quam didicimus, cuius ea utilitatis cauſſa habeamus: ſic inter nos natura ad ciuilem communitatē coniuncti, & conſociati ſumus. quod ni ita ſe haberet; nec iuſtitiae ullus eſset, nec bonitati locus. &, quo modo hominum inter homines iuris eſse uincula putant, ſic homini nihil iuris eſse cum beſtiis. praeclare enim Chryſippus: cetera nata eſſe hominū cauſſa, & deorū, eos autē communitatis & ſocietatis ſuae: ut beſtiis homines uti ad utilitatem ſuam poſſint, ſine iniuria: quoniamq. ea natura eſset hominis, ut cum genere humano quaſi ciuile ius intercederet; qui id conſeruaret, eū iuſtū; qui migraret, iniuſtū fore. ſed, quemadmodū, theatrum cū commune ſit, recte tamen dici poteſt, eius eſse eū locum, quem quiſque occuparit: ſic in urbe, mundoue communi non aduerſatur ius, quo minus ſuū quidq. cuiuſque ſit. Cum autē ad tuendos, conſeruandoſq. homines hominem natū eſse uideamus: conſentaneū eſt huic

naturae,

naturae, ut ſapiens uelit gerere, & adminiſtrare remp. atque, ut e natura uiuat, uxorem adiungere, & uelle ex ea liberos procreare. Ne amores quidem ſanctos a ſapiente alienos eße arbitrantur. Cynicorum autem rationem, atque uitam alij cadere in ſapientem dicunt; ſi quis eiuſmodi forte caſus inciderit, ut id faciendum ſit: alij, nullo modo. Vt uero conſeruetur omnis homini erga hominem ſocietas, coniunctio, caritas; & emolumẽta, & detrimenta, quae ὠφελήματα, & βλάμματα appellant, communia eſſe uoluerunt: quorum altera proſunt, nocent altera: neque ſolum ea communia, uerum etiam paria eße dixerunt. Incommoda autem, & commoda (ita δυχρηστήματα, & εὐχρηστήματα appello) communia eße uoluerunt, paria noluerunt. illa enim, quae proſunt, aut quae nocent, aut bona ſunt, aut mala; quae ſint paria, neceße eſt: commoda autem, aut incommoda in eo genere ſunt, quae praepoſita, & reiecta dicimus. ea poſſunt paria non eſſe. ſed emolumenta communia eſſe dicuntur: recte autem facta, & peccata non habentur communia. Amicitiam autem adhibendam eſſe cenſent; quia ſit ex eo genere, quae proſunt. quamquam autem in amicitia alij dicant, aeque caram eſſe ſapienti rationem amici, ac ſuam; alij autem, ſibi cuique cariorem ſuam: tamen hi quoque poſteriores fatentur alienum eſſe a iuſtitia, ad quam nati eſſe uideamur, detrahere quid de aliquo, quod ſibi aſſumat. Minime uero probatur huic diſciplinae, de qua loquor, aut amicitiã, aut iuſtitiã propter utilitates adſciſci, aut probari. eaedem enim uoluptates poterunt eas labefactare, atque peruertere. etenim nec iuſtitia, nec amicitia eße omnino poterunt, niſi ipſae per ſe expetantur. Ius autem, quod ita dici, appellariq. poßit, id eſſe naturam; alienumq. eſſe a ſapiente, non modo iniuriam cui facere, uerum etiam nocere.

EXPLANATIO

QVI *migraret,* } Pro, Qui mutaret, qui diſcederet ab eo iure. antique uſurpatum cum accuſandi caſu. ut l. III. de leg. Quod quis earum rerum migraſſet, noxiae poena par eſto. & l. I. de Diu. ubi eſt in uulgatis libris, Ne communi iure migrare uideatur, ueteres aliquot habent, Communia iura. Et lib. I. de off. Ea migrare interdum, & non ſeruare ſit iuſtum. Sic locutus Plautus. Haec Paullus pater. QVO *minus ſuum quidque cuiuſque ſit* } quo ſuum cuique conſeruaretur. VELLE *ex ea liberos procreare.* } Qui coniunget hoc cum uerbo, Velit, a quo pendet; intelliget, Velle, locum non habere. quid enim eſt, Vt ſapiens uelit uelle ex uxores liberas procreare? Haec Paullus pater. QVORVM *altera proſunt, nocent altera:* } Gloſſema ſuſpicor fuiſſe ad Graeca uerba, ὠφελήματα, βλάμματα. nec uero, cum dixiſſet iam, Emolumenta, & detrimenta, intuliſſe Ciceronem uериſimile eſt, Quorum altera proſunt, altera nocent. Haec Paullus pater. ID *eße naturam;* Natura, liber Tertius: nec diſplicet. totum autem hoc regatur ab eo neceſſe eſt, Probatur huic diſciplinae. Haec Paullus pater.

CICERO

NEC *uero rectum eſt, cum amicis, aut bene meritis conſociare, aut coniungere iniuriam: grauiſſimeq., & uериſſime defenditur, numquam aequitatẽ ab utilitate poße ſeiungi; &, quidquid aequum, iuſtumq. eßet, id etiam honeſtum, uiciſſimq., quidquid eſſet honeſtum, id iuſtum etiam, atque aequum fore. Ad easq. uirtutes, de quibus diſputatum eſt, dialecticam ẽt adiungunt, & phyſicam: easq. ambas uirtutem nomine appellant; alteram, quod habeat rationem, ne cui falſo aſſentiamur, ne ue umquam captioſa probabilitate fallamur, eaq., quae de bonis, & malis diceremur, ut tenere, tueriq. poſſimus. nam ſine hac arte quemuis arbitrantur a uero abduci, falliq. poſse. recte igitur, ſi omnibus in rebus temeritas, ignoratioq. uitioſa eſt, ars ea, quae tollit haec, uirtus nominata eſt. Phyſicae quoque non ſine cauſa tributus idẽ eſt honos: propterea quod, qui conuenienter naturae uicturus ſit, ei & proficiſcendum eſt ab omni mundo, & ab eius procuratione. Nec uero poteſt quiſquam de bonis, & malis uere iudicare, niſi omni cognita ratione naturae, & uitae, etiam deorum, & utrum conueniat, nec ne, natura hominis cum uniuerſa. Quaeq. ſunt uetera praecepta ſapientũ, qui iubent tempori parere, & ſequi deum, & ſe noſcere, & nihil nimis, haec ſine phyſicis quã uim habeant, (& habent maximam) uidere nemo poteſt. Atque etiam ad iuſtitiam colendam, ad tuendas amicitias, & reliquas caritates quid natura ualeat, haec una cognitio poteſt tradere. Nec uero pietas aduerſus deos, nec quanta his gratia debeatur, ſine explicatione naturae intelligi poteſt.*

EXPLANATIO

QVEMVIS *arbitrantur* } Qui ſuperiora leget, aptius iudicabit, Arbitrantur, quam, ut antea, Arbitramur. Hoc etiam ex uetere libro. Haec Paullus pater. ARS *ea, quae tollit haec,* } Cui teretes aures ſunt, intelligensq. iudicium, is, non dubito, quin hoc magis probet, accedente libri ueteris auctoritate, quam illud uulgo receptum, Ab his ea, quae tollit haec. Haec Paullus pater.

CICERO

SED *iam ſentio me eſſe longius prouectum, quã propoſita ratio poſtularet. uerum admirabilis compoſitio diſciplinae, incredibiliſq. rerum traxit ordo. quem, per deos immortales, non ne miraris? quid enim aut in*

natura, qua nihil eſt aptius, nihil deſcriptius, aut in operibus manu factis tam compoſitum, tamq. compactum, & coagmentatum inueniri poteſt? quid poſterius priori non conuenit? quid ſequitur, quod non reſpondeat ſuperiori? quid non ſic aliud ex alio nectitur, ut non, ſi ullam litteram moueris, labent omnia? nec tamen quidquã eſt, quod moueri poſſit. quã grauis uero quã magnifica, quã cõſtans cõficitur perſona ſapientis? qui, cũ ratio docuerit, quod honeſtũ eſſet, id eſſe solũ bonũ, ſemper ſit, neceſſe eſt, beatus, uereq. omnia iſta nomina poſſideat, quae irrideri ab imperitis ſolent. rectius enim appellabitur rex, quã Tarquinius, qui nec ſe, nec ſuos regere potuit: rectius magiſter populi, (is enim eſt dictator) quam Sulla, qui trium peſtiferorum uitiorum, luxuriae, auaritiae, crudelitatis, magiſter fuit: rectius diues, quam Craſsus, qui, niſi eguiſset, numquam Euphratem, nulla belli cauſsa, tranſire uoluiſset. recte eius omnia dicentur, qui ſcit uti ſolus omnibus. recte etiam pulcher appellabitur. animi enim lineamenta, ſunt pulcheriora, quam corporis. recte ſolus liber, nec dominationi cuiuſquam parens, neque obocdiens cupiditati. recte inuictus, cuius etiam ſi corpus conſtringatur, animo tamen uincula iniici nulla poſſint, neque exſpectet ullum tempus aetatis, ut tum denique iudicetur, beatus ne fuerit, cum extremum uitae diem morte confecerit: quod ille unus e ſeptem ſapientibus non ſapienter Croeſum monuit. nam, ſi beatus umquam fuiſſet, beatam uitam uſque ad illum a Cyro exſtructum rogum protuliſset. Quod ſi ita eſt, ut neque quiſquam, niſi bonus uir, & omnes boni beati ſint: quid philoſophia magis colendum, aut quid eſt uirtute diuinius?

EXPLANATIO

QVEM *per deos immortales, non ne miraris?*] Malui, Quem, teſtimonio commotus antiqui libri, quam, ut antea, Quae. ut de ordine Cicero loquatur, etſi ferri etiam, Quae, poterat. Haec Paullus pater. ET *omnes boni beati ſint:*] recte hoc additum. nam, ut nemo, niſi bonus uir, beatus ſit, non continuo ſequebatur, ut omnes boni beati eſſent.

IN
M. TVLLII. CICERONIS
DE. FINIBVS
BONORVM. ET. MALORVM
LIBRVM. IV.
Commentarius Aldi Mannuccij.

CICERO

QVAE cum dixiſſet, finem ille. ego autem, nae tu, inquam, Cato, iſta expoſuiſti tam multa memoriter, tam obſcura dilucide. itaque aut omittamus contra omnino uelle aliquid, aut ſpatium ſumamus ad cogitandum. tam enim diligenter, etſi minus uere, (nā non id quidem audeo dicere) ſed tamen accurate non modo fundatam, uerum etiam exſtructam diſciplinam non eſt facile perdiſcere. Tum ille, ain tandem? inquit: cum ego te hac noua lege uideam eodem die accuſatori reſpondere, & tribus horis perorare, in hac me cauſſa tempus dilaturum putas? quae tamen a te agetur non melior, quam illae ſunt, quas interdum obtines. quare iſtam quoque aggredere, tractatam praeſertim ab alijs, & a te ipſo ſaepe, ut tibi deeſſe non poſſit oratio. Tum ego, non mehercule ſoleo temere contra Stoicos: non quo illis admodum aſſentiar: ſed pudore impedior: ita multa dicunt, quae uix intelligam. Obſcura, inquit, quaedam eſſe confiteor: nec tamen ab illis ita dicuntur de induſtria: ſed ineſt in rebus ipſis obſcuritas. Cur igitur, eaſdem res, inquam, Peripateticis dicentibus, uerbum nullum eſt, quod non intelligatur? Eaſdem ne res, inquit? an parum diſſerui, non uerbis Stoicos a Peripateticis, ſed uniuerſa re, & tota ſententia diſſentire? Atqui, inquam, Cato, ſi iſtud obtinueris, traducas me ad te totum licebit. Putabam equidem ſatis, inquit, me dixiſſe. quare ad ea primum, ſi uidetur: ſin aliud quid uoles, poſtea. Immo iſto quidem, inquam, loco, niſi iniquum poſtulo, reſponde arbitratu meo.

EXPLANATIO

PERDISCERE. ⁒ ſumptum a cauſſis iudicialibus, quas reſponſuri oratores perdiſcant neceſſe eſt. quod ea confirmant, quae ſequuntur. CVM *ego te hac noua lege* ⁒ Bene, Noua lege; nam tempus orandi praeſcriptum erat oratoribus. id erat duarum horarum, ad clepſydram.

CICERO

V*T placet, inquit. etſi illud erat aptius, aequum cuique concedere. Exiſtimo, inquam, Cato, ueteres illos Platonis auditores, Speuſippum, Ariſtotelem, Xenocratem, deinde eorum Polemonem, Theophraſtū,*

ſatis

*ſatis & copioſe, & eleganter habuiſſe conſtitutam diſciplinam; ut non eſſet cauſſa Zenoni, cum Polemonem audiſſet, cur & ab eo ipſo, & a ſuperioribus diſſideret. quorum fuit haec inſtitutio. in qua animaduertas, uelim, quid putes mutandum; nec exſpectes, dum ad omnia dicam, quae a te dicta ſunt. uniuerſa enim illorum ratione cum tota ueſtra confligendum puto. Qui cum uiderent nos ita eſſe natos, ut & communiter ad eas uirtutes apti eſſemus, quae notae, illuſtresq. ſunt: iuſtitiã, dico, temperantiam, ceterasq. generis eiuſdem; quae omnes ſimiles artium reliquarum, materia tantum ad meliorem partem, & tractatione differunt; easq. ipſas uirtutes uiderent nos magnificentius appetere, & ardentius, habere etiam inſitam quandam, uel potius innatam cupiditatem ſcientiae, natosq. eſſe ad congregationem hominum, & ad ſocietatem, communitatemq. generis humani, eaq. in maximis ingenijs maxime elucere, totam philoſophiam tres in partes diuiſerunt: quã partitionem a Zenone retentam eſſe uidemus. quarum cum una ſit, qua mores conformari putantur: differo eam partem, quae quaſi ſtirps eſt huius quaeſtionis: (qui ſit enim finis bonorum, mox) hoc loco tantum dico, a ueteribus Peripateticis, Academicisque, qui, re conſentientes, uocabulis differebant, eum locum, quem ciuilem recte appellaturi uidemur, Graece πολιτικὸν, grauiter, & copioſe eſſe tractatum. quam multa illi de rep. ſcripſerunt? quam multa de legibus? quam multa non ſolum praecepta in artibus, ſed etiam exempla in orationibus bene dicendi reliquerunt? primum enim ipſa illa, quae ſubtiliter diſſerenda erant, polite, apteq. dixerunt, cum definientes, tum partientes: ut ueſtri etiam: ſed uos ſqualidius: illorum, uides, quam niteat oratio. deinde ea, quae requirebant orationem ornatam, & grauem, quam magnifice ſunt dicta ab illis? quam ſplendide? de iuſtitia, de fortitudine, de amicitia, de aetate degenda, de philoſophia, de capeſſenda rep. de temperantia, de fortitudine hominum, * de ſpinis uellentium, ut Stoici, nec oſſa nudantium, ſed eorum, qui grandia ornate uellent; enucleate minora dicere. itaque quae ſunt eorum conſolationes? quae cohortationes? quae etiam monita, & conſilia ſcripta ad ſummos uiros? erat enim apud eos, ut eſt rerum ipſarum natura, ſic dicẽdi exercitatio duplex. nam, quidquid quaeritur, id habet aut generis ipſius ſine perſonis, temporibusque, aut, ijs adiunctis, facti, aut iuris, aut nominis controuerſiam. ergò in utroque exercebantur: eaq. diſciplina effecit tantã illorum utroque in genere dicendi copiam.*

EXPLANATIO

ETSI *illud erat aptius, aequum cuique concedere.*] Haec mihi non cohaerere uidentur inter ſe. quis enim dixerit, Cum aequum conceditur, id aptum eſſe? potius iuſtum eſſe: ſi modo ad rei naturam accommodare uerba uolumus. Praeterea, ſatis mihi non dum conſtat, an ex uſu Latinae linguae dici poſſit, Aptius erat concedere, quod cuique aequum eſt. Ego Ciceronem, aut Catonem a Cicerone inductum, puto hoc ſignificare; non modo aptius id eſſe, ut reſpondeatur ſibi ad ea, quae iam dixerat de Stoicorum, & Peripateticorum diſſenſione; uerum etiam aequum. ad quam ſententiam aptare uerba cum uellem, ita legendum indicauit: Etſi illud erat aptius, aequumq. concedere. Haec Paullus pater. DE *ſpinis uellentium, ut Stoici,*] Legendum quidam putant: Nec more hominum uellentium ſpinas, ut Stoici, &c. DE *ſpinis uellentium, ut Stoici, nec oſſa nudantium,*] Tropus eſt, difficilem, ſterilem, & nudam orationem Stoicorum indicans.

CICERO

TOTVM genus hoc & Zeno, & ab eo qui ſunt, aut non potuerunt, aut noluerunt, certe reliquerunt. quamquam ſcripſit artem rhetoricam Cleanthes, Chryſippus etiam, ſed ſic, ut, ſi quis obmuteſcere concupierit, nihil aliud legere debeat. itaque uides, quo modo loquantur. noua uerba fingunt, deſerunt uſitata. at quanta conantur? mundum hunc omnem opidum eſſe noſtrum. incendit igitur nos, qui audiunt. uides, quantam rem agat: ut, Circeis qui habitet, totum hunc mundum ſuum municipium eſſe exiſtimet. quid ille incendat? reſtinguet citius, ſi ardentem acceperit. iſta ipſa, quae tu breuiter, regem, dictatorem, diuitem ſolum eſſe ſapientem, a te quidem apte, ac rotunde: quippe: habes enim a rhetoribus: illorum uero iſta ipſa quam exſilia de uirtutis ui, quam tantam uolunt eſſe, ut beatum per ſe efficere poſſit, pungunt, quaſi aculeis, interrogatiunculis anguſtis. quibus etiam qui aſſentiuntur, nihil commutantur animo, & ijdem abeunt, qui uenerant. res enim fortaſſe uerae, certe graues, non ita tractantur, ut debent, ſed aliquanto minutius. Sequitur diſſerendi ratio, cognitioq. naturae. nam de ſummo bono mox, ut dixi, uidebimus, & ad id explicandum diſputationem omnem conferemus. In ijs igitur partibus duabus nihil erat, quod Zeno commutare geſtiret. res enim praeclare ſe habent, & quidem in utraque parte. quid enim ab antiquis ex eo genere, quod ad diſſerendum ualet, praetermiſſum eſt? qui & definierunt plurima; & definiendi artes reliquerunt: quodq. eſt definitioni adiunctum, ut res in partes diuidatur, id & fit ab illis, &, quemadmodum fieri oporteat, traditur. item de contrarijs: a quibus ad genera, formasq. generum deuenerunt. Iam, argumenti ratione concluſi, caput eſſe faciunt ea, quae perſpicua dicunt: deinde ordinem ſequuntur: tum, quid uerum ſit in ſingulis: extrema concluſio eſt. quanta autem ab illis uarietas argumentorum ratione con-

eludentium, eorumq. cum captioſis interrogationib us diſſimilitudo? Quid, quod pluribus locis quaſi denunciant, ut neque ſenſuum fidem ſine ratione, nec rationes ſine ſenſibus exquiramus, atque ut eorum alterum ab altero ſeparemus?

EXPLANATIO

CIRCEIS } Opidum eſt Latij, in quodam promontorio. ILLORVM *uero iſta ipſa quam exſilia de uirtutis ui: quam, &c.* } Primum iterari non placet, Iſta ipſa: deinde illud, De uirtutis ui, diſiungendum ab antecedentibus, & cum ſequentibus coniungendum exiſtimo: ut legatur, & diſtinguatur hoc modo: Illorum uero quam exſilia. de uirtutis ui, quam tantam uolunt eſſe, ut beatum per ſe efficere poſſit, pungunt, quaſi aculeis, interrogationibus anguſtis. id eſt, cum de uirtutis ui loquuntur, uim tamen nullam habet eorum oratio. Nam, illud, Quam exſilia, refero ad ea uerba, Iſta ipſa, ſolum ſapientem eſſe regem, dictatorem, diuitem. quae cum ab illis memorantur, quam exſilia ſunt. Hoc tamẽ eiuſmodi eſt, ut magnopere non confirmem. poteſt enim fieri, non ſolum ut iterauerit Cicero Iſta ipſa; quod interdum ſolet, cum aliquid interponit; uerum etiam, ut addiderit, De uirtutis ui, repetit eorum uerborum ſententia, Regem, dictatorem, diuitem ſolum eſſe ſapientem. Haec Paullus pater.

CICERO

QVID? ea, quae dialectici nunc tradunt, & docent, non ne ab illis inſtituta ſunt, & inuenta? de quibus etſi a Chryſippo maxime eſt elaboratum: tamen a Zenone minus multo, quam ab antiquis; ab hoc autem quaedam non melius, quam ueteres; quaedam omnino relicta. Cumq. duae ſint artes, quibus perfecte ratio, & oratio compleatur, una inueniendi, altera diſſerendi: hanc poſteriorem & Stoici, & Peripatetici, priorem autem illi egregie tradiderunt, hi omnino ne attigerunt quidem. nam, e quibus locis, quaſi theſauris, argumenta depromerẽtur, ueſtri ne ſuſpicati quidem ſunt; ſuperiores autem artificio, & uia tradiderunt. quae quidem res efficit, ne neceſſe ſit, iiſdem de rebus ſemper quaſi dictata decantare, neque a commentariolis ſuis diſcedere. nam, qui ſciet, ubi quidque poſitum ſit, quaq. eo ueniat, is, etiam ſi quid obrutum erit, poterit eruere, ſemperq. eſſe in diſputando ſuus. quod etſi ingeniis magnis praediti quidam dicendi copiam ſine ratione conſequuntur: ars tamen eſt dux certior, quam natura. aliud eſt enim, poetarum more uerba fundere; aliud, ea, quae dicas, ratione, & arte diſtinguere. Similia dici poſſunt de explicatione naturae; qua hi utuntur, & ueſtri: neque uero ob duas modo cauſſas, quod Epicuro uidetur, ut pellatur mortis, & religionis metus: ſed etiam modeſtiam quandam cognitio rerum caeleſtium affert iis, qui uideant, quanta ſit etiam apud deos moderatio, quantus ordo; & magnitudinem animi, deorum opera, & facta cernentibus; iuſtitiam etiam, cum cognitum habeas, quod ſit ſummi rectoris, & domini numen, quod conſilium, quae uoluntas: cuius ad naturam apta ratio, uera illa, & ſumma lex a philoſophis dicitur. Ineſt in eadem explicatione naturae inſatiabilis quaedam e cognoſcendis rebus uoluptas: in qua una, confectis rebus neceſſariis, uacui negotiis, honeſte, ac liberaliter poſſumus uiuere. Ergo in hac ratione tota de maximis fere rebus Stoici illos ſecuti ſunt, ut & deos eſſe, & quattuor ex rebus omnia conſtare dicerent. Cum autem quaereretur res admodum difficilis, num quincta quaedam natura uideretur eſſe, ex qua ratio, & intelligẽtia oriretur; in quo & de animis, cuius generis eſſent, quaereretur: Zeno id dixit eſſe ignem: non nulla deinde aliter, ſed ea pauca; de maxima autem re, eodem modo, diuina mente, atque natura mundum uniuerſum, atque eius maximas partes adminiſtrari. materiam uero rerum, & copiã apud eos exſilem, apud illos uberrimam reperiemus.

EXPLANATIO

PRIOREM *autem illi* } non Stoici, quos priore loco nominauit, ſed Peripatetici: non enim ordinem uerborum, ſed ortum philoſophorum, ſpectauit. Stoicis enim Peripatetici uetuſtiores. DICENDI *copiam* } Superuacaneum hoc uidetur, cum dixerit, Quod. aut igitur, Quod mendoſum: aut Dicendi copiam, abundat, additum fortaſſe, ut explanaretur Quod. Haec Paullus pater. Mihi impreſſa lectio non diſplicet: & eam ferri poſſe puto, ſi, Quod, pro Quia, accipiatur. APVD *eos* } hoc eſt Stoicos. APVD *illos* } hoc eſt Peripateticos.

CICERO

QVAM multa ab his conquiſita, & collecta ſunt de omnium animãtium genere, ortu, membris, aetatibus? quam multa de rebus iis, quae gignuntur e terra? quam multae, quamq. de rebus iis, & cauſſae cur quidque fiat, & demonſtrationes quemadmodum quaeque fiant? qua ex omni copia, plurima, & certiſſima

ſima argumenta ſumuntur ad cuiuſque rei naturã explicandam. Ergo adhuc, quantum equidem intelligo, cauſſa non uidetur fuiſſe mutandi nominis. non enim, ſi omnia non ſequebatur, iccirco non erat ortus illinc. Equidem etiam Epicurum in phyſicis quidem Democritum puto. pauca mutat, uel plura ſane: at, cum de plurimis eadem dicit, tum certe de maximis. quod item cum ueſtri faciant, non ſatis magnam tribuunt inuentoribus gratiam. Sed haec hactenus. Nunc uideamus, quaeſo, de ſummo bono, quod continet philoſophiam, ecquid tandem attulerit, quamobrem ab inuentoribus, tamquam a parẽtibus, diſſentiret. Hoc igitur loco, quãquam a te, Cato, diligenter eſt explicatus finis hic bonorum, qui continet philoſophiam, & qui a Stoicis, & quemadmodum diceretur; tamen ego quoque exponã; ut perſpiciamus, ſi potuerimus, quidnam a Zenone noui ſit allatum. Cum enim ſuperiores, e quibus planiſſime Polemo, ſecundum naturam uiuere, ſummum bonum eſſe dixiſſent; his uerbis ſignificari Stoici tria dicunt; unum eiuſmodi, uiuere adhibentem ſcientiam earum rerũ, quae natura euenirent. hunc ipſum Zenonis aiunt finem eſſe, declarantem illud, quod a te dictum eſt, conuenienter naturae uiuere. Alterum ſignificare idem, ut diceretur, officia omnia media, aut pleraque ſeruantem uiuere. hoc ſic expoſitum diſſimile eſt ſuperiori. illud enim rectum, quod κατόρθωμα dicebas, contingit ſapienti ſoli: hoc autem inchoati cuiuſdam officij eſt, non perfecti; quod cadere in nonnullos inſipientes poteſt. Tertium autem, omnibus, aut maximis rebus ijs, quae ſecundum naturam ſint, fruentem uiuere, hoc non eſt poſitum in noſtra actione: completur enim & ex eo genere uitae, quod uirtute fruitur; & ex ijs rebus, quae ſecundum naturam ſunt, neque ſunt in noſtra poteſtate. ſed hoc ſummum bonum, quod certa ſignificatione intelligitur, eaq. uita, quae ex ſummo bono degitur, quia coniuncta ei uirtus eſt, in ſapientem ſolum cadit: itq. finis bonorum, ut ab ipſis Stoicis ſcriptum uidemus, a Xenocrate, atque ab Ariſtotele conſtitutus eſt. itaque ab his conſtitutio illa prima natura, a qua tu quoque ordiebare, his prope uerbis exponitur: Omnis natura uult eſſe conſeruatrix ſui, ut & ſalua ſit, & in genere conſeruetur ſuo.

EXPLANATIO

QVAM *multa ab his* } ab Ariſtotele in libris de animalibus, & a Theophraſto in libro de cauſſis plantarum. IDCIRCO *non erat ortus* } Etſi non omnino ſequebatur Academicos, nomen tamẽ mutare non debuit. ab ijs enim ortus: cum audiſſet Polemonem. EQVIDEM *etiam Epicurum in phyſicis quidem Democritum puto.* } Vel, Quendam, pro Quidem, placeret: uel ita diſtinguerem: Equidem etiam Epicurum, in phyſicis quidem, Democritum puto: Haec Paullus pater. SIGNIFICARE *idem, ut diceretur,* } Tolle hoc: patebit ſententia. tollendum autem puto, cum in illa tria, quae ſignificari Stoici dicebant, intueor; Vnum eiuſmodi, uiuere adhibentem ſcientiam earum rerum, quae natura euenirẽt; alterum, officia omnia media, aut pleraque ſeruantem uiuere; tertium, omnibus, aut maximis rebus ijs, quae ſecundum naturam ſint, fruentem uiuere. Quod ſi poſt, Alterum, addatur, Significare idem ut diceretur, fateor, me, quod dicatur, non aſſequi, & habiturum gratiam explananti. Haec Paullus pater.

CICERO

AD hanc rem aiunt artes quoque requiſitas, quae naturam adiuuarent: in quibus ea numeretur in primis, quae eſt uiuendi ars, ut tueatur quod a natura datum ſit; quod deſit, acquirat. Ijdemq. diuiſerunt naturã hominis in animũ, & corpus. cumq. eorum utrumque per ſe expetendum eſſe dixiſſent; uirtutes quoque utriuſque eorum per ſe expetendas eſſe dicebant. cum animum quadam infinita laude anteponerent corpori; uirtutes quoque animi bonis corporis anteponebant. ſed, cum ſapientiam totius hominis cuſtodem, & procuratricem eſſe uellent, quae eſſet naturae comes, & adiutrix: hoc ſapientiae munus eſſe dicebant, ut eum tueretur, qui conſtaret ex animo, & corpore, in utroque iuuaret eum, atque contineret. Atque ita, re primo ſimpliciter collocata, reliqua ſubtilius perſequentes, corporis bona facilem quandam rationem habere cenſebant. De animi bonis accuratius exquirebant: in primisq. reperiebant, in his ineſſe iuſtitiae ſemina: primiq. ex omnibus philoſophis a natura tributum eſſe docuerunt, ut ij, qui procreati eſſent, a procreatoribus amarentur; & id, quod temporum ordine antiquius eſt, ut coniugia uirorum. & uxorum natura coniuncta eſſe dicerent; qua ex ſtirpe orirentur amicitiae cognationum. Atque ab his initijs profecti, omnium uirtutum, & originem, & progreſſionem perſecuti ſunt. ex quo magnitudo quoque animi exſiſtebat; qua facile poſſet repugnari, obſiſtiq. fortunae; quod maximae res eſſent in poteſtate ſapientis. uarietates autem, iniuriasq. fortunae facile ueterum philoſophorum praeceptis inſtituta uita ſuperabat. Principijs autem a natura datis, amplitudines quaedam bonorum excitabantur, partim profectae a contemplatione rerum occultiorum, quod erat inſitus menti cognitionis amor; ex quo etiã rationis explicandi, differendiq. cupiditas conſequebatur; quodq. hoc ſolum animal natũ eſt pudoris, ac uerecundiae particeps, appetensq. coniunctionum hominum, ac ſocietatũ, animaduertensq. in omnibus rebus, quas ageret, aut diceret, ne quid ab eo fieret, niſi honeſte, & decore: his initijs, ut ante dixi, tamquam ſeminibus, a natura datis, temperantia, modeſtia, & iuſtitia, & omnis honeſtas perfecte abſoluta eſt. Habes, inquam, Cato formam eorum, de quibus loquor, philoſophorum. qua expoſita, ſcire cupio, quae cauſſa ſit, cur Zeno ab hac antiqua inſtitutione deſciuerit; quidnam horum ab eo non ſit probatum; quod ne omnem naturam conſeruatricem ſui dixerit; an quod omne animal ipſum ſibi commendatum, ut ſe & ſaluum in ſuo genere incolumeq. uellet; an, cũ omnium artiũ finis is eſſet, quid natura maxime quaereret,

reret, idem ſtatui debere de totius arte uitae; an quod, cum animo conſtaremus, & corpore, & haec ipſa, & eorum uirtutes per ſe eſſe ſumendas. an uero diſplicuit ea, quae tributa eſt animi uirtutibus, tanta praeſtantia? an quae de prudentia, de cognitione rerum, de coniunctione generis humani, quaeq. ab eiſdem de temperantia, de modeſtia, de magnitudine animi, de omni honeſtate dicuntur?

EXPLANATIO

C*VMQ. eorum utrumque per ſe expetendum eſſe dixiſſent; uirtutes quoque utriuſque eorum per ſe expetendas eſſe dicebant.* } Erat in uulgatis libris, Cumq. eorum unumquodque: in ſcripto, pro Vnumquodque, Vtrumque: quod probaui: cum & de anima, & corpore ſermo ſit; & Sequatur, Virtutes quoque utriuſque eorum. Haec Paullus pater.

CICERO

F*ATEBVNTVR Stoici, haec omnia dicta eſſe praeclare: neque enim eam cauſſam Zenoni deſciſcendi fuiſſe. alia quaedam dicent, credo, magna antiquorum eſſe peccata, quae ille, ueri inueſtigandi cupidus, nullo modo ferre potuerit. quid enim peruerſius, quid intolerabilius, quid ſtultius, quam bonam ualetudinē, quam dolorum omnium uacuitatem, quam integritatem oculorum, reliquorumq. ſenſuum ponere in bonis potius, quam dicere, nihil omnino inter eas res, iiſq. contrarias intereſſe? ea enim omnia, quae illi bona dicerent, praepoſita eſſe, non bona: itemq. illa, quae in corpore excellerent, ſtulte antiquos dixiſſe per ſe eſſe expetenda; & ſumenda potius, quam expetenda. eademq. de omni uita, quae in una uirtute cōſiſteret, illam uitā, quae etiam ceteris rebus, quae eſſent ſecundū naturā, abundaret, magis expetendam non eſſe, ſed magis ſumēdam: cumq. ipſa uirtus efficiat ita beatam uitam, ut beatior eſſe non poſſit; tamen quaedam deeſſe ſapientibus tum, cum ſunt beatiſſimi: itaque eos id agere, ut a ſe dolores, morbos, debilitates repellant. O magnā uim ingenij, cauſſamq. iuſtam, cur noua exſiſteret diſciplina. perge porro. ſequentur enim, quae tu ſcientiſſime complexus es; omnem inſipientiam, iniuſtitiam, alia uitia ſimilia eſſe, omniaq. peccata eſſe paria, eosque, qui natura, doctrinaq. longe ad uirtutem proceſſiſſent, niſi eam plene conſecuti eſſent, ſumme eſſe miſeros, neque inter eorū uitā, et improbiſſimorū quidquā omnino intereſſe: ut Plato, tātus ille uir, ſi ſapiēs nō fuerit, nihilo melius quam quiuis improbiſſimus, nec beatius uixerit. Haec uidelicet eſt correctio philoſophiae ueteris, & emendatio. quae omnino aditum habere nullum poteſt in urbem, in forum, in curiam. quis enim ferre poſſet ita loquentem eum, qui ſe auctorem uitae grauiter, & ſapienter agendae profiteretur, nomina rerum commutantem; cumq. idem ſentiret, quod omnes, quibus rebus eādem uim tribueret, alia nomina imponentem, uerba modo mutantem, de opinionibus nihil detrahentem? Patronus ne cauſſae, in epilogo pro reo dicēs, negaret eſſe malum exſulium, publicationem bonorum? haec reiiciēda eſſe, nō fugienda? nec miſericordem iudicem eſſe oportere? in concione autem ſi loqueretur; ſi Hannibal ad portas ueniſſet, murumq. iaculo traieciſſet; negaret eſſe in malis, capi, uenire, interfici, patriam amittere?*

EXPLANATIO

O*MNIA, quae illi* } Peripatetici. N*OMINA rerum commutantem* } Suſpicor gloſſema fuiſſe ad illud, Ita loquentem. Haec Paullus pater.

CICERO

A*N, ſenatus cum triumphum Africano decerneret, quid de eius uirtute, aut felicitate poſſet dicere, ſi neque uirtus in ullo, niſi ſapiente, nec felicitas uere dici poteſt? Quae eſt igitur iſta philoſophia, quae communi more in foro loquitur; in libello, ſuo? praeſertim cū, quod illi uerbis ſuis ſignificent, in eo nihil moueatur, de ipſis rebus nihil mutetur, eaedem res maneāt alio modo. quid enim intereſt, diuitias, opes, ualetudinē bona dicas, an ne praepoſita; cum ille, qui iſta bona dicit, nihilo plus his tribuat, quā tu, qui eadē illa praepoſita nominas? itaq. homo in primis ingenuus, & grauis, dignus illa familiaritate Scipionis, & Laelij, Panaetius, cum ad Q. Tuberonem de dolore patiendo ſcriberet; quod eſſe caput debebat, ſi probari poſſet, numquā poſuit, non eſſe malū dolorē; ſed quid eſſet, & quale, quantumq. in eo ineſſet alieni; deinde, quae ratio eſſet perferendi. cuius quidē, quoniā Stoicus fuit, ſententia condemnata mihi uidetur eſſe immanitas iſta uerborū. Sed, ut propius ad ea, Cato, accedam, quae a te dicta ſunt, preſſius agamus; eaq., quae modo dixiſti, cum ijs conferamus, quae tuis antepono. Quae ſunt igitur communia nobis cū antiquis, his ſic utamur, quaſi conceſſis: quae in controuerſiam ueniunt, de ijs, ſi placet, diſſeramus. Mihi uero, inquit, placet agi ſubtilius, & ut ipſe dixiſti, preſſius. quae enim adhuc protuliſti, popularia ſunt: ego autē a te elegantiora deſidero. A me tu, inquā? ſed tamen enitar, &, ſi minus mihi multa occurrent, nō fugiā iſta popularia. Sed primū poſitū ſit, noſmet ipſos cōmendatos eſſe nobis, primamq. ex natura hanc habere appetitionem, ut conſeruemus noſmet ipſos. hoc conuenit: ſequitur illud, ut animaduertamus, qui ſumus ipſi; ut nos, quales oportet eſſe, ſeruemus. ſumus igitur homines: ex animo conſtamus, & corpore: quae ſunt cuiuſdam modi: noſq. oportet, ut prima appetitio naturalis poſtulat, haec diligere, conſtituereq. ex his finem illum ſummi boni, atque ultimi. quem, ſi*

prima uera ſint, ita conſtitui neceſſe eſt; earum rerum, quae ſunt ſecundum naturam, quamplurima, & quam maxima adipiſci. hunc igitur finē illi tenuerunt: quodq. ego pluribus uerbis, illi breuius, ſecundum naturam uiuere, hoc his bonorum uidetur extremum.

EXPLANATIO

De *ipſis rebus nihil mutetur,* } Et hoc mihi ſuſpectum eſt, ut antecedentium uerborum interpretatio. Haec Paullus pater. Alio *modo.* } alluſit ad formulas, ſiue actiones iuriſconſultorum: unde in epiſt. De eadem re alio modo. Et lib. v. de Fin. Quae cum Zeno didiciſſet a noſtris, ut in actionibus praeſcribi ſolet, de re eadem fecit alio modo.

CICERO

Age nunc iſti doceant, uel tu potius, (quis enim iſta melius?) quonam modo, ab iiſdem principiis profecti, efficiatis, ut honeſte uiuere, (id eſt enim uel ex uirtute, uel naturae congruenter uiuere) ſummum bonum ſit; & quonam modo, aut quo loco corpus ſubito deſerueritis; omniaq. ea, quae, cum ſecundum naturam ſint, ab ſint a noſtra poteſtate; ipſum denique officium. quaero igitur, quo modo hae tantae commendationes, a natura profectae, ſubito a ſapientia relictae ſint. quod ſi non hominis ſummū bonum quaereremus, ſed cuiuſdam animantis; is autem eſſet nihil, niſi animus: (licet enim fingere aliquid eiuſmodi, quo uerum facilius reperiamus) tamen illi animo non eſſet hic ueſter finis. deſideraret enim ualetudinem, uacuitatem doloris: appeteret etiam conſeruationem ſui, earumq. rerum cuſtodiam: finemq. ſibi conſtitueret, ſecundum naturam uiuere: quod eſt, ut dixi, habere ea, quae ſecundum naturā ſunt, uel omnia, uel plurima, & maxima. cuiuſcumque enim modi animal conſtitueris; neceſſe eſt, etiam ſi id ſine corpore ſit ut fingimus, tamen eſſe in animo quaedam ſimilia eorum, quae ſint in corpore: ut nullo modo, niſi ut expoſui, conſtitui poſſit finis bonorum. Chryſippus autem, exponens differentias animantium, ait alias earum corpore excellere, alias autē anime, non nullas ualere utraque re: deinde diſputat, quod cuiuſque generis animantis ſtatui deceat extremum. cum autem hominem in eo genere poſuiſſet, ut ei tribueret animi excellentiam: ſummum bonum id conſtituit, non ut excelleret animo, ſed uti nihil eſſe, praeter animum, uideretur. uno autem modo in uirtute ſola ſummum bonū recte poneretur, ſi quod eſſet animal, quod totum ex mente conſtaret, id ipſum tamen ſic, ut ea mens nihil haberet in ſe, quod eſſet ſecundum naturam; ut ualetudo eſt. ſed id, ne cogitari quidem poteſt, quale ſit, ut non repugnet ipſum ſibi. Sin dicis obſcurari quaedam, nec apparere, quia ualde parua ſint: nos quoque concedimus, quod dicit Epicurus de uoluptate, quae minimae ſint uoluptates, eas obſcurari ſaepe, & obrui: ſed non ſunt in eo genere tantae commoditates corporis, tamq. productae temporibus, tamq. multae. itaque, in quibus propter eorum exiguitatem obſcuratio. conſequitur; ſaepe accidit, ut nihil intereſſe noſtra fateamur, ſint illa, nec ne ſint: ut in ſole, quod a te dicebatur, lucernam adhibere nihil intereſt, aut teruncium addere Croeſi pecuniae. quibus autem in rebus obſcuratio tanta non ſit, fieri tamen poteſt, ut id ipſum, quod intereſt, non ſit magnum: ut ei, qui iucunde uixerit annos decē, ſi aeque uita iucunda menſtrua addatur, quia momentum aliquod habeat ad iucundam acceſſionem, bonum ſit: ſin autem id non concedatur, non continuo uita beata tollitur.

EXPLANATIO

Appeteret *etiam conſeruationem ſui, earumq. rerum cuſtodiam:* } Omnes hic libros uideo conſentire: nec tamen abiicio ſuſceptam ſemel opinionem, fortaſſe non improbandam. opinor autem, Suarumq. rerum cuſtodiam, ſcripſiſſe Ciceronem: cum omnibus animantibus id a natura datum eſſe conſtet, ut ſe, ac ſua tueantur. Haec Paullus pater.

CICERO

Bona autem corporis huic ſunt, quod poſterius poſui, ſimiliora: habent enim acceſſionem dignam, in qua elaboretur. ut mihi in hoc Stoici iocari uideantur interdum, cum ita dicant; ſi ad illam uitam, quae cū uirtute degatur, ampulla, aut ſtrigilis accedat, ſumpturum ſapientem eam uitam potius, quo haec adiecta ſint, nec beatiorē tamen ob eam cauſſam fore. Hoc ſimile tandem eſt non riſu potius, quam oratione, eiiciendū? ampulla enim ſit, nec ne ſit, quis non iure optimo irrideatur, ſi laboret? at uero grauitate mēbrorū, & cruciatu dolorum ſi quis quem leuet, magnam ineat gratiam. nec, ſi ille ſapiens ad tortoris equuleum a tyranno ire cogatur, ſimilem habeat uultum, ac ſi ampullam perdidiſſet: ſed, ut magnum & difficile certamen iniens, cum ſibi cum capitali aduerſario dolore depugnandum uideret, excitaret omnes rationes fortitudinis, ac patientiae: quarum praeſidio iniret illud difficile, ut dixi, magnumque proelium. Deinde non quaerimus, quid obſcuretur, aut intereat, quia ſit admodum paruum: ſed quid tale ſit, ut expleat

ſummum

ſummum. una uoluptas e multis obſcuratur in illa uita uoluptaria: ſed tamen ea, quãuis parua ſit, pars eſt eius uitae, quae poſita eſt in uoluptate. nummus in Croeſi diuitijs obſcuratur: pars eſt tamen diuitiarum. quare obſcurentur etiam haec, quae ſecundum naturam eße dicimus, in uita beata: ſint modo partes beatae uitae. atqui, ſi, ut conuenire debet inter nos, eſt quaedam appetitio naturalis, ea, quae ſecundum naturam ſunt, appetens: eorum omnium eſt aliqua ſumma facienda. quo conſtituto, tum licebit otioſe iſta quaerere, de magnitudine rerum, de excellentia, quãta in quoque ſit ad beate uiuendum; de iſtis ipſis obſcurationibus, quae propter exiguitatem uix, aut ne uix quidem appareant. Quid, de quo nulla diſſenſio eſt? nemo enim eſt, qui aliter dixerit, quin omnium naturarum ſimile eſſet id, ad quod omnia referuntur: quod eſt ultimum rerum appetendarum. omnis enim eſt natura diligens ſui. quae eſt enim, quae ſe umquam deſerat, aut partem aliquam ſui, aut eius partis habitum, aut uim, aut ullius earum rerum, quae ſecundum naturam ſint, aut motum, aut ſtatum? quae autem natura ſuae primae inſtitutionis oblita eſt? nulla profecto, quin ſuam uim retineat a primo ad extremum. Quo modo igitur euenit, ut hominis natura ſola eßet; quae hominem relinqueret; quae obliuiſceretur corporis; quae ſummum bonum non in toto homine, ſed in parte hominis poneret? Quo modo autem, quod ipſi etiam fatentur, conſtatq. inter omnes, conſeruabitur, ut ſimile ſit omnium naturarum illud ultimum, de quo quaeritur? tum enim eſſet ſimile, ſi in ceteris quoque naturis id cuique eſſet ultimum, quod in quaque excelleret. tale enim uiſum eßet ultimum Stoicorum.

EXPLANATIO

QVID *de quo nulla diſſenſio eſt? nemo enim eſt, qui aliter dixerit,* } Mendoſe in uulgatis libris, Multa diſſenſio. quo in loco cum haererem, commotus proxime ſequentibus uerbis, quae nullam potius, quam multam diſſenſionem ſignificabant; inſpexi ueterem Philippi Tertij librum; uidi ſcriptum planiſſime, Nulla diſſenſio: idq. Caroli etiam Sigonij, eruditiſſimi hominis, & de litteris optime meriti liber confirmat. Haec Paullus pater. VT *ſimile ſit omnium naturarum illud ultimum, de quo quaeritur?* } Paullo ante dixit, Nemo eſt, qui aliter dixerit, quin omnium naturarum ſimile eſſet id, ad quod omnia referũtur. Eſt autem praeclara in primis ratio emendandi, cum ſimilia ſimilibus conferuntur: quod nos ſaepe fecimus: & hic Naturarum, pro Naturale, reponere non dubitauimus, accedente ad noſtram coniecturam uetere libro Caroli Sigonij. Haec Paullus pater.

CICERO

QVID *dubitas igitur mutare principia naturae? quid enim dicis, omne animal, ſimul atque ſit ortum, applicatum eſſe ad ſe diligendum, eßeq. in ſe conſeruãdo occupatum? quin potius ita dicis, omne animal applicatum eſſe ad id, quod in eo ſit optimum, & in eius unius occupatum eſſe cuſtodia, reliquasq. naturas nihil aliud agere, niſi ut id conſeruent, quod in quaque optimum ſit? quo modo autem optimum, ſi bonum praeterea nullum eſt? ſi autem reliqua appetenda ſunt: cur, quod eſt ultimum rerum appetendarum, id non aut ex omnium earum, aut ex plurimarũ, & maximarum appetitione concluditur? ut Phidas poteſt a principio inſtituere ſignum, idq. perficere: poteſt ab alio inchoatum accipere, & abſoluere. huic eſt ſapientia ſimilis. non enim ipſa genuit hominem, ſed accepit a natura inchoatum. hanc igitur intuens, debet inſtitutum illud quaſi ſignum abſoluere. qualem igitur natura hominẽ inchoauit? et quod eſt munus, quod opus ſapientiae? quid eſt, quod ab ea abſolui, & perfici debeat? ſi nihil in eo quidem perficiendum eſt, praeter motum ingenij quendam, id eſt rationem: neceße eſt huic ultimum eſſe, ex uirtute uitam fingere. rationis enim perfectio eſt uirtus. ſi nihil, niſi corpus: ſumma erunt illa, ualetudo, uacuitas doloris, pulchritudo, & cetera. nunc de hominis ſummo bono quaeritur. quid ergo dubitamus, in tota eius natura, quaerere, quid ſit effectum? cum enim conſtet inter omnes, omne officium, munusq. ſapientiae in hominis cultu eſſe occupatum: alij (ne me exiſtimes contra Stoicos ſolum dicere) eas ſententias afferunt, ut ſummum bonum in eo genere ponant, quod ſit extra noſtrã poteſtatem; tamquam de animali aliquo loquantur: alij contra, quaſi nullum corpus ſit hominis, ita praeter animum nihil curant; cum praeſertim ipſe quoque animus non inane neſcio quid ſit, (neque enim id poſſum intelligere) ſed in quodã genere corporis; ut ne is quidẽ uirtute una cõtentus ſit, ſed appetat uacuitatẽ doloris.*

EXPLANATIO

PHIDIAS } fuit Athenienſis ſtatuarius inſignis. Floruit olympiade 83. uide Plinium lib. lib. 34. Naturalis hiſtoriae. SED *accepit a natura inchoatum.* } Ariſtoteles Politicorum lib. 1. cap. 7. ὥσπερ γὰρ καὶ ἀνθρώπους οὐ ποιεῖ ἡ πολιτική, ἀλλὰ λαβοῦσα παρὰ τῆς φύσεως, χρῆται αὐτοῖς.

CICERO

QVAMOBREM *utiq. idem faciunt, ut ſi laeuã partẽ negligerent, dexterã tuerentur; aut ipſius animi, ut fecit Herillus cognitionẽ amplexarentur, actionẽ relinquerent. eorũ enim omniũ, multa praetermittentiũ,*

 dum

dum eligant aliquid, quod ſequantur, quaſi curta ſententia: at uero illa perfecta, atque plena, eorum, qui, cum de hominis ſummo bono quaererent, nullam in eo neque animi, neque corporis partem uacuam tutela reliquerunt. Vos autem, Cato, quia uirtus, ut omnes fatemur, altiſſimum locum in homine, & maxime excellentem tenet; & quod eos, qui ſapientes ſunt, abſolutos, & perfectos putamus; aciem animorum noſtrorum uirtutis ſplendore perſtringitis. in omni enim animante eſt ſummum aliquid, atque optimum, ut in equis, in canibus; quibus tamen & dolore uacare opus eſt, & ualere. ſic igitur in homine perfectio iſta, in eo potiſſimum quod eſt optimum, id eſt in uirtute, laudatur. itaque mihi non ſatis uidemini conſiderare, quid interſit naturae quaeque progreſſio. non enim hoc, quod facit in frugibus, ut, cum ad ſpicā perduxerit ab herba, relinquat, & pro nihilo habeat herbam, idem facit in homine, cum eum ad rationis habitum perduxerit. ſemper enim ita aſſumit aliquid, ut ea, quae primā dederit, ne deſerat: itaque ſenſibus rationem adiunxit: & ratione effecta ſenſus non reliquit. ut ſi cultura uitium, cuius hoc munus eſt, ut efficiat, ut uitis cum partibus ſuis omnibus quamoptime ſe habeat: (ſed ſic intelligamus: licet enim, ut uos quoq. ſoletis, fingere aliquid docendi cauſſa) ſi igitur illa cultura uitium in uite inſit ipſa; cetera, credo, uelit, quae ad colendam uitem attinebunt, ſicut antea: ſe autem omnibus uitis partibus praeferat, ſtatuaq. nihil eſſe melius in uita, quam ſe: ſimiliter ſenſus, cum acceſſit ad naturam, tuetur illam quidem, ſed etiam tuetur ſe: cum autem aſſumpta ratio eſt, tanto in dominatu locatur, ut omnia illa prima naturae huius tutelae ſubijciantur. itaque non diſcedit ab eorum curatione, quibus praepoſita uitam omnem debet gubernare. ut mirari ſatis eorum inconſtantiam non poſſimus. naturalem enim appetitionem, quam uocant ὁρμὴν, itemque officium, ipſam uirtutem, tuentem eſſe uolunt earum rerū, quae ſecundum naturam ſunt: cum autem ad ſummum bonum uolunt peruenire, tranſiliunt omnia, & duo nobis opera pro uno relinquunt; ut alia ſumamus, alia appetamus; potius, quam uno fine utrumque concludant.

EXPLANATIO

QVAM *uno fine utrumque concludant.*] Quae antecedunt, hoc plane probant, eo magis, quod antiquus liber habet, Vtrumque, non ut uulgatis, Omnia. Haec Paullus pater.

CICERO

AT *enim ueram dicitis uirtutem non poſſe conſtitui, ſi ea, quae extra uirtutem ſunt, ad beate uiuendum pertineant. quod totum contra eſt. introduci enim uirtus nullo modo poteſt, niſi omnia, quae leget, quaeq. reijciet, unam referantur ad ſummam. nam ſi omnino nos negligimus: in Ariſtonea uitia, & peccata incidemus; obliuiſcemurq. quae uirtuti ipſi principia dederimus. ſin ea non negligimus, neque tamen ad finem ſummi boni referimus: non multum ab Herilli leuitate aberrabimus. duarum enim uitarum nobis erunt inſtituta capienda. facit enim ille duo ſeiuncta ultima bonorum: quae, ut eſſent uera, coniungi debuerunt: nunc ita ſeparantur, ut diſiuncta ſint. quo nihil poteſt eſſe peruerſius. itaque contra eſt, ac dicitis. nam conſtitui uirtus nullo modo poteſt, niſi ea, quae ſunt prima naturae, ut ad ſummam pertinentia, tenebit. quaeſita enim uirtus eſt, nō quae relinqueret naturam, ſed quae tueretur. at illa, ut nobis placet, partem quandam tuetur, reliquam deſerit. Atque ipſa inſtitutio hominis ſi loqueretur, haec diceret: primos ſuos quaſi coeptus appetendi fuiſſe, ut ſe conſeruaret in ea natura, in qua ortus eſſet. non dum autem explanatum ſatis erat, quod maxime natura uellet. explanetur igitur. quid ergo aliud intelligetur, niſi ut aequa pars naturae negligatur? in qua ſi nihil eſt praeter rationem; ſit in una uirtute finis bonorum. ſin eſt etiam corpus: iſta explanatio naturae nempe hoc effecerit, ut ea, quae ante explicationem tenebamus, relinquamus. ergo id eſt conuenienter naturae uiuere, a natura diſcedere. ut quidam philoſophi, cum, a ſenſibus profecti, maiora quaedam, ac diuiniora uidiſſent, ſenſus reliquerunt: ſic iſti, cum ex appetitione rerū uirtutis pulchritudinem adſpexiſſent, omnia, propter quae uirtutem ipſam uiderant, abiecerunt, obliti naturam omnem appetendarum rerum ita late patere, ut a principijs permanaret ad fines: neque intelligunt ſe rerum illarum pulchrarum, atque admirabilium fundamenta ſubducere. itaque mihi uidentur omnes quidem illi erraſſe, qui finem bonorum eſſe dixerūt, honeſte uiuere; ſed alius alio magis: Pyrrho ſcilicet maxime, qui, uirtute conſtituta, nihil omnino quod appetendum ſit, relinquat; deinde Ariſto, qui nihil relinquere non eſt auſus; introduxit autem, quibus commotus ſapiens appeteret aliquid, quod cuique in mentem incideret, & quodcumque tamquam occurreret. is hoc melius, quam Pyrrho, quod uel aliquod genus appetendi dedit; deterior, quam ceteri, quod penitus a natura receſſit.*

EXPLANATIO

AT *enim ueram dicitis uirtutem non poſſe conſtitui,*] Addidi, Veram, ne diſcederem a libris antiquis, Sigonij, & Tertij: quamquam non eſſe uerbum neceſſarium duxi: ſimplex enim Virtutis nomen ſaepe hic a Cicerone uſurpatur: & paullo poſt, ubi confutat argumentum Stoicorum, Contra, inquit, eſt, ac dicitis. nam conſtitui uirtus nullo modo poteſt, niſi ea, quae ſunt prima naturae, ut ad ſummam

mam pertinentia, tenebit. Cur igitur, Veram, non reieci? quia uereor antiquitatem, & quia ſaepe ad inueniendam ueritatem quaſi lumen aliquod praefert. quod hic fortaſſe contigit. nã, ne nihil occultem, puto Ciceronem ſcriptum reliquiſſe, At enimuero. Vt enim ab At, &, Verum quae idem ualent, factum eſt, At enim, & Verum enim: cur non item ab iiſdem, At enim uero, & Verum enim uero, deducantur? cum praeſertim, Verum enimuero uſitatum eſſe uideamus. Hoc porro placet eo magis, quia libri ſcripti non nulli habent, pro Veram, Non: quod a Vero, ſi contracte ſcribatur, longe non diſtat. Haec Paullus pater. Vt *aequa pars naturae negligatur?* } Mendum ſubeſſe, manifeſtum eſt. quod ſi haec cum ſuperioribus conferantur, ſenſus oſtendet, ita legendum eſſe, Vt ne qua pars naturae negligatur. ita etiam in Maffei libro ſcriptum eſt. Haec Paullus pater. Sapiens *appeteret aliquid, quod cuique in mentem incideret, & quodcunque tamquam occurreret.* } Locus locum aperit, ſi diligenter legas. ego hic, uel contra ueteres libros, unius tantum litterae mutatione, legendum exiſtimo, Quodcumque in mentem ueniret. melior omnino ſententia: & idem paullo poſt memoratur his uerbis: Hoc igitur quaeritis omnes, & ij, qui, quodcumque in mentem ueniat, aut quodcumque occurrat, ſe ſequi dicent. Sic poſtea comperi in antiquo Latini Latinij libro. Haec Paullus pater.

CICERO

Stoici *autem, quod finem bonorum in una uirtute ponunt, ſimiles ſunt illorum: quod autem principium officij quaerunt, melius, quam Pyrrho: quod ea non occurrentia fingunt, uincunt Ariſtonem: quod autem ea, quae ad naturam accommodata, & per ſe aſſumenda eſſe dicunt, non adiungunt ad finem bonorum, deſciſcunt a natura, & quodam modo ſunt non diſſimiles Ariſtonis. ille enim occurrentia neſcio quae comminiſcebatur: hi autem ponunt illi quidem prima naturae; ſed ea ſeiungunt a finibus, & a ſumma bonorum. quae cum praeponunt, ut ſit aliqua rerum ſelectio; naturam uidentur ſequi: cum autem negant ea quidquam ad beatam uitam pertinere; rurſus naturam relinquunt. Atque adhuc ea dixi cur cauſſa Zenoni non fuiſſet, quamobrem a ſuperiorum auctoritate diſcederet: nunc reliqua uideamus, niſi aut ad haec, Cato, dicere aliquid uis, aut nos iam longiores ſumus. Neutrum uero, inquit ille: nam & a te perfici iſtam diſputationem uolo; nec tua mihi oratio longa uideri poteſt. Optime, inquam: quid enim mihi poteſt eſſe optatius, quam cum Catone, omnium uirtutum auctore, de uirtutibus diſputare? ſed primum illud uide, grauiſſimam illam ueſtram ſententiam, quae familiam ducit, honeſtũ quod ſit, id eſſe ſolum bonum; honeſteq. uiuere, bonorum finem; communem fore nobis cum omnibus, qui in una uirtute conſtituunt finem bonorum. quodq. dicitis, informari non poſſe uirtutem, ſi quidquam, niſi quod honeſtum ſit, numeretur, idem dicetur ab illis, quos modo nominaui. mihi autem aequius uidebatur, Zenonem cum Polemone diſceptantem, a quo, quae eſſent principia naturae, acceperat, a cõmunibus initijs progredientem, uidere ubi primum inſiſteret, & unde cauſſa controuerſiae naſceretur; non, ſtantem cum ijs, qui ne dicerent quidem ſua ſumma bona eſſe a natura profecta, uti iiſdem argumentis, quibus illi uterentur, iiſdemq. ſententijs. Minime uero illud probo, quod, cum docuiſtis, ut nobis uidemini, ſolum bonum eſſe, quod honeſtũ ſit, tum rurſum dicitis, initia proponi neceſſe eſſe apta, & accommodata naturae, quorũ ex ſelectione uirtus poſſit exſiſtere. non enim in ſelectione uirtus ponenda erat, ut id ipſum, quod erat bonorum ultimum, aliud aliquid acquireret. nam omnia, quae ſumenda, quaeq. legenda, aut optanda ſunt, ineſſe debent in ſumma bonorum; ut is, qui eam adeptus ſit, nihil praeterea deſideret. Vides ne, ut, quibus ſumma eſt in uoluptate, perſpicuum ſit, quid iis faciendum ſit, aut non faciendum? ut nemo dubitet, eorum omnia officia quo ſpectare, quid ſequi, quid fugere debeant?*

CICERO

Sit *hoc ultimum bonorum, quod nunc a me defenditur: apparet ſtatim, quae ſint officia, quae actiones. nobis autem, quibus nihil eſt aliud propoſitum, niſi rectum, atque honeſtum, unde officij, unde agendi principium naſcatur, non reperietis. hoc igitur quaeritis omnes, & ij, qui, quodcumque in mentem ueniat, aut quodcumque occurrat, & ſe ſequi dicent: & uos ad naturam reuertemini. quibus natura iure reſponderit, non eſſe uerum, aliunde finem beate uiuendi, a ſe principia rei gerendae peti: eſſe enim unam rationem, qua & principia rerum agendarum, & ultima bonorum continerentur: atque, ut Ariſtonis eſſet exploſa ſententia, dicentis, nihil differre aliud ab alio, nec eſſe res ullas, praeter uirtutes, & uitia, inter quas quidquam omnino intereſſet; ſic errare Zenonem, qui nulla in re, niſi in uirtute, aut uitio, propenſionem ne minimi quidem momenti ad ſummum bonum adipiſcendum diceret: & cum ad beatam uitam nullum momentum ea res haberet, appetitionem autem rerum, eſſe in his momentis diceret, quaſi uero haec appetitio non ad ſummi boni adeptionem pertineret. Quid autem minus conſentaneum eſt, quam, quod aiunt, cognito ſummo bono, reuerti ſe ad naturam, ut ab ea petant agendi principium, id eſt officij? non enim actionis, aut officij ratio impellit ad ea, quae ſecundum naturam ſunt, appetenda; ſed ab his & appetitio, & actio commouetur. Nunc uenio ad illa tua breuia; quae Conſectaria eſſe dicebas: & primum illud, quo nihil poteſt eſſe breuius: Bonũ omne laudabile: laudabile autem omne honeſtum: igitur omne bonum honeſtũ. O plumbeũ pugionem. quis enim tibi illud primum conceſſerit? quo quidem conceſſo, nihil opus eſt ſecundo. ſi enim omne bonum laudabile eſt*

om-

omne honeſtum eſt. quis tibi ergo iſtud dabit, praeter Pyrrhonem, Ariſtonem, eorum ue ſimiles? quos tu non probas. Ariſtoteles uero, Xenocrates, tota illa familia non dabit, quippe qui ualetudinem, uires, diuitias, gloriam, multa alia bona eſſe dicant, laudabilia nō dicant. & hi quidem ita non ſola uirtute finem bonorum contineri putant, ut rebus tamen omnibus uirtutem anteponant. quid cenſes eos eſſe facturos, qui omnino uirtutem a bonorum fine ſegregauerunt, Epicurum, Hieronymum, illos etiam, ſi qui Carneadeum finem tueri uolūt? Iam aut Callipho, aut Diodorus quo modo poterunt tibi iſtud concedere, qui ad honeſtatem aliud adiungant quod ex eodem genere non ſit? Placet igitur tibi, Cato, cum res ſumpſeris non conceſſas, ex illis efficere quod uelis? iam ille ſorites, quo nihil putatis eſſe uitioſius; quod bonum ſit, id eſſe optabile, quod optabile, id eſſe expetendum; quod expetendum, laudabile: deinde reliqui gradus. ſed ego in hoc reſiſto. eodem enim modo tibi nemo dabit, quod expetendum ſit, id eſſe laudabile.

EXPLANATIO

ET *uos ad naturam reuertemini.* ʒ Liber Tertij, Sed uos ad naturam reuertimini, quod placet. Sequitur enim paullo poſt: Quod autem minus conſentaneum eſt, quam, quod aiunt, cognito ſummo bono, reuerti ſe ad naturam, ut ab ea petant agendi principium, id eſt officij? Haec Paullus pater.

CICERO

ILLVD uero minime conſectarium, ſed in primis hebes, illorum ſcilicet hominum gloriatione dignam eſſe beatam uitam, quae non poſſit ſine honeſtate contingere, ut iure quiſquam glorietur. dabit hoc Zenoni Polemon, etiam magiſter eius, & tota illa gens, & reliqui, qui uirtutem omnibus rebus multo anteponentes adiūgunt ei tamen aliquid ſummo in bono finiendo. ſi enim uirtus digna eſt gloriatione, ut eſt; tantumq. praeſtat ceteris rebus, ut dici uix poſſit: & beatus eſſe poterit uirtute una praeditus, carens ceteris; nec tamen illud tibi concedet. praeter uirtutem, nihil in bonis eſſe ducendum. Illi autem, quibus ſummum bonum ſine uirtute eſt, non dabunt fortaſſe, uitam beatam habere, in quo iure poſſit gloriari. etſi illi quidem etiam uoluptates faciunt interdum glorioſas. Vides igitur, te aut ea ſumere, quae non concedantur; aut ea, quae etiā conceſſa te nihil adiuuent. equidem in omnibus iſtis cōclusionibus hoc putarem philoſophia, nobisq. dignum, & maxime, cum ſummum bonum quaereremus; uitā noſtrā, conſilia, uoluntates, non uerba, corrigi. quis enim poteſt, iſtis, quae te, ut ais, delectāt, breuibus, & acutis, auditis de ſententia decedere? Iam cum ea ſpectant, & auent audire, cur dolor malum non ſit; dicunt illi aſperum eſſe dolorem, moleſtum, odioſum, contra naturam, difficilē toleratu; ſed, quia nulla ſit in dolore nec fraus, nec improbitas, nec malitia, nec culpa, nec turpitudo, non eſſe illud malum. Haec qui audierit, ut ridere non curet, diſcedet tamen nihilo firmior ad dolorem ferendum, quam uenerat. tu autem negas fortem eſſe quemquam poſſe, qui dolorem malum putet. cur fortior ſit, illud, quod tute concedis, aſperum, & uix ferendum putabit? ex rebus enim timiditas, non ex uocabulis, naſcitur. Et ais, ſi una littera commota ſit, fore, tota ut labet diſciplina. utrum igitur tibi litteram uideor, an totas paginas commouere? ut enim ſit apud illos id, quod eſt a te laudatum, ordo rerum conſeruatus, & omnia inter ſe apta, & connexa; (ſic enim aiebas) tamen perſequi non debemus, ſi a falſis principijs profecta congruent ipſa ſibi, & a propoſito non aberrant. In prima igitur conſtitutione Zeno tuus a natura receſſit: cumq. ſummum bonum poſuiſſet in ingenij praeſtantia, quam uirtutem uocamus; nec quidquam aliud bonum eſſe dixiſſet, niſi quod eſſet honeſtum, nec uirtutem poſſe conſtare, ſi in ceteris rebus eſſet quidquam, quod aliud alio melius eſſet, aut peius; his propoſitis, tenuit prorſus conſequentia.

EXPLANATIO

VT *iure quiſdam glorietur.* ʒ Sic omnino in duobus antiquis libris: opinor tamen, ut ſuppoſiticiū, inducendum eſſe. additum enim uidetur ad interpretationem antecedentium uerborum. quod eo magis exiſtimo, quia reſponderi conſtat ad id, quod lib. III. dictum eſt, his uerbis: Ex quo efficitur, gloriatione, ut ita dicam, dignam eſſe beatam uitam: quod non poſſit quidem, niſi honeſtae uitae, iure contingere. ita fit, ut honeſta uita beata ſit. Is autem locus correctionem doctiſſimi uiri confirmat, M. Antonij Mureti, qui legendum putat, ex Nonio: Illud uero minime conſectarium, ſed in primis hebes illorum, gloriatione dignam eſſe beatam uitam: quod non poſſit. &c. id quod Sigonij quoque liber comprobat, Haec Paullus pater. POLEMON, *etiam magiſter eius,* ʒ magiſter Polemonis Theophraſtus.

CICERO

RECTE dicis: neque enim non poſſum: ſed ita falſa ſunt ea, quae conſequuntur; ut illa, e quibus haec nata ſunt, uera eſſe non poſſint. docent enim nos, ut ſcis, dialectici; ſi ea, quae rem aliquam conſequantur,

tur, falſa ſint, falſam illam ipſam eſſe, quam ſequantur. ita fit illa concluſio non ſolum uera, ſed ita perſpicua, ut dialectici ne rationem quidem reddi putent oportere: ſi illud, hoc: non autem hoc, igitur ne illud quidem. ſic, conſequentibus ueſtris ſublatis, prima tolluntur: quae ſequuntur, igitur; omnes, qui non ſunt ſapientes, aeque miſeros eſſe; ſapientes omnes ſumme beatos eſſe; recte facta omnia aequalia, omnia peccata paria. quae cum magnifice primo dici uidentur, conſiderata minus probantur. ſenſus enim cuiusque, & natura rerum, atque ipſa ueritas clamabat quodam modo, non poſſe adduci, ut inter eas res, quas Zeno exaequaret, nihil intereſſet. poſtea tuus ille Poenulus, (ſcis enim Citiaeos, clientes tuos, e Phoenicia profectos) homo igitur acutus, cauſſam nõ obtinens, repugnante natura uerba uerſare coepit: & primum rebus iis, quas nos bonas dicimus, conceſſit, ut haberentur aptae, habiles, & ad naturam accommodatae: fateriq. coepit, ſapienti, hoc eſt ſumme beato, commodius tamen eſſe, ſi ea quoque habeat, quae bona nõ audet appellare, naturae ipſi accommodata eſſe concedit: negatq. Platonem, ſi ſapiens non ſit, eadem eſſe in cauſſa, qua tyrannũ Dionyſium: huic mori optimum eſſe, propter deſperationem ſapientiae; illi, propter ſpem, uiuere: peccata autem partim eſſe tolerabilia, partim nullo modo; propterea quod alia peccata plures, alia pauciores quaſi numeros officij praeterirent: iam, inſipientes alios ita eſſe, ut nullo modo ad ſapientiam poſſent peruenire; alios, qui poſſent, ſi id geſſiſſent, ſapientiam conſequi. Hic loquebatur aliter, atque omnes; ſentiebat idem, quod ceteri. nec uero minoris aeſtimanda ducebat ea, quae ipſe bona negaret eſſe, quam illi, qui ea bona eſſe dicebant. Quid igitur uoluit ſibi, qui illa mutauerit? ſaltem aliquid de pondere detraxiſſet, & paullo minoris aeſtimauiſſet ea, quã Peripatetici; ut ſentire quoque aliud, non ſolum dicere, uideretur. Quid de ipſa beata uita, ad quam omnia referuntur, quae dicitis? negatis eam eſſe, quae expleta ſit omnibus iis rebus, quas natura deſideret: totãq. eam in una uirtute ponitis. cumq. omnis controuerſia aut de re ſoleat, aut de nomine eſſe: utraque earum naſcitur, ſi aut res ignoratur, aut erratur in nomine. quorum ſi neutrum eſt; opera danda eſt, ut uerbis utamur quam uſitatiſſimis, & quammaxime aptis, id eſt rem declarantibus.

EXPLANATIO

P*OSTEA tuus ille Poenulus*, } Citium parua urbs eſt in Cypro inſula, ubi Zeno, Stoicae auctor diſciplinae, natus eſt. Narrat hoc Strabo in lib. de Geographia XIV. & Diogenes Laertius in initio libri ſeptimi. Graecam fuiſſe urbem dicit Laertius, quae tamen Phoenicas colonos aliquando habuerit. quã ob cauſſam Crates Zenonis quodam tempore magiſter, cum reprehendens per iocum, Phoeniculum appellauit, quod ſciam, primus omnium. Τί φεύγεις, refert in Zenone Diogenes, φοινικίδιον. οὐδὲν δεινὸν πάσχεις. Ad hanc uidetur uocem Cicero reſpexiſſe, cũ ait, Tuus ille Poenulus. Poeni enim, quin Graeci ſint φοίνικες, nihil eſt cur dubitemus. Dionyſius enim initio primi Antiquitatum Romanarum bellum Punicum, ſiue Poenicum, ut eſt in libris Latinae linguae Varronis, φοινικὸν πόλεμον, ſaepius appellauit: Τοὺς φοινικοὺς κατορθῶσε πολέμους. Et κατὰ τοὺς φοινικοὺς ἀκμάσαντες πολέμους. Et, Ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ πρώτου φοινικοῦ πολέμου. Tuus autem ille, quod dicit Cicero, ſignificat Cypriis patrocinium Catonem praeſtitiſſe. puto enim ex his praecipue uerbis, Ptolemaeo rege mortuo, cuius regnum, & regiam gazam ſua lege P. Clodius publicauit, ſibi Cyprios M. Catonẽ adoptaſſe. Haec ab Octauiano Ferrario. *Scis enim Citiaeos, clientes tuos, e Phoenicia profectos* } Laertius in Zenone auctor eſt, Citiaeos a Phoenicibus originem duxiſſe. quem ego ſecutus, emendaui, E Phoenicia, ſiue A Phoenicia; cum antea legeretur, A poetica, foedo errore, & manifeſto. Appellat autem Poenulum Zenonem, quaſi calidum, & aſtutum, ut ſunt Poeni ferre omnes, qui a Phoenicibus nomen acceperunt. qua ratione, Poenulum Zenonem dixit Cicero, quod a Phoenicibus eſſet oriundus. Haec Paullus pater. *Clientes tuos:* quia Cato Cyprum inſulam, populi Romani prouinciam fecerat: unde Cyprij Catonis clientes, more ueterum Romanorum. erant enim prouinciae in eorum clientela, quorum opera ad imperium populi Romani adiunctae fuerant. *Si id geſſiſſent,* } Suſpicor de mendo. Tertij liber, Geſiſſent. uſitatius erat, Egiſſent. Idem poſtea ſcriptũ uidimus in Latini libro. Haec Paullus pater.

CICERO

N*VM igitur dubium eſt, quin, ſi in re ipſa nihil peccatur a ſuperioribus, uerbis illi commodius utantur? uideamus igitur ſententias eorum: tum ad uerba redeamus. Dicunt appetitionem animi moueri, cum aliquid ei ſecundum naturam eſſe uideatur; omniaq., quae ſecundum naturam ſunt, aeſtimatione aliqua digna; eaq. pro eo, quantum in quoque ſit ponderis, eſſe aeſtimanda: quaeq. ſecundum naturam ſint, partim nihil habere in ſeſe eius appetitionis, de qua ſaepe iam diximus, quae nec honeſta, nec laudabilia dicantur; partim quae uoluptatem habeant in omni animante, ſed in homine rationem etiam: ex eis quae ſint apta, ea honeſta, ea pulchra, ea laudabilia: (illa autem ſuperiora, naturalia nominantur: quae coniuncta cum honeſtis, uitam beatam perficiunt, & abſoluunt) omnium autem eorum commodorum, quibus non illi plus tribuunt, qui illa bona eſſe dicunt, quam Zeno, qui negat, longe praeſtantiſſimum eſſe, quod honeſtum*

eſſet.

eſſet, atque laudabile: ſed, ſi duo honeſta propoſita ſint, alterum cum ualetudine, alterum cum morbo; non eſſe dubium, ad utrum eorum natura nos ipſa deductura ſit: ſed tamen tantam uim honeſtatis eſſe, tãtumq. eam rebus omnibus praeſtare, & excellere, ut nullis nec ſupplicijs, nec praemijs dimoueri poſſit ex eo, quod rectum eſſe decreuerit: omniaq., quae dura, difficilia, aduerſa uideantur, ea uirtutibus ijs, quibus a natura eſſemus ornati, obteri poſſe; non faciles illas quidem, nec contemnendas, (quid enim eſſet in uirtute tantum?) ſed ut hoc iudicaremus, non eſſe in his partem maximam poſitam aut beate, aut ſecus uiuendi. Ad ſummam, ea, quae Zeno aeſtimanda, & ſumenda, & apta naturae eſſe dixit, eadem illi bona appellant: uitam autem beatam illi eam, quae conſtaret ex ijs rebus, quas dixi, aut plurimis, aut grauiſſimis. Zeno autem, quod ſuam, quod propriam ſpeciem habeat, cur appetendum ſit, id ſolum bonum appellat; beatam autem uitam eã ſolam, quae cum uirtute degatur. Si de re diſceptari oportet: nulla mihi tecum, Cato, poteſt eſſe diſſenſio: nihil eſt enim, de quo aliter tu ſentias, atque ego; modo, commutatis uerbis, ipſas res conferamus. nec hoc ille non uidit; ſed uerborum magnificentia eſt, & gloria delectatus. qui ſi ea, quae dicit, ita ſentiret, ut uerba ſignificant: quid inter eum, & uel Pyrrhonem, uel Ariſtonem intereſſet? ſin autem eos nõ probabat: quid attinuit cum ijs, quibuſcum re conueniebat, uerbis diſcrepare?

EXPLANATIO

NON *faciles illas quidem, nec contemnendas,* } Hoc, fortaſſe uident alij, quo referatur: mihi, homini non acuto, tenebras eſſe confiteor. Quod ſi legatur cum Sigonij libro, Non facilia illa quidẽ, nec contemnenda: nemo erit tam hebes, qui haec non cernat ab ijs pendere, Quae dum, difficilia, aduerſa uideantur. Haec Paullus pater. Ego ne ſic quidem carere mendo locum arbitror. nam illud inferius, Sed ut hoc iudicaremus, cum ſuperioribus non cohaeret.

CICERO

QVID, ſi reuiuiſcant Platonici illi, & deinceps qui eorum auditores fuerunt, & tecum ita loquantur? Nos, cum te, M. Cato, ſtudioſiſſimum philoſophiae, iuſtiſſimum uirum, optimum iudicem, religioſiſſimum teſtem audiremus, admirati ſumus, quid eſſet, cur nobis Stoicos anteferres; qui de rebus bonis, & malis ſentirent ea, quae ab hoc Polemone Zeno cognouerat; nominibus uterentur ijs, quae prima ſpecie admirationem, re explicata riſum mouerent. tu autem, ſi tibi illa probabantur, cur non proprijs uerbis illa tenebas? ſin auctoritas commouebat: nobis ne omnibus, & Platoni ipſi neſcio quem illum anteponebas? praeſertim cum in rep. princeps eſſe uelles, ad eamq. tuendam cum ſumma tua dignitate maxime a nobis ornari, atque inſtrui poſſes. nobis enim iſta quaeſita, a nobis deſcripta, notata, praecepta ſunt: uos omnium rerump. rectiones, genera, ſtatus, mutationes, leges etiã, & inſtituta, ac mores ciuitatum perſcripſimus. eloquentiae uero, quae & principibus maxime ornamento eſt, & qua te audiuimus ualere plurimum, quantum tibi ex monumentis noſtris addidiſſes? Ea cum dixiſſent, quid tandem talibus uiris reſponderes? Rogarem te, inquit, ut diceres pro me tu idem, qui illis orationem dictauiſſes; uel potius paullulum loci mihi, ut his reſponderem, dares; niſi & te audire nunc mallem; & iſtis tamen alio tempore reſponſurus eſſem, tunc ſcilicet, cum tibi. Atq. ſi uerum reſpondere uelles, Cato, haec erant dicenda; non eos tibi non probatos, tantis ingenijs homines, tantaq. auctoritate; ſed te animaduertiſſe, quas res illi, propter antiquitatem, parum uidiſſent, eas a Stoicis eſſe perſpectas; eiſdemq. de rebus hos tum acutius diſſeruiſſe, tum ſenſiſſe, grauius, & fortius; quippe qui primum ualetudinem bonam expetendam negent, eſſe eligendam dicant; non quia ſit bonum, ualere; ſed quia ſit non nihilo aeſtimandum, neque tamen pluris, quam illis uideatur, qui illud non dubitant bonum dicere: hoc uero te ferre non potuiſſe, quod antiqui illi quaſi barbari, ut nos de noſtris ſolemus dicere, crediderint, eius, qui honeſte uiueret, ſi idem etiam bene ualeret, bene audiret, copioſus eſſet, optabiliorem fore uitam, melioremq. & magis expetendam, quam illius, qui aeque uir bonus,

Multimodis eſſet, ut Ennij Alcmaeo, circumuentus morbo, exſulio, atque inopia.

Illi igitur antiqui, nõ tam acute, optabiliorem illam uitam putant, praeſtantiorem, beatiorem, Stoici autem tantummodo praeponendam in ſeligendo; non quo beatior haec uita ſit, ſed quod ad naturam accommodatior; & qui ſapientes non ſunt, omnes aeque miſeros eſſe. Stoici haec uidelicet uiderunt: illos autem id fugerat ſuperiores; qui arbitrabantur, homines ſceleribus, & paricidijs inquinatos, nihilo miſeriores eſſe, quam eos, qui cum caſte & integre uiuerent, non dum perfectam illam ſapientiam eſſent conſecuti.

EXPLA-

EXPLANATIO

TVNC *ſcilicet,cum tibi*. } Plane frigidum hoc, minimeq; neceſſarium: ut e gloſſemate in Ciceronis orationem irrepſiſſe uideatur. Haec Paullus pater.

CICERO

ATQVE hoc loco ſimilitudine eas, quibus illi uti ſolent, diſſimillimas proferebas. quis enim ignorat, ſi plures ex alto emergere uelint, propius fore eos quidem ad reſpirandum, qui ad ſummam iam aquã appropinquant, ſed nihilo magis reſpirare poſſe, quam eos, qui ſunt in profundo? nihil ergo adiuuat procedere, & progredi in uirtute, quo minus miſerrimus ſit, ante quam ad eam peruenerit; quoniam in aqua nihil adiuuat, & quoniam catuli, qui iam deſpecturi ſunt, caeci aeque, ut ij, qui modo nati: Platonem quoque neceſſe eſt, quoniam nondum uidebat, aeque caecum animo; ac Phalarim fuiſſe. Iſta ſimilia non ſunt, Cato: in quibus quamuis multum proceſſeris, tamen illud in eadẽ cauſſa eſt, a quo abeſſe uelis, donec euaſeris. nec enim ille reſpirat, ante quam emerſit: & catuli aeque caeci, prius quam deſpexerunt, ac ſi ita futuri ſemper eſſent. Illa ſunt ſimilia. Hebes acies eſt cuipiam oculorum: corpore alius langueſcit: hi, curatione adhibita, leuantur in dies: alter ualet plus quotidie, alter uidet. His ſimiles ſunt omnes, qui uirtuti ſtudent. leuantur uitijs: leuantur erroribus. niſi forte cenſes Ti. Gracchum patrem non beatiorem fuiſſe, quam filium; cum alter ſtabilire remp. ſtuduerit, alter euertere. nec tamen ille erat ſapiens: quis enim hoc? aut quando? aut ubi? aut unde? ſed, quia ſtudebat laudi, & dignitati, multum in uirtute proceſſerat. Conferam autem auum tuum Druſum cum C. Graccho, eius fere aequali. quae hic reip. uulnera imponebat, eadem ille ſanabat. Sed nihil eſt, quod tam miſeros faciat, quam impietas, & ſcelus. ut iam omnes inſipientes ſint. miſeri; quod profecto ſunt: non eſt tamen neque miſer, qui patriae conſulit, & is, qui illam exſtinctam cupit. Leuatio igitur uitiorum magna fit ijs, qui habent ad uirtutem progreſſionis aliquantulum. ueſtri autem progreſſionẽ ad uirtutem fieri aiunt, leuationem uitiorum fieri negant. at, quo utuntur homines acuti argumento ad probandum, operaepretium eſt conſiderare. Quarum, inquiunt, artium ſumma creſcere poteſt, earum etiam contrariarum ſumma poterit augeri. ad uirtutis autem ſummam accedere nihil poteſt. ne uitia quidem igitur creſcere poterũt, quae ſunt uirtutum contraria. utrum igitur tandem, perſpicuis ne dubia aperiuntur, an dubijs perſpicua tolluntur? atqui hoc perſpicuum eſt, uitia alia in alijs eſſe maiora: illud dubium, ad id, quod ſummum bonum dicitis, ecquaenam fieri poſſit acceſſio.

EXPLANATIO

QVONIAM *in aqua nihil adiuuat*. } Et hoc quiddam olet gloſſematis perſimile: quo genere bonos libros olim imperiti homines referſerunt. Haec Paullus pater. ALTER *ualet plus quotidie, alter uidet*. } uteriſsima ſententia. AVVM *tuum Druſum* } pater enim fuit & Druſi, qui tribunus pl. initio belli Italici occiſus eſt, & Liuiae, quae Catonem peperit. Plutarchus, & Appianus. QVOD *profecto ſunt*: } Fuit, cum legendum crederem, Qui profecto ſunt: poſtea, Quod, eodem modo uſurpatum a Cicerone comperi, ut ep. 40. ad Ancharium lib. XIII. Si ulla mea apud te commendatio ualuit; quod ſcio multas plurimum ualuiſſe: haec ut ualeat, rogo. Eodem modo locutus eſt ad Atticum epiſtola ultima libri IX. & ad eundem ep. 4. lib. X. Caeſar etiam lib. I. Comm. de bello ciu. Reperiebat, inquit, inquirendo, quod initium fugae proelij equeſtris aduerſi a Dumnorige factum eſſet. Haec Paullus pater.

CICERO

VOS autem cum perſpicuis dubia debeatis illuſtrare, dubijs perſpicua conamini tollere. itaque eadem ratione, qua ſum paullo ante uſus, haerebitis. ſi enim propterea uitia alia alijs maiora non ſunt, quia ne ad finem quidem bonorum eum, quem uos facitis, quidquam poteſt accedere: quoniam perſpicuũ eſt uitia non eſſe omnium paria, finis bonorum nobis mutandus eſt. teneamus enim illud neceſſe eſt; cum conſequens aliquod falſum ſit, illud, cuius id conſequens ſit, non poſſe eſſe uerum. Quae eſt igitur cauſſa iſtarum anguſtiarum? glorioſa oſtentatio in conſtituendo ſummo bono. cum enim, quod honeſtum ſit, id ſolum bonum eſſe confirmatur: tollitur cura ualetudinis, diligentia rei familiaris, adminiſtratio reip. ordo gerẽdorum negotiorum, officia uitae; ipſum denique illud honeſtum, in quo uno uultis eſſe omnia, deſerendum eſt. quae diligentiſſime contra Ariſtonem dicuntur a Chryſippo. ex ea difficultate illae fallaciloquae, ut ait Attius, malitiae natae ſunt. quid enim? ſapientia, ubi pedem poneret, non habebat, ſublatis officijs omnibus: officia autem tollebantur, delectu omni, & diſcrimine remoto. quae enim eſſe poterant, rebus omnibus ſic exaequatis, ut inter eas nihil intereſſet? Ex his anguſtijs iſta euaſerũt, deteriora, quam Ariſtonis. illa tamen ſimplicia, ueſtra uerſuta. roges enim Ariſtonem, bona ne ei uideantur haec, uacuitas doloris, diuitiae, ualetudo? neget. quid, duae contraria ſunt his, mala ne? nihilo magis. Zenonem roges: reſpondeat totidem uerbis. admirantes quaeramus ab utroque, quonam modo uitam agere poſſimus, ſi nihil intereſſe noſtra putemus, ualeamus, aegri ne

ſimus; uacemus, an cruciemur dolore; frigus, famem propulſare poſſimus, nec ne poſſimus. Viues, inquit, Ariſto, magnifice, atque praeclare: quod erit cumque uiſum, ages; numquam angere, numquam cupies; numquam timebis. Quid Zeno? portenta haec eſſe dicit, nec ea rône ullo modo poſſe uiui; ſed differre inter honeſtũ, & turpe nimium quantum, neſcio quid immenſum, inter ceteras res nihil omnino intereſſe. Idem adhuc, (audi reliqua, & riſum contine, ſi potes) media illa, inquit, inter quae nihil intereſt, tamen eiuſmodi ſunt, ut eorum alia eligenda ſint, alia reijcienda, alia omnino negligenda; hoc eſt, ut eorum alia uelis, alia nolis, alia nõ cures. At modo dixeras, nihil in his rebus eſſe, quod intereſſet. & nunc idem dico, inquies; ſed ad uirtutem, & ad uitia nihil intereſſe. quis iſtud, quaeſo, neſciebat? uerum audiamus. Iſta, inquit, quae dixiſti, ualere, locupletem eſſe, non dolere, bona non dico, ſed dicam Graece προηγμένα, Latine autem producta: ſed praepoſita, aut praecipua malo: ſic tolerabilius, & mollius: illa autem, egeſtatem, morbum, dolorem, non appello mala, ſed, ſi libet, reiectanea. itaque illa non dico me expetere, ſed legere; nec optare, ſed ſumere; contraria autem non fugere, ſed quaſi ſecernere.

EXPLANATIO

QVID *enim? ſapientia,* } Neque in uerbis uitium uidetur eſſe, neque in ſententia: quiddam tamen ornatius elucebit, ſi totum continues, & ita legas: Quod enim ſapientia, ubi pedem poneret, non habebat, ſublatis officijs omnibus; officia autem omnia tollebantur, delectu omni, & diſcrimine remoto: (quae enim eſſe poterant rebus omnibus ſic exaequatis, ut inter eas nihil intereſſet?) ex his anguſtijs, &c. Antiquus Maffei liber nobiſcum facit, niſi quod coniunctionem illam, Enim, a nobis additam, non habet. Haec Paullus pater. DIFFERRE *inter honeſtum, & turpe nimium quantum, neſcio quid immenſum, inter ceteras res nihil omnino intereſſe.* } Nimium quantum, dixit, pro ſummum quiddam, quod expreſſit magis, cũ intulit, Neſcio quid immẽſum. Similiter locutus eſt Salluſtius hiſt. lib. 2. Immane quantum animi exarſere. Et Terẽtius Phorm. act. IV. ſce. 3. CH. Cedo, quid poſtulat? GE. Quid? nimium quantum libuit. ſic enim emendandum ex Cariſio lib. II. cum ante legeretur, Quid? nimium. quantum libuit. Et Plinius lib. XVI. cap. 36. Immenſum quantum praelatis; pro, Quammaxime praelatis. Et lib. XIIX. cap. 28. Infinitum quantum illo tempore candentes pruinas congelat. Et Agellius lib. XVI. cap. 6. Nimium quantum, inquit, audacter. Et lib. XIIX. cap. 3. Lingua, atque facundia nimium quantũ praeſtabilis. Ammianus quoque Marcellinus lib. XXII. Inſula Pharus Rhodiorum erat obnoxia uectigali. quod cum inde quidam, nimium quantum petituri, ueniſſent, femina callida, &c. Quinct. lib. IV. cap. 21. Pecunia, quae nimium quam in animis hominum poteſt. In uulgatis autem libris haec quattuor uerba, Nimium, quantum, neſcio quid, immenſum, imperite diſtincta, ſententiam obſcurabant. Haec Paullus pater.

CICERO

QVID *ait Ariſtoteles, reliquiq. Platonis alumni? ſe omnia, quae ſecundum naturam ſint, bona appellare; quae autem contra, mala. Vides ne igitur Zenonem tuum cum Ariſtone uerbis conſentire, re diſſidere? cum Ariſtotele, & illis re conſentire, uerbis diſcrepare? cur igitur, cum de re conueniat, non malimus uſitate loqui? aut doceat, paratiorem me ad contemnendam pecuniam fore, ſi illam in rebus praepoſitis, quam ſi in bonis duxero; fortioremq. in patiendo dolore, ſi eũ aſperum, & difficilem perpeſſu, & contra naturam eſſe, quam ſi malum dixero. Facete M. Piſo, familiaris noſter, & alia multa, et hoc loco Stoicos irridebat. quid enim, aiebat, bonum negas eſſe diuitias, praepoſitum eſſe dicis? quid adiuuas? auaritiam ne minuis? quod ſi uerbum ſequimur; primum, longius uerbum praepoſitum, quam bonum. nihil ad rem. ne ſit ſane: at certe grauius. nam, bonũ ex quo appellatum ſit, neſcio; praepoſitum ex eo credo, quod praeponatur alijs, id mihi magnum uidetur. Itaque dicebat plus tribui diuitijs a Zenone, qui eas in praepoſitis poneret; quam ab Ariſtotele, qui bonum eſſe diuitias fateretur; ſed nec magnũ bonum, & prae rectis honeſtiſq. contemnendum, ac deſpiciendum, nec magnopere expetendum. Omninoq. de omnibus iſtis uerbis e Zenone mutatis ita diſputabat; & quae bona negarentur eſſe ab eo, & quae mala, illa laetioribus nominibus ab eo appellari, quam a nobis, hanc triſtioribus. Piſo igitur hoc modo, uir optimus, tuiq., ut ſcis, amantiſſimus. nos, paucis ad haec additis, finem faciamus aliquando. longum eſt enim ad omnia reſpondere, quae a te dicta ſunt. nam, ex eiſdem uerborum praeſtigijs, & regna nata nobis ſunt, & imperia, & diuitiae, & tantae quidẽ, ut omnia, quae ubique ſint, ſapientis eſſe dicatis; ſolũ praeterea formoſum ſolum liberum, ſolum ciuem: ſtultorum omnia cõtraria; quos etiam inſanos eſſe uultis. haec παράδοξα illi, nos admirabilia dicamus. quid autem habent admirationis, cum prope acceſſeris? conferam tecum, quam cuique uerbo rem ſubijcias: nulla erit controuerſia.*

EXPLANATIO

STVLTORVM } Hanc uocem, quae antea deſiderabatur, interieci, acceptam e libro Maffei ſcripto, ſententia comprobante. Haec Paullus pater.

CICERO

CICERO

OMNIA peccata paria dicitis. non ego tecum iam ita loquar, ut iiſdem his de rebus, cum L. Murenam, te accuſante, defenderem. apud imperitos tũ illa dicta ſunt: aliquid etiam coronae datum: nunc agendum eſt ſubtilius. Peccata paria. quonam modo? quia nec honeſto quidquam honeſtius, nec turpi turpius. perge porro: nam de iſto magna diſſenſio eſt. illa argumenta propria uideamus, cur omnia peccata ſint paria. Vt, inquit, in fidibus plurimis, ſi nulla earum ita contenta numeris ſit, ut concentum ſeruare poßit, omnes aeque incontentae ſint: ſic peccata, quia diſcrepant, aeque diſcrepant: paria ſunt igitur. Hic ambiguo ludimur. aeque enim contingit omnibus fidibus, ut incontentae ſint: illud non continuo, ut aeque incontentae. collatio igitur iſta te nihil iuuat. nec enim, omnes auaritias ſi aeque auaritias eſſe dixerimus; ſequitur etiam. ut aequas eſſe dicamus. Ecce aliud ſimile diſſimile. ut enim, inquit, gubernator aeq̃ue peccat, ſi palearum nauem euertit, & ſi auri: item aeque peccat, qui parentem, & qui ſeruum iniuria uerberat. Haec non uidere, cuius generis onus nauis uehat, ad gubernatoris artem nihil pertinere: itaq̃ue, aurum paleam ne portet, ad bene, aut ad male gubernandum nihil intereſſe. at, quid inter parentem, & ſeruulum interſit, intelligi & poteſt, & debet. ergo in gubernando nihil, in officio plurimum intereſt, quo in genere peccetur. &, ſi in ipſa gubernatione negligentia eſt nauis euerſa, maius eſt peccatũ in auro, quam in palea. omnibus enim artibus uolumus attributam eſſe eam, quae communis appellatur prudentia: quam omnes, qui cuique artificio praeſunt, debent habere. Ita ne hoc modo paria quidẽ peccata ſunt. Vrgent tamen, & nihil remittunt. Quoniam, inquiunt, omne peccatum imbecillitatis, & inconſtantiae eſt; haec autem uitia in omnibus ſtultis aeque magna ſunt: neceße eſt paria eſſe peccata.

CICERO

QVASI uero aut concedatur, in omnibus ſtultis aeque magna eſſe uitia, & eadem imbecillitate, & inconſtantia L. Tubulum fuiſſe, qua illum, cuius is condemnatus eſt rogatione, P. Scaeuolam: & quaſi nihil interſit; ut, quo hae maiores, minores ue ſint, eo, quae peccentur in his rebus, aut maiora ſint, aut minora. itaque (iam concludatur oratio) hoc uno uitio maxime mihi premi uidentur tui Stoici, quod ſe poſſe putant duas contrarias ſententias obtinere. quid enim eſt tam repugnans, quam eundem dicere, quod honeſtum ſit, ſolum id bonum eſſe, qui dicat appetitionem rerum ad uiuendum accommodatarum a natura profectum? ita, cum ea uolunt retinere, quae ſuperiori ſententiae conueniunt, in Ariſtonem incidunt: cum id fugiunt, re eadem defendunt, quae Peripatetici, uerba tenent mordicus. quae rurſus dum ſibi euelli ex ore nolunt, horridiores euadunt, aſperiores, & duriores & oratione, & moribus. quam illorum triſtitiam, atque aſperitatem fugiens Panaetius, nec acerbitatem ſententiarum, nec diſſerendi ſpinas probauit; fuitq. in altero genere mitior, in altero illuſtrior; ſemperq. habuit in ore Platonem, Ariſtotelem, Xenocratem, Theophraſtum, Dicaearchum, ut ipſius ſcripta declarant: quos quidem tibi ſtudioſe, & diligenter tractandos, magnopere cenſeo. Sed quoniam aduesperaſcit; & mihi ad uillam reuertendum eſt: nunc quidem hactenus; uerum hoc idem ſaepe faciamus. Nos uero, inquit ille. nam, quid poßumus facere melius? & hanc quidem primam exigam a te operam, ut audias me, quae a te dicta ſunt, refellentem. ſed memento, te, quae nos ſentiamus, omnia probare, niſi quod uerbis aliter utamur; mihi autem ueſtrorum nihil probari. Scrupulum, inquam, abeunti: ſed uidebimus. Quae cum eſſent dicta, diſceſſimus.

IN

M. TVLLII. CICERONIS

DE. FINIBVS

BONORVM. ET. MALORVM

LIBRVM. V.

Commentarius Aldi Mannuccij.

CICERO

CVm audiuiſſem Antiochum, Brute, ut ſolebat, cum M. Piſone diſputantem in eo gymnaſio, quod Ptolemaeum uocatur; unaq. nobiſcum Q. frater, & T. Pomponius, & L. Cicero, frater noſter cognatione patruelis, amore germanus; conſtituimus inter nos, ut ambulationem poſtmeridianam conficeremus in Academia, maxime quod is locus ab omni turba id temporis uacuus eſſet. itaque ad tempus, ad Piſonem omnes. inde, uario ſermone, ſex illa a Dipylo ſtudia confecimus. cum autem ueniſſemus in Academiam, non ſine cauſſa nobilitata ſpatia; ſolitudo erat ea, quam uolueramus. Tum Piſo, Natura ne nobis hoc, inquit, datum dicam, an errore quodam, ut, cum ea loca uideamus, in quibus memoria dignos uiros acceperimus multum eſſe uerſatos, magis moueamur, quam ſi quando eorum ipſorum aut facta audiamus, aut ſcriptum aliquid legamus? uelut ego nunc moueor. uenit enim mihi Platonis in mentem: quem accepimus primum hic diſputare ſolitum: cuius etiam illi hortuli propinqui non memoriam ſolum mihi afferunt, ſed ipſum uidentur in conſpectu meo hic ponere. hic Speuſippus, hic Xenocrates, hic eius auditor Polemo: cuius ipſa illa ſeßio fuit, quam uidemus. equidem etiam curiã noſtram, Hoſtiliam dico, non hanc nouam, quae mihi minor eſſe uidetur, poſtea quam eſt maior, ſolebam, intuens, Scipionem, Catonem, Laelium, noſtrum uero in primis auum cogitare. tanta uis admonitionis ineſt in locis: ut non ſine cauſſa ex his memoriae ducta ſit diſciplina. Tum Quinctus, Eſt plane, Piſo, ut dicis, inquit. nam me ipſum, huc modo uenientem, conuertebat ad ſeſe Coloneus ille locus, cuius incola Sophocles ob oculos uerſabatur: quem, ſcis, quam admirer, quamq. eo delecter. me quidem ad altiorem memoriam Oedipodis huc uenientis, & illo molliſſimo carmine, quaenam eſſent ipſa haec loca, requirentis, ſpecies quaedam commouit, inanis ſcilicet, ſed commouit tamen. Tum Pomponius: At ego, quem uos, ut deditum Epicuro, inſectari ſoletis, ſum multum equidem cum Phaedro, quem unice diligo, ut ſcitis, in Epicuri hortis, quos modo praeteribamus: ſed, ueteris prouerbij admonitu, uiuorum memini: nec tamen Epicuri licet obliuiſci, ſi cupiam; cuius imaginem non modo in tabulis noſtri familiares, ſed etiam in poculis, & in anellis habent.

EXPLANATIO

PTOLEMAEIVM } locus eſt Athenarum, ut refert Pauſanias, a Ptolemaeo conditore ſic dictum. ET *L. Cicero* } cuius mortem uide ad Att. lib. I. epiſt. 4. SEX *illa a Dipylo ſtudia* } Dipylum porta Athenienſis. COLONEVS *ille locus* } locus erat in litore, Neptuno equeſtri, & Mineruae ſacer, auctore Pauſania. Sophocles, eo ſeceſſu delectatus, in eo tragoediam fecit, quam Oedipum Coloneum appellauit. ET *in anulis* } Anellis, legit Nonius.

CICERO

CICERO

Hic ego, Pomponius quidem, inquam, noſter iocari uidetur: & fortaſſe ſuo iure. ita enim Athenis ſe collocauit, ut ſit paene unus ex Atticis, ut id etiã cognomine uideatur habiturus. ego autem tibi, Piſo, aſſentior, uſu hoc euenire, ut acris aliquãto, et attẽtius claris uiris, locorũ admonitu, cogitemus. ſcis. n. me quodã tempore Metapontũ ueniſſe tecũ, nec ad hoſpitẽ ante diuertiſſe, quã Pythagorae ipſum illum locũ, ubi uitã ediderat, ſedemq. uiderim. hoc aũt tẽpore, etſi multa in omni parte Athenarum ſunt in ipſis locis indicia ſummorum uirorum: tamen ego illa moueor exedra: modo enim fuit Carneades: quem uidere uideor: eſt enim nota imago: a ſedeq. ipſa, tanta ingenij magnitudine orbata, deſiderari illam uocẽ puto. Tum Piſo, Quoniam igitur aliquid omnes, quid Lucius noſter, inquit? an eum locum libenter inuiſit, ubi Demoſthenes, & Aeſchines inter ſe decertare ſoliti ſunt? ſuo enim quiſque ſtudio maxime ducitur. Et ille, cum erubuiſſet, Noli, inquit, ex me quaerere, qui in Phalericum etiam deſcenderim: quo in loco ad fluctum aiunt declamare ſolitum Demoſthenem, ut fremitum aſſueſceret uoce uincere. modo etiam paullulum ad dextram de uia declinaui, ut ad Periclis ſepulcrum accederem. quamquã id quidem infinitum eſt in hac urbe. quacumque enim ingredimur, in aliquam hiſtoriam ueſtigium ponimus. Tum Piſo, Atqui, Cicero, inquit, iſta ſtudia, ſi ad imitandos ſummos uiros ſpectant, ingenioſorum ſunt; ſint tantummodo ad indicia ueteris memoriae cognoſcenda, curioſorum. te autem hortamur omnes, currentem quidẽ, ut ſpero, ut eos, quos noviſſe uis, etiã imitari uelis.

Hic ego, Etſi facit hic quidem, inquam, Piſo, ut uides, ea, quae praecipis: tamen mihi grata eſt hortatio tua. Tum ille amiciſſime, ut ſolebat, Nos uero, inquit, omnes omnia ad huius adoleſcentiam conferamus, in primiſq. ut aliquid ſuorum ſtudiorum philoſophiae quoque impertiat; uel ut te imitetur, quem amat; uel ut illud ipſum, quod ſtudet, facere poſſit ornatius. ſed, Vtrũ hortandus es nobis, Luci, inquit, an etiam tua ſpõte propenſus es? mihi quidem Antiochum, quem audis, ſatis belle uideris attendere. Tum ille, Timide, uel potius uerecunde, facio, inquit, equidem: ſed audiſti ne modo de Carneade? rapior illuc: reuocat autem Antiochus, nec eſt praeterea, quem audiamus. Tum Piſo, Etſi hoc, inquit, fortaſſe non poterit ſic abire, cum hic adſit: (me autem dicebat) tamen audebo te ab hac Academia noua ad ueterem illam uocare. in qua, ut dicere Antiochum audiebas, non ij ſoli numerantur, qui Academici uocantur, Speuſippus, Zenocrates, Polemo, Crãtor, ceterique, ſed etiam Peripatetici ueteres, quorũ princeps Ariſtoteles, quem, excepto Platone, haud ſcio an recte dixerim principem philoſophorum. ad eos igitur converte te, quaeſo. ex eorum enim ſcriptis, & inſtitutis cum omnis hiſtoria, omnis doctrina liberalis, omnis ſermo elegans ſumi poteſt: tum uarietas eſt tanta artium, ut nemo ſine eo inſtrumento ad ullam rem illuſtriorem ſatis ornatus poſſit accedere. ab his oratores, ab his imperatores, ac rerump. principes extiterunt. ut ad minora ueniam, mathematici, poetae, muſici, medici denique ex hac, tamquam ex omnium artium officina, profecti ſunt. Ad quae ego, Scis me, inquam, iſtud idem ſentire, Piſo: ſed a te opportune mentio facta eſt. ſtudet enim meus audire Cicero, quae nam ſit iſtius ueteris, quam commemoras, Academiae de finibus bonorum, Peripateticorumq. ſententia. cenſemus autem te facillime id explanare poſſe, quod & Staſeam Neapolitanum multos annos habueris apud te, & complures iam menſes Athenis haec ipſa te ex Antiocho uidemus exquirere. Et ille ridẽs, Age, age, inquit, (ſatis enim ſcite me noſtri ſermonis principium eſſe uoluiſti) exponamus adoleſcenti, ſi qua forte poſſumus. dat enim id nobis ſolitudo, quod ſi quis deus diceret, numquam putarem; me in Academia, tamquam philoſophum, diſputaturum. ſed, ne, dum huic obſequor, uobis moleſtus ſim. Mihi, inquam, qui te id ipſum rogaui? Tum Quinctus, & Pomponius cum idem ſe uelle dixiſſent, Piſo exorſus eſt. cuius oratio, attende quaeſo Brute, ſatis ne uideatur Antiochi complexa eſſe ſententiam, quam tibi, qui fratrem eius Ariſtum frequenter audieris, maxime probatam exiſtimo. ſic eſt igitur locutus.

EXPLANATIO

METAPONTVM } in Italia, in ea parte quae Calabria dicitur, olim regio illa dicta Magna Graecia. FVIT *Carneades:* } Carneadis, fortaſſe rectius. Hic uixit diutiſſime. nam, cum Romam ueniſſet uiuo Catone cenſorio legatus Athenienſium cum Diogene, & Critolao, aetatem produxit ad Antonii oratoris tempora. lib. I. de orat. NON *poterit ſic abire,* } Ad Att. lib. XIV. Non poſſe iſtaec ſic abire. Et in Catil. Et Terent. in Andr. Mirabar, hoc ſi ſic abiret.

CICERO

QVANTVS ornatus in Peripateticorum diſciplina ſit, ſatis eſt a me, ut breuiſſime potui, paullo ante dictum: ſed eſt forma eius diſciplinae, ſicut fere ceterarum, triplex. una pars eſt, naturae; diſſerendi, altera; uiuendi, tertia. Natura ſic ab ijs inueſtigata eſt, ut nulla pars caelo, mari, terra (ut poetice loquar) praetermiſſa ſit. quin etiam, cum de rerum initijs, omniq. mundo locuti eſſent, ut multa non modo probabili argumentatione, ſed etiam neceſſaria mathematicorum ratione cõcluderent; maximam materiam ex rebus per ſe inueſti-

gatis

gatis ad rerum occultarum cognitionem attulerunt. perſecutus eſt Ariſtoteles animantium omnium ortus, uictus, figuras; Theophraſtus autem ſtirpium naturas, omniumq. fere rerum, quae e terra gignerentur, cauſſas, atque rationes. qua ex cognitione facilior facta eſt inueſtigatio rerum occultiſſimarum. differendiq. ab iiſdem non dialectice ſolum, ſed etiam oratorie praecepta ſunt tradita: ab Ariſtoteleq. principe de ſingulis rebus in utramque partem dicendi exercitatio eſt inſtituta; ut non contra omnia ſemper, ſicut Arceſilas, diceret, & tamen ut in omnibus rebus, quidquid ex utraque parte dici poßet, expromeret. Cum autem tertia pars bene uiuendi praecepta quaereret, ea quoque eſt ab iiſdem non ſolum ad priuatae uitae rationem, ſed etiam ad rerum publicarum rectionem relata. omnium fere ciuitatum non Graeciae ſolum, ſed etiam barbariae ab Ariſtotele mores, inſtituta, diſciplinas, a Theophraſto leges etiam cognouimus. cumq. uterque eorum docuiſſet, qualem in rep. principem eſſe conueniret; pluribus praeterea cum ſcripſißet, qui eſſet optimus reip. ſtatus: hoc amplius Theophraſtus, quae eſſent in rep. inclinationes rerum, & momenta temporum, quibus eßet moderandum, utcumque res poſtularet. Vitae autem degendae ratio maxime quidem illis placuit quieta, in contemplatione, & cognitione poſita rerum: quae quia deorū erat uitae ſimillima, ſapiente uiſa eſt digniſſima. Atque his de rebus & ſplendida eſt eorum, & illuſtris oratio. De ſummo autem bono, quia duo genera librorū ſunt, unum populariter ſcriptum, quod ἐξωτερικὸν appellabant; alterum limatius, quod in commentariis reliquerunt, non ſemper idem dicere uidentur. nec in ſumma tamen ipſa aut uarietas eſt ulla, apud hos quidem, quos nominaui; aut inter ipſos diſſenſio: ſed, cum beata uita quaeratur; idq. ſit unum, quod philoſophia ſpectare, & ſequi debeat; ſit ne ea tota ſita in poteſtate ſapientis, an poſſit aut labefactari, aut eripi rebus aduerſis, in eo non numquam uariari inter eos, & dubitari uidetur, quod maxime efficit Theophraſti de beata uita liber: in quo multum admodum fortunae datur. quod ſi ita ſe habeat; non poſſit beatam praeſtare uitam ſapientia.

EXPLANATIO

OMNIVM *fere ciuitatum*] Hic Ariſtotelis liber hodie non exſtat: ſed ex eo uerba quaedam recitat Athenaeus de repub. Naxiorum. Ἐξωτερικὸν] extremum. Videntur libri fuiſſe rationibus conſcripti probabilibus, non quae neceſſario cōcluderent. Simpl. in Phyſ. & in Metaphyſ. RELIQVERVNT] nam ἐξωτερικοὶ λόγοι, quia minus limati, ab iis prope neglecti. nominantur autem lib. I. Eth. ad Nicom. prope finem: ibidem lib. VI. cap. 4. ibidem ubi loquitur de ideis lib. I. & lib. II. initio. & lib. III. Pol. Et lib. IV. Phyſ. cap. 10. Et in Metaphyſ. Et in Moralibus ad Eudemum. NON *ſemper*] non idem ἐν τοῖς ἐξωτερικοῖς, καὶ ἐν τοῖς ἀκροαματικοῖς: cum tamen uterque ſibi conſtet.

CICERO

HAEC mihi uidetur delicatior, ut ita dicam, molliorq. ratio, quam uirtutis uis, grauitasq. poſtulat. quare teneamus Ariſtotelem, & eius filium Nicomachum: cuius accurate ſcripti de moribus libri dicuntur illi quidem eße Ariſtotelis; ſed non uideo, cur non potuerit patri ſimilis eſſe filius. Theophraſtum tamen adhibeamus ad pleraque; dum modo plus in uirtute teneamus, quam ille tenuit, firmitatis, & roboris. ſimus igitur contenti his. namque horum poſteri meliores illi quidem, mea ſententia, quam reliquarum philoſophi diſciplinarum, ſed ita degenerant, ut ipſi ex ſe nati eße uideantur. Primum Theophraſti Strato phyſicum ſe uoluit. in quo etſi eſt magnus; tamen noua pleraque, & perpauca de moribus. Huius Lyſias & oratione locuples, rebus ipſis ieiunior. concinnus deinde, & elegans huius Ariſto: ſed ea, quae deſideratur a magno philoſopho, grauitas in eo non fuit. ſcripta ſane & multa, & polita: ſed neſcio quo pacto auctoritatem oratio non habet. praetereo multos, in his, doctum hominem, & ſuauem, Hieronymum: quem iam cur Peripateticum appellem, neſcio. ſummum enim bonum expoſuit, uacuitatem doloris. qui autem de ſummo bono dißentit, de tota philoſophiae ratione dißentit. Critolaus imitari antiquos uoluit: & quidem eſt grauitate proximus: & redundat oratio: attamen is quidem in patriis inſtitutis manet. Diodorus, eius auditor, adiungit ad honeſtatem uacuitatem doloris. hic quoque ſuus eſt; de ſummoq. bono dißentiens, dici uere Peripateticus non poteſt. Antiquorum autem ſententiam Antiochus noſter mihi uidetur perſequi diligentiſſime; quam eandem Ariſtotelis fuiße, & Polemonis, docet. Facit igitur Lucius noſter prudenter, qui audire de ſummo bono potiſſimum uelit. hoc enim conſtituto in philoſophia, conſtituta ſunt omnia. nam ceteris in rebus ſiue praetermiſſum, ſiue ignoratum eſt quippiam, non plus incommodi eſt, quam quanti quaeque earum rerum eſt, in quibus neglectum eſt aliquid: ſummum autem bonum ſi ignoretur, uiuendi rationem ignorari neceſſe eſt. ex quo tantus error conſequitur, ut, quem in portum ſe recipiant, ſcire non poſſint. cognitis autem rerum finibus, cum intelligitur quid ſit & bonorum extremum, & malorū, inuenta uitae uia eſt, conformatioq. omnium officiorum. eſt igitur, quo quidque referatur, ex quo id, quod omnes expetunt, beate uiuendi ratio inueniri, & comparari poteſt. quod, quoniam, in quo ſit, magna diſſenſio eſt; Carneadea nobis adhibenda diuiſio eſt, qua noſter Antiochus libenter uti ſolet. Ille igitur uidit, nō modo quot fuiſſent adhuc philoſophorū de ſummo bono, ſed quot omnino eſſe poſſent ſententiae. negabat igitur ullam eſſe artem, quae ipſa a ſe proficiſceretur. etenim ſemper illud extra eſt, quod arte comprehenditur. nihil opus eſt exemplis hoc facere longius. eſt enim perſpicuum,

nullam

nullam artem in ſe uerſari, ſed eße aliud artem ipſam, aliud quod propoſitum ſit arti. quoniam, ut medicina ualetudinis, nauigationis gubernatio, ſic uiuendi ars eſt prudentia: neceſſe eſt quoque eam ab aliare eſſe conſtitutam, & profectam.

EXPLANATIO

LYSIAS *& oratione locuples,* } Liber Tertij, Ex oratione. malim ſine copula, hoc modo: Lyſias oratione locuples, rebus ipſis ieiunior. Haec Paullus pater. ARISTO } Ariſtones duo nominantur a Laertio, Peripateticus uterque.

CICERO

CONSTITIT autem fere inter omnes, id, in quo prudentia uerſaretur, & quod aßequi uellet, aptũ, & accommodatum naturae eſſe oportere, & tale, ut ipſum per ſe inuitaret, & alliceret appetitum animi: quẽ ὁρμὴν Graeci uocant. quid autem ſit, quod ita moueat, itaq. a natura in primo ortu appetatur, non conſtat, deq. eo eſt inter philoſophos, cum ſummum bonum exquiritur, omnis dißenſio. totius enim quaeſtionis eius, quae habetur de finibus bonorum, & malorum, cum quaeritur in his quid ſit extremum, & ultimum, fons reperiendus eſt, in quo ſint prima inuitamenta naturae. quo inuento, omnis ab eo, quaſi capite, de ſummo bono, & malo diſputatio ducitur. Voluptatis alij primum appetitum putant; & primam depulſionem, doloris. Alij cenſent primum aſcitum, doloris uacuitatem; & primum declinatum, dolorem. ab his alij, quae prima ſecundum naturam nominant, proficiſcuntur: in quibus numerant incolumitatem, conſeruationemq. omnium partium, ualetudinem, ſenſus integros, doloris uacuitatem, uires, pulchritudinem, ceteraq. generis eiuſdem: quorum ſimilia ſunt prima in animis, quaſi uirtutum igniculi, & ſemina. Ex his tribus cum unum aliquod ſit, quo primum natura moueatur uel ad appetendum, uel ad repellendum; nec quidquam omnino praeter haec tria poſſit eſſe: neceße eſt omnino, officium aut fugiendi, aut ſequendi ad eorum aliquid referri; ut illa prudentia, quã artem uitae eße diximus, in earum trium rerum aliqua uerſetur, a qua totius uitae ducat exordium. Ex eo autem quod ſtatuerit eße, quo primum natura moueatur, exiſtet etiam recti ratio, atque honeſti, quae cũ uno aliquo ex tribus illis congruere poſſit: ut aut id honeſtum ſit, facere omnia aut uoluptatis cauſſa, etiam ſi eam non conſequare; aut non dolendi, etiam ſi id aſſequi nequeas; aut eorum, quae ſecundum naturam ſunt, adipiſcendi. ita fit, ut, quanta differentia eſt in principijs naturalibus, tanta ſit in finibus bonorũ, malorumq. diſſimilitudo. Alij rurſus iiſdem a principijs omne officium referunt aut ad uoluptatem, aut ad non dolẽdum, aut ad prima illa ſecundum naturam obtinenda. Expoſitis iam igitur ſex de ſummo bono ſententijs, trium proximarum hi principes; uoluptatis, Ariſtippus; non dolendi, Hieronymus; fruendi rebus ijs, quas primas ſecundum naturam eſse diximus, Carneades, non ille quidem auctor, ſed defenſor, dißerendi cauſſa, fuit. Superiores tres erant, quae eſſe poſsent: quarum eſt una ſola defenſa, eaq. uehementer. Nam, uoluptatis cauſsa facere omnia; cum, etiam ſi nihil conſequamur, tamen ipſum illud conſilium ita faciendi per ſe expetendum, & honeſtum, & ſolum bonum ſit; nemo dicit. Nec uitationem quidem doloris ipſam per ſe quiſquam in rebus expetendis putauit, ne ſi etiam euitare poſset. At uero, facere omnia, ut adipiſcamur quae ſecũdum naturã ſint, etiam ſi ea non aſsequamur, id eſse & honeſtum, & ſolum per ſe expetendum, & ſolum bonum Stoici dicũt.

EXPLANATIO

ALII *cenſent primum adſcitum, doloris uacuitatem;* } Doloris uacuitatem, e ſuo libro quidam induxerunt: & aſteriſci notam, quae corruptum locum ſignificaret, e regione appoſuerunt. nos ea uerba conſeruamus; quod & ſententiam ſane bonam efficiunt; neque in antiquis Maffei, Sigonii, Tertii libris deſiderantur: ut omittam, quod libros ſuperioris noſtrae editionis tamen credendum eſt ad propoſitum aliquod ſcriptum exemplar fuiſſe impreſſos. Haec Paullus pater. VT *aut id honeſtum ſit,* } ſententia non recipit Aut. Haec Paullus pater.

CICERO

SEX igitur hae ſunt ſimplices de ſummo bonorum, malorumq. ſententiae, duae ſine patrono, quattuor defenſae. Iunctae autem, & duplices expoſitiones ſummi boni, tres omnino fuerunt: nec uero plures, ſi penitus rerum naturam uideas, eſse potuerunt. nam aut uoluptas adiungi poteſt ad honeſtatem, ut Calliphoni, Dinomachoq. placuit; aut doloris uacuitas, ut Diodoro; aut prima naturae, ut antiquis, quos eoſdem Academicos, & Peripateticos nominamus. ſed quoniam non poſſunt omnia ſimul dici; haec in praeſentia nota eſse debebunt, uoluptatem ſe mouendam eſse: quando ad maiora quaedam, ut iam apparebit, nati ſumus. De uacuitate doloris eadẽ fere dici ſolent, quae de uoluptate. Quoniam igitur & de uoluptate cum Torquato, & de honeſtate,

ſtate, in qua una omne bonum poneretur, cum Catone eſt diſputatum: primum, quae contra uoluptatem dicta ſunt, eadem fere cadunt contra uacuitatem doloris. Nec uero alia ſunt quaerenda contra Carneadeam illam ſententiam. quocumque enim modo ſummum bonũ ſic exponitur, ut id uacet honeſtate, nec officia, nec uirtutes in ea ratione, nec amicitiae conſtare poſſunt. coniunctio autem cum honeſtate uel uoluptatis, uel non dolendi, id ipſum honeſtum, quod amplecti uult, efficit turpe. ad eas enim res referre, quae agas, quarum una, ſi quis malo careat, in ſummo eum bono dicat eſſe, altera uerſetur in leuiſſima parte naturae; obſcurantis eſt omnem ſplendorem honeſtatis, ne dicam inquinantis. Reſtant Stoici: qui cum a Peripateticis, & Academicis omnia transtuliſſent, nominibus alijs eaſdem res ſecuti ſunt. hos contra ſingulos dici eſt melius. ſed nunc, quod agimus: de illis, cum uolemus. Democriti autem ſecuritas, quae eſt animi tamquam tranquillitas, quam appellant εὐθυμίαν, eo ſeparanda fuit ab hac diſputatione: quia iſta animi trãquillitas ea ipſa eſt beata uita. quaerimus autem, non quae ſit, ſed unde ſit. Iam, exploſae, eiectaeq. ſentẽtiae Pyrrhonis, Ariſtonis, Herilli; quod in hunc orbem, quem circumſcripſimus, incidere non poſſunt, adhibendae omnino non fuerunt. nam, cum omnis haec quaeſtio de finibus, & quaſi de extremis bonorum, et malorum ab eo proficiſcatur, quod diximus naturae eſſe aptum, & accommodatum, quodq. ipſum per ſe primum appetatur: hoc totum & ij tollunt, qui in rebus ijs, in quibus nihil, quod non aut honeſtum, aut turpe ſit, negant eſſe ullam cauſſam, cur aliud alij anteponatur; nec inter eas res quidquam omnino putant intereſſe: & Herillus, ſi ita ſenſit, nihil eſſe bonum praeter ſcientiam, omnem conſilij capiendi cauſſam, inuentionemq. officij ſuſtulit. Sic, excluſis ſententijs reliquorũ, cum praeterea nulla eſſe poſſit, haec antiquorum ualeat neceſſe eſt. ergo inſtituto ueterum, quo etiam Stoici utuntur, hinc capiamus exordium.

EXPLANATIO

HOs *contra ſingulos*] Hos, non Stoicos modo, ſed omnes pariter ſupra nominatos. **Hoc totum** *& ij*] Pyrrho, & Ariſto.

CICERO

OMNE animal ſe ipſum diligit; & ſimul ac ortum eſt, id agit, ut ſe conſeruet; quod hic ei primus ad omnem uitam tuendam appetitus a natura datur, ſe ut conſeruet, atque ita ſit affectum, ut optime ſecundũ naturam affectum eſſe poſſit. hanc initio conſtitutionem confuſam habet, & incertam, ut tantummodo ſe tueatur, qualecumque ſit: ſed nec, quid ſit, nec, quid poſſit, nec, quid ipſius natura ſit, intelligit. cum autem proceſſit paullulum, &, quatenus quidquid ſe attingat, ad ſeq. pertineat, perſpicere coepit; tum ſenſim incipit progredi, ſeſeq. agnoſcere, & intelligere. quam ob cauſſam habet eum, quem diximus, animi appetitum; coepitq. & ea, quae naturae apta ſentit, appetere, & propulſare contraria. Ergo omni animali illud, quod appetit, poſitum eſt in eo, quod naturae eſt accommodatum. ita finis bonorum exſiſtit, ſecundum naturam uiuere, ſic affectum, ut optime affici poſſit, ad naturamq. accommodatiſſime. quoniã autẽ ſua cuiuſque animãtis natura eſt; neceſſe eſt quoque finem omniũ hunc eſſe, ut natura expleatur. nihil enim prohibet, quaedam eſſe & inter ſe animalibus reliquis, & cum beſtijs homini communia; quoniam omnium eſt natura communis. Sed extrema illa, & ſumma, quae quaerimus, inter animalium genera diſtincta, & diſpertita ſunt, & ſua cuique propria, & ad id apta, quod cuiuſque natura deſiderat. quare cum dicimus, omnibus animalibus extremum eſſe, ſecundum naturam uiuere: non ita accipiendum eſt, quaſi dicamus, unum eſſe omnium extremum: ſed, ut omnium artium recte dici poteſt commune eſſe, ut in aliqua ſcientia uerſentur, ſcientiam autem ſuam cuiuſque artis eſſe; ſic commune animalium omnium, ſecundum naturam uiuere, ſed naturas eſſe diuerſas, ut aliud equo ſit natura, aliud boui, aliud homini, & tamen in omnibus ſumma communis, & quidem non ſolum in animalibus, ſed etiã in rebus omnibus ijs, quas natura alit, auget, & tuetur: in quibus uidemus, ea, quae gignuntur e terra, multa quodam modo efficere ipſa ſibi per ſe, quae ad uiuendum, creſcẽdumq. ualeant, & ſuo genere perueniant ad extremum. ut iam liceat una comprehenſione omnia complecti; non dubitemq. dicere, omnem naturam eſſe conſeruatricem ſui; idq. habere propoſitum quaſi finem, & extremum, ſe ut cuſtodiat in quam optimo ſui generis ſtatu. ut neceſſe ſit, omnium rerum, quae natura uigeant, ſimilem eſſe finem, non eundem. ex quo intelligi debet, homini id eſſe in bonis ultimum, ſecundum naturam uiuere: quod ita interpretemur, uiuere ex hominis natura undique perfecta, & nihil requirente. Haec igitur uobis explicanda ſunt: ſed, ſi enodatius, uos ignoſcetis. huius enim aetati, & huic, nunc haec primum fortaſſe audienti, ſeruire debemus. Ita prorſus, inquam: etſi ea quidem, quae adhuc dixiſti, quamuis ad aetatem recte iſto modo dicerentur.

CICERO

EXPOSITA igitur, inquit, terminatione rerum expetendarum; cur iſta ſe res ita habeat, ut dixi, deinceps demonſtrandum eſt. quamobrem ordiamur ab eo, quod primum poſui, quod idem reapſe primum eſt;

ut iu-

ut intelligamus omne animal ſe ipſum diligere. quod quamquam dubitationem non habet: (eſt enim inſixum in ipſa natura, comprehenditur ſuis cuiuſque ſenſibus, ſic, ut, contra ſi quis dicere uelit, non audiatur) tamen, ne quid praetermittamus, rationes quoque, cur hoc ita ſit, afferendas puto. etſi qui poteſt intelligi, aut cogitari, eſſe aliquod animal, quod ſe oderit? res enim concurrent contrariae. nam cum appetitus ille animi aliquid ad ſe trahere coeperit conſulto, quod ſibi obſit, quia ſit ſibi inimicus: cum id ſua cauſſa faciet; & oderit ſe, & ſimul diliget. quod fieri non poteſt. neceſſe eſt quidem, ſi quis ſibi ipſi inimicus eſt, eum, quae bona ſunt, mala putare; bona cõtra, quae mala; & quae appetenda, fugere; & quae fugienda, appetere. quae ſine dubio uitae ſunt euerſio. neque enim, ſi non nulli reperiuntur, qui aut laqueos, aut alia exitia quaerunt; aut, ut ille apud Terentium, qui decreuit tantiſper ſe minus iniuriae ſuo gnato facere, (ut ait ipſe) dum fiat miſer; inimicus ipſe ſibi putandus eſt. ſed alij dolore mouentur, alij cupiditate: iracundia etiam multi efferuntur: &, cum in mala ſcientes ruunt, tamen ſe optime ſibi conſulere arbitrantur: itaque dicunt, nec dubitant,

Mihi ſic eſt uſus: tibi ut opus eſt facto, face.

uelut, qui ipſi ſibi bellum indixiſſent, cruciari dies, noctes torqueri uellent: nec uero ſeſe ipſi accuſarent ob eam cauſſam, quod ſeſe male rebus ſuis conſuluiſſe dicerent. eorum enim eſt haec querella, qui ſibi cari ſunt, ſeſeq. diligunt. Quare, quotieſcumque dicetur male de ſe quis mereri, ſibiq. eſſe inimicus, atque hoſtis, uitam denique fugere; intelligatur aliquam ſubeſſe eiuſmodi cauſſam, ut ex eo ipſo poſſit intelligi, ſibi quemque eſſe carum. nec uero id ſatis eſt, neminem eſſe, qui ipſe ſe oderit: ſed illud quoque intelligendum eſt, neminem eſſe, qui, quomodo ſe habeat, nihil ſua cenſeat intereſſe. tolletur enim appetitus animi, ſi, ut in ijs rebus, inter quas nihil intereſt, neutram in partem propenſiores ſimus, nihil noſtra arbitrabimur intereſſe. Atque etiam illud, ſi quis dicere uelit, perabſurdum ſit; ita diligi a ſeſe quemquam, ut ea uis diligendi ad aliam rem quampiam referatur, non ad eum ipſum, qui ſeſe diligat; hoc cum in amicitijs, cum in officijs, cũ in uirtutibus dicitur; quomodocumque dicitur, intelligi tamen, quid dicatur, poteſt; in nobis autem ipſis ne intelligi quidem, ut propter aliam quampiam rem, uerbi gratia propter uoluptatem, nos amemus. propter nos enim illam, non propter eam noſmet ipſos, diligimus.

EXPLANATIO

VT *ille apud Terentium,* } Menedemus, in Heautontimorumeno.

CICERO

QVAMQVAM *quid eſt, quod magis perſpicuum ſit, quam non modo carum ſibi quemque, uerũ etiam uehementer carum eſſe? quis eſt enim, aut quotus quiſque, cui, mors cum appropinquet,*

Non refugiat timido ſanguen, atq. exalbeſcat metu? etſi hoc quidem eſt in uitio, diſſolutionem naturae tam ualde perhorreſcere. quod item eſt reprehendendum in dolore. ſed quia fere ſic afficiuntur omnes; ſatis argumenti eſt, ab interitu naturam abhorrere. idq. quo magis quidam ita faciunt, ut iure etiam reprehendantur: hoc magis intelligendum eſt, haec ipſa nimia in quibuſdam futura non fuiſſe, niſi quaedam eſſent modica natura. nec uero dico eorum metum mortis, qui quia priuari ſe uitae bonis arbitrentur, aut quia quaſdam poſt mortem formidines extimeſcant, aut ſi metuant ne cum dolore moriantur, iccirco mortem fugiant. in paruis enim ſaepe, qui nihil eorum cogitant, ſi quando his ludentes minamur praecipitaturos alicunde, extimeſcunt. quin etiam ferae, inquit Pacuuius,

Quibus abeſt ad praecauendum intelligendi aſtutia, ſibi iniecto terrore mortis horreſcunt. Quis autem de ipſo ſapiente aliter exiſtimat? qui, etiam cum decreuerit eſſe moriendum, tamen diſceſſu a ſuis, atque ipſa relinquenda luce moueatur. Maxime autem in hoc quidem genere uis eſt perſpicua naturae, cum & mendicitatem multi perpetiantur, ut uiuant; & angantur appropinquatione mortis confecti homines ſenectute; & ea perferant, quae Philoctetam uidemus in fabulis: qui cum cruciaretur non ferendis doloribus, propagabat tamen uitam aucupio ſagittarum;

Configebat tardus celeres, ſtans uolantes,

ut apud Attium eſt, pinnarumq. contextu corpori tegumenta faciebat. De hominum genere, aut omnino de animalium loquor, cum arborum, & ſtirpium eadem paene natura ſit? ſiue, ut doctiſſimis uiris uiſum eſt, maior aliqua cauſſa, atque diuinior hanc uim ingenuit: ſiue hoc ita ſit fortuito. uidemus ea, quae terra gignit, corticibus, & radicibus ualida ſeruari: quod contingit animalibus ſenſuum diſtributione, & quadam compactione membrorum. qua quidem de re, quamquam aſſentior ijs, qui haec omnia regi natura putant; quae ſi natura negligat, ipſa eſſe non poſſint: tamen concedo, ut, qui de hoc diſſentiunt, exiſtiment quod uelint, ac uel hoc intelligant, ſi quando naturam hominis dicam, hominem dicere me. nihil enim hoc differt. nam prius poterit a ſe quiſque diſcedere, quam appetitum earum rerum, quae ſibi conducant, amittere. Iure igitur grauiſſimi philoſophi initium ſummi boni a natura petiuerunt, & illum appetitum rerum ad naturam accommodatarum ingeneratum putauerunt omnibus, qui continentur ea commendatione naturae, qua ſe ipſi diligunt.

EXPLANATIO

NON *refugiat timido ſanguem,* } de Orat. lib. III. & Nonius, & Priſcianus lib. VI. PINNARVMQ. con*textu* } ep. 33. lib. VII. Fam. VIDEAMVS *ea,* } Videmus, legendum puto.

CICERO

DEINCEPS *uidendum eſt, quoniam ſatis apertum eſt, ſibi quemque natura eſſe carum, quae ſit hominis natura. id eſt enim, de quo quaerimus. Atqui perſpicuum eſt, hominem e corpore, animoq. conſtare, cum primae ſint animi partes, ſecundae corporis. deinde id quoque uidemus, & ita figuratum corpus, ut excellat alijs; animumq. ita conſtitutum, ut & ſenſibus inſtructus ſit, & habeat praeſtantiam mentis, cui tota hominis natura pareat, in qua ſit mirabilis quaedam uis rationis, & cognitionis, & ſcientiae; uirtutumq. omniũ. nam, quae corporis ſunt, ea nec auctoritatem cum animi partibus comparandam, & cognitionem habent faciliorem: itaque ab his ordiamur. Corporis igitur noſtri partes, totaq. figura, & forma, & ſtatura quã apta ad naturam ſit, apparet: neque eſt dubium, quin frons, oculi, aures, & reliquae partes, quales propriae ſunt hominis, intelligatur. ſed certe opus eſt ea ualere, & uigere, & naturales motus, uſuſq. habere; ut nec abſit quid eorum, nec aegrum debilitatum ue ſit. id enim natura deſiderat. Eſt etiam actio quaedam corporis, quae motus, & ſtatus naturae congruentes tenet: in quibus ſi peccetur diſtortione, & deprauatione quadam, aut motu, ſtatu ue deformi, ut ſi aut manibus ingrediatur quis, aut non ante, ſed retro; fugere plane ſe ipſe, &, hominem ex homine exuens, naturam odiſſe uideatur. quamobrem etiam ſeſſiones quaedam, & flexi, fractiq. motus, quales proteruorum hominum, aut molliũ eſſe ſolent, contra naturam ſunt: ut, etiam ſi animi uitio id eueniat, tamen in corpore immutari hominis natura uideatur. itaque e contrarijs moderati, aequabileſq. habitus, effectiones, uſuſq. corporis, apta eſſe ad naturam uidentur. Iam uero animus non eſſe ſolum, ſed etiam cuiuſdam modi debet eſſe; ut & omnes partes ſuas habeat incolumes; & de uirtutibus nulla deſit. atqui in ſenſibus eſt ſua cuiuſque uirtus, ut ne quid impediat, quo minus ſuo ſenſus quiſque munere fungatur in ijs rebus celeriter, expediteq. percipiendis, quae ſubiectae ſunt ſenſibus: animi autem, & eius animi partis, quae princeps eſt, quaeq. mens nominatur, plures ſunt uirtutes: ſed duo prima genera; unum earum, quae ingenerantur ſuapte natura, appellanturq. non uoluntariae; alterum earum, quae in uoluntate poſitae, magis proprio nomine appellari ſolent: quarum eſt excellens in animorum laude praeſtantia. prioris generis eſt docilitas, memoria: quae fere omnia appellantur uno ingenij nomine: eaſq. uirtutes qui habent, ingenioſi uocantur. alterum autem genus eſt magnarum, uerarumq. uirtutum: quas appellamus uoluntarias. ut prudentiam, temperantiam, fortitudinem, iuſtitiam, & reliquas eiuſdem generis.*

EXPLANATIO

EST *etiam actio quaedam corporis,* } Etiam, repoſuimus, reiecto Enim, ſecuti ueterem librum, & ordinem a Cicerone inſtitutum, ea, quae corporis ſunt, perſequente, & a ſingulorum partium ualetudine ad actionis dignitatem tranſeunte. Haec Paullus pater. EFFECTIONES, *uſuſq. corporis,* } Malim, Actiones: cur malim, ſatis conſtat. Sic & in Latini libro poſtea ſcriptum uidi. Haec Paullus pater.

CICERO

ET *ſummatim quidem haec erant de corpore, animoq. dicenda. quibus quaſi informatum eſt, quid hominis natura poſtulet. ex quo perſpicuum eſt, quoniam ipſi a nobis diligamur, omniaq. & in animo, & in corpore perfecta uelimus eſſe, ea nobis ipſa cara eſſe propter ſe, & in ijs eſſe ad bene uiuendum momenta maxima. nam cui propoſita ſit conſeruatio ſui, neceſſe eſt huic partes quoque ſui caras eſſe, carioreſq., quo perfectiores ſint, & magis in ſuo genere laudabiles. ea enim uita expetitur, quae ſit animi, corporiſq. expleta uirtutibus: in eoq. ſummum bonum poni neceſſe eſt: quando quidem id tale eſſe debet, ut rerum expetendarum ſit extremum. quo cognito, dubitari non poteſt, quin, cum ipſi homines ſibi ſint per ſe, & ſua ſponte cari, partes quoque & corporis, & animi, & earum rerum, quae ſunt in utriuſque motu, & ſtatu, ſua caritate colantur, & per ſe ipſae appetantur. Quibus expoſitis, facilis eſt coniectura, ea maxime eſſe expetenda ex noſtris, quae plurimum habent dignitatis, ut optimae cuiuſque partis, quae per ſe expetatur, uirtus ſit expetẽda maxime. ita fiet, ut animi uirtus corporis uirtuti anteponatur, animiq. uirtutes non uoluntarias uincant uirtutes uolũtariae: quae quidẽ proprie uirtutes appellantur, multumq. excellũt. propterea quod ex ratione gignunt: qua nihil eſt in homine diuinius. etenim omniũ rerũ, quas & creat natura, & tuetur, quae aut ſine animo ſint, aut nõ multo ſecus, eorũ ſummũ bonũ in corpore eſt. ut nõ inſcite illud dictũ uideatur in ſue, animũ illi*

pecudi

pecudi datum pro ſale, ne putreſceret. Sunt autem beſtiae quaedam, in quibus ineſt aliquid ſimile uirtutis, ut in leonibus, ut in canibus, ut in equis; in quibus non corporum ſolum, ut in ſuibus, ſed etiam animorum aliqua ex parte motus quoſdam uidemus. in homine autem ſumma omnis animi eſt, & in animo rationis: ex qua uirtus eſt: quae rationis abſolutio definitur: quam etiam atque etiam explicandam putant. Earum etiam rerum, quas terra gignit, educatio quaedam, & perfectio eſt, non diſſimilis animantium. itaque &, uiuere uitem, &, mori, dicimus, arboremq. & nouellam, & uetulam, & uigere, & ſeneſcere. ex quo non eſt alienum, ut animantibus, ſic illis & apta quaedam ad naturam aptare, & aliena amputare, earumq. augendarum, & alendarum quandam cultricem eſſe, quae ſit ſcientia, atque ars agricolarum, quae circumcidat, amputet, erigat, extollat, adminiculetur; ut, quo natura ferat, eo poſſit ire: ut ipſae uites, ſi loqui poſſint, ita ſe tractandas, tuendasq. eſſe fateantur. & nunc quidem, quod eam tuetur, (ut de uite potiſſimum loquar) eſt id extrinſecus. in ipſa enim parum magna uis eſt, ut quam optime ſe habere poſſit, ſi nulla cultura adhibeatur. At uero, ſi ad uitem ſenſus acceſſerit, ut appetitum quendam habeat, & per ſe ipſa moueatur; quid facturã putas? an, quae per uinitorem antea conſequebatur, etiã per ſe ipſam curabit? ſed uides ne acceſſuram ei curam, ut ſenſus quoque ſuos, eorumq. omnium appetitum, & ſi qua ſunt ei membra adiuncta, tueatur? ſic ad illa, quae ſemper habuit, iunget ea, quae poſtea acceſſerint; nec eundem finem habebit, quem cultor eius habebat; ſed uolet ſecundum eam naturam, quae poſtea ei adiuncta ſit, uiuere. ita ſimilis erit finis boni, atque antea fuerat; nec idem tamen. non enim iam ſtirpis bonum quaeret, ſed animalis. quod ſi non ſenſus modo ei ſit datus, uerum etiam animus hominis: non neceſſe eſt, & illa priſtina manere, ut tuenda, & inter haec multo eſſe cariora, quae acceſſerint, animiq. optimam quamque partem cariſſimam, in eaq. expletione naturae ſummi boni finem conſiſtere, cum longe multumq. praeſtent mens, atque ratio? ſic & extremum omnium appetendorum, atque ductum a prima communitate naturae, multis gradibus adſcendit, ut ad ſummum perueniret: quod cumulatur ex integritate corporis, & ex mentis ratione perfecta.

EXPLANATIO

INSCITE *illud dictum* § a Chryſippo. de nat. de. lib. 11. Ne *putreſceret.* § uide de Nat. De. lib. 2. & Var. de re ruſt. lib. 2. cap. 4. Latini liber, Ne putreſcat. Nonius, Ne putiſceret.

CICERO

CVm igitur ea ſit, quam expoſui, forma naturae: ſi, ut initio dixi, ſimul atque ortus eſſet, ſe quiſque cognoſceret, iudicareq. poſſet quae uis & totius eſſet naturae, & partium ſingularum; continuo uideret quid eſſet hoc, quod quaerimus, omnium rerum, quas expetimus, ſummum, & ultimum, nec ulla in re peccare poſſet. nunc uero a primo quidem mirabiliter occulta natura eſt, nec perſpici, nec cognoſci poteſt: progredientibus autem aetatibus, ſenſim, tarde ue potius quaſi noſmet ipſos cognoſcimus. itaque illa prima commendatio, quae a natura noſtri facta eſt, nobis obſcura, & incerta eſt; primusq. appetitus ille animi tantum agit, ut ſalui, atque integri eſſe poſſimus. cum autem diſpicere coeperimus, & ſentire quid ſimus, & quid ab animantibus ceteris differamus; tum ea ſequi incipimus, ad quae nati ſumus. quam ſimilitudinem uidemus in beſtijs. quae primo, in quo loco nata ſunt, ex eo ſe non commouent: deinde ſuo quaeque appetitu mouetur. ſerpere anguiculos, nare anaticulas, euolare merulas, cornibus uti uidemus boues, ueſpas aculeis, ſuam denique cuique naturam eſſe ad uiuendum ducem. quae ſimilitudo in genere etiam humano apparet. parui enim primo ortu ſic iacent, tamquam omnino ſine animo ſint; cum autem paullum firmitatis acceſſerit, & animo utuntur, & ſenſibus; conitunturq. ut ſeſe erigant, & manibus utuntur; & eos agnoſcunt, a quibus educantur; deinde aequalibus delectantur, libenterq. ſe cum his congregant; dantq. ſe ad ludendum; fabellarumq. auditione ducuntur; deq. eo, quod ipſis ſuperat, alijs gratificari uolunt; animaduertuntq. ea, quae domi fiunt, curioſius; incipiuntq. commentari aliquid, & diſcere; & eorum, quos uident, uolunt non ignorare nomina; quibusq. rebus cum aequalibus decertant, ſi uincunt, efferunt ſe laetitia, uicti debilitantur, animoſq. demittunt. quorum ſine cauſſa fieri nihil putandum eſt. eſt enim natura ſic generata uis hominis, ut ad omnem uirtutem percipiendam facta uideatur: ob eamq. cauſſam parui, uirtutum ſimulacris, quarum in ſe habent ſemina, ſine doctrina mouentur. ſunt enim prima elementa naturae; quibus uirtutis quaſi carmen efficitur. nam cum ita nati, factiq. ſimus, ut & agendi aliquid, & diligendi aliquos, & liberalitatis, & referendae gratiae principia in bonis contineremus; atque ad ſcientiam, prudentiam, fortitudinemq. aptos animos haberemus, a contrarijsq. rebus alienos: non ſine cauſſa eas, quas dixi, in pueris uirtutum quaſi ſcintillulas uidemus. e quibus accendi philoſophi ratio debet, ut eam, quaſi deum, ducem ſubſequens, ad naturae perueniat extremum. nam, ut ſaepe iam dixi, in infirma aetate, imbecillaq. mente uis naturae per caliginem cernitur. cum autem progrediens confirmatur animus, agnoſcit ille quidem naturae uim, ſed ita, ut progredi poſſit longius, per ſe ſit tamen inchoata.

CICERO

INTRANDVM eſt igitur in rerum naturam, & penitus, quid ea poſtulet, peruidendum. aliter enim noſmet ipſos noſſe nō poſſumus. quod praeceptum quia maius erat, quam ut ab homine uideretur; iccirco aſſignatum eſt deo. iubet igitur nos Pythius Apollo noſcere noſmet ipſos. cognitio autem haec eſt una, ut uim noſtris corporis, animiq. norimus, ſequamurq. eam uitam, quae rebus ipſis perfruatur. Quoniam autem is animi appetitus a principio fuit, ut ea, quae dixi, quamperfectiſſima a natura haberemus: confitendum eſt, cum id adepti ſimus, quod appetitum ſit, in eo quaſi ultimo cōſiſtere naturam, atque id eſſe ſummum bonum: quod certe uniuerſum ſua ſponte ipſum expeti, & propter ſe neceſſe eſt; quoniam ante demonſtratum eſt, etiam ſingulas eius partes eſſe per ſe expetendas. In enumerandis autem corporis commodis ſi quis praetermiſſam a nobis uoluptatem putabit; in aliud tempus quaeſtio differatur. utrum enim ſit uoluptas in ijs rebus, quas primas ſecundum naturam eſſe diximus; nec ne ſit, ad id, quod agimus, nihil intereſt. ſi enim, ut mihi quidem uidetur, non explet bona naturae uoluptas: iure praetermiſſa eſt; ſin eſt in ea; quod quidam uolunt: nihil impedit noſtram hanc comprehenſionem ſummi boni. quae enim conſtituta ſunt prima naturae, ad ea ſi uoluptas acceſſerit, unum aliquod acceſſerit commodum corporis, neque eam conſtitutionem ſummi boni, quae eſt propoſita, mutauerit. Et adhuc quidem ita nobis progreſſa ratio eſt, ut ea duceretur omnis a prima commendatione naturae: nunc autem aliud iam argumentū diſequamur genus; ut non ſolum, quia nos diligamus, ſed quia cuiuſque partis naturae & in corpore, & in animo ſua quaeque uis ſit, iccirco in his rebus ſumma noſtra ſponte moueatur. Atque, ut a corpore ordiar, uides ne, ut, ſi qua in membris praua, aut debilitata, aut imminuta ſint, occultent homines? ut etiam contēdant, & elaborent, ſi efficere poſſint, ut aut non appareat corporis uitium, aut quāminimum appareat; multosq. etiam dolores curationis cauſſa perferant; ut, ſi ipſe uſus membrorum non modo non maior, uerum etiam minor futurus ſit, eorum tamen ſpecies ad naturam reuertatur. etenim, cum omnes natura totos ſe expetendos putent, nec id ob aliam rem, ſed propter ipſos: neceſſe eſt eius etiam partes propter ſe expeti, quod uniuerſum propter ſe expetatur. Quid? in motu, & in ſtatu corporis nihil ineſt, quod animaduertendum eſſe ipſa natura indicet? quemadmodum quis ambulet, ſedeat, qui ductus oris, qui uultus in quoque ſit: nihil ne eſt in his rebus, quod dignum libero, aut indignum eſſe ducamus? non ne odio dignos multos putamus, qui quodam motu, aut ſtatu uidentur naturae legem, & modum contempſiſſe?

EXPLANATIO

REBVS *ipſis perfruatur.*] Perficiatur, antiquus liber.

CICERO

ET, quoniam haec ducuntur de corpore; quid eſt, cur non recte pulchritudo etiam ipſa propter ſe expetenda ducatur? nam, ſi prauitatem, imminutionemq. corporis propter ſe fugiendam putamus: cur non etiam, ac fortaſſe magis, propter ſe formae dignitatem ſequamur? &, ſi turpitudinē fugiamus in ſtatu, & motu corporis: quid eſt, cur pulchritudinem non ſequamur? Atque etiam ualetudinem, uires, uacuitatem doloris non propter utilitatem ſolum, ſed etiam ipſas propter ſe expetemus. quoniam enim natura ſuis omnibus expleri partibus uult, hunc ſtatum corporis per ſe ipſum expetit, qui eſt maxime e natura: quae tota perturbatur, ſi aut aegrum corpus eſt, aut dolet, aut caret uiribus. Videamus animi partes; quarum eſt adſpectus illuſtrior: quae quo ſunt excelſiores, eo dant clariora indicia naturae. Tantus igitur eſt innatus in omnibus cognitionis amor, & ſcientiae, ut nemo dubitare poſſit, quin ad eas res hominum natura, nullo emolumento inuitata, rapiatur. Videmus ne, ut pueri ne uerberibus quidem a contemplandis rebus, perquirendisq. deterreantur? ut pulſi requirant, & aliquid ſcire ſe gaudeāt? ut alijs narrare geſtiant? ut pompa, ludis, atque eiuſmodi ſpeculis teneantur, ob eamq. rem uel ſamem, & ſitim perferant? Quid uero, qui ingenuis ſtudijs, atque artibus delectantur, non ne uidemus eos nec ualetudinis, nec rei familiaris habere rationem? omniaq. perpeti, ipſa cognitione, & ſcientia captos? & cum maximis curis, & laboribus compenſare eam, quam ex diſcendo capiant, uoluptatem? mihi quidem Homerus huiuſmodi quiddam uidiſſe uidetur in ijs, quae de Sirenum cantibus finxerit. neque enim uocum ſuauitate uidētur, aut nouitate quadam, & uarietate cantandi reuocare eos ſolitae, qui praeteruehebantur; ſed quia multa ſe ſcire profitebantur, ut homines ad earum ſaxa diſcendi cupiditate adhaereſcerent. ita enim inuitant Vlyxem: (nam uerti, ut quaedam Homeri, ſic iſtum ipſum locum)

O decus Argolicum, quin puppim flectis Vlyxes,
Auribus ut noſtros poſſis agnoſcere cantus?
Nam nemo haec umquā eſt tranſuectus caerula curſu,
Quin prius adſtiterit uocum dulcedine captus,
Poſt, uarijs auido ſatiatus pectore muſis,
Doctior ad patrias lapſus peruenerit oras.
Nos graue certamen belli, clademq. tenemus,
Graecia quam Troiae diuino nomine uexit,
Omniaq. e latis rerum uaſtigia terris.

uidit

uidit Homerus probari fabulam non poſſe, ſi tantiuncu lis tantus uir irretitus teneretur, ſcientiam pollicentur: quam non erat mirum ſapientiae cupido patria cariorem. Atque omnia quidem ſcire, cuiuſcũque modi ſunt, cupere, curioſorum; duci uero maiorum rerum contemplatione ad cupiditatem ſcientiae, ſummorũ uirorũ eſt putandum. quem enim ardorem ſtudij cenſetis fuiſſe in Archimede, qui, dum in puluere quaedam deſcribit attentus, ne patriam quidem captam eſſe ſenſerit? quãtum Ariſtoxeni ingeniũ conſumptũ uidemus in muſicis? quo ſtudio Ariſtophanem putamus aetatem in litteris duxiſſe? quid de Pythagora, quid de Platone, aut Democrito loquar? a quibus propter diſcendi cupiditatẽ uidemus ultimas terras eſſe peragratas. quae qui non uident, nihil umquam magna cognitione dignum amauerunt.

EXPLANATIO

SI *turpitudinem fugiamus* } Placeret, Fugimus: cum dixerit iam, Fugiendum putamus. uerum hoc leue eſt. Haec Paullus pater. HOMERVS *huiuſmodi quiddam uidiſſe uidetur in ijs, quae de Sirenum cãtibus* } Verſus ſunt Homeri XII. Odyſſeae. ARISTOPHANEM } malim hic aliquem nominari philoſophum, qui uixerit ante Pythagoram, quam poetam.

CICERO

ATQVE hoc loco, qui propter animi uoluptates coli dicunt ea ſtudia, quae dixi; non intelligunt idcirco eſſe ea propter ſe expetenda, quod, nulla utilitate obiecta, delectentur animi, atque ipſa ſcientia, etiam ſi incommoda datura ſit, gaudeant. Sed quid attinet de rebus tam apertis plura requirere? ipſi enim quaeramus a nobis, ſtellarum motus, contemplationesq. rerum caeleſtium, eorumq. omnium, quae naturae obſcuritate occultantur, cognitiones quemadmodũ nos moueant; & quid hiſtoria delectet, quam ſolemus perſequi uſque ad extremum; praetermiſſa repetimus; incohata perſequimur. Nec uero ſum inſcius eſſe utilitatem in hiſtoria, non modo uoluptatem. quid, cum fictas fabulas, e quibus utilitas nulla duci poteſt, cum uoluptate legimus? quid, cum uolumus nomina eorũ, qui quid geſſerint, nota nobis eſſe, parẽtes, patriã, multa praeterea minime neceſſaria? Quid, quod homines infima fortuna, nulla ſpe rerum gerendarum, opifices denique delectẽtur hiſtoria? maximeq. eos uidere poſſumus res geſtas audire, & legere uelle, qui a ſpe gerendi abſunt confecti ſenectute. Quocirca intelligi neceſſe eſt, in ipſis rebus, quae diſcuntur, & cognoſcuntur, inuitamenta ineſſe, quibus ad diſcendum cognoſcendumq. moueamur. Ac ueteres quidem philoſophi, in beatorum inſulis, fingunt, qualis natura ſit uita ſapientium; quos cura omni liberatos, nullum neceſſarium uitae cultum, aut paratum requirentes, nihil aliud eſſe acturos putant, niſi ut omne tempus in quaerendo, ac diſcendo, in naturae cognitione conſumant. nos autem non ſolum beatae uitae iſtam oblectationem uidemus, ſed etiam leuamentum miſeriarum. itaque multi, cum in poteſtate eſſent hoſtium, aut tyrannorum, multi in cuſtodia, multi in exſilio, dolorẽ ſuũ doctrinae ſtudijs leuauerunt. princeps huius ciuitatis Phalereus Demetrius, cum patria pulſus eſſet iniuria, ad Ptolemaeum ſe regem Alexandriam contulit. qui cum in hac ipſa philoſophia, ad quã te hortamur, excelleret, Theophraſtiq. eſſet auditor; multa praeclara in illo calamitoſo otio ſcripſit, non ad uſum aliquem ſuum, quo erat orbatus; ſed animi cultus ille erat ei quaſi quidam humanitatis cibus. Equidem e Cn. Aufidio, praetorio, erudito homine, oculis capto, ſaepe audiebam, cum ſe lucis magis, quam utilitatis deſiderio moueri diceret. ſomnum denique nobis, niſi requietem corporibus, & medicinam quandam laboris afferret, contra naturam putaremus datum. aufert enim ſenſus, actionemq. tollit omnem. itaque, ſi aut requietẽ natura non quaereret, aut eam poſſet alia quadam ratione conſequi, facile pateremur; qui etiam nunc, agendi aliquid, diſcendiq. cauſſa, prope contra naturam uigilias ſuſcipere ſoleamus.

CICERO

SVNT autẽ clariora, uel plane perſpicua, minimeq. dubitanda indicia naturae, maxime ſcilicet in homine, ſed in omni animali, ut appetat animus aliquid agere ſemper, neque ulla condicione quietem ſempiternam poſſit pati. facile eſt haec cernere in primis puerorum aetatulis: quamquam enim uereor, ne nimius in hoc genere uidear: tamen omnes ueteres philoſophi, maxime noſtri, ad incunabula accedunt; quod in pueritia facillime ſe arbitrentur naturae uoluptatem poſſe cognoſcere. uidemus igitur, ut conquieſcere ne infantes quidem poſſint: cum uero paullum proceſſerint, luſionibus uel laborioſis delectantur, ut ne uerberibus quidem deterreri poſſint: eaq. cupiditas agendi aliquid adoleſcit una cum aetatibus. itaque, ne ſi iucundiſſimis quidem nos ſomnijs uſuros putemus, Endymionis ſomnum nobis uelimus dari: idq. ſi accidat, mortis inſtar putemus. Quin etiam inertiſſimos homines, neſcio qua ſingulari nequitia praeditos, uidemus tamen & animo, & corpore moueri ſemper, &, cum re nulla impediantur neceſſaria, aut alueolum poſcere, aut quaerere quempiam ludum, aut ſermonem aliquem requirere; cumq. non habeant ingenuas ex doctrina oblectationes, circulos aliquos, & ſemicirculos conſectari. Ne beſtiae quidem, quas delectationis cauſſa concludimus, cum copioſius alantur, quam ſi eſſent liberae, facile patiuntur ſeſe contineri; motusq. ſolutos, & uagos, a natura ſibi tributos,

butos, requiruno. Itaque, ut quiſque optime natus, inſtitutusq. eſt, eſſe omnino nolit in uita, ſi gerendis negotijs orbatus, poſſit paratiſſimis ueſci uoluptatibus. nam aut priuatim aliquid gerere malunt: aut, qui altiore animo ſunt, capeſſunt remp. honoribus, imperijsq. adipiſcendis: aut totos ſe ad ſtudia doctrinae conferunt. qua in uita, tantum abeſt, ut uoluptates conſectentur: etiam curas, ſolicitudines, uigilias perferunt: optimaq. parte hominis, quae in nobis diuina ducenda eſt, ingenij, & mentis acie fruuntur, nec uoluptates requirentes, nec ſugientes laborem. nec uero intermittunt aut admirationem earum rerum, quae ſunt ab antiquis repertae, aut inueſtigationem nouarum. quo ſtudio cum ſatiari non poſſunt, omnium ceterarum rerum obliti, nihil abiectum, nihil humile cogitant. tantaq. eſt uis talibus in ſtudijs, ut eos etiam, qui ſibi alios propoſuerunt fines bonorum, quos utilitate, aut uoluptate dirigunt, tamen in rebus quaerendis, explicandisq. naturis aetates conterere uideamus. Ergo hoc quidem apparet, nos ad agendum eſſe natos.

EXPLANATIO

NE *infantes*] Ar. lib. I I x. Pol. cap. 6. Οὐ γὰρ δυνάται τὸ νέον ἡσυχάζειν. Et Plato l. I I. de leg. Τὸ νέον ἅπαν ἡσυχίαν ἄγειν οὐ δύναται. CIRCVLOS *aliquot, & ſemicirculos*] Hominum indicat coetus in orbem coactos, ad confabulandum recreandi animi gratia. TANTVM *abeſt, ut uoluptates conſectentur: etiam curas, ſolicitudines, uigilias perferunt:*] Sic locutus lib. 2. Tantum abeſt, ut ſe indicet: perficiet etiã, ut dolere alte improbe facto uideatur. Et in Bruto: Tantum aberat, M. Calidi, ut animos noſtros inflammares: ſomnum iſto loco uix tenebamus. Hoc exemplis confirmandum putaui, ne quis legendum exiſtimaret, Ut etiam perferant: quod omnino uidetur uſitatius: uerum nec hoc excludendum eſt loquendi genus. Haec Paullus pater.

CICERO

ACTIONVM autem genera plura, ut obſcurentur etiam minora maioribus. maximae autem ſunt, primum, ut mihi quidem uidetur, & ijs, quorum nunc in ratione uerſamur, conſideratio, cognitioq. rerum caeleſtium, & earum, quas a natura occultatas, & latentes indagare ratio poteſt: deinde rerump. adminiſtratio, aut adminiſtrandi ſciendiq. prudens, temperata, fortis, & iuſta ratio, reliquaeq. uirtutes, & actiones uirtutibus congruentes; quae, uno uerbo complexi omnia, honeſta dicimus. ad quorum etiam cognitionem, & uſum iam corroborati, natura ipſa praeeũte deducimur. omnium enim rerum principia parua ſunt, ſed ſuis progreſſionibus uſa augẽtur: nec ſine cauſſa. in primo enim ortu ineſt teneritas, & mollities quaedam, ut nec res uidere optimas, nec agere poſſint. uirtutis enim, beataeq. uitae, quae duo maxime expetenda ſunt, ſerius lumen apparet; multo etiam ſerius, ut plane, qualia ſint, intelligantur. praeclare enim Plato, beatum, cui etiam in ſenectute contigerit, ut ſapientiam, uerasq. opiniones aſſequi poſſit. Quare, quoniam de primis naturae commodis ſatis dictum eſt, nunc de maioribus, conſequentibusq. uideamus. Natura igitur corpus quidem hominis ſic & genuit, & formauit, ut alia in primo ortu perficeret, alia progrediente aetate fingeret, neque ſane multum adiumentis externis, & aduenticijs uteretur: animum autem reliquis rebus ita perfecit, ut corpus: ſenſibus enim ornauit ad res percipiẽdas idoneis, ut nihil, aut non multum adiumento ullo ad ſuam conformationem indigeret: quod autem in homine praeſtantiſſimum, atque optimum eſt, id deſeruit. etſi dedit talem mentem, quae omnem uirtutem iam accipere poſſet; ingenuitq. ſine doctrina notitias paruas rerum maximarum; & quaſi inſtituit docere, & induxit in ea, quae inerant, tamquam elementa uirtutis. ſed uirtutẽ ipſam inchoauit: nihil amplius: itaque noſtrũ eſt, (quod noſtrum dico, artis eſt) ad ea principia, quae accepimus, conſequentia exquirere, quoad ſit id, quod uolumus, effectum: quod quidem pluris ſit haud paullo, magisq. ipſum propter ſe expetendum, quam aut ſenſus, aut corporis ea, quae diximus: quibus tantum praeſtat mentis excellens perfectio; ut uix cogitari poſſit, quid interſit. itaque omnis honos, omnis admiratio, omne ſtudium ad uirtutem, & ad eas actiones, quae uirtuti ſunt conſentaneae, refertur. eaq. omnia, quae aut ita in animis ſunt, aut ita geruntur, uno nomine honeſta dicuntur. quorum omnium quaeq. ſint notitiae, quaeq. ſignificentur rerum uocabulis, quaeq. cuiuſque uis, & natura ſit, mox uidebimus. hoc autem loco tantum explicemus, haec, honeſta quae dico, praeterquam quod noſmet ipſos diligamus, praeterea ſuapte natura per ſe eſſe expetenda. indicant pueri: in quibus, ut in ſpeculis, natura cernitur. quanta ſtudia decertantium ſunt? quanta ipſa certamina? ut illi efferuntur laetitia, cum uicerint? ut pudet uictos? ut ſe accuſari nolunt? quã cupiunt laudari? quos illi labores non perferunt, ut aequalium principes ſint? quae memoria eſt in his bene merentium? quae referendae gratiae cupiditas? atque ea in optima quaque indole maxime apparent. in qua haec honeſta, quae intelligimus, a natura tamquam adumbrantur.

EXPLANATIO

RERVM P. *adminiſtratio aut adminiſtrandi ſciendiq. prudens,*] Etſi nihil mutaui, tamen, niſi prorſus nihil in litteris uideo, rectius eſt, Adminiſtrandi ſcientia; tum prudens &c. Sic in uetere libro.

bro. Haec Paullus pater. PRAECLARA *enim Plato.* } lib. 2. de leg. φρόνησιν, καὶ ἀληθεῖς δόξας βεβαιοῦν, εὐτυχὲς ὅτῳ καὶ πρὸς τὸ γῆρας παρεγένετο. VIRTUTEM *ipſam inchoauit: nihil amplius;* } Genus loquẽdi, quo Cicero etiam alibi uſus eſt, ut Academ. lib. II. Excepit, unum tantum ſcire ſe, nihil amplius. Et lib. III. in Verrem; Seſe ipſum abs te repetit, nihil amplius. Et in eundem lib. IV. Hactenus reprehendat, ſi quis uolet; nihil amplius. Et pro Caecina: In poſſeſsionem in praeſentia non reſtituetur; nihil amplius. Et pro Flacco: Qua diſputatione orationem refellam eius, qui dicit, Dedimus, nihil amplius. Et ad Caſſium epiſt. I. lib. XII. Adhuc ulta reſp. ſuas iniurias per uos, interitu tyranni; nihil amplius: ornamenta uero ſua quae recuperauit? Quibus adductus exemplis, locum emendaui. Et Terent. Heaut. act. IV. ſc. 3. Antea legebatur: Virtutem ipſam inchoauit; nihil itaque amplius noſtrum eſt: obſcurata, praepoſtero uerborum ordine, ſententia. Haec Paullus pater.

CICERO

SED haec in pueris expreſſa: in iis uero aetatibus, quae iam confirmatae ſunt, quis eſt tam diſſimilis homini, qui non moueatur & offenſione turpitudinis, & comprobatione honeſtatis? quis eſt, qui non oderit libidinoſam, proteruam adoleſcentiam? quis contra in illa aetate pudorem, conſtantiam, etiam ſi ſua nihil interſit, non tamen diligas? quis Pullum Numitorem, Fregellanum proditorem, quamquam reip. noſtrae profuit, non odit? quis urbis conſeruatorem Codrum, quis Erechthei filias non maxime laudat? cui Tubulli nomen odio non eſt? quis Ariſtidem mortuum non diligit? An obliuiſcimur, quantopere in audiendo, legendoq. moueamur, cum pie, cum amice, cum magno animo aliquid factum cognoſcimus? Quid loquar de nobis, qui ad laudem, & ad decus nati, ſuſcepti, inſtituti ſumus? qui clamores uulgi, atque imperitorum excitantur in theatris, cum illa dicuntur?

Ego ſum Oreſtes:

contraq. ab altero:

Immo enimuero ego ſum, inquam, Oreſtes.

tum autem etiam exitus ab utroque datur conturbato, errantiq. regi: ambos ergo una uiuere precamur. quoties hoc agitur, quando ue, niſi admirationibus maximis? Nemo eſt igitur, qui non hanc affectionem animi probet, atque laudet: qua nõ modo utilitas nulla quaeritur; ſed contra utilitatem etiam conſeruatur fides. Talibus exemplis non fictae ſolum fabulae, uerum et hiſtoriae refertae ſunt, & quidem maxime noſtrae. nos enim ad ſacra Idaea concipienda optimum uirum delegimus: nos tutores miſimus regibus: noſtri imperatores pro ſalute patriae ſua capita uouerunt: noſtri conſules regem inimiciſſimũ, moenibus iam appropinquantem, monuerunt, a ueneno ut caueret: noſtra in rep. &, quae per uim oblatum ſtuprum uoluntaria morte lueret, inuenta eſt; &, qui interficeret filiam, ne ſtupraretur. Quae quidem omnia, & innumerabilia praeterea, quis eſt, qui non intelligat, & eos, qui fecerunt, dignitatis ſplendore ductos, immemores fuiſſe utilitatũ ſuarum; nosq., cum ea laudemus, nulla alia re, niſi honeſtate, duci? Quibus rebus breuiter expoſitis, (nec enim ſum copiã, quam potui, quia dubitatio in re nulla erat, perſecutus) ſed his rebus concluditur profecto, & uirtutes omnes, & honeſtum illud, quod ex his uirtutibus exoritur, & in his haeret, eſſe per ſe expetendum. In omni autem honeſto, de quo loquimur, nihil eſt tam illuſtre, nec quod latius pateat, quam coniunctio inter homines hominum, & quaſi quaedam ſocietas, & communicatio utilitatum, & ipſa caritas generis humani: quae nata a primo ſatu, quo a procreatoribus nati diliguntur, & tota domus coniugio, & ſtirpe coniungitur, ſerpit ſenſim foras cognationibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitijs, poſt uicinitatibus, tum ciuibus, & ijs, qui publice ſocij, atque amici ſunt, deinde totius complexu gentis humanae. quae animi affectio ſuũ cuique tribuens, atque hanc, quam dico, ſocietatem coniunctionis humanae munifice, & aeque tuens, iuſtitia dicitur. cui adiunctae ſunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quaeq. ſunt generis eiuſdem.

EXPLANATIO

VRBIS *conſeruatorem Codrum,* } Athenarum: hiſtoriam lege apud Trogum. ERECHTHEI *filias* } a patre immolatas Proſerpinae, Athenis peſte laborantibus. EGO *ſum Oreſtes, &c.* } Verſus tragoediae Pacuuij, quae Oreſtes inſcribitur. CONTURBATO, *errantiq. regi* } Thoanti ſcilicet: quem Pylades, & Oreſtes interfecerunt. OPTIMUM *uirum* } Scipionem Naſicam. VICINITATIBUS *cum ciuibus* } conſentiunt in hoc antiqui libri: mihi tamen non eſt dubium, quin ita emendandum, & diſtinguendum ſit, Vicinitatibus, tum ciuibus. hoc enim quaſi progreſſu ſerpit caritas generis humani. primi ſunt parentes, & nati, ſequuntur cognati, tum affines, deinde amici, poſt uicini, tum ciues, & qui publice ſocij, atque amici ſunt, poſtremo humanae gentis uniuerſae, & hominum inter homines coniunctio. Haec Paullus pater.

CICERO

ATQUE haec ita iuſtitiae propria ſunt, ut ſunt uirtutum reliquarum communia. nam, cum ſic hominis natura generata ſit, ut habeat quiddam innatũ quaſi ciuile, atque populare, quod Graeci πολιτικὸν uocant:

uocant: quidquid aget quaeque uirtus, id a communitate, & ea, quam expoſui, caritate, atque ſocietate humana non abhorrebit: uiciſſimq. iuſtitia, ut ipſa ſe fundet uſu in ceteras uirtutes, ſic illas expetet. ſeruari enim iuſtitia, niſi a forte uiro, niſi a ſapiente, non poteſt. Qualis eſt igitur omnis haec, quā dico, conſpiratio, conſenſusq. uirtutum: tale eſt illud ipſum honeſtum: quandoquidē honeſtum aut ipſa uirtus eſt, aut res geſta uirtute. quibus in rebus uita conſentiens, uirtutibusq. reſpondens, recta, & honeſta, & conſtans, & naturae congruens exiſtimari poteſt. Atque haec coniunctio, confuſioq. uirtutum tamen a philoſophis ratione quadam diſtinguitur. nam cum ita copulatae, cōnexaeq. ſunt, ut omnes omniū participes ſint, nec alia poſſit ſeparari: tamen proprium ſuum cuiuſque munus eſt, ut fortitudo in laboribus, periculisq. cernatur, temperantia in praetermittendis uoluptatibus, prudentia in delectu bonorum, & malorum, iuſtitia in ſuo cuique tribuendo. quando igitur ineſt in omni uirtute cura quaedam quaſi foras ſpectans, aliosq. appetens, atque complectens; exſiſtit illud, ut amici, ut fratres, ut propinqui, ut affines, ut ciues, ut omnes denique, quando unam ſocietatem hominum eſſe uolumus, propter ſe expetendi ſint. atque eorum nihil eſt eius generis, ut ſit in fine, atque extremo bonorum. ita fit, ut duo genera propter ſe expetendorum reperiantur: unum, quod eſt in iis, quibus completur illud extremum: quae ſunt aut animi, aut corporis. haec autem, quae ſunt extrinſecus, id eſt quae neque in animo ſunt, neque in corpore, ut amici, ut parentes, ut liberi, ut propinqui, ut ipſa patria, ſunt illa quidem ſua ſponte cara, ſed eodem in genere, quo illa, non ſunt. nec uero quiſquam ſummum bonum aſſequi umquam poſſet, ſi omnia illa, quae ſunt extra, quamquam expetenda, ſummo bono continerentur.

C I C E R O

Qvo modo igitur, inquies, uerum eſſe poterit, omnia referri ad ſummum bonum, ſi amicitiae, ſi propinquitates, ſi reliqua externa ſummo bono non continentur? Hac uidelicet ratione; quod ea, quae externa ſunt, iis tuemur officiis, quae oriuntur, a ſuo cuiuſque genere uirtutis. nam & amici cultus, & parentis, & qui officio fungitur, in eo ipſo prodeſt, quod, ita fungi officio, in recte factis eſt: quae ſunt orta uirtutibus. quae quidem ſapientes ſequuntur, utentes tamquam duce natura. non perfecti autem homines, & tamen ingeniis excellentibus praediti, excitantur ſpe gloriae; quae habet formam honeſtatis, & ſimilitudinem. quod ſi ipſam honeſtatem undique perfectam, & abſolutam, rem unam praeclariſsimam omnium, maximeq. laudandam, penitus uiderent: quonam gaudio complerentur; cum tantopere eius adumbrata opinione laetentur? quem enim deditum uoluptatibus, cupiditatum incendiis inflammatum, in iis potiendis, quae acerrime concupiuiſſet, tanta laetitia perfundi arbitramur, quanta aut ſuperiorem Africanum Hannibale uicto, aut poſteriorem Carthagine euerſa? quem Tiberina decurſio feſto illo die tanto gaudio affecit, quanto L. Paullum, cum regē Perſen captum adduceret, eodem flumine inuectum? Age nunc, Luci noſter, exſtrue animo altitudinem, excellentiamq. uirtutum: iam non dubitabis, quin earum compotes homines, magno animo, erectoq. uiuentes, ſemper ſint beati: qui omnes motus fortunae, mutationesq. rerum, & temporum leues, & imbecilles fore intelligant, ſi in uirtutis certamen uenerint. illa enim, quae ſunt a nobis bona corporis numerata, complent ea quidem beatiſſimam uitam, ſed ita, ut ſine illis poſſit beata uita exſiſtere. ita enim paruae, & exiguae ſunt iſtae acceſſiones bonorum, ut, quemadmodum ſtellae in radio ſolis, ſic iſtae in uirtutum ſplendore ne cernātur quidem. atque, haec, ut uere dicitur, parua eſſe ad beate uiuendum momenta iſta corporis commodorum: ſic nimis uiolentum eſt, nulla eſſe, dicere. qui enim ſic diſputant, obliti mihi uidētur, quae ipſi egerint principia naturae. tribuendum eſt igitur his aliquid, dummodo, quantum tribuendum ſit, intelligas. eſt tamen philoſophi non tam glorioſa, quam uera quaerentis, nec pro nihilo putare ea, quae ſecundū naturam illi ipſi glorioſi eſſe fatebantur, & uidere tantam uim uirtutis, tantamque, ut ita dicam, auctoritatē honeſtatis, ut reliqua non illa quidem nulla, ſed ita parua ſint, ut nulla eſſe uideantur. Haec eſt non omnia ſpernētis praeter uirtutē, & uirtutem ipſam ſuis laudibus amplificantis oratio. denique haec eſt undique cōpleta, & perfecta explicatio ſummi boni. hinc ceteri particulas arripere conati, ſuam quiſque uideri uoluit afferre ſententiam. Saepe ab Ariſtotele, & Theophraſto mirabiliter eſt laudata per ſe ipſa rerum ſcientia. hoc uno captus Herillus, ſcientiam ſummum bonum eſſe defendit, nec rem ullam aliam per ſe expetendam.

E X P L A N A T I O

Qvem *Tiberina decurſio feſto illo die* } Ouidii uerſibus adductus ſum, ut pro Diſſenſio, legendum putarem, Decurſio; hoc facilius, quod Maffei, ac Tertij ueteres libri comprobant. erat autem feſtus ille dies, quem Romani in honorem Fortunae celebrabant. unde Ouidius lib. VI. Faſt. Ite, deam laeti fortes celebrate Quirites: In Tiberis ripa munera regis habet. Pars pede, pars etiā celeri decurrite cymba, Nec pudeat potos inde redire domum. Haec Paullus pater. Atqve, *haec, ut uere dicitur, parua eſſe ad beate uiuendum momenta iſta corporis commodorum:* } Cum dixerit, Haec, cur infert, Iſta? equidem poſtrema quattuor uerba ſuſpicor non eſſe Ciceronis, ſed hominis leuiter eruditi, qui uerbum Haec, putaret explicandum. Tertij liber habet, Commoda, pro Commodorum. Haec Paullus pater. Haec *eſt non omnia ſpernentes praeter uirtutem, & uirtutem ipſam ſuis laudibus amplificantis oratio denique.* } Si quis noſtrum librum hoc in loco cum aliis libris contulerit; uidebit, unius litterae mutatio, & punctum loco motum quanto ſententiam effecerit aptiorem. Haec Paullus pater.

CICERO

MVLTA ſunt dicta ab antiquis de contemnendis, ac deſpiciendis rebus humanis. hoc unum Ariſto tenuit: praeter uitia, atque uirtutes, negauit rem eſſe ullam aut fugiendam, aut expetendam. Poſitum eſt a noſtris in ijs rebus, quae ſecundum naturam eſſent, non dolere. hoc Hieronymus ſummum bonum eſſe dixit. at uero Callipho, & poſt eum Diodorus, cum alter uoluptatem adamauißet, alter uacuitatem doloris, neuter honeſtate carere potuit, quae eſt a noſtris laudata maxime. Quin etiam ipſi uoluptarij diuerticula quaerant, & uirtutes habeant in ore totos dies; uoluptatemq. primo dumtaxat expeti dicant, deinde conſuetudine quaſi alteram quandã naturam effici; qua impulſi multa faciunt, nullam quaerẽtes uoluptatem. Stoici reſtant. hi quidem non unam aliquam, aut alteram a nobis, ſed totam ad ſe noſtram philoſophiam tranſtulerunt: atque, ut reliqui fures earum rerum, quas ceperunt, ſigna commutant: ſic illi, ut ſententijs noſtris pro ſuis uterentur, nomina, tamquam rerum notas, mutauerunt. ita relinquitur ſola haec diſciplina digna ſtudioſis ingenuarum artium, digna eruditis, digna claris uiris, digna principibus, digna regibus. Quae cum dixißet, paullumq. inſtitißet, quid eſt, inquit? ſatisne uobis uideor pro meo iure in ueſtris auribus commentatus? Et ego, tu uero, inquam, Piſo, ut ſaepe alias, ſic hodie ita iſta noſſe uiſus es, ut, ſi tui copia nobis ſemper fieret, non multum Graecis ſupplicandum putarem. quod quidem eo probaui magis, quia memini Staſeam Neapolitanum, doctorem illum tuum, nobilem ſane Peripateticum, aliquanto iſta ſecus dicere ſolitum, aſſentientem ijs, qui multum in fortuna ſecunda, aut aduerſa, multum in bonis, aut malis corporis ponerent. Eſt, ut dicis, inquit: ſed haec ab Antiocho, noſtro familiari, dicuntur multo melius, & fortius, quam a Staſea dicebantur. quamquam ego non quaero, quid tibi a me probatũ ſit, ſed huic Ciceroni noſtro, quem diſcipulum cupio a te abducere. Tum Lucius: mihi uero iſta ualde probata ſunt: quod item fratri puto. Tum mihi Piſo, quid ergo, inquit? das ne adoleſcenti ueniã; an eum diſcere ea mauis, quae cum praeclare didicerit, nihil ſciat? Ego uero, inquam, permitto. ſed non ne meminiſti mihi licere probare iſta, quae ſunt a te dicta? quis enim poteſt ea, quae probabilia uideantur ei, non probare? An uero, inquit, quiſquam poteſt probare, quod perceptum, quod comprehenſum, quod cognitum non habet? Non eſt iſta, inquam, Piſo, magna dißenſio. nihil eſt enim aliud, quamobrem nihil percipi mihi poſſe uideatur, niſi quod percipiẽdi uis ita definitur a Stoicis, ut negent quidquam poſſe percipi, niſi tale uerum, quale falſum eſſe non poſſit. itaque haec cum illis eſt diſſenſio, cum Peripateticis nulla ſane.

EXPLANATIO

CONSVETVDINE *quaſi alteram quandam naturam effici;*] Correxi locum, ex libris Sigonij, & Tertij. anteà, Conſuetudinem. Haec Paullus pater.

CICERO

SED haec omittamus: habent enim & bene longam, & ſatis litigioſam diſputationem. Illud mihi a te nimium feſtinanter dictum uidetur, ſapientes omnes eße ſemper beatos. neſcio quo modo praeteruolauit oratio. quod niſi ita efficitur; quae Theophraſtus de fortuna, de dolore, de cruciatu corporis dixit, cum quibus coniungi beatam uitam nullo modo poſſe putauit, uereor ne uera ſint. nam illud uehementer repugnat, eundem & beatum eße, & multis malis oppreſſum. haec quo modo conueniant, non ſane intelligo. Vtrum igitur tibi non placet, inquit, uirtutis tantam uim eſſe, ut ad beate uiuendum ſe ipſa contenta ſit: an, ſi id probas, ita fieri poſſe negas, ut ij, qui uirtutis compotes ſint, etiam malis quibuſdam affecti, beati ſint? Ego uero uolo in uirtute uim eße quam maximam: ſed, quanta ſit, alias: nunc tantum, poſſit ne eße tanta, ſi quidquam extra uirtutem habeatur in bonis. Atqui, inquit, ſi Stoicis concedis, ut uirtus ſola, ſi adſit, uitam efficiat beatam: concedis etiam Peripateticis. quae enim mala illi non audẽt appellare; aſpera autem, & incommoda, & reijcienda, & aliena naturae eſſe, concedunt; ea nos mala dicimus, ſed exigua, & porro minima. quare, ſi poteſt eße beatus is, qui eſt in aſperis, reijciendisq. rebus; poteſt is quoque eſſe, qui eſt in paruis malis. Et ego, Piſo, inquam, ſi eſt quiſquam, qui acute in cauſſis uidere ſoleat, quae res agatur; is es profecto tu. quare attende, quaeſo. nam adhuc, meo fortaße uitio, quid ego quaeram, non perſpicis. Iſtic ſum, inquit; exſpectoque, quid ad id, quod quaeram, reſpondeas. Reſpondebo me non quaerere, inquam, hoc tempore, quid uirtus poſſit efficere, ſed quid conſtanter dicatur, quid ipſum a ſe diſſentiat. Quo igitur, inquit, modo? Quia cum a Zenone, inquam, hoc magnifice, tamquam ex oraculo, editur, uirtus ad beate uiuendum ſe ipſa contenta eſt. Quare, inquit? Reſpondet: quia, niſi quod honeſtum eſt, nullum eſt aliud bonum. non quaero iam, uerũ ne ſit: illud dico, ea, quae dicat, praeclare inter ſe cohaerere. dixerit hoc quidẽ Epicurus, ſemper beatum eſſe ſapientem: quod quidem ſolet ebullire non numquam. quem quidem, cum ſummis doloribus conficiatur, ait dicturũ quam ſuaue eſt, quam nihil curo. non pugnem cum homine, cur tantũ habeat in natura boni: illud urgeam, non intelligere eum quid ſibi dicendum ſit, cum dolorem ſummum malum eße dixeris. eadem nunc mea aduerſum te oratio eſt. Dicis eadem omnia & bona, & mala; quae quidem dicunt, qui numquam philoſophum pictum, ut dicitur, uiderunt; ualetudinem, uires, ſtaturam, formã, integritatem unguiculorum omnium; deformitatem, morbum, debilitatem, mala,

EXPLANATIO

QVIA *cum a Zenone* } Putat excellens ingenio Sigonius, cuius acquieſco ſententiae, abundare, Cum. Haec Paullus pater.

CICERO

IAM illa externa parce tu quidem. ſed haec cum corporis bona ſint, eorum conficientia certe in bonis numerabis, amicos, liberos, propinquos, diuitias, honores, opes. contra haec attende me nihil dicere: ſi iſta mala ſunt, in quae poteſt incidere ſapiens; ſapientem eſße, non eſſe ad beate uiuendum ſatis. Immo uero, inquit, ad beatiſſime uiuendum parum eſt, ad beate uero ſatis. Animaduerti, inquam, te iſto modo paullo ante ponere: & ſcio ab Antiocho noſtro dici ſic ſolere: ſed quid minus probandum, quam eſſe aliquem beatum, nec ſatis beatum? quod autem ſatis eſt, eo quidquid acceſſerit, nimium eſt; & nemo nimium beatus eſt; & nemo beato beatior. Ergo, inquit, tibi Q. Metellus, qui tres filios conſules uidit, e quibus unum etiam & cenſorem, & triumphantem, quartum autem praetorem, eosq. ſaluos reliquit, & tres filias nuptas, cum ipſe conſul, cenſor etiam, augurq. fuiſſet, & triũphaſſet; ut ſapiens fuerit, nõ ne beatior, quã, ut item ſapiens fuerit, qui in poteſtate hoſtium uigilijs, & inedia necatus eſt, Regulus? Quid me iſtud rogas, inquã? Stoicos roga. Quid igitur, inquit, eos reſponſuros putas? Nihilo beatiorem eſſe Metellum, quam Regulum. Inde igitur, inquit, audiendum eſt. Tamen a propoſito, inquam, aberrauimus. non enim, inquam, quaero, quid uerum, ſed quid cuique dicendum ſit. utinam quidem dicerent alium alio beatiorem: iam ruinas uideres. in uirtute enim ſola, & in ipſo honeſto cum ſit bonum poſitum. cumq. nec uirtus, ut placet illis, nec honeſtum creſcat; idq. bonum ſolum ſit, quo qui potiatur, neceſſe eſt beatus ſit, cum id augeri non poſſit, in quo uno poſitum eſt beatum eſße: qui poteſt eſße quiſquam alius alio beatior? Vides ne, ut haec concinant? & hercule (fatendum eſt enim quod ſentio) mirabilis eſt apud illos contextus rerum. reſpondent extrema primis, media utriſque, omnia omnibus: quid ſequatur, quid repugnet, uident. in geometria prima ſi dederis, danda ſunt omnia. concede nihil eſſe bonum, niſi quod honeſtum ſit: concedendum eſt, in uirtute ſola poſitam eſſe beatam uitam. uide rurſus retro. dato hoc, dandum erit illud, quod ueſtrũ non item.

CICERO

TRIA genera bonorum. procliuius currit oratio: uenit ad extremum: haeret in ſalebra. cupit enim dicere, nihil poſſe ad beatam uitam deeſße ſapienti. honeſta oratio, Socratica, Platonis etiam. audeo dicere, inquit. non poteſt, niſi retexueris illa. Paupertas ſi malum eſt, mendicus beatus eſſe nemo poteſt, quamuis ſit ſapiens. at Zeno eum non beatum modo, ſed etiam diuitem dicere auſus eſt. Dolere malum: in crucem qui agitur, beatus eſſe non poteſt. Bonum liberi: miſera orbitas. Bonum patria: miſerum exſiliũ. Bonum ualetudo: miſerũ morbus. Bonum integritas corporis: miſera debilitas. Bonum incolumis acies: miſera caecitas. quae ſi poteſt ſingula conſolando leuare, uniuerſa quo modo ſuſtinebit? ſit enim idem caecus, debilis, morbo grauiſſimo affectus, exſul, orbus, egens, torqueatur equuleo: quem hunc appellas Zeno? beatum, inquit. etiam beatiſſimũ? quippe inquiet; cum tam docuerim gradus iſtam rem non habere, quam uirtutem, in qua ſit etiam ipſum beatum. tibi hoc incredibile, quia beatiſſimum. quid tuum? credibile? ſi enim ad populum me uocas; eum, qui ita ſit affectus, beatum numquam probabis: ſi ad prudentes; alterum fortaſſe dubitabunt, ſit ne tantum in uirtute, ut ea praediti uel in Phalaridis tauro beati ſint; alterum non dubitabant, quin & Stoici conuenientia ſibi dicant, & uos repugnantia. Theophraſti igitur, inquit, tibi liber ille placet de beata uita? Tamen aberramus a propoſito: &, ne longius, prorſus, inquam, Piſo, ſi iſta mala ſunt, placet. Non ne igitur tibi uidentur, inquit, mala? Id quaeris, inquam; in quo utrum reſpondebo, uerſes te huc atque illuc neceſſe eſt. Quo tandem modo, inquit? Quia, ſi mala ſunt, is, qui erit in his, beatus non erit: ſi mala non ſunt, iacet omnis ratio Peripateticorum. Et ille ridens, uideo, inquit, quid agas: ne diſcipulum abducas, times. Tu uero, inquam, ducas licet, ſi ſequatur. erit enim mecum, ſi tecum erit.

EXPLANATIO

IN *crucem qui agitur*, } Melius duxi, quam, In cruce qui angitur. Haec Paullus pater.

CICERO

AVDI igitur, inquit, Luci. tecũ enim, ut ait Theophraſtus, mihi inſtituenda oratio eſt. Omnis auctoritas philoſophiae conſiſtit in beata uita comparãda: beate enim uiuendi cupiditate incẽſi omnes ſumus. hoc mihi cum tuo fratre conuenit. quare hoc uidendum eſt, poſſit ne nobis hoc ratio philoſophorum dare: pollicetur certe.

certe. niſi enim id faceret, cur Plato Aegyptum peragrauit, ut a ſacerdotibus barbaris numeros, & caeleſtia acciperet? cur poſt Tarentum ad Architam? cur ad ceteros Pythagoreos, Echecratem, Timaeum, Acrionē Locros, ut, cum Socratem expreſſiſſet, adiungeret Pythagoreorum diſciplinam, eaque, quae Socrates repudiabat, adſciſceret? cur ipſe Pythagoras & Aegyptū luſtrauit, & Perſarum magos adijt? cur tantas regiones barbarorum pedibus obijt? tot maria tranſmiſit? cur haec eadem Democritus? qui (uere, falſo ne, quaeremus) dicitur oculis ſe priuaſſe: certe, ut quamminime animus a cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit, agros deſeruit incultos, quid quaerens aliud, niſi beatam uitam? quam ſi etiam in rerum cognitione ponebat; tamen ex illa inueſtigatione naturae conſequi uolebat, ut eſſet bono animo. id enim ille ſummum bonū εὐθυμίαν, *& ſaepe* ἀθαμβίαν *appellat, id eſt animum terrore liberum. ſed haec etſi praeclare, non dum tamē & perpolita. pauca enim, neque ea ipſa enucleate, ab hoc de uirtute quidem dicta: poſt enim haec in hac urbe primum a Socrate quaeri coepta, deinde in hunc locum delata ſunt: nec dubitatum, quin in uirtute omnis ut bene, ſic etiam beate uiuendi ſpes poneretur. quae cum Zeno didiciſſet a noſtris, ut in actionibus perſcribi ſolet, de re eadem fecit alio modo. hoc tu nunc in illo probas. ſcilicet, uocabulis rerum mutatis, inconſtantiae crimen ille effugit, nos effugere non poſſumus? ille Metelli uitam negat beatiorem, quam Reguli, praeponendam tamen, nec magis expetendā, ſed magis ſumendam, &, ſi optio eſſet, eligendam Metelli, reijciendam Reguli: ego, quā ille praeponendam, & magis eligendam, beatiorē hanc appello; nec ullo minimo momento plus ei uitae tribuo, quam Stoici. quid intereſt, niſi quod ego res notas notis uerbis appello, illi nomina noua quaerunt, quibus idem dicant? ita, quemadmodū in ſenatu ſemper eſt aliquis, qui interpretem poſtulet: ſic iſti nobis cum interprete audiendi ſunt. bonum appello, quidquid ſecundum naturam eſt; quod contra, malum: nec ego ſolus; ſed tu etiā Chryſippe in foro, domi, in ſchola definis. quid ergo? aliter homines, aliter philoſophos loqui putes oportere, quanti quidque ſit, aliter doctos, & indoctos? ſed, cum conſtiterit inter doctos, quanti res quaeque ſit; ſi homines eſſent, uſitate loquerentur. dum res maneant, uerba fingant arbitratu ſuo.*

EXPLANATIO

ID *eſt animum terrore liberum.* } Gloſſema puto. Haec Paullus pater. NEC *dubitatum, quin* } Veteres libri, Nec dubitant, quin. fortaſſe, Nec dubitanter, quin. uereor enim, ne minus notum, uſitatū tamen, loquendi genus, indoctis hominibus deprauandi occaſionem attulerit. ego Ciceronem uideo ita locutum in ep. 3. l. XII. fam. Ea dixit, inquit, de proditoribus patriae, quae dici deberēt de proditoribus: de me quidem non dubitanter, quin omnia de meo conſilio & uos feciſſetis, & Canutius faceret. Haec Paullus pater. IN *actionibus praeſcribi.* } Sic ex antiquo libro, & ex conſuetudine iuriſconſultorum, apud quos Praeſcribere, eſt, excipere, hoc modo: *Si* paret, eum centum debere, niſi cum eo pactus erit, iudex eum condemnat. praeſcribitur enim iudici, ne condemnet, illa interpoſitione, Niſi cum eo pactus erit. Quod autem ſequitur, De re eadem fecit alio modo; puto uerbum, Fecit, abundare. intelligitur enim non, Fecit, ſed Egit: cum aliquis agere dicatur in iudicio de eadem re alio modo, qui, furto ſuo recuperato, uerbi gratia aeſtimatione, repetit idem furtum ab eodem alio actionis genere. tunc. n. dicitur de eadem re alio modo agere. quod uetant iuriſconſultorum formulae. unde illud epiſt. 27. lib. XIII. Fam. Vt uos in ueſtris formulis, ſic ego in epiſtolis, de eadem re alio modo.

CICERO

SED *uenio ad inconſtantiae crimen; ne ſaepius dicas me aberrare: quam tu ponis in uerbis, ego poſitam in re putabam. Si ſatis erit hoc perceptum, in quo adiutores Stoicos optimos habemus, tantam uim eſſe uirtutis, ut omnia, ſi ex altera parte ponantur, ne appareant quidem, cum omnia, quae illi commoda certe dicunt eſſe, & ſumenda, & eligenda, & praepoſita, quae ita definiunt, ut ſatis magno aeſtimanda ſint; haec igitur cum ego, tot nominibus a Stoicis appellata, partim nouis, & commenticijs, ut iſta producta, & reiecta, partim idem ſignificantibus, (quid enim intereſt, expetas, an eligas? mihi quidem etiam laudatius uidetur, quod eligitur, & ad quod delectus adhibetur) ſed, cum ego iſta bona omnia dixero, tantum refert, quam magna dicam, quam expetenda, quam ualde. ſin autem nec expetenda ego magis, quam tu eligēda; nec illa pluris aeſtimanda ego, qui bona, quam tu, qui producta appellas: omnia iſta neceſſe eſt obſcurari, nec apparere, & in uirtutis, tamquam in ſolis, radios incurrere. At enim, qua in uita eſt aliquid mali, ea eſſe beata non poteſt. Nec ſeges quidem igitur ſpicis uberibus, & crebris, ſi auenam uſpiam uideris; nec mercatura quaeſtuoſa, ſi in maximis lucris parum aliquid damni contraxerit. an hoc uſquequaque aliter in uita, & non ex maxima parte de tota iudicabis? an dubium eſt, quin uirtus ita maximam partem obtineat in rebus humanis, ut reliquas obruat? audebo igitur, quae ſecundū naturam ſunt, bona appellare, nec fraudare ſuo ueteri nomine, quam aliquid potius nouum exquirere, uirtutis autem amplitudinem quaſi in altera librae lance ponere. terram, mihi crede, ea lanx, & maria deprimet. ſemper enim ex eo, quod maximas partes continet, lateq. funditur, tota res appellatur.*

CICERO

DICIMVS *aliquem hilare uiuere:igitur ,ſi ſemel triſtior effectus eſt,hilara'uita amiſſa eſt ? at hoc in eo M.Craſſo,quem ſemel ait in uita riſiſſe Lucilius,non contigit,ut ea re minus ἀγέλαστος,ut ait idem, uocaretur.Policratem Samium felicem appellant : nihil acciderat ei,quod nollet,niſi quod anulum,quo delectabatur,in mare abiecerat.ergo infelix una moleſtia. felix rurſus,cum is ipſe anulus in praecordÿs piſcis inuentus eſt. ille uero,ſi inſipiens,quod certe , quoniam tyrannus;numquam beatus:ſi ſapiens ; ne tum quidem miſer,cum ab Oronte,praetore Darei,in crucem actus eſt.at multis modis affectus.quis negat ? ſed ea mala uirtutis magnitudine obruebantur.An ne hoc quidem Peripateticis concedis,ut dicant, omnium uirorum bonorum,id eſt ſapientum,omnibusq.uirtutibus ornatorum,uitam omnibus partibus plus habere ſemper boni,quam mali?quis hoc dicit?Stoicis licet minime : ſed iſti ipſi , qui uoluptate,& dolore omnia metiuntur,nōne clamant,ſapienti plus ſemper adeſſe,quod uelit,quā quod nolit?cum tantum igitur in uirtute ponant ÿ, qui ſe fatentur uirtutis cauſſa,niſi ea uoluptatem acciret, ne manum quidem uerſuros fuiſſe:quid facere nos oportet , qui quamuis minimam animi praeſtantiam omnibus bonis corporis anteire dicamus,ut ea ne in conſpectu quidem relinquantur?quis enim eſt,qui,haec cadere in ſapientem;dicere audeat,ut,ſi fieri poſſit, uirtutē in perpetuum abÿciat,ut dolore omni liberetur ? quis noſtrum dixerit, quos non pudet ea , quae Stoici aſpera dicunt,mala dicere,melius eſſe,turpiter aliquid facere cum uoluptate,quam honeſte cum dolore ? nobis Heracleotes ille Dionyſius flagitioſe deſciuiſſe uidetur a Stoicis propter oculorum dolorem. quis uero hoc didiciſſet a Zenone,non dolere,cum doleret?illud audierat,nec tamen didicerat,malum illud non eſſe,quia turpe non eſſet,& eſſet ferendum uiro. hic ſi Peripateticus fuiſſet,permanſiſſet,credo , in ſententia : quoniam dolorem dicunt malum eſſe . de aſperitate autem eius fortiter ferenda praecipiunt eadem,quae Stoici & quidem Arceſilas tuus , etſi fuit in diſſerēdo pertinacior, tamen noſter fuit:erat enim Polemonis:is cum arderet podagrae doloribus, uiſitaſſetq. hominem Carneades, Epicuri perfamiliaris,& triſtis exiret,Mane, quaeſo, inquit,Carneade noſter:nihil illinc huc peruenit: oſtendit pedes,& pectus: attamen hic maliet non dolere.*

EXPLANATIO

PROPTER *oculorum dolorem* } Aut,Oculorum,deprauatum eſt:aut Cicero ſibi non conſtat. nam Tuſculana 2. renum dolore Dionyſium hunc laborantem memorat. Haec Paullus pater. ESSET *ferendum uiro.* } Sententia poſtulat,Eſſe:ut hoc dicatur:quod turpe non ſit, malum illud non eſſe, & eſſe ferendum uiro. Haec Paullus pater.

CICERO

HAEC *igitur eſt noſtra ratio;quae tibi uidetur inconſtans:cum propter uirtutis caeleſtem quandam,& diuinam, tantamq. praeſtantiam,ut, ubi uirtus ſit,resq.magnae ſumendae, laudabilesq.uirtute geſtae,ibi eſſe miſeria,& aerumna non poſſit , tamen labor poſſit.ei moleſtia;non dubitem dicere,omnes ſapientes ſemper beatos eſſe,ſed tamen fieri poſſe, ut ſit alius alio beatior.Atqui iſte locus eſt,Piſo , tibi etiam atque etiam confirmandus,inquam : quem ſi tenueris, non modo meum Ciceronem,ſed etiam me ipſum abducas licebit.Tum Quintus,mihi quidem,inquit,ſatis hoc confirmatum uidetur. laetor quidem,philoſophiam,cuius antea ſupellectilem pluris aeſtimabam, quam poſſeſſiones reliquorum;(ita mihi diues uidebatur, ut ab ea petere poſſem,quidquid in ſtudÿs noſtris concupiſſem) hanc igitur laetor etiam acutiorem repertā , quam ceteras: quod quiſtem ei deeſſe dicebant . Num quam noſtram quidem?inquit Pomponius iocans. ſed mehercule pergrata mihi oratio tua. quae enim dici Latine poſſe non arbitrabar,ea dicta ſunt a te,nec minus plane , quam dicuntur a Graecis,uerbis aptis. Sed tempus eſt, ſi uidetur,& recta quidem ad me . Quod cum ille dixiſſet; & ſatis diſputatum uideretur ; in opidum ad Pomponium perreximus omnes.*

EXPLANATIO

RESQ. *magnae ſumendae,laudabilesq.uirtute geſtae,* } Ciceronem aliter ſcripſiſſe,uel ſacramento,ueterum more,contenderem, ſcripſit autem hoc fortaſſe:Reſq.magnae,ſummeq.laudabiles,uirtute geſtae. Haec Paullus pater .

ILLVSTR.MO AC . REVER.MO

CAESARI . DE . NORES

COMITI . TRIPOLIS

S Y R I A E

EPISCOPO . PARENTINEN.

COMITI . VRSARAE &c.

EX omnibus humanis rebus, quae merito non modo prudentis, fortisq. uirtutem, ſed etiam optimum Chriſtiani animum, mentemq. probant, excellere duas in primis in omni aetate omnium conſenſu iudicatum eſt, vtramque ſcilicet hominis fortunam. in illa enim, quae maxime ab omnibus felix, beataq. uocatur, atque ſumma in admiratione habetur, niſi adſint, quae magna ex parte a Chriſti habentur praeceptis, praeterea etiam uirtutes illae, quae uirum bonum exornant, ſingularis prudentia, illa animi etiam ratione temperata admirabilis magnitudo; quid profecto homines non mali cogitant, nō perpetrantur? omnia ſibi licere putant. honeſtum, & turpe, Dei Opt. Max. immemores, promiſcue habent. Altera uero miſera, infelixq. condicio cum aliquorum hominum uexat animos, cordaq. perturbat, cogitationes irritat, ſenſus decipit, niſi optimam in illis, ſanctamq. mentem inuenit, niſi Chriſtiani animi firmam uirtutem reperit, niſi adſit illa numquam ſatis laudata Catholicae fidei fortitudo, ſuauiſſimaq. futurae perpetuae beatitudinis conſolatio. In his ſemper, in omni periculo, in quacumq. perturbatione motus pariter, ac temeritas eſſet, ut non modo aduerſos fortunae crudeliſſimos impetus ferre, uerum etiam, quemadmodum optimi eſt Chriſtiani viri, fortiter frangere minime ualerent. Vtra profecto Te fortuna, Religioſiſſime, atq. Optime Princeps, magis illuſtrem, magis admirabilem, magis ſumma laude dignum probauerit, difficillima eſt deliberatio. Tu enim, nobiliſſimo genere natus, in

maximis

maximis diuitijs, in ſumma omnium rerum affluentia, in magnis honoribus, nihil in omni aetate, nihil in omni genere uitae, quod non honeſtum, quod non laudabile, quod non ſanctum, quod te dignum non eſſet, non ſolum non egiſti, ſed ne cogitaſſe quidem licet affirmare. nullus enim umquã locus maximis opibus ad labefactandam nominis tui gloriam eſſe potuit. quod contra ubi uis gentium accidiſſe, atque accidere quotidie ſaepe uidemus. Tu adhuc adoleſcens pulcherrimis philoſophiae praeceptis maxima cum laude non ſolum operam dediſti, ſed etiam, in quo quantum proficeres, quotidie uſu oſtendebas, ex tua uiuendi optima ratione leges oriri uidebantur inſtitutum uitae tuae non minoris ſanctitatis, pietatiſque, quã prudentiae ad bene, beateq. uiuendum populis ditioni tuae ſubditis, exteris etiam, licet dicere, uiam tuo exemplo oſtendebat. Haec certe magna ſunt: ſed ualde maiori laude digna, quae facere potuiſti, nec tamen umquam uoluiſſe notiſſimum eſt. quod qui attendere diligenter, & conſiderare, adhibita in conſilium ratione, uoluerit, iudicij, mentiſq. expers eſſet, niſi fateretur, ab eo uitae tuae inſtituto facile fuiſſe iudicari, te aliquando, eximia Chriſtianae Religionis gloria, bonorum omnium utilitati coniuncta, ornaturum eſſe illam, quam nunc ornas, dignitatem. Sed de his, quae admirantur omnes, a te ſemper acta in hac dignitate, perpetua laude digna, alibi nobis ſtatutum eſt liberius dicere. ut ſciant boni omnes, quo Epiſcopo laetari noſtris temporibus nobis liceat. Ceterum haec de te praedicantur, dum omnia proſpera, omnia tranquilla tibi fuerunt. Age modo, ut, quemadmodũ in humanis nihil ſtabile, diuturnumq. eſt, mutentur omnia, cunctaq. in peius ruant: quod utinam numquam accidiſſet. Maiora etiam profecto in aduerſis, atque magis miranda audiemus, quae tu ſingulari prudentia, ſumma fortitudine, incredibili prope Chriſtianae fidei exemplo ferenda eſſe oſtendiſti. tibi idem animus, eadem mens ſemper fuit; nihil homini proprium, nihil certum, ſed cuncta Dei Opt. Max. nutu regi, conſeruarique. maiorem ſe quotidie ſemper oſtendit animi tui magnitudo, magis miranda uirtus exſtitit, maiori ſemper laude digna fortitudo, atq. prudentia. Quamobrem liceat mihi dicere; difficillimum eſſe, non ſolum in una ciuitate, ſed etiam in ampliſſima aliqua regione inueniri poſſe, qui in utraque fortuna pariter excelluerit, qui utramque laudem conſecutus ſit. te profecto unum non modo noſtra hac tempeſtate, ſed multorum etiam annorum memoria licet reperiri, qui efficis, ut magis in te miranda, laudandaq. ſint, quae non uidentur, & difficile etiam audiuntur, ſed tantum ex ſuauiſſima conſuetudine, ex doctrina, ex pietate, atque religione, ex quodam non ſatis umquam expreſſo ſanctitatis exemplo, facile iudicari poſſunt. Ego uero, qui is ſum, qui, tuo nomine tantummodo audito, mirifice

laetor, qui tua fruor laude, ac gloria, uolui, nec ſecus facere potuiſſem, ut Ciceronis Tuſculanarum libri, quae ea laudanda continent, quae tua ſunt, quae tuo oſtenduntur exemplo, quae, ſi noſtris temporibus Cicero fuiſſet, a te accepta uiderentur, tuo inſcripti nomini exirent, tuorumq. meritorum, perpetuaeq. meae obſcriuitiae teſtes eſſent.

Vale. Venetijs. Non. Maij, CIↃ IↃ XXCIII.

Illuſtriſs. ac Reuerendiſs. D. T.

Addictiſſimus.

Aldus Mannuccius.

Paulli F. Aldi N.

IN

M. TVLLII. CICERONIS TVSCVLANARVM DISPVTATIONVM

AD. M. BRVTVM

LIBRVM. I.

DE CONTEMNENDA MORTE,

Commentarius Aldi Mannuccij.

ARGVMENTVM

ROMANOS *ſuos Cicero inuitat ad capeſcendum ſapientiae ſtudium, ut, mortis, & doloris metum remouentes, aegritudinemq. lenientes, ac reliquos affectus moderantes, beata uita potiantur. Praeclaram igitur hanc hortationem, quam quinque diebus ſapientiſſime diſputauit, hiſce quinque libris complexus eſt, & ornatiſſimo orationis genere: praeter quam enim quod ad Brutum clariſſimum oratorem ſcriberet, poſteritatem etiam exornare uoluit ſuo labore, ac ſtudio. A nomine uillae, quae prius fuit Sullae Dictatoris, Tuſculanas diſputationes inſcribere libuit, nimirum in quibus Stoicorum dogmata auſteriora maxime probentur: quamquam & primum earum librum ſimpliciter Tuſculanam primam uocauit in xv. ad Att. In libro 2. de Diuin. clare patet certa Ciceronis in-*

ſcriptio & numerus librorum : ibi enim, cum indicem quaſi quendam conficeret eorum, quos in philoſophicis uel ſcripſerat iam, uel ſcribere deinceps cogitabat, ita loquitur. Totidem ſubſecuti libri Tuſculanarum diſputationum res ad beate uiuendum maxime neceſſarias aperuerunt. Eandem inſcriptionem nominat etiam in prooemio libri quincti. Nunc in primo diſputaturus de mortis contemptu Brutum ſignificatione ſui praeclari de illo iudicij ſibi conciliat, nec non & populum Rom. cuius ingenia & uirtutes Graecis anteponit. Sed ipſius uerba, quantum quidem in nobis erit, accurate conſideremus.

CICERO

CVm defenſionum laboribus, ſenatorijsq. muneribus aut omnino, aut magna ex parte eſſem aliquando liberatus; retuli me, Brute, te hortante maxime, ad ea ſtudia, quae retenta animo, remiſſa temporibus, longo interualio intermiſſa reuocaui. & cum omnium artium, quae ad rectam uiuendi uiam pertinent, ratio, & diſciplina ſtudio ſapientiae, quae philoſophia dicitur, contineretur: hoc mihi Latinis litteris illuſtrandum putaui.

EXPLANATIO

DEFENSIONVM *laboribus, ſenatorijsq. muneribus* ⁊ Virtus, labor, & dignitas Ciceronis in hac ſententia apparent. Virtus enim eſt, defendere innocentes, & in defenſione labor magnus, & fatigatio. Senatoria uero munera praecipua sũt, ſaluti, trãquillitati, dignitati reipublicae conſulere: non enim poſſunt niſi ab homine admodum nauo, uigilanti, induſtrio, ſuſtineri. Conſueuerat Cicero accuſare neminem, defendere complures. Nec umquam ad accuſandum deſcendit, niſi coactus. Itaque & principio diuinationis in Verrem cum excuſare ſe, tum accuſatoris nomen a ſe amoliri omni ſtudio nititur, omniaq. facit, ut non tam accuſare Verem, quam ſocios defendere uideatur: & in Bruto non accuſationem illam, ſed patrocinium Sicilienſe nominat: &, quantopere ab horreat ab accuſando, ipſe in oratione pro Roſcio Amerino teſtatur his uerbis: Nam ſi mihi liberet accuſare, accuſarem alios potius, ex quibus poſſem creſcere: quod certum eſt non facere, dum utrum uis licebit. is enim mihi uidetur ampliſſimus, qui ſua uirtute in altiorem locum peruenit, non qui adſcendit per alterius incommodum & calamitatem. Et notum eſt iudicium ipſius de M. quodam Bruto, in quo, quod accuſationem factitaſſet, magnum dedecus ipſius generi fuiſſe dicit. Neque non tamen intelligebat, multum etiam reip. prodeſſe eos, qui uim dicendi ſuam conferrent ad nefarios homines legum ac iudiciorum uinculis conſtringendos. nam & principio libri tertij in Verrem copioſiſſime in eam ſententiam diſputat: & in extrema oratione pro Coelio duas ipſius accuſationes quaſi pignora quaedam futurae uitae, ac uoluntatis erga remp. eſſe uult: & in ea ipſa, quam modo nominauimus, Roſciana defenſione, Multos inquit accuſatores, eſſe in ciuitate, utile eſt, ut metu contineatur audacia. Et paullo infra: Facile omnes patimur eſſe quamplurimos accuſatores: quod innocens ſi accuſatus ſit, abſolui poteſt: nocens, niſi accuſatus fuerit, condemnari non poteſt. utilius eſt autem abſolui innocentẽ, quam nocentem cauſſam non dicere. Lycurgus quoque in oratione aduerſus Leocratem praeclare oſtendit, quanti publice interſit, eſſe, qui nomen flagitioſis hominibus deferant: cum enim tria ſint, quae reip. ſtatum, ipſiusq. adeo ciuitatis felicitatem conſeruent, legum conſtitutio, iudicum tabella, & eorum, qui aduerſus leges deliquerint, accuſatio, horum trium priora duo, ſi tertium abſit, nullam omnino uim obtinere. uerba ipſius haec ſunt. τρία γάρ ἐστι τὰ μέγιστα, ἃ διαφυλάττει, καὶ διασώζει δημοκρατίαν, καὶ τὴν τῆς πόλεως εὐδαιμονίαν. πρῶτον μὲν ἡ τῶν νόμων τάξις, δεύτερον δ' ἡ τῶν δικαστῶν ψῆφος, τρίτον δὲ ἡ τούτοις ἀδικήματα παραδοῦσα κρίσις. ὁ μὲν γὰρ νόμος πέφυκε προλέγειν, ἃ μὴ δεῖ πράττειν. ὁ δὲ κατήγορος μηνύειν τοὺς ἐνόχους, τοῖς ἐκ τῶν νόμων ἐπιτιμίοις καθεστῶτας. ὁ δὲ δικαστὴς κολάζειν τοὺς ὑπ' ἀμφοτέρων τούτων ἀποδειχθέντας αὐτῷ. ὥστ' οὔθ' ὁ νόμος, οὔθ' ἡ τῶν δικαστῶν ψῆφος, ἄνευ τοῦ παραδώσοντος αὐτοῖς τοὺς ἀδικοῦντας ἰσχύει. Sed hac tota de re quando ſuſcipienda ſit accuſatio, quando defenſio, conſulendus eſt Cicero lib. 2. de offic. & M. Fabius lib. XII. cap. 7. Inſtitutionum. Illud certe liquido conſtat, laudabiliorem, & pleniorem humanitatis eſſe defenſionem: nam defendi interdum ſine reprehenſione etiam nocens poteſt: accuſari innocens a ſciente ſine nefario ſcelere non poteſt, itaque alterum ſuapte ui ſemper honeſtum eſt, alterum numquam, niſi cum eſt neceſſarium. AVT *omnino, aut magna ex parte* ⁊ hoc dicit, quoniam, etſi raro, non numquam tamen; & amicis periclitantibus aderat, & ueniebat in ſenatum. quod oſtendunt orationes pro Marcello, pro Ligario, pro Deiotaro. ESSEM *aliquando liberatus;* ⁊ animaduerte, ut caute loquatur, non enim euerſam remp. dicit, nõ ſublata iudicia, non oppreſſum ſenatum, non ſe impijs armis a rep. prohibitũ, ut in ijs libris, quos mortuo Caeſare ſcripſit: ſed aliquando liberatum, tamquam graui quodam, & iam moleſto onere: ut id & diu prope cupiiſſe, & obtentum in beneficij loco habere uideatur: cum proſpiceret ſe ex illuſtrata philoſophia maiorem quam ex geſto conſulatu laudem apud poſteros conſecuturum. BRVTE, *te hortante* ⁊ Multum ualent approbationes, & incitationes amicorum: fitq. in hominibus etiam, quod Ouidius ſcribit: Acer & ad palmae per ſe curſurus honores, Si tamen horteris, fortiũ ibit equus. Quanti autem M. Brutum ob ſummum eius ingenium, & ſingularem uirtutem, morumq; ſuauitatem, Cicero fecerit: nemini, qui uel epiſtolas eius, uel Paradoxa, & has ipſas Tuſculanas legerit, eſt obſcurum. RETENTA *animo, remiſſa temporibus* ⁊ oratio eſt uerbis proprijs diſtincta. Animo enim retinemus, temporibus remittimus, id eſt propter difficultatem temporum: non tantum bellorum ci-

uilium tempora intelligit: uerum etiam totum illud tẽpus, quo ipſe uerſatus eſt in republica. ARTIVM, *quae ad rectam uiuendi uiam pertinerent*] artes enim ſunt rerum bonarum. STVDIO *ſapientiae, & philoſophiae*] σοφίας, ſiue ſapientiae nomen initio non erat certae, ac definitae alicuius uirtutis facultatisue nomen, ſed ita commune, ut, quam quiſque artem exquiſire praeter ceteros calleret, in ea σοφὸς diceretur. ipſumq. σοφίας nomen omnibus etiam uiliſſimarum opificum artibus tribueretur: quod uel ex Platonis Apologia uel ex Theage conſtat. ſed & Ariſtoteles lib. VI. ad Nicomachum idem confirmat his uerbis: Τὴν δὲ σοφίαν ἐν ταῖς τέχναις τοῖς ἀκριβεστάτοις τὰς τέχνας ἀποδίδομεν. οἷον Φειδίαν λιθουργὸν σοφὸν, καὶ Πολύκλειτον ἀνδριαντοποιόν. ἐνταῦθα μὲν οὖν οὐθὲν ἄλλο σημαίνοντες τὴν σοφίαν, ἢ ὅτι ἀρετὴ τέχνης ἐστίν. atque hoc ſenſu uidelicet Homerus illud protulit, —— ὃ πὰ σοφὸς ἤραρε τέκτων. idemq. Iliados O, fabrum id eſt ναυπηγὸν peritum deſcribens, πᾶσαν σοφίαν ei tribuit, ut & Heſiodus cytharoedo Lino. quin etiam ille cũ Margiten ſuum nullius artis peritum ſignificare uellet, ita hoc expreſſiſſe traditur:

> Τὸν δ' οὔτ' ἂρ σκαπτῆρα θεοὶ θέσαν, οὔτ' ἀροτῆρα,
> Οὔτ' ἄλλως τι σοφόν. πάσης δ' ὁμάρτανε τέχνης.

& ſic de nauta imperito,

> Οὔτε τι ναυτιλίης σεσοφισμένον

Et Archilochus: τρίαιναν ἐσθλὴν, καὶ κυβερνήτης σοφός.

Sed & Xenophon in Hierone cibos exquiſitius apparatos, ac conditos σοφίσματα uocauit. σοφοὺς igitur, aut σοφιστὰς uocabant eos, qui quacumque in re multum operae, ac ſtudii ponerent: τοὺς, ut ait Clemens in primo στρωμάτων, περὶ ὁτιοῦν πολυπράγμονας: ut Euſtachius ἅπαντας τοὺς τεχνίτας. iccircoq. Socrates cum Theaeteto diſputans innuere uidetur τὴν σοφίαν οὐ διαφέρειν τῆς ἐπιστήμης, & diſcere, nihil eſſe aliud, quã περὶ ὃ μανθάνει τις, σοφώτερον γίνεσθαι. Peculiare autem aliquãdo hoc nomen muſicorũ fuit; eos enim omnium eſſe eruditiſſimos putabant. Cicero ipſe paullo infra: Summam eruditionem Graeci ſitam cenſebant in neruorum uocumq. cantibus. Athenaeus lib. XIV. Τὸ δὲ ὅλον ἔοικεν ἡ παλαιὰ τῶν Ἑλλήνων σοφία τῇ μουσικῇ μάλιστα εἶναι δεδομένη. καὶ διὰ τοῦτο τῶν μὲν θεῶν Ἀπόλλωνα, τῶν δὲ ἡμιθέων Ὀρφέα μουσικώτατον καὶ σοφώτατον ἔκρινον: καὶ πάντας τοὺς χρωμένους τῇ τέχνῃ ταύτῃ σοφιστὰς ἀπεκάλουν. Iam uero apud antiquos muſici ijdẽ erant & poetae. Cic. III. de Oratore. Namque haec duo, muſici, qui erant quõdã ijdẽ poetae, machinati ad uoluptatem ſunt, uerſum, atque cantum. cum ergo muſici σοφοὶ ſiue σοφισταὶ dicerentur, poetae quoque eodem nominis honore afficiebantur. Laertius lib. I. Οἱ δὲ σοφοὶ, καὶ σοφισταὶ ἐκαλοῦντο. καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ποιηταὶ σοφισταὶ καθὰ καὶ Κρατῖνος ἐν Ἀρχιλόχῳ τοὺς περὶ Ὅμηρον, καὶ Ἡσίοδον ἐπαινῶν, οὕτως καλεῖ. Atque hic uidelicet, Ἀνακρέων ὁ σοφὸς in Phaedro, & poeta in Lyſide ſapientiae patres, ac duces, & a Cicerone in Miloniana homines ſapientiſſimi nominantur. Sed de his alius erit dicendi locus. Σοφοὺς etiã uocabant callidos, & aſtutos: quo modo Euripides, mulieres ad machinanda mala ſapientiſſimas eſſe dicit. Sapientes etiam uocabant eos, qui condendarum legum, gubernandarumq. ciuitatum rationem tenerent: cuiuſmodi ſapientiam apud Platonem expetit Theages. Sed hanc Ariſtoteli prudentiam potius appellari placet; ſapientes enim rectius uocari cenſet illos, qui in rebus diuinis, & in iis, quae in obſcuritate naturae latent, contemplandis occupati ſunt; quales Anaxagoras, & Thales Mileſius fuerunt. Quoniam autem rhetores contendebant, artem ſuam eam eſſe, qua regerentur ciuitates, ſibiq. politicorum nomen uindicabant: factum, ut ipſis quoque ſapientum appellatio tribueretur. itaque in diuinis litteris ſapientiae nomine ſaepe eloquentiam ſignificari uidemus. Stoici ſapientem eum deſcribebant, qui neque fuit, neque eſſe omnino poteſt: qui nihil opinaretur, numquam commoueretur animo, nulla in re falleretur, nullam non optime teneret artem: ſolus Rex, ſolus diues, ſolus liber, ſolus formoſus eſſet: coacernabant alia eiuſdem generis plurima τερατολογήματα, ut riſus captare potius, quam ſerio loqui, uiderentur. omnino autem ſapientiae profeſſio hoc ſuſcipere, ac polliceri uidetur, eum, qui ſapiens ſit, nihil neſcire, ſed omnium rerum perfectam cognitionem animo incluſam tenere: ut ueriſſime dictum ſit a Socrate, aliisq. ueteribus, ſolum Deum eſſe ſapientem. nam ſi ſapientia, ut eam primũ Stoici, & eos ſecuti alij definierunt, eſt diuinarum humanarumq. rerum, & cauſſarum, quibus illae inter ſe continentur, ſcientia, in quem tandem illa, praeterquam in Deum cadit? Ariſtoteles in iis libris quos inſcripſit τῶν μετὰ τὰ φυσικά, ſapientiam uocat eam ſcientiam, quae primas rerũ cauſſas, primasq. principia conſiderat: quaeq. non in huius, aut illius generis, ſed in eius quod eſt, ea ratione qua eſt, cognitione, ac contemplatione uerſatur. cum autem ἐν τοῖς καθόλου contineantur τὰ ἐν μέρει: & ſcientia illa conſideret τὸ πάντων καθολικώτατον, nempe τὸ ὂν, ᾗ ἐστιν ἁπλῶς, καὶ οὐχ ᾗ ἐστι τόδε, ἢ τόδε, non abſurde dici poteſt, ſub ea ceteras omnes, quae τοῦ ὄντος partem aliquam tractant, contineri. Illud addamus, σοφίαν dictam uideri, quaſi σάφειάν τινα: propterea quod ea tractat, quae ſunt τῇ ἑαυτῶν φύσει σαφέστατα, καὶ φανότατα. & ſi obſcura nobis propter humanae mentis imbecillitatem. cuius notationis auctor eſt Ioannes Grammaticus in priorem librum de demonſtratione. Explicata autem ui τῆς σοφίας, facilior erit τῆς φιλοσοφίας explicatio. conſueuerunt enim Graeci eos, qui rei cuiuſpiam ſtudio tenentur, ea ipſa ex re φιλοτοιούτους nominare, ut φιλοφίλους, φιλοδόξους, φιλοχρημάτους, ſtudioſos amicorum, honoris, pecuniae. Sic igitur etiam φιλοσόφους dixerunt eos, qui ſapientiae ſtudioſi eſſent: & φιλοσοφίαν eam animi affectionem. cũ autem σοφίαν, ut dixi, uocarent accuratam cuiuſcumque artis intelligentiam: philoſophari etiam dicebant eos, qui aliqua in re plurimum operae, ac ſtudii ponerent, eamq. diligenter commentarentur. Citantur haec a grãmaticis ex Menandro: φιλοσοφεῖ δὲ τοῦτο, ὅπως κατεπράξηται τὸν γάμον ubi illud φιλοσοφεῖ,

manifeſto

manifeſto idem ualet, quod ſtodet, commentatur, agitat ſecom in animo. ſed huius ſignificationis exempla, & a Budaeo in Commentariis multa congeſta ſunt, & alia difficultet congeri poſſunt. ipſum igitur philoſophiae nomē nihil proprie aliud ſignificat, quam ardorem quendam animi ad ueram & ſolidam rerum cognitionem peruenire cupientis. itaque praeclare in conuiuio Socrates neqoe ſapientes, neque indoctos philoſophari ait: illos enim perueniſſe iam ad ſapientiam, hos ne cupere quidem peruenire. philoſophos igitur medium quoddam genus eſſe, inter ſapientes, & expertes diſciplinae. nemo.n. aut id, quod iam poſſidet, concupiſcit, aut id, quod, qoale ſit, neſcit. Receptum eſt tamen conſuetudine, ut quoniam perfecta ſapientia in Deū modo conueniret, philoſophiae nomen de ea ſapientia, quae in hominem caderet, diceretur: praecipue poſteaquam Pythagoras in illo Phliaſio ſermone ſapientem eſſe ſe negauit, philoſophum id eſt ſapientiae ſtudioſum dixit.

CICERO

NOn quia philoſophia Graecis & litteris, & doctoribus percipi non poſſet: ſed meum iudicium ſemper fuit, omnia noſtros aut inueniſſe per ſe ſapientius, quam Graecos; aut accepta ab illis, feciſſe meliora, quae quidem digna ſtatuiſſent, in quibus elaborarent. nam mores, & inſtituta uitae, resq. domeſticas, ac familiares nos profecto & melius tuemur, & lautius: rē uero publicam noſtri maiores certe melioribus temperauerunt & inſtitutis, & legibus. Quid loquar de re militari? in qua cum uirtute noſtri multum ualuerunt, tum plus etiam diſciplina. Iam illa, quae natura, non litteris, aſſecuti ſunt, neque cum Graecis, neque ulla cum gente ſunt conferenda. quae enim tanta grauitas, quae tanta conſtantia, magnitudo animi, probitas, fides, quae tam excellens in omni genere uirtus in ullis fuit, ut ſit cum maioribus noſtris comparanda?

EXPLANATIO

NON *quia philoſophia* } occupatio. cur Cicero Latinis litteris uult illuſtrare philoſophiam, cum poſſit diſci litteris, & doctoribus Graecis? OMNIA *noſtros* } Qui Romanorum ſcripta diligenter obſeruant, facile intelligere poterunt, Ciceronem Plinium, Varronem, T. Liuium, C. Caeſarem, coniunxiſſe ſua ſcripta cum laode patriae, & qooad potuerunt, patriae honores, gloriā, & triumphum cohoneſtaſſe. Volebant enim uidere patriae ſtudioſi. IN *quibus elaborarent.* } id eſt, ſtudiom collocarent, ſtudioſe uerſarentor. MORES, } diſciplinam uitae priuatae, & domeſticae. INSTITVTIS, } iuribus non ſcriptis. LEGIBVS. } ioribos ſcriptis DE *re militari?* } Haec, ut alibi ait Cicero, nomen populo Rom. haec, urbi aeternā gloriam peperit, haec, orbem terrarum parere huic imperio coegit. GRAVITAS, } uirtus in retinendo inſtituto uitae: & lenitati opponitur. CONSTANTIA, } perſeuerantia conſiliorum, & inſtitutorum: cui uirtuti cootraria eſt immotatio cooſiliorum. PROBITAS, } in promiſſis faciendis.

CICERO

DOCTRINA Graecia nos, & omni litterarum genere ſuperabat. in quo erat facile uincere non repugnantes. nam, cum apud Graecos antiquiſſimum e doctis ſit genus poetarum; ſiquidem Homerus fuit, & Heſiodus ante Romam conditam, Archilochus regnante Romulo: ſerius poeticam nos accepimus. annis enim fere DX poſt Romam conditam Liuius fabulam dedit, C. Claudio Caeci filio, M. Tuditano cos. anno ante natum Ennium: qui fuit maior natu, quam Plautus, & Naeuius. ſero igitur a noſtris poetae uel cogniti, uel recepti. quāquam eſt in Originibus, ſolitos eſſe in epulis canere conuiuas ad tibicinem de clarorum hominum uirtutibus, honorem tamen huic generi non fuiſſe, declarat oratio Catonis, in qua obiecit ut probrum M. Nobiliori, quod is in prouinciam poetas duxiſſet. duxerat autem conſul ille in Aetoliam, ut ſcimus, Ennium. Quo minus ergo honoris erat poetis, eo minora ſtudia fuerūt. nec tamen, ſi qui magnis ingenijs in eo genere exſtiterunt, non ſatis Graecorum gloriae reſponderunt.

EXPLANATIO

GRAECIA *nos,* } confeſſio morata. Eſt enim hominis candidi, & probi, confiteri quod uerum eſt. OMNI *litterarum genere* } omnibus partibus philoſophiae. NON *repugnantes.* } non elaborantes, nullum ſtudiū collocantes in doctrina literatum. HESIODVS } diſtinctus ab Homeri aetate ut ait Agell. lib. 1. circa CXX. annos, quāquam Dio Chryſoſtomus aequales facit in principio ſecundae orationis de regno. quod etiam comprobare uidetur Agellius lib. XVII. cap. 21. LIVIVS } L. Liuios cognomento Andronicus, primus Latine comoediā ſcripſiſſe fertur. Fabulas Romae docere coepit poſt Sophoclis, & Euripidis mortem, annis fere CLX. De eodem Agellius. T. Liuius, & Valerios Maximus. FABVLĀS *dedit,* } Poetae dant fabulas aedilibus, & populo: & liberalius eſt dare quam uendere. ENNIVM } M. Varro. in primo lib. de poetis ſcripſit Q. Ennium natum eſſe Q. Valerio, & C. Manilio conſulibos. Pomponius Mela ait Rudias Apuliae opidum Ennio ciue eſſe nobiles: cui adſtipulatur Silius, cum ait Miſerūt Calabri, Rudiae genuere uetuſtae. periit morbo articulari. PLAVTVS, } floruit, quo tempore M. Cato orator in ciuitate. NAEVIVS. } hic ſtipendia fecit bello Punico primo. RECEPTI. In urbem.

In *Originibus*, } M. Porcij Catonis. De his Cicero in Bruto: Iam uero Origenes Catonis, qoem florem, aut quod lumen eloquentiae non habent? In *Epulis* } in coooiuio. Camera *conuiuas ad tibicinem* } ſcilicet ſequendo ſonum, & numerum ipſius tibicinis. Huic *generi* } poeticae. M. *Nobiliori*, } M. Fuluius cognomento Nobilior, cuius res geſtas Q. Ennius celebrauit, donatus ob hoc ipſum ciuitate a filio hoius Q. Fuluio Nobiliore.

CICERO

An cenſemus, ſi Fabio, nobiliſſimo homini, laudi datum eſſet, quod pingeret, non multos etiam apud nos futuros Polycletos, & Parrhaſios fuiſſe? honos alit artes: omnesq. incenduntur ad ſtudia gloria; iacentq. ea ſemper, quae apud quoſque improbantur. Summam eruditionem Graeci ſitam cenſebant in neruorũ, uocumq. cantibus. igitur & Epaminõdas, princeps meo iudicio Graeciae, fidibus praeclare ceciniſſe dicitur: Themiſtoclesq. aliquot ante annis, cũ in epulis recuſaſſet lyram, habitus eſt indoctior. ergo in Graecia muſici floruerunt; diſcebantq. id omnes; nec, qui neſciebat, ſatis excultus doctrina putabatur. In ſummo apud illos honore geometria fuit: itaque nihil mathematicis illuſtrius. at nos metiendi, ratiocinandiq. utilitate huius artis terminauimus modum. at contra oratorem celeriter complexi ſumus, nec eum primo eruditum, aptum tamẽ ad dicendum, poſt autem eruditum. nam, Galbam, Africanum, Laelium doctos fuiſſe, memoriae traditum eſt, ſtudioſum autem eum, qui hos aetate anteibat, Catonẽ, poſt uero Lepidum, Carbonem, Gracchos, deinde ita magnos noſtram ad aetatem, ut non multum, aut nihil omnino Graecis cederetur.

EXPLANATIO

An *cenſemus* } probat exemplo. Quoo *pingeret*, } Fabius uir cõſularis aedẽ Salutis pinxit, quae Claudij principatu exuſta eſt, & propter artẽ uocatus eſt Fabius Pictor. Laudẽ nõ inuenit ex pictura: propterea Romani unum ſolum pictorem habuerũt hominem nobiliſsimum, pictura deſijt io eo. Polycletos, *& Parrhaſios* } Cum de pictoribus loquatur, malim, ot eſt in antiquo libro, Polygnotos, & Parrhaſios. oam Polycletum ſtatoarium ignorat nemo. Polygnotum autẽ, pictura clarum, Cicero ipſe in Bruto, Plinius, Quinctilianus, Plutarchus, Aelianus, Pauſaoias, Ariſtoteles etiã in arte poetica nomioat, Haec Paullus pater. Honos *alit artes*: } Prouerbium: ad quod alloſit Martialis: Sint Maecenates, non deerunt Flacce Marones, Virgiliumq. tibi uel tua rura dabunt. Et Val. Maximus, Virtutis, inquit, uberrimum alimentum eſt honor. Iacent } negliguntor. Neruorum, } ideſt chordarũ, qoae fiuot ex oeruis. Fidibus *praeclare ceciniſſe* } Citharae ſcilicet chordis canoris. Virgilius, Threicia fretus cithara, fidibuſq. canoris. Dicimus canere fidibus, & ludere fidibus. Themistocles. } Huius oirtute, & cõſilijs Perſis nauali proelio uictis rex Xerſes Graecia exceſſit. Scribunt hiſtorici Cimonem in cena apud Laomedootem noo inuitum decantaſſe: ex quo laudatus eſt, praepoſituſq. Themiſtocli, qood ille neque cantare, oeque fidibus didiciſſe, uerom ampliſſimam opulentiſſimamq. remp. ſe ſcire facere iactaſſet. Taotum enim antiquis illis temporibus apud Graecos uenerationis muſicae fuit, ut idem moſici, & uates, & ſapientes iudicarentur. Mathematicis. } Hoc nomine aſtronomiae, arithmeticae, geometriae, muſicae peritos intellige. At *nos metiendi, ratiocinandiq.* } Diſcrimen inter Mathematicos, Latinos, & Graecos, metiendi, in geometria: ratiocinandi, io arithmetica. At *contra Oratorem* } Ars digna uiſa Romanis, quae excoleretur. Oratorem ponit pro oratioois eloquentia. Hos *aetate anteibat.* } ſic Phil. IIX. Aetate illos anteiret. De Off. lib. 2. Anteire ceteros uirtute. Gracchos, } Tiberium, & Caium, ambo eloquentes: uerum & doctior, & eloquentior fuit Caius, qui erat natu minor.

CICERO

Philosophia *iacuit uſque ad hanc aetatem, nec ullum habuit lumen litterarum Latinarum: quae illuſtranda, & excitanda nobis eſt; ut, ſi occupati profuimus aliquid ciuibus noſtris, proſimus etiã, ſi poſſumus, otioſi. in quo eo magis nobis eſt elaborandum, quod multi iam eſſe Latini libri dicũtur, ſcripti inconſiderate ab optimis illis quidem uiris, ſed non ſatis eruditis. fieri autem poteſt, ut recte quis ſentiat, & id, quod ſentit, polite eloqui non poſſit: ſed, mandare quemquam litteris cogitationes ſuas, qui eas nec diſponere, nec illuſtrare poſſit, nec delectatione aliqua allicere lectorem, hominis eſt intemperanter abutentis & otio, & litteris. itaque ſuos libros ipſi legunt cum ſuis, nec quiſquam attingit, praeter eos, qui eandem licentiam ſcribendi ſibi permitti uolunt. Quare, ſi aliquid oratoriae laudi noſtrã attulimus induſtria; multo ſtudioſius philoſophiae fontes aperiemus, e quibus etiam illa manabant.*

EXPLANATIO

Nec *ullum habuit lumen*, } ſcriptorem illuſtrem, copioſum, & ornatum: & ideo eloquentia caruit. Ut *ſi occupati* } io laboribus defenſionum, in muneribus ſenatorijs, io ſenatu, & io foro. Profuimus } oſtendit hoc loco Cicero ſe eſſe patriae ſuae ſtudioſum. Otiosi } in hoc liberiori otio. a rebus forenſib. uir. n. doctus plura in otio conficit, quã reliqui in oegotio. Eo *magis nobis eſt elaborandum*, } oſtendit, litterate ſe uelle tractare philoſophiã. Fieri *autẽ poteſt* } Mallem, Fieri autẽ poteſt. paullo. n. oidetur aptius. Haec Paullus pater. Recte *quis ſentiat*, } rẽ bene teneat, praecepta uitae inueniat. Polite } eleganter.

SVOS *libros ipſi legunt cum ſuis* } cum ſimilibus. Similes habent labra lactucas. Indocti ſcriptores, indocti lectores. LICENTIAM *ſcribendi* } licenter ſcribere, eſt negligere ornatum, & nullam rationem gerere delectationis. & hi ſcriptores lectorem necant, non reficiunt. ILLA } oratoria.

CICERO

SED ut Ariſtoteles, uir ſummo ingenio, ſcientiae copia, cum motus eſſet Iſocratis rhetoris gloria, dicere etiam coepit adoleſcentes docere & prudentiam cum eloquentia iungere: ſic nobis placet nec priſtinum dicendi ſtudium deponere, & in hac maiore & uberiore arte uerſari. hanc enim perfectam philoſophiam ſemper iudicaui, quae de maximis quaeſtionibus copioſe poſſet, ornateq. dicere. in quam exercitationem ita nos ſtudioſe operam dedimus, ut iam etiā ſcholas Graecorum more habere auderemus: ut nuper, tuum poſt diſceſſum, in Tuſculano, cum eſſent complures mecum familiares, tentaui quid in eo genere poſſem. ut enim antea declamitabam cauſſas; quod nemo me diutius fecit: ſic haec mihi nunc ſenilis eſt declamatio. ponere iubebam, de quo quis audire uellet: & id aut ſedens, aut ambulans diſputabam. itaque dierum quinque ſcholas, ut Graeci appellant, in totidem libros contuli. fiebat autē ita, ut, cū is, qui audire uellet, dixiſſet, quid ſibi uideretur, tū ego cōtra dicerem. haec eſt enim, ut ſcis, uetus, & Socratica ratio, contra alterius opinionem diſſerendi. nam, ita facillime, quod ueri ſimillimum eſſet, inueniri poſſe, Socrates arbitrabatur. Sed, quo commodius diſputationes explicentur, ſic eas exponam, quaſi agatur res, non quaſi narretur. ergo ita naſcatur exordium.

EXPLANATIO

SED *ut Ariſtoteles* } comparatio; in inuerſione Ariſtoteles philoſophus orator factus eſt, e contra Cicero ex rhetore uult philoſophus fieri. PRVDENTIAM, } philoſophiam. VBERIORE *arte* } philoſophia. HANC *enim perfectam philoſophiam.* } quae ſcilicet uariarum diſciplinarum cum facundia amplecteretur cognitionem. GRAECORVM *more* } illorum enim induſtria excitati Romani, ad eloquentiam adiecere animum. DECLAMITABAM } Declamitare eſt crebo exercere clamores oratorios NVNC *ſenilis* } in hac ſenectute mea minore contentione inſtituta. PONERE *iubebam* } affirmatiue ſcilicet, uel negatiue. AVT *ſedens* } Socratis more. AVT *ambulans* } Ariſtotelis more. unde Peripatetici. περιπατὸν enim Graeci ambulationem uocant. SCHOLAS } ſermones otij, uel cōmentationes. etenim ἀπὸ τῆς σχολῆς, ab otio nominatae ſunt Scholae. SOCRATICA *ratio,* } a Socrate inſtituta, a Platonicis, & Ariſtotelicis retenta. VERI *ſimillimum* } Ex Academicorum doctrina loquitur, qui nihil affirmabant.

CICERO

AVDITOR. Malum mihi uidetur eſſe mors. MARCVS. Iis ne, qui mortui ſunt, an ijs, quibus moriendum eſt? A. Vtriſque. M. Eſt igitur miſerum, quoniam malum. A. Certe. M. Ergo & ij, quibus euenit iam, ut morerentur, & ij, quibus euenturum eſt, miſeri. A. Mihi ita uidetur. M. Nemo ergo non miſer. A. Prorſus nemo. M. Et quidem, ſi tibi inſtare uis, omnes, quicumque nati ſuns, erunt ue, non ſolum miſeri, ſed etiam ſemper miſeri. nam, ſi ſolos eos diceres miſeros; quibus moriendum eſſet: neminem tu quidem eorum, qui uiuerent, exciperes: moriendum eſt enim omnibus; eſſet tamen miſeriae finis in morte: quoniam autem etiam mortui miſeri ſunt; in miſeriam naſcimur ſempiternam. neceſſe eſt enim miſeros eſſe eos, qui centum millibus annorum ante occiderunt, uel potius omnes, quicumque nati ſunt. A. Ita prorſus exiſtimo. M. Dic quaeſo, num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, tranſuectio Acherontis, mento ſummam aquam attingens ſiti enectus Tantalus? num illud,

— quod Siſyphu' uerſat,
Saxum, ſudans nitendo, neque proficit hilum?

fortaſſe etiam, inexorabiles iudices, Minos, & Rhadamanthus? apud quos nec te L. Craſſus defendet, nec M. Antonius; nec, quoniam apud Graecos iudices res agetur, poteris adhibere Demoſthenem: tibi ipſi pro te erit maxima corona cauſſa dicenda. haec fortaſſe metuis, & iccirco mortem cenſes eſſe ſempiternum malū.

EXPLANATIO

MALVM *mihi uidetur eſſe mors.* } propoſitionis inuerſionem facere oportet, & dicere, Mors mihi uidetur eſſe malum. *Mihi uidetur*: decorum indicat haeſitatio: nullam habet pertinaciam. IIS *ne, qui mortui* } Inſtitutū Ciceronis eſt, progredi ad perſonalem quantitatem uniuerſalem. VT *morerentur,* } qui ſcilicet mortui ſunt. QVIBVS *euenturum eſt,* } id eſt, morituri. ITA *uidetur.* } quod mortui, & morituri miſeri. SI *tibi conſtare uis,* } ſi conſtanter quod ais, affirmare uis. ERVNT *ue,* } qui adhuc naſcentur. SEMPER } id eſt, omni tempore NAM, *ſi ſolos eos diceres miſeros,* } Inquirit, quae ſit cauſſa miſeriae,

riae, adhuc uſurpans haeſitationem. MISERIAE *finis in morte.* } Sic Lucanus: Mors ultima poena eſt, Nec metuenda uiris. Et Caeſar apud Salluſtium, Mortem cuncta mortalium mala diſſoluere & aerumnarum requiem eſſe in miſerijs, ac luctu ſtatuit. & Ariſtoteles in Ethicis, omnium tremendorum finem eſſe. NVM *te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus,* } ſuſcipit Cicero diſputationem a cauſſis fabuloſis. propter quas mors fortaſſe multis uideatur malum. De his Ouidius ex opinione Pythagorae: Quid Styga, quid tenebras, quid nomina uana timetis, Materiem uatum? & Seneca ad Marciam: Luſerunt, inquit, iſta poetae, & uanis nos agitauere terroribus. *triceps Cerberus*: trium capitum canis, quem Erebi cuſtodem finxere. Pindarus centum ait habere capita: at Heſiodus quinquaginta. De hoc, & alijs, uide Virgil. in VI. & Ouid. in IV. Multum quidem differunt Fabula & Falſitas: quia haec rem ponit, quae uere non eſt: ſed fabula ueritatem rei tegit & uelat, quippe uera ſententia, falſa ſcripto. COCYTI } fluminis infernalis, a luctu dicti. TRANSVECTIO } tranſnauigatio. ACHERONTIS } fluuij item infernalis, triſtitiam ſignificantis, quem Charonis portitoris cymba ferruginea, manes traijcere finguntur. TANTALVS? } Iouis & Plotidis Nymphae apud inferos, perpetua fame & ſiti afflictus: nam poma ſuperne ad os pendentia captare non ualet, nec fugientes aquas deprehendere, in quibus demerſus eſt. SISYPHVS } cogitur idem ſaxum ſemper uoluere, ſurſum mittere, & rurſum excipere HILVM? quidquam. Hilum etiam eſt, quo granum fabae coniungitur ſiliquae. MINOS, *& Rhadamanthus?* } duo iudices apud inferos, quibus tertium adiungunt Aeacum. GRAECOS *iudices* } fuerunt enim Graeci iudices illi. DEMOSTHENEM: } oratorum Graeciae columen, & decus. MAXIMA *corona* } umbrarum, & daemonum circumſiſtentium multitudine.

CICERO

A. ADEO *ne me delirare cenſes, ut iſta eſſe credam?* M. *An tu haec non credis?* A. *Minime uero.* M. *Male hercule narras: cur, quaeſo?* A. *Quia diſertus eſſe poſſem, ſi contra iſta dicerem. quis enim nō in eiuſmodi cauſſa? aut quid negotij eſt, haec poetarū, & pictorū portenta conuincere?* M. *Atqui pleni ſunt libri philoſophorum contra iſta ipſa diſſerentium.* A. *Inepte ſane. quis eſt enim tam excors, quem iſta moueant?* M. *Si ergo apud inferos miſeri non ſunt; ne ſunt quidem apud inferos ulli.* A. *Ita prorſus exiſtimo.* M. *Vbi ergo ſunt ij, quos miſeros dicis? aut quem locum incolunt? ſi enim ſunt, nuſquam eſſe non poſſunt.* A. *Ego uero nuſquam eße illos puto.* M. *Igitur ne eſſe quidem.* A. *Prorſus iſto modo: & tamen miſeros ob id ipſum quidem, quia nulli ſunt.*

EXPLANATIO

CVR, *quaeſo?* } Hoc ab Auditoris perſona ad Marcū tranſtuli: illud autem. Quia diſertus eſſe poſſem, a Marco ad Auditorem: recte ne, an ſecus, aliorum ſit iudicium. Haec Paullus pater. SI *contra iſta dicerem* } oſtendendo, haec poetica ficta eſſe. QVIS *tam excors.* } Huc pertinet illud Iuuenalis: Eſſe aliquos manes, & ſubterranea regna, Nec pueri credunt, niſi qui nondum aere lauantur. VBI *ergo* } Inueſtigatio, ut uniuerſaliter cōcludat de loco. NVSQVAM *eſſe non poſſunt* } alicubi ſunt. Ex Epicureorum ſententia, qui interitui corporis putabant coniunctum eſſe interitum animae, autumat diſcipulus, mortuos nuſquam eſſe miſeros tamquam morte omnis ſenſus extinguatur, ſine quo non eſt miſeria. ſed nuſquam eſſe, & miſerum eſſe, ſunt inter ſe pugnantia.

CICERO

M. IAM *mallem Cerberum metueres, quam iſta tam inconſiderate diceres.* A. *Qui tandem?* M. *Quem eſſe negas, eundem eſſe dicis: ubi eſt acumen tuum? cum enim miſerum eße dicis, tum eum, qui non ſit, dicis eße.* A. *Non ſum ita hebes, ut iſta dicam.* M. *Quid dicis igitur?* A. *Miſerum eſſe, uerbi caußa.* M. *Craßum, qui illas fortunas morte dimiſerit; miſerum Cn. Pompeiū, qui tanta gloria ſit orbatus; omnes deniq. miſeros, qui hac luce careant.* M. *Reuolueris eodem. ſint enim oportet, ſi miſeri ſunt. tu autem modo negabas eos eſſe, qui mortui eſſent. ſi igitur non ſunt, nihil poſſunt eſſe: ita ne miſeri quidem ſunt.* A. *Non dico fortaſſe etiam, quod ſentio. nam iſtud ipſum, non eſſe, cum fueris, miſerrimum puto.* M. *Quid miſerius, quam omnino numquam fuiße? ita, qui non dum nati ſunt, quia non ſunt, miſeri iam ſunt: & nos ipſi, ſi poſt mortem miſeri futuri ſumus, miſeri fuimus, ante quam nati. ego autem non commemini, ante quam ſum natus, me miſerum. tu, ſi meliore memoria es, uelim ſcire, ecquid de te recordere.* A. *Ita iocaris, quaſi ego dicā eos eſſe miſeros, qui nati non ſunt, & non eos miſeros, qui mortui ſunt.* M. *Eſſe ergo eos dicis.* A. *Immo, quia non ſunt, cum fuerint, eos miſeros eſſe.*

EXPLANATIO

ITA *hebes,* } obtuſi, & craſſi ingenij M. CRASSVM, } illum omniũ Quintiũ poſt Sullam ditiſſimũ, cuius opes in prouerbium abierunt. Hic negabat diuitem eſſe, niſi qui reddito annuo legionem tueri poſſet. SI *igitur non ſunt,* } Plato: ὁ δὲ οὐκ ὢν, οὐδὲ τῆς στερήσεως ἀντιλαμβάνεται, interroganti Alexandro Magno, plures ne eſſent uiui, quam mortui, reſpõdit philoſophus, uiuentes plures eſſe, quia mortui non ſunt. ECQVID *de te recordere* } uenuſta Ciceronis irriſio.

CICERO

M. PVGNANTIA *te loqui non uides? quid enim tam pugnat, quã non modo miſerum, ſed omnino quidquã eſſe, qui non ſit? an tu, egreſſus porta Capena, cũ Calatini, Scipionũ, Seruiliorũ, Metellorũ ſepulcra uides, miſeros putas illos?* A. *Quoniã me uerbo premis, poſthac non ita dicam, miſeros eſſe, ſed tantum miſeros, ob id ipſum, quia non ſunt.* M. *Non dicis igitur, miſer eſt M. Craſſus, ſed tantum, miſer M. Craſſus.* A. *Ita plane.* M. *Quaſi non neceſſe ſit, quidquid iſto modo pronuncies, id aut eſſe, aut non eſſe, an tu dialecticis ne imbutus quidem es? in primis enim hoc traditur. omne pronunciatum (ſic enim, mihi in praeſentia occurrit, ut appellarem* ἀξίωμα*: utar poſt alio, ſi inuenero melius) id ergo eſt pronunciatum, quod aut uerum, aut falſum eſſe dici. cum igitur dicis, miſer M. Craſſus; aut hoc dicis, miſer eſt M. Craſſus; ut poſſit iudicari, uerum id falſum ne ſit; aut nihil dicis omnino.*

EXPLANATIO

PORTA *Capena* } Hanc ἀπὸ τῶν κάπων, id eſt a ſepulcris dictam uolunt. Et fuit initium haec porta uiae Appiae. CALATINI, } Atilius Calatinus primo Punico bello Carthaginienſium praeſidia deiecit ex munitiſſimis Siciliae ciuitatibus magnam hoſtium claſſem ſuperauit. PREMIS, } id eſt occupas. ISTO *modo* } iſto genere propoſitionis. DIALECTICIS } praeceptis artis diſſerendi. IMBVTVS } inſtructus ne elementa quidem Dialectices tenes. Translatio a ligneis uaſis, quae, cum ſuccum imbiberint, uſui inſtructa ſunt, & imbuta dicuntur. PRONVNCIATVM } Aliquando Effatum, Profatum, & Proloquium dicitur.

CICERO

M. *Age, iam concedo non eſſe miſeros, qui mortui ſunt; quoniam extorſiſti ut faterer, qui omnino non eſſent, eos ne miſeros quidem eſſe poſſe: quid? qui uiuimus, cum moriendum ſit, non ne miſeri ſumus? quae enim poteſt in uita eſſe iucunditas, cum dies & noctes cogitandum ſit, iam iamq. eſſe moriendum?* M. *Ecquid ergo intelligis, quantum mali ex humana condicione deieceris?* A. *Quonam modo?* M. *Quia, ſi mori etiam mortuis miſerum eſſet, infinitum quoddam & ſempiternum malum haberemus in uita. nunc uideo calcem; ad qua cum ſit decurſum, nihil ſit praeterea extimeſcendum. ſed tu mihi uideris Epicharmi, acuti, nec inſulſi hominis, ut Siculi, ſententiam ſequi.* A. *Quam? non enim noui.* M. *Dicam, ſi potero, Latine. ſcis enim me Graece loqui in Latino ſermone nõ plus ſolere, quam in graeco Latine.* A. *Et recte quidem. ſed quae tandem eſt Epicharmi iſta ſententia?* M.
Emori nolo: ſed, me eſſe mortuum, nihili aeſtimo.
A. *Iam agnoſco Graecum: ſed, quoniã coegiſti, ut concederem, qui mortui eſſent, eos miſeros non eſſe: perfice, ſi potes, ut ne moriendum quidem eſſe miſerum putem.*

EXPLANATIO

ECQVID *ergo intelligis,* } an non igitur aliquid intelligis. CALCEM, } Vt aliquando Verticem pro ſummo, ſic Calcem hic pro extremo poſitum intellige, ſeu fine, termino, & meta, ſcilicet miſeriae, doloris, & metus, immo pro ipſa morte, ad quã cum ſit decurſum, nihil ſit praeterea extimeſcendum. Seneca lib. XIX. epiſt. feminini oſtendit eſſe generis, & ait, quae creta in circo aetate ſua dicebatur, ab antiquis Calcem eſſe dictam. Vude Cicero de Rep. Ab ipſa calce eius interpellatione reuocati. Non igitur, Ad calcem peruenire, ab humano corpore ductum eſt. EPICHARMI, } Siculi, poetae comici, perquam docti hominis, a quo etiam multi philoſophi ſumpſerint. NEC *inſulſi* } non ſine ſale, poetae lepidi, faceti, humani. VT *Siculi,* } ut fere Siculi ſunt. EMORI *nolo:* } Ἀποθανεῖν, ἢ τεθνάναι, οὔ μοι διαφέρει.

CICERO

M. IAM *iſtuc quidem nihil negotij eſt: ſed etiam maiora molior.* A. *Quo modo hoc nihil negotij eſt? aut quae tandem ſunt iſta maiora?* M. *Quoniam, ſi poſt mortem nihil eſt mali, ne mors quidem eſt malum;*

cui proximum tempus eſt poſt mortem, in quo mali ni bil eſſe conceſsis. ita ne moriendum quidem eſſe malum eſt. id eſt enim, perueniendum eſſe ad id, quod non eſſe malum confitemur. A. Vberius iſta, quaeſo. haec enim ſpinoſiora prius, ut confitear, me cogunt, quam ut aſſentiar, ſed, quae ſunt ea, quae dicis te maiora moliri? M. Vt doceam, ſi poſſim, non modo malum non eſſe, ſed bonum etiam eſſe mortem. A. Non poſtulo id quidem, aueo tamen audire. ut enim non efficias, quod uis, tamē, mors ut malum non ſit, efficies. ſed nihil tē interpellabo; continentem orationem audire malo. M. Quid, ſi te rogauero aliquid, non ne reſpondebis? A. Superbi id quidem eſſet; ſed, niſi quid neceſſe erit, malo ne roges. M. Geram tibi morem, & ea, quae uis, ut potero, explicabo, nec tamē quaſi Pythius Apollo, certa ut ſint, & fixa, quae dixero, ſed ut homunculus unus e multis, probabilia coniectura ſequens. ultra enim quo progrediar, quam ut ueri ſimilia uideam, non habeo. certa dicent ij, qui & percipi ea poſſe dicunt, & ſe ſapientes eſſe profitentur.

EXPLANATIO

NIHIL *negotij* } difficultatis, laboris. MAIORA } utiliora ad uitam iuſtituendam, grauiora ad mortē contemnendam. MOLIOR. } magno conatu animo uoluo. Magna promiſſione Cicero Auditorem excitat, ut alacrius diſputet. SPINOSIORA } Stoicorum differendi genus ſpinoſum appellat: nupote neglectum, ſed acutum, in quo ſaepe offendere contingat. ME *cogunt*, } eſſe aliquando propter conceſſa magis habent neceſſitatem, quam aſſenſionem: quia arte ſuperant, & non ueritate. AVEO } deſidero. VT *enim non efficias* } perſuadeas, concludas QVOD *uis* } nimirum, Mortem eſſe bonum. EFFICIES } pro babis. CONTINENTEM } continuam, perpetuam, ſine interpellatione, QVID *ſi te rogauero* } oſtendit, quo genere argumentorum ſit uſurus. et qualem auditorem habere uelit: non pertinacem, non ſtulte conſentientem. PYTHIVS } ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι, id eſt, ab interrogando Pythium dictum fuiſſe Apollinem, cuius oraculum Delphis omnium celeberimum extitit. Nam & apud Ennium ipſe Pythius Apollo dicit ſe eſſe eum, unde ſibi omnes conſilium expetant ſuarum rerum: quos inquit mea ope ex incertis certos, compoteſq. conſilij dimitto. VERISIMILIA } quae Platonici probabant: cum ueritatem inueniri poſſe diffiderent. PERCIPI *ea poſſe* } Ariſtoteles lib. 2. de caelo & mundo: Enunciare, inquit, de omnibus, & praetermittere nihil, ſignum uideri poteſt magnae ſtultitiae.

CICERO

A. TV. ut uidet: nos ad audiēdū parati ſumus. M. Mors igitur ipſa, quae uidet notiſsima res eſſe, quid ſit, primum eſt uidendum. ſunt enim, qui diſceſſū animi a corpore putent eſſe mortem. ſunt, qui nullū cenſeant fieri diſceſſum, ſed una animum & corpus occidere, animumq. cum corpore extingui. Qui diſcedere animum cenſet, alij ſtatim diſsipari, alij diu permanere, alij ſemper. quid ſit porro ipſe animus, aut ubi, aut unde, magna diſsenſio eſt. alijs cor ipſum animus uidetur: ex quo excordes, uaecordes, concordeſq. dicūtur: & Naſica ille prudens, ſibi cōſul, Corculū; &,

Egregie cordatus homo, catus Aeliu' Sextus.

Empedocles animum eſſe cenſet, cordi ſuffuſum ſanguinem. aliis pars quaedam cerebri uiſa eſt animi principatum tenere. alijs nec cor ipſum placet, nec cerebrī quandam partem eſſe animum: ſed alij in corde, alii in cerebro dixerunt animi eſſe ſedem, & locum: animum autem alij animam, ut fere noſtri declarant, nominari. nam & agere animam, & afflare dicimus, & animoſos, & bene animatos, & ex animi ſententia. ipſe autem animus ab anima dictus eſt. Zenoni Stoico animus ignis uidetur. ſed haec quidem, quae dixi, cor, ſanguinem, cerebrum, animam, ignem, uulgo: reliqua fere ſinguli, ut multi ante ueteres.

EXPLANATIO

VT *uidetur* } ſubaudi, facito. VIDETVR *notiſſima* } ſenſibus, uſu ſcilicet, & Senſib. humanis. SVNT *n. qui diſceſſum* } i. migrationē, ut Platonici. SVNT, *qui nullū* } ut Epicurei. ALII *diu pmanere* } ut Stoici ALII *ſemper* } ita ſentiunt Platonici. ALIIS *cor ipſum* } ut Romanis, ut noſtris ciuibus. EXCORDES, } qui nullū habent animū. VAECORDES, } qui animum habent ignauum. CONCORDES } in quibus animi eſt conſenſio. ET *Naſica ille prudēs* } de hoc in Bruto: Publium etiam Scipionem Naſicam, qui eſt corculum appellatus: qui ēt bis conſul, & cenſor fuit, habitū eloquentē, maioris illius, qui ſacra acceperit, filiū, dicunt. Corculos & catos Plinius in ſeptimo uult apud Romanos intelligi, qui ſapiētia praeſtiterunt. Sed & Corculum quemadmodum Animula praeſeferre uidetur uehementiā & magnitudinē amoris, & gratiae. EMPEDOCLES } Hic ſanguineam eſſe animam ſtatuit, & conſtare ex materia corporea, fortaſſe quia ſanguine effuſo perit uita. Vnde Virgilius: Purpureā uomit ille animā. Aliis pars quadā cerebrī uiſa eſt animi principatū tenere, fortaſſe quod cerebro laeſo mens lāgueſcit. Alii uero animum ſentiunt

corpo-

corporis eſſe, & materiae expertem : ſed ſedem ſuam habere in corpore, tamquam hoſpitem in hoſpitio. SED *alij in corde, alij in cerebro* } Hippocrates, Plato, & Galenus ſentiunt uitalem uim animae eſſe in corde : in cerebro uero iam intelligentem, & ſentientem. ANIMVM *autem alij animam, ut fere noſtri declarant, nominari.* } Olet mendum, Vt fere noſtri declarant. nec dubito, quin melius in antiquo libro: Vt fere ipſum declarat uomen. nam &c. Haec Paullus pater. IPSE *autem animus, ab anima dictus eſt.* } Sentiunt Latini, animum cauſſam uitae eſſe quiddam uenti ſimile, & in corde ſedem habere; & animoſos, ac ſapiẽtes uiros dixere Cordatos fuiſſe, quia iuſtitia, ſpes, amor, & reliqui auimi affectus ſint circa cor. Hinc conſequens uidetur, eoſdem Latiuos, qui dixere, Animum ab Anima, de corde intellexiſſe, cum animam nominarent. COR, *ſanguinem, cerebrum,* } Addidi Sauguinem, ex antiquo libro, uel potius ex ipſo Cicerone, dixit enim proxime : Empedocles animum eſſe cenſet, cordi ſuffuſum ſanguiuem. *Infra* uero, Si cor, aut ſanguis, aut cerebrum eſt animus. Et, Ne tam uegeta meus aut in corde, cerebro ue, aut in Empedocleo ſanguine demerſa iaceat. Et, Non eſt certe nec cordis, nec ſanguiuis nec cerebri. Iu Lucullo etiam: Vtrum ſit ignis, an anima, an ſanguis? Haec Paullus pater. VVLGO } ex ſermone uulgi. ex opinione hominum. RELIQVA } de quibus dicendum eſt. MVLTI *ueteres.* } phyſici ſapientes, & philoſophi.

CICERO

PROXIMVS autem Ariſtoxenus muſicus, idẽq. philoſophus, intẽtionem ipſius corporis quandam uelut in cantu, & fidibus quae harmonia dicitur; ſic ex corporis totius natura, & figura uarios motus cieri, tamquam in cantu ſonos. hic ab artificio ſuo non receſſit, & tamen dixit aliquid, quod ipſum quale eſſet, erat multo ante & dictum, & explanatum a Platone. Xenocrates animi figuram, & quaſi corpus negauit eſſe, uerum numerum dixit eſſe, cuius uis, ut iam antea Pythagorae uiſum erat, in natura maxima eſſet. eius doctor Plato triplicem finxit animam: cuius principatum, id eſt rationem, in capite, ſicut in arce, poſuit; & duas partes ſeparare uoluit, iram, & cupiditatem: quas locis diſcluſit; iram in pectore, cupiditatem ſubter praecordia locauit. Dicaearchus autem in eo ſermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit doctorum hominum diſputantium, primo libro multos loquentes facit; duobus Pherecratem quendã Phthiotam ſenem, quem ait a Deucalione ortum, diſſerentem inducit, nihil eſſe omnino animum, & hoc eſſe nomen totum inane, fruſtraq. & animalia, & animantes appellari; neque in homine ineſſe animum, uel animam, nec in beſtia; uimq. omnem eam, qua uel agamus quid, uel ſentiamus, in omnibus corporibus uiuis aequabiliter eſſe fuſam, nec ſeparabilem a corpore eſſe, quippe quae nulla ſit, nec ſit quidquam niſi corpus unum, & ſimplex, ita figuratum, ut temperatione naturae uigeat, & ſentiat.

EXPLANATIO

PROXIMVS } aetate nobis proximus: quae non ita multis temporibus ante nos fuit. ARISTOXENVS *muſicus,* } huius opinionem refellit Ariſtoteles. INTENTIONEM *ipſius corporis quandam* } De iutegritate uerbi, Intentionem, uon liquet. intentio enim corporis cum harmonia quid habet ſimile? diceret, Incentionem: congruebat magis. Haec Paullus pater. QVAE } ſcilicet incentio propter uocem inſtrumentalem iu cantu, quamquam & iucenſiua tibia dicta eſt a M. Varrone, uel intentio propter fides. dicimus enim neruos intendere. CIERI, } moueri, fieri. AB *artificio* } ab arte ſua muſica. Hanc ſimilitudinem Plato tractat louge artificioſius in libris de Repub. atque etiam in Phaedone. XENOCRATES *animi figuram, & quaſi corpus negauit eſſe, uerum numerum dixit eſſe,* } Liber Sigonij, Corpus uegauit eſſe ullum, uerum uumerum dixit eſſe. ego puto: Corpus uegauit eſſe ullum, uumerum dixit eſſe. nam Vllum uegligentia deſcribentium opinor in Verum eſſe conuerſum. Praeterea, cur Verum numerum dicat? Numerum quidem ſatis eſt. Et in Lucullo: An ut Xenocrates, mens nullo corpore? Haec Paullus pater. PLATO *triplicem finxit animam* } Pulcherrima metaphora Plato quaſi pater creator dicitur indicaſſe animam tres habere partes: nec eſt quod hic ne aliquod uanum excogitetur ex uerbo finxit. M. Varro animas hominum diuidit in octauas partes : quinque ſunt quibus ſentimus, ſexta qua cogitamus, ſeptima qua progeneramus, octaua qua uoces mittimus. SEPARARE } locis, & membris corporis. DICAEARCHVS } Hic fuit Meſenius, & opinatus eſt hominum exordium nullum extitiſſe, tamquam ſemper fuerit humanum genus. PHTHIOTAM } ex Phthia, ciuitate, quae fuit in Hellade, patria quoque Achillis. A DEVCALIONE } ſub quo diluuium fuit. Is in Hellade etiam regnaſſe dicitur. ORTVM } genus ſuum, & hinc Dicaearchus maiorem auctoritatem aſſertioni ſuae fecit. FRVSTRA } temere, ſine cauſſa.

CICERO

Ariſtoteles, longe omnibus (Platonem ſemper excipio) praeſtans & ingenio, & diligentia, cum quattuor illa genera principiorum eſſet complexus, e quibus omnia orirentur, quinctam quandam naturam cenſet eſſe, e qua ſit mens. cogitare eñ, & prouidere, & diſcere, & docere, & inuenire aliquid, & tã multa alia meminiſſe; amare, odiſſe; cupere, timere; angi, laetari; haec, & ſimilia eorum, in horum quattuor generum nullo ineſſe, putat: quinctum genus adhibet uacans nomine; & ſic ipſum animum ἐνδελέχειαν appellat nouo nomine, quaſi quandam continuatam motionem, & perennem. Niſi quae me forte fugiunt, hae ſunt fere omnium de animo ſententiae. Democritum enim, magnum quidem illum uirum, ſed leuibus & rotundis corpuſculis efficientem animum concurſu quodam fortuito, omittamus. nihil eſt n. apud iſtos, quod non atomorum turba conficiat. Harum ſententiarũ quae uera ſit, deus aliquis uiderit; quae ueri ſimillima, magna quaeſtio eſt. utrũ igitur inter has ſententias diiudicare malumus, an ad propoſitũ redire? A. Cuperem equidem utrũque, ſi poſſet; ſed eſt difficile non confundere. quare, ſi, ut iſta non differamus, liberari mortis metu poſſumus; id agamus. ſin id non poteſt, niſi hac quaeſtione animorum explicata; nunc, ſi uidetur, hoc, illud alias.

EXPLANATIO

Platonem ſemper excipio, } Paſſim enim Cicero magnifacit Platonem: quem interdum diuinũ, interdum philoſophorum Deum appellat. Ingenio } naturae dignitate. Diligentia, } ſtudio, & cura inueſtigandi ueri. Quattuor illa genera principiorum } elementa quattuor: ſcilicet ignẽ, aerem, aquam, & terram. Quinctam quandam naturam } uocant quinctam οὐσίαν in ſcholis, quinctam eſſentiam. E qua ſit } unde ortum ſuum habeat. Cogitare } Hactenus ex Ariſtotele Animus eſt ſubſtantia profecta a quincta eſſentia. ſequuntur ea, quibus oſtenditur non eſſe ex quattuor elemẽtis: ſed ex quincta eſſentia. Cogitare; praeſentia. Prouidere, } futura. Diſcere, } incognita. Docere, } cognita. Inuenire aliquid, } demonſtrandum, probandum, concludendum. Multa alia, } quae ſunt rationis. ἐντελέχειαν } De huius uocis intellectu, uide Iuſtinum Martyrem in oratione paraenetica. Nouo nomine, } noua nominis deriuatione. Plato enim ante Ariſtotelem uocat ἐνδελέχειαν id eſt perpetuum, & Ariſtoteles ex adiectiuo faciens ſubſtantiuum, uocat ἐντελέχειαν, quod habeat quaſi continuationem perfectam. Quidam ἐνδελέχειαν ſcribunt per δ propter pronunciationem; Quidam per τ, propter originem τέλος enim ſignificat perfectum: Leuibus, & rotundis, corpuſculis } Haec Democriti opinio ex atomis refellitur a Cicerone lib. 2. de Nat. Deo. Vera } certa ſcientia comprehenſa. Veriſimillima } Quorum ueritas ab homine percipi non ueriſimillima dicuntur. Veriſimillima uero, quorum ueritas ex parte percipitur poteſt. Quaeſtio } diſputatio, inquiſitio. Diiudicare } utra ſit ueriſimillima. Ad propoſitum } ad quaeſtionem de morte. Si poſſet } fieri. Confundere. } has duas quaeſtiones. Vt iſta } de ueritate ſententiarum.

CICERO

M. Quod malle te intelligo, id puto eſſe commodius. efficiet. n. ratio, ut, quaecumque uera ſit earũ ſententiarũ, quas expoſui, mors aut malũ non ſit, aut ſit bonum potius. nam, ſi cor, aut ſanguis, aut cerebrum eſt animus; certe, quoniam eſt corpus, interibit cum reliquo corpore: ſi anima eſt, fortaſſe diſſipabitur: ſi ignis, exſtinguetur: ſi eſt Ariſtoxeni harmonia, diſſoluetur. quid de Dicaearcho dicam, qui nihil omnino animum dicat eſſe? His ſententijs omnibus nihil poſt mortem pertinere ad quemquam poteſt. pariter enim cum uita ſenſus amittitur. non ſentientis autem, nihil eſt, ullam in partem quod interſit. reliquorum ſententiae ſpem afferunt, ſi te forte hoc delectat, poſſe animos, cum e corporibus exceſſerint, in caelum quaſi in domicilium ſuum peruenire. A. Me uero delectat: idque, primum ita eſſe, deinde, etiam ſi non ſit, mihi tamen perſuaderi uelim.

EXPLANATIO

Malle te intelligo, } liberari metu mortis. Earum ſententiarum } earum definitionum. Animus; } hominis proprius. Si anima } quae homini communis eſt cum plantis, & beluis. Si ignis, } ignis enim materia deſtitutus exſtinguitur. Senſus } mali ſcilicet. Quod interſit. } moleſtum ſit. Reliquorum } ſapientum, & philoſophorum: qui animas eſſe immortales affirmant. Spem afferunt, } quod animam eſſe dixerunt immortalem. In caelum quaſi in domicilium } ad ſedes beatorũ. In VI. de rep. inquit Cicero, Hinc profecti, huc reuertuntur. Et Seneca in epiſt. Animã Scipionis in caelum ex quo erat, rediſſe, perſuadeo mihi. Perſuaderi uelim. } ueriſimile uideri.

CICERO

M. Qvid tibi ergo opera noſtra opus eſt? num eloquentia Platonem ſuperare poſſumus? euolue diligenter eius eum librum, qui eſt de animo: amplius quod deſideres, nihil erit. A. Feci mehercule, & quidem ſaepius: ſed neſcio quo modo, dum lego, aſſentior; cum poſui librum, & mecum ipſe de immortalitate animorum coepi cogitare, aſſenſio omnis illa elabitur. M. Quid hoc? das ne aut manere animos poſt mortem, aut morte ipſa interire? A. Do uero. M. Quid, ſi maneant? A. Beatos eſſe concedo. M. Si intereant? A. Non eſſe miſeros, quoniam ne ſint quidem. iam iſtuc coacti a te paullo ante conceſſimus. M. Quo modo igitur, aut cur mortem malum tibi uideri dicis, quae aut beatos nos efficiet animis manentibus, aut non miſeros ſenſu carentes? A. Expone igitur, niſi moleſtum eſt; primum animos, ſi potes, remanere poſt mortem: tum, ſi minus id obtinebis, (eſt enim arduum) docebis carere omni malo mortem. ego enim iſtuc ipſum uereor ne malum ſit, non dico carere ſenſu, ſed carendum eſſe.

EXPLANATIO

Nvm *eloquentia*] Interrogatio negans: quaſi diceret, Non poſſumus certe. Evm *librum*] Hic Platonis liber Phaedon inſcribitur. Amplivs] magis ueriſimile. Qvod *deſideres*,] ſcite. Assentior;] Per aſſenſionem cognita approbamus, & tunc elabitur aſſenſio, cum in approbatione non perſeueramus. Beatos] mortuos. Coacti] non aſſenſione, ſed conceſſione propoſitionis. Carere *ſenſu*,] mortuum eſſe. Sed *carendum eſſe.*] quia non mortem praeteritam, ſed aduentantem conceſſi eſſe malum.

CICERO

M. Avctoritas quidem ad iſtam ſententiam, quam uis obtineri, uti optimis poſſumus; quod in omnibus cauſſis & debet, & ſolet ualere plurimũ; & primum quidem omni antiquitate: quae quo propius aberat ab ortu, & diuina progenie, hoc melius ea fortaſſe, quae erant uera, cernebat. itaque unum illud erat inſitum priſcis illis, quos caſcos appellat Ennius, eſſe in morte ſenſum, neque exceſſu uitae ſic deleri hominem, ut funditus interiret. idq. cum multis alijs rebus, tum e pontificio iure, & caerimonijs ſepulcrorum intelligi licet; quas maximis ingenijs praediti nec tanta cura coluiſſent, nec uiolatas tam inexpiabili religione ſanxiſſent, niſi haeſiſſet in eorum mentibus, mortem non interitum eſſe, omnia tollentem, atque dolentem, ſed quandam quaſi migrationem, commutationemq. uitae, quae in claris uiris, & feminis dux in caelum ſoleret eſſe; in ceteris humi retineretur, & permaneret tamen. ex hoc &, noſtrorum opinione,

Romulus in caelo cum dijs agit aeuum,

ut, famae aſſentiens, dixit Ennius: & apud Graecos, indeq. perlapſus ad nos, & uſque ad Oceanum, Hercules tantus, & tam praeſens habetur deus. hinc Liber, Semele natus, eademq. famae celebritate Tyndaridae fratres: qui non modo adiutores in proelijs uictoriae populi R. ſed etiam nuncii fuiſſe perhibentur.

EXPLANATIO

Ad *iſtam ſententiam*,] probandam. Obtineri] perſuaderi. Qvod *in omnibus cauſſis*] ideſt, praeſtantiorum auctoritas, & in primis antiquorum apud bonos iudices in omnibus cauſſis ualet ad aſſentiendum. Qvo *proprior aberat*] quo uicinior erat. Ab *ortu*] origine mundi. Et *diuina progenie*] crediti enim ſunt primi illi homines a caeleſtibus eſſentiis ortum duxiſſe. Fortasse] aſſeuerare non audet, Academicorum more. Insitvm] quaſi natura infixum. Priscis *illis, quos Caſcos*] Priſcos Ennius uocauit Caſcos illo uerſu, Quam primum Caſchi populi genuere Latini. Hac uoce uſus eſt Papinius in Epigram. quod in adoleſcentem fecerat. Ridiculum eſt, inquit, cum te Caſcum tua Caſca dicit. Et Manilius, Caſcum duxiſſe Caſcam non mirabile eſt, id eſt, uetulam nupſiſſe ſeni. Vocem ipſam a Sabinis ad Oſcos defluxiſſe tradidit Varro. Esse *in morte ſenſum*,] mortuum manere. Neqve *exceſſu uitae*] corporeae, qua fruimur. Fvnditvs] prorſus Metaphora eſt. Maximis *ingenijs praediti*] ſcilicet maiores noſtri. Haesisset] id eſt, perſuaſum fuiſſet. Claris] uirtutis laude. Dvx *in caelum*] Platonicum dogma eſt, Magnos uiros in caelum euehi: paruos & ignauos humi remanere. In *ceteris*] obſcuris, ignauis hominibus. Hvmi *retineretur*,] Omnino libentius cũ antiquo libro, Retineret, legerem: ſed, quo tamen offendar, quiddam adhuc remanet. Haec Paullus pater. Et *noſtrorum opinione*,] quae animos immortales tradit. Romvlvs *in caelo*] De Romulo in caelũ apto Liuius, Dionyſius, Ouidius, & ceteri multa prodiderunt. Cvm *dijs agit aeuum*] Ennianus uerſus: Romulus in caelo cũ dijs genitalibus aeuum Degit &c. Genitales dij uocantur, qui praeſunt rebus generandis,

nerandis,qui fruges hominibus,& ipſam etiam uitam ſuppeditant. *Aeuum*:quaſi ἀίδιον, ſemper exſiſtẽs dicitur. Fama *aſſentiens* } Antiquitatis dogmati. *Et uſque ad Oceanum,* } Atlanticum,ubi religioſiſſime colebatur Hercules apud Gades. Liber *Semele natus* } Bacchus uitis excolendae, ac uini inuentor, Liber dictus eſt,ac libertatis deus,quia beneficio uini a ſe inuenti humanus animus liberetur curis. Hinc etiam factum eſt prouerbium, Ἐν οἴνῳ ἀλήθεια.idest,In uino ueritas. Liberum hunc, ſiue Bacchũ (nam plures ſuere Bacchi) apte Cicero in exemplum adducit, agens de immortalitate animae, ut rei, quae ſenſui non ſubiicitur,fidem adſtruat monſtruoſa Liberi natiuitas ſenſu perceptibilis: hunc enim unicum bis natum celebrauit omnis antiquitas,& ſacerdotum ſummũ antiſtitem.Hucq. et ſpectare uidetur,quod proxime ſequitur exemplum de Tyndaridis. Tyndaridae *fratres* } Caſtor ſcilicet, & Pollux.Hos geminos ouo ortos teſtantur ipſae antiquorum hiſtoriae: & poſt mortem, cum in deorum numerum fuiſſent relati,in proeliis uiſos,atque uictoriam nunciaſſe.

CICERO

Qvid? Ino, Cadmi filia, non ne Leucothea nominata a Graecis, Matuta habetur a noſtris? quid? totum prope caelum (ne plures perſequar) non ne humano genere completum eſt? ſi uero ſcrutari uetera, & ex his ea, quae ſcriptores Graeciae prodiderunt, eruere coner: ipſi illi, maiorũ gentium dij qui habentur, hinc a nobis profecti in caelum reperientur. quaere, quorum demonſtrantur ſepulcra in Graecia: reminiſcere, quoniam es initiatus, quae tradantur myſterijs: tum denique, quam hoc late pateat, intelliges. ſed qui nondum ea, quae multis poſt annis tractari coepiſſent, phyſica didicißent, tantum ſibi perſuaſerant, quantum, natura admonente, cognouerant; rationes, & cauſſas rerum non tenebant; uiſis quibuſdam ſaepe mouebantur, hisq. maxime nocturnis, ut uiderentur ij, qui uita exceſſerant, uiuere. Vt porro firmiſſimum hoc afferri uidetur, cur deos eſſe credamus, quod nulla gens tam fera, nemo omnium tam ſit immanis, cuius mentem non imbuerit deorum opinio. Multi de dijs praua ſentiunt: (id enim uitioſo more effici ſolet) omnes tamen eſſe uim, & naturam diuinam arbitrantur. nec uero id collocutio hominum, aut conſenſus efficit: non inſtitutis opinio eſt confirmata, non legibus. omni autem in re conſenſio omnium gentium lex naturae putanda eſt.

EXPLANATIO

Qvid? *Ino Cadmi filia* } Ouidius: Leucothee Graiis, Matuta uocabere noſtris. Haec eſt Aurora: quae quod ſecum afferat matutinam claritatem, dicta eſt Matuta. Haec Baccho ex ſorore nepoti mammam praebuit. Ancillas peroſa eſt, quia uirum cum ſerua rem habere ſuſpicata ſit. ideo ancillis aedem Matutae ingredi nefas fuit, apud Romanos. Maiorvm *gentium dij &c.* } praecipui dii,qui maiorem familiam ducunt. Hinc *a nobis* } ex hominum numero. Qvoniam *es initiatus,* } edoctus,eruditus. Mysteriis } ſacris arcanis: quibus initiati certiora de diuinis rebus tenere putabantur,quam uulgo ſciri utile eſſet. Natvra *admonente,* } Naturam uocat naturae uim. Visis } phantaſmatis. Firmissimvm } potentiſſimum,fortiſſimum, propter multitudinem opinantium. Imaverit } docuerit. Deorvm *opinio.* } opinio de Diis. De *dijs praua ſentiunt:* } Introducunt enim multi Deos malos,& improbos. More } conſuetudine. Id } hanc opinionem, ſantentiam. Collocvtio } uulgaris ſermo. Consensvs } uoluntatis. Institvtis } propriis cuiuſque ciuitatis. Lex *Naturae,* } Veritas ipſa ſecundum naturam. quae praeſcribit omnibus,quas res fugere,quas ue facere debeamus.

CICERO

Qvis eſt igitur, qui ſuorum mortem primum non eo lugeas, quod eos orbatos uitae commodis arbitretur? tolle hanc opinionem: luctum ſuſtuleris. nemo enim maeret ſuo incommodo. dolent fortaße, & anguntur: ſed illa lugubris lamentatio, fletusq. maerens ex eo, quod eum, quem dileximus, uitae commodis priuatum arbitramur, idq. ſentire. atque haec ita ſentimus natura duce, nulla ratione, nullaq. doctrina. Maximum uero argumentum eſt, naturam ipſam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quod omnibus curae ſunt, & maximae quidem, quae poſt mortem futura ſint. ſerit arbores, quae alteri ſaeculo proſint, ut ait Statius in Synephoebis, quid ſpectans, niſi etiam poſtera ſaecula ad ſe pertinere? ergo arbores ſeret diligens agricola, quarum adſpiciet bacam ipſe numquam: uir magnus leges, inſtituta, remp. conſeret. Quid procreatio liberorum, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid teſtamentorum diligentia, quid ipſa ſepulcrorum monumenta, quid elogia ſignificant, niſi nos futura etiam cogitare? Quid illud? num dubitas, quin ſpecimen naturae capi deceat ex optima quaq. natura?

EXPLANATIO

MAERET } Maeremus, in alterius incommodis. DOLENT. } Dolemus ob praeterita, uel praeſentia mala, ſiue corporis, ſiue animi. ANGVNTVR: } Angimur, ob mala impendentia, & futura. EX *eo*, } ſubaudi, proficiſcitur. ATQVE *haec* } mala, incommoda, quae putamus mortuos ſentire. TACITAM *iudicare* } hoc eſt, tacite approbare immortalitatem animorum. ALTERI *ſaeculo* } nepotibus. STATIVS *in Synephebis* } Statii Caecilii poetae comoedia Synephebi, hoc eſt ſimul pubeſcentes, a duorum adoleſcentum argumento. AD *ſe* } ad ſenſum ſuum poſt hanc uitam. REMP. *conſeret.* } ſi eſt, ut uidetur, argumentum a minori; dubitari non licet, quin Cicero ſcripſerit, Non ſeret? mutatio quidem in litteris fere nulla: & ſententia quaſi iacens excitatur, ab interrogante enunciata. Eiuſdem generis illud, Ergo miles facere poterit, doctus uir ſapiensq. non poterit. Et: An Scythes Anacharſes potuit pro nihilo pecuniam ducere, noſtrates philoſophi non potuerũt? Et alibi ſaepe. Haec Paullus pater. *Conſeret*: Serere arbores, proprium eſt. Serere leges, Metaphoricum. PROPAGATIO *nominis*, } quod ſcilicet nomen perpetuet familiam, ut puta Tullii, Tarquinij, Sceuolae, Porcij, Fabij. DILIGENTIA, } diligens cautio. ELOGIA } laudes hominum. FVTVRA } remanſura, duratura, ex quibus poſt hanc uitam percepturi ſumus uoluptatem. SPECIMEN *naturae* } imago ipſius naturae. EX *optima quaque natura* } ut pote, ex natura heroum, uirorum fortium, aliorum, qui ſe pro patria deuouerũt, & artificum: horum enim exempla proxime enumerat Cicero. Omnes autem artes, uel ſunt theoreticae, poſitae in ſpeculando; uel ſunt practicae.

CICERO

QVAE eſt igitur melior in hominum genere natura, quam eorum, qui ſe natos ad homines iuuandos, tutandos, conſeruandos arbitrantur? abijt ad deos Hercules: numquam abijſſet, niſi, cum inter homines eſſet, eam ſibi uiam muniuiſſet. Vetera iam iſta, & religione omnium conſecrata: quid in hac rep. tot, tantoſque uiros, ob remp. interfectos, cogitaſſe arbitramur? iiſdem ne ut finibus nomen ſuum, quibus uita, terminaretur? nemo umquam ſine magna ſpe immortalitatis ſe pro patria offerret ad mortem. licuit eſſe otioſo Themiſtocli, licuit Epaminondae, licuit (ne & uetera, & externa quaeram) mihi: ſed neſcio quo modo inhaeret in mentibus quaſi ſaeculorum quoddam augurium futurorum: idq. in maximis ingenijs, altiſſimiſq. animis & exſiſtit maxime, & apparet facillime. quo quidem dempto, quis tam eſſet amens, qui ſemper in laboribus, & periculis uiueret? loquor de principibus. Quid poetae? non ne poſt mortem nobilitari uolunt? unde ergo illud?

Adſpicite, o ciues, ſenis Enni imaginis formam:
Hic ueſtrum panxit maxima facta patrum.

mercedem gloriae flagitat ab ijs, quorum patres affecerat gloria. idemque:

Nemo me lacrumis decoret, nec funera fletu
Faxit. cur? uolito uiuu' per ora uirum.

EXPLANATIO

IVVANDOS, *tutandos*, *conſeruandos* } iuuandos in comparando, tutandos in periculis, conſeruandos omni tempore. Nemo enim ſibi naſcitur ſoli, ſed noſtri ortus partem ſibi uindicant Patria, parentes, amici &c. ut alibi Cicero ait. MVNIVISSET. } uirtute, laboribus ſuis. Vt enim immortalis fieret Hercules, tot labores, tot curas, tot aerumnas adijt. Hoc exemplo Cicero tacite ad uirtutem hortatur, & beneficentiam. VETERA *iam iſta* } Antiquitatis, & maiorum noſtrorum ſunt huiuſmodi exempla. Vſurpari hoc poteſt de rebus auctoritate confirmatis, neque temere in controuerſiam reuocandis. QVID *in hac rep.* } Eſt interrogatio negans ob remp. interſectos terminaſſe nomen ſuum morte. IMMORTALITATIS } animorum otioſo. LICVIT *eſſe otioſo Themiſtocli,* } Potuit eſſe ſolutus a laboribus, & periculis Themiſtocles Athenienſium dux. EPAMINONDAE. } Thebanorum duci. de his ducibus plerique multa: ſed in primis Aemilius Probus. MIHI: } Ciceroni. Reſpicit ad conſulatum ſuum, quo pari difficultate, ac ſtudio Catilinariam coniurationem oppreſſit. AVGVRIVM } Prouidentia, & ſpes futurorum, ſaeculorum. INHAERET *in mentibus* } Plato in Axiocho: Εἰ μὴ τι θεῖον ὄντως ἐνῆν πνεῦμα τῇ ψυχῇ. MAXIMIS *in genijs, fortiſſimiſque.* } Maximo ingenio eſſe, eſt prudentiae. Altiſſimo animo eſſe, eſt fortitudinis. QVO *quidem* } augurio ſaeculorum futurorum. *Adſpicite o ciues* } Epitaphium eſt Ennij, hexametro, & pentametro carmine. ſimiliter & quod ſequitur, Nemo me lacrumis decoret. MAGINIS *urnam*: } Formam & eſt in quibuſdam libris; & omnino uidetur aptius, quam Imaginis urnam. Haec Paullus pater. PANXIT } cecinit. GLORIAE } commemorationis factorum. AFFECERAT } celebrauerat laudibus, uerſibus glorioſis. IDEM } ſcilicet Ennius. FAXIT } faciat. VOLITO *uiuus* } Immortalitatem ſe quoque conſecutum dicit.

CICERO

SED, quid poetas? opifices poſt mortem nobilitari uolunt. quid enim Phidias ſui ſimilem ſpeciem incluſit in clypeo Mineruae, cum inſcribere non liceret? Quid noſtri philoſophi? non ne in his ipſis libris, quos ſcribunt de contemnenda gloria, ſua nomina inſcribunt? quod ſi omnium conſenſus, naturae uox eſt; omneſq.

neſq., qui ubique ſunt, conſentiunt eſſe aliquid; quod ad eos pertineat, qui e uita ceſſerunt: nobis quoque idem exiſtimandum eſt. & ſi, quorum aut ingenio, aut uirtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima ſint, cernere naturae uim maxime: ueri ſimile eſt, cum optimus quiſque maxime poſteritati ſeruiat, eſſe aliquid, cuius is poſt mortem ſenſum ſit habiturus.

EXPLANATIO

OPIFICES} Artifices opera efficientes. Hoc diſcriminis eſt inter artificem, & opificem. Artifex eſt genus, Opifex eſt ſpecies. PHIDIAS} in ebore, marmoreq. ſculpendo clariſſimus, cuius multa apud Plinium mẽtio. Verum, quod ad hunc locum attinet, uide apud Val. Max. capite de Cupiditate gloriae. CVM *inſcribere non liceret?* } Vetitum erat fortaſſe, quia de religione aliquid deceſſiſſet, ſi idola uiderentur humana manu facta; uel ſaltem, ut ex operum perfectione artifices contenderent cognoſci. Hinc apud Plinium uidere eſt: Nemo unquam potuit melius pingere, quam, Apelles. *Quid noſtri philoſophi?* } Idem dicit in oratione pro Archia. INSCRIBVNT? } gloriae, & memoriae cauſſa. QVOD *ſi omnium conſenſus, naturae uox eſt;* } concluſio copioſa totius argumentationis ſuperioris.

CICERO

SED, ut deos eſſe natura opinamur; qualeſq. ſint, ratione cognoſcimus: ſic permanere animos arbitramur conſenſu nationum omnium; qua in ſede maneant, qualeſq. ſint, ratione diſcendum eſt. cuius ignoratio finxit inferos, eaſq. formidines, quas tu contemnere nõ ſine cauſſa uidebare. in terram enim cadentibus corporibus, hiſq. humo tectis, ex quo dictum eſt humari, ſub terra cenſebãt reliquam uitam agi mortuorum: quam eorum opinionem magni errores conſecuti ſunt: quos auxerunt poetae. frequens enim conſeſſus theatri, in quo ſunt mulierculae, et pueri, mouetur audiens tam grande carmen:

Adſum, atque aduenio Acheronte, uix, uia alta, atque ardua,
Per ſpeluncas ſaxis ſtructas aſperis, pendentibus,
Maximis, ubi rigida conſtat craſſa caligo inferum.

tantumq. ualuit error, qui mihi quidem iam ſublatus uidetur, ut, corpora cremata cum ſcirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quae ſine corporibus nec fieri poſſent, nec intelligi. animos enim per ſe ipſos uiuentes non poterant mente complecti: formam aliquam, figuramq. quaerebant. inde Homeri tota νεκυία: inde ea, quae meus amicus Appius νεκρομαντεῖα faciebat: in uicinia noſtra Auerni lacus,

Vnde animae excitantur obſcura umbra, aperto oſtio
Alti Acherontis, falſo ſanguine mortuorum imagines:

has tamen imagines loqui uolunt: quod fieri nec ſine lingua, nec ſine palato, nec ſine faucium, laterum, pulmonum ui, & figura poteſt. nihil enim animo uidere poterant: ad oculos omnia referebant.

EXPLANATIO

QVA *in ſede* } Quod ſit domicilium ipſorum animorum. RATIONE } argumentando. DISCENDVM *eſt.* } nobis deinceps. IN *terram enim* } cauſſa iam huius timoris. CADENTIBVS } Quia in terram cadant; Cadauera uidentur eſſe dicta. HVMO *tectis,* } ſepultis. ERRORES } falſae opiniones. FREQVENS *conſeſſus theatri,* } frequentia hominum in theatro: continens pro contento. TAM *grande carmen:* } Tragicum carmen, quod ſequitur, cuiuſcũque tandem poetae ſit, grande dicitur; propter grandem ſonum, quod neceſſario fit, dum littera A octies aperto ore pronuncianda eſt: & propter frequentem ſibilum in pronunciatione litterae .ſ. ad quartam uicem repetitae: ea etiam referuntur in ipſo carmine, quae maxime afficere poſſint audientes. VIX} cum magna fatigatione. VIA} per uiam. ARDVA, } difficili, in cuius difficultate animus ardeat, ob laborem, atque fatigationem. CALIGO *inferum* } obſcuritas inferorum, apud quos omnia ſint nigrantia. TANTVMQ. *ualuit error* } Eſt hoc loco defenſio falſi dogmatis, ſacris enim litteris ſublatis, non poterat Cicero aliud cernere. Ergo ei ignoſcendum eſt. IAM} noſtra ſcilicet aetate: quia homines aſtutiores facti, minus, minuſque in dies metuebant inferorum terricu lamenta, ut pote uana, & cõmenticia. NON *poterant* } ſuperioribus aetatibus. MENTE *compelli* } intelligere, percipere ratione, cognoſcere. QVAEREBANT} fingebant. INDE *Homeri* } Homerus enim Odyſſ. λ ubi de manibus agit, fingit Vlyſſem ad inferos acceſſiſſe, & umbras allocutum eſſe. Νεκυία. mortuaria. APPIVS } quem in augurum collegio collegam habuit Cicero, ut ipſe teſtatur in lib. de diuinat. Νεκρομαντεῖα } diuinatio per mortuos. IN *uicinia noſtra* } Arpinate. Non enim procul ab Arpino Ciceronis municipio. AVERNI *lacus* } In Campania apud Cumas lacus eſt Auernus, dictus quaſi ſine auibus, quia auibus imperuius, ut docuit Lucretius in ſexto, Hunc ardua ſupercilia undique circumcludũt. Erant illic Stygios fons, Phlegeton amnis, & inferorum domicilia ſubterranea Plutoni dicata, ubi defunctorum uaticinia geri ſolita docent Homerus, & Maro. M. Agrippam lucum Auerni ſucceddiſſe, dirutaq. ſubterranea foſſa patefeciſſe omnia de manibus commenta fabuloſa, Strabo in .v. eſt auctor. APERTO *oſtio* } ſemper enim patet atri ianua Ditis. ALTI *Acherontis* } Hic fluuius inferorum Acheron quaſi ſine gaudio dictus, fingitur a Poetis. Diodorus prodidit Acheruſiam Aegyptiorum fuiſſe paludem & inde Orpheum ad Grae-

cos tranſtuliſſe figmenta de inferis. VOLVNT} Necromantici. PVLMONVM *ui* } id eſt, facultate. NIHIL *enim animo*} Aperta hac expoſitione Cicero poſt argumentationem obſcuriorem, atque animi fatigationem in horribilibus, relaxat intentionem auditoris, uiamq. ſternit ad iucunda, nimirum, quia oſtenſurus eſt ficta eſſe horribilia quae de inferis uera eſſe creduntur a popularibus.

CICERO

MAGNI autem eſt ingenij reuocare mentem a ſenſibus, & cogitationem a conſuetudine abducere. itaque credo equidem etiam alios tot ſaeculis diſputaſſe de animis: ſed, quod litteris exſtet, Pherecydes Syrus primum dixit animos hominum eſſe ſempiternos. antiquus ſane: fuit enim meo regnante gentili. hanc opinionem diſcipulus eius Pythagoras maxime confirmauit: qui cum, Superbo regnante, in Italiam ueniſſet, tenuit magnam illam Graeciam cum honore, & diſciplina, tum etiam auctoritate: multaq. ſaecula poſtea ſic uiguit Pythagoreorum nomen, ut nulli alij docti uiderentur. Sed redeo ad antiquos. rationem illi ſententiae ſuae non fere reddebant, niſi quid erat numeris, aut deſcriptionibus explicandum. Platonem ferunt, ut Pythagoreos cognoſceret, in Italiam ueniſſe, & in ea cum alios multos, tum Architam, Timaeumq. cognouiſſe, & didiciſſe Pythagorea omnia; primumq. de animorum aeternitate non ſolum ſenſiſſe idem, quod Pythagoras, ſed rationem etiam attuliſſe. quam, niſi quid dicis, praetermittamus, & hanc totam ſpem immortalitatis relinquamus. A. An tu, cum me in ſummam exſpectationem adduxeris, deſeris? errare mehercule malo cum Platone, quem tu quanti facias ſcio, & quem ex tuo ore admiror, quam cum iſtis uera ſentire.

EXPLANATIO

A SENSIBVS, } a iudicio ſenſuum. A CONSVETVDINE} populari opinione, ab eis quae ſentire conſueuimus. ETIAM *alios*} ſuperiores. PHERECYDES *Syrus*} e Syro, inſula Cycladum una. unde Syrius, ut Laertius quoque eum appellat, non Syrus: auctore Stephano. SEMPITERNOS} immortales. MEO *regnante gentili.* } Seruio Tullio, Romanorum Rege ſexto, qui eiuſdem Tulliorum generis fuit. Hinc Silius Italicus in octauo,

> Tullius aeratas raptabat in agmina turmas.
> Regia progenies, & Tullo ſanguis ab alto.

Hoc igitur Tullio regnante Pherecydem Syrum uixiſſe, oſtendit Cicero. TENVIT} attentos habuit auditores. MAGNAM *illam Graeciam*} continens pro contento poſitum eſt. Magna Graecia dicta eſt Italiae portio a Tarento uſque ad Cumas, quae magnas habuit ciuitates a Graecis conditas. Illic docuit Pythagoras Samius, a quo etiam ferunt ipſum philoſophiae nomen exortum. Nam, cum antea Sophi, id eſt ſapientes appellarentur: hic interrogatus, quid profiteretur, philoſophum ſe eſſe reſpondit, id eſt ſtudioſum ſapientiae, quoniam ſe ſapientem profiteri arrogantiſſimum putauit. HONORE, } fama, laude, hominum celebratione. DISCIPLINA, } Pythagorica. De eo enim dicebantur, Αὐτὸς ἔφα, Ipſe dixit: nulla amplius haerebat dubitatio, ſimul ac ipſe Pythagoras pronunciaſſet. AVCTORITATE: } doctrinae. NVLLI *alij* } ſapientes, praeter Pythagoreos. AD *antiquos.* } ad ipſum Pythagoram, & Pherecyden, & ad eos, qui Pythagoricis fuerunt proximi. DESCRIPTIONIBVS} delineationibus Mathematicis, quarum exempla ſunt apud Platonem in Timaeo. IN *Italiam ueniſſe,* } nempe poſt obitum Socratis. ARCHITAM, } Tarentinum, inſignem Mathematicum, quem auctorem decem praedicamentorum ſecutus eſt Ariſtoteles, & Plato introducit loquentem in ſua diſputatione de Vniuerſitate. TIMAEVMQ. } hunc tanti fecit Plato, ut eius nomine etiam Dialogum ediderit. OMNIA; } praecepta Pythagorae. IDEM, *quod Pythagoras,* } id eſt, animos eſſe immortales. ATTVLISSE. } rediddiſſe in Phaedone, & in Timaeo. QVAM} rationem Platonicam. NISI *quid dicis,* } niſi improbes, niſi recuſes. SVMMAM *exſpectationem*} ſpem immortalitatis. ERRARE *mehercule cum Platone.* } honeſtus error magnos duces ſequentibus. EX *tuo ore*} ex tua oratione, propter tuam dicendi facultatem, & laudem inſignem. CVM *iſtis*} qui putant animos mortales eſſe.

CICERO

M. MACTE uirtute: ego enim ipſe cum eodem ipſo non inuitus errauerim. Num igitur dubitamus, an, ſicut pleraque, ſic & hoc? quamquam hoc quidem minime. perſuadent enim mathematici, terram in medio mundi ſitam, ad uniuerſi caeli complexum quaſi puncti inſtar obtinere, quod κέντρον illi uocant: eam porro naturam eſſe quattuor omnia gignentium corporũ, ut quaſi partita habeant inter ſe, & diuiſa momenta; ut terrena, & humida, ſuopte nutu, & ſuo pondere ad pares angulos in terram, & in mare ferantur; reliquae duae partes, una ignea, altera animalis, ut illae ſuperiores in medium locum mundi grauitate ferantur, et pondere, ſic hae ſurſum rectis lineis in caeleſtem locum ſubuolent; ſiue ipſa natura ſuperiora appetente; ſiue quod a grauioribus leuiora natura repellantur, quae cum conſtent; perſpicuum debet eſſe, animos, cum e corpore exceſſerint, ſiue illi ſint animales, id eſt ſpirabiles, ſiue ignei, ſublime ferri.

EXPLANATIO

MACTE *uirtute*] augearis, diteſcas, fortiſis animo. applaudentis eſt uox: qualis etiam apud Virgilium, Macte noua uirtute puer, &c. & Macte animo, apud Liuium, & Statium. SICVT *pleraque*] nos Academici dubitamus. SIC *& hoc*] de immortalitate animi. PVNCTI *inſtar*] Plinius: Non eſt aliud terra uniuerſa, quam mundi punctus, haec eſt materia uitae noſtrae, haec ſedes. OBTINERE] locum ſuum. ILLI] Mathematici. QVATTVOR *omnia gignentium corporum*] elementorum, ex quibus omnia gignuntur. MOMENTA] proprias uires mouentes. TERRENA, *& humida*] ſubaudi, corpora. ANIMALIS] id eſt, aerea. ILLAE *ſuperiores*] priori loco nominatae, ſcilicet terrena, & humida. SIC *hae*] animales, & igneae naturae. NATVRA] facultate naturali. GRAVIORIBVS] humidis, & terrenis. LEVIORA] animalia, ſpiritualia, & ignea. QVAE *cum conſtent*] probata ſint ex Timaeo Platonis. CVM *e corpore exceſſerint*] terreno, & humido: qui exceſſus nihil aliud eſt, quam mors. IN *eſt ſpirabiles*,] Fortaſſe hoc etiam ſuppoſiticium, ab interpretante proximum uerbum, Animalis, inculcatum. Haec Paullus pater.

CICERO

SI uero aut numerus quidam ſit animus; quod ſubtiliter magis, quam dilucide dicitur; aut quincta illa non nominata magis, quam non intellecta natura: multo etiam integriora, ac puriora ſunt, ut a terra longiſſime ſe efferant. Horum igitur aliquid animus eſt; ne tam uegeta mens aut in corde, celebro ue, aut in Empedocleo ſanguine demerſa iaceat. Dicaearchum uero cum Ariſtoxeno, aequali, & condiſcipulo ſuo, doctos ſane homines, omittamus. quorum alter ne condoluiſſe quidem umquam uidetur, qui animum ſe habere non ſentiat: alter ita delectatur ſuis cantibus, ut eos etiam ad haec transferre conetur. harmoniam autem ex interuallis ſonorum noſſe poſſumus, quorum uaria compoſitio etiam harmonias efficit plures: membrorum uero ſitus, & figura corporis uacans animo quam poſſit harmoniam efficere, non uideo.

EXPLANATIO

AVT *numerus*] quod quidem Pythagorici uoluerunt. AVT *quincta illa*] natura Ariſtotelis, quam eſſentiam & ſubſtantiam poſteriores Latini nominant. NON *nominata*] caruit enim illa eſſentia nomine uſque ad, Ariſtotelem qui primae eam ἐντελεχείαν uocauit. INTEGRIORA, *ac puriora ſunt*] animorum corpora. HORVM *igitur*] ſuperiorum corporum, ſeu elemẽtorum aeris, & ignis animus ſit aliquid ut puta perennis motus Ariſtotelicus; uel numerus ille: quo concta definiebantur a Pythagora. NE *tam uegeta mens*] tam prompta ad motum Horatius: Vegetuſq. ad munia ſurgit. *Mens*: quae temporis momento iam multa percurrit. EMPEDOCLEO *ſanguine*] Empedocles enim dixit animũ eſſe cordi ſuffuſum ſanguinem. QVORVM *alter*] Dicaearchus. NON *ſentiat*:] quia negabat eſſe animum. ALTER] Ariſtoxenus. Hic, atque Dicaearchus fuere Ariſtotelis auditores. AD *haec*] ad hanc quaeſtionem de ſubſtantia animi: de natura ipſius animi. HARMONIAM] conſonantiam, uel conſenſum ex diſſimilibus ſonis, & uocibus moderatis. Ex *interuallis*] longis, & breuibus.

CICERO

SEd hic quidem, quamuis eruditus ſit, ſicut eſt, haec magiſtro concedat Ariſtoteli; canere ipſe doceat: bene enim illo prouerbio Graecorum praecipitur;
Quam quiſque norit artem, in hac ſe exerceat.
Illam uero funditus eijciamus indiuiduorum corporũ, leuium, & rotundorum concurſionem fortuitam: quã tamen Democritus concalefactam, & ſpirabilem, id eſt animalem, eſſe uoluit. is autem animus, qui ſi eſt horum quattuor generum, ex quibus omnia conſtare dicuntur, ex inflammata anima conſtat, ut potiſſimum uideri uideo Panaetio, ſuperiora capeſſat neceſſe eſt. nihil. n. habent haec duo genera proni, & ſupera ſemper petunt. ita, ſiue diſſipantur procul a terris, id euenit; ſiue permanent, & conſeruant habitũ ſuũ; hoc etiam magis neceſſe eſt ferantur ad caelum, & ab his perrumpatur, et diuidatur craſſus hic, et cõcretus aer, qui eſt terrae proximus. calidor eſt enim, uel potius ardẽtior animus, quã eſt hic aer, quẽ modo dixi craſſum, atque cõcretũ. quod ex eo ſciri põt, quia corpora noſtra terreno principiorũ genere confecta, ardore animi concaleſcunt.

EXPLANATIO

HAEC] quae de ſubſtantia animi diſputantur. Ariſtoxeni audaciam coercet Cicero ingerentis ſe in tractationem rerum alienarum. CANERE *ipſe doceat*] iuxta illud Horatianum, Quae medicorũ ſunt, tractant medici, tractant fabrilia fabri. INDIVIDVORVM *corporum*] Atomos dicit, quibus Democritus, & Epicurei animam conſtare uoluerunt. FORTVITAM:] quae temere fit. IS *autem animus*,] Iam Cicero ex omnibus opinionibus meliorem accipit. QVATTVOR *generum*] quattuor elementorum. Ex quibus omnia corpora phyſica, naturalia. CONSTAT,] originem ſumit. SVPERIORA] caeleſtia. HAEC *duo genera*] Aer, & Ignis. PRONI,] quod uergat in centrum, ad quod prona ſunt prudẽtia. SIVE *diſſipantur*] poſt hanc uitam animi. CONCRETVS,] compoſitus impurus: Nullum enim elemẽtum purum eſt. CONFECTA] compoſita, conſtituta. ARDORE] qui corpus calefacit, & mouet.

CICERO

*A*CCEDIT, *ut eo facilius animus euadat ex hoc aere, quem ſaepe iam appello craſſum, eumq. perrumpat, quod nihil eſt animo uelocius, nulla eſt cele ritas, quae poßit cum animi celeritate contendere. qui ſi permanet incorruptus, ſuiq. ſimilis: neceſſe eſt, ita feratur, ut penetret, & diuidat omne caelum hoc, in quo nubes, imbres, uentiq. coguntur, quod, & humidum, & caliginoſum eſt propter exhalationes terrae. quam regionem cum ſuperauit animus, naturamq. ſui ſimilem contigit, & agnouit; iunctus ex anima tenui, & ex ardore ſolis temperato, ignibus inſiſtit, & finem altius ſe efferendi facit. cum enim ſui ſimilem & leuitatem, & calorem adeptus eſt, tamquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem mouetur; eaq. ei demum naturalis eſt ſedes, cum ad ſui ſimile penetrauit: in quo nulla re egens aletur; & ſuſtentabitur iiſdem rebus, quibus aſtra ſuſtentantur, & aluntur,*

EXPLANATIA

NIHIL *eſt animo uelocius* } uno enim puncto temporis caelum omne colluſtrat, maria peruolat terras, & urbes peragrat. PERMANAT *incorruptus,* } ſi proprium ſedem habet, in qua permaneat incorruptus a contagione reliquorum elementorum, quemadmodum ſenſerunt primi illi meliores philoſophi. COGVNTVR, } condenſantur. EXHALATIONES } euaporationes. QVAM *regionem* } impuram, & craſſam. AGNOVIT } recognitam comprobauit. Agnoſcimus enim ea, quae ante fuerunt nota. In agnoſcendo eſt memoria, & memoriae comprobatio: ſicuti in recognoſcendo ſtudium, & labor ea rurſus ſciendi, quae ante ſciuimus. IVNCTVS } compoſitus. EX *anima tenui* } eſſentia. uel ſubſtantia, quam paullo ſuperius naturam uocauit, Tenui: facile quidem tranſmutabili. IGNIBVS *inſiſtit,* } manet, in ſede ſua naturali. TAMQVAM *paribus examinatus ponderibus,* } tamquam aequilibratus grauitate. QVIBVS *aſtra ſuſtentantur,* } Plerique ueterum credidere ſidera nutriri, quia nullus ignis ſine paſtu aliquo poſſit permanere Theologia noſtra docet, eſſentiae diuinae ſpeculationem eſſe proprium, & uerum animorum cibum, & ueram uoluptatem, quam ſperamus.

CICERO

*C*VMQ. *corporis facibus inflammari ſoleamus ad omnes fere cupiditates, eoq. magis incendi, quod iis aemulemur, qui ea habeant, quae nos habere cupiamus: profecto beati erimus, cum, corporibus relictis, & cupiditatum, & aemulationis erimus expertes: quodq. nunc facimus, cum laxati curis ſumus, ut ſpectare aliquid uelimus, & uiſere; id multo tum faciemus liberius, totoſq. nos in contemplandis rebus, perſpiciendiſq. ponemus: propterea quod & natura ineſt mentibus noſtris inſatiabilis quaedam cupiditas ueri uidendi; & orae ipſae locorum illorum, quo peruenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerum caeleſtium, eo maiorem cognoſcendi cupiditatem dabunt. haec enim pulchritudo etiam in patritam illam, & auitam, ut ait Theophraſtus, philoſophiam, cognitionis cupiditate incenſam, excitauit. praecipue uero fruentur ea, qui tum etiam, cum has terras incolentes circumfuſi erant caligine, tamen acie mentis diſpicere cupiebant.*

EXPLANATIO

QVODQ. *nunc facimus* } proprium enim eſt hominis, ueritatem inquirere, & inueſtigare. LIBERIVS } minoribus impedimentis. TOTOSQ. *nos* } omne ſtudium noſtrum. ORAE } regiones. PATRITAM *illam, & auitam,* } Recte, Patritam, non, Patriam, ut antea legebatur. id Nonii teſtimonio comprobatur, qui in uerbo Patrita hunc locum recitat. & affert praeterea exemplum ex Varrone. Haec Paullus pater. *Patritam illam, & auitam:* a priſcis illis ueluti patribus, & auis, nobis tamquam per manus traditā. PRAECIPVE *uero* } Iam uenit ad doctos, ad litteratos. Haec fere eſt ſententia Diui Hieronymi: Quo doctiores in hoc ſaeculo homines fuerint, eo maiores percepturos uoluptates.

CICERO

*E*TENIM, *ſi nunc aliquid aßequi ſe putant, qui oſtium Ponti uiderunt, & eas anguſtias, per quas penetrauit ea, quae eſt nominata*
Argo, quia Argiui in ea delecti uiri
Vecti petebant pellem inauratam arietis;
aut ii, qui Oceani freta illa uiderunt,
Europam, Libyamq. rapax ubi diuidit unda:
quod tandem ſpectaculum fore putamus, cum totam terram tueri licebit, eiuſq. cum ſitum, formam, circumſcriptionem, tum & habitabiles regiones, & rurſum omni cultu propter uim frigoris, aut caloris uacantes? nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quae uidemus. neque enim eſt ullus ſenſus in corpore: ſed, ut non ſolum phyſici docent, uerum etiam medici, qui iſta aperta, & patefacta uiderunt, uiae quaſi quaedam ſunt ad oculos, ad aures, ad nares a ſede animi perforatae.

EXPLANATIO

ALIQVID } magni, aliquid uoluptatis, & gloriae. OSTIVM *Ponti* } fauces ponti Euxinij : quae Thracius Boſporus nuncupatur, a traiectu Ionis in uaccam deformatae. De Argonautis apud Latinos abunde cecinit Valerius Flaccus. PENETRAVIT *ea* } Nauis. PELLEM *inauratam arietis* ; } Colchici, quo fabulantur Phrixum traieciſſe Helleſpontum. SPECTACVLVM } de caeleſti domicilio. SITVM, } ſcilicet, in mundi centro. CIRCVMSCRIPTIONEM } amplitudinem finitam. HABITABILES *regiones* } propter contemperationem frigoris, & caloris. ISTA *aperta, & patefacta* } per anatomen.

CICERO

ITAQVE ſaepe, aut cogitatione, aut aliqua ui morbi impediti, apertis, atque integris & oculis, & auribus, nec uidemus, nec audimus: ut facile intelligi poſſit, animum & uidere, & audire, non eas partes, quae quaſi feneſtrae ſunt animi; quibus tamen ſentire nihil queat mens, niſi id agat, & adſit. Quid, quod eadẽ mente res diſſimillimas comprehendimus, ut colorem, ſaporem, calorem, odorem, ſonum? quae numquam quinque nuncijs animus cognoſceret, niſi ad eum omnia referrentur, ut idem omnino iudex ſolus eſſet. atque ea profecto tum multo puriora, & dilucidiora cernentur, cũ, quo natura fert, liber animus peruenerit. nam nunc quidem, quamquam foramina illa, quae patent ad animum a corpore, callidiſſimo artificio natura fabricata eſt; tamen terrenis, concretiſq. corporibus ſunt interſaepta quoddam modo.

EXPLANATIO

COGITATIONE, } de re aliena NISI *id agat,* } id cogitet: id moliatur, id conetur. ET *adſit* } oportet animum adeſſe cogitationibus. QVID, *quod* } Nunc diſſerit de rebus, quae ſenſus mouent QVINQVE *nuncijs* } ſenſibus. QVO *natura fert,* } ad caeleſte dumicilium.

CICERO

CVM autem nihil erit, praeter animum; nulla res obiecta impediet, quo minus percipiat, quale quidque ſit. Quamuis copioſe haec diceremus, ſi res poſtularet, quam multa, quam uaria ſpectacula animus in locis caeleſtibus eſſet habiturus. quae quidem cogitans, ſoleo ſaepe mirari non nullorum inſolentiam philoſophorum, qui naturae cognitionem admirantur, eiuſq. inuentori, & principi gratias exſultantes agunt, eumq. uenerantur ut deum. liberatos enim ſe per eum dicunt grauiſſimis dominis, terrore ſempiterno, & diurno, ac nocturno metu. quo terrore? quo metu? quae eſt anus tam delira, quae timeat iſta, quae uos uidelicet, ſi phyſica non didiciſſetis, timeretis?

Acherontia templa, alta orci, pallida
Leti, obnubila, obſita tenebris loca.

non pudet philoſophum in eo gloriari, quod haec non timeat, & quod falſa eſſe cognouerit?

EXPLANATIO

INSOLENTIAM } impudentiam. NATVRAE *cognitionem* } Phyſicam doctrinam. ET *principi* } Epicuro. VT *deum* } irrider Cicero impudentiam eorum. QVAE *uos uidelicet,* } ad irriſionem additur, Videlicet, ut etiam illud, Id populus curat ſcilicet. ACHERONTIA *&c.* } Ennii carmen hoc eſt de quo M. Var. in. III. Linguae Latinae.

CICERO

EX quo intelligi poteſt, quam acuti natura ſint, qui haec ſine doctrina credituri fuerint. Praeclarum autem neſcio quid adepti ſunt, qui didicerunt, ſe, cum tempus mortis ueniſſet, totos eſſe perituros. quod ut ita ſit; (nihil enim pugno) quid habet iſta res aut laetabile, aut glorioſum? nec tamen mihi ſane quidquam occurrit, cur non Pythagorae ſit, & Platonis uera ſententia. ut enim rationem Plato nullam afferret, (uide, quid homini tribuam) ipſa auctoritate me frangeret. tot autem rationes attulit, ut uelle ceteris, ſibi certe perſuaſiſſe uideatur. Sed plurimi contra nituntur, animoſq. quaſi capite damnatos morte multãt. neque aliud eſt quidquam, cur incredibilis his animorum uideatur aeternitas, niſi quod nequeunt, qualis animus ſit uacans corpore,

corpore, intelligere, & cogitatione cõprehendere. quaſi uero intelligant, qualis ſit in ipſo corpore, quae conformatio, quae magnitudo, qui locus: ut, ſi iam poſſent in homine uno cerni omnia, quae nunc tecta ſunt, caſurus ne in conſpectum uideatur animus, an tanta ſit eius tenuitas, ut fugiat aciem.

EXPLANATIO

SINE *doctrina* } phyſica non imbuti. PRAECLARVM *autem* } ratio metus ſublati, cauſſa conſolationis. DIDICERVNT } ab Epicuro. TOTOS } animo, & corpore. VT *ita ſit* } etiam ſi eſſet. NIHIL *enim pugno*) } Academica conceſsio. LAETABILE, *aut glorioſum?* } Laetabile, quod poſſit laetitiam nobis afferre. immortalitatem enim animorum hi negant. quae uel ipſi naturae humanae, (nedum nunc Theologiae noſtrae) repugnat. *Glorioſum*: propter doctrinae magnitudinem, grauitatem, & excellentiam. OCCVRRIT } obſiſtit, impedimento eſt. ATTVLIT, } in Phaedro. VELLE *ceteris*, } optaſſe ceteris, propter utilitatem uitae. SIBI *certe perſuaſiſſe* } propter ueritatem. SED *plurimi* } Hactenus contemptio aduerſariorum: ſequitur iam cauſſa erroris. *Plurimi*: Epicurei, & Diagoraei. CAPITA } capitali ſupplicio. FVGIANT *aciem*. } oculorum, uiſum.

CICERO

HAEC reputent iſti, qui negant animum ſine corpore ſe intelligere poſſe: uidebunt, quem in ipſo corpore intelligant. Mihi quidem, naturam animi intuenti, multo difficilior occurrit cogitatio, multoq. obſcurior, qualis animus in corpore ſit tamquam alienae domui, quam qualis, cum exierit, & in liberum caelum quaſi in domum ſuam uenerit. ſi enim, quod nonquam uidimus, id quale ſit, intelligere non poſſumus: certe & deum ipſum, & diuinum animum, corpore liberatum, cognitione complecti non poſsumus. Dicaearchus quidem, & Ariſtoxenus, quia difficilis erat animi, quid, aut qualis eſſet, intelligentia, nullum omnino animum eſse dixerunt. Eſt illud quidem uel maximum, animo ipſo animum uidere: & nimirum hanc habet uim praeceptum Apollinis, quo monet, ut ſe quiſque noſcat.

EXPLANATIO

REPVTENT *iſti* } Diagoraei, & Epicurei. TAMQVAM *alienae domui* } ſcilicet, inſidens. DICAEARCHVS } Hactenus contra Epicureos. nunc contra Dicaearchum.

CICERO

NON enim, credo, id praecipit, ut membra noſtra, aut ſtaturam, figuram ue noſcamus: neque nos corpora ſumus: neque ego, tibi dicens hoc, corpori tuo dico. cum igitur, Noſce te, dicit, hoc dicit, noſce animum tuum. nam corpus quidem quaſi uas eſt, aut aliquod animi receptaculum: ab animo tuo quidquid agitur, id agitur a te. hunc igitur noſſe, niſi diuinum eſſet; non eſſet hoc acrioris cuiuſdam animi praeceptũ, ſic, ut tributum deo ſit. ſed, ſi, qualis ſit animus, ipſe animus neſciat; dic, quaeſo, ne eſſe quidem ſe ſciet? ne moueri quidem ſe? ex quo illa ratio nata eſt Platonis, quae a Socrate eſt in Phaedro explicata, a me autem poſita eſt in ſexto libro de Rep.

EXPLANATIO

EST *illud* } ad cognitionem animi. ANIMO *ipſo* } hominis. ET *nimirum* } obiter exponit Cicero, quid ſit ſeipſum noſſe. VT *ſe quiſque noſcat* } Plinius Chiloni Lacedaemonio, uni ex ſeptem Graeciae ſapientibus, ſententiam hanc adſcribit, quam litteris aureis Delphis conſeruauit. Itaque ſe ipſum noſſe, eſt animi ſui aeternitatem noſſe. quamquam hoc praeceptum referri poteſt ad alia complura, ut ſcilicet homo nouerit facultates ut pro his faciat expenſas: ut nouerit uires, ne maiora uiribus aggrediatur. ID *agitur a te.* } a praeſtantiſsima tui natura. NISI *diuinum* } bonum. ACRIORIS } acrior enim eſt mens Dei, quam hominis. VT *tributum Dei ſit. hoc eſt, ſe ipſum poſse cognoſcere.* } Frigidum, & plane ſuperuacaneum: itaque, gloſſam opinatus, deleui. Cum haec iam edidiſſem, ſcripſit ad me uir doctiſsimus, & integerrimae uitae, Germanus Genuenſis, monachus S. Benedicti, coniecturam noſtram ueteris libri teſtimonio comprobari. Haec Paullus pater.

CICERO

QVOD *ſemper mouetur, id aeternum eſt. quod autem motum affert alicui, quodq. ipſum agitatur aliunde; quando finem habet motus, uiuendi quoque finem habeat neceſſe eſt. ſolum igitur, quod ſe ipſum mouet, quia numquam deſeritur a ſe, numquam ne moueri quidem deſinit. quin etiam ceteris, quae mouentur, hic fons, hoc principium eſt mouendi. principij autem nulla eſt origo. nam ex principio oriuntur omnia: ipſum autem nulla ex re alia naſci poteſt. nec enim eſſet id principium, quod gigneretur aliunde. quod ſi numquam oritur, nec occidit quidem umquam. nam principium extinctum. nec ipſum ab alio renaſcetur, nec a ſe aliud creabit: ſiquidem neceſſe eſt a principio oriri omnia. ita fit, ut motus principium ex eo ſit, quod ipſum a ſe mouetur. id autem nec naſci poteſt, nec mori. uel concidat omne caelum, omnisq. natura conſiſtat, neceſſe eſt, nec uim ullam nanciſcatur, qua primo impulſu moueatur.*

EXPLANATIO

SEMPER *mouetur* } ſempiternum habet motum. AGITATVR } mouetur. QVOD *ſe ipſum mouet* } ueluti humanus animus. NVLLA *eſt origo* } aliter enim principium iure dici non poſſet, niſi abuſiue. NEC *uim* } uiolentiam.

CICERO

CVM *pateat igitur aeternum id eſſe, quod ſe ipſum moueat: quis eſt, qui hanc naturam animis eſſe tributam neget? inanimum eſt enim omne, quod pulſu agitatur externo. quod autem eſt animatum, id motu cietur interiore, & ſuo. nam haec eſt propria natura animi, atque uis: quae ſi eſt una ex omnibus, quae ſe ipſam ſemper moueat; neque nata certe eſt, & aeterna eſt. Licet concurrant plebeij omnes philoſophi: (ſic enim ij, qui a Platone, & Socrate, & ab illa familia diſſident, appellandi uidentur) non modo nihil numquam tam eleganter explebunt, ſed ne hoc quidem ipſum quam ſubtiliter concluſum ſit, intelligent. Sentit igitur animus ſe moueri: quod dum ſentit, illud una ſentit, ſe ui ſua, non aliena, moueri; nec accidere poſſe, ut ipſe umquam a ſe deſeratur. ex quo efficitur aeternitas. niſi quid habes ad haec. A. Ego uero facile ſum paſſus ne in mentem quidem mihi aliquid contra uenire: ita iſti faueo ſententiae.*

EXPLANATIO

INANIMVM } carens anima. CIETVR } mouetur. PLEBEII } paruae exiſtimationis, minuti, & ſemidocti. VI *ſua, non aliena,* } ex ſe, non aliunde. AD *haec.* } quod reſpondeas.

CICERO

M. *Quid illa tandem? num leuiora cenſes? quae declarant ineſſe in animis hominum diuina quaedam: quae ſi cernerem quemadmodum naſci poſſent, etiam, quemadmodum interirent, uiderem. Nam ſanguinem, bilem, pituitam, oſſa, neruos, uenas, omnem denique membrorum, et totius corporis figuram uideor poſſe dicere, unde concreta, & quo modo facta ſint: per animum ipſum, ſi nihil eſſet in eo, niſi id, ut per eum uiueremus, tam natura putarem hominis uitam ſuſtentari, quam uitis, quam arboris. haec enim etiam dicimus uiuere. Item, ſi nihil haberet animus hominis, niſi ut appeteret, aut refugeret; id quoque eſſet ei commune cum beſtijs. habet primum memoriam, & eam infinitam rerum innumerabilium: quam quidem Plato recordationem eſſe uult ſuperioris uitae.*

EXPLANATIO

QVID *illa tandem?* } de quibus dicturus ſum, ſcilicet, memoriam, inuentionem, excogitationem, ac multijugas diſciplinas, quibus animos excultos haud dubie diuinos eſſe credimus. Eſt excitata exſpectatio rei magnae. NVM *leuiora cenſes?* } ad perſuadendum, quam ſint haec Platonis? antequam enim Cicero ipſa magna pronunciet, enumerat leuiora, & minora. DIVINA *quaedam:* } diuinas facultates, memoriam, inueſtigationem, excogitationem, intelligentiam. NASCI } originem habere. CONCRETA } concreſcunt res naturales: componuntur artificioſae. DICIMVS *uiuere* } anima, quae ſeminalis, quae uegetatiua, quae nutritiua appellatur. SVPERIORIS *uitae* } caeleſtis uitae: uitae ante hanc uitam.

CICERO

CICERO

Nam in illo libro, qui inſcribitur Memnon, puſionem quendam Socrates interrogat quaedā geometrica de dimenſione quadrati. ad ea ſic ille reſpōdit, ut puer: & tamen ita ſaciles interrogationes ſunt, ut gradatim reſpondens eo perueniat, quaſi geometrica didiciſſet. ex quo effici uult Socrates, ut, diſcere, nihil aliud ſit, quam recordari. quem locum multo etiam accuratius explicat in eo ſermone, quem habuit eo ipſo die, quo exceſſit e uita. docet enim, quemuis, qui omniū rerum rudis eſſe uideatur, bene interroganti reſpondentem, declarare, ſe non tum illa diſcere, ſed reminiſcendo recognoſcere: nec uero fieri ullo modo poſſe, ut a pueris tot rerum, atque tantarum inſitas, & quaſi conſignatas in animis notiones, quas ἐννοίας uocant, haberemus, niſi animus, ante quam in corpus intraſſet, rerum cognitione uiguiſſet. cumq. nihil eſſet, ut omnibus locis a Platone diſſeritur; (nihil enim ille putat eſſe, quod oriatur, & intereat, idq. ſolum eſſe, quod ſemper tale ſit, qualem ideam appellat ille, nos ſpeciem) non potuit animus haec in corpore incluſus cognoſcere, cognita attulit.

EXPLANATIO

Memnon, } ubi de uirtute diſputat. Pusionem } puerum. Qvasi *geometrica didiciſſet.* } Tam bene reſpondit puer, quam mathematicus, in ijs rebus, quas numquam ante didicerat. Effici } concludi. Notiones } mentis conceptus. Omnibvs *locis* } ſermonibus. Nihil *enim ille putas* } pro nihilo habet omne, quod oritur, & interit, Id autem proprie eſſe putat, quod aeternum eſt. Ideam } ſic Plato appellat rerum formas immortales. Attvlit. } ſecum in hanc uitam deportauit ex caeleſti uita, & diuina quaſi propagine.

CICERO

Ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur: neque ea plane uidet animus, cum tam repente in tam inſolitum, tamq. perturbatum domicilium immigrauit; ſed, cum ſe collegit, atque recreauit, tum agnoſcit ea reminiſcendo. ita nihil aliud eſt, diſcere, niſi recordari. Ego autem maiore etiam quodam modo memoriam admiror. quid eſt enim illud, quo meminimus? aut quam habet uim? aut unde? non quaero, quanta memoria Simonides fuiſſe dicatur, quanta Theodectes, quanta is, qui a Pyrrho legatus ad ſenatum eſt miſſus, Cyneas, quanta nuper Carneades, quāta, qui modo fuit, Sceptius Metrodorus, quanta noſter Hortenſius: de communi hominum memoria loquor, & eorum maxime, qui in aliquo maiore ſtudio, & arte uerſantur: quorum quanta mens ſit, difficile eſt exiſtimare: ita multa meminerunt. Quorſum igitur haec ſpectat oratio? quae ſit illa uis, & unde ſit, intelligendum puto. non eſt certe nec cordis, nec ſanguinis, nec cerebri, nec atomorum. anima ſit animus, ignis ue, neſcio: nec me pudet, ut iſtos, fateri neſcire, quod neſciam: illud, ſi ulla alia de re obſcura affirmare poſſem, ſiue anima, ſiue ignis ſit animus, eum iurarem eſſe diuinum. quid. n. obſecro te, terra ue tibi, aut hoc nebuloſo, & caliginoſo cae o aut ſata, aut concreta uidetur tanta uis memoriae? ſi, quid ſit hoc, non uides: at, quale ſit, uides. ſi ne id quidem: at, quantum ſit, profecto uides.

EXPLANATIO

Admiratio *tollitur:* } tunc enim aufertur admiratio, cum cauſſae cognoſcuntur. Neqve *ex* } has communes ſententias. Domicilivm } corporis. quod eſt animi ueluti ergaſtulum. Collegit, } progreſſu annorum. Agnoscit } rurſum intelligit, & approbat. Maiors } quam Plato, quam Socrates. Memoriam } omnibus hominibus communem. Admiror. } cum admiratione cognoſcere cupio. Avt *unde naturam?* } Contracta ſcribendi ratio imperitis hominibus occaſionem praebuit ueteres libros ſaepe numero corrumpendi. Cuius generis multa notauimus, & correximus. hic primum mendi ſuſpicionem mihi attulit Naturam, quod ſuperuacaneum uidebitur, cū proxime dixerit, Vim. deinde, cum ad coniecturam confugiſſem, facile uidi, nulla omnino mutatione, ex, Vndenam, (ſic enim puto corrigendum) fieri potuiſſe, errorem creante ſimilitudine, Vnde naturā. Naturam enim ita ſaepe ueteres librarij ſcribebant, Nā. in noſtro libro mendoſe, impreſſum, Aut unde? Haec Paullus pater. Simonides } Hic memoriae artem primus oſtendiſſe dicitur. Theodectes } Ariſtotelis dicipulus, qui tanta memoria fuit, ut ſemel auditos uerſus quamlibet multos protinus reddidiſſe dicatur, & multarum etiam rerum obliuionem exoptaſſe. Cyneas } Auctores ſunt Plinius, Solinus, & Seneca, Cyneam poſtero die quam ingreſſus Romam fuerat, & equeſtrem ordinem, & ſenatum nomine quemque ſuo perſalutaſſe. De eius uero eloquentia ſatis multa Plutarchus in Pyrrho. Carneades } Carneadem, atque Metrodorum in 2. de Orat. cum diuina prope eſſent memoria, arte

tamen

tamen illius uſos praeclare ſcribit. NOSTER *Hortenſius* :] Hortenſio in Acad. tribuit uerborum memoriam maiorem, rerum Lucullo. MAIORE *ſtudio*,] philoſophiae. ET *arte*] quae ſtudium requirit. QVANTA] quam late patens in cognitione rerum. QVAE *ſit illa uis*,] memoriae. NON *eſt certe*] excludit concreta. quae interire neceſſe eſt. NESCIO :] dubitat in ſimplicibus. NEC *me*] Haec ſententia decorum habet Academicorum. VT *iſtos*,] reliquos philoſophos. FATERI *neſcire quod neſciam*.] Socraticum eſt, Hoc unum ſcio, quod nihil neſcio. ESSE *diuinum*] in nulla re mortali conſiſtere; ſed originem diuinam habere. AVT *ſata, aut concreta*] *Sata*, ab artifice aliquo : *Concreta*, a natura opifice. QVID *ſit*] ſubſtantiae eſt. HOC,] ideſt, memoriae uis. NON *uides*:] non potes definire. AT *quale ſit, uides*] actiones eius definire potes. QVANTITATEM] quam ample pateat.

CICERO

QVID igitur? utrum capacitatem aliquam in animo putamus eſſe, quo tamquam in aliquod uas ea, quae meminimus, infundantur? abſurdum id quidem: qui enim fundus, aut quae talis animi figura intelligi poteſt? aut quae tanta omnino capacitas? An imprimi quaſi ceram animum putamus, & memoriam eſſe ſignatarum rerum in mente ueſtigia? quae poſſunt uerborum, quae rerum ipſarum eſſe ueſtigia? quae porro tam immenſa magnitudo, quae illa tam multa poſſit effingere? Quid illa uis, quae tandem eſt, quae inueſtigat occulta, quae inuentio, atque excogitatio dicitur? ex hac ne tibi terrena, mortaliq. natura, & caduca, concreta ea uidetur? aut qui primus, quod ſummae ſapientiae Pythagorae uiſum eſt, omnibus rebus impoſuit nomina? aut qui diſſipatos homines congregauit, & ad ſocietatem uitae conuocauit? aut qui ſonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis litterarum notis terminauit? aut qui errantium ſtellarum curſus, progreſſiones, inſtitiones notauit? omnes magni; etiam ſuperiores, qui fruges, qui ueſtitum, qui tecta, qui cultum uitae, qui praeſidia contra feras inuenerunt; a quibus manſuefacti, & exculti, a neceſſarijs artificijs ad elegantiora defluximus. nam & auribus oblectatio magna parta eſt, inuenta, & temperata uarietate, & natura ſonorum: & aſtra ſuſpeximus, tum ea, quae ſunt infixa certis locis, tum illa non re, ſed uocabulo errantia. quorum conuerſiones, omneſq. motus qui animo uidit, is docuit ſimilem animum ſuum eius eſſe, qui ea fabricatus in caelo eſſet.

EXPLANATIO

CAPACITATEM] ſubſtantiam amplam, locum aliquem amplum, & capax receptaculum. FVNDVS] Vaſorum pars ima, in qua proprie reſident, Fundus uocatur. Fundi etiam appellatio comprehendit uillas, aedes, ſtabula, hortos, & campum ipſum. AN *imprimi quaſi ceram*,] Tabellarum ſimilitudine, memoriae naturalem uim exprimere nititur. VESTIGIA] effigies. ET *ad ſocietatem uitae*] ad politicam uitam. PAVCIS *litterarum notis*] De litterarum inuentore magna eſt quaeſtio. alij a Mercurio alii ab Hebreis, alii apud Syros repertas uolunt. *Notis* : characteribus. TERMINAVIT?] finiuit. ERRANTIVM *ſtellarum curſus, progreſſiones, inſtitiones*] ex duabus dictionibus Curſus, Progreſſiones, feci coniecturam, legendum eſſe, Inſtitiones, non, ut antea Inſtitutiones: ut ſimilibus, & conuenientibus uerbis. ſunt autem correctiones quaedam; quarum etſi ratio non explicatur, tamen, quibus iudicium eſt paullo ſubtilius, facile, cur factae ſint, ipſi per ſe intelligunt. rudibus autem, & tardis, & iis, qui ſibi omnia minutatim concidi, omniaq. tamquam manſa a nutrice inſeri in os uolunt, ego quidem, ut ſatisfaciam, non laboro. Haec Paullus pater. *Stellarum curſus* : Aſtrologiae repertorem deſignat: id Atlanti quidam tribuunt. ETIAM *ſuperiores*] qui hos aetate praeceſſerunt etiam magni. NON *re, ſed uocabulo errantia*.] Platonicum eſt, negare ſtellas errare, qui hoc nomine impietatis Graecos accuſat, quod de caeleſtibus corporibus mendacia dicere non uererentur. Hoc ipſum repetit Cicero lib. 2. de Nat. De. *Vocabulo* : uerbo ſolum errantia. planetae enim dicti ſunt ab errando; cum eos uetuſtiſſimi modo feſtinantius ire, modo tardius, & modo ſtare perſpicerent.

CICERO

NAM, cum Archimedes lunae, ſolis, quinque errantium motus in ſphaeram illigauit, effecit idem, quod ille, qui in Timaeo mundum aedificauit, Platonis deus, ut tarditate, & celeritate diſſimillimos motus una regeret conuerſio. quod ſi in hoc mundo fieri ſine deo non poteſt: ne in ſphaera quidem eoſdem motus Archimedes ſine diuino ingenio potuiſſet imitari. Mihi uero ne haec quidem notiora, & illuſtriora carere ui diuina uidentur. ut ego aut poetam graue plerumq. carmen ſine caeleſti aliquo mentis inſtinctu putē fundere, aut eloquentiā ſine maiore quadam ui fluere, abundantē ſonantibus uerbis, uberibusq. ſententijs. Philoſophia uero, omnium mater artium, quid eſt aliud, niſi, ut Plato ait, donum, ut ego, inuentum deorū? haec nos primū ad illorū cultum, deinde ad ius hominum, quod ſitū eſt in generis humani ſocietate, tū ad modeſtiam, magnitudinemq. animi erudiuit: eademq. ab animo, tamquam ab oculis caliginem diſpulit, ut omnia ſupera, infera, prima, ultima, media uideremus. prorſus haec diuina mihi uidetur uis, quae tot res efficiat, & tantas.

EXPLANATIO

ARCHIMEDES } hic ueluti Deus terrenus mechanico artificio uitream ſphaeram fecit, in qua mira conuerſione diſſimillimi circulorum motus uidebantur. de eadem meminit etiam in 2. lib. de nat. de. IN *ſphaeram illigauit*, } ſphaera a Graecis dicitur, ſpecies in rotundo conformata, quae noſtris eſt globus. HAEC } quae dicturus ſum. NOTIORA, } in quibus diuina uis magis cognoſcitur, quam in ſuperioribus exemplis. ILLVSTRIORA } magis poſita in lumine hominum. AVT *poetam* } poetas numine, ac diuino quodam afflatu agitari teſtatur Plato in libro de furore poetico. Atque huc facit illud Ouidij: Eſt deus in nobis, agitante caleſcimus illo. GRAVE *utrumque* } hoc eſt, perpetuam eloquentiam continens, & doctrinam copioſam, cui nihil deſit ſententiarum, uerborum, figurarum, & numerorum. SINE *caeleſti aliquo mentis inſtinctu* } In 1. de Diuin. Negat ſine furore Democritus quemquam poetam magnum eſſe. quod idem dicit Plato in Axiocho: Οὐ πρότερον οἷός τε ποιεῖν, πρὶν ἂν ἔνθεός τε γένηται, καὶ ἔκφρων, &c. MAIORE } quae ſcilicet excedat natiuum inſtinctum. VT *Plato ait* } in Timaeo.

CICERO

QVID *eſt enim memoria rerum, & uerborum? quid porro inuentio? profecto id, quo nec in deo quidquam maius intelligi poteſt. non enim ambroſia deos, aut nectare, aut Iuuentate pocula miniſtrante laetari arbitror. nec Homerum audio, qui Ganymedem a dijs raptum ait propter formam, ut Ioui pocula miniſtraret. non iuſta cauſſa, cur Laomedonti tanta fieret iniuria. fingebat haec Homerus, & humana ad deos transferebat. diuina, mallem, ad nos: quae autem diuina? uidere, ſapere, inuenire, meminiſſe. ergo animus, qui, ut ego dico, diuinus, ut Euripides audet dicere, deus eſt. & quidem, ſi deus aut anima, aut ignis eſt, idem eſt animus hominis. nam, ut illa natura caeleſtis, & terra uacat, & humore: ſic utriuſque harum rerum humanus animus eſt expers. ſin autem eſt quinta quaedam natura, ab Ariſtotele inducta primum; haec & deorum eſt, & animorum.*

EXPLANATIO

AMBROSIA } cibus eſt deorum, & Nectar potus: poculorum autem miniſtram Hebem Iunonis filiam, poetae fingunt, quam hic Iuuentatem uocat. HOMERVM } Reprehenditur Homerus, qui in hymno ad Venerē, atque in Iliade ſcripſit Ganymedem propter formā corporis raptum. de eo in Menaechmis: Plautus: Dic mihi, numquid tu uidiſti tabulam pictam in pariete, ubi aquila catamitum raperet: aut ubi Venus Adoninm? PROPTER *formam*, } animi cauſſa, non formae. Xenophon in Conuiuio CVR *Laomedonti* } μνημονικὸν ἁμάρτημα. nam Ganymedis Τρώς, non Laomedon, pater fuit. ET *humana* } commoda. MALLEM, } tranſtuliſſe. QVI, *ut ego dico, diuinus*, } Qui, ſine cauſſa additum uidetur. Haec Paullus pater. NATVRA *caeleſtis* } diuina. VTRIVSQ. *harum rerum* } terrae, & humoris. QVINCTA *quaedam natura* } ſcilicet ἐντελέχεια. DEORVM *eſt* } continuata, & perennis motio, quae ἐνδελεχείας nomine ab Ariſtotele expreſſa eſt.

CICERO

HANC *nos ſententiam ſecuti, his ipſis uerbis in Conſolatione haec expreſſimus. Animorum nulla in terris origo inueniri poteſt. nihil enim eſt in animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque fictum eſſe uideatur; nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum. his enim in naturis nihil ineſt, quod uim memoriae, mentis, cogitationis habeat; quod & praeterita teneat, & futura prouideat, & complecti poſſit praeſentia: quae ſola diuina ſunt; nec inuenietur unquam, unde ad hominem uenire poſſint, niſi a deo. Singularis eſt igitur quaedam natura, atque uis animi, ſeiuncta ab his uſitatis, notisq. naturis. Ita, quidquid eſt illud, quod ſentit, quod ſapit, quod uult, quod uiget, caeleſte, & diuinum eſt, ob eamq. rem aeternum ſit neceſſe eſt. Nec uero deus ipſe, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi poteſt, niſi mens ſoluta quaedam, & libera, ſegregata ab omni concretione mortali, omnia ſentiens, & omnia mouens, ipſaq. praedita motu ſempiterno. Hoc e genere, atque eadem e natura eſt humana mens. Vbi igitur, aut qualis eſt iſta mens? ubi tua, aut qualis? potes ne dicere? an, ſi omnia ad intelligendum non habeo, quae habere uellem; ne ijs quidem, quae habeo, mihi per te uti licebit? non ualet tantum animus, ut ſeſe ipſe uideat: at, ut oculus, ſic animus, ſeſe non uidens, alia cernit. non uidet autem, quod minimum eſt, formam ſuam. fortaſſe: quamquam id quoque: ſed relinquamus: uim certe, ſagacitatem, memoriam, motum, celeritatē uidet. haec magna, haec diuina, haec ſempiterna ſunt.*

EXPLANATIO

HIs *ipſis uerbis* ʒ quae ſequuntur ex libro de Conſolatione. in quo ſeipſum conſolatus eſt, cum mirificis doloribus angeretur ob mortem filiae. IN *naturis* ʒ ſcilicet elementorum quattuor. SINGVLARIS ʒ ſola, unica humanae ſpeciei. EADEM *e natura* ʒ diuina. VAT *tua*, ʒ obiectionem diluit obiectione. SI *omnia* ʒ argumenta. AD *intelligendum* ʒ quaeſtionem definiendam. PER *te* ʒ per tuas interrogationes.

CICERO

QVA facie quidem ſit, aut ubi habitet, ne quaerẽdum quidem eſt. ut, cum uidemus ſpeciem primum, candoremq. caeli, deinde conuerſionis celeritatẽ tantam, quantam cogitare non poſſumus; tum uiciſſitudines dierum, atque noctium, commutationesq. temporum quadripartitas, ad maturitatem frugum, & ad tẽperationem corporum aptas, eorumq. omnium moderatorem, & ducem ſolem, lunamq. accretione, & deminutione luminis quaſi faſtorum notantem & ſignificantem dies, tum in eodem orbe, in XII. partes diſtributo, quinque ſtellas ferri, eoſdem curſus conſtantiſſime ſeruantes, diſparibus inter ſe motibus; nocturnãq. caeli formam undiq. ſideribus ornatam; tum globum terrae eminentem e mari, fixum in medio mundi uniuerſi loco, duabus oris diſtantibus habitabilem, & cultum; quarum altera, quam nos incolimus, ſub axe poſita ad ſtellas ſeptem, unde

Horrifer Aquilonis ſtridor gelidas molitur niues;

altera auſtralis, ignota nobis, quam uocant Graeci ἀντάξονα; ceteras partes incultas, quod aut frigore rigeant, aut urantur calore; hic autem, ubi habitamus, non intermitti, ſuo tempore

Caelum niteſcere, arbores frondeſcere,
Vites laetificas pampini pubeſcere,
Ramos bacarum ubertate incurueſcere,
Segetes largiri fruges, florere omnia,
Fontes ſcatere, herbis prata conueſtirier;

tum multitudinem pecudum partim ad ueſcendũ, partim ad cultus agrorum, partim ad uehẽdum, partim ad corpora ueſtienda; hominemq. ipſum quaſi contemplatorem caeli, ac deorum, ipſorumq. cultorem, atque hominis utilitati agros omnes, & maria parentia.

EXPLANATIO

VIciſſitudines ʒ perpetuas ſucceſſiones, mutuas. QVADRIPARTITAS, ʒ in uer, aeſtatem, autumnum, & hiemem. TEMPERATIONEM ʒ ad ſanitatem. MODERATOREM, *& ducem ſolẽ* ʒ ſol namque mundana omnia conficit acceſſu ſuo, & diſceſſu. QVASI *faſtorum notantem* ʒ nam ad curſum lunae per ſingulos menſes deſcripti ſunt dies faſti, & nefaſti. ORE ʒ zodiaco. QVINQVE *ſtellas* ʒ reliquos planetas. EOSDEM ʒ perpetuos. DISPARIBVS ʒ celeritate, & tarditate. MVNDI *uniuerſi* ʒ mundus caelum, ac terram complectitur. DVABVS *oris* ʒ regionibus, plagis, una boreali, altera auſtrali. AD *ſtellas ſeptem*, ʒ ad ſeptemtrionem. Ἀντάξονα ʒ locatam ad axim contrariam. Eſt autem axis linea ſphaeram diuidens ab uno ad alterum polum ducta. quamquam etiam axis accipitur pro ligno plauſtrorum tereti, circa quod rotae uertuntur. PVBESCERE, ʒ Metaphora eſt ab homine ad uites. Pubeſcit homo, cum ad uirilem aetatem proximus eſt. Pubeſcit uitis, cum botrus eius incipit diſſolui in liquorem. VBERTATE ʒ cum qua pondus. FONTES *ſcatere herbis, prata conueſtirier* ʒ Hic Scatere pronunciandum eſt media correpta, ut anapaeſtus fiat, Scater'her. alioqui uerſus claudicabit. Sic & Lucretius lib. v. Largifluum fontem ſcatere, atque erumpere lumen. Et infra in eodem libro, Et partim plano ſcatere, atque erumpere campo. Plautus etiam, opinor in Caſina, Olere protulit, media contracta: Non omnes poſſunt olere unguenta exotica. Haec Paullus pater. TVM *multitudinem pecudum* ʒ Hactenus de herbis, & plantis, nunc de animalibus. CONTEMPLATIONEM *caeli*, ʒ Hinc etiam a Graecis ἄνθρωπον dictum uolunt. PARENTIA. ʒ obtemperantia.

CICERO

HAEC igitur, & alia innumerabilia cum cernimus, poſſumus ne dubitare, quin his praeſit aliquis uel effector, ſi haec nata ſunt, ut Platoni uidetur, uel, ſi ſemper fuerint, ut Ariſtoteli placet, moderator tanti operis, & muneris? ſic mentem hominis, quamuis eam non uideas, ut deum non uides, tamen, ut deum agnoſcis ex operibus eius, ſic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omniq. pulchritudine uirtutis uim diuinam mentis agnoſcito. In quo igitur loco eſt? credo equidem, in capite; &, cur credã, afferre poſſum: ſed de hoc alias: nunc, ubi ubi ſit animus, certe quidẽ in te eſt. Quae eſt ei natura? propria puto, & ſua. ſed fac igneam, fac ſpirabilem: nihil ad id, de quo agimus: illud modo uideto, ut deum noris, etſi eius ignores, & locum, & faciem, ſic animum tibi tuum notum eſſe oportere, etiam ſi eius ignores & locum, & formam. In animi autem cognitione dubitare non poſſumus, niſi plane in phyſicis plumbei ſumus, quin nihil ſit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. quod cum ita ſit, certe nec ſecerni, nec diuidi, nec diſcerpi, nec diſtrahi poteſt: nec interire igitur. eſt enim interitus quaſi diſceſſus, & ſecretio, ac diremptus earum partium, quae ante interitũ iunctione aliqua tenebantur.

EXPLA-

EXPLANATIO

EX *memoria* } hominis. In *capite*; } in cerebro. Eſt Platonis,& Hippocratis dogma,ſedem animi eſſe in cerebeo,qnia ibi ſit neruorum principium. Afferre *poſſum* : } ex phyſicis. In *omni autẽ cognitione* } cognitionem hoc loco uocat certam opinionem. Plvmbet } inertes,ac rudes, qui quouis tegumento flectamur.elegans metaphora. Earvm *partium*, } ſcilicet,animae,& corporis.

CICERO

HIs, & talibus adductus Socrates, nec patronũ quaeſiuit ad iudicium capitis;nec iudicibus ſupplex fuit;adhibuitq. liberam contumaciam, a magnitudine animi ductam,non a ſuperbia;& ſupremo uitae die de hoc ipſo multa diſſeruit; & paucis ante diebus, cum facile poßet educi e cuſtodia,noluit; &,cum paene in manu iam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita eſt,ut non ad mortem trudi,uerum in caelum uideretur adſcendere.ita enim cenſebat,itaq.diſſeruit: duas eſſe uias, duplicesq. curſus animorum e corpore excedentium: nam qui ſe humanis uitijs contaminaſſent, & ſe totos libidinibus dedidiſſent, quibus caecati uel in domeſticis uitijs,atque flagitijs ſe inquinaſſent; uel in rep. uiolanda fraudes inexpiabiles concepiſſent; ijs deuium quoddam iter eſſe, ſecluſum a concilio deorum: qui autem ſe integros,caſtosq.ſeruauiſſent, quibusq. fuiſſet minima cum corporibus contagio,ſeſeq.ab his ſemper ſeuocaſſent, eſſentq. in corporibus humanis uitam imitati deorum,his ad illos,a quibus eſſent profecti,reditum facilem patere: itaque commemorat, ut cygni,qui non ſine cauſſa Apollini dicati ſunt,ſed quod ab eo diuinationẽ habere uideantur, quia, prouidentes quid in morte boni ſit,cum cantu,& uoluptate moriantur;ſic omnibus,& bonis,& doctis eſſe faciendum.

EXPLANATIO

HIs, *& talibus adductus Socrates*, } Diſputationem de immortalitate animi concludi exemplis eorum,qui mortem contempſere.De Socrate uide Platonẽ in Critone, Phaedone, & Apologia Socratis,& in 1.lib.de Oratore. Liberam *contumaciam*, } pertinacem conſtantiam homine libero dignã. nam Socrates capitis damnatus Critoni oſtendenti nihil facilius eſſe quam illum de cuſtodia eripi,conſtantiſsime in hoc perſeuerauit,ut mortem oppetere mallet,quam committere,ut,legibus uiolatis,iniuſtus uideretur. Mortiferum *illud* } allatam in poculo cicutam: quam ait Plinius publica Athenienſium poena inuiſam eſſe. Dvas *eſſe uias*, } Socraticum, & Platonicum eſt dogma: quod & Virgilius ſectatus ita cecinit in VI.

Hic locus eſt, partes ubi ſe uia findit in ambas,
Dextera quae Ditis magni ſub moenia tendit,
Hac iter Elyſium nobis: at laeua malorum
Exercet poenas, & ad impia tartara mittit.

Addunt uiam dexteram ad ſolis exortum conuerſam eſſe:arduam,& confragoſam. alteram uero ad occaſum: planam,& patentem. Contagio, } Plato in Axiocho: Ὅτι μάλιστα μηδὲν ὁμιλῶν τῷ σώματι, μηδὲ κοινωνῶν. Et ibidem: Μὴ ἅπτεσθαι τοῦ σώματος. In Catone.Et de Somnio Scipionis. Vt *Cygni*, } Verba Platonis proxime reddit.ſimilitudine oſtendens laetitiam morientium, uirorum bonorum. Cvm *cantu*, } Plinius arbitratur cantum Cygnorum, qui in morte flebilis narratur, falſum eſſe.

CICERO

NEc uero de hoc quiſquam dubitare poſſet, niſi idem nobis accideret diligenter de animo cogitantibus,quod ijs ſaepe uſu uenit, qui acriter oculis deficientem ſolem intuerentur, ut adſpectũ omnino amitterent.ſic mentis acies, ſe ipſum intuens, non numquã hebeſcit:ob eamq. cauſſam contemplandi diligentiam amittimus.itaque dubitans,circumſpectans,haeſitans, Multa aduerſa reuerens,tamquam ratis in mari immẽſo,noſtra uehitur oratio.Sed haec & uetera,& a Graecis. Cato autem ſic abijt e uita, ut cauſſam moriendi nactum ſe eſſe gauderet.uetat enim dominans ille in nobis deus iniuſſu hinc nos ſuo demigrare.cum uero cauſſam iuſtam deus ipſe dederit,ut tunc Socrati,nunc Catoni,ſaepe multis: nae ille mediusfidius uir ſapiens laetus ex his tenebris in lucem illam excesſerit:nec tamen illa uincula carceris ruperit: leges enim uetant: ſed, tamquam a magiſtratu,aut ab aliqua poteſtate legitima,ſic a deo euocatus,atque emiſſus,exierit.tota enim philoſophorum uita, ut ait idem, commentatio mortis eſt, nam,quid aliud agimus, cum a uoluptate,id eſt a corpore,cum a re familiari,quae eſt miniſtra,& famula corporis,cum a rep.cum a negotio omni ſeuocamus animũ? quid, inquam, tum agimus, niſi animum ad ſe ipſum aduocamus, ſecum eſſe cogimus, maximeq. a corpore abducimus? ſecernere autem a corpore animum, nequidquam aliud eſt,quam emori diſcere.

EXPLANATIO

HAEsitat:] ignoratione, haeſitatione. Et a Graecis] tractata ſunt. Cato autem] Quae hactenus dicta ſunt, pertinent ad laudes Graecorum: Socrates enim fuit Graecus, & Athenienſis. Nunc Cicero affert exemplum Romanorum. Cato: minor, Vticenſis. Cavssam moriendi] ne ueniret in conſpectum uictoris, ne turpiter ſupplex eſſet, ne fieret ſeruus. Hinc] e uita. Cvm uero cauſſā] Videtur aliquo pacto admittere, ut manus ſibi ipſe inferre aliquis poſſit: id quod a Platone minime cōceſſum eſt, qui in Phaedone; οὐκ ἄλογον μὴ πρότερον αὑτὸν ἀποκτιννύναι δεῖν, πρὶν ἀνάγκην τινὰ ὁ θεὸς ἐπιπέμψῃ, ὥσπερ καὶ τὴν νῦν ἡμῖν παροῦσαν. Nae] affirmatiua eſt particula: quam ſequitur iuſiurandum ut confidenter ſe loqui oſtendat. Romani enim iurabant Mediusfidius, Ita me Dij. Commentatio mortis eſt.] docet enim contemnere corporeas illecebras, & cupiditatum dulces inſidias. nam, ut inquit Diuus Auguſtinus in lib. de ſpiritu, & anima, Animae, quae in corporibus uiuentes per dilectionem rerum uiſibilium corporalibus imaginibus afficiuntur, a corporibus exeuntes, in eiſdem imaginibus tormenta patiuntur. Sevocamvs animum?] ἀπολύσει τὴν ψυχὴν τῆς τοῦ σώματος κοινωνίας. Plato. Secvm eſſe] ψυχὴν αὐτὴν γίγνεσθαι, Plato. Secernere a corpore animum,] χωρίζειν μάλιστα ἀπὸ τοῦ σώματος τὴν ψυχήν, Plato in Axiocho. Neqvidqvam aliud eſt] Nequidquam pro Nihil, non probo: uix enim id fert Latini ſermonis conſuetudo. Nihil quidquam aliud eſt, habet Maffaei liber. placet: ſic enim locutus eſt Terentius in Adelphis,

Nihil quidquam uidi laetius. Et Plautus in Merc.
Nihil, Charine, te quidem quidquam pudet. Haec Paullus pater.

CICERO

Qvare hoc commentemur, mihi crede, diſiungamusq. nos a corporibus, id eſt cōſueſcamus mori. hoc &, dum erimus in terris, erit illi caeleſti uitae ſimile: &, cum illuc ex his uinculis emiſſi feremur, minus tardabitur curſus animorum. nam, qui in compedibus corporis ſemper fuerunt; etiam cum ſoluti ſunt, tardius ingrediuntur, ut ij, qui ferro uincti multos annos fuerũt. quo cum uenerimus, tum denique uiuemus. nam haec quidem uita, mors eſt: quam lamentari poſſem, ſi liberet. A. Satis tu quidem in Conſolatione es lamentatus: quam cum lego, nihil malo, quam has res relinquere; his uero auditis, multo magis. M. Veniet tempus, & quidem celeriter, & ſiue retardabis, ſiue properabis. uolat enim aetas. tantum autem abeſt ab eo, ut malum mors ſit, quod tibi dudum uidebatur; ut uerear, ne homini nihil ſit non malum aliud certe, ſed nihil bonum aliud potius, ſiquidem uel dij ipſi, uel cum dijs futuri ſumus. A. Quid refert? adſunt enim, qui haec non probent. M. Ego autem numquam ita te in hoc ſermone dimittam ulla uti ratione, ut mors tibi uideri malum poſſit. A. Qui poteſt, cum iſta cognouerim? M. Qui poſſis, rogas? cateruae ueniunt contradicentium, non ſolum Epicureorum, quos equidem non deſpicio, ſed neſcio quo modo doctiſſimus quiſque contemnit: acerrime autem, deliciae meae, Dicaearchus contra hanc immortalitatem diſſeruit. is enim tres libros ſcripſit, qui Lesbiaci uocantur, quod Mitylenis ſermo habetur; in quibus uult efficere, animos eſſe mortales. Stoici autem uſuram nobis largitur, tamquam cornicibus: diu manſuros aiunt animos, ſemper negant. Num uis igitur audire, cur, etiam ſi ita ſit, tamen non ſit in malis? A. Vt uidetur: ſed me nemo de immortalitate depellet.

EXPLANATIO

EX his uinculis] corporeis affectibus, & laboribus. Volat enim aetas] Horatius:

Heu fugaces Poſtume Poſtume Labuntur anni.

Qvid refert?] Quid obſtat ad felicitatem, quod uam horum ſit uerum, ſiue ſit bonum. Adsvnt] in hoc noſtro conſeſſu Epicurei, & Stoici. Ego *autem numquam ita te in hoc ſermone dimittam ulla uti ratione: ut mors tibi uideri malum poſſit.*] Neque ſenſus, neque locutio placet. quid enim ſibi uult, Numquam te in hoc ſermone dimittam ulla uti ratione? quis uero umquam ſic locutus eſt, Numquam te dimittam ulla uti ratione? uerbum Dimitto, & Latinum eſt, & ueteribus uſitatum, neque eodem modo ſemper, ſed uario, cum infinito autem numquam. itaque, etſi nihil immutaui, ne facerē id, quod faciendum non eſt, ut mihi plus tribuerem, quam ueteribus: tamen non dubito, quin ita legendum, & diſtinguendum ſit: Ego autem numquam ita te in hoc ſermone dimittam, ulla ui: ratione mors tibi uideri malum poſſit. Cum autem erroris originem quaererem, hanc reperi, quod particulam illam, Vti, quae hoc loco adiunctiua coniunctio eſt, lector opinatus infinitiuum eſſe modum a uerbo Vtor, cum ſuperiore membro coniunxit: &, ut hoc imperite, ita illud impudenter, quod Vt addidit de ſuo; ut aduerbium Ita, haberet, quo referretur: cum, Vti, pro, Vt eſſe poſitum, non intelligeret. Haec Paullus pater. Contemnit] Abeſt, &, opinor, recte, hoc uerbum ab antiquo libro: ut illud, Doctiſſimus quiſque, ſpectet ad uerbum Diſſeruit. Haec Paullus pater. Mitylenis] urbe Lesbi inſulae. Vsvram] longiorem uſum. Cornicibvs:] quibus Heſiodus nouem hominum aetates attribuit; propter quam temporis uſuram oſtendit Cicero, Stoicos habere cornices beatiores, quam homines.

CICERO

M. *Laudo id quidem: etſi nihil nimis oportet cōfidere. monemur enim ſaepe aliquo acute cōcluſo: labamus, mutamusq. ſententiam clarioribus etiā in rebus: in his eſt enim aliqua obſcuritas. id igitur ſi acciderit, ſimus armati. A. Sane quidem: ſed, ne accidat, prouidebo. M. Num quid igitur eſt cauſſae, quin amicos noſtros Stoicos dimittamus, eos, dico, qui aiunt animos manere, e corpore cum exceſſerint, ſed non ſemper? A. Iſtos uero: qui, quod tota in hac cauſſa difficillimū eſt, ſuſcipiant, poſſe animum manere corpore uacantem; illud autem, quod non modo facile ad credendum eſt, ſed, eo conceſſo, quod uolunt, conſequens, id certe non dant, ut, cum diu permanſerit, ne intereat.* M. *Bene reprehendis: & ſe iſto modo res habet. Credamus igitur Panaetio, a Platone ſuo diſſentienti, quem enim omnibus locis diuinum, quem ſapientiſſimum, quem ſanctiſſimum, quem Homerum philoſophorum appellat, huius hanc unam ſententiam de immortalitate animorum non probat. uult enim, quod nemo negat, quidquid natum ſit, interire: naſci autē animos, quod declarat eorum ſimilitudo, qui procreātur; quae etiam in ingeniis, non ſolum corporibus, appareat. Alterā autem affert rationem: nihil eſſe, quod doleat, quin id aegrum eſſe quoque poſſit; quod autem in morbum cadat, id etiam interiturum: dolore autem animos; ergo etiam interire.*

EXPLANATIO

LABAMVS, *mutamuſq. ſententiam clarioribus etiam in rebus: in his eſt enim aliqua obſcuritas.* } Puro re ctius hoc modo: Labamus, mutamuſq. ſententiam clarioribus etiam in rebus ineſt aliqua obſcuritas. Haec Paullus pater. SIMVS *armati.* } rationibus noſtris, meditatione, commentatione mortis, ſermonibus de morte inſtitutis. DIMITTAMVS: } praetereamus in hac diſputatione. ISTOS *uero*: } Haec ad Auditoris perſonam retuli; illud inferius, Bene reprehendis, ad Marchum: idq. e Sigonii libro. Haec Paullus pater. DIFFICILLIMVM *eſt*, } ad probandum. VACANTEM; } ſolutum, diremptum. CREDAMVS } a contrario. oſtendit Platoni potius credendum. credere ne igitur debemus? PANAETIO } Stoico, quem in lib. de off. imitari ſe non ſemel fatetur. SANCTISSIMVM } inuiolabili auctoritate. HOMERVM *philoſophorum* } inter philoſophos excellentiſſimum, ſic & Macrobius Virgilium uocat Homerum Mantuanum.

CICERO

H*Aec refelli poſſunt. ſunt enim ignorantis, cum de aeternitate animorum dicatur, de mēte dici, quae omni turbido motu ſemper uacet, nō de partibus iis, in quibus aegritudines, irae, libidineſq. uerſentur: quas is, contra quem haec dicantur, ſemotas a mente, & diſcluſas putat. nam ſimilitudo magis apparet in beſtiis: quarum animi ſunt rationis expertes. hominum autem ſimilitudo in corporum figura magis exſtat: & ipſi animi, magni refert, quali in corpore locati ſint. multa enim e corpore exiſiſtunt, quae acuant mentem; multa, quae obtundant. Ariſtoteles quidem ait, omnes ingenioſos melancholicos eſſe: ut ego me tardiorem eſſe non moleſte feram. enumerat multos: idq. quaſi conſtat, rationem, cur ita fiat, affert. Quod ſi tanta uis eſt ad habitum mentis in iis, quae gignuntur in corpore; ea ſunt autem, quaecunque ſunt quae ſimilitudinem faciant: nihil neceſſitatis affert, cur naſcantur animi, ſimilitudo. omitto ſimilitudines. uellem adeſſe poſſet Panaetius. uixit cum Africano. quaererem ex eo, cuius ſuorum ſimilis fuiſſet Africani fratris nepos. facie uel patris, uita omniū perditorum ita ſimilis, ut eſset facile deterrimus. cuius et ſimilis P. Craſſi, & ſapiētis, & eloquentis hominis, nepos; multorumq. aliorū, clarorū uirorum, quos nihil attinet nominare, nepotes, & filii. Sed, quid agimus? obliti ne ſumus, hoc nunc nobis eſse propoſitum, cum ſatis de aeternitate dixiſsemus, ne ſi interirent quidem animi, quidquam mali eſse in morte? A. Ego uero meminerā: ſed te, de aeternitate dicentem, aberrare a propoſito facile patiebar.*

EXPLANATIO

IS, } Plato. SEMOTAS } locis: nam irae ſedes cor: Cupiditatis iecur: animi cerebrum. IN *beſtiis*: } quam in homine. OMNES *ingenioſos melancholicos eſse* } Ariſtoteles XVIII. lib. Probl. refert melancholicos fuiſſe Empedoclem, Socratem, Platonem, & alios complures, qui ingenio ualuerunt. inibiq. malancholia uino comparatur. ME *tardiorem* } ingenio. AFRICANO. } minore. AFRICANI *fratris nepos* } filius Q. Fabii Allobrogici, nepos Q. Fabii Aemiliani. qui frater Africani fuit: uterque enim Paulli Aemilii filius: & alter ab Africani maioris filio, alter a Q. Fabio Maximo, Verrucoſſi filio eſt adoptatus. MVLTORVM Q. *aliorum*, } Vide Val. lib. III. cap. 5.

CICERO

M. Video te alta ſpectare, & uelle in caelum migrare, ſpero fore, ut contingat id nobis: ſed fac, ut iſti uolunt, animos non remanere poſt mortem: uideo nos, ſi ita ſit, priuari ſpe beatioris uitae; mali uero quid affert iſta ſententia? fac animum ſic interire, ut corpus: num igitur aliquis dolor, aut omnino poſt mortem ſenſus in corpore eſt? nemo id quidem dicit: etſi Democritum inſimulat Epicurus: Democritici negant. ne in animo quidem igitur ſenſus remanet. ipſe enim nuſquam eſt. ubi igitur malum eſt, quoniam nihil tertium? an, quoniam ipſe animi diſceſſus a corpore non fit ſine dolore? ut credam ita eſse, quam eſt id exiguum? & falſum eſse arbitror: & fit plerunque ſine ſenſu, non nunquam etiam cum uoluptate: totumq. hoc leue eſt, qualecunque eſt. fit enim ad punctum temporis. illud angit, uel potius excruciat, diſceſsus ab omnibus ijs, quae ſunt bona in uita. uide, ne a malis dici uerius poſſit. quid ego nunc lugeam uitam hominum? uere, & iure poſsum: ſed quid neceſse eſt, cum id agam, ne poſt mortem miſeros nos putemus fore, uitam etiam efficere deplorando miſeriorem? fecimus hoc in eo libro, in quo noſmet ipſos, quantum potuimus, conſolati ſumus.

EXPLANATIO

VELLE *in caelum migrare*.] ad animae ueram immortalitatem adſpirare. MALI *uero*] digreditur ad oſtendendũ nihil mali poſt mortem eſſe metuẽdam, etiam, ſi non ſic animorum mortalibus. INSIMULAT] accuſat, quaſi tribuiſſet corpori ſenſum poſt mortem. Hoc *leue*] exiguum malum. AD *punctum temporis*] quo iam euolat anima. ILLVD *angit &c.*] Plato in Axiocho: Ἀνιοχεῖ δὲ δέος τι παρέχουσα περιαμπέχον τὸν νοῦν, εἰ στερήσομαι τοῦδε τοῦ φωτὸς καὶ τῶν ἀγαθῶν. VERE,] poſſem lugere rationibus. IVRE] propter miſerum ſtatum meum. IN *eo libro*] in Conſolatione de obitu filiae Tulliolae.

CICERO

A MALIS igitur mors abducit, non a bonis, uerum ſi quaerimus. hoc quidem a Cyrenaico Hegeſia ſic copioſe diſputatur, ut is a rege Ptolemaeo prohibitus eſse dicatur illa in ſcolis dicere; quod multi, his auditis, mortem ſibi conſciſcerent. Callimachi quidem epigramma in Ambraciotam Cleombrotum eſt: quem ait, cum nihil ei accidiſset aduerſi, e muro ſe in mare abiecisse, lecto Platonis libro. eius autem, quem dixi, Hegeſiae liber eſt ἀποκαρτερῶν; quod a uita quidam per inediam diſcedens, reuocatur ab amicis; quibus reſpondens, uitae humanae enumerat incommoda. poſsem id facere, etſi minus, quam ille, qui omnino uiuere expedire nemini putat. Omitto alios: etiam ne nobis expedit, qui & domeſticis, & forenſibus ſolatijs, ornamentiſq. priuati, certe, ſi ante occidiſsemus, mors nos a malis, non a bonis abſtraxiſset?

EXPLANATIO

A MALIS *igitur mors abducit, non a bonis*,] Plato in Axiocho: Ἡ τοῦ ζῆν ἀπαλλαγὴ, κακοῦ τινός ἐστιν οὐκ ἀγαθῶν μεταβολή. CYRENAICO *Hegeſia*] De hoc meminit Val. lib. IIX. cap. 9. de ui eloquentiae. AMBRACIOTAM *Cleombrotum*] ab Ambracia, Epiri urbe, olim Pyrrhi regia, ut inquit Liuius. Cleombroti huius meminit etiam Ouidius in Ibin, & Lactantius Firmianus lib. III. Ἀποκαρτερῶν] Titulus eſt libri, quo ſignificatur Intolerantiſſimus. Plut. ἐν τῷ περὶ τῆς εἰς τὰ ἔκγονα φιλοστοργίας. ETIAMNE *nobis expedit*,] Eſt interrogatio affirmans. EXPEDIT] conducit. Ouidius Expedit eſſe deos, & ut expedit eſſe putemus. DOMESTICIS, & *forenſibus ſolatijs*,] hoc dicit, ob amiſſam filiam, & actionem cauſſarum forenſium quae oppreſſa repub. intermiſſa eſt.

CICERO

SIT igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullum a fortuna uulnus acceperit. Metellus ille honoratus quattuor filijs: at quinquaginta Priamus, e quibus decem & ſeptem iuſta uxore natis. in utroque eandem habuit fortuna poteſtatem, ſed uſa in altero eſt. Metellum n. multi filij, filiae, nepotes neptes in rogũ impoſuerunt: Priamum autem tanta progenie orbatum, cum in aram confugiſſet, hoſtis manus interemit. hic ſi, uiuis filijs, incolumi regno, occidiſſet,

— Adſtante ope barbarica,
Tectis caelatis, laqueatis;

utrum tandem a bonis, an a malis, diſceſſiſſet? tum profecto uideretur a bonis. at certe ei melius eueniſſet; nec tam flebiliter illa canerentur:

Haec omnia uidi inflammari,
Priamo ui uitam euitari,
Iouis aram ſanguine turpari.

quaſi uero iſta uel quidquam tum potuerit ei melius accidere. quod ſi ante occidiſſet, tamen euentum omnino amiſiſſet, hoc autem tempore ſenſum malorum amiſit. Pompeio, noſtro familiari, cum grauiter aegrotaret Neapoli, melius eſt factum. coronati Neapolitani fuerunt. nimirum etiam Puteolani uulgo ex opidis publice gratulabantur. ineptum ſane negotium, & graeculum, ſed tamen fortunatum.

EXPLA-

EXPLANATIO

Metellvs *ille honoratus quatuor filijs :* } De felicitate Q. Metelli Val. lib. vii. cap. i. oſtendit Cicero raro contingens. At *quinquaginta Priamus,* } Sequitur iam exemplum contrarium. *Quinquaginta:* filijs. ad quos alluſit Virgilius illo uerſu : Quinquaginta illi thalami, ſpes tanta nepotum. Ivsta *uxore* } Hecubam ſignificat Legitimam uxorem. Vsa *in altero eſt.* } exercuit in Priamo, quem calamitoſum poſtremo fecit. In *aram* } Iouis Hercei confugiſſet cuſtodiae ſuae cauſſa. A stanta *ope barbarica,* } ideſt, florente imperio Phrygio. An *a malis,* } certe a malis diſceſſiſſet. Mslivs *euenisſet ;* } e uita diſcedere. Canerentvr :} in Tragoedijs, a Choro. Hasc *omnia* } Verſus ſunt Enniani quos infra lib. iii. fuſius repetit. Qvasi *uero* } Ciceronis iudicio reprehenditur Chori cantus flebilis. Ista *uel* } Iſta ui, legendum eſſe, tum ipſa me ſententia, tum ſimilis admonuit locus in lib. de Vniuerſitate : ubi cum in omnibus uulgatis libris Vel cum eadem, legeretur, nos ante aliquot annos, Vi cum eadem, ex Platone repoſuimus. Error inde natus, quod Vei, pro Vi, ueteres ſcribebant. Haec Paullus pater. Pompeio, *noſtro familiari,* } Meminit Cicero ad Atticum l. iix. & Plutarchus in eius uita. *Familiari:* familiare eſt non quod eſt in familia, ſed quod pertinet ad familiam, quaſi gratus, quaſi domeſticus. Coronati } ad gratulandum. in ſigna honoris. Insptvm } contemptio eſt philoſophica. haec enim reuera non ſunt bona, ſed opinione. Et *Graeculum,* } in adulationem compoſitum. Graeci enim, ut inquit Curtius, ingenia habent temporalia.

CICERO

Vtrvm igitur, ſi tum eſſe eſſtinctus, a bonis rebus, an a malis, diſceſſiſſet? certe a miſeris. nō enim cum ſocero bellum geſſiſſet: non imparatus arma ſumpſiſſet: non domum reliquiſſet: non ex Italia fugiſſet: non, exercitu amiſſo, nudus in ſeruorum ferrum, & manus incidiſſet: non liberi defleti: non fortunae omnes a uictoribus poſſeſſae. qui, ſi mortem tum obiſſet, in ampliſſimis fortunis occidiſſet; is, propagatione uitae, quot, quantas, quam incredibiles hauſit calamitates? hac morte effugiuntur, etiam ſi non euenerint, tamen quia poſſunt euenire. ſed homines ea ſibi accidere poſſe non cogitant: Metelli ſperat ſibi quiſque fortunam. proinde quaſi aut plures fortunati ſint, quam infelices: aut certi quidquam ſit in rebus humanis: aut ſperare ſit prudentius, quam timere. Sed hoc ipſum concedatur, bonis rebus homines morte priuari; ergo etiam carere mortuos uitae commodis, idq. eſſe miſerum? certe, ita dicant, neceſſe eſt. An poteſt is, qui non eſt, re ulla carere? triſte enim eſt nomen ipſum carendi; quia ſubycitur haec uis: habuit, non habet, deſiderat, requirit, indiget. opinor haec incōmoda ſunt carentis: caret oculis, odioſa caecitas: liberis, orbitas. ualet hoc in uiuis: mortuorum autem non uitae modo commodis, ſed ne uita quidem ipſa quiſquam caret. de mortuis loquor, qui nulli ſunt. nos, qui ſumus, num, aut ſi cornibus caremus, aut pennis, ſit qui id dixerit? certe nemo. quid ita? quia, cum id non habeas, quod tibi nec uſu, nec natura aptum ſit, non careas, etiam ſi ſentias te non habere. hoc premendum etiam atque etiam eſt argumentum, confirmato illo, de quo, ſi mortales animi ſunt, dubitare non poſſumus, quia tantus interitus in morte ſit, ut ne minima quidem ſuſpicio ſenſus relinquatur. hoc igitur probe ſtabilito, & fixo, illud excutiendum eſt, ut ſciatur quid ſit carere; ne relinquatur aliquid erroris in uerbo.

EXPLANATIO

Si *tum* } in illa gratulatione, & corronatione. Cvm *ſocero* } C. Iulio Caeſare, cuius filia nupſerat Pompeio. Imparatvs } pecunia, milite, inſtrumento bellico. Domvm } Romam, quae ei quaſi domus erat. Fvgisssт : } audita fama Caeſaris. Incidissst : } apud Ptolemaeum regem Aegypti. Ea } haec mala. Non *cogitant* } non metuunt. Avt *ſperare ſit prudentius,* } Ex Stoicorum ſententia, qui non minus flagitioſum eſſe ſtatuunt ſperare, quam timere. Sed *hoc ipſum* } argumentum. Concsdatvr } diſputantibus. Haec *uis* } fortunae. Vis uiolentus exitus, caſus grauis. Incommoda } conſequentia mala. Odiosa *caecitas* } Caecorum non eſt ſuauis uſus, ſed plerumque odioſus, ſunt enim ſuſpicioſi, & moleſti. Valet *hoc* } habet locum iſtud carere. Nos *qui ſumus,* } in uita. Avt *ſi* } Si, ideſt propterea quia. Nsc *uſu,* } utile ſit. Natvra *aptum* } non naturale. Argvmentvm, } contrarium, ſcilicet, mortuos carere. Confirmato } concluſo ui argumentorum.

CICERO

Carere igitur hoc ſignificat, egere eo, quod habere uelis. ineſt enim, uelle, in carendo: niſi cum ſic, tamquam in febri, dicitur, alia quadam notione uerbi. dicitur enim alio modo etiam carere, cum aliquid non habeas, & non habere te ſentias, etiam ſi id facile patiare. carere enim malo, id non dicitur; non enim eſſet dolendum: dicitur illud, bono carere; quod eſt malū. ſed ne uiuus quidē bono caret, ſi eo nō indiget: ſed in uiuo intelligi tamen poteſt. regno carere, dici hoc in te ſatis ſubtiliter non poteſt: poſſet in Tarquinio,

cum

cũ regno eſſet expulſus: at in mortuo ne intelligi quidẽ poteſt. carere enim ſentientis eſt: nec ſenſus in mortuo eſt: ne carere quidẽ igitur in mortuo eſt. quamquã, quid opus eſt in hoc philoſophari, cum rem non magnopere egere philoſophia uideamus? quoties non modo ductores noſtri, ſed uniuerſi etiam exercitus ad non dubiam mortem concurrerunt? quae quidem ſi timeretur, non L. Brutus, arcens eum reditu tyrannum, quem ipſe expulerat, in proelio concidiſſet: non cum Latinis decertans pater Decius, cum Etruſcis filius, etiam cum Pyrrho nepos, ſe hoſtium telis obiecisſet: non uno bello pro patria cadentes Scipiones Hiſpania uidiſſet, Paullum Aemilium Cannae, Venuſia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Gracchum. num quis horum miſer hodie? ne tum quidem poteſt ſpiritum extremum? nec.n. poteſt eſſe miſer quiſquã, ſenſu perempto. At id ipſum odioſum eſt, ſine ſenſu eſſe. odioſum, ſi id eſſet carere. cum uero perſpicuum ſit, nihil poſſe in eo eſſe, qui ipſe non ſit: quid poteſt eſſe in eo odioſum, qui nec careat, nec ſentiat? quamquam hoc quidem nimis ſaepe, ſed eo quod in hoc ineſt omnis animi contractio ex metu mortis. qui enim ſatis uiderit, id quod eſt luce clarius, animo, & corpore conſumpto, totoq. animante deleto, & facto interitu uniuerſo, illud animal, quod fuerit, factũ eſſe nihil; is plane perſpiciet, inter hippocentaurum, qui numquam fuerit, & regem Agamemnonem nihil intereſſe; nec pluris nunc facere M. Camillum hoc ciuile bellum, quam, illo uiuo, ego fecerim Romam captã.

EXPLANATIO

CARERE *igitur* } Verbi Carere definitio, ex propriis confecta. VELIS } expetas, requiras. VELLE } uoluntas hominis uiui. NOTIONE } poteſtate. QVOD *eſt malum.* } ut morbus, paupertas. SED *in uiuo* } Eſt obiectio Auditoris. SVBTILITER } ſapienter. PHILOSOPHARI } diligentius exquirere, & philoſophorum more acute argumentari. DVCTORES } Verbum eſt poeticum, oſtendens heroicas uirtutes. oratorum eſt dicere Duces. CONCVRRERVNT: } id eſt, ſimul curcerunt. TYRANNVM, } Traquinium Superbum. EXPVLERAT, } Roma. IN *proelio* } in congreſſu cum Arunte Tarquinij filio, ubi mutuis uulneribus uterque perijt. uide Liuium. PATER *Decius* } Tres fuere Decij, pater, filius, & nepos: qui ſe deuouerunt immiſeruntq. in armatas hoſtium copias pro ſalute legionum Romanarum, Vide Liuium in rix. & in x. & in 11. de fin. HODIE? } poſt tot annos, luſtra, ſaecula. NE *tum quidem* } in ipſis proelijs. QVAMQVAM *hoc* } argumentum noſtrum. SAEPE } in hac diſputatione. CONTRACTIO } dolor animi. QVI *enim* } Imitatus eſt locum Platonis in Axiocho: Ως οὖν ἐπὶ τοῦ Δράκοντος, καὶ Κλεισθένους πολιτείας. SATIS *uiderit*, } argumẽtando, & diſputando. HIPPOCENTAVRVM, } Eſt in fabulis Centaurorum genus ex equo, & homine conflatum. AGAMEMNONEM } qui ante multa ſaecula mortuus eſt. INTERESSE } quantum ad ſenſum. CIVILE *bellum*, } Pompeianum. CAPTAM } a Gallis.

CICERO

CVR igitur & Camillus doleret, ſi haec poſt trecẽtos & quinquaginta fere annos euẽtura putaret: & ego doleam, ſi ad decem millia annorum gentem aliquam urbe noſtra potituram putem? quia tanta caritas patriae eſt, ut eam non ſenſu noſtro, ſed ſalute ipſius metiamur. itaque nõn deterret ſapientem mors, quae propter incertos caſus quotidie imminet, propter breuitatem uitae numquam longe poteſt abeſſe, quo minus in omne tempus reip. ſuisq. conſulat, & poſteritatem ipſam, cuius ſenſum habiturus non ſit, ad ſe putet pertinere. Quare licet etiam, mortalem eſſe animum iudicantem, aeterna moliri, non gloriae cupiditate, quam ſenſurus non ſit, ſed uirtutis, quam neceſſaria gloria, etiam ſi tu id non agas, conſequatur. Natura uero ſe ſic habet, ut, quo modo initium nobis rerũ omnium ortus noſter afferat, ſic exitum mors. quae ut nihil pertinuit ad nos ante ortum, ſic nihil poſt mortem pertinebit. in quo quid poteſt eſſe mali, cum mors nec ad uiuos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli ſunt, alteros non attingit. quam qui leniorem faciũt, ſomni ſimillimam nolunt eſſe. quaſi uero quiſquam ita nonaginta annos uelit uiuere, ut, cum ſexaginta confecerit, reliquos dormiat. ne ſues quidem id uelint, non modo ipſe.

EXPLANATIO

SI *haec* } bella ciuilia. DOLEAM, } dolerem. NON *ſenſu noſtro*; } cauſa falſa. SED *ſalute* } cauſa finalis eſt ſalus patriae: efficiens eſt ſtudium, & caritas. IVDICANTEM, } Sapientem. VIRTVTIS } cupiditate. ETIAM *ſi tu* } Mutatio perſonae. id poſt etiam ſi ſapiens id non agat. AGAS, } propoſitum habeas. NATVRA *uero* } Naturam uocat naturae neceſſitatem. ORTVS *noſter* } ingreſſus in hanc uitam. QVAE *ut nihil* } Plato in Axiocho. Ἤκουον δὲ τοῦ Προδίκου λέγοντος, ὅτι ὁ θάνατος οὔτε περὶ τοὺς ζῶντάς ἐστιν, οὔτε περὶ τοὺς μετηλλαχότας. &c. POST *mortem* } exitum uitae. ALTERI } mortui. SOMNI *ſimillimam* } hinc illud Ouidij: Stulte, quid eſt ſomnus, gelidae niſi mortis imago? QVASI *uero* } Refutat Cicero ſimilitudinem, & oſtendit argumenta, quae hactenus poſuit, eſſe firmiora. RELIQVOS } annos aeui ſempiterni.

CICERO

Endymion uero, ſi fabulas audire uolumus, neſcio quando in Latmo obdormit, qui eſt mons Cariae, nondum, opinor, experrectus. num igitur eum curare cenſes, cum Luna laboret, a qua conſopitus putatur, ut eum dormientem oſcularetur? quid curet autem, qui ne ſentit quidem? habes ſomnum imaginem mortis; eamq. quotidie induis: & dubitas, quin ſenſus in morte nullus ſit, cum in eius ſimulacro uideas eſſe nullum ſenſum? Pellantur ergo iſtae ineptiae paene aniles, ante tempus mori miſerum eſſe. quod tandem tempus? naturae ne? at ea quidem dedit uſuram uitae, tanquam pecuniae, nulla praeſtituta die. quid eſt igitur, quod querare, ſi repetit cum uult? ea enim conditione acceperas. Iidem, ſi puer paruus occidit, aequo animo ferendum putant; ſi uero in cunis, ne querendū quidem. Atqui ab hoc acerbius exegit natura, quod dederat. nondum guſtauerat, inquiunt, uitae ſuauitatē: hic autem iam ſperabat magna, quibus frui coeperat. At id quidem ipſum in ceteris rebus melius putatur, aliquam partem, quam nullam, attingere: cur in uita ſecus? quamquam non male ait Callimachus, multo ſaepius lacrymaſſe Priamum, quam Troilum. Eorum autem, qui exacta aetate moriuntur, fortuna laudatur: cur? nam, reor, non illis, ſi uita longior daretur, poſſet eſſe iucundior. nihil eſt enim profecto homini prudentia dulcius: quam, ut cetera auferat, affert certe ſenectus. quae uero aetas longa eſt? aut quid omnino homini longum? non ne modo pueros, modo adoleſcentes in curſu a tergo inſequens nec opinantes aſſecuta eſt ſenectus? ſed, quia ultra nihil habemus, hoc longum dicimus. omnia iſta, perinde ut cuique data ſunt, pro rata parte aut longa, aut breuia dicuntur. Apud Hipanin fluuium, qui ab Europae parte in pontum influit, Ariſtoteles ait beſtiolas quaſdam naſci, quae unum diem uiuant. ex his igitur hora octaua quae mortua eſt, prouecta aetate mortua eſt; quae uero occidente ſole, decrepita; eo magis, ſi etiam ſolſtitiali die. confer noſtram longiſſimam aetatem cum aeternitate: in eadem propemodum breuitate, qua illae beſtiolae, reperiemur.

EXPLANATIO

Endymion *uero* } hic amator Lunae dictus eſt, quia, ut tradit Plinius, multiuagos flexus Lunae primus deprehendit. Quando } qua aetate hominum. Luna *laboret* } curſu, amore ipſius Endymionis dormientis. Luna laborare dicitur proprie in defectu. Quid *curet* } oſculum Lunae. Ne *ſentit* } ſe oſculari. Induis: } aſſumis. Et *dubitas*, } Interrogatio reprehendens. quaſi dicat, Stulte dubitas. Simulacro } imagine, ſpecie rei falſa. Ineptiae *paene aniles*, } ineptae obiectiones, cuiuſmodi a deliris aniculis confingi ſolent. Praestituta *die* } ſcilicet, redditionis. Acceperas. } uitam. Si *puer paruus* } Si quis in puerili aetate, quae incipit a ſeptimo anno. Aequo *animo ferendum putant;* } in bonam partem accipientes dolorem; putant ignoſcendum eſſe naturae. In *cunis* } in prima infantia. Ab *hoc* } puero, qui ſuperauit ſeptimum annum. Exegit } quae credidit. Acerbius } cum maiore ſenſu doloris. Nondum *guſtauerat*, } Sic Virgilius:

> Quos dulcis uitae exortes, & ab ubere raptos,
> Abſtulit atra dies, &c.

Hic } puer. Magna, } diuitias, honores, uxorem, poſſeſſiones, bonorum hereditates. Saepius *lacrymaſſe* } Hinc Iuuenalis:

> Haec data poena diu uiuentibus, ut renouata
> Semper clade domus multis in luctibus, inq.
> Perpetuo maerore, & nigra ueſte ſeneſcant.

Troilum. } eius filium. Exacta *aetate* } confecti ſenio: qui ſcilicet ſuperarunt infantiam, pueritiā, iuuenilem aetatem, adoleſcentiam, uirilem aetatem, & ſenectutem. Nam, *reor, non illis*, } Non, antiquus liber non habet: nec ſane cum ſententia congruit: cum Cicero prudentiam in ſenibus laudet. Haec Paullus pater. Dulcius } dulce bonum prudentia. Assecuta } anteuerſa. Omnia *iſta, perinde ut cuique data ſunt, pro rata parte aut longa, aut breuia dicuntur.* } Legebatur antea, Pro rata parte a uita longa. nos, ſenſum ſecuti, Aut longa, correximus, adiuti non nihil a libro Maffaei ſcripto, in quo legitur, Aut ita. ex quo etiam, ſi priore loco, Ita, conſtituas, poſteriore, Aut, legi poſſet, hoc modo: Omnia iſta, perinde ut cuique data ſunt, pro rata parte ita aut longa, aut breuia dicuntur. Haec Paullus pater. Aristoteles } lib. v. de hiſtoria animalium. Hora *octaua* } ſecunda pomeridiana. Prouecta *aetate* } Prouecta aetas eſt, quae proxime decrepitam aetatem antecedit: quae decrepita eſt, exſanguis, & incuruata. Solstitiali *die* } cum ſol ad ſummum peruenit.

CICERO

Contemnamus igitur omnes ineptias: (quod enim leuius huic lenitati nomen imponam?) totamq. uim bene uiuendi in animi robore, ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum contemptione, ac deſpicientia, & in omni uirtute ponamus. nam nūc quidem cogitationibus molliſſimis effeminamur; ut, ſi ante mors adueniet, quam Chaldaeorum promiſſa conſecuti ſumus, ſpoliati magnis quibuſdam bonis, illuſi, deſtitutiq. uideamur. quod ſi expectando, & deſiderando pendemus animis, cruciamur, angimur: prodij immortales, quam iter illud iucundum eſſe debet, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla ſolicitudo futura ſit? quam me delectat Theramenes, quamq. elato animo eſt? etſi enim flemus, cum legimus: tamen non miſerabiliter uir clarus emoritur. qui cum, coniectus in carcerem triginta iuſſu tyrannorum, uenenum ut ſitiens obbibiſſet; reliquum ſic a populo eiecit, ut id reſonaret. quo ſonitu reddito, ridens, propino, inquit, hoc

pulchro Critiae, qui in eum fuerat taeterrimus. Graeci enim in conuiuijs ſolent nominare, cui poculum tradituri ſint. luſit uir egregius extremo ſpiritu, cum iam praecordijs conceptam mortem contineret: uereq. ei, qui uenenum praebuerat, mortem eſt eam auguratus, quae breui conſecuta eſt. quis hãc animi maximi aequitatem in ipſa morte laudaret, ſi mortem malum iudicaret? Vadit in eundem paucis poſt annis ſcyphum Socrates, eodem ſcelere iudicum, quo tyrannorum Theramenes. quae eſt igitur eius oratio, quia facit eum Plato uſum apud iudices, iam morte multatum.

EXPLANATIO

INEPTIAS } ineptos metus. LEVIVS } contemptius. HVIC *leuitati* } leuitatem uocat leuium hominum ſententias. qui ſcilicet quouis momento mouentur. IN *omni uirtute* } in omni genere uirtutum. CHALDAEORVM } Chaldaeos uocat hoc in loco eos, qui hominum γενέσεις conſiderant, qui futura praedicunt. PROMISSA } uitae perfectae. QVAM *optabiliter illud iter ineundum eſſe debet*, } Quis hoc modo loquitur? Debet eſſe ineundem, nemo certe dixerit: & illud, Ineundum eſt, Iniri debet, Inire nos decet, Latine dixeris. monere lectorem uolui, ut, cum in ſcriptos libros inciderit, hunc locum diligenter inſpiciat. Haec Paullus pater. THERAMENES, } Vide Xenophontem libro. 2. Ἑλλην. & Val. de Fortitudine. ELATO *animo* } ſupra animos caeterorum hominum. excelſo animo. LEGIMVS } hiſtoricos, & uitam ipſius Theramenis. FLETVS, } propter indignitatem ſupplicij. EMORITVR. } mortem fert uſque ad extremum ſpiritum. TRIGINTA } qui a Lacedaemonijs impoſiti fuerunt Athenienſibus. OBBIBISSET, } Obduxiſſet, Victorius: at Xenoph. lib. 2. de rebus Graecis: *Ἐπεὶ δὲ κώνειον ἔπιε* RELIQVVM } uenenum confectum ex cicuta. VT *id reſonaret.* } illiſum humo. QVI *in eum fuerat taeterrimus* } animo ſcilicet crudeliſſimo. Interpretatur Cicero Theramenis dictum ironicum fuiſſe. CVI *poculum* } quod dicitur hoſpitale LVSIT } facete irriſit Tyrannũ MORTEM } uenenum letiferum. PRAEBVERAT, } praeberi iuſſer: at. CONSECVTA *eſt.* } liberatis per Thraſybulum a triginta Tyrannorum imperio Athenis. IN *eundem carcerem*, } Barathrum ipſis dicebatur. IVDICVM } Athenienſium, PLATO } in Apologia.

CICERO

MAGNA me, inquit, ſpes tenet, iudices, bene mihi euenire, quod mittar ad mortem. neceſſe eſt enim ſit alterum de duobus, ut aut ſenſus omnino mors omnes auferat, aut in alium quedã locum ex his locis morte migretur. quamobrem, ſiue ſenſus extinguitur, morsq. ei ſomno ſimilis, eſt qui non numquam, etiã ſine uiſis ſomniorum, placatiſſimam quietem affert: dij boni, quid lucri eſt emori? aut quam multi dies reperiri poſſunt, qui tali nocti anteponantur, cui ſimilis futura eſt perpetuitas omnis conſequentis tẽporis? quis me beatior? ſin uera ſunt quae dicuntur, migrationem eſſe mortem in eas oras, quas, qui a uita exceſſerunt, incolunt id multo iam beatius eſt, te, cum ab iis, qui ſe iudicum numero haberi uolunt, euaſeris, ad eos uenire, qui uere iudices appellentur, Minoem, Rhadamanthum, Aeacum, Triptolemum; conuenireq. eos, qui iuſte & cum fide uixerint. Haec peregrinatio mediocris nobis uideri poteſt? Vt uero colloqui cum Orpheo, Muſaeo, Homero, Heſiodo liceat, quanti tandem aeſtimatis? equidem ſaepe mori, ſi fieri poſſet, uellem, ut ea, quae dico, mihi liceret inuenire. Quanta delectatione autem afficeret, cum Palamedem, cum Aiacem, cum alios iudicio iniquorum circumuentos conuenirẽ? Tentarem etiam ſummi regis, qui maximas copias duxit ad Troiam, & Vlyſſis, Siſyphiq. prudentiam: nec ob eam rem, cum haec exquirerem, ſicut hic faciebam, capite damnarer. Ne uos quidem, iudices, ij, qui me abſoluiſtis, mortem timueritis. nec enim cuiquam bono mali quidquam euenire poteſt nec uiuo, nec mortuo: nec umquam eius res a dijs immortalibus negligentur: nec mihi ipſi hoc accidit fortuito. Nec uero iis, a quibus accuſatus ſum, aut a quibus condemnatus, habeo quod ſuccenſeam, niſi quod mihi nocere ſe crediderunt. & hoc quidem hoc modo: nihil autem melius aeſtimo. Sed tempus eſt, inquit, iam hinc abire me, ut moriar; uos, ut uitam agatis. utrum autem ſit melius, dij immortales ſciunt; homines quidem ſcire arbitror neminem.

EXPLANATIO

MAGNA *me* } Locus eſt ex Apologia Socratis, fere ad uerbum conuerſus. SINE *uiſis inſomniorum* } ille enim ſomnus ſuauis eſt, in quo non ſunt inſomnia mala. QVID } quantum lucri. TALI *nocti* } ſomno unius noctis. CONSEQVENTIS *temporis?* } omnium ſaeculorum, aeui ſempiterni. ORAS } caeleſtes, campos Elyſios. VERE *iudices* } iuſte iudices: uerus enim iudex eſt, qui iuſtus eſt. NEC *ob eam rem* } Vituperatio eſt iudicũ: accuſat eos iniquitatis. QVOD *ſuccenſeam,* } Ignoſcere indiciũ eſt fortis animi. ET *hoc quidem modo: nihil autem melius aeſtimo.* } Ex antiquo libro Maffaei legẽdũ puto: Et haec quidem hoc modo: nihil aũt melius extremo ut hoc totũ nõ ex Socratis oratione ſit, ſed a Cicerone per interpoſitionem prolatum. nam neque in Platonis Apologia haec ſunt; & dictio illa, Inquit, quae

ſub-

ſubſequitur, ideo uidetur eſſe illata, ut quaſi interruptum ſuperioris orationis filium contexeret. Sic & in alio libro ſcriptum eſſe ſcripſit ad me idem Germanus monachus. Haec Pallus pater. *Et hoc quidē modo:* Socrates pronunciauit. *Nihil autem melius:* quam id, quod ſequitur: Sed tem pus eſt, &c. VITAM } quod reliquum eſt uitae. SCIVNT } Scientia, eſt in rebus neceſſarijs; Opinio, in uerisimilibus, Fides uero, in perſuaſis. SIT *melius* } mori, uel uiuerem.

CICERO

NAE ego haud paullo hunc animum malim, quam eorum omnium fortunas, qui de hoc iudicauerunt. & ſi, quod praeter deos negat ſcire quemquam, id ſcit ipſe, utrum melius ſit: nam dixit ante: ſed ſuū illud, nihil ut affirmet, tenet ad extremum. uos autem teneamus, ut nihil cenſeamus eße malum, quod ſit a natura datum omnibus; intelligamusq., ſi mors malum ſit, eſſe ſempiternum malum. nam uitae miſerae mors finis eſſe uidetur: mors ſi eſt miſera, finis eße nullus poteſt. Sed quid ego Socratem, aut Theramenem, praeſtantes uiros uirtutis, & ſapientiae gloria, commemoro, cum Lacedaemonius quidam, cuius ne nomen quidem proditum eſt, mortem tātopere contempſerit, ut, cum ad eam duceretur damnatus ab Ephoris, & eſſet uultu hilari, atque laeto, dixiſſetq. ei quidam inimicus, contemnis ne leges Lycurgi? reſponderit; ego uero illi maximam gratiam habeo, qui me ea poena multauerit, quam ſine mutuatione, & ſine uerſura poſſem diſſoluere. O uirum Sparta dignum: ut mihi quidem, qui tam magno animo fuerit, innocens damnatus eſſe uidetur. Tales innumerabiles noſtra ciuitas tulit.

EXPLANATIO

NAE *ego* } ſequitur Ciceronis iudicium de his uerbis Socratis. EORVM, *qui iudicauerunt* } quam iudicum, qui eum condemnauerunt. HAVD *paullo hunc animum malim,* } id eſt, multo magis uellem hunc Socratis animum. ETSI, *quod* } corrigit, ac interpretatur dictum Socratis, qui locutus uidetur contra ſuſtentationem ſententiae. DIXIT } affirmauit, ANTE: } in ijs, quae ego recitaui. TENET *ad extremum* } in extrema parte orationis dubitando. nam id peculiare fuit Socrati. quemadmodum & poſtea toti Academiae, nihil affirmare. TENEAMVS } concludamus. LACEDAEMONIVS *quidam* } Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis hunc Thectamenem appellat. A a *Ephoris* } Apud Lacedaemonios tales ferme erant Ephori, quales apud Romanos Tribuni pleb. Satis conſtat ab Ephoris reges alios eiectos fuiſſe, alios interemptos. MVTVATIONE } apud amicos. VERSVRA } apud feneratores. SPARTA } diſciplina Spartana. TVLIT } procreauit.

CICERO

SED quid duces, & principes nominem, cum legiones ſcribat Cato ſaepe alacres in eum locum profectas, unde redituras ſe non arbitrarentur? Pari animo Lacedaemonij in Thermopylis occiderunt: in quos Simonides:

Dic hoſpes Spartae, nos te hic uidiſſe iacentes,
Dum ſanctis patriae legibus obſequimur.

Quid ille dux Leonidas dicit? Pergite animo forti Lacedaemonij: hodie apud inferos fortaſſe cenabimus. fuit haec gens fortis, dum Lycurgi leges uigebant. e quibus unus, cum Perſes hoſtis in colloquio dixiſſet glorians, ſolem prae iaculorum multitudine & ſagittarum non uidebitis; In umbra igitur, inquit, pugnabimus. Viros commemoro: qualis tandem Lacaena? quae cum filium in proelium miſiſſet, & interfectum audiſſet, iccirco, inquit, genueram, ut eſſet qui pro patria mortem non dubitaret occumbere. Eſto: fortes, & duri Spartiatae: magnam habet uim reip. diſciplina: quid? Cyrenaeum Theodorum, philoſophum non ignobilem, non ne miramur? cui cum Lyſimachus rex crucem minaretur; iſtis, quaeſo, inquit, iſta horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil intereſt, humi ne, an ſublime putreſcat.

EXPLANATIO

SED, *quid duces* } ſingulos. LEGIONES } integros exercitus. CATO } in ſuis Aboriginibus. LOCVM } pugnam in proelium. THERMOPYLIS } ſic uocant anguſtias montium Theſſaliae. IN *quos Simonides:* } In, praepoſitio, hic accipitur in bonam partē, pro In quorum laudē, ut de Oratore lib. II. Multa in Caſtorem ſcripta, & Pollucem. & de Natura deorum lib. I. Catulus dilexit Roſcium: in quem et illud eſt eius, Conſtiterā exorientē aurorā forte ſalutans, & quae ſequuntur. De ſenectute etiam, In quem, inquit, illud eulogium, Vnicum plurimae conſentiunt gentes populi primarium fuiſſe uirū. His exēplis

adducti ſumus, ut, In quos, emẽdaremus, cũ, In quo, antea legeretur. Haec Paullus pater. Dic *hoſtes* } Carmẽ Simonidis. Meminit huius et Herod. in Polytym. Pergite *animo fortis* } Vereor, ne Graecũ uerbũ, Ἀριςοποιεῖσθαι, parum intellexerit Cicero noſter. nam id ualet, Prandere, non, ut Cicero uidetur accepiſſe, Fortiter agere. utitur autem hoc uerbo Plutarchus in Laconicis, ubi hoc Leonidae facinus narrat Iſidorus etiam Etymo lib. xx. cap. 2. Vnde, inquit, illud ducis alloquium: Prandeamus, tamquam ad inferos cenaturi. *Pergit*: ad proelium, excipiamus impetum hoſtium. Dvm *Lycurgi leges* } annis circiter quingentis. unde Plutarch in Lycurgi uita. In *umbra* } iaculorum. Lacaena } Lacedaemonia mulier. Esto: } concedam uobis. Fortes } animo in contemnenda morte. Dvri } corporibus in patiendis laboribus, & dolore. propter diſciplinam reip. Cyrenaevm *Theodorum*, } De hoc uide Val. & Senecam de Tranquillitate. Lysimachvs *rex* } ad quem miſſus erat a Ptolemaeo. Crvcem *minitaretur*; } propter libertatem ſermouis. Svblime } in cruce.

CICERO

Cvivs hoc dicto admoneor, ut aliquid etiam de humatione, & ſepultura dicendum exiſtimem. rem non difficilem, ijs praeſertim cognitis, quae de nihil ſentiendo paullo ante dicta ſunt. de qua Socrates quidem quid ſenſerit, apparet in eo libro, in quo moritur: de quo iam tam multa diximus. cum enim de immortalitate animorum diſputauiſſet, & iam moriendi tempus urgeret, rogatus a Critone quemadmodum ſepeliri uellet, Multam uero, inquit, operam amici fruſtra conſumpſi: Critoni enim noſtro non perſuaſi, me hinc auolaturum, neque quidquam mei relicturum. uerumtamen Crito, ſi me aſſequi potueris, aut ſicubi nactus eris; ut tibi uidebitur, ſepelito. ſed, mihi crede, nemo me ueſtrum, cum hinc exceſſero, conſequetur. Praeclare id quidem, qui & amico permiſerit, & ſe oſtenderit de hoc toto genere nihil laborare. Durior Diogenes, & id quidem ſentiens, ſed, ut Cynicus, aſperius, proijci ſe iuſſit inhumatum. tum amici, uolucribus ne, & feris? minime uero, inquit: ſed bacillum prope me, quo abigam, ponitote. qui poteris, illi? non enim ſenties. quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil ſentienti?

EXPLANATIO

Non *difficilem*, } non horribilem. Nihil *ſentiendo* } de exſtinctione ſenſus. In *eo libro* } Phaedone Platonis. Critone } ſuo familiari, & diſcipulo, quem Socrates, uetuit ne pecuuia corrumperet cuſtodem carceris. Consvmpsi: } hac nocte diſputans cum meo Critone. Avolatvrvm } celeriter abiturum. Qvidqvam *mei* } quod uere meum ſit. habuit enim corpus pro hominis ergaſtulo, pro ſepulcro, non pro parte hominis. Dvrior, } uita. } Asperivs } cum inſuauitate motum, & quaſi impudens.

CICERO

Praeclare Anaxagoras: qui cum Lampſaci moreretur, quaerentibus amicis, uellet ne Clazomenas in patriam, ſi quid accidiſſet, afferri; nihil neceſſe eſt, inquit: undique enim ad inferos tantundem uiae eſt. Totaq. de ratione humationis unum tenendum eſt; ad corpus illam pertinere, ſiue occiderit animus, ſiue uigeat: in corpore autem, perſpicuum eſt, uel exſtincto animo, uel elapſo, nullum reſidere ſenſum. Sed plena errorum ſunt omnia. trahit Hectorem ad currum religatum Achilles: lacerari eum, & ſentire credo putat. ergo hic ulciſcitur, ut quidem ſibi uidetur: at illa ſicut acerbiſſimam rem maeret:

Vidi, uidere quod me paſſa aegerrime,
Curru Hectorem quadrijugo raptarier.

quem Hectorem? aut quamdiu ille erit Hector? melius Attius, & aliquando ſapiens Achilles: Immo enimuero corpus Priamo reddidi, Hectorem abſtuli. non igitur Hectora traxiſti, ſed corpus quod fuerat Hectoris. Ecce alius exoritur e terra, qui matrem dormire non ſinat.

Mater, te appello, quae curam, ſomno ſuſpenſam, leuas,
Neque te mei miſeret: ſurge, & ſepeli natum.

haec cum preſſis, & flebilibus modis, qui totis theatris maeſtitiam inferant, concinuntur; difficile eſt non eos, qui inhumati ſunt, miſeros iudicare.

- Prius quam ferae,
Volucresq.

metuit, ne laceratis membris minus bene utatur; ne combuſtis, non extimeſcit.

Heu, reliquias ſemiaſſi regis, denudatis oſſibus,
Per terram ſanie delibutam foede diuexarier.

non intelligo, quid metuat, cum tam bonos ſeptenarios fundat ad tibiam. Tenendum eſt igitur, nihil curandum eſſe poſt mortem: cum multi inimicos etiam mortuos puniant.

EXPLANATIO

VNDIQVE *enim* } Laertius lib. 2. Πανταχόθεν ὁμοία ἐστὶν ἡ εἰς ᾅδου καταβάσις. TENENDVM eſt; } pro confirmato habendum eſt. AD *corpus* } ad ſeruitium corporis. VIGEAT: } uel perpetuo, uel aliquantiſper. ELAPSO } e uinculo ipſius corporis. SENSVM } mali. HECTOREM } occiſum a ſe. SENTIRE } ſe cruciatu affici. VLCISCITVR } cum uoluptate poenas ſumit. AT *ille* } ſiue mater, ſiue nutrix, ſiue uxor. QVEM *Hectorem?* } irridetur tragici poetae ſtultitia. MELIVS } magis philoſophica. CORPVS } Hectoris. HECTOREM } animum ipſum. TRAXISTI } o Achilles. ECCE *alius* } Polydorus a Polymneſtore Thracum rege occiſus. Vide Virgilium in IV. Aeneid. MATREM } Hecubam: quamquam Ilionam habet Horat. Sermonum II. PRESSIS, } oſtendit huiuſmodi opinionum auctores eſſe Tragicos poetas. VOLVCRESQ. } totum abſumant. Pertinent haec uerba ad paullo ante citata ex Tragoedia, quemadmodum & quae ſequuntur de ſemiuſto regis cadauere. COMBVSTIS } membris. SEMIASSI } in rogo funebri. NON *intelligo, quid metuat,* } Non eſt cauſa doloris. Eſt dolor fictus. SEPTENARIOS *fundat ad tibiam* } canebat tibicen, pronunciabat hiſtrio. NIHIL *curandum* } nihil metuendum. CVM } etiamſi.

CICERO

EXSECRATVR *luculentis ſane uerſibus apud Ennium Thyeſtes, primum ut naufragio pereat Atreus. durum hoc ſane: talis enim interitus non eſt ſine graui ſenſu: illa inania:*

Ipſe ſummis ſaxis fixus aſperis,
Euiſceratus, latere pendens, ſaxa ſpargens tabo,
Sanie, & ſanguine atro.

non ipſa ſaxa magis ſenſu omni uacabunt, quam ille latere pendens, cui ſe hic cruciatum cenſet optare. quã eſſent dura, ſi ſentiret? nulla ſine ſenſu.

Illud uero perquam inane:

Neque ſepulcrum, quo recipiatur habeat, portum corporis,
Vbi, remiſſa humana uita, corpus requieſcat malis.

Vides, quanto haec in errore uerſentur. portũ eſſe corporis, & requieſcere in ſepulcro putat mortuum. magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec docuerit quatenus eſſet quidque curandum. Sed quid ſingulorum opiniones animaduertam, nationum uarios errores perſpicere cum liceat? Condiunt Aegyptij mortuos, & eos domi ſeruant. Perſae etiam cera circumlitos condunt, ut quãmaxime permaneant diuturna corpora. magorum mos eſt, non humare corpora ſuorum, niſi a feris ſint antea laniata. in Hyrcania plebs publicos alit canes; optimates, domeſticos. nobile autem genus canum illud ſcimus eſſe. ſed pro ſua quiſque facultate parat, a quibus lanietur: eamq. optimam illi eſſe cenſent ſepulturam. Permulta alia colligit Chryſippus, ut eſt in omni hiſtoria curioſus: ſed ita taetra ſunt quaedam, ut ea fugiat, & reformidet oratio. Totus igitur hic locus eſt contemnendus in nobis, nõ negligendus in noſtris, ita tamen, ut mortuorum corpora nihil ſentire ſentiamus. quantum autem conſuetudini, famaeq. dandum ſit, id curent uiui, ſed ita, ut intelligant nihil ad mortuos pertinere.

EXPLANATIO

LVCVLENTIS } ſplendidis, glorioſis. ATREVS. } frater. TALIS *interitus* } naufragio ſcilicet perire. INANIA } ſine ueritate, & ratione. QVAM *eſſent dura* } interrogatio, cum contraria inductione. PERQVAM *inane* } magis inane, quam ſuperiora. HAEC *in errore uerſentur* } Concinnius, Hic in errore uerſetur. ſequitur enim proxime, Putat. tametſi ne illud quidem alterum carere ſententia uideo. Haec Paullus pater. PELOPIS } patris. FILIVM } Atreum. QVATENVS } quo iudicio. SINGVLORVM } poetarum, philoſophorum, ducum, imperatorum, militum. CONDIVNT } aromatibus, unguentis, quae conſeruant ab interitu ipſa cadauera. De uario ſepeliendi ritu lege Herod. Strab. Plinium, Solinum, & alios. MAGORVM } Magi fuere ſacerdotes Perſarum. Hi cum matribus ex patrio more congrediuntur: Ob hoc dixit Catulus

Nam magus ex matre, & gnato gignatur oportet:
Si uera eſt Perſarum impia religio.

NOBILE } Hyrcanorum. PARAT, } canes. CVRIOSVS } diligens coaceruator. TAETRA } horribilia. ORATIO } mea. TOTVS *igitur hic locus* } de ſepultura. IN *nobis* } quantum attinet ad nos uiuentes. IN *noſtris* } defunctis.

CICERO

SED profectò mors tum aequiſſimo animo oppetitur, cum ſuis ſe laudibus uita occidens conſolari poteſt. nemo parũ diu uixit, qui uirtutis perfectae perfecto functus eſt munere. multa mihi ipſi ad mortem tempeſtiua fuerunt: quae utinam potuiſſem obire. nihil enim iam acquirebatur: cumulata erant officia uitae: cum fortuna bella reſtabant. Quare, ſi ipſa ratio minus perficiet, ut mortem negligere poſſimus: at uita acta perficiat, ut ſatis ſuperq. uixiſſe uideamur. quamquam enim ſenſus abierit; tamen ſummis, & proprijs bonis & laudis, & gloriae, quamuis non ſentiant, mortui non carent. etſi enim nihil in ſe habeat gloria, cur expetatur; tamen uirtutem tamquam umbra ſequitur. uerum multitudinis iudicium de bonis, ſi quando eſt, magis laudandum eſt, quam illi ob eam rem beati. Non poſſum autem dicere, (quoquo modo hoc accipiatur) Lycurgum, Solonem legum, & publicae diſciplinae carere gloria; Themiſtoclem, Epaminundam bellicae uirtutis. ante enim Salamina ipſam Neptunus obruet, quã Salaminij trophaei memoriam: priusq. Boeotia Leuctra tollentur, quam pugnae Leuctricae gloria. Multo etiã tardius fama deſeret Curium, Fabricium, Calatinum; duos Scipiones, duos Africanos, Maximum, Marcellũ, Paullum, Catonem, Laelium, innumerabiles alios. quorum ſimilitudinem aliquam qui arripuerit, non eam fama populari, ſed uera bonorum laude metiens, fidenti animo, ſi ita res feret, gradietur ad mortem: in qua aut ſummum bonum, aut nullum malum eſſe cognouimus: ſecundis uero ſuis rebus uolet etiam mori. non enim tã cumulus bonorum iucundus eſſe poteſt, quam moleſta deceſſio Hanc ſententiam ſignificare uidetur Laconis illa uox, qui, cum Rhodius Diagoras, Olympionices nobilis, uno die duos ſuos filios uictores Olympiae uidiſſet, acceſſit ad ſenẽ, & gratulatus, morere Diagora, inquit: non enim in caelum adſcenſurus es.

EXPLANATIO

PROFECTO } Profectò nunc dicitur, cum quid habetur pro facto. Affirmatio eſt in rebus tranſactis, probatis, decretis, demonſtratis. OCCIDENS } homo moriens. OBIRE. } approbare, & ſequi. NIHIL } laudis, honoris. IAM *acquirebatur*: } amplius acquiri potuit. CVMVLATA } multiplicata, & amplificata. OFFICIA } recte, & praeclare geſta. BELLA } ciuilia. RESTABANT } ad impediendam felicitatem. IPSA *ratio* } argumentatio philoſophorum. VITA *acta* } praeclare, perfecto uirtutis munere. SVIS, *& proprijs* } Suum, eſt, quod uniuſcuiuſque ſingulare eſt; Proprium, quod ab unoquoque poſſeſſum eſt, quod non alienum eſt. QVAM *illi* } mortui, OB *eam rem* } ob iudicium uulgi. LYCVRGVM, *Solonem* } Vtriuſque uitam deſcribit Plutarchus. SALAMINII *trophaei* } Victoriae, quam Themiſtocles habuit contra Perſas apud Salaminam. TARDIVS } quam Epaminondam, & Themiſtoclem. SCIPIONES } qui perierunt in Hiſpania. SVMMVM bonum } ſi anima eſt immortalis. NVLLVM *malum* } ſi corpus interit. COGNOVIMVS } didicimus in hoc loco. SIGNIFICARE } probare. DIAGORAS *Rhodius* } Vide Gel. lib. III. OLYMPIONICES } Olympionicas uocant uictores in ludis Olympiacis. OLYMPIAE } in Olympio certamine. IN *caelum* } nihil reliquum eſt laudis.

CICERO

MAGNA haec, & nimium fortaſſe Graeci putant, uel tum potius putabant: iisq., qui hoc Diagorae dixit, permagnum exiſtimans tres Olympionicas una ex domo prodire, cunctari illum diutius in uita, fortunae obiectum, inutile putabat ipſi. Ego autem, tibi quidem quod ſatis eſſet, paucis uerbis, ut mihi uidebar, reſponderam: conceſſeras enim, nullo in malo mortuos eſſe: ſed ob eam cauſſam contendi, ut plura dicerem, quod in deſiderio, & luctu haec eſt conſolatio maxima. noſtrum enim, & noſtra cauſſa ſuſceptum dolorem modice ferre debemus; ne et noſmet ipſos amare uideamur. Illa ſuſpicio intolerabili dolore cruciat, ſi opinamur eos, quibus orbati ſumus, eſſe cum aliquo ſenſu in ijs malis, quibus uulgo opinantur. hanc excutere opinionẽ mihimet radicitus uolui, eoq. fui fortaſſe longior. A. Tu longior? nõ mihi quidem. prior enim pars orationis tuae faciebat, ut mori cuperem; poſterior, ut modo non nollem, modo non laborarem: omni autem ratione illud certe perfectum eſt, ut mortem non ducerem in malis.

EXPLANATIO

NVLLO *in malo* } quia animus ſimul cum corpore interiret. IN *deſiderio* } uiuorum. ET *luctu* } propter mortuos. CONSOLATIO } uiuorum. MAXIMA } ſcilicet, mortem non eſſe malum. SVSCEPTVM } a nobis. nam eorum, qui mortui ſunt, cauſſa dolendum non eſſe, iam probauit rationibus, & exem-

& exemplis. MODICA } moderate, patienter. CRVCIAT } uiuos lugentes. *SI opinanur* } Si in hoc loco ſignificat, propterea quod. VT *mori* } propter uitam beatam. LABORARAM: } extimeſcerem. OMNI *autem oratione* } Iam duas orationis partes fecit, nunc de tota loquitur. itaque legendum omnino, Oratione, non, Ratione. In Verr. lib. VI. Vt aliquando totam huius generis orationem concludam; non, Rationem. Ex Ter. Andria. PERFECTVM } integre demonſtratum.

CICERO

M. Num igitur etiam rhetorum epilogum deſideramus, an iam hãc artem plane relinquimus? A. Tu uero iſtam ne reliqueris, quam ſemper ornaſti: & quidem iure: illa enim te, ſi uere loqui uolumus, ornauerat. ſed quinam eſt iſte epilogus? aueo enim audire quidquid eſt. M. Deorum immortalium iudicia ſolẽt in ſcholis proferre de morte, nec uero ea fingere ipſi, ſed Herodoto auctore, aliiſq. pluribus. Primum Argiae ſacerdotis Cleobis, & Biton filii praedicantur. nota fabula eſt. cum enim illam ad ſollemne, & ſtatum ſacrificium curru uehi ius eſſet, ſatis longe, ab opido ad fanum; morarenturq. iumenta: tunc iuuenes ii, quos modo nominaui, ueſte poſita, corpora oleo perunxerunt, ad iugum acceſſerunt. ita ſacerdos aduecta in fanum, cum currus eſſet ductus a filiis, precata a dea dicitur, ut illis praemium daret pro pietate, quod maximum homini dari poſſet a deo: poſt, epulatos cum matre adoleſcentes, ſomno ſe dediſſe, mane inuentos eſſe mortuos. Simili precatione Trophonius, & Agamedes uſi dicuntur: qui, cum Apollini Delphis templum exaedificaſſent, uenerantes deum petierunt mercedem non paruam quidem operis, & laboris ſui, nil certi, ſed quod eſſet optimum homini. quibus Apollo ſe id daturum oſtẽdit poſt eius diei diem tertium: qui ut illuxit, mortui ſunt reperti. iudicauiſſe deum dicunt, & eum quidem deum, cui reliqui dii conceſſiſſent, ut praeter ceteros diuinaret, mortem eſſe optimum homini.

EXPLANATIO

RHETORVM *epilogum* } epilogum declamatorum ſophiſtarum. TV *uero* } qui rex ſemper fuiſti oratorum in perorando. QVINAM } qualisnam. ISTA } rhetoricus. AVEO } auere eſt cupide petere. &, quemadmodum ſumus auidi cibi: ſic etiam ſumus auidi cognitionis, & ſcientiae. IVDICIA } auctoritates, quibus ſtare debemus. SOLENT } in declamationibus. FINGERE } a ſe ficta proferre more Rhetorum. ARGIAE *ſacerdotis* } Delphici Apollinis. NOTA *fabula* } Plato in Axiocho, & Herodot. lib. VI. SOLLEMNE, *& ſtatum ſacrificium* } Statum lego, non Statutum, ut habent aliquot impreſſi libri, ſic & in oratione de Haruſp. reſp. Statas, ſollemneſq. caerimonias. Et Liuius lib. XL. Proficiſcuntur ab Theſſalonica Aeniam ad ſtatum ſacrificium. Manauit autem latius hoc mendum, ut in ueterum libris ſaepe, pro Statum, legatur Statutum. Exempla, ne ſatietatem habeat prolixitas, omitto. Haec Paullus pater. Sollemne: ἑορτὴν, Herodotus. *Sollemne*: quod ſingulis annis eſt ſtatum: Quod deſignatam horam, & tempus habet, hoc Statum dicitur. IVS } mandatum, δίκη. MORARENTVRQ. } tardius incederent, ὑστερίζειν. IVMENTA: } βόες. POSITA *ueſte* } exſuti ueſtibus. PRO *pietate* } Pietas proprie dicitur officiũ, quod ſuſcipitur erga parentes: uel erga ſenes: uel erga benemeritos. SOMNO *ſe dediſſe* } κοιμᾶσθαι. MORTVOS } pro praemio. TROPHONIVS, *& Agamedes* } De his Strabo lib. IX. VENERANTES } Participium loco aduerbii: ueneranter petierunt. PRAETER *ceteros* } maioribus praeſagiis diuinaret.

CICERO

FERTVR etiam de Sileno fabella quaedam: qui cum a Mida captus eſſet, hoc ei muneris pro ſua miſſione dediſſe ſcribitur; docuiſſe regem, non naſci homini longe optimum eſſe; proximum autem, quamprimum mori. qua eſt ſententia in Creſphonte uſus Euripides:

Nam nos decebat, coetus celebrantes domum,
Lugere, ubi eſſet aliquis in lucem editus,
Humanae uitae uaria reputantes mala:
At, qui labores morte finiſſet graues,
Omnes amicos laude, & laetitia exſequi.

Simile quiddam eſt in Conſolatione Crantoris: ait enim Terinaeum quendam Eliſium, cum grauiter filii mortem maereret, ueniſſe in pſychomantium, quaerentem quae fuiſſet tantae calamitatis cauſſa: huic in tabellis tres huiuſmodi uerſiculos datos:

Ignaris homines in uita mentibus errant.
Euthymus potitur fatorum munere laeto.
Sic fuit utilius finiri, ipſique, tibique.

His, & talibus auctoribus uſi, confirmant cauſſam, rebus a diis immortalibus iudicatam.

EXPLANATIO

De *Sileno* } Meminit huius Plutarch. in lib. de audiendis poetis, ubi etiam Euripidis locus citatur, quem hic Latine expreſſit Cicero. uide etiam Strab. lib. XII. & Stob. cap. 119. & Plat. in Axiocho. Sua *miſſique* } liberatione. Cresphonte } quae Tragoedia non exſtat. Nam *nos decebat*, &c. } his tribus uerſibus unum expreſſit Cicero ſenarium:

τὸν φύντα θρηνεῖν εἰς ὅσ' ἔρχεται κακά.

Duo uero ſubſequentes totidem Graecis:

τὸν δ' αὖ θανόντα, καὶ πόνων πεπαυμένον,
χαίροντας, εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων

Lavds } deorum. Laetitia } amicorum. Exseqvi } decet. In *conſolatione Crantoris:* } quem Cicero in Conſolatione ſua ſe imitatum eſſe, ſupra confeſſus eſt. Terinaevm *quendam Elyſium* } a Terina loco in magna Graecia celebri. Psychomantivm } oraculum animorum: locum ex quo animae reſpondent. Ignaris *in mentibus* } Plut. in Conſolatione Apollinis. Confirmant *cauſſam* } affirmant in tractatione, quaeſtionem de morte.

CICERO

Alcidamvs quidam, rhetor antiquus in primis nobilis, ſcripſit etiam laudationem mortis, quae conſtat ex enumeratione malorum humanorum. cui rationes eae, quae exquiſitius a philoſophis colliguntur, defuerunt, ubertas orationis non defuit. Clarae uero mortes pro patria oppetitae, non ſolum glorioſae rhetoribus, ſed etiam beatae uideri ſolent. repetunt ab Erechtheo: cuius etiam filiae cupide mortem expetiuerunt pro uita ciuium; Codrum, qui ſe in medios immiſit hoſtes familiari ueſte, ne poſſet agnoſci, ſi eſſet ornatu regio: quod oraculum erat datum, ſi rex interfectus eſſet, uictrices Athenas fore. Moenecens uero non praetermittitur: qui, oraculo edito, largitus eſt patriae ſuum ſanguinem. Iphigenia Aulide duci ſe immolandam iubet, ut hoſtium ſanguis eliciatur ſuo. Veniunt inde ad propiora. Harmodius in ore, & Ariſtogiton: Lacedaemonius Leonidas, Thebanus Epaminondas uigent: noſtros non norunt: quos enumerare magnum eſt: ita ſunt multi, quibus uidemus optabiles fuiſſe mortes cum gloria.

EXPLANATIO

Alcidamvs } hic fuit Eleates, & auditor Gorgiae. Rationes } argumenta. Exquiſitivs } diligentius, doctius, eruditius. Colligvntvr } concluduntur argumentando. Gloriosae } fama, & memoria rerum geſtarum. Beatae } ſenſu, & uſu. Erechtheo: } Atticae rege. Meminit huius etiam in oratione pro Sextio. Filiae } quae enumerantur ab Herodoto. Codrvm } Athenienſium regem, de quo Iuſtinus, Valerius, & alij. Menoecevs } Creontis, Thebarum regis, filius. Euripides in Phoeniſſis, & Statius lib. X. Thebaidos. Svvm *ſanguinem*. } uitam ſuam deuouit. Iphigenia } Agamemnonis filia. De hac item Euripides. Hostivm } Troianorum. Harmodivs } De hoc, & de Ariſtogitone Herodotus in VI. Nostros } maiores noſtros, Fabios, Brutos, Camillos, Catones, Maximos, & clariſſimos uiros.

CICERO

Qvae cum ita ſint; magna tamen eloquentia eſt utendum, atque ita uelut ſuperiore e loco concionandum, ut homines mortem uel optare incipiant, uel certe timere deſiſtant. nam, ſi ſupremus ille dies non exſtinctionem, ſed commutationem affert loci: quid optabilius? ſin autem perimit, ac delet omnino: quid melius, quam in medijs uitae laboribus obdormiſcere, & ita conniuentem ſomno conſopiri ſempiterno? quod ſi fiat; melior Ennij, quā Solonis, oratio. hic enim noſter,

Nemo me lacrumis decoret, (inquit) nec funera fletu Faxit.

at uero ſapiens ille,

Mors mea ne careat lacrumis: linquamus amicis Maerorem, ut celebrent funera cum gemitu.

nos uero, ſi quid tale acciderit, ut a deo denunciatum uideatur, ut exeamus e uita, laeti, & agentes gratias pareamus, emittiq. nos e cuſtodia, & leuari uinculis arbitremur; ut aut in aeternam, & plane in noſtram domum remigremus; aut omni ſenſu, moleſtiaq. careamus: ſin autem nihil denunciabitur; eo tamen ſimus animo, ut horribilem illum diem alijs, nobis fauſtum putemus; nihil in malis ducamus, quod ſit uel a dijs immortalibus, uel a natura, parente omnium, conſtitutum. non enim temere, nec fortuito ſati, & creati ſumus: ſed profecto fuit quaedam uis, quae generi

conſuleret humano, nec id gigneret, aut aleret, quod, cum exantlauiſſet omnes labores, tum incideret in mortis malum ſempiternum. portum potius paratum nobis, & perfugium putemus. quo utinam uelis paſſis peruehi liceat. ſin, reflantibus uentis, reijciemur? tamen, eodem paullo tardius referamur, neceſſe eſt. quod autem omnibus neceſſe eſt, id ne miſerum eſſe uni poteſt? Habes epilogum, ne quid praetermiſſum, aut relictum putes. A. *Ego uero. & quidem fecit etiam iſte me epilogus firmiorem.* M. *Optime, inquam: ſed nunc quidem ualetudini tribuamus aliquid: cras autem, &, quot dies erimus in Tuſculano, agamus haec, & ea potiſſimum, quae leuationem habeant aegritudinum, formidinum, cupiditatum. qui omni e philoſophia eſt fructus uberrimus.*

EXPLANATIO

ELOQVENTIA } in amplificando. SVPERIORE } tamquam e tribunali. OPTARE } ſi anima eſt immortalis. TIMERE } ſi corpus interit una cum anima. SVPREMVS } Diem ſupremum uocamus, quemadmodum Horatius etiam, ſupremam horam, extremum diem. LOCI } terreſtris cum caeleſti. OPTABILIVS } quam mutare locum deteriorem cum meliore, mortale cum immortale. OMNINO: } animum cum corpore. OBDORMISCERE } ex laſſitudine. SI *fiat* } etiamſi fieri poſſet. ENNII } Poetae Romani. ORATIO. } ſententia. SAPIENS *ille*, } Solòn, qui cognomentum aſſecutus eſt Sapientis. Fuit enim unus ex ſeptem ſapientibus Graeciae. MORS *mea* } Hoc epitaphium Socratis eſſe uidetur: quod etiam Graece citat Plutarchus. REMIGREMVS } ſi animi ſunt immortales. CARSAMVS } ſi animus interit cum corpore. SI *autem nihil denunciabitur;* } ſi naturae finis exſpectandus eſt. DIEM } mortis ALIIS, } nefariis hominibus. NOBIS } bonis uiris. TEMERE } abſque conſilio deorum. NEC *id* } id animal. EXANTLAVISSET } ſuperaſſet. VELIS *paſſis* } ſecundo uento. ſecundo enim uento uela pandimus. Metaphora eſt a nauigantibus. REFLANTIBVS *uentis*, } id, eſt aduerſis. perſiſtit in tranſlatis. QVOD *autem omnibus* } ſic Seneca in epiſt. Quis, inquit, quaeri poteſt in ea condicione ſe eſſe, in qua nemo non eſt? EGO *uero* } habeo fidem. CRAS *autem* } ponit materiam inſequentium librorum. AGAMVS *haec* } curemus, quae pertinent ad bonam uitam.

Hactenus Cicero de morte ſententiam ſuam explicauit, ut illius temporis falſa religio docuit.

IN

M. TVLLII. CICERONIS TVSCVLANARVM DISPVTATIONVM AD. M. BRVTVM LIBRVM. II.

DE. TOLERANDO. DOLORE

Commentarius Aldi Mannuccij.

ARGVMENTVM

IN TVSCVLANA *ſecunda Cicero docet dolorem eſſe tolerandum, quo modo, & cur tolerandus. Vult enim dolorem non ſummum eſſe malum, cum dedecus ſit maius malum. Hinc omnia, quae nocitura uideantur, cum tolerantia prudenter cauenda, & ſine cuiuſquam iniuria: idq. diuinum munus eſſe, ac potiſsimum.*

CICERO

NEOPTOLEMVS *quidem apud Ennium philoſophari ſibi ait neceſſe eſſe, ſed paucis; nam, omnino, haud placere: ego autem, Brute, neceſſe quidem mihi eſſe arbitror philoſophari; (nam quid poſſum, praeſertim nihil agens, agere melius?) ſed non paucis, ut ille. difficile eſt enim in philoſophia, pauca eſſe ei nota, cui nō ſint aut pleraque, aut omnia. nam nec pauca, niſi e multis, eligi poſſunt; nec, qui pauca perceperit, non idem reliqua eodem ſtudio perſequetur. ſed in uita tamen occupata, atque, ut Neoptolemi tum erat, militari, pauca ipſa multum ſaepe proſunt, & ferunt fructus; ſi non tantos, quanti ex uniuerſa philoſophia percipi poſſunt, tamen eos, quibus aliqua ex parte interdum aut cupiditate, aut aegritudine, aut metu liberemur: uelut ex ea diſputatione, quae mihi nuper habita eſt in Tuſculano, magna uidebatur mortis effecta contemptio: quae non minimum ualet ad animum metu liberandum.*

EXPLANATIO

NEOPTOLEMVS } Apud Ennium Neoptolemus ita ait: Philoſophandum eſt paucis: nam omnino haud placet. quae ſententia improbatur, quia omnino eſſe philoſophandum, utile, & neceſſarium oſtenditur. Neoptolemus nouus miles interpretatur. Eius uerſus, atque ſententiae meminerunt Appuleius, & Gellius. NIHIL *agens* } otioſe uiuens, uel ſine dignitate extra reip. adminiſtrationem. VT *ille.* } Neoptolemus cenſet. PAVCA *ipſa multum ſaepe proſunt,* } Quantulicumque proceſſus in diſciplinis. Eſt enim aliquo prodire tenus, ſi non datur ultra: ut Horatius eleganter dixit. TAMEN *eos* } intelligendum eſt Quamquam, aut ſimile.

CICERO

NAM, *qui id, quod uitari non poteſt, metuit, is uiuere animo quieto nullo modo poteſt, ſed qui, non modo quia neceſſe eſt mori, uerum etiam quia nihil habet mors, quod ſit horrendum, mortem non timet, magnum is ſibi praeſidium ad beatam uitam comparauit. quamquam non ſumus ignari, multos ſtudioſe contra eſſe dicturos. quod uitare nullo modo potuimus: niſi nihil omnino ſcriberemus. etenim, ſi orationes, quas nos multitudinis iudicio probari uolebamus; (popularis eſt enim illa facultas, & effectus eloquentiae eſt audientium approbatio) ſed ſi reperiebantur non nulli, qui nihil laudarent, niſi quod ſe imitari poſſe confiderent; quemq. ſperandi ſibi, eundem & bene dicendi finem proponerent; &, cum obruerentur copia ſententiarum, atque uerborum, ieiunitatem, & famem ſe malle, quam ubertatem, & copiam dicerent; unde erat exortum genus Atticorum, iis ipſis, qui id ſequi ſe profitebantur, ignotum; qui iam conticuere, paene ab ipſo foro irriſi: quid futurum putamus, cum auditore populo, quo utebamur antea, nunc minime nos uti poſſe uideamus? eſt enim philoſophia paucis contenta iudicibus, multitudinem conſulto ipſa fugiens, eiq. ipſi ſuſpecta, & inuiſa: ut uel, ſi quis uniuerſam uelit uituperare, ſecundo id populo facere poſſit; uel, ſi in eam, quam nos maxime ſequimur, conetur inuadere, magna habere poſſit auxilia ex reliquorum philoſophorū diſciplinis. Nos autem uniuerſae philoſophiae uituperatoribus reſpondimus in Hortenſio.*

EXPLANATIO

QVOD *uitari non poteſt,* } Mors cunctis mortalibus impendens humanam uitam perturbat. QVAMQVAM } occurrit futuris reprehenſoribus diſputationum ſuarum. NISI *quod ſe imitari poſſe* } Idem de Orat. Nunc enim tantum quiſque laudat, quantum ſe ſperat poſſe imitari. IAIVNITATE } Reprehenduntur qui in ieiunum, atque aridum dicendi genus incidunt: negligentes illam Ciceronis ubertatem, quā imitari non poſſunt. PAVCIS *contenta* } ſed eruditis. QVAM *nos maxime* } Academicam, ſiue moralem. SECVNDO *id populo* } fauente, & comprobante. RESPONDEBIMVS *in Hortenſio* } De hoc meminit in prooemio libri I. de Finib. & Auguſtinus libro III. Confeſſionum.

CICERO

PRO Academia autem quae dicenda erant, ſatis accurate in Academicis quattuor libris explicata arbitramur. ſed tamen tantum abeſt, ut ſcribi contra nos nolumus, ut id etiam maxime optemus. in ipſa enim Graecia philoſophia tãto in honore numquam fuiſſet, niſi doctiſſimorum contentionibus, diſſenſionibusq. uiguiſſet. Quamobrem hortor omnes, qui facere id poſſunt, ut huius quoque generis laudem iam languenti Graeciae eripiant, & perferant in hanc urbem, ſicut reliquas omnes, quae quidem erant expetendae, ſtudio, atque induſtria ſua maiores noſtri tranſtulerunt. Atque oratorum quidem laus ita ducta ab humili uenit ad ſummum, ut iam, quod natura fert in omnibus fere rebus, ſeneſcat, breuiq. tempore ad nihilum uentura uideatur. Philoſophia naſcatur Latinis quidem litteris ex his temporibus; eamq. nos adiuuemus; noſq. ipſos redargui, refelliq. patiamur. quod ij ferunt animo iniquo, qui certis quibuſdam, deſtinatiſq. ſententijs quaſi addicti, & conſecrati ſunt, eaq. neceſſitate conſtricti, ut, etiam quae non probare ſoleant, ea cogantur conſtantiae cauſſa defendere. nos, qui ſequimur probabilia, nec ultra id, quod ueriſimile occurrerit, progredi poſſumus, & refellere ſine pertinacia, & refelli ſine iracundia parati ſumus.

EXPLANATIO

IAM *languenti Graetiae* } quae priſcis temporibus artibus, & diſciplinis excelluerat. QVOD *natura fert* } eſt enim rerum omnium uiciſſitudo. Vnde Lucanus:

In ſe magna ruunt, laetis hunc numina rebus
Creſcendi poſuere modum. Et Seneca: Laborant magna faſtigia.

PHILOSOPHIA *naſcatur* } Graecorum eloquentiae decrementis eleganter oppoſita eſt noua ſoboles. QVASI *addicti* } Eos reprehendit Cicero, qui alicui ſectae ita ſe addixere, ut conſtantiae cauſſa defendant, quae tamen ipſi non probant. QVI *ſequimur probabilia* } id quod Academicae ſectae peculiare erat. REFELLERE *ſine pertinacia, & refelli ſine iracundia* } Mallem ſic, Refelli ſine pertinacia, & refellere ſine iracundia. Haec Paullus Pater.

CICERO

QVOD ſi haec ſtudia traducta erunt ad noſtros; ne bibliothecis quidem Graecis egebimus, in quibus multitudo infinita librorum propter eorum eſt multitudinem, qui ſcripſerunt. eadem enim dicuntur a multis: ex quo libris omnia referta ſunt. quod accidet etiam noſtris, ſi ad haec ſtudia plures confluxerint. ſed eos, ſi poſſumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam diſſerendi elegantia, ratione, & uia philoſophantur. Eſt enim quoddam genus eorum, qui ſe philoſophos appellari uolunt, quorum dicuntur eſſe latini ſane multi libri: quos non contemno equidem, quippe quos numquam legerim: ſed, quia profitentur ipſi illi, qui eos ſcribunt, ſe neque diſtincte, neque diſtribute, neque eleganter, neque ornate ſcribere, lectionem ſine ulla delectatione negligo. quid enim dicant, & quid ſentiant ij, qui ſunt ab ea diſciplina, nemo, mediocriter quidem doctus, ignorat. quamobrem, quoniam, quemadmodum dicant, ipſi non laborant; cur legendi ſint, niſi ipſi inter ſe, qui idem ſentiunt, non intelligo. nam ut Platonem, reliquoſque Socraticos, & deinceps eos, qui ab his profecti ſunt, legunt omnes, etiam qui illa aut non approbant, aut non ſtudioſiſſime conſectantur; Epicurum autem, & Metrodorum non fere, praeter ſuos, quiſquam in manus ſumit; ſic hos Latinos ij ſoli legunt, qui illa recte dici putant. Nobis autem uidetur, quidquid litteris mandetur, id commendari omnium eruditorum lectione debere. nec, ſi ipſi minus conſequi poſſumus, iccirco minus id ita faciendum eſſe ſentimus.

EXPLANATIO

HAEC *ſtudia* } philoſophiae. BIBLIOTHECIS } id eſt, libris. Locus pro locato. DISSERENDI *elegantia* } diſputandi, & loquendi ſplendore. RATIONE, *& uia* } certa methodo. LECTIONEM } Conſummati ſcriptoris laus eſt, prodeſſe doctrina, & elegantia delectare: cum alterum ſine altero truncum ſit, & mutilum. QVID *enim dicant,* } Quorundam Epicureorum diſputationes inanes taxat, idque aliarum ſectarum collatione. METRODORVM } Hic Epicuri diſcipulus fuit. COMMENDARI } id eſt, tradi.

CICERO

ITAQVE mihi ſemper Peripateticorũ, Academiaeq. conſuetudo, de omnibus rebus in contrarias partes diſſerendi, non ob eam cauſſam ſolum placuit, quod aliter non poſſet, quid in quaque re ueriſimile eſſet, inueniri; ſed etiam, quod eſſet ea maxima dicendi exercitatio: qua princeps uſus eſt Ariſtoteles, deinde

eum

eum qui ſecuti ſunt. noſtra autem memoria Philo, quem nos frequenter audiuimus, inſtituit alio tempore rhetorum praecepta tradere, alio philoſophorum. ad quam nos conſuetudinem a familiaribus noſtris adducti, in Tuſculano, quod datum eſt temporis nobis, in eo conſumpſimus. itaque cum ante meridiem dictioni operam dediſſemus, ſicut pridie feceramus; poſt meridiem in Academiam deſcendimus. in qua diſputationem habitam nõ quaſi narrantes exponimus, ſed eiſdem fere uerbis, ut actum, diſputatumq. eſt. eſt igitur ambulantibus ad hunc modum ſermo ille nobis inſtitutus, & a tali quodam inductus exordio. A. Dici non poteſt, quam ſim heſterna diſputatione tua delectatus, uel potius adiutus. etſi enim mihi conſcius ſum, nunquam me nimis cupidum fuiſſe uitae: tamen obijciebatur interdum animo metus quidam, & dolor, cogitanti fore aliquando finem huius lucis, & amiſſionem omnium uitae commodorũ. hoc genere moleſtiae ſic, mihi crede, ſum liberatus, ut nihil minus curandum putem.

EXPLANATIO

DICENDI *exercitatio* } contradicendo. PHILO, } Academiae pri nceps. QVEM *nos frequ enter audiuimus,* } Idem in Bruto teſtatur. FAMILIARIBVS *noſtris* } Hirtio, Dolabella, alijs. DICTIONI } declamationi oratoriae. AMBVLANTIBVS } Ariſtotelico more. unde etiam Peripateticis nomen. DICI *non poteſt,* } occaſi one m captat ad ſequentem diſputationem: qua confitmandum eſt, in dolore nihil eſſe mali.

CICERO

M. Minime mirum id quidem. nam efficit hoc philoſophia: medetur animis: inanes ſolicitudines detrahit: cupiditatibus liberat: pellit timores. ſed haec eius uis nõ idem poteſt apud omnes; tum ualet multum, cum eſt idoneam complexa naturam. fortes enim nõ modo fortuna adiuuat, ut eſt in uetere prouerbio, ſed multo magis ratio, quae quibuſdam quaſi praeceptis confirmat uim fortitudinis. te natura excelſum quendam uidelicet, & altum, & humana deſpicientem genuit: itaque facile in animo forti contra mortem habita inſedit oratio: ſed haec eadem num cenſes apud eos ipſos ualere, niſi admodum paucos, a quibus inuenta, diſputata, conſcripta ſunt? quotus enim quiſque philoſophorũ inuenitur, qui ſit ita moratus, ita animo, ac uita conſtitutus, ut ratio poſtulat; qui diſciplinam ſuam, non oſtentationem ſcientiae, ſed legem uitae putet; qui obtemperet ipſe ſibi, & decretis ſuis pareat?

EXPLANATIO

EFFICIT *hoc philoſophia* } philoſophiae uis. FORTES *enim* } prouerbium Terentianum in Phormione. Liuius: Fortes fortunam adiuuare aiebant. Virgilius, Audentes fortuna iuuat. & hoc: Audentes ſorsq., deusq. iuuat. Tibullus, Audendum eſt: fortes adiuuat ipſa Venus. HVMANA *deſpicientem.* } In hanc ſententiam eſt illud Papinij in Pollij laudatione, ſpemq. metumq. domas uitio ſublimior omni. & quod paullo poſt, Celſa tu mentis ab arce Deſpicis errantes; humanaq. gaudia rides. QVOTVS *enim quiſque philoſophorum* } ideſt, quotquot ſunt. ad paucitatem refertur, ac ſi dicatur, Quam pauci. MORATVS } moribus ornatus. dicitur etiam Moratus moribus. Terent. Quid mulieris uxorem habes, aut quibus moratam moribus? SED *legem uitae* } Philoſophiam uitae regulam eſſe, & legem honeſte, beneq. uiuendi, dixit Seneca. DECRETIS } Quae Graeci δόγματα uocant: noſtris modo decreta, modo ſcita, modo placita appellant.

CICERO

VIDERE *licet alios tanta leuitate, & iactatione, ijs ut fuerit non didiciſſe melius; alios pecuniae cupidos, gloriae non nullos; multos libidinum ſeruos: ut cum eorum uita mirabiliter pugnet oratio. quod quidem mihi uidetur eſſe turpiſsimum. ut enim, ſi grammaticum ſe profeſſus quiſpiam, barbare loquatur; aut ſi abſurde canat is, qui ſe haberi uelit muſicum, hoc turpior ſit, quod in eo ipſo peccet, cuius profitetur ſcientiam: ſic philoſophus in ratione uitae peccans, hoc turpior eſt, quòd in officio, cuius magiſter eſſe uult, labitur, artemq. uitae profeſsus, delinquit in uita. A. non ne uerendum igitur, ſi eſt ita, ut dicis, ne philoſophiam falſa gloria exornes? quod eſt enim maius argumentum, nihil eam prodeſſe, quam quoſdam perfectos philoſophos turpiter uiuere? M. Nullum uero id quidem argumentum eſt nam ut agri non omnes frugiferi ſunt, qui coluntur; falſumq. illud, ac improbe,*

Etſi ſegetem ſunt in deteriorem datae
Fruges, tamen ipſe ſuapte natura enitent:

Sic animi non omnes culti fructum ferunt. atque (ut in eodem ſimili uerſer) ut ager, quamuis fertilis, ſine cultura fructuoſus eſſe non poteſt; ſic ſine doctrina animus. ita eſt utraque res una ſine altera debilis, cultura autẽ animi philoſophia eſt: quae extrahit uitia radicitus, & praeparat animos ad ſatus accipiendos; eaq. mandat his, &, ut ita dicam, ſerit, quae adulta fructus uberrimos ferant.

EXPLA-

EXPLANATIO

VT *enim, ſi* } elegantibus ſimilitudinibus, docet, turpiſſime in uita peccari a philoſophi, uitae magiſtris. PVGNET *oratio*. } Eſt incongruens non in pectore, ſed in labijs habere bonitatē: philoſophia enim, tam ad benedicendum,. quam ab bene uiuendum, seperta eſt. IN *ratione uitae* } in regula beneuiuendi.

CICERO

AGAMVS igitur, ut coepimus: dic̄, ſi uis, de quo diſputari uelis. A. Dolorem exiſtimo maximum malorum omnium. M. Etiam ne maius, quam dedecus? A. Non audeo id dicere quidem: & me pudet tam cito de ſententia eſſe deiectum. M. Magis eſſet pudendum, ſi in ſententia permaneres. quid enim minus eſt dignū, quam tibi quidquam peius uideri dedecore, flagitio, turpitudine? quae ut effugias, quis eſt non modo non recuſandus, ſed ultro appetendus, ſubeundus, excipiendus dolor? A. Ita prorſus exiſtimo. quare ne ſit ſane ſummum malum dolor; malum eſt certe. M. Vides ne igitur, quantum, breuiter admonitus, de doloris terrore deieceris? A. Video plane; ſed plus deſidero. M. Experiar equidem: ſed magna res eſt; animoq. mibi opus eſt nō repugnante. A. Habebis id quidem. ut enim heri feci, ſic nunc rationem, quo ea me cumque ducet, ſequar. M. Primum igitur de imbecillitate multorum, & de uarijs diſciplinis philoſophorum loquar. quorum princeps & auctoritate, & antiquitate, Socraticus Ariſtippus non dubitauit ſummum malum dolorem dicere. deinde ad hanc eneruatam, muliebremq ſententiam ſatis docilem ſe Epicurus praebuit. hunc poſt Rhodius Hieronymus, dolore uacare, ſummum bonum dixit: tantum in dolore duxit mali. ceteri, praeter Zenonem, Ariſtonem, Pyrrhonem, idem fere, quod modo tu; malum illud quidem, ſed alia peiora.

EXPLANATIO

DOLOREM *exiſtimo* } Diſputanda propoſitio, Dolorem eſſe maximum malorem. QVAM *dedecus?* } Id ſolum eſſe malum Stoici dicebant, ſicut ſolam uirtutem bonum. MAGIS *eſſet pudendum* } nam curſum male inſtitutum, non proſeqai, ſed mutare iubemur, ex prouerbio. EXCIPIENDVS *dolor* } exemplum attulit Callicratidas claſſis Laconicae praefectus, apud Arginuſas inſulas, qui mori maluit, quam fuga dedecus, & turpitudinem ſubire. DISCIPLINIS } ſectis, ſiue, ut Graeci uocant, haereſibus. PHILOSOPHORVM } inquirentium de ſummo bono, & de ſummo malo. SOCRATICVS *Ariſtippus* } Socratis diſcipulus, non tamen ſectator. Fuit & alter Ariſtippus, huius Socratici nepos, ex filia, Μητροδίδακτος dictus, quaſi a matre doctus. RHODIVS *Hieronymus,* } huius meminit in II. de Finibus: meminit & Seneca. PRAETER *Zenonem* } Hic in porticu docebat, quae Graeco uocabulo στοὰ nuncupatur. ex quo ſectatores eius Zenonij, & Stoici dicti ſunt. ARISTONEM, *Pyrrhonem,* } De his, atque etiā Herylo, meminit Cicero in V. de Fin. A Pyrrhone Pyrrhonij philoſophi dicti quos Graeco cognomento Σκεπτικοὺς appellant, quaſi quaeſtores, & conſideratores. MALVM *illud quidem,* } Stoici dolorem malum eſſe negabant, quia deteriorem non faciat. illis enim uirtus finis erat, & ſolum bonum, quod inquirebant. At Cicero dolorem malum quidem eſſe concedit, ſed ſummum negat: cum dedecus, & flagitia dolore peiora ſint.

CICERO

ERGO id, quod natura ipſa, & quaedam generoſa uirtus ſtatim reſpuit, ne dolorem ſummum malū dicere, oppoſitoq. dedecore ſententia depellere, in eo, magiſtra uitae, tot ſaecula permanet philoſophia. quod huic officium, quae laus, quod decus erit tanti, quod adipiſci cum dolore corporis uelit, qui dolorem ſummū malum ſibi eſſe perſuaſerit? quam porro quis ignominiam, quam turpitudinem non pertulerit, ut effugiat dolorem, ſi id ſummum malum eſſe decreuerit? quis autem non miſer non modo tunc, cum premetur ſummis doloribus, ſi in his eſt ſummum malum, ſed etiā eum ſciet id ſibi poſſe uenire? & quis eſt, cui non poſſit? ita ſit, ut omnino nemo poſſit eſſe beatus. Metrodorus quidem eum perfecte putat beatum, cui corpus bene conſtitutū ſit, & exploratum ita ſemper fore. quis autem eſt iſte, cui id exploratum poſſit eſſe? Epicurus uero ea dicit, ut mihi quidem riſus captare uideatur. affirmat enim quodam loco, ſi uratur ſapiens, ſi crucietur: exſpectas fortaſſe, dum dicat; patietur, perferet, non ſuccumbet. magna mehercule laus, & eo ipſo, per quem iuraui, Hercule digna: ſed Epicuro, homini aſpero, & duro, non eſt hoc ſatis: in Phalaridis tauro ſi erit, dicet, quam ſuaue eſt hoc, quam hoc non curo. ſuaue etiam? an parum eſt, ſi non amarum? at id quidem illi ipſi, qui dolorem malum eſſe negant, non ſolent dicere, cuiquam ſuaue eſſe, cruciari; aſperum, difficile, odioſum, contra naturam dicunt, nec tamen malum: hic, qui ſolum hoc malum dicit, & malorum omnium extremum, ſapientem cenſet id ſuaue dicturum.

EXPLANATIO

ERGO *id* } ſenſus eſt, indecorum eſſe, ſi philoſophia ſtatuat dolorem eſſe ſummum malum, quod generoſa natura citra doctrinam reſpuit, & recuſat. QVOD *huic officium* } Refert incommoda quae ſequerentur, ſi concedatur ſummum malum eſſe dolorem. ET *quis eſt, cui non poſſit?* } interrogatio eſt affirmans. Cuiuis.n.accidere poteſt, quod cuiquam poteſt. METRODORVS } Fuit hic Athenienſis praeſtanti memoria, & de praecipuis ſectatoribus Epicuri. de quo & meminit in Tuſculana prima, & in ſecundo de Fin. Fuit & Metrodorus Scepſius, atque alius Stratonicēſis Epicuri deſertor. Itemq. alius magiſter Anaxarchi. HERCVLE *digna:* } ſi tantis cruciatibus non ſuccumberet, nā labores, & aerumnas Hercules inuicto animo ſuperauit. ASPERO, *& duro,* } Ironia, quaſi hoc ſignificet: molli, & effeminato ſatis illud eſſe debuit: quod ita non fuiſſe miror. IN *Phalaridis tauro* } inter cruciatus aſperrimos. De Aeneo Phalaridis Agragantinorum tyranni tauro, quo homines incluſi igne ſubdito mugiebant, meminit Plin. lib. XXXIV. Ouid. in Triſt. & paſſim alij. ILLI *ipſi* } Stoici. HIC } Epicurus.

CICERO

EGO a te non poſtulo, ut dolorem eiſdem uerbis afficias, quibus Epicurus uoluptatem, homo, ut ſcis, uoluptarius. ille dixerit ſane idem in Phalaridis tauro, quod ſi eſſet in lectulo: ego tantam uim non tribuo ſapienti contra dolorem. ſit fortis in perferendo, officij ſatis eſt. ut laetetur etiam, nō poſtulo. triſtis enim res eſt ſine dubio, aſpera, amara, inimica naturae, ad patiendum, tolerandumq. difficilis. Adſpice Philoctetam: cui concedendum eſt gementi: ipſum enim Herculem uiderat in Oeta magnitudine dolorum eiulantem. nihil igitur hunc uirum ſagittae, quas ab Hercule acceperat, tum conſolabantur:

Cum e uiperino morſu uenae uiſcerum
Veneno imbutae taetros cruciatus cierent.

itaque exclamat, auxilium expetens, mori cupiens:

Heu quis ſalſis fluctibus mandet
Me ex ſublimi uertice ſaxi.
Iam iam abſumor: conficit animam
Vis uulneris, ulceris aeſtus.

difficile dictu uidetur, eum non in malo eſſe, & magno quidem, qui ita clamare cogatur. Sed uideamus Herculem ipſum; qui tum dolore frangebatur, cum immortalitatem ipſa morte quaerebat. quas hic uoces apud Sophoclem in Trachinijs edit? cui cum Deianira ſanguine centauri tinctam tunicam induiſſet; inhaeſiſſetq. ea uiſceribus; ait ille:

EXPLANATIO

QVIBVS *Epicurus uoluptatem,* } Improbatur Epicurus, qui dolori idem tribuat, quod uoluptati. DIXERIT *ſane idem* } nimirum, Quam ſuaue eſt. VT *laetetur etiam, non poſtulo.* } uideretur enim laetari ſapiens, qui tortus diceret, Quam ſuaue eſt tormentum? TRISTIS *enim res eſt* } ſcilicet, dolor. PHILOCTETAM } Herculis comitem. de quo meminit in II. de Fin. ubi etiam ponit duos proxime ſequentes uerſus, qui de Attij Tragoedia uidentur deſumpti. IN *Oeta* } monte Theſſaliae. CVI *cum Deianira* } Trachiniae fabula Sophoclea: cuius argumentum, Infectus Hercules ab uxore Deianira inſcia, ueneno Neſſei cruoris.

CICERO

O MVLTA dictu grauia, perpeſſu aſpera,
Quae corpore exantlata, atque animo pertuli.
Nec mihi Iunonis terror implacabilis,
Nec tantum inuexit triſtis Euryſtheus mali,
Quantum una uaecors Oenei partu edita.
Haec me irretiuit ueſte furiali inſcium,
Quae lateri inhaerens morſu lacerat uiſcera,
Vrgensq. grauiter pulmonum haurit ſpiritus:
Iam decolorem ſanguinem omnem exſorbuit:
Sic corpus clade horribili abſumptum extabuit.
Ipſe illigatus peſte interimor textili.
Hos non hoſtilis dextra, non terra edita
Moles gigantum, non biſformato impetu
Centaurus ictus corpori infixit meo,
Non Graia uis, non barbara ulla immanitas,
Non ſaeua terris gens relegata ultimis;
Quas peragrans, undiq. omnem hinc feritatem expuli:
Sed feminea uir, feminea interimor manu.

EXPLANATIO

O MVLTA *dictu grauia,* } Verſus iſti luculenter tranſlati ex Sophoclea fabula: omiſsis tamen aliquot. EXANTLATA } tandem ſuperata. OENEI } Chalydoniorum regis. PARTV *edita* } filia Deia-

lia Deianira. Extabvit. } tabo computruit. Peste *textili* } ueneno, quod tunica textili continetur. Terra *edita Moles gigantum*, } Gigantes ex terra genitos tradunt poetae propter corporum ingentem molem, quos Hercules ad Veſuuium flammiuomum in Italia debellauit. Centavrvs } ſingularis pro plurali ponitur: quod elocutionis genus uatoribus, ac poetis eſt frequens T. Liuius: Romanus proelio uictor. Virgilius: Medioq. ex hoſte recepi. Ictvs } uulnera. Qvas *peragrans* } Hercules ab Appuleio dictus eſt luſtrator orbis, purgator ferarum, domitor gẽtium, qui terras peragrauit. Faeminea *interimor manu* } Apud Senecam ita lamentatur: Dirus o nobis pudor, O turpe fatum, femina Herculeae necis Auctor feretur.

CICERO

O Nate, *uere hoc nomen uſurpa patri,*
Ne me occidentem matris ſuperet caritas.
Huc arripe ad me manibus abſtractam pijs.
Iam cernam, me ne, an illam potiorem putes.
Perge, aude nate, illacryma patris peſtibus:
Miſerere. gentes noſtras flebunt miſerias.
Heu uirginalem me ore ploratum edere,
Quem uidit nemo ulli ingemiſcentem malo.
Sic feminata uirtus afflicta occidit.
Accede nate, aſſiſte, miſerandum adſpice
Euiſceratum corpus lacerati patris,
Videte cuncti: tuq. caeleſtum ſator
Iace obſecro in me uim coruſcam fulminis.
Nunc nunc dolorum anxiferi torquent uertices:
Nunc ſerpit ardor. o ante uictrices manus,
O pectora, o terga, o lacertorum tori,
Veſtro ne preſſu quondam Nemeaeus leo
Frendens efflauit grauiter extremum habitum?
Haec dextra Lernam terram mactata excetra
Placauit: haec bicorporem afflixit manum:
Erimanthiam haec uaſtificam abiecit beluam:
Haec a Tartarea tenebrica abſtractam plaga
Tricipitem eduxit Hydra generatum canem:
Haec interemit tortu multiplicabili
Draconem, auriferam obtutu obſeruantem arborem.
Multa alia uictrix noſtra luſtrauit manus,
Nec quiſquam e noſtris ſpolia cepit laudibus.

EXPLANATIO

O Nate, } Orat Hercules Illum filium ſuum ex Deianira, ut pluris faciat caritatem paternam, quam maternam. Hev *uirginalem* } Recte. nam Sophocles:

Ὅστις, ὥστε παρθένος βέβρυχα κλαίων.

Feminata } emollita, eneruata. Caflestvm *ſator* } Iuppiter, deorum ſator, atque hominum. Lacertorvm *tori* } Toros appellamus culpam carnis muſculoſam: unde Toroſus deriuatur. Nemaaeva *leo* } qui erat in ſilua Nemeaea, ab Hercule interfectus. cuius memoriae cauſſa corium leonis portauit. Et ſignificatur, iram debere nos patientia ſuperare. Mactata *excetra* } Hydra a ueteribus Latinis Excetra appellata eſt, quod uno caeſo capite tria excreſcebant. Plaut. in Perſa, Cum excetra, cum Antheo deluctari mauelim, quam cum amore. Graeco uocabulo apud Latinos uſitato dicitur Echidna. Scribit Diodorus Herculem Hydram uiciſſe non ferro ſolum, ſed & flammis, adhibito Iolao, qui inciſam ceruicem ardente face e ueſtigio inureret. Bicorporem *afflixit manum:* } multitudinem Centaurorum ſua dextra mactaſſe ſignificat, qui bicorpores fuerunt. Erimanthiam *beluam* } aprum ferociſſimum, quem in Erimantho Arcadiae monte ea ſolertia uicit Hercules, ut uiuum ſuper humeros ad Euriſtheum deferret. Vastificam } maxime uaſtantem. hinc a Poetis Erimanthia peſtis nuncupatur. Tricipitem *canem* } Hiſtorici tradunt Orcum Moloſſorum regem ingentis magnitudinis canem habuiſſe perpetuum cuſtodem, qui carnem uorans. Cerberus quaſi κρεοβόρος dictus ſit, quiq. Pirithoum interemerit. Poetae uero Cerebrum perpetuum inferum cuſtodem faciunt, ac tricipitem, ob tria tempora, aeſtatem, uer, atque hiemem, & ab Hercule tandem inde ad ſuperos tractum. Draconem } Vulgata eſt fabula de dracone, auriferi Heſperidum nemoris cuſtode, quem Hercules interfecit, pomaq. aurea retulit Euryſtheo. Spolia *cepit* } ſpoliari ſolebant uicti, fuſiq. hoſtes, atque ita de ſpoliis excitare trophaeum ut Aeneid. x. deſcribitur. Hactenus Sophoclis carmina elegãti Latinitate donata a M. T. quemadmodum, & quae mox ſequentur ex Prometheo Aeſchyli tragoedia, quae nõ exſtat.

CICERO

*P*Ossvmvs *ne nos contemnere dolorem, cum ipſum Herculem tam intoleranter dolere uideamus? Veniat Aeſchylus, non poeta ſolum, ſed etiam Pythagoreus: ſic enim accepimus. quo modo fert apud eum Prometheus dolorem, quem excipit ob furtũ Lemnium, Unde ignis lucet mortalibus, clam diuiſus? eum Prometheus dictus clepſiſſe dolo, poenasq. Ioui fato expendiſſe ſupremo. has igitur poenas pendens, affixus ad Caucaſum haec dicit:*

Titanum ſoboles, ſocia noſtri ſanguinis,
Generata caelo, adſpicite religatum aſperis,
Vinctumq. ſaxis, nauem ut horriſono freto
Noctem pauentes timidi adnectunt nauitae.
Saturnius me ſic infixit Iupiter,

Iouisq.

Iouisq. numen Mulcibri adſciuit manus.
Hos ille cuneos fabrica crudeli inſerens,
Perrupit artus: qua miſer ſolertia
Tranſuerberatus, caſtrum hoc furiarum incolo.
Iam tertio me quoque funeſto die,
Triſti aduolatu, aduncis lacerans unguibus
Iouis ſatelles paſtu dilaniat fero.
Tum iecore opimo farta, & ſaciata affatim,
Clangorem fundit uaſtum, & ſublime aduolans
Pinnata cauda noſtrum adulat ſanguinem.
Cum uero adeſum inflatu renouatum eſt iecur,
Tum rurſus taetros auida ſe ad paſtus refert.
Sic hunc cuſtodem maeſti cruiatus alo:
Qui me perenni uiuum foedat miſeria.
Nanque, ut uidetis, uinclis conſtrictus Iouis,
Arcere nequeo diram uolucrem a pectore.
Sic me ipſe uiduus peſtes excipio anxias,
Amore mortis terminum inquirens mali.
Sed longe a leto numine aſpellor Iouis.
Atque haec uetuſta ſaeclis glomerata horridis,
Luctifica clades noſtro infixa eſt corpori:
Ex quo liquatae ſolis ardore excidunt
Guttae, quae ſaxa aſſidue inſtillant Caucaſi.

EXPLANATIO

VENIAT *Aeſchylus* } Hic Tragoediae pater dictus eſt, & in Dionyſijs inuocatur. primus enim Tragoedias in lucem prodidiſſe dicitur, & hiſtriones ueſtibus heroum, & heroinatum primus ornaſſe. OB *furtum Lemnium* } A Lemno inſula taeterrima quaeque facinora apud Graecos Lemnia appellantur: ex facinore, quod memorat Herodotus, & ex ſcelere feminarum, quae uiros ſuos interemerunt. In ea inſula colitur Vulcanus deus ignis. Itaque furtum Lemnium intellige ignis furtum, a Lemnio Vulcano ſic dictum. Porro Plato in Protagora ſcribit Prometheum ſurripuiſſe Vulcani, Mineruaeq. artificioſam cum igne Sapientiam, eam hominum generi largitum: atque ita Sapientiam homines eſſe conſecutos. CLEPSISSE } furto ſubtraxiſſe. Clepere eſt ſurari, a κλέπτω uerbo Graeco. Plaut. Rape, clepe, harpaga. Liuius, Siquis clepſit, ne populo ſcelus eſto, neue cui cleptum erit. Seneca Cleonaeum caput opponit, ac ſe tegmine ingenti clepit. TITANVM *ſoboles* } Verba Aeſchyli, quae Latina fecit Cicero Auctor eſt Diodorus, a Titea matre Titanos nuncupatos: ex quibus unus fuit Iapetus Promethei pater. Ideo autem Titanas appellat, quia ipſe ſoboles fuit Titanum. Ferunt fabulae, Titanas ab irata contra deos terra, in eius ultionem creatos: Quidam tradunt progenitos eſſe, ex uno Curetum, & matre Titea: alij ex caelo, & terra. MVLCIBRI } Vulcanum intelligit, de quo Ouidius, Mulciberis capti Mars que, Venuſque dolis. Hic per contractionem dicitur Mulcibri, loco Mulciberis. TERTIO *quoque die,* } quocumque die tertio, uel alternis diebus a Propert. Vix decimo admittor nunc ego quoque die. IOVIS *ſatelles* } Aquila ſignificatur. FARTA, } plena. AFFATIM admodum. TAETROS *ad paſtus* } ad paſtionem horribilem. ME *ipſe uiduus* } memet uiduatus priuatus: ut pote conſtrictus uinculis. LETO } morte fine aerumnarum. SAECLIS *glomerata* } nam ad triginta millia annorum Prometheum, ad ſaxum alligatum fuiſſe, tradidit ipſe Aeſchylus. Ex *quo liquatae* } e corpore Promethei.

CICERO

VIx igitur poſſe uidemur ita affectum non miſerum dicere: & ſi hunc miſerum, certe dolorem malum. A. Tu quidem adhuc meam cauſſam agis. ſed hoc mox uidero: interea unde iſti uerſus? non enim agnoſco. M. Dicam hercule: etenim recte requiris: uides ne abundare me otio? A. Quid tum? M. Fuiſti ſaepe credo, cum Athenis eſſet in ſcholis philoſophorum. A. Vero, ac libenter quidem. M. Animaduertebas igitur, etſi tum nemo erat admodum copioſus, uerumtamen uerſus ab his admiſceri orationi. A. Ac multos quidem a Dionyſio Stoico. M. Probe dicis: ſed is, quaſi dictata, nullo delectu, nulla elegantia: Philo & proprium numerum, & electa poemata, & loco adiungebat. itaque, poſtquam adamaui hanc quaſi ſenilem declamationem, ſtudioſe equidem utor noſtris poetis: ſed, ſicubi illi defecerunt, uerti ipſe multa de Graecis; ne quo ornamento in hoc genere diſputationis careret Latina oratio. Sed uides ne, poetae quid mali afferant? lamentantes inducunt fortiſſimos uiros: molliunt animos noſtros: ita ſunt deinde dulces, ut non legantur modo, ſed etiam ediſcantur. ſic ad malam domeſticam diſciplinam, uitamq. umbratilem, & delicatam cum acceſſerunt etiã poetae, neruos omnes uirtutis elidunt.

EXPLANATIO

ITA *affectum* } ita languentem diro cruciatu. uerba Ciceronis haec ſunt. VERO } ſic libro 1. de Diuin. Vero mea puella. Et in Bruto: Vero inquam Brute. DIONYSIO *Stoico* } de quo in Bruto, Aſſidue mecum fuit Dionyſius Magnes. DICTATA, } praeſcripta. Iuuen. Donec peragat dictata magiſtri omnia. & non ſolum de litteris dicuntur; ſed de alijs quoque rebus, ut dictata gladiatorum, laniſtarum, & gulae ſtructorum. HANC *quaſi ſenilem declamationem* } in qua ſenectus potiſſimum oblectamentum inueniat. LAMENTANTES *inducunt* } Sophocles Herculem, Aeſchylus Prometheum. VITAM *umbratilem* } quae in umbra ſub tecto agitur.

CICERO

Recte igitur a Platone educuntur ex ea ciuitate, quam finxit ille cum mores optimos, & optimum reip. ſtatum exquireret. At uero nos, docti ſcilicet a Graecia, haec & a pueritia legimus, & didicimus, hanc eruditionem liberalem, & doctrinam putamus. Sed, quid poetis iraſcimur? uirtutis magiſtri philoſophi inuenti ſunt, qui ſummum malum dolorem dicerent. at tu adoleſcens, cum id tibi paullo ante dixiſſes uideri, rogatus a me, etiam ne magis, quam dedecus, uerbo de ſententia deſtitiſti. roga hoc idem Epicurum: maius dicet eſſe malum mediocrem dolorem, quam maximum dedecus: in ipſo enim dedecore mali nihil eſſe, niſi ſequantur dolores. quis igitur Epicurum ſequitur dolor, cum hoc ipſum dicit, ſummum malum eſſe dolorem? quo dedecus maius a philoſopho nullum exſpecto. Quare ſatis mihi dediſti, maius tibi uideri malum dedecus, quam dolorem. hoc ipſum enim ſi tenebis, intelliges, quam ſit obſiſtendum dolori. nec tam quaerendum eſt, dolor malum ne ſit, quam firmandus animus ad dolorem ferendum. Concludunt ratiunculis Stoici, cur non ſit malum: quaſi de uerbo, non de re, laboretur.

EXPLANATIO

A *Platone* } lib. III. de Rep. ERVDITIONEM *liberalem* } quae liberum facit, ſublimem, fortem, magnanimum. VERBO *de ſententia deſtitiſti.* } Supra dixit Auditor, Pudet me tam cito de ſententia eſſe deiectum. IN *ipſo enim dedecore* } quod Stoici ſummum malum dicunt. QVIS *igitur Epicurum ſequitur dolor,* } Epicurum illudit, dicentem, dedecus, niſi ſubſequatur dolor, non eſſe malum. CONCLVDVNT *ratiunculis* } interrogatiunculis anguſtis, quas non ſatis eſſe ſentit. QVASI *de uerbo, non de re* } cum tamen ex rebus timiditas naſcatur, non ex uocabulis.

CICERO

Quid me decipis Zeno? nam, cum id, quod mihi horribile uidetur, tu omnino malum eſſe negas; capior, & ſcire cupio, quo modo id, quod ego miſerrimũ exiſtimem, ne malum quidem ſit. Nihil eſt, inquit, niſi quod turpe, & uitioſum eſt. Ad ineptias redis: illud enim, quod me angebat, non eximis. ſcio dolorem non eſſe nequitiam: deſine id me docere: hoc doce, doleam, nec ne doleam, nihil intereſſe. Nunquam quidquam, inquit, ad beate quidem uiuendum, quod eſt in una uirtute poſitum, ſed tamen eſt reyciendum. Cur? aſperum eſt, contra naturam, difficile perpeſſu, triſte, durum. haec copia uerborum eſt; quod omnes uno uerbo malum appellamus, id tot modis poſſe dicere. definis tu mihi, non tollis dolorem, cum dicis aſperum contra naturam, uix quod ferri, tolerariq. poſſit; nec mentiris: ſed re ſuccumbere non oportebat, uerbis gloriantem, dum nihil bonum, niſi quod honeſtum, nihil malum, niſi quod turpe. optare hoc quidem, eſt, non docere. illud & melius, & uerius; omnia, quae natura aſpernatur, in malis eſſe; quae adſciſcit, in bonis. hoc poſito, & uerborum concertatione ſublata, tantum tamen excellet illud, quod recte amplexantur iſti, quod honeſtum, quod rectum, quod decorum appellamus, quod idem interdum uirtutis nomine amplectimur; ut omnia praeterea, quae bona corporis, & fortunae putantur, peregrina, & minuta uideantur, nec malum quidem ullum, nec, ſi unum in locum collata omnia ſunt, cum turpitudinis malo comparanda.

EXPLANATIO

QVID *me decipis, Zeno?* } Ad ornatum figurat orationem, quaſi colloquens cum Zenone Stoicae ſectae auctore. REICIENDVM } id eſt, reiectaneum. ita enim Stoici noxia appellant. SED *re ſuccumbere* } Zenonium eſt hoc, Neminem niſi re ipſa laudem tueri debere. DVM *nihil bonum* } Dogma Stoicorum eſt, Nihil aliud eſſe uere, & ſimpliciter bonum niſi honeſtum: nec aliud quidquam malum, niſi turpe. reliqua omnia indifferentia, in quibus uoluptas, & dolor. ILLVD *& melius* } ex Platonis, et Ariſtotelis ſententia. OPTARE *hoc* } Captare, alij recte legunt. CONCERTATIONE } controuerſia, cuius aliquando cupidiores inuenimus, quam ueritatis. ISTI, } Stoici. DECORVM } Decorum enim in omni honeſtate uerſatur: eſtq. id, quod conſentaneum eſt excellentiae hominis: hoc eſt, quod quaque perſona dignum eſt, & fit, & dicitur. NEC *cum turpitudinis malo* } quia dolor ſit indifferens in medio, turpe autem malum ſummum ſit.

CICERO

Quare, ſi, ut initio conceſſiſti, turpitudo peius eſt, quam dolor: nihil eſt plane dolor. nam, dum tibi turpe, nec dignum uiro uidebitur, gemere, eiulare, lamentari, frangi, debilitari dolore; tum dignitas,

tum

tum decus aderit; tuq. in ea intueberis, te continebis: cedet profectò uirtuti dolor, & animi inductione lan gueſcet. aut enim nulla uirtus eſt; aut contemnendus eſt omnis dolor. prudentiam ne uis eſſe, ſine qua ne intelligi quidẽ ulla uirtus poteſt? quid ergo? ea patietur ne te quidquam facere nihil proficientem, & laborantem? an temperantia ſinet te immoderate facere quidquam? an coli iuſtitia poterit ab homine propter uim doloris enunciante commiſſa, prodente conſcios, multa officia relinquente? quid, fortitudini, comitibusq. eius, magnitudini animi, grauitati, patientiae, rerum humanarum deſpicientiae quo modo reſpondebis? afflictus ne, & iacens, & lamentabili uoce deplorans, audies, uirum fortem? ut uero ita affectum ne uirum quidem dixerit quiſquam. amittenda igitur fortitudo eſt, aut ſepeliendus dolor.

EXPLANATIO

NIHIL *eſt*] nullius momenti, leue eſt, & futile. DEBILITARI *dolore;*] Sic malo, quam Debilitari, dolere. non enim Dolere diuerſum quiddam habet a Frangi, & Debilitari. atque etiam lib. II. de Fin. coniungo, Debilitari dolore, frangi, ſuccumbere. Sic, Dolor me debilitat, in oratione pro Rab. Poſt. Debilitor lacrymis, in ep. ad Terentiam. Haec Paullus pater. TVM *dignitas, tum decus aderit;*] Quid ſi, Dum pro Tum utrobique reponatur? Haec Paullus pater. TE *continebis*,] nequid ſapiente homine indignum, nequid indecorum facias. AVT, *enim*] Argumentum eſt, quod disiunctum uocant, in quo pugnantia inter ſeſe eſſe oportet. PRVDENTIA] Rerum bonarum, & malarum ſcientia eſt, & una ex quattuor uirtutis partibus. reliquae ſunt Temperantia, Iuſtitia, Fortitudo. Graece φρόνησις dicitur. Socrates omnes uirtutes putabat eſſe prudentias. Plato in Legibus Prudentiam uirtutum ducem eſſe. Ariſtoteles prudentem quempiam eſſe negat, niſi ſit bonus. uult enim prudentem bene conſulere. Eorum igitur, qui propria commoda ignorant, neminem prudentem, ſed aliquem fortaſſe ſapientem inueniri, quidam dixere. TEMPERANTIA] Graece dicitur σωφροσύνη, ideſt prudentiae conſeruatio, ut ait Plato in Cratylo. Eſt autem Temperantia, firma, & moderata dominatio rationis, in impetus animi non rectos. IVSTITIA] hanc Graeci δικαιοσύνην uocant: hoc eſt iuſti intelligentiam. Eſt habitus animi communi utilitate conſeruata ſuam cuique tribuens dignitatem. Haec una uirtus eſt omnium domina, ac regina uirtutum, neque Heſperus, neque Lucifer ita mirabilis: nam ſine ea quid ſunt regna, niſi magna latrocinia? COMMISSA,] Arcana, quae fidei commiſſa ſunt. FORTITVDINI,] ἀνδρείαν Graeci appellant. Eſt conſiderata periculorum ſuſceptio, & laborum perpeſſio. ITA *affectum*] dolori ſuccumbentem. NE *uirum*] ne uirilem, ne robuſtum. Non ſexus, ſed uirilitas, & robur hoc loco ſignificatur.

CICERO

ECQVID ſcis igitur, ſi quid de Corinthiis tuis amiſeris, poſſe habere te reliquam ſupellectilem ſaluam; uirtutem autem ſi unam amiſeris, etſi amitti non poteſt uirtus, ſed ſi unam confeſſus fueris te non habere, nullam te eſſe habiturum? Num igitur fortem uirum, num magno animo, num patientem, num grauem, num humana contemnentem potes dicere aut Philoctetam illum, (quam te enim malo dicere: ſed ille certe non fortis)

—Qui iacet in lectulo humido,
Qui eiulatu, queſtu, gemitu, fremitibus
Reſonando, multum flebiles uoces refert.

non ego dolorem, dolorem eſſe nego: cur enim fortitudo deſideraretur? ſed eum opprimi dico patientia; ſi modo eſt aliqua patientia: ſi nulla eſt; quid exornamus philoſophiam? aut quid eius nomine glorioſi ſumus? Pungit dolor, uel fodiat ſane. ſi nudus es, da iugulum: ſin tectus Vulcaniis armis, id eſt fortitudine; reſiſte. haec enim te, niſi ita facies, cuſtos dignitatis relinquet, & deſeret. Cretum quidem leges, quas ſiue Iuppiter, ſiue Minos ſanxit, de Iouis quidem ſententia, ut poetae ferunt, itemq. Lycurgi, laboribus erudiunt iuuentutem, uenando, currendo, eſuriendo, ſitiendo, algendo, aeſtuando. Spartae uero pueri ad aram ſic uerberibus accipiuntur, ut multus e uiſceribus ſanguis exeat, non numquam etiam, ut cum ibi eſſem, audiebam, ad necem: quorum non modo nemo exclamauit umquam, ſed ne ingemuit quidem.

EXPLANATIO

ECQVID] numquid. DE *Corinthijs*] Scilicet uaſis de aere Corinthio, quod quidem caſus miſcuit, ut ait Plinius. huius meminit Cicero Tuſcul. quarta. Mixtura auri pretioſiſſimum fuit. & uaſa & ſigna ex eo efficta, incredibili, uel inſano potius ſtudio expetita quondam fuiſſe Plinius quoque indicat. AVT *Philoctetam illum*,] Vel in coniunctione, Aut, mendum ineſt, uel aliquid deſideratur: itaque placet legere, ut eſt in Maffei libro; Prometheum, aut Philoctetam. Haec Paullus pater. LECTVLO *&c.*] libro II. de Finibus. ſequentes uerſus non ad Philoctetam, ſed ad ſaxum Lemnium referuntur. Sed Ciceroni uſitatum eſt, antiquorum poetarum uerſus, paullum quandoque immutatis uerbis, ad ſuam ſententiam traducere, ut libro XIV. epiſtol. ad Atticum in Homeri uerſu. Haec Paullus pater. SED *eum*] ſcilicet dolorem opprimi, ſuperari,

cohiberi, ac ulnei. Si *nudus es* } nullo uirtutum adminiculo fultus. ſunt uerba translata. Da *iugulum:* } praebe te uictum. Permanet in Metaphora a gladiatoribus ſumpta. Vvlcaniis *armis*, } hoc eſt impenetrabilibus, inuictis, & firmis; cuiuſmodi, a Vulcano fabrefacta fuiſſe Achilli, canit Homerus in Iliad. Crstvm *quidem leges,* } Exemplis docet, poſſe ſuperari dolorem. De Cretenſium legibus meminit Plato in primo de legibus. Minois } Cretenſium regis. Vide Plutarchum in Numa. Spartas *uero pueri* } De hoc uide Plutarchum in Lycurgo, & Pauſaniam in Laconicis. Ad *necem* } ideſt ut ferme necarentur. Plutarchus in Lycurgo tradidit ſe uidiſſe morientes inter uerbera. Et Lucianus Anacharſide ſcripſit, Statuarum honore affici inter uerbera exanimatos pueros.

CICERO

Qvid ergo? hoc pueri poſſunt, uiri non poterunt? & quod mos ualet, ratio non ualebit? intereſt aliquid inter laborem, & dolorem. ſunt finitima omnino, ſed tamen differunt aliquid. labor eſt functio quaedam, uel animi, uel corporis, grauioris operis, & muneris: dolor autem motus aſper in corpore a ſenſibus alienus. haec duo Graeci illi, quorum copioſior eſt lingua, quam noſtra, uno nomine appellãt. itaque induſtrios homines illi ſtudioſos, uel potius amãtes doloris appellant: nos commodius laborioſos. aliud eſt enim laborare, aliud dolere. o uerborum inops interdum, quibus abundare te ſemper putas, Graecia. aliud, inquam, eſt dolere, aliud laborare. cum uarices ſecabantur C. Mario, dolebat: cum aeſtu magno ducebat agmen, laborabat. eſt inter haec quaedam tamen ſimilitudo. conſuetudo enim laborum perpeſſionem dolorum efficiet faciliorem. itaque illi, qui Graeciae formam rerump. dederunt, corpora iuuenum firmari labore uoluerunt. quod Spartiatae etiam in feminas trãſtulerunt: quae ceteris in urbibus molliſſimo cultu parietum umbris occuluntur. illi autem uoluerunt nihil horum ſimile eſſe apud Lacaenas uirgines: quibus magis palaeſtra, Eurotas, ſol, puluis, labor, militia in ſtudio eſt, quam fertilitas barbara.

EXPLANATIO

Mos *ualet* } communis conſenſus, qui in inſtitutum, & conſuetudinem tranſijt. Vno *nomine* } Apud Graecos πόνος. Abvndare *te ſemper* } Non ſemper abundat, qui interdum inops eſt. In multis quidem Latina lingua non modo non inops, ſed locupletior eſt, quam Graeca: tamen conſtat inter ſcriptores, Graecam linguam affluentiorem eſſe, quam Latinam. Cvm *uarices ſecabantur* } Sunt uarices uenae in ſuris inflexae, ac obtortae. Graeci ἰξίας uocant. Auctor eſt Auicenna uarices accidere curſoribus, & onera baiulantibus, & diu ſtantibus. Plin. in 2. ſic refert, Varices in cruribus uiro tantum, mulieri raro C. Marium, qui ſepties conſul fuit, ſtantem ſibi extrahi paſſum unum hominem Oppius auctor eſt. Firmare *labore* } tale eſt etiam illud Corn. Celſi; Ignauia corpus hebetat, labor firmat. In *feminas* } iiſdem enim exercitijs & iuuenum, & uirginum corpora firmari, Lycurgus apud Spartanos legibus ſuis inſtituit. Quod ut periculoſum ad tuendã pudicitiam exprobratur illis Pelei uerbis in Andromacha: οὐδ' ἂν εἰ βούλοιτό τις, Σώφρων γένοιτο Σπαρτιατίδων κόρη. Evrotas } fuit fluuius prope Lacedaemonem fluens, ad quem iuuenes, & uirgines exercitijs operam dabant. Magis *in ſtudio eſt* } magis arridet ijs, qui ſunt lege inſtituti. Qvam *fertilitas barbara* } id eſt, barbarorum luxus: quã ut concipiendo fetui incumbant: quamquam iuuentus natura duce ad generationem procliuis admodũ ſit.

CICERO

Ergo his laborioſis exercitationibus & dolor intercurrit non numquam: impelluntur, feriuntur, abijciuntur, cadunt: & ipſe labor quaſi callum quendam obducit dolori. militiam uero noſtram dico, non Spartiatarum, quorum procedit ad modum, ad tibiam, nec adhibetur ulla ſine anapaeſtis pedibus hortatio. noſtri exercitus primum unde nomen habeant, uides: deinde, qui labor, quantus agminis: ferre plus dimidiati menſis cibaria: ferre, ſi quid ad uſum uelint: uallum. nam ſcutum, gladium, galeam in onere noſtri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus. arma enim membra militis eſſe dicunt. quae quidem ita geruntur apte, ut, ſi uſus foret, abiectis oneribus, expeditis armis, ut membris, pugnare poſſint. Quid exercitatio legionum? quid ille curſus, clamor, quanti laboris eſt? ex hoc ille animus in praelijs paratus ad uulnera. adduc pari animo inexercitatum militem: mulier uidebitur. cur? tantum intereſt inter nouum, & ueterem exercitum, quantum experti ſumus. aetas tironum plerumque melior: ſed, ferre laborem, contemnere uulnus, conſuetudo docet. quin etiam uidemus ex acie efferri ſaepe ſaucios, & quidem rudem illum, & inexercitatum, quamuis leui ictu, ploratus turpiſſimos edere.

EXPLANATIO

IPSE *labor quaſi callum quendam obducit dolori.*} Quoddã neutro genere, legendũ ex Cariſio; cuius haec ſunt lib. 1. Callum neutro genere dicitur. Cicero in Tuſc. Ipſe labor quaſi callum quoddam obducet. Haec Paullus pater. QVASI *callum quendam obducit:*} ut ſcilicet minus, aut plane etiã non doleant. SENA *anapaeſtis*} Nã ad tibiae cõcentum, ac anapaeſti pedis modulos pugnare ſolitos Spartanos, Thucydides auctor eſt, & meminit etiam Valerius. Conſtat autem anapaeſtus prioribus duabus ſyllabis breuibus, & ultima longa, ad ſtabilitatem quandam, atque aequabilitatem appoſitus pes. NOSTRI *exercitus*} Teſtatur Varro, Exercitum ex eo dictum, quod exercitando fiat melior. Vegetius in 2. Numerus militum exercitatur. Vnde ex re ipſa, atque opere exercitus nomen accepit, ut ei numquam liceret obliuiſci, quod uocabatur. QVANTVS *labor agminis*} Agmen dicitur exercitus incedens. DIMIDIATI *menſis*} xv. dierum. Vide Aulum Gellium in tertio. ADDVC} adducito. uerbum eſt. MVLIER *uidebitur.*} hoc eſt, plane mollis, atque effeminatus. Prouerbiali figura ſermonis dictum eſt. nam ſexus muliebris mollis eſt, & infirmus. QVANTVM *experti ſumus.*} nimirum ciuili bello, quod in Philippis depugnatum eſt inter Pompeium, & Caeſarem, cum ille tirones tantum inexercitatos, hic ueteranos habuit.

CICERO

AT uero ille exercitatus, & uetus, ob eamq. rem fortior, medicum modo requirens, a quo obligetur,

O Patrocles, inquit, ad uos aduenienes auxilium, & ueſtras manus peto,
Prius quam oppeto malam peſtem, mandatam hoſtili manu:
Neque ſanguis ullo potis eſt pacto profluens conſiſtere:
Si qua ſapientia magis ueſtra deuitari mors poteſt.
Namque Aeſclapij liberorum ſaucij opplent porticus:
Non poteſt accedi. ——

certe Eurypylus hic quidem eſt. hominem exercitatum. ubi tantum luctus continuatur? uide, quam non flebiliter reſpondeat; rationem etiam afferat, ut aequo animo ſibi ferendum ſit.

—— Qui alteri exitium parat,
Eum ſcire oportet, ſibi paratam peſtem ut participet parem.

abducet Patrocles, credo, ut collocet in cubili, ut uulnus obliget; ſiquidem homo eſſet, ſed nihil uidimus; quaerit enim, quid actum ſit.

Eloquere, res Argiuum proelio ut ſe ſuſtinet.
non poteſt effari tantum dictis, quantum factis, ſuppetit laboris. Quieſce igitur, & uulnus alliga, etiam ſi Eurypylus poſſet, non poſſet Aeſopus.

—— Vbi fortuna Hectoris
Noſtram aciem inclinatam: ——

& cetera explicat in dolore. ſic eſt enim intemperans militaris in forti uiro gloria. Ergo haec ueteranus miles facere poterit, doctus uir, ſapienſq. non poterit? ille uero melius, ac non paullo quidem. ſed de conſuetudine adhuc exercitationis loquor, nondum de ratione, & ſapientia. Aniculae ſaepe inediam biduum, aut triduum ferunt. ſubduc cibum unum diem athletae: Iouem Olympium, eum ipſum, cui ſe exercebit, implorabit: ferre non poſſe clamabit. Conſuetudinis magna uis eſt. Pernoctant uenatores in niue: in montibus uri ſe patiuntur. inde pugiles ceſtibus contuſi ne ingemiſcunt quidem.

EXPLANATIO

A QVO *obligetur,*} faſcijs, & ligamentis, quibus Medicus uulnera obligat. O PATROCLES,} Sunt uerſus iambici ueluti Tragoediae Latinae. Trãſlatum autem eſt argumentum de Iliad. λ. ubi occurrit Eurypylus ab Alexandro uulneratus. HOSTILI *manu*} Alexandri, cuius ſagitta percuſſus eſt Eurypylus in femore. SIQVIDEM *homo eſſet*} id eſt, ſiquidem aliquid in eo humanitatis eſſet. AESOPVS} tragoediarum actor nobilis Ciceronis tempore: de quo mentionem facit in ep. lib. 7. ad Marium, Deliciae uero tuae, noſter Aeſopus: & Horatius: Quae grauis Aeſopus, quae doctus Roſcius egit. VBI *fortuna Hectoris*} uerba ſunt Eurypyli. IN *forti uiro*} ſcilicet, Eurypylo. DE *conſuetudine*} quae naturae uim plerumq. obtinet. ANICVLAE} Senes enim inediae patientiores ſunt, Hippocrate etiam teſte, propter caloris defectum. ATHLETAE:} cui largo cibo opus eſt, unde Athletica uita, & Athletice uiuere in prouerbium abijt. IOVEM *Olympium,*} propter ludos Olympiacos in honorem Iouis fieri ſolitos. CESTIBVS} Homerus in Iliad. ψ. in ludis Patrocli funeralibus celebrat ceſtus Epei, & Euryali pugilum. Quem totum locum imitatus eſt Virgil. in v. Aeneidos.

CICERO

SED, quid hos, quibus Olympiorum uictoria conſulatus ille antiquus uidetur? gladiatores, aut perditi homines, aut barbari, quas plagas perferunt? quo modo illi, qui bene inſtituti ſunt, accipere plagam malunt, quam turpiter uitare? quam ſaepe apparet, nihil eos malle, quam uel domino ſatisfacere, uel populo? mittunt

etiam uulneribus confecti ad dominos, qui quaerant quid uelint: ſi ſatisfactum ijs ſit, ſe uelle decumbere. quis mediocris gladiator ingemuit? quis uultum mutauit umquam? quis non modo ſtetit, uerum etiam decubuit turpiter? quis, cum decubuiſſet, ferrum recipere iuſſus, collum contraxit? tantum exercitatio, meditatio, conſuetudo ualet. ergo hoc poterit

Samnis, ſpurcus homo, uita illa dignu', locoq:

Vir natus ad gloriam ullam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione, & ratione corrobores? Crudele gladiatorum ſpectaculum, & inhumanum non nullis uideri ſolet: & haud ſcio an ita ſit, ut nunc ſit. cũ uero ſontes ferro depugnabant, auribus fortaſſe multae, oculis quidem nulla poterat eſſe fortior contra dolorem, & mortem diſciplina.

EXPLANATIO

CONSOLATVS *ille antiquus* } nobilis, & glorioſus, non qui poſt oppreſſam remp. unius Caeſaris arbitrio dabatur. ACCIPERE *plagam malunt* } ut ſe magnanimos oſtendant. DOMINO } ideſt editori muneris gladiatorij. VEL *populo* } in cuius gratiam edebantur hi ludi. DECVMBERE } ſuccumbere, oppreſſum iacere. FERRVM *recipere iuſſus* } cum ſcilicet diceretur ei, Da iugulum, quemadmodum paullo ſupra ſcripſit Cicero. SAMNIS, } Verſus eſt Lucilij de Aeſernino gladiatore, ob conuicium dicitur. Samnitum enim nationem gladiatoriam fuiſſe accepimus. SPVRCVS } ſordidus. VITA *illa* } gladiatoria. CRVDELE } inhumanum, in quo homo occiditur in hominis uoluptatem. SONTES } damnati ob flagitia: tales enim ad gladiaturam deſtinari conſueuerant. AVRIBVS *fortaſſe multae* } audiri fortaſſe poterant ex philoſophis diſciplinae multae, quibus deſpicerentur mors, & dolor. NVLLA *fortior* } quam gladiatores in arena ſpectare fortiter pugnantes.

CICERO

DE exercitatione, & conſuetudine, & commentatione dixi: ageſis, nunc de ratione uideamus. niſi quid uis ad haec. A. Ego ne ut te interpellem? ne hoc quidem uellem: ita me ad credendum tua ducit oratio. M. Sit ne igitur malum dolor, nec ne, Stoici uiderint, qui contortulis quibuſdam, ac minutis concluſiunculis, nec ad ſenſus permanantibus, effici nolunt, non eſſe malum dolorem. ego illud, quidquid ſit, tantum eſſe, quantum uidetur, non puto: falſaq. eius uiſione, & ſpecie moueri homines dico uehementius, doloremq. eis omnem eſſe tolerabilem. unde igitur ordiar? an eadem breuiter attingam, quae modo dixi, quo facilius oratio progredi poſſit longius? Inter omnes igitur hoc conſtat, nec doctos homines ſolum, ſed etiam indoctos; uirorum eſſe fortium, & magnanimorum, & patientium, & humana uincentium, toleranter dolorem pati. nec uero quiſquam fuit, qui eum, qui ita pateretur, non laudandum putaret. quod ergo & poſtulatur a fortibus, & laudatur, cum ſit; id aut extimeſcere uenientis, aut non ferre praeſens, non ne turpe eſt? atqui uide, ne; cum omnes rectae animi affectiones uirtutes appellentur, non ſic hoc proprium nomen omnium, ſed ab ea una, quae ceteris excellat, omnes nominatae ſint. appellata eſt enim a uiro uirtus: uiri autem propria maxime eſt fortitudo: cuius munera duo maxima ſunt, mortis, dolorisq. contemptio.

EXPLANATIO

COMMENTATIONE } mentis agitatione erumpentis ad opus. AGESIS: } hortantis particula. Tranſit autem ad oſtendendum tolerabilem, & tolerandum eſſe dolorem, & contra praecepta Epicurea explicat quaedam praecepta fortitudinis. INTERPELLEM? } interrumpam orationem tuam. STOICI *uiderint* } qui malum eſſe negant. CONTORTVLIS } indirectis. DOLOREM } dolor eſt de praeſenti malo, & timor de uenturo. AB *ea una,* } fortitudine, quam propriè uirtutem dici uolunt. A VIRO *uirtus:* } Lactantius in lib. de Opificio, Vir, inquit, nominatus eſt, quod in eo maior uis eſt, quam in femina; & hinc uirtus nomen accepit. unde cum Virum dicimus, non tam ſexum ſignificamus, quam robuſtum, & fortem. uiri enim propria uirilitas eſt, & robur.

CICERO

VTENDVM eſt igitur his; ſi uirtutis compotes, uel potius ſi uiri uolumus eſſe; quoniam a uiris uirtus nomen eſt mutuata. quaeres fortaſſe, quo modo: & recte: talem enim medicinam philoſophia profitetur. Venit Epicurus, homo minime malus, uel potius uir optimus: tantum monet, quantum intelligit: neglige, inquit, dolorem. quis hoc dicit? idem, qui dolorem ſummũ malum. uix ſatis conſtanter. audiamus, ſi ſummus dolor eſt, inquit, breuem eſſe neceſſe eſt. A. Iteradum eadem iſta mihi. non enim intelligo, quid ſummum dicas eſſe, quid breue. M. Summum, quo nihil ſit ſuperius: breue, quo nihil breuius. contemno magnitudinem doloris, a qua me breuitas temporis uindicabit ante paene, quam uenerit. ſed, ſi eſt tantus dolor, quantus Philoctetae;

tae; bene plane magnus mihi quidem uidetur, ſed tamen non ſummus. nihil enim dolet; niſi pes: poſſunt oculi: poteſt caput, latera, pulmones: poſſunt omnia. longe igitur abeſt a ſummo dolore. ergo inquit, dolor diuturnus habet laetitiae plus, quam moleſtiae. Nunc ego non poßum, tantum hominem nihil ſapere, dicere; ſed nos ab eo derideri puto. Ego ſummum dolorem (ſummum autem dico, etiam ſi decem atomis eſt maior alius) non continuo dico eſſe breuem: multosq. poßum bonos uiros nominare, qui complures annos doloribus podagrae crucientur maximis. Sed homo cautus nunquam terminat nec magnitudinis, nec diuturnitatis modum, ut ſciam, quid ſummum dicat in dolore, quid breue in tempore:

EXPLANATIO

V*Ix ſatis conſtanter.* } ſuadet enim inter ſe pugnantia qui dicit dolorem ſummum eſſe malum, ſed tamen negligendum: tamquam in eo nihil mali ſit. ITERADVM *eadem iſta mihi* } Verſus eſt in Lucullo, Age, aſta, maue, audi, iteradum eadem & iſta mihi. SVMMVM, } maximum, ſupremumq. ſic Virgilius. Summe deum, pro maxime deorum. LATSRA } laterum morbus, acutus eſt. Pleureticus Graeco uocabulo dicitur. TANTVM *hominem* } Epicurũ intelligit, de quo ſic inquit Lucretius

Qui genus humanum ingenio ſuperauit, & omnes
Exoriens ſtellas extinxit aetherius Sol.

NON *continuo* } non ſtatim.

CICERO

O*MITTAMVS igitur hunc, nihil prorſus dicentem; cogamusq. confiteri, non eſſe ab eo doloris remedia quaerenda, qui dolorem maiorum omnium maximum dixerit. quamuis idem forticulum ſe in torminibus, & in ſtranguria ſua praebeat. aliunde igitur eſt quaerenda medicina, & maxime quidem, ſi, quid maxime conſentaneum ſit, quaerimus, ab ijs, quibus, quod honeſtum ſit, ſummum bonum, quod turpe, ſummum uidetur malum. his tu praeſentibus gemere, & te iactare non audebis profecto. loquetur enim eorum uoce uirtus ipſa tecum. Tune, cum pueros Lacedaemone, adoleſcentes Olympiae, barbaros in arena uideris excipientes grauiſſimas plagas, & ferentes ſilentio; ſi te forte dolor aliquis peruellerit, exclamabis ut mulier? non conſtanter, & ſedate feres? Ferri non poteſt: natura non patitur. Audio. pueri ferunt gloria ducti, ferunt pudore alij, multi metu: & tamen ueremur, ut hoc, quod a tam multis, & quod tot locis perferatur, natura patiatur? illa uero non modo patitur, uerum etiam poſtulat: nihil enim habet praeſtantius, nihil, quod magis expetat, quam honeſtatem, quam laudem, quam dignitatem, quam decus. hiſce ego pluribus nominibus unam rem declarari uolo, ſed utor, ut quammaxime ſignificem, pluribus. uolo autem dicere, illud homini longe optimum eſſe, quod ipſum ſit optandum per ſe, a uirtute profectum, uel in ipſa uirtute ſitum, ſua ſponte laudabile: quod quidem citius dixerim ſolum, quam ſummum bonum. Atque, ut haec de honeſto, ſic de turpi contraria. nihil tam taetrum, nihil tam aſpernandum, nihil homine indignius.*

EXPLANATIO

F*ORTICVLVM ſe in torminibus,* } Obijſſe Epicurum calculo urinae exitum impediente, Laertius teſtatur, atque Hermachus, ſiue Idomeneus, ad quem iam moriens epiſtolam ſcripſit, quam Cicero de Fin. lib. II. interpretatur. Tormina, uel ut Nonius, Tormines, Graece dyſenteria, & Torminoſus uocabulo Graeco dyſentericus dicitur. In torminibus inteſtina exulcerantur, ex his cruor manat, frequens deijciendi cupiditas, dolor in ano eſt. auctor Corn. Celſus in. IIII. Ait Galenus dyſenteriam fieri quando materia exuberans calore aeſtatis inficitur, & fit ſalſa. ET *in ſtranguria* } urinae reddendae difficultate. AB *ijs,* } ſcilicet Stoicis. EXCLAMABIS *ut mulier?* } Interrogatio eſt, affirmans contrarium. SEDATE } aequanimiter, animo quieto. VNAM *rem* } uirtutem.

CICERO

Q*VOD ſi tibi perſuaſum eſt: (principio enim dixiſti, plus in dedecore mali tibi uideri, quam in dolore) reliquum eſt, ut tute tibi imperes. quamquam hoc neſcio quo modo dicatur, quaſi duo ſimus, ut alter imperet, alter pareat: non inſcite tamen dicitur. eſt enim animus in partes diſtributus duas: quarum alter rationis eſt particeps, alter expers. cum igitur praecipitur, ut nobiſmet ipſis imperemus, hoc praecipitur, ut ratio coerceat temeritatem. eſt in animis omnium fere natura molle quiddam, demiſſum, humile, eneruatum quodam modo, & languidum. ſi nihil eſſet aliud, nihil eßet homine deformius: ſed praeſto eſt domina omnium, & regina ratio, quae connixa per ſe, & progreſſa longius, fit perfecta uirtus. haec ut imperet illi parti animi, quae oboedire debet, id uidendum eſt uiro. quodam modo, inquies? uelut ſeruo dominus, uelut imperator militi, uelut parens filio. ſi turpiſſime ſe illa pars animi geret, quam dixi eſſe mollem; ſi ſe*

lamen-

lamentis muliebriter, lacrymiſq. dedet; uinciatur, & conſtringatut amicorum, propinquorumq. cuſtodijs. ſaepe enim uidemus fractos pudore, qui ratione nulla uincerentur. ergo hos quidem, ut famulos, uinclis ac cuſtodia arceamus. qui autem erunt firmiores, nec tamen robuſtiſſimi; hos admonitu ſimili oportebit, ut bonos milites, reuocatos dignitatem tueri.

EXPLANATIO

TVTE *tibi imperes* } Pulcherrimam eſſe aiunt uictoriam ſui ipſius. illum uero ſibi ipſi imperare, cuius ratio in imperio ſit, appetitus in ſeruitute. MOLLE *quiddam,* } Haec eſt pars appetitus, & uoluptatis. CONNIXA, } ſuiſmet adminiculis innixa, nihil externae opis indiga. QVONAM *modo* } non enim unum eſt imperandi genus, ita ut animorum uarietas uario imperandi genere ſit coercẽda. FRACTOS *pudore,* } Non alia de cauſſa Lacedaemonij ex inſtituto ſeruos ebrios producebant ante conſpectum adoleſcentium, niſi ut pudore deformitatis deterriti abſtinerent ab illo uitio. BONOS *milites,* } Apud Liuium longae ſunt conciones imperatoriae, quibus militaris alacritas excitatur.

CICERO

NON nimis in Niptris ille ſapientiſſimus Graeciae ſaucius lamentatur, uel modice potius: Pedetentim, inquit, ite, & ſedato niſu; ne ſuccuſſu arripiat maior dolor. Pacuuius hoc melius, quam Sophocles. apud illum enim perquam flebiliter Vlyſſes lamẽtatur in uulnere: tamen huic leuiter gementi illi ipſi, qui ferunt ſaucium, perſonae grauitatem intuentes, non dubitarunt dicere:

—Tu quoque Vlyſſes,
Quamquam grauiter cernimus ictum,
Nimis es paene animo molli, qui
Conſuetus in armis aeuum agere.

intelligit poeta prudens, ferendi doloris conſuetudinẽ eſſe non contemnendam magiſtram. atque ille non immoderate magno in dolore,

Retinete, tenete, opprimite, ulcus
Nudate. heu miſerum me, excrucior.

Incipit labi: deinde illico deſinit.

Operite, abſcidite, iam iam
Dimittite: nam attactu & quaſſu
Saeuum amplificat dolorem.

Vides ne, ut obmutuerit non ſedatus corporis, ſed caſtigatus animi dolor? itaque in extremis Niptris alios quoque obiurgat, idq. moriens:

Conqueri fortunam aduerſam, non lamentari, decet.
Id uiri eſt officium: fletus muliebri ingenio additus.

Huius animi pars illa mollior rationi ſic paruit, ut ſeuero imperatori miles prudens. in quo uiro erit perfecta ſapientia, (quem adhuc nos quidem uidimus neminem: ſed philoſophorum ſententijs, qualis futurus ſit, ſi modo aliquando fuerit, exponitur) is igitur, ſi ea ratio, quae erit in eo perfecta, atque abſoluta, ſic illi parti imperabit inferiori, ut iuſtus parens probis filijs: nutu, quod uolet, conficiet, nullo labore, nulla moleſtia: eriget ipſe ſe, ſuſcitabit, inſtruet, armabit, ut, tamquam hoſti, ſic obſiſtat dolori.

EXPLANATIO

NIPTRIS } Tragoediae Sophocleae nomen. Niptra dicitur, quaſi lauacra, a Graeco uerbo *νίπτω*, quod ſignificat lauo. ILLE *ſapientiſſimus Graeciae* } Vlixem intelligit. PACVVIVS *hoc melius, quam Sophocles.* } Videtur Pacuuius conuertiſſe tragoediam Sophoclis inſcriptam, Niptra, de qua meminit Ariſtoteles in Arte poetica, omiſſo ſcriptoris nomine. LEVITER *gementi* } more mulierculae. TV *quoque Vlixes,* } Verba ſunt Sophoclis poetae Graeci, quae Pacuuius Brundiſinus conuertit. ATQVE *ille* } quae ſequuntur, non de Vlixe, ſed de alio quopiam accipienda ſunt; quippe qui moriens alios obiurget: id quod in Vlixem non congruit. INCIPIT *labi:* } Verba ſunt Ciceronis, qui morientis illius inconſtantiam animi notat, & lapſum in dedecus. DEINDE *illico deſinit* } labi ſcilicet. Rurſus uero ſe ad doloris tolerantiam conuerſum oſtendit proxime ſequentibus uerſibus. QVASSV } concuſſione. IN *extremis Niptris* } in extrema parte tragoediae, quae pluralitatis nominie inſcribitur. Niptra, hoc eſt lauacra. HVIVS } iam obiurgantis. PARTI *imperabit inferiori* } id eſt, appetitui.

CICERO

QVAE ſunt iſta arma? contentio, confirmatio, ſermoq. intimus, cum ipſe ſecum, caue turpe quidquam, languidum, non uirile. obuerſentur ſpecies honeſtae animo: Zeno proponatur Eleates, qui perpeſſus eſt omnia potius, quam conſcios delendae tyrannidis indicaret. de Anaxarcho Democritio cogitetur; qui cum in manus Cyprij Nicocreontis regis incidiſſet, nullum genus ſupplicij deprecatus eſt, neque recuſauit. Calanus Indus, indoctus, ac barbarus, in radicibus Caucaſi natus, ſua uoluntate uiuus combuſtus eſt. nos, ſi pes condoluit, ſi dens: ſed fac totum dolere corpus: ferre non poſſumus. opinio eſt enim quaedam effeminata, ac leuis, nec in dolore magis, quam eadem in uolluptate; qua cum liqueſcimus, fluimusq. mollitia, apis aculeum ſine clamor ferre non poſſumus. at uero C. Marius, ruſticanus uir, ſed plane uir, cum ſecaretur, ut ſupra dixi, principio uetuit ſe alligari: nec quiſquam ante Marium ſolutus dicitur eſſe ſectus. cur ergo poſtea alijs? ualuit auctoritas. uides ne igitur opinionis eſſe, non naturae malum? & tamen fuiſſe acrẽ morſum doloris, idem Marius oſtendit. crus enim alterum non praebuit. ita & tulit dolorem ut uir; & ut homo, maiorem ferre ſine cauſſa neceſſaria noluit.

EXPLANATIO

CAVE *turpe quidquam* } ſcilicet cogites, ſine dicas, aut facias. Verba haec ſunt, quae ſecum dicit ſapiens. ZENO *Eleates* } celebratiſſima eſt Zenonis huiuſce in perſerendis doloribus cruciatibus ue patientia: de qua, quemadmodum & Anaxarchi, & Calani, uide Valer. Laertium, Plutarchum, & alios. Dicitur Eleates a patria Elea, quae ciuitas eſt Lucaniae. Eadẽ fuit Parmenidis patria. ANAXARCHO, *Democritio* } hoc eſt Democriti auditore, & ſectatore. NICOCREONTIS *regis* } Nominatur a Plutarc. in Alex. CALANVS *Indus* } Gymnoſophiſta hic fuit, & ſecundum patriam legem ſe ipſum uiuus exuſſit. lib. 1. de Diuinat. & praeter alios uide Arrianum de rebus geſtis Alexandri. DEPRECATVS *eſt* } recuſauit. POSTEA *alii* } ſecti ſunt, laborant es uaricibus. PLANE *uir* } id eſt, uirilis. CRVS *enim alterum non praebuit.* } Nam reſpondiſſe dicitur; curationem non eſſe eo dolore dignam. VT *uir;* } uirilitate animi ſaeptus. VT *homo;* } tamquam qui ex humana teneritudine doris morſu moueretur.

CICERO

TOTVM igitur in eo eſt, ut tibi imperes. oſtendi autem, quod eſſet imperandi genus. Atque haec cogitatio, quid patientia, quid fortitudine, quid magnitudine animi dignum ſit, non ſolum animum comprimit, ſed ipſum etiam dolorem neſcio quo pacto mitiorem facit. ut enim fit in proelio, ut ignauus miles, ac timidus, ſimul ac uiderit hoſtem, abiecto ſcuto fugiat, quantum poßit, ob eamq. cauſſam pereat non numquam, etiam integro corpore; cum ei, qui ſteterit, nihil tale euenerit: ſic, qui doloris ſpeciem ferre non poſſunt, abyciunt ſe, atque ita afflicti, & exanimati iacent; qui autem reſtiterunt, diſcedunt ſaepiſſime ſuperiores. ſunt enim quaedam animi ſimilitudines cum corpore. ut onera contentis corporibus facilius feruntur, remiſſis opprimunt: ſimillime animus intentione ſua depellit preſſum omnem ponderum, remißione autem ſic urgetur, ut ſe nequeat extollere. &; ſi uerum quaerimus, in omnibus officiys perſequendis animi eſt adhibenda contentio. ea eſt ſola officij tamquam cuſtodia. Sed hoc quidem in dolore maxime eſt prouidendum, ne quid abiecte, ne quid timide, ne quid ignaue, ne quid ſeruiliter, muliebriter ue faciamus; in primisq. refutetur, ac reyciatur Philoctetus ille clamor. ingemiſcere non numquam uiro conceßum eſt, idq. raro: eiulatus ne mulieri quidem. & hic nimirũ eſt fletus, quem duodecim tabulae in funeribus adhiberi uetuerunt.

EXPLANATIO

ABIECTO *ſcuto* } ut poſſit expeditus fugere. CONTENTIS *corporibus* } obfirmatis corporibus cohibitione ſpiritus. PRESSVM } preſſionem. REFVTETVR, } tamquam indecorus uiro. INGEMISCERE } Sic apud Virgilium Aeneas:

> Ingemit, & duplices tendens ad ſidera manus,

Talia uoce refert &c. EIVLATVS } Leſſum id uocabant. DVODECIM *tabulae uetuerunt.* } In XII. tab. Mulieres uel eſſum funeris ergo habento. Meminit Cicero lib. II. de legibus.

CICERO

NEc uero umquam ne ingemiſcit quidem uir fortis ac ſapiens; niſi forte, ut ſe intendat ad firmitatẽ; ut in ſtadio curſores exclamant quam maxime poſsũt. faciunt idem, cum exercentur, athletae. pugiles uero, etiam cum feriunt aduerſarium, in iactandis ceſtibus ingemiſcunt: non quod doleant, animo ue ſuccumbant; ſed quia in profundenda uoce omne corpus intenditur, uenitq. plaga uehementior. quid? qui uolunt exclamare maius, num ſatis habent latera, fauces, linguam intendere, e quibus elici uocem, & fundi uidemus? toto corpore, atque omnibus ungulis, ut dicitur, contentionĩ uocis aßeruiunt. genu mehercule M. Antonium uidi, cũ contente ipſe pro ſe lege Varia diceret, terram tangere. ut enim baliſtae lapidum, & reliqua tormenta telorum eo grauiores emiſſiones habent, quo ſunt contenta, atque adducta uehementius: ſic uox, ſic curſus, ſic plaga hoc grauior, quo eſt miſſa contentius. cuius contentionis cum tanta uis ſit; ſi gemitus in dolore ad confirmandum animum ualebit, utemur: ſin erit ille gemitus lamentabilis, ſi imbecillus, ſi abiectus, ſi flebilis ei, qui ſe dederit, uix eum uirum dixerim. qui quidem gemitus ſi leuationis aliquid afferret; tamen uideremus, quid eſſet fortis, & animoſi uiri: cum uero nihil imminuat doloris; cur fruſtra turpes eſſe uolumus; quid eſt enim fletu muliebri uiro turpius? Atque hoc praeceptum, quod de dolore datur, patet latius. omnibus enim rebus, non ſolum dolori, ſimili contentione animi reſiſtendum eſt. ira exardeſcit: libido concitatur: in eandem arcem confugiendum eſt: eadem ſunt arma ſumenda. Sed, quoniã de dolore loquimur, illa omittamus.

EXPLANATIO

IN *ſtadio* ꝫ Stadium eſt locus curſus. Et & Stadium octaua pars miliarij, uide Plinium, & Columellam. OMNIBVS *neruulis*, ꝫ Prouerbiale eſt, quod ſignificat, omnibus uiribus, omni nixu, conatuq. totius corporis. M. *Antonium* ꝫ inſignem illum oratorem, quem in lib. de Orat. loquentem introducit. PRO *ſe.* ꝫ Cum ad L. Craſſi tribunal, poſtulatus inceſti, ſe defenderet. LEGE *Varia* ꝫ a Q. Vario trib. pleb. lata: cuius Cicero in oratione pro Scauro, & in Bruto meminit, & Pedianus Aſconius. Hoc *grauior* ꝫ tanto grauior. QVO *contentius* ꝫ tanto contentius. IN *eandem arcem.* ꝫ In eandem animi contentionem, quae, ut multis iam expoſitum eſt, munit contra dolorem; Cicero metaphorice tamquam in arcem confugiendum eſſe docet, ad repellendum impetum iraſcentiae, & libidinis. Arx enim locus eſt munitiſſimus ad ſalutem comparatus, quod & Auſonius teſtatur illo uerſu: Vrbibus in tutis munitior urbibus eſt arx. &, ut Aſconius inquit, Arx ſedes tyranni dicitur.

CICERO

AD ferendum igitur dolorem placide, & ſedate, plurimum proficit, toto pectore, ut dicitur, cogitare, quam id honeſtum ſit. ſumus enim natura, ut ante dixi, (dicendum eſt enim ſaepius) ſtudioſiſſimi, appetentiſſimiq. honeſtatis. cuius ſi quaſi lumen aliquod aſpexerimus; nihil eſt, quod, ut eo potiamur, non parati ſimus & ferre, & perpeti. Ex hoc curſu, atque impetu animorum ad ueram laudem, atque honeſtatem illa pericula adeuntur in proelijs. non ſentiunt uiri fortes in acie uulnera, uel ſentiunt, ſed mori malunt, quam tantillum modo de dignitatis gradu dimoueri. Fulgentes gladios hoſtium uidebant Decij, cum in aciem eorum irruebant. his leuabat omnem uulnerum metum nobilitas mortis, & gloria. Num tum ingemuiſſe Epaminondam putas, cum una cum ſanguine uitam effluere ſentiret? imperantem enim patriam Lacedaemonijs relinquebat, quam acceperat ſeruientem. Haec ſunt ſolatia, haec fomenta ſummorum dolorum. Dices, quid in pace? quid domi? quid in lectulo? ad philoſophos me reuocas, qui in aciem non ſaepe prodeunt. e quibus, homo ſane leuis, Heracleotes Dionyſius, cum a Zenone fortis eſſe didiciſſet, a dolore deuictus eſt. nam, cum ex renibus laboraret, ipſo in eiulatu clamitabat, falſa eſſe illa, quae antea de dolore ipſe ſenſiſſet. quem cum Cleanthes condiſcipulus rogaret, quaenam ratio eum de ſententia deduxiſſet; reſpondit; quia, cum tantum operae philoſophiae dediſſem, dolorem tamen ferre non poſſem, ſatis eſſet argumenti, malum eſſe dolorem. plurimos autem annos in philoſophia conſumpſi, nec ferre poſſum: malũ eſt igitur dolor. tum Cleanthem, cum pede terram percuſſiſſet, uerſum ex Epigonis ferunt dixiſſe:

Audis ne haec, Amphiarae, ſub terram abdite?

Zenonem ſignificabat: a quo degenerare illum dolebat.

EXPLANATIO

DICENDVM *eſt enim ſaepius* ꝫ Pulchra, ut inquit Plato, bis terq. repetenda ſunt: &, ut ait Seneca, numquam nimis dicitur, quod numquam ſatis. NON *ſentiunt uulnera* ꝫ dum ſcilicet caleſcunt in proelio. DECII ꝫ tres illi, pater, filius, & nepos cognomento Mures, qui pro ſalute reip. Rom. ſe morti deuouerunt. Hos Lucanus appellat, Luſtrales belli animas. IMPERANTEM *enim* ꝫ Manifeſtum eſt gloriam Thebanorum cum Epaminonda natam, cum illo exſtinctam. auctores Trogus, Probus Aemilius, & ceteri. NON *ſaepe prodeunt* ꝫ raro prodeunt: Philoſophus otio litterario uitam degit: legimus tamen Socratem, & Xenophontem rebus bellicis ſeſe immiſcuiſſe. HERACLEOTES ꝫ ab Heraclea Boſphori urbe. Ex *renibus laboraret*, ꝫ Nobiliſſimi medicorum Nephreticos Graeco uocabulo appellant laborãtes morbo renum. νεφρὸς enim Graece ren, & νεφρῖτις morbus renum: quem ὀξὺ πάθημα uocant, id eſt acutũ morbum dicunt. Ex *Epigonis* ꝫ Tragoedia eſt Euripidis: in qua agitur de ſecundo bello Thebano, quod duce Alcmaeone confecerunt geniti ex filijs illorum, qui in primo bello ad Thebas mortem oppetierunt. Epigoni enim generali uocabulo dicti ſunt, quaſi poſt geniti. AMPHIARAE. ꝫ Fuit hic Alcmaeonis pater, qui primo bello Thebano una cum curru hiatu terrae abſorptus eſſe traditur. Meminit Statius in Thebaide.

CICERO

AT non noſter Poſidonius: quem & ſaepe ipſe uidi; & id dicam, quod ſolebat narrare Pompeius: ſe, cum Rhodum ueniſſet decedens ex Syria, audire uoluiſſe Poſidonium, ſed, cum audiuiſſet eum grauiter eſſe aegrum, quod uehementer eius artus laborarent, uoluiſſe tamen nobiliſſimum philoſophum uiſere: quẽ ut uidiſſet, & ſalutauiſſet, honorificisq. uerbis proſecutus eſſet, moleſteq. ſe dixiſſet ferre, quod eũ non poſſet audire; At ille, tu uero, inquit, potes; nec committam, ut dolor corporis efficiat, ut fruſtra tantus uir ad me uenerit. itaque narrabat eũ grauiter, & copioſe de hoc ipſo, nihil eſſe bonum, niſi quod honeſtum eſſet cubantem diſputaſſe: cumq. quaſi faces ei doloris admouerentur, ſaepe dixiſſe, nihil agis dolor, quãuis ſis moleſtus; numquam te eſſe confitebor malũ. Omninoq. omnes clari, & nobilitati labores contẽnendo fiunt etiã tolerabiles. uidemus ne, apud quos eorũ ludorum, qui gymnici nominantur, magnus honos ſit, nullũ ab ijs, qui in id certamẽ deſcẽdant, deuitari dolorẽ? Apud quos autẽ uenandi, & equitandi laus uiget, qui hanc peteſſunt, nullum

fugiun

fugiunt dolorem. Quid de noſtris ambitionibus, quid de cupiditate honorum loquar? quae flamma eſt, per quam non cucurrerint ij, qui haec olim punctis ſingulis colligebant? itaque ſemper Africanus Socraticum Xenophontē in manibus habebat: cuius in primis laudabat illud: quod diceret, eoſdem labores non eſſe aeque graues imperatori, & militi: quod ipſe honos laborem leuiorem faceret imperatorum. Sed tamen hoc euenit, ut in uulgus inſipientium opinio ualeat honeſtatis, cum ipſam uidere non poſſint. itaque fama, & multitudinis iudicio mouentur, ut id honeſtum putent, quod a plerisque laudetur. Te autem, ſi in oculis ſis multitudinis, tamen eius iudicio ſtare nolim, nec, quod illa putet, idem te putare pulcherrimum. tuo tibi iudicio eſt utendum. tibi ſi recte probanti placebis, tum non modo tu te uiceris, quod paullo ante praecipiebam, ſed omnes, & omnia.

EXPLANATIO

AT *non noſter Poſidonius*: } ſcilicet, deductus eſt de Stoicorum ſententia? Strabo in XIV. teſtatur Poſidonium fuiſſe Epamienſem ex Syria, ſed Rhodium exiſtimatum, quia Rhodi uixit, & Rhodi philoſophatus eſt. *Noſter*: quia Rhodi eo praeceptore uſus eſt Cicero, id quod Plutarchus quoque teſtatur. EIVS *artus laborarent* } articulari morbo laboraret: Hunc morbum Meliſſophyllon herba ſedari tradit Plin. in XXI. TANTVS *uir* } quantus tum erat Pompeius in Romana repub. CVBANTEM } aegrotantem in lectulo: NIHIL *agis dolor*, } uerbum Stoicae uirilitatis plenum. Stoici dolorem malum eſſe negant, ſed moleſtum eſſe admittunt. GYMNICI } γυμνὸς Graece nudus ſignificat: unde gymnici ludi appellantur, quibus nudata corpora exercentur. PETISSVNT, } expetunt. lib. I. de Diu. Lucret. lib. V. Auraſq. petiſſens: QVAE *flamma* } Metaphorice dicit nullum periculum recuſari ab ijs, qui gloriae ſtudio aguntur, dum uoti compotes fiant. gloria enim eſt fax mentis, & ſola animos mortalium perurit inflammatq. ad magna cipeſcenda, ut uiri magni excellentia animi praeſtantes, ſummum bonotum in gloria collocauerint. SOCRATICVM *Xenophontem* } Paediam Cyri, hoc eſt, inſtitutionem Cyri, ſignificat, quam luculenter ſcribit Xenophon Atticus, Socratis diſcipulus: de quo opere Cicero meminit in ep. ad Papirium Paetum, ac in ep. ad Quinctum fratrem. & in Orat. ſic laudat Xenophontem, ut eius uoce Muſas quaſi locutas ferri dicat. QVOD *diceret*, } lib. I. Κύρου παιδείας: τῶν ὁμοίων σωμάτων οἱ αὐτοὶ πόνοι οὐχ ὁμοίως ἅπτονται, ἄρχοντός τε ἀνδρὸς, καὶ ἰδιώτου, ἀλλ' ἐπικουφίζει ἡ τιμὴ τοὺς πόνους τῷ ἄρχοντι. EIVS *iudicio ſtare* } acquieſcere. idem monet in oratione pro Plancio. TVO *tibi iudicio eſt utendum.* } idem in ep. ad Curionem: Tecum loquere: te adhibe in conſilium: te audi: tibi obtempera. nemo eſt, qui tibi ſapientius poſſit perſuadere te ipſo. numquam labere, ſi te audies.

CICERO

HOc *igitur tibi propone, amplitudinem, & quaſi quandam exaggerationem quam altiſſimam animi, quae maxima eminet contemnendis, & deſpiciendis doloribus, unam eſſe omnium rem pulcherrimam, eoq. pulchriorem, ſi uacet populo, neque plauſum captans ſe tantum ipſa delectet. Quin etiam mihi quidem laudabiliora uidentur omnia, quae ſine uenditatione, & ſine populo teſte fiunt: non quod fugiendus ſit: (omnia enim benefacta in luce ſe collocari uolunt) ſed tamen nullum theatrum uirtuti conſcientia maius eſt. Atque in primis meditemur illud, ut haec patientia dolorum, quam ſaepe iam animi intentione dixi eſſe firmandam, in omni genere ſe aequabilem praebeat. ſaepe enim multi, qui aut propter uictoriae cupiditatem, aut propter gloriae, aut etiam ut ius ſuum, & libertatem tenerent, uulnera exceperunt fortiter, & tulerunt, ijdem, omiſſa contentione, dolorem morbi ferre non poſſunt. neque enim illum, quē facile tulerant, ratione, aut ſapientia tulerant, ſed ſtudio potius, & gloria. itaque barbari quidam, & immanes ferro decertare acerrime poſſunt, aegrotare uiriliter non queunt: Graeci autem, homines non ſatis animoſi, prudētes, ut eſt captus hominum, ſatis, hoſtem adſpicere non poſſunt, ſed ijdē morbos toleranter, atque humane ferunt. at Cimbri, & Celtiberi in proelio exſultant, lamentantur in morbo. nihil enim poteſt eſſe aequabile, quod non a certa ratione proficiſcatur. ſed, cum uideas, eos, qui aut ſtudio, aut opinione ducantur, in eo perſequendo, atque adipiſcendo, dolore non frangi: debes exiſtimare, aut non eſſe malum dolorem, aut, etiam ſi, quidquid aſperum, alienumq. a natura ſit, id appellari placeat malum, tantulum tamē eſſe, ut a uirtute ita obruatur, ut nuſquam appareat. Quae meditare, quaeſo, dies, & noctes. latius enim manabit haec ratio, & aliquanto maiorem locum, quam de uno dolore, occupabit. nam, ſi omnia fugiendae turpitudinis, adipiſcendaeq. honeſtatis cauſſa faciemus: non modo ſtimulos doloris, ſed etiā fulmina fortunae cōtemnamus, licebit; praeſertim cum paratum ſit illud ex heſterna diſputatione perfugium. ut enim, ſi cui nauiganti, quem praedones inſequantur, deus quis dixerit, eijce te de naui; praeſto eſt, qui excipiat, uel delphinus, ut Arionem Methymnaeum; uel equi Pelopis illi Neptunij, qui per undas currus ſuſpenſos rapuiſſe dicuntur, excipient te, &, quo uelis, perferent; omnem omittat timorem: ſic, urgentibus aſperis, & odioſis doloribus, ſi tanti non ſint, ut ferendi ſint; quo ſit confugiendum, uides. Haec fere hoc tempore putaui eſſe dicenda: ſed tu fortaſſe in ſententia permanes. A. Minime uero: meq. biduo duarum rerum, quas maxime timebam, ſpero liberatum metu. M. Cras ergo ad clepſydram: ſic enim diximus. ſed tibi hoc uideo non poſſe deberi. A. Ita prorſus. & illud quidem ante meridiem; hoc eodem tempore. M. Sic faciemus, tuiſq. optimis ſtudijs obſequemur.*

EXPLANATIO

EXAGGERATIONEM } Metaphora a terrae cumulo, quem proprie ab Aggerendo uocant Aggerem. VACET *populo* } careat populo. a populari iudicio ſit aliena. NEQVE *plauſum captans ſe tantum ipſa delectet.* } Ideſt, plauſumq. non captans ſe tantum ipſa delectet. hoc ſi cui paullo dictum uidetur obſcurius, quod tamen interdum uſitatum eſt; legat, cum Sigonij libro: Neque plauſum captet, ſed ſe tantum ipſa delectet. ego nihil mutarem. Haec Paullus pater. Sine *uenditatione,* } ſine oſtentatione. NVLLVM *theatrum* } nulla ſpectatorum multitudo. MAIVS *eſt* } ſcilicet, teſtimonium. Sic uulgo celebratum eſt prouerbium: Conſcientia mille teſtes. NON *ſatis animoſi,* } Sic Ouidius, Graecia facundum, ſed male forte genus. VT *eſt captus hominum* } ideſt, quam capax eſt hominum natura. CIMBRI } Germaniae populi, Oceano proximi. CELTIBERI } genus eſt hominum ex Galliarum Celtis, & Hiſpaniarum Iberis mixtum: unde Lucanus, Gallorum Celtae miſcentes nomen Iberis. TANTVLVM } minimum. PERFVGIVM } mortem intelligit, ad quam ſit perfugiendum tamquam ad finem dolorum. ARIONEM METHYMNEVM } Celebratiſſima eſt fabula Arionis Methymnei cytharoedi, a delphino uecti, de quo Herodotus, Gellius, Plinius, Solinus, ceteri. Eſt autem Methymna ciuitas in inſula Lesbo uini generoſi ferax. EQVI *Pelopis* } Reſpexit ad curule certamen Pelopis cum Oenomao, de Hippodamiae nuptijs, cuius Ouidius meminit, & paſſim alij. *Si tanti non ſint,* } minuit, non auget: pro, ſi tam leues non ſint. Ep. VII. lib. I. ad Lent. Tantam uim habet. QVO *ſit confugiendum,* } nempe ad mortem, quae definit omnem dolorem. IN *ſententia* } Epicureorum: qui dicunt, dolorem eſſe malorum maximum. CRAS *ergo ad clepſydram:* } Intelligendum eſt, Reuertamur: nimirum ad diſputationem. clepſydris enim (id horologij aquarij genus eſt, praeſcribebatur tempus actoris cauſſas forenſes, quibus exhauſtis, amplius dicere uetabantur. Nomen deductum ab aquae furto. κλέπτω enim ſignificat furor, & abſcondo, καὶ τὸ ὕδωρ, id eſt aqua. NON *poſſe deberi* } quia ſcilicet promiſſam diſputationem ſtatim exacturus ſis.

IN M. TVLLII. CICERONIS TVSCVLANARVM DISPVTATIONVM AD. M. BRVTVM

LIBRVM. III.

DE AEGRITVDINE LENIENDA,

Commentarius Aldi Mannuccij.

ARGVMENTVM

TVSCVLANA tertia animi aegritudinem, quam λύπην Graeci uocant, in ſapientem cadere negat; ſed eius affectus, utiliter homini a natura datos, recta ratione (quae uera eſt medela philoſophorum) dirigendos, & leniendos praecipit.

Quem deum cuius recinet iocoſa nomen imago?
Valer. Flac. in Argonaut.
—Rurſus Hylam per longa reclamat
Auia: reſponſant ſiluae: & uaga certat imago.

QVA *caecitate* } ignorantia decepti: dum uanam gloriam pro uera captant. EVERTERVNT *ſuas ciuitates,* } In hanc ſententiam Iuuenalis,

Patriam tamen obruit olim
Gloria paucorum, & laudis, tituliique cupido.

CICERO

QVID? qui pecuniae cupiditate, qui uoluptatum libidine feruntur: quorum ita perturbantur animi, ut non multum abſint ab inſania: quod inſipientibus omnibus contingit: his nulla ne eſt adhibenda curatio? utrum, quod minus noceant animi aegrotationes, quam corporis; an, quod corpora curari poſſint, animorum nulla medicina ſit? at & morbi perniciosiores, pluresq. ſunt animi, quam corporis; hi enim ipſi odioſi ſunt, quod ad animum pertinet, eumq. ſolicitant; animusq. aeger, ut ait Ennius, ſemper errat, neque pati, neque perpeti poteſt, cupere nunquam deſinit. quibus duobus morbis, (ut omittam alios) aegritudine, & cupiditate qui tandem poſſunt in corpore eſſe grauiores? Qui uero probari poteſt, ut ſibi mederi animus non poſſit; cum ipſe medicinam corporis animus inuenerit; cumq. ad corporum ſanationem multum ipſa corpora, & natura ualeant; nec omnes, qui ſe curari paſſi ſunt, continuo etiam conualeſcant; animi autem, qui ſe ſanari uoluerint, praeceptisq. ſapientium paruerint, ſine ulla dubitatione ſanentur? Eſt profecto animi medicina, philoſophia: cuius auxilium non, ut in corporis morbis, petendum eſt foris; omnibusq. opibus, uiribusq. ut noſmetipſi nobis mederi poſſimus, elaborandum eſt. Quamquam de uniuerſa philoſophia, quantopere & expetenda, & colenda eſt. ſatis, ut arbitror, dictum eſt in Hortenſio. de maximis autem rebus nihil fere intermiſimus poſtea nec diſputare, nec ſcribere. his autem libris expoſita ſunt ea, quae a nobis cum familiaribus noſtris in Tuſculano erant diſputata. ſed, quoniam duobus ſuperioribus de morte, & de dolore dictum eſt; tertius dies diſputationis hoc tertium uolumen efficiet. ut enim in Academiam noſtram deſcendimus, inclinato iam in poſt meridianum tempus die; popoſci eorum aliquem, qui aderant, cauſſam diſſerendi. tum res acta ſic eſt.

EXPLANATIO

HIS *nulla ne eſt adhibenda curatio?* } tamquam ſcilicet aegrotantibus. QVI *uero* } quomodo uero. ANIMVS *inuenerit;* } uériſimile eſt animum ſui ipſius medicinam inuenire potuiſſe, qui corporis medicinam inuenit. id quod per philoſophiam fieri poſſe ſubiungit. CONTINVO } ſtatim. PETENDVM *eſt foris;* } a medico, & medicamentis, quae extra hominem aegrotantem ſunt. IN *Hortenſio.* } Ciceronis eſt liber Hortenſius. ex cuius lectione D. Auguſt. adhuc adoleſcentulus ardenti ſtudio inflammatus eſt ad capeſſendam philoſophiam. DE *maximis autem rebus* } ad philoſophiá pertinentibus, de quibus egit in Academicis quaeſtionibus, de Finib. de na. deo. &c. IN *Academiam noſtram deſcendimus,* } à nomine ſcholae Platonicae gymnaſium ſibi Cic. Tuſculani inſtaurauerat, alterumq. a nomine ſcholae Ariſtotelicae, de quo in l. de diuinat. Nuper, cum eſſem cum Quincto fratre in Tuſculano, diſputatum eſt. nam, cum ambulandi cauſſa in Lycaeum ueniſſemus, &c. Ceterum Academiam in inferiore parte Tuſculani erexiſſe conſtat, in quam ipſe nũc deſcendiſſe ſcribit. paenultima uero producta enunciari, docet idem Cicero hoc uerſu: Inque Academia umbrifera, nitidoque Lycaeo. quamquam Claudianus cecinit,

In Latium ſpretis Academia migrat Athenis. & Sidonius Apollinaris,
Obruet & quamquam totis Academia ſectis.

CICERO

A. Videtur mihi cadere in ſapientem aegritudo. M. Num reliquae quoque perturbationes animi, formidines, libidines, iracundiae? haec enim fere ſunt eiuſmodi: quae Graeci πάθη appellant: ego poteram morbos: & id uerbum eſſet e uerbo: ſed in conſuetudinem noſtram non caderet. nam miſereri, inuidere, geſtire, laetari, haec omnia morbos Graeci appellant, motus animi rationi non obtemperantes: nos autem hos eoſdem motus concitati animi recte, ut opinor, perturbationes dixerimus, morbos autem non ſatis uſitate. niſi quid aliud tibi uidetur. A. Mihi uero iſto modo. M. Haeccine igitur cadere in ſapientem putas? A. Prorſus exiſtimo. M. Nae iſta glorioſa ſapientia non magno aeſtimanda eſt, ſiquidem non multum differt ab inſania. A. Quid? tibi omnis ne animi commotio uidetur inſania? M. Non mihi quidem ſoli: ſed, id, quod admirari ſaepe ſoleo, maioribus quoque noſtris hoc ita uiſum intelligo multis ſaeculis ante Socratem; a quo haec omnis, quae eſt de uita, & moribus, philoſophia manauit. A. Quonam tandem modo? M. Quia nomen inſaniae ſignificat mentis aegrotationem, & morbum, id eſt inſanitatem, & aegritudinem animi, quam appel-

larunt

larunt inſaniam. omnes autem perturbationes animi, morbos philoſophi appellant, negantq. ſtultum quemquam his morbis uacare. qui autem in morbo ſunt, ſani non ſunt: & omnium inſipientium animi in morbo ſunt; omnes inſipientes igitur inſaniunt. ſanitatem enim animorum, poſitam in tranquillitate quadam, conſtantiaq. cenſebant. his rebus mentem uacuam appellarunt inſaniam; propterea quod in perturbato animo, ſicut in corpore, ſanitas eſſe non poſſit. Nec minus illud acute, quod animi affectionem, lumine mentis carentem, nominauerunt amentiam, eandemq. dementiam.

EXPLANATIO

VIDETVR *mihi*} propoſitum diſputationis. Haec enim eſt quaeſtio Vtrum cadat in ſapientem aegritudo? Aegritudo a Cicerone dicitur, quam alij triſtitiam appellant, & Graeci λύπην. IRACVNDIAE?} cum & hoc, & ſequenti libro perturbationes quattuor oſtendantur, λύπη, φόβος, ἐπιθυμία, ἡδονή, propterea uerbum, Iracundiae, recte Patricio non placet. EGO *poteram morbos:*} Eadem fere ad uerbum lib. 3. de Fin. ET *id uerbum eßet e uerbo:*} De uerbo Graeco πάθη. HACCINE} Haec ne, ſcilicet perturbationes quod uerbum quaeſitum eſt in lingua Latina aptius ad ſignificandum animi affectiones uit o[illegible]s. VIDETVR *inſania*} Paradoxon Stoicorum eſt. πάντες οἱ μωροὶ μαίνονται, id eſt, omnes ſtulti inſaniũt, id quod etiam in Paradoxis fuſius explicat. QVI *autem*} Nunc colligit Cicero inſipiẽtes inſanire.

CICERO

EX quo intelligendum eſt, eos, qui haec rebus nomina poſuerunt, ſenſiſſe hoc idem, quod a Socrate acceptum diligenter Stoici retinuerunt, omnes inſipientes eße non ſanos. qui enim animus eſt in aliquo morbo, (morbos autem hos perturbatos motus, ut modo dixi, philoſophi appellant) non magis eſt ſanus, quam id corpus, quod in morbo eſt. ita fit, ut ſapientia ſanitas ſit animi, inſipientia autem quaſi inſanitas quaedam, quae eſt inſania, eademq. dementia: multoq. melius haec notata ſunt uerbis Latinis, quam Graecis. quod alijs quoque multis locis reperietur. ſed id alias: nunc, quod inſtat. Totum igitur id, quod quaerimus, quid, & quale ſit, uerbi uis ipſa declarat. eos enim ſanos intelligi neceſſe eſt, quorum mens motu, quaſi morbo, perturbata nullo ſit. qui contra affecti ſunt, hos inſanos appellari neceſſe eſt. itaque nihil melius, quam quod eſt in conſuetudine ſermonis Latini, cum exiſſe e poteſtate dicimus eos, qui effrenati feruntur aut libidine, aut iracundia. quanquam ipſa iracundia libidinis eſt pars. ſic enim definitur iracundia, ulciſcendi libido. qui igitur exiſſe ex poteſtate dicuntur, iccirco dicuntur, quia non ſunt in poteſtate mentis, cui regnum totius animi a natura tributum eſt. Graeci autem μανίαν unde appellent, non facile dixerim. eam tamen ipſam diſtinguimus nos melius, quam illi: hanc enim inſaniam, quae iuncta ſtultitiae patet latius, a furore diſiungimus. Graeci uolunt illi quidem, ſed parum ualent uerbo: quem nos furorem, μελαγχολίαν illi uocant: quaſi uero atra bili ſolum mens, ac non ſaepe uel iracundia grauiore, uel timore, uel dolore moueatur. quo genere Athamantem, Alcmaeonẽ, Aiacem, Oreſtem furere dicimus. qui ita ſit affectus, eum dominum eſſe rerum ſuarum, uetant duodecim tabulae. itaque non eſt ſcriptum, ſi inſanus, ſed ſi furioſus eſſe incipit.

EXPLANATIO

QVOD *a Socrate*} apud Platonem, in Alcibiade. 2. IN *aliquo morbo,*} in perturbatione, quae animorum eſt morbus. QVAM *Graecis*} μωρὸς Graece dicitur ſtultus, ἄφρων inſipiens, μανία inſania, furia. μανικὸς inſanus furioſus. μαινόλης inſanus. μαίνομαι inſanio, quae uoces furorem ſignificant. at Latinis, inſipientia, inſanitas, dementia, congrue magis, & concinne, priuationem animi, & ſanitatis deſignant. VOLVNT *illi quidem,*} ſcilicet diſtinguere inſaniam a furore. μελαγχολίαν atram bilem, ſeu nigram choleram ſonat hoc uerbum, cui humori uehementioris animorum concitationis cauſſam adſcribit Ariſtoteles in Probl. QVO *genere Athamantem,*} Recenſet quattuor, qui atra bili laborarunt Vulgata eſt fabula de Athamante, cui Iuno talem furorem immiſit, ut filios uellet occidere. quare cum iam unum ex filiis exſtinxiſſet, uxor Ino id conſpiciens cum altero filio ſe praecipitem dedit, quae in marinam deá conuerſa, uocatur Mater Matuta a Latinis, Leucothea a Graecis. ALCMAEONEM,} Alcmaeonem Amphiarai filium, quo duce ab Epigonis dirutae ſunt Thebae, ſatis claret furore agitatum fuiſſe ob matricidium. Meminit Statius, Seneca, & alii. AIACEM} ex indignatione, quod in iudicio de Achillis armis inferior Vlixe habitus eſſet, furore correptus legitur, & denique mortem ſibi conſciuiſſe. De hoc exſtat tragoedia Sophoclis, meminit & Ouidius Metemorph. xiij. ORESTEM,} furiis agitatum ob matricidiũ. Lege Senecae, & Euripidis Oreſtem. QVI *ita ſit affectus*} tali uaeſania, & furore correptus. SED *ſi furioſus*} Lex xij. Tabularum & lib. 2. de Inuent. & lib. 1. ad Herennium, Si furioſus exſiſtit: agnatum, gentiliumque in eo, pecuniaeq. eius poteſtas eſto.

C I C E R O

INSANIAM *enim cenſuerunt, id eſt inconſtantiam ſanitate uacantem, poſſe tamen tueri mediocritatem officiorum, & uitae communem cultum, atque uſitatum: furorem autem eſſe rati ſunt mentis ad omnia caecitatem. quod cum maius eſſe uideatur, quam inſania; tamen eiuſmodi eſt, ut furor in ſapientem cadere poſſit, non poſſit inſania. Sed haec alia quaeſtio eſt: nos ad propoſitum reuertamur. Cadere, opinor, in ſapientem aegritudinem, tibi dixiſti uideri. A. Et uero ita exiſtimo. M. Humanum id quidem, quod ita exiſtimas. non enim ſilice nati ſumus: ſed eſt naturale in animis tenerum quiddam, atque molle, quod aegritudine, quaſi tempeſtate, quatiatur. nec abſurde Crantor ille, qui in noſtra Academia uel in primis fuit nobilis. Minime, inquit, aſſentior iis, qui iſtam neſcio quam indolentiam magnopere laudant: quae nec poteſt ulla eſſe, nec debet. ne aegrotus ſim, inquit: ſed, ſi fuerim, ſenſus adſit, ſiue ſecetur quid, ſiue auellatur a corpore. nam iſtuc, nihil dolere, non ſine magna mercede contingit, immanitatis in animo, ſtuporis in corpore.*

EXPLANATIO

INSANIAM *enim cenſuerunt,* } Inſaniam, recepi, adductus Nonij teſtimonio; Stultitiam, repudiaui; quod uerbum omnes libros occupauerat, repugnante ſententia: cum hic non ſtultitia, ſed inſania cum furore comparetur. Haec Paullus pater. MEDIOCRITATEM *officiorum* } quae ſcilicet ſecundum naturam ſunt, & citra laudem, & uituperium ſumi, aut reijci poſſunt, ut coniugium, familiaritas, conuictus. ET *uero ita exiſtimo.* } Qui proprietatem Latinae linguae callent, ij, non dubito, quin magis probent, Et uero, quam, quod erat antea, Ego uero. quod ipſum, ut alia multa, acceptum refero Sigonij noſtri antiquo libro: cum quo alium conſentire librum ſcripſit ad me aliquanto poſt idem Germanus monachus ſupra nominatus. Eſt autem, Vero, pro Sane, ut in libro de claris oratoribus: Sed tu orationes nobis ueteres explicabis? Vero, inquam, Brute. Et lib. 1. de Diuin. Vero, mea puella, tibi concedo meas ſedes. Et lib. 3 de Legibus. Haec Paullus pater. SILICE *nati* } Prouerbialis eſt haec formula, quam ſtatim explicat, ſubiungens, Sed eſt naturale &c. reſpicit etiam Stoicorum ἀπάθειαν, quae homines ſaxeos plane ſtupentes, & ab hominis natura penitus deſciſcentes requirit. CRANTOR } hic una cum Polemone audiuit Xenocratem Platonis diſcipulum, & librum de Conſolatione ſcripſit, ut ſupra diximus. NESCIO *quam indolentiam* } Ciceronis uocabulum eſt indolentia, ſi credimus Sidonio Apolinari, exprimens Stoicorum ἀπάθειαν contra quam elegans eſt diſputatio apud Gellium lib. xix. cap. 12. NAM *iſtuc, nihil dolere, non ſine magna mercede contingit, immunitatis in animo, ſtuporis in corpore.* } Haec uerba Crantoris, a Cicerone conuerſa, recitantur a Plutarcho ἐν τῷ παραμυθητικῷ πρὸς Ἀπολλώνιον: τὸ γάρ, inquit, ἀνώδυνον τοῦτο οὐκ ἄνευ μεγάλων ἐγγίνεται μισθῶν τῷ ἀνθρώπῳ, τεθηριῶσθαι γὰρ εἰκὸς ἐκεῖ μὲν σῶμα τοιοῦτον, ἐνταῦθα δὲ ψυχήν.

C I C E R O

SED *uideamus, ne haec oratio ſit hominum aſſentantium noſtrae imbecillitati, & indulgentium mollitudini. nos autem audeamus non ſolum ramos amputare miſeriarum, ſed omnes radicum fibras euellere. tamen aliquid relinquetur fortaſſe: ita ſunt altae ſtirpes ſtultitiae: ſed relinquetur id ſolum, quod eſt neceſſarium. illud quidem ſic habeto, niſi ſanatus animus ſit, quod ſine philoſophia fieri non poteſt, finem miſeriarum nullum fore. quamobrem, quod coepimus, tradamus nos ei curandos. ſanabimur, ſi uolemus. Et progrediar quidem longius. non enim de aegritudine ſolum, quamquam id quidem primum, ſed de omni animi, ut ego poſui, perturbatione, morbo, ut Graeci uolunt, explicabo. & primo, ſi placet, Stoicorum more agamus; qui breuiter adſtringere ſolent argumenta: deinde noſtro inſtituto uagabimur. Qui fortis eſt, idem eſt fidens: quoniam confidens, mala conſuetudine loquendi, in uitio ponitur, ductum uerbum a confidendo, quod laudis eſt. qui autem eſt fidens, is profecto non extimeſcit: diſcrepat enim a timendo, confidere. atque, in quem cadit aegritudo, in eundem timor. quarum enim rerum praeſentia ſumus in aegritudine, eaſdem impendentes, & uenientes timemus. ita fit, ut fortitudini aegritudo repugnet. ueriſimile eſt igitur, in quem cadit aegritudo, in eundem cadere timorem, & infractionem quandam animi, & demiſſionem. in quemq. ea cadit, in eundem cadit ut ſeruiat, ut uictum quandoque ſe eſſe fateatur. quae qui recipit, recipiat idem neceſſe eſt timiditatem, & ignauiam. non cadunt autem haec in uirum fortem: igitur ne aegritudo quidem. at nemo ſapiens, niſi fortis: non cadet ergo in ſapientem aegritudo.*

EXPLANATIO

NOs *antem* ℥ eleganti Metaphora Cicero tamquam Stoicus cenſet, non modo magnas illas, ſed minimas quaſq. perturbationes ex animo tollendas eſſe. MALA *conſuetudine* ℥ Idem & alijs uerbis euenit, ut ſcilicet uſu infamarentur : ſic hoſtis pro perduelle capitur, & regnum pro dominatione inuiſta. INFRACTIONEM ℥ debilitatem, conſternationem. VT *ſeruiat,* ℥ Ita & Horatios :

Qui metuens uiuit, liber mihi non erit umquam.

Tot certe dominis ſeruiunt homines, quot perturbationibus diſtrahuntur.

CICERO

PRAETEREA, neceſſe eſt, qui fortis ſit, eundem eſſe magni animi; qui magni animi, inuictum; qui inuictus, eum humanas res deſpicere, atque infra ſe poſitas arbitrari. deſpicere autem nemo poteſt eas res, propter quas aegritudine affici poteſt. ex quo efficitur, fortem uirum aegritudine numquam affici. omnes autem ſapientes fortes. non cadit igitur in ſapientem aegritudo. &, quemadmodum oculus conturbatus non eſt probe affectus ad ſuum munus fungendum; & reliquae partes, totum ue corpus, a ſtatu eum eſt motum, deeſt officio ſuo, & muneri : ſic conturbatus animus non eſt aptus ad exſequendum munus ſuum. munus autem animi eſt, ratione bene uti: & ſapientis animus ita ſemper affectus eſt, ut ratione optime utatur: numquam eſt igitur perturbatus. at aegritudo perturbatio eſt animi : ſemper igitur ea ſapiens uacabit. Veriſimile etiam illud eſt, qui ſit temperans, quem Graeci σώφρονα appellant, eamq. uirtutem σωφροσύνην uocant; quam ſoleo equidem tum temperantiam, tum moderationem appellare. non numquam etiam modeſtiam. ſed haud ſcio, an recte ea uirtus frugalitas appellari poſſit. quod anguſtius apud Graecos ualet qui frugi homines χρησίμους appellant, id eſt tantummodo utiles. at illud latius. eſt enim omnis abſtinentia, omnis innocentia, quae apud Graecos uſitatum nomen nullum habet, ſed habere poteſt ἀβλάβειαν: nam eſt innocentia affectio talis animi, quae noceat nemini. reliquas etiam uirtutes frugalitas continet. quae niſi tanta eßet, & ſi ijs anguſtijs, quibus plerique putant, teneretur; numquam eſſet Piſonis cognomen tantopere laudatum.

EXPLANATIO

A *Statu* ℥ conſtitutione, ſiue temperamento, quod κρᾶσιν uocant. NVMQVAM *eſt igitur perturbatus.* ℥ Haec eſt collectio Stoicorum. At Peripatetici cenſent Sapientem non uinci maerore; ſed tangi : tamquam illud ſit humanam uitam negare, alicuius animom immunem eſſe a perturbatione. VERISIMILE ℥ Iam probare aggreditur, neque in temperantem cadere poſſe aegritudinem, ſiue perturbationem. QVI *ſit temperans,* ℥ ſubaudi, eum eſſe imperturbatum. EA *uirtus* ℥ ſcilicet temperantia. FRVGALITAS ℥ haec paupertas uoluntaria eſt: cunctarum uirtutum maxima. M. Tullius pro Deiotaro, Ego, inquit, frugalitatem, id eſt modeſtiam, & temperantiam uirtutem maximam eſſe iudico. FRVGI *homines* ℥ Omnis eſt generis frugi. Martialis, ientacula frugi dixit. &, Tam frugi Iuno uellet habere Iouem. RELIQVAS *etiam uirtus* ℥ nimirum fortitudinem, iuſtitiam, prudentiam. PISONIS ℥ Fuit hic L. Piſo ſcriptor annalium. Lata eſt per eum Lex Calpurnia de ambitu ſeueriſſime ſcripta ; & ob raram ſaeculi ſui integritatem Frugi eſt appellatos. Meminerunt Gellius, Cicero pro Fonteio, & alij.

CICERO

SED, quia nec qui propter metum praeſidium reliquit, quod eſt ignauiae; nec qui propter auaritiam clam depoſitum non reddidit, quod eſt iniuſtitiae; nec qui propter temeritatem male rem geſſit, quod eſt ſtultitiae; frugi appellari ſolet; eo tres uirtutes, fortitudinem, iuſtitiam, prudentiam, frugalitas complexa eſt. etſi hoc quidem commune eſt uirtutum. omnes enim inter ſe nexae, & cōiugatae ſunt. reliqua igitur, & quarta uirtus ut ſit ipſa frugalitas, neceße eſt. eius enim uidetur eße proprium, motus animi appetentis regere, & ſedare; ſemperq. aduerſantem libidini, moderatam in omni re ſeruare conſtantiam. cui contrarium uitium nequitia dicitur. frugalitas, ut opinor, a fruge: qua nihil melius e terra oritur. nequitia ab eo (etſi hoc erit fortaſſe durius: ſed tentemus, & luſiſſe putemur, ſi nil ſit) ab eo, quod nequidquam eſt in tali homine: ex quo idem nihil dicitur. qui ſit frugi igitur, uel, ſi mauis, moderatus, & temperans, eum neceſſe eſt eſſe conſtantem; qui autem conſtans, quietum; qui quietus, perturbatione omni uacuum; ergo etiam aegritudine. & ſunt illa ſapientis: aberit igitur a ſapiente aegritudo.

EXPLANATIO

CLAM *depoſitum*} fidei commiſſum in cuſtodiam. MALE *rem geßit*} male negotiatus eſt. tranſlatum ab his, qui onera gerunt ET *iugatae ſunt.*} colligatae, adeo ut, qui unam habuerit, omnes habere dicatur. APPETENTIS} effrenati, & efferueſcentis. A *fruge:*} Certe animorum fecunditatem quandam affert frugalitas. AB *eo, quod nequidquam*} Si deleas, Ab eo, mendum fortaſſe corrigas, ſententiam certe non minuas. nec me praeterit, ubi quid longius ponitur, reprehendi a Cicerone praeterita ſed aliquid tamen ſimul addi, ut, Igitur, Verumtamen, Sed, & huiuſmodi quaedam, ſimul animaduerti. uerum & de hoc, & ubicumque fere ſententiam correctio nihil adiuuat, ſuſq. deque. Haec Paullus pater. QVOD *nequidquam:*} Stoicorum exemplo uocabuli originem exquirit. M. Varro ex Nequidquam, media ſyllaba extrita, Nequam componi demonſtrat in libris de Latina lingua. Sic Nequitia a Nequidquam nominata eſt, ſiue a Nihilo, ex eo quod nequidquam ſit, uel quod nihil ſit. Alias Nequitia ponitur pro laſciuia, & petulantia libidinum: ut apud Ouidium, Nequitia eſt, quae te non ſinit eſſe ſenem. QVI *ſit frugi igitur,*} Inſtitutam diſputationem proſequitur, docetque cum temperantia, quae uirtus eſt aegritudinem non poſſe conſiſtere.

CICERO

ITAQVE non inſcite Heracleotes Dionyſius ad ea diſputat, quae apud Homerum Achilles queritur, hoc, ut opinor, modo:

Corq. meum penitus turgeſcit triſtibus iris,
Cum decore, atque omni me orbatum laude recordor.

num manus affecta recte eſt, cum in tumore eſt? aut num aliquod quoppiam membrum tumidum, ac turgidum non uitioſe ſe habet? ſic igitur inflatus, & tumens animus in uitio eſt. ſapientis autem animus ſemper uacat uitio, numquã turgeſcit, numquam tumet. at iratus animus eiuſmodi eſt: numquam igitur ſapiens iraſcitur, etiam concupiſcit. proprium eſt enim irati, cupere, a quo laeſus uideatur, ei quam maximum dolorem inurere. qui autem id concupierit, eum neceſſe eſt, ſi id conſecutus ſit, magnopere laetari. ex quo fit, ut alieno malo gaudeat. quod quoniam non cadit in ſapientem; nec ut iraſcatur quidem cadit. ſi autem caderet in ſapientem aegritudo, caderet etiam iracundia. qua quoniam uacat, aegritudine etiam uacabit. etenim, ſi ſapiens in aegritudinem incidere poßet, poſſet etiam in miſericordiam, poſſet in inuidentiam. non dixi, in inuidiam, quae tum eſt, cum inuidetur. ab inuidendo autem inuidentia recte dici poteſt; ut effugiamus ambiguum nomen inuidiae. quod uerbum ductum eſt a nimis intuendo fortunam alterius, ut eſt in Menalippo,

Florem quiſnam liberum inuidit meum?

EXPLANATIO

HERACLEOTES *Dionyſius*} Stoicus hic fuit. APVD *Homerum*} Iliad lib. IX. Ἀλλά μοι οἰδάνεται κραδίη χόλῳ, &c. CORQVE *meum penitus*} Achillis uerba ſunt ad Aiacem. NVM *manus*} quod ex Homero retulit de aegritudine corporis, de animi quoque aegritudine iudicat, & arguit Dionyſius. ETIAM *concupiſcit*} Recte: nam, quid aliud eſt ira, quam cupiditas ulciſcendi? INVRERE} tranſlatum: ſolent enim cauterio inuri animalibus notae, quas indelebiles uellent. ETIAM *in miſericordiam,*} Hoc in loco Cicero tamquam Stoicus miſericordiam numerat inter animi uitia, qui alibi tamquam Peripateticus eam non dubitauit appellare uirtutem. nam in oratione pro Ligario inquit, Nulla de tuis uirtutibus plurimis nec gratior, nec admirabilior miſericordia eſt. IN *inuidentiam.*} Inuidentiam inuidi eſſe, uult hoc loco Cicero: inuidiam uero eius, cui inuidetur. A *nimis intuendo*} In particula, uirtutem hic habet augendi. IN *Menalippo,*} Fabula eſt Attij, nomen ducens a Menalippa, quae in ea inducebatur, conquerens de liberis ſuis in ſtabulo fere obtritis a bobus. De hac Strabo lib. 6. Geographiae. ac M. Varro in ſecundo de re ruſtica. Fuit altera Menalippa Amazonum regina cuius Diodorus, & Trogus meminerunt.

CICERO

MALE Latine uidetur: ſed praeclare Attius. ut enim, uidere, ſic, inuidere florem, rectius, quam flori, dicitur. nos conſuetudine prohibemur: poeta ius ſuum tenuit, & dixit audacius. Cadit igitur in eundem, & miſereri, & inuidere. nam, qui dolet rebus alicuius aduerſis, idem alicuius etiam ſecundis dolet: ut Theophraſtus, interitum deplorans Calliſthenis, ſodalis ſui, rebus Alexandri proſperis angitur: itaque dicit, Calliſthenem incidiſſe in hominem ſumma potẽtia, ſummaq. fortuna, ſed ignarum, quemadmodũ rebus ſecundis uti cõueniret. Atqui, quemadmodũ miſericordia aegritudo eſt ex alterius rebus aduerſis; ſic inuidẽtia aegritudo eſt

ex alterius rebus ſecundis. in quem igitur cadit miſereri, in eundem etiam inuidere. non cadit autem inuidere in ſapientem: ergo ne miſereri quidem. quod ſi hoc aegre ferre ſapiens ſoleret, miſereri etiam ſoleret. abeſt ergo a ſapiente aegritudo. Haec ſic dicuntur a Stoicis, concluduntúrq. contortius: ſed latius aliquando dicenda ſunt, & diffuſius. ſententijs tamen utendum eſt eorum potiſſimum, qui maxime forti, &, ut ita dicam, uirili utuntur ratione, atque ſententia. nam Peripatetici, familiares noſtri, quibus nihil eſt uberius, nihil eruditius, nihil grauius, mediocritatem uel perturbationum, uel morborum animi mihi non ſane probant. omne enim malum, etiam mediocre, magnum eſt. nos autem id agimus, ut id in ſapiente nullum ſit omnino. nam ut corpus, etiam ſi mediocriter aegrum eſt, ſanum non eſt: ſic, ſi in animo eſt iſta mediocritas, caret ſanitate.

EXPLANATIO

CONSVETVDINE } Hac certiſſima magiſtra loquendi, dicimus inuidere alicui, non aliquem. POETA } Attius. IVS *ſuum* } quidlibet ſcilicet audendi, ut ait Horatius. DOLET *rebus alicuius aduerſis* } Hoc ad miſericordiam referendum. SECVNDIS *dolet* } Hoc inuidentiae eſt. de quo eleganter a Statio dictum eſt, Aegraque Laetis inuidia. Horatius quoque decenter ſcripſit, & uere, Inuidus alterius macreſcit rebus opimis. INTERITVM *deplorans* } libro, quem Laertius lib. 5. nominat, καλλισθένης ἢ περὶ πένθους. De Calliſthene Olynthio uide Plutarch: Iuſtinum, Curtium, & Arrianum. SODALIS *ſui*, } quia uterq; eodem praeceptore Ariſtotele uſi ſunt. creditumque eſt, Ariſtotelem ob necem atrocem Calliſthenis, excogitaſſe illud uenenum Stygis aquae; quo perijt Alexander Magnus. IN *hominem* } Alexandrum intelligit. SED *ignarum* } cum haudquaquam male aſſentantium accommodatus ingenio eſſet. Nam cum Alexander Magnus ex Perſico ſuperbiae regiae more adorari uellet acerrimus inter recuſantes Calliſthenes fuit, palam dictitans Alexãdrum adorandum non eſſe: quae res & illi & multis principibus Macedonum exitium fuit. Hoc eſt Alexandri crimen aeternum: quod nulla uirtus, nulla bellorum felicitas redimet. Nam quoties dicetur, occidit Perſarum multa milia: opponetur, & Calliſthenem quoties dictum fuerit, occidit Darium, dicetur ſed Calliſthenem occidit. Nullius caedes maiorem apud Graecos Alexandro excitauit inuidiam, quam quod praeditum optimis moribus artibuſque Calliſthenem torſerit, occideritque, indicta quidem cauſſa. CONTORTIVS } ſic alibi contortus dixit Stoicorum concluſiunculas. EORVM } Stoicorum.

CICERO

ITAQVE praeclare noſtri, ut alia multa; moleſtiam, ſolicitudinem, angorem propter ſimilitudinem corporum aegrorum aegritudinem nominauerunt. hoc propemodum uerbo Graeci omnem animi perturbationem appellant: uocant enim πάθος, id eſt morbum, quicunque eſt motus in animo turbidus. nos melius: aegris enim corporibus ſimillima eſt animi aegritudo: at non ſimilis aegrotationis eſt libido, non immoderata laetitia, quae eſt uoluptas animi elata, et geſtiens. ipſe etiam metus nõ eſt morbi admodum ſimilis, quamquam aegritudini eſt finitimus. ſed proprie, ut aegrotatio in corpore, ſic aegritudo in animo nomen habet non ſeiunctum a dolore. doloris igitur huius origo nobis explicanda eſt, id eſt cauſſa efficiens aegritudinem in animo, tamquam aegrotationem in corpore. nam ut medici, cauſſa morbi inuenta, curationem eſſe inuentam putant: ſic nos, cauſſa aegritudinis reperta, medendi facultatem reperiemus. eſt igitur cauſſa omnis in opinione, nec uero aegritudinis ſolum, ſed etiam reliquarum omnium perturbationum: quae ſunt genere quattuor, partibus plures. nam cum omnis perturbatio ſit animi motus uel rationis expers, uel rationem aſpernans, uel rationi non obediens; isq. motus aut boni, aut mali opinione citetur: biſariam quattuor perturbationes aequaliter diſtributae ſunt. nam duae ſunt ex opinione boni: quarum altera, uoluptas geſtiens, id eſt praeter modum elata laetitia opinione praeſentis magni alicuius boni, altera uel cupiditas recte, uel libido dici poteſt: quae eſt immoderata appetitio opinati magni boni, rationi non obtemperans. ergo haec duo genera, uoluptas geſtiens, & libido, bonorum opinione turbantur, ut duo reliqua, metus, & aegritudo, malorum. nam & metus opinio magni mali impendentis, & aegritudo eſt opinio magni mali praeſentis: & quidem recens opinio talis mali, ut in eo rectum uideatur eſſe angi: id autem eſt, ut is, qui doleat, oportere opinetur ſe dolere.

EXPLANATIO

ANGOREM } angor eſt aegritudo premens. NOS *melius* } Rurſus Latinos Graecis praefert proprietate uocabulorum. EST *igitur* } Omnes perturbationes ex opinione naſci dicit. PARTIBVS } partes nũc uocat, quas in dialectica ſpecies uel formas dixere. CITETVR: } commoueatur VOLVPTAS *geſtiens*, } quodam geſtu ſe gaudere ſignificans. LIBIDO } ad omnem cupiditatem referri poteſt. TVRBANTVR, } pulſantur, mouentur, MALORVM } ſcilicet opinione. IMPENDENTIS } quod futuri eſt. AEGRITVDO } nunc triſtitia communiter dicitur.

CICERO

His autem perturbationibus, quas in uita hominũ ſtultitia quaſi quaſdam immittit furias, atque incitat, omnibus uiribus, atque opibus repugnandum eſt, ſi uolumus hoc, quod datum eſt uitae, tranquille, placideq. traducere. ſed ceteras alias, nunc aegritudinem, ſi poſſumus, depellamus: id enim ſit propoſitum: quandoquidem eam tu uideri tibi in ſapientem cadere dixiſti. quod ego nullo modo exiſtimo. tetra enim res eſt, miſera, deteſtabilis, omni contentione, uelis, ut ita dicam, remiſq. fugienda. qualis enim tibi ille uidetur Tantalo prognatus, Pelope natus, qui quondam a ſocero Oenomao rege Hippodamiam raptis nactus nuptijs? Iouis iſte quidem pronepos: tam ne ergo abiectus, tamq. fractus?

Nolite (inquit) hoſpites adire ad me: ilico iſtic
Ne contagio mea bonis, umbra ne obſit:
Tanta uis ſceleris in corpore haeret.

tu te Thyeſta damnabis, orbabisq. luce propter uim ſceleris alieni? Quid? illum filium ſolis non ne patris ipſius luce indignum putas?

Refugere oculi: corpus macie extabuit:
Lacrymae peredere humore exangues genas:
Situ nidoris barba pedore horrida,
Atque intonſa infuſcat pectus illuuie ſcabrum.

EXPLANATIO

SED *ceteras alias.* } De celiquis perturbationibus diſputat in Tuſculana quarta. NVLLO *modo exiſtimo.* } ut Stoicus. VALIS *remiſq.* } omni ſcilicet contentione. Prouerbialis Metaphora a nauigatoribus ſumpta. TANTALO *prognatus* } Thyeſtes ſignificatur, & Pelopis filius, Tantali nepos. IOVIS *pronepos* } Thyeſtem dicit. ea Ioue enim natus Tantalus. NOLI TA *(inquit) hoſpites adire ad me: illico iſtic* } Trochaicus eſt, in quem non cadit iambus: itaque non puto eos recte ſentire, qui uerbis aliter collocatis, ita legunt, Nolite hoſpites ad me adire ilico iſtic: nam in quarta ſede iambus eſſet. Haec Paullus pater. TV *te Thyeſta* } Apoſtrophe eſt Ciceronis Thyeſtem increpantis quod ob fraternum ſcelus tanta ſe aegritudine afflictet. FILIVM *Solis* } Aeetam dicit colchorum regem Medeae patrem quem ob Abſyrti filij miſerandum interitũ merore confectum tradunt. PATRIS *ipſius* } hoc eſt ipſius ſolis. SITV } corruptione, ex humore, & diuturnitate contracta. PEDORA } ſordibus, illuuie. INFVSCAT } obumbrat.

CICERO

HAEC mala, o ſtultiſſime Aeeta, ipſe tibi addidiſti: non inerant in ijs, quae tibi caſus inuexerat: & quidem inueterato malo, cum tumor animi reſediſſet. eſt autem aegritudo, ut docebo, in opinione mali recentis. ſed maeres uidelicet regni deſiderio, non filiae. illam enim oderas, & iure fortaſſe: regno non aequo animo carebas. eſt autem impudens luctus maerore ſe conficiẽtis, quod imperare non liceat liberis. Dionyſius quidem tyrannus, Syracuſis expulſus, Corinthi pueros docebat: uſque eo imperio carere non poterat. Tarquinio uero quid impudentius, qui bellum gereret cum ijs, qui eius non tulerunt ſuperbiam? is cum reſtitui in regnum nec Veientium, nec Latinorum armis potuiſſet, Cumas ſe contuliſſe dicitur, inq. ea urbe ſenio, & aegritudine eſſe confectus. Hoc tu igitur cenſes ſapienti accidere poſſe ut aegritudinẽ opprimatur, id eſt miſeria? nam cum omnis perturbatio miſeria eſt, tum carnificina eſt aegritudo. habet ardorem libido, leuitatem laetitia geſtiens, humilitatem metus: ſed aegritudo maiora quaedam, tabẽ, cruciatum, afflictationem, foeditatem: lacerat, exeſt animum, planeq. conficit. hanc niſi exuimus ſic, ut abijciamus, miſeria carere non poſſumus. at hoc quidem perſpicuum eſt, tum aegritudinem exiſtere, cum quid ita uiſum ſit, ut magnum quoddam malum adeſſe, & urgere uideatur. Epicuro autem placet, opinione mali aegritudinem eſſe, non natura, ut, quicumque intueatur in aliquod maius malum, ſi id ſibi accidiſſe opinetur, ſit continuo in aegritudine. Cyrenaici non omni malo aegritudinem effici cenſent, ſed inſperato, nec opinato malo. eſt id quidem non mediocre ad aegritudinem augendam: uidentur enim omnia repentina grauiora. ex hoc & illa iure laudantur.

Ego, cum genui, tum moriturum ſciui, & ei rei ſuſtuli.
Praeterea, ad Troiam cum miſi ad defendendam Graeciam,
Scibam me in mortiferum bellum, non in epulas, mittere.

EXPLANATIO

HAEC *mala,* } Auctoris increpatio eſt, ad Aeetam aegritudini nimis indulgentem. MAERES } maerore conficeris. FILIAE } Medeam intelligit. REGNO } regni opulentia, aureo ſcilicet uellere erepto proditione filiae. LIBERIS. } id eſt, ciuibus. DIONYSIVS } De hoc lege Plut. in Dione. TARQVINIO } De hoc lege apud Liuium, Dionyſium, Plut. & alios. CARNIFICINA } Aegritudo Carnificina eſt: quia excarnificat & carnificis inſtar cruciat animũ, lancinatq. praecordia. Crudelitatem quando-

que

que ſignificat: Plautus in Ciſtellaria, Credo ego amorem primum apud homines excreuiſſe. Exest } conſumit: a uerbo Exedo dictum: ſicut a Comedo Comeſt. Exeſt anxius angor, apud Lucretiũ. &, Eſt mollis flamma medullas, Virgil. Conficit. } necat. Virgil. Nunc uulnus acerbum conficit. Epicvro } contra Epicuri, & Cyrenaicorum ſententiam diſputat primum, deinde remedia agritudini adhibenda ſubiungit. Opinione *mali aegritudinem eſſe, non natura;* } Aliter in omnibus libris. ego, Non, addidi ex ingenio: Opinione, ſumpſi a ſcripto Sigonij libro. Confirmat correctionem noſtram, quod infra legitur, Simulq. iudico malum illud opinionis eſſe, non naturae. &, Vides ergo opinionis eſſe, non naturae malum. &, Ex quo intelligitur, non in natura, ſed in opinione eſſe aegritudinem. Et, Non natura exoritur aegritudo, ſed iudicio, ſed opinione. Nec diſſimile illud, de corporis, non animi, dolore, lib. I I I. de Fin. Opinio fuit, non natura, uim doloris aut maiorem, aut maiorem. Haec Paullus pater. Omnia *repentina.* } Vnde prouerbium: Iacula praeuiſa minus feriunt. Et Seneca ad Marciam: Quae multo ante praeuiſa ſunt, languidius incurrunt. Item alibi: Omnia leuiora accidunt exſpectantibus. Ego *cum genui,* } E Tragoedia quapiam deſumptum; & ſimile fertur Lacaenae cuiuſdam Apophthegma. Ad *Troiam* } Videntur uerba Telamonis conſolantis de nece Aiacis filij, quem ad bellum Troianum miſerat.

C I C E R O

Haec igitur praemeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quae uenientia longe ante uideris. itaque apud Euripidem a Theſeo dicta laudantur. licet enim, ut ſaepe facimus, in Latinum illa conuertere.

Nam, qui haec audita a docto meminiſſem uiro,
Futuras mecum commentabar miſerias:
Aut mortem acerbam, aut exſulij maeſtam fugam,
Aut ſemper aliquam molem meditabar mali:
Vt, ſi qua inuecta diritas caſu foret,
Ne me imparatum cura laceraret repens.

Quod autem Theſeus a docto uiro ſe audiſſe dicit, id de ſe ipſo loquitur Euripides: fuerat enim auditor Anaxagorae: quem ferunt, nunciata morte filij, dixiſſe, Sciebam me genuiſſe mortalem. quae uox declarat, ijs eſſe haec acerba, a quibus non fuerint cogitata. Ergo id quidem non eſt dubium, quin omnia, quae mala putantur, ſint improuiſa grauiora. itaque, quamquam non haec una res efficit maximam aegritudinem: tamen, quoniam multum poteſt prouiſio animi, & praeparatio ad minuendum dolorem, ſint ſemper omnia homini humana meditata. & nimirum haec eſt illa praeſtans, & diuina ſapientia. perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere; nihil admirari, cum acciderit; nihil, ante quam euenerit, non euenire poſſe arbitrari.

Quamobrem omnes, cum ſecundae res ſunt maxume, tum maxume
Meditari ſecum oportet, quo pacto aduerſam aerumnam ferant:
Pericla, damna, exſulia peregre rediens ſemper cogitet,
Aut filij peccatum, aut uxoris mortem, aut morbum filiae.
Communia eſſe haec, fieri poſſe: ut ne quid animo ſit nouum.
Quidquid praeter ſpem eueniat, omne id deputare eſſe in lucro.

E X P L A N A T I O

Nam, *qui haec audita* } Theſei uerba haec ſunt, apud Euripidem tragicum, quae ex Graeco ſermone in Latinum uertit M. Tullius. Plur. ἐν τῷ παραμυθητικῷ, & Galenus. Commentabar } cogitabã, meditabar. Diritas } infortunium. Repens } repentina. ſic apud Liuium: Repens cura iuuaſit. Qvod *autem Theſeus* } Euripidis ſententiam explicat. Sciebam } Idem Val. quoque refert de Anaxagora philoſopho. Nihil *admirari* } In hanc ſententiam Horatius:

Nihil admirari prope res eſt una, Numici,
Solaque quae poſſit facere, & ſeruare beatum.

Cvm *acciderit;* } Turpe enim ſapienti eſt dicere, Non putaram. Nihil *non euenire poſſe* } id eſt, omnia poſſe euenire. Secvm } bene additur ſecum: nam hoc palam agere inſani proprium.

C I C E R O

Ergo hoc Terentius, a philoſophia ſumptum, cum tam commode dixerit; nos, e quorũ fontibus id hauſtum eſt, non & dicemus hoc melius, & conſtantius ſentiemus? hic eſt enim ille uultus ſemper idem, quem dicitur Xanthippe praedicare ſolita in uiro ſuo fuiſſe Socrate; eodem uultu ſemper ſe uidiſſe exeuntem illum domo, & reuertentem. nec uero ea frons erat, quae M. Craſſi illius ueteris, quem ſemel ait in omni uita riſiſſe Lucilius, ſed tranquilla, & ſerena: ſic enim accepimus. iure autem erat ſemper idem uultus, cum mentis, a qua is fingitur, nulla fieret mutatio. Quare accipio equidem a Cyrenaicis haec arma contra caſus, & euentus, quibus

bus eorum aduenientes impetus diuturna praemeditatione frangantur;ſimulq. iudico, malum illud opinionis eſſe,non naturae:(ſi enim in re eßent,cur fierent prouiſa leuiora?ſed eſt, iiſdem de rebus quod dici poßit ſubtilius;ſi prius Epicuri ſententiam uiderimus; qui cenſet neceße eſſe omnes in aegritudine eſſe, qui ſe in malis eſſe arbitrentur;ſiue illa ante prouiſa, & exſpectata ſunt,ſiue inueterauerint: nam neque uetuſtate minui mala,nec fieri praemeditata leuiora:ſtultamq. etiam eſſe meditationem futuri mali, aut fortaße ne futuri quidem:ſatis eſſe odioſum malum omne,cum ueniſſet:qui autem ſemper cogitauiſſet, accidere poſſe aliquid aduerſi, ei fieri illud ſempiternum malum: ſi uero ne futurũ quidem ſit, fruſtra ſuſcipi miſeriam uoluntariam: ita ſemper angi,aut accipiendo,aut cogitando malo. Leuationem autem aegritudinis in duabus rebus ponit, auocatione a cogitanda moleſtia, & reuocatione ad contẽplandas uoluptates. parere enim cenſet animum rationi poſſe,&,quo illa ducat,ſequi.

EXPLANATIO

ILLE *uultus ſemper idem,* } Idem Cic.de Offi.I. Plin. in VII. Ferunt Socratem clarum ſapientia eodẽ ſemper uiſum uultu,nec aut hilari magis,aut turbato.Aelianus lib.IX.cap.VII. uar. hiſt. XANTHIPPE } Socratis uxor,irarum,moleſtiarumq. muliebrium ſcatens, cuius moroſitas etiam in prouerbium abiit.Veriſsime Ouidius:Dos eſt uxoria lites. M.*Craßi illius ueteris,* } Alterum M.Craſſum ipſius temporibus fuiſſe, & Hortenſii aequalem, oſtendit in Bruto.Ille autem uetus, Graeco nomine *ἀγέλαστος* fuit appellatus,ut dicit de Fin.V.SEMEL *ait in uita riſiße* } Quod factum eſt, cum uidiſſet aſinum carduos comedentem:dixiſſetq. ob id,Similes habent labra lactucas.IDEM *uultus,* } Socratis uultus, ut ait Caper, fingi,& mutari poteſt,facies non poteſt.Vultus uim Graeci norunt, nomen omnino non habent: ut docet M Tull. in I.de legibus.MALVM *illud opinionis eſſe,non naturae:* } Hoc Epicurei ſenſere. SI *enim in re eßent,* } Eſſe,uidendum,an rectius:quod equidem exiſtimo.Haec Paullus pater. NEQVE *uetuſtate minui mala* } Cic.in Ep.ad Att.de e xſulio ſuo querens ait:Dies non modo non leuat luctũ hunc, ſed etiam auget:nam ceteri dolores mitigantur uetuſtate,hic non poteſt non & ſenſu praeſentis miſeriae,& recordatione praeteritae uitae continue augeri.STVLTAM *praemeditationem* } ſtultum ſine dubio eſt,accerſere ſibi miſerias,quas optimum eſt differre,ſi non diſcutere poſſis:& in malo eſſe ante malum.ET *reuocatione* } Ouidius:Iuuat o meminiſſe beati Temporis.

CICERO

VETAT *igitur ratio intueri moleſtias: abſtrahit ab acerbis cogitationibus:hebetat aciem ad miſerias contemplandas:a quibus cum cecinit receptui, impellit rurſum,& incitat ad conſpiciendas,totaq. mente contrectandas uarias uoluptates,quibus ille & praeteritarum memoria, & ſpe conſequentium ſapientis uitam refertam putat. Haec noſtro more nos diximus,Epicurei dicunt ſuo.ſed,quae dicant,uideamus, quo modo;negligamus.Principio male reprehendunt praemeditationẽ rerum futurarum:nihil eſt enim, quod tam obtundat, eleuetq. aegritudinem,quam perpetua in omni uita cogitatio:nihil eſſe,quod accidere non poſſit;quam meditatio conditionis humanae, quam uitae lex,commentatioq. parendi:quae non hoc affert, ut ſemper maereamus, ſed ut numquam.neque enim, qui rerum naturam, qui uitae uarietatem,qui imbecillitatem generis humani cogitat,maeret,cum haec cogitat,ſed tum uel maxime ſapientiae fungitur munere.utrumque enim conſequitur, ut &,conſiderandis rebus humanis, proprio philoſophiae fungatur officio; & aduerſis caſibus triplici conſolatione ſanetur:primum,quod,poſſe accidere, diu cogitauerit;quae cogitatio una maxime moleſtias omnes extenuat,& diluit: deinde, quod humana ferenda intelligit: poſtremo, quod uidet,nullum malum eße, niſi culpam;culpam autem nullam eſſe,cum id,quod ab homine non potuerit praeſtari,euenerit.Nam reuocatio illa,quam affert,cum a contuendis nos malis auocat, nulla eſt.non eſt enim in noſtra poteſtate, fodicantibus iis rebus,quas malas eſſe opinemur,diſſimulatio, uel obliuio.Lacerant, uexant, ſtimulos admouent, ignes adhibent,reſpirare non ſinunt:& tu obliuiſci iubes,quod cõtra naturam eſt;quod a natura datum eſt,auxilium extorques inueterati doloris? eſt enim tarda illa quidem medicina,ſed tamen magna,quam affert longinquitas, & dies.*

EXPLANATIO

VETAT *igitur ratio intueri moleſtias:abſtrahit ab acerbis cogitationibus hebetem aciem ad miſerias contemplandas:* } Malui cum antiquo libro:Hebetat aciem.Haec Paullus pater.CVM *cecinit receptui,* } id eſt,cum reuocauit.Prouerbialis eſt figura,translata de re militari,in qua cum receptui canitur,datur ſignum militibus,quo audito ſe recipiant in caſtra, neque amplius inſequantur hoſtem. SPE *conſequentium* } uoluptatum futurarum.EPICVREI *dicunt ſuo.* } Dicere ſolebat Epicurus,Omnem diſciplinam fuge.hinc illius dogmata circa eloquentiam,& Dialecticos neruos explicabantur.OBTVNDAT, } obtuſam reddat,& ſine acumine. ſic ferrum obtuſum dicitur,quod mucronatum non eſt, neque acute perforat.

ſorat. QVAM *meditatio condicionis humanae,* } repetendum eſt illud: Nihil eſt, quod tam obtundat, &c. PROPR IO *philoſophiae fungatur officio;* } uſitatius, quam, ut in alijs libris, Fruatur oratio. DILVIT } temperando eneruat. PRAESTARI, } Anteuerti, caueri. QVAM *affert longinquitas.* } Vnde prouerbio dicitur, Diem adimere hominibus aegritudinem.

CICERO

IVBES me bona cogitare, obliuiſci malorum. Diceres aliquid, & magno quidem philoſopho dignum, ſi ea bona ſentires eſſe, quae eſſent homine digniſſima. Pythagoras mihi ſic diceret, aut Socrates, aut Plato: quid iaces? aut quid maeres? aut ſuccumbis, cedisq. fortunae? quae ut peruellere te forſitan potuerit, & pungere, non potuerit certe uires frangere. magna uis eſt in uirtutibus. eas excita, ſi forte dormiunt. Iam tibi aderit princeps fortitudo; quae te animo tanto eſſe coget, ut omnia, quae poſſint homini euenire, contemnas, & pro nihilo putes. Aderit temperantia; quae eſt eadem moderatio, a me quidem paullo ante appellata frugalitas; quae te turpiter, & nequiter facere nihil patiatur. quid eſt autem nequius, aut turpius effeminato uiro? Ne iuſtitia quidem ſinet iſta facere: cui minimum eſſe uidetur in hac cauſſa loci: quae tamen ita dicet, dupliciter eſſe te iniuſtum; cum & alienum appetas, qui, mortalis natus, condicionem poſtules immortalium; & grauiter feras, te, quod utendum acceperis, reddidiſſe. Prudentiae uero quid reſpondebis, dicenti uirtute ſe eſſe contentam, quo modo ad bene uiuendum, ſic & ad beate? quae ſi extrinſecus religata pendeat, & non oriatur ex ſe, & rurſus ad ſe reuertatur, & omnia ſua complexa nihil quaerat aliunde; non intelligo, cur aut uerbis tam uehementer ornanda, aut re tantopere expetenda uideatur. Ad haec bona me ſi reuocas, Epicure; pareo, ſequor; utor te ipſo duce; obliuiſcor etiam malorum, ut iubes; eoq. facilius, quod ea ne in malis quidem ponenda cenſeo, ſed traducis cogitationes meas ad uoluptates: quas? corporis credo, aut quae propter corpus uel recordatione, uel ſpe cogitentur. numquid eſt aliud? recte ne interpretor ſententiam tuam? ſolent enim iſti negare nos intelligere, quid dicat Epicurus. hoc dicit, & hoc ille Graeculus, me audiente, Athenis ſenex Zeno, iſtorum acutiſſimus, contendere, & magna uoce dicere ſolebat, eum eſſe beatum, qui praeſentibus uoluptatibus frueretur, confideretq. ſe fruiturum aut in omni, aut in magna parte uitae, dolore non interueniente; aut, ſi interueniret, ſi ſummus foret, futurum breuem; ſi productior, plus habiturum iucundi, quam mali: haec cogitantem fore beatum, praeſertim ſi & ante perceptis bonis contentus eſſet, nec deos extimeſceret.

EXPLANATIO

QVAE *eſſent homine digniſſima,* } uirtutes intelligit. PERVELLERE } uellicando excruciare. MAGNA *uis* } Nunc tandem aegritudinis remedia adducit ex uirtutum genere. VTENDVM } ad uſum. id eſt, quo aliquantiſper uti liceret: ut uaſa ſolent. VIRTVTE *ſe eſſe contentam,* } id eſt honeſtate, laude, decore &c. In nouiſſima Tuſculana diſputabitur, an uirtus ſola ſufficiat ad beate uiuendum. AD *haec bona* } ad has uirtutes, quae ſunt bona hominibus digniſſima. HOC *dicit* } ſummam proponit philoſophiae Epicureae. ET *hoc ille Graeculus, me audiente, Athenis ſenex Zeno* } Deminutiua uoce pro contemptum uocat Zenonem Epicureum contemporaneum ſuum. cuius etiam meminit in 1. de Finib. innuēs argutias illius leues eſſe, ac deminutas. PRODVCTIOR, } longior. ANTE *perceptis* } praeguſtatis.

CICERO

HABES formam Epicuri uitae beatae, uerbis Zenonis expreſſam, nihil ut poſſit legari. Quid ergo? huius ne uitae propoſitio, & cogitatio aut Thyeſtem leuare poterit, ut Aeetam, de quo paullo ante dixi, aut Telamonem: pulſum patria, exſulantem, atque egentē? in quo haec admiratio fiebat:

Hiccine Telamon ille eſt, modo quem gloria ad caelum extulit,
Quem adſpectabant, cuius ob os Graij ora obuertebant ſua?

Quod ſi cui, ut ait idem, ſimul animus cum re concidit: a grauibus illis antiquis philoſophis petenda medicina eſt, non ab his uoluptarijs. quam enim iſti bonorum copiam dicunt? fac ſane ſummum bonum eſſe, non dolere. quamquam id non uocatur uoluptas. ſed non neceſſe eſt nunc omnia. id ne eſt, quo traducti luctum leuemus? ſit ſane ſummum malum, dolere: in eo igitur qui non eſt, ſi malo careas, continuo ne fruitur ſummo bono? Quid tergiuerſamur, Epicure, nec fatemur eam nos dicere uoluptatem, quam tu idem, cum os perfricuiſti, ſoles dicere? ſunt haec tua uerba, nec ne? (in eo quidem libro, qui continet omnem diſciplinam tuam, (fungar enim iam interpretis munere? ne quis me putet fingere) dicis haec. Nec equidem habeo, quod intelligam bonum illud, detrahens eas uoluptates, quae ſapore percipiuntur; detrahens eas etiam, quae auditu, & cantibus; detrahens eas etiam, quae ex formis percipiuntur oculis, ſuaues motiones, ſiue quae aliae uoluptates in toto homine gignuntur quolibet e ſenſu. Nec uero ita dici poteſt, mentis laetitiam ſolam eſſe in bonis. laetantem

enim

enim mentem ita noui ſpe eorum omnium, quae ſupra dixi fore, ut natura, ijs potiēs, dolore careat. atque haec quidem ijs uerbis, quiuis ut intelligat, quam uoluptatem norit Epicurus. deinde paullo infra, Saepe quaeſiui, inquit, ex ijs, qui appellantur ſapientes, quid haberent, quod in bonis relinquerent, ſi illa detraxiſſent: niſi ſi uellent uoces inanes fundere. nihil ab his potui cognoſcere. qui ſi uirtutes ebullire uolent, & ſapientias; nihil aliud dicent, niſi eam uiam, qua efficiantur eae uoluptates, quas ſupra dixi. Quae ſequuntur, in eadem ſententia ſunt: totusq. liber, qui eſt de ſummo bono, refertus & ſententijs, & uerbis talibus eſt.

EXPLANATIO

QVID *ergo?* } Hinc Cicero incipit Epicuri dogma reprehendere THYESTEM *leuare* } leuiorem in eo facere aegritudinem. TELAMONAM *pulſum patria* } pulſum in exilium. ex Aegina inſula patris regno. HICCINE *eſt* } Trochaici uerſus ſunt, forte ex Telamone Ennij *tragoedia*. OB *os* } Idem ſibi ipſi, quod Telamoni accidiſſe gloriatur Cicero, uſurpatq. hunc uerſum de ſemetipſo: ſic enim ſcribit in Ep. ad Papirium Paetum: In eo igitur, inquis, conuiuio Cicero ille, quem ſpectabant, cuius ob os Graij ora obuertebant ſua. Ob os autem ſignificat, Ad os. Antiquos enim uſos eſſe Ob praepoſitione pro Ad, teſtis eſt Ennius, qui ait Acherontem obibo, item Omnes occiſi occenſiq. in nocte ſerena, id eſt accenſi. Dicebatur quoque Obmoueo, pro admoueo: Obiacent, pro Adiacent: Obiurare, pro Adiurare, & complura hoc genus. ANIMVS } alacritas, & uigor animi. CVM *re concidit* } cecidit cum iactura regni. IN *eo igitur qui non eſt* } ſcilicet in ſtatu dolendi. CONTINVO } ſtatim. CVM *os perfricuiſti* } id eſt, cum uerecundiam depoſuiſti. Qui enim uerecundi uideri nolunt, hi ſolent faciem perficare ad ſanguinem ad interiora repellendum, qui ex corde diffuſus eſt tamquam faciei uelamentum. Hinc factum eſt prouerbialis locutio de inuerecundo, ut dicatur, Perfricuit faciem. MVNERE; } officio. NEC *equidem habeo,* } Epicuri uerba ex eius libro *περὶ τέλους* deſumpta, quae citantur ab Athenaeo lib. 7. & 12. Dipnoſophiſt. SAPORE *percipiuntur* } guſtantur. QVAM *uoluptatem* } Videlicet guſtus, tactus, reliquorumq. ſenſuum naturalium. SI *illa* } bona: hoc eſt uoluptates ſenſuum. NISI *ſi uellent* } Si tamen nollent, modo ut nollent. Vocas *inanes fundere* } aliter proferre, quam animo ſentiant. SI *uirtutes ebullire uellent,* } ſi ex intimo cordis proferre, & depromere uellent.

CICERO

AD hanccine igitur uitam Telamonem illum reuocabis, ut leues aegritudinem? &, ſi quem tuorum afflictum maerore uideris, huic acipenſerem potius, quam aliquem Socraticum libellum, dabis? μᾶλλον hortabere, ut audiat uoces potius, quam Platonis? expones, quae ſpectet, florida, & uaria? faſciculum ad nares admouebis? incendes odores? & ſertis redimiri iubebis, & roſa? ſi uero aliquid etiam tum plane luctū omnem abſterſeris? Haec Epicuro confitenda ſunt; aut ea, quae modo, expreſſa ad uerbum, dixi, tollenda de libro: uel totus liber potius abijciendus: eſt enim confertus uoluptatibus. Quaerendum igitur, quemadmodum aegritudine priuemus eum, qui ita dicat:

——Pol mihi fortuna magi nunc deſit, quam genus.
Namque regnum ſuppetebat mi: ut ſcias quanto e loco,
Quantis opibus, quibus de rebus lapſa fortuna occidat.

quid? huic calix mulſi impingendus eſt, ut plorare deſinat, aut aliquid eiuſmodi? Ecce tibi ex altera parte ab eodem poeta:

Ex opibus ſummis opis egens, Hector, tuae.

huic ſubuenire debemus: quaerit enim auxilium.

Quid petam praeſidi, aut exſequar? quo ue nunc auxilio, aut fuga
Freta ſim? arce, & urbe orba ſum: quo accedam? quo applicem?
Cui nec arae patriae domi ſtant; fractae, & diſiectae iacent:
Fana flamma deflagrata: toſti alti ſtant parietes,
Deformati, atque abiete criſpa.

ſcis, quae ſequantur: & illud in primis,

O pater, o patria, o Priami domus,
Saeptum altiſono cardine templum:
Vidi ego te, adſtante ope barbarica,
Tectis caelatis, laqueatis,
Auro, ebore inſtructam regifice.

o poetam egregium: quamquam ab his cantoribus Euphorionis contemnitur. ſentit omnia repentina, & inopinata eſſe grauiora.

EXPLANATIO

AD *hanc igitur uitam* } Apoſtrophe ad Epicurum, in cuius uita uoluptaria demonſtrat Cicero nullam ineſſe medelam, ad leuandas animi aegritudines. ACIPENSEREM, } piſcis eſt unus omnium ſquamis ad os uerſis apud antiquos habitus nobiliſſimus: de quo Plinius, Athenaeus. Macrobius, Sammonicus Serenus, Martialis, Horatius, ceteri. FASCICVLVM } olfactoriolum. Scribit Tull. in Verrinis, C. Verrem ſolitum ſibi apponere ad nares reticulum tenuiſſimo lino, minutis maculis, plenum roſae. DE *libro* } quem de ſummo bono compoſuit Epicurus. POL *mihi* } uerſus Ennii, quibus

Telamon exſulium ſuum deplorat, in quod ob fratricidium fuerat pulſus. AB *eodem Poeta* } Ennio ſcilicet. Ex *opibus ſummis* } Andromachae uerba ex alia tragoedia Ennij. OPIS *egens.* } indiga auxilii. Annotant Grammatici opem ſingulariter auxilium, opes pluraliter diuitias ſignificare. Sed & opem dixerunt ueteres pro opulentia. QVID *petam praeſulsae,* } exanimata, ac uecors Andromacha, neſcit, unde praeſidium petat. EVPHORIONIS } Fuit hic Chalcidenſis, poeta, quem tranſtulit Gallus ille, qui ob id in Virgiliano Bucolico ſic loquitur:

Ibo, & Chalcidico quae ſunt mihi condita uerſu
Carmina paſtoris Siculi meditabor auena.

C I C E R O

EXAGGERATIS *igitur regis opibus, quae uidebantur ſempiternae fore, quid adiungit?*

Haec omnia uidi inflammari;
Priamo ui uitam euitari,
Iouis aram ſanguine turpari.

praeclarum carmen: eſt enim & rebus, & uerbis, & modis lugubre. eripiamus huic aegritudinem: quo modo? collocemus in culcitra plumea: pſaltriam adducamus: cedrum incendamus: demus ſcut ellam dulciculae potionis: aliquid prouideamus & cibi. haec tandem bona ſunt, quibus aegritudines grauiſſimae detrahantur? tu enim paullo ante, ne intelligere te quidem alia bona, dicebas. reuocari igitur oportere a maerore ad cogitationem bonorum, conueniret mihi cum Epicuro, ſi, quid eſſet bonum, conueniret. Dicet aliquis: quid? ergo tu Epicurum exiſtimas iſta uoluiſſe, aut libidinoſas eius fuiſſe ſententias? Ego uero minime: uideo enim ab eo dici multa ſeuere, multa praeclare. itaque, ut ſaepe dixi, de acumine eius agitur, non de moribus. quamuis ſpernat uoluptates eas, quas modo laudauit: ego tamen meminero, quod uideatur ei ſummum bonum. non enim uerbo ſolum poſuit uoluptatem, ſed explanauit quid diceret. Saporem, inquit, & corporum complexum, & ludos, atque cantus, & formas eas, quibus oculi iucunde moueantur. num fingo? num mentior? cupio refelli: quid enim laboro, niſi ut ueritas in omni quaeſtione explicetur? At idem ait non creſcere uoluptatem, dolore detracto; ſummamq. uoluptatem, nihil dolere.

E X P L A N A T I O

EXAGGERATIS } ſingulatim recenſitis, regis Priami opibus. QVID *adiungit?* } ſcilicet Andromacha. HAEC *omnia uidi* } In prima Tuſculana hoc idem carmen recitatum eſt. Et alibi. ERIPIAMVS *huic* } Andromachae. PSALTRIAM } cantatricem aliquam. muſicus enim cantus perturbationes lenit. CEDRVM *incendamus:* } Tertij liber Cedricum. Sunt, qui Hedycrum, legi malint. mihi non diſplicet, Cedrum. nam & Virg. lib. III. Georg.

Diſce & odoratam ſtabulis incendere cedrum.

Ciceronem autem de odoribus loqui, locus alter oſtendit: Faſciculum, inquit, ad nares admouebis? incendes odores. Itaque non ſane uideo cur mutetur. Haec Paullus pater. TV *enim* } Ad Epicurum haec dicuntur. SAPOREM, *inquit,* } Epicuri uerba refert Cicero plana, atque perſpicua, quae planiſſime demonſtrant hominem loqui de uoluptate corporea, & ſenſuali. CVPIO *refelli* } redargui, refellir, qui negat.

C I C E R O

PAVCIS *uerbis tria magna peccata: unum, quod ſecum ipſe pugnat, modo enim, ne ſuſpicari quidem ſe quidquam bonum, niſi ſenſus quaſi titillarentur uoluptate: nunc autem, ſummam uoluptatem eſſe, dolore carere. poteſt ne magis ſecum ipſe pugnare? Alterum eſt peccatum, quod, cum in natura tria ſint, unum gaudere, alterum dolere, tertium nec gaudere, nec dolere; hic putat primum, & tertium idem eſſe, nec diſtinguit a non dolendo uoluptatem. Tertium peccatum commune cum quibuſdam, quod, cum uirtus maxime expetatur, eiusq. adipiſcendae cauſſa philoſophia quaeſita ſit, ille a uirtute ſummum bonum ſeparauit. at laudat, & ſaepe, uirtutem. & quidem C. Gracchus, cum largitiones maximas feciſſet, & effudiſſet aerarium; uerbis tamen defendebat aerarium. quid uerba audiam, cum facta uideam? Piſo ille Frugi ſemper contra legẽ frumentariam dixerat. is, lege lata, conſularis ad frumentum accipiendum uenerat. animaduertit Gracchus in concione Piſonem ſtantem: quaerit, audiente populo R. qui ſibi conſtet, cum ea lege frumentum petat, quam diſſuaſerat. nolim, inquit, mea bona, Gracche, tibi uiritim diuidere liceat: ſed, ſi facias, partem petam. parum ne declarauit uir grauis, & ſapiens, lege Sempronia patrimonium publicum diſſipari? lege orationes Gracchi: patronum aerarij eſſe dices. Negat Epicurus iucunde poſſe uiui, niſi cum uirtute uiuatur: negat ullam in ſapientem uim eſſe fortunae: tenuem uictum antefert copioſo: negat ullum eſſe tempus, quo ſapiens non beatus ſit. omnia philoſopho digna, ſed cum uoluptate pugnantia. non iſtam dicit uoluptatem. dicat quamlibet: nempe eam dicit, in qua uirtutis nulla pars inſit. Age, ſi uoluptatem non intelligimus, ne dolorem quidem?*

E X P L A N A T I O

QVASI *titillarentur* } tranſlatum uerbum a titillatu alarum, ubi dulcedo eſt ſcabendi. Plinius in XI. In eadẽ praecipue hilaritatis ſedes, quod titillatu maxime intelligitur alarũ. Nec *diſtinguit* } tãquã

nihil interſit inter gaudere & non dolere. A *uirtute ſeparauit.* } quando ſummum bonum ponit in uoluptate ſaporum, & tactus. Nihil autem tam eſt contrarium uirtuti, quam uoluptas. Quare Silius:

Hinc uirtus, illinc uirtuti inimica uoluptas.

At *laudat* } probat ipſum Epicurum ſibi contraria dicere. Et *quidem C. Gracchus* } Simile inconſtantiae exemplum. Piso *ille Frugi* }, de hoc mentio ſuperius facta eſt. Legem *frumentariam* } quam tulerat C. Gracchus de frumento plebi dando. Leges *Sempronia* } Eadem eſt lex Gracchana, quoniam Gracchi Sempronij dicebantur. Negat *Epicurus* } Idem lib. 1. de Finibus. Tenuem *uictum anteferet* } Diocles auctor eſt, Epicurum uiliſſimis cibis uitam egiſſe; & ipſe in epiſtolis aqua tantum, & cibario pane ſe contentum eſſe teſtatur. Verba Epicuri ſunt ex epiſtola: Mitte mihi caſei paullulum, ut cum epulari pretioſius uoluero poſſim.

CICERO

Nego igitur eius eſſe, qui dolore ſummum malum metiatur, mentionem facere uirtutis. Et conqueruntur quidam Epicurei, uiri optimi, (nam nullum genus eſt minus malitioſum) me ſtudioſe dicere contra Epicurum. ita credo, de honore, aut dignitate cõtendimus. mihi ſummum in animo bonum uidetur, illi autem in corpore: mihi in uirtute, illi in uoluptate. & illi pugnant; & quidem uicinorum fidem implorant; multi autem ſunt, qui ſtatim conuolent: ego ſum is, qui dicam me nõ laborare, actum habiturum quod egerint. quid enim? de bello Punico agitur? de quo ipſo cum aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo uideretur, nulla inter eos concertatio umquam fuit. hi nimis iracunde agunt, praeſertim cum ab his non ſane animoſe defendatur ſententia, pro qua non in ſenatu, non in concione, nõ apud exercitum, neque apud cenſores dicere audeant. Sed cum iſtis alias, & eo quidem animo, nullum ut certamen inſtituam, uerum dicentibus facile cedam. tantum admonebo: ſi maxime uerum ſit, ad corpus omnia referre ſapientem; ſiue, ut honeſtius dicam, nihil facere, niſi quod expediat; ſiue omnia referre ad utilitatem ſuam; quoniam haec plauſibilia non ſunt, ut in ſinu gaudeant, glorioſe loqui deſinant. Cyrenaicorum reſtat ſententia: qui tum aegritudinem cenſent exſiſtere, ſi nec opinato quid euenerit. eſt id quidem magnum, ut ſupra dixi: etiam Chryſippo ita uideri ſcio, quod prouiſum ante non ſit, id fieri uehementius: ſed non ſunt in hoc omnia. quamquam hoſtium repens aduentus magis aliquanto conturbat, quam exſpectatus: & maris ſubita tempeſtas, quam ante prouiſa, terret nauigantes uehementius: & eiuſmodi ſunt pleraque.

EXPLANATIO

Mentionem *facere uirtutis.* } nullum enim uirtuti locum ſummum relinquit. Illi } Epicurei: Statim *conuolent:* } libenter concurrant in patrocinium. Me *non laborare* } nam, ut alibi inquit, maledicta, contumeliae, contentiones, concertationesq. in dicendo pertinaces indignae Philoſophia uideri ſolent. Actum *habiturum* } approbaturum quod egerint. Prouerbialis eſt figura. Aliud *L. Lentulo uideretur* } nam, cum Cato acclamaret, E repub. mihi uidetur Carthaginem deleri, L. Lentulus reclamabat, E repub. uidetur Carthaginem non deleri. timebat enim, ne, deleta Carthagine ſecuritas Romanos inuaderet, torpore ſomnulenti marceſcerent. Hi } Epicurei. Sed *cum iſtis* } Epicureis. Maxime *uerum ſit.* } aequum ſit. Expediat } utile ſit. Plausibilia } fauorabilia. In *ſinu gaudeant,* } id eſt ſecum & apud ſuos laetentur. Prouerbialis eſt locutio quam & Tibullus uſurpauit:

Qui ſapit, in tacito gaudeat ille ſinu, & Propert. lib. 2.

In tacito cohibe gaudia clauſa ſinu.

Repens. } repentinus. Magis *aliquanto conturbat,* } adeo ut hoc caſu oppreſſis, nec uirtus poſſit, multitudo prodeſſe.

CICERO

Sed, cum diligenter nec opinatorum naturam conſideres, nihil aliud reperias, niſi omnia ſubita uideri maiora, & quidem ob duas cauſſas: primum, quod quã ta ſint quae accidunt, conſiderandi ſpatium non datur: deinde, cum uidetur praecaueri potuiſſe, ſi prouiſum eſſet, quaſi culpa contractum malum aegritudinem acriorem facit. quod ita eſſe dies declarat: quae procedens ita mitigat, ut, iiſdem malis manentibus, non modo leniatur aegritudo, ſed in pleriſq. tollatur. Carthaginienſes multi Romae ſeruierunt; Macedones, rege Perſe capto. uidi etiam in Peloponneſo, cum eſſem adoleſcens, quoſdam Corinthios. hi poterant omnes eadem illa de Andromacha deplorare;

Haec omnia uidi.

ſed & iam decantauerant fortaſſe. eo enim erant uultu, oratione, omni reliquo motu, & ſtatu, ut eos Argiuos, aut Sicyonios diceres: magisq. me mouerant Corinthi ſubito adſpectae parietinae, quam ipſos Corinthios; quorum animis diuturna cogitatio callum uetuſtatis obduxerat. Legimus librum Clitomachi; quem ille, euerſa Carthagine, miſit, conſolandi cauſſa, ad captiuos, ciues ſuos. in eo eſt diſputatio ſcripta Carneadis: quam ſe ait in commentarium retuliſſe. cum ita poſitũ eſſet, uideri fore in aegritudine ſapientem patria capta; quae Carneades contra dixerit, ſcripta ſunt.

EXPLANATIO

DIES } temporis longinquitas. Sic Tibullus.

Longa dies homini docuit parere leones.

In *pleriſque tollatur* } iuxta illam ſententiam, Nullum eſſe tantum dolorem, quem non longinquitas tẽporis minuat, ac molliat. CARTHAGINIENSES } Ab exemplo probat, temporis diuturnitate non leniri ſolum, ſed etiam tolli aegritudinem. REGE *Perſe capto* } a Paullo Aemilio, qui ipſum Macedonum regem, captiuum duxit in triumphum, & cum eo duos filios, & unicam filiam. Vide Plutarc. QVOSDAM *Corinthios* } ſcilicet, ex libertate in ſeruitutem lapſos. HAEC *omnia uidi.* } Verba Andromachae ex tragoedia ſupra citata. EO *enim erant uultu, oratione, omni reliquo motu,* } An, Oratione, recte dictum ſit, cũ antecedat, Eo; grammatici uiderint: ſententia quidem ego moueor magis, ut, Ornatu, ſuſpicer uerum eſſe, deprauatum Oratione. Haec Paullus pater. VT *eos Argiuos, aut Sicyonios diceres:* } in alienam non ſolum poteſtatem, ſed etiam ueſtem, & linguam tranſierat Corinthii. Haec ſunt documenta mortalium ut memores ſint rerum humanarum, quae fluxae, inſtabiles, caducae ſunt, & temporis momento mutabiles. CLITOMACHI } Hic philoſophus Academicos, Peripateticos, & Stoicos ſectatus eſt. CIVES *ſuos* } ſcilicet, Carthaginienſes. CARNEADIS; } doctoris Clitomachi. CVM *ita poſitum eſſet,* } cum ea propoſitio eſſet agitata, quod ſapiens aegritudine laborare poſſet, capta patria.

CICERO

TANTA igitur calamitatis praeſentis adhibetur a philoſopho medicina, quanta inueteratae ne deſideratur quidem. nec, ſi aliquot annis poſt idem ille liber captiuis miſſus eßet, uulneribus mederetur, ſed cicatricibus. ſenſim enim, & pedetentim progrediens extenuatur dolor: non quo ipſa res immutari ſoleat, aut poßit: ſed id, quod ratio debuerat, uſus docet, minora eſſe ea, quae ſint uiſa maiora. Quid ergo opus eſt, dicet aliquis, ratione, aut omnino conſolatione ulla, qua ſolemus uti, cum leuare dolorem maerentium uolumus? haec enim fere tum habemus in promptu, nihil oportere inopinatum uideri. aut qui tolerabilius feret incommodum, qui cognouerit, neceße eße homini tale aliquid accidere? haec enim oratio de ipſa ſumma mali nihil detrahit; tantum modo affert, nihil euenisse, quod non opinandum fuiſſet. neque tamen genus id orationis in conſolando non ualet: ſed, id haud ſciam, an plurimum. ergo iſta nec opinata non habent tantam uim, ut aegritudo ex his omnis oriatur. feriunt enim fortaſſe grauius, non id efficiũt, ut ea, quae accidant, maiora uideantur. quia recentia ſunt, uidentur, non quia repentina. Duplex eſt igitur ratio ueri reperiendi, non in iis ſolum, quae mala, ſed in iis etiam, quae bona uidentur. nam aut de ipſius rei natura, qualis, & quanta ſit, quaerimus, ut de paupertate non numquam; cuius onus diſputando leuamus, docentes, quam parua, & quam pauca ſint, quae natura deſideret: aut a diſputandi ſubtilitate orationem ad exempla traducimus. hic Socrates commemoratur, hic Diogenes, hic Caecilianum illud,

Saepe eſt etiam ſub palliolo ſordido ſapientia.

cum enim paupertatis una eademq. ſit uis; quidnam dici poteſt, quamobrem C. Fabricio tolerabilis ea fuerit, alii negent ſe ferre poſſe?

EXPLANATIO

SED *cicatricibus,* } quae obductae, & uetuſtate calloſae uix tolli, ſanariq. poſſunt. Eleganter perdurat in metaphora. CONSOLATIONE *ulla,* } Illa, Sigonii liber. probe. Haec Paullus pater. IN *promptu* } Omnibus enim fere communis eſt haec conſolandi ratio. AVT *qui* } Et hoc melius, ex eodem libro, addita interrogandi nota, quam, Atqui, ſine eadem nota. Haec Paullus pater. NEQVE *non ualet* } aliquid ualet. QVIA *recentia ſunt* } Tanquam malum uideatur maius, quia recens eſt. QVAM *pauca ſint, quae natura deſideret:* } Si ad opinionem uiues, numquam eris diues; ſi ad naturam, numquam eris pauper. Honeſta res eſt laeta paupertas. eadem populi Rom. imperium a primordio fundauit, & ſine frugalitatis cura, ut inquit Seneca, non poteſt ſtudium ſalutare fieri. AD *exempla traducimus* } In diſputatione de paupertate cum exemplis agitur. Ponit autem maxime illuſtria paupertatis exempla Socratẽ, Diogenem, Fabricium, de quibus paſſim in hiſtoriis. HIC } in diſputatione paupertatis.

CICERO

HVIC igitur alteri generi ſimilis eſt ea ratio conſolandi, quae docet humana eße, quae acciderint. non enim id ſolum continet ea diſputatio, ut cognitionem afferat generis humani; ſed ſignificat tolerabilia eße, quae & tulerint, & ferant ceteri. De paupertate agitur: multi patientes pauperes commemoran-

rantur. de contemnendo honore: multi inhonorati pro e rruntur, & quidem propter id ipſum beatiores: eorumq., qui priuatum otium negotijs publicis antetulerunt, nominatim uita laudatur: nec ſiletur illud potentiſſimi regis anapaeſtum, qui laudat ſenem, & fortunatum eſſe dicit, quod inglorius ſit ſit, atque ignobilis ad ſupremum diem perventurus. Similiter commemorandis exemplis, orbitates quoque liberorum praedicantur; eorumque liberorum praedicantur; eorumq., qui grauius ferunt, luctus, aliorum exemplis leniuntur. ſic perpeſſio ceterorum facit, ut ea, quae acciderint, multo minora, quam quanta ſint exiſtimata. ita fit ſenſim cogitantibus, ut, quantum ſit ementita opinio, appareat. atque hoc idem & Telamon ille declarat.

Ego cum genui, moriturum ſciui:

& Theſeus;

Futuras mecum commentabar miſerias:

& Anaxagoras; Sciebam me genuiſſe mortalem. hi enim omnes, diu cogitantes de rebus humanis, intelligebant eas nequaquam pro opinione uulgi eſſe extimeſcendas. Et mihi quidem uidetur idem fere accidere ijs, quibus medetur dies; niſi quod ratio quaedam ſanat illos, hos ipſa natura, intellecto eo, quod remedium illud continet, malum, quod opinatum ſit eſſe maximum, nequaquam eſſe tantum, ut uitam beatam poſſit euertere.

EXPLANATIO

GENERIS *humani*] caduci, & malorum milibus obnoxii. MULTI *inhonorati*] Catonem ait Pl. repulſis tamquam honoribus inemptis gaudere ſolitum. Apud Val. caput eſt de repulſis, quo enumerat exempla clarorum uirorum, qui repulſis fuerunt ſugillati. PRIVATUM *otium*] Philoſophi paene omnes in otio litterario uixerunt. Cauendum tamen eſt, ne, dum ſolitarem uitam eligimus, & otioſam concupiſcimus, nec nobis, nec aliis uiuamus, inertiae, uentri, ſomno, & libidini dediti. ILLUD *potentiſſimi regis*] Agamemnonis. Verſus ſunt in Euripidis Iphigenia Aulidenſi.

——ζηλῶ σε γέρον
ζηλῶ δ' ἀνδρῶν ὃς ἀκίνδυνον
βίον ἐξεπέρας' ἀγνὼς ἀκλεής.
τοὺς δ' ἐν τιμαῖς ἧσσον ζηλῶ.

IGNOBILIS] non cognobilis. ORBITATES *liberorum*] ſicuti Paulli Aemilij, Xenophontis, Anaxagorae, & aliorum, qui forti, ſubnixoq. animo filiorum obitum tulere. EGO *cum genui*] Telamonis uerba ſunt, de quibus ſupra dictum eſt. FUTURAS *commentabar*] ſic apud Euripidem loquitur Theſeus. ILLOS] qui ante meditantur. HOS] quibus medetur dies, ſiue temporis longinquitas.

CICERO

HOc igitur efficitur, ut ex illo nec opinato plaga maior ſit, non, ut illi putant, ut, cum duobus pares caſus euenerint, is modo aegritudine afficiatur, cui ille nec opinatus caſus euenerit. itaque dicuntur nō nulli in maerore, cum de hac communi omnium condicione audiſſent, ea lege nos eſſe natos, ut nemo in perpetuum eſſe poſſet expers mali, grauius etiam tuliſſe. quocirca Carneades, ut uideo noſtrum ſcribere Antiochum, reprehendere Chryſippum ſolebat, laudantem Euripideum carmen illud:

Mortalis nemo eſt, quem non attingat dolor,
Morbusque. multi ſunt humandi liberi,
Rurſum creandi: morsq. eſt finis omnibus,
Quae generis humano angorem nequidquam afferunt.
Reddenda eſt terrae terra: tum uita omnibus
Metenda, ut fruges. ſic iubet neceſſitas.

negabat genus hoc orationis quidquam omnino ad lenā dam aegritudinem pertinere: id enim ipſum dolendum eſſe dicebat, quod in tam crudelem neceſſitatem incidiſſemus: nam illam quidem orationem ex commemoratione alienorum malorum ad maleuolos conſolandos eſſe accommodatam. Mihi uero longe uidetur ſecus. nam & neceſſitas ferendae condicionis humanae quaſi cum deo pugnare cohibet, admonetq. eſſe hominem? quae cogitatio magnopere luctum leuat: & enumeratio exemplorum non, ut animum maleuolorum oblectet, affertur, ſed ut ille, qui maeret, ferendum ſibi id cenſeat, quod uideat moltos moderate, & tranquille tuliſſe. omnibus enim modis fulcendi ſunt, qui ruūt, nec cohaerere poſſunt, propter magnitudinem aegritudinis: ex quo ipſam aegritudinem λύπην Chryſippus, quaſi λύσιν, id eſt ſolutionem totius hominis, appellatā putat: quae tota poterit euelli explicata, ut principio dixi, cauſſa aegritudinis. eſt enim nulla alia, niſi opinio, & iudicium magni praeſentis, atque urgentis mali. itaque & dolor corporis, cuius eſt morſus acerrimus, perfertur ſpe propoſita boni: & acta aetas honeſte, ac ſplendide tantam affert conſolationem, ut eos, qui ita uixerint, aut non attingat aegritudo, aut perleuiter pungat animi dolor.

EX-

EXPLANATIO

PARES *caſus* } exempli cauſſa, orbitas filiorum, exſulium, amiſſio patriae, & alia hoc genus. NEMO *expers mali,* } cum natura magis nouerca ſit mortalibus, quam mater. GRAVIUS *etiam tuliſſe.* } Huc pertinet illud Solonis, quem, cum grauius deploraret filii obitum, & quiſpiam obiiceret, At nihil profi cis: reſpondiſſe aiunt, Atque hoc ipſum illacrymo, quia nihil proficio. EURIPIDEM *carmen illud* } quod proxime ſequitur, uetuſtiſsime ſanctiſsime conſcriptum.

Ἔφυ μὲν οὐδεὶς ὅς τις οὐ πονεῖ βροτῶν,
Καὶ θάπτει τέκνα χἄτερος αὖ κτᾶται νέα,
Αὐτός τεθνήσκει καὶ τάδ' ἄχθονται βροτοί,
Εἰς γῆν φέροντες, τὴν δ' ἀναγκαίως ἔχει
Βίον θερίζειν, ὥστε κάρπιμον στάχυν,
Καὶ τὸν μὲν εἶναι, τὸν δὲ μή. τί ταῦτα δεῖ
Στένειν, ἅπερ δεῖ κατὰ φύσιν διεκπερᾶν,
Δεινὸν γὰρ οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων βροτοῖς.

NEQUIDQUAM } fruſtra. VITA *metenda* } Translatio a frugibus quae maturae metuntur. Horat. in Epiſt.
Demetit orcus
Grandia cum paruis, non exorabilis auro.

IUBET *neceſſitas* } Neceſſitatis (quam Graeci ἀνάγκην uocant) amariſſimae ſunt leges, inſuperabilis uis: meritoq. ait Plato in Protagora. Neceſſitati nec deos quidem repugnare. Eadem Neceſſitudo dicitur, quam M. Tullius. II. Rhetoricorum ſic deſcribit: Puto eſſe hanc neceſſitudinem, cui nulla ui reſiſti poteſt, quae neque mutari, neque leniri poteſt: ut corpus mortale aliquo tempore interire neceſſe eſt: atque ita neceſſe ui uis poſtalat neceſſitudinis, cui nulla ui reſiſti poteſt. NEGABAT } ſcilicet Carneades. AD *maleuolos conſolandos* } ſic Seneca: Maleuoli ſolatij genus eſt, turba miſerorum. LONGE *ſecus* } longe aliter, quam Carneadi. CUM *deo pugnare* } Id eleganter Graeci θεομαχεῖν uocant. ADMONETQ. *eſſe hominem* } caducum ſcilicet, & fragile uas. Nihil homine miſerius, nihil ſuperbius, ut inquit Plinius. ENUMERATIO *exemplorum* } Praeſtant ſaepiſſime exempla rationibus philoſophorum, & magis mouent. QUI *maeret* } in maerore eſt. FULCIENDI ſunt } Metaphora ſumpta ab aedificio minante ruinam. in qua ſcite perſiſtit, ſubiungens, Nec cohaerere poſſunt &c. NEC *cohaerere* } Aedificium coagmentatum non cohaeret ſed hiat, ac fatiſcit: in quo omnis fultura diducitur, niſi ſtabilimentis fulciatur. Λύπη } Graeco ſermone λύπη triſtitia, & dolor dicitur, Chryſippus exiſtimauit dici λύπην per literae immutationem, quaſi λύσιν, quae ſolutio ſignificatur. hoc idem ſentit Plato in Cratylo, cum ait λύπη, idest dolor & triſtitia ἀπὸ διαλύσεως, idest diſſolutione corporis trahi uidetur. nam in huiuſmodi paſſione corpus diſſoluitur. PERFERTUR } patienter toleratur: ex quo patet aegritudinem opinionis eſſe, non naturae.

CICERO

SED ad hanc opinionem mali cum illa etiam opinio acceſſit, oportere, rectum eſſe, ad officium pertinere, ferre illud aegre, quod acciderit; tum denique efficitur illa grauis aegritudinis perturbatio. ex hac opinione ſunt illa uaria, et deteſtabilia genera lugendi, pedores, muliebres lacerationes genarum, pectoris, feminum, capitis percuſſiones. hinc ille Agamemnon Homericus, & idem Attianus,
Scindens dolore identidem intonſam comam.
in quo facetum illud Bionis, perinde ſtultiſſimum regē in luctum capillum ſibi euellere, quaſi caluitio maeror leuaretur. ſed haec omnia faciūt opinātes ita fieri oportere. itaque & Aeſchines in Demoſthenem inuehitur, quod is ſeptimo die poſt filiae mortem hoſtias immolaſſet. at quam rhetorice? quam copioſe? quas ſententias collegit? que uerba contorquet? ut licere quiduis rhetori intelligas. quae nemo probaret, niſi inſitum illud in animis haberemus, omnes bonos interitu ſuorum quamgrauiſſime maerere oportere.

EXPLANATIO

FERRE *illud aegre* } aegro animo; tamquam id facere rectum ſit, & id oporteat, quia officioſum ſit. PEDORES } ſordes, illuuies, ſqualores, ut ſupra docuimus. FEMINUM } interiorum femorum. Plin. in XXVII. Femina atteri, aduriq. equitatu notum eſt. Appuleius uero Interfemineum dixit, pro locis muliebribus, ueluti poſitis inter femina. Femen caſu recto ab eruditis uſurpatur. AGAMENON *Homericus,* } Ita etiam expreſſit Attius poeta Latinus, in tragoedia ſua Agamemnone inſcripta. Iliadis. X. in principio: Πολλὰς ἐκ κεφαλῆς προθελύμνους ἕλκετο χαίτας. Et lib. VI. ἤτοι ὁ καππεδίον τὸ ἀλήϊον οἶος ἀλᾶτο, ὃν θυμὸν κατέ-

κατίδων,&c. BIONIS, ⁏ philoſophi Boryſthenitis, cuius referuntur elegantiſſima aliquot apophthegmata. Vide Laertium. PERINDE ⁏ ob id. REGEM ⁏ Agamemnonem, quem Homerus ποιμένα λαῶν, id eſt paſtorem populorum appellat. QVASI *caluitio* ⁏ Facete.nam,cum ſine cruciatu euelli non poſſint capilli,caluitium dolorem augebit. AESCHINES *in Demoſthenem* ⁏ Extat locus in eius inuectiuis. VERBA *contorquet* ⁏ quaſi iacula,in aduerſarium.ſpecioſa translatio Martianus Capella,Inſtar, inquit, Iouis rhetorica poteſt fulmina iaculari.

C I C E R O

EX hoc euenit, ut in animi doloribus alij ſolitudines captent, ut ait Homerus de Bellerophonte:

Qui miſer in campis maerens errabat Aleis,
Ipſe ſuum cor edens, hominum ueſtigia uitans.

& Niobe fingitur Lapidea, propter aeternum credo in luctu ſilentium. Hecubam autem, putant, propter animi acerbitatem quandam, & rabiem, fingi, in canem eſſe conuerſam. Sunt autem alij, quos in luctu cum ipſa ſolitudine loqui ſaepe delectat, ut illa apud Ennium nutrix:

Cupido cepit miſeram nunc me, proloqui
Caelo, atque terrae Medeae miſerias.

E X P L A N A T I O

SOLITVDINES *captent* ⁏ Idem Cicero ad Att. Odi celebritatem, fugi homines, lucem adſpicere uix poſſum. DE *Bellerophonte:* ⁏ Iliad. 3. CAMPIS *Aleis* ⁏ ἀλήιος, ideſt aleos, Graeco ſermone, dicitur erraticus. intelligimus cāpum illum, Erraticum, ab erroribus errantis Bellerophontis cognominatum fuiſſe. ET *Niobe* ⁏ Iliad. ω & Ouid. Metamorph. VI. IN *canem* ⁏ Ouid. Metamorph. XIII. atque in Thracia, κυνὸς σῆμα nomen inditum eſt loco, in quo illa ſaxis obruta fertur. Plinius Cynoſſema ita uocatur Hecubae tumulus. Solinus, Sigeum Aſiae, in quo tumulus eſt, Cynoſſema dictus, Hecubae ſepulcrum. APVD *Ennium nutrix* ⁏ Ex Euripide Ennius fabulam ſcripſit, titulo Medeam, de qua M. Tull. in I. de Fin. Inducebatur uero Medeae nutrix in ſolitudine ſic proloquens alumnae miſerias: Cupido cepit &c. Ex Euripide, in Medea: ὥσθ' ἵμερος μ' ὑπῆλθε γῇ τε, κ' οὐρανῷ λέξαι μολούσῃ δεῦρο μηδείας τύχας. CAELO, *atque terrae Medeae miſerias.* ⁏ Hic ſenarius menſuram non recipit abſolutam: quam reciperet, in primum locum traiecto uerbo, Medeae, hoc modo:

Medeae caelo, atque terrae miſerias.

Vel, Terrai, lege, pro Terrae. Haec Paullus pater.

C I C E R O

HAEC omnia, recta, uera, debita putantes, faciūt in dolore: maximeq. declaratur hoc quaſi officij iudicio fieri, quod, ſi qui forte, cum in luctu eſſe uellēt, aliquid fecerunt humanius, aut ſi hilarius locuti ſunt, reuocant ſe rurſus ad maeſtitiam, peccatiq. ſe inſimulant, quod dolere intermiſerint. pueros uero matres, & magiſtri caſtigare etiam ſolent, nec uerbis ſolum, ſed etiam uerberibus, ſi quid in domeſtico luctu hilarius ab ijs factum eſt, aut dictum: plorare cogūt. Quid? ipſa remiſſio luctus cum eſt conſecuta; intellectumq. eſt, nihil profici maerendo; non ne declarat fuiſſe totum illud uoluntarium? quid ille Terentianus, ipſe ſe puniens, id eſt ἑαυτὸν τιμωρούμενος?

Decreui tantiſper me minus iniuriae,
Chreme, meo gnato facere, dum fiam miſer.

hic decreuit, ut miſer ſit. num quis igitur quidquam decreuit inuitus?

Malo quidem me quouis dignum deputem.

malo ſe dignum deputat, niſi miſer ſit. uides ergo opinionis eſſe, non naturae malum. Quid, quod res ipſa lugere prohibet? ut apud Homerum quotidianae neces, interitusq. multorum ſedationem maerendi afferunt, apud quem ita dicitur;

Namque nimis multos, atque omni luce cadentes
Cernimus: ut nemo poſſit maerore uacare.
Quod magis eſt aequum tumulis mandare peremptos
Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis.

Ergo in poteſtate eſt abijcere dolorem, cum uelis, tempori ſeruientem. An eſt ullum tempus, quoniam quidem res in noſtra poteſtate eſt, cui non, ponendae aegritudinis cauſſa, ſeruiamus? conſtabat, eos, qui concidentem uulneribus Cn. Pompeium uidiſſet, cum in illo ipſo acerbiſſimo, miſerrimoq. ſpectaculo ſibi timerent, quod ſe claſſe hoſtium circumfuſos uiderent, nihil tum aliud egiſſe, niſi ut remiges hortarentur, & ut ſalutem adipiſcerentur fuga; poſtea quam Tyrum ueniſſet, tum afflictari, lamentariq. coepiſſe. timor igitur ab ijs aegritudinem potuit repellere, ratio, ac ſapientia uera non poterit? Quid eſt autem, quod plus ualeat ad ponendum dolorem, quam cum eſt intellectum, nihil profici, & fruſtra eſſe ſuſceptum? ſi igitur deponi poteſt, etiam non ſuſcipi poteſt.

EXPLANATIO

PECCATI *ſe inſimulant* } ſe ipſos accuſant tamquam peccauerint. HILARIVS } laetius, iucundius. NIHIL *profici macrendo* } nam, quod factum eſt, infectum non fit. QVID *ille Terentianus* } Menedemus ſenex, ob filij abſentiam ſeſe excrucians. Ἑαυτὸν τιμωρούμενος? notiſsima eſt Terentiana fabula hoc titulo, quo ſignificatur ſe ipſum puniens, ſiue excrucians. QVID *ille Tereptianus, ipſe ſe puniens, ideſt* Ἑαυτὸν τιμωρούμενος: Quorſum addatur, id eſt Ἑαυτὸν τιμωρούμενος. inculcatum crediderim pro gloſſemate, aut a Cicerone ſcriptum ſic: Quid ille Terentianus, Ἑαυτὸν τιμωρούμενος? Antiquus liber, Id eſt, non habet. quod mendi ſuſpicionem auget. Haec Paullus pater. MALO *ſe dignum deputat* } Menedemus. NAMQVE *nimis multos* } Vlixis uerba, apud Homerum Iliad. lib. XIX. OMNI *luce* } ſingulis diebus. Oui. lib. III. Faſt.

> Reſtat, ut inueniam, quare toga libera detur.
> Luce geri pueris, candide Bacche, tua.

CADENTES } Carentes, antea legebatur. itaq. eſt in libris ſcriptis: mihi tamen uiſum eſt, ut reponerem. Cadentes, ex Homeri uerſu lib. XIX. Iliad. in quo eſt, Πίπτουσιν: quod ſignificat, Cadunt. ERGO *in poteſtate eſt, &c.* } Poſſum alucinari: ſed, quoniam induxi animum, agere cum ſtudioſis ſimpliciter, & ſine fuco, ſic opinor melius: Ergo in poteſtate eſt abiicere dolorem, cum uelis, tempori ſeruientem: & eſt ullum tempus, quoniam quidem res in uoſtra poteſtate eſt, cui non, ponendae aegritudinis cauſſa ſeruiamus? Deleo autem Curae, quia nec id uerbũ ſententia deſiderat; & Deponere. dicimus, aegritudinẽ, non curam aegritudinis. additum crediderim ab interprete imperito, ut aegritudinem per curam explanaret. CONCIDENTEM } cum, poſt pugnam Pharſalicam parua nauicula exceptus ut ad Ptolemaeum regẽ confugeret, interfectus eſt ab Achille, & Septimio. Vide Plutarc. Caeſarem, Lucanum, ubi etiam luctus huius fit mentio. CLASSIS *hoſtium* } Ægyptiorum RATIO, *ac ſapientia uera non poterit?* } Interrogatio eſt affirmans. NIHIL *profici* } ad iacturam ſarciendam.

CICERO

VOLVNTATE igitur, & iudicio ſuſcipi aegritudinem confitendum eſt: idq. indicatur eorum patientia, qui, cum multa ſint ſaepe perpeſſi, facilius ferunt quidquid accidit, obduruiſſeq. ſeſe contra fortunam arbitrantur, ut ille apud Euripidem:

> *Si mihi nunc triſtis primum illuxiſſet dies,*
> *Nec tam aerumnoſo nauigauiſſem ſalo;*
> *Eſſet dolendi cauſſa; ut iniecto equulei*
> *Freno repente tactu exagitantur nouo.*
> *Sed iam ſubiectus miſerijs obtorpui.*

Defatigatio igitur miſeriarum aegritudines cum faciat leniores; intelligi neceſſe eſt, non rem ipſam cauſſam, atque fontem eſſe maeroris. Philoſophi ſummi, nec dum tamen ſapientiam conſecuti; non ne intelligunt in ſummo ſe malo eſſe, (ſunt enim inſipientes; neque inſipientia ullum maius malum eſt) neque tamen lugent? quid ita? quia huic generi malorum non affingitur illa opinio, rectum eſſe, & aequum, & ad officium pertinere, aegre ferre, quod ſapiens non ſit: quod idem affingimus huic aegritudini; in qua luctus ineſt; quae omnium maxima eſt. itaque Ariſtoteles, ueteres philoſophos accuſans, qui exiſtimauiſſent philoſophiam ſuis ingenijs eſſe perfectam, aut eos aut ſtultiſſimos, aut glorioſiſſimos fuiſſe; ſed ſe uidere, quod paucis annis magna acceſſio facta eſſet, breui tempore philoſophiam plane abſolutam fore.

EXPLANATIO

FACILIVS *ferunt* } equo animo ferunt, aerumnis aſſueti. SI *mihi nunc* } Locus eſt ſuperius citatus, de Theſeo. ILLVXIT } cum lumine apparuiſſet poſt luctum depoſitum. AERVMNOSO *ſalo* } mari aerumnis referto. VT *iniecto equulei fraeno* } Sicuti equini pulli impoſito freno. IN *ſummo ſe malo eſſe* } ex opinione Stoicorum. HVIC *generi malorum* } quod eſt, non plene ſapientiam percepiſſe.

CICERO

THEOPHRASTVS autem moriens accuſaſſe naturam dicitur, quod ceruis, & cornicibus uitam diuturnam, quorum id nihil intereſſet, hominibus, quorum maxime interfuiſſet, tam exiguam uitam dediſſet; quorum ſi aetas potuiſſet eſſe longinquior, futurũ fuiſſe, ut, omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum uita erudiretur. quaerebatur igitur ſe tum, cũ illa uidere coepiſſet, extingui. Quid? ex ceteris philoſophis non ne optimus, & grauiſſimus quiſque confitetur, multa ſe ignorare? & multa ſibi etiam atque etiam eſſe diſcenda? neque tamen, cum ſe in media ſtultitia, qua nihil eſt peius, haerere intelligat, aegritudine premuntur. nulla enim admiſcetur opinio officioſi doloris. Quid, qui non putant lugendum uiris? qualis fuit Q. Maximus, efferens filium conſularem; qualis L. Paullus, duobus paucis diebus amiſſis filiis: qualis

M.Cato,

M. Cato, praetore deſignato, mortuo filio; quales reliqui, quos in Conſolatione collegimus .. quid hos aliud placauit, niſi quod luctum, & maerorem eſſe non putabant uiri? ergo id, quod alij rectum opinantes aegritudini ſe ſolent dedere, ij turpe putantes, aegritudinem repulerunt. ex quo intelligitur, non in natura, ſed in opinione eſſe aegritudinem.

EXPLANATIO

CERVIS, *& cornicibus*] ceruos uiuaces eſſe tradunt ſcriptores, aliquibus poſt centum annos captis, cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat. Cornicibus Heſiodus nouem hominis aetates attribuit, & quadruplum ceruis. QVEREBATVR] lamentabatur Theophraſtus. OFFICIOSI *doloris*] quem unumquemque pro condicione perſonae ſuſcipere conueniat. NON *putant lugendum uiris?*] quia nullum illis honeſtum ſit. Mulieribus uero annum praeſcripſere maiores, ne ſcilicet diutius lugerent. Q. *Maximus*] De hoc, & L. Paullo Aemilio, ac M. Catone uide Plutarch. Val. & alios. uide etiam lib. de Senect. & Epiſtolam ad Seruium Sulpicium.

CICERO

CONTRA dicuntur haec. Quis tam demens, ut ſua uoluntate maereat? natura affert dolorem: cui quidem Crantor, inquiunt, ueſter cedendum putat: premit enim, atque inſtat, nec reſiſti poteſt. itaque Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Aiacis morte conſolatus eſſet, is cum audiſſet de ſuo, fractus eſt: de cuius commutata mente ſic dicitur:

Nec uero tanta praeditus ſapientia
Quiſquam eſt, qui, aliorum aerumnam dictis allevans,
Non idem, cum fortuna mutata impetum
Conuertat, clade ut ſubita frangatur ſua,
Ut illa ad alios dicta & praecepta excidant.

Haec cum diſputant, hoc ſtudent efficere, naturae obſiſti nullo modo poſſe. ij tamen fatentur grauiores aegritudines ſuſcipi, quam natura cogat. quae igitur amentia, ut nos quoque idem ab aliis requiramus? Sed plures ſunt cauſſae ſuſcipiendi doloris. primum illa opinio mali; quo uiſo, atque perſuaſo, aegritudo inſequitur neceſſario. deinde etiam gratum ſe mortuis facere, ſi grauiter eos lugeant, arbitrantur. accedit ſuperſtitio muliebris quaedam. exiſtimant enim, diis immortalibus ſe facilius ſatisfacturos, ſi, eorum plaga perculſi, afflictos ſe, & ſtratos eſſe fateantur. Sed, haec inter ſe quam repugnent, plerique non uident. laudant enim eos, qui aequo animo moriantur: qui alterius mortem aequo animo ferant, eos putant uituperandos. quaſi fieri ullo modo poſſit, quod in amatorio ſermone dici ſolet, ut quiſquam plus alterum diligat, quam ſe.

EXPLANATIO

DE *Aiacis*] eiuſdem Telamonis filii: qui ſibi ex furore mortem cõſciuerat. CVM *audiſſet de ſuo*] filio, qui ſimiliter Aiax dicebatur: exſtinctum ſcilicet fuiſſe Mineruae fulmine. FRACTVS *eſt*] dolore. Hinc pulchre a Terentio dictum eſt, Omnes cum recte ualemus, recta conſilia aegrotis damus: tu ſi hic ſis, aliter ſentias. GRATVM *ſe mortuis facere*] Huc pertinet illud Senecae. Mortuus, inquit, aut beatus, aut nullus eſt. beatum deflere, inuidia eſt: nullum dementia. SVPERSTITIO] hanc docti nihil aliud eſſe autumant, quam timorem ſuperfluum. M. Tullius in ij. de nat deorum Superſtitioſos appellat, qui totos dies precabantur, & immolabant, ut ſibi ſui liberi ſuperſtites eſſent. AMATORIO *ſermone*] ubi de amantibus ſe mutuo ſermo fit.

CICERO

PRAECLARVM illud eſt, &, ſi quaeris, rectum quoque, & uerum, ut eos, qui nobis cariſſimi eſſe debeant, aeque ac noſmet ipſos amemus: ut uero plus, fieri nullo pacto poteſt. ne optandum quidem eſt in amicitia, ut me ille plus, quam ſe, ego illum plus, quam me. perturbatio uitae, ſi ita ſit, atque officiorum omnium conſequitur. Sed de hoc alias. nunc illud ſatis eſt, non attribuere ad amiſſionem amicorum miſeriam noſtram; ne illos plus, quam ipſi uelint, ſi ſentiant, plus certe, quam noſmet ipſos, diligamus. Nam, quod aiunt, pleroſque conſolationibus nihil leuari; adiunguntq. conſolatores ipſos confiteri ſe miſeros, cum ad eos impetum ſuũ fortuna conuerterit: utrumque diſſoluitur. ſunt enim iſta non naturae uitia, ſed culpae. ſtultitiam autem accuſare quamuis copioſe licet. nam & qui nõ leuantur, ipſi alios ad miſeriam inuitant: & qui ſuos caſus aliter ferunt, atque ut aliis auctores ipſi fuerunt, non ſunt uitioſiores, quam fere plerique, qui auari auaros, gloriae cupidos glorioſi reprehendunt. eſt enim proprium ſtultitiae, aliorum uitia cernere, obliuiſci ſuorum. ſed nimirum hoc maximum eſt experimentum; cum conſtet aegritudinem uetuſtate tolli, hanc uim non eſſe in die poſitam, ſed in cogitatione diuturna. nã, etſi eadem res eſt, & idem eſt homo: qui poteſt quidquam de dolore mutari, ſi neque de eo, propter quod dolet, quidquam eſt mutatum, neque de eo, qui dolet? cogitatio igitur diuturna, nihil eſſe in re mali, dolori medetur, non ipſa diuturnitas. Hic mihi afferunt mediocritates: quae ſi naturales ſunt; quid opus eſt conſolatione? natura enim ipſa terminabit modum: ſin opinabiles, opinio tota tollatur.

EXPLANATIO

AEQVS *ac nosmet ipſos amemus* } Dilectionis enim librari debet modus, ne plus aut minus iuſto quis diligat. PERTVRBATIO *uitae,* } cum natura nihil nobis carius nobismet ipſis eſſe uoluerit. QVAMVIS } quantum uis copioſe. ALITER *ferunt, atque ut &c.* } alio modo ferunt, quam quo alios inuitarunt. NON *ſunt uitioſiores* } non ſunt culpabiliores. QVI *auari auaros,* } In hanc ſententiam Horatius eleganter ſcribit:

Cum tua peruideas oculis male lippus inunctis,
Cur in amicorum uitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila, aut ſerpens Epidaurius?

ETSI *eadem res eſt,* } ut filij obitus. ET *idem eſt homo* } pater, qui luget. QVI *poteſt* } quomodo poteſt. QVIDQVAM *eſt mutatum,* } tam enim eſt orbitas poſt multos annos, quam primo ſtatim die cum filius eſſet mortuus. MEDIOCRITATES: } μετριοπαθείας. idq. ex Peripateticorum ſententia, qui affectus non prorſus tollunt, ſed temperant.

CICERO

SATIS dictum eſſe arbitror, aegritudinem eſſe opinionem mali praeſentis; in qua opinione illud inſit, ut aegritudinem ſuſcipere oporteat. Additur ad hanc definitionem a Zenone recte, ut illa opinio praeſentis mali ſit recens. hoc autem uerbum ſic interpretatur, ut non tantum illud recens eſſe uelit, quod paullo ante acciderit; ſed, quam diu in illo opinato malo uis quaedam inſit, & uigeat, & habeat quandam uiriditatem, tam diu appelletur recẽs: ut Artemiſia illa, Mauſoli Cariae regis uxor, quae nobile illud Halicarnaſſi fecit ſepulcrum, quam diu uixit, uixit in luctu, eodemq. etiam confecta contabuit. huic erat illa opinio quotidie recens; quae tum denique non appellabatur recens, cum uetuſtate exaruit. Haec igitur officia ſunt conſolantium, tollere aegritudinem funditus, aut ſedare, aut detrahere quamplurimum, aut ſupprimere, nec pati manare longius, aut ad aliam traducere. Sunt, qui unum officium conſolantis putent, malum illud omnino non eſſe, ut Cleanthi placet. ſunt qui, non magnum malum, ut Peripatetici. ſunt, qui abducunt a malis ad bona, ut Epicurus. ſunt, qui ſatis putant oſtendere, nihil inopinati accidiſſe, nihil mali. Chryſippus autem caput eſſe cenſet in conſolando, detrahere illam opinionem maerenti, ſi ſe officio fungi putet iuſto, atq. debito. ſunt etiam, qui haec omnia genera conſolandi colligunt. alius enim alio modo mouetur; ut fere nos omnia in Conſolationem unam coniecimus. erat enim in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio. ſed ſumendum tempus eſt non minus in animorum morbis, quam in corporum: ut Prometheus ille Aeſchyli: cui cum dictum eſſet,

Atqui, Prometheu, te hoc tenere exiſtimo,
Mederi poſſe rationem iracundiae;

reſpondet,

Siquidem qui tempeſtiuam medicinam admouens,
Non ad graueſcens uulnus illidat manus.

EXPLANATIO

AEGRITVDINEM *ſuſcipere oporteat.* } Quaſi ex officio ita ſit dolendum, ut patri de filij obitu, &c. ARTEMISIA } De huius in uirum ſuum amore paſſim auctores, Strabo, Plinius, Valerius, Agellius, alii. NOBILE *illud* } nempe quod inter ſeptem orbis miracula numerari etiam ſolet. HALICARNASSI } Ciuitas eſt Cariae, regia principum, quae prius Zephyra dicebatur, ubi eſt Mauſoleum, & Salmacis fons. Ex Halicarnaſſo fuit Herodotus hiſtoricus: item Heraclitus poeta, & Dionyſius antiquitatum ſcriptor. QVOTIDIE *recens* } ut ſingulis diebus per omne tempus uitae talis eſſet, qualis fuerat in funere defuncti. AVT *ad aliam traducere.* } ſic medici aiunt ueterem morbum nouo morbo emoueri, ac ſanari poſſe. A *malis ad bona* } a contemplatu malorum, ad bonorum praeteritorum recordationem. NIHIL *mali* } Aut hoc abundat, aut legendum, Nihil noui. nam, ſi legas, Mali, ad Cleanthis rationem reuolueris. dixit etiam ſupra: Animo ſic excubat ſapiens, ut ei nihil improuiſum accidere poſſit, nihil inopinatum, nihil nouum. Haec Paullus pater. SI *ſe officio fungi putet iuſto,* } tamquam ita fieri oporteat. ERAT *in tumore animus* } uitioſe ſe habebat. nam & membrum, quod in tumore eſt, Cicero uitioſe ſe habere dixit paullo ſuperius. PROMETHEVS *ille Aeſchyli* } De hoc ante dictum eſt. CVI *cum dictum eſſet* } ab Oceano.

CICERO

ERIT igitur in conſolationibus prima medicina, docere aut nullum malum eſſe, aut admodum paruũ: altera, & de communi condicione uitae, & proprie, ſi quid ſit, de ipſius, qui maereat, diſputãdum: tertia, ſummam eſſe ſtultitiam, fruſtra confici maerore, cum intelligas nihil poſſe profici. Nam Cleanthes quidem ſapiẽtẽ conſolatur;

conſolatur; qui conſolatione non eget. nihil enim eſſe malum, quod turpe non ſit, ſi lugenti perſuaſeris; non tu illi luctum, ſed ſtultitiam detraxeris. alienum autem tempus docendi. Et tamen non ſatis mihi uidetur uidiſſe hoc Cleanthes, ſuſcipi aliquando aegritudinem poſſe ex eo ipſo, quod eſſe ſummum malum Cleanthes ipſe fatetur. quid enim dicemus? cum Socrates Alcibiadi perſuaſiſſet, ut accepimus, eũ nihil hominis eſſe, nec quidquam inter Alcibiadem, ſummo loco natum, & quemuis baiulum intereſſe; cum ſe Alcibiades affligtaret, lacrymansq. Socrati ſupplex eſſet, ut ſibi uirtutem traderet, turpitudinemq. depelleret: quid dicemus, Cleanthe? num in illa re, quae aegritudine Alcibiadem afficiebat, mali nihil fuiſſe? Quid illa Lyconis, qualia ſunt? qui aegritudinem extenuans, paruis ait eam rebus moueri, fortunae, & corporis incommodis, non animi malis. Quid ergo? illud, quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis uitijsq. conſtabat? Ad Epicuri conſolationem ſatis eſt ante dictum. Ne illa quidem conſolatio firmiſſima eſt; quanquam & uſitata eſt, & ſaepe prodeſt: Non tibi hoc ſoli. prodeſt haec quidem, ut dixi, ſed nec ſemper, nec omnibus. ſunt enim, qui reſpuũt. ſed refert, quo modo adhibeatur. ut enim tulerit quiſque eorum, qui ſapienter tulerunt, non quo quiſque incommodo affectus ſit, praedicandum eſt. Chryſippi ratio ad ueritatem firmiſſima eſt, ad tempus aegritudinis difficilis.

EXPLANATIO

ALTERA } ſcilicet, medicina. DE *ipſius* } ſcilicet condicione uitae. SOCRATES *Alcibiadi* Ex Platonis Sympoſio deſumptus locus. BAIVLVM } Latini Baiulum appellant, qui onera portare, & uecturas factitare, corpore ſuo. Graeci *βασταζόλα*, pro uiliſſimo deſpectiſſimoq. homine ponunt. LYCONIS, } philoſophi Peripatetici, qui Stratoni ſucceſſit, & ob ſuauitatem ſermonis etiam Glyconis cognomentum ſortitus eſt. NON *tibi hoc ſoli* } tamquam ſolatium ſit lugentis, turba lugentium. In quam ſententiam Euridipeum hoc:

> Γίνωσκε τ' ἀνθρώπεια, μηδ' ὑπέρμετρος,
> Ἄλγει, κακοῖς γὰρ οὐ πρόσκεισαι μόνη.
> Et Alceſtide:
> Ἄδμητ', ἀνάγκη τάσδε συμφορὰς φέρειν.
> Οὐ γάρ τι πρῶτος, οὐδὲ λοίσθιος βροτῶν,
> Γυναικὸς ἐσθλῆς ἤμπλακες.

Sed & Homerus Dione ſic conſolatur ſauciam filiam, ut doceat etiam alios deos ante ab hominibus afflictos fuiſſe.

> Τέτλαθι τέκνον ἐμόν, καὶ ἀνάσχεο, κηδομένη περ.
> Πολλοὶ γὰρ δὴ τλῆμεν ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες,
> ἐξ ἀνδρῶν χαλέπ' ἄλγε' ἐπ' ἀλλήλοισι τιθέντες.

VT *tulerit quiſque eorum, qui ſapienter tulerunt*, } nam, quid aliud quaeritur in ſapientum exemplis, niſi praeſens aegritudinis lenimentum? AD *tempus aegritudinis difficilis*. } uix enim adhiberi poteſt Chryſippi curatio, cum in ipſo meroris momento animus tales medelas aſpernetur.

CICERO

MAGNVM *opus eſt probare maerenti, illum ſuo indicio, & quod ſe ita putet oportere facere, maerere. Nimirum igitur, ut in cauſſis non ſemper utimur eodem ſtatu, (ſic enim appellamus controuerſiarum genera) ſed ad tempus, ad controuerſiae naturam, ad perſonam accommodamus: ſic in aegritudine lenienda, quamnam quiſque curationem recipere poſſit, uidendum eſt. Sed neſcio quo pacto ab eo, quod erat a te propoſitum, aberrauit oratio. tu enim de ſapiente quaeſieras: cui aut malum uideri malum poteſt, quod uacet turpitudine: aut ita paruum malum, ut id obruatur ſapientia, uixq. appareat; qui nihil opinione affingat, aſſumatq. ad aegritudinem; nec id putet eſſe rectum, ſe quam maxime excruciari, luctuq. confici; quo prauius nihil eſſe poſſit. edocuit tamen ratio, ut mihi quidem uidetur, cum hoc ipſum proprie non quaereretur hoc tempore, ne quidem ullum eſſe malum, niſi quod idem dici turpe poſſet; tamen ut uideremus, quidquid in aegritudine mali, id non naturale eſſe, ſed uoluntario iudicio, & opinionis errore contractum. tractatum eſt autem a nobis id genus aegritudinis, quod unum eſt omnium maximum, ut, eo ſublato, reliquorum remedia ne magnopere quaerenda arbitraremur. ſunt enim certa, quae de paupertate, certa, quae de uita inhonorata, & inglo ria dici ſoleant. ſeparatim autem certae ſcholae ſunt de exſilio, de interitu patriae, de ſeruitute, de debilitate, de caecitate, & de omni caſu: in quo nomen poni ſolet calamitatis. haec Graeci in ſingulas ſcholas, & in ſingulos libros diſpertiunt: opus enim quaerunt, quamquam plenae diſputationes ſunt delectationis. & tamẽ, ut medici, toto corpore curando, minimae etiam parti, ſi condoluit, medentur: ſic philoſophia, cum uniuerſam aegritudinem ſuſtulit, tamen, ſi quis error aliunde exſtitit, ſi paupertas momordit, ſi ignominia pupugit, ſi quid tenebrarum offudit exſilium, aut eorum, quae modo dixi, ſi quid exſtitit: etſi ſingularum rerum ſunt propriae conſolationes: de quibus audies tu quidem, cum uoles.*

EXPLANATIO

NIMIRVM *igitur* } Pro uarietate aegritudinis rationem quoque conſolandi uariandam eſſe monet. EODEM *ſtatu* } Status, hic locus eſt in cauſſa, & quaſi caput ambigui, & controuerſiae. NIHIL *opinione aſſingat* } tamquam ita fieri oporteat. NE *quidem ullum eſſe malum,* } Ne quidem, coniūcte poſitum, incorruptum eſſe numquam duxi. Confirmor magis in ſententia, quia Sigonij liber habet, Quod nullum eſſet malum. quamquam ne ſic quidem, ſincerum eſſe locum, plane conſtat. Haec Paullus pater. In oratione autem pro Caecina, ubi eſt, Si ne quidem tuorum quiſquam, legendum putarem, Si neque tuorum quiſquam. OMNIVM *maximum* } malum, cui ſcilicet tamquam generi perturbationes reliquae ſubijciuntur. Et profecto aegritudo ipſa, ſiue triſtitia maxime torquet hominem, & plane carnificina eſt. QVAE *de paupertate, de uitae ingloria* } Certum eſt paupertatem, & uitam ingloriam tamquam tutiorem, ac beatiorem interdum concupitam. Apud Virgilium: Mauult ille mutas agitare inglorias artes. IN *ſingulos libros diſpertiunt:* } Singulatim, ſeparatimq. de ipſis calamitatibus diſputantes, & ſingularum proprias conſolationes afferentes. DELECTATIONIS. } Cum antiquus liber praeponat, Et; uenit in mētem ita diſtingui, & legi poſſe: Opus enim quaerunt. quamquam plane diſputationis ſunt, & delectationis. Haec Paullus pater. ET *tamen ut medici* } elegans comparatio, quam appoſitiſſimis metaphoris illuſtrat. SIC PHILOSOPHIA } Aut omiſſum a librario uerbum eſt, quod actionem philoſophiae det, ut Medetur, Medicinam facit, Remedium affert: aut, quod magis arbitror, eſt uitium, quod ἀνακόλουθον Graeci uocant, alibi etiam a nobis in Tullio non ſemel animaduerſum. Nam, Etiam ſingularum, pro etſi ſingularum, quod aliis placuiſſe uideo, mihi quidem nō arridet. Haec Paullus pater. EORVM, *quae modo dixi* } caſuum ſcilicet, in quibus, ut paullo ſuperius dixit, nomen poni ſolet calamitatis.

CICERO

SED ad eundem fontem reuertendum eſt, aegritudinem omnem procul abeſſe a ſapiente, quod inanis ſit, quod fruſtra ſuſcipiatur, quod non natura exoriatur, ſed iudicio, ſed opinione, ſed quadam inuitatione ad dolendum, cum id decreuerimus ita fieri oportere. hoc detracto, quod totum eſt uoluntarium, aegritudo erit ſublata illa maerens; morſus tamen, & contractiunculae quaedam animi relinquentur. hanc dicant ſane naturalem, dum aegritudinis nomē abſit, graue, taetrum, funeſtum, quod cum ſapientia eſſe, atque, ut ita dicā, habitare nullo modo poſſit. atqui ſtirpes ſunt aegritudinis, quam multae, quam amarae, quae, ipſo trunco euerſo, omnes elidendae ſunt, &, ſi neceſſe erit ſingulis diſputationibus: ſupereſt enim nobis hoc, cuicuimodi eſt, otium. ſed ratio una omnium eſt aegritudinum, plura nomina. nam & inuidere aegritudinis eſt, & aemulari, & obtrectare, & miſereri, angi, lugere, maerere, aerumna affici, lamentari, ſolicitari, dolere, in moleſtia eſſe, afflictari, deſperare. haec omnia definiunt Stoici: eaq. uerba, quae dixi, ſingularū rerum ſunt, non, ut uidentur, eaſdem res ſignificant: quod alio loco fortaſſe tractabimus. hae ſunt illae fibrae ſtirpium, quas initio dixi, perſequendae, & omnes elidendae; ne ulla umquam poſſit exſiſtere: magnū opus, & difficile: quis negat? quid autem praeclarū, non idem arduum? ſed tamen id ſe effecturam philoſophia profitetur: nos modo curationem eius recipiamus. Verum quidem haec hactenus: cetera, quotieſcumq. uoletis, & hoc loco, & alijs parata nobis erunt.

EXPLANATIO

QVOD *fruſtra ſuſcipiatur* } nihil enim profici poteſt maerendo, lugendoq. RELINQVENTVR } quia naturales ſunt, ſicut contractio frontis. ATQVI } ſed. QVAM *multae* } ſic Caeſar dixit, Quam magnum numerum iumentorum, atque hominum intercipiunt. TRVNCO *euerſo* } Rurſus perſtat in translatione: trunci nomine ſignificans aegritudinem, ut, nomine ſtirpium, & radicularum, agnatas perturbationes. CVICVIMODI *eſt* } qualecumque eſt, deuoluta rep. ad unius Caeſaris nutum. ALIO *loco fortaſſe* } proxima Tuſculana. FIBRAE *ſtirpium,* } extremae ſtirpium radiculae, minutae ueluti capillamenta. fibrum enim antiqui, ut docet M. Varro, extremum dixerunt. unde fibrae extremitates in iecore, in arboribus, in herbis: & fimbriae in ueſtimentis. ELIDENDAE } ita ut reuiuiſcere, ac repullulare nō poſſint. NON *idem arduum* } In hanc ſententiam Silius, Domicilium uirtutis in arduo colle, & edito ſitum eſt. NOS *modo curationem eius recipiamus* } Reliquum eſt, ut nos curationem eius recipiamus. Tranſlatione utitur. Germanae enim ſunt, Philoſophia, & Medicina: adeo uero ſunt complexae, ut Philoſophia proprie animorum dici poſſet medicina, & rurſus, Medicina corporum philoſophia.

IN

M. TVLLII. CICERONIS TVSCVLANARVM DISPVTATIONVM AD. M. BRVTVM

LIBRVM. IV.

DE. RELIQVIS. ANIMI. PERTVRBATIONIBVS

Commentarius Aldi Mannuccij.

ARGVMENTVM

PERTVBRATIONVM *omnium, quae Aegritudini ſubijciuntur, differentias (quod fuerat ei reliquum) Tuſculana tertia perſcrutatus, & medicinam propriam ſingulis definitis meditatur, & aperit.*

CICERO

*C*VM *multis locis noſtrorum hominum ingenia, uirtuteſq., Brute, ſoleo mirari, tum maxime ijs in ſtudijs, quae ſero admodum expetita, in hanc ciuitatem a Graecia tranſtulerunt. nam cum a primo urbis ortu, regijs inſtitutis, partim etiã legibus auſpicia, caerimoniae, comitia, prouocationes, patrum conſilium, equitum, peditumq. deſcriptio, tota res militiaris diuinitus eſſet conſtituta; tum progreſsio admirabilis, incredibiliſq. curſus ad omnem excellentiam factus eſt, dominatu regio rep. liberata. nec uero hic locus eſt, ut de moribus, inſtitutisq. maiorum, & diſcipina, ac temperatione ciuitatis loquamur. alijs haec locis ſatis accurate a nobis dicta ſunt, maximeq. in ijs ſex libris, quos de rep. conſcripſimus. hoc autem loco conſideranti mihi ſtudia doctrinae, multa ſane occurrunt, cur ea quoque accerſita aliunde, neq. ſolum expetita, ſed etiam conſeruata, & culta uideantur. erat enim illis paene in conſpectu, praeſtanti ſapientia, & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia tẽporibus iiſdem, quibus L. Brutus patriam liberauit, praeclarus auctor nobilitatis tuae.*

EXPLANATIO

CVM *multis locis* } Philoſophiae ſtudium a Romanis quoque non eſſe neglectum, uetus amator patriae frequenti oſtendit praeconio. Cum partim: *multis locis*: Ob multas cauſſas, In *ijs ſtudijs* } litterarum. Sero. *admodum* } longe poſt. A *primo urbis ortu* } ab origine urbis Romae. Regiis *inſtitutis*, } Liuius primo hiſt. lib. ait, regia inſtituta diuina, quadam bonitatis excellentia, appellari ſolita. De his uide Plutarchũ in Numa, & Romulo, & Dionyſium lib. I. Legibus } Lex, ut ait Vlpianus, eſt commune praeceptum uirorum prudentum, & conſultum. Auspicia } ſic dicta ſunt quaſi auium ſpicia, ſicut auguria quaſi auium garria ab auium garritu, & uoce. Vtrumque Virgil. complexus eſt illo uerſu:

Et uolucrum linguas, & praepetis omina pennae.

Vnum ad aures, alterum ad oculos pertinet. Obſeruabatur enim uolatus. Comitia } conuentus, ſiue contio populi, ad ferendum ſuffragia magiſtratibus creandis, atque ad leges ferendas. Comitiales dies dicti, quibus fas erat populo conuenire. Ioue tonante, fulgurante, comitia populi habere nefas erat. Provocationes } appellationes datas aduerſus iniuriam magiſtratuum. Patrvm *conſilium* } Senatus conſulta ſignificat. Dominatv *regio* } ſic & Herodotus τυραννίδα(?), ſcribit Athenienſes liberatos tyranni de (hunc enim Cicero dicit regium dominatum) maximas progreſſiones ad uirtutem, & laudem feciſſe. Atque eſſe putat modis omnibus manifeſtum, praeclaram eſſe rem adminiſtrationem aequabilem. In hanc ſententiam uerſus extat Ennianus concinniter factus:

Moribus antiquis res ſtat Romana, uiriſque:

Stvdia *doctrinae* } ea dixit, quae Graeci philoſophiae. Accersita *aliunde* } Euocata, acceptaque a Graecis. Paene *in conſpectu*, } Quia Metaponti, Crotonae, Heracliae, & in aliis Italiae finitimis ciuitatibus uerſari ſolitus eſt Pythagoras, quemadmodum ab Hiſtoricis traditur, & Ouid. Metamorp. xv. Patriam *liberauit* } ſublata Tarquiniorum tyrannide. Vide Liuium in. I. Praeclarvs *auctor nobilitatis tuae.* } Apoſtrophe eſt, ad M. Brutum, ad quem ſcribit, qui auctorem, & progenitorem habuit Lucium illum Brutum Tarquiniorum exactorem, libertatis aſſertorem, primum Romanum conſulem, cuius ſtatua in Capitolio uiſebatur media inter regum imagines ſtrictum enſem tenens.

CICERO

*P*ythagorae *autem doctrina cum longe, lateq. flueret, permanauiſſe mihi uidetur in hanc ciuitatẽ: idq. cum coniectura probabile eſt, tum quibuſdam etiã ueſtigijs indicatur. quis eſt enim, qui putet, cum floreret in Italia Graecia potentiſſimis, & maximis urbibus, ea, quae Magna dicta eſt; in hiſq. primum ipſius Pythagorae, deinde poſtea Pythagoreorum tantum nomen eſſet; noſtrorum hominum ad eorum doctiſſimas uoces aures clauſas fuiſſe? quin etiam arbitror, propter Pythagoreorum admirationem Numam quoque regem Pythagoreum a poſterioribus exiſtimatum. Nam, cum Pythagorae diſciplinam, & inſtituta cognoſcerẽt; regiſq. eius aequitatem, & ſapientiam a maioribus ſuis accepiſſent; aetates autem, & tempora ignorarẽt, propter uetuſtatem; eum, qui ſapientia excelleret, Pythagorae auditorem fuiſſe crediderunt. Et de coniectura quidem hactenus. Veſtigia autem Pythagoreorum quamquam multa colligi poſſunt, paucis tamen utemur; quoniam non id agitur hoc tempore. Nam cũ carminibus ſoliti illi eſſe dicantur & praecepta quaedam*

dam

dam occultius tradere, & mentes ſuas a cogitationũ intentione cantu, fidibuſq. ad tranquillitatem traducere; grauiſſimus auctor in Originibus dixit Cato, morẽ apud maiores hunc epularum fuiſſe, ut, deinceps, qui accubuerant, canerent ad tibiam clarorum uirorum laudes, atque uirtutes. ex quo perſpicuum eſt, & cantus tum fuiſſe reſcriptos uocum ſonis, & carmina. quam quam id quidem etiam XII. tabulae declarant, condi iam tum ſolitum eſſe carmen: quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam, leges ſanxerunt.

EXPLANATIO

PYTHAGORAE *autem doctrina* ꝫ cuius in prima Tuſculana egregia laus exſtat, ubi dicit Pythagoreos fuiſſe, qui ſoli docti haberentur. Ex eadem etiam Tuſculana conſtat, Pythagoram, regnante Tarquinio Superbo, in Italiam ueniſſe. Pythagoram uero ex eo dictum ferunt, quod uera Pythio non minus loqueretur. IDQ. *cum coniectura* ꝫ ducta de quibuſdam, ſtudiis, & obſeruationibus Romanorum ueterũ. TVM *quibuſdam etiam ueſtigijs* ꝫ Veſtigia tranſlate dixit, quae ſunt proprie ſigna pedibus impreſſa. Pauca uero colligit ad probandum Romanos non potuiſſe non cognoſcere doctrinam Pythagoricam: non enim haec perſequi inſtitutum ſuum eſſe ait, quippe quae, ut in prooemio quaſi ὁδοῦ παρέργως aſſũpſerit, cum propoſita ſit contra perturbationes diſceptatio. IN *Italia Graecia, ea quae Magna dicta eſt* ꝫ De hoc in prima Tuſculana annotatum eſt. IN *hiſque* ꝫ maximis urbibus, ut Metaponti, Crotonae, Heracliae. PYTHAGOREORVM ꝫ ut Architae Tarentini, Philolai Crotoniatae, Hippaſi Metapontini, &c. Pythagorei illi proprie dicuntur, qui ſectam tenent Pythagorae, & dogmata. Pythagoriſtae uero, qui uitã. TANTVM *nomen* ꝫ conſtat enim fuiſſe hanc ſectam ſemper habitam non ſolum pro eruditiſſima, ſed etiã diuinae cuiuſdam ſciẽtiae participe. ideoque quaſi Aegyptiacam ſuperſtitionem redolens, in nonnullorum odium, & auerſionem incurrit. AVRES *clauſas fuiſſe* ꝫ Interrogatio eſt affirmans: abſurdum enim Romanos doctrinam illam cognitam, & tam propinquam non potuiſſe, uel reſpuiſſe cognoſcere. NVMAM *quoque regem* ꝫ Romanorum ſecundum: quattuor integris aetatibus ante Pythagorã, ut ex Chronicorum librorum obſeruatione colligimus. PYTHAGOREVM *a poſterioribus exiſtimatum* ꝫ multa enim inſtituta Numae, ut auctor eſt Plutarchus, erant Pythagoricis placitis congruentia. Sed falſo creditũ eſt, Numam Pompilium fuiſſe Pythagorae auditorem, ut, praeter Ciceronem, Dionyſius, Liuiuſq. ſignificant. CARMINIBVS *ſoliti* ꝫ Veſtigium Pythagoreorum maximum Romanus in conuiuiis carmina ad tibiam canere, ſicut Pythagorei fidibus. IN *Originibus dixit Cato* ꝫ Ita Porcius Cato libros inſcripſit, de quibus annotatum eſt in Tuſc. I. TVM *fuiſſe reſcriptos* ꝫ cum Romam permanaſſet Pythagoreorum doctrina. CONDI ꝫ componi: unde Compoſitores dicti, qui hiſtoriarum, & librorum ſunt conditores. NE *liceret fieri ad alterius iniuriam* ꝫ Lege XII. tabularum de carminibus maledicis ſancitum fuiſſe intelligendum eſſe, etiam in libris de Rep. teſtatum reliquit; & Horatius intellexit in II. ſermonum ſic ſcribẽs:

Si mala condiderit in quem quis carmina: ius eſt,
Iudiciumque.

Sed & excantationum, & incantationum mali carminis eaedem meminere, ut Plinius refert lib. XXIIX. cap. II.

CICERO

NEc *uero illud non eruditorum temporum argumentum eſt, quod & deorum pluinaribus, & epulis magiſtratuum fides praecinunt: quod proprium eius fuit, de qua loquor, diſciplinae. mihi quidem etiã Appii Caeci carmen, quod ualde Panaetius laudat epiſtola quadam, quae eſt ad Q. Tuberonem, Pythagoreorum uidetur. Multa ſunt etiam in noſtris inſtitutis ducta ab illis: quae praetereo, ne ea, quae peperiſſe ipſi putamur, aliunde didiciſſe uideamur. Sed, ut ad propoſitum redeat oratio; quam breui tempore quot, & quanti poetae, qui autem oratores exſtiterunt? facile ut appareat, noſtros omnia conſequi potuiſſe, ſimul ut uelle coepiſſent. Sed de ceteris ſtudijs alio loco & dicemus, ſi uſus fuerit, & ſaepe diximus. Sapientiae ſtudium uetus id quidem in noſtris; ſed tamen, ante Laelij aetatem, & Scipionis, non reperio quos appellare poſſim nominatim: quibus adoleſcentibus Stoicum Diogenem, & Academicum Carneadem uideo ad ſenatũ ab Athenienſibus miſſos eſſe legatos. qui cum reip. nullam umquam partem attigiſſent; eſſentq. eorum alter Cyrenaeus, alter Babylonius; numquam profecto ſcholis eſſent excitati, neque ad illud munus electi, niſi in quibuſdam principibus temporibus illis fuiſſent ſtudia doctrinae: qui cum cetera litteris mandarent, alij ius ciuile, alij orationes ſuas, alij monumenta maiorũ; hanc ampliſſimam omnium artium bene uiuendi diſciplinam uita magis, quam litteris, perſecuti ſunt. itaque illius uerae, elegantisq. philoſophiae, quae ducta a Socrate in Peripateticis adhuc permanſit, & idem alio modo dicentibus Stoicis, cum Academici eorum controuerſias diſceptarent, nulla fere ſunt, aut pauca admodum Latina monumẽta, ſiue propter magnitudinem rerum, occupationumq. omnium, ſiue etiam, quod imperitis ea probari poſſe non arbitrabantur: cum interim, illis ſilentibus, C. Amafinius exſtitit dicens. cuius libris editis, commota multitudo contulit ſe ad eandem potiſſimũ diſciplinam; ſiue quod erat cognitu perfacilis; ſiue quod inuitabatur illecebris blandis uoluptatis; ſiue etiam, quia nihil prolatum erat melius, illud, quod erat, tenebant. Poſt Amafinium autem multi, eiuſ-*

dem aemuli rationis, multa cum ſcripſiſſent, Italiam totam occupauerunt: quodq. maximum argumentum eſt, non dici illa ſubtilliter, quod & facile ediſcantur, & ab indoctis probentur; id illi firmamentum eſſe diſciplinae putant:

EXPLANATIO

NEc *uero illud non*] ſed & illud. Deorvm *puluinaribus fides praecinunt*:] Puluinaria deorum lectuli ſunt, quae ſterni in templis conſueuerunt, &, ut ait Seruius, aliquando ponūtur pro templis. M. Tul. in oratione de haruſpicum reſponſis nominat praecentionem, epulas ludorum, epulones, qui miniſtri erant pontificum, faciebantq. epulare ſacrificium. Nunc ait diſciplinae Pythagoricae ueſtigiū hoc eſſe, quod fidicines praecinunt in ſacris deorum lectiſterniis, & epulis magiſtratuum publicis. Sed *de ceteris.*] Rurſum remouet diſputationes longiores, quae non pertineant ad propoſitum. Saepe *diximus*] ut in Bruto. Laelii] De Laelio amico Scipionis Africani poſterioris intelligendum: de quibus ſia in Bruto: De ipſius Laelii, & Scipionis ingenio, quamquam ea eſt iam opinio, ut plurimum tribuatur ambobus, dicendi tamen laus eſt in Laelio illuſtrior. Missos *eſſe legatos.*] Vide Agellium lib. vii. cap. 14. & lib. xvii. cap ult. item Plutarc. in Catonis uita. Cyrsnsvs] Carneades. Babylonivs] Diogenes. Monvmsnta *maiorum*;] res geſtas maiorum, hiſtorias. Hanc *ampliſſimam*] Philoſophiae periphraſis. In Peripateticis] ueteri Academia. Proptsr *magnitudinem rerum, occupationemq. omnium.*] Placet in res, & homines cauſſam conferri; &, ut res, ſic homines nominari. aſſentiar igitur ueteri libro, qui Hominum, habet, non omnium. Haec Paullus pater.

CICERO

SEd defendat quidē, quod quiſque ſentit: ſunt enim iudicia libera: nos inſtitutum tenebimus: nullisq. unius diſciplinae legibu adſtricti, quibus in philoſophia neceſſario pareamus, quid ſit in quaque re maxime probabile, ſemper requiremus. quod cum ſaepe alias, tum nuper in Tuſculano ſtudioſe egimus. itaq., expoſitis tridui diſputationibus, quartus dies hoc libro concluditur. ut enim in inferiorem ambulationem deſcendimus, quod idem feceramus ſuperioribus diebus; ſic acta res eſt. M. Dicat, ſi quis uult, de qua re diſputare uelit. A. Non mihi uidetur omni perturbatione poſſe ſapiens uacare. M. Aegritudine quidem, heſterna diſputatione uidebatur: niſi forte temporis cauſſa aſſentiebare. A. Minime uero: nam mihi egregie probata eſt oratio tua. M. Non igitur exiſtimas cadere in ſapientem aegritudinem? A. Prorſus non arbitror. M. Atqui, ſi iſta perturbare animum ſapientis non poteſt, nulla poterit. quid enim? metus ne conturbet? at earum rerum eſt abſentium metus, quarum preſentium eſt aegritudo. ſublata igitur aegritudine, ſublatus eſt metus. Reſtant duae perturbationes, laetitia geſtiēs, & libido: quae ſi non cadent in ſapientē, ſemper mens erit tranquilla ſapientis. A. Sic prorſus intelligo. M. Vtrum igitur mauis? ſtatim ne nos uela facere, an, quaſi e portu egredientes, paullulum remigare? A. Quidnā eſt iſtuc? non enim intelligo. M. Quia Chryſippus, & Stoici, cum de animi perturbationibus diſputant, magnam partem in his partiendis, & definiendis occupati ſunt: illa eorum perexigua oratio eſt, qua medeantur animis, nec eos turbulentos eſſe patiantur. Peripatetici autem ad placandos animos multa afferunt: ſpinas partiendi, & definiendi praetermittunt. quaerebam igitur, utrum panderem uela orationis ſtatim, an eam ante paullulum dialecticorum remis propellerem. A. Iſto modo uero. erit enim hoc totum, quod quaero, ex utroque perfectius. M. Eſt id quidem rectius: ſed poſt requires, ſi quid fuerit obſcurius. A. Faciam equidem: tu tamen, ut ſoles, dices iſta ipſa obſcura planius, quam dicuntur a Graecis. M. Enitar quidem: ſed intento opus eſt animo, ne omnia dilabātur, ſi unum aliquod effugerit.

EXPLANATIO

SVnt *enim iudicia libera*] Antiſtius Labeo Auguſto reſpondit, ſuum quemque iudicium habere. Et a Perſio dictum eſt,

Velle ſuum cuique eſt, nec uoto uiuitur uno.

Nos *inſtitutum tenebimus*:] Inſtitutum M. Ciceronis prope ſollemne eſt, ut, nulli ſectae additus, nulli diſciplinae mancipatus eſſe uelit, iuxta illud Horatianum,

Nullius addictus iurare in uerba magiſtri.

In *inferiorem ambulationem*] Academiam intelligit, ita enim inferius gymnaſium in Tuſculano nominabatur, in quo ambulare ualetudinis cauſſa ſolebant. cum ſuperiori gymnaſio nomen eſſet Lyceum, a nomine Ariſtotelicae ſcholae. De quo Cicero lib. 1. de Diu. Nam cum ambulandi cauſſa in Lyceum ueniſſemus, id enim ſuperiori gymnaſio nomē eſt. Dicat, *ſi quis uult,*] Cicero iubet, quod quiſq. uelit interrogare, profiteturq. ſe ad cuncta reſponſurum. Non *mihi uidetur*] Propoſitio quaeſtionis haec eſt: Sapientem uacare non poſſe omni animi perturbatione, ſiue morbo; tamquam impoſſibilis ſit ἀπάθεια

illa

illa Stoicorum TEMPORIS *cauſſa* } tempus deſignat, quo Caeſar rerum potiebatur; tunc enim aegritudo, ſiue triſtitia diſſimulanda erat, & hilaritas induenda. *SVBLATVS eſt metus.* } Formidini adeo repugnat aegritudo, ut, in quem non cadat aegritudo, in eundem timor non poſſit cadere. *LAETITIA geſtiens, & libido:* } Duae ſunt bigae perturbationum, altera bonorum, altera malorum, ex malis praeſentibus eſt aegritudo, ex futuris metus; ſicut bonorum praeſentium laetitia, ita futurorũ libido ſiue cupiditas appellatur. Laetitia autem geſtiens dicitur praeter modum elata. Nos *uela facere* } pandere uela orationis & in latiſſimo ueluti aequore ſpatioſius uagari. Tranſlatio a nauigationibus; quae & uelis, & remis fiunt, ut ſupra: Omni contentione, uelis (ut ita dicam) remiſque fugienda. Dixerunt autem uela facere, & uela dare. Verrina. VII. Malum erigi, uela fieri. &, Vela damus laeti. quod tamen plenius, Ventis dare uela dixit. Hanc autem Metaphoram ipſe mox ſatis explanat. PAVLLVLVM *remigare* } id eſt, oratione anguſta & perexigua uti. Permanet in eadem tranſlatione. nam egredientes e portu ſenſim remigantes prouehuntur ſubductis uelis. IN *his partiendis, & definiendis occupati* } Hoc eſt, quod ait Paullulum remigare, partiri ſcilicet, & definire animi perturbationes, quae res anguſta eſt, & cohibita. MVLTA *afferunt* } Hoc eſt, quo intelligi uult, Vela facere. nam Peripatetici pandunt orationis uela, & illorum latiſſima eſt diſputatio, quaſi currentium per aequor patentiſſimum paſſis uelis: cum dialectici, inſtar remigum, paullulum a litore, portuque progrediantur, & eorum anguſta ſit quaſi nauigatio. Zeno princeps Stoicorum dicere ſolebat, dialecticam ſimilem eſſe compreſſae in pugnum manui; eloquentiam oratoriam explicatae, & apertae manui. SPINAS *partiendi*, } Ita uocat ſubtiles, & preſſas partitiones, & definitiones Stoicorum, quas dumeta appellat in Academicis. Ex *utroque* } ſcilicet, Peripateticorum oratione copioſa, & dialecticorum conciſa, & anguſta.

CICERO

QVONIAM, quae Graeci πάθη uocant, nobis perturbationes appellari magis placet, quam morbos; in his explicandis ueterem illam equidem Pythagorae primum, deinde Platonis deſcriptionem ſequar: qui animum in duas partes diuidunt, alteram rationis participem faciunt, alteram expertem. in participe rationis ponunt tranquillitatem, id eſt placidam, quietamq. conſtantiam; in illa altera motus turbidos tum irae, tum cupiditatis, contrarios, inimicosq. rationi. ſit igitur hic fons: utamur tamen in his perturbationibus deſcribendis Stoicorum definitionibus, & partitionibus: qui mihi uidentur in hac quaeſtione uerſari acutiſſime. Eſt igitur Zenonis haec definitio, ut perturbatio ſit, quod πάθος ille dicit, auerſa a recta ratione contra naturam animi commotio. Quidam breuius, perturbationem eſſe appetitum uehementiorem, dicunt; ſed uehementiorem eum uolunt eſſe, qui longius diſceſſerit a naturae conſtantia. Partes autem perturbationum uolunt ex duobus opinatis bonis naſci, & ex duobus opinatis malis; ita eſſe quattuor: ex bonis libidinem, & laetitiam; ut ſit laetitia praeſentium bonorum; libido futurorum; ex malis metum, & aegritudinem naſci cenſent, metum ex futuris, aegritudinẽ ex praeſentibus. quae enim uenientia metuuntur, eadẽ efficiunt aegritudinem inſtantia: laetitia autem, & libido in bonorum opinione uerſantur: cum libido ad id, quod uidetur bonum, illecta, & inflammata rapiatur; laetitia, ut adepta iam aliquid concupitum, efferatur, & geſtiat. natura enim omnes ea, quae bona uidentur, ſequuntur, fugiuntq. contraria. quamobrem, ſimul obiecta ſpecies cuiuſpiam eſt, quod bonum uideatur; ad id adipiſcendum impellit ipſa natura. id cum conſtanter, prudenterq. fit, eiuſmodi appetitionem Stoici βούλησιν appellant, nos appellamus uoluntatem. eam illi putant in ſolo eſſe ſapiente; quam ſic definiunt. uoluntas eſt, quae quid cum ratione deſiderat. Quae autem auerſa a ratione incitata eſt uehementius, ea libido eſt, uel cupiditas effrenata, quae in omnibus ſtultis inuenitur. Itemq. cum ita mouemur, ut in bono ſimus aliquo, dupliciter id contingit. nam cum ratione animus mouetur placide, atque conſtanter, tum illud gaudium dicitur: cum autem & inaniter, & effuſe animus exultat, tum illa laetitia geſtiens, uel nimia dici poteſt: quã ita definiunt, ſine ratione animi elationem. quo modoq. bona natura appetimus; ſic a malis natura declinamus; quae declinatio ſi cum ratione fiet, cautio appelletur, eaq. intelligatur in ſolo eſſe ſapiente: quae autem ſine ratione, & cum exanimatione humili, atque fracta, nominetur metus.

EXPLANATIO

DESCRIPTIONE *ſequar:* } Deſcriptionem dicit nunc, diſtinctionem, & ordinationem, ut pro Cluentio: Non Archimedes melius potuit deſcribere. & ſupra: Equitum, peditumque deſcriptio. ANIMVM *in duas* } Ita etiam idem lib. I. de off. TRANQVILLITATEM, } εὐπάθειαν. Laertius lib. VII. *In illa altera* } Quae ſcilicet animi pars expers eſt rationis. HIC *fons* } hoc eſt, exordium diſputationis. Metaphoricum eſt. ITA *eſſe quattuor.* } idem in Tuſculana III. Quattuor formae commoti opinione, & errore perturbati animi conſtituuntur, quae ſubiectas alias ſingulae plures habent, quarum reſpectu iam genera dicuntur, hoc modo ut Graeci, & Latinis nominibus ſubſcripſimus.

Opinio, δόξα
- boni, ἀγαθοῦ
  - Praeſentis, παρόντος. Laetitia ἡδονή.
  - Abſentis. ἀπόντος. Cupiditas ἐπιθυμία.
- mali, κακοῦ
  - Praeſentis, παρόντος. Aegritudo, λύπη.
  - Abſentis, ἀπόντος. Metus, φόβος.

Ita fit, cum & boni, & mali opinione bifariam concitetur ille motus ἄλογος, ut quattuor perturbationum genera exſiſtant. bis enim duo certe quattuor ſunt. E x *bonis libidinem*} Appellatione libidinis omnis cupiditas ſignificatur, quae ad futurum bonum adipiſcendum incitata uehementer effertur. INSTANTIA,} id eſt praeſentia, urgentiaque, ILLECTA} inuitata, euocataque: unde & Illicitum apud Varronem ab illiciendo dictum pro incitamento, inuitamentoque, ſicut Illix animi Venus, & Illices oculi apud Appuleium. alias Illectum dicitur, non lectum, ut apud Ouid.

—— Illectumque remittar.

NATVRA} ui, & inſtinctu naturali. FVGIVNTQ. *contraria*} In 1. de Off. in hanc ſententiam ſic ſcriptum eſt: Principio generi animantium omni eſt a natura tributum, ut corpus uitamque tueatur, declinetque ea, quae ei nocitura uideantur: quaeque ſint ad uiuendum neceſſaria inquirat, & paret, ut pactum, & latibula, ut alia eiuſdem generis. & Plinius, Nimirum, inquit, haec eſt natura rerum, haec potentia eius, ſaeuiſſimas ferarum, maximasq., quae numquam uidiſſent, quod debeant timere, ſtatim intelligere, cur ſit timendum. SIMVL} τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες. Ariſtoteles lib. 1. Politic. A D *id*} bonum ſcilicet adipiſcendum. Hinc libido naſcitur. EAM *illi putant in ſolo eſſe ſapiente*} Pro tribus perturbationibus cupiditate, laetitia, & metu, Stoici tres apathias uoluerunt eſſe in animo ſapientis, quas Cicero conſtantias uocat: uoluntatem} ſcilicet, gaudium, & cautionem: pro aegritudine uero, quam poſteriores triſtitiam dicere malunt, negauerũt aliquid eſſe poſſe in animo ſapientis, quia nullum malum cadit in ſapientem. VOLVNTAS *eſt*} Laert. εὔλογος ὄρεξις. Libido autem, ἄλογος ὄρεξις. TVM *illud gaudium dicitur*:} Secundum Ciceronem gaudium proprie bonorum eſt, quod, ut aiunt Stoici, niſi ſapienti non contingit. ſed in malo quoque poni, teſtis eſt Virgil. cum ait:

—— & mala mentis Gaudia.

LAETITIA *geſtiens*} ἄλογος ἔπαρσις. CVM *exanimatione humili*,} conſternatione.

CICERO

EST *igitur metus rationi aduerſa cautio. praeſentis autem mali ſapientis affectio nulla eſt. ſtulti autem aegritudo eſt ea, qua afficiuntur in malis opinatis, animosq. demittunt, & contrahunt rationi non obtemperantes. itaque haec prima definitio eſt, ut aegritudo ſit animi aduerſante ratione cõtractio. ſic quattuor perturbationes ſunt, tres conſtantiae: quoniam aegritudini nulla conſtantia opponitur. Sed omnes perturbationes iudicio cenſent fieri, & opinione: itaque eas definiunt preſſius; ut intelligatur non modo, quam uitioſae, ſed etiam quam in noſtra ſint poteſtate. Eſt igitur aegritudo, opinio recens mali praeſentis; in quo demitti, contrahiq. animo, rectum eſſe uideatur. Laetitia, opinio recens boni praeſentis, in quo efferri rectum eſſe uideatur. Metus, opinio impendentis mali, quod intolerabile eſſe uideatur. Libido, opinio uenturi boni, quod, ſit ex uſu, iam praeſens eſſe, atque adeſſe. Sed, quae iudicia, quasq. opiniones perturbationum eſſe dixi, non in eis perturbationes ſolum poſitas eſſe dicunt, uerum illa etiam, quae efficiuntur perturbationibus; ut aegritudo quaſi morſum aliquem doloris efficiat, metus receſſum quendam animi, & fugam, laetitia profuſam hilaritatem, libido effrenatam appetentiam. Opinionem autem, quam in omnes definitiones ſuperiores incluſimus, uolunt eſſe imbecillam aſſenſionem. Sed in ſingulis perturbationibus partes eiuſdem generis plures ſubijciuntur, ut aegritudini inuidentia, (utendum eſt enim, docendi cauſſa, uerbo minus uſitato; quoniam inuidiam non in eo, qui inuidet, ſolum dicitur, ſed etiam in eo, cui inuidetur) aemulatio, obtrectatio, miſericordia, angor luctus, maeror, aerumna, dolor, lamentatio, ſolicitudo, moleſtia, afflictatio, deſperatio, & ſi qua ſunt de genere eodem.*

EXPLANATIO

CONTRACTIO,} Animi contractiones, & diſſolutiones aliqua de re iudicium ſequuntur, & excipiunt. Contrahi dictum eſt moderate affici triſtitia: unde contractio, & contractiunculae pro ſolicitudinibus, ac animi triſtitia QVATTVOR *perturbationes*} duae ex opinatis malis, metus, & aegritudo, ſiue triſtitia. TRES *conſtantiae*} Voluntas, quae opponitur cupiditati, ſiue libidini: gaudium, quod laetitiae: cautio, quae timori. SED *omnes perturbationes*} Laert. Δοκεῖ δ' αὐτοῖς τὰ πάθη κρίσεις εἶναι, καθά φησι Χρύσιππος ἐν τῷ περὶ παθῶν. Et Seneca IVDICIO *cenſent fieri et opinione*:} id eſt κρίσει & δόξῃ. PRESSIVS;} ſubtilius. QVAE *efficiuntur perturbationibus*} Haec ferme appellarunt μείωσιν, ἔπαρσιν, διάχυσιν. RECESSVM *quendã animi*} Ariſtot. in Problematis auctor eſt, ex metu ſanguinem & calorem in ima perfugere, unde fit, ut aluus pleriſque ob timorem ſoluatur. SVBIICIVNTVR,} ut generi ſpecies. AEMVLATIO, &c.} Mox haec omnia ſigillatim per definitionem explicat, & patefacit.

CICERO

*M*ETVI *autē ſubiecta ſunt pigritia, pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio, formido. Voluptati maleuolentia, laetans malo alieno, delectatio, iactatio, & ſimilia. Libidini ira, excandeſcentia, odium, inimicitia, diſcordia, indigentia, deſiderium, & cetera eiuſmodi. Haec autem definiunt hoc modo: Inuidentiam eſſe dicunt aegritudinem, ſuſceptam propter alterius res ſecundas, quae nihil noceant inuidenti. nam, ſi quis doleat eius rebus ſecundis, a quo ipſe laetatur, non recte dicitur inuidere; ut ſi Hectori Agamemnon: qui autem, cui alterius commoda nihil noceant, tamen eum doleat his frui, is inuidet profecto. Aemulatio autem dupliciter illa quidem dicitur, ut & in laude, & in uitio nomen hoc ſit. nam & imitatio uirtutis aemulatio dicitur: ſed ea nihil hoc loco utimur; eſt enim laudis: & eſt aemulatio aegritudo, ſi eo, quod concupierit, alius potiatur, ipſe careat. Obtrectatio autem eſt ea, quam intelligi zelotypiam uolo, aegritudo ex eo, quod alter quoque potiatur eo, quod ille ipſe concupiuerit. Miſericordia eſt aegritudo ex miſeria alterius iniuria laborantis. nemo enim parricidae, aut proditoris ſupplicio miſericordia commouetur. Angor, eſt aegritudo premens. Luctus, aegritudo ex eius, qui carus fuerit, interitu acerbo. Maeror, aegritudo flebilis. Aerumna, aegritudo laborioſa. Dolor, aegritudo crucians. Lamentatio, aegritudo cum eiulatu. Solicitudo, aegitudo cum cogitatione. Moleſtia, aegitudo permanens. Afflictatio, aegritudo cum uexatione corporis. Deſperatio, aegritudo ſine ulla rerum exſpectatione meliorum.*

EXPLANATIO

LAETANS} ἐπιχαιρεκακία Laertius definit, ἡδονὴ ἐπ' ἀλλοτρίοις κακοῖς. AEGRITVDINEM} λύπη ἐπ' ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς. PROPTER *alterius res ſecundas,*} Secundum hanc definitionem eſt illud Horatianum,

Inuidus alterius macreſcit rebus opimis.

DVPLICITER} Dupliciter. & apud Graecos. Suidas. Ἀγαθοῦ τινὸς ἐπιθυμία, φθόνου χωρὶς. In malā partē Laertius: Ζῆλον δὲ λύπην ἐπὶ τῷ ἄλλῳ παρεῖναι ὧν αὐτὸς ἐπιθυμεῖ: ζηλοτυπίαν δὲ λύπην ἐπὶ τῷ καὶ ἄλλῳ παρεῖναι.
OBTRECTATIO} Cicero obtrectationem interpretatur. Graecum uerbum eſt ζηλοτυπία quod ſignificat inuideo. ζηλοτυπία aemulatio. ζηλότυπος, aemulus Iuuenalis zelotypae retegantur ſcrinia Moechae.

CICERO

*Q*VAE *autem ſubiecta ſunt ſub metu, ea ſic definiunt: Pigritiam, metum conſequentis laboris: Terrorem, metum concutientem: ex quo fit, ut pudorem rubor, terrorem pallor, & tremor, & dentiū crepitus conſequatur: Timorem, metum mali appropinquantis: Pauorem, metum mentem loco mouentem: ex quo illud Ennij,*

Tum pauor ſapientiam mihi omnem ex animo expectorat:

Exanimationem, metum ſubſequentem, & quaſi comitem pauoris: Conturbationem, metum excutientem cogitata: Formidinem, metum permanentem. Voluptatis autem partes hoc modo deſcribunt, ut Maleuolentia ſit uoluptas ex malo alterius ſine emolumento ſuo: Delectatio, uoluptas ſuauitate auditus animum deleniens: & qualis eſt haec aurium, tales ſunt oculorū, & tactionum, & odorationum, & ſaporum: quae ſunt omnes unius generis, ad perfundendum animum tamquam illiquefactae uoluptates. Iactatio eſt uoluptas geſtiens, & ſe efferens inſolentius. Quae autem libidini ſubiecta ſunt, ea ſic definiunt, ut Ira ſit libido puniendi eius, qui uideatur laeſiſſe iniuria: Excandeſcentia autem ſit ira naſcens, & modo exſiſtens: quae θυμὸς Graece dicitur: Odium, ira inueterata: Inimicitia, ira ulciſcendi tempus obſeruans: Diſcordia, ira acerbior, intimo odio, & corde concepta: Indigentia, libido inexplebilis: Deſiderium, libido eius, qui nondum adſit, uidendi. Diſtingunt illud etiam, ut ſit libido earum rerum, quae dicuntur de quodam, aut quibuſdam; quae κατηγορήματα dialectici appellant; ut habere diuitias, capere honores. Indigentia, libido rerum ipſarum eſt, ut honorum, ut pecuniae. Omnium autem perturbationum fontem eſſe dicunt intemperantiam: quae eſt a tota mente, & a recta ratione defectio, ſic auerſa a praeſcriptione rationis, ut nullo modo appetitiones animi nec regi, nec contineri queant. quemadmodum igitur temperantia ſedat appetitiones, & efficit, ut hae rectae rationi pareant, conſeruatq. conſiderata iudicia mentis: ſic huic inimica intemperantia omnem animi ſtatum inflammat, conturbat, incitat. itaque & aegritudines, & metus, & reliquae perturbationes omnes gignuntur ex ea.

EXPLANATIO

PARES *caſus*] exempli cauſſa, orbitas filiorum, exſulium, amiſſio patriae, & alia hoc genus. NEMO *expers mali*,] cum natura magis nouerca ſit mortalibus, quam mater. GRAVIVS *etiam tuliſſe*.] Huc pertinet illud Solonis, quem, cum grauius deploraret filii obitum, & quiſpiam obiiceret, At nihil profi ciscere, reſpondiſſe aiunt, Atque hoc ipſum illacrymo, quia nihil proficio. EVRIPIDEM *carmen illud*] quod proxime ſequitur, utiliſsime ſanctiſsime conſcriptum.

Ἔφυ μὲν οὐδεὶς ὅ. ἐ πονεῖ βροτῶν,
Καὶ θάπτει τέκνα χἄτερος αὖ κτᾶται νέα,
Αὐτός τε θνήσκει καὶ τάδ' ἄχθονται βροτοί,
Εἰς γῆν φέροντες, τὴν δ' ἀναγκαίως ἔχει·
Βίον θερίζειν, ὥστε κάρπιμον στάχυν,
Καὶ τὸν μὲν εἶναι, τὸν δὲ μή. τί ταῦτα δεῖ
Στένειν, ἅπερ δεῖ κατὰ φύσιν διεκπερᾶν,
Δεινὸν γὰρ οὐδὲν τῶν ἀναγκαίων βροτοῖς.

NEQVIDQVAM] fruſtra. VITA *metenda*] Translatio a frugibus quae maturae metuntur. Horat. in Epiſt.
Demetit orcus
Grandia cum paruis, non exorabilis auro.

IVBET *neceſſitas*] Neceſſitatis (quam Graeci ἀνάγκην uocant) amariſſimae ſunt leges, inſuperabilis uis: metitq. ait Plato in Protagora. Neceſſitati nec deos quidem repugnare. Eadem Neceſſitudo dicitur, quam M. Tullius. II. Rhetoricorum ſic deſcribit: Puto eſſe hanc neceſſitudinem, cui nulla ui reſiſti poteſt, quae neque mutari, neque leniri poteſt: ut corpus mortale aliquo tempore interire neceſſe eſt: atque ita neceſſe ut uis poſtulat neceſſitudinis, cui nulla ui reſiſti poteſt. NAGABAT] ſcilicet Carneades. AD *maleuolos conſolandos*] ſic Seneca: Maleuoli ſolatij, genus eſt, turba miſerorum. LONGE *ſecus*] longe aliter, quam Carneadi. CVM *deo pugnare*] Id eleganter Graeci θεομαχεῖν uocant. ADMONETQ. *eſſe hominem*] caducum ſcilicet, & fragile uas. Nihil homine miſerius, nihil ſuperbius, ut inquit Plinius. ENVMERATIO *exemplorum*] Praeſtant ſaepiſſime exempla rationibus philoſophorum, & magis mouent. QVI *maeret*] in maerore eſt. FVLCIENDI ſunt] Metaphora ſumpta ab aedificio minante ruinam. in qua ſcite perſiſtit, ſubiungens, Nec cohaerere poſſunt &c. NEC *cohaerere*] Aedificium coagmentatum non cohaeret ſed hiat, ac fatiſcit: in quo omnis fultura diducitur, niſi ſtabilimentis fulciatur Λύπην] Graeco ſermone λύπη triſtitia, & dolor dicitur, Chryſippus exiſtimauit dici λύπην per literae immutationem, quaſi λύσιν, quae ſolutio ſigni ficatur. hoc idem ſentit Plato in Cratylo, cum ait λύπη, ideſt dolor & triſtitia ἀπὸ διαλύσεως, ideſt diſſolutione corporis trahi uidetur. nam in huiuſmodi paſſione corpus diſſoluitur. PERFERTVR] patienter toleratur: ex quo patet aegritudinem opinionis eſſe, non natura.

CICERO

SED ad hanc opinionem mali cum illa etiam opinio acceſſit, oportere, rectum eſſe, ad officium pertinere, ferre illud aegre, quod acciderit; tum denique efficitur illa grauis aegritudinis perturbatio. ex hac opinione ſunt illa uaria, et deteſtabilia genera lugendi, pedores, muliebres lacerationes genarum, pectoris, feminum, capitis percuſſiones. hinc ille Agamemnon Homericus, & idem Attianus,

Scindens dolore identidem intonſam comam.

in quo facetum illud Bionis, perinde ſtultiſſimum regẽ in luctum capillum ſibi euellere, quaſi caluitio maeror leuaretur. ſed haec omnia faciũt opinãtes ita fieri oportere. itaque & Aeſchines in Demoſthenem inuehitur, quod is ſeptimo die poſt filiae mortem hoſtias immolaſſet. at quam rhetorice? quam copioſe? quas ſententias colligit? que uerba contorquet? ut licere quiduis rhetori intelligas. quae nemo probaret, niſi inſitum illud in animis haberemus, omnes bonos interitu ſuorum quamgrauiſſime maerere oportere.

EXPLANATIO

FERRE *illud aegre*] aegro animo; tamquam id facere rectum ſit, & id oporteat, quia officioſum ſit. PEDORES] ſordes, illuuies, ſqualores, ut ſupra docuimus. FEMINVM] interiorum femorum. Plin. in XXVI. Femina atteri, aduriq. equitatu notum eſt. Appuleius uero Interfemineum dixit, pro locis muliebribus, ueluti poſitis inter femina. Femen caſu recto ab eruditis uſurpatur. AGAMENON *Homericus*,] Ita etiam expreſſit Attius poeta Latinus, in tragoedia ſua Agamemnone inſcripta. Iliadis. X. in principio: Πολλὰς ἐκ κεφαλῆς προθελύμνους ἕλκετο χαίτας. Et lib. VI. ἤτοι ὁ καππεδίον τὸ ἀλήϊον οἶος ἀλᾶτο, ὃν θυμὸν κατέ-

κατἰδων,&c. BIONIS, ʒ philoſophi Boryſthenitis, cuius referuntur elegantiſſima aliquot apophthegmata. Vide Laertium. PERINDE ʒ ob id. REGEM ʒ Agamemnonem, quem Homerus *ποιμένα λαῶν*, id eſt paſtorem populorum appellat. QVASI *caluitio* ʒ Facete, nam, cum ſine cruciatu euelli non poſſint capilli, caluitium dolorem augebit. AESCHINES *in Demoſthenem* ʒ Exſtat locus in eius inuectiuis. VERBA *contorquet* ʒ quaſi iacuta, in aduerſarium. ſpecioſa translatio Martianus Capella, Inſtar, inquit, Iouis rhetorica poteſt fulmina iaculari.

C I C E R O

EX hoc euenit, ut in animi doloribus alij ſolitudines captent, ut ait Homerus de Bellerophonte:

Qui miſer in campis maerens errabat Aleis,
Ipſe ſuum cor edens, hominum ueſtigia uitans.

& Niobe fingitur Lapidea, propter aeternum credo in luctu ſilentium. Hecubam autem, putant, propter animi acerbitatem quandam, & rabiem, fingi, in canem eſſe conuerſam. Sunt autem alij, quos in luctu cum ipſa ſolitudine loqui ſaepe delectat, ut illa apud Ennium nutrix:

Cupido cepit miſeram nunc me, proloqui
Caelo, atque terrae Medeae miſerias.

E X P L A N A T I O

SOLITVDINES *captent* ʒ Idem Cicero ad Att. Odi celebritatem, fugi homines, lucem adſpicere uix poſſum. DE *Bellerophonte:* ʒ Iliad. 3. CAMPIS *Aleis* ʒ *ἀλήιος*, ideſt aleos, Graeco ſermone, dicitur erraticus. Intelligimus cãpum illum, Erraticum, ab erroribus errantis Bellerophontis cognominatum fuiſſe. ET *Niobe* ʒ Iliad. ω & Ouid. Metamorph. VI. IN *canem* ʒ Ouid. Metamorph. XIII. atque in Thracia, *κυνὸς σῆμα* nomen inditum eſt loco, in quo illa ſaxis obruta fertur. Plinius Cynoſſema ita uocatur Hecubae tumulus. Solinus, Sigeum Aſiae, in quo tumulus eſt, Cynoſſema dictus, Hecubae ſepulcrum. APVD *Ennium nutrix* ʒ Ex Euripide Ennius fabulam ſcripſit, titulo Medeam, de qua M. Tull. in I. de Fin. Inducebatur uero Medeae nutrix in ſolitudine ſic proloquens alumnae miſerias: Cupido cepit &c. Ex Euripide, in Medea: *ὥσθ' ἵμερος μ' ὑπῆλθε γῆ τε, κ' οὐρανῷ λέξαι μολούσῃ δεῦρο μηδείας τύχας*. CAELO, *atque terrae Medeae miſerias.* ʒ Hic ſenarius menſuram non recipit abſolutam: quam reciperet, in primum locum traiecto uerbo, Medeae, hoc modo:

Medeae caelo, atque terrae miſerias.

Vel, Terrai, lege, pro Terrae. Haec Paullus pater.

C I C E R O

HAec omnia, recta, uera, debita putantes, faciũt in dolore: maximeq. declaratur hoc quaſi officij iudicio fieri, quod, ſi qui forte, cum in luctu eſſe uellẽt, aliquid fecerunt humanius, aut ſi hilarius locuti ſunt, reuocant ſe rurſus ad maeſtitiam, peccatiq. ſe inſimulant, quod dolere intermiſerint. pueros uero matres, & magiſtri caſtigare etiam ſolent, nec uerbis ſolum, ſed etiam uerberibus, ſi quid in domeſtico luctu hilarius ab ijs factum eſt, aut dictum: plorare cogũt. Quid? ipſa remiſſio luctus cum eſt conſecuta; intellectumq. eſt, nihil profici maerendo; nonne declarat fuiſſe totum illud uoluntarium? quid ille Terentianus, ipſe ſe puniens, id eſt ἑαυτὸν τιμωρούμενος?

Decreui tantiſper me minus iniuriae,
Chreme, meo gnato facere, dum fiam miſer.

hic decreuit, ut miſer ſit. num quis igitur quidquam decreuit inuitus?

Malo quidem me quouis dignum deputem.

malo ſe dignum deputat, niſi miſer ſit. uides ergo opinionis eſſe, non naturae malum. Quid, quod res ipſa lugere prohibet? ut apud Homerum quotidianae neces, interitusq. multorum ſedationem maerendi afferunt, apud quem ita dicitur;

Namque nimis multos, atque omni luce cadentes
Cernimus: ut nemo poſſit maerore uacare.
Quod magis eſt aequum tumulis mandare peremptos
Firmo animo, & luctum lacrymis finire diurnis.

Ergo in poteſtate eſt abijcere dolorem, cum uelis, tempori ſeruientem. An eſt ullum tempus, quoniam quidem res in noſtra poteſtate eſt, cui non, ponendae aegritudinis cauſſa, ſeruiamus? conſtabat, eos, qui concidentem uulneribus Cn. Pompeium uidiſſet, cum in illo ipſo acerbiſſimo, miſerrimoq. ſpectaculo ſibi timerent, quod ſe claſſe hoſtium circumfuſos uiderent, nihil tum aliud egiſſe, niſi ut remiges hortarentur, & ut ſalutem adipiſcerentur fuga; poſtea quam Tyrum ueniſſet, tum afflictari, lamentariq. coepiſſe. timor igitur ab ijs aegritudinem potuit repellere, ratio, ac ſapientia uera non poterit? Quid eſt autem, quod plus ualeat ad ponendum dolorem, quam cum eſt intellectum, nihil profici, & fruſtra eſſe ſuſceptum? ſi igitur deponi poteſt, etiam non ſuſcipi poteſt.

EXPLANATIO

PEccati *ſe inſimulant* } ſe ipſos accuſant tamquam peccauerint. Hilarius } laetius, iucundius. Nihil *profici maerendo* } nam, quod factum eſt, infectum non fit. Quid *ille Terentianus* } Menedemus ſenex, ob filij abſentiam ſeſe excrucians. Ἑαυτὸν τιμωρούμενος? notiſsima eſt Terentiana fabula hoc titulo, quo ſignificatur ſe ipſum puniens, ſiue excrucians. Quid *ille Tereptianus, ipſe ſe puniens, ideſt* Ἑαυτὸν τιμωρούμενος: Quorſum addatur, id eſt Ἑαυτὸν τιμωρούμενος. inculcatum crediderim pro gloſſemate, aut a Cicerone ſcriptum ſic: Quid ille Terentianus, Ἑαυτὸν τιμωρούμενος? Antiquus liber, Id eſt, non habet, quod mendi ſuſpicionem auget. Haec Paullus pater. Malo *ſe dignum deputat* } Menedemus. Namque *nimis multos* } Vlixis uerba, apud Humerum Iliad. lib. xix. Omni *luce* } ſingulis diebus. Oui. lib. iii. Faſt.

Reſtat, ut inueniam, quare toga libera detur.
Luce geri pueris, candide Bacche, tua.

Cadentes } Carentes, antea legebatur. itaq. eſt in libris ſcriptis: mihi tamen uiſum eſt, ut reponerem. Cadentes, ex Homeri uerſu lib. xix. Iliad. in quo eſt, Πίπτουσιν: quod ſignificat, Cadunt. Ergo *in poteſtate eſt, &c.* } Poſſum alucinari: ſed, quoniam induxi animum, agere cum ſtudioſis ſimpliciter, & ſine fuco, ſic opinor melius: Ergo in poteſtate eſt abiicere dolorem, cum uelis, tempori ſeruientem: & eſt ullum tempus, quoniam quidem res in noſtra poteſtate eſt, cui non, ponendae aegritudinis cauſſa ſeruiamus? Deleo autem Curae, quia nec id uerbũ ſententia deſiderat; & Deponere. dicimus, aegritudinẽ, non curam aegritudinis. additum crediderim ab interprete imperito, ut aegritudinem per curam explanaret. Concidentem } cum, poſt pugnam Pharſalicam parua nauicula exceptus ut ad Ptolemaeum regẽ confugeret, interfectus eſt ab Achille, & Septimio. Vide Plutarc. Caeſarem, Lucanum, ubi etiam luctus huius fit mentio. Classe *hoſtium* } Ægyptiorum Ratio, *ae ſapientia uera non poterit?* } Interrogatio eſt affirmans. Nihil *profici* } ad iacturam ſarciendam.

CICERO

VOluntate igitur, & iudicio ſuſcipi aegritudinem confitendum eſt: idq. indicatur eorum patientia, qui, cum multa ſint ſaepe perpeſſi, facilius ferunt quidquid accidit, obduruiſſeq. ſeſe contra fortunam arbitrantur, ut ille apud Euripidem:

Si mihi nunc triſtis primum illuxiſſet dies,
Nec tam aerumnoſo nauigauiſſem ſalo;
Eſſet dolendi cauſſa; ut iniecto equulei
Freno repente tactu exagitantur nouo.
Sed iam ſubiectus miſerijs obtorpui.

Defatigatio igitur miſeriarum aegritudines cum faciat leuiores; intelligi neceſſe eſt, non rem ipſam cauſſam, atque fontem eſſe maeroris. Philoſophi ſummi, nec dum tamen ſapientiam conſecuti; non ne intelligunt in ſummo ſe malo eſſe, (ſunt enim inſipientes; neque inſipientia ullum maius malum eſt) neque tamen lugent? quid ita? quia huic generi malorum non affingitur illa opinio, rectum eſſe, & aequum, & ad officium pertinere, aegre ferre, quod ſapiens non ſit: quod idem affingimus huic aegritudini; in qua luctus ineſt; quae omnium maxima eſt. itaque Ariſtoteles, ueteres philoſophos accuſans, qui exiſtimauiſſent philoſophiam ſuis ingenijs eſſe perfectam, aut eos aut ſtultiſſimos, aut glorioſiſſimos fuiſſe; ſed ſe uidere, quod paucis annis magna acceſſio facta eſſet, breui tempore philoſophiam plane abſolutam fore.

EXPLANATIO

FAcilius *ferunt* } equo animo ferunt, aerumnis aſſueti. Si *mihi nunc* } Locus eſt ſuperius citatus, de Theſeo. Illuxit } cum lumine apparuiſſet poſt luctum depoſitum. Aerumnoso *ſalo* } mari aerumnis referto. Vt *iniecto equulei fraeno* } Sicuti equini pulli impoſito freno. In *ſummo ſe malo eſſe* } ex opinione Stoicorum. Huic *generi malorum* } quod eſt, nun plene ſapientiam percepiſſe.

CICERO

THeophrastus autem moriens accuſaſſe naturam dicitur, quod ceruis, & cornicibus uitam diuturnam, quorum id nihil intereſſet, hominibus, quorum maxime interfuiſſet, tam exiguam uitam dediſſet; quorum ſi aetas potuiſſet eſſe longinquior, futurũ fuiſſe, ut, omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum uita erudiretur. quaerebatur igitur ſe tum, cũ illa uidere coepiſſet, exſtingui. Quid? ex ceteris philoſophis non ne optimus, & grauiſſimus quiſque confitetur, multa ſe ignorare? & multa ſibi etiam atque etiam eſſe diſcenda? neque tamen, cum ſe in media ſtultitia, qua nihil eſt peius, haerere intelligat, aegritudine premuntur. nulla enim admiſcetur opinio officioſi doloris. Quid, qui non putant lugendum uiris? qualis fuit Q. Maximus, efferens filium conſularem; qualis L. Paullus, duobus paucis diebus amiſſis filiis; qualis M. Cato,

M. Cato, praetore deſignato, mortuo filio; quales reliqui, quos in Conſolatione collegimus. quid hos aliud placauit, niſi quod luctum, & maerorem eſſe non putabant uiri? ergo id, quod alij rectum opinantes aegritudini ſe ſolent dedere, ij turpe putantes, aegritudinem repulerunt. ex quo intelligitur, non in natura, ſed in opinione eſſe aegritudinem.

EXPLANATIO

CERVIS, *& cornicibus*] ceruos uiuaces eſſe tradunt ſcriptores, aliquibus poſt centum annos captis, cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat. Cornicibus Heſiodus nouem hominis aetates attribuit, & quadruplum ceruis. QVEREBATVR] lamentabatur Theophraſtus. OFFICIOSI *doloris*] quem unumquemque pro condicione perſonae ſuſcipere conueniat. NON *putant lugendum uiris?*] quia nullom illis honeſtum ſit. Mulieribus uero annum praeſcripſere maiores, ne ſcilicet diutius lugerent. Q. *Maximus*] De hoc, & L. Paullo Aemilio, ac M. Catone uide Plutarch. Val. & alios. uide etiam lib. de Senect. & Epiſtolam ad Seruium Sulpicium.

CICERO

CONTRA *dicuntur haec. Quis tam demens, ut ſua uoluntate maereat? natura affert dolorem: cui quidem Crantor, inquiunt, ueſter cedendum putat: premit enim, atque inſtat, nec reſiſti poteſt. itaque Oileus ille apud Sophoclem, qui Telamonem antea de Aiacis morte conſolatus eſſet, is cum audiſſet de ſuo, fractus eſt: de cuius commutata mente ſic dicitur:*

Nec uero tanta praeditus ſapientia
Quiſquam eſt, qui, aliorum aerumnam dictis alleuans,
Non idem, cum fortuna mutata impetum
Conuertat, clade ut ſubita frangatur ſua,
Vt illa ad alios dicta & praecepta excidant.

Haec cum diſputant, hoc ſtudent efficere, naturae obſiſti nullo modo poſſe. ij tamen fatentur grauiores aegritudines ſuſcipi, quam natura cogat. quae igitur amentia, ut nos quoque idem ab aliis requiramus? Sed plures ſunt cauſſae ſuſcipiendi doloris. primum illa opinio mali; quo uiſo, atque perſuaſo, aegritudo inſequitur neceſſario. deinde etiam gratum ſe mortuis facere, ſi grauiter eos lugeant, arbitrantur. accedit ſuperſtitio muliebris quaedam. exiſtimant enim, diis immortalibus ſe facilius ſatisfacturos, ſi, eorum plaga perculſi, afflictos ſe, & ſtratos eſſe fateantur. Sed, haec inter ſe quam repugnent, plerique non uident. laudant enim eos, qui aequo animo moriantur: qui alterius mortem aequo animo ferant, eos putant uituperandos. quaſi fieri ullo modo poſſit, quod in amatorio ſermone dici ſolet, ut quiſquam plus alterum diligat, quam ſe.

EXPLANATIO

DE *Aiacis*] eiuſdem Telamonis filii: qui ſibi ex furore mortem cõſciuerat. CVM *audiſſet de ſuo*] filio, qui ſimiliter Aiax dicebatur: exſtinctum ſcilicet fuiſſe Mineruae fulmine. FRACTVS *eſt*] dolore. Hinc pulchre a Terentio dictum eſt, Omnes cum recte ualemus, recta conſilia aegrotis damus: tu ſi hic ſis, aliter ſentias. GRATVM *ſe mortuis facere*] Huc pertinet illud Senecae. Mortuus, inquit, aut beatus, aut nullus eſt. beatum drflere, inuidia eſt: nullum dementia. SVPERSTITIO] hanc docti nihil aliud eſſe autumant, quam timorem ſuperfluum. M. Tullius in ij. de nat deorum Superſtitioſos appellat, qui totos dies precabantur, & immolabant, ut ſibi ſui liberi ſuperſtites eſſent. AMATORIO *ſermone*] ubi de amantibus ſe mutuo ſermo fit.

CICERO

PRAECLARVM *illud eſt, &, ſi quaeris, rectum quoque, & uerum, ut eos, qui nobis cariſſimi eſſe debeant, aeque ac noſmet ipſos amemus: ut uero plus, fieri nullo pacto poteſt. ne optandum quidem eſt in amicitia, ut me ille plus, quam ſe, ego illum plus, quam me. perturbatio uitae, ſi ita ſit, atque officiorum omnium conſequitur. Sed de hoc alias. nunc illud ſatis eſt, non attribuere ad amiſſionem amicorum miſeriam noſtram; ne illos plus, quam ipſi uelint, ſi ſentiant, plus certe, quam noſmet ipſos, diligamus. Nam, quod aiunt, pleroſque conſolationibus nihil leuari; adiunguntq. conſolatores ipſos confiteri ſe miſeros, cum ad eos impetum ſuũ fortuna conuerterit: utrumque diſſoluitur. ſunt enim iſta non naturae uitia, ſed culpae. ſtultitiam autem accuſare quamuis copioſe licet. nam & qui nõ leuantur, ipſi alios ad miſeriam inuitant: & qui ſuos caſus aliter ferunt, atque ut aliis auctores ipſi fuerunt, non ſunt uitioſiores, quam fere plerique, qui auari auaros, gloriae cupidos glorioſi reprehendunt. eſt enim proprium ſtultitiae, aliorum uitia cernere, obliuiſci ſuorum. ſed nimirum hoc maximum eſt experimentum; cum conſtet aegritudinem uetuſtate tolli, hanc uim non eſſe in die poſitam, ſed in cogitatione diuturna. nã, etſi eadem res eſt, & idem eſt homo: qui poteſt quidquam de dolore mutari, ſi neque de eo, propter quod dolet, quidquam eſt mutatum, neque de eo, qui dolet? cogitatio igitur diuturna, nihil eſſe in re mali, dolori medetur, non ipſa diuturnitas. Hic mihi afferunt mediocritates: quae ſi naturales ſunt; quid opus eſt conſolatione? natura enim ipſa terminabit modum: ſin opinabiles, opinio tota tollatur.*

EXPLANATIO

AEQVE *ac noſmet ipſos amemus* } Dilectionis enim librari debet modus, ne plus aut minus iuſto quis diligat. PERTVRBATIO *uitae,* } cum natura nihil nobis carius nobiſmet ipſis eſſe uoluerit. QVAMVIS } quantum uis copioſe. ALITER *ferunt, atque ut &c.* } alio modo ferunt, quam quo alios inuitarunt. NON *ſunt uitioſiores* } non ſunt culpabiliores. QVI *auari auaros,* } In hanc ſententiam Horatius eleganter ſcribit:

> Cum tua peruideas oculis male lippus inunctis,
> Cur in amicorum uitiis tam cernis acutum,
> Quam aut aquila, aut ſerpens Epidaurius?

ETSI *eadem res eſt,* } ut filij obitus. ET *idem eſt homo* } pater, qui luget QVI *poteſt* } quomodo poteſt. QVIDQVAM *eſt mutatum,* } tam enim eſt orbitas poſt multos annos, quam primo ſtatim die cum filius eſſet mortuus. MEDIOCRITATES: } *μετριοπαθείας*. idq. ex Peripateticorum ſententia, qui affectus non prorſus tollunt, ſed temperant.

CICERO

SATIS dictum eſſe arbitror, aegritudinem eſſe opinionem mali praeſentis; in qua opinione illud inſit, ut aegritudinem ſuſcipere oporteat. Additur ad hanc definitionem a Zenone recte, ut illa opinio praeſentis mali ſit recens. hoc autem uerbum ſic interpretatur, ut non tantum illud recens eſſe uelit, quod paullo ante acciderit; ſed, quam diu in illo opinato malo uis quaedam inſit, & uigeat, & habeat quandam uiriditatem, tam diu appelletur recens: ut Artemiſia illa, Mauſoli Cariae regis uxor, quae nobile illud Halicarnaſſi fecit ſepulcrum, quam diu uixit, uixit in luctu, eodemq etiam confecta contabuit. huic erat illa opinio quotidie recens; quae tum denique non appellabatur recens, cum uetuſtate exaruit. Haec igitur officia ſunt conſolantium, tollere aegritudinem funditus. aut ſedare, aut detrahere quamplurimum, aut ſupprimere, nec pati manare longius, aut ad aliam traducere. Sunt, qui unum officium conſolantis putent, malum illud omnino non eſſe, ut Cleanthi placet. ſunt, qui, non magnum malum, ut Peripatetici. ſunt, qui abducunt a malis ad bona, ut Epicurus. ſunt, qui ſatis putant oſtendere, nihil inopinati accidiſſe, nihil mali. Chryſippus autem caput eſſe cenſet in conſolando, detrahere illam opinionem maerenti, ſi ſe officio fungi putet iuſto, atq. debito. ſunt etiam, qui haec omnia genera conſolandi colligunt. alius enim alio modo mouetur; ut fere nos omnia in Conſolationem unam coniecimus. erat enim in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio. ſed ſumendum tempus eſt non minus in animorum morbis, quam in corporum: ut Prometheus ille Aeſchyli: cui cum dictum eſſet,

> *Atqui, Promethen, te hoc tenere exiſtimo,*
> *Mederi poſſe rationem iracundiae;*

reſpondet,

> *Siquidem qui tempeſtiuam medicinam admouens,*
> *Non ad graueſcens uulnus illidat manus.*

EXPLANATIO

AEGRITVDINEM *ſuſcipere oporteat.* } Quaſi ex officio ita ſit dolendum, ut patri de filij obitu, &c. ARTEMISIA } De huius in uirum ſuum amore paſſim auctores, Strabo, Plinius, Valerius, Agellius, alii. NOBILE *illud* } nempe quod inter ſeptem orbis miracula numerari etiam ſolet. HALICARNASSI } Ciuitas eſt Cariae, regia principum, quae prius Zephyra dicebatur, ubi eſt Mauſoleum, & Salmacis fons. Ex Halicarnaſſo fuit Herodotus hiſtoricus: item Heraclitus poeta, & Dionyſius antiquitatum ſcriptor. QVOTIDIE recens } ut ſingulis diebus per omne tempus uitae talis eſſet, qualis fuerat in funere defuncti. AVT *ad aliam traducere.* } ſic medici aiunt ueterem morbum nouo morbo emoueri, ac ſanari poſſe. A *malis ad bona* } a contemplatu malorum, ad bonorum praeteritorum recordationem. NIHIL *mali* } Aut hoc abundat, aut legendum, Nihil noui. nam, ſi legas, Mali, ad Cleanthis rationem reuolueris. dixit etiam ſupra: Animo ſic excubat ſapiens, ut ei nihil improuiſum accidere poſſit, nihil inopinatum, nihil nouum. Haec Paullus pater. SI *ſe officio fungi putet iuſto,* } tamquam ita fieri oporteat. ERAT *in tumore animus* } uitioſe ſe habebat. nam & membrum, quod in tumore eſt, Cicero uitioſe ſe habere dixit paullo ſuperius. PROMETHEVS *ille Aeſchyli* } De hoc ante dictum eſt. CVI *cum dictum eſſet* } ab Oceano.

CICERO

ERIT igitur in conſolationibus prima medicina, docere aut nullum malum eſſe, aut admodum paruũ: altera, & de communi condicione uitae, & proprie, ſi quid ſit, de ipſius, qui maereat, diſputãdum: tertia, ſummam eſſe ſtultitiam, fruſtra confici maerore, cum intelligas nihil poſſe profici. Nam Cleanthes quidem ſapiẽtẽ conſolatur;

conſolatur; qui conſolatione non eget. nihil enim eſſe malum, quod turpe non ſit, ſi lugenti perſuaſeris; non tu illi luctum, ſed ſtultitiam detraxeris. alienum autem tempus docendi. Et tamen non ſatis mihi uidetur uidiſſe hoc Cleanthes, ſuſcipi aliquando aegritudinem poſſe ex eo ipſo, quod eſſe ſummum malum Cleanthes ipſe fatetur. quid enim dicemus? cum Socrates Alcibiadi perſuaſiſſet, ut accepimus, eũ nihil hominis eſſe, nec quicquam inter Alcibiadem, ſummo loco natum, & quemuis baiulum intereſſe; cum ſe Alcibiades affligtaret, lacrymansq. Socrati ſupplex eſſet, ut ſibi uirtutem traderet, turpitudinemq. depelleret: quid dicemus, Cleanthe? num in illa re, quae aegritudine Alcibiadem afficiebat, mali nihil fuiſſe? Quid illa Lyconis, qualia ſunt? qui aegritudinem extenuans, paruis ait eam rebus moueri, fortunae, & corporis incommodis, non animi malis. Quid ergo? illud, quod Alcibiades dolebat, non ex animi malis uitijſq. conſtabat? Ad Epicuri conſolationem ſatis eſt ante dictum. Ne illa quidem conſolatio firmiſſima eſt; quanquam & uſitata eſt, & ſaepe prodeſt: Non tibi hoc ſoli. prodeſt haec quidem, ut dixi, ſed nec ſemper, nec omnibus. ſunt enim, qui reſpuãt. ſed refert, quo modo adhibeatur. ut enim tulerit quiſque eorum, qui ſapienter tulerunt, non quo quiſque incommodo affectus ſit, praedicandum eſt. Chryſippi ratio ad ueritatem firmiſſima eſt, ad tempus aegritudinis difficilis.

EXPLANATIO

ALTERA } ſcilicet, medicina. DE *ipſius:* } ſcilicet condicione uitae. SOCRATES *Alcibiadi* Ex Platonis Sympoſio deſumptus locus. BAIVLVM } Latini Baiulum appellant, qui onera portate, & uecturas factitate, corpore ſuo. Graeci *βασταζόντα*, pro uiliſſimo deſpectiſſimoq. homine ponunt. LYCONIS, } philoſophi Peripatetici, qui Stratoni ſucceſſit, & ob ſuauitatem ſermonis etiam Glyconis cognomentum ſortitus eſt. NON *tibi hoc ſoli* } tamquam ſolatium ſit lugentis, turba lugentium. In quam ſententiam Euridipeum hoc:

> Γίνωσκε τ' ἀνθρώπεια, μὴδ' ὑπερμέτρως,
> Ἄλγει, κακοῖς γὰρ οὐ πρόσκεισαι μόνη.
> Et Alceſtide:
> Ἄδμητ', ἀνάγκη τάσδε συμφορὰς φέρειν.
> Οὐ γάρ τι πρῶτος, οὐδὲ λοίσθιος βροτῶν,
> Γυναικὸς ἐσθλῆς ἤμπλακες.

Sed & Homerus Dione ſic conſolatur ſauciam filiam, ut doceat etiam alios deos ante ab hominibus afflictos fuiſſe.

> Τέτλαθι τέκνον ἐμὸν, καὶ ἀνάσχεο, κηδομένη περ.
> Πολλοὶ γὰρ δὴ τλῆμεν ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες,
> ἐξ ἀνδρῶν χαλέπ' ἄλγε' ἐπ' ἀλλήλοις τιθέντε.

VT *tulerit quiſque eorum, qui ſapienter tulerunt,* } nam, quid aliud quaeritur in ſapientum exemplis, niſi praeſens aegritudinis lenimentum? AD *tempus aegritudinis difficilis.* } uix enim adhiberi poteſt Chryſippi curatio, cum in ipſo meroris momento animus tales medelas aſpernetur.

CICERO

MAGNVM opus eſt probare maerenti, illum ſuo iudicio, & quod ſe ita putet oportere facere, maerere. Nimirum igitur, ut in cauſſis non ſemper utimur eodem ſtatu, (ſic enim appellamus controuerſiarum genera) ſed ad tempus, ad controuerſiae naturam, ad perſonam accommodamus: ſic in aegritudine lenienda, quamnam quiſque curationem recipere poſſit, uidendum eſt. Sed neſcio quo pacto ab eo, quod erat a te propoſitum, aberrauit oratio. tu enim de ſapiente quaeſieras: cui aut malum uideri malum poteſt, quod uacet turpitudine: aut ita paruum malum, ut id obruatur ſapientia, uixq. appareat; qui nihil opinione affingat, aſſumatq. ad aegritudinem; nec id putet eſſe rectum, ſe quam maxime excruciari, luctuq. confici; quo prauius nihil eſſe poſſit. edocuit tamen ratio, ut mihi quidem uidetur, cum hoc ipſum proprie non quaereretur hoc tempore, ne quidem ullum eſſe malum, niſi quod idem dici turpe poſſet; tamen ut uideremus, quidquid in aegritudine mali, id non naturale eſſe, ſed uoluntario iudicio, & opinionis errore contractum. tractatum eſt autem a nobis id genus aegritudinis, quod unum eſt omnium maximum, ut, eo ſublato, reliquorum remedia ne magnopere quaerenda arbitraremur. ſunt enim certa, quae de paupertate, certa, quae de uita inhonorata, & ingloria dici ſoleant. ſeparatim autem certae ſcholae ſunt de exilio, de interitu patriae, de ſeruitute, de debilitate, de caecitate, & de omni caſu: in quo nomen poni ſolet calamitatis. haec Graeci in ſingulas ſcholas, & in ſingulos libros diſpertiunt: opus enim quaerunt, quamquam plenae diſputationes ſunt delectationis. & tamẽ, ut medici, toto corpore curando, minimae etiam parti, ſi condoluit, medentur: ſic philoſophia, cum uniuerſam aegritudinem ſuſtulit, tamen, ſi quis error aliunde extitit, ſi paupertas momordit, ſi ignominia pupugit, ſi quid tenebrarum offudit exilium, aut eorum, quae modo dixi, ſi quid extitit: etſi ſingularum rerum ſunt propriae conſolationes: de quibus audies tu quidem, cum uoles.

EXPLANATIO

NIMIRVM *igitur* } Pro uarietate aegritudinis rationem quoque conſolandi uariandam eſſe monet. EODEM *ſtatu* } Status, hic locus eſt in cauſſa, & quaſi caput ambigui, & controuerſiae. NIHIL *opinione affingat* } tamquam ita fieri oporteat. NE *quidem ullum eſſe malum,* } Ne quidem, coniũcte poſitum, incorruptum eſſe numquam duxi. Confirmor magis in ſententia, quia Sigonij liber habet, Quod nullum eſſet malum. quamquam ne ſic quidem, ſincerum eſſe locum, plane conſtat. Haec Paullus pater. In oratione autem pro Caecina, ubi eſt, Si ne quidem tuorũ quiſquam, legendũ putarem, Si neque tuorum quiſquam. OMNIVM *maximum* } malum. cui ſcilicet tamquam generi perturbationes reliquae ſubiciuntur. Et profecto aegritudo ipſa, ſiue triſtitia maxime torquet hominem, & plane carnificina eſt. QVAE *de paupertate, de uitae in gloria* } Certum eſt paupertatem, & uitam ingloriam tamquam tutiorem, ac beatiorem interdum concupitam. Apud Virgilium: Mauult ille mutas agitare inglorias artes. IN *ſingulos libros diſpertiunt:* } Singulatim, ſeparatimq. de ipſis calamitatibus diſputantes, & ſingularum proprias conſolationes afferentes. DELECTATIONIS. } Cum antiquus liber praeponat, Et; uenit in mẽtem ita diſtingui, & legi poſſe: Opus enim quaerunt. quamquam plane diſputationis ſunt, & delectationis. Haec Paullus pater. ET *tamen ut medici* } elegans comparatio, quam appoſitiſſimis metaphoris illuſtrat. SIC PHILOSOPHIA } Aut omiſſum a librario uerbum eſt, quod actionem philoſophiae det, ut Medetur, Medicinam facit, Remedium affert: aut, quod magis arbitror, eſt uitium, quod ἀνακόλουθον Graeci uocant, alibi etiam a nobis in Tullio non ſemel animaduerſum. Nam, Etiam ſingularum, pro etſi ſingularum, quod aliis placuiſſe uideo, mihi quidem nõ arridet. Haec Paullus pater. EORVM, *quae modo dixi* } caſuum ſcilicet, in quibus, ut paullo ſuperius dixit, nomen poni ſolet calamitatis.

CICERO

SED ad eundem fontem reuertendum eſt, aegritudinem omnem procul abeſſe a ſapiente, quod inanis ſit, quod fruſtra ſuſcipiatur, quod non natura exoriatur, ſed iudicio, ſed opinione, ſed quadam inuitatione ad dolendum, cum id decreuerimus ita fieri oportere. hoc detracto, quod totum eſt uoluntarium, aegritudo erit ſublata illa maerens; morſus tamen, & contractiũculae quaedam animi relinquentur. hanc dicant ſane naturalem, dum aegritudinis nomẽ abſit, graue, taetrum, funeſtum, quod cum ſapientia eſſe, atque, ut ita dicã, habitare nullo modo poſſit. atqui ſtirpes ſunt aegritudinis, quam multae, quam amarae, quae, ipſo trunco euerſo, omnes elidendae ſunt, &, ſi neceſſe erit ſingulis diſputationibus: ſupereſt enim nobis hoc, cuicuimodi eſt, otium. ſed ratio una omnium eſt aegritudinum, plura nomina. nam & inuidere aegritudinis eſt, & aemulari, & obtrectare, & miſereri, angi, lugere, maerere, aerumna affici, lamentari, ſolicitari, dolere, in moleſtia eſſe, afflictari, deſperare. haec omnia definiunt Stoici: eaq. uerba, quae dixi, ſingularũ rerum ſunt, non, ut uidentur, eaſdem res ſignificant: quod alio loco fortaſſe tractabimus. hae ſunt illae fibrae ſtirpium, quas initio dixi, perſequendae, & omnes elidendae; ne ulla umquam poſſit exſiſtere: magnũ opus, & difficile: quis negat? quid autem praeclarũ, non idem arduum? ſed tamen id ſe effecturam philoſophia profitetur: nos modo curationem eius recipiamus. Verum quidem haec hactenus: cetera, quotieſcumq. uoletis, & hoc loco, & alijs parata nobis erunt.

EXPLANATIO

QVOD *fruſtra ſuſcipiatur* } nihil enim profici poteſt maerendo, lugendoq. RELINQVENTVR } quia naturales ſunt, ſicut contractio frontis. ATQVI } ſed. QVAM *multae* } ſic Caeſar dixit, Quam magnum numerum iumentorum, atque hominum intercipiunt. TRVNCO *euerſo* } Rurſus perſtat in translatione: trunci nomine ſignificans aegritudinem, ut, nomine ſtirpium, & radicularum, agnatas perturbationes. CVICVIMODI *eſt* } qualecumque eſt, deuoluta rep. ad unius Caeſaris nutum. ALIO *loco fortaſſe* } proxima Tuſculana. FIBRAE *ſtirpium*, } extremae ſtirpium radiculae, minutae ueluti capillamenta. fibrum enim antiqui, ut docet M. Varro, extremum dixerunt. unde fibrae extremitates in iecore, in arboribus, in herbis: & fimbriae in ueſtimentis. ELIDENDAE } ita ut reuiuiſcere, ac repullulare nõ poſſint. NON *idem arduum* } In hanc ſententiam Silius, Domicilium uirtutis in arduo colle, & edito ſitum eſt. NOS *modo curationem eius recipiamus* } Reliquum eſt, ut nos curationem eius recipiamus. Tranſlatione utitur. Germanae enim ſunt, Philoſophia, & Medicina: adeo uero ſunt complexae, ut Philoſophia proprie animorum dici poſſet medicina, & rurſus, Medicina corporum philoſophia.

IN

M. TVLLII. CICERONIS TVSCVLANARVM DISPVTATIONVM AD. M. BRVTVM

LIBRVM. IV.

DE. RELIQVIS. ANIMI. PERTVRBATIONIBVS

Commentarius Aldi Mannuccij.

ARGVMENTVM

PERTVBRATIONVM *omnium, quae Aegritudini ſubijciuntur, differentias (quod ſuerat ei reliquum) Tuſculana tertia perſcrutatur, & medicinam propriam ſingulis definitis meditatur, & aperit.*

CICERO

Cum multis locis noſtrorum hominum ingenia, uirtuteſq., Brute, ſoleo mirari, tum maxime ijs in ſtudijs, quae ſero admodum expetita, in hanc ciuitatem a Graecia tranſtulerunt. nam cum a primo urbis ortu, regijs inſtitutis, partim etiã legibus auſpicia, caerimoniae, comitia, prouocationes, patrum conſilium, equitum, peditumq. deſcriptio, tota rei militiaris diuinitus eſſet conſtituta; tum progreſſio admirabilis, incredibiliſq. curſus ad omnem excellentiam factus eſt, dominatu regio rep. liberata. nec uero hic locus eſt, ut de moribus, inſtitutiſq. maiorum, & diſcipina, ac temperatione ciuitatis loquamur. alijs haec locis ſatis accurate a nobis dicta ſunt, maximeq. in ijs ſex libris, quos de rep. conſcripſimus. hoc autem loco conſideranti mihi ſtudia doctrinae, multa ſane occurrunt, cur ea quoque accerſita aliunde, neq. ſolum expetita, ſed etiam conſeruata, & culta uideantur. erat enim illis paene in conſpectu, praeſtanti ſapientia, & nobilitate Pythagoras, qui fuit in Italia tẽporibus iiſdem, quibus L. Brutus patriam liberauit, praeclarus auctor nobilitatis tuae.

I

EXPLANATIO

Cum *multis locis* } Philoſophiae ſtudium a Romanis quoque non eſſe neglectum, uerus amator patriae frequenti oſtendit praeconio. Cum partim: *multis locis* : Ob multas cauſſas. In *ijs ſtudijs* } litterarum. Sero *admodum* } longe poſt. A *primo urbis ortu* } ab origine urbis Romae. Regiis *inſtitutis*, } Liuius primo hiſt. lib. ait, regia inſtituta ſua, quadam bonitatis excellentia, appellari ſolita. De his uide Plutarchũ in Numa, & Romulo, & Dionyſium lib. 1. Legibus } Lex, ut ait Vlpianus, eſt commune praeceptum uirorum prudentum, & conſultum. Auspicia } ſic dicta ſunt quaſi auium ſpicia, ſicut auguria quaſi auium garria ab auium garritu, & uoce. Vtrumque Virgil. complexus eſt illo uerſu:

Et uolucrum linguas, & praepetis omina pennae.

Vnum ad aures, alterum ad oculos pertinet. Obſeruabatur enim uolatus. Comitia } conuentus, ſiue comio populi, ad ferendum ſuffragia magiſtratibus creandis, atque ad leges ferendas. Comitials edies dicti, quibus fas erat populo conuenire. Ioue tonante, fulgurante, comitia populi habere nefas erat. Provocationes } appellationes datas aduerſus iniuriam magiſtratuum. Patrum *conſilium* } Senatus conſulta ſignificat. Dominatu *regio* } ſic & Herodotus τυραννίδος, ſcribit Athenienſes liberatos tyrannide (hunc enim Cicero dicit regium dominatum) maximas progreſſiones ad uirtutem, & laudem feciſſe. Atque eſſe putat modis omnibus manifeſtum, praeclaram eſſe rem adminiſtrationem aequabilem. In hanc ſententiam uerſus extat Ennianus concinniter factus:

Moribus antiquis res ſtat Romana, uiriſque:

Studia *doctrinae* } ea dixit, quae Graeci philoſophiae. Accersita *aliunde* } Euocata, acceptaque a Graecis. Paene *in conſpectu*, } Quia Metaponti, Crotonae, Heracliae, & in aliis Italiae finitimis ciuitatibus uerſari ſolitus eſt Pythagoras, quemadmodum ab Hiſtoricis traditur, & Ouid. Metamorp. xv. Patriam *liberauit* } ſublata Tarquiniorum tyrannide. Vide Liuium in 1. Praeclarus *auctor nobilitatis tuae.* } Apoſtrophe eſt, ad M. Brutum, ad quem ſcribit. qui auctorem, & progenitorem habuit Lucium illum Brutum Tarquiniorum exactorem, libertatis aſſertorem, primum Romanum conſulem, cuius ſtatua in Capitolio uiſebatur media inter regum imagines ſtrictum enſem tenens.

CICERO

Pythagorae autem doctrina cum longe, lateq. flueret, permanauiſſe mihi uidetur in hanc ciuitatẽ: idq. cum coniectura probabile eſt, tum quibuſdam etiã ueſtigijs indicatur. quis eſt enim, qui putet, cum floreret in Italia Graecia potentiſſimis, & maximis urbibus, ea, quae Magna dicta eſt; in hiſq. primum ipſius Pythagorae, deinde poſtea Pythagoreorum tantum nomen eſſet; noſtrorum hominum ad eorum doctiſſimas uoces aures clauſas fuiſſe? quin etiam arbitror, propter Pythagoreorum admirationem Numam quoque regem Pythagoreum a poſterioribus exiſtimatum. Nam, cum Pythagorae diſciplinam, & inſtituta cognoſcerẽt; regiſq. eius aequitatem, & ſapientiam a maioribus ſuis accepiſſent; aetates autem, & tempora ignorarẽt, propter uetuſtatem; eum, qui ſapientia excelleret, Pythagorae auditorem fuiſſe crediderunt. Et de coniectura quidem hactenus. Veſtigia autem Pythagoreorum quanquam multa colligi poſſunt, paucis tamen utemur; quoniam non id agitur hoc tempore. Nam et carminibus ſoliti [illegible] eſſe dicantur & praecepta quaedam

dam

dam occultius tradere, & mentes ſuas a cogitationũ intentione cantu, fidibuſq. ad tranquillitatem traducere; grauiſſimus auctor in Originibus dixit Cato, morẽ apud maiores hunc epularum fuiſſe, ut, deinceps, qui accubuerant, canerent ad tibiam clarorum uirorum laudes, atque uirtutes. ex quo perſpicuum eſt, & cantus tum fuiſſe reſcriptos uocum ſonis, & carmina. quamquam id quidem etiam XII. tabulae declarant, condi iam tum ſolitum eſſe carmen: quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam, leges ſanxerunt.

EXPLANATIO

PYTHAGORAE *autem doctrina*] cuius in prima Tuſculana egregia laus exſtat, ubi dicit Pythagoreos fuiſſe, qui ſoli docti haberentur. Ex eadem etiam Tuſculana conſtat, Pythagoram, regnante Tarquinio Superbo, in Italiam ueniſſe. Pythagoram uero ex eo dictum ferunt, quod uera Pythio non minus loquetetur. IDQ. *cum coniectura*] ducta de quibuſdam, ſtudiis, & obſeruationibus Romanorum ueterũ. TVM *quibuſdam etiam ueſtigijs*] Veſtigia tranſlate dixit, quae ſunt proprie ſigna pedibus impreſſa. Panca uero colligit ad probandum Romanos non potuiſſe non cognoſcere doctrinam Pythagoricam: non enim haec perſequi inſtitutum ſuum eſſe ait, quippe quae, ut in prooemio quaſi ὁδοῦ πάρεργον aſſũpſerit, cum propoſita ſit contra perturbationes diſceptatio. IN *Italia Graecia, ea quae Magna dicta eſt*] De hoc in prima Tuſculana annotatum eſt. IN *hiſque*] maximis urbibus, ut Metaponti, Crotonae, Heracliae. PYTHAGOREORVM] ut Architae Tarentini, Philolai Crotoniatae, Hippaſi Metapontini, &c. Pythagorei illi proprie dicuntur, qui ſectam tenent Pythagorae, & dogmata. Pythagoriſtae uero, qui uitã. TANTVM *nomen*] conſtat enim fuiſſe hanc ſectam ſemper habitam non ſolum pro eruditiſſima, ſed etiã diuinae cuiuſdam ſciẽtiae participe, ideoque quaſi Aegyptiacam ſuperſtitionem redolens, in nonnullorum odium, & auerſionem incurrit. AVRES *clauſas fuiſſe*] Interrogatio eſt affirmans: abſurdum enim Romanos doctrinam illam cognitam, & tam propinquam non potuiſſe, uel reſpuiſſe cognoſcere. NVMAM *quoque regem*] Romanorum ſecundum: quattuor integris aetatibus ante Pythagorã, ut ex Chronicorum librorum obſeruatione colligimus. PYTHAGOREVM *a poſterioribus exiſtimatum*] multa enim inſtituta Numae, ut auctor eſt Plutarchus, erant Pythagoricis placitis congruentia. Sed falſo creditũ eſt, Numam Pompilium fuiſſe Pythagorae auditorem, ut, praeter Ciceronem, Dionyſius, Liuiuſq. notificant. CARMINIBVS *ſoliti*] Veſtigium Pythagoreorum maximum Romanos in conuiuiis carmina ad tibiam canere, ſicut Pythagorei fidibus. IN *Originibus dixit Cato*] Ita Porcius Cato libros inſcripſit, de quibus annotatum eſt in Tuſc. I. TVM *fuiſſe reſcriptos*] cum Romam permanaſſet Pythageorum doctrina. CONDI] componi: unde Compoſitores dicti, qui hiſtoriarum, & librorum ſunt conditores. NE *liceret fieri ad alterius iniuriam*] Lege XII. tabularum de carminibus maledicis ſancitum fuiſſe intelligendum eſſe, etiam in libris de Rep. teſtatum reliquit; & Horatius intellexit in II. ſermonum ſic ſcribẽs:

Si mala condiderit in quem quis carmina: ius eſt,
Iudiciumque.

Sed & excantationum, & incantationum mali carminis eaedem meminere, ut Plinius refert lib. XXIIX. cap. II.

CICERO

NEc uero illud non eruditorum temporum argumentum eſt, quod & deorum pluinaribus, & epulis magiſtratum fides praecinunt: quod proprium eius fuit, de qua loquor, diſciplinae. mihi quidem etiã Appii Caeci carmen, quod ualde Panaetius laudat epiſtola quadam, quae eſt ad Q. Tuberonem, Pythagoreorum uidetur. Multa ſunt etiam in noſtris inſtitutis ducta ab illis: quae praetereo, ne ea, quae peperiſſe ipſi putamur, aliunde didiciſſe uideamur. Sed, ut ad propoſitum redeat oratio; quam breui tempore quot, & quanti poetae, qui autem oratores exſtiterunt? facile ut appareat, noſtros omnia conſequi potuiſſe, ſimul ut uelle coepiſſent. Sed de ceteris ſtudijs alio loco & dicemus, ſi uſus fuerit, & ſaepe diximus. Sapientiae ſtudium uetus id quidem in noſtris; ſed tamen, ante Laelij aetatem, & Scipionis, non reperio quos appellare poſſim nominatim: quibus adoleſcentibus Stoicum Diogenem, & Academicum Carneadem uideo ad ſenatũ ab Athenienſibus miſſos eſſe legatos. qui cum reip. nullam umquam partem attigiſſent; eſſentq. eorum alter Cyrenaeus, alter Babylonius; numquam profecto ſcholis eſſent excitati, neque ad illud munus electi, niſi in quibuſdam principibus temporibus illis fuiſſent ſtudia doctrinae: qui cum cetera litteris mandarent, alij ius ciuile, alij orationes ſuas, alij monumenta maiorũ; hanc ampliſſimam omnium artium bene uiuendi diſciplinam uita magis, quam litteris, perſecuti ſunt. itaque illius uerae, elegantiſq. philoſophiae, quae ducta a Socrate in Peripateticis adhuc permanſit, & idem alio modo dicentibus Stoicis, cum Academici eorum controuerſias diſceptarent, nulla fere ſunt, aut pauca admodum Latina monumẽta, ſiue propter magnitudinem rerum, occupationumq. omnium, ſiue etiam, quod imperitis ea probari poſſe non arbitrabantur: cum interim, illis ſilentibus, C. Amafinius exſtitit dicens. cuius libris editis, commota multitudo contulit ſe ad eandem potiſſimũ diſciplinam; ſiue quod erat cognitu perfacilis; ſiue quod inuitabatur illecebris blandis uoluptatis; ſiue etiam, quia nihil prolatum erat melius, illud, quod erat, tenebant. Poſt Amafinium autem multi, eiuſ-

dem

dem aemuli rationis, multa cum ſcripſiſſent, Italiam totam occupauerunt: quodq. maximum argumentum eſt, non dici illa ſubtilliter, quod & facile ediſcantur, & ab indoctis probentur; id illi firmamentum eſſe diſciplinae putant:

EXPLANATIO

NEc *uero illud non* } ſed & illud. DEORVM *puluinaribus fides praecinunt:* } Puluinaria deorum lectuli ſunt, quae ſterni in templis conſueuerunt, &, ut ait Seruius, aliquando ponūtur pro templis. M. Tul. in oratione de haruſpicum reſponſis nominat praecentionem, epulas ludorum, epulones, qui miniſtri erant pontificum, faciebantq. epulare ſacrificium. Nunc ait diſciplinae Pythagoricae ueſtigiū hoc eſſe, quod fidicines praecinunt in ſacris deorum lectiſterniis, & epulis magiſtratuum publicis. SED *de ceteris.* } Rurſum remouet diſputationes longiores, quae non pertineant ad propoſitum. SAEPE *diximus* } ut in Bruto. LAELII } De Laelio amico Scipionis Africani poſterioris intelligendum: de quibus ita in Bruto: De ipſius Laelii, & Scipionis ingenio, quamquam ea eſt iam opinio, ut plurimum tribuatur ambobus, dicendi tamen laus eſt in Laelio illuſtrior. MISSOS *eſſe legatos.* } Vide Agellium lib. VII. cap. 14. & lib. XVII. cap. ult. item Plutarc. in Catonis uita. CYRENEVS } Carneades. BABYLONIVS } Diogenes. MONVMENTA *maiorum;* }. res geſtas maiorum, hiſtorias. HANE *ampliſſimam* } Philoſophiae periphraſis. IN Peripateticis } ueteri Academia. PROPTER *magnitudinem rerum, occupationemq. omnium* } Placet in res, & homines cauſſam conferri; &, ut res, ſic homines nominari. aſſentiar igitur ueteri libro, qui Hominum, habet, non omnium. Haec Paullus pater.

CICERO

SED defendat quidē, quod quiſque ſentit: ſunt enim iudicia libera: nos inſtitutum tenebimus: nullisq. unius diſciplinae legibu adſtricti, quibus in philoſophia neceſſario pareamus, quid ſit in quaque re maxime probabile, ſemper requiremus. quod cum ſaepe alias, tum nuper in Tuſculano ſtudioſe egimus. itaq., expoſitis tridui diſputationibus, quartus dies hoc libro concluditur. ut enim in inferiorem ambulationem deſcendimus, quod idem feceramus ſuperioribus diebus; ſic acta res eſt. M. Dicat, ſi quis uult, de qua re diſputare uelit. A. Non mihi uidetur omni perturbatione poſſe ſapiens uacare. M. Aegritudine quidem, heſterna diſputatione uidebatur: niſi forte temporis cauſſa aſſentiebare. A. Minime uero: nam mihi egregie probata eſt oratio tua. M. Non igitur exiſtimas cadere in ſapientem aegritudinem? A. Prorſus non arbitror. M. Atqui, ſi iſta perturbare animum ſapientis non poteſt, nulla poterit. quid enim? metus ne conturbet? at earum rerum eſt abſentium metus, quarum preſentium eſt aegritudo. ſublata igitur aegritudine, ſublatus eſt metus. Reſtant duae perturbationes, laetitia geſtiēs, & libido: quae ſi non cadent in ſapientē, ſemper mens erit tranquilla ſapientis. A. Sic prorſus intelligo. M. Vtrum igitur mauis? ſtatim ne nos uela facere, an, quaſi e portu egredientes, paullulm remigare? A. Quidnā eſt iſtuc? non enim intelligo. M. Quia Chryſippus, & Stoici, cum de animi perturbationibus diſputant, magnam partem in his partiendis, & definiendis occupati ſunt: illa eorum perexigua oratio eſt, qua medeantur animis, nec eos turbulentos eſſe patiantur. Peripatetici autem ad placandos animos multa afferunt: ſpinas partiendi, & definiendi praetermittunt. quaerebam igitur, utrum panderem uela orationis ſtatim, an eam ante paullulum dialecticorum remis propellerem. A. Iſto modo uero. erit enim hoc totum, quod quaero, ex utroque perfectius. M. Eſt id quidem rectius: ſed poſt requires, ſi quid fuerit obſcurius. A. Faciam equidem: tu tamen, ut ſoles, dices iſta ipſa obſcura planius, quam dicuntur a Graecis. M. Enitar quidem: ſed intento opus eſt animo, ne omnia dilabātur, ſi unum aliquod effugerit.

EXPLANATIO

SVNT *enim iudicia libera* } Antiſtius Labeo Auguſto reſpondit, ſuum quemque iudicium habere. Et a Perſio dictum eſt,

Velle ſuum cuique eſt, nec uoto uiuitur uno.

Nos *inſtitutum tenebimus:* } Inſtitutum M. Ciceronis prope ſollemne eſt, ut, nulli ſectae additus, nulli diſciplinae mancipatus eſſe uelit, iuxta illud Horatianum,

Nullius addictus iurare in uerba magiſtri.

IN *inferiorem ambulationem* } Academiam intelligit, ita enim inferius gymnaſium in Tuſculano nominabatur, in quo ambulare ualetudinis cauſſa ſolebant. cum ſuperiori gymnaſio nomen eſſet Lyceum, a nomine Ariſtotelicae ſcholae. De quo Cicero lib. 1. de Diu. Nam cum ambulandi cauſſa in Lyceum ueniſſemus, id enim ſuperiori gymnaſio nomē eſt. DICAT, *ſi quis uult,* } Cicero iubet, quod quiſq. uelit interrogare, profiteturq. ſe ad cuncta reſponſurum. NON *mihi uidetur* } Propoſitio quaeſtionis haec eſt: Sapientem uacare non poſſe omni animi perturbatione, ſiue morbo; tamquam impoſſibilis ſit *ἀπάθεια*

illa

illa Stoicorum TEMPORIS *cauſſa* } tempus deſignat,quo Caeſar rerum potiebator ; tunc enim aegritudo , ſiue triſtitia diſſimulanda erar , & hilaritas ioduenda . SVBLATVS *eſt metus*. } Formidini adeo eepugnat aegritudo , ut,io qoem non cadat aegeitudo , *in* eundem timor non poſſit cadere . LAETITIA *geſtiens*, & *iibido*: } Duae ſunt bigue perturbationum , altera bonorum, alteea malorum, ex malis peaeſentibns eſt aegritudo, ex foturis metus : ſicut bonorum praeſentium laetitia , ita futoeoeũ libido ſiue cupiditas appellatur . Laetitia autem geſtiens dicitur praeter modum elata . Nos *uela facere* } pandere uela orationis & in latiſſimo ueluti aequore ſpatioſius nagari . Translatio a nauigationibus,quae & uelis, & eemis fiunt. ut ſupra : Omni contentione , uelis (ut ita dicam) remiſque fugienda . Dixerunt autem uela facere , & uela dare . Verrina . VII . Malum erigi , uela fieri . &, Vela damus laeti . quod tamen plenius , Venris dare uela dixit . Hanc autem Metaphoram ipſe mox ſatis explanat. PAVLLVLVM *remigare* } , id eſt,oratione anguſta & perexigua uti. Permanet in eadem tranſlatione.nam egredientes e portu ſenſim remigantes peouehuntur ſubductis uelis . IN *his partiendis*, & *definiendis occupati* } Hoc eſt,quod ait Paullulum eemigare , paetiri ſcilicet , & definire animi pertuebationes , quae ees anguſta eſt, & cohibita . MVLTA *afferunt:* } Hoc eſt,quo intelligi uult, Vela facere. nam Peripatetici pandunt orationis uela, & illorum latiſſima eſt diſputatio,qnaſi currentium per aequor patentiſſimum paſſis uelis : cum dialectici, inſtar remignm, paullulum a litore , portuque progrediantur, & eoeum anguſta fit quaſi nauigatio . Zeno princeps Stoicorum dicere ſolebat, dialecticam ſimilem eſſe compreſſae in pugnum manui : eloquentiam oratoriam explicatae, & apertae manui. SPINAS *partiendi* , } Ita uocat ſubtiles,& preſſas partitiones,& definitiones Stoicorum,quas dumeta appellat in Academicis.Ex *utroque* } ſcilicet, Peripateticorum oratione copioſa, & dialecticorum concita , & angoſta.

CICERO

QVONIAM, *quae Graeci πάθη uocant,nobis perturbationes appellari magis placet, quam morbos; in his explicandis ueterem illam equidem Pythagorae primum , deinde Platonis deſcriptionem ſequar: qui animum in duas partes diuidunt, alteram rationis participem faciunt, alteram expertem.in participe rationis ponũt tranquillitatem,id eſt placidam, quietamq. conſtantiam : in illa altera motus turbidos tum irae, tum cupiditatis, contrarios, inimicosq. rationi. ſit igitur hic fons: utamur tamen in his perturbationibus deſcribendis Stoicorum definitionibus , & partitionibus: qui mihi uidentur in hac quaeſtione uerſari acutiſſime. Eſt igitur Zenonis haec definitio, ut perturbatio ſit,quod πάθος ille dicit,auerſa a recta ratione contra naturam animi commotio. Quidam breuius,perturbationem eſſe appetitum uehementiorem, dicunt; ſed uehementiorem eum uolunt eſſe, qui longius diſceſſerit a naturae conſtantia. Partes autem perturbationum uolunt ex duobus opinatis bonis naſci , & ex duobus opinatis malis ; ita eſſe quattuor : ex bonis libidinem, & laetitiam ; ut ſit laetitia praeſentium bonorum , libido futurorum ; ex malis metum , & aegritudinem naſci cenſent, metum ex futuris, aegritudinẽ ex praeſentibus. quae enim uenientia metuuntur , eadẽ efficiunt aegritudinem inſtantia: laetitia autem , & libido in bonorum opinione uerſantur : cum libido ad id, quod uidetur bonum, illecta, & inflammata rapiatur; laetitia, ut adepta iam aliquid concupitum, efferatur, & geſtiat.natura enim omnes ea, quae bona uidentur, ſequuntur , fugiuntq. contraria . quamobrem , ſimul obiecta ſpecies cuiuſpiam eſt, quod bonum uideatur;ad id adipiſcendum impellit ipſa natura . id cum conſtanter, prudenterq. fit, eiuſmodi appetitionem Stoici βούλησιν appellant , nos appellamus uoluntatem . eam illi putant in ſolo eſſe ſapiente ; quam ſic definiunt . uoluntas eſt, quae quid cum ratione deſiderat. Quae autem auerſa a ratione incitata eſt uehementius,ea libido eſt, uel cupiditas effrenata , quae in omnibus ſtultis inuenitur. Itemq. cum ita mouemur , ut in bono ſimus aliquo, dupliciter id contingit . nam cum ratione animus mouetur placide, atque conſtanter,tum illud gaudium dicitur: cum autem & inaniter, & effuſe animus exultat, tum illa laetitia geſtiens, uel nimia dici poteſt: quã ita definiunt, ſine ratione animi elationem.quo modoq. bona natura appetimus;ſic a malis natura declinamus quae declinatio ſi cum ratione fiet , cautio appelletur , eaq. intelligatur in ſolo eſſe ſapiente: quae autem ſine ratione , & cum exanimatione humili , atque fracta, nominetur metus .*

EXPLANATIO

DESCRIPTIONE *ſequar:* } Deſcriptionem dicit nunc, diſtinctionem,& ordinatiooem, ut pro Cluentio : Non Aechimedes melius potuit deſcribere. & ſupra : Equitum, peditumque deſcriptio , . ANIMVM *in duas* } Ita etiam idem lib. I. de off. TRANQVILLITATEM, } εὐπάθειαν. Laertius lib. VII. IN *illa altera* } Quae ſcilicet animi pars expers eſt rationis . HIC *fons* } hoc eſt, exordium diſputationis . Metaphoricum eſt . ITA *eſſe quattuor* . } idem in Tuſculana III. Quattuor formae commoti opinione , & errore pertuebati animi conſtituuntur,quae ſubiectas alias ſingulae plures habent , quarum reſpectu iam genera dicuotur , hoc modo ut Graeci, & Latinis nominibus ſubſcripſimus .

E e Opinio,

CICERO

METVI *autē ſubiecta ſunt pigritia, pudor, terror, timor, pauor, exanimatio, conturbatio, formido. Voluptati maleuolentia, laetans malo alieno, delectatio, iactatio, & ſimilia. Libidini ira, excandeſcentia, odium, inimicitia, diſcordia, indigentia, deſiderium, & cetera eiuſmodi. Haec autem definiunt hoc modo: Inuidentiam eſſe dicunt aegritudinem, ſuſceptam propter alterius res ſecundas, quae nihil noceant inuidenti. nam, ſi quis doleat eius rebus ſecundis, a quo ipſe laetatur, non recte dicitur inuidere; ut ſi Hectori Agamemnon: qui autem, cui alterius commoda nihil noceant, tamen eum doleat his frui, is inuidet profecto. Aemulatio autem dupliciter illa quidem dicitur, ut & in laude, & in uitio nomen hoc ſit. nam & imitatio uirtutis aemulatio dicitur: ſed ea nihil hoc loco utimur; eſt enim laudis: & eſt aemulatio aegritudo, ſi eo, quod concupierit, alius potiatur, ipſe careat. Obtrectatio autem eſt ea, quam intelligi zelotypiam uolo, aegritudo ex eo, quod alter quoque potiatur eo, quod ille ipſe concupiuerit. Miſericordia eſt aegritudo ex miſeria alterius iniuria laborantis. nemo enim parricidae, aut proditoris ſupplicio miſericordia commouetur. Angor, eſt aegritudo premens. Luctus, aegritudo ex eius, qui carus fuerit, interitu acerbo. Maeror, aegritudo flebilis. Aerumna, aegritudo laborioſa. Dolor, aegritudo crucians. Lamentatio, aegritudo cum eiulatu. Solicitudo, aegitudo cum cogitatione. Moleſtia, aegitudo permanens. Aſſlictatio, aegritudo cum uexatione corporis. Deſperatio, aegritudo ſine ulla rerum exſpectatione meliorum.*

EXPLANATIO

LAETANS} ἐπιχαιρεκακία. Laertius definit, ἡδονὴ ἐπ᾽ ἀλλοτρίοις κακοῖς. AEGRITVDINEM} λύπη ἐπ᾽ ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς. PROPTER *alterius res ſecundas,*} Secundum hanc definitionem eſt illud Horatianum,

Inuidus alterius macreſcit rebus opimis.

DVPLICITER} Dupliciter. & apud Graecos. Suidas. Ἀγαθοῦ τινὸς ἐπιθυμία, φθόνου χωρίς. In malā partē Laertius: Ζῆλον δὲ λύπην ὅτι τῷ ἄλλῳ παρέσται ὧν αὐτὸς ἐπιθυμεῖ: ζηλοτυπίαν δὲ λύπην ἐπὶ τῷ καὶ ἄλλῳ παρεῖναι.

OBTRECTATIO} Cicero obtrectationem interpretatur. Graecum uerbum eſt ζηλοτυπέω quod ſignificat inuideo. ζηλοτυπία aemulatio. ζηλότυπος, aemulus Iuuenalis zelotypae retegantur ſcrinia Moechae.

CICERO

QVAE *autem ſubiecta ſunt ſub metu, ea ſic definiunt: Pigritiam, metum conſequentis laboris: Terrorem, metum concutientem: ex quo fit, ut pudorem rubor, terrorem pallor, & tremor, & dentiū crepitus conſequatur: Timorem, metum mali appropinquantis: Pauorem, metum mentem loco mouentem: ex quo illud Ennij,*

Tum pauor ſapientiam mihi omnem ex animo expectorat:

Exanimationem, metum ſubſequentem, & quaſi comitem pauoris: Conturbationem, metum excutientem cogitata: Formidinem, metum permanentem. Voluptatis autem partes hoc modo deſcribunt, ut Maleuolentia ſit uoluptas ex malo alterius ſine emolumento ſuo: Delectatio, uoluptas ſuauitate auditus animum deleniens: & qualis eſt haec aurium, tales ſunt oculorū, & tactionum, & odorationum, & ſaporum: quae ſunt omnes unius generis, ad perfundendum animum tamquam illiquefactae uoluptates. Iactatio eſt uoluptas geſtiens, & ſe efferens inſolentius. Quae autem libidini ſubiecta ſunt, ea ſic definiunt, ut Ira ſit libido puniendi eius, qui uideatur laeſiſſe iniuria: Excandeſcentia autem ſit ira naſcens, & modo exſiſtens: quae θυμὸς Graece dicitur: Odium, ira inueterata: Iniminitia, ira ulciſcendi tempus obſeruans: Diſcordia, ira acerbior, intimo odio, & corde concepta: Indigentia, libido inexplebilis: Deſiderium, libido eius, qui nondum adſit, uidendi. Diſtingunt illud etiam, ut ſit libido earum rerum, quae dicuntur de quodam, aut quibuſdam; quae κατηγορήματα dialectici appellant; ut habere diuitias, capere honores. Indigentia, libido rerum ipſarum eſt, ut honorum, ut pecuniae. Omnium autem perturbationum fontem eſſe dicunt intemperantiam: quae eſt a tota mente, & a recta ratione defectio, ſic auerſa a praeſcriptione rationis, ut nullo modo appetitiones animi nec regi, nec contineri queant. quemadmodum igitur temperantia ſedat appetitiones, & efficit, ut hae rectae rationi pareant, conſeruatq. conſiderata iudicia mentis: ſic huic inimica intemperantia omnem animi ſtatum inflammat, conturbat, incitat. itaque & aegritudines, & metus, & reliquae perturbationes omnes gignuntur ex ea.

EXPLANATIO

TERROREM,} Omiſſa eſt definitio Pudoris, quem paullo ante poſt Pigritiam nominauit, cuiuſq. etiam mentio ſubſequitur. id utrum librarij negligentia, an Ciceronis ipſius obliuione, coniicere non licet. Pudor autem a Zenone, a quo haec fere omnia Cicero ſumpſit, ita definitur apud Laertium: Αἰσχύνη δὲ φόβος ἀδοξίας: ideſt, Pudor autem metus infamiae, ſiue impendentis turpitudinis. Quod autem Terrorem Cicero definit metum concutientem; uereor, ne ſit imperfecta definitio, & hoc fortaſſe omiſſum ſit, Ex cogitatione inuſitatae rei. eſt enim haec Zenonis apud Laertium terroris definitio: ἔκπληξις, φόβος ἐκ φαντασίας ἀσυνήθους πράγματος. Haec Paullus pater. CREPITVS} ſonus, & concuſſio. PAVOREM} Val. Flac. in tertio Argonaut. terrorem, & pauorem ait eſſe equos Martis, cum ait,

——————Terrorq., pauorq.

Martis equi.

Graece dicuntur δεῖμος. de quibus intelligi uoluit poeta, ſic ſcribens in Georgicis,

Martis equi bruges.

Ea *animo expectorat:*} M. Tullius in III. de Orat. mentionem facit huiuſce Ennianae ſententiae, docens iſtud uerbum, Expectorat, nouum eſſe, & ex coniunctione factum. IRA *ſit libido puniendi eius, qui uideatur laeſiſſe iniuria:*} Quia uideo quibuſdam in libris deſiderari uerbum, Iniuria, quod etiam in iis, qui ex aedibus noſtris, alioqui ſatis emendati, ſuperioribus annis exierant, omiſſum erat; ideo Graeca Zenonis uerba, iam definientis, ut omnis in poſterum occaſio mendi tollatur, recitare uiſum eſt. Sunt autem haec apud Laertium: Ὀργὴ δὲ ἐπιθυμία τιμωρίας τοῦ δοκοῦντος ἠδικηκέναι, οὐ προσηκόντως. Laertius. Haec Paullus pater. θυμός} Graece animum, iram, furorem ſignificat, ut docet Plato in Cratylo, a feruore, & impetu animae ducto uocabulo. INIMICITIA} C. Caeſar in libris, quos ad M Ciceronem de analogia conſcripſit: pluratiuos ſemper numero dicẽdas putat Inimicitias: ſicut arma, moenia, & comitia: ſed plerique ueterum, & cum primis Q. Ennius ἑνικῶς, id eſt ſingulariter dixit Inimicitiam, ſic ſcribẽs, Eo ingenio natus ſum, amicitiam, atque inimicitiam in fronte promptu gero. INDIGENTIA, *libido inexplebilis.*} Pauciſſimis uerbis, quod Zeno multis complexus eſt. Σπάνις ἐπιθυμία τις ἐν ἀτελεῖ τύχῃ, καὶ οἷον κεχωρισμένη ἐκ τοῦ πράγματος, τεταμένη δὲ διακενῆς ἐπ' αὐτό, καὶ σπωμένη Laertius. DISTINGVVNT *etiam illud ut ſit libido earum rerum, quae dicuntur, &c.*} Diſtinguuntur, quae definita iam ſunt, Deſiderium, & Indigentia. Sed paullo plenius eſſet: Ut deſiderium ſit libido. Sin, Deſiderium, omittimus; ſubaudiri neceſſe eſt: Sed addi malim, quam ſubaudiri. Poſſet etiam ſic, uerbo, Illud, in alium locum tranſlato: Diſtinguũt etiam, ut illud ſit libido. Ita, deſiderium ſignificari, commodius intelligetur. diſtinctio quidem haec in Laertio, ubi Zenonis definitiones perſequitur, non reperitur. Non placet autem, quod ſuſpicari aliquis fortaſſe poſſit: Ciceronem, non deſiderium, & indigentiam, ſed libidinem, & indigentiam uoluiſſe diſtinguere. quis enim, exempli gratia, animal, & hominem, ideſt genus, & ſpeciem, diſtinguat? diſtinguuntur autem, uarie definita, eidem generi ſubiecta, ut homo, & lupus, deſiderium, & indigentia. neque nũc id Ciceroni propoſitum eſt, ut libidinis uim, & naturam oſtendat, ſed ut eorum, quae libidine, tamquã ſpecies genere, comprehenduntur. alioqui diuerſum aliquid a libidine haberet indigentia. quod fieri non poteſt. nihil enim eſt in ſpecie, quod idem in genere non ſit. licet contra, quae in genere, non eadẽ in ſpecie ſint omnia. utamur enim receptis uulgo, ac tritis iam conſuetudine nominibus. Haec Paullus pater. DE *quodam,*} Quidam ſignificat aliquid certi, Aliquis nihil certum determinat. Hinc illud Plauti: Edes aliquid. nolo hercle aliquid; certum quam aliquid mauolo. κατηγορήματα} Haec parum Latine, Praedicamenta, quidam uocant, cum rectius ea, quae dicuntur de aliquo, reddi poſſint, quemadmodum etiam Cicero ipſe cum hic tum alibi exponit. INDIGENTIA, *libido rerum ipſarum eſt,*} Cum, Indigentia, pendere uideatur a uerbo Diſtinguunt; (patet enim, hic diſtingui deſiderium, & Indigentiam) adducor, ut, Eſt, abundare putem, aut legendum, Sit. Haec Paullus pater. INTEMPERANTIAM:} Hanc ἀμετρίαν, & ἀσυμμετρίαν: & temperantiam συμμετρίαν dixere. Praeceptum Pythagorae eſt, fugandam eſſe a rebus omnibus intemperantiam. Graeci homines appellant, intemperatos, incontinentesq. eos, qui ſe dediderunt duabus belluinis uoluptatibus, guſtatus ſcilicet, & tactus, quae ſolae communes ſunt hominibus cum beſtijs: & iccirco in pecudum, ferorumque animalium numero habetur quiſquis eſt his ferinis uoluptatibus peruoluntus.

CICERO

QVEMADMODVM, *cum ſanguis corruptus, eſt aut pituita redundat, aut bilis, in corpore morbi, aegrotationesq. naſcuntur: ſic prauarũ opinionum conturbatio, & ipſarum inter ſe repugnantia ſanitate animum ſpoliat, morbiſq. perturbat. ex perturbationibus autem primum morbi conficiuntur; quae uocãt illi νοσήματα; eaq., quae ſunt eis morbis contraria; quae habent ad res certas uitioſam offenſionem, atque faſtidium; deinde aegrotationes, quae appellantur a Stoicis ἀῤῥωστήματα; hiſq. item oppoſitae contrariae offenſiones. Hoc loco nimium operae conſumitur a Stoicis, maxime a Chryſippo, dum morbis corporum comparatur morborum animi ſimilitudo. qua oratione minime neceſſaria praetermiſſa, ea, quae rem continẽt,*

pertractamus. Intelligatur igitur, perturbationem, iactantibus ſe opinionibus inconſtanter, & turbide, in motu eſſe ſemper. cum autem hic feruor, concitatioq. animi inueteuerauerit, & tāquam in uenis, medullisq. inſederit; tum exſiſtit & morbus, & aegrotatio, & offenſiones eae, quae ſunt eis morbis, aegrotationibuſq. contrariae.

EXPLANATIO

PITVITA} Graece, Phlegma. Scribit Plato in Timaeo, pituitam originem eſſe languorum omnium, qui ex deſtillatione fiunt, ex eaq. gigni malas ualetudines plurimas, quoniam plurima loca illabitur. A pituita pituitoſus deriuatur, quem Graeco uocabulo uſitatiſſimo phlegmaticum uocant. M. Tullius in lib. de Fato, In aliis eſſe pituitoſos, & quaſi redundantes, in alijs exſiccatos, atque aridos. INTER *ſe repugnantia*} Repugnant metus, & cupiditas: laetitia, & aegritudo. EIS *morbis contraria;*} ut Mulieroſitati, odium mulierum. AEGROTATIONES} Aegrotatio proprie in corpore eſt, ſicut aegritudo in animi: tamen & aegrotationes animi dicuntur, quae ex quodam metu naſcuntur. CONTRARIAE *offenſiones.*} ut Inhoſpitalitas, quae opinio eſt uehemens, ualde fugiendum eſſe hoſpitem. MORBORVM *animi ſimilitudo.*} ſicut uirtutes in corpore eſſe dicuntur conſimiles animi uirtutibus: item ſimilitudo eſt inter morbos corporum, & animorū. ut uitium dicitur corporis, ſic animi: ut aegrotatio in corpore, ſic in animo. ſicut e contrario in corpore eſt uelocitas, pulchritudo, uires; ſic eadem in animo dicuntur.

CICERO

HAEC, quae dico, cogitatione quidem inter ſe differunt, re uero copulata ſunt, eaq. oriuntur ex libidine, & laetitia. nam, cum eſt concupita pecunia, nec adhibita continuo ratio, quaſi quaedam Socratica medicina, quae ſanaret eam cupiditatem; permanat in uenas, & inhaeret in uiſceribus illud malum, exſiſtitq. morbus, & aegrotatio: quae auelli inueterata non poſſunt: eiq. morbo nomen eſt auaritia, ſimiliterq. ceteri morbi, ut gloriae cupiditas, ut mulieroſitas, (ut ita appellem eam, quae Graece φιλογυνία dicitur) ceteriq. ſimiliter morbi, aegrotationesq. naſcuntur. Quae autem his ſunt contraria, ea naſci putantur a metu, ut odium mulierum, quale in μισογυνία eſt, ut hominum uniuerſi generis; quod accepimus de Timone, qui μισάνθρωπος appellatur; ut inhoſpitalitas eſt. quae omnes aegrotationes animi ex quodam metu naſcuntur earum rerum, quas fugiunt, & oderunt. Definiunt autem animi aegrotationem, opinionem uehementem de re non expetenda, tamquam ualde expetenda ſit, inhaerentem, & penitus inſitam. quod autem naſcitur ex offenſione, ita definiunt, opinionem uehementem de re non fugienda, inhaerentem, & penitus inſitam, tamquam fugienda. haec autem opinatio eſt, iudicare ſe ſcire, quod neſciat. Aegrotationi autem talia quaedam ſubiecta ſunt, auaritia, ambitio, mulieroſitas, peruicacia, ligurritio, uinolentia, cupedia, & ſi qua ſunt ſimilia.

EXPLANATIO

CONTINVO} ſtatim. PERMANAT} penetrat. MVLIEROSITAS, } cupiditas muliebris uoluptatis. MORBI, *aegrotationesq.* } Nam aegrotatio omnis eſt etiam morbus, ſed morbus non ſtatim etiam aegrotatio. DE *Timone*} Timonem Athenienſem, qui ob naturae aſperitatem dictus eſt miſanthropos, id eſt oſor hominum, ferunt aliquando in concionem ueniſſe, factoq. ſilentio, & exſpectatione magna, dixiſſe: Eſt mihi, o uiri Athenienſes, poſt domum puſillus hortus, & in eo ficus, ex qua permulti iam ciues ſeſe ſuſpenderunt. in eodem ego nunc loco aedificium facturus ſum: quam ob rem conſtitui publice referre, ut, ſi ſint ex uobis, qui uelint ſe ſuſpendere, id agant antequam arbor ſuccidatur. uixiſſe illū tempore belli Peloponneſiaci, & lapſum de piro ſylueſtri crus fregiſſe: cumq. medicum adhiberi nollet, ita putriſcente crure eſſe mortuum. fuiſſe autem ab ipſo uiuente compoſitum epigramma hoc inſcriptum.

Ἐνθάδ' ἀποῤῥήξας ψυχὴν βαρυδαίμονα κεῖμαι,
Τοὔνομα δ' οὐ πεύσεσθε, κακοὶ δὲ κακῶς ἀπόλοισθε.
Hic iaceo miſerae abruptio ſpiramine uitae
Quis?ne quaerite, morte mala, & mala turba perite.

DE *re non expetenda* } Exempli gratia, ſuadet ambitio honores ualde expetendos eſſe, quae tamen res a multis non expetenda cenſetur. DE *re non fugienda* } ſuadet μισογυνία fugiendas eſſe maiorum in modum feminas, cum tamen res ſit non penitus fugienda. ſimiliterq. de ceteris morbis. AVARITIA, *ambitio, &c.* } Horum ſunt, niſi fallor, Graeca nomina, φιλοχρηματία, φιλοτιμία, φιλογυνεία, αὐθαδεία, λιχνεία, φιλοινία, φιλοψία. De his, Chryſippi ſententia, uerbis fere illius, ab Athenaeo refertur, li. XI. Τῶν δὲ, inquit, μανίας τοὺς πολλοὺς, φησὶν ὁ Χρύσιππος ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῇ περὶ ἀγαθῶν, καὶ κακῶν πραγματείᾳ, τοῖς πλείστοις προσάπτεσθαι. καλεῖσθαι δὲ τὴν μὲν γυναικομανίαν, τὴν δὲ ὀρτυγομανίαν. τινὲς δὲ καὶ δοξομανεῖν: καλοῦσι τοὺς

φιλο-

φιλοδόξους, καθάπερ τοὺς φιλογυναίους γυναικομανεῖς. καὶ τοὺς φιλόρνιθας ὀρνιθομανεῖς, ἐδ αὖ τὸ σημαινὸν τῶν ὀνομάτων τούτων, ὥστε καὶ τὰ λοιπὰ μὴ ἀλλοτρίως καλεῖσθαι τὸν τρόπον τοῦτον. καὶ γὰρ ὁ φίλοψος, καὶ ὁ ὀψοφάγος, οἷον ὀψομανής ἐστι. καὶ ὁ φίλοινος, οἰνομανής, καὶ ὡσαύτως ἐπὶ τῶν ὁμοίων, οὐκ ἀλλοτρίως τῆς μανίας κειμένης ἐν αὐτοῖς, ὅς ἁμαρτάνουσι μανικῶς. καὶ τῆς ἀληθείας ἐπὶ πλεῖον ἀπηρτημένος.

CICERO

EST antem auaritia, opinatio nehemens de pecunia, qnaſi ualde expetenda ſit, inhaerens, & penitus inſita. ſimilisq. eſt eiuſdem generis definitio reliquarum. Offenſionum autem definitiones ſnnt einſmodi, ut inhoſpitalitas ſit opinio uehemens, ualde fugiendum eſſe hoſpitem, eaq. inhaerens, & penitus inſita. ſimiliter definitur & mulierum odinm, ut Hippolyti, & nt Timonis generis humani. Atqne, ut ad ualetudinis ſimilitudinē neniamus, eaq. collatione utamur aliquādo, ſed parcius, qnam ſolent Stoici: nt ſnnt alij ad alios morbos procliuiores: itaque dicimus grauedinoſos quoſdam, qnoſdam torminoſos, non quia ſemper ſint, ſed quia ſaepe ſint: alij ad metum, aly ad aliam pertnrbationem. ex quo in alijs anxietas, unde anxij, in alijs iracundia dicitnr: qnae ab ira differt: eſtq. alind, iracundū eſſe, aliud, iratnm; ut differt anxietas ab angore: neque enim omnes anxy, qui anguntur aliquando; neque anxij, ſemper anguntur: ut inter ebrietatem, & ebrioſitatem intereſt: alindq. eſt, eſſe amatorem; alind, amantem. Atque haec aliorum ad alios morbos procliuitas late patet: nam pertinet ad omnes perturbationes: in multis etiam uitijs apparet: ſed nomen res non habet. ergo innidi, & malenoli, liuidi, & timidi, & miſericordes, quia proclines ad eas perturbationes, non quia ſemper ſeruntur.

EXPLANATIO

HYPPOLITI} Hippolytum mulierum oſorem fuiſſe ſatis liquet. cuius apud Senecam eſt oratio *ψκταθίςερος*, id eſt, uehementior, & perturbationis maioris,

Deteſtor omnes, horreo, ſug o, exſecror:
Sit ratio, ſit natura, ſit dirus furor,
Odiſſe placuit.

V*T ſunt alii ad alios morbos*} Imperfecta ſimilitndo. nam ad particulam, Vt, quod reſpondeat, nihil eſt. forte ita corrigendnm. Vt ſunt alii ad alios morbos procliuiores; itaque dicimus grauedinoſos quoſdam, torminoſos, non quia iam ſint, ſed quia ſaepe: ſic alij ad metum. Haec Paullus pater. GRAVEDINOSOS} hoc eſt laborantes humore ex capite deſtillante, naresque, ac fauces crebrius infeſtante. Graeci Καταῤῥόους appellant. TORMINOSOS} proclines ad tormina, quae ſunt inteſtinorum cruciatus. Dyſenteriam Graeci uocant. ALII *ad metum*} ſcilicet, procliuiores ſnnt. ANXII} ab Anſietate dicti ſunt homines Anxij. Antiqui Anxietudinem dixerunt, quae nobij Anxietas. Sic M. Tullius lib. de Rep. II. Anxietudo prona ad luctum, & maerens ſemper, ipſa ſe ſolicitans. Pacuuius: Triſtitia, atque animi intoleranda anxietudine. PROCLIVITAS} pronitatem, & inclinationem ſignificat. Metaphoricum eſt. NOMEN} nimirum apud Latinos, quod ſingulare ſit. LIVIDI} Inuidi. quia in ore inuidorum peculiaris eſt liuor. Iuuenalis: Inuideas, ſi liuidus ſis. Liuorem efficit flagelli plaga: unde Liuētes plagas dixit Hieronymus: Silius, Liuentia planctu Brachia.

CICERO

HAEC igitur procliuitas ad ſnum quodqne genus, a ſimilitudine corporis aegrotatio dicitur; dum ea intelligatur ad aegrotandum proclinitas. ſed haec in bonis rebus, quod alij ad alia bona ſunt aptiores, facilitas nominetur; in malis procliuitas, ut ſignificet lapſionem; in nentris habeat ſuperius nomen. Quo modo autem in corpore morbus, aegrotatio, & uitinm, ſic in animo. Morbnm appellant, totius corporis corruptionem: Aegrotationem, morbum cum imbecillitate: Vitinm, cum partes corporis inter ſe diſſident: ex quo prauitas membrorum, diſtortio, deformitas. itaqne illa duo, morbns, & aegrotatio ex totius ualetudinis corporis conqnaſſatione, & perturbatione gignuntur: Vitium autem, integra ualetudine, ipſum ex ſe cernitnr. ſed in animo tantum modo cogitatione poſſumus morbum ab aegrotatione ſeiungere. Vitioſitas autē eſt habitus, aut affectio in tota uita inconſtans, & a ſe ipſa diſſentiens. ita fit, ut in altera corruptione opinionum morbus efficiatur, & aegrotatio, in altera inconſtantia, & repugnantia. non enim omne uitium partes habet diſſentientes; ut eorum, qni non longe a ſapientia abſunt, affectio eſt illa quidem diſcrepans a ſe ipſa, dum eſt inſipiens, ſed non diſtorta, nec praua. Morbi autem, & aegrotationes partes ſunt uitioſitatis: ſed perturbationes ſintne eiuſdem partes, quaeſtio eſt: uitia enim affectiones ſunt manentes, pertnrbationes autem mouentes; ut non poſſint affectionum manentium partes eſſe. Atque, ut in malis attingit animi naturam corporis ſimilitudo, ſic & in bonis. ſunt enim in corpore praecipua, pulchritudo, uires, ualetudo, firmitas, uelocitas; ſunt item in animo. Et ut corporis temperatio, cū ea cōgruunt inter ſe, e quibus conſtamus, ſanitas ſic animi dicitur, cum eius

judicia,

iudicia, opiniones q. concord ant. eaq. eſt animi uirtus: quam alij ipſam temperantiam dicunt eſſe, alij obtemperantem temperantiae praeceptis, & eam ſubſequentem, nec habentem ullam ſpeciem ſuam, ſed, ſine hoc, ſi ne illud ſit, in ſolo eſſe ſapiente.

EXPLANATIO

IN *neutris* } quae neque bona, neque mala ſunt. ἀδιαφορὰ Graecis. SVPERIVS *nomen* } ſcilicet, facilitatis. INTEGRA *ualetudine*, } ut eſt luſcus, claudus, gibboſus, corpus enim talium ſanum eſt, & integra ualetudine: ſed uitio deformatur. IN *altera inconſtantia, & repugnantia.* } Ex hac inconſtantia uitioſitatis eſt illud Horatianum:

Quid, mea cum pugnat ſententia ſecum?
Quod petiit, ſpernit: repetit quod nuper omiſit.
Aeſtuat, & uitae diſconuenit ordine toto.

PARTES *habet diſſentientes*; } Idem Horatius inquit:

Pars hominum uitijs gaudet conſtanter, & urget
Propoſitum: pars multa natat.

SINT *ne eiuſdem* } ſcilicet, uitioſitatis. MANENTES } ut auaritia, & iracundia. MOVENTES } diſtrahentes in uarias partes, ut laetitia, cupido, metus, aegritudo. CORPORIS *ſimilitudo* } ſenſus eſt. In animo eſſe poteſt ſimilitudo earundem rerum, quae conſpiciuntur in corpore, ſiue malae ſint, ſiue bonae. TEMPERANTIAM } quae in non rectos impetus animi dominatur. Eius partes ſunt Continentia, Clementia, Modeſtia.

CICERO

EST autem quaedam animi ſanitas, quae in inſipientem etiam cadat, cum, curatione medicorum, perturbatio mentis aufertur. Et, ut corporis eſt quaedam apta figura membrorum, cum coloris quadam ſuauitate; eaq. dicitur pulchritudo: ſic in animo opinionum, iudiciorumq. aequabilitas, & conſtantia, cum firmitate quadam, & ſtabilitate uirtutem ſubſequens, aut uirtutis uim ipſam continens, pulchritudo uocatur. Itemq. uiribus corporis, & neruis, & efficacitati ſimiles, ſimilibus quoque uerbis animi uires nominantur. Velocitas autem corporis, celeritas appellatur: quae eadem ingenij etiam laus habetur, propter animi multarum rerũ breui tempore percurſionem. Illud animorum corporũq. diſsimile eſt, quod animi ualentes morbo tentari non poſſunt, corpora poſſunt: ſed corporum offenſiones ſine culpa accidere poſſunt, animorum non item. quorum omnes morbi, & perturbationes ex aſpernatione rationis eueniunt. itaque in hominibus ſolum exſiſtunt. nam beſtiae ſimile quiddam faciunt, ſed in perturbationes non incidunt. Inter acutos autem, & hebetes intereſt, quod ingenioſi, ut aes Corinthium in aeruginem, ſic illi in morbum & incidunt tardius, & recreantur ocius, hebetes non item. Nec uero in omnem morbum, ac perturbationem animus ingenioſi cadit, non enim multa efferata, & immania: quaedam autem humanitatis quoque habent primam ſpeciem, ut miſericordia, aegritudo, metus.

EXPLANATIO

QVAE *in inſipientem etiam cadat* } ſicut in aegrotum cadit ſanitas corporis. QVAE *ingenij etiam laus habetur.* } Hinc ingenium uelox dicimus quod uerſatile eſt, & celeritate quadam ad res multas percurrendas praeditum. Iuuen. Ingenium uelox, audacia perdita. ANIMI *ualentes* } cuiuſmodi eſt animus ſapientis, qui perenniter in beatitate conſiſtit. MORBO *tentari non poßunt, corpora poſſunt:* } Eſt fortaſſe uitium in ordine uerborum. Hoc enim malo, quam integrum Ciceroni noſtro uerſum effluxiſſe. quod quam in ſoluta oratione turpe ſit, ipſemet in Oratore oſtendit. Haec Paullus pater. Idem uitium deprehendi in oratione pro Archia, in Rullum, in ea poſt reditum ad Quirites: ubi uerſus hexametri integri leguntur. SINE *culpa* } cum corpora noſtra natura obnoxia ſint morbis prope infinitis. ANIMORVM *non item* } In hanc ſententiam dixit Horatius:

In culpa eſt animus, qui ſe non effugit umquam.

Et Ariſtoteles lib. III. Ethicorum, uoluntariam, hoc eſt, in cuiuſque uoluntate, atque arbitrio ſitam eſſe animi prauitatem affirmat. BESTIAE *ſimile quiddam.* } Exſtant in beſtiis quidam impulſus: caeterum humanorum pectorum propriae ſunt affectiones, perturbationesq.. Ariſtoteles quoque in. VII. Ethicorum tradit, beſtias neque temperatas, neque intemperatas dici, niſi per ſimilitudinem. Plutarchus etiam probare conatur in beſtiis rationem ineſſe. INTER *acutos* } acumine ingenii praeditos. HEBETES } craſſi ingenii, ignaui, ſtupidi, ac torpidi. VT *aes Corinthium in aeruginem*, } Simile. erat autem aes Corinthium

thium, reliquo aere nobilius, & maiore in pretio. MISERICORDIA] quam inter uitia numerant Stoici tamquam puſilli animi ſit.

CICERO

AEgrotationes autem, & morbi animorum difficilius euelli poſſe putantur, quam ſumma illa uitia, quae uirtutibus ſunt contraria. morbis enim manentibus, uitia ſublata eſſe poſſunt; quia non tam celeriter ſanantur, quam illa tolluntur. Habes ea, quae de perturbationibus enucleate diſputant Stoici: quae logica appellant, quia diſſeruntur ſubtilius. e quibus quoniam tamquam e ſcrupuloſis cotibus enauigauit oratio, reliquae diſputationis curſum teneamus: modo ſatis illa dilucide dixerimus pro rerum obſcuritate. A. Prorſus ſatis: ſed, ſi qua diligentius erunt cognoſcenda, quaeremus alias: nunc uela, quae modo dicebas, expectamus, & curſum. M. Quando & alijs locis de uirtute diximus, & ſaepe dicendum erit; (pleraeque enim quaeſtiones, quae ad uitam, moresq. pertinent, a uirtutis fonte ducuntur) quando igitur uirtus eſt affectio animi, conſtans, conueniensq., laudabiles efficiens eos, in quibus eſt, & ipſa per ſe ſua ſponte, ſeparata etiam utilitate, laudabilis: (ex ea proficiſcuntur honeſtae uoluntates, ſententiae, actiones, omniſq. recta ratio: quamquam ipſa uirtus breuiſſime recta ratio dici poteſt.)

EXPLANATIO

VIRTVTIBVS *ſunt contraria*] ut fortitudini ignauia, iuſtitiae iniuſtitia, confidentiae diffidentia. LOGICA] rationi maxime conſentanea. CVRSVM *teneamus*] liberiore curſu pergamus, tamquam in apertum pelagus, egreſſi ſcopulos. Tranſlatio a nauticis. NVNC *uela*:] latiſſimam diſputationem. MODO *dicebas*,] Dixerat enim, Vtrum igitur mauis, ſtatim ne nos uela facere, an quaſi e portu egredientes paullum remigare? QVANDO *& alijs locis de uirtute diximus*,] Quae paullo poſt ſubiungit, cum ait: Quando igitur uirtus eſt affectio animi: ea mihi coniecturam attulerunt, quam ſtudioſis aperire operaepretium duxi. Puto igitur legendum ſic: Quando, ut alijs locis de uirtute diximus, quod enim hic omittit, perſequitur ijs uerbis: Quando igitur uirtus. Et hoc totum cum eo connectitur, Huius igitur uirtutis, quod ut eſſet apertius, duplici interclusione, quae παρένθεσις uocatur a Graecis, ſententiam diſtinximus. Haec Paullus pater. QVANDO *igitur*] Virtutis definitio, & eiuſdem contrarij, quod uitioſitatem ſeu uitium, quam malitiam uocare malle ait.

CICERO

HVIVS igitur uirtutis contraria eſt uitioſitas: (ſic enim malo, quam malitiam, appellare eam, quam Graeci κακίαν appellant. nam malitia certi cuiuſdam uitij nomen eſt, uitioſitas omnium) ex qua concitantur perturbationes: quae ſunt, ut paullo ante diximus, turbidi animorum, concitatiq. motus, auerſi a ratione, & inimiciſſimi mentis, uitaeq. tranquillae: important enim aegritudines anxias, atque acerbas, animosq. affligunt, & debilitant metu: ijdem inflammant appetitione nimia: quam tum cupiditatem, tum libidinem dicimus, impotentiam quandam animi a temperantia, & moderatione plurimum diſſidentem. quae ſi quando adepta eſt id, quod ei fuerit concupitum, tum fert alacritatem, ut nihil eſſe conſtet, quod agat; ut ille, qui uoluptatem animi nimiam ſummum eſſe errorem arbitratur. Forum igitur malorum in una uirtute poſita ſanatio eſt. quid autem eſt non miſerius ſolum, ſed foedius etiam, & deformius, quam aegritudine quis afflictus, debilitatusq. iacens? cui miſeriae proximus eſt is, qui appropinquans aliquod malum metuit, exanimatusque pendet animi. quam uim ſignificantes mali, poetae impendere apud inferos ſaxum Tantalo faciunt, ob ſcelera, animiq. impotentiam, & ſuperbiloquentiam. ea communis poena ſtultitiae eſt. omnibus enim, quorum mens abhorret a ratione, ſemper aliquis alijs dolor, alijs terror impendet. Atque, ut hae tabificae mentis perturbationes ſunt; aegritudinem dico, & metum; ſic hilariores illae, cupiditas auide ſemper aliquid expetens, & inanis alacritas, id eſt laetitia geſtiens, non multum diſferunt ab amentia.

EXPLANATIO

SIc *enim malo*,] potius uolo. CERTI *cuiuſdam uitij*] ut fraudulentae aſtutiae. unde Terentius, Ex prompta malitia, atque aſtutia dixit. Ex *qua concitantur perturbationes*:] Mendoſe legi in libris, qui uulgo ueneunt, Cogitantur, puto omnes intelligere, correxi ex antiquo libro. Apud Nonium Feneſtellae locus eodem mendo foedatus erat. nam, Inuidiam cogitare legebatur, pro, Concitare. Haec Paullus pater. IMPOTENTIAM *quandam animi*] ſcilicet, important. Eſt autem impotentia nimia potentia. qua ratione impotens fortuna, impotens tyrannus dicuntur. Suetonius ait Caeſarem edere ſolitum uoces impotentiae. ALACRITATE, In malis alacritatem eſſe indicat Cicero, cum ait uirum temperatum conſtantem eſſe ſine alacritate, ſine ulla libidine. Sunt, qui alacrem feſtinantem & properum dici putent, quaſi alis acrem.

acrem. Vt *ille, qui uoluptatem*} ad ueteris poetae Trabeae dictum reſpicit, cuius lib. II. de Finibus meminit. Qvis *afflictus*,} aliquis afflictus. Pendet *animi*) animo eſt ſuſpenſo, ac dubio. Impendere *ſaxum*} Idem Plato in Cratylo, & Cicero de Fin. I. Ob *ſcelera, animiq. impotentiam, & ſuperbiloquentiam*} Latinus poeta ſumpſit ex Euripidis Oreſte: ὅτι θεοῖς ἄνθρωπος ὢν κοινῆς τραπέζης. &c. *Impotentiam:* nimiam potentiam. Braviloqventiam:} quia ad deorum menſam admiſſus, arroganter mortalibus ſecreta eorum conſilia reuelaſſet. Aliis *dolor*} qui eſt aegritudinis. Aliis *terror*} qui metus eſt. Tabificae} uelut tabem, atque exitium animo inferentes.

CICERO

Ex quo intelligitur, qualis ille ſit, quem tum moderatum, alias modeſtum, & temperantem, alias conſtantem, continentemq. dicimus. non numquam haec eadem uocabula ad frugalitatis nomen, tamquam ad caput, referre uolumus. quod niſi eo nomine uirtutes continerentur; numquam illud ita peruulgatum eſſet, ut iã prouerbij locum obtineret, hominem frugi omnia recte facere. quod idem cum Stoici de ſapiente dicunt, nimis admirabiliter, nimisq. magnifice dicere uidentur. Ergo is, quiſquis eſt, qui moderatione, & conſtantia quietus animo eſt, ſibiq. ipſe placatus, ut neque tabeſcat moleſtijs, neque frãgatur timore, nec, ſitienter quid appetẽs, ardeat deſiderio, nec alacritate futili geſtiens deliqueſcat; is eſt ſapiens, quem quaerimus; is eſt beatus, cui nihil humanarum rerum aut intolerabile ad demittendũ animum, aut nimis laetabile ad efferendum uideri poteſt. quid enim uideatur ei magnum in rebus humanis, cui aeternitas omnis, totiusq. mundi nota ſit magnitudo? nam quid aut in ſtudijs humanis, aut in tam exigua uitae breuitate magnum ſapienti uideri poteſt, qui ſemper animo ſic excubat, ut ei nihil improuiſum accidere poſſit, nihil inopinatum, nihil omnino nouum? atque idem ita acrem in omnes partes aciem intendit, ut ſemper uideat ſedem ſibi, ac locum ſine moleſtia, atque angore uiuendi, ut, quemcumque caſum fortuna inuexerit, hunc apte, & quiete ferat. quod qui faciet, non aegritudine ſolum uacabit, ſed etiam perturbationibus reliquis omnibus. his autem uacuus animus perfecte, atque abſolute beatos efficit: idemq. concitatus, & abſtractus ab integra, certaq. ratione, non conſtantiam ſolum amittit, uerum etiam ſanitatem.

EXPLANATIO

Frvgalitatis} σωφροσύνης, quam ſupra in III. matrem, & caput omnium uirtutum dixit. Hominem *frugi*} utilem, neceſſarium, moderatum, omni uirtute praepollentem. Fvtili} inani. Cũ aqua ad ſacra deae Veſtae pertinens in terra ob piaculum euitandum non poneretur, excogitatum eſt uas, quod ſtare non poſſit: ſed poſitum ſtatim funderetur: unde a fundendo uocata ſunt futilia. ſic & futiles homines dicti, qui ſilere tacenda non poſſunt: ſed ea effundunt. An *demittendum*} deprimendum. Qvid *enim uideatur ei magnũ*} Suſpicite, inquit Boetius, caelum, & deſinite uilia, ac terrena mirari. Seneca: Talis eſt animus ſapientis, qualis mundus ſupra Lunam, ſemper illic ſerenum eſt. Nihil *improuiſum*} In hãc ſententiam eſt illud Virg. lib. VI.

Non ulla laborum,
O uirgo, noua mi facies, inopina ue ſurgit:
Omnia praecepi, atque animo mecum ante peregi.

CICERO

Qvocirca mollis & eneruata putanda eſt Peripateticorum ratio, & oratio, qui perturbari animos neceſſe eſſe dicunt, ſed adhibent modum quendam, quem ultra progredi non oporteat. modum tu adhibes uitio? an uitium nullum eſt non parere rationi? an ratio parum praecipit, nec bonum illud eſſe, quod aut cupias ardenter, aut adeptus te efferas inſolenter? nec porro malum, quo aut oppreſſus iaceas, aut, ne opprimare, mente uix conſtes? eaq. omnia aut nimis triſtia, aut nimis laeta errore fieri? qui ſi error ſtultis extenuetur die, ut, cum res eadem maneat, aliter ferat inueterata, aliter recentia: ſapientem ne attingat quidem omnino. etenim quis erit tandem modus iſte? quaeramus enim modum aegritudinis, in qua operae plurimum ponitur. aegre tuliſſe P. Rutilium fratris repulſam conſulatus, ſcriptum apud Fannium eſt: ſed tamen tranſiſſe modum uidetur, quippe qui ob eã cauſſam a uita receſſerit. moderatius igitur ferre debuit. Quid, ſi, cum id ferret modice, mors liberorum acceſſiſſet? nata eſſet aegritudo noua, ſed ea modica: magna tamen facta eſſet acceſſio. Quid, ſi deinde dolores graues corporis, ſi bonorum amiſſio, ſi caecitas, ſi exſiliũ, ſi pro ſingulis malis aegritudines accederent? ſumma ea fieret, quae non ſuſtineretur.

EXPLANATIO

Qvocirca *mollis*} contra Peripateticos, hoc loco Stoicorum ſententiam magis approbat. Adhibent *modum*} tẽperant perturbationes, nec ut Stoici omnino eas tollũt. Aliter *ferat inueterata,*}

Ferat quis? de ſtultis loquitur: Ferant, igitur mallem. Haec Paullus pater. *Aliter inueterata*, ʒ maiori ſcilicet aegritudine. ALITER *recentia*: ʒ maiori maeſtitia. MODVM *aegritudinis* ʒ temperamentum, ut temperate dolendum ſit. AEGRE *tuliſſe P. Rutilium fratris repulſam conſulatus* ʒ Hiſtoria poſtulat, Rupilium, qui conſul fuit anno urbis DCXXI, ut patet ex faſtis Capitolinis; in quibus plane, Rupilius, legitur. Tollendum idem mendum ex Plinio lib. VII. cap. 36. Ipſum etiam Ciceronem in Laelio tribus locis in eodem nomine correximus. Quod ſiquis mendoſos etiam putat Capitolinos faſtos: ego aduerſus hunc, tamquam negantem principia, non diſputabo. Haec Paullus pater.

CICERO

QVI *modum igitur uitio quaerit, ſimiliter facit, ut ſi poſſe putet eum, qui ſe e Leucade praecipitauerit, ſuſtinere ſe, cum uelit. ut enim id non poteſt: ſic animus perturbatus, & incitatus nec cohibere ſe poteſt, nec, quo loco uult, inſiſtere omnino: quaeq. creſcentia pernicioſa ſunt, eadem ſunt uitioſa naſcentia. aegritudo autem, ceteraeq. perturbationes amplificatae certe peſtiferae ſunt: igitur etiam ſuſceptae cõtinuo in magna peſtis parte uerſantur. etenim ipſae ſe impellunt, ubi ſemel a ratione diſceſſum eſt, ipſaq. ſibi imbecillitas indulget, in altumq. prouehitur imprudẽs, nec reperit locum conſiſtendi. Quamobrem nihil intereſt, utrum moderatas perturbationes approbent, an moderatam iniuſtitiam, moderatam ignauiam, moderatam intemperantiam. qui enim uitijs modum apponit, is partem ſuſcipit uitiorum. quod cum ipſum per ſe odioſum eſt, tum eo moleſtius, quia ſunt in lubrico, incitataq. ſemel in procliue labuntur, ſuſtineriq. nullo modo poſſunt.*

EXPLANATIO

QVI *modum* ʒ moderationem ſiue temperamentum. QVI *ſe e Leucade praecipitauerit* ʒ Eleganti ſimilitudine oſtendit Cicero, animum perturbatione impulſum cohibere ſe non poſſe. Eſt autem in Epiro Leucadium litus, promontorium Leucates, ubi eſt petra eiuſdem nominis albicanti colore in pelagus porrecta:

> Hinc ſe Deucalion Pyrrhae ſuccenſus amore
> Miſit, & illaeſo corpore preſſit aquas.

Hinc etiam Sappho praecipitaturam ſe ſe minitatur in epiſtola ad Phaonem.

> Ibimus o Nymphae, monſtrataque ſaxa petemus
> Sit procul inſano uictus amore timor.

> Hoc intelligi uoluit Auſonius illo uerſu:
> Et quae nimboſa ſaltum Leucate minatur.

Sed demum ſe ſe deieciſſe auctor eſt Menander. Praeruptam nacta in tranſitu petram Cupidinis oeſtro percita, ex ſummo praeceps ruit, ex animi tui ſententia rex imperioſe. Hoc ſignat etiam Papinius, in quincto Siluarum, cum ſic ſcribit in Epicedio parentis,

> — Saltusq. ingreſſa uirilea
> Non formidata temeraria Leucade Sappho.

Ad ſedandos amores ualere olim credebantur illi ſaltus.

IMBECILLITAS ʒ imbecillis affectus. NIHIL *intereſt* ʒ Ariſtoteles Eth. lib. II. *Quum ſit*. IN *procliue* ʒ procliuiter, & uelut in praeceps.

CICERO

QVID, *quod ijdem Peripatetici perturbationes iſtas, quas nos exſtirpãdas putamus, non modo naturales eſſe dicunt, ſed etiam utiliter a natura datas? quorum eſt talis oratio. Primum multis uerbis iracundiam laudant; cotem fortitudinis eſſe dicunt, multoq. & in hoſtem, & in improbum ciuem uehementiores iratorum impetus eſſe: leues autem ratiũculas eorum, qui ita cogitarent: proelium rectum eſt hoc fieri: conuenit dimicare pro legibus, pro libertate, pro patria. haec nullam habent uim, niſi ira excanduit fortitudo. Nec uero de bellatoribus ſolum diſputant, imperia ſeueriora nulla eſſe putant ſine aliqua acerbitate iracundiae. Oratorem denique, non modo accuſantem, ſed ne defendentem quidem probant ſine aculeis iracundiae. quae etiam ſi non adſit, tamen uerbis atque motu ſimulandam arbitrantur, ut auditoris iram oratoris incendat actio. Virum denique uideri negant, qui iraſci neſciat. eamq., quam lenitatem nos dicimus, uitioſo lentitudinis nomine appellant.*

EXPLANATIO

IRACVNDIAM ʒ τὸ θυμοειδές. COTEM *fortitudinis* ʒ quod ira acuatur animus, non ſecus atque ferrum cote. Ariſtoteles, Ira, inquit, neceſſaria eſt, nec quidquam ſine illa expugnari poteſt, niſi illa impleat animum, ut ſpiritum accendat. Sunt cotes oleariae, ſunt cotes aquariae. Vide Plinium lib. XXXVI. EXCANDVIT ʒ exarſit. QVI *iraſci neſciat* ʒ tamquam ex utilitate excandeſcat.

Lsntitvdinis} ἀοργησίαν. Idem Cicero alibi ad Q. Fratrem. Non iraſci, inquit, lentitudinis eſt. itaq. lentos homines appellamus, qui non mouentur affectibus, ac nimia quaſi aequanimitate torpent.

CICERO

Nec uero ſolum hanc libidinem laudant; (eſt enim ira, ut modo definiui, ulciſcendi libido) ſed illud ipſum genus uel libidinis, uel cupiditatis ad ſummam utilitatem eſſe dicunt a natura datum: nihil enim quẽquam, niſi quod libeat, praeclare facere poſſe. Noctu ambulabat in publico Themiſtocles, quod ſomnum capere non poſſet; quaerentibusq. reſpondebat, Miltiadis trophaeis ſe e ſomno ſuſcitari. Cui non ſunt auditae Demoſthenis uigiliae? qui dolere ſe aiebat; ſi quando opificum antelucana uictus eſſet induſtria. Philoſophiae denique ipſius principes numquam in ſuis ſtudijs tantos progreſſus ſine flagranti cupiditate facere potuiſſent. ultimas terras luſtraſſe Pythagoram, Democritum, Platonem accepimus. ubi enim quid eſſet, quod diſci poſſet, eo ueniendum iudicauerunt. num putamus haec fieri ſine ſummo cupiditatis ardore potuiſſe? Ipſam aegritudinem, quam nos, ut taetrã, & immanem belluã, fugiendam eſſe diximus, non ſine magna utilitate a natura dicunt conſtitutam; ut homines caſtigationibus, reprehenſionibus, ignominijs affici ſe in delicto dolerent. impunitas enim peccatorum data uidetur eis, qui & ignominiam, & infamiam ferunt ſine dolore. morderi eſt melius conſcientia. ex quo eſt illud e uita ductũ ab Afranio. nam, cum diſſolutus filius, Heu me miſerum, dixiſſet; tum ſeuerus pater;

——dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.

EXPLANATIO

Libidinem} immoderatam, ſiue flagrantem cupiditatem ulciſcendi. Nisi *quod libeat,*} quaſi ab eo, quod libet, ducta libidine. Noctv *ambulabat in publico*} Exempla adducit eorum, qui cupiditatis immoderatae ſtimulis ad praeclara facinora aggredienda impulſi traduntur. quale eſt, quod de Themiſtocle, & Miltiade, referunt Plutarch. Thucyd. & alij. Item de Demoſthene, & aliis. Demosthenis *uigiliae?*} nimium ſcilicet ſtudium in orationibus componendis, adeo ut in prouerbium etiam abierit Lucerna Demoſthenis: & celebratum eſt illud, quod ſcripta eius lucernam olere dicerent. Pythagoram, *Democritum.*} Vide quae in eandem ſententiam dicuntur a Cicerone de eiſdem lib. v. de Fin. & Pl. lib. xxx. Ab *Afranio*} Poeta hic fuit, conditor togatarum clariſſimus; de quo Horatius:

Dicitur Afranij toga conueniſſe Menandro.

Inducebatur ab Afranio in fabula diſſolutus filius, qui caſtigatus a patre, & conſcientia teſte affectus, ita dolenter loquitur: Heu me miſerum &c. Dummodo *doleat*} innuens illum utiliter uexari, dolore accuſantis conſcientiae.

CICERO

Reliqvas quoque partes aegritudinis utiles eſſe dicunt, miſericordiam ad opem ferendam, & calamitates hominum indignorum ſubleuandas: ipſum illud aemulari, obtrectare, non eſſe inutile; cum aut ſe non idem uideat conſecutum, quod alium; aut alium idem, quod ſe: metum uero ſi quis ſuſtuliſſet, omnem uitae diligentiam ſublatam fore, quae ſumma eſſet in eis, qui leges, qui magiſtratus, qui paupertatem, qui ignominiam, qui mortem, qui dolorem timerent. Haec tamẽ ita diſputant, ut reſecanda eſſe fateantur, euelli penitus dicant nec poſſe, nec opus eſſe: ut in omnibus fere rebus mediocritatem eſſe optimam exiſtiment. Quae cum exponunt, nihil ne tibi uidentur, an aliquid dicere? A. Mihi uero dicere aliquid: itaque exſpecto, quid ad iſta. M. Reperiam fortaſſe: ſed illud ante. Vides ne, quanta fuerit apud Academicos uerecundia? plane enim dicunt, quod ad rem pertineat. Peripateticis reſpondetur a Stoicis. digladientur illi, per me licet: cui nihil eſt neceſſe, niſi ubi ſit illud, quod ueriſimillimum uideatur, inquirere. quid eſt igitur, quod occurrat in hac quaeſtione, e quo poſſit attingi aliquid uериſimile, quo longius mens humana progredi non poteſt? definitio perturbationis: qua recte Zenonem uſum puto. ita enim definit, ut perturbatio ſit auerſa a ratione contra naturam animi commotio: uel breuius: ut perturbatio ſit appetitus uehementior. uehementior autem intelligatur is, qui procul abſit a naturae conſtantia. quid ad has definitiones poſſim dicere? atqui haec pleraq. ſunt prudenter, acuteq. differentium. illa quidem ex rhetorum põpa, ardores animorum, cotesq. uirtutum. an uero uir fortis, niſi ſtomachari coeperit, non poteſt fortis eſſe? gladiatorum id quidem. quamquam in eis ipſis uidemus ſaepe conſtantiam. colloquuntur, congrediuntur, aliquid poſtulant; ut magis placati, quam irati eſſe uideantur.

EXPLANATIO

OBTRECTARE} Dixit ſupra: Obtrectatio eſt ea, quam intelligi zelotypiam uolo; aegritudo ex eo, quod alter quoque potiatur, eo quod ipſe concupierit. RESECANDA *eſſe fateantur,* } qui affectiones mediocriter temperant. APVD *Academicos uerecundia* } Innuit Academicos ob uerecundiam nõ audere Peripateticis contradicere. ſic in epiſtola ad Papirium Paetum: Ego ſeruo, & ſeruabo (ſic enim aſſueui) Platonis uerecundiam. DIGLADIANTVR } diſſideant inter ſe ſententiis Peripatetici, & Stoici. DEFINITIO *perturbationis* } Ex definitione perturbationis ſecundum Zenonem colligit rationes probabiles ad confutanda decreta Peripateticorum in moderandis perturbationibus. ADVERSA *ratione* } Maffei liber, Auerſa a ratione. probo. nam & ſupra, Zenonis, inquit, eſt definitio, ut perturbatio ſit auerſa a recta ratione contra naturam animi commotio. Et, Omnium perturbationum fontem eſſe dicunt intemperantiam: quae eſt a tota mente, & a recta ratione defectio, ſic auerſa a praeſcriptione rationis, ut nullo modo &c. Et Turbili animorum, concitatiq. motus auerti a ratione. Et conuenit inter omnes commotiones animorum, a recta ratione auerſos, uitioſos eſſe. Haec Paullus pater. ARDORES *animorũ* } illos iracundiae impetus, quibus animi uelut accenduntur, uirtusq. tamquam ferrum cote, acuitur. In *quidem* } ſcilicet, ſtomachari, indignari, ira excandeſcere. IN *eis ipſis* } gladiatoribus.

CICERO

SED in illo genere ſit ſane Pacideianus aliquis hoc animo, ut narrat Lucilius:

Occidam illum equidem, & uincam, ſi id quaeritis, inquit.
Verum illud credo fore, in os prius accipiam ipſe,
Quam gladium in ſtomacho, ſura, ac pulmonibus ſiſto.
Odi hominem: iratus pugno: nec longiu' quidquam
Vobis, quam dextrae gladium dum accommodet alter:
Vſque adeo, ſtudio, atque odio illius, efferor ira.

At ſine hac gladiatoria iracundia uidemus progredientem apud Homerum Aiacem multa cum hilaritate, cũ depugnaturus eſſet cum Hectore: cuius, ut arma ſumpſit, ingreſſio laetitiam attulit ſociis, terrorem autem hoſtibus: ut ipſum Hectorem, quemadmodum eſt apud Homerum, toto pectore trementem, prouocaſſe ad pugnam paeniteret. atqui hi, collocuti inter ſe, prius quam manum conſererent, leniter, & quiete, nihil ne in ipſa quidem pugna iracunde, rabioſe ue fecerunt. Ego ne Torquatum quidem illum, qui hoc cognomen inuenit, iratum exiſtimo Gallo torquem detraxiſſe; nec Marcellum apud Claſtidium ideo fortem fuiſſe, quia fuerit iratus. de Africano quidem, quia notior eſt nobis propter recentem memoriam, uel iurare poſſum, non illum iracundia tum inflammatum fuiſſe, cum in acie M. Allienum Pelignum ſcuto protexit, gladiumq. hoſti in pectus infixit. de L. Bruto fortaſſe dubitarim, an, propter infinitum odium tyranni, effrenatius in Aruntem inuaſerit. uideo enim utrumque comminus ictu cecidiſſe contrario.

EXPLANATIO

IN *illo genere* } ſcilicet, gladiatorum. PACIDEIANVS } Nomen eſt famoſi Gladiatoris, de quo meminit lib. III. epiſt. ad Fr. & de optimo genere Oratorum, & Nonius, atque Horatius in ſermonibus cũ ait, Sat. VII. lib. II.

Qui peccas minus atque ego, cum Fului, Tutubaeq.
Aut Pacideiani contento poplite miter
Proelia, rubrica picta, aut carbone: uelut ſi
Re uera pugnent, feriant, uitentq. mouentes
Arma uiri.

OCCIDAM *illum* } Verſus Lucilii ex perſona Pacideiani gladiatoris, irato animo pugnantis aduerſus alterum gladiatorem. IN *os* } ideſt, ipſe prius uulnerabor in ore ab aduerſario, quam ego illum confodiã. APVD *Homerum* } Iliad. H. AIACEM } Telamonis. TORQVATVM } Manlium, qui ſibi, ac poſteris Torquati cognomen adeptus eſt. ob torquem Gallo detractum, a quo ad monomachiam fuerat prouocatus. Vide Liuium. MARCELLVM } Vide Plutarchum in eius uita. APVD *Claſtidium* } opidulum in ripa Padi ſitum, ubi Brictomartum Gallorum regem ingenti corporatura praeditum in proelio occidit, eiq. detracta opima ſpolia conſecrauit Ioui Feretrio. Vide Plutarch. DE *Africano* } iuniorem intelligit, qui Aemilianus dicitur. Hic duos Romani imperii terrores ſuſtulit, Carthagine, Numantiaq. deletis. De *L. Bruto* } uindice Romanae libertatis TYRANNI } Tarquinii Superbi. ARVNTEM } Tarquinii Superbi filium. hiſtoriam luculenter, copioſeq. perſcribunt Liuius, Dionyſius, Plutarc. COMMINVS } prope.

CICERO

QVID igitur huc adhibatis iram? an fortitudo, niſi inſanire coeperit, impetus ſuos non habet? quid? Herculem, quẽ in caelum iſta ipſa, quã nos iracundiam eſſe uultis, ſuſtulit fortitudo, iratum ne cenſes conflixiſſe eum Erymanthio apro, aut leone Nemeaeo? an etiam Theſeus Marathonij tauri cornua comprehendit iratus? uide, ne fortitudo minime ſit rabioſa, ſitq. iracundia tota leuitatis. neque enim eſt illa fortitudo, quae rationis expers eſt. contemnendae ſunt humanae res: negligenda mors eſt: patibiles & dolores, & labores putandi. haec cum conſtituta ſint iudicio, atque ſententia, tum eſt robuſta illa, & ſtabilis fortitudo. niſi forte, quae uehementer, acriter, animoſe fiunt, iracunde fieri ſuſpicamur. mihi uero ne Scipio quidem ille, pontifex maximus, qui hoc Stoicorum uerum eſſe declarauit, numquam iratum eſſe ſapientẽ, iratus uidetur fuiſſe Ti. Graccho, tum, cum conſulem languentem reliquit, atque ipſe priuatus, ut ſi conſul eſſet, qui remp. ſaluã eſſe uellet, ſeſe qui iuſſit. Neſcio, ecquid ipſi nos fortiter in rep. fecerimus, ſi quid fecimus, certe irati non fecimus. An eſt quidquam ſimilius inſaniae, quam ira? quam bene Ennius initium dixit inſaniae. color, uox, oculi, ſpiritus, impotentia dictorum, atque factorum quam partem habent ſanitatis? quid Homerico foedius, quid Agamemnone in iurgio? nam Aiacem quidem ira ad furorem, mortemq. perduxit.

EXPLANATIO

INſANIRE, *coeperit*, } Iram enim breuem inſaniam eſſe dixerunt. CVM *Erymanthio apro* } ab Erymantho Arcadiae monte ſic dicto. AVT *leone Nemeaeo?* } Arcadico a Nemeaea Arcadiae ſilua. MARATHONII *tauri* } a Marathonio cãpo Atticae, ſic dicto, quem ille infeſtabat. Vide Plutarch. in Theſeo: QVAE *rationis expers eſt.* } cum fortitudo ſit uirtus in meditullio timoris, & audaciae poſita. PATIBILES } qui ferri, ac tolerari poſſint. SCIPIO *ille pontifex* } Scipionem Naſicam intelligit. De hoc uide Plutarchum in uita Gracchorum. Senſus eſt; Scipionem non iratum oppreſſiſſe impetus tribunicios Tiberij Gracchi. CONSVLEM *languentem* } M. Scaeuolam, qui ſe nihil acturum eſſe ui dicebat. SI *quid fecimus,* } Reſpexit ad ſuppreſſam a ſe conſule coniurationem Catilinae. ENNIVS *initium dixit inſaniae.* } Horatius uero, Ira furor breuis eſt. QVID *Achille Homerico* } Qualem Iliad. primo Homerus introducit iratum Agamemnoni. QVID *Agamemnone in iurgio?* } aduerſus Achillem. De utroque Horatius, Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumque. AIACEM } Telamonis filium, de quo ſupra.

CICERO

NON igitur deſiderat fortitudo aduocatam iracundiam: ſatis eſt inſtructa, armata, parata per ſe ſe. nam iſto modo quidem licet dicere utilem uinolentiam ad fortitudinem, utilem etiam dementiam; quod & ſani, & ebrij multa faciunt ſaepe uehementius. ſemper Aiax fortis, fortiſſimus tamen in furore:

Nam facinus fecit maximum, cum, Danais inclinantibus,
Summam rem perfecit manu, proelium cum reſtituit inſaniens.

dicamus igitur utilem inſaniam. Tracta definitionem fortitudinis: intelliges eam ſtomacho non egere. fortitudo eſt igitur animi affectio, legi ſummae in perpetiẽdis rebus obtemperans; uel conſeruatio ſtabilis iudicij in eis rebus, quae formidoloſae uidentur, ſubeundis, & repellendis; uel, ſcientia rerum formidoloſarum, contrariarumq. perferendarum, aut omnino negligendarum, conſeruans earum rerum ſtabile iudicium: uel breuius, ut Chryſippus. nam ſuperiores definitiones, ut putant Stoici: ſunt enim omnino omnes ſere ſimiles: ſed declarant communes notiones alia magis alia. quo modo igitur Chryſippus? fortitudo eſt, inquit, ſcientia perferendarum rerum; uel, affectio animi in patiendo, ac perferendo, ſummae legi parens, ſine timore. quamuis licet inſectamur iſtos, ut Carneades ſolebat: metuo, ne ſoli philoſophi ſint. quae enim iſtarũ definitionum non aperit notionem noſtram, quam habemus omnes de fortitudine, tectam, atque inuolutam? qua aperta, quis eſt, qui aut bellatori, aut imperatori, aut oratori quaerat aliquid, neque eos exiſtimet ſine rabie quidquam fortiter facere poſſe? Quid? Stoici, qui omnes inſipientes inſanos eſſe dicunt, non ne iſta colligunt? remoue perturbationes, maximeq. iracundiam: iam uidebuntur monſtra dicere. nunc autem ita diſſerunt; ſic ſe dicere, omnes ſtultos inſanire, ut male olere omne coenum. at non ſemper: commoue: ſenties. ſic iracundus non ſemper iratus eſt: laceſſe: iam uidebis furentem. Quid? iſta bellatrix iracundia, cum domum redijt, qualis eſt cum uxore? cum liberis? cum familia? an tum quoque eſt utilis?

EXPLA-

EXPLANATIO

DANAIS *inclinantibus, Summam rem perfecit manu,* } cum incendium a nauibus auertit, uimque hoſtium repreſſit, de quo Homet. Iliad. I. Et de eo gloriatur idem Aiax apud Ouid. XIII.

Nempe ego mille meo protexi pectore puppes,
Spem ueſtri reditus.

STOMACHO, } ideſt ira, cuius quaſi ſedem in Stomacho collocarunt. Hinc illae dicendi formulae, Mouere, facere, perdere ſtomachum &c. FORTITVDO *eſt igitur* } Rurſus fortitudinem definit ex Stoicorum ſententia. SPHAERI. } Stoici philoſophi, cuius etiam alibi meminit. NOTIONES } conceptiones, & intelligentias COMMOVE } elegans comparatio coeni, & iracundiae. SENTIES } quia exagitatum ſpirat grauecolentiam. AN *tum quoque eſt utilis ?* } ne, qui arctiore diſciplina indigent, licentia fiant deteriores.

CICERO

EST *igitur aliquid, quod conturbata mens melius poßit facere, quam conſtans? an quiſquam poteſt ſine perturbatione mentis iraſci? Bene igitur noſtri, cũ omnia eſſent in morbis uitia, quod nullum erat iracundia foedius, iracundos ſolos morboſos nominauerunt. Oratorem uero iraſci minime decet, ſimulare non dedecet. an tibi iraſci tũ uidemur, cũ quid in cauſſis acrius, & uehementius dicimus? quid? cum, iam rebus tranſactis, & praeteritis, orationes ſcribimus? num irati ſcribimus?*

Ecquis hoc animaduertit? Vincite,

num aut egiſſe umquam iratum Aeſopum, aut ſcripſiſſe exiſtimamus iratum Attium? aguntur iſta praeclare, & ab oratore quidem melius, ſi modo eſt orator, quam ab ullo hiſtrione; ſed aguntur leniter, & mente tranquilla. Libidinem uero laudare, cuius eſt libidinis? Themiſtoclem, & Demoſthenem mihi profertis: additis Pythagoram, Democritum, Platonem. quid? uos ſtudia libidinem uocatis? quae uel optimarum rerum, ut ea ſunt, quae profertis, ſedata tamen, & tranquilla eſſe debent. Iam aegritudinem laudare, unam rem maxime deteſtabilem, quorum eſt tãdem philoſophorum? quam commode dixit Afranius:

- - dummodo doleat aliquid, doleat quod lubet.

dixit enim de adoleſcente perdito, ac diſsoluto: nos autem de conſtanti uiro, ac ſapienti quaerimus. & quidem illam ipſam iram centurio habeat, aut ſignifer, uel ceteri; de quibus dici non neceße eſt; ne rhetorum aperiamus myſteria. utile eſt enim uti motu animi, qui uti ratione non poteſt: nos autem, ut teſtificor ſaepe, de ſapiente quaerimus.

EXPLANATIO

CONTVRBATA *mens* } iracunda. SIMVLARE *non dedecet.* } Sic etiam Seneca lib. II. de ira. Orator, inquit, non melior eſt quando iratus eſt, ſed quando imitatur iratum. AN *tibi iraſci* } Aliter in lib. II. de Orat. Non mehercle umquam apud iudices, inquit, aut dolorem, aut miſericordiam, aut inuidiã, aut odium excitare dicendo uolui, quin ipſe in commouendis iudicibus ijs ipſis ſenſibus, ad quos illos adducere uellem, permouerer. ECQVIS *hoc animaduertit? Vincite.* } Verba ſunt ex tragoedia Attij poetae. AESOPVM } nobilem illum fabularum actorem, de quo ſupra. LIBIDINEM *uero laudare* } Peripateticorum uerba, & argumenta, quae paullo ſupra appoſuit, nunc ſingula refellit, & primo innuit ſtudium uocari debere, quo ad praeclara facinora obeunda impellimur, potius quam libidinem, aut cupiditatem, ut Peripatetici uocabant. AEGRITVDINEM *laudare,* } Refellit illud Peripateticorum, Aegritudinem eſſe utilem, utiliterq. a natura conſtitutam. DVMMODO *doleat* } Diluit & hoc, quod ex parte Peripateticorum, in ſuperioribus eſt traditum. ILLAM *ipſam iram centurio habeat* } Militi, inquit, iram conuenire concedimus, ſapienti, aut forti non item MYSTERIA. } arcana.

CICERO

AT *etiam aemulari utile eſt, obtrectare, miſereri. cur miſereare potius, quam feras opem, ſi id facere poſſis? an ſine miſericodia liberales eſſe non poſſumus? nõ enim ſuſcipere ipſi aegritudines propter alios debemus, ſed alios, ſi poſſumus, leuare aegritudine. Obtrectare uero alteri, aut illa uitioſa aemulatione, quae riualitati ſimilis eſt, aemulari, quid habet utilitatis? cũ ſit aemulantis, angi alieno bono, quod ipſe non habeat; obtrectantis autem, alieno bono, quod id etiam alius habeat. quis id approbare poſſit, aegritudinem ſuſcipere pro experientia, ſi quid habere uelis? nam, ſolum habere uelle, ſumma dementia eſt. Mediocritates autem malorum quis laudare recte poſſit? quis enim poteſt, in quo libido, cupiditas ue ſit, non libidinoſus, & cupidus eſſe?*

in quo ira, non iracundus? in quo angor, non anxius? in quo timor, non timidus? libidinoſum igitur, & cupidum, & iracundum, & anxium, & timidum cenſemus eſſe ſapientem? de cuius excellentia multa quidẽ dici quamuis fuſe, lateq. poſſint, ſed breuiſſime illo modo, ſapientiam eſſe rerum diuinarum, & humanarum ſcientiam, cognitionemq. quae cauſſa cuiuſque rei ſit. ex quo efficitur, ut diuina imitetur, humana omnia inferiora uirtute ducat. In hunc tu igitur, tamquã in mare, quod eſt uentis ſubiectum, perturbationem cadere tibi dixiſti uideri? quid eſt, quod tantam grauitatem, conſtantiamq. perturbet? an improuiſum aliquid, atque repentinum? quid poteſt accidere tale ei; cui nihil ſubitum eſt, quod homini euenire poſſit? Nã, quod aiunt nimia reſecari oportere, naturalia relinqui: quid tandem poteſt eſſe naturale, quod idem nimium eſſe poſſit? ſunt enim omnia iſta ex errorum orta radicibus: quae euellenda, & extrahenda penitus, nõ circumcidenda, nec amputanda ſunt.

EXPLANATIO

SVSCIPERE *ipſi aegritudines* } Miſericordia enim aegritudo eſt ex malo alieno. OBTRECTARE *alteri* } zelotypiam ſignificat, quae aegritudo eſt, ex eo, quod alter quoque potiator eo, quod ipſe concuperit. VITIOSA *aemulatione* } Eſt in laude aemulatio, quae ſcilicet eſt imitatio uirtutis. Eſt etiam in uitio, ut ea, quae dicta eſt obtrectatio, ſiue zelotypia. QVAE *riualitati ſimilis eſt,* } qoa riuales ſe ſe mutuo aemolantur. ANGI } cruciari, torqueri. MEDIOCRITATES *malorum* } tamquam defectus ſint mala, quorum mediocritatem Peripatetici utilem eſſe dicunt. QVAMVIS *fuſe* } quantumois copioſe, & abondanter. SAPIENTIAM } elegans Sapientiae definitio. Afranius poeta ait Sapientiam filiam eſſe uſus, & memoriae, ſignificaos eam in uſu, & memoria collocatam eſſe. Eius uerſus hi ſuot:

Vſus me genuit, mater peperit Memoria,
Sophiam uocant Graij, uos Sapientiam.

IN *hunc* } In ſapientem. QVOD *homini euenire poſſit?* } Interrogatio eſt, negationem inſerens. NIMIA *reſecari* } id eſt, affectionum exceſſus, cum uirtus in medio conſiſtat. NATVRALIA *relinqui* } Hoc docet Ariſtoteles affectus eſſe naturales, non uoluotarios: Et profecto, qui humanis affectibus non mouetur, homo oon eſt.

CICERO

SED, quoniam ſuſpicor te non tam de ſapiente, quam de te ipſo quaerere; (illum enim putas omni perturbatione eſſe liberum, te uis) uideamus, quãta ſint, quae a philoſophia remedia morbis animorum adhibeãtur. eſt enim quaedam medicina certe: nec tam fuit hominum generi inſenſa, atque inimica natura, ut corporibus tot res ſalutares, animis nullam inuenerit. de quibus eſt hoc etiam merita melius, quod corporũ adiumenta adhibentur extrinſecus, animorum ſalus incluſa in his ipſis eſt. ſed, quo maior eſt in eis praeſtantia, & diuinior, eo maiore indigent diligentia. itaque bene adhibita ratio cernit, quid optimum ſit; neglecta, multis implicatur erroribus. ad te igitur mihi iam conuertenda omnis oratio eſt. ſimulas enim, quaerere te de ſapiente; quaeris autem fortaſſe de te. Earum igitur perturbationum, quas expoſui, uariae ſunt curationes. nam neque omnis aegritudo una ratione ſedatur. alia eſt enim lugenti, alia miſeranti, alia inuidenti adhibenda medicina. eſt enim in omnibus quattuor perturbationibus illa diſtinctio, utrum ad uniuerſam perturbationem, quae eſt aſpernatio rationis, aut appetitus uehementior, an ad ſingulas, ut ad metum, libidinem, reliquasq., melius adhibeatur oratio; & utrum illud non uideatur aegre ferendum, ex quo ſuſcepta ſit aegritudo, an omnium rerum tollenda omnino aegritudo: ut ſi quis aegre ferat, ſe pauperem eſſe, id ne diſputes, paupertatem malum non eſſe, an hominem aegre ferre nihil oportere. nimirũ hoc melius. ne, ſi forte de paupertate non perſuaſeris, ſit aegritudini concedendum: aegritudine autem ſublata proprijs rationibus, quibus heri uſi ſumus, quodam modo etiam paupertatis malum tollitur. ſed omnis eiuſmodi perturbatio, animi placatione abluatur, illa quidem, cum doceas, nec bonum illud eſſe, ex quo laetitia, aut libido oriatur, nec malum, ex quo aut metus, aut aegritudo. uerumtamen haec eſt certa, & propria ſanatio, ſi doceas, ipſas perturbationes per ſe eſſe uitioſas, nec habere quidquã aut naturale, aut neceſſarium: ut ipſam aegritudinem leniri uidemus, cum obijcimus maerentibus imbecillitatem animi effeminati, eumq. eorũ grauitatem, conſtantiamq. laudamus, qui non turbulẽte humana patiantur, quod quidem ſolet eis etiam accidere, qui illa mala eſſe cenſent, ferenda tamen aequo animo arbitrantur.

EXPLANATIO

TE *uis)* } ſcilicet eſſe liberum omni perturbatione, ſicut putas eſſe ſapientem. EST *enim quaedam medicina* } Eadem explicat iam fuſius, quae ſupra etiam dixerat lib. 1. ſed uelut obiter tantum: Animi morbis philoſophiam mederi. TOT *res* } nam prope infioitae ſont medelae ad oiorbos corporis curãdos, qoae a medicis ubertime tractantur. EXTRINSECVS } ope ſcilicet medici, qui extrarios eſt, aliuſq. ab aegroto. IN *eis* } animis. ALIA *miſerenti* } nã & ioter aegritudines aoimi poſita eſt miſericordia.

QVAT-

QVATTVOR *perturbationibus* } Cupiditate,& laetitia ex duobus opinatis bonis:metu,& aegritudine ex duobus opinatis malis. AN *uniuerſam perturbationem* } Nomen enim generale eſt perturbatio, ASPERNATIO *rationis* } id eſt auerſa a recta ratione. NIMIRVM *hoc melius* } ſcilicet ad conſolandum paupertem. QVIBVS *heri* } Heſterna diſputatione,in tertia Tuſculana. ILLA *quidem* } ſcilicet Sanatio,& curatio. PER *ſe* } ex proprietate ſua abſque aliquo extrinſecus adueniente. NATVRALE, *aut neceſſarium*: } Hoc aſſerunt Peripatetici,uidelicet naturales eſſe perturbationes,& neceſſarias,utiliterq. a natura mortalibus datas.

CICERO

PVTAT aliquis uoluptatem eſſe bonum, alius autē pecuniam:tamen & ille ab intemperantia, & hic ab auaritia auocari poteſt. Illa autem altera ratio, & oratio,quae ſimul & opinionem falſam tollit,& aegritudinem detrahit,eſt ea quidem utilior, ſed raro proficit,neque eſt ad uulgus adhibenda. Quaedam autem ſunt aegritudines,quas leuare illa medicina nullo modo poſſit:ut,ſi quis aegre ferat,nihil in ſe eſſe uirtutis, nihil animi,nihil officii,nihil honeſtatis,propter mala is quidem angatur,ſed alia quaedam ad eum ſit admouenda curatio,& talis quidem, quae poſſit eſſe omnium, etiam de ceteris rebus diſcrepantium, philoſophorum. inter omnes enim conuenire oportet, commotiones animorum,a recta ratione auerſas,eſſe uitioſas; ut,etiam ſi nec mala ſint illa,quae metum,aegritudinemue, nec bona,quae cupiditatem, laetitiam ue moueant, tamen ſit uitioſa ipſa commotio. conſtantem enim uolumus quendam,ſedatum,grauem,humana omnia prementem illum eſſe,quem magnanimum, & fortem uirum dicimus:talis autem nec maerens,nec timens,nec cupiens, nec geſtiēs eſſe quiſquam poteſt.eorum enim haec ſunt, qui euentus humanos ſuperiores,quam ſuos animos,eſſe ducunt. Quare omnium philoſophorum,ut ante dixi, una ratio eſt medendi, ut nihil, quale ſit illud, quod perturbet animum, ſed de ipſa ſit perturbatione dicendum.

EXPLANATIO

ET *ille* } qui putat uoluptatem eſſe bonum,& tamquam bonum expetendum. ET *hic* } Qui putat pecuniam eum primis expetendam. OPINIONEM *falſam* } qua falſo opinamur mala eſſe, quae re uera non ſunt,ſi recte feruntur. AEGRE *ferat, nihil in ſe eſſe uirtutis* } Hanc aegritudinem ſignauit Perſius, cum ait:

Virtutem uideant,intabeſcantq. relicta.

QVAE *poſſit eſſe omnium.* } in qua philoſophi omnes conſentiant,etiamſi diſſideant: in ceteris nempe ipſi perturbationi eſſe medendum,non qualis ea ſit diſputandum. COMMOTIONES *animorum &c.* } Definitio eſt perturbationum. METVM } perturbationem de futuro malo. AEGRITVDINEM *ue,* } perturbationem de inopinato praeſenti malo. CVPIDITATEM } perturbationem de futuro bono. LAETITIAM } perturbationem de praeſenti bono. NEC *maerens* } ad aegritudinem refertur. NEC *geſtiens* } ad laetitiam referendum eſt. QVI *euentus humanos &c.* } Senſus eſt:Non perturbatur ſapiens,quia illius animus ſupra fortunam celſa tutus ab arce deſpicit euentus humanos:ſed eorum tantum eſt caſibus humanis perturbari,quorum opinio cum fortuna uerſatur.

CICERO

ITAQVE primum in ipſa cupiditate, cum id ſolum agitur,ut ea tollatur,non eſt quaerendum,bonum illud nec ne ſit, quod libidinem moueat: ſed libido ipſa tollenda eſt:ut,ſiue,quod honeſtum eſt, id ſit ſummum bonum,ſiue uoluptas,ſiue horum utrumque coniunctum,ſiue illa tria genera bonorum,tamen,etiam ſi uirtutis ipſius uehementior appetitus ſit,eadem ſit omnibus ad deterrendum adhibenda ratio. Continet autem ſedationem animi humana in conſpectu poſita natura: quae quo facilius expreſſa cernatur, explicanda eſt oratione communis condicio,lexq. uitae. itaque non ſine cauſſa,cum Oreſtem, fabulam doceret Euripides, primos tres uerſus reuocaſſe dicitur Socrates:

Neque tam terribilis ulla fando oratio eſt,
Neque fors,neque ira caelitum inuectum malum,
Quod non natura humana patiendo ferat.

Eſt autem utilis ad perſuadendum,ea, quae acciderint, ferri & poſſe, & oportere, enumeratio eorum, qui tulerunt.etſi aegritudinis ſedatio & heſterna diſputatione explicata eſt, & in Conſolationis libro, quem in medio(non enim ſapientes eramus)maerore,& dolore conſcripſimus: quodq. uetat Chryſippus ad recentes quaſi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus,naturaeq. uim attulimus;ut magnitudini medicinae doloris magnitudo concederet.

EXPLANATIO

QVOD *libidinem moueat:* } nt aurum, argentum gemmae, forma mnliebris. SIVE, *quod honeſtum eſt* } ui Stoici dicunt. SIVE *uoluptas*, } ut Epicurus, & Ariſtippus. SIVE *horum utrumque* } ut Dinomachus, & Callipho, qui uoluptatem cum honeſtate copularunt. SIVE, *illa tria genera bonorum,* } animi, corporis, & fortunae, nt Plato, & Ariſtoteles. VIRTVTIS *ipſius uehementior appetitus* } In hanc ſententiam eſt illud, quod non ab re Apollini adſcribitur: Ne qnid nimis. Atqne illud Horatianum,

Inſani ſapiens nomen ferat, aequns iniqui,
Vltra quam ſatis eſt uirtutem ſi petat ipſam.

HVMANA *in conſpectu poſita natura* } De hominis miſeria idem Cicero, Plinius, Seneca, & alij copioſiſſime ſcriptitarunt. REVOCASSE } repetiuiſſe: ob elegantiam, ac ſententiae ueritatem. NEQVE *tam terribilis ulla* } Verſus ſunt ex Oreſte tragoedia Euripidis, Latinitate donati a M. Tullio, ut mnlta conſimilia: quibus nullnm eſſe tam graue malum dicit, quod patiendo ferre humana natura non poſſit. ὧδ᾽ εἰπεῖν, Tam grane dictu, dixit Euripides. ENVMERATIO *eorum* } potiſſima enim ſunt exempla ad perſuadendnm. HESTERNA *diſputatione* } tertia Tuſculana. IN *medio maerore,* } luctu adhuc recenti ex obitu filiae. NON *enim ſapientes eramus*) } in morte filiae aequanimiter ferenda. doluit enim intemperanter, & inſolabiliter. NATVRAEQ. *uim attulimus* } Dum uidelicet non exſpectaui, nt dolor tempore ſedaretur, admitteretq. medelas. nam, ut Ouidius quoque canit,

Qnis matrem niſi mentis inops in funere nati
Flere uetet? Non hoc illa monenda loco eſt.

CICERO

SED *aegritudini, de qua ſatis eſt diſputatum, finitimus eſt metus: de quo pauca d cenda ſunt. Eſt enim metus, ut aegritudo praeſentis, ſic ille futuri mali. itaque non nulli aegritudinis partem quandam metum eſſe dicebant. alij autem metum praemoleſtiam appellabant, quod eſt quaſi dux conſequentis moleſtiae. Quibus igitur rationibus inſtantia feruntur, eiſdem contemnuntur ſequentia. nam uidendum eſt in utriſque, ne quid humile, ſummiſſum, molle, effeminatum, fractum, abiectumq. faciamus. Sed, quamquam de ipſius metus incõſtantia, imbecillitate, leuitate dicendum eſt: tamẽ multum prodeſt, ea, quae metuuntur, ipſa contemnere. itaque, ſiue caſu accidit, ſiue conſilio, percommode factum eſt, quod eis de rebus, quae maxime metuuntur, de morte, & de dolore, primo, & proximo die diſputatum eſt. quae ſi probata ſunt, metu magna ex parte liberati ſumus. Ac de malorum opinione hactenus: uideamus nunc de bonorum, id eſt de laetitia, & de cupiditate. Mihi quidem in tota ratione ea, quae pertinet ad animi perturbationem, una res uidetur cauſſam continere, omnes eas eſſe in noſtra poteſtate, omnes iudicio ſuſceptas, omnes uoluntarias. hic igitur error eſt eripiendus, haec detrahenda opinio: atque, ut in malis opinatis tolerabiliora, ſic in bonis ſedatiora ſunt efficienda ea, quae magna, & laetabilia dicuntur.*

EXPLANATIO

PRAEMOLESTIAM } quaſi dicat moleſtiae futurae anticipationem. INSTANTIA } praeſentia mala. IN *utriſque* } Et in praeſentibus malis, & in conſequenlibus, ſiue futuris. PRIMO, *& proximo die* } in prima, & ſecuuda Tuſculana. DE *bonorum* } ſcilicet opinione. VNA *res uidetur cauſſam continere,* } in hoc tota cauſſa conſiſtit. INVIDERE *aegritudinis ſit* } aegritudini enim inuidentia ſubijcitur, quae ex alienis malis laetatur, ex alienis bonis torquetur. Hinc illud Ouidiannm:

——Intabeſcitq. uidendo
Succeſſus hominum, carpitq. & carpitur una.

VT *confidere decet* } Confidere hic in bonam partem accipitur, ut apud Virgilium,

——Et afflictis meiius confidere rebus.

Apud Papinium nero confidentia pro temeritate, & andacia uſurpatur,

Grandem, atque atrocem coerce confidentiam.

GAVDERE *decet &c.* } tamquam gaudium ſit honeſtum, laetitia turpis. CONTRACTIONEM *animi* } in maerore, & aegritudine. ELATIONEM } in gaudio, & laetitia. NAEVIANVS *Hector,* } a Naeuio poeta introductns. LAETVS *ſum laudari* } Et ad Catonem Epiſt. lib. xv. Laetus ſum laudari me, inqnit Hector, opinor apnd Naeuium, abs te pater laudato uiro. ea eſt enim profecto iucũda laus, quae ab his proficiſcitur, qui ipſi in laude uixerunt. ALITER *ille* } elatione indecora, & turpi laetitia. APVD *Trabeam* } nomen eſt poetae Comici. M. Tullius alibi, uſurpat uerſiculos Trabeae, lib. II. de Fin. MALORVM, *& bonorum* } omnium perturbationum, quarum duae de opinatis malis ſunt, totidem de opinatis bonis. AD *alium motum* } ad aliam perturbationem. nihil enim aliud eſt perturbatio, quam turbidior motus a ratione auerſus.

CICERO

ATQVE hoc quidem commune malorum, & bonorum: ut, ſi iam difficile ſit perſuadere, nihil earũ rerum, quae perturbent animum, aut in malis, aut in bonis eſſe habendum, tamen alia ad alium motum curatio ſit adhibenda, aliaq. ratione maleuolus, alia amator, alia rurſus anxius, alia timidus corrigendus. Atque erat facile, ſequentem eam rationem, quae maxime probatur de bonis, & malis, negare umquam laetitia affici poſſe inſipientem, quod nihil umquam haberet boni: ſed loquimur nunc more communi. ſint ſane iſta bona, quae putantur, honores, diuitiae, uoluptates, ceteraq.: tamen in eis ipſis potiundis exſultans, geſtienſq. laetitia turpis eſt: ut, ſi ridere conceſſum ſit, uituperetur tamen cachinnatio. eodem enim uitio eſt effuſio animi in laetitia; quo in dolore contractio: eademq. leuitate cupiditas eſt in appetendo, quae laetitia in fruendo: &, ut nimis afflicti moleſtia, ſic nimis elati laetitia iure iudicantur leues. Et cum, inuidere, aegritudinis ſit; malis autem alienis uoluptatem capere, laetitiae; utrumque immanitate, & feritate quadam proponenda caſtigari ſolet. Atque, ut confidere decet, timere nõ decet: ſic gaudere decet, laetari non decet: quoniam, docendi cauſſa, a gaudio laetitiam diſtinguimus. Illud iam ſupra diximus, fieri contractionem animi recte nũquam poſſe, elationem poſſe. aliter enim Naeuianus ille gaudet Hector;

Laetus ſum
Laudari me, pater, ab te laudato uiro;

aliter ille apud Trabeam Chaerea,

Laena delenita argento nutum obſeruabit meum,
Quid uelim, quid ſtudeam. adueniens digito impellam ianuam;
Fores patebũt. de improuiſo Chryſis ubi me adſpexerit,
Alacris obuiam mihi ueniet, complexum expotans meum;
Mihi ſe dedet.

quam haec pulchra putet, ipſe iam dicet.

——Fortunam ipſam anteibo fortunis meis.

EXPLANATIO

MAXIME *probatur* } a Stoicis. DE *bonis, & malis* } id eſt, honeſto, & turpi. QVOD *nihil umquam haberet boni* } nam, cum Stoici id ſolum bonum eſſe uelint, quod ſit honeſtum: idq. ſolum malum, quod turpe; cetera, quibus inſipiens laetatur, ut ſunt diuitiae, uoluptates, honores, in bonis non ſunt. ſed ἀδιάφορα, id eſt indifferentia. QVAE *putantur* } ab omnibus, excepta ſchola Stoicorum. qui non eſſe bona illa aſſerunt. SI *ridere* } quamuis ridere. CACHINNATIO. } ſolutus, & immoderatus riſus. Riſus, & laetitiae affectus in ſplene eſt. Plinius in XI. ait Sunt qui putent adimi riſum ſimul homini exempto liene, intemperantiamq. ioci conſtare lienis magnitudine. Hinc illud Perſianum,

Sed ſum petulanti ſplene cachinno.

Splenem autem, & lienem pro eodem uiſcere accipi ſatis notum: unde ſplenetici, & lienoſi dicti, quorum affictus eſt lien. Nam & ille apud Trabeam uoluptatem animi, laetitiam nimiam dicit, eandem, quam ille Caecilianus, qui omnibus laetitijs laetum ſe eſſe narrat. DIGITO *impellam* } Mira eloquentia, quae hyperbole expreſſiſſima eſt. nam uno digito nihil minus dici poteſt. conſimile eſt illud Terentianũ: Qui mihi nunc uno digitulo fores aperis fortunatus: nae tu iſtas ſaxo calcibus ſaepe inſultabis fruſtra. ALACRIS } feſtina, & laetabunda. QVAM *haec pulchra* } Haec Ciceronis uerba ſunt. IPSE } amator. FORTVNAM *ipſam* } Talia apud Trebeam dicit iuuenis amator immodica laetitia exſultans. Nihilq. per hyperbolem expreſſius.

CICERO

HAEC laetitia quam turpis ſit, ſatis eſt diligenter attendentem penitus uidere. &, ut turpes ſunt, qui efferunt ſe laetitia tum, cum fruuntur uenereis uoluptatibus: ſic flagitioſi, qui eas inflammato animo concupiſcunt. Totus uero iſte, qui uulgo appellatur amor, (nec hercule inuenio, quo nomine alio poſſit appellari) tantae leuitatis eſt, ut nihil uideam, quod putem conferendum: quem, Caecilius,

——deum qui non ſummum putet,
Aut ſtultum, aut rerum eſſe imperitum exiſtimat;
Cui in manu ſit, quem eſſe dementem uelit,
Quem ſapere, quem ſanari, quem in morbum inijci;
Quem contra amari, quem acceerſiri, quem expeti.

o praeclaram emendatricem uitae poeticam, quae amorem, flagitij, & leuitatis auctorem, in concilio deorum collocandum putet. de comoedia loquor: quae, ſi haec flagitia non probaremus, nulla eſſet omnino. Quid autem ex tragoedia princeps ille Argonautarum?

Tu me amoris magi', quam honoris, ſeruauiſti gratia.

quid ergo? hic amor Medeae quanta miſeriarum incendia excitauit? atque ea tamen apud alium poetam patri dicere audet, ſe coniugem habuiſſe

Illum, Amor quem dederat, qui plus pollet, potiorq. eſt patre.

EXPLANATIO

SIC *flagitioſi,* } facinoroſi, & ſceleſti. QVI *eas* } Veneteas uoluptates. AMOR *tantae leuitatis* } Amorem figurant pinnatum, & uolaticũ, quia nihil amantibus leuius, nihil mutabilius inuenitur: qui, ut

inquit Plautinus amator, maritimis moribus agitantur: &, ut eleganter expreſſit Propertius,

Scilicet alterna quoniam iactamur in unda,
Noſtraq. non ullis permanet aura locis.

Puer fingitur: quia puerilibus moribus & leuitate praediti ſunt amatores, & ſine ſenſu uiuunt, nec plus ſapiunt, quã pueri. Contra: Magnus deus eſt amor: ut inquit Plato in Sympoſio, & apud homines deosq. mirandus. Graece dicitur ἔρω, quia, ut interpretatur idem Plato in Cratylo, influit extrinſecus per oculos: ex quo illud Propertianum,

Si neſcis, oculi ſunt in amore duces.

CAECILIVS, } poeta comicus. DEVM } Stobaeus cap. 61. adducit uerſus Euripidis ex Ange, ex quibus Caecilius hos uertit. Idem uerſus leguntur apud Athenaeum lib. 13. ſed mendoſi. IN *morbum inijci*, } Qui amat, in morbo eſt, & eo quidem grauiſſimo: ideoq. apud Plautum in Ciſtellaria loquitur puella nomine Gymnaſium, Bono animo eſto, erit iſti morbo melius. Subiungit Silenium: Confidam fere, ſi medicus ueniat, qui huic morbo facere medicinam poteſt. O *praeclaram* } Ridet eorum inſaniam qui inter deos numerandum amorem, quem ἔρωτα Graeci, putarunt. Atque huc faciunt, quae Seneca in Hippolyto ſcribit,

Deum eſſe amorem turpi ſeruitio fauens
Finxit libido: quoque liberior foret,
Titulum furori numinis falſo addidit.

SI *haec flagitia non probaremus*, } Tamquam qui probant flagitia, inuitent ad flagitioſa poemata condenda. De comoedia quaeſitum eſt inter ueteres, an ſit poema. Hinc illud Horatianum,

Iccirco quidam comoedia necne poema
Eſſet, quaeſiuere: quod acer ſpiritus ac uis
Nec uerbis, nec rebus ineſt.

Ex *tragoedia* } Ennij forte, cui titulus eſt Medea, de qua in 1. de Fin. PRINCEPS *ille Argonautarum?* } Iaſonem intelligit. INCENDIA *excitauit?* } Alludit forſitan ad incenſam a Medea nouam nuptam una cum Creontis regia. APVD *alium poetam fortaßis* } Attium, qui & ipſe Medeam ſcripſit. QVI *plus pollet*, } De ui amoris eleganter Ouid. paſſim in lib. de Amorib. & alibi,

Tu ſuperos, ipſumque Iouem, tu numina ponti
Victa domas, &c.

CICERO

SED poetas ludere ſinamus; quorum fabulis in hoc flagitio uerſari ipſum uidemus Iouem: ad magiſtros uirtutis, philoſophos ueniamus; qui amorem negant ſtupri eſſe, & in eo litigant cum Epicuro, non multum, ut opinio mea fert, mentiente. quis eſt enim amor iſte amicitiae? cur neque deformem adoleſcentem quiſquam amat, neque formoſum ſenem? mihi quidẽ haec in Graecorum gymnaſijs nata conſuetudo uidetur; in quibus iſti liberi, & conceſſi ſunt amores. bene igitur Ennius: Flagitij principium eſt, nudare inter ciues corpora. qui ut ſint, ſicut fieri poße uideo, pudici, ſoliciti tamen, & anxij ſunt, eoq. magis, quod ſe ipſi continent, & exercent. Atque, ut muliebres amores omittam, quibus maiorem licentiam natura conceſſit: quis aut, de Ganymedis raptu, dubitat, quid poetae uelint; aut non intelligit, quod apud Euripidem & loquatur, & cupiat Laius? quid denique homines doctiſſimi, & ſummi poetae de ſe ipſis & carminibus edant, & cantibus? fortis uir in ſua rep. cognitus, quae de iuuenum amore ſcripſit Alcaeus? nam Anacreontis quidem tota poeſis eſt amatoria. maxime uero omnium flagraſſe amore Rheginum Ibicum, apparet ex ſcriptis. atque horum omnium libidinoſos eſſe amores uidemus.

EXPLANATIO

IOVEM: } de cuius amoribus, atque adulterijs omnes fere poetarum fabulae ſcatent. QVI *amorem negant ſtupri eße*, } ut Plato, qui non formam corporis diligendam admonet, ſed pulchritudinem animi exoſculandam. Vt etiam Ariſtoteles, qui lib. 5. Polit. conſuetudinis cum pueris cauſſam ait uideri debere non libidinem, ſed amorem. GYMNASIIS } ubi nudi iuuenes exercere ſe conſueuerant. IN *quibus conceſſi ſunt amores*. } Fuerunt apud Graecos conceſſi, liberiq. amores adoleſcentulorum: immo, ut auctor eſt M. Tullius in lib. de Rep. probro erat adoleſcentibus Graecorum, ſi amatores non haberent. NVDARE *inter ciues corpora*. } Graeca res eſt, ut inquit Plinius, nihil nudare. Plato in v. de Rep. non ſolum uiris, ſed etiam mulieribus corpora nudanda, exercendaq. gymnaſticis exercitationibus eſſe permittit. VT *ſint*, } quamuis ſint. DE *Ganymedis raptu* } Finxerunt poetae Iouem in aquila rapuiſſe catamitum Ganymedẽ. Huius rei meminit etiam in prima Tuſculana. APVD *Euripidem* } in Phoeniſſis, ubi & notum Laij, & oraculum ipſi redditum legere eſt. ALCAEVS } inter poetas lyricos Graecos magnificus. Huius in

Lycum puerum amores refert Horatius in Odis, ſicut & Anacreontis in Bathyllum. RHEGINVM *Ibicum*] lyricum poetam apud Graecos ſamigeratum, a quo genus metri dictum Ibicum. Rhegiuus dictus eſt a patria Rhegio, quod opidum in margine Italiae ſiitum eſt, cui Graeci nomen dedere ab argumento dehiſcendi. Rhegion enim Graece abruptum prounnciatur.

CICERO

Philoſophi ſumus exorti, & a uctore quidem noſtro Platone, quem non iniuria Dicaearchus accuſat, qui amori auctoritatem tribueremus. Stoici uero & ſapientem amaturum eſſe dicunt: & amorem ipſum, conatum amicitiae faciundae ex pulchritudinis ſpecie, definiunt. qui ſi quis eſt in rerum natura ſine ſolicitudine, ſine deſiderio, ſine cura, ſine ſuſpirio: ſit ſane: uacat enim omni libidine: haec autem de libidine oratio eſt.. ſin autem eſt aliquis amor, ut eſt certe, qui nihil abſit, aut non multum ab inſania, qualis in Leucadia eſt:

Siquidem eſt quiſquam deus, cui ego ſim curae.

at id erat deis omnibus curandum, quemadmodum hic frueretur uoluptate.

Heu me infelicem.

nihil uerius. probe & ille:

Sanus ne es, qui temere lamentare?

ſic inſanus ſuis etiā uidetur. at quas tragoedias effecit?

Te Apollo ſancte, fer opem, teq. omnipotens Neptune
inuoco,
Voſq. adeo uenti.

mundum totum ſe ad amorem ſuum ſubleuandum conuerſurum putat; Venerem unam excludit, ut iniquam.

Nam, quid ego te appellem, Venus?

eā prae libidine negat curare quidquam. quaſi uero ipſe non propter libidinē tāta flagitia & faciat, & dicat.

EXPLANATIO

DICAEARCHVS] nobilis Peripateticus. AMORI *auctoritatem*] Plato in Sympoſio, Phaedroq. amorem miro praeconio ſuſtollit. SAPIENTEM *amaturum*] Adſtipulatur huic ſententiae illud Africani: Amabit ſapiens, cupient ceteri. Laert. Ἔρως ἐςὶν ἐπιβολὴ φιλοποιΐας (Ita enim legendum) διὰ κάλλος ἐμφαινόμενον. CONATVM] nomen eſt quarti ordinis. FACVNDAE *amicitiae*] Ab amore amicitia eſt nominata. eſt enim amor princeps ad amicitiam coniungendam. auctor M. Tullius in Laelio. Ex *pluchritudinis ſpecie*] Amor, ut definiunt Stoici, & refert Laertius, eſt concupiſcentia quaedam inſidiatrix induſtriae, & ſtudij per apertā, ac ſe ingerentem pulchritudinem. Amor ab adſpectu ducit originem. nam, ut Muſaeo placet, cauſſa omnis amoris, & origo eſt oculus: ideoque ſiquis pulchritudine polleat oculorum, ac nitore, ſaepius intuēdo inſanire compellit. Hinc illud Appuleianum, Iſti tui oculi per meos oculos ad intima delapſi praecordia, meis medullis acerrimum commouent incendium. QVI *ſi quis*] Huiuſmodi eſt amor ille honeſtus, quem Plato caeleſtem uocat. SIN *autem eſt aliquis*] Huiuſmodi eſt uulgaris, & communis amor. SIN *autem eſt aliquis amor:*] Imperfecta ſententia: ni ſi huc accommodetur illud, infra longe poſitum: Sic igitur affecto. IN *Leucadia*] Turpilij comici fabula, cuius uerba ſubdit. HEV *me infelicem*] Rurſus poetae uerba ſub amatoris perſona, ſicq. deinceps uelnti dialogiſmo ſua, & poetae uerba miſcet. Eſtq. haec inſani amoris deſcriptio, ut ſuperior illa honeſti, atque diuini, quem ne Stoici quidem improbant, & tantis laudibus uehit Plato.

CICERO

Sic igitur affecto haec adhibenda curatio eſt, ut ei, illud, quod cupiat, oſtendatur, quam leue, quam cōtemnendum, quam nihil ſit omnino, quam facile uel aliunde, uel alio modo perfici, uel omnino negligi poſſit. Adducendus eſt etiam nonnunquam ad alia ſtudia, ſolicitudines, curas, negotia. Loci denique mutatione, tamquam aegroti non conualeſcentes, ſaepe curandus eſt. Etiam nouo quodam amore ueterem amorem, tamquam clauo clauum, eijciendum putant. Maxime autem admonendus, quantus ſit furor amoris. omnibus enim ex animi perturbationibus eſt profecto nulla uehementior: ut, ſi iam ipſa illa accuſare nolis, ſtupra dico, & corruptelas, & adulteria, inceſta denique, quorum omnium accuſabilis eſt turpitudo: ſed, ut haec omittamus, perturbatio ipſa mētis in amore foeda per ſe eſt. nam, ut illa praeteream, quae ſunt furoris, haec ipſa per ſeſe quam habent laeuitatem, quae uidentur eſſe mediocria?

——iniuriae,
Suſpiciones, inimicitiae, indutiae,
Bellum, pax rurſum. incerta haec ſi tu poſtules
Ratione certa facere; nihilo plus agas,
Quam ſi des operam, ut cum ratione inſanias.

haec inconſtantia, mutabilitaſq. mentis quem non ipſa prauitate deterreat? Eſt etiam illud, quod in omni perturbatione dicitur, demonſtrandum, nullam eſſe, niſi opinabilem, niſi iudicio ſuſceptam, niſi uoluntariam. etenim, ſi naturalis amor eſſet; & amarent omnes, & amarentur, & ſemper amarent, & idem amarent; neque alium pudor, aliū cogitatio, alium ſatietas deterreret.

EXPLANATIO

SIc *igitur affecto*} Eleganter ſubiungit, quibus remediis inſano amori ſuccurrendum ſit, quae fere, & ab Ouidio in libris de remedio ponuntur. Ad *alta ſtudia*,} Sic Ouidius,

Otia ſi fugias, periere Cupidinis arcus. Item,
Cedit amor rebus: res age: tutus eris.

Loci *mutatione*} Sic Propertius,

Quantum oculis, animo tam procul ibit amor. Et Ouidius:
I procul, & longas carpere perge uias.

Etiam *nouo quodam amore*} Ouidius,

Succeſſore nouo tollitur omnis amor.

Tamqvam *clauo clauum*.} Prouerbium. Inivriae, *ſuſpiciones*, *&c.* Verba ſunt Parmenonis apud Terentium in Eunucho: quae ob ſingularem elegantiam repetit etiam Horatius in Sermonibus. Nisi *opinabilem*} Ex opinione, iudicio, uoluntate natam, non natura exortam.

CICERO

IRa uero quamquam diu perturbat animum, dubitationem inſaniae non habet: cuius impulſu exſiſtit etiam inter fratres tale iurgium:

Quis homo te exſuperauit umquam gentium impudentia?
Quis autem malitia te?

noſti, quae ſequuntur. alternis enim uerſibus intorquentur inter fratres grauiſſimae contumeliae: ut facile appareat, Atrei filios eſſe, eius, qui meditatur poenam in fratrem nouam:

Maior mihi moles, maius miſcendum malum,
Qui illius acerbum cor contundam, & comprimam.

quae igitur hae erunt moles? audi Thyeſtem ipſum:

Impius hortatur me frater, ut meos malis miſer
Mandem natos: eorum uiſcera apponit.

quid eſt enim, quo non progrediatur eodem ira, quo furor? itaque iratos proprie dicimus exiſſe de poteſtate, id eſt de conſilio, de ratione, de mente. horum enim poteſtas in totum animum eſſe debet. his autem ſunt ſubtrahendi, in quos impetum conantur facere, dum ſe ipſi colligant: (quid eſt autem, ſe ipſum colligere, niſi, diſſipatas animi partes rurſum in ſuum locum cogere?) aut rogandi, orandiq. ſunt, ut, ſi quã habent ulciſcendi uim, differant in tempus aliud, dum deferueſcat ira. deferueſcere autem certe ſignificat ardorem animi inuita ratione excitatum. ex quo illud laudatur Architae: qui cum uillico factus eſſet iratior, quo te modo, inquit, accepiſſem, niſi iratus eſſem?

EXPLANATIO

IRa *uero quamquam diu perturbat animum, dubitationem inſaniae non habet*} Mendum eſt in uerbo, Quamquam. ueteres libri, quos ego uiderim, habent, Quae quam, deprauate omnino, ſi reſpicimus, dictio Ira quo referatur. quod ſi coniecturae locus eſt, ita legerem: Ira uero, quamdiu perturbat animum, dubitationem inſaniae non habet. Haec Paullus pater. Dvbitationem *inſaniae*} id eſt, nemo dubitat, inſaniam eſſe iram, quamdiu durat. Vnde Horat. Ira furor breuis eſt. Inter *fratres*} ſiue Atrei filios Agamemnonem, & Menelaum, ſiue Thyeſtem, & Atreum. nam utrique contendentes odioſe introducuntur a poetis, maxime tragicis. quemadmodum etiam hic locus ex fabula quapiam tranſumptus eſt, ſiue Ennii, ſiue Attii, quorum Thyeſtes citatur: ſiue Euripidis Iphigenia Aulidenſi. Maior *mihi moles*} Ita etiam apud Senecam Atreus:

Age anime fac quod nulla poſteritas probet:
Sed nulla taceat; aliquod audendum eſt nefas,
Atrox, cruentum, tale quod frater meus
Suum eſſe malit,

Malis} maxillis Virg. Potniades malis mẽbra abſumpſere quadrigis. Mandem} Luc. l. II. Ne Saturnus cum malis manderet adeptus. Exisse *de poteſtate*} non eſſe mentis compotes, non apud ſe eſſe. Idẽ quoque ſupra in libro. III. Dvm *ſe ipſi colligant*:} ad ſe redeant, diſſipatas animi partes rurſus in ſuum locum congregent. Differant *in tempus*} Id uero praeſentiſſimum iracundiae remedium mora, atque dilatio, dum relangueſcat animi feruor. Defervescere *autem*} ut paullo ante explanauit, Colligere; ſic nunc, Deferueſcere. Architae} Tarentini philoſophi. Meminit huius apophthegmatis Plutarch. de ſera numinis animaduerſione.

C I C E R O

VBI ſunt ergo iſti, qui iracundiam utilem dicunt? poteſt utilis eſſe inſania? At naturalis eſt. An quidquam eſſe poteſt ſecundum naturam, quod ſit repugnante ratione? quo modo autē, ſi naturalis eſſet ira; aut alius alio magis iracundus eſſet; aut finem haberet prius, quam eſſet ulta, ulciſcendi libido; aut quemquam paeniteret, quod feciſſet per iram? ut Alexandrum regem uidemus: qui, cum interemiſſet Clytum, familiarem ſuum, uix a ſe manus abſtinuit: tanta uis fuit paenitendi. Quibus cognitis, quis eſt, qui dubitet, quin hic quoque motus animi ſit totus opinabilis, ac uoluntarius? quis enim dubitarit, quin aegrotationes animi, qualis eſt auaritia, gloriae cupiditas, ex eo, quod magni aeſtimetur ea res, ex qua animus aegrotat, oriantur? unde intelligi debet, perturbationem quoque omnem eſſe in opinione. & ſi fidentia, id eſt firma animi confiſio, ſcientia quaedam eſt, & opinio grauis, non temere aſſentiens: metus quoque eſt diffidentia exſpectati, & impēdētis mali. &, ſi ſpes eſt exſpectatio boni: mali exſpectationem eſſe neceſſe eſt metum. ut igitur metus, ſic reliquae perturbationes ſunt in malo. ergo, ut conſtantia ſcientiae, ſic perturbatio erroris eſt. Qui autem natura dicuntur iracundi, aut miſericordes, aut inuidi, aut tale quid, ij ſunt eiuſmodi conſtituti, quaſi mala ualetudine animi, ſanabiles tamen: ut Socrates dicitur. cum multa in conuentu uitia collegiſſet in eum Zopyrus, qui ſe naturam cuiuſque ex forma perſpicere profitebatur, deriſus eſt a ceteris, qui illa in Socrate uitia non agnoſcerent; ab ipſo autem Socrate ſubleuatus eſt, cum illa ſibi uitia ineſſe, ſed ratione a ſe deiecta diceret.

E X P L A N A T I O

ISTI } Peripatetici. INSANIA } iracundia enim, breuis inſania eſt. AT *naturalis eſt* } Obiectio: cui reſpondet, quod ſequitur; An quidquam eſſe poteſt ſecundum naturam, quod ſit repugnante ratione? & eſt ſententia, niſi fallor, multo concinnior, quam ſi legas, ut antea, Aut naturalis eſt? cum praecedenti membro connectens. Vt autem hunc locum una dempta littera, correximus: ſic paullo poſt alium, una immutata, reſtituimus, nam, ubi legebatur, Prius quam eſſet ulla ulciſcendi libido, nos meliore, ut opinamur, ſententia, repoſuimus; Prius, quam eſſet ultra ulciſcendi libido. Haec Paullus pater. CVM *interemiſſet Clytum,* } Hiſtoria nemini ferme ignota eſt, & apud plures exſtat. maxime putatur exacerbaſſe Alexandrū Clytus, cōmunicatione rerum Alexādri cum aliis, uerſibus commemoratis ex Andromacha Euripidis:

Οἴμοι καθ' Ἑλλάδ' ὡς κακῶς νομίζεται,
Ὅταν τρόπαια πολεμίων στήσῃ στρατὸς,
Οὐ τῶν πονούντων τοὔργον ἡγοῦνται τόδε,
Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς τὴν δόκησιν ἄρνυται.
Ὃς εἷς μετ' ἄλλων μυρίων πάλλων δόρυ,
Οὐδὲν πλέον δρῶν ἑνὸς, ἔχει πλείω λόγον.

QVIS *enim dubitauerit*, } Concludit diſputationem, qua conformare inſtituit, uoluntarias eſſe animi perturbationes, & ex opinione, iudicioq. ſuſcipi, praeter naturam. FIDENTIA } Fortitudinis pars eſt Fidentia. Ei opponitur Diffidentia: ut ſpei metus. ZOPYRVS, } Alcibiadis praeceptorem fuiſſe tradit Plutarchus. M. Tullius de Zopyro in lib. de Fato explicatius dixit: Qui ſe profitebatur hominū mores, naturasq. ex corpore, oculis, uultu. fronte pernoſcere, &c. is autem eſt Graecis φυσιογνώμων.

C I C E R O

ERGO, ut optima quiſque ualetudine affectus, poteſt uideri alius, ut natura, ad aliquem morbū proclinior: ſic animus alius ad alia uitia propenſior. qui autem non natura, ſed culpa uitioſi eſſe dicuntur, eorū uitia conſtant ex falſis opinionibus rerum bonarum, ac malarum, ut ſit alius ad alios motus, perturbationesq. proclinior. inueteratio autem ut in corporibus aegrius depellitur, ſic in animis quoque perturbatio: citiusq. repentinus oculorum tumor ſanatur, quam diuturna lippitudo depellitur. Sed, cognita iam cauſſa perturbationum, quae omnes oriuntur ex iudicijs opinionum, & uoluntatibus, ſit iam huius diſputationis modus. Scire autem nos oportet, cognitis, quoad poſſint ab homine cognoſci, bonorum & malorum finibus, nihil a philoſophia poſſe aut maius, aut utilius optari, quam haec, quae a nobis hoc quattriduo diſputata ſunt. morte enim contempta, & dolore ad patiendum leuato, adiunximus ſedationem aegritudinis: qua nullum homini maius malum eſt. etſi enim omnis animi perturbatio grauis eſt, nec multum differt ab amentia: tamen ita ceteros, cum ſint in aliqua perturbatione aut metus, aut laetitiae, aut cupiditatis, commotos modo, & perturbatos dicere ſolemus; at eos, qui ſe aegritudini dediderunt, miſeros, afflictos, aerumnoſos, calamitoſos. itaque non fortuito factum uidetur, ſed a te ratione propoſitum, ut ſeparatim de aegritudine, & de ceteris perturbationibus diſputaremus. in ea eſt enim fons miſeriarum, & caput. ſed & aegritudinis, & reliquorum animi morborum una ſanatio eſt, omnes opinabiles eſſe, & uoluntarios, eaq. re ſuſcipi, quod ita rectum eſſe uideatur. hunc errorem, quaſi radicem omnium malorum, ſtirpitus philoſophia ſe extracturam pollicetur. demus ergo nos huic excolendos, patiamurq. nos ſanari. his enim malis inſidentibus, non modo beati, ſed ne ſani quidem

eſſe

eſſe poſſumus. aut igitur negemus quidquam ratione cõ ſici; cum contra nihil ſine ratione recte fieri poſſit: aut, cum philoſophia ex rationum collatione conſtet, ab ea, ſi & boni, & beati uolumus eſſe, omnia adiumenta, & auxilia petamus bene, beateq. uiuendi.

EXPLANATIO

VALETVDINE} ualetudo *μέσον* eſt: dicimus enim bonam, & malam ualetudinem. INVETERATIO} inueterata affectio. AEGRIVS} difficilius. PERTVRBATIO} quae ſcilicet inueterata eſt. CITIVSQ. *repentinus*.} In hanc ſententiam dictum eſt ab Ouidio de Remedio,

Principiis obſta, ſero medicina paratur,
Cum mala per longas inualuere moras.

DISPVTATIONIS *modus*} Iam finem, inquit, imponamus huic quartae Tuſculanae. QVOAD *poſſint*} Hoc eo dicit, quod tam diuerſae ſunt inter philoſophos de bonorum malorumq. finibus opiniones, ut nix certi aliquid conſtitui ab his poſſit. Hoc *quattriduo*} his quattuor libris. MORTE *enim contempta*,} hoc ad primam Tuſculanam pertinet. Eſt enim epilogus ſuperiorum. DOLORE *leuato*,} ad ſecundam Tuſculanã referendum eſt. SEDATIONEM *aegritudinis*;} hoc in tertio latiſſime explicatum. AT *eos*} Aegritudinem multo ceteris perturbationibus deteriorem eſſe docet. SEPARATIM *de aegritudine*} in tertia Tuſculana. DE *ceteris*} perturbationibus, in quarta. IN *ea*} ſcilicet aegritudine. STIRPITVS} Metaphora prouerbialis: una cum ſtirpe, ut nullae etiam fibrae eremaneant. HVIC} philoſophiae. SANARI} cum philoſophia ſit medicina animorum, & philoſophus medius. NE *ſani quidem*} Inſani ergo, ut ad Stoicorum paradoxon reſpiciat, Omnes ſtultos inſanire. AVT *igitur*} Concluſio per diſiunctum: ſolã philoſophiã conſtare bene, beateq. uiuendi rationem.

IN

M. TVLLII. CICERONIS TVSCVLANARVM DISPVTATIONVM AD. M. BRVTVM

LIBRVM. V.

VIRTVTEM. AD. BEATE. VIVENDVM ſe ipſa eſſe contentam.

Commentarius Aldi Mannuccij.

ARGVMENTVM

QVINCTA, eademq. nouiſsima Tuſculana ceteris uberior eſt, & ſapientis mentem reficit: nam, uirtutum gradibus ablatis, perfectam earum ideam unam ſtatuit, quae nec minui poſsit, nec augeri: atque ſeipſa ſit ad beatam uitam contenta. Quare ſapiens uirtute ſemper beatus.

CICERO

*Q*VINCTVS *hic dies, Brute, finem faciet Tuſculanarum diſputationum: quo die eſt a nobis ea de re, quam tu ex omnibus maxime probas, diſputatum. placere enim tibi admodum ſenſi ex eo libro, quem ad me accuratiſſime ſcripſiſti, & ex multis ſermonibus tuis, uirtutẽ ad beate uiuendum ſe ipſa eſſe contentam. quod etſi difficile eſt probatu, propter tam uaria, & tam multa tormenta fortunae; tale tamen eſt, ut elaborandũ ſit, quo facilius probetur. nihil eſt enim omnium, quae in philoſophia tractantur, quod grauius, magnificentiusq. dicatur. nam, cum ea cauſſa impulerit eos, qui primi ſe ad philoſophiae ſtudium contulerunt, ut, omnibus rebus poſthabitis, totos ſe in optimo uitae ſtatu exquirendo collocarent: profecto ſpe beate uiuendi tantam in eo ſtudio curam, operamq. poſuerunt. quod ſi ab ijs inuenta, & perfecta uirtus eſt; & ſi praeſidij ad beate uiuendum in uirtute ſatis eſt: quis eſt, qui non praeclare & ab illis poſitam, & a nobis ſuſceptam operam philoſophandi arbitretur? ſin autem uirtus ſubiecta ſub uarios, incertosq. caſus famula fortunae eſt, nec tantarum uirium eſt, ut ſe ipſa tueatur: uereor, ne non tam uirtutis fiducia nitendum nobis ad ſpem beate uiuendi, quã uota facienda uideantur.*

EXPLANATIO

FINEM *faciet Tuſculanarum diſputationum:*} tamquam ſingulorum dierum ſingulae ſint diſpuationes. Ex *eo libro,*} quem Brutus ſcripſit de uirtute ad ipſum Cicerouem: cuius etiam in proemio de Finib. meminit. DIFFICILE *eſt probatu,*} ſenſus enim communis, & condicio humana reclamare uidentur. TORMENTA} eleganti metaphura fortunae impetus Tormẽta uocat, tamquam bellicas machinas, quibus quamuis conſtans ſapientis animus deturbari a felicitate interdum, proſterniq. poſſit. NAM, *cum ea cauſſa*} Philoſophorum ſcopum eſſe, inquit, uirtutem, ac uitae beatitudinem. POSTHABITIS,} poſtpoſitis. SIN *autem,*} *ἀντίθεσις*. Quid uero, ſi illos opinio fefellit? Eſtq. id uerius, adiumẽta quaedam fortunae requiri ad beatam uitam? FAMVLAM *fortunae*} quam tamen ſupra fortunam collocant Stoici. QVAM *uota facienda*} quam flagitandum ſit a diis, id ut contingat.

CICERO

EQVIDEM *eos caſus, in quibus me fortuna uehementer exercuit, mecum ipſe conſiderans, huic incipio ſententiae diffidere, interdum etiam humani generis imbecillitatem, fragilitatemq. extimeſcere. uereor enim, ne natura, cum corpora nobis infirma dediſſet, ijsq. & morbos inſanabiles, & dolores intolerabiles adiunxiſſet, animos quoque dederit & corporum doloribus congruentes, & ſeparatim ſuis angoribus, & moleſtijs implicatos. ſed in hoc me ipſe caſtigo, quod ex aliorum, & ex noſtra fortaſſe mollitie, non ex ipſa uirtute, de uirtutis robore exiſtimo. illa enim; ſi modo eſt ulla uirtus; quam dubitationem auunculus tuus, Brute, ſuſtulit; omnia, quae cadere in hominem poſſint, ſubter ſe habet; eaq. deſpiciens, caſus contemnit humanos; culpaq. omni carens, praeter ſe ipſam nihil cenſet ad ſe pertiuere: nos autem omnia aduerſa tum uenientia metu angẽtes, tum maerore praeſentia, rerum naturam, quam errorẽ noſtrum, damnare malumus. ſed & huius culpae, & ceterorum uitiorum, peccatorumq. noſtrorum omnis a philoſophia petenda correctio eſt. cuius in ſinum cum a a primis temporibus aetatis noſtra uoluntas, ſtudiumq. nos contuliſſet; his grauiſſimis caſibus in eundem portũ, ex quo eramus egreſſi, magna iactati tempeſtate confugimus.*

EXPLANATIO

VEHEMENTER *exercuit:*} fatigauit: ſiue dum ab aduerſariis in exſulium pulſus eſt, ſiue cum orbatus fuit cariſſima filia, cuius mortem nimis quam familiariter tulit. CORPORA *nobis infirma*} nihil enim aliud eſt huminis corpus, quam uas quaſſum, & fragile. MORBOS *inſanabiles,*} cuiuſmodi ſunt lepra, podagra, hydropos, &c. QVOD *ex aliorum.*} Imprube facit, qui metitur uirtutẽ ex imbecillitate mortalium, cũ ipſa uirtus de ſuo ipſius robore aeſtimãda ſit. AVVNCVLVS *tuus*} Cato Vticenſis. fuit enim Seruiliae, matris Bruti, frater. SVBTER *ſe*} infra ſe. Omnia, inquit, ſubiecta ſibi habet uirtus. Sic Claudianus:

Diuitiis animoſa ſuis, immotaq. cunctis
Caſibus, ex alta mortalia deſpicit arce:

Nihil opis externae cupiens, nil indiga laudis.

TVM *uenientia* } ad metum pertinet, quae perturbatio eſt uenientis, & futuri mali. *Praeſentis* } ad aegritudinem refertur, quae eſt perturbatio praeſentis mali. CVIVS *in ſinum* } prouerbialis formula metaphorica, & elegans: quemadmodum & quae ſequitur, In eundem portum. Nam & illa quae ſinu conduntur, tuta ſunt: & in portu tuta eſt ſtatio nauium. Euripides Medea,

Οὗτος γὰρ ὡ᾿νὴρ, ᾗ μάλιστ᾿ ἐκάμνομεν
Λιμὴν πέφανται τῶν ἐμῶν βουλευμάτων.

VOLVNTAS, *ſtudiumq. nos contuliſſet* } nam Romae adoleſcens adhuc, admirabili quodam philoſophiae ſtudio concitatus, totum ſe tradidit Philoni Academiae principi, atque Diodoro Stoico, a quo ſtudioſiſſime in dialectica exercebatur. HIS *grauiſſimis caſibus* } quibus reſp. oppreſſa iacet. IN *eundem portum*, } ſcilicet, philoſophiae.

CICERO

O Vitae philoſophia dux, o uirtutis indagatrix, expultrixq. uitiorum, quid non modo nos, ſed omnino uita hominum ſine te eſſe potuiſſet? tu urbes peperiſti: tu diſſipatos homines in ſocietatem uitae conuocaſti: tu eos inter ſe primo domicilijs, deinde coniugijs, tum litterarum, & uocum communione iunxiſti: tu inuentrix legum, tu magiſtra morum, & diſciplinae fuiſti. ad te confugimus: a te opem petimus: tibi nos, ut antea magna ex parte, ſic nunc penitus, totoſq. tradimus. eſt autem unus dies, bene, & ex praeceptis tuis actus, peccanti immortalitati anteponendus. cuius igitur potius opibus utamur, quam tuis? quae & uitae tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis ſuſtuliſti. At philoſophia quidem, tantum abeſt, ut perinde, ac de ominum eſt uita merita, laudetur, ut a multis etiam uituperetur. uituperare quiſquam uitae parentem, & hoc parricidio ſe inquinare audet? & tam impie ingratus eſſe, ut eam accuſet, quam uereri deberet, etiam ſi minus percipere potuiſſet? Sed, ut opinor, hic error, & haec indoctorum animis offuſa caligo eſt, quod tam longe retro reſpicere non poſſunt, nec eos, a quibus uita hominum inſtructa primo ſit, fuiſſe philoſophos arbitrantur. quam rem antiquiſſimam cum uideamus, nomen tamen eſſe confitemur recens. nam ſapientiam quidem ipſam, quis negare poteſt, non modo re eſſe antiquam, uerum etiam nomine? quae diuinarum, humanarumq. rerum, tum initiorum, cauſſarumq. tum cuiuſq. rei cognitione hoc pulcherrimum nomen apud antiquos aſſequebatur.

EXPLANATIO

O *Vitae philoſophia dux,* } Excurrit in laudationem philoſophiae, id eſt ſtudiorum ſapientiae, figurata oratione *κατ᾿ ἀποστροφήν*. TV *urbes peperiſti* } In rhetoricis M. Tullius magnum quendam uirum, & ſapientem fuiſſe autumat, qui diſperſos homines in agris, & in tectis ſiluestribus abditos, ſua eloquentia in unum locum compulit, & congregauit. Idem & in oratione pro Sextio. VNVS *dies bene actus*, } In hanc ſententiam ait Poſidonius, Vnus dies eruditorum plus patet, quam imperitorum longiſſima aetas. AT *philoſophia* } uehemens increpatio aduerſariorum philoſophiae. quae cum nouitatis nomine reprehenderetur, docet antiquiſſimam quidem rem eſſe, nomen tantum recentius, quippe a Pythagora primo exortum, cum Σοφία prius ipſa, & eius profeſſores Σοφοὶ appellarentur. PERINDE *ac* } tantum quantum. VITAE *parentem*, } Philoſophiam. off. lib. 1. Principem omnium uirtutum appellat. Alij regulam uitae. VERERI } colere, & uenerari. QVAM *rem* } quam ſapientiam, NOMEN *tamen* } quod eſt philoſophia,

CICERO

ITAQVE & illos ſeptem, qui a Graecis σοφοὶ, ſapientes a noſtris & habebantur, & nominabantur, & multis ante ſaeculis Lycurgum, cuius temporibus Homerus etiam fuiſſe, ante hanc urbem conditam, traditur, etiam heroicis aetatibus Vlyſſem, & Neſtorem accepimus & fuiſſe, & habitos eſſe ſapientes. nec uero Atlas ſuſtinere caelum, nec Prometheus affixus Caucaſo, nec ſtellatus Cepheus cum uxore, genero, filia traderetur, niſi caeleſtium diuina cognitio nomen eorum ad errorem fabulae traduxiſſet. a quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione ſtudia ponebant, ſapientes & habebantur, & nominabãtur: idq. eorum nomen uſque ad Pythagorae manauit aetatem: quem, ut ſcribit auditor Platonis Ponticus Heraclides, uir doctus in primis, Phliuntem ferunt ueniſſe, eumq. cum Leonte, principe Phliaſiorum, docte, & copioſe diſſeruiſſe quaedam: cuius ingenium, & eloquentiam cum admiratus eſſet Leon, quaeſiuiſſe ex eo, qua maxime arte confideret: at illum, artem quidem ſe ſcire nullam, ſed eſſe philoſophum: admiratum Leontẽ nouitatem nominis, quaeſiſſe, quinã eſſent philoſophi, & quid inter eos, & reliquos intereſſet: Pythagoram autem reſpondiſſe, ſimilem ſibi uideri uitam hominum, & mercatum eum, qui haberetur

maximo

maximo ludorum apparatu totius Graeciae celebritate: nam ut illic alij corporibus exercitatis gloriam, & nobilitatem coronae peterent; alij emendi, aut uendendi queſtu, & lucro ducerentur; eſſet autem quoddam genus eorum, idq. uel maxime ingenuum, qui nec plauſum, nec lucrum quaererent, ſed uiſendi cauſſa uenirent, ſtudioſeq. perſpicerent, quid ageretur, & quo modo; item nos, quaſi in mercatus quadam celebritate ex urbe aliqua, ſic in hanc uitam ex alia uita, & natura profectos, alios gloriae ſeruire, alios pecuniae; raros eſſe quoſdam, qui, ceteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam ſtudioſe intuerentur: hos ſe appellare ſapientiae ſtudioſos, id eſt enim philoſophos: &, ut illic liberaliſſimum eſſet ſpectare, nihil ſibi acquirentem; ſic in uita longe omnibus ſtudijs contemplationem rerum, cognitionemq. praeſtare.

EXPLANATIO

ILLOS *ſeptem*, } quorum nomina ſont, Solon, Thales, Chilo, Pithacus, Cleobolus, Bias, Periander, ſiue Myſon Chenenſis, ut Plato in Protagora numerat. LYCVRGVM, } Spartanorum legislator fuit: paullo, ut ferunt, poſterior Homero. HEROICIS *aetatibus* } Heſiodus inter aetates heroicam quoque ſopputat, in qua heroes floruerunt, ſicuti tempore belli Troiani cōplures exſtiterunt tam Graeci, quam exterui, inter qoos Vlyxes, & Neſtor, quorum crebra apud Homerum mentio. Aetates dicunt Latini, quas Graeci γενεὰς, de quarum uarietate molta ſcribunt eruditi. Sed Plutarchus ſubtiliter in lib. περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων oſtendit γενεὰν, id eſt aetatem eſſe ſpatiom XXX. annorum, ſecundum Heraclitum. ATLAS *ſuſtinere caelum* } De Atlante Diodorus haec in IV. Bibliothecae: Ferunt Atlantem aſtrologiae fuiſſe peritiſſimum, deq. Sphera primum inter homines diſpotaſſe: qua ex rē uiſus eſt caelum ſuis humeris ſuſtinere locū praebente fabulis ſphaerae inoentione. Atlas Latino uocabulo dictus eſt Telamo, ut docet Seruius. noſtri in aedificijs Telamones appellant ſigna quae ſuſtinent: quae Graeci Atlantes oocitant: quia ot auctor eſt Victruoius in VI. Atlas formator ſuſtinens mundum, ex eo quod primus curſum ſolis, & lonae, & ſiderum uigore animi ſolertiaqoe curauit. Ab Atlante inditum nomen Atlanti monti, & Atlantibus populis: qui (quod annotatu dignum) ſoli ſunt ἀνώνυμοι, hoc eſt ſioe nominibus. Nam io oniuerſum Atlantes nominantur, ſingulis nullum proprium nomen. Vide Phoium, & alios. PROMETHEVS *affixus Caucaſo* } ἀπὸ τῆς προμηθείας, id eſt, a prouidentia dictus eſt Prometheus, qui reſidens in Cancaſo monte in Aſia editiſſimo, unde aſtra, & eorum ortus, occaſuſque diligenter perſpici poſſunt, deprehendit Aſtrologiam: quam primus Aſſyrijs indicaoit. Sunt qui dicant, Prometheum, cum peruidendis motibus ſiderum contioue detioeretur, nihil praeterea curans, locum dediſſe huic fabulae: fuiſſe ſcilicet in Caucaſo religatum a Mercurio prudentiae, ac rationis deo, immiſſamque a Ioue Vulturem (id Aquilarum genos eſſe dicunt acutiſſimi uiſus ac praeſagij particeps) quae illius cor perenniter renaſcens exederet. NEC *ſtellatus Cepheus* } inter aſtra relatus. Euripides & Ouidius Cepheum Aethiopum regem eſſe demonſtrant Andromedae patrem: qoam ceto propoſitam notiſſimae mythiſtoriae dixerunt. AD *Pythagorae manauit aetatem*: } Hunc tradunt Pherecydem audiſſe, cuius aetatem attiogunt illi, qui ſeptem ſapientum nomen in Graecia habuere. Ipſe floruit poſt hos, Dario filio Hyſtaſpis Perſatum tenente regum. quibus temporibus & Polycrates tyrannus fuit Sami, quem Pythagoras ſugiens in Italiam ueniſſe traditur. PONTICVS *Heraclides* } Heracleotes fuit Heraclides ex Ponto, opulentus. Athenas uenit, deditq. ſe io diſciplinam Speuſippo. Pythagoreorum auditor fuit, Platoois ſtudioſus. Ariſtotelem audiuit. Feruntur ingenij illius monumenta praeclara, atqoe optima. PHLIVNTEM } Peloponoeſi urbem, in medio Sicyonij, Argiuiq. agri, obi religioſiſſime colitur Hebe: auctor Strabo. Phliantem oomen loci iodidiſſe uolunt, ut & Pauſaoias ſcripſit. cum antea eſſet Arethyrea, quod & apud Homerum, ut antiquios ponitur. PHILOSOPHVM: } Philoſophos interpretatur ſapientiae ſtudioſus, & amator. Ab Appuleio Pythagoras Philoſophiae nuncupator dictos. SIMILEM *ſibi uideri* } Idem refert etiam Laertios in eius uita. ET *mercatum eum* } Quamquam de qoolibet frequenti mercatu poteſt intelligi haec uox πανήγυρις, qua apud Laertium utitur; Cicero tamen Olympicum intelligit: nam apud Graecos Olympia mercatu famigerata eſt, & celebritate illa quioquennali ludorum inclyta. Delubrum Olympij Iouis. inquit Plinius, ludorum claritate faſtus Graeciae complexum. NOBILITATEM *coronae* } corooa ex oleaſtro corooabaotur uictores in Olympicis ludis, & apod Graecos io eo ferme honore habebantur, quo apud Romanos triumphalis imperator. STVDIOSE *perſpicerent* } Hiſce ſtudioſis ſpectatoribus comparantur philoſophi, qui rerum oaturam ſtudioſe contemplantur. ET, *ut illic* } in mercato ſcilicet, ludorum celebritate. PRAESTARE } excellere: etenim contemplatio in hominibus operatio eſt operationi diuinae cognatiſſima. oam deus contemplatione potiſſimum fruitur.

CICERO

NEc uero Pythagoras nominis ſolum inuentor, ſed rerum etiam ipſarum amplificator fuit. qui cum poſt hunc Phliaſium ſermonem in Italiam ueniſſet, exornauit eam Graeciam, quae magna dicta eſt, & priuatim, & publice praeſtantiſſimis & inſtitutis, & artibus. cuius de diſciplina aliud tempus fuerit fortaſſe dicendi. Sed ab antiqua philoſophia uſque ad Socratem, qui Archelaum, Anaxagorae diſcipulum,

audierat, numeri motuſq. tractabantur, & unde omnia orirentur, quo ue recederent: ſtud.oſeq. ab his ſiderum magnitudines, internalla, curſus inquirebantur, & cũcta caeleſtia. Socrates autem primus philoſophiã deuocauit e caelo, & in urbibus collocauit, & in domos etiam introduxit, & coegit de uita, & moribus, rebusq. bonis, & malis quaerere. cuius multiplex ratio diſputandi, rerumq. uarietas, & ingenij magnitudo, Platonis memoria, & litteris conſecrata, plura genera effecit diſſentientium philoſophorum. e quibus nos id potiſſimum conſectati ſumus, quo Socratem uſum arbitramur; ut noſtram ipſi ſententiam tegeremus, errôre alios leuaremus, & in omni diſputatione, quid eßet ſimillimum ueri, quaereremus. quem morem cum Carneades acutiſſime, copioſißimeq. tenuißet; fecimus & alias ſaepe, & nuper in Tuſculano, ut ad eam conſuetudinem diſputaremus. & quatridui quidem ſermonem ſuperioribus ad te perſcriptum libris miſimus; quincto autem die, cum eodem in loco conſediſſemus, ſic eſt propoſitũ, de quo diſputaremus.

EXPLANATIO

SEo *rerum etiam*} philoſophorum dogmatum, quae praeter alios etiam Ouid. elegantiſſime exponit lib.xv. Metamorph. HVNC *Phliaſium ſermonem*} habitum ſcilicet cum Phliaſiorum principe, quem iam expoſuii. GRAECIAM, *quae Magna*} Italiam, de qua ſupra. INSTITVTIS, } ſacrorum caerimoniis. ARTIBVS} Arithmetica, Geometria, Aſtrologica, &c. AB *antiqua philoſophia*} ab antiquis philoſophis, qui cumque praeceſſere Socratem. AO *Socratem*} qui philoſophiam totam ad mores traduxit, celebri illo apophthegmate uti ſolitus: Quae ſupra nos, nihil ad nos. ARCHELAVM} Hic fuit Mileſius, Ionicae ſectae. cenſuit natura nihil eſſe neque honeſtum neque turpe, ſed opinione, & more. IN *urbibus*} unde politica philoſophiae pars. IN *domos*} Hinc Oeconomica. Da *uita, & moribus*, } ἠθικὴν, ſiue moralem uocant. REBVSQ. *bonis, & malis*} uitiis, & uirtutibus. SENTENTIAM *tegeremus*, } diſſimularemus, more Socratis, qui ex eo εἴρων quibuſdam eſt dictus, quod ſententiam ſuam perpetuo diſſimularet, nihilq. ſciri poſſe affirmaret. unde etiam Academiae nihil affirmantis origo, quam praecipue amplexus eſt Cicero. CARNEADES} de quo plura in Tuſc. I. IN *eodem loco*} Academiam ſignificat: quod gymnaſium erat in Tuſculano.

CICERO

A. Non mihi uidetur ad beate uiuendum ſatis poſſe uirtutem. M. At hercule Bruto meo uidetur: cuius ego iudicium, pace tua dixerim, longe ante pono tuo. A. Non dubito, nec id nunc agitur, tu illum quantum ames; ſed hoc, quod mihi dixi uideri, quale ſit: de quo a te diſputari uolo. M. Nempe negas ad beate uiuendum ſatis poſſe uirtutem? A. Prorſus nego. M. Quid? ad recte, honeſte, laudabiliter, poſtremo ad bene uiuendum ſatis ne eſt praeſidij in uirtute? A. Certe ſatis. M. Potes igitur, aut qui male uiuat, non eum miſerũ dicere; aut, quem bene fateare, eum negare beate uiuere? A. Quidni poſſim? nam etiam in tormentis recte, honeſte, laudabiliter: & ob eam rem bene uiui poteſt; dummodo intelligas, quid nunc dicam bene: dico enim, conſtanter, grauiter, ſapienter, fortiter. haec etiam in equuleum conijciuntur, quo uita non adſpirat beata.

EXPLANATIO

NON *mihi uidetur*} Propoſitio futurae diſputationis ex Academica, & Peripatetica ſententia, qua ad beate uiuendum, etiam corporis, & fortunae bona adhuc requiruntur praeter uirtutem. AO *recte, honeſte*, } Stoicis idem eſt honeſte uiuere & beate, id eſt cum uirtute uiuere: Peripateticis aliud beate uiuere uidetur. QVIDni *poſſim*?} id enim aliud eſſe declarat bene uiuere, aliud beate uiuere. quae tamen Stoicis pro eodem accipiuntur. IN *equuleum conijciuntur*} durant etiam in equuleo, in maximis tormentis. Eſt autem equuleus tormenti genus, quo hominum corpora per uim diſtenderetur. Seneca ad Lucilium l. I x. ep. 68. Neminem certe adhuc ſcio eo nomine uotum ſoluiſſe, quod flagellis caeſus eſſet; aut podagra diſtortus; aut equuleo longior factus. Cyprianus lib. II. ep. 2. Carnifex praeſto eſt, uagula effodiẽs, equuleus extendens, ignis exurens. ad hominis corpus unum ſupplicia plura, quam membra.

CICERO

M. Quid igitur? ſola ne beata uita, quaeſo, relinquitur extra oſtium, limenq. carceris, cum conſtantia, grauitas, fortitudo, ſapientia, reliquaeq. uirtutes rapiantur ad tortorem, nullumq. recuſent nec ſupplicium,

cium, nec dolorem? A. *Tu, ſi quid es facturus, noua ali qua conquiras oportet: iſta me minime mouent, non ſolum quia peruulgata ſunt, ſed multo magis, quia, tamquam leuia quaedam uina nihil ualent in aqua, ſic Stoicorum iſta magis guſtata, quam potata, delectant. uelut iſte chorus uirtutum in equuleum impoſitus, imagines conſtituit ante oculos cum ampliſſima dignitate, ut ad eas curſim perrectura, nec eas beata uita a ſe deſertas paſſura uideatur: cum autem animum ab iſta pictura, imaginibus uirtutum, ad rem, ueritatemq. traduxeris; hoc nudum relinquitur, poſſit ne quis beatus eſſe, quam diu torqueatur. quamobrem hoc nunc quaeramus: uirtutes autem, noli uereri, ne expoſtulent, & quaerantur ſe a beata uita eſſe relictas. ſi enim nulla uirtus prudentia uacat, prudentia ipſa hoc uidet, non omnes bonos eſſe etiam beatos: multaq. de M. Atilio, Q. Caepione, M'. Aquillio recordatur: beatamq. uitam, ſi imaginibus potius uti, quam rebus ipſis placet, conantem ire in equuleum retinet ipſa prudentia, negatq. ei cum dolore, & cruciatu quidquam eſſe commune.* M. *Facile patior te iſto modo agere; etſi iniquum eſt praeſcribere mihi te, quemadmodum a me diſputari uelis. ſed quaero, utrum aliquid actum ſuperioribus diebus, an nihil arbitremur?*

EXPLANATIO

RAPIANTVR *ad tortorem,*} eodem modo dixit, quo illud, In equuleum cōijciuntur. TAMQVAM *leuis uina*} ſenſus eſt: Sicut uina tenuia aqua commixta ſine neruis, ac ſapore ſunt, nulliusq. bonitatis, ſic peruulgata Stoicorum argumenta, quod idem ſit honeſte, & beate uiuere, imbecilla ſunt, & infirmia, quae guſtanda potius ſunt, quam in potanda. ISTE *chorus uirtutum*} concentus uirtutum: ſcilicet Conſtantiae, Grauitatis, Fortitudinis, Sapientiae, & conſimilium, quae ueluti chorum conſtituunt, qui multorum concentu conſtat. Dictus eſt chorus a *χαρᾶ*, id eſt laetitia ut interpretatur Plato lib. II. de legibus. NOLI *uereri, ne expoſtulent*} id eſt non expoſtulabunt, non incuſabunt. PRVDENTIA} Auctor Ariſtoteles in VI. Ethicorum. Prudentis eſt bene conſulere: prudentia circa humana uerſatur. Et in his quae ſunt homini, uel bona, uel mala. DE M. *Atilio,*} De huius fide, atque conſtantia in ferendis, quae a Poenis ei inferebantur, cruciatibus praeter Ciceronem lib. III. Off. & Polybium, etiam Agellius meminit, & Valerius, paſſimq. alij. Q. CAEPIONE,} qui ob direptionem Toloſanam, una cum exercitu miſere interijt. Vnde prouerb. Toloſanum aurum. M'. *Aquillio*} de quo repetundarum reo Abbreuiator Liuij Epit. 70. & Cicero de Orat. II. & in actionibus in Verrem. SVPERIORIBVS *diebus*} quattuor Tuſculanis quaeſtionibus.

CICERO

A. *Actum uero, & aliquantum quidem.* M. *Atqui, ſi ita eſt, profligata iam haec, & paene ad exitum adducta quaeſtio eſt.* A. *Quo tandem modo?* M. *Quia motus turbulenti, iactationesq. animorum incitatae, & impetu inconſiderato elatae, rationem omnem repellentes, uitae beatae nullam partē relinquūt. quis enim poteſt, mortem, aut dolorem metuens, quorū alterum ſaepe adeſt, alterum ſemper impendet, eſſe nō miſer? Quid ſi idem, quod plerumque fit, paupertatem, ignominiam, infamiam timet, ſi debilitatem, caecitatem, ſi denique, quod non ſingulis hominibus, ſed potentibus populis ſaepe contingit, ſeruitutem; poteſt ea timens eſſe quiſquam beatus? Quid, qui non modo ea futura timet, uerum etiam fert, ſuſtinetq. praeſentia? Adde eodē exſulia, luctus, orbitates. qui rebus his fractus aegritudine eliditur, poteſt tandem eſſe non miſerrimus? Quid uero illum, quem libidinibus inflammatum, & furentem uidemus, omnia rabide appetentem cum inexplebili cupiditate, quoq. affluentius uoluptates undique hauriat, eo grauius, ardentiusq. ſitientem, non ne recte miſerrimum dixeris? Quid? elatus ille leuitate, inaniq. laetitia & exſultans, et temere geſtiens, non ne tanto miſerior, quanto ſibi uidetur beatior? Ergo, ut hi miſeri, ſic contra illi beati, quos nulli metus terrent, nullae aegritudines exedunt, nullae libidines incitant, nullae futiles laetitiae exſultātes languidis liquefaciunt uoluptatibus. ut maris igitur tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commouente: ſic animi quietus, & placatus ſtatus cernitur, cum perturbatio nulla eſt, qua moueri queat. Quod ſi eſt, qui uim fortunae, qui omnia humana, quaecumque accidere poſſunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat; idemq. ſi nihil concupiſcat, nulla efferatur animi inani uoluptate: quid eſt, cur is non beatus ſit? & ſi haec uirtute efficiuntur; quid eſt, cur uirtus ipſa per ſe non efficiat beatos?* A. *Atqui alterum dici non poteſt, quin ij, qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiſcant, nulla impotenti laetitia efferantur, beati ſint; itaque id tibi concedo: alterum autem iam integrum non eſt: ſuperioribus enim diſputationibus effectum eſt, uacare omni animi perturbatione ſapientem.*

EXPLANATIO

PROFLIGATA} abſoluta paene, ac effecta. MOTVS *turbulenti,*} perturbationes ſignificat, de quibus in IV. Tuſc. SAEPE *adeſt*} ſcilicet dolor. SEMPER *impendet*} ſcilicet mors. ORBITATES.} filiorum amiſſiones. AEGRITVDINE *eliditur,*} triſtitia iactatur. SITIENTEM} egregia Metaphora. Nam,

ſitim de cupiditatibus,& alibi poſuit:& Graeci hoc uerbo uſi ſunt de uehementi deſiderio. Sic *contra illi beati,* } Contrariorum enim contraria ſunt conſequentia. Vt *maris igitur* } Elegans ſimile: Impotenti } ualde potenti,immodica,& geſtiente laetitia,

CICERO

M. *Nimirum igitur cõfecta res eſt:uidetur enim ad exitum ueniſſe quaeſtio. A. Propemodum id quidem. M. Veruntamen mathematicorum iſte mos eſt,non philoſophorum.nam geometrae cum aliquid docere uolunt;ſi quid ad eam rem pertinet eorum, quae ante docuerunt,id ſumunt pro conceſſo,& probato; illud modo explicant,de quo ante nihil ſcriptum eſt: philoſophi,quamcunque rem habent in manibus,in eam, quae conueniunt,congerunt omnia:etſi alio loco diſputata ſunt.quod ni ita eßet;cur Stoicus,ſi eſſet quaeſitum, ſatis ne ad beate uiuendum uirtus poſſet, multa diceret?cui ſatis eſſet reſpondere,ſe ante docuiße, nihil bonum eſſe,niſi quod honeſtum eßet:hoc probato, conſequens eſſe, beatam uitam uirtute eße contentam; & quo modo hoc ſit conſequens illi,ſic illud huic:ut,ſi beata uita uirtute contenta ſit,niſi honeſtum quod ſit, nihil aliud ſit bonum.ſed tamen non agunt ſic. nam & de honeſto, & de ſummo bono ſeparatim libri ſunt; &, cum ex eo efficiatur, ſatis magnam in uirtute ad beate uiuendum eſſe uim;nihilo minus hoc agunt ſeparatim. proprijs enim, & ſuis argumentis & admonitionibus tractanda quaeque res eſt, tanta praeſertim caue enim putes, ullam in philoſophia uocem emiſſam clariorem,ullumue eſſe philoſophiae promißum uberius,aut maius.nam quid profitetur, o dij boni? perfectuçam ſe,qui legibus ſuis paruiſſet,ut eſſet contra fortunam ſemper armatus;ut omnia praeſidia haberet in ſe bene beateq. uiuendi; ut eſſet ſemper denique beatus.ſed uidero,quid efficiat. tantiſper hoc ipſum magni aeſtimo,quod pollicetur.nam Xerxes quidem,refertus omnibus praemiis,doniſq. fortunae,non equitatu, non pedeſtribus copiis,non nauium multitudine,non infinito pondere auri contentus,praemium propoſuit,qui inueniſſet nouam uoluptatem:qua,ipſe,inuenta,non fuit cõtentus.neque enim umquam finem inueniet libido. nos, uellem, praemio elicere poßemus,qui nobis aliquid attuliſſet,quo hoc firmius crederemus. A. Vellem id quidem:ſed habeo paullulum,quod requiram. ego enim aſſentior,eorum,quae poſuiſti,alterum alteri conſequens eſſe,ut,quemadmodum,ſi,quod honeſtum ſit, id ſolum ſit bonum,ſequatur,beatam uitam uirtute confici; ſic, ſi uita beata in uirtute ſit,nihil eſſe, niſi uirtutem, bonum ſed Brutus tuus,auctore & Ariſtone, & Antiocho,non ſentit hoc: putat enim,etiam ſi ſit bonum aliquod,praeter uirtutem.*

EXPLANATIO

Geometrae } Mathematicae pars Geometria, quam Plato lib. vii. de legibus liberis hominibus diſcendam praecipit.Geometres uero terrae agrimenſor eſt.de eius poſtulatis Euclides, atque Archimedes uidendi. Separatim *libri ſint* } ut in alijs libris tractent de honeſto,in alijs de ſummo bono:ut ita quaeq.res ſuis argumentis explicentur. Tanta *praeſertim.* } quanta uero ſit, iam explicat. Tantiſper } interea. abſolute ponitur;ſicut apud Liuium:Tamen id imperium ei ad puberem aetatem incolume manſit tantiſper tutela muliebri: Frequenter poſtulat haec dictio,Tantiſper, ut copuletur cum,Dum,uel Quoad.accipiturq. pro Tamdiu.Plautus in Menaechmis:Mulier tantiſper blanditur, dum quod rapiat uidet. Nam *Xerxes* } Perſarum rex.Idem de Xerxe tradit etiam Valerius. id tamen in genere de Perſarũ regibus, Athenaeus lib. iii. refert.Digna res, ſi diis placet,quam ita ſtudioſe Rom. aliquot imperatores,ut Tiberius,Heliogabalus,alijq. imitarentur:quemadmodum hiſtoriis eſt proditum. Non *equitatu* } Tradunt ſcriptores, numerum copiarum terreſtrium, quas in Graeciam duxit Xerxes, fuiſſe clxx Myriades,id eſt decies ſepties centena milia. Myrias enim numerus eſt continens decem milia. Numerus equitum fuit octo Myriadum, id eſt octoginta millium, praeter Camelos & currus Myriarchas habuit,hoc eſt praefectos,qui decem millibus praeerant.Naues quoque decies centum millia numero habuiſſe dicitur:ut non immerito proditum ſit,flumina ab exercitu eius deſiccata defeciſſe. Auctore *& Ariſtone,& Antiocho,* } fratribus,ueteris Academiae philoſophis, quos alibi etiam celebrat.

CICERO

M. *Quid igitur? contra Brutum ne me dicturum putas? A. Tu uero, ut uidetur:nam praefinire non eſt meum.M. Quid cuique igitur conſentaneum ſit,alio loco.nam iſta mihi & cum Antiocho ſaepe, & cum Ariſtone nuper, cum Athenis imperator apud eum diuerſarer, diſſenſio fuit.mihi enim non uidebatur quiſquam eſſe beatus poſſe,cum in malis eßet:in malis autem ſapientem eſſe poſſe,ſi eßent ulla corporis, aut fortunae mala.Dicebant haec, quae ſcripſit etiam Antiochus locis pluribus,uirtutem ipſam per ſe beatam uitam efficere poße,neque tamen beatiſſimam: deinde, ex maiore parte pleraſque res nominari, etiam ſi qua*

pars

pars abeſſet, ut uires, ut ualetudinem, ut diuitias, ut honorem, ut gloriam; quae genere, non numero, cernerentur: item beatam uitam, etiam ſi ex aliqua parte claudicaret, tamen ex multo maiore parte obtinere nomen ſuum. Haec nunc enucleare non ita neceſſe eſt. quamquam non conſtantiſſime dici mihi uidentur. nam & qui beatus eſt, non intelligo, quid requirat, ut ſit beatior: (ſi eſt enim, quod deſit; ne beatus quidem eſt) &, quod ex maiori parte unamquamque rem appellari ſpectariq. dicunt, eſt ubi id iſto modo ualeat: cum uero tria genera malorum eſſe dicant; qui duorum generum malis omnibus urgeatur, ut omnia aduerſa ſint in fortuna, omnibus oppreſſum corpus & confectum doloribus, huic paullulum ne ad beatam uitam deeſſe dicemus, non modo ad beatiſſimam? Hoc illud eſt, quod Theophraſtus ſuſtinere non potuit. nam cum ſtatuiſſet. uerbera, tormenta. cruciatus, patriae euerſiones, exſulia, orbitates magnam uim habere ad male, miſereq. uiuendum; non eſt auſus elate, & ample loqui, cum humiliter, demiſſeq. ſentiret. quam bene, non quaeritur: conſtanter quidem certe. itaque mihi placere non ſolet, conſequentia reprehendere, cum prima conceſſeris. hic autem, elegantiſſimus omnium philoſophorum, & eruditiſſimus, non magnopere reprehenditur, cum tria genera dicit bonorum; uexatur autem ab omnibus, primum in eo libro, quem ſcripſit de uita beata, in quo multa diſputat, quamobrem is, qui torqueatur, qui crucietur, beatus eſſe non poſſit. in eo etiam putatur dicere, in rotam beatam uitam nõ adſcendere. nuſquam id quidem dicit omnino; ſed, quae dicit, idem ualent.

EXPLANATIO

ATHENIS *imperator* } cum proconſul miſſus eſt in Ciliciam. ubi re feliciter adminiſtrata, & Rhodum, & Athenas, aliaque loca. in quibus iuuenis quondam ſtudiorum gratia uerſatus fuerat, ſe inuiſiſſe, aliqnoties praedicat. SI *eſſent ulla corporis mala* } ut dolor, aegrotatio, egeſtas. NEQVE *tamen beatiſſimam* } tamquam inter poſitiuum, & ſuperlatiuum (ſicut re uera eſt) ſit diſtantia non parua. CERNERENTVR } adeſſent modo quodam generico tantum. numerus enim rerum, quae inter bona corporis, & externa percenſentur, ferme infinitus eſt. CLAVDICARET, } deficeret a perfectione. ENVCLEARE } diligenter exquirere, ueluti nucleos. Metaphora. QVI *beatus eſt* } nunc beatum intelligit, cui nihil deſit, cuiq. nihil accedere poteſt. & ita nullus incremento locus relinquitur. At in lib. de Finibus ut Peripateticus ſentit eſſe beatiorem beato. Ex *maiore parte* } ſicut orator, & philoſophus dicuntur, qui ex maiori parte inſtructi ſunt oratoria, & philoſophica ſupellectile, etiam ſi nõ omnia ad plenum ſuggerantur. TRIA *genera malorum* } hoc eſt mala animi, corporis, & fortunae: animi ut inſipientia, & uitium: corporis, ut morbus, dolor: fortunae, ut egeſtas, & exſulium. ELATE, *& ample loqui* } Fidenti animo aſſerere ſapientem fore beatum in malis fortunae, ac corporis conſtitutum, VEXATVR } exagitatur, arguitur. IN *rotam* } Tormenti diri genus eſt, graſſatoribus fere, ac latronibus deſtinatum. ad quod Virgil. reſpexiſſe uidetur Aeneid. VI,

—radijsq. rotarum
Diſtricti pendent.

IDEM *ualent* } Senſus eſt: Theophraſtus nuſquam in libris ſuis nominatim dicit, In rotam non adſcendere uitam beatam: ſed conſimilia eloquitur idem pollentia. In hac enim ſententia eſt, ut qui cruciatur, qui torquetur, is beatus eſſe non poſſit.

CICERO

POSSVM igitur, cui conceſſerim in malis eſſe dolores corporis, in malis fortunae naufragia, huic ſuccenſere dicenti, non omnes bonos eſſe beatos, cum in omnes bonos ea, quae ille in malis numerat, cadere poſſint? Vexatur idem Theophraſtus & libris, & ſcholis omnium philoſophorum, quod in Calliſthene ſuo laudarit illam ſententiam,

Vitam regit fortuna, non ſapientia.

negant ab ullo philoſopho quidquam dictum eſſe languidius. recte id quidem: ſed nihil intelligo dici potuiſſe conſtantius. ſi enim tot ſunt in corpore bona, tot extra corpus in caſu, atque fortuna: non ne conſentaneũ eſt, plus fortunam, quae domina rerum ſit & externarum, & ad corpus pertinentium, quam conſilium ualere? an malumus Epicurum imitari? qui multa praeclare ſaepe dicit: quam enim ſibi conſtanter, conuenienterq. dicat, non laborat. Laudat tenuem uictum. philoſophi id quidem, ſed ſi Socrates, aut Antiſthenes diceret, non is, qui finem bonorum uoluptatem eſſe dixerit. Negat quemquam iucunde poſſe uiuere, niſi idem honeſte, ſapienter, iuſteq. uiuat. nihil grauius, nihil philoſophia dignius; niſi idem hoc ipſum, honeſte, ſapienter, iuſte, ad uoluptatem referret. Quid melius, quam fortunam exiguam interuenire ſapienti? ſed hoc is ne dicit, qui, cum dolorem non modo maximum malum, ſed ſolum malum etiam dixerit, toto corpore opprimi poſſit doloribus acerrimis, tum cum maxime cõtra fortunam glorietur? quod idem melioribus etiam uerbis Metrodorus. Occupaui, inquit, te, fortuna, atque cepi; omneſq. aditus tuos intercluſi, ut ad me adſpirare non poſſes.

EXPLANATIO

HVIC *ſuccenſere* } Succenſere eſt iraſci iuſta de cauſſa. IN *Calliſthene* } Nomen eſt libri conditi a Theophraſto de interitu Calliſthenis ſodalis ſui acerbiſſimo, de quo ante facta mentio. VITAM *regit fortuna*, } Verſus Graecus, quem hoc loco Cicero Latinum fecit, ita habet,

τύχη τὰ θνητῶν πράγματ' οὐκ εὐβουλία.

Contra quam ſententiam multa, & Plutarchus ἐν τῷ περὶ τύχης. RECTE *id quidem* } ſubandi, dicunt philoſophi: negantes quidquam dici poſſe languidius. AN *malumus* } Rurſus Epicuri inconſtantiam notat, quemadmodum, & ſupra lib. II. SOCRATES, *aut Antiſthenes* } Socrate nihil notius. Antiſthenes uero fuit Cynicae ſectae conditor, uel illuſtrator: cuius geſtamina fuerunt pallium, pera, & baculus, cognominatus ἁπλοκύων, hoc eſt ſimplex canis. Voluptatem ſummum malum eſſe dixit: eius namque hoc eſt μανείην μᾶλλον ἢ ἡσθείην id eſt inſanirem potius quam oblectaret. NEGAT *quemquam* } Idem lib. I. de Finib. QVAM *fortunam* } Erat & haec Epicuri ſententia, quam laudat, Raro fortuna ſapienti interuenit. METRODORVS. } Epicuri diſcipulus, cuius perinde atque Epicuri, uitam quoque diffidere a uerbis oſtendit OCCVPAVI } Plutarchus περὶ εὐθυμίας, Graeca refert uerba, Προκατείλημμαί σε, ὦ τύχη, καὶ πᾶσαν τὴν σὴν ἀφῄρημαι παρείσδυσιν. ADSPIRARE } accedere. Virgilius:

—Nec equis adſpirat Achillis.

Alias fauere, ut Virgil.

—adſpirat primo fortuna labori.

CICERO

PRAECLARE, ſi Ariſto Chius, aut ſi Stoicus Zeno diceret, qui, niſi quod turpe eſſet, nihil malum duceret. tu uero, Metrodore, qui omne bonum in uiſceribus, medullisq. condideris, & definieris, ſummum bonum firma corporis affectione, exploratam. ſpe contineri; fortunae aditus intercluſiſti? quemodo? iſto enim bono iam exſpoliari potes. atqui his capiuntur imperiti: & propter huiuſmodi ſententias iſtorum hominum eſt multitudo. acute diſputantis illud eſt, non quid quiſque dicat, ſed quid cuique dicendum ſit, uidere. uelut in ea ipſa ſententia, quam in hac diſputatione ſuſcepimus, omnes bonos, ſemper beatos uolumus eſſe. quos dicam bonos, perſpicuum eſt. omnibus enim uirtutibus inſtructos, & ornatos, tum ſapiẽtes, tum uiros bonos dicimus. Videamus, qui dicendi ſint beati. equidem hos exiſtimo, qui ſint in bonis, nullo adiuncto malo. nec ulla alia huic uerbo, cum beatum dicimus, ſubiecta notio eſt, niſi, ſecretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio. hanc aſſequi uirtus, ſi quidquam praeter ipſam boni eſt, non poteſt. aderit enim malorum, ſi mala illa dicimus, turba quaedam, paupertas, ignobilitas, humilitas, ſolitudo, amiſſio ſuorum, graues dolores corporis, perdita ualetudo, debilitas, caecitas, interitus patriae, exſulium, ſeruitus. denique in his tot, & tantis, atque etiam quae plura poſſunt accid re, poteſt eſſe ſapiens; nam haec caſus importat, qui in ſapientem poteſt incurrere: at, ſi ea mala ſunt, quis poteſt praeſtare ſapientem ſemper beatum fore, cum uel in omnibus his uno tempore eſſe poſſit?

EXPLANATIO

ARISTO *Chius* } Ariſtonis Chij meminit in lib. de Finib. & de Senectute. STOICVS *Zeno* } Zenone conditore Stoicae ſectae, nihil celebratius. IN *uiſceribus*, } quia uoluptatis aſſertor. QVID*cunque dicendum ſit*, } Quid quemq. dicere conueniat. SECRETIS } amotis malis, atq. ſeiunctis. CVMVLATA *bonorum complexio*. } Boetius in III. de Conſolatione, Beatitudinem, ait, eſſe ſtatum bonorum omnium congregatione perfectum. SI *quidquam boni* } Tamquam Stoicus, ducit ſolam uirtutem in bonis: nec in malis ponit fortunae naufragia, & corporis dolores. CASVS *importat* } Caſus, ut docet Boetius in V. de Conſolatione, eſt inopinatus euentus. Statius ait, in hanc ſententiam:

—omnia caſu

Fecimus, & uires auxit fortuna nocendi.

CICERO

NON igitur facile concedo neque Bruto meo, neque communibus magiſtris, neque ueteribus illis, Ariſtoteli, Speuſippo, Xenocrati, Polemoni, ut, cum ea, quae ſupra enumeraui, in malis numerent, iidem dicant ſemper beatum eſſe ſapientem. quos ſi titulus hic delectat inſignis, & pulcher, Pythagora, Socrate, & Platone digniſſimus; inducant animum, illa, quorum ſplendore capiuntur, uires, ualetudinem, pulchritudinem,

nem,diuitias, honores,opes cōtemnere,eaque,quae his contraria ſint,pro nihilo ducere.tum poterunt clariſſima uoce profiteri,ſe neque fortunae impetu, nec multitudinis opinione,nec dolore,neque paupertate terreri,omniaq. ſibi in ſeſe eſſe poſita, neque eſſe quidquam extra ſuam poteſtatem, quod ducant in bonis. neque, hunc & haec loqui,quae ſunt magni cuiuſdam, & alti uiri,& eadem,quae uulgus,in malis,& bonis numerare,concedi ullo modo poteſt. Qua gloria commotus Epicurus exoritur:cui etiam,ſi dijs placet,uidetur ſemper ſapiens beatus.hic dignitate huius ſententiae capitur: ſed nūquam id diceret,ſi ipſe ſe audiret.quid eſt enim, quod minus cōueniat,quam ut is,qui uel ſummum, uel ſolum malum dolorem eſſe dicat, idem cenſeat, quam hoc ſuaue eſt,tum,cum dolore crucietur, dicturum eſſe ſapientem? Non igitur ex ſingulis uocibus philoſophi ſpectandi ſunt,ſed ex perpetuitate, atque conſtantia. A. Adducis me,ut tibi aſſentiar:ſed,tua quoque,uide, ne deſideretur conſtantia. M. Quonam modo? A. Quia legi tuum nuper quartum de finibus:in eo mihi uidebare,contra Catonem diſſerens,hoc uelle oſtendere, quod mihi quidem probatur,inter Zenonem,& Peripateticos nihil,praeter uerborum nouitatem, intereſſe. quod ſi ita eſt;quid eſt cauſſae,quin,ſi Zenonis rationi conſentaneum ſit, ſatis magnam uim in uirtute eſſe ad beate uiuendum,liceat idem Peripateticis dicere? rem enim opinor ſpectari oportere,non uerba.

EXPLANATIO

COMMVNIBVS *magiſtris*} qui mihi,& Bruto communes fuerunt,ut Antiochus,Ariſto,alij. SPEVSIPPO,*Xenocrati,Polemoni*,}Hi tres Platonis ſucceſſores fuere in Academia. Speuſippus ex ſorore Platonis genitus octo annos docuit.Deinde Xenocrates philoſophorum ſeueriſſimus. Huic uero ſucceſſit Polemon,qui,audito Xenocrate,ex inſami geneone euaſerat maximus philoſophus.Eius metamorphoſim attingit Horatius,cum ait,

—quaero facias ne quod olim
Mutatus Polemon,ponas inſignia morbi.

HIS *contraria*} imbecillitatem,aegrotationem,deformitatem,paupertatem,ignominiam: & cetera hoc genus. MVLTITVDINIS *opinione*}quae eſt: hominem non poſſe beatum effici ſine bonis fortunae, & corporis.OMNIA in ſeſe } conuenit huic ſententiae illud Perſianum:

—nec te quaeſiueris extra.

ET *haec loqui*} Senſus eſt,Non poſſumus magna loqui,dicentes ſapientem eſſe beatum: & numerare in bonis,& malis quae uulgus enumerat.CONCEDI *ullo modo poteſt.*}Sapiens enim beatus eſſe non poterit, uel cum bona defuerint,uel cum mala affuerint. SI *dijs placet*}prouerbialis ironia. QVAM *hoc ſuaue eſt*} Irridetur Epicuri dogma,tamquam ſibi ipſi repugnans.NON *igitur ex ſingulis*} Elegans ſententia, Non ex eo aeſtimandum eſſe philoſophum,ſi quid ſemel atque iterum bene ac recte dixerit, ſed ſi conſtanter,atque perpetuo.Alioqui ſaepe etiam peſſimorum hominum praeclaras ſententias eſt animaduertere.NIHIL *praeter uerborum nouitatem*}Idem in.IV.de Finibus diſſerit.

CICERO

M.TV quidē tabellis obſignatis agis mecum, & teſtificaris,quid dixerim aliquādo,aut ſcripſerim. cum alijs iſto modo,qui,legibus impoſitis,diſputant:nos in diem uiuimus:quodcumque noſtros animos probabilitate percuſſit,id dicimus:itaque ſoli ſumus liberi.uerumtamen, quoniam de cōſtantia paullo ante diximus; non ego hoc loco id quaerēdum puto,uerum ne ſit,quod Zenoni placuerit,quodq. eius auditori Ariſtoni, bonū eſſe ſolum,quod honeſtum eſſet;ſed, ſi ita eſſet, tum ut hoc totum,beate uiuere,in una uirtute poneret. quare demus hoc ſane Bruto,ut ſit beatus ſemper ſapiens.quā ſibi conueniat,ipſe uiderit.gloria quidem huius ſententiae quis eſt illo uiro dignior? nos tamen teneamus,ut ſit idem beatiſſimus. etſi Zeno Citiaeus, aduena quidam, & ignobilis,uerborum opifex,inſinuaſſe ſe in antiquā philoſophiam uidetur.huius ſententiae grauitas a Platonis auctoritate repetatur:apud quem ſaepe haec oratio uſurpata eſt,ut nihil,praeter uirtutem,diceretur bonum.uelut in Gorgia Socrates,cum eſſet ex eo quaeſitum,Archelaum,Perdiccae filium,qui tum fortunatiſſimus haberetur,nonne beatum putaret,Haud ſcio,inquit:numquam enim cum eo locutus ſum. An tu aliter id ſcire non potes? nullo modo.Tu igitur ne de Perſarum quidem rege magno potes dicere,beatus ne ſit? an ego poſſum,cum ignorem,quam ſit doctus,quam uir bonus? Quid? tu in eo ſitam uitam beatam putas? ita prorſus exiſtimo,bonos beatos,improbos miſeros.Miſer ergo Archelaus? certe,ſi iniuſtus.

EXPLANATIO

TABELLIS *obſignatis*}Prouerbialis metaphora:hoc eſt,me reuincis teſtimonio mearum litterarum, meorumq. ſcriptorum.citat enim nunc diſcipulus contra Ciceronem libros ipſius Ciceronis de Finibus,quibus aliud cenſet,quam his Tuſculanis diſputationibus ſentiat.NOS *in diem uiuimus* } id eſt tamdiu aliquid retinemus,& defendimus,dum dies aliquid afferat probabilius.Eſt & haec ipſa prouerbialis metaphora.NOS *tamen teneamus*}ut idem ſit beatus,& beatiſſimus.IN *Gorgia*}In Platonis dialogo. cui titulus eſt Gorgias.QVAESITVM,}a Gorgia Leontino rhetore. ARCHELAVM }Macedoniae regem.

CICERO

HIc igitur, ſi eſt exultus; & ſi eius acies ita curata eſt, ut ne caecetur erroribus: fit perfecta mens, id eſt abſoluta ratio; quae eſt idem, quod uirtus. & ſi omne beatum eſt, cui nihil deeſt, & quod in ſuo genere expletum, atque cumulatum eſt, idq. uirtutis eſt proprium; certe omnes uirtutis compotes beati ſunt. & hoc quidem mihi cum Bruto conuenit, item cum Ariſtotele, Xenocrate, Speuſippo, Polemone. ſed mihi uidẽtur etiam beatiſſimi. quid enim deeſt ad beate uiuendũ ei, qui confidit ſuis bonis? aut, qui diffidit, beatus eſſe qui poteſt? at diffidat neceſſe eſt, qui bona diuidit tripertito. qui enim poterit aut corporis firmitate, aut fortunae ſtabilitate confidere? atqui, niſi ſtabili, & fixo permanente bono, beatus eſſe nemo poteſt. quid igitur eiuſmodi iſtorum eſt? ut mihi illud Laconis dictum in hos cadere uideatur: qui glorianti cuidam mercatori, quod multas naues in omnem oram maritimam dimiſiſſet, non ſane optabilis iſta quidem eſt, inquit, rudentibus apta, fortuna. An dubium eſt, quin nihil ſit habendum in eo genere, quod uita beata complectitur, ſi id poſſit amitti? nihil enim inueteraſcere, nihil exſtingui, nihil cadere debet eorum, in quibus uita beata conſiſtit. nam, qui timebit, ne quid ex his deperdat, beatus eſſe non poterit. uolumus enim, eum, qui beatus ſit, tutum eſſe, inexpugnabilem, ſaeptum, atque munitum, non ut paruo metu praeditus ſit, ſed ut nullo. ut enim innocens is dicitur, non qui leuiter nocet, ſed qui nihil nocet: ſic ſine metu is habendus eſt, non qui parum metuit, ſed qui omnino metu uacat. quae eſt enim alia fortitudo, niſi animi affectio cum in adeundo periculo, & in labore, ac dolore patiens, tum procul ab omni metu?

EXPLANATIO

EIus *acies* } acumen, & oculus, qui, ut inquit Plato, tunc maxime floreſcit, cum oculus corporeus defloreſcit. CVRATA *eſt*, } philoſophia: quae animorum eſt medicina. CAECETVR *erroribus* } caligine opinionum. QVI *bona diuidit tripertito.* } Contra Peripateticos, qui bona trifariam partiuntur. Prima ſunt animi, ſecunda corporis, tertia fortunae, & ex his uitam beatam cumulatamq. cõficiunt. LACONIS *dictum* } Meminit huius etiam Plutarch. in Apophthegmatis Laconicis. RVDENTIBVS *apta*, } quae pendet a rudentibus. Eodem modo locutus eſt in Paradoxo. II. Nemo poteſt non beatiſſimus eſſe, qui eſt totus aptus ex ſeſe, quiq. in ſe uno ſua ponit omnia. INVETERASCERE, } ſeneſcere, & conſequenter cedere, & exſtingui. huiuſmodi ſunt bona corporis & fortunae, fluxa ſcilicet & fragilia, cum uirtus clara aeternaq. ſit. SED *qui omnino metu uacat.* } Stoici enim ſtirpitus euellunt omnes affectus, quos Peripatetici temperant, ac moderantur.

CICERO

ATque haec certe non ita ſe haberent, niſi omne bonum in una honeſtate conſiſteret. qui autem illam maxime optatam, & expetitam ſecuritatem (ſecuritatem autem nunc appello uacuitatem aegritudinis, in qua uita beata poſita eſt) habere quiſquam poteſt, cui aut adſit, aut adeſſe poſſit multitudo malorum? qui autem poterit eſſe celſus, & erectus, & ea, quae homini accidere poſſunt, omnia parua ducens, qualem ſapientem eſſe uolumus, niſi omnia ſibi in ſe poſita eſſe cenſebit? an Lacedaemonij Philippo minitanti per litteras, ſe omnia, quae conarentur, prohibiturum, quaeſiuerũt, num ſe eſſet etiam mori prohibiturus: uir is, quẽ quaerimus, non multo facilius tali animo reperietur, quam ciuitas uniuerſa? Quid, ad hanc fortitudinem, de qua loquitur, temperãtia adiuncta, quae ſit moderatrix omnium commotionum? quid poteſt ad beate uiuendũ deeſſe ei, quem fortitudo ab aegritudine, & a metu uindicet, temperantia tum a libidine auocet, tum inſolenti alacritate geſtire non ſinat? haec efficere uirtutem oſtẽderem, niſi ſuperioribus diebus eſſent explicata.

EXPLANATIO

QVI *autem* } quomodo autem. interrogatiue legendũ. PHILIPPO } Macedonum regi. Philippus Graecae bellator dicitur. COMMOTIONVM } perturbationum, quas temperantia ſuffrenat, & moderatur. INSOLENTI *alacritate* } immodica laetitia, quae reprehenſibilis eſt.

CICERO

ATQVI cũ perturbationes animi miſerã, ſedationes autem uitam efficiant beatam; duplexq. ratio perturbationis ſit, quod aegritudo, & metus in malis opinatis, in bonorum autem errore laetitia geſtiens, libidoq. uerſentur; cum haec omnia cum conſilio, & ratione pugnẽt: his tu tam grauibus concitationibus, tãq. ipſis inter ſe diſſentientibus, atque diſtractis, quem uacuum, ſolutum, liberum uideris, hunc dubitabis beatũ dicere? atqui ſapiens ſemper ita affectus eſt: ſemper igitur ſapiens beatus eſt. Atque etiã omne bonũ laetabile eſt: quod autem laetabile, id praedicandum, & praeſeferendum: quod tale autem, id etiam glorioſum: ſi uero glorioſum, certe laudabile: quod autem laudabile, profecto etiam honeſtum: quod bonum igitur, id honeſtum. at, quae iſti bona numerant, ne ipſi quidem honeſta dicunt. ſolum igitur bonum, quod honeſtum. ex quo efficitur, honeſtate una uitam contineri beatam. nõ ſunt igitur ea bona dicenda, nec habenda, quibus abundantem licet eſſe miſerrimum. An dubitas, quin praeſtans ualetudine, uiribus, forma, acerrimis, integerrimisq. ſenſibus; adde etiam, ſi libet, pernicitatem, & uelocitatem; da diuitias, honores, imperia, opes, glo-

r'am; ſi fuerit is, qui haec habet, iniuſtus, intemperans, timidus, bebeti ingenio, atque nullo; dubitabis ne eum miſerum ducere? qualia igitur iſta bona ſunt, quae qui habeat, miſerrimus eſſe poſſit?

EXPLANATIO

SEDATIONES *autem &c.* } quia ſcilicet contrariorum contraria ſunt conſequentia. OMNE *bonum laetabile eſt:* } ſorites eſt: ſiue acerualis argumentatio. NON *ſunt igitur* } Ariſtoteles lib. I. Polit. cap. VI. Ἄτοπον, τοιοῦτον τὸν πλοῦτον, οὗ εὔπορον, λιμῷ ἀπολεῖται. PARNICITATEM, *& uelocitatem* } diſtinguit haec Nonius Marcellus. QVALIA *igitur iſta* } colligit, non eſſe bona, quae ſunt, corporis, & & fortunae. quandoquidem etiam miſerrimus eſſe poſſit, qui iſta poſſideat.

CICERO

VIDEAMVS, *ne, 'ut aceruus ex ſui generis granis, ſic beata uita ex ſui ſimilibus partibus effici debeat. quod ſi ita eſt; ex bonis, quae ſola honeſta ſunt, efficiendum eſt beatum. ea mixta ex diſſimilibus ſi erunt, honeſtum ex his effici nihil poterit. quo detracto, quid poterit beatū intelligi? etenim quidquid eſt, quod bonum ſit, id expetendum eſt: quod autem expetendum, id certe approbandum: quod uero approbaris, in gratum acceptumq. habendum: ergo etiam dignitas ei tribuenda eſt. quod ſi ita eſt; laudabile ſit neceſſe eſt. bonum igitur omne laudabile. ex quo efficitur, ut, quod ſit honeſtum, id ſit ſolum bonum. quod ni ita tenebimus; multa erunt, quae nobis bona dicenda ſint. omitto diuitias: quas, cum quiuis, quamuis indignus, habere poſſit, in bonis non numero. quod enim eſt bonum, id non quiuis habere poteſt. omitto nobilitatem, famamq. popularem, ſtultorum, improborumq. conſenſu excitatam. haec ſunt minima, tamen bona dicantur neceſſe eſt, candiduli dentes, uenuſti oculi, color ſuauis, & ea, quae Euryclia laudat, Vliſſi pedes abluens, lenitudo orationis, mollitudo corporis. ea ſi bona dicemus, quid erit in philoſophi grauitate, quam in uulgi opinione, ſtudiorumq. turba, quod dicatur aut grauius, aut grandius?*

EXPLANATIO

EX *ſuis generis granis* } ut aceruus fabaceus ex granis fabae fiat: non autem confuſaneus ex diſſimilibus mixtis: ut ex grania tritici, fabae, milij. MIXTA *ex diſſimilibus* } ex bonis corporis, & fortunae, quae diſſimilia ſunt, bonis animi, ex quibus ſolis conſit honeſtum id, in quo Stoici beatam uitam collocant. Io *expetendum* } conſectarium Stoicorum. FAMAM *popularem,* } quae eſt adumbrata gloria, & plerumque uitiorum laudatrix. CANDIDVLI *dentes* } Videtur eſſe conſectarium, ut, ſi pulchritudo, uires, & reliqua corporis commoda ſint in bonis, bona etiam dicantur quaedam minutula: ueluti dentes candidi, & uenuſtas oculorum, quibus pulchritudo conſumatur. COLOR *ſuauis* } Formae dignitas coloris bonitate tuenda eſt, color exercitationibus corporis. EVRYCLIA } nutrix Vlyxis, quam Pacuuius in Niptra ita introducebat Vlixi pedes abluentem. & meminit Homerus Iliad. XIX. & ſupra nonnihil lib. II. de eadem eſt dictum.

CICERO

AT *enim eadem Stoici praecipua, uel producta dicunt, quae bona iſti. dicunt illi quidem: ſed his uitam beatam compleri negant. hi autem ſine ijs eſſe nullam putant: aut, ſi ſit beata, beatiſſimam certe negant. nos autem uolumus beatiſſimam: idq. nobis Socratica illa concluſione confirmatur. ſic enim princeps ille philoſophiae diſſerebat: qualis cuiuſque animi affectus eſſet, talem eſſe hominem; qualis autem ipſe homo eſſet, talem eſſe orationem; orationi autem facta ſimilia. facta uitam. affectus autem animi in bono uiro laudabilis: & uita igitur laudabilis boni uiri: honeſta ergo, quoniam laudabilis. ex quibus, bonorum beatam uitam eſſe, concluditur. etenim, pro deorum atque hominum fidem, parum ne cognitum eſt ſuperioribus noſtris diſputationibus, an delectationis & otij conſumendi cauſſa locuti ſumus, ſapientem ab omni concitatione animi, quam perturbationem uoco, ſemper uacare? ſemper in animo eius eſſe placidiſſimam pacem? uir igitur temperans, conſtans, ſine metu, ſine aegritudine, ſine alacritate ulla, ſine libidine, non eſt beatus? at ſemper ſapiens talis: ſemper igitur beatus.*

EXPLANATIO

AT *enim* } obiectio. PRAECIPVA, *uel producta* } προηγμένα. ISTI } Peripatetici. SED *his* } Peripateticis. SINE *ijs* } praecipuis, uel productis. TALEM *eſſe orationem* } Vnde etiā in prouerbiū abiit, Qualis homo, talis eius oratio: &, Animi index oratio. PRO *deorū, &c.* } Exclamatio eſt uſitatiſſima, quā Satyrographus

phus decēter uſurpat illo uerſu, Nos hominū diuumq. fidē clamore ciemus: ubi Fidē accipimus pro auxilio. Auctor eſt M. Tullius in Oratore dici pro Deum fidem, & Pro deorum fidem, alterū contractū, & imminutum, alterum plenum, & integrum. VACARE} uacuum, liberumq. eſſe. PLACIDISSIMAM} ſicut pacem ſumma tenent, & ſupra globum Lunae omnia pacata ſunt, ſerena, defaecata: ita ſecundum Stoicos in animo ſapientis ſemper ſerenitas eſt, & tranquillitas placidiſſima. ALACRITATE} laetitia geſtiente.

CICERO

IAM uero qui poteſt uir bonus non ad id, quod laudabile ſit, omnia referre, quae agit, quaeq. ſentit? refert autem omnia ad beate uiuendum: beata igitur uita laudabilis. nec quidquam ſine uirtute laudabile: beata igitur uita uirtute conficitur. Atque hoc ſic etiam concluditur. nec in miſera uita quidquam eſt praedicabile, aut gloriandum, nec in ea, quae nec miſera ſit, nec beata. & eſt in aliqua uita praedicabile aliquid, & gloriandum, ac praeſeferendum: ut Epaminondas;

Conſilijs noſtris laus eſt attonſa Laconum:

ut Africanus;

A ſole exoriente, ſupra Maeoti paludes,

Nemo eſt, qui factis me aequiparare queat.

quod ſi ſola eſt beata uita glorianda, & praedicāda, & praeſeferenda eſt. nihil eſt enim aliud, quod praedicandū, & praeſeferendum ſit. quibus poſitis, intelligis quid ſequatur. & quidē, niſi ea uita beata eſt, quae eſt eadem honeſta: ſit aliud, neceſſe eſt, melius uita beata. quod enim erit honeſtum, certe fatebuntur eſſe melius. ita erit beata uita melius aliquid. quo quid poteſt dici peruerſius? Quid? cum fatentur ſatis magnam uim eſſe in uitijs ad miſeram uitam, non ne fatendum eſt, eandē uim in uirtute eſſe ad beatam uitam? contrariorum enim cōtraria ſunt conſequentia.

EXPLANATIO

QVI} quomodo. per interrogationem legendum eſt. Hoc *ſic concluditur*} argumentum a contrario. NEC *miſera ſit, nec beata.*} Talem uitam de ſe ipſo expreſſiſſe uidetur M. Tullius, cum ait. Ita ſunt res noſtrae, ut in ſecundis fluxae, ut in aduerſis bonae. CONSILIIS *noſtris*} Epigrāma exſtat in Baeoticis Pauſaniae:

> Ἡμετέραις βουλαῖς Σπάρτη μὲν ἐκείρατο δόξαν,
> Μεσσήνη δ' ἱερὰ τέκνα χρόνῳ δέχεται,
> Θήβη δ' ὁπλοῖσι μεγάλη πόλις ἐστεφάνωται,
> Αὐτόνομος δ' Ἑλλὰς πᾶσ' ἐν ἐλευθερίῃ.

A *Sole exoriente,*} Verſus ſunt Ennii, apud quem Scipio ita gloriabundus deſcribebatur. Videtur autē Ennius hac figura orationis uniuerſum orbem terrarum ſignificare uoluiſſe, ut exoriens ſol matutinam & auſtralem plagam, Maeotis palus Septētriones, & occaſum deſignaret. QVID *ſequatur*} nimirum, in ſola beata uita eſſe ſitum, quidquid praedicabile eſt, & gloriandum. CONTRARIORVM *enim*} ut ſi in uitio miſeram uitam ſtatuimus, in uirtute beatam ſtatuere ſit neceſſe.

CICERO

QVO loco quaero, quam uim habeat libra illa Critolai: qui cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis, & externa: tantū propendere illam boni lancem putet, ut terram & maria deprimat. quid igitur aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illum, grauiſſimum philoſophorum, exaggerantem tantopere uirtutem, & extenuantem cetera, & abijcientem, in uirtute non beatam modo uitam, ſed etiam beatiſſimam ponere? quod quidem niſi ſit, uirtutū interitus conſequetur. nam, in quem cadit aegritudo, in eundem metum cadere neceſſe eſt. eſt enim metus, futurae aegritudinis ſolicita exſpectatio. in quem autē metus, in eundem formido, timiditas, pauor, ignauia. ergo, ut idem uincatur interdum, neceſſe eſt, nec putet ad ſe praeceptum illud Atrei pertinere;

Proinde ita parent ſe in uita, ut uinci neſciant.

hic autem uincetur, ut dixi, nec modo uincetur, ſed etiā ſeruiet. at nos uirtutem ſemper liberam uolumus, ſemper inuictam. quae niſi ſunt, ſublata uirtus eſt. atqui, ſi in uirtute ſatis eſt praeſidij ad bene uiuendum, ſatis eſt etiam ad beate: ſatis eſt enim certe in uirtute, ut fortiter uiuamus: ſi fortiter, etiam ut magno animo, & quidem ut nulla re unquam terreamur, ſemperq. ſimus inuicti. ſequitur, ut nihil paeniteat, nihil deſit, nihil obſtet. ergo omnia profluenter, abſolute, proſpere: igitur beate. ſatis autem ad fortiter uiuendum uirtus poteſt: ſatis ergo etiam ad beate.

EXPLANATIO

LIBRA *illa Critolai:*} Critolaus, & Xenocrates in uirtute ponebant quidem uitam beatam, ſed, ut ea beatiſſima fieret, externis etiam bonis opus eſſe dicebant, corporis uidelicet, & fortunae. Hac autem

ne a bonis auctoribus ſic ſcriptum accepimus, ſummam fuiſſe eius in uictu temperantiam, in rebusq. gerendis uirum acrem, & induſtrium, eundem tamen maleficum natura, & iniuſtum.

EXPLANATIO

ETsi *peccare*} correctio. Licere *dicimus*,} Hinc dicta Licentia, qua omnes fieri deteriores, eleganter dixit Terentius. C. *Marius*,} Vide Plutarch. in eius uita. Tam *ſcelerate*} Accipere, *quam facere*,} Socratis ſententia, ſaepe apud Platonem repetita: Ου νόμῳ μόνον δεῖν αἴσχιον τὸ ἀδικεῖν, ἀλλὰ καὶ φύσει. In Gorgia. Procedere *obuiam*} ſcilicet praeſtat. Sex *ſuos obruere conſulatus*,} Sex tantum conſulatus egerat C. Marius, cum Q. Catulus ſe ipſum peremit. poſt quod tempus ſeptimum conſul iniuit magiſtratum. Dvodeqvadraginta} triginta octo. quaſi duo deſint quadraginta. Dionysivs} de Dionyſio ſcripſit accurate Philiſtus. Qva *pulchritudine urbem*} Syracuſas intelligit, de qua fuſius in VI. Verrina. Sunt autem quae hic de Dionyſio recenſet Cicero, memoratu cum primis digna, nec ita paſſim obuia.

CICERO

EX quo omnibus bene ueritatem intuentibus uideri neceſſe eſt miſerrimum. ea enim ipſa, quae concupierat, ne tum quidem, cum omnia ſe poſſe cenſebat, conſequebatur. qui cum eſſet bonis parentibus, atque honeſto loco natus, (etſi id quidem alius alio modo tradit) abundaretq. & aequalium familiaritatibus, & cōſuetudine propinquorum, haberet etiam, more Graeciae, quoſdam adoleſcentes amore coniunctos; credebat eorum nemini; ſed ijs, quos ex familijs locupletum ſeruos delegerat, quibus nomen ſeruitutis ipſe detraxerat, & quibuſdam conuenis, & feris barbaris corporis cuſtodiam committebat. ita, propter iniuſtam dominatus cupiditatem, in carcerem quodam modo ipſe ſe incluſerat. quin etiam, ne tonſori collum committeret, tondere filias ſuas docuit. ita, ſordido, ancillariq. artificio, regiae uirgines, ut tonſtriculae, tondebant barbam, & capillum patris. & tamen ab ijs ipſis, cum iam eſſent adultae, ferrum remouit; inſtituitq., ut candentibus iuglandium putaminibus barbam ſibi, & capillum adurerent. cumq. duas uxores haberet, Ariſtomachen, ciuem ſuam, Doridem autem Locrenſem; ſic noctu ad eas uentitabat, ut omnia ſpecularetur, & perſcrutaretur ante. &, cum foſſam latam cubiculari lecto circumdediſſet, eiusq. foſſae tranſitum ponticulo ligneo coniunxiſſet; eum ipſum, cum fores cubiculi clauſerat, detorquebat. idemq., cum in communibus ſuggeſtis conſiſtere non auderet, concionari ex turri alta ſolebat. atque is, cum pila ludere uellet, (ſtudioſe enim id factitabat) tunicamq. poneret, adoleſcentulo, quem amabat, tradidiſſe gladiū dicitur. hic cum quidam familiaris iocans dixiſſet, huic quidem certe uitam tuam committis, arriſiſſetq. adoleſcens: utrumq. iuſſit interfici; alterum, quia uiam demōſtrauiſſet interimendi ſui; alterum, quia id dictum riſu approbauiſſet. atque eo facto ſic doluit, ut nihil grauius tulerit in uita. quem enim uehementer amaret, occiderat.

EXPLANATIO

VIderi *neceſſe eſt miſerrimum*.} Supra enim concluſum eſt, qui iniuſtus ſit, eundem eſſe miſerrimum. Etsi *id quidem alius alio modo*} Vt Diodorus lib. XIII. & Socrates ad Philippum: qui ab eo, quod hic legitur, diſſentiunt. Qvosdam *adoleſcentes*} nimirum illuſtres. Credebat} confidebat. Detraxerat} tamquam inuiſum nomen. Convenis} qui ſcilicet in unum conuenerant ex diuerſis nationibus. *συνήλυδας* Graeci uocant. intelligit autem ſatellites, ſiue regii corporis ſtipatores mercenarios milites. Ancillari} ſeruili. Dvas *uxores*} Diodorus lib. XIV. & Plutarch. in Dione. Detorqvebat} in alteram partem deflectebat, ne quis per ipſum ponticulum accedere poſſet ad fores. Svggestis} pulpitis. Vitam *tuam committis*} in manu enim illius eſt, qui accipit gladium, hominem, a quo acceperit, necare, ſi uelit. Altervm} familiarem. Altervm} adoleſcentulum, quem amabat.

CICERO

SIc diſtrahuntur in contrarias partes impotentiū cupiditates. cum huic obſecutus ſis, illi eſt repugnandum. quamquam hic quidem tyrannus ipſe indicauit, quam eſſet beatus. nam cum quidam ex eius aſſentatoribus Damocles commemoraret in ſermone copias eius, opes. maieſtatem dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam aedium regiarum; negaretq. umquam beatiorem quemquam fuiſſe; uis ne igitur, inquit, o Damocle, quoniam haec te uita delectat, ipſe eandem deguſtare, & fortunam experiri meam? cum ſe ille cupere dixiſſet, collocari iuſſit hominem in aureo lecto, ſtrato pulcherrimo, textili ſtragulo, magnificis operibus picto, abacosq. complures ornauit argento, auroq. caelato. tum ad menſam eximia forma pueros delectos iuſſit conſiſtere,

ſtere, eosq. ad nutum illius intuentes diligenter miniſtrare. aderant unguenta, coronae: incendebātur odores: menſae conquiſitiſſimis epulis exſtruebantur. fortunatus ſibi Damocles uidebatur. in hoc medio apparatu fulgentem gladium e lacunari, ſeta equina appenſum, demitti iuſſit, ut impēderet illius beati ceruicibus.

EXPLANATIO

SIc *diſtrahuntur* ⁊ Epiphonema. IMPOTENTIVM ⁊ qui ſuis cupiditatibus imperare non poſſunt. Graecis ἀκρατεῖς dicuntur. HVIC ⁊ cupiditati imperioſae, quae ſanguinariū fecit Dionyſium. ILLI ⁊ hoc eſt, dolori ex morte adoleſcentuli amati. NAM, *cum quidam* ⁊ Idem refert etiam Macrob. in Somnio Scipionis lib. I. cap. 10. ABACOS ⁊ menſas quaſi gradatim factas. AVRO *caelato* ⁊ ſculpto.

CICERO

ITAQVE *nec pulchros illos adminiſtratores adſpiciebat, nec plenum artis argentum: nec manum porrigebat in menſam: iam ipſae defluebant coronae: denique exorauit tyrannum, ut abire liceret, quod iam beatus nollet eſſe. Satis ne uidetur declaraſſe Dionyſius, nihil eſſe ei beatum, cui ſemper aliquis terror impendeat? atque ei ne integrum quidem erat, ut ad iuſtitiam remigraret, ciubuſq. libertatem, & iura redderet. iis enim ſe adoleſcens, improuida aetate, irretierat erratis, eaq. commiſerat, ut ſaluus eſſe non poſſet, ſi ſanus eſſe coepiſſet. Quantopere uero amicitias deſideraret, quarum infidelitatem extimeſcebat, declarauit in Pythagoreis duobus illis: quorum cum alterum uadem mortis accepiſſet, alter, ut uadem ſuum liberaret, praeſto fuiſſet ad horam mortis deſtinatam; utinam ego, inquit, tertius uobis amicus adſcriberer. quam huic erat miſerum carere conſuetudine amicorum, ſocietate uictus, ſermone omnino familiari? homini praeſertim docto a puero, & artibus ingenuis erudito. Muſicorum uero perſtudioſum accepimus, poetam etiam tragicum: quam bonum, nihil ad rem: in hoc enim genere neſcio quo pacto magis, quam in aliis, ſuum cuique pulchrum eſt. adhuc neminem cognoui poetam, (& mihi fuit cum Aquino amicitia) qui ſibi non optimus uideretur. ſic ſe res habet: te tua, me delectant mea. Sed, ut ad Dionyſium redeamus: omni cultu, & uictu humano carebat: uiuebat cum fugitiuis, cum facinoroſis, cum barbaris: neminem, qui aut libertate dignus eſſet, aut uellet omnino liber eſſe, ſibi amicum arbitrabatur. non ergo iam cum huius uita, qua taetrius, miſerius, deteſtabilius excogitare nihil poſſum, Platonis, aut Archytae uitam comparabo, doctorum hominum, & plane ſapientium. Ex eadem urbe humilem homunculum a puluere, & radio excitabo, qui multis annis poſt fuit, Archimedem. cuius ego quaeſtor, ignoratum ab Syracuſanis, cum eſſe omnino negarent, ſaeptum undique, & ueſtitum uepribus, & dumetis, indagaui ſepulcrum. tenebam enim quoſdam ſenariolos, quos in eius monumento eſſe inſcriptos acceperam; qui declarabat, in ſummo ſepulcro ſphaeram eſſe poſitam cum cylindro.*

EXPLANATIO

CORONAE ⁊ coronati epulabantur. Auctor eſt Plinius ſutiles coronas ſollemnes fuiſſe in cena. In *Pythagoreis duobus* ⁊ Damone, & Pythia, quorum amicitiae meminit lib. III. off. Cicero & Plutarch. περὶ πολυφιλίας. VADEM ⁊ ſponſorem M. Varro lib. II. de Lat. lingua, Vas, inquit, appellatus, qui pro altero uadimonium promittebat. MVSICORVM ⁊ pro, muſicae artis. de orat. lib. I. & lib. IV. epiſt. ad Att.. Ter. Eun. Fac. periculum in muſicis. POETAM *etiam tragicum* ⁊ Vnde Plinius refert, gaudio eum obiiſſe, accepto tragicae uictoriae nuncio. celebratur illud quoque Philoxenum ideo in Latomias coniectum, quod recitata ab eo carmina laudare noluiſſet. TE *tua*, ⁊ Prouerbiale. TAETRIVS ⁊ crudelius. Ex *eadem urbe* ⁊ Syracuſana. HVMILEM *homunculum* ⁊ Archimedem tenui ſorte praeditum, qualem etiam Silius deſcribit XIV. Punicorum.

Vir fuit Iſthmiacis decus immortale colonis,
Ingenio facili ante alios telluris alumnos,
Nudus opum: ſed cui caelum terraeq. paterent.

A *puluere, & radio Archimedem* ⁊ hoc eſt, Archimedem geometram: Olim enim Geometrae radio ſine uirgula in puluere ſua deſcribebant ſchemata. Vnde Virgil. Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem. Nobiliſſimus hic geometra, quem Marcellus Briareum uocitabat, interdixeratq. ne captis Syracuſis uiolaretur, a milite ignaro quis eſſet, interfectus eſt. Gloriatur autem Cicero, capta per digreſſiunculam occaſione a ſe repertum Archimedis ſepulcrum, ipſis etiam Syracuſanis ignoratum. EGO *quaeſtor* ⁊ cum Sicilia duobus quaeſtoribus regi ſoleret, uno Libybitano, altero Syracuſano: M. Tullius Lilybaetanus fuit, Sexto Peducaeo praetore. De hac ſua praetura ſcribit ipſe affatim in Verrinis, & in orat. pro Plancio. VAEPRIBVS ⁊ ſpinis, & ſentibus. SENARIOLOS ⁊ uerſiculos a ſenis pedibus dictos. SPHAERAM *cum cylindro* ⁊ nam de his ſcripſit duos libros Archimedes. Eſt autem Cylindrus lapis teres, ſiue collumella oblonga, a uolubilitate dictus. de quo poeta,

Area tum primum eſt ingenti aequanda cylindro.

CICERO

EGo *autem cum omniu colluſtrarem oculis, (eſt enim ad portas Agragianas magna frequentia ſepulcrorum) animaduerti columellam non multum e dumis eminentem: in qua inerat ſphaerae figuru, & cylindri. atque ego ſtatim Syracuſanis (erant autem principes mecum) dixi, me illud ipſum arbitrari eſſe, quod quaererem. immiſſi cum falcibus multi purgurunt, & aperuerunt locum. quo cum patefactus eſſet uditus, ad aduerſam baſim acceſſimus. apparebat epigramma, exeſis poſterioribus partibus uerſiculorum, dimidiatis fere. ita nobiliſſima Graeciae ciuitas, quondam uero etiam doctiſſima, ſui ciuis, unius acutiſſimi, monumentum ignoraſſet, niſi ab homine Arpinate didiciſſet. Sed redeat unde aberrauit oratio. Quiseſt enim omniũ, qui modo cum muſis, id eſt cum humanitate, & cũ doctrina habeat aliquod commercium, qui ſe non hunc mathematicum malit, quam illum tyrannum? ſi uitae modum, actionemq. quaerimus: alterius mens rationibus agitandis, exquirendisq. alebatur, cum oblectatione ſollertiae, qui eſt unus ſuauiſſimus paſtus animorum: alterius caede, & iniurijs, cum & diurno, & nocturno metu.*

EXPLANATIO

AD *portas Agragianas*} fortaſſe rectius, Agraganas: ut ſint eae portae, per quas iretur Agragãtum urbem, quae Graecis ἀκραγάς dicebatur, ab Agraga fluuio. Quo nomine Virgilius uſus,

Arduus inde Agragas.

COLVMELLAM} Demetrius, ut docet Cicero in libris de legibus, ſepulcris nouis modum finiens, noluit ſuper terrae tumulum ſtatui niſi columellam, quae tribus cubitis non eſſet altior. BASIM} fundamentũ columellae ſepulcralis. EXESIS} corroſis, & uetuſtate conſumptis. GRAECIAE *ciuitas*,} Syracuſae. DOCTISSIMA} tum propter Archimedem, & alios, tum maxime propter Theocritum Bucolici carminis ſcriptorem, qui fuit Syracuſanus. CIVIS} Archimedis. AB *homine Arpinate*} de ſe ipſo intelligit Cicero ex Arpino obſcuro alioqui opido, cuius etiam fuit C. Marius. CVM *humanitate* } De hoc uerbo uide quae annotauit Gellius lib. XIII. cap. 16. MATHEMATICVM} Archimedem intelligit. TYRANNVM} Dionyſium. ALTERIVS *mens*} ſcilicet Dionyſii mens alebatur.

CICERO

AGe *confer Democritum, Pythagoram, Anaxagoram. quae regna, quas opes ſtudijs eorum, & delectationibus antepones? etenim, quae pars optima eſt in homine, in eu ſitum eſſe neceſſe eſt illud, quod quaeris, omnium optimum. quid eſt autem in homine, ſagaci, ac bona mente melius? eius bono fruendum eſt igitur, ſi beati eſſe uolumus. bonum autem mentis eſt uirtus: ergo hac beatam uitam contineri neceſſe eſt. hinc omnia, quae pulchra, honeſta, praeclara ſunt, ut ſupru dixi, (ſed dicendum illud idem paullo uberius uidetur) plena gaudiorum ſunt. ex perpetuis autem, plenisq. gaudijs cum perſpicuum ſit uitam beatam exiſtere; ſequitur, ut ea exſiſtat ex honeſtate. Sed, ne uerbis ſolum attingamus ea, quae uolumus oſtendere; proponenda quaedam quaſi mouentia ſunt, quae nos magis ad cognitionem, intelligentiamq. conuertant. ſumatur enim nobis quidam praeſtans uir optimis artibus, isq. animo parumper, & cogitatione fingatur. primum ingenio eximio ſit, neceſſe eſt; tardis enim mentibus uirtus non facile comitatur: deinde ad inueſtigandam ueritatem ſtudio incitato. ex quo triplex ille animi foetus exſiſtit; unus in cognitione rerum poſitus, & in explicatione naturae; alter in deſcriptione expetendarum, fugiendarum ue rerum; tertius in iudicando, quid cuique rei ſit conſequens, quid repugnans: in quo ineſt omnis tum ſubtilitas diſſerendi, tum ueritas iudicandi.*

EXPLANATIO

ETENIM, *quae pars optima*,} Probat ſolis animi bonis (quae uirtus eſt) non corporis, aut fortunae felicitatem conſtare. SVMATVR *enim nobis*} Depingit exemplar ſapientis uiri, quale fere ſummi Oratoris fingit in lib. de Orat. TRIPLEX *ille animi fetus*} triplex philoſophiae diſtributio. VNVS *in cognitione*} quae philoſophia pars eſt naturalis, ſiue φυσικὴ. ALTER *in deſcriptione*} ἠθικὴ, ſiue moralis. TERTIVS *in iudicando*,} λογικὴ ſiue rationalis.

CICERO

QVo tandem igitur gaudio affici neceſſe eſt ſapientis animum cum is habitantem, pernoctantemq. cœuris? & cum totius mundi motus, conuerſionesq. perſpexerit, ſideraq. uiderit innumerabilia caelo inhaerentia cum eius ipſius motu congruere certis infixa ſedibus? ſeptem alia ſuos quaeque tenere curſus, multum inter ſe aut altitudine, aut humilitate diſtantia, quorum uagi motus rata tamen, & certa ſui curſus ſpatia definiant? horum nimirum adſpectus impulit illos ueteres, & admonuit, ut plura quaererent. inde eſt indagatio nata initiorum, & tamquam ſeminum, unde eſſent omnia orta, generata, concreta; quaeq. cuiuſque generis uel inanimi, uel animati, uel muti, uel loquentis origo, quae uita, quis interitus: quaeq. ex alio in aliud uiciſſitudo, atque mutatio; unde terra, & quibus librata ponderibus; quibus cauernis maria ſuſtineantur; in qua omnia delata grauitate medium mundi locum ſemper expetant; qui eſt idem infimus in rotundo. haec tractanti animo, et noctes & dies cogitanti, exſiſtit illa a deo Delphis praecepta cognitio, ut ipſa ſe mens cognoſcat, coniunctamq. cum diuina mente ſe ſentiat, ex quo inſatiabili gaudio compleatur. ipſa enim cogitatio de ui, & natura deorum, ſtudium incendit illius aeternitatis imitandae; neque ſe in breuitate uitae collocatam putat, cum rerum cauſſas alias ex aliis aptas, & neceſſitate nexas uidet: quibus ab aeterno tempore fluentibus in aeternum, ratio tamen, mensq. moderatur.

EXPLANATIO

SEPTEM *alia*] ſidera, quae Graece πλανῆται, hoc eſt errones dicuntur, quia erratici ſunt, ac uagi motus. Ab inceſſu, inquit Plinius, uocamus errantia ſidera: cum errent nulla minus illis: ſtata enim ſunt, & ordinatiſſimi motus, & ſpatia planetarum. ILLOS *ueteres*] de quibus Ouidius:

Felices animae, quibus hoc cognoſcere primum,
Inq. domos ſuperas ſcandere cura fuit.

VEL *inanimi*,] carentis anima. lib. II. de Off. Quae ad hominum uitam tuendam pertinent, partim ſunt inanima, ut aurum, argentum. VEL *loquentis origo*] Virg. Vnde hominum genus, & pecudes. VICISSITVDO] Ex palingeneſia, dogmateq. Pythagorae, qui apud Ouid. ſic inquit,

Omnia uertuntur: nihil interit. errat, & illinc
Huc uenit: hinc illuc; & quoslibet occupat artus.

Ariſtoteles quoq. in libris de generatione, & corruptione aliud in aliud tranſmutari diſſerit, & corruptionem unius eſſe alterius generationem. LIBRATA *ponderibus*;] ſic Ouid. Ponderibus librata ſuis. Plinius aeris ui tradit cum quarto aquarum elemento librari medio ſpatii tellurem, eandemq. uniuerſo cardine ſtare pendentem, librantem per quae pendent. A *deo Delphis praecepta cognitio*] In foribus enim Delphici templi praeſcriptum, & relatum a quibuſdam ad Apollinem auctorem hoc dictum fuit, Γνῶθι σαυτόν, id eſt, cognoſce te ipſum. De quo Plutarch. contra Coloten ita: Οὐδ' Ἡράκλειτος, ὡς μέγα τι καὶ σεμνὸν διαπεπραγμένος, ἐδιζησάμην φησὶν ἐμεωυτόν, καὶ τῶν ἐν Δελφοῖς γραμμάτων θειότατον ἐδόκει τὸ, γνῶθι σαυτόν. ὃ δὴ καὶ Σωκράτει, ἀπορίας καὶ ζητήσεως ταύτης ἀρχὴν ἐνέδωκεν, ὡς Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς Πλατωνικοῖς εἴρηκεν.

CICERO

HAec ille intuens, atque ſuſpiciens, uel potius omnes partes, oraſq. circumſpiciens, quanta rurſus animi tranquillitate humana, & citeriora conſiderat? hinc illa cognitio uirtutis exſiſtit: effloreſcunt genera, partes uirtutum: inuenitur, quid ſit, quod natura ſpectet extremum in bonis, quod in malis ultimum, quo referenda ſint officia, quae degendae aetatis ratio deligenda. Quibus, & talibus rebus exquiſitis, hoc uel maxime efficitur, quod hac diſputatione agitamus, ut uirtus ad beate uiuendum ſit ſe ipſa contenta. Sequitur tertia, quae per omnes partes ſapientiae manat, & funditur, quae rem definit, genera diſpertit, ſequentia adiungit, perfecta concludit, uera, & falſa diiudicat, diſſerendi ratio, & ſcientia. ex qua cum ſumma utilitas exſiſtit ad res ponderandas, tum maxime ingenua delectatio, & digna ſapientia. ſed haec otij. Tranſeat idem iſte ſapiens ad remp. tuendam: quid eo poſſit eſſe praeſtantius, cum prudentia utilitatem ciuium cernat, iuſtitia nihil in ſuam domum inde deriuet, reliquis utatur. tot, tamq. uarijs uirtutibus adiunge fructum amicitiarum: in quo a doctis poſitum eſt cum conſilium omnis uitae, conſentiens, & paene conſpirans, tum ſumma iucunditas e quotidiano cultu, atque uictu. quid haec tandem uita deſiderat, quo ſit beatior? cui rei refertae tot, tantisq. gaudijs, fortuna ipſa cedat, neceſſe eſt. Quod ſi gaudere talibus bonis animi, id eſt uirtutibus, beatum eſt; omnesq. ſapientes ijs gaudijs perfruuntur: omnes eos, confiteri, beatos eſſe, neceſſe eſt. A. Etiamne in cruciatu, atque tormentis?

EXPLANATIO

HINC *illa cognitio uirtutis*} Pulchre moralem philoſophiae partem naturali ſubiungit, atque utrique poſtremo rationalem. GENERA} ut iuſtitia, fortitudo, prudentia, & tẽperantia, quibus multae ſpecies ſubiiciuntur, de quibus copioſe diſſeritur in. II. rhetoricorum. EXTREMVM *in bonis*,} De hoc in lib. de Fin. DEGENDAE *aetatis ratio*} De qua in Off. SEQVITVR *tertia*,} quae rationalis eſt, ſiue λογικὴ. CVM} partim. AD *res ponderandas*} perpendendas, logica magiſtra. HAEC *otij*} huiuſmodi a ſapiente tractantur in otio, quod omni negotio pulchrius eſt. INAM *iſte ſapiens*} quem animo fingimus. ADIVNGE *fructum amicitiae*} De hoc longa eſt diſputatio apud Ariſt. lib. IX. Ethicorum. CVI *res refertae*} Concinnius, Cui refertae. Haec Paullus pater.

CICERO

MAn tu me in uiola putas, aut in roſa dicere? an Epicuro, qui tantummodo induit perſonã philoſophi, & ſibi ipſe hoc nomen inſcripſit, dicere licebit, quod quidem, ut habet ſe res, me tamen plaudente dicit, nullum ſapienti eſſe tẽpus, etſi uratur, torqueatur, ſecetur, quin poſſit exclamare, Quã pro nihilo puto; cum praeſertim omne malum dolore definiat, bonũ uoluptate; haec noſtra, honeſta, turpia irrideat; dicatq. nos, in uocibus occupatos, inanes ſonos fundere, neque quidquam ad nos pertinere, niſi quod aut leue, aut aſperum in corpore ſentiatur: huic ergo, ut dixi, non multũ differẽti a iudicio ferarum, obliuiſci licebit ſui, & tum fortunam contemnere, cum ſit omne & bonum eius, & malum in poteſtate fortunae; tum dicere, ſe beatum in ſummo cruciatu, atque tormentis, cum conſtituerit non modo ſummum malum eſſe dolorem, ſed etiam ſolum: (nec uero illa ſibi remedia comparauit ad tolerandum dolorem, firmitatem animi turpitudinis uerecundiam, exercitationem, conſuetudinemq. patiendi, praecepta fortitudinis, duritiam uirilem: ſed una ſe dicit recordatione acquieſcere praeteritarum uoluptatum: ut, ſi quis aeſtuans, cum uim caloris non facile patiatur, recordari uelit, ſe aliquando in Arpinati noſtro gelidis fluminibus circumfuſum fuiſſe: non enim uideo, quo modo ſedare poſſint mala praeſentia praeteritae uoluptates) ſed, cum is dicat, ſemper beatum eſſe ſapientem, cui dicere hoc, ſi ſibi conſtare uellet, non liceret: quidnam faciendum eſt ijs, qui nihil expetendum, nihil in bonis ducendum, quod honeſtate careat, exiſtimant?

EXPLANATIO

ME *in uiola*,} hoc eſt, in deliciis, & uitae iucunditate. AN *Epicuro*,} Rurſus Epicurum uerbis ſolum philoſophari dicit, reuera nihil minus eſſe, quam philoſophum. AVT *leue*} quod uoluptatis eſt. AVT *aſperum*} quod doloris eſt A *iudicio ferarum*} nam, ut etiam inquit Ariſt. Voluptates guſtatus, & tactus belluinae ſunt. OBLIVISCI *licebit ſui*} ſibi ipſi in doctrina non conſtare. FIRMITATEM *animi*} de qua dictum eſt in. II. Tuſculana. GELIDIS *fluminibus*} lib. de legibus duos fluuios in Arpinati eſſe teſtatur, quorum alteri Fibreno nomen fuit, in quo erat inſula: in altero Marianam quercum celebrat: ubi de legibus diſputatio inſtituitur. SED, *cum is*} Epicurus. NON *liceret*} tamquam philoſopho ſummum bonum in uoluptate ponenti. IIS} Stoicis.

CICERO

ME quidem auctore etiam Peripatetici, ueteresq. Academici balbutire deſinant aliquando; aperteq. & clara uoce audeant dicere, beatam uitam in Phalaridis taurum deſcenſuram. ſint enim tria genera bonorum: (ut iam a laqueis Stoicorum, quibus uſum me pluribus, quam ſoleo, intelligo, recedamus) ſint ſane illa genera bonorum; dum corporis, & externa iaceant humi, & tantummodo, quia ſumenda ſunt, appellentur bona: alia autem diuina illa longe lateq. ſe pandant, caelumq. contingant; ut, ea qui adeptus ſit, cur eum beatum modo, & non beatiſſimum etiam dixerim? dolorem uero ſapiens extimeſcet? is enim huic maximae ſententiae repugnat. nam contra mortem noſtrum, atque noſtrorum, contraq. aegritudinem, & reliquas animi perturbationes ſatis eſſe uidemur ſuperiorum dierum diſputationibus armati, & parati dolor eſſe uidetur acerrimus uirtuti aduerſarius. is ardentes faces intentat: is fortitudinem, magnitudinem animi, patientiã ſe debellaturum minatur. huic igitur ſuccũbet uirtus? huic beata ſapientis, & conſtantis uiri uita cedet? quã turpe, o dij boni. pueri Spartiatae non ingemiſcunt, uerberum dolore laniati. adoleſcentium greges Lacedaemone uidimus ipſi incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, morſu, denique ut exanimarentur, priuſquam ſe uictos faterentur. quae barbaria India uaſtior, aut agreſtior? in ea tamen gente primum ij, qui ſapientes habentur, nudi aetatem agunt, & Caucaſi niues, hiemalemq. uim perferunt ſine dolore; cumq. ad flammam ſe applicuerint, ſine gemitu aduruntur.

EXPLANATIO

BALBVTIRE} dum ſcilicet ſemper haeſitantes nunquam expedite proferunt quid ſentiant. A *laqueis Stoicorum*} a contortis,& captioſis concluſiunculis,quas alibi etiam ſpinas dixit nimirum. IACENT *humi*} tamquam terrena. CAELVMQ. *contingant;*} tamquam caeleſtia. SAPIENS *extimeſcet*} Interrogatio negamus. probatum eſt enim in. II. Tuſc. ſapientem dolori non ſuccumbere. PVERI *Spartiatae*} De his etiam ſupra paullo. NVDI *aetatem agunt*} De duplicibus Indicis ſapientibus traditum eſt a ueteribus, Brachmanibus illis praeſtantiſſimis,& his longe inferioribus Gymnoſophiſtis, de quibus hoc loco mē tio fit. SINE *gemitu aduruntur.*} ſicuti Calanus fecit, Alexandri familiaris, de quo ſupra in Tuſc. II.

CICERO

MVLIARES *uero in India, cum eſt cuiuſq. earum uir mortuus, in certamen, iudiciumq. ueniunt, quam plurimum ille dilexerit: plures enim ſingulis ſolent eſſe nuptae. quae eſt uictrix, ea laeta, proſequentibus ſuis, una cum uiro in rogum imponitur: illa uicta, maeſta diſcedit. numquam naturam mos uinceret: eſt enim ea ſemper inuicta. ſed nos umbris, delicijs, otio, languore, deſidia animum infecimus, opinionibus, maloq. more delenitum molliuimus. Aegyptiorum morē quis ignorat? quorum imbutae mentes prauitatis erroribus; quāuis carnificinam prius ſubierint, quam ibim, aut aſpidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum uiolent: quorum etiam ſi imprudentes quippiam fecerint, poenam nullam recuſent. De hominibus loquor. quid beſtiae? non ne frigus, non famem, non montiuagos, atque ſilueſtres curſus, luſtrationesq. patiuntur? non ne pro ſuo partu ita propugnant, ut uulnera excipiant? nullos impetus, nullos ictus reformident? Omitto, quae perferant, quaeq. patiantur ambitioſi honoris cauſſa; laudis ſtudioſi, gloriae cauſſa; amore incenſi, cupiditatis. Plena uita exemplorum. eſt: ſed adhibeat oratio modum, & redeat illuc, unde deflexit.*

EXPLANATIO

MVLIERES *uero in India,*} Supra quoque de iiſdem: plura uero Herodot. in Therpſic. & Diod. lib. XIX. Oneſicritus auctor eſt, ideo uxores cum uiris defunctis cremari, quod, cum aliquando adoleſcentulos adamarent, a uiris ſecedebant, uel eos ueneno interimebant. Vt ergo maleficia tollerentur, hanc legem conditam eſſe tradit: quae profecto & lex,& cauſſa neque Straboni, neque alijs ſatis probabilis uidetur. INFECIMVS, *opinionibus*} ineluibilibus opinionibus intinximus. MALOQ. *more*} uſu,& conſuetudine uitae. Significat autem mos & *συνήθειαν*, ut hoc loco: cum uſurpatione diuturna, aliqua iam quaſi legis uim obtinuerunt quae ſunt *νόμιμα*,& Herod *νόμιμα*,& omnino *νόμος*, ſaepenumero uitioſiſſima,& ſcortatio uirginum Lydarum,& humanae, atque adeo patriae carnis cibus apud Indos,& latrocinia Germanorum. AEGYPTIORVM *morem*} Huius gentis ſuperſtitionem eleganter praeter alios perſtringit. Iuuen. Saty. QVAMVIS} carnificinam quemcumque cruciatum. IBIN} Ibis, quam pleriq. ciconiam falſo credunt, auis eſt Aegypti peculiaris: cuius duo genera: altera magnitudine,& figura ciconiae ſimilis, altera tota nigra. Pro re digna annotatu memorat Plinius, Ibin olim in Alpibus uiſam, cū ſit, ut dixi, peculiaris Aegypti. FELEM} Graece *αἴλουρος*, Latine Feles dicitur: eſt autem id animal, quod uulgo Catum nominant apud Columellam,& Verronem feles accipi uidetur pro eo animali, quod uulgos Fouinum & Martureſlum appellat. Ouid. canit Dianam olim ob metum gigantum in felem eſſe transfiguratam, quod & Higinus quoque memorat. Plinius ait in a I. oculos felium in tenebris fulgere. idem in a. auctor eſt feles excrementa ſua obruere effoſſa terra, intelligentes odorem illum indicem ſui eſſe. LVSTRATIONES} circuitiones, nam Luſtrare eſt circuire. Virgil. Luſtrat Auentini montem. Luſtra dicuntur ferarum habitacula: alias luſtra pro lupanaribus accipiuntur apud Ciceronē, Plautum, Horatium,& alios. GLORIAE *cauſſa;*} Poteſt eſſe ſuppoſiticium Cauſſa. certe neceſſarium non eſt. Haec Paullus pater.

CICERO

DABIT. *dabit, inquam, ſe in tormenta uita beata; nec, iuſtitiam, temperantiam, in primisq. fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam proſecuta, cū tortoris os uiderit, conſiſtet; uirtutibusq. omnibus ſine ullo animi terrore ad cruciatum profectis, reſiſtet extra fores, ut ante dixi, limenq. carceris. quid enim ea foedius, quid deformius ſola relicta, comitatu pulcherrimo ſegregata? quae tamen fieri nullo pacto poteſt. nec enim uirtutes ſine beata uita cohaerere poſſunt, nec illa ſine uirtutibus. itaq. eam tergiuerſari non ſinent, ſecumq. rapient ad quemcumque ipſae dolorem, cruciatumq. ducentur. ſapientis eſt enim proprium, nihil, quod paenitere poſſit, facere, nihil inuitum; ſplendide, conſtanter, grauiter, honeſte omnia; nihil ita exſpectare, quaſi certo futurum; nihil, cum acciderit, admirari, ut inopinatum, ac nouum accidiſſe uideatur; omnia ad*

ſuum

ſuum arbitrium referre; ſuis ſtare iudicijs. quo quid ſit beatius, mihi certe in mentem uenire non poteſt. Stoicorum quidem facilis concluſio eſt. qui cum finem bonorum eſſe ſenſerint, congruere naturae, cumq. ea conuenienter uiuere: cum id ſit in ſapiente ſitum non officio ſolum, uerum etiam poteſtate; ſequatur, neceſſe eſt, ut, cuius in poteſtate ſummum bonum, in eiuſdem uita beata ſit. ita fit ſemper uita beata ſapientis.

EXPLANATIO

DABIT *ſe in tormenta* } Docet ſapientem etiam in tormentis eſſe beatum, quia nullo pacto eſſe poſſit, ut inuicem diſiungantur uirtus, & uita beata. QVOD *tamen fieri* } Similiter quidem & Tuſc. III. reperitur haec particula: cum ſoleat reſpondere ad Quamuis, Etſi, Quamquam: ut ἀντίθεσις, aduerſatiuae condicionis. QVOD *paenitere poſſit,* } lib. II. Rhetoric, Vtrum id facinus ſit, quod paenitere fuerit neceſſe. SVIS *ſtare iudicijs* } Atqui magna mortalium pars uiuit ad opinionem, & more pecudum ſequitur antecedentium gregem. CONGRVERE *naturae* } lib. III. de Fin. ait Cato, Relinquitur, ut bonũ ſummum ſit uiuere ſcientiam adhibentem earum rerum, quae natura eueniant, ſeligentem quae ſecundum naturam, & ſi quae etiam contra naturam ſunt, reijcientem, id eſt conuenienter congruenterq. naturae uiuere. NON *officio ſolum, &c.* } id eſt non ſolum ut debeat, ſed etiam ut poſſit ita uiuere: tamquam in ſapientis poteſtate ſit uiuere ſecundum naturam.

CICERO

HABES, *quae fortiſſime de beata uita dici putem, &, quo modo nunc eſt, niſi quid tu melius attuleris etiam ueriſſime.* A. *Melius quidem afferre nihil poſſum: ſed a te impetrare libenter uelim, niſi moleſtum ſit, quoniam te nulla uincula impediunt ullius certae diſciplinae, libasq. ex omnibus quodcumque te maxime ſpecie ueritatis mouet; quod paullo ante Peripateticos, ueteremq. Academiam hortari uidebare, ut ſine retractatione libere dicere auderent, ſapientes eſſe ſemper beatiſſimos, id uelim audire quemadmodum his putes conſentaneum eſſe id dicere. multa enim a te contra iſtam ſententiam dicta ſunt, & Stoicorum ratione concluſa.* M. *Vtamur igitur libertate: qua nobis ſolis in philoſophia licet uti; quorum oratio nihil ipſa iudicat, ſed habetur in omnes partes, ut ab alijs poſſit ipſa per ſeſe, nullius auctoritate adiuncta, iudicari. &, quoniam uideris hoc uelle, ut, quaecumque diſſentientium philoſophorum ſententia de finibus ſit, tamen uirtus ſatis habeat ad uitam beatã praeſidij: quod quidem Carneadem diſputare ſolitum accepimus: ſed is, ut contra Stoicos, quos ſtudioſiſſime ſemper refellebat, & contra quorum diſciplinam ingenium eius exarſerat: nos illud quidem cum pace agemus: ſi enim Stoici fines bonorum recte poſuerunt; confecta res eſt; neceſſe eſt ſemper beatum eſſe ſapientem: ſed quaeramus unamquamque reliquorum ſententiam, ſi fieri poteſt, ut hoc praeclarum quaſi decretum beatae uitae poſſit omnium ſententijs, & diſciplinis conuenire. ſunt autem hae de finibus, ut opinor, retentae, defenſaeq. ſententiae: primum ſimplices quattuor; nihil bonum, niſi honeſtum, ut Stoici; nihil bonum, niſi uoluptatem, ut Epicurus; nihil bonum, niſi uacuitatem doloris, ut Hieronymus; nihil bonum, niſi naturae primis bonis, aut omnibus, aut maximis, frui, ut Carneades contra Stoicos diſſerebat.*

EXPLANATIO

NISI *quid tu melius* } Sic Horatius,

—Si quid nouiſti melius iſtis,
Candidus imparti: ſi non, his utere mecum.

NVLLA *uincula* } quoniam nulli philoſophorum ſectae addictus es. SINE *retractatione* } dubitatione, aut recuſatione. LIBERTATE: } in partes omnes diſcurrendi: ut, omnibus inſpectis, id maxime probemus, quod aut uerum, aut uero propius eſſe uideatur NOBIS *ſolis* } nimirum nulli ſectae addictis. SENTENTIA *de finibus* } uidelicet, quid ſit ſummum bonum CONTRA *Stoicos,* } lib. II. de nat. de. & lib. II. de Fin. Carneades in Stoicos inuehitur SI *fines bonorum recte poſuerunt;* } collocatur in uirtute ſola, atque honeſto. DECRETVM } Graeci Dogma appellant. SVNT *autem de finibus* } Breuiter colligit diuerſas philoſophorum ſententias de finibus: ut ex hoc, ſi fieri poteſt, oſtendat uitam beatam eſſe in ſapiente. NATVRAE *primis bonis* } ut incolumitatem conſeruationemque omnium partium, ualetudinẽ, ſenſus integros, uires, pulchritudinem, ceteraq. generis eiuſdem.

CICERO

HAEC *igitur ſimplicia, illa miſta: tria genera bonorum, maxima animi, ſecunda corporis, externa tertia, ut Peripatetici, nec multo ueteres Academici ſecus. uoluptatem cum honeſtate Clitomachus, & Calliphо copulauit. indolentiam autem honeſtati Peripateticus Diodorus adiunxit. hae ſunt ſententiae, quae ſtabilitatis aliquid habeant. nam Ariſtonis, Pyrrhonis, Herilli, non nullorumq. aliorum euanuerunt. hi quid*

poſſint

poßint obtinere, uideamus, omißis Stoicis: quorum ſatis uideor defendiſſe ſententiam. Et Peripateticorum quidem explicata cauſſa eſt, praeter Theophraſtum, & ſi qui, illum ſecuti, imbecillius horrent dolorem, & reformidant. reliquis quidem licet facere, quod fere faciunt, ut grauitatem, dignitatemq. uirtutis exaggerēt, quam cum ad caelum extulerint, quod facere eloquentes homines copioſe ſolent; reliqua ex collatione facile eſt conterere, atque contemnere. nec enim licet ijs, qui laudem cum dolore petendam eſſe dicunt, negare eos eſſe beatos, qui illam adepti ſunt. quamquam enim ſint in quibuſdam malis; tamen hoc nomen beati longe & late patet. nam ut quaeſtuoſa mercatura, fructuoſa oratio dicitur, non ſi altera ſemper omni damno, altera omnis tempeſtatis calamitate ſemper uacet, ſed ſi multo maiori ex parte exſtet in utraque felicitas: ſic uita, non ſolum ſi undique referta bonis eſt, ſed ſi multo maiore, & grauiore ex parte bona propendent, beata recte dici poteſt.

EXPLANATIO

HAEC *igitur* } iam dicta bona. SIMPLICIA } ſubaudi, ſunt. ILLA. } bona, quae ſequuntur. NAM *Ariſtonis, Pyrrhonis,* } Lib. v. de Fin. in hanc ſententiam ſic ſcribit: Iam exploſae, eiectaeq. ſententiae Pyrrhonis, Ariſtonis, Herilli, quod in hunc orbem, quem circumſcripſimus, incidere non poſſunt, adhibendae omnino non fuerunt. THEOPHRASTVM } Hic nobiliſſimus Peripateticorum in libro de beata uita ſcripſit beatum eſſe non poſſe, qui crucietur, quiq. in dolore ſit. dolores enim corporis in malis numerat, & fortunae naufragia. Ad *caelum extulerint,* } Prouerbialis hyperbole RELIQVA } ſcilicet bona corporis, & fortunae. Ex *collatione* } ſi conferantur cum uirtute.

CICERO

SEQVETVR *igitur, horum ratione, uel ad ſupplicium beata uita uirtutem, cumq. ea deſcendet in taurum, Ariſtotele, Xenocrate, Speuſippo, Polemone auctoribus, nec eam minimis blandimentis corrupta deſeret. Eadem Calliphontis erit, Diodoriq. ſententia: quorum uterque honeſtatem ſic complectitur, ut omnia, quae ſine ea ſint, longe, & retro ponenda cenſeat. Reliqui habere ſe uidentur anguſtius, enatant tamen, Epicurus, Hieronymus, & ſi qui ſunt, qui diſertum illum Carneadem curent defendere. nemo eſt enim, qui eorum bonorum animum putet eſſe iudicem, eumq. condocefaciat, ut ea, quae bona, mala ue uideantur, poſſit contemnere. nam, quae tibi Epicuri uidetur, eadem erit Hieronymi, & Carneadis cauſſa, & hercle omnium reliquorū. quis enim parum eſt contra mortem, aut dolorem paratus? ordiamur ab eo ſi placet, quem mollem, quem uoluptarium dicimus. quid? is tibi mortem ne uidetur, an dolorem timere, qui eum diem, quo moritur, beatum appellat; maximisq. doloribus affectus, eos ipſos inuentorum ſuorum memoria, & recordatione confutat, nec hoc ſic agit, ut ex tempore quaſi effutire uideatur? de morte enim ita ſentit, ut, diſſoluto animante, ſenſum extinctum putet; quod autem ſenſu careat, nihil ad nos id iudicet pertinere. Item de dolore certa habet, quae ſequatur: quorum magnitudinem breuitate conſolatur, longinquitatem leuitate. Quid tandem? iſti grandiloqui contra haec duo, quae maxime angunt, melius ſe habent, quam Epicurus? an ad cetera, quae mala putātur, non & Epicurus, & reliqui philoſophi ſatis parati uidentur? quis non paupertatem extimeſcit? neque tamē quiſquam philoſophorum. hic uero ipſe quam paruo eſt contentus? nemo de tenui uictu plura dixit. etenim, quae res pecuniae cupiditatem afferunt, ut amori, ut ambitioni, ut quotidianis ſumptibus copiae ſuppetant; cum procul ab ijs omnibus rebus abſit, cur pecuniam magnopere deſideret, uel potius curet omnino? an Scythes Anacharſis potuit pro nihilo pecuniam ducere, noſtrates philoſophi facere non potuerunt? illius epiſtola fertur his uerbis.*

EXPLANATIO

CVMQ. *ea* } ſcilicet, uirtute. IN *taurum,* } in tormenta, cruciatusq. tauri Phalaridis. CALLIPHONTIS } qui uoluptatem cum honeſtate copulauit. DIODORIQ. } qui indolentiam honeſtati adiunxit. RELIQVI } philoſophi. QVEM *mollem,* } Epicurum intelligit. BEATVM *appellat* } Epicurus in epiſtola ad Hermachium. de qua in lib. II. de Fin. EFFVTIRE } inepte, & inconſulte loqui. Horatius,

Effutire leues indigna tragoedia uerſus.

BREVITATE *conſolatur,* } Ita enim dicebat Epicurus: Dolor, ſi ſummus, breuis; ſi longus leuis. ISTI *grandiloqui* } Peripateticos dicit, & Stoicos, qui grandia loquuntur, & grauia. CONTRA *haec duo* } dolorem, & mortem. QVIS } ex ijs, qui philoſophi non ſunt. quam philoſophorum nemo extimeſcit. HIC *uero ipſe* } Epicurus, nempe qui ſe aqua, & pane cibario contentum eſſe ſcribit in quadam epiſtola, & caſeum inter lautitias numerat. AN *Scythes Anacharſis* } Cum hactenus Cicero rationibus uſus ſit, nunc ab exemplis, id quod propoſuit, affirmare contendit. FACERE *non potuerunt?* } Iacere uidetur, planeq. otioſum eſſe uerbum, Facere. quod ſi abſit, multo erit elegantius. ſubauditur enim, quod in proximo ſuperiore membro dictum eſt; Pro nihilo pecuniam ducere. hoc loquendi genere uis additur, atque etiā ornamētum orationi: idq. periti Latinae linguae & facile in antiquorum ſcriptis agnoſcunt, & libenter

ipſi,

ipſi, cum ſententia poſtulat, imitantur. exemplorum apud Ciceronem plena ſunt omnia: ſed tribus, aut quattuor, ne multitudo faſtidium pariat, contenti erimus. Tuſc. II. Ergo haec ueteranus miles facere poterit, doctus uir, ſapiensq. non poterit? Tuſc. III. Timor ijs aegritudinem potuit repellere, ratio, ac ſapientia uera non poterit? Tuſc. IV. Animi ualentes morbo tentari non poſſunt, corpora poſſunt. Item in Oratore: An uictus hominum, Atheninenſium beneficio excolui potuit, oratio non potuit? Et in Oratione pro Balbo: An lingua, & ingenio patefieri aditus ad ciuitatem potuit, manu, & uirtute non potuit? Quibus in locis tum pronunciata ſimiliter ſententia, tum etiam concluſa cognoſcitur. Haec Paullus pater.

C I C E R O

*A*NACHARSIS *Hannoni ſalutem. Mihi amictus eſt Scythicum tegmen, calciamentum ſolorũ callum, cubile terra, pulpamentum fames: lacte, caſeo, carne ueſcor. quare tu ad quietum me licet: munera autẽ iſta, quibus es delectatus, uel ciuibus tuis, uel dijs immortalibus dona. Omnes fere philoſophi omnium diſciplinarum, niſi quos a recta ratione natura uitioſa detorſiſſet, hoc eodem animo eſſe potuerunt. Socrates, in pompa cum magna uis auri, argentiq. ferretur, quàm multa non deſidero, inquit. Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attuliſſent, quae erat pecunia temporibus illis, Athenis praeſertim, maxima; adduxit legatos ad cenam in Academiam; ijs appoſuit tantum, quod ſatis eſſet, nullo apparatu. cum poſtridie rogarent eum, cui numerari iuberet; quid? uos heſterna, inquit, cenula non intellexiſtis, me pecunia non egere? quos cum triſtiores uidiſſet, triginta minas accepit; ne aſpernari regis liberalitatem uideretur. At uero Diogenes liberius, ut Cynicus, Alexandro roganti, ut diceret, ſi quid ſibi opus eſſet, nunc quidem paullulum, inquit, a ſole. offecerat uidelicet apricanti. & hic quidem diſputare ſolebat, quanto regem Perſarum uita, fortunaq. ſuperaret: ſibi nihil deeſſe; illi nihil ſatis umquam fore: ſe eius uoluptates non deſiderare, quibus numquam ſatiari ille poſſet; ſuas eum conſequi nullo modo poſſe.*

E X P L A N A T I O

SCYTICVM *tegmen*] ex ſetarum tergoribus. SOLORVM *callum*] calloſa pedum cutis. Innuit ſe nudis pedibus incedere ſolitum, & iam callum duxiſſe. PVLPAMENTVM *fames*] Alludit ad prouerbium: Optimum obſonium fames. IN *pompa*] ſacrorum apparatu. QVINQVAGINTA *talenta*] hoc eſt, triginta milia coronatorum. IN Academiam] Fuit enim Xenocrates Platonis diſcipulus, uixitq. plurimũ in Academia: ut auctor eſt Laertius. NVMERARI] illa ſcilicet talenta, quae pro dono miſerat Alexander. HESTERNA] ſuperioris diei. PECVNIA *non egeret?*] quia frugaliſſimus, paruo contentus, non eget pecunia. VT *Cynicus*,] cuiuſmodi erant Cynici: adeo enim inuerecundi, ut in propatulo coeant, & licenter maledicant. Haec Plutarchus in Alexandro: cum non ueniſſet ad Alexandrum Diogenes, ut ſperauerat, ipſe Corinthum ad eum in Cranium ubi diuerſabatur, acceſſit. cumq. compellaſſet, interrogauit, Numquid uellet? tum Diogenes, Μικρὸν, εἶπεν, ἀπὸ τοῦ ἡλίου μετάστηθι.

C I C E R O

*V*IDES, *credo, ut Epicurus cupiditatum genera diuiſerit, nõ nimis fortaſſe ſubtiliter, utiliter tamẽ; partim eſſe naturales, & neceſſarias; partim naturales, & non neceſſarias; partim neutrum: neceſſarias ſatiari poſſe paene nihilo: diuitias enim naturae parabiles eſſe. Secundum autem genus cupiditatum nec ad potiendũ difficile cenſet, nec uero ad carendum. Tertias, quod eſſent plane inanes, neque neceſſitatem modo, ſed ne naturam quidem attingerent, funditus eijciendas putauit. Hoc loco multa ab Epicureis diſputantur, haeq. uoluptates ſigillatim extenuantur: quarum genera non contemnunt, quaerunt tamen copiam. nam & obſcenas uoluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, faciles, communes, in medio ſitas eſſe dicunt; easq. ſi natura requirat, non genere, aut loco, aut ordine, ſed forma, aetate, figura metiendas putant; ab ijsq. abſtinere minime eſſe difficile, ſi aut ualetudo, aut officium, aut fama poſtulet: omninoq. genus hoc uoluptatum optabile eſſe, ſi non obſit, prodeſſe numquam. Totumq. hoc de uoluptate ſic ille praecepit, ut uoluptatem ipſam per ſe, quia uoluptas ſit, ſemper optandam, expetendamq. putet; eademq. ratione dolorem ob id ipſum, quia dolor ſit, ſemper eſſe fugiendum: itaque hac uſurum compenſatione ſapientem, ut uoluptatem fugiat, ſi ea maiorem dolorem effectura ſit: & dolorem ſuſcipiat, maiorem efficientem uoluptatem: omniaq. iucunda, quamquam ſenſu corporis iudicentur, ad animum referri tamen: quocirca corpus gaudere tam diu, dum praeſentem ſentiret uoluptatem; animum & praeſentem percipere pariter cum corpore, & proſpicere uenientem, nec praeteritam praeterfluere ſinere: ita perpetuas, & contextas uoluptates in ſapiente fore ſemper, cum exſpectationi ſperatarum perceptarum memoria iungeretur. Atque ijs ſimilia ad uictum etiam transferuntur; extenuanturq. magnificẽtia, & ſumptus epularum, quod paruo cultu natura contenta ſit. etenim, quis hoc non uidet, deſideriis iſta condiri omnia?*

EXPLANATIO

NON *uimis fortaſſe* } Reprehendit hanc Epicuri diuiſionem etiam lib. II. de Fin. ESSE *parabiles* } nam, cum natura minimis rebus contenta ſit, qui ad naturam uiuit, numquam eſt pauper. SECVNDVM *genus* } Naturales, & non neceſſarias cupiditates intelligit: ut ſunt lautiores cibi, & uina generoſa. TERTIAS } quae neque naturales ſunt, neque neceſſariae: ut ſtatuarum collocationes, ut aulaea, ut familium cultius, & eiuſmodi, quae circa nos ſunt. IN *medio* } naturalium, ſcilicet, & neceſſariarum cupiditatum. PRODESSE *numquam* } In hanc ſententiam dicere ſolebat Pythagoras tum ueneream uoluptatem eſſe exercendam, cum homo ſe ipſo infirmior eſſe uelit. PARVO *cultu* } Sic Seneca: Paucis natura eget, opinio multis. DESIDERTIS } cum deſiderantur: ut, cum latrat ſtomachus, optimum condimentum eſt fames, ita ſitienti aqua, frigenti quod uis amiculum, &c.

CICERO

DARIVS in fuga, cum aquam turbidam, & cadaueribus inquinatam bibiſſet, negauit umquã ſe bibiſſe iucundius. numquam uidelicet ſitiens biberat. nec eſuriens Ptolemaeus ederat. cui cum peregrinanti, comitibus non conſecutis, cibarius in caſa panis datus eßet; nihil uiſum eſt illo pane iucundius. Socratem ferunt, cum uſque ad ueſperum contentius ambularet; quaeſitumq. eſſet ex eo, quare id faceret; reſpondiſſe, ſe, quo melius cenaret, obſonare ambulando famem. quid? uictũ Lacedaemoniorum in Phiditijs nonne uidemus? ubi cum tyrãnus cenauißet Dionyſius, negauit ſe iure illo nigro, quod cenae caput erat, delectatum. tum is, qui illa coxerat, minime mirum, inquit: condimenta enim defuerunt. quae tandem, inquit ille? labor in uenatu, ſudor, curſus ab Eurota, fames, ſitis. his enim rebus Lacedaemoniorum epulae condiuntur.

EXPLANATIO

DARIVS *in fuga* } Refertur & ab Arriano, Curtio, alijs. & non abſimile eſt, quod de Artaxerſe Plutarchus memoriae prodidit. PTOLEMAEV } De Ptolemaeo Lagi forte intelligẽdum, cuius frugalitas etiam praeter alios commendatur. Erat autem hoc commune nomen Aegyptiorum regibus. IN *caſa* } in domo uili, & ruſtica. SOCRATEM *ferunt* } Meminit Athaeneus lib. IV. Dipnoſoph. CONTENTIVS } citatiore gradu, quo maius eſſet exercitium. Atque id etiam lib. II. de Fin. refert ſolitum dicere Socratem, cibi cõdimentum eſſe famem, potionis ſitim. OBSONARE } pro, obſonio parare. VICTVM *Lacedaemoniorũ* } Vide Plutarch. in Lycurgo, non nihil a Cicerone diſcrepantem: & Ariſt. lib. I. Polit. cap. 8. quamquam apud Xenoph. in Lacedaemoniorum Rep. legatur, φιλιτίων. IN *Phiditijs* } ſic uocabant conuiuia ſua Spartani a parcimonia ἀπὸ τῶ φείδομαι, quod eſt parco: ſiue ἀπὸ τῆς φιλίας, ab amicitia, cuius conciliandae, confirmandaeq. cauſſa uidebantur inſtituta: unius uidelicet ſolum litterae immutatione τοῦ λ in δ tamquã φιλιτία. Vide Plutarch. in Lycurgo. DIONYSIVS } Plutarch in dictis regum. AB *Eurota* } fluuio prope Spartam, ad cuius ripam ſe exercere iuuentus ſolebat.

CICERO

ATQVI hoc non ex hominum more ſolum, ſed etiã ex beſtijs intelligi poteſt, quae, ut quidquid obiectum eſt, quod modo a natura non ſit alienum, eo contentae non quaerunt amplius. Ciuitates quaedam uniuerſae, more doctae, parcimonia delectantur, ut de Lacedaemonijs paullo ante diximus. Perſarum a Xenophõte uictus exponitur: quos negat ad panẽ adhibere quidquam, praeter naſturtium. quamquam, ſi quaedam etiã ſuauiora natura deſideret, quam multa ex terra, arboribusq. gignũtur cum copia facili, tum ſuauitate praeſtantia? adde ſiccitatem, quae conſequitur hanc continentiam in uictu: adde integritatem ualetudinis. confer ſudantes, ructantes, refertos epulis, tamquam opimos boues: tum intelliges, qui uoluptatem maxime ſequantur, eos minime conſequi, iucunditatemq. uictus eſſe in deſiderio, nõ in ſatietate. Timotheum, clarum hominem Athenis, & principem ciuitatis, ferunt, cum cenauiſſet apud Platonem, eoq. conuiuio admodum delectatus eſſet, uidißetq. eum poſtridie, dixiſſe, ueſtrae quidem cenae non ſolum in praeſentia, ſed etiam poſtero die iucũdae ſunt. Quid, quod ne mente quidem recte uti poßumus, multo cibo, & potione completi? eſt praeclara epiſtola Platonis ad Dionis propinquos; in qua ſcriptum eſt his fere uerbis. Quo cum uenißem; uita illa beata, quae ferebatur, plena Italicarum, Syracuſanarumq. menſarum, nullo modo mihi placuit; bis in die ſaturum fieri, nec umquam pernoctare ſolum, ceteraque, quae comitantur huic uitae, in qua ſapiens nemo efficitur umquam, moderatus uero multo minus. Quae enim natura tam mirabiliter temperari poteſt? quo modo igitur iucunda uita poteſt eße, a qua abſit prudentia? abſit moderatio? ex quo Sardanapali, opulentiſſimi Syriae regis, error agnoſcitur, qui incidi iuſſit in buſto:

Haec habeo, quae edi, quaeq. exſaturata libido
Hauſit, at illa iacent multa, & praeclara, relicta.

EXPLANATIO

ATQ. *hoc*] naturam ſcilicet parco uictu, & ſimplici eſſe contentam. QVIDQVID *obiectum eſt*] Aut. Vt, abundat: Aut, pro Quidquid, legendum eſt, Quid: aut, Quidquid, hic accipiendum pro Quidque: ut apud Lucretium lib. II. Inq. ſuos quidquid rurſus reuocare meatus. Et lib. IV. Semper enim ſummum quidquid de rebus abundat. Et lib. V. Sic unum quidquid paullatim protrahit aetas In medium. Poſſem ex oratoribus loca recitare: ſed ego in Latinis locutionibus, ubi quid eiuſmodi occurrit, quod ſine exemplorum comprobatione durius uideatur, libentius poetarum utor auctoritate, quam oratorũ. ſunt enim poetae certiores Latinae linguae teſtes: propterea quod metri ratio facit, ut mutationi non tam facile locus ſit, quod in oratoribus contra uidemus. Haec Paullus pater. A *Xenophonte*] lib. I de Paedia Cyri, & Strabo lib. XV. CVM *copia facili*] Dicaearchus in lib. antiquitatum refert ſub Saturno, id eſt, in aureo ſaeculo, cum omnia humus funderet, nullum comedtiſſe carnes, ſed uniuerſos uixiſſe frugibus, & pomis, quae ſponte terra gignebat. INTEGRITATEM *ualetudinis*] Nihil enim aeque fugat aegritudinem, ac uictus modeſtia: quemadmodum nulla eſt morborum expeditior materia, ut uariarum, lautiorumq. epularum luxus. RVCTANTES] ex crapula ſcilicet, & cruditate.

CICERO

QVID aliud, inquit *Ariſtoteles, in bonis, non in regis ſepulcro inſcriberes? haec habere ſe mortuũ dicit, quae ne uiuus quidem diutius habebat, quam fruebatur.*

EXPLANATIO

TIMOTHEVM,] Cononis filium. de hoc Athenaeus lib. X. Idẽ & Plutarchus in praeceptis ſalubribus. ETIAM *poſtero die iucundae ſunt*] quia ſobrius melius ualet, & facilius euigilat. In hanc ſententiam eſt illud Horatii.

Alter ubi dicto citius curata ſopori
Membra dedit, uegetus praeſcripta ad munia ſurgit.

EPISTOLA *Platonis*] Exſtat illa etiamnum Graece. Et abierunt in prouerbium, Siculae, ſiue Syracuſanae, & Italicae menſae. DIONIS] Syracuſani. Aſſectator Platonis fuit, & liberatis tyrannide Syracuſis, nefaria perfidia Callipi Athenienſis fuit interfectus. PERNOCTARE,] Plato dixit, κοιμᾶσθαι: quod eſt Dormire: Pernoctare uero, eſt, per noctem manere. PERNOCTARE *ſolũ*:] ceu, qui libidinibus liqueſcãt. COMITANTVR *huic*] Conſtructio Graeca ἕπονται τοῦ λίαν τῷ βίῳ, cum alioqui accuſatiuo iungi ſoleat. SARDANAPALI,] Aſſyriorũ regis, cuius luxus, ac mollities etiã prouerbio locum fecit. Meminit ipſius Diodorus lib. III. Iuſtinus lib. I. Strabo lib. XIV. Athenaeus. VIII. & XII. Plutarchos de fort. Ale. Apud Athenaeũ.

Κεῖν' ἔχω, ὅσσ' ἔφαγον, καὶ ἐφύβρισα, καὶ σὺν ἔρωτι
τέρπν' ἔπαθον· τὰ δὲ πολλὰ καὶ ὄλβια πάντα λέλειπται.

IN *regis*] quem decet ſobrietas, & cura populorum: unde Homerus regem appellat ποιμένα λαῶν, id eſt, paſtorem populorum.

CICERO

CVR *igitur diuitiae deſiderentur? aut ubi paupertas beatos eſſe non ſinit? ſignis, credo, tabulis, ludis. ſi quis eſt, qui his delectetur, non ne melius tenues homines fruuntur, quam illi, qui his abundant? eſt enim earum omnium rerum noſtra in urbe ſumma in publico copia. quae qui priuati habent, nec tam multa & raro uident, cum in ſua rura uenerint; quos tamen pungit aliquid, cum, illa unde habeant, recordantur. Dies deficiat, ſi uelim paupertatis cauſſam defendere. aperta enim res eſt; & quotidie nos ipſa natura admonet, quam paucis, quam paruis rebus egeat, quam uilibus. Num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiam popularis offenſio ſapientem beatum eſſe prohibebit? uide, ne plus commẽdatio in uulgus, & haec, quae expetitur, gloria moleſtiae habeat, quam uoluptatis. Leuiculus ſane noſter Demoſthenes, qui illo ſuſurro delectari ſe dicebat aquam ferentis mulierculae, ut mos in Graecia eſt, inſuſurrantisq. alteri, Hic eſt ille Demoſthenes. quid hoc leuius? at quantus orator? ſed apud alios loqui uidelicet didicerat non multum ipſe ſecum.*

EXPLANATIO

SIGNIS] ſimulacris, ſiue ſtatuis fabrefactis, quae paſſim in theatris ſpectandae exhibebantur, quemadmodum & pictae tabulae. QVOS *tamen pungit aliquid*] Exſtat inter Verrinas Ciceronis oratio, quae inſcribitur de ſignis, qua docet Verrem omnia ſigna, ſimulacraq. tam deorum, quam hominũ, fabertime facta, ex tota Sicilia ſuſtuliſſe, & intra domum comportaſſe. Merito igitur pungũtur in animo, qui, uillas ſuas contemplantes, ſignis, ac tabulis pictis excultas, recordantur haec omnia ſe ſe ex rapinis, & iniurijs comparaſſe. HVMILITAS] uilitas generis: humiles enim Latini uocant obſcuro loco, & tenui natos. POPVLARIS *offenſio*] repulſa. COMMENDATIO *in uulgus*] gratia apud uulgum, quam candidati honorũ captabant ſummo ſtudio. LEVICVLVS *Demoſthenes*] tamquam leuis, mobiliſq. gloriationis impulſu lactatus. VT *mos in Graecia eſt*] morem ferendae aquae Homerus iudicauit Iliad. ξ

Καίκεν ὕδωρ ποίησι μετρίδος, ἥ ὑπερήφ
πολλ' ἀναχαζομένη.

Hic eſt ille Demoſthenes.} οὗτος ἐκεῖνος ὁ Δημοσθένης. Qvantvs orator?} quo Athenas ipſas magis Atticas non fuiſſe autumat idem M. Tullius in Orat. Apvd alios} apud populum Athenienſem; ideoq. aurae popularis plus, quam par eſt, fuit auidior. Non multum ipſe ſecum} Non more philoſophorum ſe ipſum intus excuſſerat: non enim pependiſſet ex iudicio uulgi.

CICERO

Intelligendvm eſt igitur, nec gloriam popularem ipſam per ſe expetendam, nec ignobilitatem extimeſcendam. Veni, inquit, Athenas, Democritus, neque me quiſquam ibi agnouit. conſtantem hominem, & grauẽ, qui glorietur a gloria ſe abſuiſſe. An tibicines, iiq., qui fidibus utuntur, ſuo, non multitudinis arbitrio cantus numerosq. moderantur; uir ſapiens, multo arte maiore praeditus, non quid uerißimum ſit, ſed quid uelit uulgus, exquiret? an quidquam ſtultius, quàm, quos ſingulos ſicut operarios, barbarosq. contemnas, eos aliquid putare eſſe uniuerſos? ille uero noſtras ambitiones, leuitatesq. contemnet, honoresq. populi, etiam ultro delatos, repudiabit: nos autem eos neſcimus, antequam paenitere coepit, contemnere. Eſt apud Heraclitum phyſicũ de principe Epheſiorum Hermodoro: uniuerſos ait Epheſios eſſe morte multandos, quod, cum ciuitate expellerent Hermodorum, ita locuti ſunt: Nemo de nobis unus excellat; ſed, ſi quis extiterit, alio in loco, & apud alios ſit. An hoc non ita ſit omni in populo? non ne omnem exſuperantiam uirtutis oderunt? Quid? Ariſtides (malo enim Graecorum, quam noſtra, proferre) nõ ne ob eam cauſſam expulſus eſt patria, quod praeter modum iuſtus eſſet? Quantis igitur moleſtijs uacant, qui nihil omnino cum populo contrahunt? quid eſt enim dulcius otio litterato? iis, dico, litteris, quibus infinitatem rerum, atque naturae, & in hoc ipſo mundo caelum, terras, maria cognoſcimus.

EXPLANATIO

Ignobilitatem} Gloriae ignobilitatem opponit per antitheton. Veni Athenas,} Idem de Democrito refert Laertius. Svo, non multitudinis arbitrio} peſſimus enim iudex eſt turba, utpote inconſulta, imprudens, temeraria. Aliqvid putare uniuerſos?} ſi enim partes improbae, totum quoque minime probum erit. Ille} nempe uir ſapiens. Est apud Heraclitum} Heracliti uerba apud Laertium ſunt haec: Ἄξιον Ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀποθανεῖν πᾶσι καὶ τοῖς ἀνήβοις τὴν πόλιν καταλιπεῖν &c. Hermodoro:} Plin. lib. xxxiv. dicit hunc fuiſſe interpretem legum decemuiralium, eiq. ob id ſtatuam publice dicatam. Exsvperantiam uirtutis oderunt.} De hoc Ariſt. Polit lib. II. & Plutarch. in Ariſtide, & alibi de Oſtraciſmo. Litteris, quibus infinitatem} Philoſophiam intelligit.

CICERO

Contempto igitur honore, contempta etiam pecunia, quid relinquitur, quod extimeſcendum ſit? exſilium, credo: quod in maximis malis ducitur. id ſi propter alienam, & offenſam populi uoluntatem malum eſt: quam ſit ea contemnenda, paullo ante dictum eſt. ſin, abeſſe a patria miſerum eſt: plenae miſerorum prouinciae ſunt: ex quibus admodum pauci in patriam reuertuntur. At multantur bonis exſules: quid tum? parũ ne multa de toleranda paupertate dicuntur? Iam uero, exſilium, ſi rerum naturam, non ignominiam nominis, quaerimus, quantum denum a perpetua peregrinatione differt? in qua aetates ſuas philoſophi nobiliſſimi cõſumpſerunt, Xenocrates, Crantor, Arceſilas, Lacides, Ariſtoteles, Theophraſtus, Zeno Cleanthes, Chryſippus Antipater, Carneades, Panaetius, Clitomachus, Philo, Antiochus, Poſidonius, innumerabiles alij; qui, ſemel egreßi, nunquam domum reuertere. At enim non ſine ignominia afficere poterit ſapientem. de ſapiẽte enim eſt * haec omnis oratio, cui iure id accidere non poßit: nam iure exultantem conſolari non oportet. Poſtremo, ad omnes caſus facillima ratio eſt eorum, qui ad uoluptatem ea referunt. quae ſequuntur in uita, ut, quocumque haec loco ſuppeditent, ibi beate queant uiuere. itaque ad omnem rationem Teucri uox accommodari poteſt: Patria eſt, ubicumque eſt bene. Socrates quidem cum rogaretur, cuiatem ſe eſſe diceret, mundanum inquit. totius enim mundi ſe incolam, & ciuem arbitrabatur.

EXPLANATIO

At multantur boni} hypophora. Qvid tum?} Antypophora. Lacydes} Cyrenaeus fuit, & Athenas profectus Arceſilae ſucceſſit in Academia. Appellatus eſt Oeconomicus, quia rei familiaris magnam curam habebat, anulo obſignans penarium. Dicitur Anſer adhaeſiſſe comes perpetuus Lacydi, nuſquã ab eo, non in publico, non in balneis, non noctu, non interdiu digreſſus. At enim non ſine ignominia afficere poterit ſapientem.} Locus recte ſtellula notatus: mendum enim ſubeſſe conſtat. fortaſſe ita reſtitui poſſet: At enim non erit ſine ignominia. ignominia afficere poterit ſapientem? de ſapiente enim eſt haec omnis oratio. Sententia certe haec uidetur eſſe quibus autem uerbis explicanda ſit, ſtatuere noſtrum non eſt. ſtudioſi libros antiquos adeant, & eorum ope urentes locum emendent. Haec Paullus pater. Tevcri} Telamonis filij. Patria eſt,} Ex tragoedia quapiam, Teucri exſulantis uerba. Tale etiam eſt illud Ouid.

Omne ſolum forti patria eſt, ut piſcibus aequor.

Cviatem} cuius patriae, & gentis.

CICERO

QVID T. *Albutius non ne animo aequiſſimo Athenis exſul philoſophabatur? cui tamen illud ipſum non accidiſſet, ſi in rep. quieſcens, Epicuri legibus paruiſſet. qui enim beatior Epicurus, quòd in patria uiuebat, quam Metrodorus, quod Athenis? aut Plato Xenocratem uincebat, aut Polemo Arceſilam, quo eſſet beatior? quanti uero iſta ciuitas aeſtimanda eſt, ex qua boni, ſapientesq. pelluntur? Damaratus quidem Tarquinij, regis noſtri, pater, tyrannum Cypſellum quod ferre nō poterat, fugit Tarquinos Corintho, & ibi ſuas fortunas cōſtituit, ac liberos procreauit. nū ſtulte antepoſuit exſulij libertatē domeſticae ſeruituti? Iam uero motus animi, ſolicitudines, aegritudinesq. obliuione leniūtur, traductis animis ad uoluptatem. non ſine cauſſa igitur Epicurus auſus eſt dicere, ſemper in pluribus bonis eſſe ſapientem, quia ſemper ſit in uoluptatibus. ex quo effici putat ille, quod quaerimus, ut ſapiens ſemper beatus ſit.*

EXPLANATIO

QVID T. *Albutius* } De hoc in primo de Fin. EPICVRI *legibus paruiſſet* } hoc eſt, nō acceſſiſſet ad remp. nam dum remp. adminiſtrare pulchrum eſſe ducit, in exſulium eiectus eſt. QVI } quomodo. Senſus eſt: patriam nihilo feciſſe beatiores philoſophos, quòd Athenis uiuerent, & quod Atheois philoſopharentur. non enim locus ſed animus facit hominem beatum. AVT *Plato Xenocratem* } qui Chalcidenſis erat. ARCESILAM, } qui Pythaneus. ISTA *ciuitas* } Athenas intelligit, ex qua optimi quique in exſuliū acti leguntur. DEMARATVS, } De eodem Liuius, Dionyſius, Strabo, alij.

CICERO

ETIAM *ne, ſi ſenſibus carebit oculorum, ſi aurium? etiam: nam iſta ipſa contemnit. primum enim, horribilis iſta caecitas quibus tandem caret uoluptatibus? cum quidam etiam diſputent, ceteras uoluptates in ipſis habitare ſenſibus; quae autem adſpectu percipiatur, ea non uerſari in oculorum ulla iucunditate; ut ea, quae guſtemus, olſaciamus, tractemus, audiamus in ea ipſa, ubi ſentimus, parte uerſentur. in oculis tale nihil fit. animus accipit, quae uidemus. animo autē multis modis, uariisq. delectari licet, etiam ſi non adhibeatur adſpectus. loquor autem de docto homine, & erudito, cui uiuere eſt cogitare. ſapientis enim cogitatio non ferme ad inueſtigandum adhibet oculos aduocatos. etenim, ſi nox non adimit uitam beatam, cur dies nocti ſimilis adimat? nam illud Antipatri Cyrenaici eſt quidem paullo obſcenius, ſed non abſurda ſententia eſt: cuius caecitatem cū mulierculae lamentarentur, Quid agitis, inquit? an uobis nulla uidetur uoluptas eſſe nocturna?*

EXPLANATIO

ETIAMNE, } Eſt ueluti obiectio inquirentis. ETIAM } affirmantis nota: quae perinde ualet, ac ſi reſponderit, ſapientem hauddubie beatum futurum, etiam ſi obcaecetur, atque obſurdeſcat. HORRIBILIS } quae ſcilicet obijcitur tamquam horribile malum.

CICERO

APPIVM *quidem, ueterem illum, qui caecus annos multos fuit, & ex magiſtratibus, & ex rebus geſtis intelligimus, in illo ſuo caſu nec priuato, nec publico muneri defuiſſe. C. autem Druſi domum compleri conſultoribus ſolitam accepimus: cum, quorum res eſſet, ſua ipſi non uidebant, caecum adhibebant ducem. pueris nobis, Cn. Aufidius, praetorius, & in ſenatu ſententiam dicebat, nec amicis deliberātibus deerat, & Graecam ſcribebat hiſtoriam, & uidebat in litteris. Diodotus Stoicus caecus multos annos noſtrae domi uixit. is uero, quod credibile uix eſſet, cum in philoſophia multo etiam magis aſſidue, quam antea, uerſaretur; & cū fidibus, Pythagoreorum more, uteretur; cumq. ei libri noctes & dies legerentur; quibus in ſtudijs oculis non egebat; tamen, quod ſine oculis fieri poſſe uix uidetur, geometriae munus tuebatur, uerbis praecipiens diſcentibus, unde, quo, quamq. lineam ſcriberent.*

EXPLANATIO

APPIVM } doctorum uirorum, qui caeci fuerint, exemplis aliquot probat Cicero caecitatem non obſtare ſapienti, quo minus eſſe poſſit beatus. Appij Claudij cenſura clara eſt, qua uiam Appiam muniuit, & aquam Appiam in urbem duxit. Ipſe uero cenſor luminibus captus. auctores Liuius, Valerius Dionyſius, & alii. C. *Druſi* } iureconſulti. nam fuerunt multi etiam alij Druſi. CONSVLTORIBVS } ſic

uocantur, qui de iure conſulunt, hoc eſt conſilium petunt: ſicut Cōſulti, qui conſilium dant. DIODORVS} Meminit huius etiam de Fin. & alibi. FIDIBVS *Pythagoreorum more*} Hos ad Lyrae modulos & obdormire, & euigilare ſolitos, tradunt ſcriptores.

CICERO

ASCLEPIADEM ferunt, non ignobilem Eretricū philoſophum, cum quidam quaereret, quid ei caecitas attuliſſet, reſpondiſſe, ut puero uno eſſet comitatior. ut enim uel ſumma paupertas tolerabilis ſit, ſi liceat, quod quibuſdam Graecis, quotidie: ſic caecitas ferri facile poſſit, ſi non deſint ſubſidia ad ualetudinem. Democritus, luminibus amiſſis, alba ſcilicet, & atra diſcernere non poterat; at uero bona, mala; aequa, iniqua; honeſta, turpia; utilia, inutilia; magna, parua poterat: & ſine uarietate colorum licebat uiuere beate, ſine notione rerum non licebat, atque is uir impediri animi etiam aciem adſpectu oculorū arbitrabatur: & cum alij ſaepe, quod eſſet ante pedes, non uiderent; ille infinitatem omnem peregrinabatur, ut nulla in extremitate conſiſteret. Traditum eſt etiam, Homerum caecum fuiſſe, at eius picturam, nō poeſim, uidemus. quae regio, quae ora, qui locus Graeciae, quae ſpecies formae, quae pugna, quae acies, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum non ita expictus eſt, ut, quae ipſe non uiderit, nos ut uideremus effecerit?

EXPLANATIO

VT *puero uno*} quo duce, ac ueluti ſcipione uteretur. unde etiam Scipionum nomen duxiſſe originem tradunt. SI *liceat*} mendicando quaeritare fulcimina uitae. SVBSIDIA *ad ualetudinem*} neceſſaria caecis. LVMINIBVS *amiſſis*} Democritus ſemetipſum excaecaſſe dicitur, quia exiſtimaret commentationes animi in contemplandis naturae rationibus uegetiores, & exactiores fore, ſi eas uidendi illecebris, & oculorum impedimentis liberaſſet. id quod tamen refellit Plutarch. in lib. de Curioſitate. SINE *uarietate colorum*} De coloribus enim caecus iudicium ferre non poteſt. QVOD *ante pedes*} Prouerbiale, a ſcommate ancillae in Thaletem deductum. de quo uide Laertium. Et ſeruus apud Terentium, ſapientis eſſe dicit, Non quod ante pedes modo eſt uidere, ſed etiam illa quae futura ſunt perſpicere. HOMERVM *caecum*} Cumaei, & Iones captos oculis homeros appellant: quod homeris, id eſt itineris ducibus egeant. inde Homerum poetarum archetypum, qui oculos amiſit, cum prius Meleſigenes diceretur, nomen ſortitum fuiſſe tradunt Plutarch. & Herodotus in eius uita. Vide Velleiū Pateuulū li. 1. PICTVRAM *non poeſim*} Magna laus Homericae poeſeos, quaſi oculis cerni, non legi uideantur, quaecumque deſcribuntur apud illum, ob illuſtrem omnium expreſſionem. Atque huc reſpexit etiam Horatius in Arte, cum inquit: Vt pictura, poeſis erit.

CICERO

QVID ergo aut Homero ad delectationem animi, ac uoluptatem, aut cuiquam docto defuiſſe umquam arbitramur? aut, ni ita ſe res haberet, Anaxagoras, aut hic ipſe Democritus agros, & patrimonia ſua reliquiſſent, huic diſcendi, quaerendiq. diuinae delectationi toto ſe animo dedidiſſent? itaque augurem Tyreſiam, quem ſapientem fingunt poetae, numquā inducunt deplorantem caecitatem ſuam: at uero Polyphemum Homerus, cum immanem, ferumq. finxiſſet, cum ariete etiam colloquentem facit, eiusq. laudare fortunas, quod, qua uellet, ingredi poſſet, & , quae uellet, attingere. recte hic quidem: nihilo enim erat ipſe Cyclops, quam aries ille, prudentior. In ſurditate uero quidnam eſt mali? erat ſurdaſter M. Craſſus: ſed aliud moleſtius, quod male audiebat, etiam ſi, ut mihi uidebatur, iniuria.

EXPLANATIO

ANAXAGORAS Clazomenius fuit, non modo generis gloria, & diuitijs, uerum animi quoque magnitudine clariſſimus. Cum autem ſtudio doctrinarum flagraret, patrimonium ſolum ſuis reliquit, & ad ſpeculandum rerum naturam ſe in exteras nationes contulit: cuidam uero ſe compellanti, Nulla ne tibi patriae cura eſt? dixit, Mihi uero patriae cura, & quidem ſumma eſt, digitum in caelum intendens. DEMOCRITVS} Hunc ſatis conſtat diuitiis opulentum fuiſſe, ut pater eius epulum hoſpitaliter dederit exercitui Xerſis. Ipſe tamen, quo magis uacuo animo ſtudijs litterarum operam impenderet, patrimoniū ſuum patriae, quae Abdere dicebatur, dono dedit. Cognominatus eſt Gelaſinus a riſu. illi enim ridenda uidebantur cuncta inferiora. AVGVRAM *Tyreſiam*,} De Tyreſia Thebana fatiloquo a Iunone excaecato, paſſim poetae meminere, tam Latini, quam Graeci. Homerus in Odyſſea Tyreſiam dixit apud inferos ſolum ſapere: ceteros umbrarū uagari modo. POLYPHEMVM }Odyſſea. 1. CYCLOPS} generale nomē eorū, qui in Sicilia fuiſſe a poetis fingūtur unoculi, quod unū ſolū in frōte oculū geſtarēt, Argolici clypei, aut Phoebeae lampadis inſtar, ut eleganter in III. Aeneid. canit Virgilius. IN *ſurditate*.}

Neque

Neque ſurditatem obſtare ſapienti, quo minus felix cenſendus ſit, non magis quam caecitatem, deinceps exemplis probat. SVRDASTER} modice, & parum ſurdus. MALE *audiebat*} Forte propter auaritiã. quia aurum Parthicum ſitiebat etiam uſque ad exitium. Male autem audire eſt, infamia laborare: ſicuti bene audire, laudari. Idem Cicero ad Att. lib. VI. ep. 1. Hãc nonnulli amici Appii ridicule interpretantur, qui me iccirco putent bene audire uelle, ut ille male audiat, &c.

CICERO

EPICVREI noſtri Graece fari neſciunt, nec Graeci Latine: ergo hi in illorum, & illi in horum ſermone ſurdi: omneſq. id nos in iis linguis, quas non intelligimus, quae ſunt innumerabiles, ſurdi profecto ſumus. At uocem citharoedi non audiunt: ne ſtridorem quidẽ ſerrae tum, cum acuitur; aut grunitum, cum iugulatur ſus; nec, cum quieſcere uolunt, fremitum murmurantis maris. &, ſi cantus eos forte delectant, primum cogitare debent, antequam hi ſint inuenti, multos beate uixiſſe ſapientes; deinde, multo maiorem percipi poſſe legẽdis his, quam audiendis, uoluptatem. tum, ut paullo ante caecos ad aurium traducebamus uoluptatem, ſic licet ſurdos ad oculorum. etenim, qui ſecum loqui poterit, ſermonem alterius non requiret. Congerantur in unum omnia, ut idem oculis, & auribus captus ſit, prematur etiam doloribus acerrimis corporis: qui primũ per ſe ipſi plerumque conficiunt hominem: ſin forte longinquitate producti, uehementius tamen torquent, quã ut cauſſa ſit cur ferantur; quid eſt tandem, dii boni, quod laboremus? portus enim praeſto eſt; quoniã mors ibidem eſt, aeternum nihil ſentienti receptaculũ. Theodorus Lyſimacho, mortem minitanti, Magnum uero, inquit, effeciſti, ſi Cantharidis uim conſecutus es. Paullus Perſae, deprecanti, ne in triumpho duceretur, In tua id, inquit, poteſtate eſt.

EXPLANATIO

NOSTRI} Latini. SVRDI *ſunt:*} dum neutri neutros intelligunt. OMNESQ. *id nos*} Id, non uideo quid ſpectet. antiqui ſcribebant, It. inde mihi orta coniectura eſt, ut, Item, legendum putarem. Haec Paullus pater. At *uocem cytharoedi*} Auditus commoda cum ſurditatis incommodis confert. NEC *fremitum maris.*} ſcilicet, audiunt, qui ſurdi ſunt. ANTE *quam ii ſint inuenti*} nam muſicae inuentionem alii Lino, alii Orpheo, alii Amphioni adſcribunt: alii muſis ipſis, & Apollini. SECVM *loqui*} contemplationibus uacare: id quod uel praecipue ſapientis eſt opus, qui numquam minus, quam cum ſolus eſt, eſſe ſolus conſueuit. QVI *primum*} ἀνανταπόδοτον. non enim ſequitur, deinde. Sic alibi. CONFICIVNT} excarnificant, excruciant hominem. Dicit autem in ſummis doloribus & cruciatibus praeſto eſſe mortem, ueluti omnium uitae aerumnarum portum, in quem cõfugere ſapienti liceat. THEODORVS} de hoc Tuſc. 1. dictum eſt SI *Cantharidis uim conſecutus es.*} ſi facis quod & cantharides poſſunt. Irriſio eſt: ac ſi dicat, non perinde magnum quiddam poſſe efficere. Aliter Seneca in lib. de tranquillitate: ſic enim refert: Minabatur Theodoro philoſopho tyrannus mortem, & quidem ſepulturam. habes, inquit, cur tibi placeas: hemina ſanguinis in tua poteſtate eſt. Nam quod ad ſepulturam pertinet, &c. Cantharides uermiculi ſunt fraxinorum, & ficorum, & pyri, & peuces, & cynacanthae, & roſae. qui ex proprietate, ſi manu teneantur, ueſicam exulcerant, & urinam cruentant. C. Carbo, accuſante L. Craſſo, Cantharidas ſumpſiſſe dicitur. Id genus necis Ouid. inimico imprecatur, cum ait,

Cantharidum ſuccos dante parente bibas.

PAVLLVS} Aemilius: PERSAE} Macedonum regi. IN *tua id,*} Innuebat, poſſe illum ſibi ipſi manus inferre, atque ita ſe ab ignominia illa uindicare. Vide Plutarch. in Aemilio.

CICERO

MVLTA primo die, cum de ipſa morte quaereremus, non pauca etiam poſtero, cum ageretur de dolore, ſunt dicta de morte: quae qui recordetur: haud ſane periculum eſt, ne non mortem aut optandam, aut certe non timendum putet. mihi quidem in uita, ſeruanda uidetur illa lex, quae in Graecorum conuiuiis obtinetur? Aut bibat, inquit, aut abeat. & recte. aut enim fruatur aliquis pariter cum aliis uoluptate potandi; aut, ne ſobrius in uiolentiam uinolentorum incidat, ante diſcedat. ſic iniurias fortunae; quas ferre nequeas, defugiendo relinquas. Haec eadem, quae Epicurus, totidem uerbis dicit & Hieronymus. quod ſi iis philoſophis, quorum ea ſententia eſt, ut uirtus per ſe ipſa nihil ualeat; omne, quod honeſtum nos, & laudabile eſſe dicimus, id illi caſſum quiddam, & inanis uocis ſono decoratum eſſe dicant; & tamen ſemper beatum eſſe cenſent ſapientem: quid tandem a Socrate, & Platone, perfectiſq. philoſophis faciendum putes? quorum alii tantam praeſtantiam in bonis animi eſſe dicunt, ut ab his corporis, & externa obſcurentur.

EXPLANATIO

PRIMO *die*] in prima Tuſculana. POSTERO,] ſcilicet diei nimirum Tuſculana ſecunda. AVT *optandam*,] ſi immortalis eſt anima. NON *timendam*] ſi mortalis. AVT *bibat, aut abeat.*] ἢ πίθι, ἢ ἄπιθι, ut in conuiuiis Graecorum ex lege conuiuali. Quidam autumant legem bibendi Graecam eſſe, ut toties bibant, quot litterae ſint in nominibus amicarum, quas nominatim uocant, ſiue amicorum ad hunc morem alluſiſſe uidetur Epigrammatiſta.

Naeuia ſex Cyathis, ſeptem Iuſtina bibatur.

QVOD *ſi*] argumentum a maiori: ſi philoſophis illis uoluptariis, qualis fuit Epicurus, & Hieronymus, beatus eſſe ſapiens uidetur, quanto magis de eo ita iudicabunt illi, qui uirtuti tantum tribuunt, Socrates, & Plato, ſummi philoſophi. IIS *philoſophis*] Legendum uidetur, Ii philoſophi: & paullo poſt, Dicũt, non dicant. ALII] Peripatetici, & Stoici.

C I C E R O

ALII *autem haec ne bona quidem ducunt, in animo reponunt omnia. Quorum controuerſiam ſolebat, tamquam honorarius arbiter, iudicare Carneades. nam cum, quaecumque bona Peripateticis, eadem Stoicis commoda uiderentur; neque tamen Peripatetici plus tribuerent diuitijs, bonae ualetudini, ceterisq. rebus generis eiuſdem, quam Stoici, cum ea re, nõ uerbis, ponderarentur; cauſſam eſſe diſſidendi negabãt. Quare hunc locum ceterarum diſciplinarum philoſophi quemadmodum obtinere poſſint, ipſi uiderint: mihi tamẽ gratum eſt, quod de ſapientium perpetua bene uiuendi facultate dignum quiddam philoſophorum uoce profitentur. Sed, quoniam mane eſt eundum, has quinque dierũ diſputationes memoria comprehendamus: equidem me etiam conſcripturum arbitror. ubi enim melius uti poſſumus hoc, cuiuimodi eſt, otio? ad Brutumq. noſtrũ hos libros alteros quinque mittemus: a quo non modo impulſi ſumus ad philoſophicas ſcriptiones, uerum etiam laceßiti. in quo quantum ceteris profuturi ſumus, non facile dixerimus: noſtris quidem acerbiſſimis doloribus, uarijsq., & undiq. circumfuſis moleſtijs alia nulla potuit inueniri leuatio.*

EXPLANATIO

ALII] Stoici. HONORARIVS *arbiter*,] ſic uocant eum, cui honoris cauſſa arbitrium inter diſceptãtes permittitur, quem utraq. litigantium pars honoris cauſſa diligit, atque conſtituit controuerſiae ſuae iudicem. HVNC *locum*] ſcilicet de finibus bonorum, de uita beata, quae ſine uirtute eſſe non poteſt, quae in ſolum cadit ſapientem, qui ſemper beatus eſt, ſerenus, imperturbatus, ut caelum ſupra Lunam ſemper liquidum eſt, & defecatum. AD *Brutum*] cui ſcilicet dedicantur hi quinque libri Tuſculanarum diſputationum. ALTEROS *quinque*] de Finibus inſcriptos. LACESSITI,] prouocati: dum ille, doctiſſimus in philoſophia, librum de Virtute accuratiſſime ſcriptum, ad M. Tullium miſiſſet.

INDEX
RERVM · ET · VERBORVM
LOCVPLETISSIMVS
Quae in hoc uolumine continentur.

A

Abaci complures argento ornati. 240
abduceretur quā minimum animus a cogitationibus 123
aberrauimus a propoſito 122
abhorrerent a Graecorum artibus, & diſciplinis 354
abijcere dolorē cum uelis in poteſtate eſt 25
ἀβλάβεια —— innocentia 194
abluere perturbationem —— ſed omnis eiuſmodi perturbatio animi placatione abluatur illa quidem, &c. 231
abnuere — cū intelligas quid quiſque contendat, quod abnuat 58
abrogare fidem uiſis 50
abrogare magiſtratū collegae 212
abſens factus aedilis L. Lucullus 1
abſtergere alicui luctum 201
abeſſe ab oculis fori, & curiae 1
abſumptum aqua 36
abutentiū eſt intemperanter, & otio, & litteris, nō allicere aliqua delectatione lectorem 134
academiae adoleſcentis oris os noſti 133
academia noua confundit uera cū falſis, ſpoliat nos iudicio, priuat approbatione, omnibus orbat ſenſibus 14
academia quae noua appellatur, uetus uidetur Ciceroni, ſi quidem Platonem ex illa uetere numeramus 41
academiae nouae, nos in diſputando 59
academiae ueteris patroni Speuſippus, Xenocrates, & poſt hos Polemo, Crates, Crantor 39
academici unde dicti ſunt 37
academici —— cum Academicis incerta luctatio eſt, qui nihil affirmant, &c. 66
academici eo liberiores & ſolutiores ſunt, quod integra eis eſt iudicandi poteſtas, &c. 3
acad. & Perip. —— ab Academicis & Peripateticis omnes bonarū artium artifices extiterunt 109
academici, & Peripatetici rebus cō gruentes nominibus differebant 37
academici non eripiunt ſenſus, ſed diſputant non ineſſe eis propriā, quae nuſquam alibi eſſet, ueri & certi notam 23
academici noui cum ſeditioſis ciuibus comparantur 3
academici noui —— multa in Academicos nouos 25
academici Peripateticorum, et Stoicorum controuerſias diſceptabāt 215
academici lib. quattuor —— quae pro Academia dicenda erant, ſatis accurate in Academicis quattuor libris explicata arbitramur 172
academici quidam conſtituiſſe dicuntur extremum bonorum, & ſummum munus eſſe ſapientis obſiſtere uiſis, aſſenſuq. ſuos firme ſuſtinere 84
academici Speuſippus, Xenocrates, Polemo, Crantor, ceteri 109
academici ueteres dicebant, permotiones utiliter animis noſtris a natura datas 30
academici ueteres, & Ariſtoteles finem bonorum eſſe putant honeſte uiuere, fruentem rebus iis, quas primas homini natura conciliet 29
academicorum ratio, & diſciplina 103
academicorum ueterum diſciplina exponitur 94
accipere, quam facere praeſtat iniuriam 254
accommodatum ad naturam —— exitio 10
acherontia templa alta Orci, pallida, &c. 148
achilles Hectorem trahit ad currum religatum 164
acies mentis ſeipſam intuens nonnū quam hebeſcit 155
aciem in omnes partes intendere 225
acipenſer decumanus 62
acipenſer —— iis, qui uoluptatem piſam contemnunt, licet dicere, ſe acipenſerem maenae non anteponere 74
acipenſerem dabis potius, quam aliquem Socraticum libellum 201
acquieſcere —— improbitas numquā eum, cuius in animo uerſatur, ſinit reſpirare, nūquam acquieſcere 54
acribus oculis deficientem ſolent intueri 155
actio maxima, repugnare uiſis, obſiſtere opinionibus, aſſenſu lubricos ſuſtinere 24
actione tollatur, aſſenſu ſublato 44
actiones humanae —— in actionibus humanis nihil ſequitur praeter probabile 24
actiones uirtutibus cōgruentes praeſtantiſſimae actiones 118
actionum genera plura 118
aculeum apis ſine clamore ferre non poſſumus 184
acumen —— mores —— de acumine eius agitur, non de moribus 202
acumen —— ubi eſt acumen tuum? 117
acuti —— hebetes 223
ad nihilum breui tempore uenitura uidetur laus oratorum 172
ad pares angulos in terram, & in mare feruntur ſuopte nutu, & ſuopte pondere, terrena, et humida 145
ad ſummam, ea, quae Zeno aeſtimāda, etc. 102

ad

adtibiam canebant clarorum uirorũ laudes atq. uirtutes 215
adtibiam.——tam bonos octonarios fundat ad tibiam 164
ἀδιαφορία—in rebus medijs nullam in partem moueri 29
addicti,& confectati certis quibuſdam, deſtinatiſq. ſententijs. 172
adduxiſti me in ſummam exſpectationem 145
adduxit rem in ſummum diſcrimẽ Carneades 87
adductus oſtentatione,aut ſtudio certandi 15
adhaereſcere ad aliquam diſciplinã, tamquam ad ſaxum 3
adhibes autem aduocatam ſenſibus. 19
adhibere curationem aegris 191
adhibere remedium ad recentes quaſi tumores animi uetat Chryſippus 238
adigere iuſiurandum 26
adipiſci ea,quae ſunt ſecundum naturam,etiamſi non aſſequaris, finis bonorum Carneadi 111
adipiſci ſalutem fuga 207
adiunge te ſocium 81
adiungere ſuum iudicium, ſuumque ſcribendi ordinem, ijs,quae ab alijs dicta ſunt 46
adminiculari 115
admonere——ut admoneam te , non ut flagitem 33
admonere ad aurem 70
admonitores non nimis uerecundi 33
admonent ſtimulos , ignes adhibent 199
admouere aliam curationem ad aegrum 232
admouere faſciculum ad nares 101
adoleſcentiam libidinoſam,proteruã omnes oderunt. 119
adoleſcentioris Academiae os 33
adſtipulator——Antiochus Stoicorum adſtipulator 16
aduenticia, & externa adiumenta 118
adulat noſtrum ſanguinem pinnata cauda 192
adumbrãtur honeſta in optima quaque indole,à natura 119
adumbrata——imaginem gloriae cõſectari 190
aduocatam artem adhibes ſenſibus 19
aduocatos oculos non adhibet ad inueſtigandum ſapientis cogitatio 267
aduocata——nõ deſiderat fortitudo aduocatam iracundiam 229
aedilis abſens factus L.Lucullus 1
aeeta ſolis filius 197
aegritudo animi aduerſante ratione contractio 218
aegritudo cadatne in ſapientem 191
aegritudo——eos,qui ſe aegritudini dederunt, miſeros, afflictos, aerũnoſos, calamitoſos due uis 238
aegritudo, eſt opinio magni mali praeſentis 196
aegritudo, & metus, tabificae mentis perturbationes 224
aegritudo habet tabem, cruciatum, afflictionem,foeditatem:lacerat, exeſt animum,planeq. cõficit 197
aegritudo non cadit in ſapientem—hoc demonſtratur argumẽtis Stoicorum more breuiter adſtrictis 193
aegritudo opinio recens mali praeſentis, in quo efferri rectum eſſe uideatur 218
aegritudo uoluntate, & iudicio ſuſcipitur 208
aegritudinis, & omnium perturbationum cauſſa eſt opinio 195
aegritudinis in anima cauſſa, & origo 195
aegritudini nulla conſtantia opponitur 218
aegritudinem omnem procul abeſſe a ſapiente, & cur abeſſe dẽat 211
aegritudinem opinionem mali eſſe natura placet Epicuro——Cyrenaici malo inſperato dumtaxat aegritudinem effici putant 197
aegritudinum plura nomina 212
aegrotatio animi quid 221
aegrotatio morbus cum imbecillitate 222
aegrotationi animi quae ſubiecta ſunt 221
aegyptij condiunt mortuos ſuos 165
aegyptiorum mos——Aegyptij quãuis carnificinam ſubierint potius, quam ibim, aut aſpidem, alias apim, aut felem, &c. uiolẽt. 260
aemulãtis eſt,angi alieno bono,quod ipſe non habeat 230
aemulatio dupliciter dicitur 219
aequabile nihil eſſe poteſt , quod nõ a certa ratione profectum eſt 187
aequitas animi maximi 162
aequitas——probabo , modo ea ſis aequitate, quam oſtendis 50
aerumna quid 219
aerumnas Herculus perpeti 78
aes Corinthium tardius in aeruginẽ incidit 223
aeſchines non poeta tantum, ſed etiã Pythagoreus 136
aeſchines in Demoſthenem inuehitur, quod in ſeptimo die poſt filiae mortem hoſtias immolaſſet 206
aeſopus egeritne unquam quidquã iratus 230
aeſtimabile, ἀξιωτόν, quod ſecundũ naturam eſt,etc. 83
aeſtimabilia eorum, quae nihil ualeant ad beatẽ, miſereue uiuendũ, alia aeſtimabilia, alia contra, alia neutrum 88
aeſtimantur pluris alia breuitate, alia diuturnitate 88
aeſtimanda quae ſunt Zenoni,ſumẽda, & apta naturae, ea ſunt bona Ariſtoteli, & Xenocrati, & Speuſippo 104
aeſtimatio, quae ἀξία dicitur , neque in bonis numerata eſt, neque rurſus in malis 88
aeſtimatione quadam dignãda, quae Zenoni 98
aetas——quae uero aetas longa eſt 161
affectio animi, ſuum cuique tribuẽs, iuſtitia 219
affectio animi lumine mentis carẽs, amentia eſt 192
affectionẽ hanc animi nemo eſt , quĩ non laudet 219
affectiones animi recte , uirtutes appellantur 182
affectus animi——qualis cuiuſque animi affectus eſt, talis homo eſt, &c. 152
affert pacem animis temperantia, eoſque quaſi concordia quadam placat, ac lenit. 54
afferre incrementum——dies non affert incrementum ſummo bono, aut uitae beatae 75
affingi——huic generi malorum non affingitur illa opinio, rectum eſſe & aequum, & ad officium pertinere, aegre ferre 208
affirmare nihil oportere, neque aſſenſione approbare 41
afflictatio quid 219
Afflicti, & exanimati iacent 185
affluere uoluptatibus——miſer eſſet ſi in uita uitioſa, & flagitioſa afflueret uoluptatibus 74
afranius locos a Menandro transferre ſolet 46
africanus——a ſole exoriente ſupra Maeoti paludes, &c. 185
africanus M. Allienum ſcuto protexit , gladiumq. hoſti in pectus inflixit 228
africanus cum patria ſic loquitur : Deſine Roma tuos hoſtes——Nẽque tibi monumẽta mei pepererelabores 76

africanus Xenophontem ſemper in manibus habebat, laudabatq. illud, quod diceret, imperatori non eſſe aeque graues labores, ut militi 187
agamemnon Homericus, & idem Attianus, Scindens dolore identidem intonſam comam 206
agamēnonis, Vlyſſis, & Siſyphi prudentia 161
ἀγέλαστος dictus M. Craſſus, quod ſemel in uita riſerit 123
ager quamuis fertilis, ſine cultura fructoſus eſſe non poteſt 173
agri ub omnes frugiferi ſunt, qui coluntur 173
agricultura abhorret ab omni politiore elegantia 79
ageſis, nunc de ratione uideamus 182
agitator callidus, priuſquam ad finem ueniat, equos ſuſtinet 20
agere——ad agendum nati ſumus. actionum autem genera plura 118
agere animam, & efflare 138
agere forum uerſus 50
agendi initia proficiſcuntur aut a uoluptate, aut a dolore 52
agi in crucem——in crucem qui agitur, beatus eſſe non poteſt 122
aiax depugnaturus cum Hectore 228
aiacem ira ad furorem, mortemq. perduxit 229
ἀχροσιχὶς ſenex Zeno Epicureus 200
albinus pretor P. Scipione, & M. Marcello coſ. 30
T. Albucius animo aequiſſimo Athenis eſxul philoſophabatur 267
albucius ſe plane Graecum dici uolebat 46
alcaeus multa ſcripſit de amore 235
alcibiades dicitur cachinnū ſuſtuliſſe, cum Zopyrus Socratem mulierosum eſſe dixiſſet 25
alcibiadi perſuaſit Socrates, eum nihil hominis eſſe 211
alcidamus rhetor antiquus 168
alcmaeon—— Sed mihi neutiquam cor conſenſit cum oculorum adſpectu 13
alcmaeo negat cor ſibi cum oculis conſentire 20
alexander Magnus, cum interemiſſet Clytum familiarem ſuum, uix a ſe manus abſtinuit 238
aliena eius copulationis 182
allicere aliqua delectatione lectorem 134
altera——altera——altera occulta quadā & quaſi inuoluta aperiri: altera prompta & aperta indicari 134
altiore animo qui ſunt, capeſſunt remp. aut totos ſe ad ſtudia doctrinae conferunt 118
alueolū poſcere, aut quaerere quempiam ludum, aut ſermonem aliquem requirere 117
amafanius Epicureus. al. Amafin. 35
amafinius——al. Amafanius Epicureus libros Latinos edidit 215
amariſſima uita——ex quo amariſſimam uitam effici neceſſe eſt 52
amare eſt uelle bonis aliquem effici quam maximis, etiam ſi ad ſe ex iis nihil redeat 71
amatoris Chaereae elatio animi 234
amatori quae adhibenda curatio ſit 236
amatorem eſſe aliud eſt, aliud amantem 222
amatoriis leuitatibus deditі 55
ambitionis contentiones, & labores 186
ambitioſi quae patiuntur, honoris cauſſa, laudis ſtudioſi, gloriae 260
ambulauit maria, terram nauigauit Xerxes 71
amicitia——diſputatio de amicitia ex ſententia Epicuri 55
amicitia ex ſententia Stoicorum 91
amicitia—— ne optandum quidem eſt in amicitia, ut me ille plus, quam ſe, amet: ego illum plus, quam me 68
amicitia——omnium rerum, quos ad beate uiuendum ſapientia comparauerit, nihil eſſe maius amicitia, nihil iucundius 56
amicitia utilitatis cauſſa conſtituta, manebit tamdiu, quamdiu ſequetur utilitas 72
amicitias fructibus & emolumentis non eſſe colendas 72
amicus eſſe nemo cuiquam poteſt, quem non ipſum amet propter ipſum 71
amicorum uix tria paria reperiuntur in fictis tam multis, tamq. uariis ab ultima antiquitate repetitis ueterum fabulis 56
amittere auctoritatem aliarum rerum 28
amor leuitatis pleniſſimus 234
amor——Medea patri dicere audetſe coniugem habuiſſe illum, amor quem dederat, qui plus pollet, potiorq. eſt patre 234
amoris mala ex Terentio 236
amorem negant philoſophi ſtupri eſſe, & in eo litigant cum Epicuro 235
amorem ueterem nouo amore, ut clauum clauo eiiciendum putant 236
amore incenſi quae patientur cupiditatis cauſſa 260
amores ſancti non ſunt a ſapiente alieni 91
amores adoleſcētium Graecis liberi, & conceſsi ſunt 175
amphiaraus——amphiarae ſub terram abdite 186
amplificare uirtutem ſuis laudibus 120
amplitudines bonorum 96
ampulla ſit necne ſit, iure optimo irrideatur, ſi quis laboret 98
amputare miſeriarum ramos 193
amputata, circumciſaque inanitate 53
anacharſis Scythes pecuniam pro nihilo ducebat. eiuſdem epiſtola ad Hannonem 162
anacreontis poeſis tota amatoria eſt 235
anapaeſtum——carmen ſcriptum anapeſticis uerſibus 204
anaticulae nant 218
anaxagoras, & Democritus agros et patrimonia ſua reliquerunt: diſcendi, quaerendiq. diuinae delectatione toto ſe animo dederunt 194
anaxagoras materiam infinitam, id eſt particulas ſimiles inter ſe & minutas, dixit eſſe principiū rerum, &c. 26
anaxagora, morte nunciata filii, ſciebam, inquit, me genuiſſe mortalem 198
anaxagoras moriens—— nihil neceſſe eſt me Clazomenas deferri, undiq. enim ad inferos tantundem uiae eſt 164
anaxagoras niuem nigram dixit eſſe 17
anaxagoras, quia aquam nigram eſſe ſciret, unde uix concreta eſſet, niuem albam eſſe ne uideri quidem 22
anaxarchus Democritus, nullum genus ſupplicii deprecatus eſt, neque recuſauit 184
anaximander infinitatem naturae dixit eſſe, e qua omnia gignantur 26

anaximenes infinitum aera dixit eſſe, unde orirentur omnia 26
andria Menandri, & Terentij 46
angor quid . 219
anguſtiae, per quas penetrauit ea, quae eſt nominata Argo 122
animal nullum eſſe ſibi inimicum 113
animal aliqud agit, inanimum nihil agit 10
animal non poteſt non appetere id, quod accommodatum ad naturam appareat 10
animal — omne animal applicatum eſſe ad ſe diligendum, ſimulatq. ſit otium 99
animal —— animal omne ſeipſum diligit, & ſimulatq. ortum eſt id agit, ut ſe conſeruet 111
animal omne ipſum ſibi eſſe commẽdatum, ut ſe ſaluum in ſuo genere, incolumemque uelles 96
animal omne, ſimul ut ortum eſt, & ſeipſum, & omnes partes ſuas diligit 65
animal omne, ſimul atque natum ſit, ipſum ſibi conciliari, & commendari ad ſe conſeruandum 81
animalis quaedam intelligẽtia, per omnia permanet, & tranſit 26
animalium omne commune eſt, ſecundum naturam uiuere, ſed naturae ſunt diuerſae, ut aliud equo ſit natura, aliud boui, aliud homini 112
animante deleto & facto interitu uniuerſo, inter Hippocentaurum, qui numquam fuit & regem Agamemnonem nihil intereſt 160
animatum omne cietur motu interiore, & ſuo 150
animus a ſe ipſe diffidens, ſecumque diſcordans nullam partem guſtare liquidae uoluptatis & liberae poteſt 55
animus ab anima dictus eſt 138
animus accipit quae uidemus 267
animus aeger ſemper errat 191
animus cum ad ſui ſimile penetrarit, nullam in partem mouebitur: & nulla re egens aletur, & ſuſtentabitur iiſdem rebus, quibus aſtra ſuſtentantur, & aluntur 147
animus eſt in corpore tamquam aliena domi 149
animus eſt in capite, ut Ciceroni uidetur 154
animus & uidet, & audit, non eae partes, quae quaſi feneſtrae ſunt animi 148
animus hominis non id praeſtat ſolum ut uiuamus: uiuit enim etiam uitis, non ut appetamus, aut fugiamus: eſt enim hoc nobis commune cum beſtijs. &c. 150
animus humanus decerpsus ex mente diuina, cum alio nullo, niſi cum ipſo Deo, ſi hoc fas eſt dictu, comparari poteſt 251
animus imprimatur ne tamquam cera 152
animus — in homine ſumma omnis animi eſt, & in animo rationis, ex qua uirtus eſt 114
animus inflatus, & tumens in uitio eſt 195
animus in partes eſt diſtributus duas 183
animus moueri non poteſt ad appetẽdum, ſic id, quod uidetur, non percipitur accomodatumue naturae ſit, an alienum 7
animus mundi, mens, ſapientiaque perfecta 39
animus non cognoſcit res tam multas, in corpore, ſed cognitas attulit 151
animus non inane neſcio quid eſt, ſed in quodam genere corporis 99
animus non ualet tantum, ut ſeſe ipſe uideat: at ut oculus, ſic animus ſeſe non uidens, alia cernit 153
animus quam multa. quam uaria ſpectacula in locis celeſtibus ſit habiturus 148
animus, qui in aliquo morbo eſt, non eſt ſanus 177
animus quid ſit 135
animus quodammodo eripitur iis, quos neq. ſentire, neque aſſentiri uolunt Academici noui 10
animus ſibi mederi poteſt, cum ipſe corporis medicinam inuenerit 191
animus ſit, an non ſit. ibidem multa de animo 28
animus, ſiue anima, ſiue ignis ſit, diuinus eſt 153
animus trium temporum particeps 77
animum uacantem corporis quidam intelligere nequeunt: iccirco incredibilis eis eſt animorum aeternitas 148
animi aciem impediri adſpectu oculorum putabat Democritus 194
animi bona ex ſententia Academic. 37
animi commotio omnis inſania eſt 191
animi cultus, quaſi quidam humanitatis cibus 117
animi lineamenta pulchriora ſunt, quam corporis 91
animi medicina philoſophia eſt. 191
animi medicina nec tam deſiderata, antequam inuenta; nec tam culta poſteaquam cognita eſt 190
animi morbi ſunt cupiditates immenſae, & inanes, diuitiarum, gloriae, &c. 55
animi munera, & actiones, & facultates 152
animi partis, quae princeps eſt, quaeque mens nominatur, plures ſunt uirtutes ſed duo genera 113
animi partium adſpectus illuſtrior, quam corporis 116
animi plures & pernicioſiores morbi ſunt, quam corporis 191
animi principatum Plato poſuit in capite 139
animi —— rationem, & intelligentiã Zeno dixit ex igne oriri 95
animi ſanitas quando dicatur 223
animi ſtatus quietus, & placatus 245
animi tanta tenuitas eſt, ut fugiat aciem oculorum 149
animi ualentes morbo tentari non poſſunt, corpora poſſunt 223
animis uis quae ſit, ſcire difficile eſt 51
animi uoluptates, & dolores fatentur Epicurei naſci ex corporis uoluptatibus, & doloribus 54
animum antequam in corpus intrauit, rerum cognitione uiguiſſe 151
animum corporis eſſe expertem omnes dixerunt, praeter Zenonem, & Epicurum 40
animum cum corpore extingui nonnulli putant 138
animum diſcedere qui putant; alij ſtatim diſſipari, alij diu permanere, alii ſemper exiſtimant 138
animum eſſe numerum, ſubtiliter magis quam dilucide dicitur 146
animum Euripides deum eſſe dicere audet 149
animum in duas partes diuidebant Pyhtagorei, & Platonici 217
animo animum uidere, eſt maximum 149
animo & praeterita, & futura ſentimus 54
animo multis modis delectari licet, etiamſi nõ adhibeatur adſpectus 267

animo

animo nihil eſt uelocius, nulla eſt celeritas, quae poſſit cum animi celeritate contendere 147
animi inaniter mouentur, eodem modo, ijs rebus, quae non ſint, ut ijs, quae ſint 12
animi mortales ſi ſunt, ne minima quidem ſenſus ſuſpicio relinquitur 159
animi non omnes culti fructum ferunt 173
animi, qui ſe ſanari uoluerint, praeceptiſque ſapientium paruerint, ſine ulla dubitatione ſanantur. 191
animi ſiue ſint animales, id eſt ſpirabiles, ſiue ignei, in ſublime feruntur 146
animorum e corpore excedentium duas eſſe uias duplicesque curſus 155
animorum immortalitatis argumentum maximum 142
animorum medicina nonnulla eſt. 191
animorum nulla eſt in terris origo &c. 153
animorum ſanitas in tranquillitate quadam poſita eſt 192
animis nihil eſt admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. 154
animos dedit nobis natura, & corporum doloribus congruentes, & ſuis angoribus implicatos 241
animos diu manſuros poſt mortem aiunt Stoici, ſemper negant 156
animos interire, quia nati ſint, Panaetius putat 157
animos per ſe uiuentes non poterant mente complecti, formam aliquam figuramq. quaerebant. 144
animos quaſi capitae damnatos quidam philoſophi morte multabāt. 148
anteire aetate 157
antelucana opificum induſtria 227
antiochus & Ariſtus fratres 246
antiochus Ariſtoni & Dioni plurimum ſecūdum fratrem Ariſtum tribuebat 4
antiochus antiquorum ſententiam diligenter perſecutus eſt 110
antiochus appellabatur Academicus, ſed erat, ſi perpauca mutaſſet, germaniſſimus Stoicus 29
antiochus Ariſtotelem, & Xenocratem ſequi uolebat 30
antiochus fuit politiſſimus, & acutiſſimus omnium noſtrae memoriae philoſophorum 25
antiochus in ſenectute contulit ſe ad ueteres Academicos, relictis nouis 16
antiochi liber, qui Soſus inſcribitur, contra Philonem doctorem ſuum 4
antiochus Philonis auditor, qui ſciētia putabatur excellere, cum L. Lucullo quaeſtore, & imperatore uixit 2
antiochus remigrauit in domum ueterem e noua 36
antiocho praeter honeſtatem nulla bona; praeter turpitudinem multa mala uidentur 30
antiochinae partes —— tibi dedi partes Antiochinas 33
antiopa Pacuuij 46
antiopam, aut Andromacham aiunt eſſe primo inflatu tibicinis, muſici 6
antipater Stoicus diſputauit cum ijs, qui nihil probant 5
antipater, & Archidemus, opinioſiſſimi homines 31
antipatri Cyrenaici dictū paullo obſcenius 267
antipodes —— qui aduerſis ueſtigijs ſtant contra noſtra ueſtigia, quos antipodes uocatis 27
anus nulla eſt tā delira, quae timeat iſta, quae uos, ſi phyſica non didiciſſetis, timeretis 148
aniculae ſaepe inediam biduum ferunt 181
anxietas, unde anxij 222
anxietas differt ab angore 222
ἀπάθεια —— ſapientē ea, quae ſunt, ne ſentire quidem 29
aperire rhetorum miſteria 130
ἀπόδειξις —— argumenti concluſio, ita definitur ratio, quae ex rebus perceptis ad id, quod non percipiebatur, adducit 8
ἀποκαρτερῶν Hegeſiae liber 158
apollinis praeceptum, quo monet, ut ſe quiſque noſcat 149
ἀποπροηγμένον —— reiectum, remotum 88
appellare —— iſtorum uerborū amore, quae perraro appellantur ab Epicuro, &c. 67
appeti omne animal id, quod naturae eſt accommodatum 112
appetitio animi, quae ὁρμὴ Graece uocatur 83
appetitio naturalis, quam ὁρμὴν uocant 100
appetitio —— qua ad agendum impellimur: quam ὁρμὴν Graeci dicunt 7
appetitionem animi moueri, cum aliquid ei ſecundum naturam uideatur 103
appetitum animi debet inuitare & allicere poſſe id, in quo prudentia uerſatur, idque aptum, & accommodatum naturae eſſe oportet: hunc appetitum ὁρμὴν Graeci uocant 111
appius Caecus, qui caecus multos annos fuit, in illo ſuo caſu, nec priuato, nec publico muneri defuit 267
appij Caeci carmen, quod ualde laudabat Panaetius 215
applicaui me potiſſimum ad hanc philoſophiam 15
applicatum ad ſe diligēdum eſſe omne animal 99
apponere modum uitijs 226
approbatio audientium, effetrix eloquentiae eſt 171
appropinquare ad ſummam aquam ex alto 105
appropinquatione mortis anguntur confecti homines ſenectute 113
apta —— cui uiro ex ſe ipſo apta ſunt omnia, quae ad beate uiuendum conferunt, nec ſuſpenſa aliorum aut bono caſu, aut contrario, pendere ex alterius euentis, & errare coguntur: huic optima uiuendi ratio comparata eſt 250
apta membrorum corporis figura 223
aptum ex illis tribus honeſtum 67
aratio fructuoſa quae dicatur 262
arbitrari —— qui teſtimonium dicebat, arbitrari ſe dicebat, etiam quod ipſe uidiſſet 32
arborem nouellam, & uetulam, & uigere, & ſeneſcere 115
arborum & uitium augendarum, et alendarum quaedam eſt cultrix. quae eſt ſcientia, atque ars agricolarum, &c. 115
arceſilas —— Cicero probat ea, quae ab Arceſila nouata ſunt 41
arceſilas conſtitutam philoſophiam euertit, in eorum auctoritate deliteſcens, qui negarunt quidquam ſciri poſſe, ut Ti. Gracchus otium perturbauit in optima rep. 5
arceſilas dicebat nihil ſciri poſſe, ne illud quidem ipſum, quod Socrates ſibi reliquiſſet 41
arceſilas in differendo pertinacior 130
arceſilas inſtituit, ut ij, qui ſe audire uellent, non de ſe quaererent, ſed ipſi dicerent quid ſentirent 57
arceſilas rerum auctoritate, non pertinacia, aut ſtudio uincendi deſciuit a Zenone. 41

arceſilas ſibi certamen omne cum Zenone inſtituit 41
arceſilae calumnia non eſt conferenda cum Democriti uerecundia 5
arceſilam non obtrectandi cauſſa cũ Zenone pugnauiſſe, ſed uerum inuenire noluiße 17
archelaus Perdicae filius, num beatus eſſet, quaeſitum ex Socrate 249
archelaum Anaxagorae diſcipulũ Socrates audierat 244
Archilochus regnante Romulo 133
Archimedes Lunae, Solis, quinque errantium motus in ſphaeram illigauit 152
archimedes humilis homunculus, cuius ignoratum a Syracuſanis ſepulcrum, ſaeptum undique, & ueſtitum uaepribus, & dumetis Cicero indagauit 257
archimedes——priusquã Archimedes rationes omnes deſcripſerit eas, quibus efficitur, multis partibus ſolem maiorem eſſe, quam terram 26
arshimedes——quem ardorem ſtudij cenſetis fuiſſe in Archimede, qui, dum in puluere quaedam deſcribit attentius, ne patriam quidem eſſe captam ſenſit? 114
architectari uoluptates 67
architectus beatae uitae Epicurus 51
architas, cum uillico factus eſſet iratior, Quomodo te, inquit, accepiſſem, niſi iratus eſſem? 237
Architam, & Timaeum in magna Graecia cognouit Plato 145
ardebat podagrae doloribus 130
ardere ſtudio ueri reperiendi 15
ardor ſtudij fuit magnus in Archimede 117
areſcere herbas, atq. interfici 82
argo——qui oſtium Põti uiderunt, & eas anguſtias, per quas penetrauit Argo 147
argumentum ratione concluſum 94
argumenti concluſio ἀπόδειξιν 85
arionem Methymnaeum delphinus excepiſſe dicitur 187
ariſtides ob eam rem pulſus eſt e patria, quod praeter modum iuſtus eſſet 266
ariſtidem mortuum quis non diligit? 119
ariſtippus quaſi animum nullum habeamus, corpus ſolum tuetur 31
ariſtippus, qui Socratem audierat, unde Cyrenaici, uoluptatem finem bonorum eſſe uoluit 29
ariſtippus Socraticus non dubitauit ſummum malum dolorem dicere 174
ariſto chius, Stoicus, Zeno, qui niſi quod turpe eſt, nihil turpe, nihil malum ducebant 248
ariſto chius nihil eorum, quae ſupra nos ſunt, ſciri pũtat poſſe 27
ariſto occurrentia neſcio quae cõminiſcebatur, quibus commotus ſapiens appareret aliquid 100
ariſto Zenonius auditor, re probauit illa, quae ille uerbis 29
ariſtonis exploſa ſententia eſt, dicentis nihil differre aliud ab alio, nec res eſſe ullas praeter uirtutes, & uitia, inter quas quidquã omnino intereſſet 101
ariſtonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullorumq. aliorum ſententiae euanuerunt 261
ariſtoni, & Pyrrhoni omnia praeter uirtutem, uiſa ſunt pro nihilo: ijſdem uiſum eſt nihil intereſſe inter optime ualere, & grauiſſime aegrotare 66
ariſtophães aetatem duxit in litteris 117
ariſtoteles abundantia quadam ingenij praeſtabat 37
ariſtoteles ait beſtiolas eſſe apud Hiſpanium fluuium, quae unũ diem uiuant 162
ariſtoteles ait, omnes ingenioſos, eſſe melancholicos 157
ariſtoteles Ciceronis iudicio prope ſingularis 29
ariſtoteles, & eius filius Nicomachus 110
ariſtoteles, excepto Platone, princeps philoſophorum 109
ariſtoteles longe omnibus (Platonem ſemper excipio) praeſtans ingenio, & diligentia, quinctam quandam naturam cenſet eſſe, e qua ſit mens 140
ariſtoteles perſecutus eſt omnium animalium ortus, uictus, figuras——multa ibidem de Ariſtot. 110
ariſtoteles primus ſpecies labefactauit, quas mirifice Plato erat amplexatus 39
ariſtoteles princeps uſus eſt conſuetudine de omnibus rebus in contrarias partes diſſerendi 173
ariſtoteles quinctum genus, e quo eſſent aſtra, menteſq. ſingulares, aliorum quattuor initiorum diſſimile quiddam eſſe rebatur 38
ariſtot les Stagirita Platonis diſcipulus 37
ariſtoteles, ueteres philoſophos accuſans, qui exiſtimaſsent philoſophiam ſuis ingeniis eſſe perfectã, ait eos, aut ſtultiſſimos, aut glorioſiſſimos fuiſſe, &c. 208
ariſtoteles, uir ſummo ingenio, ſcientia, copia, motus Iſocratis rhetoris gloria dicere etiam coepit, adoleſcentes docere 135
ariſtoteles uirtutis uſum cum uitae proſperitate coniunctum, ſummũ bonum eſſe uoluit 60
ariſtoteles, Xenocrates, Speuſippus, Polemo, Peripatetici 251
ariſtotele nihil acutius, nihil politius 31
ariſtoxenus, Ariſtotelis diſcipulus, concedat magiſtro Ariſtoteli, caueat ipſe doceat 148
ariſtoxenus muſicus, idemq. philoſophus ipſius corporis intentionem quandam, quae harmonia dicitur, animum eſſe dixit. 139
ariſtoxeni ingenium conſumptum in muſicis 117
ariſtus antiochi frater 36
arma membra militis eſſe dicunt 142 16
arripere uerba de foro 80
Ἀῤῥωστήματα, aegrotationes 220
ars dicendi Ciceronem ornauit 197
ars dux eſt certior, quã natura 95
ars gubernatoris 53
ars non poteſt eſſe, niſi quae ex multis perceptionibus conſtat 7
ars—nulla ars in ſe uerſatur, ſed aliud eſt ars ipſa, aliud, quod propoſitum ſit arti 111
ars——nulla eſt ars, quae a ſe proficiſcatur. ſemper illud extra eſt, quod arte comprehenditur 110
ars quaeſita corporis curãdi, & tuẽdi cauſſa 190
arte nihil effici poteſt, niſi is, qui artem tractabit, nulla perceperit 7
artes duae, quibus perfecte, ratio, & oratio compleatur 95
artes efficiuntur e cognitionibus, comprehenſionibusq. rerum. 88
artes elegantes, & ingenuae 79
artes propter ſe expetendas putant Stoici. 82
artes quaſi ſenſus alteri 9
artes ſua quaeque habent uocabula 79
artium alium eiuſmodi genus, ut tãtummodo omnino rem cernat, aliud ut moliatur aliquid, & faciat 7
artificem ab inſcio qui diſtingues, ſi artem ſubtraxeris? 7
artemiſia Mauſoli Cariae regis uxor luctu contrabuit 210
adſcendere in concionem 70
aſclepiades medicus, al. Philoſophus

phus non ignobilis, interrogatus, quid ei caecitas attuliſſet, reſpondit, ut uno puero eſſet comitatior. 268
aſoti quidam ita non religioſi, ut edant de patella: ita mortem non timentes, ut illud in ore habeant ex Hymnide: Hi ſex menſes ſatis ſunt uitae: ſeptimum Orco ſpondeo 61
aſpidem uſpiam ſi latere ſcieris, &c. 68
aſſentari ſuae imbecillitati 193
aſſentiri — animus quodămodo eripitur ijs, quos neque ſẽtire, neque aſſentiri Academici uolunt 10
aſſentiendi conſuetudo periculoſa eſſe uidetur — lubrica 16
aſſenſio — peccat nemo, niſi aſſenſione
aſſenſio, ſeu approbatio, quam Graeci συγκατάθεσιν uocant 10
aſſenſio ſuſtinẽda eſt, ne praecipitet, ſi temere proceſſerit 16
aſſenſione ſublata, omnem & motum animorum, & actionem rerum ſuſtulerunt Academici noui 14
aſſenſus tollendus eſt, ſi nihil percipi poteſt 14
aſſenſum, aut uiſum qui tollit, is omnem actionem tollit e uita 10
aſſenſu omnium approbatum 84
aſſenſu ſublato tollatur ne actio 24
aſſignatum Deo praeceptum; Noſce teipſum, quia maius erat, quam ut ab hominem uideretur 116
aſtra, menteſque ſingulares ſunt e quincto quodam genere, aliorum quattuor initiorum diſſimili 38
adſtringere breuiter argumenta 193
adſtricti — nullis unius diſciplinae legibus adſtricti, quibus in philoſophia neceſſario pareamus 216
athamas, Alcmaeon, Aiax, Oreſtes 192
athleta, ſi ei cibus ſubducatur, Iouẽ Olympium implorabit. 181
atilius, ferreus ſcriptor 46
atlas cur caelum ſuſtinere traditus ſit 9
atomi — de corpuſculorũ (ſic eum appellant atomos) cõcurſione fortuita loqui, non eſt magnum 40
atomi quorſum ferantur, & quomodo alter alterum attingat 358
atomorum motu ex aeterno tempore 48
atomis prouincias dare 48
atrei filii Agamenõ, & Menel 237
atrei praeceptum — Proinde ita parent, ſe in uita, ut uinci neſciant 253
attendo te ſtudioſe 83
attius in Menalippo 195
attii uerſus in Philocteta 113
auaritia morbus animi haerens in uiſceribus 121
auaritia quid 122
auctoribus bonis uti in omnibus cauſis & debet, & ſolet ualere plurimum 141
aucupari aliorum opinionem errantem, contennere ſuam conſcientiam ſtabilem 70
audiſne haec Amphiarae ſub terrã abdite 186
auerni lacus 144
auguratus eſt ei mortem, qui uenenum praebuerat 162
augurium ſaeculorum futurorum in mentibus noſtris inhaeret 143
aniculae ſaepe inediam biduum & triduum ferunt 181
auiditas legendi inexhauſta erat in Catone 96
a. Varij, qui eſt habitus iudex durior, dictum 69
auocatio a contuendis malis, quam affert Epicurus, nulla eſt 199
aures — noſtrorum hominum, ad eorum doctiſsimas aures, clauſas fuiſſe non eſt credibile 214
aut bibat, aut abeat 269
ἀξίωμα — effatũ — quidquid enunciatur 20
axis — cum circum axem ſe ſumma celeritate terra conuertat, et torqueat, eadem effici omnia, quae, ſi ſtante terra caelum moueretur, putabat Nicetas 27

B

BAlbutire — me quidem auctore Peripatetici, ueteresque Academici balbutire deſinant aliquando 259
balbutieris — perpauca balbutieris 30
baliſtae lapidum, & tormenta telorum 185
barbati — antiqui illi, quaſi barbati, ut nos de noſtris ſolemus dicere 104
beata uita gloriatione digna 84
beatam uitam in uirtute ponere uidebatur Socrates 249
beate uiuere ueſtrum quale ſit, uideamus 73
beate uiuere, ex ſententia Epicuri eſt eum uoluptate uiuere 54
beatus eſſe ſi poteſt is, qui in aſperis, reijciendiſque rebus eſt, poterit eſſe, qui eſt in paruis malis 121
beatus — uolumus eum, qui beatus ſit, tutum eſſe, inexpugnabilem, ſaeptum, atque munitum, &c. 251
beati ſunt, qui ſunt in bonis, nullo adiuento malo 248
bellerophon — Qui miſer in campis maerens errabat Aleis — ipſe ſuum cor edens, hominum ueſtigia uitans 207
bellum Mithridaticum geſſit L. Lucullus 1
bellus — homo bellus, & humanus 76
bene audire a parentibus, a propinquis, &c. 89
bene cenare quid 62
benefacta uolunt ſe in luce collocari 187
beneficium illud habendum non eſt, ſi tuam ob cauſſam cuiquam commodes, ſed feneratio 78
beſtiae aliae nantes incolae aquarũ, aliae uolucres, aliae ſerpentes, &c. 250
beſtiae multa faciunt duce ſua quaeque natura, &c. 77
beſtiae pro ſuo partu ita propugnãt, ut uulnera excipiant 260
beſtiae, quas delectationis cauſſa cõcludimus, cum copioſius alantur, quam ſi eſſent liberae, non tamen ſe facile contineri patiuntur, &c. 117
beſtiae quaedam ſunt, in quibus ineſt aliquid ſimile uirtutis, ut in leonibus, ut in canibus, &c. 115
beſtiarum nullum iudicium, quia, quamuis deprauatae non ſint, prauae tamen ſint 65
beſtiolae apud Hiſpanium fluuium, quae unum diem uiuunt 161
bionis facetiſſimũ illud perinde ſtultiſſimum regem in luctu capillũ ſibi euellere, quaſi caluitie leuetur maeror 206
blanditijs praeſentium uoluptatum deleniti, atq. corrupti 51
bona fama — εὐδοξία 89
bonae famae gratia ne digitum quidem porrigendum eſſe dicebant Chryſippus, & Diogenes 89
bonum appello quidquid ſecundum naturam eſt; quod contra, malum 123
bonum aut quod eſt naturae appetendum, aut quod prodeſt, aut quod iuuat, aut quod libet 58
bonum definiuit Diogenes, id quod eſt natura abſolutum 5
bonum ex quo appellatum ſit, neſcio 106
bonum — omne bonum eſt laudabile, ut uult Zeno, ſed negaret Ariſto-

Ariſtoteles & Xenocrates. multa enim bona, non laudabilia, ut diuitiae, opes &c. 102

bonum omne eſſe laudabile demonſtratur: ex quo efficitur, ut, quod ſit honeſtum, id ſit ſolum bonum 252

bonum omne honeſtum, eſt Stoicis —— quomodo hoc concludatur 84

bonum Stoicorum conuenientia, atque opportunitate finitur 88

bonum —— ſummum bonum in natura quaerendum 37

bona corporis, & fortunae ad honeſtum perexigua, & minuta uidētur 178

bona corporis habent acceſſionem, in qua laboretur 98

bona dicas, anne praepoſita, nihil intereſt 97

bona praeterita non effluere ſapienti, mala meminiſſe non oportere 39

bona, quae ſunt extra, ſummo bono non continentur, & tamen ad ſummum bonum referuntur 120

bonorum alia ſunt ad ultimum pertinentia, quae τελικὰ —— alia efficientia, quae ποιητικὰ dicuntur 89

bonorum ratio tripertita ab Academicis inducta 37

bonorum tria genera, maxima animi, ſecunda corporis, externa tertia 261

bonorum tria genera, ſententia Peripateticorum 10

bonorum finem creſcere non putant Stoici 88

boni ſunt, qui omnibus uirtutibus inſtructi, & ornati ſunt 248

βούλησις uoluntas, quae in ſolo ſapiente eſt, quid ſit 116

breue in tempore quid dicat non definit Epicurus 183

brutus cum in omni philoſophia, tū in optimo genere philoſophiae multum proceſſit 80

brutus excellens omni genere laudis philoſophiā Lattinis litteris perſequitur 36

bruti liber de uirtute ad Ciceronem miſſus 46

C

Cachinnatio uituperanda, etiā ſi ridere conceſſum ſit 234

cadere cauſſa —— concedo eos cadere cauſsa, ſi qui e noſtris aliter exiſtimant 54

cadunt ſub iudiciū, & delectum ſapientis 89

cadere ſub ſenſum —— res ſubiectae ſenſibus aut ita paruae ſunt, ut ſub ſenſum cadere non poſſint, aut ita mobiles & concitatae, ut nihil ſit conſtans, ne idem quidem, quia continenter labantur, & fluant omnia 39

cecitas — multa hic de caecitate, & multi caeci commemorantur 267

caecitas quibus caret uoluptatibus 193 41

caelum, ſolem, lunam, ſtellas, & ſupera omnia ſtare cenſebat Nicetas Syracuſius 27

caeli ſpecies, candor, conuerſionis celeritas tanta, quantam cogitare non poſſumus 154

caeleſtia uel procul eſſe a noſtra cognitione cēſebat Socrates, uel, ſi maxime cognita eſſent, nihil tamē ad bene uiuendum conferre 36

caerimoniae ſepulcrorum 141

c. caeſaris, in quo mihi uidetur fuiſſe ſpecimen humanitatis, ſalis, ſuauitatis, leporis, praecidi caput Cinna iuſſit 254

c. Druſi caeci domum compleri conſultoribus ſolitam accepimus 267

c. Flaminius legem agrariam aliquot annis ante ſecundum bellum Punicum tribunus plebis tulit inuito ſenatu 4

c. Gracchus cū largitiones maximas feciſſet, & effudiſſet aerarium, uerbis tamen defendebat aerarium 202

c. Marius Catuli interitu, ſex ſuos obruit conſulatus, & contaminauit extremum tempus aetatis 29

c. Marius Cimbriacae uictoriae gloriam cum collega Catulo communicauit: idem ciuili bello uictor iratus neceſſarijs Catuli deprecantibus non ſemel reſpondit, ſed ſaepe, moriatur 254

c. Marius expulſus, egens, in palude demerſus 76

c. Marius ruſticanus uir, ſed plane uir, cum ſecaretur, principio uetuit ſe alligari 184

c. Mario uarices ſecabantur 180

c. Triarius, in primis grauis, & doctus adoleſcens 48

calanus Indus, indoctus ac barbarus ſua uoluntate uiuus combuſtus eſt 184

calcem uideo, ad quam cum ſit decurſum, &c. 137

calciamentum, ſolorum callū 263

calculis uoluptatum ſubductis 69

caligo —— per caliginem cernitur in infirma aetate, imbecillaq. mente, uis naturae 115

calix mulſi huic impingendus 205

callimachus non male ait, multo ſaepius lacrymaſſe Priamum, quam Troilum 142

callimachi epigramma in Cleombrotum Ambracium 258

callipho ad uirtutē nihil adiunxit, niſi uoluptatem 65

callipho adiunxit ad honeſtatem uoluptatem 65

callipho uoluptatem & honeſtatem fines bonorum eſſe cenſuit 29

calliphonis ſentētiam Carneades ita ſtudioſe defenſitabat, ut eam probare uideretur 35

calliſthenes, Theophraſti ſodalis, ab Alexandro interfectus 195

callum —— labor obducit callum quoddam dolori 180

callum uetuſtatis eorum animis diuturna recitatio obduxerat 203

caluitio non leuatur maeror 206

campus, in quo exſultare poſſit oratio 25

candiduli dentes, uenuſti oculi, &c. & ea, quae laudat Euryclia Vliſſi pedes abluens, &c. 252

canebant ad tibiam, deinceps qui accubabant, clarorū uirorū laudes atq. uirtutes 215

canere receptui 199

canere ſolitos in epulis ueteres Romanos de clarorū hominum uirtutibus 133

cantus tum fuiſſe deſcriptos uocum ſonis, & carmina 215

cantores Euphorionis 201

cantu, & fidibus ſoliti erant ueteres mentis ſuas a cogitationum intentione ad tranquillitatem traducere 215

cantharidis uim ſi conſecutus es, magnum effeciſti 252

capeſſunt remp ij, qui altiore animo ſunt honoribus, imperijſq. adipiſcendis, aut totos ſe ad ſtudia doctrinae conferunt 118

captus hominum —— ut eſt captus hominum, ſatis animoſi 187

captiones dialecticae 60

captioſa ſoluere —— ambigua diſtinguere 49

captioſis interrogationibus circumſcripti, & decepti quidam, cum eas diſſoluere non poſſunt, deſciſcunt a ueritate 11

captioſum genus interrogationis 12

caput —— ab ipſo capite fluere neceſſe eſt

eſt omnem rationem bonorum & malorum 65

caput cenae——negauit ſe iure illo, quod cenae caput erat, delectatum 264

carceres, uincula rumpere uetant leges 155

carere malo non dicitur 159

carere non poteſt re ulla qui non eſt 159

carere quid ſit, uidendum, ne relinquatur aliquid erroris in uer- 159

carere ſenſu ſit ne malum 141

carendi nomen, triſte eſt 159

carentis incommoda,——caret oculis odioſa caecitas, &c. 159

carmen condi ſolitum eſſe aetate priſcorum Romanorum 215

carmen ne liceret fieri ad alterius iniuriam, leges ſanxerunt 215

carmen uirtutis—— elementis naturae auctis, uirtutis quaſi carmen efficitur 115

carminibus ſoliti erant ueteres praecepta quaedam occultius tradere 215

carneades audiuit Egeſinium, qui Euandrum audierat, Lacydis diſcipulum, cum Arceſilae Lacydes fuiſſet 5

carneades ——Clitomachus affirmabat nunquam ſe intelligere potuiſſe, quid Carneadi probaretur 31

carneades cum Stoicis bellum gerebat 66

carneades homo acutus, ut Poenus 22

carneades interdum huc delabebatur, ut diceret opinaturum, id eſt peccaturum eſſe ſapientem 14

carneades morem diſputandi in utramq. partem, quo princeps uſus erat Socrates, tenuit 44

carneades nonaginta annos uixit 5

carneades quartus ab Arceſila nullius philoſophiae partis ignarus, incredibili dicendi facultate 41

carneades ſummum bonum eſſe dicebat, frui iis rebus, quas primas natura homini conciliauiſſet, nõ quod probaret, ſed ut opponeret Stoicis 29

carneades tanquam honorarius arbiter Stoicorum & Peripateticorum controuerſiam iudicare ſolebat 195

carneadis ingenium contra Stoicorũ diſciplinam exarſerat 261

carneadis libri quattuor de ſuſtinendis aſſenſionibus 22

carneadis finis bonorum, frui principiis naturalibus 65

carneadea diuiſio, quae pertinet ad ſententias omnes philoſophorum de ſummo bono 110

carus ſibi quiſque eſt natura 114

caſcos appellat Ennius, priſcos 141

caſſum quiddam, & inani uocis ſono decoratum 269

caſtor, & Pollux, Tyndaridae fratres 141

cato grauiſſimus auctor dixit in Originibus, ſolitos eſſe ueteres, mentes ſuis a cogitationum inſentione cantu, & fidibus ad tranquillitatem traducere 215

cato ſic abiit e uita, ut cauſſam moriendi nactum ſe eſſe gauderet 155

catuli aeque caeci ſunt, priuſquam deſpexerunt, ac ſi ita futuri ſemper eſſent 105

cauſſae rerum aliae ex aliis aptae, & neceſſitate nexae 256

cauſſis ab aeterno tempore fluentibus, in aeternum ratio, menſque moderatur 188

cautio quid 117

celebrare epulis memoriam ſui nominis uoluit Epicurus 76

celebratae res geſtae L. Luculli & Graecis, & Latinis 2

celeritas ingenii, laudi datur, dicta propter animi multarum rerum breui tempore percurſionẽ 217

cepheus cur ſtellatus cum uxore, genero, filia traditus 242

cerberus triceps 135

cerni animo——& ratione intelligi 179

chaldaeorum promiſſa conſequi 161

chorus——Epicurum paene e philoſophorum choro ſuſtuliſſe 50

chryſippus exponens differẽtias animantium, ait alias rerum corpore excellere, alias animo, nonnullas utraq. re 97

chryſippus fulcire putatur porticũ Stoicorum 17

chryſippus in omni hiſtoria curioſus, 195

chryſippus quomodo caueat ſibi a ſoritis 20

chryſippus ſcripſit artem Rhetoricã: ſed ſic, ut, ſi quis obmuteſcere uelit, nihil aliud legere debeat 94

chryſippus tres ſolas ſententias eſſe teſtatur, quae defendi poſſint, de finibus bonorum 30

chryſippi ſedentis ſtatuae in Ceramico porrecta manu 52

chryſippea, ne ab ipſo quidem diſſoluta 22

cibarius in caſa panis Ptolemaeo datus, iucundiſſimus uiſus 264

cibus ſuauiſſimus, & idem facillimus ad concoquendum 69

cibi, & potionis nimia copia menti obeſt 264

cicero Academiã ueterem reliquit, tractat nouam 36

cicero laudat ueteres Romanos 212

cicero multa uertit de poetis Graecis 174

cicero non uertit Platonem, nec Ariſtotelem, ſed locos quoſdam ab iis tranſtulit 46

cicero reſpondit iis, qui uolebant claros uiros tantum ſtudii in philoſophia, & Graecis litteris ponere —— paullo poſt iis, qui Academiae rationem non probabant 3

cicero ſolebat commoueri initio dicẽdi, maxime in maioribus cauſſis 15

ciceronis domus doctiſſimorum hominum familiaribus floruit 116

ciceronis liber, quo reſpondit philoſophiae uituperatoribus 45

ciceronis lib. 4. de finibus—in eo contra Catonem differens, uult oſtendere, inter Zenonem & Peripateticos, nihil praeter uerborum nouitatem intereſſe 249

cimbri & Celtiberi in proelio exſultant, lamentantur in morbo 187

cimmeriis adſpectum ſolis deus ademit 14

cincinnatus abductus ab aratro, ut dictator eſſet 59

cingitur corpore externo mens 111

cinna collegae ſui conſulis Cn. Octauii praecidi caput iuſſit, P. Craſſi L. Caeſaris, & nobiliſſimorum hominum 254

cinna quater conſul 254

circulos, & ſemicirculos conſectari 117

circumcidit, & amputat multitudinem 30

circumfuſa eſſe tenebris omnia 11

circũfuſae moleſtiae — noſtris acerbiſſimis doloribus, uariiſq. & undique circumfuſis moleſtiis alia nulla potuit inueniri leuatio 218

circumſcribere ——incidere non poſſunt in hunc orbem, quem circũſcripſimus 112

circumſcriptis iis ſententiis, quas poſui &c. 84

circumſpicere —— cum diligentiſſime circumſpexerit ſapiens, exſiſtere poteſt aliquid, quod & uериſimile uideatur, & abſit longiſſime a uero 21

circum-

circumſpectans, baeſitanas, multa aduerſa reuertens 155
circumſpectio, et accurata conſideratio 21
circumuentus morbo, exſulio, atq. inopia 104
circumuenti iudicio iniquorum Palamedes, Aiax 162
citiaci e Phoenicia profecti 103
ciuile & populare quiddam, quod Graeci πολιτικὸν uocant, innatū eſt in homine 120
ciuitas quanti aeſtimanda eſt, ex qua boni, ſapienteſq. pellantur 267
claritas uocis 37
clarorum uirorum neque taciti congreſſus, neq. ludicri ſermones, neque rerum colloquia leuiorum eſſe debent 3
clariora, & illuſtriora ſole ipſo 56
claſſis —— Cleanthes, Chryſippus, reliquiq. inferioris aetatis cum Democrito collati quintae claſſis uidentur 17
claudicare —— uerentur, ne tota amicitia claudicare uideatur 56
cleanthes quaſi maiorum gentium Stoicus, Zenonis auditor 28
cleãthes ſcripſit artem rhetoricam 94
cleanthis tabula —— cleanthes iubebat, eos, qui audiebant, ſecum ipſos cogitare, pictam in tabula uoluptatem, pulcherrimo ueſtitu, & ornatu regali in ſolio ſedentē, &c. 70
clemens in diſputando 59
cleombrotus Ambraciota, cum ei nihil aduerſi accidiſſet, e muro ſe in mare abiecit lecto Platonis libro 158
cleobis, & Biton, Argiuae ſacerdotis filij 166
clepſydra —— cras ad clepſydram 187
clitomacus, & Callipho uoluptatem cum honeſtate copularunt 261
clitomachus —— induſtriae plurimū in Clitomacho fuit 5
clitomachi liber ad C. Lucilium poetam, al. Licinium 23
clitomachi liber, quem euerſa Karthagine miſit conſolandi cauſſa ad captiuos ciues ſuos 203
cn. Anfidius praetor, eruditus homo, oculis captus 117
cn. Aufidius praetorius, caecus & in ſenatu ſententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, & Graecam hiſtoriam ſcribebat, & uidebat in litteris 267
cn. Octauius M. filius conficiebatur ſummo dolore 74
cn. Pompeium uulneribus concidentem qui uiderant, quanto metu perturbati fuerint 207
cocyti fremitus 155
codrus ſe in medios immiſit hoſtes familiari ueſte, ne poſſet agnoſci, ſi eſſet ornatu regio 168
codrus urbis conſeruator 119
cogitare de —— nihil ut de commodis ſuis cogitarent? 51
cogitare docto homini eſt uiuere 267
cogitatio diuturna, nihil eſſe in re mali, dolori medetur, non ipſa diuturnitas 209
cogitatio perpetua in omni uita, nihil eſſe, quod accidere non poſſit, obtundit, & eleuat aegritudinē 199
cogitatio ſapientis nō fere ad inueſtigandum adhibet oculos aduocatos 267
cognoſcere naturam ſuam 115
cognitio omnis multis eſt obſtructa difficultatibus 3
cognitionis amor, & ſcientiae in omnibu innatus 116
cognitiones, ſeu comprehenſiones, id eſt καταλήψεις propter ſe adſciſcēdas arbitrantur Stoici 11
cohaerent inter ſe praeclare, quae dicuntur a Zenone 121
cohibere, & ab omni lapſu continere temeritatem 41
cohibiturum aſſenſus omnes ſapientem 16
colere memoria —— ut & ſui, & Metrodori memoria colatur 75
colligit cogitatione, & ratione, &c. 83
colligere ſeipſum, quid ſit 237
collimare haſtam aliquo 83
collocauit nos in hoc gradu populus Ro. 3
collocare amorem in concilio deorum. 234
collum columbae 6
collum columbae —— in collo columbae plures uidentur colores, nec ſunt plus uno 18
colluſtrare omnia oculis 257
coloneus ille locus 108
color egregius, integra ualetudo 69
combibere —— quas arteis ſi, dum tener eſt, combiberit, &c. 80
comitari —— ceteraq., quae comitantur huic uitae 265
commendari debet ominum eruditorum lectioni quidquid litteris mādatur 172
commendatio iu uulgus, & haec, quae expetitur, gloria, plus moleſtiae habet, quam uoluptatis 265
commendatus alicui —— ſaepe fit, ut is, qui commendatus ſit alicui, pluris cum faciat, cui commendatus ſit, quam illum, a quo ſit 23
commentari ſecum futuras miſerias 198
commercium cum muſis .i. cum humanitate, & cum doctrina habere 257
committere ſe in praecipitem locum 16
commouit me ad altiorem Oedipodis memoriam ſpecies, al. commouit mihi altiorem memoriam 108
commotio omnis animi inſania eſt 91
compactio membrorum 113
comparat ſibi magnum ad beatam uitam praeſidium qui mortem non timet 171
compedes corporis 156
compenſant cum maximis curis, & laboribus eam, quam ex diſcendo capiunt, uoluptatem 116
compenſabatur cum his doloribus animi laetitia, quam capiebam ex memoria rationum, inuentorumq. noſtrorum 75
comperiſſe —— iuratuſq. dixeris, eas res te comperiſſe 14
comperiſſe —— qui tibi conſtares, cū idem negares quidquam certi poſſe reperiri, idem te comperiſſe dixiſſes 15
complecti multa una comprehenſione 112
compleri corporis commodis uitam beatam putant Peripatetici 87
compoſuerunt certam quandam diſciplinae formulam Academici, & Peripatetici 37
compoſitio diſciplinae Stoicae admirabilis 91
compotes uirtutis omnes beati ſunt 25
compotes uirtutis —— ſi uirtutis cō potes, uel potius uiri eſſe uolumus 182
compotes uirtutum homines, magno animo, erectoq. uiuentes, ſemper ſunt beati 128
comprehendere —— qui negant quidquam comprehendi, eripiunt uel inſtrumenta, uel ornamenta uitae, uel potius totam uitam euertunt funditus 86
comprehendi quaedam poſſe, multis uerbis oſtenditur 6
comprehenſibile —— nomen nouum καταληπτόν 40
comprehenſio facta ſenſibus Zenoni uera,

uera, & fidelis uidebatur 40
comprehenſio, quam κατάληψιν Stoici uocant 5
comprehenſio unde 40
comprimere conſcientiam animi, nihil negotij eſt 68
communis condicio, lexq. uitae, oratione explicanda eſt 232
concedere —— abnuere, contr. 58
concedere dignitati —— conceſſurū arbitror uoluptatem conuictā ſuperiore libro dignitati 79
cōcepiſſent fraudes inexpiabiles in rep. uiolanda 155
concertatio —— de bello Punico cū aliud M. Catoni, aliud L. Lentulo uideretur, nulla inter eos concertatio umquam fuit 203
concertatione uerborum ſublata 178
concidit animus ſimul cū re —— cui animus ſimul cum re concidit 200
concidunt haec uniuerſa minutius 11
conciliari, & commendari ipſum ſibi animal, ſimulatq. natum ſit, ad ſe conſeruandum 27
conciliatio prima hominis, ad ea quae ſunt ſecundum naturam 83
conciliationes —— in primis conciliationibus non ineſt honeſta actio. 83
concinere —— quid attinuit cum ijs, quibus cum reconcinebat, uerbis diſcrepare 104
concinere —— uideſne, ut haec concinant? 122
concludi argumentum non poteſt, niſi ijs, quae ad concludendum erūt ſumpta, ita probatis, ut falſa eiuſmodi nulla eſſe poſſint 11
conclusio ſic compoſita 10
condidit omne bonum in uiſceribus, & medullis Metrodorus 248
condimentum cibi eſſe famem, potionis ſitim, Socrates dixit 74
condimenta, labor in uenatu, ſudor, curſus ab Eurota, fames, ſitis 264
condiuntur omnia iucunda deſiderijs 264
condolere —— nos, ſi pes condoluit, ſi dens, ferre non poſſumus 184
condoluiſſe Dicaearchus, ne condoluiſſe quidem umquam uidetur, qui animum ſe habere nō ſentiat 146
conferemus omnem diſputationē ad id explicandum 94
conferta uita omnium uoluptatum uarietate 69
conficientia bonorum, amici, liberi, propinqui, diuitiae, honores, &c. 122
confidere a timendo diſcrepat 193
confidens mala conſuetudine loquendi in uitio ponitur 193
conformatio omnium officiorum 110
confugiendum eſt in eandem arcem 185
confugimus in eundem portū magna tempeſtate iactati 245
congruenter naturae, conuenienterq. uiuere, extremum eſt Stoicis. 84
coniectura conſequentium non multum a diuinatione differens 77
coniugio, & ſtirpe tota domus coniungitur: ſerpit ſenſim foras cognationibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitijs, &c. 119
coniugia uirorum, & uxorum natura coniuncta 96
conniuentem ſomno conſopiui ſempiterno 168
conqueri fortunam aduerſari, non lamentari decet 184
conquiſitiſſimis epulis menſae exſtruebantur 249
conſcientia animi improbos excruciari 67
conſcientia uirtuti theatrum magnū eſt 187
conſcientiam ſuam ſtabilem contemnere, aliorum opinionem errantē aucupari. 70
conſectaria —— Nunc uenio ad illa tua breuia, quae conſectaria eſſe dicebas 108
conſectaria Stoicorum breuia, & acuta 84
conſectari non eminentem effigiem uirtutis, ſed adumbratam imaginem gloriae 190
conſenſio omnium gentium omni in re lex naturae putanda eſt 142
conſenſus omnium, naturae uox eſt 120
conſequens aliquod ſi falſum ſit, illud, cuius id conſequens ſit, nō poteſt eſſe uerum 105
conſequentia ſi falſa ſint, falſae etiā eſſe res, quas illa ſequuntur 103
conſequentibus ſublatis, prima tolluntur 103
conſerere manum —— prius quā manum confererent 228
conſeruatores eſſe ſui res omnes, natura 122
conſideratio, contemplatioq. naturae naturale quoddam eſt animorum pabulum 28
conſignamus litteris, quae monumentis mandare uolumus 2
conſignatae in animis notiones, quas Graeci ἐννοίας appellant 151
conſilijs noſtris laus eſt attonſa Laconum 253
conſociare, & cōiungere cum amicis iniuriam 91
conſolandarum uariarum aegritudinum uariae rationes 231
conſolantis oratio 200
conſolatio liber Ciceronis — quos in Conſolatione collegimus 209
conſolatio —— Cicero in Cōſolatione ſatis lamentatus eſt 154
conſolatio, liber Ciceronis, in quo ſe ipſum, quantum potuit conſolatus eſt 188
conſolatio liber Cicer. — ut fere nos omnia in Conſolationem unam cōiecimus al. noſtram 210
conſolationis liber in medio maerore, & dolore a Cicerone ſcriptus 232
conſolationes —— in conſolationibus, quae ſit prima medicina 210
conſopiri ſomno ſempiterno 168
conſpectus — erat illis paene in conſpectu Pythagoras, &c. 214
conſperſimus illa ſcripta multa hilaritate 35
conſpiratio, conſenſusq. uirtutum 120
conſtare — mente uix conſtare. 225
conſtare ſibi — ſic tibi conſtare ius 135
conſtituere, & temperare ciuitates 2
conſtituere modum rebus infinitis 458
conſtituto ſummo bono in philoſophia, conſtituta ſunt omnia 110
conſuetudo Academicorum, & Peripat. de omnibus rebus in contrarias partes diſſerendi cur placeat 172
conſuetudo — ferre laborem, contēnere uulnus conſuetudo docet 180
conſuetudo ferendi doloris non contemnenda magiſtra 52
conſuetudinis magna uis eſt 181
conſuetudinis quāta ſit uis in rebus omnibus, maxime in amicitia. 56
conſumebatur omnis oratio Socratis in omnibus hominibus ad uirtutis ſtudium cohortandis 155
contagio eorum corporibus 37
contaminare extremum tempus aetatis 96
contemplationem rerum, cognitionēq. longe omnibus ſtudijs praeſtare 243

contemplationes rerum caeleſtium quemadmodum nos moueant. 117
contentae —— incontentae fides. 96
contentis corporibus onera facilius feruntur 185
contentio animi eſt adhibenda in omnibus officijs perſequendis 185
contentioni uocis aſſeruiunt, qui nolunt exclamare maius. M. Antonius cum contente pro ſe lege Varia diceret, genu terram tãgebat 185
contentiones iracundiae in diſputando, concertationes pertinaces, maledicta, contumeliae, indignae philoſophia uideri ſolent 49
contentionibus, diſſenſionibuſq. doctiſsimorum hominum uiguit philoſophia 172
contextus rerum apud Stoicos mirabilis 122
contextas, & perpetuas uoluptates in ſapiente ſemper fore. 263
continentem orationem malo 137
continentiae in uictu fructus, & cõmoda. 192
contorquere uerba —— quae uerba contorquet? 206
contorta, & aculeata quaedã ſophiſmata 17
contortius concluduntur a Stoicis 196
contortulis quibuſdam ac minutis cõcluſionibus, nec ad ſenſus permanantibus effici uolunt Stoici, non eſſe malum dolorem 182
contra niti —— plurimi contra nitũtur 123
contractio animi 160
contractiunculae quaedam animi —— morſus, & contractiunculae quaedam animi 212
contractum malum opinionis errore 211
contrahere aliquid damni 123
contrahere —— quantis moleſtijs uacant, qui nihil omnino cum populo contrahunt? 266
contraria ea dico, quorum alterũ ait, alterum negat. 22
contrariorum contraria ſunt conſequentia 263
controuerſia facti, aut iuris, aut nominis 94
contulerunt ſe homines ad philoſophiae ſtudium 67
conturbatio quid 219
conuenienter dici non poteſt, nihil cõprehendi poſſe, ſi id ipſum cõprehendi poſſe dicatur 24
conuenienter naturae uiuere Stoici finem bonorum eſſe ſentiunt 261
conuenienter naturae uiuere quid? 96
conuenienter, cõgruenterq. naturae uiuere quid 85
conuenientiam Stoici ὁμολογίαν appellant 83
conuenire debet inter nos, eſſe quandam appetitionem naturalem. 99
conuenire —— hoc mihi cum tuo fratre conuenit 123
cor non habere —— hoc eſt non modo cor non habere, ſed ne palatũ quidem 74
corinthia —— ſi quid de L. Corinthijs tuis amiſeris 179
cornix —— cum cornix cecinerit, aſſentiuntur, & approbant, eam aliquid aut iubere, aut uetare 28
corona —— aderant unguenta, coronae: incendebantur odores 289
corona —— tibi erit maxima corona cauſſa dicenda 136
corpus, & qualitatem nominabant Academici ueteres, quod ex ui efficiente, & ex materia cõſtaret 38
corpus —— magni refert, quaſi in corpore animi locati ſint 157
corpus quaſi uas eſt, aut aliquod animi receptaculum 149
corporis bona 37
corporis bona praecipua, pulchritudo, uires, etc. 232
corporis facibus inflammari ſolemus ad omnes cupiditates, &c. 147
corporis grauitatem, & dolorem animo iudicamus, animae morbum corpore non ſentimus. 191
corpora aſpera, laeuia, hamata, concinnata 27
corpora dedit nobis infirma natura, ijſq. & morbos inſanabiles, & dolores intolerabiles adiunxit. 141
corpora noſtra terreno principiorum genere concreta, ardore animi cõualeſcunt 146
corpora noſtra non nouimus, qui ſint ſitus partium, quam uim quaeque pars habeat, ignoramus. 27
corpora uiua cum mortuis colligata, aduerſa aduerſis accommodata 138
corporum adiumenta adhibentur extrinſecus, animorum ſalus incluſa in his ipſis eſt 231
corpuſculorum concurſio fortuita 35
correctio ueteris philoſophiae 97
corticibus, & radicibus ualidis ſeruantur ea, quae terra gignit 113
coruſca uis fulminis —— iace, obſecro, in me uim coruſcam fulminis 176
cos fortitudinis iracundia 30
cotem fortitudinis eſſe dicunt iracũdiam Peripatet. 226
crantoris conſolatio 167
crantoris, qui in Academia in primis fuit nobilis, de indolentia uerba 193
crantoris ueteris Academici liber de luctu aureolus, & ad uerbũ ediſcendus 130
craſsus & concretus aer 146
craſſus niſi eguiſſet, numquam Euphratem nulla belli cauſſa, tranſire uoluiſſet 92
cretum leges, quas Minos ſanxit, laboribus erudiunt iuuentutem 179
critolaus imitari antiquos uoluit 110
critolai liber, qui cum in alteram lãcem animi bona imponat, in alteram corpus, & exteraa, tantum propendere illam boni lancem putet, ut terram, & maria deprimat 236
croeſi diuitiae teruncij acceſſione nõ augentur 87
croeſi pecuniae teruncius nihil affert momenti. 98
croeſo praeceptum a Solone, ut expectaret ultimum tempus aetatis 73
cuiuſdam modi —— animus non eſſe ſolùm, ſed cuiuſdam modi eſſe debet 114
cuicuimodi —— ubi melius uti poſſumus hoc, cuicuimodi eſt, otio 270
culcita plumea —— collocemus in culcita plumea. 202
culpa contractum malum, aegritudinem acriorem facit 293
culpam nullam eſſe, cum id, quod ab homine non potuerit praeſtari, euenerit 199
cultura animi philoſophia eſt, quae extrahit uitia radicitus. 173
cumulata bonorum complexio ſecretis malis omnibus 248
cumulata erant officia uitae fortuna 166
Cupiditas finiri non poteſt, tollenda eſt, & extrahenda radicitus. 63

cupiditates—— ex cupiditatibus odia, diſſidia, diſcordiae, ſeditiones bella naſcuntur 53
cupiditates, quae a natura proficiſcũtur, facile explentur ſine ulla iniuria 54
cupiditates ſunt inſatiabiles, quae totam etiam labefactant remp. 53
cupiditatum diuiſio ab Epicuro facta, non nimis ſubtilis, utilis tamẽ 263
cupiditatum partitio qua eſt uſus Epicurus 53
cupiditatum partitio ab Epicuro facta reprehenditur 63
cura quaſi foras ſpectans 120
curationes perturbationũ uariae sũt 172
curioſi——ſic iſti curioſi, quos offendit noſter minime nobis iniucundus labor 46
curioſorum eſt, omnia ſcire cupere, cuiuſmodicumq. ſint 117
currit oratio in procliui: uenit ad extimum, haeret in ſalebra. 122
currentem hortamur 109
curſores in ſtadio exclamant quam maxime poſſunt 185
curſus eſt certus aetatis 41
cycni non ſine cauſa Apollini dicati ſunt 155
cylindrus —— ſphaera cum cylindro poſita fuit in ſummo Archimedis ſepulcro 257
cynoſura 15
cypſellus Corinthi tyrannus 267
cyrenaici in ſolo tactu interiore putant ueri eſſe iudicium 6
cyrenaici praeter permotiones intimas, nihil putant eſſe iudicij 31
cyrenaici tum aegritudinem cenſent exſiſtere, ſi nec opinatio quid euenerit 203
cyrenei negant eſſe quidquam, quod percipi poſſit extrinſecus 17
cyrenaici non recuſant totum diem eſſe uoluptate 77
cyrenaici malo inſperato dumtaxat, & nec opinato aegritudinem effici putant 197

D

DAmocles unus ex Dionyſii tyranni aſſentatoribus. 249
das ne adoleſcenti ueniam? id eſt permittis, &c. 121
dant ſe ad ludendum 15
date huic generi litterarum 365
dare ciuitatem philoſophiae. 86
dediſſe ſe ſomno adoleſcentis 167
darius in fuga cum aquam turbidam, & cadaueribus inquinatam bibiſſet, negauit ſe umquam bibiſſe iucundius 264
deberi——ſed tibi hoc uideo non poſſe deberi 187
debilem factum rem ad amicos detuliſſe, quorum de ſententia lecticula in curiam eſſe delatum 105
debilitas animi 54
decantare quaſi dictata 95
decedere de ſententia —— quis poteſt iſtis breuibus, & acutis auditis de ſententia decedere 103
decempeda —— ſolis magnitudinẽ quaſi decempeda permenſi refertis 28
deceptus ex mente diuina humanus animus 183
deceſſio bonorum moleſta magis, quam cumulus iucundus 169
decij—— Decius pater cum Latinis decertans, cum Etruſcis filius, cũ Pyrrho nepos ſe hoſtium telis obiecerunt. 160
decij fulgentes gladios hoſtium uidebant, cum in aciem eorum irruebant 186
declamitare cauſſas 135
declinare atomum perpaullum. 48
declinatio atomorum fruſtra ab Epicuro excogitata 28
decrepita aetate mortua eſt. 161
decretum debet eſſe ſtabile, fixum, ratum, quod mouere nulla ratio queat 8
decreta ſapientiae, quae philoſophi uocant δόγματα 8
decumbere——quis gladiator decubuit turpiter? 182
decurrere ad calcem 137
deduxit in uiam placatae, tranquillae, quietae, beatae uitae, omnes bene ſanos Epicurus. 56
deducere aliquem de ſententia. 186
defatigatio miſeriarum aegritudines facit leniores 208
defenſionum laboribus, ſenatoriiſque muneribus liberatus 131
deferueſcat ira——dum deferueſcit ira 237
deferueſcere ſignificat ardorem animi inuita ratione excitatum. 237
defigere animos —— parum defigunt animos, & intendunt in ea, quae perſpicua ſunt. 11
definiri rem non placet Epicuro. 58
definitio, eſt quaſi pateſactio rerum opertarum 58
definitiones, & partitiones, & harum luminibus utens oratio fidentium eſt hominum, ea, quae dicunt eſſe uera, firma, &c. 11
definitiones rerum ad omnia, de quibus diſceptabatur, adhibebant Academici ueteres 39
deflagratio terrarum 90
defuſum uinum e pleno oenophoro 62
degenerare illum a Zenone dolebat 186
deianira Herculi ſanguine Centauri tinctam tunicam induit. 175
deiecisti multum mali ex humana cõdicione 137
deiectum me eſſe tam cito de ſententia, pudet 174
delati quaſi tempeſtate ad aliquam diſciplinam, ad eam tamquam ad ſaxum, adhaereſcunt. 3
delectatio quid 219
delectatus ſum heſterna diſputatione, uel potius adiutus. 173
deleniti, atque corrupti blanditijs praeſentium uoluptatum. 51
deliciari——munera iſta, quibus deliciaris, dijs immortalibus dona 263
deliqueſcat geſtiens alacritate fatali 225
delirare—— adeone me delirare cenſes, ut iſta eſſe credam? 136
demaratus Tarquinius regis noſtri pater tyrannum Cypſellum, quod ferre non poterat, fugit Tarquinios Corintho, & ibi ſuas fortunas conſtituit, & liberos procreauit 267
demere--addere, opp. 200
demetrius Phalereus e patria pulſus ad Ptolemaeum regem ſe Alexãdriam contulit: multaq. praeclara in illo calamitoſo otio ſcripſit. 137
demittere animum — efferre-- opp. 168
demittere animos 115

democritus agros, & patrimonium reliquit ut diſcēdi, & quaerēdi delectationi toto ſe animo dederet. 268
democritus ait innumerabileis eſſe mundos 13
democritus atomos cenſet in infinito inani ita ferri, ut concurſionibus inter ſe cohaereſcant 48
democritus dicitur oculis ſe priuaſſe, ut quam minimum animus a cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit, agros deſeruit incultos, &c. 123
democritus ex leuibus, & rotundis corpuſculis concurſu quodam fortuito, efficit animum 140
democritus—— iam uero phyſica; ſi Epicurum, id eſt ſi Democritum probarem, poſſem ſcribere ita plane, ut Amafanius 35
democritus ita eſt auſus ordiri, Haec loquor de uniuerſis 17
democritus luminibus amiſſis, alba ſcilicet, & atra diſcernere non poterat: at uero bona, mala; aequa iniqua, & c. poterat 268
democritus Leucippo in hoc ſimilis, quod plenum, & inane principia rerum dixit, uberior in ceteris 26
democritus, Pythagoras, Anaxagoras,—— quae regna, quas opes eorum ſtudijs, & delectationibus antepones? 255
democritus, Plato, Pythagoras,—— ab his uideamus propter diſcēdi cupiditatem ultimas terras eſſe peragratas 117
democritus ueritatem dixit in profundo penitus eſſe abſtruſam 9
democriti ſententia non docentis, ſed optantis 27
democriti ſunt atomi, inane, imagines, quarum incurſione, non ſolū uideamus, ſed etiam cogitemus, infinitio ipſa, & innumerabiles mundi 49
democrito ſol magnus uidetur, quippe homini erudito, in geometriaq. perfecto 49
democrito ſummum bonum eſt animi tranquillitas 112
demoſthenes—— leuiculus ſane Demoſthenes, qui illo ſuſurro delectari ſe dicebat, aquam ferentis mulierculae 265
demoſthenis uigiliae 226
demoſthenem aiunt in Phalerico ad fluctū declamare ſolitum, ut fremitum aſſueſceret uoce uincere 109
demoucri de dignitatis gradu 286
depeculari fana 85
depellere—— me nemo de immortalitate depellet 157
depelli de ſententia 274
depingere aliquid cogitatione 12
depingere cogitatione 12
deponere de manibus—— nec de manibus umquam deponere 53
deponere ſtudium dicendi priſtinū 135
deputare eſſe in lucro, quidquid praeter ſpem eueniat 198
deputare—— malo quidem me quouis dignum deputem 207
derepta temeritate falſarum opinionum 53
deriuare—— iuſtitia fretus ſapiens nihil ex utilitate ciuium in ſuam domum deriuat 258
deſciuit ab hac antiqua inſtitutione Zeno 96
deſerunt officia mollitia animi: id laborum, & dolorum fuga 51
deſerere—— multo tardius fama deſeret Curium Fabricium, &c. 265
deſerere praeſidium—— non deſeruiſſe mihi uideor praeſidium, in quo a populo Romano locatus ſū 46
deſiderium quid 219
deſiderijs condiuntur iucunda omnia 264
deſiſtere de ſententia 178
deſiſtere ſententia—— coepit hortari, ut ſententia deſiſterem 15
deſperatio quid 219
deſpicientia rerum humanarum 161
detorquere—— quos a recta ratione natura uitioſa detorſiſſet 263
detrahere aliquid de pondere. 103
detrahere nihil debent de opera publica priuatis ſtudijs principes, & moderatores reip. 3
detorquebat ponticulum ligneum 249
deuerticula quaerunt ipſi uoluptarij 121
deuium iter, ſecluſum a concilio deorum 155
deus alio modo intelligi non poteſt, niſi mens ſoluta quaedam, & libera, & ſegregata ab omni cōcretione mortali, omnia ſentiens, & mouens 153
deus, animus mundi, mens, ſapiētiaq. perfecta, omnium rerum, quae ſunt ei ſubiectae, prouidentia quadam procurans celeſtia, &c. 39
deus cū omnia noſtri cauſſa faceret, cur tātam uim natricum, uiperarumq. fecerit 21
deus, in nobis dominans, uetat iniuſſu hinc nos ſuo demigrare 155
deus—— omnes uim, & naturam diuinam arbitrantur 142
deum agnoſcimus ex operibus eius ac 154
um omnia non poſſe 11
dij genitales—— Romulus in caelo cum dijs genitalibus aeuum degit 142
deorum indicia de morte 167
deos eſſe cur credere debeamus 47
diagoras Rhodius Olympionices 66
dialectica continet omnem, & perſpiciendi quid in quaque re ſit, ſcientiam, & iudicādi quale quidque ſit ac ratione, & uia diſputandi 60
dialectica diſciplina, id eſt orationis ratione concluſae 39
dialectica, ſeu diſſerendi ratio, & ſcientia per omnes partes ſapiētiae manat, & funditur, rem definit, genera diſpertit, &c. 288
dialectica ueri, & falſi quaſi diſceptatrix, & index 19
dialecticae fundamentum, quidquid enuncietur, id aut uerum eſſe, aut falſum 20
dialecticam contemnit Epicurus 55
dialecticam, & phyſicam uirtutum nomine appellant Stoici 91
dialecticam pugno ſimilem dicebat Zeno 60
dialecticae captiones 60
dialecticus, in Geometria ne iudicaturus ſit, quid ſit uerum, an falſū, an in litteris, &c. 17
dialecticus quidnam iudicaturus ſit 19
dialectici docent, ſi ea, quae rem aliquam conſequuntur, falſa ſint, falſam illam ipſam rem eſſe, quā ſequantur 103
dialectici—— ſi quid ita connexum eſt, ſi dies eſt, lucet, quomodo, quod eſt ita connexum, iudicare oporteat, uerumne an falſum ſit 31
dialecticorum uerba nulla ſunt pub. 38
dialogorum mos 33
dicaearchus acerrime contra immortalitatem animorum diſſeruit, & tres libros ſcripſit, qui Lesbiaci uocantur, quod Mitylenis ſermo habetur 156
dicaearchus animum eſſe nō putat 27

di-

dicaearchus ne condoluiſſe quidem umquam uidetur, qui animum ſe habere non ſentiat 146
dicaearchus putat nihil eſſe omnino animum, & hoc eſſe nomen totũ inane 139
dic hoſpes Spartae nos te hic, &c. 163
dicẽdi exercitatio duplex erat apud Peripateticos 94
dictata —— iſta uerba, ſi granis, breuis; ſi longus, leuis, dictata ſunt 75
dictata —— quaſi dictata decantare, neque a ſuis commentariolis diſcedere 95
dictata — quaſi dictata, nullo delectu, nulla elegantia 178
dicturi operam dedimus ante meridiem 173
diducere interuallo, aut contrahere 6
dies non poteſt eſſe ſaepius, qui ſemel fuit 76
dies procedens mala ita mitigat, ut iiſdem malis manentibus, nõ modo leuiatur aegritudo, ſed in pleriſque tollatur 203
dies —— uiceſimus dies lunae 75
dies unus bene, & ex praeceptis philoſophiae actus, paene toti immortalitati eſt anteponendus 242
diffidere decet, timere non decet 19
diffidere perpetuitati bonorum ſuorum 73
diiudicare —— utrum igitur inter has ſententias diiudicare malumus, &c. 140
diligere alterum plus ſe nullo pacto quiſquam poteſt 209
diligi, & carum eſſe, iucundum eſt propterea quia tutiorem uitam, & uoluptatem efficit pleniorem 54
delectus —— harum rerum hic tenetur a ſapiente delectus 51
diligendi principium a ſe natum 81
diligentia rei familiaris 105
dimicabit cum caſu ſi opus fuerit 68
diodorus ad honeſtatem adiunxit uacuitatem doloris 61
diodorus coniunxit uacuitatem moleſtiae cum honeſtate 29
diodorus Critolai auditor ad honeſtatem adiunxit uacuitatem doloris: hic dici uere Peripateticus non poteſt 110
diodorus Peripateticus indolentiam honeſtati adiunxit 261
diodorus Stoicus habitauit apud Ciceronem 25
diodorus Stoicus, caecus, qui multos annos domi Ciceronis uixit; quod ſine oculis uix fieri poſſe uidetur geometriae munus tuebatur, &c. 263
diogenes proiici ſe iuſſit inhumatum 164
diogenes Stoicus, et Carneades Academicus Laelio & Scipione adoleſcentibus miſſi ad ſenatum legati 215
diogenes Stoicus Chryſippum dialecticam docuerat 21
diogenes Stoicus ſenex 118
diogenis Cynici ad Alexandrũ rogantẽ ut diceret, ſi quid ſibi opus eſſet, reſponſum 263
dionyſius corporis ſui cuſtodiã barbaris committebat 255
dionyſius cum cenaſſet in Phiditys Lacedaemone, negauiſſetque ſe iure illo nigro, quod cenae caput erat, delectatum: tum is, qui illa coxerat, minime mirum (inquit) condimenta cuim defuerunt 262
dionyſius Heracleotes, cum a Zenone fortis eße didiciſſet, a dolore deuictus eſt: Nam cũ ex renibus laboraret, ipſe in eiulatu clamitabat, falſa eße illa, quae antea de dolore ipſe ſenſiſſet 186
dionyſius Heracleotes ex Stoico factus eſt Epicureus 24
dionyſius Heracleotes flagitioſe deſciuiſſe uidetur a Stoicis propter oculorum dolorem al. renum. 123
dionyſius, ne tonſori collum committeret, tandere filias ſuas docuit 255
dionyſius Stoicus multos uerſus admiſcebat orationi 102
dionyſius tyrãnus Syracuſus expulſus, Corinthi pueros docebat 197
dionyſius tyrannus Syracuſanorum duodequadraginta annos fuit, cũ 5. & 20. natus annos dominatũ occupaſſet 254
dionyſij tyranni duae uxores, Ariſtomache, & Doris —— quomodo ad eas noctu uentitaret 255
dionyſii tyranni ſumma in uictu temperantia, acrimonia in rebus gerendis, & induſtria, &c. 255
dionyſium tyrannum muſicorũ perſtudioſum fuiſſe accepimus, poetam etiam tragicum 256
dirigo meas cogitationes, non ad illã paruulã Cynoſuram, ſed ad Eliceu, &c. 15
dirigere fines bonorum utilitate, aut uoluptate 118
dirigentes omnia ad uoluptate non poſſunt aus tueri, aut retinere uirtutem 70
diſcedere a ſe quiſque prius poterit, quam appetitum earum rerũ, quae ſibi conducunt, amittere 113
diſceptabant Peripateticorum, & Stoicorum controuerſias Academici 215
diſcere nihil aliud eße, quam recordari 151
diſcendi cupiditate quos labores perferant homines 117
diſcidium nouorum Academicorum, & Stoicorum 106
diſciplina reip. magnam uim habet 164
diſciplinam bene uiuendi uita magis, quam litteris perſequi 219
diſcordia quid 219
diſcrepantiam maiorem rerum, quã uerborum habent Stoici, & Peripatetici 87
diſcutere captiones 11
diſiungamus nos a corporibus; ideſt conſueſcamus mori 155
diſiunctum —— ita diſiunctum, aut etiam, aut non, non modo uerum, ſed etiam neceſſarium eſt 22
diſputari non poteſt ſine reprehenſione, nec cum iracundia, aut pertinacia recte diſputari 182
diſſentit ipſum a ſeipſo 121
diſſenſio doctiſſimorum hominum de Dijs, ſint an non ſint, nos addubitare cogit 108
diſſerendi de omnibus rebus in contrarias partes conſuetudo 132
diſſimulatione utebatur Socrates ea, quam Graeci εἰρωνείαν uocãt. 5
diſſoluere poſſe multam, ſeu poenã ſine mutatione, & ſine uſura 163
diſſolutum —— quod diſſolutum eſt, id eſſe ſine ſenſu: quod autem ſine ſenſu eſt, id nihil omnino ad nos pertinere 75
diſtincte, diſtribute, eleganter, ornate 132
diſtortione, & deprauatione quadam, aut motu, ſtat ue deformi peccare, ut manibus ingredi, retro ingredi 114
diuitias nõ modo duces eſſe ad uoluptatem, & ad ualetudinem, ſed etiam ea continere 58
diuidere —— non diuidere, ſed frangere rem 63
diuidere —— uitioſum eſt in diuidendo partem in genere numerare 63
diuturnitas temporis utrum ad beate ui-

te uidendum aliquid afferat 73
docto & erudito uiro, uiuere eſt cogitare 265
doctos fuiſſe Galbam, Africanum, Laelium 134
δόγματα, decreta ſapientiae—quorum nullum ſine ſcelere prodi poteſt 8
dolatus e robore non eſt ſapiens 23
dolere aliud eſt quam laborare 181
dolor—a dolore abhorremus natura 89
dolor, aegritudo, crucians 219
dolor, capitalis aduerſarius 98
dolor eſt id omne, quo offendimur 51
dolor in longinquitate leuis, in grauitate breuis, Epicuri ſententia 52
dolor motus aſper in corpore 180
dolor opprimendus patientia 179
dolor ſitne malum 174
dolor uidetur eſſe acerrimus uirtuti aduerſarius 189
doloris medicina non ab Epicuro, qui ſummum bonum putat, ſed ab iis, quibus honeſtum quid ſit, ſolum aut ſummum bonum ſit, quaerenda eſt 183
doloris morſus acerrimus eſt 205
doloris omnis priuatione putat Epicurus terminari ſummam uoluptatem 51
doloris priuatio omnis rectè nominata eſt uoluptas 51
doloris ſuſcipiendi plures cauſſae 109
dolorum magnitudinem breuitate conſolatur Epicurus, longinquitatem leuitate 262
domeſticum—forenſe—ſententia domeſtica, ſententia forenſis 71
domina beatae uitae fortuna, apud Epicureos, ſiquidem uoluptas ſummum bonum eſt, cum perpetuam uoluptatem nemo praeſtare ſapiens poſſit 73
domini ſummus mediocrium dolorum 53
domi nobis iſta naſcuntur 18
dormire nemo uelit annos ſexaginta, cum uelit nonaginta uiuere 160
dormientum, & uigilantum non eſt eadem integritas 13
duae ne ex lucerna flāmulae uideantur, ſi quis oculum torqueat 18
ducere ſpiritum—ex qua affectione caeli primum ſpiritum duxerit 22
duci opinione, aut ſtudio 187
ductus oris—qui ductus oris, qui uultus in quoque ſit 116
dulcedo corporis titillans 79
dumeta Stoicorum 25
dummodo doleat aliquid, doleat quidlibet 227
duo maxima in philoſophia—iudicium ueri, & finis bonorum 8
duo quaerenda in rerum natura, unum quae materia ſit, ex qua quaeque res efficiatur, quae quidque efficiat 48
duo quiſque ſumus 183
duodecim tabulae declarant condi iam tum ſolitum eſſe carmen 215
dyrrhachij fuit Cicero aliquandiu tempore exſulij ſui 232
δυσεντερία 89

E

Ἑαυτὸν τιμωρούμενος 207
ebrietas—ebrioſitas—inter ebrietatem, & ebrioſitatem intereſt 221
ebullire nōnunquā ſolet Epicurus, ſapientem ſemper beatum eſſe 121
ebullire uirtutes, & ſapientias 201
eclogia mortuorum nonne hoc ſignificant, uelut hoc ad portam, uno ore, cui plurimae conſentiunt gētes, &c. 78
eclogia—quid eclogia ſignificant, niſi nos futura etiam cogitare 143
eculeo torqueri 87
effatum eſt id, quod aut uerum, aut falſum ſit 21
effeminantur cogitationibus molliſſimis 161
effigiem & humanitatis, & probitatis ſuae filium reliquit 68
efflans extremum halitum 176
efflare animam 138
efflorescere amorem 56
eijci, & fundi uocem e lateribus, faucibus, lingua 185
eiulare ne mulieri quidem conceſſum eſt 185
εἰρωνείᾳ utebatur Socrates: quam ais etiam in Africano fuiſſe Fannius 5
eleatici philoſophi, Xenophanes, Parmen. Zeno, Eleates 19
elegantia diſſerendi adhibita ratione, & uia philoſophantur 172
elementa, initia rerum, e quibus aer, & ignis mouēdi uim habent, & efficiendi: aqua & terra, accipiendi 38
elementa quattuor partita habent inter ſe, & diuiſa momenta, &c. 245
elice 15
elicere aliquem praemio 246
elicere aliquid dicendo in utramque partem, & tamquam exprimere, quod aut uerum ſit, aut id quam maxime accedat 3
elicere ſolebat percunctando, atque interrogando eorum opinionem, quibus cum diſſerebat, Socrates 57
eliditur—qui rebus his fractus aegritudine eliditur 245
elimatae ad tenue rationes 15
eloquentia ſine ui quadam maiore fluere non poteſt, abundans ſenā tibus uerbis, uberibuſque ſententiis 152
emancipare alicui filium ſuum in adoptionem 49
emergere ex alto 105
ἐμοῦ θανόντος γαῖα μιχθήτω πυρί 90
empedocles animum eſſe cenſet cordi ſuffuſum ſanguinem 138
empedocles clamat quaſi mente concitatus, ut interdum furere uideatur, abſtruſa eſſe omnia, nihil nos ſentire, nihil cernere, nihil omnino quale ſit, poſſe reperire 5
empedocles haec peruulgata, & nota quattuor principia rerum poſuit, & amicitiam, & litem 26
empedocles nō furit, ſed digniſſimum rebus iis de quibus loquitur, ſonum fundit 17
empiricis non ſunt notiora corpora humana, quam alijs, quia poſſit fieri, ut patefacta, & detecta mutentur 27
enatare uidentur ſe habere anguſtius: enatant tamen 262
ἐνάργεια, perſpicuitas, aut euidentia 5
eneruatum—eſt in animis omniū molle quiddam, demiſſum, humile, eneruatum, languidum 183
endymion neſcio quādo in Latmo obdormiuit: nondum opinor eſt experrectus 161
endymionis ſomnium nobis nolimus dari 117
ennius ab Homero locos tranſtulit, & Afranius a Menandro 46
ennius iram initium inſaniae dixit 219
ennius maior natu, quam Plautus 133
ennius, Pacuuius, Attius, non uerba, ſed uim Graecorum expreſſerunt poetarum 39
ennius Ser. Galbae uicinus 13
ennij Medea 46
ἔννοια, notio, intelligentia 83

ἐννοίας notitias appellamus 7
ἐννοίας, ſeu προλήψεις, notitiae rerum 9
enodatius explicare 112
ἐντελέχεια quaſi continuata quaedā motio, & perennis 140
enucleare — haec nunc enucleare non ita neceſſe eſt 147
enucleate — grandia ornate, enucleate dicere 94
enucleate — habes ea, quae de perturbationibus enucleate diſputant Stoici: quae Logica appellant 224
enunciare — hāc ſubtilitatem quibuſnam quedam enūciare uerbis 135
epaminondas — conſilijs noſtris laus eſt attonſa Laconum 253
epaminondas, princeps Graeciae, fidibus praeclare cecinisse dicitur 134
epaminondas uictis Lacedaemonijs ad Mantineam cum ſe graui uulnere exanimari uideret, ut primum deſpexit, quaeſiuit, ſaluuſne eſſet clypeus 75
epaminondas non ingemuit, cum una cum ſanguine uitam effluere ſentiebat 186
ephesij cum Hermodum ciuitate expellerent, ita locuti ſunt: Nemo de nobis unus excellat 266
ephippia, acratophora 81
epicharmi acuti, nec inſulſi hominis, ſententia 137
epicurus audet dicere ne ſuſpicari quidem ſe ullum bonum ſeiunctū ab illo Ariſtippeo genere uoluptatis 62
epicurus ait non creſcere uoluptatē dolore detracto, ſummamq. eſſe uoluptatem nihil dolere 202
epicurus cenſet illa indiuidua, & ſolida corpora ferri ſuo deorſum pondere ad lineam 48
epicurus comis fuit in amicitijs tuēdis 72
epicurus complectitur uerbis quod uult, & plane dicit, quod intelligam 48
epicurus cupiditatum genera diuiſit non nimis fortaſſe ſubtiliter, utiliter tamen 263
epicurus dicit nullum ſapienti tempus eſſe, etſi uratur, torqueatur, ſecetur, quin poſſit exclamare, Quam pro nihilo puto 258
epicurus dicit, ſapientem, ſi uratur, ſi crucietur, dicturum, Quam ſuaue eſt hoc? 174
epicurus dolorum magnitudinem breuitate, longinquitatem leuitate conſolatur 262
epicurus duabus in rebus ponit leuationem aegritudinis 199
epicurus ea dicit, ut riſus captare uideatur 174
epicurus eo rem demittit, ſi unus ſenſus ſemel in uita mentitus ſit, nulli umquam eſſe credendum 28
epicurus erroribus ſubuenire uolēs ijs, qui uidentur conturbare ueri cognitionem, dixit ſapientis eſſe, opinionem a perſpicuitate ſeiungere 11
epicurus exiguam fortunam dicit interuenire ſapienti 55
epicurus forticulum ſe praebet in terminibus, & ſtranguria ſua 183
epicurus homo minime malus, uel potius uir optimus 182
epicurus honeſta Stoicorum irridet, & ait eos inanes ſonos fundere, &c. 188
epicurus in ea parte philoſophiae, quae eſt quaerendi, ac differendi, plane inermis, ac nudus eſt: tollit definitiones, nihil de diuidendo, ac partiendo docet, &c. 49
epicurus — Epicurum in phyſicis Democritum puto 96
epicurus in phyſicis non eſt ſuus — iā uero phyſica, ſi Epicurum, id eſt ſi Democritum probarem, poſſem ſcribere ita plane ut Amafanius 35
epicurus in phyſicis totus eſt alienus 48
epicurus, in quibus ſequitur Democritum, non fere labitur 48
epicurus iucunde poſſe uiui negat, niſi cum uirtute uiuatur 202
epicurus iudicia rerum in ſenſibus ponit, quibus ſi ſemel aliquid falſi pro uero probatum ſit, ſublatū eſſe omne iudicium ueri, & falſi putat 45
epicurus luxurioſos nō reprehendit, modo ſit uacua infinita cupiditate, & timore 64
epicurus maius dicit eſſet malum, mediocrem dolorem, quam maximum dedecus 178
epicurus mortem & dolorem contēnit, eumq. diem, quo moritur, beatum appellat 262
epicurus — multa contra Epicurū, qui putet leuari aegritudinem auocatione a malis cogitandis, et reuocatione ad contemplandas uoluptates 199
epicurus multa ſaepe praeclare dicit, ſed parum ſibi conſtanter, parumq. conuenienter — laudat tenuem uictum 247
epicurus negat effata ita diſiuncta, aut etiam, aut non neceſſaria eſſe 22
epicurus — non conuenit, ut is, qui uel ſummum, uel ſolum malum, dolorem eſſe dicat, idem cenſeat, Quam hoc ſuaue eſt? tum cum dolore crucietur, dic tuum eſſe ſapientem 250
epicurus non ſatis politus eſt ijs artibus, quas qui tenent, eruditi appellantur 49
epicurus non ſine cauſa auſus eſt dicere, ſemper in pluribus bonis eſſe ſapientem, quam malis 267
epicurus nullam eruditionem eſſe dixit, niſi quae beatae uitae diſciplinam iuuaret 56
epicurus paruo eſt contentus, & plurima de tenui uictu ſcripſit 262
epicurus philoſophus nobilis, a quo non ſolum Graecia, ſed etiam omnis barbaria commota eſt 67
epicurus omne iudicium conſtituit in ſenſibus, & in rerum notitiis, & in uoluptatibus 31
epicurus poſſe putat minorem eſſe ſolem, quam uideatur, uel paullo maiorem, uel tantum, quantus uideatur 19
epicurus pugnantia loquitur 247
epicurus quae a Democrito ſumpſerit 49
epicurus quantum ſolem putet 27
epicurus ſapientem dicturum cum ſummis doloribus conficiatur, quam ſuaue eſt? quam nihil curo 121
epicurus, ſi uratur, ait ſe, quam hoc ſuaue, dicturum 73
epicurus ſolem tantum eſſe cenſet, quantus uidetur, uel paullo aut maiorem, aut minorem — pedem 49
epicurus tantummodo induit perſonam philoſophi, & ſibi ipſe hoc nomen inſcripſit 25
epicurus totam dialecticam & contemnit, & irridet 22
euicurus una in domo, eaque anguſta, quam magnos, quantaq. amoris conſpiratione conſentientes tenuit amicorum greges? 56
epicurus una ſe acquieſcere dicit recordatione praeteritarum uoluptatum: nulla alia remedia ſibi comparauit ad tolerandum dolorem 259
epicurus unus uidit uerum, maximiſq. erroribus hominum animos liberauit 43

ep cu-

epicuri ad Hermachum epiſtola 75
epicuri diſciplina notior, quam Ariſtippi, neq. tamen de ipſa uoluptate cum Ariſtippo conſentiens 108
epicuri inconſtantia arguitur 73
epicuri κύριαι δόξαι, ideſt maxime ratae 61
epicuri magna peccata oſtenduntur 202
epicuri ratio pleriſq. notiſſima eſt 47
epicuri ſapiens beatus ſemper inducitur 55
epicurus in ea parte philoſophiae, quae eſt quaerendi, ac diſſerendi, plane inermis, ac nudus eſt: tollit definitiones, nihil de diuidendo, ac partiendo docet, &c. 49
epicuri uerba, quibus ſignificat, ſe luxurioſorum uoluptatem approbare, & eos beatos ducere, ſi deorum, & mortis, & doloris metu uacent 61
epicuri uerba de ſummo bono 200
epicuri uitae beatae forma 200
epicuro non placet rem definiri 58
epicuro non placuit medium eſſe quidquam inter dolorem, & uoluptatem 51
epicuro placet opinionem mali aegritudinem eſſe natura, &c. ſiue prouiſum ſit, ſiue inueteraueri 197
epicuro, ſi dijs placet, uidetur ſemper ſapiens, beatus, numquam id diceret, ſi ipſe ſe audiret 249
epicurum, & Metrodorum non fere praeter ſuos quiſquam in manus ſumit 172
epicurea doloris medicamenta: ſi grauis breuis; ſi longus, leuis 61
epicurei homines optimi 49
epicurei multi & in amicitijs fideles, & in omni uita conſtantes, & graues, nec uoluptate, ſed officio conſilia moderantes 72
epicurei philoſophi Phaedrus, & Zeno 46
epicurei ſimpliciter pecudis, & hominis idem bonum eſſe cenſent 35
epicurei totam Italiam occuparunt 215
epicurei uiri optimi, nam nullum genus eſt minus malitioſum 204
epicurei uidentur facere melius, quam dicere 72
ἐπιγεννηματικόν, poſterum quodammodo, & conſequens 85
epilogus rhetorum 167
ἐποχή, id eſt aſſentationis retentio 14
ereximus animos ad audiendum 4
erichthei filiae cupide mortem expetiuerunt pro uita ciuium 168
erichthei filiae 119
eriguntur ſpe conſequentis, & poſteri temporis 56
eripiamus laudem huius generis languenti Graeciae 172
error, temeritas, ignoratio opinato, ſuſpicio aliena ſunt firmae, & cōſtantis aſſenſionis 120
eruditi Graecis literis 45
eſſe—Plato: quod oriatur & intereat, eſſe non poteſt 151
etymologia, ideſt uerborum explicatio, qua de cauſa quaeque ita eſſent nominata 39
εὐχρηστήματα, commoda—δυσχρηστήματα, incommoda 91
eueniſſet melius Priamo, ſi incolumi regno occidiſſet 158
euenire tibi feliciter nolo emptionē tuam 33
euidentia, quam Graeci ἐνάργειαν, appellant 5
euiſceratum corpus 179
εὐκαιρία opportunitas 87
euolutio poetarum 49
euphorionis cantores 201
euryclia Vlyſſi pedes abluēs, quaenam laudet 252
euripides Anaxagorae fuit auditor 198
euripidis in Chreſphonte ſententia 167
euripidis uerſus ex Oreſte 232
euripidum carmen ex Chryſippo laudatum: Mortalis nemo eſt, quem non attingat dolor 205
eurypilus, homo exercitatus 181
εὐθυμία & ἀταραξία ſummum bonum Democrito 123
εὐθυμία—ſecuritas, ſeu animi tranquillitas, Democrito ſummū bonum 112
ex maiore parte pleriſq. res nominari 246
ex ſententia nauigare 22
exaggerare grauitatem, dignitatemque uirtutis 226
exaggeratae regis opes 202
exageratio quā altiſſima animi 187
exalbeſcat metu 113
exalbeſcere uel motu mentis aliquo uel obiecta terribili re extrinſecus 12
exanimatus paribus pōderibus 147
exanimatio quid 217
exantlaſſet omnes labores 165
exantlatus labor Herculis a Carneade 94
excandeſcētia Graece θύμωσις quid 219
excipere uulnera fortiter 187
excitauit magna miſeriarū incendia amor Medeae 234
excitare teſtes ex annalium monumentis 79
excitare omnes rationes fortitudinis ac patientiae 98
excludunt uirtutem a ſummo bono tres ſententiae 86
excordes, uaecordes, concordes, a corde dicti 135
excubat ſic ſemper animo, ut ei nihil improuiſū accidere poſſit 225
excultus doctrina—qui muſicam neſciebat, non ſatis excultus doctrina putabatur 134
excutere mihi hanc opinionem radicitus uolui 167
exedere—quos nullae aegritudines exedunt 245
exeamus e uita aequo animo, tamquam e theatro, cum ea non placeat 51
exedunt—maerores, qui animos exedunt 54
exeſis poſterioribus partibus uerſiculorum 257
exempla pie, amice, magno animo q; Romanis factorum 119
exercere ſtudia—utinam aliquo, ſi non bono, at ſaltem certo ſtatu ciuitatis haec inter nos ſtudia exercere poſſemus 33
exercitatus miles quanto praeſtat in exercitato 189
exercitus Ro. labor 180
exhalationes terrae—caelum humidum, & caliginoſum, propter exhalationes terrae 147
exigam hanc a te primam operam 107
exiſſe de poteſtate qui dicantur 192
exiſſe do poteſtate dicimus iratos 237
exiſtimator, & iudex—te habeo eaquiſſimum eorum ſtudiorum, quae mihi communia tecum ſunt, exiſtimatorem, & iudicem 80
ἐξωτερικοὶ libri,—populariter ſcripti 110
experimentum—ſed nimirum hoc maximum eſt experimentum, &c. 209
expetenda eſſe etiam propter ſe bona corporis, & bona fortunaa 116
explanata uocum impreſſio 37
explere ſummam 99
expletum omnibus ſuis partibus 85
explicabo de omni animi perturbatione 20
explicare ſcholam aliquam 193
explicatus—cum philoſophiam uiderem

derem diligentiſſime litteris Graecis explicatam 35
exquirebant accuratius de animi bonis 96
exquiſita doctrina philoſophi 45
exquiſitis rationibus non oportere confirmare uoluptatem eſſe expetendam, dolorem fugiendum. 50
exquiſitiſſimae res ad epulandum 74
exſequi munus ſuum —— conturbatus animus non eſt aptus ad exſequendum munus ſuum 194
exſpectatio —— non me conturbat exſpectatio tua, & ſi nihil eſt ijs, qui placere uolunt, tam aduerſarium 4
expectorat ex animo 219
exſtruere animo altitudinem, excellentiamq. uirtutum 120
exſtructa diſciplina tam accurate 93
exſulium —— multa de exſulio 266
exſultare —— in laude uirtutum ceterorum philoſophorum exſultat oratio 54
extenuare uoluptates —— interdũ ita uoluptates extenuat, ut M'Curium putes loqui 64
exterminare —— neque tamen iſtas quaeſtiones phyſicorum exterminandas puto 28
externum in caſu eſt 73
extorſiſti ut faterer, qui omnino non eſſet, eos ne miſeros quidem eſſe 137
extorquere ex animis cognitiones uerborum, quibus imbuti ſumus 60
extremitas, quaſi libramentum, in quo nulla craſſitudo ſit 25

F

Fabricati uerba 5
fabricio paupertas fuit tolerabilis 204
facere cum —— populus cum illis facit 66
facere facinus —— uide ne facinus facias, cum mori ſuadeas 75
facere foedus —— foedus quoddam inter ſe facere facientes, &c. 72
facere magnam ſui exſpectationem 4
faces doloris ei admouebantur —— quaſi 186
facile eſt uincere non repugnantes 133
fallaciloquae malitiae: ex Attico 105
fama —— futurae poſt mortem fama conſulendum, etiam detracto uſu 89
fama popularis plerumq. peccatorũ, uitiorumq. laudatrix, uerae gloriae imitatrix, formam eius, pulchritudinemq. corrumpit 190
fames, ſitiſq. cibo, & potione depulſa 51
familiam ducit illa ueſtra ſententia, honeſtum quod eſt, id eſſe ſolum bonum 101
faſciculum ad nares admouebis 201
faſtidium domeſticarum rerum tam inſolens 46
faſtidium delicatiſſimum 46
fatalis & immutabilis continuatio, ordinis ſempiterni 39
fauonius inſuſurrat, nauigandi nobis tempus eſſe 32
feminata uirtus afflicta occidit 176
feminae apud Lacedaemonios laborioſae ſunt, exercentur palaeſtra, militiae, ſoli, pulueri aſſueſiunt 178
femina interimor manu 175
feneratio —— Nec enim, ſi tuam ob cauſſam cuiquã commodes, beneficium illud habẽdum eſt, ſed feneratio 78
fetus animi triplex 257
feneſtrae animi, aures, oculi, &c. 148
ferae —— At id ne ferae quidem faciunt, ut, ita ruant, atque turbentur, ut earum motus, & impetus quo pertineant, non intelligamus 51
ferae ipſae, ſibi iniecto metu mortis horreſcunt 113
ferit uehementius, quod prouiſum antea non fuerit 203
ferre ſilentio plagas grauiſſimas 183
ferreus ſcriptor Atilius 46
feſſus de uia 34
fibrae ſtirpium perſequendae, & omnes elidendae 212
fibras radicum euellere 193
fidentia, id eſt firma animi confiſio, ſcientia quaedam eſt, & opinio grauis, nõ temere aſſentiens 238
fides contentae —— incontentae 107
fides praecinebant puluinaribus deorum, & epulis magiſtratuũ 215
figurae corporis humani conſideratio 114
fingere ſibi uultum, inceſſum 71
fingatur animo parumper, & cogitatione praeſtans uir optimis artibus, &c. 257
finis bonorum Academ. & Peripat. communis, adipiſci prima in natura, quaeq. ipſa per ſe expetenda, aut omnia, aut maxima 37
finis bonorum, Academicis & Peripateticis ſecundum naturam uiuere: id eſt, uirtute adhibita frui primis a natura datis 65
finis bonorũ, id eſt, quo omnia quae recte fiunt, referuntur, neque id ipſum uſquam refertur 58
finis bonorum -- quis ſit finis, quo omnia bene uiuendi, recteq. faciendi conſilia referenda, maxime quaerendum 47
finis bonorum ſententia antiquorũ, ſecundum naturam uiuere, ſic affectũ, ut optime quis affici poſſit, ad naturamq. accommodatiſſime 112
fines bonorum expertes honeſtatis tres; totidem, in quibus honeſtas cum aliqua acceſſione, unus ſimplex 65
fines bonorum —— ſententiae de finibus bonorum, quot 190
fines bonorum —— ſententiae uariae de finibus bonorum 29
finibus ſuis ſe tenere -- Quare illam quidem dimittamus, & ſuis ſe finibus tenere iubeamus 79
firmandus animus ad dolorem ferendum 178
flagitare -- ut admoneam te, non ut flagitem 33
flagitioſum eſt aliquid per ſe, etiam ſi nulla comitetur infamia 69
flamma -- quae flamma eſt, per quã non cucurrerint ij, qui haec olim punctis ſingulis colligebant 187
flebiliter lamentatur in uulnere 184
fletus, quem 12 tabulae in funeribus adhiberi prohibuerunt 185
fletus muliebri ingenio additus 184
fletu muliebri quid uiro turpius? 185
flexi, fractiq. motus, quales proteruorum hominum, aut mollium 114
floruit acumine ingenij Arceſilas 5
fluctuare non debent in ſuo decreto 8
fluimus mollitia 184
fluit corporis uoluptas, & prima quaeque auolat 76
fluere, & labi continenter omnia 39
fodiat ſane dolor 179
fodicantibus ijs rebus, quas malas opinemur 199
foedus Numantinum 68
fomenta ſummorum dolorum 186

foramina, quae patent ad animum a corpore, callidiſſimo artificio natura fabricata eſt 148
forma, atque deſcriptio artis 38
forma honeſtati, undique expleta, atque perfecta 67
forma Epicuri uitae beatae, uerbis Zenonis Epicurei expreſſa 200
formido, metus permanens 219
forticulum ſe praebet in torminibus & ſtranguria ſua Epicurus 183
fortis—— qui fortis eſt, idem eſt fidens 195
fortes fortuna adiuuat 173
fortitudo animi affectio eum in adeundo periculo, tum in labore, ac dolore patiendo procul ab eſt ab omni metu 251
fortitudo eſt animi affectio legi ſummae in perpetiendis rebus —— al. laboribus, & doloribus obtemperans 229
fortitudo in laboribus, periculiſq. cernitur 120
fortitudo non patitur, ſapientem afflictum, & iacentem lamentabili uoce deplorare 179
fortitudinis duo munera maxima, mortis, doloriſq. contentio 182
fortuna, domina rerum & externarũ, & ad corpus pertinentiũ 247
fortuna fortes 81
fortuna—— interdum deum fortunã appellant, quod efficiat multa improuiſa, & nec opinata propter obſcuritatem, ignorationemq. cauſſarum 39
fortunae fulmina contemnens 187
fortunae impetu terreri 246
fortunae motus, mutationeſq. rerũ, & temporum, leues, & imbecilli ſunt, ſi in uirtutis certamen uenerint 120
fortunae naufragia eſſe in malis fatetur Theophraſtus 247
fortunae ſtabilitate confidere qui poterit, qui bona diuidit tripertito 251
fortunae tormenta uaria 241
fortuna aduerſam conqueri, non lamentari decet 184
fortunam exiguam interuenire ſapienti ait Epicurus 73
forum uerſus agere 50
frangi timore 225
fraudare rem aliquam, ſuo ueteri nomine 123
frons tranquilla, & ſerena Socratis 198
frugalitas a fruge, qua nihil melius e terra oritur 194
frugalitas, σωφροσύνη 194
frugalitas tres uirtutes, fortitudinẽ iuſtitiam, prudentiam amplexa eſt 194
frugalitas non iis anguſtiis, quibus plerique putant, tenetur 194
frugalitatis, proprium, motus, animi appetentis, regere, & ſedare, ſemperq. aduerſantem libidini moderatam in omni re ſeruare cõſtantiam 194
frugi hominem omnia recte facere 215
frugi hominem Graeci χρησίμους appellant, nomine anguſtiore 194
frugi L. Piſonis cognomem 194
frumenti ratio ex temporibus eſt, & annona 204
fruſtraui— ego de omni ſtatu, conſilioq. totius uitae aut certare cũ aliis pugnaciter, aut fruſtrari cũ alios, tum etiam me ipſum uelim 17
fugere aciem, animi tenuitas 149
fulciendi ſunt omnibus modis qui ruunt 205
fulgẽs gladius e lacunari ſeta equina appenſus 249
fulmina fortunae 187
fundamenta uirtutum in aqua ponitis 70
fundata tam accurate diſciplina 93
funeſtrare ſaxum Lemnium clamore Philoctetaeo 75
fures, earum rerum, quas ceperũt ſigna commutant 125
furere ex multis cauſſis poſſunt homines 192
furioſum, dominium uetant eſſe rerum ſuarum 12. tabulae 193
furor in ſapientem cadere poteſt, non poteſt inſania 193
furorem, mentis ad omnia caecitatem eſſe rati ſunt ueteres 193
furorem uocant Latini, quem Graeci 192
futile —— quid tam futile, quam quidquam approbare non cognitum 14
futuras mecum commentabar miſerias 205

G

GAlba, Africanus, Laelius docti fuerunt 134
gallina—— Deli fuerunt complures qui gallinas alerent queſtus cauſſa. hi cum ouum inſpexerãt, quae id gallina peperiſſet, dicere ſolebant 14
gallina ouum peperit 14
gallonius gurges 62
gallonius numquã bene cenauit 62
gallonius—— uiuit, ut Gallonius; loquitur, ut Frugi ille Piſo 74
gamelio menſis 75
ganymedes Laomedõtis filius a diis raptus 153
ganymedis raptus quid ſignificet 235
gaudere in ſinu—— in ſinu gaudeãt, glorioſe loqui deſinant 203
gaudium quid 214
gemini, Seruilii 13
geminos cognoſcit mater conſuetudine oculorum 14
generatim —— exponam generatim argumenta eorum 12
geometriae profitentur ſe non perſuadere, ſed cogere 25
geometria in ſummo apud Graecos honore fuit 134
geometria, muſica a falſis initiis profecta 56
gerundium— quarum potiundi ſpe inflamati, &c. 55
gladiatores et perditi homines quas plagas perferunt? 181
gladiatorum ſpectaculũ crudele nõnullis uideri ſolet 182
globus terrae eminens e mari, fixus in medio mundi uniuerſi loco 154
gloria—— omnes incenduntur ad ſtudia gloria 234
gloria non perfecti homines, & tamen ingeniis excellentibus praediti, excitantur ſaepe gloria, quae habet formam honeſtatis, & ſimilitudinem 120
gloria popularis moleſtiae plus habet, quam uoluptatis 266
gloria ſolida quaedam res, & expreſſa, non adumbrata: ea eſt conſentiens laus bonorum; incorrupta uox bene iudicantium de excellente uirtute 190
gloria uirtutem tamquam umbra ſequitur 169
gloria uirtuti reſonat, tamquam imago uoci 190
gloriatione digna, uita beata 84
gloriatione dignam eſſe beatam uitam, quia non poſſit ſine honeſtate contingere 102
gorgias Leontinus in conuentu poſcere quaeſtionem primus auſus eſt 57
gradus neceſſitudinum non iidem ſunt, qui temporum 32
graece potius, quam Latine legunt Graecis litteris eruditi 53
graeca uerba, quibus Latini ex inſtituto ueterum pro Latinis utuntur, Philoſophia, Rhetorica, Dialectica, Grammatica, Geometria, Muſica 80

grae-

graecis uerbis uti licet, ſi quando minus occurrat Latinum 81
graecas litteras M.Cato in ſenectute didicit 2
graecia Latinos doctrina, & omni literarum genere ſuperabat 133
graecia —— magna Graecia in Italia florebat maximis, & potentiſſimis urbibus 214
Graecia uerborum inops, quibus abundare ſe putat 178
graecia, quae Magna dicta eſt, exornauit Pythagoras & priuatim, & publice praeſtantiſſimi & inſtitutis, & artibus 243
graeci —— a Graecis philoſophiam, & omnes ingenuas diſciplinas habemus 70
graecis in conuiuijs ſolent nominare cui poculum tradituri ſint 162
graeci laborem, & dolorem uno nomine appellant 180
graeci quoq. nouarum rerum noua nomina faciunt, aut aliunde tráſferunt 38
graecorum copioſior eſt lingua, quam Latina 180
graecorum gymnaſia —— in quibus liberi, et conceſſi ſunt amores puerorum 235
gratulatorem laetiorem eſſe, quam eum cui aliquis gratuletur, incredibile eſt 77
grauedinoſi 222
grunitum ſurdi non audiunt, cum iugulatur ſus 269
gumiae —— compellans gumias ex ordine noſtros 62
guſtare uitae ſuauitatem 561
gymnici —— ludi gymnici 186

H

Habeo opus magnum in manibus 34
habere coetus, & ſermones 37
habitus quidam oris 89
haec omnia uidi inflammari 185
haeſitans —— non haeſitans reſpondebo 35
harmodius, & Ariſtogiton, Leonidas, Epaminondas 168
harmoniam ex ſonorum interuallis noſſe poſſumus: membrorum uero ſitus, & figura corporis uacās animo quam poſſit harmoniam efficere, non uideo 145
haſta poſita, Sulla dicere auſus eſt, ſe, cum bona ciuium uenderet, praedam ſuam uendere 31
haurire e fontibus potius, quam riuulos conſectari 35
haurire multas, & magnas calamitates 159
haurire uoluptates —— quo affluentius undique uoluptates hauriat, &c. 245
hauſta omnia e fonte naturae, 59
hebes acies oculorum 105
hebes —— non ſum ita hebes, ut iſta dicam 136
hectorem paenitet ad pugnam prouocaſſe Aiacem 228
hecubam putant propter animi acerbitatem quandam, & rabiem ſingi in canem eſſe conuerſam 207
ἡδονὴ, Graece, Latine uoluptas 56
ἡδονὴν laetitiam appellare malo, quaſi geſtientem animi elationem uoluptariam 86
hegeſiae liber ἀποκαρτερῶν 158
hegeſias Cyrenaicus, incommodis uitae humanae enumeratis, uitam ita reddidit inuiſam, ut multi ijs auditis mortem ſibi ipſi conſciuerint 158
heluo librorum —— al. beluari libros 80
heraclides Ponticus Platonis auditor, uir doctus in primis 242
heraclitus cognomento qui σκοτεινὸς perhibetur 60
heraclitus ignem principium rerum dixit eſſe 26
heraclitus phyſicus de principe Epheſiorum Hermodoro 266
heraclitus Tyrius, qui Clitomachum multos annos, & Philonem audieret, familiaris Antiochi 4
hercules abijt ad Deos, numquam abijſſet, niſi, cum inter homines eſſet, eam ſibi uiam muniuiſſet 143
hercules, & Liber ad ſeruum genus humanum ſuas opes contulerunt 90
hercules tantus, & tam praeſens deus 181
hercules non iratus conflixit cum apro Erymanthio, aut Leone Nemeaeo 129
hercules quas uoces edat apud Sophoclem, in Trachinijs 138
hercules labor exantlatus a Carneade, quod ex animis noſtris aſſenſionem extraxerit 24
hercules ut Euryſthei filios, ita ſuos configebat ſagittis 20
herculis perpeti aerumnas 78
hereditates malitioſis blanditijs officiorum quaeſitae 32
herillus ad ſcientiam omnia reuocans, unum quoddam bonum uidit, ſed nec optimum, nec quo gubernari poſſit 66
herillus animi cognitionem amplexatus eſt, actionem reliquit 99
herillus in cognitione, & ſcientia ſummum bonum ponit 29
herillus ſi ita ſenſit, nihil eſſe bonum praeter ſcientiam, omnē cōſilij capiendi cauſſam, inuentionemq. officij ſuſtulit 112
hermodorus ab Epheſiis ciuitate eiectus 266
ἡσυχάζειν —— quieſcere, quod dicitur ab illis ἡσυχάζειν 20
hieronymus Rhodius finem bonorum ponit, nihil dolere 59
hieronymus Rhodius dolore uacare ſummum bonum dixit 174
hieronymus uacare omni moleſtia ſummum bonum eſſe uoluit 29
hippodamia Oenomai filia a Thyeſta rapta 197
hippolyti odium mulierum 222
hipponactus aut Archilochi iambus 199
hiſtoria quantopere nos delectet, quam ſolemus perſequi uſque ad extremum 117
homerus, Archilochus, Pindarus 77
homerus, & heſiodus ante Romam conditam 133
homerus Lycurgi temporibus fuiſſe traditur 242
homerus recens a Tyndaridarum aetate 179
homeri uerſus, in T. Namque nimis multos, &c. 207
homeri uerſus ſub perſona Achillis 195
homerum caecum fuiſſe traditum eſt at eius picturam non poeſim uidemus. quae regio, quae ora, qui locus Graeciae, &c. non ita ab eo expictus eſt, ut, quae ipſe non uiderit, nos ut uideremus effecerit 268
homo ad intelligendum natus, ut ad curſum equus, ad arandum bos, ad indagandum canis 66
homo conſtat ex animo & corpore, cum primae ſint animi partes, ſecundae corporis 114
homo —— hoc ſolum animal natum pudoris, ac uerecūdiae particeps, appetenſq. coniunctionum hominum, ac ſocietatum 96
homo natus eſt nō ſibi ſoli, ſed patriae & ſuis, ut perexigua pars ipſi relinquatur 66
homo —— nec figura corporis, nec ratio excellens ingenij humani ſignificant ad hanc unam rem natum hominem, ut frueretur uoluptatibus 66
homo pars quaedam ciuitatis, & u-

uniuerſi generis humani 37
homo quaſi contemplator caeli ac deorum 126
homo —— ſiquidem homo eſſet, ſed nihil uidi minus 181
homo —— tulit dolorem, ut uir, et ut homo maiorem ferre ſi cauſſa ne ceſſaria noluit 184
hominis naturam Stoici diuiſerunt in animam & corpus 97
homini id eſt in bonis ultimum ſecundum naturam uiuere : uiuere ex hominis natura undique perfecta, & nihil requirente 112
homini tribuit animi excellentiam Chryſippus 98
hominem a deo non eſſe fictum 19
hominem ab homine non alienum uideri, ob id ipſum, quod homo ſit, oportet 90
homines eſſe natos ad congregationẽ hominum, & ad ſocietatem, communitatemq. generis humani 94
hominum cauſſa cetera mala ſunt & deorum 90
homuncio hic Antiochus, qui multa putat praeter uirtutem hominis partim cara eſſe, partim etiam neceſſaria 30
homunculus unus e multis 138
honeſta oratio : Socratica, Platonis etiam 112
honeſtas pluribus nominibus appellatur 183
honeſtatis appetentiſſimi ſumus natura 186
honeſtatis nomen non facile intelligi 31
honeſtatis ſplendore ducti Romani, quam multa praeclare, pie magno animo fecerint 119
honeſtate una uitam beatam contineri 251
honeſtum —— longa diſputatio de honeſto in Epicurum 67
honeſtum, quod detracta omni utilitate, ſine ullis praemiis, fructibuſque per ſeipſum poſſit iure laudari 66
honeſtum, quod ſit, id eſſe ſolum bonum, grauiſſima Stoicorum ſententia, & quae familiam ducit 101
honeſtum uere id dici debet, quod tale eſt, ut uel ſi ignorarent id homines, uel ſi obmutuiſſent, ſua tamen eſſe pulchritudine, ſpecieq. laudabile 67
honeſtum, ut conſuetudo loquitur, id ſolum dicitur, quod eſt populari fama glorioſum 67
honeſta per ſe expetenda, turpia per ſe fugienda 86
honeſta quae dicuntur a Peripateticis, per ſe, & ſuapte natura ſunt expetenda 118
honorarius arbiter 270
honos alit artes 134
honorem eſſe contemnendum 205
honores, imperia, popularis gloria, non ſunt ita expetenda homini, ut uidentur: inania ſunt 150
hortenſius —— in Hortenſio Cicero reſpondit uniuerſae philoſophiae uituperatoribus 172
hortenſius maiorem uerborum, quã rerum memoriam habuit 1
hortenſius —— quantopere & expetenda, & excolenda philoſophia eſſet, ſatis dictum eſt in Hortenſio 191
hortenſij uilla ad Baulos 3
horti Epicuri 108
humatio eſt ſepultura —— multa de humatione & ſepultura 164
humari dictum ex eo, quod mortui terra tegantur 144
humatio ad corpus pertinet, ſiue occiderit animus, ſiue uigeat 164
ὑδραύλεως cortabere, ut audiat uoces &c. 201
hymettus —— mel ſe ex Hymetto afferre uoluiſſe 77
hypanis fluuius, qui ab Europae parte in Pontum influit 161
hyperides, Demoſthenes —— oratores quidem laudari uideo, ſi qui e noſtris Hyperidem ſint, aut Demoſthenem imitati 36
hyrcania —— in Hyrcania plebs publicos alit canes: optimates, domeſticos 165

I

IActa ſunt paullo ante fundamenta 10
iactatio quid 219
iactare —— in quo maxime conſueuit ſe iactare ueſtra oratio 51
iactati magna tempeſtate 241
ibicus Rheginus maxime omnium amore flagrauit 235
idaea ſacra 119
idea a Platone appellatum id, quod ſemper eſt ſimplex, & uniuſmodi & tale quale eſſet : nos recte ſpeciem poſſumus dicere 39
ideas ſolas eſſe putat Platonem 151
idoneam cõplexa natura ualet multum philoſophia 173
ieiunitatem & famem ſe malle, quam ubertatem & copiam dicebant 171
ignis Stoicorum ſententia omnia gignit, etiam ſenſus & mentem 40
igniolos paruos dedit nobis natura, quos celeriter malis moribus, opinionibuſque reſtinguimus 191
ignominia afficere —— ac attingere non poteſt ſapientem 266
ignorare —— optimus, & grauiſſimus quiſque ex philoſophis confitetur multa ſe ignorare 208
ignoratione rerum bonarum, & malarum maxime hominũ uita uexatur 53
illigare graues perſonas ſermonibus de philoſophia 3
iliona —— mater te appello 20
illũdere manus ad uulnus graueſcens 210
ill. quae factae uoluptates 219
illuſi, deſtitutiq. uideamur 161
illuſtrare dubia perſpicuis debemus 105
illuſtrare litteris philoſophiam ueterem a Socrate ortam 34
illuxerit —— quis umquam iſte dies illuxerit quaero, qui illi oſtenderit ueri & falſi notam 16
imagines extrinſecus in animos noſtros per corpus irrumpere putat Democritus 28
imagines mortuorum nec ſine lingua, nec ſine palato, &c. loqui poſſunt 144
imaginum incurſione non ſolum uidere nos, ſed etiam cogitare 49
imbecillitas maxima conſilij eſt in ineunte aetate 222
imbecillitatis generis humani cogitatio quid ualeat 199
imbuit omnium mentes deorum opinio 142
imbuimur erroribus ita uarijs, ut uanitati ueritas, opinioni iam cõfirmatae natura ipſa cedat 190
imbutus dialecticis 137
immanitas in animo —— ſtupor in corpore 193
immanitas uerborum 97
immigrauit animus in tam inſolubile, tamq. perturbatum domicilium 151
immittit perturbationes in uitam hominum ſtultitia tamquam furias 197
impatibilem dolorem facitis, cum eum improbabis poenam proponitis 68
imperare ſibi ipſi, non inſcite dicitur, quaſi duo ſimus 184
imperatori non eſſe aeque graues, ut militi 187

impe-

imperatoriae mortes—praeclarae mortes ſunt imperatoriae 74
impertiat philoſophiae aliquid ſuorum ſtudiorum 109
impingendus huic calix mulſi. 201
implicet ſe omnium mortalium ſocietati 66
implicatum, & conſtrictum me multis officijs tenebat reip. non ſolum cura, ſed quaedam etiam procuratio 36
impoſuerunt eum in rogū multi filij, filiae, nepotes, neptes. 158
impoſuerit ſibi leges tam graues 7
imponere reip. uulnera — ſanare —quae C. Gracchus reip. uulnera imponebat, eadem ille ſanabat 105
imponere rei uſitatae nomen nouum 81
imponere rebus nomina — quis primus nomina rebus impoſuerit 152
imponi in rogum—mulier uictrix una cum uiro in rogum imponitur 260
important aegritudines anxias, atque acerbas turbidi animorū motus 214
importare — haec mala caſus importat, qui in ſapientem poteſt incurrere 148
importari putant eas ſolicitudines a dijs immortalibus ſupplicij cauſſa 54
importuna fac iſta non eſſe importuna 73
impotentia quaedam animi a temperantia, & moderatione plurimū diſsidens 214
impotentium cupiditates diſtrahuntur in contrarias partes 249
improuiſa mala grauiora 198
improborum facta primo ſuſpicio inſequitur, deinde ſermo, atque fama, &c. 54
in conſuetudine bonorum fuerit aliquid 199
in conſpectu poſita —continet autem ſedationem animi humana in conſpectu poſita natura 232
in diem uiuimus: quodcunque noſtros animos probabilitate percuſſit, id dicimus 249
in promptu oportet habere ea, quae pro perſpicuitate reſponderi poſſunt 11
in promptu eſſe— ea dicam, quae mihi ſunt in promptu 35
in umbra pugnabimus 163
inaeſtimabile quid Stoicis 83
inane--non eſſe inane 28
inanes uoces fundere 201
inanimum nihil agit, animal agit aliquid 10
inanimum eſt omne, quod pulſu agitatur externo 150
incunabula— ueteres philoſophi ad incunabula accedunt, quod in pueritia facillime ſe arbitrantur naturae uoluntatem poſſe cognoſcere 117
incurrere in hominum facetorum urbanitatem 66
incurrere in uarias reprehenſiones 45
incuruiſcunt rami bacarum ubertate 154
incurrunt in damna, & dedecora. 53
incurrere bona corporis, & fortunae neceſſe eſt in uirtutes, tamquam in ſolis radios 123
incendere odores, redimere ſertis, & roſa 246
incerta ea dico, quae ἄδηλα Graeci 13
incertum, & id, quod percipi nō poſſit, inter ſe differunt 9
inchoauit uirtutem natura: nihil amplius 118
inchoatum officium 96
incidimus in crudelem neceſſitatem 205
inclinationes rerum, & momenta tēporum 110
inclinatio in pomeridianum tempus die 191
inconſtantia leuatur auctoritas. 16
indagatio initiorum, & quaſi ſeminū, unde ſunt omnia orta, generata, cōcreta, nata ex adſpectu caeli & motuum, & certorum ſpatiorum, quibus mouentur, & quibus inter ſe diſtant ſidera errantia 258
indagatio ipſa rerum tum maximarum, tum etiam occultiſſimarum habet oblectationem 28
India—in India, qui ſapientes habentur, nudi aetatem agunt, & Caucaſi niues, hiemalemq. uim perferunt ſine dolore, &c. 260
indiae mulieres, cum eſt cuiuſq. earum uir mortuus, in certamen, iudiciumq. ueniunt, quamplurimū ille dixerit, &c. 260
indifferens— ἀδιάφορον, quod nec bonum, nec malum 88
indigentia quid 219
indiuidua, unde omnia Democritus gigni affirmat 13
indocilis uſus diſciplina-- al. militiae diſciplina 1
indolentia, & uoluptas ſint ne idem 99
induis quotidie imaginem mortis 161
induit ſe in id ipſum, quod tenebat 6
induere perſonam philoſophi 259
induſtrios homines Graeci appellant ſtudioſos, ſeu potius amantes doloris, φιλοπόνους: Latini commodius laborioſos 180
inertes appellabantur ab antiquis, qui artibus liberalibus carebant 77
inertiſſimos homines, ſingulari nequitia praeditos, uidemus tamen & animo & corpore moueri ſemper, & aut alueolum poſcere, aut quaerere quempiam ludum. 117
inertiam, & quietem ſempiternam fugit, ut quiſque optime natus, inſtitutuſq. eſt 118
inexhauſta erat in Catone legendi auiditas 80
inexplicabilia Stoicorum 20
infantes, & pueri parui conquieſcere non poſſunt; cum uero paullum proceſſerint, luſionibus, & laborioſis delectantur 117
inferi—qua in ſede animi maneāt qualeſq. ſint, ratione diſcendum eſt, cuius ignoratio finxit inferos, eaſq. formidines, &c. 144
inferi; Cerberus, Cocytus, &c.— adeone me delirare cenſes, ut iſta eſſe credam? 136
inficimur opinionum prauitate. 190
infecimus animum umbris, delicijs, odio, languore, deſidia 260
infici debet haec aetas ijs artibus, quas, &c. 80
infixum eſt in ipſa natura, comprehēſumq. ſuis cuiuſq. ſenſibus, ut omne animal ſenſum diligat. 113
inflammatus cupiditatum incendijs 120
inflatus errore--eſtne qui ſanam tanto inflatus errore, ut ſibi ſe illa ſcire perſuaſerit? 25
inflatus, & tumens animus in uitio eſt 195
inflatus tibicinis-- primo inflatu tibicinis Antiopam, aut Andromacham eſſe aiunt muſici. 6
infligare ictus 175
informare cogitatione-- uiſa, quae cogitatione informantur 12
informari non poteſt uirtus, ſi quidquam, niſi quod honeſtum ſit, numere-

meretur in bonis 101
informatum eſt ijs, quae diximus, quid hominis natura poſtulet 113
ingemiſcere uiro nonnunquam cōceſſum eſt: eiulare ne mulieri quidem 185
ingenium —— mores — de ingenio eius, non de moribus quaeritur 72
ingenij praeſtantia, quam uirtutem uocamus 102
ingenioſi qui nocentur 113
ingenioſi, ut aes Corinthium in aeruginem, ſic in morbum & incidūt tardius, & recreātur ocius 223
ingenuae ex doctrina oblectationes 117
ingredi manibus, aut non ante, ſed retro 114
ingreſſus ſum eas res, quas tecum ſimul didici, mandare monumentis 34
ingurgitare ſe —— crudi poſtridie ſe rurſus ingurgitant 62
inhaeret in mentibus noſtris ſaeculorū quoddam augurium futurorum 143
inhoſpitalitas quid 222
inimicitia quid 219
inimicum ſibi eſſe nullum animal 113
initiatus —— quoniam es initiatus 142
iniuſſu ſuo hinc nos demigrare uetat dominus ille in nobis Deus 155
iniuſte multa fieri poſſunt, quae nemo poſſit reprehendere 68
innatus in nobis cogitationis amor 116
innocens is dicitur, non qui leuiter nocet, ſed qui nihil nocet 251
innocētia quae poteſt dici, ἀβλάβεια —— affectio talis eſt animi, quae noceat nemini 194
ino Cadmi filia, Leucothea a Graecis, Matuta a Latinis 141
inquinati ſceleribus, & parricidiis homines 104
inſania ſignificat mentis aegrotationem, & morbum 192
inſaniam, ideſt inconſtantiam ſanitate uacantem, cenſuerunt tamē poſſe tueri mediocritatem officiorum, & uitae communem cultū, atque uſitatum 193
inſani incipientes furere dicunt, aliquid, quod non ſit, uideri ſibi 13
inſcientia multa uerſatur in uita 5
inſculptas in animo res habebat L. Lucullus 2
inſectantur maledictis eos, a quibus de ueritate diſſentiunt 72
inſigni uero obſcurato, & oppreſſo, quod tandem uerum ſibi uidebuntur attingere? 10
inſipientia, inſanitas quaedam eſt animi 192
inſita in animis noſtris notio 50
inſitam, uel potius innatam habere cupiditatem ſcientiae 94
inſitum in animis habemus, omnes bonos interitu ſuorum, quam grauiſſime maerere oportere 205
inſtituere certamen 203
inſtituere ſibi certamen cum aliquo 41
inſtituta, leges —— non inſtitutis opinio eſt, confirmata, non legibus 142
inſtituta uita praeceptis philoſophorum 96
inſtitutio morum 38
inſtitutus in boneſta familia, & educatus ingenue 86
inſtitutus ſermo ad hunc modum, & a tali quodam inductus exordio 173
inſtructus ad mortem contemnendā 68
inſtructus & ornatus plurimis uirtutibus 77
inſtructior doctrinis uellem fuiſſet Epicurus 55
inſulae beatorum —— ueteres philoſophi fingunt, qualis futura uita ſit ſapientium in inſulis beatorū 117
inſuſurrat ipſe Fauonius, nauigandi nobis tempus eſſe 32
integrum —— atque ei ne integrum quidem erat, ut ad iuſtitiam remigraret 250
intemperantiam, omnium perturbationum fontem dicunt eſſe Stoici 219
intemperantis eſſe arbitror, ſcribere quod occultari uelit 34
intendimus ſenſus ad res percipiendas 9
intendere acrem in omnes partes aciem 225
intendere ſe ad firmitatem 185
intendi longius acies non poteſt 18
intentat ardentes faces dolor 259
intento opus eſt animo, ne omnia delabantur, ſi unum aliquod effugerit 216
intercapedo —— in eorum uita nulla eſt intercapedo moleſtiae 55
intercludere aditus —— bene laudata uirtus uoluptati aditus intercludat neceſſe eſt 78
intercludere aditus fortunae, ne adſpirare ad ſe poſſit 247
intereſſe a —— eorum ratione, qui illa uiſa negant quidquam a falſis intereſſe 8
intereunt genita non in nihilum, ſed in ſuas partes 38
interitus eſt quaſi diſceſſus, & ſecretio, & diremptus earum partium, quae ante interitum iunctione aliqua tenebantur 154
intermundia Epicuri —— tanquam modo ex deorum concilio, & ex Epicuri intermundijs deſcendiſſet 66
intermundia —— indiuidua, & intermundia, nec ſunt ulla, nec poſſunt eſſe 75
internoſci a falſis non poſſunt 7
interponere moram —— nullam morā interponendam putamus, quin, &c. 34
intonſa coma — ſcindens dolore identidem intonſam comam 206
intrare in rerum naturam, & penitus, quid ea poſtulet, peruidere 116
intueri acri animo, & attento 54
inuehere mala alicui — mala, quae tibi caſus inuexerat 197
inuehere —— quemcunque caſum fortuna inuexerit, hunc apte & quiete ferat 225
inuenire —— nemo inuenit falſa 7
inueniendi, & diſſerendi artes 95
inuenta dicuntur tum, cum, quae quaſi inuolata fuerunt, aperta ſunt 8
inuenta, nec ea, quae falſa permanet, inuenta eſſe poſſunt 8
inuentiones rerum, ſeu excogitationes 152
inueterata —— recentia 225
inueteratio ut in corporibus, ſic in animis quoque perturbatio 238
inuidere, cum accuſandi caſu — Florem quiſnam liberum inuidit meum 195
inuidiſſe nobis uidentur optimam naturam qui, &c. 190
inuidentia ab inuidendo recte dici poteſt 195
inuidentia, aegritudo ex alterius rebus ſecundis 196
inuidentia in eo, qui inuidet, proprie dicitur: inuidia etiam in eo, cui inuidetur 218
inuidentia quid 219
inuidiae multitudinis 54
inuidiae nomen ambiguum eſt — ductum autem eſt a nimium intuendo fortunam alterius 195
inuitare, & allicere debet appetitū

animi

animi ipſum per ſe id, in quo prudentia uerſatur 111
inuitabatur illecebris blandis uoluptatis multitudo 215
inuitamenta in ijs ipſis rebus, quae cognoſcuntur, inuitamenta inſunt quibus ad diſcendum, cognoſcendumq. moueamur 117
inuitamenta prima naturae 111
inurere quam maximum dolorem ei qui laeſerit 195
ioca, ſeria——qui cum ioca, ſeria, ut dicitur, qui cum arcana, qui cũ occulta omnia 73
iphigenia Aulide duci ſe immolandam iubet, ut hoſtium ſanguis eliciatur ſuo 168
ira eodem progreditur, quo furor 237
ira exardeſcit, libido concitatur 185
ira——nihil inſaniae ſimilius, quam ira 229
ira quid 219
ira quamdiu perturbat animum, dubitationem inſaniae non habet 237
iracundia ab ira differt, eſtq. aliud iracundum eſſe, aliud iratum 222
iracundia cos fortitudinis 30
iracundia qualis eſt cum uxore? cum liberis? &c. 229
iracundia ulciſcendi libido 192
iracundos ſolos, morboſos nominauerunt 230
iraſci nemo poteſt ſine perturbatione mentis 230
iratus animus, turgidus eſt 195
irati proprium, eſt cupere, a quo laeſus uideatur, ei quam maximum dolorem inurere 195
iratos proprie dicimus exiſſe de poteſtate 237
irretir.——ijs ſe adoleſcens irretierat erratis, eaq. cõmiſerat, ut ſaluus eſſe non poſſet, ſi ſanus eſſe coepiſſet 250
iſocratis rhetoris gloria Ariſtoteles dicere etiam coepit 135
iſta——ſunt iſta Varro 35
itera dum eadem & iſta mihi 20
iteradum eadem iſta mihi 182
iucunde uiui non poſſe niſi ſapiẽter, honeſte, iuſteq. uiuatur, clamat Epicurus 55
iucundi acti labores 76
iucũditas uirtus eſt in deſiderio, nõ in ſatietate 264
iudicare aliquem eſſe ſapiẽtem non poſſunt rudes, & indocti 3
iudices, cum ſententiam pronunciãt, addere ſolens, ſi quid mei iudicij eſt 65
iudices integri Minos, & Rhadamanthus, Aeacus, Triptolemus 162
iudices, quae iurati cognouiſſent, non ea eſſe facta, ſed uideri pronũciabant 32
iudicium ueri, & finis bonorum, duo in philoſophia, maxima 8
iudicio opinionis ſuſcipi perturbationes, Stoicum 40
iuppiter optimus, maximus, ſalutaris, hoſpitalis, ſtator 90
iurare ex ſui animi ſententia. 32
ius eſſe natura 91
iuſtitia coli ab eo non poteſt, qui propter uim doloris enunciet commiſſa, prodat conſcios, &c. 179
iuſtitia, animi affectio ſuum cuique tribuens 119
iuſtitia in ſuo cuique tribuendo cernitur 120
iuuare——unde Iucundum 59
iuuentas pocula miniſtrans dijs 153

K

Καθῆκον——officium 83
κακίας uitia malo, quã malitias appellare 86
Karthagmenſes multi Romae ſeruierunt 203
καταληψιν uerbum e uerbo exprimentes comprehenſionẽ dicimus 9
καταληπτὸν——comprehenſibile uertit Cicero 40
καταληπτον, quod comprehendi poteſt 6
κατηγορήματα appellant Dialectici quae de quodam, aut quibuſdam dicuntur 219
κατόρθωμα contingit ſoli ſapienti 96
κατορθώματα recta, aut recte facta 84
κατόρθωσις—— recta effectio. 87
κρόνος Saturnus——qui idem χρονος ideſt temporis ſpatium 22
κυρίαι δόξαι Epicuri, ideſt maxime ratae 61

L

Labimur ſermonis errore labimur 254
labi, & fluere continenter omnia 39
laborare——aliud eſt laborare, aliud dolere 1
labor, dolor——intereſt aliquid inter laborem, & dolorem 180
labor eſt functio quaedam, uel animi, uel corporis grauioris operis, & muneris 180
labor——qui Graeciae formam rerump. dederunt, corpora iuuenũ firmari uoluerunt 180
laborioſus——non miſer, ſed laborioſus 74
laborioſi—— induſtrios homines appellant laborioſos Latini 180
lacaenae mulieris dictum nunciata filij in proelio occiſi morte 165
lacaenis uirginibus palaeſtra Eurotas, ſol, puluis, labor, militia, magis ſtudio eſt, quam fertilitas barbara 180
lacedaemonij minitãti Philippo per litteras, ſe omnia, quae conarẽtur probibiturum, quaeſiuerunt, nũ ſe eſſet etiam mori probibiturus 251
lacedaemonij pueri, & adoleſcentes doloris patientiſſimi 259
lacedaemoniorum epulae his rebus condiuntur, labore in uenatu, ſudore, &c. 264
lacedaemoniorum uirtus in Phiditijs 264
lacerari intolerabili dolore 7
laconis dictum in quendam mercatorem, gloriantem, quod multas naues in omnem oram maritimam dimiſiſſet 251
laconis uox——morere, Diagora: non enim in caelum adſcenſurus es. 166
lacunar——gladius e lacunari, ſeta equina appenſus 249
lacydes Arceſilae diſcipulus. 123
laelius non eo dictus ſapiens, quod non intelligeret, quid ſuauiſſimũ eſſet, ſed quia par id duceret. 62
laelius poſt repulſam, conſul factus ſemel tantum 254
laetabile——omne bonum, laetabile eſt 251
laetabilia——quae magna bona, & laetabilia dicuntur 234
laetitia geſtiens quid 217
laetitia immoderata, ideſt uoluptas animi elata, & geſtiens 196
laetitia profuſam hilaritatem efficit 218
laeuare uultum, mollire uocem 221
lamentari uitam poſſem, ſi liberet 156
lamentatio lugubris, flectuſq. maerens 124

lamen-

lamentatio quid 219
langueſit corpore 105
lāx in libra ponderibus impoſitis deprimitur 10
lanx, in qua uirtus eſt poſita, terram & mare deprimet 123
lapathus herba ſuauis & iucunda continenter uiuere uolenti 65
largiri maiorem libertatem, & licentiam ei, qui contra dicturus eſt 8
latina legant, qui Graeca non poterunt, & qui Graeca poterunt, non contemnant ſua 36
latina lingua non modo inops, ſed locupletior etiam eſt, quam Graeca 46
latini cum Graecis comparantur 133
latinorum ſcriptorum contemptores 46
latinos omnia aut inueniſſe per ſe ſapientius quam Graecos, aut accepta ab illis feciſſe meliora. 133
latinos poetas legunt litteris Graecis erudiit: ergo & philoſophos legent 35
laudationes Cyri, Ageſilai, Ariſtidis, Themiſtoclis, Philippi, Alexandri, &c. 78
laus, & caritas, uitae ſine metu degendae praeſidia firmiſſima 51
lautius mihi uidetur, quod eligitur, & ad quod delectus adhibetur, &c. 123
lectionem ſine ulla delectatione negligo 172
legiones Ro. in eum locum ſaepe profectas ſcribit Cato, unde redituras ſe non arbitrarentur 163
legionum exercitatio, curſus, cōcurſus, clamor, &c. 180
leninium ſaxum clamore Philoctetaeo funeſtare 75
lentitudinem appellant Peripatetici, quam lenitatem appellamus 226
leon Phliaſeorum princeps quaeſiuit ex Pythagora, quinam eſſent philoſophi 242
leonidas, Epaminondas, ceteri, qui pro rep. ſe deuouerunt 69
leonidas Lacedaemoniorum dux in Themopylis occubuit 163
leonidas rex Lacedaemoniorum ſe Thermopylis, trecentoſq. eos, quos eduxerat Sparta, oppoſuit hoſtibus 75
leuauerunt multi dolorem ſuum doctrinae ſtudijs 117
leuatur inconſtantia auctoritas 14
leuamentum miſeriarum—non ſolum beatae uitae oblectatio, ſed etiam miſeriarum leuamentum 117
leuationem aegritudinis in duabus rebus ponit Epicurus, auocatione a cogitanda moleſtia, & reuocatione ad contemplandas uoluptates 199
leucas—qui e Leucade ſe praecipitauerit, non facile ſe, cum uelit, ſuſtinere poſſit 226
leucippus plenum, & inane principia rerum dixit eſſe 26
leucothea a Graecis, Matuta a Latinis 142
leuctra Boeotia prius tollantur, quā pugnae Leuctricae gloria 166
lex naturae—omni in re conſenſio omnium gentium, lex naturae putanda eſt 142
lex, quae in Graecorum conuiuijs obtinetur: aut bibat, aut abeat. 269
lex Voconia—iuratum in legē Voconiam, contra eam facere non audere 68
lege Sempronia patrimonium publicum diſſipari declarauit Piſo frugi 202
leges, omnium ſalutem ſingulorū ſaluti anteponunt 90
leges uetant carceris uincula rumpere 155
libas ex omnibus diſciplinis, quodcumq. te maxime ſpecie ueritatis mouit 261
libenter cenare, & bene cenare, differunt 62
liber Semele natus 141
liberi a parentibus amantur natura—ab hoc initio cōmunis humani generis ſocietas profecta eſt. 90
liberos amittere—Q. Maximus filium conſularem extulit: L. Paullus duos filios paucis dieb. amiſit M. Catoni praetor deſignatus mortuus eſt filius 208
liber Ciceronis, quo reſpondit philoſophiae uituperatoribus 45
libri Latini ſcripti inconſiderate 134
libri ſex de rep.—in ijs libris accurate ſcripſit Cicero de moribus, inſtitutiſq. maiorum, de diſciplina, & temperatione ciuitatis, 214
libris omnia referſerunt Graeci. 272
liberalitas, pietas, bene merendi de altero, aut referendae gratiae uoluntas naſcuntur ex eo, quod natura propenſi ſumus ad diligēdos homines 10
libido effrenatam appetentiam efficit 218
libido, immoderata appetitio opinati magni boni, rationi non obtemperans 196
libido, quae in omnibus ſtultis inuenitur, quid ſit 217
libidini quae ſubiecta 219
libidinem ſtudia appellatis? 230
librata—unde terra, & quibus librata ponderibus, quibus cauernis maria ſuſtineat 256
licet—peccare nemini licet 254
licuit eſſe otioſo Themiſtocli, licuit Epaminondae 143
licere id cuiq. dicimus, quod cuique conceditur 254
limantur a me politius libri 34
limata quaedam rerum tenuitas. 87
linea longitudo latitudine carens 25
linguam Graecam pleriq. lingua Latina uberiorem putant 80
lippitudo diuturna non facile depellitur 238
liquefacere uoluptatibus—quos nullae futiles laetitiae exſultantes languidis liquefaciant uoluptatibus 248
liqueſcimus uoluptate, fluimuſq. mollitia 184
litigioſa diſputatio 121
litterae, hiſtoriae, cognitio rerum. 49
litterae—quid eſt dulcius otio litterato? ijs, dico, litteris, quibus infinitatem rerum, atque naturae, et in hoc ipſo mundo caelum, terras, maiora cognoſcimus 266
liuius, quo tempore fabulam dederit 133
loca, in quibus memoria dignos uiros accepimus multum eſſe uerſatos, magis nos mouent, quam ſi quando eorum ipſorum aut facta audiamus, aut ſcriptū aliquod legamus 108
loca—magna uis admonitionis ineſt in locis 108
locupletare—ſapientem locupletat ipſa natura 73
logica—quae de perturbationibus enucleate diſputant Stoici: quae logica appellant 204
λογικὴ—pars philoſophiae, quae eſt quaerendi, ac diſſerendi, quae λογικὴ dicitur 49
longinquitas, & dies medicinam doloris affert, tardam illam quidē, ſed magnam 200
longum homini nihil eſſe 161

loqui-

loquitur ipſa concluſio, nibil poſſe percipi 23
loqui ſecum—qui ſecum loqui poterit, ſermonem alterius non requiret 269
lubricum—ſunt in lubrico 226
lucem relinquere—diſceſſu a ſuis, & ipſa relinquenda luce moueri 113
lucilius non uult ſua legi a Perſio, Scipione, Rutilio
lucilij ſcripta, leniora, ut in eis urbanitas ſumma appareat, doctrina mediocris 46
l. Aelij noſtri occaſus 35
l. Brutus arcens eum reditu tyrannũ quem ipſe expulerat, in proelio concidit 160
l. Brutus—dubitari poteſt, an propter infinitum odium tyranni effrenatius in Aruntem inuaſerit 228
l. Cenſorius conſul cum M. Manilio fuit 23
l. Lucullus habuit diuinam quãdam memoriam rerum, uerborum maiorem Hortenſius 1
l. Lucullus imperator, & dux maximus 2
l. Lucullus inimicorum calumnia triennio tardius, quam debuit, triumphauit 2
l. Lucullus—multa de l. Lucullo 1
l. Lucullus, quibus temporibus florere in foro maxime potuit, caruit rebus urbanis 1
l. Luculli magnum ingenium, magnũq. optimarum artium ſtudium. 41
l. murena—in oratione pro L. Murena iocatus eſt Cicero in iCatonẽ 107
l. Piſonis cognomen Frugi magnopere laudatum 194
l. Paullus regem Perſen captum adduxit Romam 120
l. Piſo, L. Piſonis, qui praetor fuit pater, L. Piſonis, eius, qui primus legem de pecunijs repetendis tulit, filius, in Hiſpania occiſus eſt 227
l. Thorius Balbus Lanuuinus, cupidus uoluptatum, & cuiuſuis generis eius intelligens, & copioſus, minime ſuperſtitioſus, etc. 69
l. Torquatus apud Cic. Epicuri ſententiam defendit 48
l. Torquatus, is, qui conſul cum cn. Octauio fuit, filium, a Macedonibus accuſatum, quod pecunias praetor cepiſſet, in conſpectum ſuum uenire uetuit 49
l. Tubulus aperte pecunias cepit ob rem iudicandam 67
l. Tubulus, uitioſus homo, atque improbus 107
l. Virginius, tenuis, unuſquiſque de multis, Virginiam filiam ſua manu occidit potius, quam ea App. Claudij libidini, qui tum erat ſummo in imperio, dederetur 70
lucifugi, maledici, moroſi 155
luculenter ſcio Graece 60
ludimur ambiguo 107
ludi gymnici—apud quos eorũ ludorum, qui gymnici nominantur, magnus honos ſit 186
ludis commiſſis 80
lugemus noſtrorum mortem, eo quod eos orbatos uitae commodis arbitramur 142
lugere uitam hominum poſſem 158
lugendi uaria & deteſtabilia genera 206
lugendum non eſſe uiris 208
luctus—Matres, & magiſtri caſtigare etiam pueros ſolent, nec uerbis ſolum, ſed etiam uerberibus, ſi quid in domeſtico luctu hilarius ab ijs factũ eſt, aut dictũ 207
luctus quid 219
luna accretione & deminutione luminis quaſi faſtorum notans, & ſignificans dies 154
luna—Xenophanes ait habitari in luna, eamq. eſſe terram multarum urbium & montium 27
luſtremus animo artes 77
luxurioſos non reprehendere ſe dicit Epicurus, ſi deorum, & mortis, & doloris metu uacent 61
lycurgi leges laboribus erudiunt iuuentutem 179
lycurgi temporib. fuiſſe traditur Homerus 242
λύπην, quaſi λύειν, id eſt ſolutionẽ totius hominis Chryſippus putat appellatam 205
lyſimachus minatus mortem Theodoro Cyrenaeo 163
lyſimacho quid reſponderit Theodorus mortem minitanti 184
lyſippus eodem aere, eadem temperatione, eodem caelo, ceteris omnibus potueritne Alexandros eiuſmodi facere 19

M

Macte uirtute ego enim ipſe, &c. 145
maena—acipenſerem maenae ſe non anteponere, licet ijs dicere, q uoluptatem contemnant 74
maeror quid 219
magorum mos eſt non humare corpora ſuorũ, niſi a feris antea ſint laniata 165
magnanimum, & fortem uirum, ſedatum, grauem, humana omnia ſpernentem eſſe uolumus 232
maiorem partem mihi quidem iſti uidentur quaedam affirmare 5
maiorum gentium dij, ab hominibus profecti 142
male de ſe mereri 102
malitia non eſt ea, quam Graeci κακίαν appellant 224
maleuolentia quid 219
malum nihil eſſe, quod turpe non ſit 84
malum nullum eſſe ſempiternum, ne diuturnum quidem, timendum 56
malum nullum eſſe, niſi culpam 199
malum pluribus nominibus appellant Stoici aſperum, contra naturam, difficile perpeſſu, triſte, durũ 178
malorum praeteritorum memoria iucunda 76
mammae uiris datae adornatũ quendam, ut & barba 83
manare latius—latius manabit haec ratio, & aliquanto maiorem locum occupabit 187
mandare litteris cogitationes ſuas, nec eas diſponere, nec illuſtrare poſſe 134
mandare litteris—quidquid in litteris mandatur, id commendari omnium eruditorum lectioni debet 172
mandare malis ſuos natos 237
manendi in uita, & migrandi ratio quibus, & quot rebus ſit metienda 89
μανία, unde dicta ſit, non facile dici poſſit 192
manliana iuſſa, ſeu caſtra, ſeu imperia 76
manũ uertere—uirtutis cauſſa, niſi ea uoluptatem acciret, ne manum quidem ſe uerſuros eſſe 123
manus tollere—uehemẽter admirans, ut etiam manus ſaepe tolleret 15
marcellus ad Venuſiam cecidit 160
m. Cato in ſenectute Graecas litteras didicit 2
m. Cotta bis conſul cum P. Seruilio Gemino fuit 8
m. Craſſus erat ſurda ſteridem male audiebat 268
m. Craſſus ſemel riſiſſe fertur: inde ἀγέλαστος dictus 123
m. Craſſum illum ueterem ſemel ait in omni uita riſiſſe Lucilius 98
m. nobiliori obiectum a Catone, quod is in prouinciam poetam duxiſſet 133
m. Piſo, familiaris Ciceronis, Stoicos irridebat 106

m. Regulus nulla ui coactus praeter ſidem, quam dederat hoſti, ex patria Carthaginem reuertit, ibiq. uigilijs, & ſame cruciatus eſt 69
mare Fauonio naſcente purpureum uidetur 24
mater geminos cognoſcit conſuetudine oculorum 14
mater te appello, quae curam, &c. 164
materia, in eo quod efficitur 38
materia omnibus ſubiecta, ſine ulla ſpecie, & carens omni qualitate, ex qua omnia expreſſa, atque effecta ſunt 38
mathematici confirmant, ſolem amplius duodeuiginti partibus maiorem eſſe, quam terram 18
mathematici perſuadent terram in medio mundi ſitam ad uniuerſi caeli complexum quaſi puncti inſtar obtinere 145
mathematicorum, & geometrarum mos, cum aliquid docere uolunt, ſi quid ad eam rem pertinet eorum quae ante docuerunt, id ſumunt pro conceſſo, & probato 246
mathematicorum initia, quibus non conceßis digitum progredi nõ poſſunt 25
mathematicis nihil in Graecia illuſtrius 134
medea Ennij 46
medeae amor quanta excitauit miſeriarum incendia? 234
medicina animi & ſero inuenta, & minus culta poſteaquam cognita eſt 190
medicinae utilitas deorum immortalium inuentioni conſecrata 190
medici aperuerũt corpora humana, ut ſitus partium, & uim cuiuſq. partis uiderent 27
medicorum ſcientia 53
mediocritas a Peripateticis inducta reprehenditur 225
mediocritas perturbationum nõ eſt probanda 196
mediocritates malorum quis laudare recte poſſit 230
mediocritates probabant ueteres Academici 30
meditari ante — mihi quidẽ uidetur idem fere accidere ijs, qui ante meditant, quod ijs, quibus medetur dies 195
meditata debẽt eſſe homini mala omnia 198
meditationem mali futuri ſtultã eſſe, placet Epicuro 199
medius inter eum, qui crucietur ſummis doloribus, & eum, qui potiatur expetitis uoluptatibus, is, qui utriſq. careat 59
megarici, quorum fuit nobilis diſciplina, non multum a Platone diſſenſerunt 29
mel ſuo proprio genere ſaporis, non comparatione cum alijs, dulce eſſe ſentitur 85
melãcholicos -- omnes ingenioſos eſſe melãcholicos ait Ariſtoteles 57
μελαγχολίαν uocant Graeci, quã Latini furorem 192
melanthius Rhodius —— in hoc multum fuit ſuauitatis
meliſſus, quod eſt infinitum & immutabile, prĩcipiũ eſſe rerũ, dixit 26
melius ei eſt factum, cum grauiter Neapoli aegrotaret 158
membra nobis ita data ſunt, ut ad quandam rationem uiuendi data eſſe appareat 83
membrorum alia propter uſum a natura donata, alia ad ornatum 83
membrorum prauitatem, aut debilitatẽ maxime occultant homines 116
memoria altior 108
memoria eſt etiam falſorum 24
memoria infinita rerum innumerabilium, quam Plato uult eſſe recordationem uitae ſuperioris 150
memoria qui praeſtiterint 151
memoria ſine aſſenſione conſtare nõ poteſt 10
memoria unde oriatur 9
memoriae nihil loci relinquitur, ſi nihil comprehendi poßit 7
menalippus Attij -- ut eſt in Menalippo, Florem quiſnam liberũ inuidit meum? 4
menecheus oraculo edito largitus eſt patriae ſuam ſanguinem 195
meniana -- Antiochus ueterũ, ut Menianorum, ſic Academicorũ umbram ſecutus eſt 16
menippum imitati quadam hilaritate conſperſimus 35
meno Platonis liber 151
mens hominis aptiſſima eſt ad rerum ſcientiam, uitaeq. conſtantiam 9
mens mouetur ipſa per ſeſe 12
mens omni turbido motu ſemper uacat 157
mens rerum iudex: ſola idonea, cui credatur 39
mens ſagax, quae & cauſſas rerũ, et conſecutiones uideat, & ſimilitudines transferat, & diſiuncta coniungat, & cum praeſentibus futura copulet 66
mens ſagax -- quid eſt in homine ſagaci & bona mente melius? 257
mens ſenſuum fons eſt, atque etiã ipſa ſenſus eſt 9
mens —— ſine mente nulla res effici praeclara poteſt 28
mentis excellens perfectio tantum praeſtat ſenſibus, ut uix cogitari poſſit, quid interſit 118
menti regnum totius animi a natura tributum eſt 192
mẽte res diſſimillimas comprehendimus, ut colorem, ſaporem, calorem, odorem, ſonum 148
menſae Syracuſanae grauiter a Platone uituperantur 74
menſae cõquiſitiſſimis epulis inſtruebantur 249
mẽſae Syracuſanae - uita illa beata, quae ferebatur plena Italicarũ, Syracuſanarumq. mẽſarum, nullo modo mihi placuit, bis in die ſaturum fieri, &c. 265
menſis Gamelio. 75
mercatura quaeſtuoſa quae dicatur 262
mercatus celebritas 243
merces —— iſtuc non dolere non ſine magna mercede contingit immanitatis in animo, ſtuporis in corpore 193
mereri —— quid mereri uelis, ut te dicas in magiſtratu omnia uoluptatis cauſſa eſſe facturum 71
merulae euolant 115
metapontus —— Metapõti locus, ubĩ Pythagoras uitam edidit 109
metellus honoratus quattuor filijs 158
metelli ſperat ſibi quiſq. fortunam 159
metuda eſt uita omnibus 205
metiri amicitiam caritate, non emolumento 73
metiens ſimilitudinem clarorum uirorum non fama populari, ſed uera bonorum laude 166
metrodorus Chius librum ſcripſit de natura 17
metrodorus definit ſummum bonum firma corporis affectione, exploratãq. ſpe contineri 248
metrodorus eum perfecte putat beatum, cum corpus bene eſſe ſtatutũ ſit, & exploratũ ita ſemper fore. 174
metrodorus non profeſſus eſt ſe ſapientem 58
metrodorus Stratonicus bene noſſe Carneadem putabatur 5
metus -- earũ rerum eſt abſentiũ metus, quarum praeſentium eſt aegritudo 216
metus opinio eſt magni mali impendentis 196
metus quid 218
metus rationi aduerſa cautio 218
metus receſſum quendam animi, & fu-

fugam efficit 218
metui ſubiecta ſunt pigritia, pudor, terror, &c. 319
metum quidam dicunt eſſe aegritudinis partem —— ibidem multa de metu 233
metum quidam praemoleſtiã appellant, quod eſt quaſi dux conſequẽtis moleſtiae 233
micare cum aliquo in tenebris — dignus, qui cũ in tenebris mices 67
migrare —— conſeruare ius ciuile — migrare, opp. 67
miles inexercitatus, mulier uidebitur prae exercitato 180
milites R. ferebant plus dimidiati menſis cibaria, ferebãt uallũ: nõ plus uumerabãt ſcutum, gladium galeam in onere, quam humeros, lacertos, manus 180
minimum eſſe aliquid credere, non eſt Phyſici 49
minimum omnino nihil eſt in rerum natura, quod diuidi nequeat. 38
minos, & Rhadamanthus, iudices inexorabiles 135
minos, Rhadamanthus, Aeacus, Triptolemus, uere iudices appellantur 162
minutatim interrogare 20
μισάνθρωπος Timon 221
miſcere alteri mulſum 60
miſer quiſquis iniuſtus eſt 250
miſereri cadit in eundem, atque inuidere 195
miſereri —— cur miſereare potius, quam feras opem, ſi id facere poſſis? 230
miſericordia aegritudo ex alterius rebus aduerſis 195
miſericordia quid 219
μισογυνία, odium mulierum 221
mithridaticum bellum —— ad bellũ Mithridaticum a ſenatu miſſus L. Lucullus 1
moderatio cupiditatum rationi oboediens 68
modus ueri inueſtigandi nullus eſt, niſi inueneris 45
modum uitio quaerere ſimile eſt atque putare, eum, qui ſe a Leucade praecipitauerit, ſuſtinere ſe, cũ uelit 226
moleſtia quid 219
moliri aeterna licet etiam animum mortalem iudicantem, nõ gloriae cupiditate, ſed uirtutis 160
momenta ad bene uiuendum ſunt in bonis animi, & corporis maxima 114
morbus, eſt totius corporis corruptio 222
morbi, aegrotationeſq. in corpore naſcuntur cum, ſanguis corruptus eſt aut pituita redũdat, aut bilis 220
morbi ueſicae, & uiſcerum 75
morbos animi Graeci appellant, motus animi rõni nõ obtẽperãtes 191
morderi eſt melius conſcientia 227
mordicus tenere debemus perſpicuitatem 12
mordicus —— uerba tenẽt mordicus 107
mori —— non naſci homini longe optimum; proximum, quam primum mori 167
moriendum quãdo — cum uero cauſſam iuſtam deus ipſe dederit, ut tunc Socrati, nunc Catoni, ſaepe multis: nae ille uir ſapiens laetus ex his tenebris in lucem illa excesserit 155
moriẽtes exiſtimare debẽt ſe emitti e cuſtodia, & leuari uinculis 168
mors —— in morte eſſe ſenſum, neque exceſſu e uita ſic deleri hominẽ, ut funditus interet 141
mors mea ne careat lacrymis. 168
mors migratio in eas oras, quas, qui uita exceſſerunt, incolunt 162
mors non eſt oppetenda ijs, qui ſine uirtute ſunt, ẽt ſi res poſtulet 89
mors —— omnibus curae ſunt, & maxime quidem, quae poſt mortẽ futura ſunt 142
mors - portus praeſto eſt, quoniã mors ibidem eſt, aeternum nihil ſentienti receptaculum 269
mors —— morte portum potius paratum, & perfugiũ putemus. 169
mors —— praeclarum neſcio quid adepti ſunt, qui didicerunt, ſe, cum tempus mortis ueniſſet, totos perituros 148
mors propter incertos caſus quotidie immĩnet 160
mors, quaſi ſaxum Tantali ſemper impendet 55
mors quid ſit 138
mors ſaepe caret ſenſu, interdũ etiã moriuntur homines cum uoluptate 158
mors ſenſu caret, ex ſentẽtia Epic. 52
mors ſit ne malum 135
mors ſomni ſimillima 160
mors tum aequiſſimo animo oppetitur, cum ſuis ſe laudibus uita occidens conſolari poteſt 166
mors uitae miſerae finis 163
mors ut nihil ad nos pertinuit ante ortum: ſic nihil poſt mortem pertinebit 160
mortis contentio non minimum ualet ad animũ metu liberandũ 171
mortis metu omnis quietae uitae ſtatus perturbatur 53
mortis, ſi eſt miſera, finis eſſe nullus poteſt 163
morti iam aduentanti paullum procedere obuiam 254
mortem aut non eſſe malum, aut eſſe bonum 140
mortem nihil ad nos pertinere: quod enim diſſolutum ſit, id eſſe ſine ſẽſu, &c. 75
mortem non eſſe exſpectandam, ut quis dicatur beatus 92
mortem non eſſe interitum omnia tollentem, atque dolentẽ, ſed quandam quaſi migrationem, cõmutationemq. uitae 141
mortem qui in malis ponit, nõ poteſt non timere 84
morte affecti, in eadem cauſſa ſunt, qua antequam nati 53
mortalis nemo eſt, quem non attingat dolor, morbuſq. &c. 205
mortui - ſi mortui miſeri ſunt, naſcimur in miſeriam ſempiternã 135
mortui non carent uita 159
mortuorum uitam reliquam agi ſub terra cenſebant: quam eorum opinionem magni errores conſecuti ſunt 144
mortuos non eſſe miſeros, demonſtratur 135
morſum acrem fuiſſe doloris Marius oſtendit, crus enim alterum non praebuit 184
mos naturam numquam uinceret: eſt enim ea ſemper inuicta 260
mos — quod mos ualet, ratio non ualebit 179
morum ſtudia eſſe, & quaſi conſuetudinem putabant Academici 37
mouent prima ſpecie admirationem, re explicata riſum 104
mouere — cognitiones rerum mouent appetitiones 88
mouere hominum ſtudia, retinere non poſſe 45
mouemur ſaepe aliquo acute concluſo 153
motus atomorum nullo a principio, ſed ex aeterno tempore 48
motus naturalis omnium corporum deorſum ferri ad lineam 48
motus totius mundi, conuerſioneſq. &c. 258
motus turbulenti, iactationeſq. animorum incitatae, & impetu incõſiderato elatae, rationem omnem repellentes, uitae beatae nullam partem relinquunt 245
muliebris ſuperſtitio 194
muliebribus amoribus maiorẽ licentiam natura conceſſit 235
mulierioſitas, φιλογυνία 221
multiformes qualitates 234

multitudo —— quod a multitudine laudatur, etiam ſi turpe non ſit, tamen non poteſt eſſe non turpe 67
multitudinis indicio ſtare non debemus 191
mundi, elegantes 61
mundus, cum omnibus ſuis partibus, unde ſit effectus, ſententia ueterum Acad. 39
mundus ſempiternus eſt, ut Ariſtoteli uidetur 154
mundum cenſent regi numine deorũ Stoici 90
mundum uniuerſum diuina mẽte ad miniſtrari dixit Zeno 95
mundum non eſſe aedificatum diuino conſilio 28
mundos eſſe innumerabiles 13
mundos non eſſe innumerabiles 28
mundus Platonis ſententia naturae eſt 154
mundus animi eſt ratione bene uti 194
muſici in Graecia floruerunt 134
muſici multa exaudiunt in cantu, quae nos fugiunt 6
myrmecides, minutorum opuſculorũ fabricator 27
myſteria —— quae ſunt tandem iſta myſteria 14
myſteria —— quae traduntur myſterijs 142

N

Nacti tenebras, & ſolitudinẽ homines, nullo dedecore ſe abſtinere, niſi eos per ſe foeditate ſua turpitudo deterreat 86
nacti te ſumus aliquando otioſum 84
nae ego haud paullo hunc animum malim, quam &c. 162
nant anaticulae 115
naſci —— non naſci homini longe optimum; proximum, quam primũ mori 167
natalis dies —— agere diem natalem 75
natalis dies —— ſapientis non eſt, phyſici praeſertim, quem ſe ille eſſe uult, putare ullum eſſe cuiuſquã diem natalem 76
nati —— qui nati non ſunt, ſint ne miſeri 136
naſica ille prudens, Corculum appellatus 135
naſturtium —— eſto, ſit uoluptas nõ minor in naſturtio illo, quod neſci Perſas eſſe ſolitos ſcribit Xenophon, quam in Syracuſanis mẽſis 74
natura abhorret ab interitu 113
natura —— adipiſci prima in natura, quaeq. ipſa per ſeſe ſunt expetenda, aut omnia, aut maxima, communis utriſque, Academicis, & Pripateticis bonorũ finis 34
natura corpus hominis quomodo genuerit, & formauerit 118
natura cupiditatem ingenuit homini ueri inueniendi 66
natura diuitias, quibus contenta eſt, & parabiles habet, & terminatas 53
natura homnis ſic generata eſt, ut ad omnem uirtutẽ percipiendam facta uideatur 115
natura mirabiliter a primo occulta eſt 115
natura —— naturã diuidebant Academici in res duas, alteram efficientem, alteram quaſi huic ſe praebentem, ex qua efficeretur aliquid 38
natura nobis corpora infirma dedit, iiſq. & morbos inſanabiles, & dolores intolerabiles adiunxit 241
natura —— nulla natura eſt, quae ſuae primae inſtitutionis oblita ſit 99
natura offendimur turpitudine, etiam ſi nos laeſura non ſit: odimus ſordidos, uanos, leues, futiles, &c. 86
natura —— omnis natura eſt diligens ſui 98
natura —— omnis natura uult eſſe conſeruatrix ſui 96
natura paruulos nobis dedit igniculos, quos celeriter malis moribus, opinionibusq. deprauatos ſic extinguimus, ut nuſquam naturae lumen appareat 190
natura quaeque animalia ducem ſequuntur 115
natura quanto artificio ſit ſenſus noſtros, mentemq. & totam conſtructionem hominis fabricata 19
natura, quidquid genuit, perfectum eſſe uoluit —— id oſtenditur pluribus uerbis 254
natura rerum nullam nobis dedit cognitionem finium, ut ulla in re ſtatuere poſſimus, quatenus 20
natura ſentiens, in qua ratio perfecta ineſt, quae eſt eadem ſempiterna Deus, ſeu animus mũdi 39
natura —— ſi ſimul atque ortus eſſet ſe quiſque cognoſceret, continuo uideret quid eſſet omnium rerum, quas expetimus, ſummum, & ultimum 115
natura ſic inueſtigata eſt a Peripateticis, ut nulla pars caelo, mari, terra praetermiſſa ſit 109
natura ſuis omnibus expleri partibus uult 116
natura uſuram uitae dedit, tamquã pecuniae, praeſtituta die 161
naturae diuitias parabiles eſſe, Epicurus 263
naturae iudicia, clara, perſpicua, nec dubitanda 117
naturae uis perſpicitur, cum in omnibus rebus genitis, tum maxime in beſtijs 250
naturae parendum dicebant Academici ueteres 37
naturã ducem ſequi —— ſi naturam intueri, & perſpicere, eademq. optima duce curſum uitae cõficere poſſemus, haud erat ſane, quod quiſquam rationem, ac doctrinã requireres 187
natura mos uincere non poteſt, eſt enim ea ſemper inuicta 260
natura omnium rerum cognita, leuamur ſuperſtitione, liberamur mortis metu 55
naturales diuitias dixit eſſe parabiles Epicurus, quod paruo eſſet natura contenta 74
nauci non habeo Marſum augurẽ 20
nauis ijs, qui ſunt in litore, ſtare uidetur; at ijs, qui in naui ſunt, moueri litus 18
nebuloſum, & caliginoſum caelum 151
neceſſitas —— mentem, ſapientiamq. perfectam interdum neceſſitatẽ appellant, quia nihil aliter eſſe poſſit, atque ab ea conſtitutum ſit 39
neceſſitatem non uult eſſe in natura Epicurus 22
nec opinata, & ſubita cur maiora uideantur 203
nec opinata feriunt uehementius 203
nectere —— quid non ſic ex alio nectitur, ut non, ſi unam litteram moueris, labent omnia? 92
negligere —— non curare —— idem 106
νεκρομαντεῖα —— inde ea, quae meus amicus Appius νεκρομαντεῖα faciebat 144
nemo me lacrymis decoret &c. 198
nemo pius eſt, qui pietatem cauit 70
neoptolemus apud Ennium philoſophari ſibi ait neceſſe eſſe, ſed paucis 171
nequiter —— frugalitas, quae te turpiter, & nequiter facere nihil patiatur 200

nequitia

nequitia ab eo, quod nequidquam eſt in tali homine al. nequidquam 194

neſtor, & Vlyſſes heroicis temporibus habiti ſapientes 242

nicetas Syracuſius caelum, ſolem, lunã, ſtellas, ſupra denique omnia ſtare cenſet, neque praeter terram, rem ullam in mundo moueri 27

nicomachi libri de moribus accurate ſcripti 110

nihil admirari cum acciderit, praeſtans, & diuina ſapientia eſt 198

nihil dolere, Epicuro ſumma uoluptas eſt 55

nihil ſciri poſſe, qui philoſophi dixerint ante Arceſilam 41

nihil homo —— nequam, homo nihil 194

nimium boni eſt, cui nihil eſt mali, Ennius 66

nimium quantum differre inter honeſtum, & turpe 106

niobe fingitur lapidea, propter aeternum, credo, in luctu ſilentium 207

nitet oratio Peripateticorum 94

niti ſuis ſtirpibus 250

nominantur res plerumque ex maiore parte 247

non dolere —— maxima uoluptas Epicuro 54

noſce teipſum — haec tractanti animo, & dies noctesq. cogitanti exſtitit illa a Deo Delphis praecepta cognitio, ut ipſa ſe mens uitijs exſutam cognoſcat, coniunctamq. cum diuina mente ſentiat 256

noſcat quiſque ſeipſum, Apollinis praeceptum, quid ſignificet 149

noſcere noſmetipſos iubet nos Pythius Apollo 115

νοσήματα morbi: 220

notauit eas res, in quibus uerſatur, nominibus nouis 79

nota ueri, & falſi —— ſi nota ueri, & falſi ſit communis, ſublatum eſt iudicium ueritatis 9

notio, quam Stoici uocant ἔννοιαν, ſeu intelligentia 83

notio —— quae iſtarum definitionũ non aperit definitionem noſtram, quam habemus omnes de fortitudine, rectam, atque inuiolatam? 229

notiones rerum ex comprehenſione ſenſibus facta animis imprimuntur 40

notiones rerum in animo fiunt 85

notitiae (ἐννοίας notitias appellamus) 7

notitiae paruae rerum maximarum 215

notitiae rerum, quas Graeci ἐννοίας, tum προλήψεις uocant 9

nocturna caeli forma undique ſideribus ornata 154

nudare inter ciues corpora, principium flagitij eſt 235

numa rex propter Pythagoreorum admirationem a poſterioribus Pythagoreus exiſtimatus 214

numitor Fregellanus proditor 119

nummus in Croeſi diuitiis obſcuratur 98

nutare — dicunt Epicurum in eo nutare 58

nutu, quod uolet, conficiet 184

O

OBcaecati cupiditate, non prouident, quos dolores, quaſque moleſtias excepturi ſint 51

obdormiſcere in medijs laboribus, optimum 158

obducit dolori callum quoddam labor 180

obdurnit contra ſtudia naturae 86

obduxit uenenum ut ſitiens 161

obducere tenebras rebus clariſſimis conatus eſt Arceſilas 5

obdurnit contra ſtudia naturae 86

obduruiſſe ſe contra fortunam arbitrantur 208

obiiciebatur animo metus quidam, & dolor cogitanti fore, aliquando finem huius lucis 173

obiecta ſpecies —— ſimul obiecta ſpecies cuiuſpiam eſt, quod bonum uideatur, ad id adipiſcendum impellit ipſa natura 217

obiecta ſpecie uoluptatis tradunt ſe libidinibus conſtringendos 53

obijt pedibus tantas regiones barbarorum Pythagoras 123

obire — utinã potuiſſẽ ea obire, quae mihi tempeſtiua ad mortem fuerunt 166

obligare —— medicum requirens, a quo obligetur 181

obligare uulnus —— ut uulnus obliget 182

obligantur legum, iudiciorumq. poenis 53

obruere obliuione —— ſi bene ab eo conſulta, atque facta, ipſius obliuione obruentur 76

obruere praeterita perpetua obliuione 54

obruebantur ea mala uirtutis magnitudine 123

obruentur copia ſententiarum 171

obſcurare, ne dicam inquinare 112

obſoleſcere —— ne haec obſoleſcerẽt, renouabam legendo 36

obſtructa multis difficultatibus omnis cognitio eſt 3

obteri poſſe quae dura, difficilia, aduerſa uideantur, uirtutibus ijs, quibus a natura eſſemus ornati 104

obtinet nomen ſuum uita beata ex maiore parte etiam ſi ex aliqua parte claudicet, &c. 247

obtinere —— quomodo ſapientia nomen obtinebit ſapientiae, ſi ſe ignorabit, ſapientia ſit, nec ne; 7

obtorpui miſerijs 208

obtrectatio, quae zelotypia, quid 219

obtrectantis eſt, angi alieno bono, quod id etiam alius habeat 230

obtundit, eleuatque aegritudinem praemeditatio, & perpetua in omni uita cognitio, nihil eſſe, quod accidere non poſſit, & meditatio condicionis humanae 199

obuerſantur ſpecies honeſtae animo 184

occludi tabernas iubet, ut ſeditioſi tribuni ſolent 31

occultata, & circumfuſa craſſis tenebris 27

occumbere morti 163

oceani freta —— Europa, Lybiamq. rapax ubi diuidit unda 147

oculus conturbatus non eſt probe affectus ad ſuum munus fungendũ 194

oculi —— quae adſpectu percipiuntur, non uerſantur in ulla oculorum uoluptate 267

oculorum (inquit Plato) iſt in nobis ſenſus acerrimus: quibus ſapientiam non cernimus: quam illa ardentis amores excitaret ſui, ſi uideretur? 67

odiſſe ſeipſum —— nullum eſſe animal, quod ſeipſum oderit 113

odium quid 219

odia, inuidiae, deſpicationes aduerſantur uoluptatibus 55

oenomaus, Hippodamiae pater, ſocer Thyeſte 197

offerre ſe pro patria ad mortem 143

officium appellant Stoici, quod ratione factum ſit 89

officium, id appello καθῆκον 83

officium medium quoddam eſt, quod neque in bonis, neque in malis ponitur 89

officium unde ducatur 37

officia omnia a principijs naturae proficiſcuntur 83
officia ſeruata, praetermiſſaq. media putabat Zeno 40
officia uitae cumulata erant fortuna 166
offunditur piſcibus aqua, ut nobis aer craßus 18
offuſa indoctorum animis caligo 242
Oἰκεῖον —— accommodatum ad naturam 10
oileus apud Sophoclem 209
oleo corpora perunxerunt, ad iugum acceſſerunt 167
olympiorum uictoria pugilibus conſulatus uidetur 181
omnia continenter labi, & fluere 39
ὁμολογίαν Stoici, nos appellemus cōuenientiam, ſi placet 83
Oὠφέλημα id quod prodeſt, motus aut ſtatus, e natura abſoluta 85
Oὠφελήματα emolumenta —— βλάμματα detrimenta 91
opinari eſt incognito aſſentiri 25
opinabilis pars 39
opinabilis —— quis eſt, qui dubitet, quin hic motus animi totus ſit opinabilis, ac uoluntarius? 238
opinabiles —— naturales 210
opinator —— magnus quidam ſum opinator 15
opinio facit, non natura uim doloris aut maiorem, aut minorem 87
opinio honeſtatis ualet in uulgus inſipientium 187
opinio, —— imbecilla & cum falſo, incognitoq. communis 40
opinio, non res ipſa, cauſſa, & fons eſt maeroris 208
opinionis eſt, non naturae malum 207
opinionum prauarum conturbatio, & ipſarum inter ſe repugnantia, ſanitate animū ſpoliat, morbiſq. perturbat 120
opinioſiſſimi homines, Antipater, & Archidemus 31
oportere, rectum eſſe, ad officium pertinere 206
oppeto malam peſtem mandatā hoſtili manu 181
opportunitas —— Graece εὐκαιρία 87
oppreßi uino, aut ſomno 13
optare hoc quidem eſt non docere 178
optio —— cum ſoluta nobis eſt eligendi optio 51
optio —— ſi optio naturae detur, & ab ea deus aliquis requirat, &c. 6
orae duae diſtantes; quarum alterā nos incolimus, ſub axe poſitam, ad ſtellas ſeptem, altera eſt nobis ignota, auſtralis, ἀντίχθονα Graeci appellant 154
orata —— cur omnium magiſter Orata non iucundiſſime uixerit 79
orbatos uitae commodis arbitramur mortuos: iccirco noſtrorum mortem lugemus 142
orbitas miſera: bonum liberi 122
orbitates liberorum praedicantur 205
orbis in 12 partes diſtributus 154
orbis, quem circumſcripſimus —— incidere non poſſunt in hunc orbem, quem circumſcripſimus 112
oreſtes —— qui clamores uulgi, atq. imperitorum excitantur in theatris, cum illa dicuntur, Ego ſum Oreſtes, &c. 119
origines Catonis 133
origines Catonis —— Cato grauiſſimus auctor dixit in Originibus ſuis, &c. 215
orion, & canicula neque ſenſum habent, neque rationem 50
orithyam Aquilone ſuſtulerit 25
Oὁρμή, quae appetitio uocatur Latine 83
ornate dicere uelle res paruas, puerile eſt: plane autem, & perſpicue expedire poſſe, docti, & intelligētis uiri 83
oratio omnis, quae habetur uia quadam & ratione, praeſcribere primum debet, qua de re agatur 58
oratio, quae fertur quaſi torrens 58
oratio uendibilis 50
orationi facta ſimilia, factis uita 252
oratorem celeriter complexi ſunt Romani 134
oratorem iraſci minime decet: ſimulare non dedecet 230
oratorem nō probant ſine aculeis iracundiae Peripatetici 226
oratores & poetae multi, & magni breui tempore Romae extiterūt 215
oratorum laus ducta ab humili uenit ad ſummum 172
oratoria uis dicendi, explicatrix orationis perpetuae, ad perſuadendū accommodatae, dialecticae quaſi ex altera parte ponitur 39
oroetes praetor Darij Polycratem in crucem egit 123
os adoleſcentioris Academiae 28
oſtentatio eſt in fronte, intus ueritas occultatur 71
oſtentatio ſcientiae, non lex uitae 173
otij conſumendi cauſſa ita locuti ſumus 252
ouo inſpecto, poße dicere quae id gallina pepererit 14

P

PAcuuij Antiopa 46
paedores, muliebres lacerationes 206
Palamedes, Aiax, iudicio iniquorū circumuenti 162
pandere —— illa autem diuina lōge, lateq. ſe pandunt, caelumq. contingunt 259
pandere uela orationis 216
panaetius, homo in primis ingenuus, & grauis, dignus illa familiaritate Scipionis, & Laelij 97
panaetius in hoc diſſentiens a Platone, uult animos interire: quia quidquid natum ſit, intereat: naſci autem animos, &c. 157
panaetius, in legatione illa nobili, P. Africani comes unus fuit 2
panaetius princeps prope Stoicorum 24
panaetius putat animum ex inflammata anima conſtare 146
panaetius uixit cum Africano 157
paria reddere — ſic omnia exaequarunt, ut in utramque partem ita paria redderent, &c. 81
parabiles —— naturae diuitias eſſe parabiles, docuit Epicurus 74
παράδοξα, mirabilia Stoicorum 30
paradoxa Stoicorum, conſiderata minus probantur 103
paradoxa Stoicorum conſiderantur 107
parietinae —— magis me mouerant Corinthi ſubito adſpectae parietinae, quam ipſos Corinthios 203
parienda nobis ſunt uerba 79
partus ancillae ſit ne in fructu habendus 47
parmenides, & Xenophanes increpant eorum arrogantiam, qui, cū ſciri nihil poßit, audeant ſe ſcire dicere 17
parmenides ignem principium dixit eſſe 26
pars —— ſemper ex eo, quod maximas partes continet, latiſſimeq. funditur, tota res appellatur 123
partes mundi ſunt omnia, quae ſunt in eo 39
parſimonia delectantur ciuitates uniuerſae, more doctae 264
parui a primo ortu ſic iacent, tāquā omnino ſine animo ſint 115

parui ſi quando bis ludentes minamur, praecipitaturos a licunde, extimeſcunt 113
parui, uirtutum ſimulacris, quarũ in ſe habent ſemina, ſine doctrina mouentur 49
parum uidere — in eo ipſo parum uidit 49
paſtus animorum ſuauiſſimus 257
patefactio—— quaſi patefactio rerum opertarum 58
patris culpa, qui non erudierit filiũ 165
πάθη magis placet perturbationes appellari, quam morbos 217
πάθη perturbationes animorum, morbos appellare poteram, ſed non conueniret ad omnia 86
πάθη poteram morbos dicere, & id morbum eſſet e uerbo, ſed in cõſuetudinem noſtram non caderet 191
πάθη uocant Graeci, ideſt morbum, quicumq. eſt motus in animo turbidus 196
patria eſt, ubicumque eſt bene 266
patriae caritas tanta eſt, ut eam nõ ſenſu noſtro, ſed ſalute ipſius metiamur 160
patria illa, & auita philoſophia 147
pauca niſi e multis eligi non poſſunt 171
paullus Aemilius in Cannis cecidit 160
paullus Perſae deprecanti, ne in triũpho duceretur, In tua id, inquit, poteſtate eſt 269
pauoni cauda data eſt ad ornatum 83
pauor quid 219
pauperes multi patientes commemorantur 65
paupertas quemuis beatum eſſe ſinit 269
paupertatis cauſſam ſi uelim defendere, dies me deficiat 265
paupertatis onus quomodo diſputando leuemus 204
peccatum omne imbecillitatis, & inconſtantiae eſt 107
peccata omnia eſſe paria 97
pecunia effectrix multarum, & magnarum uoluptatum 68
pecuniae cupiditate, uoluptatum libidine feruntur 191
pecuniã aperte cepit L. Tubulus ob rem iudicandam 67
pedalis nobis uidetur ſol 19
pedem ponere —— ſapientia ubi pedem poneret, non habebat 105
pelaſgi——de Pelaſgis omnibus colligitis, &c. 59
pelles, —— imperatori non multum otij ſub pellibus relinquitur 2
pelopis equi Neptunij, qui per undas currus ſuſpenſos rapuiſſe dicuntur 187
pendemus animis exſpectando, & deſiderando 161
penelopae telam retexere 20
penetrare in caelum 27
penitus remp. amiſimus 87
peragrauit mente innumerabiles mundos Epicurus 76
percipi nihil poſſe neq. ratione, neque coniectura, ſententia Acad. nouorum 11
percipi nihil poſſe, niſi tale uerum, quale falſum eſſe non poſſit 121
percipi nihil poſſe—— quattuor ſunt capita, quae concludunt nihil eſſe, quod noſci, percipi, comprehendi poſſit 19
percipi poteſt id ſolum, quod eſt tale uerum, quale falſum eſſe non poſſit —— ex ſententia Academicorum 25
percipi quaedam poſſe, multis uerbis oſtenditur 6
perceptum ſaltem a ſapiente Academico nouo id debet eſſe, nihil percipi poſſe negat Carneades 8
perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere 198
perculſus grauiſſimo fortunae uulnere 39
percuſſiones pectoris, feminum, pectoris 206
perduci ad exitum non poterit uita beata; ſi &c. 76
peregrinantes, errantesq. in noſtra urbe ——nam nos in noſtra urbe peregrinantes, errantesq. tamquam hoſpites tui libri, domum deduxerant 35
peregrinatio—— nobiliſſimi philoſophi in perpetua peregrinatione aetatem ſuam conſumpſerunt, Xenocrates, Crantor, Arceſilas, Lacydes, &c. 266
perfecta mens: id eſt, abſoluta ratio quae eſt idem, quod uirtus 251
perfricare os —— cum os perfricuiſti 200
perfunctio laborum 53
perfuſi omni dulcedine ſenſus mouerentur 77
peripatetici ad placandos animos multa afferunt: ſpinas partiendi, & definiendi praetermittunt 216
peripatetici dicunt actionem honeſtam, & ſine dolore, magis eſſe expetendam, quam ſi eſſet eadẽ cum dolore: quod non item Stoici, qui dolorem, malum non putant 87
peripatetici dicti, qui erant cũ Ariſtotele, quia diſputabant inambulantes in Lycio 37
peripatetici egregie artem inueniendi tradiderunt 95
peripatetici, & Academici ueteres nihil inter ſe differebant 39
peripatetici ignorant Dialecticam 37
peripatetici multa de rep. ſcripſerunt, de legibus 94
peripatetici perturbationes dicunt eſſe utiliter a natura datas 226
peripatetici—— quam multa a Peripateticis conquiſita, & collecta ſunt de omnium animantium genere, ortu, membris, aetatibus? &c. 95
peripatetici ſine bonis externis, & corporis uitam beatiſſimam eſſe negant 252
peripatetici ſibi cum oratoribus cognationem eſſe, claros uiros a ſe inſtructos dicunt remp. ſaepe rexiſſe 25
peripateticorũ de ſummo bono duo ſunt genera librorum: unum populariter ſcriptum, quod ἐξωτερικὸν appellabant: alterũ limatius quod in cõmentarijs reliquerunt 110
peripateticorum diſciplina 109
peripateticorum, & ueterum Academicorum diſciplina exponitur 95
peripateticorum nitet oratio 95
peripateticorum poſteri meliores, quam reliquarum philoſophi diſciplinarum 110
peripateticorũ ratio, & oratio mollis, & eneruata putanda eſt, qui perturbari animos neceſſe eſſe dicunt, ſed adhibent modum quendam, quem ultra progredi non oportet 225
permanebat in ſentẽtia Socrates 37
permitti ſibi eandem licentiam uolunt 134
pernoctant uenatores in niue, in mõtibus uri ſe patiuntur 181
perſae cera circumlitos condunt, ut quam maxime permaneant diuturna corpora 165
perſarum uictus a Xenophonte exponitur: quos negat ad panem adhibere quidquam praeter naſturtium 264
perſecare, aperire, diuidere rerum naturas 27
perſequi diſciplinam bene uiuendi uita magis, quam litteris 215

perſe-

perſecutus eſt paternas inimicitias magna cum gloria L. Lucullus 1

perſius, Scipio, Rutilius —— ab his ſua non uult legi Lucilius 46

perſonae graues debeantne ſermonibus de philoſophia illigari 3

perſpicuum aliquid eſſe oſtendere uolunt Academici 9

perſpicua a perceptis diſtinguunt Academici 9

praeſtare in prauitate 8

perturbatio animi —— poſſitne ſapiẽs omni animi perturbatione uacare 218

perturbatio eſt auerſa a ratione contra naturam animi commotio, al. appetitus uehementior 227

perturbatio omnis, animi motus eſt, uel rationis expers, uel rationem aſpernans, uel rationi nõ obediẽs 196

perturbatio quid ſit, ex Stoicorum ſententia 217

perturbatio uitae, atque officiorum conſequatur, ſi quis plus alterũ, quam ſe, amet 209

perturbationes animorum genere quattuor, partibus plures 86

perturbationes animorum uitam inſipientium miſeram, acerbamq. reddunt: πάθη uocant Graeci 86

perturbationes duae ſunt ex opinione boni; duae ex opinione mali 196

perturbationes genere ſunt quattuor, partibus plures 196

perturbationes oẽs eſſe in noſtra poteſtate, omnes iudicio ſuſceptas, omnes uoluntarias 233

perturbationes omnes animi, morbos philoſophi appellant 192

perturbationes partes uolunt ex duobus opinatis bonis, & ex duobus opinatis malis naſci Stoici 217

perturbationes Peripatetici dicunt utiliter eſſe a natura datas 226

perturbationes ſunt opiniones, & iudicia leuitatis 86

perturbationes uoluntarias dicebat eſſe Zeno, non naturales 40

perturbationum curationes uariae ſunt 231

perunxerunt corpora oleo 167

petiſſo, ſeu peteſſo —— qui hanc laudem petiſſunt 187

phaedrus, & Zeno Epicurei 48

phalaridis taurus 122

phalaridis taurus —— beatam uitam in Phalaridis taurum deſcenſurã eſſe audent dicere Academici ueteres, & Peripatetici 259

phalaridis taurus —— ille dixerit ſane idẽ in Phalaridis tauro, quod ſi eſſet in lectulo 175

φαντασία —— uiſum 40

φαντασία uiſum —— id enim hoc pro φαντασία uerbum ſatis heſterno ſermone triuimus 6

pherecrates Phthiota ſenex a Deucalione ortus 139

pherecydes Syrus primus dixit animos hominum eſſe ſempiternos 145

phydias Polycletus, Zeuxis 77

phydias ſui ſimilem ſpeciem incluſit in clypeo Mineruae, cum inſcribere nomen non liceret 143

philo Antiochi magiſter, negat duas Academias eſſe 36

philo definitionem uiſi, a Zenone factam, infirmabat, ut aliquid comprehendi poſſe oſtenderet 6

philo inſtituit alio tempore rhetorũ praecepta tradere, alio philoſophorum 173

philo multos annos Clitomacho operam dedit 5

philo noua quaedã commouit, quod ea, quae contra Academicorum pertinaciam dicebantur, uix poterat ſuſtinere 5

philonis libri duo 4

philone uiuo patrocinium Academiae non defuit 5

philocteta —— ea perferunt, quae uidemus Philoctetã in fabulis: qui uitã aucupio ſagittarum propagabat 113

philocteta decimum iam annum in ſpelunca iacet 175

philoctetae concedendum eſt gementi 175

philoctetae dolor magnus, ſed tamen non ſummus 191

philoctetam nihil ſagittae, quas ab Hercule acceperat, conſolabãtur tum cum e uiperino morſu uenae uiſcerũ taetros cruciatus cierent 175

philoctetaeus ille clamor refutãdus, ac reijciendus 185

philoctetaeo clamore ſaxum Lẽniũ funeſtare 75

philoſophari —— quid opus eſt in hoc philoſophari, cum rem nõ magnopere egere philoſophia uideamus 160

philoſophandi ratio, accepta a Platone, triplex 37

philoſophandum paucis —— philoſophandum non paucis 171

philoſophia ab animo, tamquam ab oculis, caliginem diſpulit 152

philoſophia animi medicina eſt 175

philoſophia, ars eſt uitae 79

philoſophia iacuit Romae uſque ad aetatem Ciceronis 134

philoſophia medetur animis, inanes ſollicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores 173

philoſophia nullum arbitror, ut apud Platonem eſt, maius, aut melius a dijs datum munus homini 35

philoſophia omnium materiarum, nihil aliud eſt, niſi, ut Plato ait, donum; ut Cicero, inuentum deorum 152

philoſophia paucis contenta eſt iudicibus 171

philoſophia rationibus progredi debet 8

philoſophia tota commentatio mortis eſt 155

philoſophia tres in partes diuiſa eſt ab Academicis ueteribus, & Peripateticis 94

philoſophia triplex 257

philoſophia uera, & elegans ducta a Socrate 215

philoſophia, uitae dux, uirtutis indagatrix, expultrixq. uitiorum 242

philoſophia, uitae parens 242

philoſophiae auctoritas omnis conſiſtit in beata uita comparanda 122

philoſophiae effecta, & utilitates 152

philoſophiae beneficia in hominum genus 242

philoſophiae pars tertia, quae per omnes partes ſapientiae manat, & funditur, quae rem definit, genera diſpertit, ſequentia adiungit, &c. 258

philoſophiae ſupellex pluris aeſtimanda, quam poſſeſſiones reliquorum 123

philoſophiae ſtudium mihi ſumo, & ad uitae conſtantiam quantam poſſum, & ad delectationem animi 35

philoſophiae tractatio optimo, & ampliſſimo quoq. digniſſima eſt 5

philoſophiae uniuerſae uituperatoribus reſpondit Cicero in Hortenſio 171

philoſophus —— a philoſopho, ſi afferat eloquentiam, non aſperner: ſi non habeat, non admodum flagitem 48

philoſophus, in ratione uitae peccãs, hoc turpior eſt, quod in eo ipſo labitur, cuius magiſter eſſe uult 173

philoſophus quas res tractet animo,

& dies noctesq. cogitet 258
philoſophi, & ſapientis oblectatio 258
philoſophi in his ipſis libris, quos ſcribunt de gloria contemnenda, ſua nomina inſcribunt 143
philoſophi omnes, praeter academicos, re ſemel audita ad unius auctoritatem ſe conferunt 3
philoſophi plebeij, qui a Platone & Socrate diſſentiunt 150
philoſophi, quamcunq. rem habent in manibus, in eam, quae conueniunt, congerunt omnia 246
philoſophi——quotus quiſque philoſophorum inuenitur, qui ſit ita moratus, ita animo & uita conſtitutus, ut ratio poſtulat 173
philoſophorum nonnullorum inſolentia, qui naturae cognitionem admirantur, eiusq. inuentori & principi gratias exſultantes agunt, eumq. uenerantur ut Deum, liberentes enim ſe dicūt per eos grauiſſimis dominis, terrore ſempiterno, & diurno, ac nocturno metu 148
philoſophorum quorundam leuitas, & uacatio, quidam pecuniae cupidi, gloriae nonnulli, quidam libidinum ſerui, ut cum eorum uita mirabiliter pugnet oratio 173
philoſophorum tot, & tam uariae de ſummo bono ſententiae, unde natae ſint 120
phyſica Academicorum ueterum continuantur ex effecione, & ex materia ea, quā fingit, & format effectio 35
phyſici——e phyſicis, & fortitudo ſumitur contra mortis timorē, & conſtantia contra metum religionis 55
phyſica——explicatio naturae: qua utuntur Academici ueteres, & Stoici: non ob duas modo cauſſas quod Epicuro uidetur, ut pellatur mortis, & religionis metus: ſed quod & modeſtiam quandam cognitio rerum caeleſtium affert iis, qui uideant quanta ſit etiam apud deos moderatio, &c. 95
phyſica——in phyſicis plurimam operam poſuit Epicurus 55
phyſici ueteres, Democritus, Anaxagoras, Empedocles, Parmenides, Xenophanes, Plato 5
phyſicam, & dialecticam uirtutum nomine cur appellent Stoici 91
phyſicae——uide in uoce, Natura 38
phyſici non eſt, credere aliquid eſſe minimum 49
phyſico nihil turpius, quam aliquid dicere fieri ſine cauſſa 42
pictores multa uident in umbris, & in eminentia, quae nos non uidemus 6
pictus——qui numquam philoſophorum pictum, ut dicitur uiderunt 121
pictum magnificis operibus ſtragulū 249
pigritia, quid 219
φιλογυνία——mulieroſitas 221
pingere——quod ipſi Antiocho pingue uidebatur, & ſibi contrariū 24
pinna patula 90
pinnoteres, qui erat e concha, dictus quod eam cuſtodiat 90
piſcibus aqua, ut nobis aer craſſus, offunditur 18
Piſo Frugi ſemper contra legem frumentariam dixerat, quam Gracchus tulit 202
placidiſſimam pacem ſemper eſſe in animo ſapientis 252
platalea——auis platalea unde, & quomodo cibum quaerat 26
plato a Dicaearcho accuſatus, quod de amore nimis multa ſcribat 236
plato cur Aegyptum peragrauit, ut a Barbaris numeros, & caeleſtia acciperet, niſi philoſophia beatū facere poteſt 123
plato ea, quae Socrates repudiabat, addidicit 123
plato——errare malo cum Platone, quam cum aliys uera ſentire 145
plato, & Democritus propter diſcendi cupiditatem ultimas terras peragrarunt 117
plato ex materia in ſe omnia recipiē te mundum eſſe factum cenſet a Deo ſempiterno 26
plato homerus philoſophorum appellatur a Panaetio 157
plato——in libris Platonis nihil affirmatur, & in utramq. partem multa diſſeruntur, de omnibus quaeritur, nihil certi dicitur 41
plato in Phaedro, qua de re agitur primum uideri oportere 88
plato in Timaeo terram moueri dicit, ſed paullo obſcurius 27
plato omne iudicium ueritatis, ueritatemq. ipſam abductam ab opinionibus, cogitationis ipſius, & mentis eſſe uoluit 31
plato praeclare: beatum, cui etiam in ſenectute contigerit, ut ſapientiam, uerasq. opiniones aſſequi poſſit 118
plato reliquit perfectiſſima philoſophia Peripateticos, & Academicos nominibus differentes, re congruentes 5
plato tantus ille uir, ſi ſapiens non fuit, nihilo melius, quam quiuis improbiſſimus, nec beatius uixit, ſententia Stoicorum 97
plato triplicem finxit animi naturā: cuius principatum in capite poſuit, &c. 139
plato uarius, & multiplex, & copioſus 37
plato——ut rationem nullam afferret, quare animus ſit immortalis Plato, ipſa auctoritate me frangeret 148
platonis auctoritate, una, & conſentiens, duobus uocabulis philoſophiae forma inſtituta eſt, Academicorum, & Peripateticorum 37
platonis auditores, Speuſippus, Ariſtoteles, Xenocrates 93
platonis epiſtola ad Dionis propinquos 264
platonis liber de animo, ubi oſtendit animos eſſe immortales 141
platonis Meno——in eo libro Socrates puſionem quendam interrogat quaedam geometrica de dimenſione quadrati, &c. 151
platonis oratio in Timaeo obſcura propter rerum obſcuritatem 60
platonis ratio a Socrate in Phaedro explicata, a Cicerone poſita in ſexto libro de rep. 149
platoni natus eſt mundus 154
platonem, & Socraticos legunt omnes etiam, qui illa non approbant 172
platonem ferunt, ut Pythagoreos cognoſceret, in Italiam ueniſſe 145
platonem, quoniam nondum uidebat aeque caecum animo, ac Phalarim fuiſſe 105
platonem, ſi ſapiens non ſit, non eſſe in eadem cauſſa, qua tyrannū Dionyſium 103
plumbeus pugio——o plumbeum pugionem 101
plumbei in phyſicis 154
poenitere——quid? eum Mneſarchi poenitebat 16
poeniuntur——multi inimicos etiam mortuos poeniuntur 164
poeta graue, plenumq. carmen ſine caeleſti aliquo mentis inſtinctu non poteſt fundere 152
poetae a Platone educuntur ex ea ciuitate, quam finxit ille, cum mores optimos, & optimum reip. ſtatum exquireret 178
poetae——adhuc neminem cognoui

poetam, qui ſibi optimus non uideretur 256
poetae cum magnam ſpeciem doctrinae, ſapientiaeq. praeſe tulerunt, audiuntur, ediſcuntur, & inhaereſcunt penitus in mentibus 190
poetae & oratores multi, & magni breui tempore exſtiterunt 215
poetae —— in poetis nulla ſolida utilitas, omniſq. pueriliſ eſt delectatio 56
poetae multum mali afferunt, cũ lamentantes inducunt fortiſſimos uiros 177
poetae poſt mortem nobilitari uolũt 143
poetae ſero a Latinis, uel cogniti, uel recepti 133
poetarum, & pictorum potentia 136
poetarum genus e doctis antiquiſſimum eſt apud Graecos 133
poetarum more uerba fundere —— aliud eſt poetarum more uerba fundere, aliud ea, quae dicas, ratione, & arte diſtinguere 95
poetica ſerius a Latinis accepta 133
polemo finem bonorum dixit, ſecundum naturam uiuere 96
polemonis auditores, Zeno, & Arceſilas 39
polyaenus Mathematicus, Epicuri familiaris 49
polyaenus magnus Mathematicus 49
polycrates Samius anulum, quo delectabatur, in mare abiecerat: idẽ ab Oroete praetore Darij in crucem actus eſt 123
polygnotus, & Parrhaſius —— non multos etiam apud nos futuros Polygnotos, & Parrhaſios fuiſſe? 134
polyphemum Homerus facit cũ ariete colloquentem 248
pompeius Poſidonium uiſit Rhodi 186
pompeius quot, & quantas hauſerit calamitates propagatione uitae 22
pompeio quae acciderint productione, & propagatione uitae 159
pomponius Atticus ita Athenis ſe collocauit, ut ſit paene unus ex Atticis 109
pondo —— decem millia auri pondo 173
ponitis uirtutum fundamenta in aqua 70
ponere in conſpectu —— hortuli illi non ſolum mihi Platonis memoriam afferunt, ſed ipſum uidẽtur in conſpectu meo ponere 108
ponere iubebam, de quo quis audire uellet 135
poſitum ſit, noſmetipſos commendatos eſſe nobis 97
ponticulus ligneus —— cum eius foſſae tranſitum ponticulo ligneo cõiunxiſſet 255
populus, & multitudo ad uita conſentiens naturam nobis deprauat 190
populus teſtis – laudabiliora omnia ſunt, quae ſine populo teſte fiunt 187
populi omnes omnem exſuperãtiam uirtutis oderunt 266
porrigere duplum —— bonae famae cauſſa ne digitũ quidem eſſe porrigendum 89
porta Capena —— egreſſus porta Capena 117
poſidonius ager diſputauit de hoc ipſo nihil eſſe bonum, niſi quod honeſtum 186
poſidonium Rhodi aegrum uiſit Põponius 186
poſteritas ad unumquemq. pertinet 160
poſteritati ſeruire —— optimus quiſque maxime poſteritati ſeruit 144
poſterius priori conuenit: quod ſequitur, reſpondet ſuperiori 92
potans in roſa Thorius 69
potitura gens aliqua urbe noſtra 160
praebuit ſe ſatis docilem ad hanc eneruatam ſententiam Epicurus 174
praebuit ſe tertiam reip. uictimam Decius 69
praebere ſe ducem alicui ad 53
praeceps locus —— ſapiens non debet ſe in praecipitem locum committere 16
praecide, inquit, ſtatue aliquando quidlibet 29
praeclarum —— quid praeclarũ, non idem arduum 212
praecurrere cognitioni, & praeceptioni non debet aſſenſio, neque approbatio 41
praefari honorem —— cetera addit, quae ſi honos praefandus ſit 64
praemeditationem rerum futurarũ male reprehẽdi ab Epicureis 199
praeparat animos philoſophia ad fortus accipiendos 173
praeparatio idoneis locis 173
praepoſitum ex eo appellatum, quod praeponatur alijs 65
praepoſita Zenoni quae 4
praeſcriptio naturae 31
praeſentiunt multa medici, multa gubernatores, multa agricolae 234
praeſtare —— quis poteſt praeſtare, ſapiẽtem ſemper beatũ fore 248
praeſtare —— uoluptatem perpetuam quis poteſt praeſtare ſapienti 73
praeſtantia debent ea dici, quae habent aliquam comparationẽ 250
praeſtigiae uerborum 106
praeſtigijs quibuſdam, & captionibus ab ijs, quae clara ſunt, depelli 11
praeſtinguitis aciem animorũ noſtrorum uirtutis ſplendore 100
praeſtituta die —— nulla praeſtituta die 161
praeterire numeros officij —— peccata, quae plures numeros officij praetereunt 103
praeteruolauit neſcio quomodo oratio 121
praua, aut debilitata, aut imminuta in membris occultant homines 219
praue facta: ideſt peccata ſola in malis actiombus ponebat Zeno 40
precata a dea dicitur, ut illis praemium daret pro pietate 167
praemeditata mala non fieri leniora uult Epicurus 199
premere uerbo —— quoniam me uerbo premis, poſthac non ita dicam, miſeros eſſe, &c. 137
premi ſummis doloribus 174
preſſis & flebilibus modis 164
preſſius ad iſtum locum uidebatur accedere 8
preſſius agamus 97
preſſius definiunt perturbationes Stoici 218
priamus ſaepius lacrymauit, quam Troilus 161
priamũ hoſtilis manus interemit 158
principium exſtinctum, nec ipſum ab alio renaſcetur, nec a ſe aliud creabit, ſi quidem neceſſe eſt a principio oriri omnia 150
principij nulla eſt origo 150
priuati dolore 51
pro nihilo ducere mala corporis, & externa 249
probabile quid ſit Academicis nouis 10
probabilia eſſe multa, non comprehenſa, neque percepta, neque aſſenſa, ſed ſimilia ueri 22
probandi ſpecies eſt: percipiendi nullum ſignum eſt 25
proceſſerat multum in uirtute 105
procedere —— cum paullum proceſſerint infantes, luſionibus uel laborioſis delectantur 117

proclivior alius alio ad morbum. 238
proclivitas ad ſuum quodque morbi genus 222
procreandi habitam eſſe a natura rationem declarant membra, & figura corporum 90
procreatio liberorum, propagatio nominis, adoptiones filiorum 142
prodere decretum—— cum decretũ ſapientiae proditur, lex veri, rectiq. proditur 8
prodere officium, aut fidem 7
proditor Fregellanus 119
προηγμένον, productum, promotum, praecipuum, praepoſitum—— huius vocabuli faciendi ratio exponitur 88
προηγμένα Graece, Latine producta, ſeu praecipua, aut praepoſita Stoicis: quae Peripateticis bonae contraria, reiectanea Stoicis: his mala 106
proferre vitam beatam uſque ad rogum 92
profecta a falſis principijs perſequi non debemus, etſi congruant ipſa ſibi, & a propoſito non aberrent 91
profligata iam haec, & paene ad exitum perducta quaeſtio eſt 245
progreſſio ad virtutem 37
progreſsionem ad virtutem fieri aiũt Stoici, levationem vitiorum fieri negant 105
prometheus doctus clepſiſſe dolo, &c. 176
pronunciare ſententiam, & paullo poſt iterum 65
pronunciatum—— omne pronunciatum, (ἀξίωμα) quod aut verũ, aut falſum eſſe dicitur 137
propagabit vitam aucupio ſagittarũ 113
propagatio nominis, propagatio liberorum 142
propino hoc pulchro Critiae 162
proprium in communi ſigno notari non poteſt 9
proprietas—ſingularum rerum ſingulas eſſe proprietates 13
proſopopoeia ad Catonem 104
proſopopoeia virtutis 183
protagoras putat id cuiq. verum eſſe, quod cuiq. videatur 31
provehitur in altum imprudens 226
provecta aetate—— ex his beſtijs, quae hora octava mortua eſt, provecta aetate mortua eſt 261
proverbij veteris admonitum, vinorum meminiſſe 75
proverbium Graecorum bene praecipitur: Quam quiſque norit artẽ, in hac ſe exerceat 146
providentia omnium rerum, quae ſunt Deo ſubiectae 39
providentia—— quis enim poteſt, cũ exiſtimet ſe a Deo curari, non & dies, & noctes divinum numen horrere, & ſi quid adverſi acciderit (quod cui non accidit?) extimeſcere 27
proviſio animi, & praeparatio ad minuendum dolorem 198
prudentia eſt vivendi ars, ut medicina valetudinis 111
prudentia in delectu bonorum, & malorum verſatur 120
prudentia non ſinit nos quidquam facere nihil proficientes, & fruſtra laborantes 179
prudentiam omnibus artibus, ac virtutibus volumus eſſe attributam 107
pſeudomenus—— de ſorite, aut pſeudomeno 32
pſychomantium 167
ptolemaeus numquam eſuriens ederat 263
ptolemaeium 108
p. Africani ſuperior a ſeipſo accuſatus 70
p. Africatione in legatione illa nobili comes unus fuit Panaetius 2
p. Craſſus, & P. Scaevola Ti. Graccho auctores legum fuerunt, alter palam, alter obſcurius 5
p. Decius princeps in ea familia conſulatus, cum ſe devoverat, & equo admiſſo in mediam aciem Latinorum irrueret, &c. 69
p. Rutilus fratris repulſam conſulatus aegre tuliſſe dicitur: ſed tamẽ tranſiſſe modum videtur, videlicet qui ob eam cauſſam e vita diſceſſerit 225
p. Servilius Geminus Q. Servilij frater 19
p. Sextilius Rufus heres Q. Fabio Gallo 68
p. Valerius, qui ex actis regibus primo anno conſul fuit 5
pudor moderator cupiditatis 77
pudorem rubor conſequitur 219
pudore ſaepe vidimus fractos, qui ratione nulla vincerentur 184
pueri efferuntur laetitia cum vicerunt 118
pueri, & beſtiae, ſpecula naturae Epicuro 65
pueri Lacedaemonij ferunt plagas gloria ducti, ferunt pudore alij, multi metu 183
pueri ne verberibus quidem a contẽplandis, perquirendiſq. rebus deterrentur 116
pueri victi debilitantur, animoſq. demittunt 115
pugiles caeleſtibus contuſi, ne ingemiſcunt quidem 181
pugiles cum feriunt adverſarium in iactandis caeleſtibus cur ingemiſcant 185
pugnare cum Deo-- neceſſitas ferendae condicionis humanae quaſi pugnare cum Deo prohibet 205
pugnaciſſime defendere eam ſententiam, quam quis adamarit 3
pulchritudo eſt apta membrorũ corporis figura cum coloris quaedam ſuavitate 223
pulchritudo ipſa propter ſe expetenda eſt, ſententia Peripateticorum 116
pulmentum—— mihi pulmentum, fames 263
pulvinaribus deorum, & epulis magiſtratuum fides praecinebãt 215
punctum eſt, quod nullam magnitudinem habet, &c. 25
punctum, κέντρον 145
pungit eos aliquid cum, illa unde habeant, recordantur 265
pungunt quaſi aculeis, interrogatiũculis anguſtis 94
pupugit—— ſi ignominia pupugit 211
purgarunt, & aperuerũt locũ 257
putamina iuglandũ-- inſtituit, ut candentibus iuglãdium putaminibus barbam ſibi & capillum adurerent 255
ποιότητας qualitates Graeci vocant: quod ipſum non eſt vulgi verbum ſed philoſophorum 38
pylades cum ſis, dices te eſſe Oreſtẽ, ut moriare pro amico? 72
pyrrho, Ariſto, Herillus, iamdudum abiecti 65
pyrrho & Ariſto oĩa exaequarũt 81
pyrrho virtute cõſtituta nihilomnino quod appetẽdũ ſit, relinquit 100
pyrrhonis, Ariſtonis, Herilli exploſae, eiectaeq. ſententiae 112
pythagoras cũ Phliuntẽ veniſſet, cũ Leonte principe Phliaſiorũ docte & copioſe quaedã diſſerint 242
pythagoras, & Aegyptum luſtravit & Perſarum magos adijt 123
pythagoras Graeciam, quae Magna dicta eſt, & privatim, & publicae praeſtantiſſimis & inſtitutis, & artibus exornavit 243
pythagoras, Pherecydis diſcipulus, opinionẽ de immortalitate aĩorũ maxime cõfirmavit: qui cũ regnãte Tarquinio in Italiã veniſſet, tenuit Magnã illã Graeciã, etc. 149

pythagoras, Plato, Democritus —— ab his uidemus propter diſcendi cupiditatem ultimas terras eſſe peragratas 117
pythagoras praeſtanti ſapientia, & nobilitate fuit in Italia, temporibus iiſdem, quibus L. Brutus patriam liberauit 214
pytaghorae doctrinam cum longe, lateq. flueret, permanauiſſe in ciuitatem R. putat Cicero 214
pythagorae ſummae ſapientiae uiſum eſt rebus nomina impoſuiße 152
pythageram, Democritum, Platonem ultimas terras luſtraße diſcendi cauſsa accepimus 227
pythagorei duo, quorum alterum mortis alterius uadem acceperat Dionyſius 256
pythagorei ex numeris, & mathematicorum uitiis proficiſci uoluit omnia 26
pythagoreorũ ueſtigia in Italia multa colligi poſſunt 214
pythius Apollo —— nec tamen quaſi Pythius Apollo, certa ut ſint, & fixa quae dixero 138

Q

QVa de re agetur 38
qua de re agatur —— acute in cauſſis uideat qua de re agatur 121
quaeſtio eſt appetitio cognitionis 8
quaeſtionis finis inuentio 8
quaeſtuoſa mercatura, & fructuoſa aratio quae dicatur 262
qualitates aliae principes, aliae ex his ortae 38
qualitas, ποιότης quid 38
quantum efficere poſſimus 53
quatenus —— natura rerum nobis dedit cognitionem finium, ut ulla in re ſtatuere poſſimus, quatenus 39
quati aegritudine, quati tempeſtate 193
quattuor capita, quae concludunt, nihil poſſe percipi 19
quattuor omnia gignentia corpora 145
quid enim? conſcendens nauem ſapiens, &c. 22
quid enim? de bello Punico agitur? 203
quid enim? fortem ne poßumus dicere Torquatum illum? 70
quid enim? ſummus dolor plures dies manere non poteſt? 74
quid enim? te ipſum digniſſimũ maioribus tuis uoluptas ne induxit, ut &c. 69
quid ergo? hoc pueri poßunt, uiri non poterunt? 179
quid ergo? iſtius uitii num noſtra culpa eſt? 20
quietẽ nimiam, & otium, & inertiam fugit ut quiſq. optime natus, inſtitutuſq. eſt 118
quietem ſempiternam nulla condicione poteſt animus pati 117
quietis temporibus 33
quincta illa non nominata magis, quã non intellecta natura 146
quincta natura ab Ariſtotele inducta 153
quinctum genus uacãs nomine, unde fit animus, adhibuit Ariſtoteles 140
q. Lutatii catuli innumerabiles 13
q. Maximus efferens filium conſularem 208
q. Metellus tres filios conſules uidit, e quibus unum etiam, & cenſorem, & triumphantem quartum praetorem, &c. 122
q. Pompeius callide improbus in foedere Numantino infitiando fuit 68
quorſum haec ſpectat oratio? 151
quot homines, tot ſententiae 48

R

RAbide —— omnia rabide appetentem cum inexplebili cupiditate 245
radiatus —— ſol radiatus 28
rapi in inuidiam 28
ratio, domina omnium, & regina, quae connixa per ſe, & progreſſa longius, fit perfecta uirtus 183
ratio, lux quaedam, lumenq. naturae 8
ratio noſtra tamquam in rate uehitur in mari immenſo 155
ratio quaerendi initium attulit, quae perfecit uirtutem 8
ratio quo modo imperet ei parti, quae parere debet 183
ratio —— uera ratio inuitat bene ſanos ad iuſtitiam, aequitatem, fidem, &c. 54
ratum habiturum, quod illi egerint 203
rauum —— mare mane rauum uidebatur 24
reapſe —— quod idem reapſe primũ eſt 113
recentiſſima quaeque ſunt correcta, & emendata maxime 36
recipere ferrum —— quis ferrum recipere iuſſus collum contraxit? 182
recipere ſe in portum —— quem in portum ſe recipiant, ſcire non poſſint 110
reconditiora —— a me quae in prõtu erant, dicta ſunt, a Lucullo reconditiora deſidero 4
recte facta ſola ponebat in nobis actionibus Zeno 40
rectae animi affectiones, uirtutes appellantur 182
rectis lineis ſurſum in caeleſtem locum ſubuolant ignea, & animalis natura 145
recuſare —— nullumq. recuſent nec ſupplicium, nec dolorem 245
recuſare —— nullum ſupplium recuſare 7
redamare 153
reddenda eſt terrae terra 205
redeat illuc, unde deflexit oratio 260
redeat, unde aberrauit oratio 257
redimere ſertis, & roſa 201
refero —— ſic ego nunc tibi refero, artem ſine ſcientia eße non poße 32
refellere ſine pertinacia, & refelli ſine iracundia parati ſumus 172
refero ad uos quem ſequar 29
referre omnia ad arbitrium ſuum, ſapientis eſt proprium 261
referri ad unam ſummam 110
reflantibus uentis reiici a portu 169
refugere oculi: corpus macie extabuit 197
regulus in poteſtate hoſtium uigiliis & inedia necatus eſt 122
reiecta Zenoni quae 40
relinquere praeſidium propter metum —— λιποταξίον 194
remedia morbis animorum a philoſophia adhibita 231
remigremus in noſtram domum 167
remigrare in domum ueterem e noua 36
remiſſione ſic urgetur animus, ut ſe nequeat extollere 185
remunerari te uolo quam ſimillimo munere 33
remus inflexus 6
remus infractus —— in remo ſentio non eße id, quod uidetur 18
repens cura —— ne me imparatum cura laceraret repens. 198
repens hoſtium aduentus magis aliquanto conturbat, quam expectatus 203
repentina feriunt uehementius 203
repentina omnia uidentur grauiora 197
reprehenſiones inter ſe differentiũ non

non ſint uituperande: maledicta, contumeliae, concertationeſq. in diſputando pertinaces, indignae mihi philoſophia uideri ſolent 49
repulſam non fert uir bonus a uano populo, ſed populus a uiro bono 254
res in negotiis gerendis pluſquam uerba poſſunt 1
res militaris —— in re militari cum uirtute Romani multum ualuerunt, tum plus etiam diſciplina 133
rem integram Lucullo totam ſeruari oportuit 4
rem male gerere propter temeritatem 194
re intellecta in uerborum uſu faciles eſſe debemus 88
res occultae, & ab ipſa natura inuolutae 36
res omnes conſeruatrices eſſe ſui natura 109
rerum publicarũ rectiones, genera, ſtatus, mutationes, leges etiam, et inſtituta, ac mores ciuitatũ a Peripateticis praeſcripti 104
reſecari nimia oportere, naturalia relinqui 231
reſecandas eſſe perturbationes, non penitus euellendas 227
reſonare mutum 75
reſpondent extrema primis, media utriſque, omnia omnibus 122
reſponderunt Graecorum gloriae Latini 133
retexere —— non poteſt dicere, niſi receperis illa 122
retinere morem —— qui mos a poſterioribus non eſſet retentus 57
retractare —— ſiue retractabis, ſiue properabis, al. retardabis 156
retractio —— ut ſine retractatione libere dicere auderent ſapientes eſſe ſemper beatiſſimos 161
reuertens multa aduerſa —— al. reuerens 155
reuocaui ſtudia, remiſſa temporibus, longo interuallo intermiſſa 131
reuocare hunc morem —— reuocauit morem Arceſilas 57
reuocare mentem a ſenſibus - magni ingenii eſt reuocare mentem a ſenſibus, & cogitationem a conſuetudine abducere 145
reuocaſſe tres primos uerſus Oreſtis Euripidis dicitur Socrates 232
reuolueris eodem 136
reuoluor ad patris ſententiam 32
reuoluitur, qua minime uult 6
rhetori quiduis licet 206
rhetoricam palmae ſimilem eſſe dicebat Zeno 60
riſus, & iocus comes uanitatis 70
riualitati ſimilis aemulatio 230
robur animi, & magnitudo, & omnium rerum humanarum contemptio 161
robuſtus animus, & excelſus 53
romani celeriter oratorem amplexi ſunt 134
romani cum Graecis comparantur 133
rota -- beatam uitam in rotam non adſcendere dicit Theophraſtus 247
rotunde -- apte, ac rotunde 94
rudem eſſe in noſtris poetis ac inertiſſimae ſegnitiae eſt, aut faſtigii delicatiſſimi 46
rudentibus apta fortuna 255
rumpere uincula carceris non oportet, leges enim uetant 155

S

Sacerdotes Deorum uacationem habent 27
ſacra Idaea —— nos ad ſacra Idaea concipienda optimum uirum delegimus, &c. 119
ſaepe eſt etiam ſub palliolo ſordido ſapientia 204
ſagax —— mentem, ut ita dicam, ſagacem 66
ſagaci, & bona mente quid eſt in homine melius? 257
ſalaminii Tropaei gloria 166
ſalebra —— haeret in ſalebra oratio 122
ſalebrae —— numquam in tantas ſalebras incidiſſes 64
ſamnis ſpurcus homo, &c. 182
ſanatus niſi ſit animus, finis miſeriarum nullus futurus eſt 193
ſancire militaris imperii diſciplinã dolore ſuo 51
ſanguen —— cui non refugiat timido ſanguen 113
ſani ii intelligendi ſunt, quorum mẽs motu, quaſi morbo, perturbata nullo ſit 192
ſanitas animi quando dicatur 223
ſanitas animorum in tranquillitate quadam poſita eſt 192
ſanitas quaedam animi eſt, quae et in inſipientem cadat 223
ſapere —— nihil generoſum ſapit, atque magnificum 49
ſapiens ab Epicuro ſemper beatus inducitur 55
ſapiens, & beatus cõfidere debet & ſibi, & ſuae uitae, & actae, & conſequenti 84
ſapiens, & bonus uir cum ſuffragiis praeteritur, populus a bono conſule potius, quam ille a uano populo repulſam fert 254
ſapiens multa ſequitur probabilia, non comprehenſa, neque percepta, neque aſſenſa, ſed ſimilia ueri 22
ſapiens non eſt e ſaxo ſculptus, aut e robore dolatus 23
ſapiens perturbationibus ſemper uacabit 86
ſapiens poſſit ne ſine decretis uitam agere 24
ſapiens —— ſtatuere, quis ſit ſapiens, uel maxime uidetur eſſe ſapientis 3
ſapiens Stoicus uult gerere, & adminiſtrare remp. uxorem adiungere, ex ea liberos procreare 91
ſapientis animus, cum talibus habitans, pernoctaſq. curis quali gaudio afficiatur 258
ſapiẽtis animus ſemper uacat uitio, numquam turgeſcit 30
ſapientis animum numquam neque cupiditate moueri, neque laetitia efferri, &c. 30
ſapientis eſt proprium, nihil cuius paenitere poſſit, facere, nihil inuitum, &c. 260
ſapientis ſaepe officium eſt, diſcedere a uita 89
ſapientis Stoici deſcriptio 92
ſapientem eſſe non poſſe, qui aut cognoſcendi eſſe initium ignoret, aut extremum expetendi 86
ſapientem nihil opinari, id eſt numquam aſſentiri rei falſae, uel incognitae 14
ſapientem nulli rei aſſentiri, demonſtratur 15
ſapientes ſolos reges, ſolos diuites, ſolos formoſos, &c. 30
ſapientia eſt conueniens actio 89
ſapientia eſt diuinarum, & humanarum rerum ſcientia, & cognitio, quae cauſſa cuiuſque ſit 231
ſapientia in tres partes diſtributa eſt 25
ſapiẽtia neque de ſe dubitare debet, neque de ſuis decretis 8
ſapientia non ipſa genuit hominem, ſed accepit a natura inchoatum 99
ſapientia non modo re antiqua, uerũ etiam nomine 242
ſapientia oculis corporis non cernitur, quam illa ardentes amores excitaret ſui, ſi uideretur 67
ſapientia praecipit, ſeipſam, ſi iuſſerit, ſapiens ut relinquat 90
ſapientia, ſanitas eſt animi 192
ſapientia ſemper eo cõtenta eſt, quod

od.ſt

adeſt 254
ſapientia ſi ſe ignorabit, ſapientia ſit, necne, non obtinebit nomen ſapientiae 7
ſapientia ſola nos a libidinum impetu, & formidinum terrore uindicat, &c. 53
ſapientia in ſe tota conuerſa eſt—— aduerſa 84
ſapientiae munus in hominis cultu eſt occupatum 98
ſapientiae ſtudium ante Laelij, & Scipionis aetatem fuiſſe cultum a Ro. 215
ſapientiam totius hominis cuſtodem, & procuratricem eße, naturae comitem, & adiutricem 96
ſardanapali epigramma ab Ariſtotele deriſum 76
ſardanapali, opulentiſſimi Syriae regis, error, & epitaphium 265
ſaturninus nihil habuit ueterum ſimile, L. Luculli inimicus 5
ſcholae--certae ſcholae ſunt de exſilio, &c, 210
ſcholas habere Graecorum more 135
ſciebam me genuiſſe mortalem—— Anaxagoras 105
ſcientia medicorum 53
ſcientia ſua cuiuſque artis eſt 112
ſcientia Zenoni, quod ita comprehenſum eſt, ut conuelli ratione non poßit 40
ſcientiae compotem, niſi ſapientem, eſſe neminem 32
ſcientiae eſt cognitionis amor in omnibus innatus 116
ſcientiam nuſquam eſſe, niſi in animi nominibus, atque rationibus 39
ſcientiam ſimilem pugno, cui manus altera ſit admota, ducebat Zeno 32
ſcintillulae uirtutum inſunt in pueris, e quibus accendi philoſophi ratio debet 115
ſcipio pontif. max. Tiberio Graccho leges pernitioſas rogante, priuatus, ut ſi conſul eßet, qui remp. ſaluam eſſe uellet, ſe ſequi iuſſit 229
ſcipioni magna gloria propoſita, ſi Hannibalem in Africam retraxiſset 68
ſcipiones in Hiſpania pro patria ceciderunt 160
ſculptus e ſaxo non eſt ſapiens, aut e robore dolatus 23
ſcutella dulciculae potionis 202
ſecernere a corpore animum, nequid quam aliud eſt, quam emori diſcere 155
ſecundus ad regium principatum 88
ſecundo populo philoſophiam uituperare licet 171
ſecundum naturam uiuere quomodo interpretentur 89
ſecundum naturam uiuere——id eſt earum rerum, quae ſunt ſecundũ naturam, quam plurima, & quã maxima adipiſci 98
ſecundum naturam uiuere, finis bonorum Academicis, & Peripateticis 65
ſecuritatem appello uacuitatem aegritudinis, in qua uita beata poſita eſt 251
ſeditioſi ciues ſolent aliquos ex antiquis claros uiros proferre, quos dicant fuiſſe populares, & eorum ſimiles eſſe uideantur 5
ſedulitas——mihi nihil ſane praeter ſedulitatem probat 48
ſeges ſpicis uberibus & crebris 123
ſemina innata uirtutum ingenijs noſtris, non ſinimus adoleſcere 191
ſenectus miſera uidetur quattuor ob caußas 117
ſenectus, ut cetera auferat, affert certe prudentiam 161
ſenſim, & pedetentim progrediens extenuatur dolor 204
ſenſus accipiens uoluptatem mouetur, & iucunditate quadam perfunditur 58
ſenſus in corpore nullus eſt, ſed ut phyſici, & medici docent, uiae quaſi quaedam ſunt ad oculos, ad aures, ad nares a ſede animi perforatae 147
ſenſus—— odioſum ſine ſenſu eſſe 160
ſenſus quid indicet 65
ſenſu indicari, uoluptatem eſſe expetendum, dolorem fugiendum 50
ſenſus, incorrupti, atq. integri teſtes 56
ſenſus—quamquam indicium oriatur a ſenſibus, non eſt tamen indicium ueritatis in ſenſibus 39
ſenſus——quidquid animo cernimus, id omne oritur a ſenſibus 55
ſenſus uera non uunciant 18
ſenſuum diſtributio 113
ſenſuum indicia, clara, & certa ſunt 6
ſenſibus fidem tribuebat Zeno 40
ſenſibus integris, & incorruptis contentam eſse debere naturam 6
ſenſibus plus tribuit Epicurus, quã nobis leges permittunt 65
ſenſus eße anguſtos, animos imbecillos, breuia curricula uitae dixerunt ueteres philoſophi 41
ſenſus eſſe obſcuros, & tenebricoſos 17
ſenſus ipſos aſsenſus eſse dicunt Stoici 24
ſenſus noſtros eſse imbecillos 18
ſenſus omnes eſse hebetes, & tardos arbitrantur Academici 39
ſententia antiquorum de ſummo bono 112
ſententiae philoſophorum tot et tam uariae de ſummo bono unde natae ſint 120
ſententiae ſex de ſummo bono, ſimplices duae ſine patrono, quattuor defenſae: iunctae, & duplices, tres 111
ſententiae uariae de ſummo bono, & tot quot eſse poſsunt 111
ſeptem ſapientes non ſuo, ſed populorum omnium ſuffragio nominati ſunt 58
ſeptem ſapientes, qui a Graecis σοφοὶ 242
ſepulcrum portus corporis 165
ſepulcra Calatini, Scipionum, Seruiliorum, &c. 137
ſepulcra - multa hic de humatione, & ſepultura 164
ſepulcrorum caerimonias magna cura coluerunt uiri maximis ingenijs praediti, & uiolatas inexplicabili religione ſanxerunt 141
ſequi ſe dicunt eorum inſtitutum 5
ſeries maiora nectens 6
ſerit arbores, quae alteri ſaeculo proſint, diligens agricola 142
ſermo intimus, cũ ipſe ſecum, caue turpe quidquam, &c. 184
ſerpunt anguiculi 115
ſeruilij Gemini 13
ſeruierunt multi e liberis ſerui facti, & bello capti 203
ſeſquimodij Q. Hortenſij ex ind. 204
ſeuocare animum a corpore, a re familiari, &c. 204
ſex Peducaei probitas, fides, & iuſtitia 68
ſi maxime uerum ſit, ad corpus omnia referre ſapientem, &c. 203
ſiſciens fallo 32
ſiderum omnium eodem, unde profecta ſunt, ad unum tempus reuerſio 76
ſignare——nihil ita ſignari in animis noſtris a uero poſse, quod non eodem modo poſſit a falſo 16
ſignis, tabulis pictis, melius fruuntur

tur tenues homines 265
ſillent tenui homines diutius Muſae quam ſolebant Varronis, 34
ſilenus —— fabella de Sileno a Mida capto 167
ſilice nati non ſumus 193
ſimile a baliſtis lapidum, & reliquis tormentis telorum 185
ſimile a catulo, qui iam appropinquat ut uideat 88
ſimile a cauſſis —— ut in cauſſis non ſemper utimur eodem ſtatu, &c. 211
ſimile a cultura uitium 100
ſimile a fame, ſitque depulſa cibo, & potione 51
ſimile a fidibus, ſeu neruis 107
ſimile a gubernatore nauem palearum, & nauem auri euertente, refellitur 107
ſimile a iactu talorũ — ita iacere talum, ut reſtat aſſiſtat 98
ſimile a lance in libra 10
ſimile a legibus, quae omnium ſalutem ſingulorum ſaluti anteponunt 90
ſimile a luce ſolis, quae lumen lucernae obſcurat; & a magnitudine maris Aegaei quod ſtillam mutiae interimit &c. 87
ſimile a maris tranquillitate 247
ſimile a medicis 211
ſimile a melle 85
ſimile a membris corporis humani 90
ſimile a membris, ſeu membrorum uſu 90
ſimile a membrorum figura corporis apta 223
ſimile a milite ignauo fugiente e proelio abiecto ſcuto 185
ſimile a morbis corporis 55
ſimile a morbis corporis, qui naſcuntur, cum ſanguis corruptus eſt, pituita redundat, aut bilis 220
ſimile a rege, & ijs, qui in aliquo honore ſunt 88
ſimile a ſcientia medicorum 53
ſimile a ſtellis in radio ſolis 120
ſimile a tauris, qui pro uitulis contra leones, ſumma ui, impetuq. contendunt 90
ſimile a theatro, & theatri locis 90
ſimile a tibicinibus 265
ſimile a uinis leuibus, quae nihil ualent in aqua 245
ſimile ab aceruo, qui conſtat ex ſui ſimilibus granis 252
ſimile ab aegro corpore 196
ſimile ab agris, qui nõ omnes ſunt fructiferi, etiam ſi colantur 173
ſimile ab arte gubernatoris 53
ſimile ab eo, qui grammaticum ſe profeſſus barbare loquatur, & ab eo, qui, cum ſe haberi muſicũ uelit, abſurde canat 173
ſimile ab ijs, qui demerſi ſunt in aqua 88
ſimile ab ijs, qui, niſi ſub nube, ſolem non ferunt 16
ſimile ab ijs, qui ferro uincti multos annos fuerunt 155
ſimile ab ijs, qui acribus oculis deficientem ſolem intuentur 155
ſimile ab ijs, qui ſunt merſi in aqua, & alijs, qui ad ſummam aquã appropinquant, & a catulis refellitur 105
ſimile ab hiſtrionis actione, & ſaltatoris motu 83
ſimile ab oculo conturbato 194
ſimile, & idem —— omnia eſſe ſui generis, nihil eſſe idem, quod ſit aliud 19
ſimiles non ſemper eſſe liberos parentum, aut nepotum auorum, neque animis, neque corporibus 157
ſimilia eſſe multa multorum, non eſt ſatis ad cognitionem tollendã 13
ſimilitudo hominum in corporum figura magis exſtat, quam in ingenijs 175
ſimilitudines geminorum, aut ſignorum anulis impreſſorum 13
ſimilitudines nemo neget eſſe, cum eae multis in rebus appareãt 13
ſimilitudines quaedam animi cum corpore 185
ſimonidis epigramma in Lacedaemonios, qui in Thermopylis occiderunt 163
ſimonidis memoria, Themiſtoclis, Cyneae 151
ſimplicia — uerſura 105
ſimul experrecti ſumus, uiſa illa cõtemnimus 13
ſimulacra humanarum uirtutum in beſtijs 77
ſinus —— in ſinum philoſophiae a primis temporibus nos uoluntas noſtra compulit 241
ſirenes apud Homerum ſcientiam Vlyſſi pollicentur 116
ſirenũ cantus quid ſignificent apud Homerum 116
ſiſyphus —— illud, quod Siſyphus uerſat ſaxum ſudans nitendo, neque proficit hilum 135
ſiſyphi, Vlyſſis prudentia 162
ſitientis uoluptas potu ſitim reſtinguentis, in motu eſt 59
ſitienter aliquid appetere 225
ſocietas, communicatio utilitatum, & ipſa caritas generis humani 119
ſocrates —— a Socrate haec omnis, quae eſt de uita, & moribus philoſophia, manauit 191
ſocrates ab apolline omnium ſapientiſſimus dictus —— al. iudicatus 36
ſocrates Archelaum Anaxagorae diſcipulum audierat 244
ſocrates de ſe ipſe detrahens in diſputatione plus tribuebat ijs, quos uolebat refellere 5
ſocrates de ſepultura quid ſenſerit 164
ſocratis dictum in pompa —— quã multo non deſidero 263
ſocrates, interrogatus, cuias eſſet, reſpondit ſe eſſe mundanum 266
ſocrates nihil affirmabat ipſe, refellebat alios, nihil ſe ſcire dicebat, niſi id ipſum 36
ſocrates parens philoſophiae iure dici poteſt 57
ſocrates perſuaſit Alcibiadi, eum nihil hominis eſſe 211
ſocrates —— philoſophiam ueterem a Socrate ortam Latinis litteris illuſtrare 34
ſocrates primus a rebus occultis, & ab ipſa natura inuolutis, auocauit philoſophiam, & ad uitam communem adduxit 36
ſocrates primus philoſophiam deuocauit e caelo, & in urbibus collocauit, &c. 244
ſocrates quibus rebus adductus nec patronum quaeſiuerit ad iudicium capitis, nec iudicibus ſupplex fuerit, &c. 155
ſocrates, quo melius cenaret, obſonabat ambulando famem 264
ſocrates, ſententiam ſuam tegere ſolitus, errore alios leuare, quid eſſet ſimillimum ueri, quaerere 244
ſocrates uitia naturae, ratione correxit 235
ſocrates utebatur diſſimulatione ea, quã Graeci εἰρωνείαν uocant, quam ait etiam in Africano fuiſſe Fannius 5
ſocrates —— uultus ſemper idem quem dicitur Xãthippe praedicare ſolita in uiro ſuo 198
ſocratis multiplex ratio diſputandi, rerumq. uarietas, & ingenij magnitudo, Platonis memoria, & litteris conſecrata eſt 244
ſocratis oratio, qua facit eum uſum apud iudices Plato iam morte multatum 162
ſocrati nihil uiſum eſt ſciri poſſe: excepit unũ tãtum, ſcire ſe nihil

ſe ſcire 17

ſocratica dubitatio de omnibus rebus, & nulla affirmatione adhibita, conſuetudo diſſerendi 37

ſocratica ratio contra alterius opinionem digerendi 135

ſol Democrito magnus uidetur, quippe homni erudito, in geometriaq. perfecto 49

ſol —— nihil poteſt ſole eße maius, quem Mathematici amplius duodeuiginti partibus maiorem eſſe, quem terram, confirmant 18

ſol nobis uidetur quaſi pedalis 18

ſol omnium temporum, & uiciſſitudinum moderator, & dux 154

ſol quantus Epicuro uideatur 27

ſol, qui tanta incitatione fertur, ut celeritas eius quanta ſit, ne cogitari quidem poſſit, tamen nobis ſtare uidetur 19

ſolis magnitudo obſcura eſt 28

ſolis magnitudo percipi non poteſt 28

ſolem deficientem acribus oculis intueri 155

ſolem pulſquam duodeuiginti partibus maiorem eße, quam terram, affirmant mathematici 28

ſolem, ut aiunt, nec occidentem umquam, nec orientem uiderint 62

ſole ipſo illuſtriora, et clariora ſunt 56

ſolatia, & fomenta ſummorum dolorum 186

ſolitudo, & uita ſine amicis, inſidiarum, & metus plena eſt 56

ſoliuagae beſtiae —— congregatae, opp. 250

ſollemne, & ſtatum ſacrifiium 167

ſollicitare naturam ſua ſede 52

ſollicitudo quid 219

ſolon —— non eſſe exſpectandum extremum uitae diem ſapienti, ut tum denique iudicetur beatus 92

ſolorum callum, mihi eſt calceamentum 262

ſomnus imago mortis, eamq. quotidie induis 161

ſomnus ſine uiſis ſomniorum placatiſſimam quietem afferens 162

ſomnum niſi requietem corporibus, & medicinam quandam laboris afferet, nobis contra naturam putaremus datum 117

ſonare inani uoce 67

ſonare — quid ſonet haec uox Voluptatis 58

ſoni uocis paucis litterarum notis terminati 152

ſontes olim ferro dimicabant 182

ſophiſmata contorta, & aculeata 17

ſophiſtae appellantur, qui oſtentationis, aut quaeſtus cauſa philoſophantur 17

ſophiſtae luſi a Socrate 57

ſophocles optime ſcripſit Electram 24

ſophoclis uerſus —— Nec uero tanta praeditus, &c. 209

σωφροσύνην licet temperantiam, moderationem modeſtiam, frugalitatem appellare 194

ſoritae —— captiſiſſimum genus interrrgationis —— quia aceruum efficiunt uno addito grano 12

ſoritae lubricus, & periculoſus locus 20

ſoritas quomodo frangat Chryſippus 20

ſorites —— ſorites ille, quo nihil eſt uitioſius 102

ſpartae pueri ad aram ſic uerberibus accipiuntur, ut multus e uiſceribus ſanguis exeat 179

ſpartiatae pueri nō ingemiſcunt uerberum dolore laniati 259

ſpartiatarum cobortatio ad proeliandum procedit ad modum, & ad tibiam 180

ſpecimen capi debet ex optima quaque natura 143

ſpectari rem oportet, non uerba 149

ſpecula naturae putat Epicurus pueros & beſtias 65

ſperare ſit ne prudentius, quā timere 159

ſpeuſippus, Ariſtoteles, Xenocrates, Platonis auditores, diſciplinā habuerunt ſatis copioſe, & eleganter conſtitutam 93

ſpeuſippus, ſororis Platonis filius, philoſophiae quaſi heres ab illo relictus 37

ſpherus bene in primis definiebat 229

ſpica —— cum fruges ad ſpicam ab herba perduxit 100

ſpinae diſſerendi 107

ſpinae partiendi, & definiendi 216

ſpinoſiora iſta, prius, ut confitear, me cogunt, quam ut aßentiar 123

ſponte —— ſua ui, ſua natura, ſua ſpōte laudabile 67

ſponte —— ſua ſponte laudabile 183

ſtabilire remp. euertere 105

ſtabilito, & fixo —— hoc igitur probe ſtabilito, & fixo 159

ſtare iudicio multitudinis non debemus 187

ſtare oportet in eo, quod ſit indicatum 53

ſtare ſuis iudicijs, ſapientis propriū eſt 261

ſtaſeas Neapolitanus 109

ſtaſeas Neapolitanus nobilis Peripateticus, doctor Piſonis 121

ſtatius in Synephebis —— ſerit arbores quae alteri ſaeculo proſint, agricola 142

ſtatuere quis ſit ſapiens uel maxime uidetur eße ſapientis 3

ſtatus animi quietus, & placatus 245

ſtellae in radio ſolis ne cernūtur quidem: ſic acceſſiones bonorum externorum uirtutum ſplendore extinguuntur 120

ſtilla muriae interit magnitudine maris Aegaei 87

ſtimuli doloris 187

ſtoici a Peripateticis, & Academicis ueteribus uerbis magis, quam ſententiis diſſentiunt 11

ſtoici aiunt aſperum, difficile, odioſum, contra naturam eſſe dolere, & cruciari 174

ſtoici artem inueniendi non attigerūt 95

ſtoici haruſpicum auſpicia, oracula, ſomnia, uaticinationes putant eſſe uera 24

ſtoici, Chryſippus, Diogenes, Antipater, Mneſarchus, Panaetius, Poſidonius 46

ſtoici concludunt ratiunculis, cur non ſit malum dolor: quaſi uero de uerbo, non de re laboretur 178

ſtoici, cum a Peripateticis, & Academicis omnia tranſtuliſſent, nominibus aliis eaſdem res ſecuti ſunt 112

ſtoici, cum de perturbationibus animi diſputatur, magnam partem in his partiendis, & definiendis occupati ſunt 216

ſtoici dicunt hunc mundum eſſe ſapientem, habet mentem, quae & ſe & ipſum fabricata ſit, & omnia moderetur, moueat, regat 26

ſtoici & ſapientem amaturum eſſe dicunt 236

ſtoici in Ariſtonem incidunt 107

ſtoici —— multa in Stoicos, quod a ueteribus Academicis deſciuer nt 97

ſtoici non tollunt rerum delectum, ne Ariſto. 88

ſtoici plurima uerba nouarunt 79

ſtoici —— quae dicunt Stoici praeclare

re inter ſe cohaerent 121
ſtoici, ——quae Stoici aſpera, reijcienda incommoda, Peripatetici mala dicunt, ſed parua, & exigua 121
ſtoici ſolēt breuiter adſtringere argumenta 193
ſtoici —— uerborum, quibus utuntur Stoici, gloria illis cum Pyrrhone, & Ariſtone, qui omnia exaequant, eſt communis 81
ſtoici uſuram nobis largiuntur, tamquam comitibus 156
ſtoicorum dumeta ——. cur orationem in tantas anguſtias, & in Stoicorū dumeta compellimus? 25
ſtoicorum paradoxa exagitantur 106
ſtoicorum ratio, & ſententia exponitur 81
ſtoicorum ſententia cum Peripateticorum ratione comparatur, & cōtenditur 87
ſtoicorum ſententia nullum poteſt aditum habere in urbem, in forum, in curiam 97
ſtoicorum ſubtile, uel ſpinoſum potius differendi genus 79
ſtoicis cum Peripateticis controuerſiam rerum non eſſe, ſed nominū 87
ſtoicis finis bonorum conſentire naturae, ideſt, e uirtute, ſeu honeſte uiuere 65
ſtoicis non uidetur optabilior uita beata, ſi ſit longa, quam ſi breuis 87
ſtoicis placet omnia peccata eſſe paria 29.
ſtoicos a Peripateticis non uerbis, ſed uniuerſa re, & tota ſentētia diſſentire 93
ſtrangura——forticulum ſe praebet Epicurus in torminibus, & ſtranguria ſua 183
ſtrato Lampſacenus dat deo immunitatem magni muneris 37
ſtrato, Theophraſti auditor, totum ſe ad inueſtigationem naturae contulit 39
ſtrato, Theophraſti diſcipulus, phyſicum ſe eſſe uoluit 110
ſtridorem ſecretum, cum acuitur, ſurdi non audiunt 269
ſtudet————cum accuſandi caſu ———illud ipſum, quod ſtudet, facere poſſit ornatius 109
ſtudia doctrinae —— multi cum eſſent in poteſtate hoſtium, aut tyrannorum, multi in cuſtodia, multi in exſulio dolorem ſuum doctrinae ſtudijs leuarunt 117
ſtudia, uel optimarum rerum, ſedata, & tranquilla eſſe debent 230
ſtultitia etſi adepta eſt, quod concupiuit, numquam ſe tamen ſatis conſecuturum putat 254
ſtultitiae ſtirpes altae ſunt 193
ſtultitiae proprium eſt, aliorum uitia cernere, obliuiſci ſuorum 209
ſtulti omnes inſaniunt ex ſententia Stoicorum 192
ſtultos omnes inſanire dicunt Stoici, & male olere omne coenum 229
ſtupor in corpore——immanitas in animo 193
ſtuprata per uim Lucretia a regis filio, ſeipſa interemit 70
ſuauis laborum praeteritorū memoria 76
ſubducatus cibus etbletae, Iouem Olympium implorabit 181
ſubducere fundamenta —— non intelligunt ſe rerum illarum pulchrarum fundamenta ſubducere 100
ſubducta utilitatis ratione 72
ſubductis uoluptatum calculis 69
ſubijcere——conferam tecum, quā cuique uerbo rem ſubijcias 107
ſubiectum infamiae nomen uoluptatis 59
ſubita maris tempeſtas, quam ante prouiſa, terret nauigantes uehementius 203
ſuggerere —— ſi me memoria forte deſecerit, tuum eſt, ut ſuggeras 66
ſuggeſtum——cum in communibus ſuggeſtis conſiſtere non auderet, concionari de turri alta ſolebat 249
ſumpſi mihi partes Philonis 33
ſumere ſpatium——ſpatium ſumamus ad cogitandum 93
ſumenda, non expetenda, bona corporis 97
ſumenda quae Zenoni 40
ſumma omnis philoſophiae ad beate uiuendum refertur 73
ſummus dolor breuis, inquit Epicurus 182
ſummum bonum eſſe uoluptatem ex ſententia Epicuri, & longa ea de re diſputatio 50
ſummum bonum eſt uiuere ſcientiam adhibentem earum rerum, quae natura eueniant, ſeligentem, quae ſunt ſecundum naturam: ſi qua contra naturam ſint reijcientem: ideſt conuenienter, congruenterq. naturae uiuere 84
ſummum bonum non poteſt in ſola uirtute poni, niſi ſit aliquod animal, quod totum ex mente cōſtet 98
ſummum bonum——omnis ratio uitae definitione ſummi boni continetur 29
ſummum bonum———philoſophorum uariae de ſummo bono ſententiae, & tot, quot eſſe poſſunt 111
ſummum, quo nihil ſuperius 182
ſummum bonum——ſententia antiquorum de ſummo bono 112
ſummum bonum ſi ignoretur, uiuendi rationem ignorari neceſſe eſt 110
ſummo bono conſtituto in philoſophia, conſtituta ſunt omnia 110
ſupellex philoſophiae pluris aeſtimanda, quam reliquorum poſſeſſiones 123
ſupera, atque caeleſtia 26
ſuperare——de eo, quōd ipſis ſuperat, aliis gratificari uolunt 115
ſuperbum, non reſpondere, ſi habeas quod liqueat 12
ſuperſtitio muliebris 209
ſuperſtitio ——ſuperſtitione qui eſt imbutus, quietus eſſe numquam poteſt 55
ſurdus non audit ſtridorem ſerrae, cum acuitur 269
ſurditas——in ſurditate nihil eſt mali 268
ſurdus eſt quiſque in ea lingua, quā non intelligit 269
ſus — animus datus eſt illi pecudi pro ſale, ne putiſceret 115
ſus mineruam 37
ſuſcipere——caſus ultimus, quē propter fidem, conſtantiamq. ſuſceperat 69
ſuſcipere miſeriam uoluntariam 199
ſuſcipere uigilias ſolemus agendi aliquid, diſcendiq. cauſſa prope contra naturam 117
ſuſceptio laborum, dolorumq. multorum, recti, honeſtiq. cauſſa 37

ſuſpeximus aſtra tum ea, quae ſunt infixa certis locis, tum illa non re, ſed uocabulo errantia 152
ſuſpicere —— piſces ſuſpices nos nõ poſſunt 18
ſuſtinere aſſenſionem 41
ſuſtinere aßenſus ſapientem dupliciter dicitur 23
ſuſtinere cauſam —— ſed ſuperiorum temporum fortuna reip. cauſam ſuſtineat 33
ſuſtinere culpam —— Scipio Caſſiae legis culpam ſuſtinet 39
ſuſtinere equos priuſquam ad finem ueniat, callidi agitatoris eſt 20
ſuſtinere —— exſpectabam omnino iamdiu, meq. ſuſtinebam 33
ſuſtinere firme ſuos aſſenſus 84
ſuſtinere —— hoc illud eſt, quod Theophraſtus ſuſtinere non potuit 247
ſuſtinere ſe ab omni aſſenſu ſapientem 12
ſuſtinenda eſt aßenſio, ne praecipitet ſi temere proceſſerit 16
ſuus —— ſemper eſſe poterit in diſputando ſuus 95
ſuxiſſe errorem cum lacte nutricis uidemur 191
συγκατάθεσις, aßenſio, ſeu approbatio 10
ſylla trium peſtiferorum uitiorum, luxuriae, auaritiae, crudelitatis magiſter fuit 92
ſyllabatim —— ſyllabatim iſta dixerit 26
ſynephebi Caecilij 46
ſynephebi Menandri 74
ſyracuſanae menſae 74
ſyracuſarum pulchritudo, & opes 254
ſyro, & Philodamus, Epicurei 78

T

T*Abellis obſignatis mecum agi* 249
tabeſcere moleſtijs 225
tabificae mentis perturbationes aegritudo, & metus 224
tactus intimus —— ea ſe ſola percipere dicunt Cyrenei, quae tactu intimo ſentiant, ut dolorem, & uoluptatem 17
tactus interior —— in quo Cyrenaici ſolo putant eſſe ueri iudicium 6
talpa num deſideret lumen 18
talus rectus cadens, rectus aſſiſtens 89
tamen in iſta prauitate perſtabis? 8
tantalus mento ſummam aquam attingens, ſibi enectus 135
tantalo ſaxum impendens apud inferos quid ſignificet 224
tardis mentibus uirtus non facile committitur 257
tarquinius impudens, qui bellum gererêt cum ijs, qui eius non tulerunt ſuperbiam —— is Camas ſe contuliſſe dicitur, inq. ea urbe ſenio, & aegritudine confectus 197
telamon —— ego cum genui, moriturum ſciui 205
telamon —— Hiccine eſt Telamon, cuius ob os Graij ora obuertebãt ſua? 200
τέλος, extremum, ultimum, ſummum, finis 84
τέλος Graeci uocant, quod Latini ſummum, uel ultimum, uel extremum 52
temperauerunt remp. melioribus et inſtitutis, & legibus Romani, quam Graeci 133
temperantem Graeci σώφρονα uocant 194
temperantia difficilis eſt in eo, quod ſemel admiſſum coerceri, reprimiq. non poteſt 45
temperantia in praetermittendis uoluptatibus cenitur 120
temperantia moderatrix omnium commotionem 151
temperantia non ſinit nos immoderate facere quidquam 179
temperantia cedat appetitiones, & efficit, ut hae rectae rationi pareant 219
tempeſtiua multa mihi ad mortem fuerunt 166
temporum commutationes quadripertitae 154
tenet ſuum illud ad extremum, nihil ut affirmet 163
tenemus quaedam animo comprehenſe, quaedam ſenſibus 6
tenebimus inſtitutum, nulliſq. unius diſciplinae legibus adſtricti, &c. 216
tenere, & ſeruare id, quod ſtatueris 56
teneri ſtudio philoſophiae 35
tenendum eſt igitur, nihil curandum eſſe poſt mortem 165
tentarem Agamemnonis, Vlyſſis, Siſyphi prudentiam 162
terentianus Chremes non inhumanus, qui nouum uicinum non uult fodere, aut arare, &c. 23
terentius ipſe puniens; id eſt ἑαυτὸν τιμωρούμενος 207
terentius —— ut ille apud Terentium, qui decreuit tantiſper ſe minus iniuriae ſuo nato facere, dum fiat miſer 113
terentij uerſus in Adelphis 198
terminari —— ijſdem ut finibus nomen ſuum, quibus uita, terminaretur 143
terminatio rerum expetendarum 112
termini —— contentio eſt inter Stoicos, & ueteres Academ. non de terminis, ſed de tota poſſeſſione 29
terrane penitus defixa ſit quaſi radicibus ſuis haereat, an media pendeat 27
terram in medio mundi ſitam ad uniuerſi caeli complexum quaſi puncti inſtar obtinere 145
terram moueri putabat Nicetas Syracuſius 34
terror quid 216
terrorem, pallor, & tremor, & dentium crepitus 219
teſtamenta, con ſequitur commendationeſq. morientium unde natae 90
teſtis arbitrari ſe dicebat etiam id, quod uidiſſet 32
teſtes —— aut hot teſt um ſatis eſt, aut neſcio quid ſatis ſit 69
thales, unus e ſeptem, cui ſex reliquos conceſſiße primas ferunt, ex aqua dixit conſtare omnia 26
theatrum commune quidem eſt, loca autem ſingulorum ſunt eorum, a quibus ſunt occupata 91
theatrum uirtuti nullum conſcientia maius eſt 187
temiſtocles aliquot ante annis, cum in epulis recuſaſſet lyram, habitus eſt indoctior 134
themiſtocles, cum ei Simonides, aut quis alius artem memoriae pollĩceretur, Obliuionis (inquit) mallem, nam memini etiam, quae nolo: obliuiſci non poſſum, quae uolo 76
themiſtocles noctu in publico ambulabat, & dicebat ſe Miltiadis trophaeis e ſomno excitari 227

themi-

themiſtocles pollenti cuidam ſe artẽ ei memoriae traditurum, reſpondit ſe obliuiſci malle diſcere 1

themiſtoclis Graeciae principis memoria 1

theodori nihil ĩtereſt, humi ne an ſublime putreſcat 163

theodorus philoſophus Cyrenaeus 163

theodori Lyſimacho dictum —— magnum uero effeciſti, ſi cantharidis uim conſecutus es 269

theophraſtus elegantiſſimus omniũ philoſophorum, & eruditiſſimus 247

theophraſtus, interitum deplorans Calliſthenis ſodalis ſui, rebus Alexandri proſperis augur 195

theophraſtus moriens accuſaſſe naturam dicitur, quod ceruis, & cornicibus uitam diuturnam, quorũ id nihil interſuiſſet, tam exiguam uitam dediſſet hominibus, &c. 208

theophraſtus multa contra eos, qui in una uirtute omnia ponunt, diſerte, copioſeq. dicit 30

theophraſtus non eſt auſus clare, & ample loqui, cũ humiliter, demiſſeq. ſentiret 247

theophraſtus omnium ſtirpium naturas, omniumque fere rerum, quae e terra gignerentur, cauſſas atque rationes perſecutus eſt —— multa ibidem de Theophraſto 110

theophraſtus reprehenditur 249

theophraſtus ſpoliauit uirtutem ſuo decore, imbecillamque reddidit, quod negauit in ea ſola poſitum eſſe beate uiuere 39

theophraſtus tractat locos ab Ariſtotele ante tractatos 53

theophraſtus uir, & oratione ſuauis, & ita moderatus, ut probitatem, & ingenuitatem quandam praeſe ferat, uehementius quam Ariſtoteles fregit ueteris diſciplinae Academicae auctoritatem 39

theophraſti de beata uita liber 110

theramenes coniectus in carcerem triginta tyrannorum iuſſu non miſerabiliter emoritur 161

theſeus apud Euripidem 196

theſeus Marothonij tauri cornua non iratus comprehendit 229

thyeſta Tantalo prognatus, Pelope natus 197

thyeſtes exſecratur apud Ennium, ut naufragio pereat Atreus 165

tibia —— canebant ad tibiã clariorũ uirorum laudes, atque uirtutes 215

tibicines, ĳque, qui fidibus utuntur, ſuo, non multitudinis arbitrio cãtus, numeroſque moderantur 265

timagoras Epicureus negat ſibi umquam, cum oculum torſiſſet, duas ex lucerna flammulas eſſe uiſas 18

timiditas ex rebus, non ex uocabulis naſcitur 102

timonis odium generis humani 24

timor quid 219

timotheus clarus homo Athenis, & princeps ciuitatis, cum cenaſſet apud Platonem, uidiſſetq. eum poſtridie, Veſtrae quidem cenae, inquit, non ſolum in praeſenti, ſed etiam poſtero die iucundae ſunt 164

tireſiam augurem, & ſapientem, numquam inducunt poetae deplorantem caecitatem ſuam 268

titillare ſenſus 52

titillarentur ſenſus uoluptate 202

titillans dulcedo corporis 79

tolerabilia ſunt, quae tolerant, & ferunt ceteri 204

tollere manus —— uehementer admirans, ut etiam manus ſaepe tolleret 15

tollere rerum omnium delectum 81

tori lacertorum 176

tormenta uaria fortunae 241

torminoſi 212

torquatus cum Gallo apud Anienum depugnauit prouocatus, & ex eius ſpolĳs ſibi & torquem, & cognomen induit 70

torquatus, qui primus hoc nomen inuenit, non detraxit hoſti torquem illum, ut aliquam ex eo perciperet uoluptatem: quod uero ſecuti filium percuſſit, priuauit ſe etiam multis uoluptatibus 49

torquatum illum, qui hoc cognomen inuenit, non putat Cicero iratum Gallo detraxiſſe 228

torqueri equuleo 122

torqueri grauiſſimis animi doloribus 53

tortuoſum genus diſputandi 22

tortuoſum —— nec enim in Torquati ſermone quidquam implicatum, aut tortuoſum fuit 79

toto pectore, ut dicitur, cogitare 186

trabea comicus poeta 234

tractare accuratius 34

tranquillare —— iuſtitia ſemper alit aliquid tum ui ſua, atque natura, quod tranquillet animos, tum ſpe, &c. 54

tranquillitas maris intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commouente 245

tranſuerſum, ut aiunt, digitum ab illa regula diſcedere non licet 14

trauectio Acheruntis —— num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, trauectio Acheruntis 135

tres ſolas eſſe ſententias de finibus bonorum, & malorum, quae defendi poſſunt 30

tria in rerum natura, in dolore eſſe, in uoluptate, in neutro 60

tribuamus aliquid ualetudini 169

tribuere gratiam —— non ſatis magnam tribuunt inuentoribus gratiam 96

tribunum aliquem cenſeo adeant: a me iſtam exceptionem numquã impetrabunt 22

tripertita ratio bonorum ab Academicis inducta 37

triplex animi fetus 257

triuimus ſatis hoc uerbum heſterno ſermone 6

troilus minus ſaepe lacrymauit, quam Priamus 161

triphonius, & Agamedes 167

trudi ad mortem non uidebatur Socrates, ſed ad caelum adſcendere 155

tubuli nomen cui odioſum non eſt? 119

tumor in animo reſedit 197

tumor —— manus num recte affecta eſt, cum in timore eſt? 195

turpe —— nihil eſt malum, niſi quod turpe, & uitioſum eſt 178

turpitudo peius eſt, quam dolor 178

turtures & curſu, & peregrinatione lactantur 77

tyndariadae fratres, adiutores populi R. in proelijs 141

V

VAcillare—quo loco uidetur quibuſdam ſtabilitas amicitiae uacillare 56
uariari, non augeri uoluptatem 59
uariari uoluptas, diſtinguiq. poteſt, augeri non poteſt 52
uarices ſecabantur C. Mario 180
uarietas proprie iu diſparibus coloribus dicitur, ſed transfertur in multa diſparia: uarium poema, uaria oratio, uarij mores, uaria fortuna, uoluptas uaria 59
uarronis laus, ex ſcriptis 35
uarrones—nos uarrones ſtupemus 71
uas ſactus eſt alter eius ſiſtendi 5
uadem mortis alterius, alterum ac ceperat 256
uadem te ad mortem tyranno dabis pro amico 72
uehi in tale—tamquam in rate uehi in mari immenſo 155
uela facere -- utrum mauis, nos ſtatim uela facere, an quaſi e portu egredientes paullulum remigrare 216
uelis paſſis ad portum peruehi 169
uelis, ut ita dicam, remiſq. fugienda aegritudo eſt 197
uenatores pernoctant in niue, in mõtibus uri ſe patiuntur 181
uendibilis oratio 50
uendibiliora ſunt, quae de iure ciuili quaeruntur, quam quae de ſapientia 47
uenire in certamen alicuius 120
uenire in conſpectum ſuum uetuit 49
uenire in controuerſia—quae in controuerſia ueniunt, de ijs, ſi placet, diſſeramus 97
uenire in odium, ne in odium ueniam 72
ueniſſe uidetur ad exitum quaeſtio 89
uentura breui tempore ad nihilum uidetur 172
uerbum e uerbo 5
uerba—facta—quid uerba audiam, cum facta uideam 202
uerba illuſtria, & declarantia, quod uult is, qui loquitur 86
uerba nobis parcenda ſunt 79
uerba ſunt cuiuſque artis ſua 38
uerbis quam uſitatiſſimis, & quam maxime aptis, id eſt rem declarantibus, utendum 103
ueritatis luce nihil dulcius 9
ueritatem in profundo eſſe demerſam dixit Democritus 41
ueritatem in profundo abſtruſit natura, ut ait Democritus 9
ueritum—quos non eſt ueritum 65
uerſare—huc et illuc Torquate uos uerſeris licet 75
uerſare—id quaeris, inquam: in quo utrum reſpondero, uerſes te huc atque illuc neceſſe eſt 122
uerſare uerba 103
uerſatur interdum in magnis negotijs 63
uerſatus—quid eſt enim aliud eſſe uerſutum 68
uerum—inſatiabilis ineſt in mentibus noſtris cupiditas ueri uidendi 147
uerum indicium multitudinis de bonis, magis laudandum, quam illi ob eam rem beate 166
uerum—nec enim uerum eſſe diſputare cum iis, qui nihil probarent, &c. 5
uerum—rectum, & uerum, ut eos, qui nobis cariſſimi eſſe debeant, aeque ac noſmetipſos amemus 209
ueri, & falſi nota ſublata, uiſa nullam fidem habebunt 14
ueri inueniendi cupiditatem homini ingenuit natura 66
uera—plura uera diſcrepantia eſſe non poſſunt 25
ueſci iis rebus, quae dulcem motum afferunt ſenſibus 59
ueſci paraciſſimis uoluptatibus 118
ueſtigium ponere—quacumque ingredimur, in aliquam hiſtoriam ueſtigium ponimus 109
ueſtigia in mente ſignatarum rerum 152
ueteranus miles haec facere poterit: doctus uir, & ſapiens non poterit 181
uiae, quae ad quietem, & tranquillitatem ferunt 53
uiciſſitudines dierum, atque noctiũ, commutationeſq. temporum quadripartitae ad maturitatem frugum, &c. captae 154
uidebat in litteris Cn. Auſidius caecus 267
uideamus aliquid tibi -- aliquid uideamus & tibi 201
uidere—quidam mille, & octoginta ſtadia quod abeſſet, uidebat 18
uideri indices quae irati cognouiſſent, non ea eſſe facta, ſed uideri pronunciabant 32
uideri - pronunciauit eum non talẽ fuiſſe uideri in imperio, quales eius maiores fuiſſent 49
uiſio & ſpecies falſa 182
uiſus Homerus abeſſe poeta- Ennius 13
uiſum a Zenone quomodo definitum 6
uiſum impreſſum, & ſignatum, & effectum ex eo, quod eſt, ſicut eſt, percipi poteſt ex ſententia Zenonis 17
uiſum omne, quod ſit a uero, tale eſſe, quale etiam a falſo poſſit eſſe 11
uiſum uerum percipi non poteſt, ſi eſſet tale, uel falſum 17
uiſa -- diſputatio de uiſis 10
uiſa dormientium, uinolentorum, furioſorum imbecilliora ſunt, quam uigilantium, ſiccorum, ſanorum 20
uiſa falſa percipi non poſſe conſtat inter omnes 11
uiſa poſſitne aliqua notio diſcernere 8
uiſa primo ſenſus pellunt: deinde appetitio ab his pulſa ſequitur 9
uiſa quaedã probabilia relicta ſunt ſapienti, quibus ad actionem excitetur 23
uiſa quaedam mitti a Deo 12
uiſa ſomniorum 162
uiſa uera, & uiſa falſa—inter uiſa uera, & falſa ad animi aſſenſum nihil intereſt 18
uiſorum duo ſunt genera Carneadi 22
uiſorum inanium una depulſio eſt 12
uiſis, inter quae nihil intereſt, communiter abrogatur fides 10
uiſis nocturnis mouebantur 142
uincam animum, cuique aſſentiar, diligam 28
uictus tenuis, & parci commoda 164
uincula iuris hominum inter homines 90
uindicauit me breuitas temporis a magnitudine doloris, ante paene quam ueneris 182

uin-

uindicare —— quem fortitudo, ab aegritutudine, & a metu uindicat 251
uinolenti quae faciunt, non eadē approbatione faciunt, qua ſobrij 13
uir bonus ſtatuit omnem cruciatum perferre, intolerabili dolore lacerari potius, quam aut officium prodat, aut fidem 7
uir —— tulit dolorem ut uir 184
uiri maxime propria eſt fortitudo 182
uirginali more ploratum edere 176
uiriditas —— quamdiu malum, quod acciderit, habeat quandam uiriditatem, tamdiu appelletur recens 214
uiritim diuidere mea bona nolim tibi Gracche liceat: ſed ſi facias, partem petam 204
uirtus a uiro appellata 182
uirtus ad beate uiuendum ſe ipſa cōtenta eſt, magnifice tamquam ex oraculo editur a Zenone 121
uirtus —— antiqua philoſophia ſenſit in una uirtute eſſe poſitam beatam uitam, non tamen beatiſſimam, niſi adiungerentur, & corporis, & cetera bona 37
uirtus conſtitui non poteſt, niſi ea, quae ſunt prima naturae, ut ad ſummam pertinentia, tenebit 100
uirtus eſt affectio animi, conſtans, cōueniensque laudabiles efficiens eos, in quibus eſt, & ipſa per ſe ſua ſponte, ſeparata etiam utilitate laudabilis 224
uirtus eſt rationis abſolutio 115
uirtus eſt ratio confirmata quaerēdo 8
uirtus in homine altiſſimum locum, & maxime excellentem tenet 100
uirtus ita magnam uim obtinet in rebus humanis, ut reliquas omnes obruat 123
uirtus perfectio rationis eſt 98
uirtus nomen a uiris mutuata eſt 182
uirtus perfectio naturae, omnium rerum, quae ſunt in animo poſita in optima 36
uirtus quaeſita eſt, non quae relinqueret naturam, ſed quae tueretur 100
uirtus ſatisne poſſit ad beate uiuendum 244
uirtus ſemper libera, ſemper inuicta 253
uirtus ſtabilitatem, firmitatem, conſtantiam totius uitae complectitur: quod non faciunt artes 88
uirtus ſola ſi adſit, uitamne efficiat beatam 121
uirtus tardis mentibus non facile cōmittitur 257
uirtutis adipiſcendae cauſſa philoſophia quaeſita eſt 202
uirtutis aeſtimatio opportunitate, nō ſpatio iudicatur 88
uirtus amplitudinem quaſi in altera librae lance ponere 123
uitrtus, & beate uitae ſerius lumē apparet 118
uirtus ipſius non debet eſſe uehemētio appetitus 232
uirtus proprium eſt, earum rerum, quae ſecundum naturam ſunt, habere delectum 83
uirtutis proſopopoeia 183
uirtutis uim eſſe tantam, ut omnia ſi ex altera partem ponantur quidem 123
uirtutem ad beate uiuendum ſeipſa eſſe contentam, Bruto admodum placet 241
uirtutem qui unam fatetur ſe non habere, nullam habet 179
uirtutem ſatis habere ad uitam beatam praeſidij, quaecumque diſſentientium philoſophorum ſententia de finibus ſit 261
uirtutem ſe ipſa cōtentam ad bene, beateq. uiuendum, nec extrinſecus religatam pendere 200
uirtutes eſſe non poſſunt, niſi erunt gratuitae 31
uirtutes —— in uirtutibus ſolis ineſſe ſcientiam 7
uirtutes ita copulatae, connexaeque ſunt, ut omnes omnium perturpes ſint, nec alia ab alia poſſit ſeparari 120
uirtutes niſi uoluptatem efficerent, nemo eas laudabiles, aut expetendas arbitraretur 53
uirtutes non creſcunt, nec uitia, Stoicorum ſententia, fundantur tamen, & dilatantur 88
uirtutes omnes inter ſe nexae ſunt, & ligatae ſunt 194
uirtutes, retae animi affectiones 182
uirtutes ſine beata uita cohaerere non poſſunt, nec ulla ſine uirtutibus 206
uirtutes —— uirtutum cognitio maxime confirmat percipi, & comprehendi multa poſſe 7
uirtutes uoluntariae, ut prudentia, temperantia, fortitudo, iuſtitia, &c. 113
uirtutum cupiditas innata in nobis 66
uirtutum mentis duo genera 113
uita beata dabit ſe in tormenta 98
uita beata ſemel ſuſcepta, tā permanet, quam ipſa illa effectrix beatae uitae ſapientia, neque expectat ultimum tempus aetatis 73
uita beata recte dici poteſt, non ſolum ſi undique referta bonis eſt, ſed ſi multo maiore, & grauiore ex parte bona propendent 262
uita ea expetitur, quae ſit animi, corporiſq. expleta uirtutibus 114
uita —— haec uita, mors eſt 156
uita hominum, ſimul, & mercatus is, qui habetur maximo ludorū apparatu totius Graeciae celebritate 242
uita inhonorata, & ingloria 207
uita —— non eſt manendum in uita ijs, qui uirtute fruuntur, cum res poſtulet 89
uita occupata, & militaris 171
uita omnibus metenda 205
uita ſapientis, quot, quantiſq. gaudijs referta ſit 258
uitam beatam in una uirtute eſſe poſitam ſentit omnis illa antiqua philoſophia, nec tamen beatiſſimam, niſi adiungerētur, & corporis, & cetera ad uirtutis uſum idonea bona 37
uitam beatam in rotam nō adſcendere dicit Theophr. in libro, quem ſcripſit de uita beata 247
uitā regit fortuna, non ſapientia Theoph. 247
uitis cultura —— circumcidere, amputare, erigere, extollere, adminiculari 115
uites laetificae pampinis pubeſcunt 154
uitioſitas, quam Graeci κακίαν appellant 224
uitioſitas quid 223
uitium corporis, cum partes corporis inter ſe diſſident 222
uitium eo ipſo nominatum: quod uituperabile ſit 87
uitia, affectiones ſunt manentes 222
uitia aliorum cernere, obliuiſci ſuorum, proprium ſtultitiae eſt 209
uitia ſi ſunt in poteſtate, eſt & uirtus 10
uiuere uitem, & mori dicimus 115
uiuorum memini — prouerbiū 118

ulti-

ultimum,ſeu extremum omnium appetendorum, ductum a prima cōmendatione naturae, &c. 115
ulyſſes ſapientiſſimus Graeciae, ſaucius non nimis lamentatur in Niptris, uel modice potius 5
ulyſſem non eſt probabile cantiunculis Sirenum irretitum, ac detentum fuiſſe 117
umbra—umbra quaedam eſt boneſtum Stoicorum 55
umbrae—pictores multa uident in umbris,& in eminentia, quae nos non uidemus 6
umbratilis uita— eum ad uitam umbratilem, & delicatam acceſſerunt etiam poetae, neruos omnes uirtutis elidunt 177
unguiculorum omnium integritas 5
ungulis omnibus contentioni uocis aſſeruire 185
uocabulorum nouitas in omni arte neceſſaria eſt 79
uolat aetas 156
uolucres— uidemus in uolucrum genere nonnulla indicia pietatis, cognitionem,memoriam, in multis etiam diſciplinam 77
uoluptaria quae habeatur diſciplina, quam grauis,quam continens, quam ſeuera ſit, ex ſententia Epicuri 51
uoluntate, & iudicio ſuſcipitur aegritudo 207
uoluptas corporis fluit, & prima quaeque auolat 76
uoluptas eorum,qui ſe ad ſtudia doctrinae contulerunt 118
uoluptas eſt iucundus motus, quo ſenſus hilarentur,Graece ἡδονὴ 58
uoluptas eſt id omne,quo gaudemus ex ſententia Epicuri 51
uoluptas geſtiens, ideſt praeter modum elata laetitia opinione praeſentis magni alicuius boni 196
uoluptas in animo uitioſa res, Stoicorum ſententia; qui eam ſic definiunt,ſublationem animi ſine ratione, opinantis ſe magno bono frui 59
uoluptas non explet bona naturae 116
uoluptas paſſerib. omnibus nota eſt 71
uoluptas, quae permulcet ſenſum, pellit animum 65
uoluptas quid ſit, quaeritur 58
uoluptas ſemouenda eſt a diſputatione de ſummo bono, quoniam ad maiora nati ſumus 111
uoluptas ſtans, uoluptas mouens 64
uoluptas ſuauiter ſenſibus noſtris blanditur 31
uoluptati duae res ſubijciuntur, laetitia in animo, commotio ſuauis iucunditatis in corpore 59
uoluptati praeponendae uires, ualetudo, uelocitas, pulchritudo 77
uoluptati ſubiecta quae 219
uoluptatem animi nimiam, &c.Trabea 59
uoluptatem animi nimiam ſummum eſſe errorem arbitratur Trabea 224
uoluptatem, & dolorem non eſſe fines,ad quos omnia referēda ſint, quae fugiamus, & quae ſequamur 49
uoluptatem hanc ſentiunt omnes, quam,&c. 58
uoluptatem in uirtutum concilium adducere,quaſi meretricē in matronarum coetum 59
uoluptatē quam ſequatur Epicurus 51
uoluptatem quamobrem accuſent homines,quamobrem dolorem laudent 50
uoluptates ceterae habitant in ipſis ſenſibus: quae autem adſpectu percipiuntur, eae non uerſantur in oculorum ulla iucunditate 267
uoluptates, & dolores animi maiores ſunt, quam corporis, quia triū temporum particeps animus ſit 77
uoluptates obſcenas,faciles communes,in medio ſitas 263
uoluptates omittendae maiorum uoluptatum adipiſcendarum cauſſa: dolores ſuſcipiendi maiorum dolorum effugiendorum gratia 51
uoluptates omnes, & iucunda omnia, deſiderijs condiuntur 263
uoluptates praeteritae non poſſunt ſedare mala praeſentia 259
uox in philoſophia nulla eſt emiſſa clarior,quam haec, in uirtute ſatis eſſe magnam uim ad beate uiuendum 246
uox inhumana eorum,qui negant ſe recuſare,quo minus ipſis mortuis terrarum omnium deflagratio cō ſequatur 90
urgent, & nihil remittunt 107
uſuram nobis largiuntur Stoici tanquam cornicibus: diu manſuros aiunt animos, ſemper negant 156
uſuram uitae dedit natura,tamquā pecunia, nulla praeſtituta die 161
uſus diſciplina,indocilis 1
uſu recepta nomina quaedam Graeca 50
ut—acuti, ut Siculi 137
utinam ne in nemore 46
uulcanijs armis tectus 180
uultus a mente fingitur 198
uultus hilaris, atque laetus 163

X

XEnocrates,Platonis auditor, animi figuram, & quaſi corpus negauit eſſe, uerum numerū dixit eſſe 139
xenocrates animum putat eſſe, ſine ullo corpore 27
xenocrates Chalcedonius Platonis diſcipulus 37
xenocrates, & ſuperiores animum corporis eſſe expertem dixerunt 40
xenocrates exaggerabat uirtutem: cetera extenuabat, & abijciebat 253
xenocrates quinquaginta talenta ab Alexandro miſſa recuſauit, triginta tantum minas accepit, ne uideretur aſpernari regis liberalitatem 263
xenocratis libri ſunt de ratione loquendi multi, & multum probatis 319
xenophanes ait habitari in Luna, &c. 219
xenophanes dixit unum eſſe omnia 26
xenophontis Socrati dictum. 187
xerxes, Helleſponto uincto, Athone perfoſſo, maria ambulauit, terram nauigauit 77
xerxes praemium propoſuit ei, qui eo inueniſſet nouam uoluptatem 246
xyſtus—cum pauca in xyſto locuti eſſemus 4

Zelo-

Z

Zelotypia, id eſt obtrectatio, quid 219
Zeno Citieus aduena quidam, ignobilis, uerborum opifex, inſinuaſſe ſe in antiquam philoſophiam uidetur 249
Zeno Eleates perpeſſus eſt omnia potius, quam conſcios delendae tyrannidis indicaret 184
Zeno Epicureus, ſenex 200
Zeno & Arceſilas Polemonem aſſidue audierunt 39
Zeno extenſis digitis cum aduerſam manum oſtenderat, uiſum, inquiebat, eſt huiuſmodi: cum paullum digitos conſtrinxerat, aſſenſus huiuſmodi: cum plane compreſſerat, pugnumq. fecerat, comprehenſionem illam eſſe diceret, &c. 32
Zeno in una uirtute poſitam beatam uitam putat Deus ille, qui nihil cenſuit deeſſe uirtuti 29
Zeno —— magnum eſt efficere, ut quis intelligat quid ſit illud uerum, & ſimplex bonum, quod non poſſit ab honeſtate ſeiungi 35
Zeno —— multa in Zenonem 94
Zeno nullo modo, ut Theophraſtus, uirtutis neruos incidit: ſed contra omnia, quae ad beatam uitam pertinent, in una uirtute poſuit 40
Zeno omnes uirtutes in ratione ponebat 40
Zeno quaſi corporis ſimus expertes, animum ſolum complectitur 31
Zeno—— quid a Zenone noui ſit allatum 96
Zeno ſenſibus fidem tribuebat 40
Zeno ſtatuit finem eſſe bonorum, honeſtum illud, quod ducatur a conciliatione naturae 29
Zeno, Stoicorum princeps, non tam rerum inuentor fuit, quam nouorum uerborum 80
Zenonis doctrina, & ſententia 40
Zenoni & Stoicis aether ſummus Deus uidetur, mente praeditus, qua omnia regantur 28
Zenoni non fuiſſe cauſſam, cum Polemonem audiſſet, cur ab eo, & a ueteribus diſſideret 94
Zenoni Stoico animus ignis uidetur 138
Zenonem Eleatem in tormentis necatum accepimus 197
Zodiacus —— orbis ſignifer 195
Zopyrus, cum multa in conuentu uitia collegiſſet in Socratem, deriſus eſt a ceteris, qui illa in Socrate uitia non agnoſcerent, qui ſe naturam cuiuſque ex forma perſpicere profitebatur 238

FINIS.

RERVM · ET · VERBORVM LOCVPLETISSIMVS

Quae in his Commentarijs continentur

A

Academicarum quaeſtionũ prior liber Catulus inſcriptus erat 1
Academici ob uerecundiam non audent Peripateticis contradicere 228
Academici percipi nihil poſſe dicebant, praeter unum illud, nihil poſſe percipi 3
acheron, fluminis infernalis, triſtitiam ſignificans, quem Charonis portitoris cymba ferrugi-nea manes traiicere finguntur 156
acheruſia Agypitorum palus 144
inde Orpheus ad Graecos tranſtulit figmenta de inferis 145
acipenſer piſcis eſt, unus omniũ ſquamis ad os uerſis, inuentu rarus, nobiliſſimus apud antiquos 63 201
acratophoris, id eſt urceolis 82
actum habere, Prouerbialis figura 203
ἀδιαφορία, id eſt indifferentia 29
adigere iuſiurandum 26
adoleſcentuli, a Graecis amati 236
ad pro ante 31
T. Aebutius 47 eum Mucius Scaeuola augur repetundarum accuſauit 47
aedilitatem praetura biẽnio poſt conſequebatur 1
aeeta Colchorum rex Medeae pater ob Abſyrti filii miſerandũ interitum merore confectus 197
aegritudo a Cicerone dicitur, quã alij triſtitiam appellãt, & Graeci λύπην 192
aegritudo, carnificina eſt, quia ex carnificat, & carnificis inſtar cruciat animũ, lancinatq. praecordiá 197
aegrotatio in corpore eſt aegritudo in animo 221
aegrotatio omnis eſt morbus, morbus autem non ſtatim aegrotatio 221
L. Aelius Stilo cognomento Praeconinus 35
aemulatio in laude eſt, & in uitio 231
aeſchylus tragoediae pater dictus eſt, primus enim tragoedias in lucem prodidit, & hiſtriones ueſtibus heroum, & heroinarũ ornauit 177
aes Corinthium reliquo aere nobilius, & maiore in pretio 223 224
aeſculapius Apollinis filius ob medicinae ſcientiam in deorũ numerum receptus 190
aeſopus tragoediarum actor nobilis Ciceronis tempore 181
aeſtimatio, ἀξία 83
aeſopus, nobilis fabularũ actor 230
aetas quae 243
aeuum quaſi ἀεὶ ὤν ſemper exſiſtens 142
affectus naturales ſunt, non uoluntarii 231
affectuum immobilitas, ἀπάθεια 29
affirmatio eſt in rebus tranſactis, probatis, decretis, demonſtratis 166
afranius poeta conditor togatarũ clariſſimas 227
africanus Iunior, qui, Aemilianus dicitur, duos Romani imperij terrores ſuſtulit, Carthagine, Numantiaq. deletis 228
agamennon, 207 eum Homerus ποιμένα λαῶν, id eſt paſtorem populorum appellat ibid.
agamemnon 237
ageſis, hortantis particula 182
agitator nominis ſignificatio 21
agmen dicitur exercitus incedés 181
agraganae portae 257
M. Agrippa lucum Auerni ſuccẽdit, dirutaq. ſubterranea foſſa patefecit omnia de manibus commenta fabuloſa 144
aiax, ex indagatione, quod in iudicio de Achillis armis inferior Vlixe habitus eſſet, furore correptus eſt, & denique mortem ſibi conſciuit 192
alacer, feſtinans, & properus, quaſi alis acer 224.225
alcaeus, poeta lyricus Graecus 235
alcidamus, fuit Eleates, & auditor Gorgiae 168
ἀλήτης, id eſt aleos, Graeco ſermone dicitur erraticus 207
Alcmaeon 13
alcmaeon Crotoniates 27
alcmaeon Amphiarai filius, furore agitatus ob matricidium 192
alexander rex ab uno Lyſippo uoluit fingi, & ab Apelle pingi 20
alexander Magnus adorari uolebat 196
ambitio 221
ambracia, Epiri urbs, olim Pyrrhi regia 158
ambroſia, cibus deorum 153
ambulatio, περιπατος 135
amicitia, unde nominata 236
amor, qui 236
amor, quo modo fingatur 234. 235
amphiaraus, Alcmaeonis pater, primo bello Thebano una cũ curru hiatu terrae abſorptus eſt 186
ἀνάγκη, id eſt Neceſſitas 306
eius leges amariſſimae ibid.
analogia, eſt parilitas rationis 85
anapaeſtus 60
ex quo conſtet 181
anaxagoras Clazomenius, 268
anaximenis auditor familiaris 29
anaxagoras princeps habitus eſt in phyſicis 17
anaxarchus, Democriti auditor & ſectator 185
anaximander 26

anaximenes 26
andria, nota comoedia 46
animadia multa hominem ſenſibus perfectum longe ſuperant 7
animo altiſſimo eſſe, eſt fortitudinis 143
angor qui 196
animus, ira, furor, Graeci θυμὸς 220
antiochus, quaſi calore difficultatis incenſus, umbram quietis penes Academicos quaeſiuit 16
antiope, Orithyae, Amazonum reginae ſoror 46
antiope Tragoedia Euripidis, a M. Pacuuio uerſa 46
antipater Tyrius, inter Stoicos non poſtremi nominis 8
antiſthenes fuit Cynicae ſectae conditor, uel illuſtrator, cuius geſtamina fuerũt pallium, pera, & baculus, cognominatus ἁπλοκύων hoc eſt ſimplex canis 248
antiſtius Labeo Auguſto reſpondit, ſuum quemque iudicium habere 216
M. Antonius inſignis orator 186
anxii unde dicti 222
ἀμνησία, Lentitudo 227
ἀπάθεια, ideſt affectuum immobilitas 29
aper ferociſſimus in Erymantho Arcadiae monte, ea ſolertia ab Hercule uictus, ut uiuum ſuper humeros ad Euryſtheũ deferret 176
ἄφρων, inſipiens 192
apollo, Deli religioſiſſime colebatur 14
apollo, medicinae inuentor 188
eius filius Aſculapius, ob eandem ſcientiam in Deorum numerum receptus 190
appius, Ciceronis collega in augurum collegium 144
appius Claudius 267
approbationes, & incitationes amicorum multum ualent 131
aquila, Iouis ſatelles 177
M'. Aquillius, repetũdarum reas 245
arcere, uerbi ſignificatio 167
arceſilas Prienneus, Crantoris auditor 4
arceſilas Pythaneus 267
archelaus, Macedoniae rex 249
archelaus Mileſius, Ionicae ſectae, cenſuit natura nihil eſſe honeſtum, neque turpe, ſed opinione, & more 144
archimedes mathematicus 257
archimedes Syracuſanus nobilis geometra tormentis militaribus ex arte excogitatis Marcellum Punico bello ſecundo, ne Syracuſas caperet, diu detinuit 26
archimedes tenui ſorte praeditus 256 geometra nobiliſſimus, quem Marcellus Briareum uocitabat, interdixeratque, ne captis Syracuſis uiolaretur, a milite ignaro, quis eſſet, interfectus eſt ibidem. eius ſepulcrum a Cicerone inuentum ibidem
archimedes, ueluti Deus terrenus, mechanico artificio uitreã ſphaeram fecit, in qua mira cõuerſione diſſimillimi circulorum motus uidebantur 253
archita Tarentinus 27
archita Tarentinus, inſignis Matematicus 245
arion, Methymneus, cytharoedus, a delphino uectus 188
ariſtippi duo 174
ariſtippus philoſophus Cyrenenſis patria 20
ariſto 174
ariſto Chius 248
ariſtogiton 168
ariſton, & Antiochus fratres, ueteris Academiae philoſophi 246
ariſtones duo, Peripateticus uterque 111
ariſtoteles ob necem atrocem Calliſthenis excogitauit illud uenenum Stygis aquae, quo periit Alexander Magnus 196
ariſtoxenus Muſicus 139
ariſtoxenus, & Dicaearchus, Ariſtotelis auditores 146
ars memoriae 2
artemiſia 210
artes Mathematicae quae 27
artes ſunt rerum bonarum 132
articularis morbus, Meliſſophylon herba ſedatur 187
artifex, & Opifex 4
aruns, Tarquinij Superbi filius 228
arx quae 186
athamas 192 ei Iuno talem furorem immit, ut filios uellet occidere ibid em
athletae 181
athon eſt mons Thraciae 77 eum perforauit Xerxes ibidem
M. Atilius 245, eius fides, atque conſtantia, ibidem
atilius Calatinus primo Punico bello Carthaginienſium praeſidia deiecit ex munitiſſimis Siciliae ciuitatibus, magnam hoſtium claſſem ſuperauit 137
atlas aſtrologiae fuit peritiſſimus, deque Sphera primus inter homines diſputauit 243 Latino uocabulo dictus eſt Telamo ibidem, ab eo inditum nomen Atlanti monti, & Atlanticis populis, qui ſoli ſunt ſine nominibus: nam in uniuerſum Atlantes appellantur, ſingulis nullum proprium nomen ibidem
atomi qui 48
atra bilis, μελαγχολία 192
atreus 237
atticus in haereſi Epicureorum fuit 170
auaritia 221
audire male, & bene 269
auernus lacus eſt in Campania apud Cumas dictus, quaſi ſine auibus 144
aurora, quod ſecum afferat Matutinam claritatem dicta eſt Matura, haec Baccho ex ſoro ſeneperi mãmam praebuit, ancillas peroſa eſt, quia utrum cum ſerua rem habere ſuſpicata ſit 142
auſpicia unde dicta 214
ἀξία, ideſt aeſtimatio 83
axiomata quae 22
axis quae 154

B

Bacchus, uitis excolendae, ac uini inuẽtor, Liber dictus eſt ac libertatis Deus, qui a beneficio uini a ſe inuenti humanus animus liberetur curis 142
baiulus qui 211
baſis, in ſepulcris 257
bauli, uicus inter Baias, & Miſſenium 4
bellerophon 207
bion philoſophus Boryſthenites 207
L. brutus Tarquiniorũ exactor, libertatis aſſertor, primus Romanus conſul. 214 eius ſtatua in Capitolio uiſebatur media inter regum imagines ſtrictũ enſem

enſem tenens ibidem
L. Brutus, uindex Romanae libertatis 228

C

cachinnatio, quae 234
cadauera dicta, quia in terram cadunt 144
caeci ſunt ſuſpicioſi, & modeſti 159
caecilius, poeta comicus 235
Q. Caepio ob direptionem Toloſanam una cum exercitu miſere interiit 245
caepio, cognomen Seruiliae gentis 80
caepiones duo 81
caepionum ordo 80 81
calanus Indus fuit Gymnoſophiſta, & ſecundum patriam legem uiuus exuſsit 185
calcem, pro extremo 137
callicratidas, claſsis Laconicae praefectus, apud Arginuſas inſulas mori maluit, quam fuga dedecus, & turpitudinem ſubire 174
callisthenes 196. palam dictitabat Alexãdrum Magnum adorandum non eſſe 196
callisthenes, nomen eſt libri conditi a Theophraſto, de interitu Calliſthenis ſodalis ſui acerbiſsimo 248
callum ſolorum 263
canere receptui 199
cantharides 269
capena porta 78
carneades uixit diutiſsime, 109. Romam uenit uiuo Catone cenſorio legatus Athenienſiũ cum Diogene, & Critolao, aetatem produxit ad Antonij oratoris tempora ibid.
carneades 4. eius ſcriptis florere coepit noua Academia 4
caſtor, & Pollux gemino ouo ortos poſt mortem cum in deorum numerum fuiſſent relati in proeliis uiſi, atque uictoriã nunciarunt 142
caſcus uox a Sabinis ad Oſcos defluxa 141
caſus, qui 248
M. Cato Cenſorius Voconiam legem ſuaſit 68
cato Cypriis patrocinium praeſtitit, Ptolemaeo rege mortuo, cuius regnum, & regiam gazam ſua lege P. Clodius publicauit, ſibique Cyprios. M. Cato adoptauit 103. Cyprum inſulam populi Romani prouinciam fecit ibid.
cato, repulſis tamquam honoribus inemptis gaudere ſolebat 205
cato Vticenſis, frater Seruiliae matris Bruti 241
cato 203
cato e gente Porcia fuit 81
catulus cõſularis uir clariſsimus nihil poſſe certo percipi dixerat 32
celtiberi genus eſt hominum ex Galliarum Celtis, & Hiſpaniarum Iberis mixtum 188
cepheus, Aethiopum rex, Andromedae pater, inter aſtra relatus 243
ceramici duo, alter intra muros, ubi quonda Caleoſthenis officina fuit, & alter ſuburbanus in quo erat ſtatua Chryſippi ſedentis 52
ceramicus locus eſt Athenienſiũ, ubi ſcorta proſtituebantur 52
cerberus, perpetuus inferum cuſtos, triceps ab Hercule ad ſuperos tractum 176
cerberos, triceps 136
certum uitium, quod ſit 87
cerui uiuaces ſunt 209
ceſtus 181
chorus dictus eſt a χαρᾶ, id eſt laetitia 245
chryſippus Aſiaticus Stoicorum princeps una cum Zenone 10
chryſippus contra Herillum, Ariſtonemq. diſputauit 67
cicero Academicus 3
cicero conſueuerat accuſare neminem, defendere complures, nec unquam ad accuſandum deſcendit, niſi coactus 131
cicero maximi fecit M. Brutum ob ſummum eius ingenium, & ſingularem uirtutem, morumq. ſuauitatem 131
cicero paſsim magnifacit Platonem, eumq. interdum diuinũ, interdum philoſophorum Deũ appellat 140
cicero Romae adoleſcens adhuc, admirabili quodam philoſophiae ſtudio concitatus, totum ſe tradidit Philoni Academiae Principi, atque Diodoro Stoico, a quo ſtudioſiſsime in Dialectica exercebatur 242
cicero Arpinas 251
cicurare, uerbi ſignificatio 250
cieri, uerbi ſignificatio 159
cimbri, Germaniae Populi, Oceano proximi 188
cimmerij Scythae intra montium conualles conſtituti, ab opido Cimmerio ſic dicti 15
cimon Themiſtocli praepoſitus in cena apud Laodemontem, quod non inuitus decantaſſet 134
cinna, homo improbus, ac reip. perturbator 254
circei, opidum Latij in quodam promontorio 95
citiaei a Phoenicibus originẽ duxerunt 183
citium, parua urbs in Cypro inſula, ubi Zeno Stoicae auctor diſciplinae natus eſt 103
ciuitas, quaſi ciuium unitas 51
claſtidium, opidulum in ripa Padi ſitum, ubi Marcellus Brictomartum Gallorum regem ingenti corporatura praeditum in proelio occidit, eique detracta opima ſpolia conſecrauit Ioui feretrio 228
cleombrotus 158
clepere, uerbi ſignificatio 177
clepſydria horologij aquarij genus eſt, qua praeſcribebatur tempus acturis cauſſas forenſes, eaque exhauſta amplius dicere uetabantur 188
clitomachus, Carthaginienſis patria 23
clitomachus philoſophus Academicos, Peripateticos, & Stoicos ſectatus eſt 204 eius doctor Carneades ibid.
p. Clodius Ptolemaeo rege mortuo eius regnum, & regiam garam ſua lege publicauit 103
clytus maxime exacerbauit Alexandrum, communicatione cũ aliis ſuarum rerum 238
cocytus, flumen infernalis, a luctu dictus 136
codrus 119
codrus, Athenienſium rex 168
cognitio principiorum ad uſum redigitur 85
collatio rationis quae 85
collineare, uerbi ſignificatio 84
coloneus locus erat in litore, Neptuno equeſtri, & Mineruae 108

umella in ſepulcris 257
comitari, cum datiuo 265
cornitiales dies qui 214
comitia qua 214
comendatio in uulgus 265
commoda naſcentia, & cadentia 250
communes loci 19
compoſitores, qui 215
comprehenſio, κατάληψις 32. 82
concordes qui 138
confecti ſenio qui dicantur 161
conficere 269
coniunctio duplex eſt 85
connexum quod 22
conſcientia mille teſtes, prouerbium 188
conſectari 14
conſtantia quae 133
conſultores, qui 267
contemplatio in hominibus operatio eſt operationi diuinae cognatiſſima, nam Deus contemplatione potiſſimum fruitur 243
contineos, continua, perpetua, ſine interpellatione 138
contrahi, uerbi ſignificatio 218
cornicibus nouem hominum aetates, attribuitur 156. 209 quadruplum ceruis. ibidem
corpus hominis quod 241
coronati epulabantur 256
crantor philoſophus Solenſis 30 de luctu libellum edidit, ibid.
crantor una cum Polemone audiuit Xenocratem Platonis diſcipulum, & librum de Conſolatione ſcripſit 193
M. Craſſi duo 199
craſſi duo, pater, & filius in mutuo alter alterius adſpectu mactati ſunt 254
M. Craſſus poſt Sullam omnium ditiſſimus, cuius opes in prouerbium abierunt 137. negabat diuitem eſſe, niſi qui redditu annuo legionem tueri poſſet, ibidem
critolaus, & Xenocrates in uirtute ponebant quidem uitam beatam, ſed, ut ea beatiſſima fieret, externis etiam bonis opus eſſe dicebant, corporis uidelicet, & fortunae 253
cumanus Ciceronis uilla nó procul a Cumis Lucaniae opido 34
curius Epicureus 71
curule certamen Pelopis cum Oenomao de Hippodamiae nuptiis 188
cyclopes, qui 268
cylindrus qui 256
cyneas poſtero die, quam ingreſſus Romam fuerat, & equeſtrē ordinem, & ſenatum nomine quēque ſuo perſalutauit. 151
cynici 263
cynoſura paruula, quae 15
cyrenaici medium quiddam inter dolorem, & uoluptatem ponebant 52
cyrenaici philoſophi, a cyrenia, Lybiae opido, ſuam ſectam trahentes 7
cyri Paedia, hoc eſt inſtitutio Cyri, Xenophontis liber 187

D

Damnati ob flagitia ad gladiaturam deſtinari conſueuerant 182
damon, & Pythia 256
darius, filius Hyſtaſpis, Perſarū rex 243
dicens conueniens, καθῆκον 83
decorum, in omni honeſtate uerſatur, eſtque id, quod conſentaneum eſt excellentiae hominiā, hoc eſt quod quaque perſona dignum eſt, & ſit, & dicitur 178
decreta, Graecis δόγματα 173 261
decij tres fuere, pater, filius, & nepos cognomento Mures, qui ſe deuouerunt, immiſeruntq. in armatas hoſtiū copias pro ſalute legionum Romanarum 160. 186. Luſtrales belli animae dicti. ibidem
declamitare, uerbi ſignificatio 135
decumbere, uerbi ſignificatio 182
definitio, ad quod redigatur 85
delus inſula in Aegeo mari Cycladum clariſſima 20
democritus ſe excaecauit 26
democritus Mileſius 26. ei placuit innumerabiles mundos eſſe. ibidem
demoſthenes leuiculus 265
demoſthenes oratorum Graeciae columen, & decus 136
deucalion. 139 ſub eo diluuium fuit, ibidem, in Hellade regnaſſe dicitur ibid.
dialecticorum anguſta eſt diſputatio 217
dialecticae aſſimilatio 217
dicaearchus Meſenius opinatus eſt hominū exordium nullum exſtitiſſe, tamquā ſemper fuerit humanum genus 139
dictata quae 177
dies adimit hominibus aegritudinem, Prouerbium 200
dies deducere 41
dies, temporis longinquitas 204
dinomachus, & Callipho uoluptatem cum honeſtate copularunt 233
dionyſius 255
dionyſius antiquitatum ſcriptor fuit ex Halicarnaſſo Ciuitate Cariae 210
dionyſius Heracleotes 195
dionyſius Stoicus 177
dionyſius tyrannus 257
dipylum porta Athenienſis 108
diſſoluere, pro refellere, uel diluere 18
diuinatio per mortuos, νεκρομαντεία 144
dolare, uerbi ſignificatio 23
dolor qui 182
C. Druſus, iuriſconſultus 267
druſus, pater Druſi, qui tribunus pl. initio belli Italici occiſus eſt, & Liuiae, quae Catonem peperit 105
ductores, uerbum Poeticum 160
dumetum quod 25

E

Eccho, proprie non eſt uox, ſed uocis imago reſonans 190
edere de patella, prouerbium, aduerſus eos, qui religionem nihili faciunt 62
effutire, quid 262
elea, Ciuitas eſt Lucaniae 185 fuit Parmenidis patria ibid.
eloquentiae oratoriae aſſimilatio 217
empedocles 26
empedocles ſanguineam eſſe animam ſtatuit 138
endymion, amator lunae dictus eſt, quia multiuagos fluxus lunae primus deprehendit 161
Q. Ennius natus Q. Valerio, & C. Manilio conſulibus, periit morbo articulari 133. donatus ciuitate a Q. Fuluio Nobiliore 134

ennij Medea 46
ευτελιχία 140
enucleare, uerbi ſignificatio 247
epaminondas, Thebanorũ Dux 143
ephippium, inſtrumentum, quo in equis ſedemus 82
ephori apud Lacedaemonios tales ferme erant, quales apud Romanos trib. plebis 362 ab ijs reges alii eiecti ſunt, alii interempti ibidem
epicharmus Siculus poeta comicus perquam doctus, & lepidus 137
epicharmus Syracuſanus, primus comoediam effinxit 53
epicurus, Democratis libros de Atomis, ut ſuos aſſeruit 35
eius collega Metrodorus 49
epicurus non concedit res uiſum fallere 20
epicurus, mellis 262
epicurus, uiliſſimis cibis uitam egit 203
epicurus obiit calculo urinae exitum impediente 182
epigoni generali uocabulo dicti ſunt, quaſi poſt geniti 186
epigonos tragoedia Euripidis, in qua agitur de ſecundo bello Thebano, quod duce Alcmaeone confecerunt geniti ex filiis illorum, qui in primo bello ad Thebas mortem oppetierunt. 186
ἐποχὴ, id eſt retentio 32
equuleus, tormenti genus eſt, quo hominum corpora per uim diſtenderentur 244
erechtheus Atticae rex 168
erechthei filiae a patre immolatae Proſerpinae, Athenis peſte laborantibus 119
erymanthus aper 229
erratica ſidera 258
euidentia qua 6
euphorion, poeta Chalcidenſis 202
eurycha nutrix Vlyſſis 252
eurypylus Alexandri ſagitta percuſſus eſt in femore 181
euryſtheus Stheneli Mycenarum regis filius 21
eurotas fluuius prope Lacedaemonē fluens, ad quē iuuenes, & uirgines exercitiis operam dabant 180
exaggeratio metaphora a terrae cumulo, quem proprie abaggerendo uocant Aggerem 188
exalbeſcere, uerbi ſignificatio 12
exanlatum, perpeſſum, exactum, confectum 25
excordes qui 138
exemplum reducitur ad ſimilitudinem 85
exeſt, a uerbo Exedo 198
exeſus 257
exercitus unde dictus 181
ἐξωτερικὸν, id eſt extremum 110
expectorat 220
exta, quae 12
extremum, ἐξωτερικὸν 110

F

FAbius uir conſularis aedem Salutis pinxit, quae Claudij principatu exuſta, & propter artem uocatus eſt Fabius Pictor 134
fabricor 20
fabulae, & falſitas differunt 136
falſitas et fabula differunt 136
fadiorum cognomen Gallus 68
fames pulpamentum 263
familiare, quid ſit 159
fauonius occidentalis uentus omnium temperatiſſimus 24
feles, uulgo catus 260
feſtus dies erat ille, quem Romani in honorē Fortunae celebrabant 320
fibrae ſtirpium quae 212
fibrum, antiqui extremum dixerunt 212
fidentia, Fortitudinis pars eſt 238
fides eſt in rebus perſuaſis 162
filii cum primis inter commoda mortalium numerantur 250
firmae ſententiae, κυρίαι δόξαι 61
formae commoti opinione, & errore perturbati animi quot ſint 217 218
formae dignitas coloris bonitate tuenda eſt, color exercitationibus corporis 252
formido, quae 254
fortitudo quae, 179 Graece ἀνδρεία dicitur ibidem
fortitudo, uirtutis ſpecies eſt, & nomen 254
fouinus 260
frugalitas quae 194
fruſtra, aduerbii ſignificatio 139
M. Fuluius cognomēto nobilior 134 eius res geſtas Q. neoios celebrauit. ibidem
fundus quid ſignificet 152
furioſus qui 21
futilis, unde dictus 225

G

GAllus, cognomen Fadiorum 68
Gamelion Menſis, Ianuarius eſt Latinis, Iunoni ſacer 76
ganymedes a Ioue raptus 135
gaudium, quod 218
geniales Dii qui 341
gloria eſt fax mentis, & ſola animos mortalium peruſit inflammatq. ad magna capeſſenda 187
gloria Thebāorum cum Epaminonda nata, & cum illo extincta 186
geometrāe olim radio ſine uirgula in puluere ſua deſcribebant ſchemata 256
gigantes ex terra geniti propter corporum ingentem molem, quos Hercules ad Velnoium flammiuomum in Italia debellauit 17
gymnici ludi unde dicti 187
γυμνὸς, Graece nudus ſignificat, unde Gymnici ludi appellātur, quibus nudata corpora exercentur 187
gorgias, Platonis dialogus 249
gracchi Sempronij dicebantur 203
Tiberius, & Caius Gracchi, eloquentes ambo, uerum & doctior, & eloquentior fuit Caius, qui erat natu minor 134
graeci non ſatis animoſi 188
graecia magna quae 145
illic docuit Pythagoras Samius, a quo etiam ferunt ipſum philoſophiae nomen exortum, ibidem
grandinoſi, qui 222
eos graeci καταῤῥόδης appellāt, ib.
grauitas, quae 133

H

HAlicarnaſſus, ciuitas eſt Cariae, regia principum qua, prius Zephyra dicebatur ubi eſt Mauſoleum, & Salmacis fons 210
harmodius 168
harmonia quae 146
hebe Iunonis filia, poculorum apud Deos miniſtra 153
hebes, obtuſi, & craſſi ingenii 237
hebetes, craſſi ingenii, ignaui, ſtupidi, ac torpidi 223
helices, quae 15
heracleotes ab Heraclea, Boſphori urbe 186
heraclides Ponticus, opulentus Athenas uenit, dedit ſe in diſciplinam Speuſippi, Pytha[illegible]

reorum auditor fuit, Platonis ſtudioſus, Ariſtotelemq. audiuit 243
heraclitus epheſius 26
heraclitus poeta fuit ex Halicarnaſſo, ciuitate Cariae 210
hercules ab Appuleio dictus eſt luſtrator orbis, purgator ferarum, domitor gentium, qui terras peragrauit 176
hercules apud Gades religioſiſſime colebatur 142
hercules draconem auriferi Heſperidum nemoris cuſtodem interfecit, pomaq. aurea retulit Euryſteo 176
hercules hydram uicit non ferro ſolum, ſed & flammis, adhibito Iolao, qui inciſam ceruice ardente face e ueſtigio inureret 176
hercules infectus ab uxore Deianira inſcia, ueneno Neſſei cruoris 175
hercules labores, & aerumnas inuito animo ſuperauit 175
hercules, tot labores, tot curas, tot aerumnas adijt, ut immortalis fieret 143
herillus Carthaginenſis 29
hermodorus 266
herodotus hiſtoricus, fuit ex Halicarnaſſo, ciuitate Cariae 210
hydra, a ueteribus Latinis Excetra appellata, quod uno caeſo canite tria exercebant 176
hieronymus Rhodios 174
hilum, quid 136
himetus, mons Atticae abundans melle 77
hymnides Menādri fabula a Caecilio conuerſa 62
hippaſus Metapontinus 27
hippocentaurus 160
hippolytus, mulierum oſor 222
homeros 268
honeſta res eſt laeta paupertas 204
honos alit artes Prouerbium 134
hortenſius Ciceronis liber, ex cuius lectione D. Auguſt. adhuc adoleſcentulus inflammatus eſt ad capeſſendam philoſophiam 191
humanitas, quid 257
humilitas 260
honorarius arbiter 270

I

IAcula praeuiſa minus feriunt, prouerbium 198
iaſon 235
ibis, auis quid 260
ignauia, quae 254
iliona Priami filia Polymneſtori Thraciae regi matrimonio, iūcta 20
eius mater Hecuba ib.
imbutus, translatio a ligneis uaſis, quae cum ſuccum imbibe rint, uſui inſtructa ſunt, & imbuta dicuntur 137
impotentes, qui ſuis cupiditatibus imperare non poſſunt, Graecis ἀκρατεῖς dicuntur 256
impotentia quae 224
iuue tonante, fulgurante comitia populi habere nefas erat 214
iphigenia Agamemnonis filia 168
irae ſedes, in ſtomacho 230
iracundia quae 238
iracundiae remedium quod 237
it pro id ueteres ſcribebant 16
iucunda laus, quae 233
iugulum dare: praebere uictum, metaphora a gladiatoribus ſūpta 180
iungi, pro reſpondere, cohaerere, conuenire 12
iuſtitia quae 179
Graece δικαιοσύνη dicitur ibi.
inanimus carens anima 258
incenſiua tibia 239
indifferentia, ἀδιαφορία 29
in diem uiuere, prouerbialis metaphora 249
indigentia 210
indolentia, Ciceronis uocabulū eſt 193
inductio ad unum redigitur 85
infractio, debilitas, conſternatio 194
ingenio maximo eſſe eſt prudētie 143
ingenium uelox quod 223
inſania. μανία 192
inſanio. μαίνομαι ibid.
inſanus, μανικός ibi.
inſanus μαινόλης ibid.
inſanus, qui 20. & 21
inſipiens ἄφρων 192
inſtituta, iura non ſcripta. 135
intemperantia Graece ἀμετρία ab omnibus rebus fuganda. 220
inteſtinum quod 12
inuerſio quae 20
inueteraſcere, uerbi ſignificatio 251
inuidentia, inuidi eſt; Inuidia, eius, cui inuidetur 195
inuidentia aegritudini ſubiicitur 233

K

KA'ρδαμον, ideſt Naſturtium 74
κατάληψις, ideſt comprehenſio 3 & 82.
καθῆκον, decens conueniens 83
κύριαι δόξαι, ideſt firmae ſententiae 61
κρόμαντεία, ideſt diuinatio per mortuos 144

L.

LAcaena, lacedaemonia mulier 164
lacedaemonii ex inſtituto ſeruos ebrios producebant ante conſpectum adoleſcentum ut pudore deformitatis deterriti ab ſtinerent ab illo uitio 184
lacedaemoniorum uictus 164
laceſſitus 270
lacydes Cyrenaeus 266
lampſacenus Strato Philadelphi magiſter, & Theophraſti ſucceſſor 27
lapathium herba 69
laterum morbus acutus eſt, Pleureticus Graeco uocabulo dicitur 185
latiui ſentiunt animum cauſſam uitae eſſe quiddam uenti ſimile, & in corde ſedem habere, & animoſos, ac ſapientes uiros dixere cordatos fuiſſe, quia iuſtitia, ſpes, amor, & reliqui animi affectus ſint circa cor 139
C. Laelius ſapiens, ac bonus uir conſul fuit cum Cor. Scipione 254
laetabile, quod poſſit laetitiam nobis afferre 149
laetitia geſtiens, quae 217
leges, iura ſcripta 135
lemnia, facinora teterrima Graecis 177
lemnos inſula maris Aegei 75
iuxta ſaxū eſt, ubi Philoctetae Paeantis filius, cui Hercules, cum in numerum deorum recipere tur, arma in Oeta monte reliquerat, caſu Lerneae, ſagittae uulneratus iacuit ibid.
lemnus inſula 177
in ea colitur Vulcanus Deus ignis ibid.
lentitudo ἀοργησία 277
lentulus 203
leucadia, Turpilii comici fabula 236
leucates, promontorium in Epiro 226

leu-

leucippus 26
lex quae 114
lex Calpurnia de ambitu a L. Pione lata 194
lex xij. tabularum de carminibus maledicis ſanciba 115
lex ſrumentaria, quam tulerat C. Gracchus de frumento plebi dando 203
lex naturae quae 142
lex Sempronia 203
lex Varia a Q. Vario tribuno pl. lata 186
lex Voconia ſanxit, ne ulri ditiſſimi haetedes filias relinquerēt 68 rā ſuaſit M. Cato Cenſorius ibid.
libramentum eſt rei materialis 25
libraia ponderibus 258
liceater ſcribere, quid ſit 135
licentia, unde dicta 255
licinius poeta lepidiſsimus imbrex uocatus 46
lyſippus nobilis ſtatuarius 20. ab eo uno uoluit fingi rex Alexander, & ab Apelle pingi ibid.
lycon, Philoſophus Peripateticus Stratoni ſucceſſit, & ob ſuauitaē ſermonis Elyconis cognomentum ſortitus eſt 211
lycurgus ſpartanos legibus ſuis inſtituit 180
lycurgus, Spartanorum legislator, paullo poſterior Homero 243
lyſias oratione locuples rebus ipſis ieiunior 111
L. huius cognomento Andronicus primus latine comoediam ſcripſit 133
liceor peculians incidie 222
loci communes 19
lucerna quae 19
lucerna Demoſthenis 227
lucretia uiro, & patri, non ciuibus crimen expoſuit 70
lucullus puer, cui tutor a patre M. Cato relictus eſt matrem habuit ſeruiliam Catoni ſororem 80
lucullus ad Antiochum Aſia regem miſſus, cum Epheſi deuictum a ſe nuper, & proſligatum Hannibalem alloqueretur, incredibile uirtutis, atque gloriae teſtimonium a Poeno tulit 3
lucullus Cyrenenſium rempublicam uaria tyrranidis ſpecie diu conflictatam ciuium precibus tandem uictus in certam formam compoſuit 2
lucullus Sullanarū partium adiutor, cum aedilis fuiſſet continuo praetor factus eſt & Ciliciam, ſibi decerni curauit, ut bello Mithridatico proximus eſſet, cum ex ſorte, Galliam ciſalpinam haberet 2
luſtrare, quid 160

M

MActe uirtute applaudentis uoz 146
magi fuere ſacerdotes Perſarum, cum matribus ex patrio more congrediuntur 165
maria, Inſania 19
μαινόλης inſanus 192
μαίνομαι, Inſanio 192
martorellus 260
malorum genere tria: animi, corporis, & fortunae: animi, ut iuſipientia, ut uitium; corporis, ut morbus, dolor; fortunae, ut egeſtas, & exſulium 247
μανικὸς, inſanus 192
manlius Torquatus ſibi, ac poſteris Torquati cognomen adeptus eſt ob torquen Gallo detractum, a quo ad monomachiam fuerat prouocatus 228
marathonius taurus 229
mare Aegeum ab Helleſponto uſque ad ſinum Megaricum ducitur 88
mantinea Arcadiae Ciuitas, in medio Peloponneſi 76
C. Marius, ſex conſulatus egerat, cum Q. Catulus ſe ipſum peremit, poſt quod tempus ſeptimum conſul iniuit magiſtratum 255
mathematici Ciceronis tempore Duo deuiginti partibus eſſe maiorem ſolem quam terram tradiderunt 19
mathematicae artes quae 17
mediocritates, Graece μετριοπάθειαι quae 210
μελαγχολία atra bilis 192
melitius Samius 26
C. Memmius a detulit M. Lucullum maieſtatis eodem tempore, & repatundarū, quod quaeſtor ſub Sulla geſſiſſet praeter officium, atque dignitatem Populi Romani ibid.
menalippa, Amazonum regina 195
menalippus, fabula eſt Attii, nomē ducens a Menalippa, quae in ea inducebatur conquerrē de liberis ſuis in ſtabulo fere obtritis a bobus 195
menelaus 237
menippus 36
menoeceus Creontis Thebarum regis filius 168
mens quae 27
menſis Gamelion, Ianuarius eſt latinis, Iunoni ſacer 76
mente compelli uerbi ſignificatio 144
metapontum in Italia in ea parte quae Calabria dicitur 109
methymna ciuitas in inſula Leſbo uini generoſi ferax 188
metrodori quattuor 175
metrodorus Athenienſis praeſtāti memoria de praecipuis ſectatoribus Epicuri 175
metrodorus, Epicuri diſcipulus 249
metrodorus, Epicuri collega 49
migrare, pro mutare, diſcedere. ab eo iure, antique uſurpatum cum accuſandi caſu 91
mina quae 22
minos, Cretenſium rex 180
minos, & Rhadamantus iudices apud inferos, quibus tertium adiungunt Aeacum 136
myrias numerus eſt continens decem millia 246
miſericordia, inter uitia a Stoicis enumerata, tamquam puſilli animi ſit 224
mithridates, poſt Alexandrum Macedonem totam fere Graeciam cum Aſia ſimiliter aliquando poſſedit 2
mitylenae urbs Lesbi inſulae 156
μωρὸς, Graece, dicitur ſtultus 192
mos, quid 260
Q. Mucius Scaeuola Auguſ. gener C. Laelii, ſocer L. Craſſi accuſatus repetundarum ab Albutio 47
mulciber, ideſt Vulcanus 177
mulieribus maiores praeſcripſere annum, ne ſcilicet diutius lugerent 209
murtae, aquae ſalſae, piſcibus, & ſalſamentis aptae 88
muſice inuentio 269
muſici ijdem erant, & poetae apud antiquos 132

N

NΆρθηξ, Latinis eſt ferula, ſpecies fruticis, habēs calamum fungoſum, quo caeleſtis ignis a Prometheo ſurreptus

prus traditur 62
naſturtium Graecis κάρδαμον, eo quod cor iuuet 74
natrix qui 27
natura quae 254
natura magis nouerca eſt mortalibus, quam mater 206
naeuius ſtipendia fecit bello Punico primo 133
neceſſitas Graecis ἀνάγκη 206
eius leges amariſſimae ibi.
nectar, potus deorum 153
nemeaea, Arcadiae ſilua 229
nemaeus leo, ab Hercule interfectus 176
neoptolemus, nouus miles interpretatur 171
νεφροί, Graece Ren 186
nephretici Graeco uocabulo appellantur morbo renum laborantes 186
nequitia, unde nominata 195
neruos intendere 139
nicetas Syracuſius 27
nicocreon rex 185
nimium quantum, pro ſummum quiddam 106
niptra, Tragediae Sophocleae nomen, quaſi Lauacra a Graeco uerbo νίπτω, hoc eſt lauo 184
nix a ueteribus ſeruabatur, ut frigidius biberent 62
numa, Romanorum ſecũdus rex 215
numquam nimis, dicitur, quod numquam ſatis 186
nunc, pro ſed 87

O

OB, pro Ad, antiqui utebãtur 201
oblatum quod 12
obſonare 264
obtinere pro tueri, & defendere 71
obtrectatio, quae 228
occludi tabernas iubere, iocoſe dictum 32
oeneus Chalydoniorum rex 175
oeta mons Theſſaliae 175
offenſio popularis 265
olympia mercatu famigerata eſt apud Graecos & celebritate illa quinquennali ludorum inclita 243
olympionices, uictor in ludis olympiacis 166
opes ſingulariter auxilium, pluraliter diuitias ſignificant 202
opifex, & artifex 144
opinabilis res, ex opinione, iudicio, uoluntate nata, non natura exorta 237
opinio eſt in rebus ueri ſimilibus 163
opinioſiſſimus, opinionibus plenus 32
orãdi tempus praeſcriptum erat oratoribus, eratq. duarum horarum ad clepſydram 93
oreſtes, furijs agitatus ob matricidium 192
orcus, Moloſſorum rex, ingentis magnitudinis canem habuit perpetuum cuſtodem, qui carnem uorans Cerberus, quaſi κρεοβόρος dictus ſit, quique Pirithoum interemit 176
os perfricare, uerbi ſignificatio 201

P

PAcideianus, famoſus gladiator 228
pador, ſordes, illuuies, ſqualor 106
pandere uela 169
paradoxum, Latine inopinatum 30
parmenides 26
patella quae 62
patella edere prouerbium aduerſus eos qui religionem nihil faciunt 68
paullus hemilius 269
paullus Hemilius, Xenophon, Anaxagoras, forti, ſubnixoque animo filiorum obitum tulere 205
pauor, qui 254
pelaſgi populi errabundi primũ habitauere partem Peloponneſi, quae Arcadia dicitur, deinde partem Theſſaliae, poſtea diſperſum eſt genus illud in uarias terrae partes, & πολυπλάνητον dictum 59
pelles, quibus tecta caſtrenſia cõtegebatur 2
perdiſcere uerbi ſignificatio 93
peripatetici Stoicis uetuſtiores 95
peripatetici bona triſariam partiuntur, prima animi, ſecunda corporis, tertia fortunae, atq. ex his uitam beatam, cumulatamq. conficiunt 251
peripateticorum latiſſima eſt diſputatio 217. περιπατός, idest Ambulatio 535
pernoctare 266
perſa, Macedonus rex 269
perſa rex a Paulo Aemilio captiuus in triumphum ductus, cũ duobus filiis, & unica filia 204
perturbatio, quae 233
perturbatio, generale nomen eſt 231
perturbationes naturales ſunt, & neceſſariae, utilitterque a natura mortalibus datae 231
perturbationum duae bigae 217
peruellere, uellicando excruciare 200
petiſſere, expetere 187
pherecydes 243
pherecides Syrus 145
phydias in ebore, marmoreq. ſculpendo clariſsimus 144
phidias ſtatuarius 32
phidia Athenienſis ſtatuarius inſignis 99
phiditiae 264
philippus Macedonum rex 251.
philippus graece bellator dicitur ibidem
philo, Academiae princeps 173
philoctetes Herculis comes 175
philolaus Crotoniata 27
philoſophi medium quoddam genus ſunt inter ſapientes, & expertes diſciplinae 133
philoſophi ſolebant deambulantes in porticibus diſputare 18
philoſophi, quibus comparentur 243
philoſophia, & Medicina germanae ſunt, & adeo complexae, ut Philoſophia proprie dici poſsit animorum medicina, & rurſus Medicina corporum philoſophia 212
philoſophia medicina animorũ, & philoſophus medicus 239
philoſophia tam ad bene dicendum, quam ad bene uiuendũ reperta eſt 174
philoſophus interpretatur ſapientiae ſtudioſus, & amator 243
philoſophus otio litterario uitam degit 186
philoxenus ideo in Latomias coniectus, quod recitata ab eo carmina laudare noluiſſet 256
phliaſius ſermo 244
phlius, Peloponneſi urbs in medio Sicyonij, Argiuiq. agri, ubi religioſiſſime colitur Hebe 243
phthia ciuitas in Hellade, patria Achillis 139
pietas quae 167
pinna, concha eſt 88
l. piſo ſcriptor annalium 194. tu lit

lit legem Calpurniam ibidem ob raram ſaeculi ſui integrita tem Frugi eſt appellatus ibid.
paior dictus 243
pituitaGraece,Phlegma origo eſt languorum omnium, qui ex deitillatione fiunt 211
planetae 158
planetae dicti ſunt ab errando 152
plato 26
plato teſtatur,poetas numine, ac diuino quodam afflatu agitari 153
plato interroganti Alexandro Magno, plures ne eſſent uiui, quã mortui,reſpondit plures eſſe uiuos, quia mortui nõ ſũt 137
plautus floruit tempore M. Cato nis oratoris in ciuitate 133
plumbei, inertes, ac rudes, qui quouis argumento flectamur 155
poeni Graeci ſunt 103
a phoenicibus nomen accepe- runt, ibidem.callidi, & aſtuti ſunt ib.
poetae dant fabulas aedilibus,& populo, & liberalius eſt dare, quam uendere 133
polemon, Platonis ſucceſſor fuit in Academia, audito Xenocra te, & infami geneone euaſerat maximus philoſophus 249
polycletus ſtatuarius 32 134
polycrates, tyrannus 243
eum pythagoras fugiens in Ita- liam uenit ibi.
polydorus,a polymneſtore Thra cum rege occiſus 165
polygnotas,pictura clarus 134
polyphemus cyclops 268
Cn.Pompeius poſt pugnam Phar ſalicam parua nauicula exce- ptus, ut ad Ptolemaeum regẽ confugeret, interfectus eſt ab Achille,& Septimio 208
porta Capena 78
porta capena a ſepulchris dicta initium uiae Appiae 237
portae agraganae 257
poſidonius 46
poſidonius Epamienſis ex Syria fuit,ſed Rhodius exiſtimatus, quia Rhodi uixit, & Rhodi philoſophatus eſt, atque eo praeceptore uſus eſt Cicero 187
poſtumius,Epicureus 71
praecipito, uerbi ſignificatio 16
praeſcribere uerbi ſignificatio 123
praeſtare; uerbi ſignificatio 250
premere,ideſt occupare 137
progreſſus caritatis humani gene ris 119
prometheus ad triginta millia annorum ad ſaxum alligatus fuit 177
prometheus ſurripuit Vulcani, Mineruaeq. artificioſam cum igne ſapientiam,eam hominũ generi largitus eſt,atque ita ſa pientiam homines ſunt conſe cuti 177
prometheus, ἀπὸ τῆς προμηθείας, ideſt a prouidentia dictus,reſi dens in Caucaſo monte in A- ſia editiſſimo,unde aſtra, & eo rum ortus, occaſusq. diligen- ter perſpici poſſunt,deprehen dit Aſtrologiam,quam primus Aſſyriis indicauit 243
eius fabula ibi.
pronunciatum,aliquando effatũ, Profatum, & Proloquium di- citur 137
protagoras Abderita 32
prouecta aetas,quae ſit 161
prouinciae in eorum clientela e- rant, quorum opera ad impe- rium pop. R. adiunctae fuerãt 103
proxime, aetate nobis proxima, quae non ita multis tempori- bus ante nos fuit 139
principes qualitates,quae 38
prudentia quae 179
Graece φρόνησις dicitur ibi.
prudentia circa humana uerſa- tur,& in his, quae ſunt homi- ni,uel bona,uel mala 145
pſychomantium, oraculum ani- morum,locus, ex quo animae reſpondent 168
ptolemaeum,locus Athenarum a Ptolemaeo conditus 108
pubeſcere, uerbi ſignificatio 154
pudor,qui 220
puerilis aetas incipit a ſeptimo anno 161
pugnare cum Deo,θεομαχεῖν 206
puluinaria,quae 216
punctum,& linea,Mathematico- rum initia ſunt 26
puteoli ciuitas Campaniae, a Sa- mijs condita, aquis calidis a- bundans 23
puteolis,nota ciuitas Campaniae 73
pyrrho, Elienſis philoſophus 29
pyrrho 174
ab eo Pyrrhon ii phi loſophi di- cti ibi.
pythagoras 27
pythagoras,unde dictus 215
pythagoras philoſophiae nuncu
pythagoras, Metaponti, Croto- nae Heracliae,& in aliis Italiae finitimis ciuitatibus uerſari ſo litus erat 214
pythagoras 145
de eo dicebatur αὐτὸς ἔφα, ipſe dixit nulla amplius haerebat dubitatio ſimul, ac ipſe Pytha goras pronunciaſſet ibid.
pythagorei,qui 215
pythagorica ſecta ſemper habita non ſolum pro eruditiſſima, ſed etiam diuinae cuiuſdam ſcientiae participe 215
pythagoriſtae,qui 215
pythius Apollo ab interrogando dictus 138
eius oraculum Delphis omniũ celeberrimum extitit 138

Q

QVidquid,pro quidque 269
quos non eſt ueritus,genus loquendi nimis antiquum 66

R

RAdiatus,radiis ornatus 28
ren,Graece νεφρὸς 186
retentio,ἐποχὴ 32
reuertiſſet 2
rheginus Ibicus poeta apud Grae cos famigeratus, a quo genus metri dictum Ibicum 236
rhegium opidum in margine Ita liae ſitum, cui Graeci nomen dedere ab argumento dehiſcẽ- di, Rhegion enim Graece ab- ruptum pronunciatur 236
rhodius Hieronymus 174
robur arbor duriſſima 23
rota,tormenti diri genus, craſſa- toribus,ac latronibus deſtina- tum 247
rutilius 47
P.Rutilius 226

S

SAmnites,natio gladiatoria 182
ſapientes regem qui 26 243 qua re ita dicti 26
ſapientes uocabantur callidi, & aſtuti 132

ſapientes uocabantur, qui condendarum legum, gubernandarumque ciuitatum rationē tenerent 132
ſapientia in tres partes diſtributa 25
ſapientiae definitio 131
ſapientiae nomen, peculiare aliquando muſicorum fuit, eos enim omnium eſſe eruditiſſimos putabant 132 134
ſapiētiae nomē initio nō erat certae, ac definitae alicuius uirtutis facultatiſue nomē, ſed ita cōmune, ut, quā quiſque artē, exquiſite praeter ceteros callerет, in ea ſapiens diceretur, ipſumque ſapientiae nomen omnibus etiam uiliſſimarum artium opificibus tribueretur 132
ſapientis deſcriptio, apud Stoicos 132
ſardanapalus, Aſſyriorum rex 265
M. Scaeuola 129 ſe nihil actuū eſſe ui dicebat, ibidem
ſcientia eſt in rebus neceſſariis 163
C. Scipio 47
ſcholae unde nominatae 135
ſcipio Africanus maior 47
ſcipio Naſica 229 Corculum appellatus 138 optimus uir 119
ſcriptoris laus eſt, prodeſſe doctrina, & elegātia delectari 172
ſedate, aequaminiter, animo quieto 183
ſenarioli, uerſiculi, a ſenis pedibus dicti 256
ſemper, ideſt omni tempore 135
ſenes inediae patientiores ſunt propter caloris defectus 181
ſenio, confecti, qui dicantur 161
ſentire uerbi ſignificatio 10
C. Sergius Orata, a Cicerone nominatus 71
ſerpens, nomen generale, de his, quae ſerpunt citra uſum pedum 250
ſeruilia M. Catonis ſoror M. Bruti mater a Caeſare adamata 81. primum nupſit M. Bruto, qui interfectus eſt a Pompeio Magno Sullanis temporibus, peperitq. ex eo Marcum Brutum interfectorem C. Caeſaris, deinde uxor fuit L. Luculli, qui Mithridatem, & Tigranem deuicerat ibidem
ſeruiliae genus cognomen Caepio 80. Cn. Seruilius Caepio 68 conſul fuit cum Q. Pompeio Nepote ibidem. illis conſulibus decretum eſt, ut in Tubulum quaereretur ibidem
P. Seruilius Geminus cum Cotta ſub bellum Punicum primum conſul. 20
Q. Seruilius Caepio conſul. 80 male cum Cimbris pugnauit 81 eius filius Q. Caepio M. Scaurum accuſauit. ibidem. Druſo trib. pl. qui paullo ante bellū Marſicum domi ſuae interfectus eſt pro equitibus reſtitit, bello Marſico periit. ibidem
ſeruius Tullius Romanorū Rex ſextus eiuſdem Tulliorum generis fuit 145
ſexus muliebris mollis eſt, & infirmus 181
ſibi, ideſt ad uſum ſuum 9
ſicilia duobus quaeſtoribus regi ſolebat, uno Lilybaetano, altero Syracuſano. Cicero Lilybaetanus fuit, Sexto Peducaeo praetore 256
ſidera errantia 258
ſigna 269
ſilenus 168
ſilice natos eſſe, Prouerbialis formula 193
ſimonides memoriae artem primus oſtendiſſe dicitur 151
ſingularem pro plurali ponere elocutionis genus, oratoribus, ac poetis frequens 176
ſinguli modi, quibus de re aliqua notitiam aſſequi poſſumus in quatuor a Stoici re ligebātur 85
ſynephebi, hoc eſt ſimul pubeſcentes, Statii Caecilii poetae comoedia 143
ſynephebos, ideſt compubeſcentis, comoedia Menandri a Caecilio uerſa 46
ſyracuſae ciuitas 257
in Sinu gaudere, prouerbialis locutio 203
ſiſyphus cogitur idem ſaxum ſemper uoluere, ſurſum mittere; & rurſum excipere 136
ſocrates, capitis damnatus Critoni oſtendenti nihil facilius eſſe, quam illum de cuſtodia eripi, cōſtantiſſime in hoc perſeuerauit, ut mortem oppetere mallet, quam committere, ut legibus uiolatis iniuſtus uideretur 155
ſocrates, εἴρων quibuſdam eſt dictus, quod ſententiam ſuā perpetuo diſsimularet, nihilq. ſciri poſſe affirmaret 244
ſocrates omnes uirtutes putabat eſſe prudentias 179
ſocrates philoſophiam totam ad mores traducit 244
ſocrates ſapientia clarus eodem ſemper uiſus eſt uultu, nec aut hilari magis, aut turbato 199
ſolon, cognomentum aſſecutus eſt Sapientis 169
ſolon, cum grauius deploraret filii obitum, & quiſpiam obiiceret; at nihil proficis, reſpondit, atque hoc ipſum illacrymo, quia nihil proficio 206
ſophiſtae ἀπὸ τοῦ σοφοῦ dicti, hoc eſt ſapientes 57
ſuphocles in eo tragoediam fecit quā Oedipum Coloneum appellauit ibidem
ſoritae quae 12
ſparta in Medio Peloponneſo dicta quoque Lacedaemon 76
ſpartani ad tibiae concentum, ac anapaeſti pedis modulos pugnare ſolebant 181
ſpeuſippus, Platonis ſucceſſor fuit in Academia ex ſorore Platonis genitus, octo annos docuit 249
ſphaera, quae a Graecis dicatur 153
ſpoliari ſolebant uicti, fuſique hoſtes, atq. ita de ſpoliis excitare trophaeum 176
ſtadium, quod 186
ſtatum, quod dicatur 167
ſtatus, conſtitutio, ſiue temperamentum, Graece κρᾶσις 194
ſtilla, gutta, quae ſtillando cadit 83
ſtirpes. 250 eius ſpecies ibidem
ſtirpitus, Metaphora Prouerbialis una cum ſtirpe 239
ſtoici tres apathias uoluerunt eſſe in animo ſapientis, uoluntatem, gaudium, & cautionē 218
ſtoici non minus flagitioſum eſſe ſtatuunt ſperare, quam timere 159
ſtoici autumant ſapientem nullius rei paenitere, nulla in re falli, ſententiam mutare nunquam 254
ſtoici dolorem malum eſſe negabant, quia deteriorem non faciat 174. 187
ſtoicis idem eſt honeſte uiuere, & beate, ideſt cum uirtute uiuere; Peripateticis aliud beate uiuere uidetur 244

ſtoici tres apathias uoluerunt eſſe in animo ſapientis, uoluntatem, gaudium, & cautionē 218
ſtoici non minus flagirioſum eſſe ſtatuunt ſperare, quam timere 159
ſtoici autumant ſapiētem nullius rei paenitere, nulla in re falli, ſententiam mutare nunquam 254
ſtoici dolorem malum eſſe negabant, quia deteriorem non faciat 174 187
Stoicis idem eſt honeſte uiuere, & beate, ideſt cum uirtute uiuere, Peripateticis aliud beate uiuere uidetur 244
ſtoicis Peripatetici uetuſtiores 95
ſtoicorum diſciplina in paradoxis admirabilibus intricata 35
ſtranguria quae 183
ſtultū eſt, accerſere ſibi miſerias, quas optimum eſt differre, ſi non diſcutere poſſis, & in malo eſſe ante malum 199
ſtultus, Graece μωρὸς 192
ſuccenſere uerbi ſignificatio 248
ſuperſtitio, quae 209
ſuperſtitioſi, qui 209
ſurdaſter 269

T

TAbellae obſignatae 249
tantalus, Iouis, & Plotidis Nymphae apud inferos perpetua fame, & ſiti afflictus, poma ſuperne ad os pendentia captare non ualet, nec fugientes aquas deprehēdere in quibus demerſus eſt 136
tantalus, ex Ioue natus 197
tātiſper copulatur cum Dum, uel Quoad 246
tarquinius Superbus 228
taurus aeneus, Phalaridis, Agragantinorum tyranni, quo homines incluſi igne ſubdito mugiebant 175
telamon in exſulium pulſus ob fratricidium 202
telamon, pulſus in exſulium ex Aegina Inſula, patris regno 201
temperantia quae 179 Graece σωφροσύνη dicitur ibid.
temperantiae partes quae 223
terina, locus in Magna Graecia celeber 168
teruncii, ideſt trium unciarū 88
teucer, Telamonis filius 266
thales Mileſius, omnium ſapientiſſimus 26 cum Delphicus Apollo Mileſiis reſpondiſſet, eum tripodem, quē piſcatores iactu retis inueniſſent eius eſſe debere, qui ceteris ſapiētia excelleret, Thalēti fuit datus ib.
thebanorum gloria cum Epaminonda nata, & cum illo exſtincta 186
themiſtocles 134. illius uirtute, & cōſiliis Perſis nauali proelio uictis rex Xerxes Graecia exceſſit ibidem, ei Cimō praepoſitus in cena apud Laomedontem, quod non inuitus decātaſſet, Themiſtoclesq. quod neque cantare, neque fidibus didiciſſet, uerā, ampliſſimam, opulentiſſimamq. remp. ſe ſe ſcire facere iactabat ibid.
theocritus, Syracuſanus 251
theodectes Ariſtotelis diſcipulus, tanta memoria fuit, ut ſemel auditos uerſus quamlibet multo, protinus reddidiſſe dicatur, & multarum etiam rerum obliuionem exoptaſſe 151
θεομαχεῖν, cum Deo pugnare 206
theophraſtus Polemonis magiſter 102
thermopylae ſunt in aditu Peloponneſi 76
thoas, a Pylade, & Oreſte interfectus 119
L. Thorius Balbus Lanuuinus, Epicureus 71
thracius, Boſporus a traiectu Ionis in uaccam deformatae 148
timaeus, a Platone tanti factus, ut eius nomine etiam dialogum ediderit 145
timiditas, quae 254
timon Athenienſis, ob naturae aſperitatem, dictus eſt miſanthropos, i. oſor hominum 221
timor, qui 182
timotheus, Cononis filius 269
titanum ſoboles 177
titillari, uerbi ſignificatio 202
tyreſias Thebanus 268
tollere, & in malam, & in bonā partem accipi poteſt 32
tori qui ſint 176
tormenta, ideſt fortunae impetus per metaphoram 241
tormina, Graece dyſenteria quae 183
torminoſi, qui 222
tortuoſum quid dicatur 59 23
trabea, poeta comicus 253
tranquillitas εὐθυμία 217
tribuni apud Romanos erāt hac poteſtate praediti, ut ferentibus leges conſulibus poſſent excipere quaedā, quae mutari, uel ſanciri non deberent 22
triceps Cerberus trium capitum canis, quem Erebi cuſtodem finxere 136
turpe ſapienti eſt dicere, Non putaram 198
thyeſtes 237
thyeſtes Tantali nepos 197
θυμὸς Graece, animus, ira, furor 220

V

VAletudo τῶν μέσων eſt; dicitur enim bona, & mala ualetudo 239
uaecordes qui 138
uarices uenae in ſuris inflexae, ac obtortae, Graeci ἰξίας uocant in cruribus uiro tantum, mulieri raro 180
M. Varro animas hominum diuidit in octauas partes, quinque ſunt quibus ſentimus, ſexta, qua cogitamus, ſeptima, qua progeneramus, octaua, qua uoces mittimus 139
uas, qui pro altero uadimonium promittebat 256
uei, pro Vi, ueteres ſcribebāt 59
uela pandere 169
C. Verres ſolebat ſibi apponere ad nares reticulum tenuiſſimo lino, minutis maculis, plenum roſae 201
uerus iudex eſt, qui iuſtus eſt 162
uictores in Olympicis ludis corona ex oleaſtro coronabātur, & apud Graecos in eo ferme honore habebātur, quo apud Romanos triumphalis imperator 243
uiola, ideſt deliciae 239
uir nominatus eſt, quod in eo maior uis eſt, quam in femina, & hinc Virtus nomen accepit: unde cum uirum dicimus, non tam ſexum ſignificamus, quā robuſtum, & fortē: uiri enim ꝓpria uirilitas eſt, & robur 182
uita umbratilis, quae in umbra ſub tecto agitur 177
ulixes ſapiētiſſimus Graeciae 184
ungulis omnibus, Prouerbiale eſt quod ſignificat omnibus uiribus, omni nixu, conatuq. totius corporis 186
uoconia lex ſanxit, ne uiri ditiſſimi heredes filias relinquerēt 68 eam ſanxit M. Cato cenſorius ibid.
uulcania arma, hoc eſt impenetrabilia, inuicta, & firma 180

uulgo, ex ſermone uulgi, ex opinione hominum 139

X

Xanthippes, Socratis uxor, irarum, moleſtiarumq. muliebrium ſtatens, cuius moroſitas etiam in prouerbium abiit 991
xenocrates Chalcidenſis 267
xenocrates Chalcedonius, nobilis philoſophus 32
xenophanes Colophonius 17
xenophanes Colophonius uixit ſub Heſiodi tempora 26
xenoctates Platonis ſucceſſor fuit in Academia, philoſophorum ſeueriſſimus 249
xerxes Perſarum rex 246
eius copiae, quas in Graeciam duxit fuerunt decies ſepties cẽtena millia, equites octoginta millium, naues decies centum millia ibi.

Y

εὐθυμία, tranquillitas 217

Z

Zelotypia, quae 231
zeno Penulus a Phoenicibus oriundus 103
zeno, celebratiſſima patiẽtia fuit in perferendis doloribus, ac cruciatibus 185
zenones duo 6
zopyrus, Alcibiadis praeceptor 238 profitebatur hominum mores, naturasq. ex corpore, oculis, uultu, fronte pernoſcere ibid.

FINIS.